ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK'

T Á R A.

KIADÓ SZERKESZTŐK

SCHEDEL ÉS VÖRÖSMARTY;

SZERKESZTŐ TÁRS

BAJZA.

1838. MÁSODIK FÉLÉV.

PESTEN,
az Athenaeum' kiadó-hivatalában.

Hatvani-utcza 594. sz.

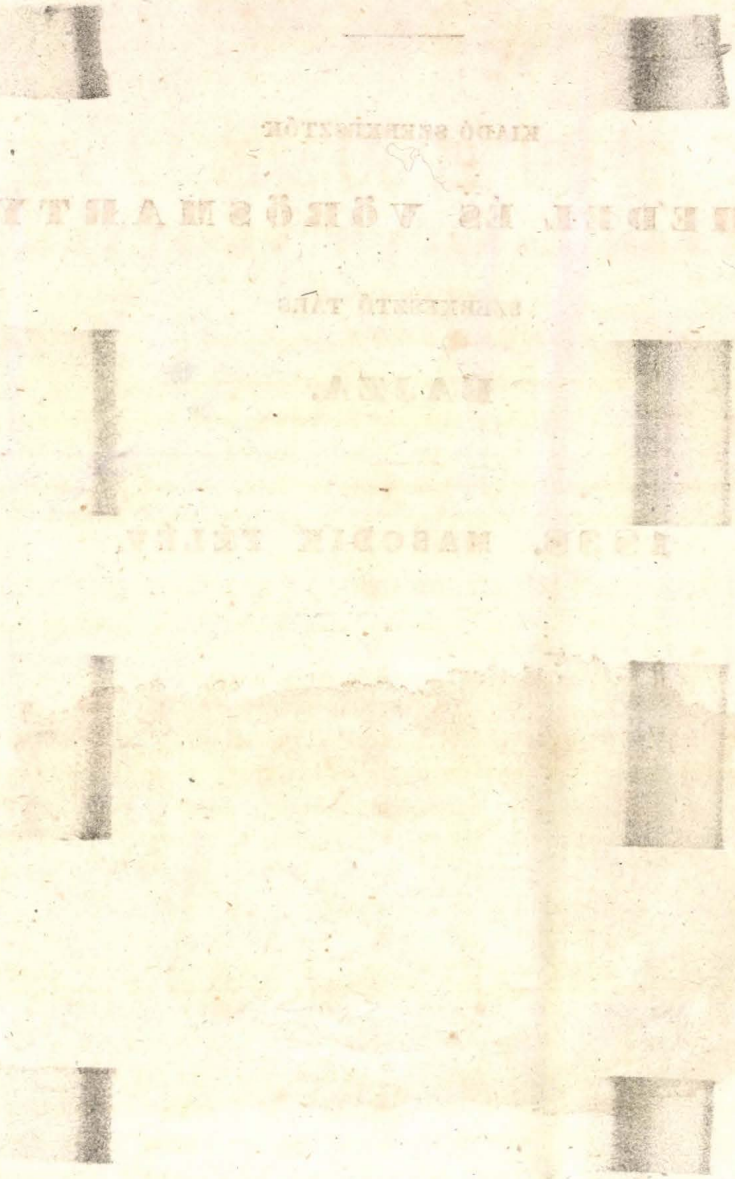

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

MÁSODIK ÉV

Második félév. **Pest, Julius' 1. 1838.** **1. szám.**

Tartalom: Világpolgárság és honszeretet (*Tóth Lőrincz*). — Orosz vázlatok (*V....*). — Juhhimlő pótléka a' tehénhimlőnek (*Dr. Ivanovics*). — Elegiák (*Gaal*). — Az örült. Angol történet (*Sz. E.*). — Magyar játékszini krónika (*V.* 25. és *S. F.*) — Egyveleg.

Világpolgárság és honszeretet.

—

Korunk' ideavilágában a' leggyakrabban 's legtöbb részvéttel vitatott tárgyak' egyike a' honszeretet 's az ezzel többnyire ellentétben képzeltetni szokott cosmopolitismus vagy világpolgári érzelem. Mindenki, bár önkénytelen, enged a' korszellem' árjának, melly minden, csak némi kis müveltségre vergődött nemzetnél is olly közérdekü 's fontosságu eszméket és sympathiákat tön mozgásba, mellyek iránt csak a' teljességgel nem gondolkodó fejek 's nem érző kebelek maradhatnak hidegen. Egész népek' jólléte, milliók' boldogsága, köz- és magános jog' alkotmányos biztosítéki, törvényes, politicai, polgári szabadság forognak kérdésben 's e' nagy érdekek óriási erővel ragadják meg az embert, ki nem gyáva. Hazánkat is nem egy sugár villogá keresztül, sugára a' fejlő érdemnek, az önzés' rábbilincseiből szabadúló közérdeknek, a' milliókért szólni és tenni, hatni és áldozni égő kivánságnak.

Hogy az emberiséget 's hazát szeretni nemes és szent érzelem, ezt, úgy hiszem, senki sem fogja tagadni akarni, vagy merni; hanem a' módokról 's határokról, e' két, egyik szélesb, másik szükebb körü rokonérzelem' természetéről 's kölcsönös viszonyairól lehet vitatás. Nem tartom azért érdektelen munkának, korunk' egyik europai hirü publicistájának e' tárgy felőli nézeteit kiírnom, mellyek' vezérfonala után talán nem egy, jó akaratú, de gondolataival eléggé tisztába nem jött hazafi 's emberbarát, saját fogalmait, meggyőződése szerint, rendezhesse.

A' cosmopolitismus, vagy világpolgári érzelem, úgy áll a' hazaszeretethez, vagy hazapolgári érzelemhez, mint a' hazaszeretet a' szülőváros, vagy saját családunk iránti szeretethez. Illy szempontból tekintve nem nehéz mindkettőnek méltánylása. — Valamint az önzés, ezen magában természetes és korholást nem érdemlő indulat, minden rosznak kútfeje lesz, mihelyt korlátain túllép 's az emberi szívben egyedül uralkodást ví ki magának: úgy más részről minden, a' mi az önzésnek illy veszélyes irányától elvezet, jó és nemes indulatnak méltán tartatik. A' mások' javának előmozdítására irányzott törek-

vés, vagy ezen törekvésre izgató érzelem, ezen önzésnek, legalább gondolatban, valódi ellentéte, noha egyes esetekben ahhoz gyakran közelít vagy azzal épen összeolvad.

Az önünket tárgyazó érzelem 's munkásság' szűk köréből kifelé, első lépés a' családi szeretet, vagy szeretet feleség, gyermekek, testvérek iránt. Ez azonban még igen közel áll az önzéshez, a' mennyiben maga a' természeti ösztön mintegy önkénytelen is vonz bennünket közel rokonaink, „édes miéink" szeretetére, 's ezen ösztönnek kielégítése az önszereteté. — Nagyobb köre nyílik a' szeretetnek olly' személyek vagy családok közt létező társas kötél által, kik rokonnemű érdekek közösségével birnak 's e' közös érdekek' előmozditására szerződés, vagy egyéb történeti viszonyok által kapcsoltatnak. Ide tartoznak a' különféle testületek, czéhek, megyék, községek. De még itt némileg önzéssel rokon a' társak vagy egész társaság iránti szeretet, mert a' közös jó' elérése által többnyire egyes tagokra is nyilván érezhető haszon háromlik, 's így mindenik, míg az egészért hat és fárad, önmagáért is dolgozik. — Ennél sokkal nagyobb körű ismét a' hazapolgári kapcsolat, a' hazafiúi kötelesség 's érzelem, szóval a' honszeretet. Ennek betöltése igen gyakran önkényelmünk 's családunk' vagy egy kisebb kör' hasznának elmellőzését, feláldozását kivánja, és így az önzéstől már jóval mentebb. Azonban még itt is, ha nem is egyes esetekben, legalább általában érezhető a' közjó' visszahatása az egyesek' javára, és így még a' honszeretetet sem lehet minden önző indulattól egészen mentnek mondani. — Legmagasb fokon áll 's a' szeretet' legnagyobb körét foglalja magában a' világpolgári érzelem, azaz: az egész emberiség' javát ölelő 's ápoló indulat.

A' cosmopolitismus rokon eszme ugyan az általános emberszeretettel, azaz: a' kivánsággal, jót mivelni mindazon egyes emberrel, kikkel jót tenni alkalmunk van 's helyzetünk enged; de különbözik ettől mégis azáltal, hogy a' cosmopolita inkább az egészet veszi tekintetbe 's tűzi ki szeretete' tárgyaúl, mint egyes embereket. Mindkettő megegyez abban, hogy tökéletes ellentéte az önzésnek. — Igaz ugyan, hogy a' mi az egész emberiségnek hasznos, az visszahat

egyes hazákra is 's ezáltal egyes családokra és személyekre; igaz, hogy az egész emberiség' előhaladásának látása 's azon önérzés, hogy e' nagy czélra mi is tettünk valamit, édes örömet gerjeszt bennünk, melly az önzésnek is igen hizelkedő 's ingerlő; 's innét talán némellyek a' világpolgári érzelmet is önzésből származtatják: de azon lehető hatása egyeseknek egy egész emberiségre olly csekély 's olly lassú, és a' várható visszahatás egyesek' javára olly távoli, az egész emberiség' haladása felett érzett öröm pedig olly tiszta, sőt, a' mennyiben min magunkat az egésznek alárendelő érzelemnek következése, annyira ellentéte minden önzésnek, hogy a' világpolgári érzelemnek önzést tenni alapúl minden esetre alacsony túlzás lenne.

Ennyiben tehát a' világpolgári érzelem valódi erény 's a' mindennapiságon szellemileg 's erkölcsileg felülemelkedett embernek legnemesb charactere. De valamint egyéb, a' többi kötelességgel öszhangzásban nem tartott erények, úgy ez is hibává sőt bűnné lehet 's lesz is nem egyszer. Sokan a' közel eső kör iránti szeretetlenséget ürügylött világpolgári érzelemmel palástolják, 's munkás szeretetöket azoktól, kikkel jót tenniök legközelebbi kötelességök 's egyszersmind legkönnyebb módjok volna, olly szín alatt vonják el, mintha nagy szívök nem illy' kis körért, hanem egy egész emberiségért dobogna, jól tudván, hogy az ezernyi mérföldeken túl lakó hottentotákkal 's japánokkal úgy sem lehet jól tenniök 's ezért, mint lehetlenségért, nem is lehet vádoltatniok. Illy' bűnbe esnék p. o. egy magyar földesúr, ki az amerikai rabszolgák' ügye mellett ugyancsak buzogna 's az antiabolitionistákat nagy hévvel átkozná, de e' mellett ön jobbágyait kegyetlenül sanyargatná; vagy egy másik, ki a' keleti nők' embertelen elzáratása 's a' basák' soknejűsége ellen minden alkalommal papolna, míg maga szelíd hitvesét alaptalan féltéssel gyötörné vagy csapongó bujaság' áldozatává tenné stb. — Vétkezik még az is, ki nem tettető ugyan 's az emberiség' javát valóban keble' mélyéből ohajtja: de azon kötelességeit elmulasztja, mellyek részint a' világpolgáréi mellett, részint azok előtt teljesítésre várnak. Ez utóbbiak közé tartoznak a' jogi kötelességek (officia justitiae). Ha p. o. egy család-atya nem gondolván háznépe' táplálására,

gyermekei' nevelésére; az egész emberiség' javára czélzó álmokba merengene, ha háznépét elhagyván, elmenne bármilly igaz ügy' zászlói alatt harczolni, a' vadaknak erkölcsi vallást 's polgárosulást papolni, stb. ezen tett, bár magában nemes czélra törekvő, benne, mint családatyában korholást érdemlene. — Hasonlóképen, ha egy hazapolgár, az emberiség iránti szeretetből, hazáját, mellynek rá szinte szüksége van, elhagyná, vagy az emberiség' czéljaira szentelt pazar adakozása által megfosztaná magát az eszközöktől, hogy hazája, községe, családja iránti közelebbi kötelességeit teljesíthesse, méltán kárhoztattatnék.

Az emberek' nagy része illy szempontból ítéli meg, 's kárhoztatja a' cosmopolitismust, mint a' kötelesség' parancsolta haza-, község- 's családszeretet' ellentételét vagy legalább azt visszanyomó 's erőtlenítő irányt. 'S illy szempontból indúlt ki tiszta keblű 's az emberiségért melegen buzgó Kölcseyink is, midőn Parainesisében (1837diki első félévi Athen. 124 lap) ezeket írja: „Ne hidd, mintha isten bennünket arra alkotott volna, hogy a' föld' minden gyermekeinek egyforma testvéri 's a' föld' minden tartományinak egyforma polgári legyünk. — Sohasem tudtam megérteni, kik azok, kik magokat világpolgároknak nevezik? az emberi tehetség parányi lámpa stb. Hol az ember, ki magát a' föld' minden országainak szentelni akarván, forró szenvedelmet hordozhatna irántok keblében? Leonidas csak egy Spartaért, Zrínyi csak egy Magyarországért halhatott meg. Nem kell erre hosszú bizonyítás; tekints szivedbe 's ott leled a' természettől vett tudományt, melly szerelmedet egy háznéphez 's ennek körén túl egy hazához lánczolja.“ —

Vannak talán egyes népeknek 's hazáknak időpontjai 's helyzetei, midőn minden egyes néptag' 's hazapolgár' forró, áldozatokra kész, 's minden egyebet kizáró szeretetére múlhatlan szükségök van; illy időpontok p. o. ha nemzeti lét, alkotmányos szabadság stb. forog veszélyben, 's illy körülmények közt nem csoda, ha a' nemzet' költői minden szeretetet az édes hazában akarván központosítani, kárhoztatnak mindent, mi ezen szeretet' erejét megoszthatná 's gyöngíthetné. Tisztelet illy szent tűznek, de még nagyobb tisztelet az igazságnak 's azon meggyőződésnek, melly előttem igazság. — Valljon micsoda igazsággal kívánhatni pedig, hogy az emberiség' egészétől elvonván minden figyelmet, az emberiség' egy háznépére, egy hazára, fordítsuk azt kizárólag? — ha ezen úton lefelé szállva, a' kisebb kisebb körökhöz megyünk 's e' tételt rájok alkalmazzuk, nem oda jutunk-e, hogy a' haza' érdekeit ismét el lehet mellőzni a' család' vagy egyes megye' érdekei miatt, melly szorosabb 's testvéribb kötelekkel lánczol magához, mint az egész nagyobb körű haza. Meg kell vallanunk, hogy ezen tétel mellett, mi szerint a' világpolgári érzelmet megvetve, kizárólag a' hazát kell tekinteni, bármint uralkodjék is ez sokak' 's talán önkeblem' hajlandóságin is, nem ész és igazság, hanem érzelem 's egy velünk született természeti vak ösztön küzdenek.

Hol vannak tehát a' határok, hol a' honszeretet 's a' világpolgári érzelem egymástól elválasztatnak; hol a' szabály, mi szerint intéznünk kell világpolgári hatásunkat, hogy e' mellett a' honszeretet 's a' kisebb és velünk szorosabban kapcsolt körök iránti kötelesség ne szenvedjen?

Nem állíthatni, hogy *minden* erőt 's munkásságot, mellyet a' kisebb körök, család, község, haza, saját érdekeik' előmozdítására, használhatnának, valóban azokra is kell fordítani; azaz, hogy csak akkor szabad világpolgári czélokra benső szemrehányás nélkül hatnunk, miután családunk, községünk 's hazánkért minden lehetőt végbe vittünk. Sőt ha már azt, mit jogi kötelesség (officium justitiae) 's még e' fölött talán egy velünk született ép természeti ösztön kíván tőlünk, hazánk 's a' kisebb körök iránt teljesítettük: a' világ, haza, község és család iránti kötelességek' összeütközése' eseteiben, a' nagyobb 's magasabb kör' érdekeinek mindenkor alájok kell rendelni a' csekélyebb köréit. — Itt természetesen csak azokról lehet szó, kiknek a' kisebb körök iránt jog- 's ösztön parancsolta kötelességek' hű teljesítése után marad még fön alkalmuk is, erejök is és messzebbható munkásságra. Ki szűken korlátozott tehetségekkel bírván, alig képes magát és családját eltartani 's a' kisebb köröknek, községnek, megyének, hazának eleget tenni, attól kétségkivül semmit sem kívánhatni világpolgári érdekek' előmozdítására; kivévén talán egy áldozatba nem kerülő szives részvétet p. o.

a' lengyel, görög, spanyol alkotmányos ügyben, az angol reformerek' győzelmeiben stb. De ki hathatós eszközökkel bír munkálni egy szélesebb körre, 's még is, megelégülvén azzal, hogy családja' házi szerencséjét megalapítá, a' község, haza, emberiség iránt minden gondról, minden érdekről lemondana, az illyet méltán kárhoztatnók; ha pedig kisebb érdekek miatt a' magasbakat elárulná p. o. mint szavazattal biró hazapolgár vagy választó azzal, mit meggyőződése szerint a' közjóra nézve hasznosnak hisz, magános tekintetek, hivatal vadászás, pénzvágy miatt ellenkezőt tenne 's beszélne: minden jók' mély megvetését érdemlené. Szinte balúl cselekednék, ki országgyűlésen, hol egész hazát illető ügyekben kell véleményt nyilatkoztatnia, megyéje' érdekében mást kivánna, mint a' mit egész hazára nézve üdvösnek mond meggyőződése; mert olly' elvet állítana fel, melly általánosan követtetve a' haza' közjavát elölné. — Ha ezen igazságot nagyobb körökre illesztjük: nem azt kelle-e állítanunk, hogy ha egyes hazák' érdekei az egész emberiség' érdekeivel ütköznek össze, az elsőbbeket ez utóbbiak alá kell rendelni 's így a' cosmopolitismusnak a' hazaszeretetet némelly esetekben meg kell előznie. Ezen állítás' ellenkezője épen olly' veszedelmes az emberiségnek, mint a' családok, megyék és státusrészek' particularismusa a' hazaszeretetnek. Illy értelemben erény tehát, ha p. o. valamelly ország saját ipari vagy pénzbeli érdekeit az általános kereskedési szabadság' világpolgári eszméjének feláldozza; vagy erény lenne, ha az egyesült statusok' déli tartományai, czukorültetvényeikből vett jövedelmök' kevesbülését tekintetbe nem vévén, az emberiségsértő rabszolgaságot eltörlenék; erény 's tiszteletreméltó erény Angolországtól, ha saját érdekei' mellőzésével, a' canadai gyarmatosokkal emberségesen bánik, azok' jogszerű kivánatait megadja stb. — Mind ezeknek ellenkezője pedig méltó korholást érdemel; ha p. o. nemzetünk iránti előitéletes szeretet miatt más nemzeteket gyülölni készek vagyunk; ha egy nép vagy egy kormány elmulasztja az emberiség' ügye mellett harczra kelni, míg kizárólag csak saját hasznát, nyugalmát, kényelmét tekinti; vagy a' nagy egész' rovására magát gazdagítja 's emeli.

Tóth Lőrincz.

(Vége következik.)

Orosz vázlatok.

Az orosz urak' characterében könnyen megismerni azon különböző árnyéklatot, melyet az europai charactertől nevezetesen Német-, Franczia- 's Angolországtól kölcsönöztek. Ez osztályban legnemzetiebb a' czímek és rendek utáni kapkodás, rendkivüli hiúságok 's játékvágyok. Az udvari soireékban, a' nagy diplomatiai lakomáknál 's a' nagy világi bálokban csak olly urakat látni, kiknek melle Wladimir-, Anna-, Newsky-, Sándor-és György-rend' keresztével annyira be van temetve, hogy a' kabát' szinét alig vehetni ki. A' nemzeti 's személyes hiúság tovább üzetik Orosz-, mint akármelly más országban a' világon, Franczia országot sem véve ki. Az első a' nemzet' vitézségének 's az orosz tábornokok más nemzetbeliekéi fölött való ügyességének hiedelméből származik 's ez a' rabszolgák között is uralkodó előitélet. Alapúl szolgál neki az orosz birodalom folytonos nevekedése 's azon győzedelemsor, melly az orosz háborúkat Nagy Péter' ideje óta koszorúzta. A' második, melly egészen individualis, azon nagy birtokból ered, melly az ő tulajdonuk 's azon nagy segédszerekből, mellyekről rendelkezhetnek, 's a' rabszolgák' azon nagy számából, kiket mindenkor felfegyverezhetnek. Az ezen osztálybeliek' játszásdühét pedig csak azon hivalkodásból magyarázhatni meg, mellyben élnek. Ezen szenvedély az asszonyoknál is fellelhető 's a' magasb körökben forgó idegen is kénytelen ennek hódolni, ha nemes vendéglő gazdája előtt minden tekintetét el nem akarja veszteni. Alig hihető, de igaz, hogy az orosz nagyok véteknek nem tartják illy alkalommal az idegent kifosztogatni. Azon bámulandó ügyesség, mellyet itt kifejtenek 's azon titkos mód, mellyel a' szerencsét magokhoz iparkodnak csatolni, a' többi mivelt országokban egészen más névvel neveztetnének el; Oroszországban nem csak hogy elszenvedtetnek, hanem az urak nem pirulnak nyilván dicsekedni vele 's gyakran még azok' jelenlétében, kik áldozataik voltak.

Az orosz urak' félélete a' játéknál töltetik; a' másik fél a' henyélésnek, az asztal' örömeinek 's az ivásnak áldoztatik fel. Mondhatni, hogy az oroszországi fő ranguaknál honos az unalom. Ez némileg nemzeti rásztkór, melly a' magán- és társaságos életre itt igen

szembetünő melancholiai árnyékot terjeszt, melly majd minden éjszaki nép' vonásaiban olvasható. 'S az orosz urak nem is iparkodnak ezen lelki állapotot elrejteni az idegenek elől. Rendesen így szokták a' beszélgetést kezdeni: Sed Kasney (unatkozom).

De néhány év óta jegyzésre méltó változás látszik ezen osztály' erkölcseiben, magasb miveltségre törekedésben álló. Tanulástóli iszonyodások szembeszökőleg fogy; az emberiség' kérdése körüli egykedvüségök szünik, szóval: az orosz nagyok átlátni kezdik azon nagy szellemi mozgást, melly Európát ingatja 's ők is közeledést mutatnak hozzá.

A' nemes asszonyok Pétervárott, mint mindenhol, a' divat' bálványozói. Minden vonakodás nélkül készek e' szenvedélynek házi körök' kötelességeit, nyugalmokat, birtokukat 's egész szerencséjöket is föláldozni. Egy nagy orosz dáma képes tíz lovat 's husz inast elfárasztani, 's száz és kétszáz rubelt elkölteni, hogy első kapjon kalapot vagy ruhát, mint a' párisi divat kivánja. Az olly elegant és kikeresett párisi luxus fényre 's gazdagságra nézve nem ér fel a' pétervári dámákéval; de ezek' sorsa minden utánazókéhoz hasonló, példányukat egész a' nevetségig túlűzik. Így semmi ritkaság a' pétervári udvar' estmulatságain sőt magán-bálokban is olly nemes dámákat látni, kiknek ruhája ezüst fonálból szött 's fejökön természetnagyságu gyémánt virágbokrétát hordoznak. II. Katalin iparkodott e' kicsapongó szenvedélyt mérsékelni. Több ukázt bocsáta ki a' nemes dámák' ruházata' tekintetében; sőt utóljára a' csipkék' és himzetek' szélességét is meghatározta, mellyeket végre tiltott tárgyakká nyilatkoztatott. De ezen szenvedély-bizgató ukázok olly általános elégedetlenséget szültek, hogy Katalin nem merte vagy nem tudta őket végre hajtani. Azzal érte be utóbb is, hogy a' parancsait megszegő udvari dámáknak elégedetlenségét mutatta ki, őket soha meg nem büntetve.

Az orosz asszonyok szépek, de egészen nemzeti szépek. E' szépség a' franczia mintához közelebb jár, mint más akármellyhez. Nálok ugyanazon kellem, finomvonás, vidor szellem 's azon tökéletes könnyűség és fesztelenség látható, melly a' franczianőkkeli társalkodást olly kedvessé 's mulattatásokat olly vonzóvá teszi. A' nemes dámáknak teljes szabadságok van a' szerelmeskedésre, mellyet használnak is, mert erkölcsök gondolhatlanul laza. Franczia országban a' kötelesség, Német- és Angolországban a' szemérem, 's más mivelt tartományokban az önbecsülés visszatartóztatja a' nőket: de Oroszországban semmi zabola nem ismertetik általok. A' szerelemben nálok semmi költői nincs; az csupa gyönyörvadászat és azontúl semmi.

Alig van talán a' világban tartomány, hol az ész és lelki tehetség gyorsabban fejlődnének ki mint Oroszországban. Itt azonnal megszűnik a' gyermekség, mihelyt a' műszerek kifejlődtek. Sok leány már hét éves korában érett és férhezmehető, tizenkettős korában pedig mindnyája. A' nemes kisasszonyok' nevelése külföldi tanítókra bízatik. Csupán a' franczia nyelvtudomány' első elemeinek, a' földleirás' és szépmívek', nevezetesen a' tánczs' és hanga' ismeretére szoríttatik. — E' rendesen a' hatodik évben kezdett nevelés a' tizenkettődikkel végződik 's ekkor a' nemes kisasszonykák belépnek a' világba, vagy férjhez mennek. — V...

Jühhimlő pótléka a' tehénhimlőnek.

Hogy az emberi himlő ellen óvó szerekről gondoskodtak az orvosok, természetes dolog volt, mert azon kivül, hogy ama' nagy betegségnek semmi jó következménye nincs, ez okozza számtalan gyermeknek örökös elsatnyulását sőt nem ritkán mint tudjuk halálát is. Óvó szerként a' himlő ótás választatott, először ugyan rég időktől fogva az emberi himlőé, később a' mult század' vége felé a' tehéné; ez most is divatban van, de úgy, hogy csak gyéren vétetik magából a' himlőző tehénből, hanem többnyire egy gyermekből másba, az ótanyag. Én ez ótás-módot mások és magam szoros vizsgálátánál fogva ártalmasnak merem mondani, mert általa nemcsak a' himlő, hanem minden más ragadó nedvbetegségek p. o. rüh, kosz, görvély, bujasenyv stb. általvitetik betegről egészségesre; de ennek nem maga az ótás az oka, hanem az a' körülmény, hogy gyermekből történik az ótás; az ótanyagot tehát nem gyermekből, hanem magából a' himlőző állatból kell vennünk, 's a' veszély el lesz hárítva. —

Eddig tehénből szokták a' himlő-anyagot venni, mert Edward Jenner, ki a' tehén him-

lőveli ótásnak nem felfedezője ugyan, de minden bizonynyal terjesztője volt, tapasztalta, hogy azok, kik a' tehéntől meg kapták a' himlőt — az emberi himlőtől mentek maradtak; de mivel tehén-himlőre hazánkban épen nem, 's külföldön is csak nehezen tehetünk szert, a' dolgon segíteni szándékozván, juhhimlővel éltem már három év óta; 's láttam: hogyha a' juh egészséges volt, az ebből vett ótanyag hasonló betegítő, 's óvó erővel birt mint a' tehéné. Közel léven tehát tapasztalatom az érettséghez közlöm ezeket: ohajtván minden illetőt serkenteni a' juhhimlőnek tehénhimlő' helyébe alkalmazására az ótásban, és a' tapasztalandó sikernek akár a' közönséggel, akár pedig velem közlésére.

A' juhhimlő tehát tehénhimlőnek pótléka, ez az én állításom, de mennyire valósul ez meg, az idő fogja megmutatni; ha azonban ez — mint reménylem; megvalósul, sokszoros lesz nyereségünk; mert így a) nem leszünk kénytelenek sok idő, és pénz-vesztéssel külföldről hozatni — néha rosz — ótanyagot; b) válogathatunk a' juhhimlőben, a' legegészségesebbeket használván; c) elég ótanyagunk lesz, és az ótást, ha tapasztalás parancsolná, legalább minden negyedik évben ismételhetjük mit sok mással magam is tanácsosnak tartok; és d) mi fő, megszűnvén az egy gyermekből másba ótásnak szüksége, megszűnik a' ragadó nedvbetegségeknek betegekről épekre átvitetése is; mi valóban ha jelen, és leendő ivadékunk' sorsa szivünkön fekszik — nem kisebb érdekű a' buja senyv, és rüh ellen már sok országban felállított, nálunk pedig még egészen hiányzó veszteg-intézeteknél. — Meggyőződésemnél fogva mondhatom, hogyha a' himlő-ótás mint most van, ha a' buja senyv, és rüh, mint eddig, úgy ezután is szabadon garázdálkodhatnak, az emberiség' virágzása sirba dűl; mert e' bajok maga a' természet által nem orvosoltatnak; ember által gyakran csak palástoltatnak, azaz külsőképen szépíttetnek, midőn bőrről a' testbe visszahajtatnak; vagy az ellenök adott méreg nem kevesebbet árt magánál a' bajnál; ismert gyászos következményeik egész nemzetségre terjednek, mint ezt az úgy nevezett nemzetségi bajok nyilván bizonyítják.

Szükséges-e a' himlő-anyagot külsőképen a' bőrbe ótani, vagy talán jobb ezt más úton a' testtel érintkezésbe hozni, jelenleg vizsgálgatom, az eredményt annak idején őszintén közlendő. — ***Dr. Ivanovics.***

Elegiák.

I.

Láttam kelni tavaszt, a' lét' bájába' virúlót,
Hallám a' csalogányt zengeni bokraiban.
A' szerelem' panaszát dallá a' búban is édest,
Szárnyain a' szellő messze repítte baját.
'S a' szerelem' báját, a' földet istenesítőt,
Éneklé 's ibolyák' kék szeme rézge felé;
Hangjain a' rózsa szüz bimbaja nyilva pirúlt el
'S illata' kéjével csak szerelembe' lehelt.
Szomjún harmatnak gyöngyeseppeit itta magába
Szomjún a' szerelem' láng-epedéseitől.
Hajh nekem a' szerelem nem nyitja fel égi kebelnek
Bimbóját 's könnyüim harmata dul szivemen.
És rokonérzés nincs, 's viszhangtalan éji vadonban,
Nincs dal, melly nékem visszafelelne reményt.
'S míg komor árnyai közt lassan halad a' teli hold el,
Bánatom éjfélnek réme gyanánt tün elő.
Fájdalom a' mit szól, 's a' mit érez lelke' homályán,
Bánat, mély gyászát élteti a' levegő.
'S érzetem olly komoru mint fürtjei Ída' hajának,
A' melly felhőként fedte szerelmem' egét.
Ó jer, bájos hölgy, súgárai barna szemednek
Öntsenek e' szomoru szivbe lobogva tavaszt,
A' vagy tünj te is el ragyogó szép napja az égnek;
Szivem napja leszállt, életem alkonyodik.

II.

Inga habok' színén evezék, sajkámra szomorfűz
Árnyai reszkettek, folyva sötéten alá.
A' habokon komoly ég' gyászos felhője sötétlett,
'S fáradt a' szellő, melly nyöge partokon el.
Inge hab a' szerelem mélyén feneketlen özönnek,
A' kéj fenn szellő, fájdalom' árja alul.
Szenvedelem zivatar, melly felforgatja folyását
És a' percz' örömét szirtjai közt temeti.
Messzehagyó örömek', 's búnak szomor árnya lebeg rá
Sápad a' kéj' napja, 's gyásza' ködébe borul.
Keblemet is búnak viharával dúlja szerelmem,
Tenger zúg szivemen, fájdalom és kinoké.
Haj de a' tengernek elfoly zivatarja, homályát
Tündöklő felhőn bé arányozza a' reg:
Csak nem bánatomat, nem vészeit a' szerelemnek,
Egy könnyit ezeken, — 's az tova nyílik — a' sír.

Gaal.

Az őrült.

Angol történet.

Egyike ama' szép faluknak London mellében nem régiben egy szomorú történetnek volt tanúja. Haszonbérlőnek, kik viradatkor

a' főváros felé kocsiztak, egy csínos mezei lak előtt egy szerencsétlen gyermek' holtestét találták meg, borzasztólag összezúzott fejjel, ki hihetőleg valamelly magosságról esés' következésében holt meg. Egy nyiltan maradt ablak az első emeletben, 's a' gyermek' éjjeli öltözetei, bizonyíták a' bűnt. De hogyan lehetett megmagyarázni azon gondatlanságot, melly elmulasztá a' tett' nyomait elrejteni? —

Mintegy két év előtt a' tél' kezdetén egy fiatal ember, ki egy szép, Anglia' büszke nemesei közé tartozó, nevet viselt, Dowernek egyik külvárosában megtelepedett. Csakhamar társaságokba vezetteté be magát 's ott olly fényes szerepet játszott, hogy csaknem elfeledte, mi hiányt hagyott távollétével a' főváros' legragyogóbb társaságaiban.

De ezen tobzódó mulatságok nem sokáig valának kedvére az ifjú lordnak 's csakhamar eltávozott ismét a' nagy világba, hol egy becsületes család' biztos társaságát éldelé, melly két tagból állott: egy atyából, ki egy öreg tengerész-tiszt vala, kinek azon szíves tisztelet, mellyet iránta az ifju lord mutata, hizelkedett, 's ennek egyetlen leányából, ki gyenge gyermekségétől elválhatlan társnéja, barátnéja és ápolója volt öreg apjának.

Három hónap elfolyta után az öreg tiszt meghalt bánatában, mert az őt mind eddig olly gyermekileg szerető erényes leány elhagyta, 's az idegennel, ki csak azért lépett be háza' küszöbén, hogy azt megbecstelenítse, megszökött. Az ifju X. boldog volt; ál név alatt egy szép lakot bérle ki 's ott élt a' legkikeresettebb fényüzésben béke-napokat a' szegény elcsábítottal, kit ő atyjáról koholt hamis hírekkel csalt, és azzal hitegete, hogy még mindig akadályok vannak törvényes összeköttetésökben. Azonban B. kisasszony anyának érzette magát 's egy gyermeket szült. X. lord egy dajkát fogada jó előre, hogy B. kisasszony megkiméltessék az anyai terhek és gondoktól. Alig láta a' gyermek napvilágot, a' dajka egy készen várakozó kocsiban sebesen elutazott vele.

X. neki a' legvilágosabb parancsokat adá, mellyek tökéletesen végrehajtattak. Nyolcz órakor született a' fiu gyermek, és kilencz órakor kitétetett egy lelenczház' (Findelhaus) kapujába.

B. kisasszony csak több hetek mulva nyerte vissza egészségét; naponként kérdezte kedves gyermekét; lord X. folyvást elámítá őt hamis hírekkel; költött leveleket olvastatott fel előtte, mellyekben a' legpontosabb tudósítások voltak fia' hogyanlétéről sőt a' lord el is utaza, hogy a' fiút lássa, 's az anyának olly híreket hozott felőle, melylyek szivét örömmel tölték el. Két hónap múlva végtére teljesen felgyógyult; X. lord Londonba akarta őt vinni, előbb a' dajkát és gyermeket a' távol faluból elhozni igérvén. Azon nap' reggelén, melly az ohajtott gyermeket anyjának vissza adandó vala, korán elutazott a' lord, azt igérve, hogy estvére visszatérend. Soha sem váratott még senki, olly szívszakadva vissza. Az éj bekövetkezett 's ő nem jöve; még két nap mult el 's a' várakozó nő akkor tudá meg, hogy ő már rég készületeket tőn egy hosszabb útra, most pedig Délamerikába hajózott el. — Ez sok volt gyöngéd szivének. Alig gyógyult vala fel, ismét nehéz betegségbe esett; de jeles orvosok' szorgalma, az ifjukor' ereje 's a' remény, gyermekét egykor meglelhetni, legyőzték a' betegséget 's ő magát elég erősnek érzette, hogy maga induljon keresésére, ámbár ez iránt, megnyugtatására, jóllehet hiába, sok lépések tétettek. Saját fáradozásai is az anyának gyermeke' keresésében sokáig siker nélkül maradtak. Sehol sem lehete legkisebb nyomát is találni a' dajkának 's egy hónapi hasztalan faradozás, gond, aggodalom után fel kelle hagynia minden ohajtással, gyermekét valaha meglelhetni.

Egy napon B. kisasszony halványan, kisírt szemekkel ismét, mint sokszor már, London' utczáin bolygott; gyakran megállott, minden gyermeket megnézve, mellyet dajka vitt karjain. — Hirtelen egy fa bódé előtt, hol egy vászonkereskedőné árui: kis sapkák, keresztelő 's egyéb ruhák, most született gyermekek' számára, kirakva valának, megállapodván, egyszerre elsikoltja magát 's csaknem ájultan támaszkodik szolganője' karjára.

Ő a' pólyák között egyet megismert, mellyet maga kezeivel kötött volt. A' reménynek egy sugára villan fel előtte, a' boltba rohan, kérdi, kínozza, kényszeríti a' tulajdonosnét 's alig hagy neki időt vissza emlékezni 's könyvében megnézni azon asszony' nevét és lakását, ki neki eme' szép pólyát eladta volt, hogy helyette magának goromba rongyokat vegyen. Az anya odasiet 's nyomorú

fekhelyen egy beteg asszonyt lel, ki éhség és mértékfeletti égettbor-italtól csaknem tompaelmű leve. Csak alig emlékezett, hogy egy nyári estve, midőn épen kilenczet ütött, egy gyermeket, mellyet bizonyos bába bízott rá, a' lelenczházba vitt volt.

Ez elég vala; B. kisasszony a' lelenczházba megyen, megmondja a' napot, az órát; két fiú gyermeket találtak azon időben a' küszöbön, egyiket 9 másikat 4 perczczel később kilencz óránál; egyiknek sem volt ismertető jele 's mindketten a' nélkül irattak jegyző könyvbe. Mit volt tenni ezen bizonytalanságban? B. kisasszony mind a' két fiút látni akarja 's ha anyai szíve nem merendi elhatározni, melliket szülte legyen, legyen mind a' két ártatlan teremtmény az ő gyermeke. Mind a' két fiú a' közel falukban neveltetett. A' nő elsiet Ramsgatebe, hogy az egyiket lássa, de még egy fájdalmas csapás vár rá; a' fiú két nappal előbb halt meg 's talán épen ez volt az ő fia; de ő lecsillapítja fájdalmát, mert még egy remény táplálja. Elsiet a' másik faluba, hol a' másik fiú neveltetik. Egy szép házacskában, egy csínos varrónő' karjain egy gyermeket talál, mellynek hasonlósága X. lorddal meggyőzheté, ha saját szíve azonnal nem győzte volna meg, hogy az az ő gyermeke.

B. kisasszony visszatért megtalált kincsével Londonba. Innen kiment lakni azon mezei házba, mellyet az, ki őt olly gyalázatosan elhagyta, egykor neki ajándékozott volt. De olly sok szerencsétlenség, olly sok izgatás, lelki ereit igen megrongálták. Csaknem megfojtá őrjöngő örömében csókjaival a' gyermeket, mellyet különös csoda által nyert viszsza, majd ismét eltaszítá magától, mintha nem volna övé; néhány nap óta komor ábránd' jelei mutatkoztak lelkén és a' körűle levőket félelemmel és szánakozással tölték el, midőn egy estve, egyedűl levén, megszállva őrültségi pillantatától, gyermekét, amaz ártatlan lényt, az ablakon kilöké és megölte.

Most B. kisasszony egészen őrültté lőn; tetténck semmi emlékezete nem maradt meg lelkében 's az őrültek' házában, hová elzáraték, azon hímzett pólyát ápolja, dajkálja és ringatja, mellyről gyermekét meglelte, 's mellyet most ő szerencsétlen gyermekének vél, kit szült és megölt. **Sz. E.**

Magyar játékszíni krónika.

Jun. 19. Gyászvitézek. Másodszor. „A' gyászvitézek, megvetett 's becsületes társaságból kizárt, koldulni kénytelen fiai 's részint unokái a' harczban megfutott magyaroknak, gyalázatot's üldöztetést szenvedők őseik' bűnéért; mert akkor a' futás bűnnek tartatott. Közülök Ráb, egy szerető hölgynek férje 's atya, de gyermektelen; mert valamint ő 2 fiát, hogy a' nyomorú 's gyalázatos sorstól megmentse, kiteszi, úgy neje, ki ezen gyermeksíkkasztástól (okát nem tudván) retteg, kisded leányával elszökik, 's midőn a' leányt hajadonná nevelte, az tőle elraboltatik. Ráb, ki leginkább érzi ezen megvettetés' méltatlanságát, egy rableányt vesz meg, kit második nejévé akar tenni; de az vonakodván, a' leányárus görög' csalárdsága által a' leányba szeretett 's a' többet igérő Csanád' birtokába jut; de ettől ismét elszereti a' leányt Ákos, Jávor' vezér' fia, ki azt utóbb, erőszak és fortély által, Rábot használván ellene eszközül, hatalmába kerítí. Csanád tudniillik bemutatja Rózát az öreg Jávornak, ki őt atyaúl ápolta, mint menyasszonyát, 's ez áldást ad rájok. Egyszersmind vezéri székét fiának Ákosnak engedi át. Most Ákos, határtalan úr, magát, a' magyar király ellen pártot ütve, királylyá teszi 's az ellene mondó Csanádot úgy is mint leányrablót, vásárrontót, halál helyett számkiveti; de csak azért, hogy titkon megölesse. Ráb csak most veszi észre, hogy kijátszatott 's felbőszülten fut sorsosaihoz, hol visszatért első nejével kibékül, miután kölcsönös vallomásból megtudják a' történteket. 'S mindkettő gyermekeik' felkeresésére elrohan. 'S fellelik őket: Ákos, Csanád 's Róza gyermekeik voltak; mert Ákos csak fogadott fia volt Jávornak 's attól kitagadtatik, midőn Csanád, ki Ákos ellen a' királytól teljes hatalmu vezérré tétetett, testvér bátyját, mint pártütőt halálra ítéli.“

Ebből látni, hogy volt mit bonyolítani, 's a' kifejlés nem lehetett egyéb, mint meglepő. Az elrendelés általában helyes és takarékos, kivevén az elbeszéléseket, mellyeket vagy más helyre kellett volna iktatni, vagy azoknak a' kidolgozás által más, drámaibb alakot adni, vagy talán egy kettőt ki is hagyni. — A' charakterek' némelly kinovései irtó kezet várnak. A' koldús, de elszánt lelkü Rábhoz több szilárd erő mint hetvenkedés, több benső evődés mint düh illenék, 's düh csak a' legkihívóbb pillanatokban. 'S mi az, hogy ő gyermekeit elveti, 's egy másik nőt készül venni, ismét elvetendő gyermekek' anyját? Ezt teheti egy rögzött szivü rosz ember; de a' szerző Rábot ollyannak akarja nézetni, ki maga jó levén, benne az ember' legszentebb jogai sértetnek meg. Félre ne értessünk, mi nem tartjuk bizonyos feltételek mellett a' rosz embert is, mint némelly igen bölcs és jámbor kritikusaink, a' drámából kirekesztendőnek, még ha fő szerepet kell is vinnie; de következetességet akarunk látni, 's összeillést a' charaktervonásokban. — A' vad, kegyetlen, 's gonosz Ákos épen olly édesen, epedőleg szerelmeskedik, mint Csanád, 's ez ismét hiba, 's általában az elkeseredett Ráb', a' gonosz Ákos', a' szelid Csanád' szerelmeskedéseibe, különböző természeteik szerint nagyobb változatosságot, különb hévfokot, 's színezetet kell hozni; mert itt annyira hasonlók, hogy csak a' helyzetek által különböznek. — Annyiban haladását látjuk az ifju szerzőnek, hogy charakterei már tartalmasbak kezdenek lenni, 's ennél fogva érdekesbek is, 's ha ezen érdekességet következetlenség 's egyéb hibák nem fogják zavarni, a' fő, sőt legfőbb drámai érdem' kivivásának fogunk örvendhetni.

Legtöbb hiba van még a' kidolgozásban, a' mi hihetőleg sietö kéz' hibája: A' képek, hasonlatok, gyakran keresettek, vagy halmozottak 's igen kirívók: érzelmei, kiválj a' boldogok, inkább émelygősek mint édesek, indulatai, szenvedélyei sokszor méltóság 's nemesség nélkül nyers vadságba mennek által.

Ezek felett nem javalhatjuk azon bűntörvényszékhez illő bevégzést is, midőn testvér testvérre (Csanád Ákosra) halálos ítéletet mond; megölethetné, előbb mint testvérének tudja, vagy a' halál számüzetésre változtathatnék; vagy végre, mivel a' színmű erkölcsi oktatás akar lenni, ő rá mondatnék ki halálaig, mint valóban gonoszra 's bűnösre a' gyászvitézek' elátkozott sorsa, épen akkor, midőn ezek, kik azt ártatlanúl türék, alóla felszabadíttatnak.

Az előadás most jobb vala az előbbinél, Lendvayné vivén az először is neki szánt szerepet, Rózsáét. A' szerepvivők között legkitünőbb volt ugyan ő, 's Ráb' szerepében Megyeri, Ilon' szerepében Laborfalvi R.

Még egy körülményt kell említenünk. Nem tétetett ki, hogy a' bevétel' egy része a' szerzőé. Ha ezt a' szerző ál szeméremből, vagy a' fáradhatatlan petyegésü szemleirótól eltántorítva, akarta volna így, igen kellene sajnálnunk. Részünkről azt hiszszük, hogy, igen is, vannak a' világon dolgok, mellyeket szégyenleni kell, 's mellyeket némelly urak nem szégyenlenek; de a' játékszíni czédulára ezt írni: a' bevétel' egy része a' szerzőé, legfölebb is szokatlan, szükségtelen vagy haszontalan, lehet; de szégyenlendő nem.

A' játékszíni igazgatóság azt határozta, hogy az író az első előadásból $\frac{1}{3}$, a' 2 és 3-dikból $\frac{2}{3}$ részt nyerjen jutalomúl. Ez nálunk újság 's az irónak kötelességében áll ezen határozatot még drágalátos nevének koczkáztatásával is (mert, úgy látszik, a' pozsonyi urak ettől tartanak) minél nagyobb nyilvánosságra hozni, közhírré tenni, 's némileg azt is megmutatni, hogy ez nem valami czifra határozat, a' mi papiroson marad, hanem melly életre és erőre kapott, melly folyvást fenntartatik. Sőt a' játékszíni igazgatóság, mellytől a' határozat eredett, ha szükségesnek látná, ezen elismerést 's mintegy előleges nyugtatványt az irótól szorosan követelhetné is. De mind ezt elmellőzve, mi van abban, ha az író nem csak munkájával, hanem még nevének beavatásával is (de nem kéregető szavakkal, mert ez inkább elidegenítene) kivánna a' színházba nézőket vonni? Nem szabad-e, sőt nem kell-e illyen áron is a' magyar színház' megnépesítését eszközölnünk? Nem kellene-e azt tennünk nagyobb áldozattal is, mint egy puszta név' kitételével? A' jó névvel gazdálkodni kell 's különösen őrizni azt helyektől, hol rájok szenny ragad; de itt szégyentől*) tartani csak érzelgés, vagy szerfeletti hiúság lehet. „Úgyde az író pénzt akar nevével keresni.“ Nevével is, igen: de munka és fáradság után. 'S ha csaugyan puszta neve is hoz jövedelmet, nem adja-e annak nagyobb részét, négy ötödét és három ötödét vissza a' színháznak? 'S ezért pirúlni kéne-e? — De végre a' legnagyobb muvészeknek van jutalomelőadások 's ez eddig nem láttatott szégyennek. Az író talán valami felsőbb lény, különb alkotmány, hogy neki ez szégyenére (vagy alacsonyitására) váljék?

Alaposabb ellenvetés volna, hogy czélirányatlan, haszontalan az illyen kihirdetés; de ezt igen bajos megmutatni, mert abból, hogy egy vagy más darabra mind e' mellett is nem nagy számmal jelennek meg, nem lehet valamennyi előadásra következést vonni, 's kérdés, e' nélkül nem jelentek volna-e még kevesebb számmal? A' mi mindenesetre sokkal hihetőbb, mint az ellenkező, ha különben az író' neve nem utált, vagy hitele-vesztett. Részünkről azt hiszszuk: a' magyar színház még olly gyenge korban van, hogy annak ápolgatását, fölemelését minél többféle érdekek' összekötésével eszközölhetjük csak sikeresebben, 's hajezen érdekek között az író' neve is lehet bármi keveset, mi ok van azt tőle megvonni? — A' külföld' példája nem mindig bizonyít. Külföldön sem minden jó 's a' mi nekik jó, nem mindig az nekünk. 'S a' mi külföldön tán fölösleges volna, az nálunk, hasznos, czélirányos lehet. — Egyébiránt: si volet usus; mert ez csak úgy érhet valamit, ha közdivattá lesz. **V.**

*) A' szemle eleinte koldulásról beszél, utóbb a' neveket kéregetésre, illetlenre 's megalacsonyitásra szelidíti. De a' koldulás, kéregetés itt szégyen, 's a' mi illetlen, 's a' megalacsonyitás ismét csak szégyent hoz; azért is maradjunk a' szónál. Szégyen az, a' mivel a' szemle az irókat vissza akarja ezen újságtól ijeszteni; mert a' koldulás 's kéregetés olly tág, határozatlan beszéd, hogy e' szerint az egész világot kéregetőkre és rablókra lehetne osztani. V.

Jun. 20. Norma, Igen szomorú esténk volt. Norma, melly a' magyar színpadon már olly jól, olly köz elégedésre adatott néhányszor, ma csaknem semmivé tétetett énekeseink által. Mi ennek oka? Bizonyosan nem más, mint színészeink' hanyagsága főkép, és a' rendező' gondatlansága vagy értetlensége. Schodelné után Dérinének adni Normát nagy bátorság ugyan, mellyet vagy épen nem, vagy csak nagy előkészületekkel kellene merni: azonban mi láttuk már Normát Schodelné nélkül is dicséretesen előadva 's a' mi lehető volt egyszer, olly nagy lehetetlenség volna már másodszor? Ez nem képzelhető. Illy dolgokért Schodel, ki, mint halljuk, fő opera-rendező, Udvarhelyi Miklós és Erkel capellmester, viselik a' felelet-terhet. Mi a' próbán nem sikerül, nem kell adni, különben az intézet veszti hitelét.

Jun. 21. Mátyás király Moldvában. Szinj. 4 felv. Irta Weidmann, ford. Czövek István. — Egyike azon nemzeti bélyeg nélküli müveknek, minőket a' németek irni szoktak, midőn magyar tárgyakat veszneк elő; tele természetlen hazafiságokkal és nagylelkűségekkel. Színházban nézők és játszók közt nagy sympáthia uralkodik; ha a' játszók hanyagon viselik magokat, természetes, hogy a' nézők is unatkozzanak, de nem természetes, hogy a' nézők' unatkozása a' játszókra is átmenjen 's még is így szokott történni gyakran 's így történt ma is. A' nézők egy pár mondatnál, mellyek magokban jók, de helyen kívüliek és character nélküliek voltak, törtek ki tapsokra, különben igen unatkoztak. Az előadás ollyan volt, milyen a' műhöz képest lehetett: gyenge. Említésre méltó az, hogy a' súgó igen jól viselte magát, némellykor jobban hallottuk mint magát a' színészt, a' mi ha a' színháznak nem szolgál is nagy dicsőségére, sok nézőt nevetésre fakaszt és mulattat 's mulattatás színházban mindig érdem. Felvonások között Stern testvérek léptek fel, de nem mind a' három, mint a' czédula jelenté, hanem csak egy producálta magát „üveg hárfán.“ Ezen egész productio olly kevés dicsőséget hozott Szentkirályi Móricz' igazgatására, mint Bajzáéra a' mult télen Bassi' mutatványai. Mindkettőtől megkíméltethettünk volna. **25.**

Jun. 22. Bajló férj és a' vak nő. Vígj. 1 felv. Francziából Virányi Viola. — E' kis vígjátékot igen mulattatóvá tette Lendvayné' játéka, ki a' vakságából épen kigyógyult Tinkát csapongó örömeiben, féltékeny fájdalmaiban, a' legbájolóbb természetességgel adá. A' többi szerep is: Regényi (Fáncsy), Rózsavölgyiné (Laborfalvi), Lengefi (László) jó kezekben volt 's az egész előadást a' sikerültebbek közé lehet számítani. **V.**

Ezt követé (A' fösvény, vagy) Nem mehet ki a' szobából, vígj. egy felv. Kisfaludy Károlytól. Az egész darab' vivője a' fösvény uzsorás, 's így tőle is függ főleg annak sikere. Megyeri, mint az efféléket mindig, sok sajátsággal adta, és jól, hogy így szóljak, a' szerep' characteri oldalát, de annál kevesebbé jól a' helyzetit; a' miért a' valóban comicai darab nem tette azt a' hatást, mellyet élénken játszva nem tennie nem lehet. T. i. ezen a' Bajszövő uramon nem látszott meg az az izzasztó nyugtalanság, az az öldöklő aggodalom, mellyel minden perczben menne, menne, de nem mehet, majd alkalmatlan látogatók által, majd új kereset' reményétől, majd kincsei' féltésétől visszatartóztatva; nem tünt fel rajta, mikép lelkének egyik fele már kiköltözött testéből a' veszedelmeztetett menyasszony után, másik fele még a' pénzhez letapadva: 's így elveszett a' kettős vágy és félelem közti tépetés' kinjaiban fekvő comicai erő. Megyeri majd mindig a' szín' előterén mulatott, 's elég

kényelmes biztosságban, úgy, hogy ha néha szavai nem emlékeztetnek, elfeledők, miképen minden nyomon közelebb a' percz, mellyben ellenfelének cselén rajta veszt; mi játék után nem győződhettünk meg a' felől, hogy neki nem volt lehetséges kimenni a' szobából, hogy ő szükségkép elmulasztotta az órát, mellytől minden függött. Ref. azt hiszi, hogy itt Megyerit nem a' felfogás hagyta el, hanem az emlékezet; mihelyt pedig a' színész tudásának önérzete nélkül a' sugótól függ, vége a' szabad 's egy-öntetű játéknak. Más, mi szinte csökkentőleg hatott, azon körülmény — kérem, méltassuk figyelemre — hogy az a' két személy (Hontai Líza és kedvese), kinek érdekében az ármány szövetett, alárendelt kezekben volt. Nem mint ha e' szerepek, belsőleg, azaz magokban fontosak volnának 's ezért kivánnának jeles színészeket, hanem mivel külsőleg érdekesek, ők levén okai a' Bajszövő' bajainak; 's így szükséges, hogy legalább a' játszók' személyessége pótolja azt az érdeket, melly a' szerephez belsőleg kötve nincsen. Illy figyelmekkel szokott eljárni minden gondos rendezőség a' szereposztásban, 's tudjuk, jól szerkesztett színházaknál a' legjelesebb színész sem vonakodik kicsiny szerep' átvételétől, ha annak jól vitele az egésznek sikerét nevelheti. 'S mennyire érdemelné e' figyelmet minden darab olly színen, mellyet aligha egyéb tarthat fenn, mint jól adott színjáték; mennyire érdemelnék azt azon felül az eredeti darabok, hogy hitelök 's érdekök keletkezvén a' közönség előtt, e' méltányásban jutalmat és buzdítást találjanak a' magyar drámairók, 's ezek által az eredeti drámaliteratura minél elébb 's vidorabban felvirágozhassék. Mennyivel több érdeket gerjesztett volna a' mai darabban is a' nevezett pár szerep, ha azok, péld. Lendvayné' 's László' kezeiben vannak! De elég erről mostanra; 's ohajtjuk, hogy midőn az élő iró — igen üdvösen! — felhatalmaztatott szerepei' kiosztására; a' halott is ne mostoha képviselőket leljen: ha nem a' halott' emlékezeteért is, de a' színház' kedveért, melly csak úgy fog minden oldalról hivatásának megfelelni, ha minél több eredeti darab adatik, 's tetszhetőleg és jól adatik. Kisfaludy' darabjairól nem mondhatni, hogy csak olvasva hatnak; nagyobb részöknek szini sikere rég bebizonyúlt már a' színen; csakhogy régi darabot is mindig új kedvvel 's új erővel kell adni; nem színészeink' dicséretes szokása szerint csak először 's aztán mindig gyengébben 's hanyagabbul, gondolván: ‚Hisz' úgy is tudjuk már, játszottuk már, a' sugó is segít, majd csak eljátszszuk isten' segedelmével.' Anschütz százszor játszá Wallensteinját, 's valahányszor adja, újra szán studiumának egy napot. Ugyan ezt kell aránylag minden bár melly kisded szereppel is tenni, különben a' müvészet kézi mesterséggé aljasul.

S. F.

Kisfaludy' Fösvényének előadásáról még egy czikkely küldetett be az Athenaeum' szerkesztőségéhez egy más, a' játékszini krónikának nem rendes, jegyzőitől, mellyet azon okból közlünk, hogy bebizonyodjék, mennyire fontos dolognak tartjuk az eredeti színművek' sorsát 's azon fölül, hogy lássék az itéletek' egyezése és különbözése, a' mi nem lehet érdektelen.

A' szerkesztőség.

Nem mehet ki a' szobából. Egyike Kisfaludy' legsikerültebb vígjátékainak, melly nem maradhat hatás nélkül, ha sebesen, egybe vágva adatik. A' mai előadásban meglehetősen iparkodtak színészeink, hogy e' müvet megbuktassák. Az egy Telepyt kivéve, ki legalább nem ronta, a' többiek vagy keveset vagy semmit sem tudtak. Megyery szerepének (Bajszövő) némelly helyeit igen jól, mesterileg kiemelte, de az egészben sehogysem tudta magát bele gondolni, 's azon fölül beszédében akadozott. Kovácsné, ki nem igen szokott valamit elrontani, ma igen hanyagon és kedv nélkül játszott. Szerdahelyi és Bartháné még csak azon fáradságot sem vették magoknak, hogy szerepeik' szavait megtanulják; Szilágyi többnyire csak magának beszélgetett, senki sem értette; Szigligeti és Erkelné két ásitozást gerjesztő szerelmes volt. A' hanyagsághoz, hibákhoz még azon szerencsétlenség is járult, hogy Bartháné rekedt volt és szűn nélkül köhécselt. Illy körülmények közt írjon az isten' legfölségesebb genieje vígjátékot, az is bukni fog. A' fő hiba itt abban van, ki a' szerepeket osztá 's erre figyelmeztetjük az igazgatóságot: a' szereposztásnál nincs nevezetesb, fontosb része az igazgatásnak; a' legremekebb müvet el lehet ejteni rosz szereposztás által. Ez alkalommal el nem mulaszthatjuk az igazgatóságnak és színészeinknek egy dolgot hazafiui lelkökre kötni: az eredeti darabok' sorsát. Nekünk nemzetiségre 's ennél fogva eredetiségre kell törekednünk mindenben, de kivált színpadunkon, mert ez nagy következésü dolog. Mit akarunk mi színházainkkal? Nem egyedül mulatságot, gyönyörködtetést; nekünk magasabb czélokat kell hozzá kötnünk: nyelvet, nemzetiséget. Figyelmet kell tehát fordítani, a' legnagyobbat, honi iróink' termékeire. Ez a' legalkalmasb eszköz felsőbb czélainkra. Sőt nemcsak, ez azon út is, mellyen színházaink egy más, a' német színházaktól, (mellyeknek olly nagy száma és kelete van hazánkban) különböző oldalról mutatkozhatnak a' közönség előtt; ez az, hol a' német velunk nem vetélkedhetik, hol egészen új dolgokat mutathatunk, hol bennünket megnem előzhetnek. A' nézők sokszor nyilvanítának már részvétet magyar színművek iránt, ügyekezzünk ezt hasznunkra forditani 's legyen je szavunk: eredeti színművek 's a' legnagyobb szorgalommal betanulva! Inkább bukjék meg színpadunkon tíz idegen darab mint egy hazai. Fájdalom e' részben még eddig nem nagy vala az ügyekezet! Színészeink épen itt mutatnak legnagyobb hanyagságot, annyira, hogy ha jobb eredeti színműveink is lassanként egészen elvesztik hitelöket, 's nevezetesen a' színpadra vígjátékokban olly szerencsével munkált Kisfaludy Károly is rövid időn elavúl, csupán és egyedül színészeinknek lehet köszönni. Azért kérjük és felszólítjuk mind azokat, kiktől a' dolog függ, hogy ezt hazafiúi kötelességöknek tekintsék, 's nevezetesen az igazgatóságot, hogy eredeti darabokat ne adasson máskor, csak ha a szerepeket alkalmas tagokkal lehet betölteni, 's ezeket soha se tegye segédvagy mellék daraboknak, mert így inkább kívánnám bezárva látni a' színházat.

25.

Egyveleg.

— **Hernyó irtás.** — Egy ügyes kertész, miután a' hernyók' kiirtásának sok módját próbálta, egy sikeresre akadt, melly a' fáknak mészporrali behintésében áll. A' hernyók nyomban elhagyák a' fákat 's ezek szépen kizöldülve bő gyümölcsöt termettek.

— **Jegedés.** — Gaudin, az ásványkészitő, a' tudom. academiának Párisban néhány szénsavanyos mész stalactitot mutata be, mellyek egy hónap alatt képződtek; szinte sikerült neki microscopi üvegeket olvasztott hegyi krystallból (kvarzfajból), mellyek tökéletesen megfelelnek czéljoknak és 250szer nagyobbitanak, készíteni.

— **Belgium' népessége.** — Belgium' népessége 1838ki jan. 1sején 4,262,260 személy volt, tehát 1 év alatt 76,076 személylyel szaporodott.

— **Fontos munka Chateaubriandtól.** — Chateaubriand megegyezett abban, hogy memoirjainak egy része már életében kiadassék 's így april' elején egy munka jelenik meg a' veronai congressusról 's a' spanyolországi háboruról. E' munka a' legbecsesb documentumokat birandja, levelezést Canninggal, az europai királyok', ministerek', követek' és más jeles személyek' leveleit, életleirását stb. — Tudva van, hogy Chateaubriand követ volt a' veronai congressusnál 's a' spanyolországi háboru alatt külügyek' ministere Franczia-országban.

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betűivel.

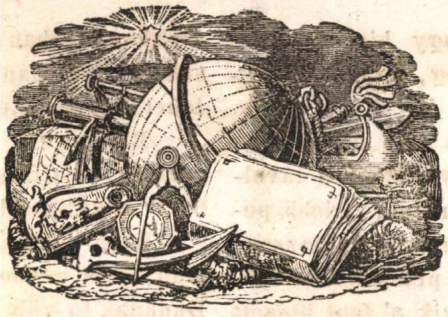

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

MÁSODIK ÉV

Második félév. **Pest, julius' 5. 1838.** **2. szám.**

Tartalom: A' budapesti állóhíd' tárgyában. Folytatás *(Vásárhelyi Pál)*. — A' nagyra menendő hős. Franczia novella (*Sz. E.*). — Magyar játékszíni krónika *(25. és Bajza)*.

A' budapesti állóhíd' tárgyában.

—

(Folytatás.*)

Most már tulajdon nézeteimet közlöm az árvízről.

Említém többször, hogy a' tavaszi olvadásokból eredő árvizek leginkább akkor veszélyhozók, midőn a' jég a' folyam' felsőbb részein előbb indúl mint az alsókon. 'S ím, hogy a' múlt tavaszszal a' jégnek csakugyan felülről kelle előbb indúlnia, okát ennek is a' jég' mimódon történt megállásában találjuk.

Kérdeni fogja a' t. olvasó, mi jogosít ezen állításra?

Felelet: Húsz évi hiteles adatokra épült tapasztalás. Tekintsünk itt a' budai vízmérték szerint összeállított jegyzékre, 's mit veszünk észre? Azt, hogy akármelly vizállásnál történt legyen is a' jégnek megállapodása, a' folyam a' jégnek elmentével mindig magosabb, többnyire pedig tetemesen magosabb volt.

Megállott tudniillik a' jég.						Elment a' jég.					
Januar'	8-dikán	1818.	8′—	6″—0‴	vízállás-	Jan.	17-dikén	1818.	11′—	3″—0‴	vízállás-
Januar'	5- „	1819.	3′—11″—3‴		sal.	Febr.	15- „	1819.	8′—	5″—6‴	sal.
Jan.	14- „	1820.	10′—	6″—0‴	„	Febr.	28- „	1820.	12′—	4″—0‴	„
Jan.	3- „	1821.	9′—	6″—0‴	„	Jan.	9- „	1821.	11′—	0″—0‴	„
Dec.	26- „	1822.	0′—	6″—0‴	„	Febr.	17- „	1823.	12′—	4″—0‴	„
Jan.	18- „	1826.	1′—	9″—0‴	„	Febr.	9- „	1826.	9′—	7″—0‴	„
Febr.	13- „	1829.	7′—	9″—0‴	„	Martz.	1- „	1829.	10′—	3″—0‴	„
Dec.	10- „	1829.	7′—	6″—0‴	„	Martz.	19- „	1830.	20′—	4″—0‴	„
Jan.	26- „	1831.	7′—	5″—0‴	„	Febr.	20- „	1831.	14′—	4″—0‴	„
Jan.	5- „	1833.	5′—	2″—3‴	„	Feb. 14 's 15- „		1833.	11′—	5″—0‴	„
Jan.	15- „	1835.	9′—	0″—0‴	„	Jan.	18- „	1835.	12′—	9″—0‴	„
Dec.	23- „	1835.	5′—	7″—6‴	„	Febr.	26- „	1836.	6′—	6″—6‴	„

*) L. a' 47. és 48. számokat.

Tehát példa nincs, hogy kisebb víznél indult volna el valaha a' jég, mint a' mellynél megállott.

'S így, mivel a' múlt téli jég-beállás Budapesten alul 's felül egy bizonyos távolságra magas vízállásnál történt, felebb pedig, úgymint Esztergom, Komárom 's Pozsonnál közép víznél, Bécsnél pedig szinte alacsony vízállásnál, következik a' fent idézett tapasztalásokhoz képest, hogy a' felső vidékeken a' jég' kiemelésére kisebb vízállás kivántatott, mint a' budapesti környékben, 's hogy valóban előbb is indúlt, csak az eddigi tapasztalás' alaposságát erősíté.

Minthogy így a' felülről özönlő darabos jég jobbnyira a' jégboriték alá vitetett, a' már úgy is töméntelen jéggel megtölt dunamedret (lásd a' fentebb rajzolt keresztmetszést) mind inkább inkább betömé, 's a' víz' szabad elfolyását gátolván, azt e' hallatlan magosságra emelé.

Tapasztalásból bizonyos az is, hogy a' víz a' jégnek elindulta után rendesen egy két lábbal emelkedni szokott 's az említett jégdugulásokon kivül még e' két tapasztaláson alapult a' még a' vízárja előtt nyilatkozott aggodalmunk.

Volt ugyan elég jósló a' catastropha előtt 's utána még több, ki magát annak tartá, de hány volt, ki okkal támogatá állitásait? Midőn egyébiránt hydrotechniai elvek után akármelly nemű eseményt előre gyanítánk, melly csakugyan teljesül, azt — mystificatio nélkül — jóslatnak nevezni nem lehet; még kevésbbé pedig, midőn észrevételeink csak általánosak *). — Mathematicai 's physicai igazságokra épült tudomány jóslatokkal nem koczkáztatja hitelét. Teljesül-e vagy sem, mit adatok után gyanítánk, az mindegy; állításunknak alapja volt, 's az elég.

Szemléljük már most Bécstől alafelé, mi jelenetekkel volt összekötve a' jégjárás,

*) Midőn illy általános jóslatról van szó, mindig eszembe jut azon szónok, ki az esztendő' első napjának nevezetességéről szólva a' hallgatók' szivét megható prophetai hangon ekkép nyilatkozott: „Hányan vannak itt, kik mához esztendőre e' helyen meg nem fognak jelenni, lelkeik átköltözvén az örökkévalóságba.“ — A' helybeli orvos, ki az év' lefolyta alatt, tudományára 's nem az emberiség' halandóságára építve, több betegének gyógyúlhatlanságát előre látá, késő jósló volt, mert az új évnapi beszédnek figyelmes hallgatója tudta, hogy a' szónok ezt már az évnek első napján világosan megmondotta volt.

összhangzásban van-e a' mondottakkal 's lássuk a' tudomány' tekintetéből mi hasznost lehet következtetnünk.

Bécsben beállott a' jég jan. elején csekély vízállással, elindúlt martius' 5-dikén 6′ 2″ vízállással.

Ezen adatból az jő ki, hogy noha a' múlt télen mindenfelé sok havazás volt, a' Dunának fő völgyében Bécsen felül kevés hó lehetett.

Pozsonynál megállott a' jég jan. 11-dikétől 12-re 13 láb vizállással; elindúlt martius' 8-kán 17′—4″ vízállással.

Itt már az Austria 's Magyarország' határait választó Morva' folyója érezteté erejét.

Komáromnál beállott a' Duna januar. 12. 12′—8″—0‴ vízállással; elindúlt martius' 8-kán 17 láb vízállással.

Itt különös megjegyzésre méltó, hogy a' Duna nem a' jég' elindúlásakor, hanem 5 nappal később, t. i. 13-kán hágott legmagosabb álláspontjára, melly is volt: 21′—8″—0‴.

Esztergomnál megállott a' jég jan. 8-án a' közép viznél magosabb vízállásnál; Elmenetele már martius 2-kán 's 3-kán történt. Martius' 6-kán pedig már a' partokon túl hágott a' Duna; 7-diktől fogva 12-kéig folyvást egyformán nőtt; 12-diktől estve más nap délig, sem áradt, sem apadt; a' midőn hirtelen esti 8 óráig 3 lábnyit apadt. Martius' 14 's 15-kén minden órában egyenlően egy újnyit esett 's 17-kéig partjai közé visszaszorúlt.

A' legmagosabb vízállás a' budai vízmérték szerint találtatott martius' 13-dikán 27′—4″—6‴nak.

Visegrádnál beállott a' jég jan. 8-án elég magas vízállásnál.

Martius' 4-dikén indulni kezde, de újra megállott, 's így martius' 13-káig változtatva, hol indult, hol megállapodott. Minden mozdúlásnál mintegy 2 lábnyit áradt, megállása után keveset apadott.

A' kisoroszi sziget' orránál, hol a' Duna váczi 's sz. endrei ágaira oszlik, magas jégtorlatok tapasztaltattak, mellyeket a' folyam csak martius' 13-kán, a' midőn 29′—8″—6‴ hágott, birta általtörni, miután hirtelen 4 lábnyit apadott.

Váczná,l a' jég beálla jan. 7-én 20′—9″—0‴ vízállásnál; martius 12-én kezde indúlni 's 13-án végképen el is ment, melly

t. i. jégtől szabad volt volna a' folyam; 's így Budapesten a' jégtorlások 17 lábra, Visegrádnál pedig szinte 18-ra dagaszták a' Dunát természetes rendes állásán felül.

A' hely' szinén szerzett adatok az itt összeállított lajstromnak 1-ső oszlopában, a' theoria szerint keletkeztetett resultatumok pedig a' 3-dikban összeállítvák.

Helységek' nevei, mellyeknél az árvíz méretett.	Árvíz' magossága a' helybeli vízszín felett, midőn a' budai mérték közel 12 lábat mutatott.			A' helységeknek távolsága ölekben Visegrádtól számítva.	Az aluli formula szerint számolt dagály' magosságai.			Az 1-ső és 3-dik oszlop' közti különbségek.		
	láb.	újj.	vonal		láb.	újj.	von.	láb.	újj.	von.
Visegrádnál	18	8	0		18	8	0	„	„	„
Esztergamnál	14	6	0	12000	14	6	7	+		7
Nyerges Ujfalunál	12	6	0	20000	12	0	7	—	5	5
Süttőnél	11	0	0	24700	10	8	5	—	3	7
Almásnál	9	9	0	29100	9	6	2	—	2	10
Komáromnál	7	3	0	37800	7	4	6	+	1	6
Nagy Lérnél	6	4	0	45000	5	9	9		6	3
Gönyűnél	4	10	0	50000	4	10	0	„	„	„

A' visszahatás' távolsága ezen egyenlítés szerint, $D = \frac{a\,c}{a-b}\left(1+\sqrt{\frac{b}{a}}\right)$, mellynél $a = 18' - 8'' - 0 = 18{,}58$ a' dagály' magassága Visegrádnál;

$b = 4' - 10'' - 0 = 4{,}832$ a' dagály' magassága Gönyünél;

$c = 50000$ öl a' Duna' hossza Visegrádtól Gönyüig, találtatott 101800 ölnek $= 25\frac{1}{2}$ mérföldnek $= D$.

A' közbeni helyek' magosságainak $= X$ kiszámolására, parabolát képezvén a' dagadt folyam' vízszíne, e' következő egyenlítés $X = \frac{a}{D^2}(D-d)^2$ szolgált, d az illető helynek Visegrádtóli távolságát jelentvén.

Összehasonlitván az 1ső oszlopot a' 3dikkal szép megegyezése a' theoriának a' tapasztalással valóban szembetűnő; itt azonban meg kell jegyzenem, hogy némelly adatoknak hiánya miatt, egész szorossággal, nem birám kivinni e' megfejtésemet, — figyelem ébresztésül egyébiránt ez alkalommal eleget 's olly tárgyról szólék, melly ha további részletesb vizsgálatra méltattatnék, minden esetre némelly világot terjesztene a' dagály' visszahatásának theoriájára. A' dologhoz értő, reménylem, illően fogja méltatni.

Az itt lerajzolt kép

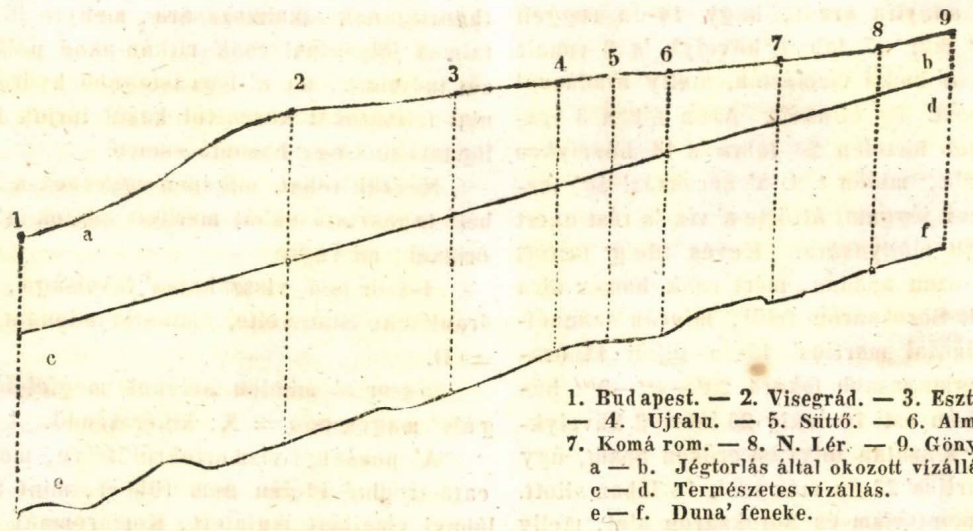

1. Budapest. — 2. Visegrád. — 3. Esztergam — 4. Ujfalu. — 5. Süttő. — 6. Almás. — 7. Komá rom. — 8. N. Lér. — 9. Gönyü.
a — b. Jégtorlás által okozott vízállás.
c — d. Természetes vízállás.
e — f. Duna' feneke.

ábrázolja a' Duna' vízszinének formáját Gönyü és Pest között martius' 13-án, mellyből kitetszik, miért kelle a' Dunának Budapestnél a' Visegrád' táján létezett jégtorlásnak általszakasztása 's a' felfogott nagy tömegű víznek a' nyert nagyobb nyiláson áttörése

napon a' legmagosabb fokára úgymint 29′—10″—6‴ hágott a' Duna.

Sz. Endrénél a' jég beállott jan. 15. magas vízállásnál; 's egész télen magas állapotban tartózkodott.

Martius' 8-kától 13-ig folyvást nőtt, naponként mintegy ½ lábnyit.

Martius' 13-án megindúlt a' jég, 's már tizedfél órakor délelőtt magosabb volt az 1775-diki víznél; este 9 óráig 7 lábnál többet nőtt, 's ezen állapotban maradt más nap estig; 14től 15re éjjel újra nőtt egy lábnyit 's más nap reggelig úgy maradt. 15-én délig lassan, estig igen erősen megapadott a' Duna.

A' vízárja' magossága 29′—3″—6‴.

Budapestnél a' Duna beállott jan. 6-kán reggel 20′—6″—9‴ vízállással, 's egész télen át kisebb nem volt mint 12 láb. Ha a' bécsi, pozsonyi, komáromi vízmérték' lajstromaiba tekintünk, mellyeket itt felhozni a' hely nem enged, kénytelenek vagyunk tapasztalni, miképp nem a' felülről ömledező víz, hanem a' jégbeállás' alkalmával történt helybeli eldugulásai a' folyam' medrének tarták e' magos fokon egész télen át a' Duna' vízszinét. Bécsnél a' Duna' vízszíne e' télen 0 és 4 láb közt változott, és csak a' jég' elmenetelével emelkedett 7 lábra 's 10 újnyira.

Februárius' vége felé kezde a' Duna Budapestnél folyvást áradni, 's martius' 9, 10, 11, 12-én lassan áradt, martius' 13-án, a' midőn t. i. a' sz. endrei szigetʼ orránál levő jéggátat áttörte a' víz, mellynek következésében Visegrádnál apadni kezde a' Duna, hirtelen annyira áradt, hogy 14-én reggeli 1 órakor már 27 láb 1 hüvelyk 's 9 vonalt mutatott a' budai vízmérték, melly áradásnál a' budapesti jég elindúlt. Azon éjben 3 órakor reggel hirtelen 24 lábra 's 11 hüvelykre szállott alá, midőn t. i. a' soroksári ág' torkánál levő jéggátat áttörte a' víz 's rést nyert szabadabb elfolyására. Kevés ideig tartott azonban ezen apadás, mert csak hamar újra megakadt Soroksáron felül, miután szűnnélküli áradással martius' 15-én éjjeli 11 órakor a' legmagosabb fokára 29′—4″—9‴ hágott, 16-án esti 10 óráig 25 lábra 3 hüvelykre esett 's azután folyvást erősen apadt, úgy hogy martius' 23-án már csak 14 lábon állott.

Promontorium és Soroksáron alul, melly helyeken szinte közel 30 lábra hágott a' Duna, mindig kisebb lön a' víz' árja, minek oka szem előtt fekszik; Promontorium és Soroksáron alul t. i. a' több mérföldekre nyúló lapályon szétterült 's így magosbra nem emelkedhetett. Tolnán alul pedig Pétervárad ig stb., hol a' jégbeállás kedvezőbb körülmények között történt, csak helylyel helylyel haladá meg a' 20 lábat, 's így kisebb volt mint 1827-ben junius 1.ónapban, midőn az alsó Dunát a' Dráva árasztá.

A' felebbi pontokban, hol Komárom 's Esztergomról vala szó, láttuk, hogy a' legmagasb vízállás ott nem a' jég' elmentekor, hanem több nappal később következék be, kérdés támad tehát, mi körülménynek kell e' tüneményt tulajdonítani? Nem egyébnek meggyőződésem szerint, mint a' sz. endrei szigetʼ felső orránál, Kis-Oroszinál, történt jégdugulásnak, melly a' Dunát Visegrádnál 29′—4″—6‴ra emelé, 's azt visszahatásánál fogva Esztergomnál . . . 27′—4″—6‴ra
Komáromnál . . . 21′—8″—0‴ra
Gönyünél . . közel 19′re dagasztá.
Ezen véleményem kétség kivül valóvá tétetik az által is, hogy a' nevezett helyeken martius' 13-kára esik a' felhozott legnagyobb vízállás' ideje, tehát azon napra, mellyen Visegrádon vala legmagosabb, 's hol mindezen helyeken a' Duna tüstént apadni kezde, midőn azon nap a' kis-oroszi jéggátat áttöré a' dagasztott folyam' hatalma 's melly napnak estszakán Budapestre tevé által színhelyét: az elkezdett nagy drámát az ország' szivébe hatólag, itt is folytatandó.

Egy igen érdekes adat az a' visszahatás' theoriájának alkalmazására, mellyre illy hatalmas folyamnál csak ritkán akad példánk, sőt tudtomra, ha a' legvastagabb hydrotechniai foliantokat keresztül kasúl túrjuk is, alig találunk egy hasonló esetre.

Nézzük tehát, miképen egyeznek a' helybeli tapasztalásokból merített adatok a' theoriával; mi végre

1-ször is a' visszahatás' távolsága, [hydraulische Stauweite, distantia redundationis] = D.

2-szor a' minden helynek megfelelő dagály' magossága = X; kikeresendő.

A' pozsonyi vízmértékről itélve, melly a' catastropha' idején nem többet, mint 8—10 lábnyi vízállást mutatott, Komáromnál mintegy 14 láb 's 6 újj, Budapesten pedig mintegy 12 láb vizünknek kellett volna lenni, ha

után hirtelen első éjjel 27 lábra emelkednie. *)

E' 27 lábra dagadt víz a' Csepel szigetʼ orránál volt jéggátat ugyan elsepré, de új akadályt találván a' puskaporos toronynál Budán alúlʼs Promontoriumnál, ott újra 30 lábra emelkedett 'ſ visszahatásánál fogva Budapestnél 27 lábról 29 láb 4 hüvelyk 9 vonalra hágott.

A' mondottakból látható:

1-ször. Hogy a' Dunaʼ két fő szigeteinek a' sz. endrei 'ſ a' ráczkevinek t. i. hosszában vala legszembetünőbb a' veszély, mi újra bizonyítja a' folyam szétoszlások (Stromtheilungen) ártalmas voltát;

2-szor. Hogy a' dagályʼ visszahatása több mérföldekre terjedvén, az által a' hibás folyamʼ helyétől távolabb fekvő helységek is veszélyeztetve vannak. Így vala a' dolog Esztergom vármegyének dunamelléki helyeivel a' Visegrádon alul történt jégdugulásokʼ következésében. Valamelly helynek biztosítására tehát, a' folyamnak nem csak helybeli, hanem nagyobb kiterjedésbeni rendezése szükséges.

Itt meg kell jegyeznem, hogy a' folyamnak mostani állapotjában, az alsó Dunának távolabb eső részeiről tetemesb dagálytól félnünk ugyan nem lehet; mivel az alacsony partokon felül csapó Duna a' messze terjedő lapályokba elégséges tért nyer szétömlésre; melly oknál fogva olly magosra nem emelkedhetik, mint hol magos partok által korlátoztatik; ámde ha ns. Pest, Fejér 'ſ Tolna vármegyék töltések közé foglalandják a' Dunát, a' hasonló jeges árvizeknek magasbra emelése is kétség kivül be fog következni, 'ſ így szükségképen a' visszadagadás' távolsága is nevekedni.

Nem lesz érdektelen ez úttal a' töltéseknek adandó magosságáról egy két szót tenni. Közönségesen a' töltések a' helyenként tapasztalt legmagasb árvíz felett egy két lábbal emeltetnek, 'ſ ez nem helyesen történik, mert mi a' következés? a' bekövetkező első jeges árviztől, általszakasztatnak, és csupán az előbbi pontban érdekelt oknál fogva. Ha tehát minden árvíztől akarunk óvakodni, nézzük az árvízʼ magosságát olly helyeken, hol az széllel nem terjedhetett; 'ſ a' szerint alkalmaztassuk a' töltés' mértékeit.

3-szor. Megfogható továbbá a' fölebbi rajzolatból, hogy a' budapesti veszedelem a' Visegrádnál történt jégakadás által is öregbíttetett. Mert, miután keresztül töretett a' visegrádi jéggát, a' lerohanó folyam egyszersmind az ott meggyült tömérdek jégtömeget hozta le hirtelen, melly innen, hol úgy is még tömve volt a' Dunaʼ helybeli jegével, csak lassú mozgással, mint az összefutott juh távozhaték. 'S így nem csak Esztergam stb., hanem Budapestʼ tekintetéből is szükséges a' Visegrád 'ſ Pest közt fekvő dunarésznek szabályozása.

A' Duna' rendezéséről, mellynek egész titka, általánosan szólva, a' minél egyenesebb vitelén 'ſ így a' nagyobb görbületeknek átvágásán kivül abban áll, hogy a' folyam-

*) Egy igen furcsa történetre emlékeztet e' rögtöni növése a' folyamnak, mellynek elbeszélésére, noha szorosan nem ide tartozó, de mivel magában is érdekes, engedelmet kérek.

1832-dik évben, egy évvel előbb, hogy gróf Széchenyi az alsó Dunához k. biztosnak nevezteték, a' többi közt a' Vaskapunak felvétele vala föladásunk. Az új-orsovai basát, ki azt ellenzé, residentiáján, Új-Orsován, melly dunai sziget, megkeresők 'ſ bemenetelt nyerénk. Egy társam, sima de ügyetlen diplomata, ekkép szólítá meg:

„Uram! országunkban a' folyók' szabályozásához fogtunk; mi által a' vizek sietve a' Dunába fognak ömleni. A' vizek' szabályozását tehát úgy kell elintéznünk, hogy az alsó vidékre nagyobb víztömeg egyszerre ne érkezzék, mint a' mennyit a' Duna áradás nélkül megemészthet; különben, lásd, váradat is, melly a' nélkül is gyakran elöntetik, végromlás érheti. E' tekintetből kell tudnunk, mennyi vizet képes a' Vaskapu megemészteni.“

A' basa erre, egy kis gondolkozás után, illy formán válaszolt: ‚Köszönöm a' figyelmet, mindig jó szomszédoknak ismertelek, de én egyenesen csak kimondom, hogy folyóitok' szabályozása épen nem aggaszt. Régen hallom, hogy mindig mértek, sokat mértek (mert hisz' nálatok a' mérés szokás) de azért csak megvan a' Duna, mint volt ez előtt századokkal. — Azután ha végképen csakugyan czélt értek is, mit árthat az nekem? Azt mondjátok, elébb érkezendik a' víz a' váramhoz. Meglehet; de akkor elébb el is távozandik; az egész különbség tehát csak az időben lesz, 'ſ én megvallom, hogy szinte elébb szeretnék keresztül esni rajta, mert most rendesen, dinnyeföldeim' tekintetéből, roszkor jelenik meg. Váram miatt hát csak szabályozzátok a' folyókat kedvetekre — folytatá 'ſ végtére egy kis mosolyodással a' szószólóhoz fordulva 'ſ nem ironia nélkül utána veté — : Igen, ha markodba volna az egész Duna, 'ſ hirtelen rám fordíthatnád, elhinném, váramat 'ſ lakásomat veszély érhetné!“ Ezzel — a' szószóló hosszú orral — eltávozánk. Esztendő múlva, miután gr. Széchenyire bizatott a' tárgy, egyenesebb politicával, hogy t. i. hajózás' tekintetéből szükség ismernünk a' Vaskaput, czélt érénk.

A' mennyiben Budapestre is a' basa' képzelete szerint rohant a' Duna' árja, annyiban van összeköttetésben e' történet értekezésem' fonalával.

nak illő mélység' elevenség adatik, itt sok szó nem lehet, talán alkalmam akad egyszer, e' tárgyhoz vissza térhetni; egy kérdést még is érintenem kell, melly már többektől hozatott szőnyegre, de eddig fejtetlen maradt.

Elkerülhetlenül megkivántató-e t. i., hogy a' folyam' szétoszlásainak, mint p. o. a' promontoriumi és soroksárinak 's a' váczi és sz. endreinek egyik ága elzárassék?

Hogy a' folyamnak egy ágba szorítása a' legtökéletesb rendezés, ha feltétlenül más tekintetek' elmellőzésével csak a' rendezésről van szó, a' folyam-concentratiónak eszméjéből következik; 's így arról, mi jobb, nem szólunk, hanem inkább az a' kérdés, van-e mód az illy folyam-szétoszlást ártatlanná tenni?

Véleményem szerint mind a' két ág megmaradhat, csak hozassék mind kettő jó rendbe, szoríttassék össze az eloszlás' pontjától kezdve egész az összeszakadásig, hogy medrét mélyíthesse 's tisztán tarthassa. — Egy osztómívnek felállítása a' szigetek' orrában is szükséges: mi költséges ugyan, de nem költségesb, mint az elzárásra szükséges gát.

Azonban a' Dunának hosszabb elágazatai, nem említvén a' kisebb érdekű okokat, már hajózás' tekintetéből is érdemesek a' megtartásra, mellyeken a' közösülés jelenleg ugyan nem igen, de lehet idővel nyomadékos Budapest' kereskedésének növekedésével, melly már is Europának figyelmét kezdi magára vonni. Én tehát a' sz. endrei és soroksári ágak' meghagyása mellett szólok.

(Folytatása következik.)

Vásárhelyi Pál.

A' nagyra menendő hős.

Franczia novella.

Tremnor felálla. „Fiúk! — úgymond — megigértem, hogy nektek egy beszélyt mondok. Mivel ma a' profosz' pálczája bennünket békén hagy, és a' szent ünnep minden legényt egy pohár égett borral és fél font hússal ajándékoz meg, meg akarom igéretemet tartani. Tehát figyelmezzetek!“ Veres sapkákból egy kör alakúlt; mindnyájan hallgattak, hogy a' történetet jól megérthessék. A' beszélő egy kémlő pillanatot vete körös-körűl a' tágas tömlöczben 's imígy kezdé:

Julius' 28. vala 1830. Ágyúk dörögtek az útczákon, a' sokaság tombolt, ablaküvegek

pattogtak a' szakadatlan tüzeléstől, a' lármaharang egy királyságot kondíta sírjába, az utczakoptató gyermekek a' marseillei éneket dúdolták, háromszinű zászló lebegett a' légben. Ez az egész háborúi mámor, ez a' csata egyetlen egy szóért, de valóban dicső szóért, a' szabadságért, Arthur' keblét is földagasztá, egy reményteli, vidor, ifju férfiét. Hiába mondotta neki Julia, szép szőke szeretője, kinek egyéb iránt nagy hatalma volt felette, könnyes szemekkel: „Hogyan Arthur, te engem ma magamra akarsz hagyni?“

De azért ne higyétek, hogy Arthur igazán republicanus volt, vagy hogy sokat adott volna arra, a' mit az újságcsinálók sajtószabadságnak neveznek, vagy hogy ő egyike iránt azon felséges herczegeknek, kik 1815 óta Franciaországot boldogítani ügyekeztek, legkisebb gyűlöletet is érzett. Arthur 22 évű volt, évenként tizenöt ezer francot költhetett, szép szeretője volt, Julia; egy paripája és sokféle kutyái. De a' nap olly melegen sütött, az ég ragyogott, a' levegő nyájas vala 's a' napfényben olly szépen lehet megverekedni. És azon felül Arthur egy nappal az előtt egy igen jó vadászpuskát vett, mellyet csakugyan meg kellett próbálnia. Vevé tehát jó vadászpuskáját és elment mint hazafi egy barricadhoz. A' munkások, kik körűle állának, általadák neki a' parancsnokságot 's ő egyike volt az elsőknek a' tuilleriák' ostrománál.

II.

Néhány nappal később Fülöp Lajos király lőn. Mindenki azt gondolta, hogy egy közönséges háború fog kiütni. Spanyolország Torijos és Valdez' szózata által felhivá fiait a' szabadság' kivívására; Olaszország kinyujtá erőtlen kezeit Brutus' kardja után; Lengyelország fölébredt álmaiból. Rövideden, Párisban minden lyceistának, ki az iskolából jött, azt mondák, hogy a' nagy császár' dicsőséges napjai térendenek vissza, nem hogy Europát elnyomják, hanem hogy megszabadítsák. Arthur szenvedélyesen szereti a' császárság' dicsőségét, Napoleon ideálja. Ő csak ütközetek, hadküldemények, győzelmek, meghódított városok felől álmodozék. Büszkén tekinte azon régi zászlóra, melly egykor olly sok főváros' tornyain lobogott, és azt mondá magának: én is részese leendek egy új dicsőségnek. Julia együtt

ábrándozott kedvesével; a' hölgyek minden mivelt országban különös előszeretettel birnak a' hadi öltözet iránt. Igy ő csak veres bugyogó- és csörgő kardról álmodozott. Egy huszárdolmány előtte a' jó izlés és csín' non plus ultrája volt. Bohó lyányka vala ez a' Julia! Arthur szivből szerette őt. „Egy dolmány vállaidon, úgy mond ő, mi gyönyörű volna. Én a' dolmányt úgy szeretem.“ ‚Nekem csakugyan dolmányt kell viselnem‘ mond Arthur magában. Bohó ficzkó volt ez az Arthur.

III.

Egy estve, midőn Juliájával vacsorálna, így szólott Arthur a' pezsgőnél:

„Drága Juliám, én katona leszek.“

‚Katona? viszonzá az elbámulva, ugyan mi jut eszedbe?‘

„Hjah, az embernek valamivé csak kell lenni a' világban, 's én katonává akarok lenni. Háború lesz, nekem szerencsém van, bátorságom 's valamicskét tanultam is. Sebesen fogok előre menni.“

‚Neked katonává lenni Arthur? De hát mi leszen így sétáink, tánczmulatságink, hangversenyinkből? és te engem olaszúl is akartál tanítani? Ah te háladatlan vagy; engem el akarsz hagyni.‘

„Kis bohó, te ne sírj, te is velem jösz, meglátod, az igen szép lesz. Minden meghódított városban tánczmulatság leend; Berlinben fogunk tánczolni, Bécsben, Pétervárban a' nagyherczegekkel és herczegnőkkel. Rómában egy kicsit olaszul is fogsz tanúlhatni. Azután visszajövünk Párisba, én ezeredes leszek, keresztet kapok, két három keresztet. Báróvá, vagy tán herczeggé is tesznek. Négy pejen megyünk a' színházba. 'S akkor én neked mindennap egy nagy fekete bajuszú katonától levelet küldök, 's midőn együtt kisétálunk, nem fogok többé barna kaputot vagy kék frakkot viselni, én ezeredes leszek, mellem tele kereszttel. No's nem tetszik ez neked?“

‚Igen, igen, a' katonai öltözet neked jól fog állni?‘

Így édes Juliám, holnap elmegyek a' fő tiszti karhoz, beiratom magam a' gyalogsághoz. A' gyalogság mindig tűzbe megyen, itt az előmenetel a' legsebesebb.

IV.

Négy nappal később Arthur egy gyalog ezred' lajstromába volt beiktatva. Midőn először látta őt Julia egyenruhában, felsikolta meglepetésében, de ezen felsikoltásban nem volt semmi hizelkedő, mert Arthur új köntösében nem volt szebb, sőt ellenkezőleg, rövidre nyírt hajan olly furcsán ült az az épen nem festői csákó. Nyúlánk termete, melly egy szabó' mestermüvében máskor olly igen kitetszett, most egy szürke, minden meghatározott forma nélküli kaputban egészen elenyészett.

„Micsoda utálatos öltözet! kiálta Julia, és ajkaiba harapott, a' katona-ruha neked igen roszúl áll.“

‚Hiszen — úgymond Arthur, ki még mindig reménylette, hogy félév mulva ezredes leend — én ezt nem sokáig viselem. Ez csak a' mi mellék öltözetünk, nem sokára háború leszen; Mauguin ügyvéd úr még tegnap mondotta, hogy síkra fogunk szállani, 's akkor lesz paszománt és vállbojt.

Azonban bár mit monda is Mauguin ügyvéd úr, a' háború nem ütött ki, Arthur még mindig viselte szomorú kaputját. Hadi tettei nem állottak egyébből, mint néhány éjjeli körjárásból apró lázadások alkalmával. Ő csaknem kétségbeesett. Julia is a' maga részéről nem vala megelégedve; Arthur folyvást szerelemmel 's a' leggyengédebb gondoskodással viseltetett iránta, de ah, le kelle mondania minden gyönyörűségekről, tánczokról, színházakról, társaságokról! Nyolcz órakor be kelle menni a' katonai lakba, szabadság igen ritkán adatott. És aztán, hogyan mehetett volna ő egy szürke kaputos férfival, egy közkatonával, útczára; ő a' ragyogó, a' felpiperézett, egy gyalog katona karjain! Arthur ezt maga sem akará 's neki igaza volt. Julia szerette ugyan őt nagyon, de mind a' mellett is sok becsben tarta egy finom elegans öltönyt. Ama' szürke kabátnak sokat kellett szenvednie Julia elméncsségeitől.

V.

Egy egész évig tartott ez így. Arthur előléptetett; minthogy írni és olvasni tudott, káplárrá tették. Azon nap, midőn ő ezen második fokára hágott azon pályának, melly franczia-országi marschallságig vezet, eljött volt ebédre kedveséhez, még mindig ama' szürke kaputban.

‚Vesd le, kérlek Arthur, ezen utálatos köntöst, mond Julia, 's nesze vedd fel házi ruhádat‘.

'S a' két fiatal vígan ebédelt egészen átengedve magát a' jó kedvnek, 's a' pezsgő, ezen kiapadhatatlan forrása a' vidorságnak, gyenge mámorral töltè meg lelkeiket. Arthur' eszéből a' dicsnek és harcznak minden gondolata eltűnt; ő csak Juliáját látá, ki mellette ült, kedves szemeivel és gyöngéd mosolygásával. .... A' lyányka felállott, dévajon Arthurjára pillanta, és az ablakhoz lépett; a' szerencsétlen szürke kaput egy széken hevert.

„Mindig ez a' régi kaput; én nem akarom többé látni" mond boszúsan az ablak mellett állva. Egy ruhaárus épen ott mene el.

„Ime, nesztek'. 'S kaput, csákó, kard kiröpültek az ablakon. Arthur meg akará őt akadályozni, de hizelgései megszelidíték.

VI.

Két hét mulva három szürke kaputos katonát bilincsben vezettek keresztül Vendome' piaczán. Egyik elfedé sapkájával ábrázatát és sírt. A' tiszt-segéd kibonta egy ív papirost, hogy elolvassa nekik az ítéletet; az ekként hangzott: A' katonai öltözet' meggyalázásáért öt évi bilincsre ítéltetnek.

VII.

Hogyan hívták őt? kérdé az őr, ki a' beszély' végére jött ide.

„Arthurnak" mond felkelvén helyéből a' gályarab.

„Szegény ördög!" szólt egyike a' hallgatóknak.

Én voltam az, felelt a' rab és befedezte sapkájával halvány arczát. **Sz. E.**

Magyar játékszini krónika.

Jun. 23d. Kronsteini harczjáték. Ezt a' szerencsétlen terméket csak a' legnagyobb szükség' idején kellene elővenni. Sem belső becse nincs, sem nézőket nem von.

Jun. 24d. Garabonczás diák. — Ezen „tüneményes vígjátékot", mellyet Munkácsy János írt 's mellynek muzsikáját Pály Elek készítette — egyik jelesebb művész a' másiknál, kiki a' maga nemében t. i. — meglehetősen elkoptatta Bajza a' maga igazgatása alatt sokszori előadatás által, úgy hogy most már Szentkirályi Móriczhoz igen illenék azt eltenni és elő nem vétetni legalább egy évig. A' közönség már igen csendesen viseli magát előadatásakor; de igazat szólva nincs is kinek zajogni, mert, ámbár vasárnapon adatott; csak ama' mindennapi kis közönség volt jelen, melly a' magyar színháznak elejétől fogva, jó és balszerencse között, változhatatlan híve maradt. Egyetlenegy ember van, ki a' Garabonczás diákban mindig nagyon jól mulatja magát 's az egészért látszik, kaczagni. A' színházi közönség ismeri őt, nem szükség, nem is ide tartozik megneveznünk; egyedül azért említjük, mert azon érdeme van, hogy sokakat most már csak ő mulattat nem Csákány Laczi, mert az ő jó izű kaczagásain nem lehet nem mosolyogni, néha vígan, néha azonban szánakodva is. — Egyik magyar hírlap minapában dicsekedett, hogy: „Az új igazgató úr' vezérlete óta lehetetlen mindenben azon szabatosságot észre nem venni, a' magyar színházban, melly az előadásokat bélyegzi 's melly kétségkivül ismét színházba fogja édesgetni mind azokat, kik eddig részint a' darabok' czéliránytalan 's a' közönség kivánata elleni választása, részint az előadásokban uralkodott mindenféle rendetlenségek miatt a' színházból kimaradoztak, mert ki türhette volna békén, hogy gyakran a' felhőkből ajtók, ajtódarabok hülladoztak a' színpadra stb. mi a' nézőre mind sértő volt. Most rend váltotta fel az illy botránkoztatásokat 's lehetetlen a' színházból nagyobb elegultséggel haza térni. Ha színészeinket ahhoz értő erös kar vezérli, ők sokat, hihetlenül sokat képesek tenni." — Én is azt hiszem, az új igazgató alatt a' nagy rend mindenből látszik, mert most már például a' Garabonczás diák' tündérei nem röpülnek többé, mint a' régi igazgatás alatt, hanem lábon járnak 's el is vadúltak egy kicsinyt, mert nem jőnek ki magok mint az előtt, hanem a' színpadon álló színészek csalogatják ki őket a' színfalak közül, a' mondandót sem a' súgó súgja, hanem a' színészek egymásnak, mint ez ma Pergó Annával (Miskolczy Julia) és a' Szerelem' tündérével (Szentpéteryné) történt. Csákány Laczi' paripája is, az a' nagy kobak fejű sárkány, részint, mert megúnta a' levegő eget, de leginkább, hogy az új igazgatás alatt nagyobb rend legyen, nem röpked többé a' levegőben, hanem a' földön nyargalódzik. És így elkezdődött az egyetemes nagy rend mindenben. Attól félnek sokan, hogy illy rendnek az leszen lassanként következése, hogy a' nézőket ezután r e n d e s e b b e n fogja az új igazgatás kiédesgetni a' színházból 's végtére tökéletes, teljes rend és csend áll be, mert a' mit egyszer már jobban láttunk, azt nem örömest nézzük meg roszabbúl. — Furcsa, hogy mióta Szentkirályi úr' igazgatóvá leve, igazgatását annyi magasztalás éri minden felől, holott még illy korán, ha akart volna sem tehetett semmit. Efféle oktalan irkálásokat Szentkirályi nehezen fogja megköszönni, mert ezek a' becsületes embert csak compromittálják. **25.**

Lehetetlen, hogy 25 úrnak szavaira néhány észrevételt ne tegyek. — Azon hírlap, melly az új igazgatás alatt nagyobb renddel dicsekszik, igazságtalan; 25 úr pedig nemcsak az, hanem éles is azon fölül. Sem Szentkirályi, sem az én igazgatásom alatt nincs és nem volt olly rend, minő egy jó színháznál kivántatik. De ezt nem kell mindjárt az igazgatóknak tulajdonítani, kivált új és olly improvisálva megnyitott színháznál, mint a' miénk. Hogy a' sárkány „földön nyargalózik", a' tündérek pedig „nem röpülnek", annak nem az igazgató oka, hanem az, hogy ez új színháznak roszúl készített röpítő gépezete nincs megigazítva, sülyesztőit pedig az árvíz össze rongálta. Ne kivánjunk tökéletes dolgokat egyszerre, legyünk türelmesek és várjuk be idejét mindennek, meggondolván azt, hogy színházunk nem ollyan, millyennek lenni kellene, hanem csak a' millyen lehet. Mutatott-e a' közönség, vagy tán a' nemzet, olly nagy részvételt iránta, hogy jogunk lehessen olly igen akadozni, kötődni? Hol vannak azon össze tett nagy tőkepénzek, mellyekhez nyúlni lehessen, mihelyt a' színháznál pénzszukség van, mihelyt valamit csináltatni, igazíttatni kell. A' sors úgy akarván, hogy azon nagy országos színháztól, melly a' dunaparton vala épulendő, elessünk, 's talán sok időre, kötelességünk eme' fölépültet pártolni 's azokat becsülni, kik építették és fenntartásában buzgólkodnak; köszönettel tartozunk azon kis számú, de tiszta hazafiúi érzésü részvényes seregnek, hogy a' színház megnyittatott, köszönettel Földváry Gábornak, ki hazafiúi tettekben keresi dicsőségét és nem mulandó hiúságát. Ezen nemes hazafiak nélkül talán nem volna színházunk, vagy ha volna is épület, zárva állana. Mi az igazgatást illeti, való, hogy az igazgató' kötelessége rendet tartani, de, hol a' történt rendetlenségnek nem ő oka, ott méltatlan az akadozás. A' magyar színház' igazgatójának nincs szabad keze, ő egy választmány' végzéseitől függ, minek a' dolog' természeténél fogva inkább akadályozó, mint előmozdító befolyása van az igazgatásra. Ez csalhatatlanúl hiba, melly akkor követtetett el, midőn a' részvényes társaság alakult 's most már csak bajjal lehet rajta segíteni. Segíteni azonban kellene, mert így végtére is csak káros következése leend. Ezeket, kevesen tudják 's még is irkálnak szüntelen és vitatkoznak, 's mindent az igazgatónak tulajdonítanak, holott az igazgató nem egyéb mint szabad akarat nélküli gép. Legyünk több türelemmel, az idő mindent kifejtend. Szentkirályi Móriczban egy fiatal, buzgó, munkás igazgatót nyert színházunk; kivánjunk neki tartós kedvet, türödelmet és tanulási szorgalmat, mert egyszerre nem lehet mindenhez értő, mindent át látó színházi igazgató senki 's a' művészet is nehezebb, hogysem mindjárt felfoghassuk, ahhoz sok studium kell, az igazgatáshoz pedig sok véres verítékkel szerzett tapasztalás. Figyelmeztetni szükséges és kell a' színházi igazgatót is minden észrevett hibákra, de igazsággal és örökké csak az ügy' javát tekintve. Az új igazgató sok jót fog tehetni, annyival inkább, mint hogy ő szerencsés a' kezdetbeni akadályokon túl lenni, 's egész erejét annak szentelheti, hogy a' gépnek most már alkalmasint mindenütt beillesztett kerekeit, sebesebben mozgassa. **Bajza.**

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betűivel.

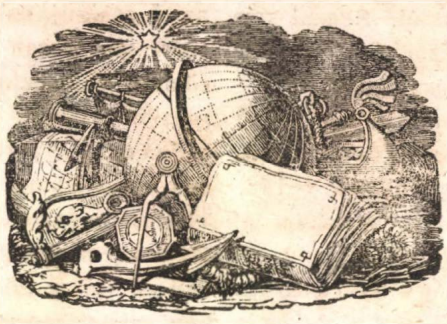

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

MÁSODIK ÉV

Második félév. **Pest, julius' 8. 1838.** **3. szám.**

Tartalom: Balságok (*Uj...fy*). — Világpolgárság és honszeretet. Vége (*Tóth Lőrincz*). — Hermina. Német novella (*V...a*). — Magyar játékszini krónika (*V. és S. F.*).

Balságok.

I.

Opinionum commenta delet dies, naturae judicia confirmat.
Cicero.

Mi engem Párisban leginkább vonzott, az a' rendek' egybe keveredése volt. Egy üvegben láttam a' polgári társaság' minden létrészeit, mellyek egymást vonzották, eltaszították; pezsgett, zugott, habzott az egész tömeg, 's végre minden résznek kellett valamit elhagyni természetéből, 's valamit az idegenből venni föl. Valahára csakugyan láttam az életet nedves úton, — előbb csak száraz úton ismertem azt. De nem csupán ezen vegytanos folyamat tetszett nekem, hanem még néhány felbonthatatlan földim, ki ebben semmi örömet nem talált. Földieim között, azon sokak közül, kik magok mellett senkit sem szenvedhetnek meg, 's kik — ha előttök úr, utánok inas nincs — magokat elveszett embernek tartják 's nyöszörögnek — többeket találtam a' párisi társaságokban. A' feletti szorongásukban, hogy az ellenséges anyagokat kikerüljék, 's a' barátságosokat a' zürzavarban föltalálják, nem tudták szegény fejöket merre fordítsák, 's mint örvény által megragadt dióhéjak magok körül forogtak, 's helyökből menekedni nem tudtak. Ezeknek nem tetszett Páris, 's nagyon örültek, midőn ismét haza mehetvén, mindegyik a' maga honi fiókjába vonulhatott, hol mindenki szárazon maradt, 's ismét minden jól ment.

Egy estve egy barátom hangos kaczajjal jött szobámba, 's beszélte, hogy ő La Fitténél ebédelt, 's az idegenek közt féltuczet frankfurti banquier is volt, fele keresztény, fele zsidó. La Fitte úgy gondolkozott, hogy frankfurti vendégeinek jobban nem kedveskedhetik, mintha őket egymás mellé ülteti, 's így egy borzasztó földrengés által egy keresztény kereskedőnek egy zsidó mellé kellett ülni. A' keresztények elveszték minden magatartásukat, nyugtalanúl siklottak ide 's tova székeiken, 's könyökeikben rángatózásokat kaptak. Végre a' zsidók iránt egész éltökre bezárt módosságuk tört ki a' kétségbeesésben. A' zsidók közül egy ingerkedő néhányszor eszére akarta hozni keresztény szomszédját, 's azon egyszerű eszközzel, hogy tőle a' sonkás tányért kérte gyöngéden; arra kivánva őt emlékeztetni, kik ők sajátképen 's

mi választja el őket egymástól. Semmi sem használt, a' kereszténység szédítő mámorukban udvariasak maradtak egész estve.

Egy más esetem volt Párisban egy hazafi báróval. A' nemesek 's polgárok közt mindent, szívet, lelket, miveltséget, egyenlőnek vevén, egy nemes' társaságát többre becsülöm a' polgárénál, mint vasárnapot hétköznapnál. A' polgárban minden, még a' gyönyörűség is dolog; a' nemesben minden, még a' dolog is gyönyörűség. Nem mondhatnám, hogy ezt vagy amazt a' nemest nem szeretem; nem szeretem a' nemeseket általában, 's nem hibáikért, mellyek bennünk polgárokban is vannak, hanem azon tulajdonságaikért, mellyeket előjogaiknak köszönhetnek.

Jemand lieb' ich, das ist nöthig;
Niemand hass' ich; soll ich hassen,
Auch dazu bin ich erbötig,
Hasse gleich in ganzen Massen.

Hanem ezen bárót nem csupán tömegben, különösen is gyülölöm. Ő a' dölyf' mustraképe volt, én pedig ezen dölyf' ellenében a' türelmetlenség' mustraképe vagyok. Az emsi fürdőkön ismerkedtünk meg. Ebédnél egyszer csontokat halmozott egy tányérra, előkiáltá inasát, 's ennek kétszáz ember előtt nagy hanggal paranesolá, hogy azokat a' kutyának adná. A' paraszt suhanczban több becsület volt mint a' báróban, 's csupa vörös lett szégyenletében. Én elsápadtam boszúságomban, megraktam én is egy tányért ebédem' maradékából, átnyujtám ezt az inasnak, mondván, reménylem, hogy a' kutya polgári csontokat sem vetend meg. A' báró hallgatott: „Il n'y a pas de réparation" = nincs helye az elégtételnek — így szólott egy öreg grófné egy frankfurti hangversenyben egy ifjú követségi tiszthez, midőn ez nevetve beszélte el a' grófnénak, hogy őt csak imént gazolta le valaki azért, hogy ennek polgárnője alól a' széket ki akarta húzni.

Ugyanekkor volt Emsben egy udvari tanácsos, kinek az a' bohó szenvedélye volt, hogy minden nemes családok' czimereit vadászta. Minden nemeshez oda tolakodott, 's addig csuszott mászott körüle, mig a' nemesúr pecsétjét veresre vagy sárgára lenyomta. Ez minden nemest bárónak, minden bárót grófnak, minden grófot herczegnek stb. nevezett. Így jött ez az én jelenlétemben a' báróhoz is, ki régi családból származott, kérdezősködött az ő családjának elágazása felől, 's pecsétjeért alázatosan könyörgött. A' báró olly örömmel adta ezt oda neki, hogy ez alatt szipája is kialudt. A' hálás nagy pecsétmester a' gyertyához repült, 's hozott neki egy égő fidibust. Ez alkalommal szabadságot vettem magamnak a' nemesi czimereken tréfát űzni, 's a' többek közt kérdeztem: hogyan van az, hogy többnyire ezen nemesi czimereken valami barom van. Azt hinné az ember, hogy a' nemesi familiák alapítói mind marhakereskedők, vagy vadászok vagy állatmutogatók voltak. Az igen könnyen meglehet, mondá egy jelen levő más szinte plebejus. A' báró ezt igen rosz neven vette, de egy szót sem szólt. De mit csinált volna? hiszem polgár 's nemes között nincs helye az elégtételnek?

A' báró igen beteges volt, 's egészsége iránt sokkal szorongóbb mint szükséges vala. Őrizkedett a' szabadlégy, szél, nap 's folyóvizektől, minden estve 7 órakor már szobájában volt, 's ablakait pontban naplemenetkor bezárta. Kivált fejét igen takargatta, mellyet még ebéd fölött is veres bőrsipkával fedezett. Azonban történt, hogy a' clarencei herczeg, ki ekkor Emsben volt, egy fiatal szép herczegnő' tiszteletére a' szabadban egy kis mulatságot adott. A' fürdői vendégek között minden nemes meg volt erre híva, hanem az én bárómat elfeledték, min ő a' kétségbeesésig magán kivül volt. Végre, midőn délután 2 óráig sem lett meghíva: elment a' fürdői biztoshoz, ki készítette a' hivatalosok' névsorát a' herczeg' számára, 's kérdezte: miért maradt ő ki egyedül? A' biztos mentegette magát, 's épen a' herczegnek egy inasa menvén feléjők az utczán, a' biztos ennek elébe ment, levette kalapját, 's kérte egész udvariassággal, hogy ezen jelenlevő elfeledt bárót pótlólag ő magasságához meghívni méltóztassék. Az inas lakását kérdezvén, mondá a' báró, hogy épen haza megy. Valólag haza is ment, 's az inas követte őt. Midőn lakásába ért: megállott, megfordult, 's így meghivatta magát. Én csodálkoztam az inasnak szintugy mint a' bárónak chinai lélekébrenségén.

A' herczeg' mulatsága a' kertben egy poros szekérút 's egy légvonatos folyam között tartatott. A' sok bámészkodók közt én is a' kert' keritése előtt álltam, 's néztem az úri pompára. Mind nemes pathos, 's egyetlenegy

phthisis ignobilis sem volt ott. Én nem tudtam magamnak megmagyarázni, hogyan kaphatna egy magas születésű mell aszúkórságot, 's ez iránt megkérdeztem a' mellettem elmenő fürdői orvost, ki megijedve körülnézvén, kérdezé, hogy ördög van-e velem? Csak maga a' herczeg tette fel kalapját, — minden egyéb urak, még a' kisebb fejedelmek is fedetlen fővel álltak julius' égető melege, szél 's pornak kitéve, — 's ott álltak két óra' hosszáig mozdulatlan, egy lépést sem bátorkodván. A' herczegnő egy élénk 's kellemteljes dáma körüljárt, egy két szót váltott a' vendégekkel: hanem a' mi bárónknak e' tisztelet nem jutott. Én magamon kivül voltam bámultomban, hogy egy illy beteges 's szorongó ember, egészségét 's nyugalmát képes egy haszontalan hiúságnak feláldozni, 's magát olly társaságba bekoldulni, mellyben ő szintúgy nem vétetett észre, mint én, ki kivül álltam. Én kárörömből erősen benyomtam fejembe kalapomat, kendőmet szám elébe tartottam, hogy a' bárót a' por' 's szél' veszedelmére emlékeztessem; mert a' báró' a' falon belül hozzám közel állott, észrevette az én diaetai szabályomat, és irígy 's nyugtalan pillanattal tekintett rám. Más nap beteg volt, valólag vagy képzeletben nem tudom, 's ágyban maradt.

Ugyanezen báróval találkoztam én Párisban esteli mulatságban egy herczegnőnél. Midőn őt észrevettem: barátságosan hozzá mentem, mert távolban örül az ember ha akarmi ösmerősével találkozhatik. De ő mintha egy honunki fördőben volna, hol a' nemesek magokat a' polgároktól különválasztják — mintha sennyedékesek volnának — megfordult, 's úgy tetteté, mintha engem nem látott volna. Én — jó kedvem levén — elébe kerültem, kezem nyújtám neki, 's üdvözlém: „kedves báróm, én igen örvendek, hogy önt itt találhatom.“ Így kedves báróm-oztam őt egész estvén keresztül fen hangon, 's nem tágultam tőle. Midőn a' partiek elrendeltettek, nem hagytam neki békét mig velem játszani le nem ült. A' herczegné néhány pillanatra asztalunkhoz is jött. Én felálltam, megfogtam a' bárót kezénél fogva, 's mondtam: ezen barátomat 's földimet ajánlom kegyed' jó indulatába, — ő utánam mindjárt a' szeretetre legméltóbb minden földieim között. „Ön igen szerény“ felelt a' herczegné. A' báró olly örömbe 's zavarodásba jött, hogy a' herczegné vele beszélt, bár ennek nemessége 20 esztendővel fiatalabb volt mint maga, hogy ő — a' nélkül hogy észrevette volna — kezével játékjegyeit félretolta. Így lett, hogy én őt a' következő játékban elhagytam 's ő nagy örömömre a' partiet elvesztette.

Németből **Uj...fy.**

(Folytatása máskor.)

Világpolgárság és honszeretet.

(Vége.)

A' kor' szelleme is még sohasem hívott föl hathatósban világpolgári gondolkodás- és hatásra, mint jelenünkben. A' keserű nemzeti gyülölség, melly az ellenséges népeket azelőtt egymástól elválasztá, vagy örökös tusában tartá, a' polgárosulás és ez által okozott kölcsönös ismeretség' következésében minden müvelt nemzetnél vagy egészen eltűnt, vagy legalább szemlátomást enyhűlt, 's a' hazaszeretet, az emberszeretetnek nemes leánya, elvesztette előbbi kizáró 's visszataszító sajátságát; a' népek közt olly' közel érintkezések és közlekedési csatornák származának, hogy az egyiknek java 's kára, haladása 's hanyatlása érezhetőleg, gyakran elhatározólag foly be a' másiknak 's csaknem mind valamennyinek sorsára. A' közös emberi érdekek, nemzeti különbség nélkül, mindenütt uralkodnak, éreztetnek 's pártoltatnak. Bárhol történt is az emberiség' valódi érdekében haladás, az minden nemzetnél rokonérzelemre talál 's örömmel tölt el minden jól gondolkodót; ha pedig hanyatlás vagy ráklépés történik: fájdalom' vonaglása futja keresztül a' világ' minden polgárosúlt népeit. A' navarini csata, párisi juliusi napok, a' catholicusok' emancipatiója 's a' reformbill Angliában, d. Pedro' győzelme Portugalliában minden nemzetnél részvétre találtak, míg d. Miguel 's VII. Ferdinand' önkényes tettei, a' hannoverai alkotmány' eltörlesztése 's hasonlók minden hazában fájdalmasan illették az alkotmányos szabadság' barátit. — Az itt említett tetemes érdekek mellett hátralép minden kisszerűbb, főleg csupán anyagi 's átmenő, hazai érdek; 's csak a' szűkkeblű fog kétkedni az utóbbiakat ott, hol az egész emberiség' haladásáról van szó, feláldozni. Minden, magasb szellemiségre emelkedett, ember érzi magában, hogy az egész emberiséget érdeklő rendszerek 's történetek által élénkebb részvétre gerjeszte-

tik, mint egy csupán hazai, de életkérdésre nem tartozó tárgy által. — Sőt e' világpolgári irányzat a' cabinetekben is jelszó lőn; a' közbéke' fentartása azon főczél 's legmagasabb szempont, melly az egyes uralkodó házak' érdekeit hasonlíthatlanúl megelőzi.

A' cosmopolitismus, a' kifejtett értelemben, egyszersmind hazaszeretet is, de magasabb, mint a' közönséges, 's föltételesebb, azaz: az egész emberiség' érdekeivel kellő öszhangzás által korlátolt, 's összeütközés' eseteiben azoknak engedő. 'S az előadottakból kitetszik, mennyiben dicsérhető 's ajánlható a' sokaktól olly igen roszalt világpolgári irányzat; milly szépen összefér ez a' honszeretettel, 's mellyek mindkettőnek határai.

Miután a' világpolgári érzelem az elmondott nézetek által eléggé meg van határozva: hátra van még némelly, talán nem gyümölcstelen, nézeteket adnom a' honszeretetről.

Lelkes Kölcseyink Parainesiséseben illy szavakkal buzdít lángoló honszeretetre: „Minden erény önáldozattal jár, feláldozásával pillanatnyi kényünknek, megtagadásával önhasznunknak 's nem ritkán hajlandóságunk' vagy gyülölségünk' elnémításával: azonban minden áldozat kicsiny azokhoz képest, miket a' hazának kívánni joga van. Mindent, a' mit élted' folyta alatt arczod' izzadásában gyüjtöttél; mindent, a' mit lángoló szerelemmel füztél magadhoz, javaidat, kincseidet, házad' népét és saját éltedet, naponként és pillanatonként, érette fel kell szentelned. Mert tudd meg: e' szóban „Haza" foglaltatik az emberi szeretet' és ohajtás' tárgyainak egész összesége. Oltár, atyáid által istennek építve; ház, hol az élet' első örömeit izleléd; föld, mellynek gyümölcse feltáplált; szülőid, hitvesed, gyermekeid, barátid, rokonaid 's polgártársaid; egyről egyig csak egészitő részei annak stb.

Tocqueville, Amerikáról írt hallhatatlan munkájában, sokkal hidegebben fogá fel a' hazaszeretet' eszméjét, midőn ezeket írja:

Van egy hazaszeretet, mellynek forrása főképen azon eszméletlen, önzéstelen 's meghatározhatlan érzelem, melly az emberi szivet azon helyhez köti, hol az ember született. Ezen instinctszerű szeretet összevegyűl a' régi megszokás' ízlelésével, az ősök' tiszteletével, a' múlt' emlékezetével; kik ezzel birnak, úgy

kedvelik hazájokat, mint szeretjük az atyai házat. Ők szeretik a' kényelmet, mellyet ott éldelnek, ragaszkodnak a' tetsző szokásokhoz, mellyekben ott felnőttek, csüggenek az emlékezéseken, mellyeket ez nekik nyújt, 's némi édességet találnak az ott élésben, ha elnyomatva is. Ollykor a' hazának e' szeretete felmagasztaltatik vallásos buzgódás által 's illyenkor csodákat látjuk azt előhozni. Ő maga is egy neme a' vallásnak, ő nem okoskodik, ő hisz, érez, cselekszik. — Voltak népek, mellyek a' hazát megszemélyesítették a' fejdelemben, 's arra vitték át az érzelmek' egy részét, mellyekből a' honszeretet áll; büszkélkedtek győzelmeiben 's kevélyek voltak hatalmában. Volt idő, midőn a' francziák némi örömérzéssel engedték át magokat a' fejdelem' föltételetlen önkényének 's kevélyen mondának: „A' világ' leghatalmasb királya alatt élünk." Mint minden eszméletlen szenvedélyek, úgy ezen honszeretet is inkább átmenő nagy erőfeszítések, mint ezen erőfeszítések' folyvástisága által hat. Miután megmenté a' hazát veszély' idején, gyakran elhagyja azt veszni a' béke' ölében. — Míg a' népek egyszerűk erkölcseikben 's erősek hitökben, míg a' társaság szelíden szunnyadoz a' dolgok' ó rendében, hol a' legitimitás nincs még megküzdve: ott illyen instinctszerű honszeretetet látunk uralkodni.

Van egy másik, ennél észszerűbb honszeretet, kevésbbé nemes, kevésbbé lobogó talán, de termékenyebb és tartósabb; ez a' világosság' gyermeke, a' törvények' segélye által fejlik ki, a' jogok' gyakorlásában hisz, 's a' személyes érdekkel összeolvadva végződik. Az ember átlátja azon befolyást, mellyet a' közjó saját javára gyakorol; tudja, hogy a' törvény neki megengedi ezen jóllét' teremtésére munkálni, 's érdekeltetik hona' jólléte, előbb mint egy neki hasznos dolog, utóbb mint önmunkája által.

De jön elő néha a' nemzetek' életében olly időpont, midőn a' régi állapot megváltozik, a' szokások lerontatnak, a' hit' megrendűl, az emlékezések' varázsa elenyészik, 's midőn azonban a' felvilágosúltság még tökéletlen 's a' polgári jogok roszúl biztosítvák vagy megszorítvák. Az emberek illyenkor a' hazát csak zavaros és kétes fényben látják, nem helyezik azt többé sem a' földben, melly szemeikben lelketlen rög lett, sem őseik' szo-

kásiban, mellyeket úgy tanúltak ismerni, mint jármot, sem a' vallásban, mellyről kétkednek, sem a' törvényekben, mellyeknek hozásában részt nem vesznek, sem a' törvényhozóban, kit rettegnek 's megvetnek; 's világtalan és szűkkeblű önzésbe vonúlnak viszsza. Illy' emberek lerázzák az előítéleteket a' nélkűl, hogy az okosság' uralkodását elismernék, ők nem bírnak sem a' monarchia' instinctszerű, sem a' respublica' meggondolt honszeretetével, hanem megállapodnak e' kettő közt, zűrzavar és nyomortól környezve. — 'S mit kell tenni illy állapotban? — visszalépni? — de a' népek sohasem térnek vissza ifjuságok' érzelmeihez, mint egyes emberek első koruk' ártatlan kedvtöltéseihez; sajnálni lehet azokat: de újjá szülni nem. Előre kell tehát haladni és sietni, hogy a' személyes érdek a' hon' érdekével a' nép' szemeiben egyesíttessék, mert a' hon' önzéstelen szeretete visszahozhatlanúl elrepűlt. Távol vagyok azon állítástól, hogy ezen czélérés végett, egyszerre minden embert részeltetni kell a' polgári jogok' gyakorlásában. Csak azt mondom, hogy a' leghatalmasb eszköz, 's talán az egyetlenegy, melly hátra van azon czélra, hogy az embereket a' haza' sorsa ismét érdekelje, azokat annak törvényhozásában részeltetni.

Honnét van, hogy az egyesült státusokban, hol a' lakosok tegnap jöttek azon földre, mellyen lakoznak, hol nincsenek sem ősi szokásaik, sem emlékeik; hol először találkoztak a' nélkűl, hogy egymást ismernék, hol egy szóval a' haza' instinctszerű szeretete alig létezhetik; honnét van, hogy mindenkit úgy érdekel a' közügy, mint saját ügye? — onnét, mert mindenki, saját köréhez képest, munkás részt vesz a' társaság' kormányzásában. A' nép' embere, az egyesült státusokban, jól átlátja azon befolyást, mellyet a' közjó saját boldogságára gyakorol; — olly egyszerű 's mégis a' néptől olly kevéssé ismert eszme! — Továbbá, ő hozzá szokott a' köz jóllétet úgy tekinteni, mint saját müvét. Ő tehát a' közboldogságban a' magáét látja 's a' haza' javán nemcsak kötelesség- és büszkeségből munkálkodik, hanem hogy úgy mondjam, kiváncsiságból is." —

Így Tocqueville. 'S az önérdek' befolyását a' honszeretetre érinti Kölcseyink is, midőn tisztelettel említett Parainesisében, egy

kissé alább, így tanít: „Mi a' haza, mint a' legszentebb kapcsokkal egybe foglalt emberek' társasága? ezerféle édes emlékezet, megszokás, haszon' és szeretet' össze font érdekei teszik azt a' szív előtt kedvessé; e' társaság' ideája egyesíti magában nemcsak birtokodat 's birtokod' és élted' bátorságos voltát: de az önérzést is, mellyet mint szabad ország' polgára, magadban hordasz." —

Kiírtam a' honszeretetről két fogalmat, 's csak azon egy megjegyzéssel terjesztem azt minden gondolkodó fej' birálata alá, hogy az első, egy nemeskeblű magyar költő' fogalma a' honszeretetről, nagyobb részben igenis költői 's az emberi természetbe elválhatlanúl beleszőtt önzést csaknem egészen mellőzi: a' másik ellenben, a' honszeretet' amerikai fogalma, a' természeti ösztönt, melly tagadhatlanúl vonz bennünket szülő földünkhöz, 's az érzelmi világot, mellyből veszi kétségkivűl alkotó részeinek jobb felét a' honszeretet, egészen figyelem nélkűl hagyja. Itt is, mint mindenütt, középen van az igazság, 's tőle mindenki a' szerint fog egyik vagy másik fogalomhoz jobban vagy kevésbbé közelíteni, a' mint hideg 's higgadt ész' vezérlete után szeret járni, vagy magát regényesb leikesűlés' szárnyaira örömest bízza. 'S ha én, személyes énkiségemhez képest, az utóbbiak közé tartoznám is: azért nem volna szabad józanúl kárhoztatnom a' hidegebb meggondolás' embereit.

Tóth Lőrinez.

Hermína.

Német novella.

Az élet' nagy könyvének minden lapján ezer mese 's rejtvény van. Mind hasztalan iparkodunk azon hatalmakat kiszámítani, mellyek egy cselekvés', egy eset' gyújtó pontjában összefolynak. És mit, ha a' sorsok fölött a' vak történet' keze uralkodik? — De ellenben gyakorta olly közönséges és szokott az esetek arczképe, hogy eszünkbe sem jut, mélyebb jelentésöket kutatni; és így megtörténhetik, hogy szemeink előtt a' legrettentőbb catastrophák történnek, velünk még nem is gyaníttatva a' kül- és belvilág' összeköttetését.

Illy nemű volt az itt elmondandó történet.

* * *

A' birodalmi bárónak családi vára még egyszer elérni látszék azon fényes és életdús

napokat, mellyek már évek óta néma magány által voltak falai közül száműzve. — Az özvegy bárónő' egyetlen leányát, a' régi nemes ház' utolsó csemetéjét egy fiatal, gazdagság és családtalan emberhez adni, volt a' fen forgó kérdés. A' menyekző' ünnepéhez minden készen állott; — 's a' mint a' meghívott vendégek egyenként megérkeztek, egyre nevekedett a' zaj a' vár' folyosóin 's újonan bútorozott szobáiban.

Maga a' természet látszék ez egybekelésnek kedvezni; mert a' legszebb legtisztább nyári korány' napja mosolyga be a' magas ablakokon, és már több év óta nem díszlett olly szépen és dúsan a' vár' hátára dülő kert, mint épen az idén.

Illy kedvező előjeleknél tünt föl az esküvés előtti nap. Már korán reggel várták a' vőlegény' megérkezését a' városból; — de az órák multak, 's ő nem érkezék. A' reggelizést nem lehete halasztani.

Ekkor az öreg bárónő, egy olly dáma, ki épen nem tudta szívelni a' házi rend' megzavarását, leánya' lakfelére ment. A' tükör előtt képzelé leányát; de mint lepeték meg, mikor az öltöző szobát üresen 's rendben találta mint tegnap hagyaték. A' mellékszoba' ajtaja csak be volt hajtva 's így a' bárónő egész csenddel juthata a' menyasszony' háló kamarájába.

Könnyű reggeli öltözetben ült a' lány a' kinyitott ablaknál, fejét elmerűlten lehajtva, — arcza halavány mint mousselin ruhája, — kezei henyén nyugodtak ölében. A' reggeli szellő lassan lenge hajai között. Megijedve lépe hozzá az anya; de a' leány' merő, erőtlen pillantásai semmit sem látszának észrevenni a' körűle történőkből. Így állt az öreg bárónő néhány másod perczig mellette, látva hogy a' menyasszony' arczán nehéz nagy könnyek gördűlnek alá.

„Hermina!" kiálta föl utóbb, félelmes és gyöngéd hangon: „Mi bajod?" Beteg vagy?"

A' leány megijedve szökött fel, 's felelet helyett hangosan 's görcsösen sirva veté magát az anya' keblére. Ez alig tudta, mihez fogjon.

„Jőj magadhoz!" így vigasztalá őt. „Mi bajod? — Mi történt? — Alfréd' elmaradása szomorít? — Ő bizonyosan eljövend. Tudod, csak tegnap este hagyta el a' várost, — mi könnyen szenvedhete útjában éjjel némi akadályt.

„Oh nem! nem!" sohajta Hermína, 's könnyűs arczát betakará fehér kezeivel, ugy hogy halvány arany haja újjain görgött le. — „Alfréd nem oka könnyűimnek."

‚Hogy értelek, kedves lányom?' kérdé a' bárónő. ‚Még sem feledted el ama' rút, szavaszegőt? Önmagadat akarod elemészteni?'

„Nem! Legyen elég e' könny", felelt Hermína, szemeit görcsösen összesajtolva. „Ezek legyenek utolsó könnyűim a' hűtelen után. Hisz nem szabad többé sirnom; egy új élet' küszöbén a' multból ki kell vetkezni. De épen ezért akarom előtted, anyám, ma kitárni szívemet 's lerázni fájdalmamat: érzem, csak így szabadulhatok meg tőle. Mint törekvém, előtted elrejteni szívemet; hasztalan; — oh bocsáss meg, hogy búbánatom egy részét magamnak tartám meg!" És csókokkal borítá be az ellenébe jövő kedves anyai kezet.

‚Örömest megbocsátok', felelt csillapítva a' bárónő; „de szedd össze magadat; légy nyúgott; vagy indulatosságod ismét ágyba döntsön, mint akkor, midőn a' gróf' házasságáról első hirt kaptuk?'

„Hisz nyugodt vagyok!" felelt a' menyasszony erőtetett szilárdsággal. „Üljünk itt le 's hallj mindent, anyám."

Az öreg asszonyság egy támasz-székbe ült. Lábainál zsámolyon foglalt helyet Hermína 's bizodalmasan hajlott anyja' ölébe.

„Hogy Camill elhagya", így szólt lassan, fejét fájdalmason rázva — „nem az törte meg állhatatosságomat. Mélyebben, sokkal mélyebben feküdt fájdalmam. Csak te tudod anyám hova törekszik lelkem egész valójával. Hiszen te tanítál, hogy egészen és teljesen át adjam magamat 's ne keressek egyebet mint hű szerelemmel dús szivet!"

‚Oh igen!' sohajta közbe a' bárónő; „atyád teljes súlyával érezteté velem a' szerelemtelen házasság' terhét. Illy nyomortól akartalak védni."

„Jól van! Nekem kedvezni látszék a' sors", — folytatá Hermína; hány szép elfeledhetlen órát éltem két év alatt, melly egy tavaszi hónap' gyorsaságával repült el, — de csak azért, hogy annál kegyetlenebbűl tépje szívemet. Azon estve, mikor Camill Olaszországba elutazása előtt búcsut venni jött, utolsó órában is édes andalgások között sétáltunk a' kertben föl és alá. Százszor kérdé tőlem e' haszontalan kérdést: fogom-e távolban

is szeretni, — százszor esküvék, hogy csak én, egyedül csak én tudom szívét örökre betölteni. Olly indulatosan beszélni még soha sem láttam, 's épen ez okoza nekem szívszorongást. Bizodalmam olly nagy volt, hogy kételkedni soha sem tudtam. De most midőn ő sem bizék magában, mikor magát vádolni látszék — noha szája az ellenkezőt beszélte, — ekkor félelmes sejdítés ment által keblemen. Aligha észre nem vette. Ajakain eskük forogtak."

‚Az eskütörő!' szólt az anya.

„Végre mennie kellett. Ekkor kezeimet megfogta 's a' legnagyobb indulatig emelkedve, ünnepélyesen 's eskü hangon mondá: Hermína, ha én elhagylak, tudd, hogy többé nincs szerelem, nincs hűség a' földön." Itt egy kissé megállapodott a' leány, azután nyugodtabban folytatá: „Ezek voltak utolsó szavai; kiszakasztá magát karjaim közül és a' kerten át elsiete."

‚Igen — folytatá az anya — 's három hónap mulva meghallók, hogy miután a' nagybátya' halálával szabad akaratúvá lőn, a' marchesát elvette.'

„Nem akartam hinni", felelt Hermína. „Félős rettegéssel kapaszkodtam a' hamis hír' lehetőségéhez. Végre a' bizonyosság világos lőn. — Ekkor egész életerőm le lőn rontva, mert azon utolsó szavak égő vasként járták szívem' legszentebb mélyét keresztül; nem hittem többé szerelemben, nem hűségben! Érzékeim összezavarodtak, — testem megdült a' nagy fájdalom alatt. — Csak neked köszönöm, jó anyám, hogy az életnek ismét visszaadattam."

A' bárónő nem tudott szólani, de halaványajkait Hermína' homlokára nyomta.

„Nem, hálátlannak nem szabad lennem, — szóla ez. — Alfréd is hálát érdemel. Ő több volt mint életem megmentője."

‚Ugy, édes leányom!' — szólt az idős dáma; — Alfréd egész szerelmedre méltó. Ha akkor épen nincs a' fürdőben, nem menthettelek volna meg. A' többi orvosok mind lemondtak rólad. Ekkor jött ő, 's azon pillanat elhatározá javulásodat. Le nem irható gonddal ügyelt rád, éjjel nappal melletted virasztott 's ragyogó öröm beszélt arczáról, midőn gyógyulásodat hirdetheté.

„Igen, édes anyám! — ő nemcsak az életnek, hanem önmagamnak adott vissza. Midőn nyavalyám' feledékenységéből fölébredtem, kék szeme volt, mellyben az enyéim visszasugárzottak. Tudtam, hogy ismeretlen, idegen volt előttem, közelléte mégis leirhatlan jó érzést szüle bennem. Gyengének érzém magamat, de belőle új erő látszék belém szállani. 'S gyakran hosszasan 's gyönyörrel néze meg. — Midőn kezét fejemre tette, — különösen; nem tudom, hogy érzém magamat. Egészen átadva érzém neki magamat. — Midőn jobb öntudáshoz jöttem, fejtegetni kezdém, honnan van illy nagy hatalma fölöttem, — de nem leltem más magyarázatot, mint iránta mi szerelmének titkos hatalmában. — Te is, kedves anyám, hasonló véleményt adál a' dologról."

‚Már akkor tagadhatlan vala, hogy szeret, — mondá a' bárónő. Az orvos' részvéte nem őrzi a' beteget olly gyöngéd- 's gondosan!'

„Alfréd' szerelme bizodalmat ada a' világhoz, — folytatá Hermína, — bizodalmat az emberekhez. „Ezóta majd két év folyt le már 's ő szerelmes föláldozással minden léptemet őrizé, minden szeszélyem' eltürte, mellynek gyöngeségem oka. Egész szívem övé; gyakran, ha távol van, ugy tetszik, gondolatim erőszakkal hozzá huzatnak. Nem lehetek nélküle, 's gyakran mégis a' legiszonyúbb kétkedés gyötör, Camill utolsó szavai által költve föl, — mintha Alfrédban sem volna többé szerelem, — nem hűség!"

‚Légy biztos, e' nyugtalan állapot végéhez közelít', felelé az anya. Örömest megegyezék összekelésedben Alfréddal, mivel abban egész boldogságodat látom. — Holnap egymáséi lesztek, — 's azon kétes gyanúk eltünnek.'

E' pillanatban egy könnyű útikocsi gördült végig az udvaron. Anya 's leány elhagyák ülőhelyeiket 's az ablakhoz mentek. Alfréd barátságosan köszöne föl. Egy kis öt éves leányt emele ki a' kocsiból, 's azután gyorsan szökelt a' márvány lépcsőkön föl Hermina' ölelésére.

(Vége következik.)

Magyar játékszíni krónika.

Jun. 25d. Korona és vérpad. Különös szerencsétlenség fekszik e' szinművön. Valahányszor adják, mindig alább száll becsében. Eleinte, VIII. Henrik' szerepét kivéve, mind a' szerint adatott, miként azt

Budán láttuk; de Lendvay' hanyagsága miatt Ethelwood' szerepe nem emelé fel az előadást, mint egyébkor. Utóbb Ethelwood' 's egyszer Howard Katalin' szerepe is más kezekre jutott, mind gyengébbekre, mint előbb. Most már hozzá járulván a' darabnak csökkent hitele, az igen gyéren látogató házban árnyékát látjuk annak, minek eleinte olly megrázó hatása volt. Lendvayné (Howard Katalin) ma is szorgalommal 's részenként jelesen játszott, a' kulcs levetés- 's gyürúhuzáskori habozás' kitüntetésére több gondot fordított, mint előbb; de ezen nehéz szerepnek minden elemeit nem találjuk fel játékában, nem azon összhangot, mellybe azokat hozni kellene. Katalin hiú, nagyra vágyó; de nem aljas elvetemedett. Azon kaczérság, mellyet Lendvayné' helyenként kitüntet, nem illenek hozzá. Midőn Ethelwood őt az ablaktól elvonja, visszatekintéseinek nem kell olly sürüeknek, nem nyilvánosoknak, nem Ethelwoodtól is olly könnyen észrevehetőknek lenni: Ezen visszatekintésekben már rejtezni kell egy mély bünterhes gondolatnak, melly csak idejére vár, hogy tetté válhassék. Midőn e' szavakat mondja: „Vigyázz, hogy palotád jobban tessék, mint e' sírterem.“ Szinte ki kell ezen gondolat' borzasztóságának hangzani a' szavakból. L. azokat csipősen mondta inkább mint mély jelentéssel. De ezek csak egyes helyek; természetesen kedves volt ellenben a' felébredési jelenet, meghatók rémülése és ijedelmei. — Szentpéteryről fájdalommal kell ismétlenünk a' többször mondottakat; neki az illyen szerepek nem valók; hangja, bármit tegyen, tökéletesen elhagyja öt. Egressy igen jól adta Budán e' szerepet. Fáncsy Ethelwoodot csaknem hibátlanúl; de kevés lélekkel, 's ha valamennyire láttuk benne a' féltékeny, aggodalmas szeretőt, nem eléggé a' rémületes boszuállót. Hibásak véletlen megjelenései is. Nem, vagy nem mindjárt kellene láttatnia, 's ő csaknem szembe jő ki Katalinnal 's a' király' háta megett ugyan; de annak kisérőitől tökéletesen láttatik; ha azok szemöket nem hünyják. Sötét nem volt, mert ekkor képzelnők, hogy nem láttatik a' távolesőktől. Vagy olasz fal, vagy kép szolgálhatna rejtésére, midőn Katalinnak vérpadot súg fulébe 's eltünik. Igen gyarló volt a' scót követ 's az illy kicsinység is, ha roszúl megy, igen alkalmatlan. Véleményünk szerint legjobb volna a' régi szerepkiosztáshoz visszatérni, vagy ha az Lendvay' távolléte 's tán maradása miatt nem lehet, Egressy játszaná Ethelwoodot, Fáncsy vagy Bartha a' királyt. *V.*

Jun. 26. Udvarhelyi M.' jutalmául került először színpadra Veszta' szüze, Spontini' operája 3 felv. ford. Szerdahelyi által. Ezen előadás, fájdalom, nem tartozott a' sikerültek közé. Schodelné virtuositással ábrázolá ugyan 's éneklé Juliát, 's Dériné ez úttal mint főpapné helyén volt: játéka szóló, 's éneke, hangjának még hatalmában levő fokain mozogva, zengő és kifejezéssel ható: de fő vivői az operának, az asszonyi különszerepek és karok' nagy szépségei mellett is, a' férfiak' 's e' részben nincs kedvezőt mit mondanunk. Liciniusnak (Erkel) uralkodnia kellene a' történet felett; de ez a' triumphator alázatos volt és hunnyászkodó; e' szerelmes bátortalan, ügyetlen; a' lelke' elkeserültében törvény és pontifex ellen kitörőnek indulata tanult volt es gyenge: 's mind ez nemcsak játékban, de énekben is. E' hatalmas, e' szívrázkódtató hangok, minden erejöket veszték. Az első recitativo és duo elég lármás volt, de nem a' kebel' mélyiből fakadó; a' diadalscena fenség nélküli, a' 3. felvonási duo érthetetlen. Szerdahelyi' (Cinna) éneke heves volt, nem hév; merész, de a' mellett nem szabatos; a' kiejtésben minden Ó-ből É lett; mozgásai nem nemesek, a' palásttal bánás a' botránkoztatásig ügyetlen. Az első jelenésben az olly szüken 's keskenyen volt teste köré tekerve, hogy a' tagok' szabad mozgását, szemre legalább, gátlaná, 's úgy lóga le egyik szárnyéka, mint egy törülköző. Ajánljuk e' soknemü ügyességekkel biró, igen szorgalmas színészünknek, hogy a' romai costummel bánást studiumává tegye. Udvarhelyi (főpap) gyenge volt a' 3. felvonás' duója' mélyebb lépcsőin, 's éneke, correct ugyan, de hajlékonyság 's árnyéklat nélküli. Karok és orchester jók. — *S. F.*

Jun. 27d. Harmincz év egy játékos életéből. Szinj. 3 szakaszban. Fordít. Jakab István. — Meglehetős hatásu darab, noha ismét egy szerfelett nemes szív' rovására. Amália, néhány pillanattal az esketés után, megtudja, hogy jegyese, 's most már férje alávaló gazember 's mégis mindváltig vele marad. Szerelem-e ez vagy kötelesség? Ha szerelem, igen állati lehet, ha kötelesség, balúl van értve, 's annak inkább fanatismusa csak; mert illyenre egy becsületes, erényes asszony sem köteleztetik, kivevén, ha a' tévedettnek megjavítására biztos remény volna, a' mi itt nincs, sőt valódi törekvés sem mutatkozik. Az előadás a' jobbak közé tartozik. Jelesen, minden változatokhoz híven adá Bartha a' harmincz éves játékost, valamint Megyeri a' fondor 's szinte játékba elmerült Warningot. Kisebb tartalmú szerepeiket jól vivék Laborfalvi R. (Amália) és Szentpéteri (Reupen).

Jun. 28d. Veszedelmes nagynéne, másodszor. Az előadás most még kerekebb, összevágóbb volt, mint az előszöri. Említenünk kell a' főszerepeken kivül Szilágyit, ki az öreg, testben és lélekben megfásult, nehézkes Bolzmannt igen mulatságos alakká személyesité. *V.*

— **Feleletül a' „Természetnek.“** — 1838. jun.' 29. tartatott színészeti választottsági jegyzőkönyvi kivonat. — Jelentés tétetvén ez alkalommal az iránt: hogy a' „Természet“ czimü folyóirat' 26dik számának „Literaturai világ“ czikkelyében —r— által, volt igazgató Bajza József úr, olly, nem tudni honnan merített, alaptalan rágalmakkal bántatik, miknek valótlanságát a' közönséggel tudatni a' színészeti választmánynak kötelességében áll; meghagyatott a' választottsági jegyzőnek, hogy egy részről azon állitás' helytelenségének fölvilágositásául, mi szerint az eddigi igazgató a' szindarabok' átvizsgálásának napról napra lett halasztásával vádoltatik, tegye közönségessé, hogy a' szini darabok' átnézésével Bajza úr' igazgatósága' idejében, nem ő maga kirekesztőleg, hanem egy három tagból, nevezetesen Fáy András, Rosty Albert választottsági tagokból, 's a' nevezett igazgatóból állott kuldottség foglalkozott, 's azoknak, hónapokra terjedő tunyaság' méltatlan czimével illetése, magát a' közlőt bélyegző rágalomnál egyébnek nem tekintethetik, annyival inkább, mivel az e' részben megbizott választmány, a' színház körüli egyéb tömérdek foglalatossági közt, 's néha a' könyv-vizsgálói hivatalnál is történt fennakadások miatt, a' beadott szinművek' átnézését, gyorsabban, 's pontosabban alig eszközölheté; más részről pedig arról is értesítse a' közönséget: hogy a' színészeti választmány akkor, midőn jövendőre nézve a' darabok' átnézését, önmagának tartotta fenn, Bajza József úrnak a' színbirálóságba befolyásról nyilvánított lemondását, nem hogy készséggel fogadta volna, hanem ebbeli, az ügynek több tekintetben csaknem nélkülezhetlen részvétét tovább is, és ismételve kikérte; — többnyire tegye azt is nyilvánossá: hogy a' színészeti választmány a' millyen ellensége minden visszavonásnak, és pártra szakadásnak: más részről, olly igen ohajtja, hogy a' hazai irók ezen minden becsületes keblü hazafinak, nem vak buzgóságból, hanem megtisztult 's józan érzésből keletkező, pártolására méltán számo ó zsenge intézetet, ne a' viszálkodások, hanem a' nálunk, szintolly mértékben hiányzó, mint szükséges egyesülés' czélpontjául tűznék ki magok elébe. Kiadta Balla Endre, részv. vál. jegyző.

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betüivel.

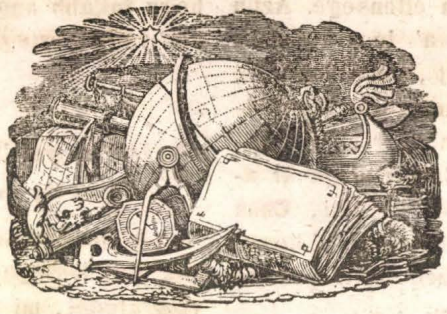

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

MÁSODIK ÉV

Második félév. **Pest, julius' 12. 1838.** **4. szám.**

Tartalom: Néhány spanyol carlista hadfő' arczképe. — Bujasenyv- 's rüh elleni törvények némelly szomszéd statusokban *(Dr. Ivanovics)*. — Epigrammák *(Csaba)*. — A' könyörgő *(Bezdthy Zsigmond)*. — Hermina. Német novella. Vége *(V...a)*. — Magyar játékszini krónika *(V. és 25)*. — Egyveleg.

Néhány spanyol carlista hadfő' arczképe.

(Carlista források után.)

I. Don Sebastian.

Közvetlenül Bilbao' megszabadítása után Vilareal, Don Carlos' seregeinek akkori főparancsnoka, olly veszélyesnek tartá helyzetét, hogy elbocsáttatását kérte. Sokáig találgaták: ki lehet utódja, 's irígység és féltés törekedtek azon helyet, a' mennyire lehet, kellemetlenné tenni. Hogy azokat elnémítsa 's a' pártosságot fojtsa Don Carlos Don Sebastian infantot nevezé ki a' helyre. Ez általános megelégedést szült, a' herczeg pedig már is bebizonyítá, hogy kötelességeinek eleget tud tenni.

A' sereg' vezérlését átvévén, azt nagyobb részint újra alkotá. Hazafiai' többségének, szokásának ellenére nem hátráltatja őt kevélysége tulajdon hibáit megismerni; sőt örömest fogad el tanácsokat 's használja is azokat; ha terve kész, azt gyorsan és elhatározottan hajtja végre.

Don Carlos és Don Sebastian között ezen rokonság áll: — Maria Theresa, beirai herczegnő, portugalli VI. János' leánya, Don Pedro', Don Miguel' és Don Carlos' nejének nőtestvére, férhez ment Péter infanshoz, ki Gabriel herczegnek, Don Carlos' nagybátyjának, fia volt. Az infans meghalt jul. 4. 1812., az itt szóban levő fiút, Gabriel Sebestyént, hagyva maga után.

Bourbon 's braganzai Don Sebastian Gabriel szül. novemb. 4. 1811. Most a' Johannita rend' nagy priorja ő, 's procuratio által april. 7-kén, tulajdon személyében maj. 23. 1832. jegyezteték el 's kelt öszve Maria Amalia herczegnővel, ki I. Ferenczcznek, két Sicilia' királyának, leánya 's a' spanyolországi Christina', uralkodó királyné' testvére. Nagysága a' középszerünél kisebb, de bár testre törpe, vitézsége', nyiltsága' 's honszeretete' tekintetében óriás. Arcza nagy okosságot árul el 's igen szépnek volna mondható, ha jobb szemén hibás nem volna. Teste nagy munkásság' jeleit adja és jó sok fáradságot képes kitartani; — bátor és jó lovagló; magaviselete igen szerény 's mind a' herczeget mind a' finoman nevelt embert azonnal elárulja.

Don Sebastian tüzes mérsékletü ember

's az angolok' kérlelhetetlen ellensége. Azon befolyásnak, mellyet ő és a' leoni püspök gyakorol Don Carlos felett, köszönhetni, hogy a' durangoi ismert határozat' rendkivüli szigorusága már régóta meg nem szelidítteték. Mondják, Don Carlos maga ki akarja sokszor a' vérengzést kerülni, Casa Eguia, Villa Real's mások is szinte a' kegyhez hajlandók, de a' herczeg 's a' praelat kérlelhetlenek e' tekintetben.

II. Madeira gróf.

Magas eredetü 's nagy befolyásu portugalliai ember van mint segédnök az infans' tiszti karánál. Ezen tiszt, paire, kit don Miguel neveze ki, don Alvaro néven ismeretesebb, ki Madeira szigetét, mellynek kormányozója volt, az egész portugali had alatt védelmezé 's uralkodójához hiven, az evoramontei egyezkedés után, vonakodott a' reábizottat előbb kiadni, míg uralkodójától önkéziratú rendelést nem kap. Ez meglön; 's a' gróf olly becsületre kapott minden párt előtt, hogy az új portugali kormány hivatalában maradásra kérte meg, ha előbb a' hódolati esküt leteszi; de ő ezt megtagadá 's inkább önkényes számüzésbe ment, mint „az usurpationak" hódola.

Ezen portugalfi fő tehetségü 's legügyesebb tisztnek tartatik. A' félszigeti háborúban, Wellington alatt, mint őrnagy szolgált a' 11. és 23-dik portugali ezrednél, honnan egy angol tábornok' tiszti karába tételték által. Több rend és kitüntetés által jutalmaztaték meg, 's parancsolója halálos ágyán adá tiszteletből neki kardját, mellyet a' gróf ma is visel.

Munkás részt vön az oportoi 1828-diki forradalomban, honnan Montevideóba hajózott, mint egy portugali hadosztály' tábori segédnöke, mellyet utóbb maga vezérlett.

A' spanyoloknak, közmondássá vált, hidegsége minden olly idegen iránt, ki hadiseregöknél magas és független polczra jutott, meggátolá mindeddig a' madeirai grófot maga' kitüntetésében Carlos' ügyénél, — de közönségesen hiszik, hogy don Carlos gyakran használja ezen tiszt' tanácsát.

Madeira gróf 42 éves, 5 láb, 10 új (angol mérték) magas és igen kellemes külsejü. Haja világos szinü, bőre eléggé fehér, úgy hogy inkább angolhoz hasonlít mint spanyolhoz vagy portugallihoz.

(Folytattatik.)

Bujasenyv-'s rüh elleni törvények
némelly szomszéd statusokban.

A' polgári társaság' minden egyes tagjának kötelessége hatása' körében szorosan vizsgálódni, mi árthat, mi használhat hazafiainak, miképen lehessen azt elhárítani, ezt eszközölni, 's vizsgálata' sükereit közhírré tenni; a' törvényhozó hatóságé pedig ébren lenni, azt, minek káros volta megmutattatik, ha lehető elhárítni, ha ez nem lehet, árthatlanabbítni; a' hasznos és jót pedig eszközölni 's eszközöltetni. — Orvosnak hatás és buvárkodás-köre a' testnek jó léte, erre nézve tehát tartozik ő mindent, mit egészség' ügyében mint ártót vagy hasznost elismer, közleni, ha független, mint ember és hazafi; ha pedig felfogadott rendes orvos, mint ez utolsó is. Egymást éri az illy közléseket foglaló értekezés, és külföldön az ezekhez szabott törvény is, főképen bujasenyv, helytelen — egy gyermekből másikba általvitt — himlőótás, gyógyszerekkeli visszaélés, rüh, bujasenyv és több illy a' népek' erejét lassan de bizonyosan emésztő roszak' ügyében, mellyek ha ki nem irtatnak, számíthatlan, az e' kútfőkből eredő, bajokkal úgy elárasztják a' népeket, hogy ezek végre erejökből 's valójokból kivetkeztetve csak azt fogják bizonyítni: mivé lehet elfajulás által az ember, a' természetnek e' földi remeke milly rúttá; 's ura, milly szánakozásra méltóvá lehet. Olvastunk mi is lapjainkban illy tartalmú értekezéseket, sőt magam is 1835. Tud. Gyüjt. 12 köt. illy czím alatt: „a' betegségek' okairól századunkban", 's 1837. Társalkodóban: „mire van szüksége a' hazának most, midőn az ész halad, a' boldogtét pedig hanyatlik" czím alatt. — Az említett bajforrások egyebeit itt elhallgatván, csak a' rüh és bujasenyvről szólok, melly iránt többek után újabb időben Würtemberg a' vándorló 's tisztasággal keveset gondolni szokott mesterlegények, szolgák- és zsidókvégre rabokat illetőleg illy törvényeket hozott:

A' vándorlani akaró kezéhez nem veheti vándor-levelét, míg illető kerületi orvos-

tól bizonyítványa nincsen rühtől*) ment léte felől; mit ez orvos díj nélkül tenni tartozik ha rendes, ha nem, 12 xr. pp. a' díja a' status-cassából; a' vándor-könyvbe is, de a' kerületi jegyző könyvbe is iktattatik a' rühtől ment lét. Ha valaki rühösnek találtatik épen a' határszélen, midőn idegen földről be akar menni W.be, visszautasíttatik: ha pedig belföldi, nem kapja kezéhez a' vándorkönyvet, míg meg nem gyógyul. A' gyógyítás kinek-kinek honában történjék tulajdon költségén, vagy ha ez nem elég, a' status-cassából. E' végre minden gyógyintézetben különös osztály legyen a' rühösök' számára, szükséges fürdővel stb. 's a' gyógyító orvos adjon bizonyítványt a' helyre állott egészség felől. Ha valaki' könyvében nem történnék említés a' rüh felől, azonnal történjék a' vizsgálás, 's ha ez által rühösnek találtatnék, akadjon meg útjában míg meggyógyul. A' vendégfogadók, 's mesterlegény-szállók' tulajdonosai is tartoznak ügyelni a' jövők menők' ebbeli egészségére, ezekre pedig, valljon teljesítik-e ebbeli tisztöket, a' czéh előljárói vigyáznak. Ha valami az eddig rendeltek közül elmulasztatik, egyenes büntetésen kivül a' következtetett költségek' viselése is vár a' bűnösre. — Minden helység' hatósága tartozik a' kerületinek, ez a' megyeinek, ez pedig minden hat hónapban a' belső ministeriumnak az említett rendeletek' teljesítéséről, sükereiről, szükséges javitásokról stb. számot adni.

A' foglyokra nézve rendeltetett, hogy: rühös foglyok' számára különös kamrák rendeltessenek; ezek' bútorai gyakran lúgoztassanak, 's mindenkor ezekben maradjanak; tisztaságra a' kitelhetésig ügyeltessék, 's ez iránt erős felelet' terhe alatt álljon az illető de főképen orvosi hatóság; mindenki azonnal a' befogatáskor vizsgáltassék meg, valamint akkor is, midőn más helyre küldetik fogságba, vagy hozatik. Az illy kiütésről gyanús beteg azonnal a' rühösök' számára szánt szobába vitetik. A' fogoly, melly más helyre küldetik, elindulta előtt, utján minden álláshelyen, és megérkezéskor a' rendelt helyen vizsgáltassék meg, és minden feljegyezve közöltessék az illető hatósággal,

*) Szükségtelen ismételés' elkerülésére a' bujasenyvet elhallgatva csak a' rühöt említjük.

hogy ha valami új rendelet, vagy mulasztás miatti észrevételnek helye lenne, azonnal megtörténhessék. Ezek az 1829. febr. 3-ki törvények, mellyek 1831. és ez után is megerősíttettek és szoríttattak. Hasonlók a' Bajorország és más országokéi. Lássuk már, valljon, miután nálunk fel sem veszszük a' rühöt, hanem csak egyszerű bőrtisztátlanságnak tartjuk, mellyet csipős fürdő, kenőcs, hashajtók, kemencze' heve stb. által a' bőrről elhajtani elégnek tartjuk, arról pedig, hogy a' rüh ellen hasonló rendszabások tétessenek szó sincsen, felesleges-e ama' szorgos gondoskodás a' rendőrség' részéről, vagy talán nekünk útmutatásul szolgál, hogy mi így tegyünk? Vizsgáljuk a' rüh' természetét, 's ha ez a' bőrről gyökeres gyógyitás helyett épen nem vagy csak idétlenül hajtatik el, az emberiségre nézve gyászos következményeit a'

folytatásban.

Dr. Ivanovics.

Epigrammák.

I.

Szép szavaim, ha hiú volnál, csak puszta hizelgés;
Szent és tiszta valók, lányka, ha érzeni tudsz.

II.

Jó, mint a' kegyelem, gyönyörű vagy, mint az aranyszál:
Egy hiba van benned, Nellike: nem vagy enyém.

III.

Kértelek a' sorstól 's az megtagadott; de helyetted
A' mit nem kértem, bút ada 's szivbeli kint.

IV.

Láttalak álmomban: harag ült szép homlokod' élén
'S egy csókom haragod' fellegit elzavará.
Ébren csókollak most és te haragra sötétülsz:
Oh mért álmodnom nem lehet ébren a' kéjt!

V.

Mondtam áz észnek: hagyd! a' szívnek: szív! ne szeresd őt.
'S e' diadalmim közt boldogan élek-e? nem.

VI.

Búsongtam 's nevetél. Nevetek most és te kesergesz.
Ah mosolyogj és én visszacserélem a' bút.

Csaba.

A' könyörgő.

Templomban buzgón térdre hull
A' lány, 's szemén
Ragyogva viszsugárzik az
Oltári fény.

Imádkozása közben olly
Szép, olly szelid;
Körül ragyogta homlokát
Az égi hit.

Oh vajha felsohajtana
E' nemzetért,
'S bocsánatot könyörgne le
Sok büniért:

Meghallgatná talán az ég
Őt, angyalát,
És földerítné szebb jövő'
Várt hajnalát!

Beöthy Zsigmond.

Hermina.

(Német novella.

(Vége.)

Még délelőtt volt, mikor Alfréd szobájába, a' vár' balszárnyán visszavonult. Nyugodt-boldog embert ábrázolva ment végig a' corridoron, — de alig zárta be maga után az ajtót, nyomban leveté kalapját és nyakkendőjét 's iró asztalához rohanva a' következő sorokat irta.

G.. várott, maj. 15. 1835.

Az idő szorít. — Holnap házasságom' napja van, tudod, barátom! — De ha az esztelen sors jobban játszik mint én vagy te, akkor nem az! Azért sietve a' legszükségesebbeket!

Elég áldozat-, fáradság- és önuralkodásba került — míg e' czélhoz jutottam, — 's tudom minő díj van kitéve. Most ez utolsó perczben hagynám-e oktalanság miatt kicsuszni kezeimből? — Abból mi sem lesz!

Midőn tegnap estve, elutazni akarván, Emiliához jöttem, megtagadá tőlem a' gyermeket. A' manó tudja, ki árulhatá el előtte Herminávali viszonyomat. Eddig csak azt tudá, hogy gyógyításom alatt van. De most mindenről tudósítva volt. Alig képzelheted, minő jelenetet ada. Pirongatás, kérelem, fenyegetés, könyűk, röviden minden asszonyi fegyver, mozgásba tételték. — Az ostoba valóban azt vélte, hogy elveszem. Épen ez volna az igazi parthie egy orvostanárnak, a' ki haladni akar, — varró leány! Sem ész, sem gyöngédség nem akart használni.

Végre erőszakkal kellett a' kis Bertát tőle elragadnom; mert tudod, mennyire be van tervembe szőve a' gyermek. De egész odáig volt ingerelve. Nyomban kocsit bérelt, hogy utánam jőjön 's itt a' várban zenebonát üssön. Ezt szolgálójától tudtam meg. Kocsisát jó borravalóval alig tudtam arra birni, hogy más útra térjen vele. Ő sem utat, sem tájékot nem ismer, 's így az éjjel ki tudja hová viteték.

De ez soká nem tarthat; félek, hogy holnap után, holnap itt terem. Ezért módot kell találnod; másra nem bizhatom magamat. Iparkodjál minden módon visszatartóztatni. Mondj neki a' mit akarsz, én mindenben megegyezek; csak a' tett mult legyen el, — a' többi a' mi gondunk lesz.

Még is itt Herminánál a' legroszabb esetre biztosítanom kell magamat. Még nem tudja, hogy a' kis leány, kit eleinte mindjárt úgy megszerete, gyermekem. Ezen fölfedezésnek később kellett volna történnie; — de tervem megváltozott. Még ma kell tudnia. De az óvakodás szükséges!

Hermína gyengébb mint valaha; aszkórsága rövid idő alatt szörnyű előmenetelt tön. Fél évig nem élhet már. Egyszer magnesi álmában megkérdezém halála' ideje felől. Azt mondá, minden összezavarodik szemei előtt, semmit sem lát világosan. Tehát teljes biztossággal nem dolgozhatom. Először is idegeit kisértem meg, képesek-e olly nagy ingerlést kiállani. A' többivel nem törődöm. Hermínát teljes hatalmamban birom. — Azon vallomást, melly többé el nem mellőzhető, úgy festendem előtte, mint őszinte szerelmem' új tanúbizonyságát. Nem is sejdíti terveimet. De csak haljon meg egyszer és én legyek a' jegypénz' birtokában, — akkor mind bámulni fogtok minő életet élend Alfréd. Azon Alfréd, kit egy nyomorú adományosné halotti ágyán szült; — az, ki a' koldus-utcza' egyik barlangjában nevelkedék; — az, ki mint diák, idegen ajtók előtt ette levesét; — az, ki ezerszer bókolt a' porig a' rang és gazdagság előtt; — az .....

Minő ostobaságokat firkáltam ide. Hideg nyugalomra van szükségem 's tűzbe jövök. Ne aggódjál tovább róla; — csak adj tanácsot. Egészen barátságodra, — haszonlesésedre épitek, — értesz? Az órák számítvák .. Mindjárt ebéd után egy követet küldök hozzád e' levéllel — —"

Itt félbe kellett Alfrédnak szakasztania, mert az ebédharang' barátságos hangja érkezék meg. Minden pillanatban meglepethe-

ték Herminától. Ezt mellőzendő, hamar rendbe szedé magát, 's elhagyá a' jól bezárt ajtaju szobát. Alfred az elsők' egyike volt az ebédlő teremben, arcza igen vidám és teljesen elfogulatlan.

* * *

Vége lön az ebédnek. Kényelmesen kávézott a' kertben a' társaság egy gesztenyefa alatt, melly zöld karjain ezer virágkoszorút ringata. A' nap villogva tükrözék vissza az ezüst ivó edényekből 's a' kék aetherben láthatlan pacsirták' éneke zengett. Minden egy kedv és vidámság volt, csak Alfréd látszék nyugtalanul követni a' társalkodást. Ajakai körül boszonkodás' vonala láttaték, 's szeme gyakran fordúla állhatlanul át menyasszonyához. De még nem vélte a' jó pillanatot elérkezettnek.

Ekkor a' kis Berta vidáman szaladt az asztalhoz 's Hermínának gyermeki örömmel adott egy százszor-szépet által, mellyet épen most szakaszta le. Hermína megcsókolá érte, azután fölkelt 's Alfrédhoz lépe, ki egy kevéssé félre ülve, tetteté, mint ha zigarója' bodor füstének vizsgálatába merült volna el.

„Ma igen szórakodott vagy, Alfréd!" mondá Hermína. „Jőj, kérdezzük meg a' világ' oraculumát, jó vagy rosz napokat adand-e a' jövendő?"

‚Hogy gyönyörködhetel illy gyermekségben; — viszonzá Alfréd. Minden, még a' legkisebb balvélemény is, ártalmas. Tulajdon szívedet kérdezd meg, annak kell megmondania, mit rejt számunkra a' jövő. Minden más jóslat ostobaság.'

„Tehát kételkedel bennem?" kérdé remegve a' leány.

‚Nem, Hermína! Tudom hogy szeretsz. — De ezen szeretet kiállaná-e a' komoly kisértetet is?'

„Az istenért, Alfréd, igazán gondolod ezt?" szólt Hermína összeborzadva 's kezét Alfréd' karjára bocsátva le. „Szólj, Alfréd, valóban komoly kérdésed ez?"

‚'S miért ne volna ollyan? — Gondoltál-e valaha arra, hogy akkor is, ha érettem, — ha általam kényteleníttetnél szenvedni, szerelmed egyre olly erős és vidor maradna, mint ma. Gondoltad-e?' — Míg Alfréd e' szavakat lassan mondá, zigarrója' égő hegyét Hermína' kezére nyomta, melly egyre

karján nyúgodott 's hiúzi szemekkel kémlelé arczát. A' lány még arczát sem vonta el. Mintha csendes egyetértésből történnék, átengedé kezét a' fájdalmas tűzpróbának 's szemtakarói csak lassan remegének mint a' mimosa' megérintett levelei.

Gyors és titkos volt a' párbeszéd. Senki sem vette észre, csak az anya' figyelmes szeme látá meg Hermína' fájdalmát. Oda sietett 's boszúsan elragadá a' leányt Alfréd' erőszaka alól. Gyenge fehér kezén veres tűzfolt mutatkozott. De Hermína még azt mondá Alfrednak: „nem fáj!" és elugrott a' bokrosba.

Állhatatosságának ez volt utolsó pillanata. Könyűi előtörtek. Testi fájdalma mellett ismét régi kétségei keltek föl, mert gyengéd szíve meg nem foghatá, mint okozhatunk szeretett embernek készakarva fájdalmat.

Sebes kezét mousselin ruhájába takarta 's a' kert' csendes helyein sirva járdalt. De zordon képzelődései vele jártak. Több ízben közel volt az elájuláshoz, csak a' fű 's virágok' illata erősité idegeit. Csak mikor nyugodtabb lön, indult a' vár felé.

Mikor az épülethez közelíte, a' kis leányt hahotázni hallotta. Nem tudta, mit jelent ez; de alig lépett ki a' bokrosból, szemeibe ütközék ez élénk mulatság' szülő oka. — Alfréd' szobájának nyilt ablakán ült Monkey, a' kis capucinus majom 's örömteli arczfintorgatás közben különbféle papirosokat szórt le. Monkey Alfréd' kedvencze volt és szívesen láttaték tőle. Hihetőleg a' léczezetet használva jutott föl a' szobába 's most minden pillanatban furcsa ugrálással jött az ablakhoz 's majd nagy, majd kis papiros leveleket szóra alá a' kertbe. Alant pedig a' kis Berta volt, minden szállongó papiros után kapkodva. Mind a' lány, mind a' majom igen örültek e' tréfának.

Hermína siete a' tréfának véget vetni. A' gyermek egy kissé megdorgáltaték, az állatot pedig igéretekkel lecsalta Hermína, megköté szokott lánczával 's visszatért az elszórt papirosokat összeszedni. Tele irt, kisebb nagyobb darabok voltak ezek. Ő mind fölszedé 's szobájába vitte.

* * *

A' társaság még soká együtt marada. Még csak egy óra mulva sükerült Alfrédnak

észrevétlenül elmenni. Kegyetlen ravaszságának jó sükere teljesen elbizottá tevé. Egy pillanatig sem akart késni, menyasszonyával mindent tudatni. Terve a' legkisebb részletig készen állt, 's mint vélé, roszúl nem üthet ki. Már hosszú árnyakat vete a' nap, mikor a' kerten végig lement, józan és hideg nyugalmu kebellel. Szemeiből a' győzelem' sejditése sugárzott.

A' kis Berta gondtalanul ugrált elébe. A' gyermeket kézen fogta 's midőn megtudá tőle, hogy Hermína fölment szobájába, magával vitte föl a' lépcsőkön, egy szót nem szólva. Hermína' leánya nem volt a' szobában; tehát nem láttatva 's be nem jelentve ment a' hálószoba' ajtajáig. Ezt lassan nyitá föl.

Itt ült a' menyasszony az ablaknál azon székben, hol őt a' bárónő ma reggel találta. De szemei zárva voltak, ajakai haloványak, arcza elidomtalanítva, — karjai erőtlenül csüggtek két oldalról alá. Ijedve látá Alfréd ez állapotot, melly minden tervét felforgatá. Gyorsan oda ugrott, 's midőn erét meg akarván tapintani, Hermína' kezét megfogta, életjel nélkül csúszott ez le a' padló' szőnyegeire. Berta kiáltva és sirva futott el. Alfréd a' beteg körül foglalatoskodott, ki görcsösen szoríta egy darab papirost kezei közé. Azon levél volt, mellyet Alfréd reggel írt. Nem tudta bár, hogy juta az kezeibe, még is minden világos lön előtte. Alig tudta az iratokat melltárczájába bedugni, midőn a' bárónő, a' vendégek és szolgák berohantak.

Még igen kevés van csak hátra.

Csak nagy fáradsággal lehete Hermínát élethe visszahívni; de öntudatát nem nyerheté vissza. Erős idegláz fogta elő 's megrázá teste' legtitkosabb mélyeit, Alfréd egy pillanatig sem távozott tőle. Csak ha ő tette kezét homlokára, jött magához: illyenkor a' tett kérdésekre is felelt. A' legfőbb hatalmat gyakorlá most is rajta. Különben senkivel sem szólt egy szót is, még anyjával sem.

Harmad napon egy fiatal nőszemély kocsizott a' vár elé. Midőn a' gyászt látá, melly a' vár fölé bocsátkozék, elégnek vélte magát Berta' anyjának bizonyitani be a' bárónő előtt. Alfréd mit sem tuda meg ottléte felől. A' leánykát magával vitte. —

Még az nap meghalt Hermína. Azon vendégek, kik nászra voltak meghiva, halotti kiséretét képezék. De senki sem gyanitá a' dolog' összefüggését; maga a' szegény anya sem tudta meg, mi okozá Hermína' halálát. Gyors halálát ismeretes nyavalyáskodása' természetes következésének tartották.

Alfréd soha sem jelent meg többé G... várában 's ma is azt véli a' bárónő, hogy gyöngédségből kerüli ezen szomoru esetnek helyét. *V...a.*

Magyar játékszini krónika.

Jun. 29. Két brittus (britt is elég volna), szinjáték 3 felv. lord Damby, nőtelen, unalomból, Pearce, kinek felesége, gyermekei, adósságok miatt, vizbe akarván ugrani, épen a' veszély' pontján egymásra bukkannak 's egy kis versengés után megtudják egymás' történetét. Lord Damby, ki még senkivel jót nem tett, segiteni akar a' tönkre menő Pearcen 's a' vizbe ugrás mindkét részről elhalasztatik; de erős feltétellel, hogy mihelyt a' családot rendbe hozták, ugorni fognak; Damby, mert még folyvást életúnt, Pearce háladatosságból jótevője iránt. Damby utóbb nem örömest fúlna vizbe, mert Pearce' leányát Bettit, megszereti; Pearce sem, mert az első ok már el van hárítva; de szégyenből, nehogy férfiatlan kislelkűség' gyanujába essenek egymás előtt, egymást, noha kelletlenül, tettre sürgetik, míg végre minden jól, barátsággal és házassággal végződik. A' két vizbe ugró közötti viszony igen sok mulatságos jelenetet ád. Megyeri, szerepe' sajátságát mind végig megtartva, jelesen adá a' kétségbeesett család-atyát, Pearcet; Szentpétery a' setét ábrándozó lordot, mint szinte Lendvayné a' kedves szeretetre méltó Bettit jól. *V.*

Ezt követé: Három egyszerre. Vígj. 1 felv. Kisfaludy Károlytól. — A' szereposztásra nézve el kell mondanunk, hogy Adél' szerepe Éder Luiznál nem volt jó kezekben. Kisfaludy Adél' szerepében egy gyermekileg ártatlan, de természeti eszénél fogva nem minden dévajság nélküli leányt ábrázolt. Itt tehát a' személyesitőnek ezen két dolgot kell egybe olvasztania és pedig úgy, hogy egyik a' másik' kára' nélkül történjék, mit színésznőink között senki sem tud, az egy Lendvaynét kivéve, ki ezen nemben mester. Éder Luiznak ez igen nagy feladás volt. Nevetéséiben valami kényszerített volt, kéztartásaiban valami izetlen affectálás, mit ő hihetőleg egyik korosabb társnéjától tanult el. Minek a' kéz' újait egymástól olly szét tartani, és minek a' kis újat a' többi közül kiemelni? Az újakat természetes görbülésökben kell hagyni, midőn a' kéz nyugalomban van, így kap ez kerekded formát, melly a' kéz-fejnek legkellemesb állása. Ha a' szerep' charactere affectálás, akkor lehet és kell a' kézzel úgy bánni, mint ma Éder Luiz, de Adél' szerepében igen szerencsétlen találmány volt. Általában az ő mai állásain, mozgásain, beszédén valami feszes és keresett volt, azért e' szerep a' nézőnek tökéletesen elveszett. Miskolczy Julia szinte nem volt helyén: de ezen szerepet nem lehetett másnak adni, hanemha Déríné elszánná magát végtére illyeneknek játszására. Tisztes, éltes matrónák' szerepére nincs színésznőnk mind a' mellett, hogy a' személyzet olly szükségtelenül nagy; ennek hiányát színházunk igen sinli. De a' magyar színésznők között általában nehéz ezen osztályra személyt kapni, mert ők soha sem akarnak megöregedni. Kántornét, Dérinét tisztes anyaszerepek' eljátszására nem igen lehetne rá venni, pedig melly szép müvészeti koszorúk virúlnak e' pályán is! A' tehetségekkel megáldott színész, ha korához tudja mérni szerepeit, soha nem unatja meg magát és sírjáig el nem avúl. Miskolczy Julia' játéka igen aljas volt, nem volt rajta az az úri, mit e' szerep kiván. Ő Lorányi tanácsosnéból egy ó divatú kocs-

márosnét csinált, pedig annak nem kell egyébnek lennie, mint óságot affectáló, öreg nemes matrónának, körül belül ollyannak, mint Lendvayné' igen szerencsésen talált nagynénie (Veszedelmes nagynénében), hahogy ez komoly nem volna. Többi színészeink ma különös jó humorban voltak és dicséretesen játszottak, 's bebizonyodott az, hogy ha Kisfaludy' vígjátékainak nincs hatása, az nem Kisfaludy' hibája. — A' két darab között egy szép reményeket igérő ifjú karénekesünk, Bódogh János, Normából Sever' magányadalát éneklette a' nézők' tetszésére. Az ének közkivánságra ismételtetett. Hangoknak és talentumoknak nem volna hazánk szükében, de alkalom nincs tanulásra; nincs énektanitónk, nincs pártfogás. Schodelné asszony' férje is, kiről a' Hirnök azt hirdeté, hogy énektanítónak fogadtatott fel, sőt, hogy neki több hasznát veendi színházunk, mint derék nejének (kissé vakmerő állitás!), mélyen hallgat énektanitásával. Legalább semmi neszét nem venni észre tanításának. Talán ez is csak olly üres hirlapi koholmány volt, mint a' minőt gyakran olvashatni a' pozsonyi szemleirónál, és némelly humoros és nem-humoros lapjainkban, szegény színházunkról.

Jun. 30. Vesta' szüze. — Ámbár opera adatott, és csak másodszor, ámbár Schodelné lépett fel benne, még is kevés volt a' néző. Ez tanulságúl szolgálhat amaz universalis criticusnak, ki a' színművek' becsét a' nézők' sokaságától függeszti fel. Mindenki tudja, mennyire történetes, mennyire körülményektől függő dolog, hogy ez vagy amaz előadáson sok vagy kevés ember van: ezt az universalis critícus is megvallaná, ha zsoldja' elvesztése alatt nem volna kötelessége rágalmakat irni. **25.**

IGAZÍTÁS. A' Honmüvésznek egy tetemes hibáját vagyok kénytelen, mint igazság-barát, megigazítni. Ott t. i. az mondatik, hogy Vesta' szüzében a' Licinius' diadalmenetét Schodel úr rendezé: ezen tudósítás hamis, ez érdem nem Schodel, hanem Glötzer urat, a' karénekesek' tanítóját illeti, ki egyike színházunk' legérdemesebb, legmunkásabb tagjainak. Ne vegyük el tőle, a' mi övé. *Egy karénekes.*

Julius' 1. Az arany király, madarász és uszkárnyíró, harmadszor, tűrhető számú nézők előtt. — A' mai előadáson ismét az a' nagy rend bizonyodott be, mellyel egyik aszkórságban szenvedő hírlapunk dicsekedett. Az előadásnak egész gépezeti része sok zavarok, akadozások, vesződségek között exequáltatott. A' szobában erdő volt, az erdőben szoba, fal, felhő helyett kőszikla 's több rendes dolgok, végül pedig egy szerencsétlenség 's majd nem emberhalál. Ez utóbbi baj ugyan történetes és sem az új, sem a' régi, sem bár mi néven nevezendő igazgatás meg nem akadályozhatta volna, hogy a' sülyesztő' nyilásán véletlenül valaki leessék és a' sülyesztőn álló színésznét leüsse, de tanúlságúl szolgál a' meggondolatlan irkálóknak: a' felfuvalkodott dicsekedót a' sors mint szégyeníti meg. Én azt hiszem e' részben, hogy az új igazgatás alatt már szükségképen kevesebb rendetlenségnek kell lenni, mert már minden jobban bele okhatott és jobban tudhatja mesterségét a' gépezetnél, mint eleinten. Az előadás, egészben véve, a' sok rendetlenség miatt boszontó és hanyag volt, egyedül Megyery és Szerdahelyi szabadították meg a' bukástól. Szentpéteryné (Paulina) Laborfalvi helyett képzelhetlen rosz csere volt. Ő csak karénekesek közé való, 's legfelebb bejelentésekre. A' czédula-szerkesztőnek jó volna a' közönséget nem ámítani: ma Laborfalvi' nevét láttuk a' czédulán 's helyette Szentpéteryné játszott; Balogh' nevét 's helyette Udvarhelyi 's tb. eff. A' közönség megszokja az ámítást 's majd akkor sem megyen be, mikor a' czédula érdekes dolgot igazán jelent. Ezen ámításokat egy idő óta sürüen tapasztaljuk. **25.**

Jul. 2. Kean. Lendvay mint vendég. A' vendég' tiszteletére (úgy hiszszük), 's talán kiváncsiságból is hasonlithatás végett, szép számú közönség gyülekezett. Keant eddig Egressytől láttuk, most Lendvay vitte a' czímszerepet, mellyről ez úttal nem akarunk határozottan itélni; mert reméljük, hogy ezentúl tőle jobban fogjuk előadva látni. Most némileg elfogódottnak látszott, 's ez lehet oka, hogy régi hibái: az elszaporázott, nem biztos, nem szabatos beszéd, az érzésnek üres, vagy hamis és bántólag distonáló hangjai gyakrabban tüntek elő. Általában ismételnünk kell régiebb tanácsunkat, hogy Lendvaynak a' beszédet, szókimondást, szoros javítás alá kell vennie, különben ezen hiba korával együtt megrögzik 's épen akkor fogja színészi koszorújától megfosztani, midőn a' legjelesebb természetadományok mellett tartós szorgalma után azt méltán várhatná. Lendvayné e' részben élő példa lehet, ki mind inkább kezd uralkodni szapora beszédén 's biztos reményünk van épen úgy dicsérhetnünk müvészi tökélyeit, mint rajta eddig a' természet' gazdag áldásait láttuk. Mai játéka is (Darby Anna) mély és való érzést fejezett ki 's a' legjobbak közé számitható. Lendvayra visszatérve, el nem hallgathatjuk, hogy előadásának voltak fényes helyei is, mellyekért a' közönségtől méltó tapsot nyert. Megyery (Cooks), Fáncsi (Coefeld), Szigligeti (Pistol) jól vivék ki szerepeiket. Laborfalvi R. (Helena) szerepe' végén igen bágyadtnak látszott. Szilágyi hű képét adá a' jámbor, hű Salamonnak; de szerepét jobban kellene tudnia 's helyenként több változatosságot hozni játékába. Midőn ablakokat nyit 's urát, kit ez éjjel nyugodni vélt, ismét korhely társaságban leli, épen nem látszik rajta meglepetés, 's midőn a' korhely-társaságot hamis hírekkel egymás után elküldözi, úgy látszik, mintha cseleit nem akkor gondolná ki, hanem valami utasítás vagy rendelet szerint cselekednék. Itt egy kis sietséget, nyugtalanságot kell mutatnia.

Jul. 3. Két czédula. — Fiatal férj. Mindkettő jól adatott, csakhogy ma színészeink igen gyakran estek azon hibába (még Egressy is), mintha egyedül magoknak játszanának: sok volt a' szapora, érthetetlen beszéd. Részünkről inkább ohajtanók, hogy a' színpadon előbbre jöjenek; mert végre is, hogy a' függöny' vonalán kivül ne jöjenek, csak erőltetett korlátozás, mellynek nálunk helybeli okai nincsenek. László (Arlequin és Surville) mind két szerepét élénken vitte. *V.*

Jul. 4. Bérszünettel: Zampa. — Ezen operát inkább kedveli közönségünk mint Montecchi- Capulettit, az Ismeretlennőt és sokkal inkább mint Vesta' szüzét. Ma is szép számú nézőket gyüjtött össze, mit egy részben annak is lehet tulajdonítani, mert Conti adá Zampát és Lendvay Alphonsót 's e' szerepekben mindketten újságok valának. A' közönség épen nem volt megelégedve ezen előadással. Zampa' szerepe itt fő 's ha ez elejtetett, a' többi alig képes a' darabot fölemelni. Conti igen gyenge Zampa mind játékára, mind énekére nézve. Játékában valami keresett, feszes és ollyan forma volt, mintha igen félne szerepétől; mozgásaiban nem látszott bátorság és erő, hanem erőltetés; az éneket pedig melle nem látszott hirni. Ez neki igen nagy feladás volt. A' közönség az eddigi Zampák (Lendvay, Szerdahelyi) iránt több tetszést nyilatkoztatott ki mint ma. Maga Schodelné is kevesebb tetszést nyert Camilla' szerepében mint egyébkor. Úgy látszik, a' müvészné e' szerep iránt kevesebb szeretettel viseltetik és kevesebb studiumot fordita rá, mint péld. Norma, Romeo, Julia, Beatrice 'stb. szerepekre. Mi láttuk ezen Camillát Dérinétől is a' közönség' többszöri tapsai közt adatni. Lendvay jobb Alphonso volt az eddigieknél, ámbár őt csak dilettans operistának lehet tartani. Neki, ha fognak, nem ezen pályán fognak nyílni koszorúk; ez már késő ohajtás. **25.**

Jul. 5. Fostertestvérek. A' játék, mint egyébkor jó. Lendvay különös kedvvel és genialitással adta a' korhely, de váratlan szerencse által megjavult Foster István' szerepét. A' többi szerep is na-

gyobb részt jó kezekben volt, csupán Udvarhelyi' (Brown) rekedtsége okozott némi zavart az előadásban.

Jul. 6. Amerikai. Színészeink igen jó kedvvel, élénken játszottak: az előadás a' sikerültek közé számítható. Különös eredetiséggel adák szerepeiket Megyeri (Herb), Szentpétery (Matyi), Kovácsné (Herbné); Lendvayné kedves csapodársággal a' furfangeszű, mindenbe avatkozó Zsófit, Laborfalvy R. (Eliza) kis szerepét jól; Egressy (Back Károly) a' játék' elején egy kissé szeleskedett 's túlzott; de játéka általában élénk és ügyes volt. Fáncsy az Amerikait néhol nagyon is ügyetlenné tette; vagy ha ez szerepében áll, rövidíteni kellene rajta; mert a' sok ügyetlenkedés végre színpadon is untató. Minden esetre úgy kellene ezen szerepet vinni, neki több méltóságot, 's ha ezzel megférhető, nyerseséget adni, azt általános bágyadságából kiemelni, hogy egy kis hihetősége legyen, midőn Zsófi belé szeret; egészen hihetővé alig lehet; mert az egész character túlzott 's helyenként valóságos caricatura.

Jul. 7. A' wibourgi hôtel. Az előadás jó, mint egyébkor. Szentpétery, Lendvayné, ma ismét elemeikben voltak, amaz a' régi szabású Herbart tanácsos', ez a' furge, pajkos Hani' szerepében. A' többiek is illő gondot fordítának kis szerepeikre.

Jul. 8. Parlagi Jancsi. — Különös érdeket szerzett a' darabnak Lendvay' (Parlagi Jancsi) és Lendvayné' (Rózi) ügyes játéka. Megyeri (Vidor) csekély tartalmú szerepét sajátságos előadása által némileg kiemelte.

Jul. 9. Kean. Kean' szerepe egyik Egressynek legjobb mutatványi közül; de ma, úgy látszik, nem volt vagy kedvében vagy erejében; mert játékából hibázott azon biztos, könnyű szabatosság, melly előbbi előadásaiban olly kitünő volt. Beszéde is, noha szóejtése még most is tökéletes, kezd veszteni érthetőségéből, részint az elhadarás miatt, részint, mert néhol fölötte halk 's nincs a' nézőkhöz intézve. Egyéb megjegyzést nem tartunk szükségesnek; mert Egressy már igen jelesen adta e' szerepet 's így csak akarnia kell 's előadása kielégítőbb lesz. *V.*

Egyveleg.

Platánok' kártékony hatása. — Néha észrevehetni, hogy a' kertészek, miután a' platánokat megmetszették, kellemetlen csiklandást éreznek orrok- és torkokban, mellyet a' lélekzési utak' gyuladása 's néha nyugtalanító vérköpés is követ. A' tapasztalás azt is tanítja, hogy ha a' megmetélés szél' alkalmával történik, a' kártékony hatás csekélyebb, de annál erősebb, minél melegebb a' levegő 's minél nyugodtabb. Morren Ch. füvészettanító a' lüttichi egyetemnél, miután e' jeleneteknek többször tanúja volt, végre az okot is kitalálta. A' bajt azon apró igen éles szőr nemzi, mellyel a' platánok' fiatal levelei 's hajtásai takarva vannak. E' tudós egy quadrat milimetereren 40 illy szört számlála meg, 's minthogy mindenik több ágra oszlik, e' kis téren nyolcz sőt tizenkét száz ingerlő tövist állít lenni. E' szörök később lehullanak 's az említett tanító úr azt mondja: hogy ha a' megmetélés tavaszon túl halasztathatnék, a' baj nem fogna kifejlődni. Egy kertész azonban, ki egyszer már a' nyavalyán keresztül esett, teljesen megótta másodszor egy gaze által magát, mellyel orrát és száját betakarván azon veszedelmes szőrök nem juthattak a' tüdőkbe.

Photometer. — Egy Capocci nevezetű úr új eszközt talála föl, 's photometernek nevezé, mellyel képesnek vallja magát az üstökös csillagokat az előbbieket meghaladó legjobb módon megvizsgálni 's a' csillagok' arányos nagyságát meghatározni.

Canning' characterе Broughamtól. — Canning minden tekintetben egyike volt a' korunkbeli legjelesb embereknek. A' természet legnagyobb szerű tehetségekkel áldá meg, 's ezek olly gonddal és sikerrel müveltettek, hogy őt kora' legkifejlettebb tudósává tevék; hátra maradását kevésben onnan származtathatni, hogy a' studiumok, mellyeket Oxfordban tanult, majd kizárólag classicaiak voltak. De ő előbb volt bármi, mint csupa tudós. Phantasiája legvidorabb 's eredetibb vala, emlékezete szerencsés és soha nem csaló, miken fölül még tulajdonul birta, a' tárgyat világosan előadni 's elmésségekkel is fűszerezni, mellyek majd csipők, majd gúnyosak, majd leverők 's élesek voltak, a' dolog' okát felvilágosítók, majd ártatlanok és csupa mulattatók 's az unalmas tárgyat élénkké tevők. A' fölületes vizsgálók, kik csillogása által meghagyták magokat vakítani, szokott hibájokba estek, azt vélve, hogy a' tárgyát úgy kiékesitő ember, csupán mulattató szónok, — pedig ő minden lépésen használta és előbbre vitte az okfejtést, 's ügyesen felhozott eseteket okoskodás helyett használt, 's még gyakrabban eszmésnek látszék, mikor csak mások' gyöngeségeit takarta föl. Szokott okoskodásának ereje igen nagy volt 's a' dialectica' leggyakorlottabb mesterei nem tettek ki rajta. A' szenvedélyes szónoklat roszabbúl sült el neki, annak gyors okfejtésseli szabad összekötése — a' szónoklat' első foka, 's ebben ritkán is tőn próbát. Minő erős volt az okoskodásban, minő ügyes az elvont tudományokban 's mennyire tudta a' legkevesbbé vonzó tárgyakat kedvessé tenni, halhatatlan tanubizonyságaul szolgálnak erre híres beszédei a' pénzügyről (currency), mint a' legfényesebb- és eltaláltabbak. — Magán társalkodásban felette kedves volt, noha, ifjusága' néhány éveit kivevén, ritkán ment társaságokba 's társalkodásában igen kevés válogatott barátokra szorulkozott. A' házi élet' minden viszonyaiban feddhetlen volt és családa' öröme, valamint ő is családában kereste örömét. A' természettől ingerlékeny 's türelmetlen mérséklete semmi kisszerűt nem mutatott, 's valamint nála senki jobban nem tudta, hogyan 's mikor kell a' sértést fölvenni, szintúgy senki nem volt hajlandóbb és készebb a' megbékülésre.

Földalatti fagy' határai. — Scherguine úr, az amerikai társaság' megbizottja Jakutsk-ban, némi vizsgálatokat tétete éjszaki Sziberiában az örökké megfagyott földrétegek' vastagsága felől. Kutat ásata t. i., melly az egész fagyott tömegen áthatna, — 's 382 láb 's 8 újnyira (ángol mérték) kellett ásatnia, míg köréteg alatt olly lágy rétegre jutott, hogy a' munkát az oldalfalak' megtámasztása nélkül nem lehete folytatni. 'S még itt is — 0°, 5 R. állott a' hévmérő, — tehát még nem jutottak el azon határra, hova a' külső fagy behatást nem gyakorol. E' süker pedig azon ohajtást kelti fel bennünk: bár folytattatnék a' munka tovább is, hogy pontosan meg lehetne azon viszonyokat határzani, mellyben a' föld' mérséklete különböző mélységekben áll.

Tengervíz külön mélységből. — Biot olly készületet talála föl, mellyel különböző mélységből húzhatni föl vizet. Bonite' utazásakor használták ezen eszköz 's vele 450 ölnyiről (2250 láb) hozaték föl víz, a' csendes tengerből az indus és atlanti oczeanból. A' tenger' színéről is veteték víz, hogy összehasonlíttassanak. A' fölületi víz mindig tiszta volt, a' mélységbeliben pedig fehér, pelyhes anyagok uszkáltak. Darondeau tette e' vizsgálatokat, kinek jegyzéseiből kitetszik, hogy a' tengervíz annál sósabb, minél mélyebben áll, a' fojtó lég' anyaga fönn mindig több mint alant. A' levegő megfordított arányt tart, mert a' mélyen sokkal több van belőle mint a' víz' színén. A' chinai tengeren Luzol sziget előtt 300 ölnyiről merített víz száz részében 3,89 levegő volt. Arago a' mélyről húzott víz' pelyhes anyagait azon körülménynek tulajdonítja, hogy ezen víz dagár által a' földsarkoktól jövén számtalan állatocskákkal van megtelve.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betüivel.

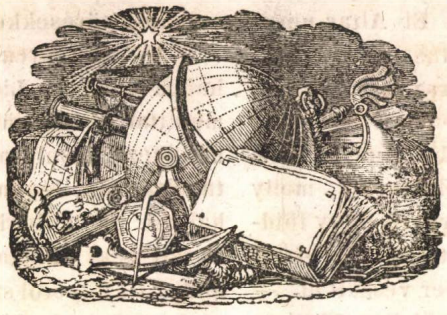

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

MÁSODIK ÉV

Második félév. **Pest, Julius' 15. 1838.** **5. szám.**

Tartalom: Két fölmeneteli próba a' Chimborazóra, Humboldtól. — Bodó (*Erdélyi János*). — Jessy. Angol novella (*N—y Ignácz*). — Magyar játékszini krónika (*V. és S. F.*). — Egyveleg.

Két fölmeneteli próba a' Chimborazóra. *)

A' két szárazföld' legmagasb oromcsúcsai, — az ó világban a' Dhawalagiri (fehér hegy) 's a' Jawahir, az újban a' Sorata 's Illimani mindeddig emberektől el nem érhetők voltak. A' föld' legmagasb elért pontja déli Amerikában van a' Chimborazo' délkeleti oldalán. Itt az utazók majd 18,500 lábat értek el, ugyanis 1802ki juniusban 3016 ölet és 1831ki decemberben 3080 ölet a' tenger' tükre fölött. És így az andesi hegylánczon 2720 párisi lábbal a' Montblanc' csúcsánál magasabban tétettek légsulymérői vizsgálatok. A' Montblanc' magassága a' Cordillerákéhoz képest olly csekély, hogy ez utóbbiakban sok igen járt út is jóval magasabban fekszik, sőt Potosi nagy város' magasb része csak 323 ölel fekszik alább a' Montblanc' fő csúcsánál. Szükségesnek tartám ezen szám adatokat előre bocsátani, hogy a' képzeletnek bizonyos összehasonlítási pontokúl szolgáljanak.

Junius' 22d. 1799 a' teneriffai csucs' töltsérében voltam. Három év mulva majdnem azon napon (jun. 23. 1802) 6700 lábbal magasabb ponthoz jutottam a' Chimborazo' ormán. Sokáig tartózkodván Quito' magas sikján, melly a' föld' legcsodálatosb és festőibb tájéka, utnak eredénk, a' loxai chinafás erdők felé, az Amazonfolyam' felső részének, nyugotra a' híres szorostól (Poncho de Manseriche) 's a' déli tenger perui partja' hosszában fekvő homok-sivatagon által Limába, hol nov. 9. 1802 Mercurius' átmenetelét akartuk vizsgálni. Egy tajtkövekkel fedett síkon, hol (az 1797, febr. 4diki iszonyú földrengés után) Riobamba új várost kezdék építeni, néhány napig éldeltük a' Chimborazo' harang és kúpidomu csúcsának nézését. A' legszebb időnk volt, 's ez igen kedvezett a' trigonometriai észrevételeknek. Egy nagy távcső' segedelmével pontosan megtekintők a' hegy' még 1570 ölnyire eső hófödelét, 's több kiemelkedést vettünk észre, mellyek terméketlen fekete szalagként emelkedtek ki, a' csúcs felé összefutottak, reményt adva, hogy az örök hó' hazájában szilárd alapúl szolgálandanak lábainknak. Riobamba Nuevából látható az

*) Kivonat Humboldt Sándornak még ki nem adott kéziratából, mellyet ő az „Edinburgh Philosophical Journal"ban közlött.

iszonyú 's bogokra szakadozott Capac-Urcu hegy, melly a' spanyoloktól El Altar nevet kapott 's a' benszülöttek' állítása szerint hajdan magasabb volt a' Chimborazónál, de hirtelen összeomlott, miután a' vulkán több évig munkás volt benne. Riobamba Nuevát nem kell a' régi Riobambával felcserélni, melly utolsó város az 1797 (4dik februári) nagy földindulás által egészen eltemettetett, 's ekkor néhány percz alatt 43,000 ember vészett el. — A' tápiai síkon voltunk, mellyről jun. 22dikén a' Chimborazó felé indultunk, már is 8898 lábbal a' tenger' tükre fölött. Lassanként emelkedénk a' hegy' tövéig a' Calpi nevű indus faluhoz, hol éjszakázni akaránk. A' sík szegénydeden van benőve cactusokkal és schinus molle-vel, melly utolsó fa a' gyász-fűzhöz hasonlít. Ezerekből álló csikos láma-csordák keresik itt sovány élelmöket.

Igen közel Calpihoz, Licantól éjszaknyugotra, fekszik a' meztelen magas síkon egy kis elmagánzott halom, a' fekete hegy, Yana Urcu, melly név nem a' franczia academiától adaték ugyan neki, de földismereti tekintetben figyelmet érdemel. A' halom ddny-ra fekszik a' Chimborazótól, nem egészen 3 mérföldnyire 's attól csak a' lusiai magas sik által van elválasztva. Ha benne nem a' Chimborazo' oldal-kitörését akarjuk is megismerni, a' teke' eredetét mégis földalatti erőszaknak kell tulajdonítani, melly ezen hegy alatt évezredek óta hasztalanul iparkodott az előtörésre. A' Yana Urcu összefüggő magasságot képez a' Raguangachi éjszaki halommal, lópatkó idomban; a' hajlás keletre nyilt. Ezen patkó' közepén van hihetőleg azon pont, mellyből a' fekete salak kivetteték, melly most itten szerte heverész. Egy töltsér-idomú 120 lábnyi mély behorpadást is leltünk itt, mellynek közepében egy, a' mélység' szélét fel nem ütő halom áll. Yana Urcu hihetőleg az öreg töltsér-szél' déli tetőző pontját jegyezi, melly legfölebb 400 lábra emelkedik Calpi fölött. —

A' benszülöttek' mondái 's azon ó kézirat szerint, mellyet a' licani kazike vagy apu birt, a' Yana Urcu' vulkános kitörése közvetlenül követé Inca Tupa Yupangui' halálát 's így a' 15dik század' közepére esik. A' monda így szól: egy tüzgolyó, sőt csillag esett le az égből 's meggyújtá a' hegyet. Hasonló mondák léteznek a' mexikói törzsökönél is, mellyek az aërolithok hullását kapcsolatba hozzák a' vulkán-kitörésekkel.

A' Yana Urcu' keleti oldalán, mintegy a' halom' tövénél Lican felé egy kiálló sziklát mutattak a' benszülöttek, mellyben bányamenetelhez hasonló nyilás van. Itt és 10 lábnyi távolságban, léghuzamtól kisért földalatti zajt hallani. De a' léghuzam gyengébb, minthogy a' zajt neki tulajdoníthatnánk. A' zaj inkább földalatti folyótól származik, melly nagy mélységbe zuhanván le, levegő mozgást okoz. A' calpii lelkész, egy szerzetes, hasonló véleményben levén, a' menetet tovább ásatá, de sükeretlenül, mert a' szikla megtörhetlen kemény volt. Vizet szándékozott faluja' számára kapni. A' Chimborazo szörnyű hótömegeinek daczára is olly kevés és csekély csermelyeket bocsát le a' sikmagasra, hogy akaratunk' ellenére is azon véleményre jutunk, hogy vizeinek nagyobb része belsejébe foly alá. Calpi faluban is nagy zörgés hallatszék az előtt egy pinczételen házban. Az 1797ki nagy földindulás előtt délnyugotra a' falutól egy csermely buggyant ki, 's az indusok' nagy részétől a' Yana Urcu alatt folyó víz' egy részének tartaték. Azon földrengés óta ismét eltűnt ezen csermely.

Az éjszakát Calpiban töltvén el, melly az én légsulymérői vizsgálataim szerint 9720 lábbal fekszik a' tenger fölött, 23dikán reggel a' tulajdonképi felmászáshoz látánk a' Chimborazóra. A' ddk. oldalról próbáltunk felhágni a' hegyre 's a' kalauzuló indusok, kik közül azonban csak kevés jutott még valaha az örök hó' határaig fel, ezen pontnak adák az elsőséget. A' Chimborazót nagy sikoktól körülvettnek találtuk, mellyek fokonként követék egymást. Az első fok 10200 's a' másik 11,700 lábnyi magas, — 's illy módon ezen fűvel benőtt síkok' magassága megegyez a' Pyrenaeok legmagasb csúcsával (Nethon-nal) 's a' teneriffai Pic' ormával. Ezen sikok' tökéletes horizontál fekvéséből könnyen okoskodhatni az itt hosszasan állt vízre. Az utas azt véli, hogy tó' fenekét látja. A' schweitzi havasok' hajladékain látni néhol illy egymásra fokonként következő apró sikságokat, mellyek, mint a' havasi tavak' kiürített medenczéi, keskeny, nyilt utakkal függenek egybe. A' Chimborazo' környéken lévő tág fűsikok, valamint az Andesek' magasán levő többiek is annyira egyhanguak, hogy a' poly-

vás füvek' családja ritkán zavartatik itt meg kétszékű növények által. Itt többnyire azon fenyér-vidékzet látható, melly éjszaki Ázsia' vadabb részein uralkodik. A' Chimborazo' virányát általában kevesebbé találtuk gazdagnak mint a' többi havas hegyekét Quito körül.

A' sisguni magas siktól kezdve elég meredeken kell emelkedni a' Yana Coche kis taváig. Eddig öszvéren maradtam 's csak néha szállék le, növényeket gyűjteni. Yana Coche nem érdemli meg a' tó nevet, mert alig 130 lábnyi átmérős kerek medencze. Az ég egyre borultabb lön 's a' Chimborazo' csúcsa csak néhány pillanatnyira lön egyszerre látható. Mult éjjel sok hó esett; leszálltam. 13,500 lábnyi magasra jutottunk. Bonpland az örök hó' vonaláig lovagolt, azaz a' Montblanc' magasságaig, melly hegy itt, e' szélesség alatt (1° 27′) nem volna mindig hóval fedve. Itt hátra hagytuk a' lovakat és öszvéreket.

Száz ötven ölnyire a' Yana Coche körül végre csupasz sziklákat láttunk; addig a' fű minden geognosticai vizsgálatot megakadályoza. Nagy sziklafalak, részint idomtalan oszlopokra szaggatva, emelkedtek az örök hóból előre. Az oszlopok igen vékonyak 's talán 50—60 lábnyi magasak. Egy csoport magán állott 's árboczok' és fatörzsökök' képét mutatta. A' meredek falak a' hótájon által egy keskeny szikla-szegélyre vezettek, melly a' tető felé vonult, 's egyedűl ada menetelünkre utat, mert a' hó olly lágy volt, hogy féltünk rá lépni.

Az ösvény egyre keskenyebb és meredekebb lőn. A' bennszülöttek 15,600 lábnyi magason, egyen kivűl, mind elhagyták bennünket és sem kérés sem fenyegetés nem birhatta őket a' tovább menetelre. Az indusok azt állíták, hogy a' lélekzésbajokban inkább szenvednek mint mi. Nagy erőlködés és tartós munka után magasbra jutottunk, mint reménylhetők, minthogy egészen ködbe voltunk takarva. A' sziklaszegély (spanyolul igen jól cuchilla = késhát-nak nevezve) néhol csak 8—10 ujnyi széles. Balról a' mélységet nagy hó rejté el, jobbról borzadva nézénk egy 800—1000 lábnyi mélységbe, mellyből függőleges, csupasz sziklatömegek nyultak fel felé, hótakaró nélkűl. Mindig ezen oldalra hajlottunk, mert balról még borzasztóbbnak látszott a' mélység. A' magasbra hágás most bajosabb lett, mert a' szikla egyre porhanyóbb lőn 's apró darabokra foszlott. Gyakran kezeinkkel kelle kapaszkodnunk.

Most a' tetőt egy pillanatig sem lehete már látni 's ez okból kétszeresen kiváncsiak voltunk, meddig kellend még hágnunk. 17,300 lábnyi magason valánk. Lassanként rosszul kezdénk lenni, 's a' hányni vágyással szédülés is állt be, melly a' nehéz lélekzésnél is alkalmatlanabb lett. Egy San Juan városabeli mesticz nem akart bennünket csupa jóságból elhagyni. Erős földmíves volt, de nálunk többet szenvedett. Ajka 's ínyei vérzének, szemei is egészen véresek voltak. De e' tünemények nem háborítottak bennünket, mivel már az előtt magunk is tapasztaltuk. Az ó spanyolok ezt hegyi kórnak nevezték 's minden tekintetben igen hasonlít a' tengeri nyavalyához. Pichincha vulkánon egyszerre, előre ment vérzés nélkűl, olly erős gyomorfájást és szédülést érezék, hogy kisérőim öntudásom nélkűl emeltek fel a' földről. E' tünemények különböznek a' kor, test-alkat, bőrgyengédség 's a' volt izom-erőltetés szerint.

A' köd egyszerre eloszlott, ámbár a' levegő csendes maradt. Még egyszer 's közvetlenűl előttünk ismertük meg a' Chimborazo' kupolaképű csúcsát; a' rá felhághatás' reménye felvidorítá erőinket; a' sziklaszegély ismét szélesebb lőn, bátor léptekkel iparkodánk előre, mikor hirtelen egy 400 lábnyi mély és 50 láb széles mélység törekvésünknek győzhetlen akadályt vete elébe. Túl rajta azon irányban láttuk a' sziklaszegélyt tovább vonulni, de kétlem, fel visz-e egészen a' csúcsig. A' mélységet nem lehetett megkerülni.

Egy óra volt délután: 18,097 párisi láb magasságra jutánk 's ha La Condemines jól becsülte a' Chimborazo' magasságát, még 1224 lábnyira kellett volna emelkednünk, a' mi a' római Péter-egyház' magasságát háromszor üti meg. Csak kevés ideig maradánk e' szomorú magányban, mivel csakhamar köd fogott körül. A' Chimborazo' tetejét nem láttuk immár, nem a' körül fekvő havas hegyeket, nem Quito' magas sikjait. Mintegy elszigetelt bennünket a' köd-gomolyag. Csak néhány kőmoh kísért bennünket az örök hó' határán belülre. Bompland 15,000 láb magason

egy lepkét fogott 's 16,000 lábnál egy legyet látott. Megjegyzendő, hogy a' Chimborazón kondor-keselyűt nem láttunk.

Az idő mindinkább beborulván, aláfelé siettünk, de nagyobb vigyázatra volt szükségünk mint a' felmenetelnél. 17,400 lábnyi magason erősen kezde jégesőzni; 20 perczczel az örök hó' alsó határa előtt havazott 's olly erősen, hogy a' hó több ujnyi vastagon feküdt. Néhány perczczel 2 óra után azon helyre jutánk, hol öszvéreink állottak.

Éjszakiabb uton mentünk Calpi falu felé Paramo de Pungupalán által, melly fűvekben gazdag. Öt órakor a' faluba értünk.

Boussingault új próbát tőn a' Chimborazo' megjárására dec. 16. 1831 angol barátjával Hull ezredessel, ki azután nem sokára Quitoban meggyilkoltatott, — először Mocha és Chillapulluból, azután Arenalból, tehát a' miénktől különböző úton. 64 öllel magasbra jutott mint én, azaz 3080 ölnyire. „Azon ut — így szól — mellyet vállalatunk' vége felé a' havon keresztül kellett törnünk, csak lassú előrehaladást engede. Jobbról sziklához támaszkodhattunk, de balról iszonyú volt a' mélység. Már is éreztük a' vékony levegő' hatását 's két három lépés után le kellett ülnünk. De mindig hamar lábra álltunk. A' hó, mellyen mentünk, puha volt 's 3—4 ujnyi vastagon feküdt az igen sima 's kemény jégen. Hágcsókat kellett vágnunk. Egy néger ment előttünk, e' munkát végezve, ki azonban erejét hamar kifogyasztá. Midőn mellette elmenék, őt a' munkában fölváltani akarván, elcsúsztam, de szerencsémre Hull 's a' néger feltartóztattak. Néhány perczig mind a' hárman a' legnagyobb életveszedelemben csüggtünk. Továbbad kedvezőbb lett a' hó 's ¾ négyre a' rég ohajtott sziklaszegélyen valánk, de a' melly csak néhány lábnyi széles volt és mérhetlen mélységtől körülözve. Itt meg kelle ismernünk, hogy az előbbre hatás lehetetlen. Azon sziklaprisma előtt álltunk, mellynek hófedte felülete a' Chimborazo' tulajdonképi ormát képzé. Hogy az egész hegy' topographiájáról igazi képzeletünk legyen, egy iszonyú, hóval fedett sziklatömeget kell képzelnünk, mellyet minden oldalról támaszok látszanak emelni. Ez utolsók nem egyebek mint a' vele összefüggésben levő de az örökös hóból kiemelkedő sziklaszegélyek!

Bodó.

Ül Uiászló a' királyi
Székben, és országnagyok
Állnak őr gyanánt körüle,
Nap körül mint csillagok.

Vérbiróság ez, bünösnek
Vagy halált vagy éltet ad,
És a' bűnhelyen Bodó áll,
Lánczba verten, nem szabad.

„Te Hunyadnak löl barátja,
És nekem löl ellenem,
Fölemelt kézzel haraggal
Zúgolódol ellenem.

Te, ki háromszor kiáltád:
Éljen a' nemes Hunyad,
És, megindulván dörögted:
Veszszen a' királyi had.

Ím az alvót éj' idétte
Fölverék rivalmaid,
És az örök járdalatban
Ösmerék nagy hangjaid'.'

„Szóhüség legszebb biralmam,
Szóm' tagadni nem fogom.
Szólni, mint magyar nemesnek,
Láncz között is van jogom.

Mert ügyemnek szót találok,
Az lehetne még bünöm,
Ostor úgy az ősi törvény —
Pártfogását köszönöm.

Nálam a' királyi székből
Nem közember esküszik,
A' királynak esküjében,
Hűtelen, ki nem bizik.

Felfogadtad térdzokogva
Lészsz Hunyadnak embere,
Mért hiendém, hogy királynál
Lehető a' szócsere.

Én a' tett' hősét imádom,
A' ki rettenetlenül
Tábor ellen szegzi mellét
Szent honért, bár egyedül.

Hunyadit szivembe vettem,
Mert illyen csak ő vala,
Atyja' nyomdokin hazának
És királynak védfala.

'S mert király' uralkodása
Egyszerűn nagy voltakép,
Há vitézlőn hódol annak
Csak szabad, 's nem szolganép.

Te fogadtad térdzokogva,
Lészsz Hunyadnak embere,
'S ő, a' megsirathatatlan,
Lánczot, és pallost nyere."

Válaszolt Bodó, 's kegyetlen
Lánczait megcsörgeté,
Homlokán ült szép derület,
Millyen a' nagy érzeté.

A' király halványmeredten
Önmagát birálgatá,
Lélekismeret szivében
Mérges ijjal szaggatá. —

A' nemes Bodó lerázá
Rabbilincsét, 's lön szabad.
A' király meghalt egy évre
Az napon, mellyen Hunyad.

Erdélyi János.

J e s s y.

Angol novella.

Az országuttól távol eső Aberleigh helység' egyik zöld bokrokkal benőtt 's tekervényes kigyózatu sövényutczácskájában egy régi majorház áll, mellynek ólai, csűrei és tág udvara rendkivül elhagyott 's magányos tekintetűek. Valóban, alig mondhatni, hogy e' majorságnak van birtokosa; mert a' földeket müvelő bérlő inkább szeret a' mintegy mérföldnyi távol terjedelmesb majorságon élni, e' magányos házat egy napszámos' és neje' gondviselésére bizva, kik annak egyik részét lakják 's néhány a' gyümölcsös kertben 's azzal határos réten szerte futkosó csikókra 's borjukra ügyelnek. — A' többi szobákat egy korlátozott helyzetű özvegy nember 's családja lakja.

A' ház igen szép fekvésű; mint említők, mélyen rejtve szük sövénysikátor mögött, melly, majd mogyoróbokrok, majd apróbb csalitok és buja lombozatu erdei fák által övezve, magas dombok közt kanyarog, mig — a' majorság' irányában — annyira terül, hogy helyet adhasson egy nagy tiszta tónak, melly körül a' zöld sövény — rendesen fölváltva gyönyörű szilsortól — kies görbületekben vonul el, 's lombdús buja szemléletű rámát képez a' tiszta víztükör körül. Kissé távolabb megszakad a' sövényut, mivel egy széles, de nem mély folyam — a' Loddon' egy ága — keresztül metszi, elkigyózva a' szép rétsorok mellett 's aztán darab ideig az országut' közelében tunyán tova sompolygva, míg végre a' Hartly-ingovány' szittyói és fűzesei közt tág vízterületet képez, mit majd parányi tengerszemnek lehetne nevezni. Ott, hol a' folyam a' sövényutat keresztül szegi, könnyű bürü vagyis gyaloghíd van a' tulpartra vetve, 's egy óriási tölgy, mellynek széles terjedésű ágai egyik parttól majd egészen a' másikig érnek, e' mesterkéletlen hiddal az év' minden szakában igen szép tájképet ábrázol.

A' major szinte olly festői tekintetű mint fekvése: ó és szabályszerűtlen építése, födélszarukkal, számtalan kéménynyel, szárnyablakokkal, tág előcsarnokkal 's ahhoz csatolt négyszögű előszínnel, mellyet sürű szőlőlombozat borít, főleg holdfénynél szemlélve, egészen repkény ölelte torony' hatását szülé. Egyik oldalon a' tág de nem használt gazdasági épületek terülnek el, másikon pedig a' gyümölcsös kert, mellynek elvadult 's korhadt fái inkább gyümölcserdőhöz látszanak tartozni. A' ház mögött nagy konyhakert 's elől díszes virágudvar találtatik, melly utóbbit Lúkasz asszonyság 's családja időtöltés végett müvelé. Volt idő, mellyben John Miles, a' napszámos és jó neje Dinah szolgálatában állottak e' családnak.

Lúkasz assz. jobb napokat ismert. Férje katonatiszt volt 's az utolsó csaták' egyikében esett el a' pyrenaei félszigeten, három gyermekkel, egy kedves fiuval 's két szép leánykával hagyván őt, hogy segítse magát keresztül a' világon, mikép tehetsége engedi. Müvelt asszony volt ő, 's nagy városban élvén, hanga- 's nyelvtanítással törekvék szük jövedelmét javítani. De ő falun nevelteték, gyermekei falun jöttek világra, 's mivel már maga is szabadság, elvonulás, zöld virányok és tiszta lég után sovárga, csakhamar hinni kezdé, hogy szegény gyermekei elvesztik egészségöket és életvidorságukat, ha őket nem vezeti ismét vissza a' szabad természetbe. Ekkor megtudá öreg cselédé', Dinah Miles-nek 's férjének ez' elhagyott majorházban tartózkodását. Ennek birtokosához folyamodék tehát az üres szobák' néhány hónapra kibérlése végett, 's Aberleighbe érkezvén, ugy rendezkedék, hogy nem sokára látni lehete, miszerint e' lakhelyét nem ohajtja többé változtatni.

Mi külön községekben éltünk, 's mivel ő minden társaságot került, csak ritkán jöheték össze Lúkasz asszonysággal, 's néhány évig épen nem látám. Csak igen fölületesen emlékezém már a' három virágzó, vidor szemű gyermektől környezett szelíd szép anyára, midőn az aberleighi lelkész-házba érkezett igen

benső barátném kedvéért többször elmenék a' magányos major mellett 's figyelmemet újra ez' érdekes családra irányozám.

Midőn ismét először meglátám, tiszta nyári est vala; a' csalogány dalt zenge a' cserjében, a' vadrózsa viríta a' bokrokon és a' virágágyak' illatözöne elárasztá a' léget. Lúkasz assz., még mindig szép 's kedves, de kissé elvirult 's epedtebb, gondolatokba mélyedve járt föl 's alá a' gyönyörű virágos téren. Legidősb gyermeke, ép barna leány, szerte lobogó szöghajjal, miként pajkos madárka röpdöse ide 's tova, majd szegfűt kötözve föl, majd rózsabokrokat öntözve, 's a' lehullott rózsalevelekkel karjáról függő szalmakalapját töltve, majd pedig piczíny buzás kasból apró csirkéket étetgetve, mit az okos élénk jószág mintegy ösztönből előre megérteni látszék, mert már hivás előtt legnagyobb gyorsasággal siete, félig futva, félig röpülve 's zajgó türhetlenkedéssel várá a' mageső t, mit keresztbe hinte nekik az udvaron. Szép képe volt ez az ép 's vidor ifjuságnak — a' virító leány, 's hangos derült szava és nyájas mosolya szép öszhangzatban álla termetével 's azon mozgékonysággal, mellyet lepkétől 's széltől látszék kölcsönzeni. Valóban szép kép: a' tizenöt évű virító gyermek öntudatlan szeretetre-méltóságában! 's én még sokáig legeltetém vala rajta szemeimet, ha más tárgy nem vonja magára figyelmemet, melly más tekintetben ugyan, de azért nem kevésbbé volt kecses.

Szép kis leányka volt ez, mint látszék egy évvel fiatalabb a' virágkertben pajzánkodó barnánál, termetre 's vonásokra hozzá hasonló ugyan; de színezetben 's kifejezésben egészen különböző. A' régi előszínben ült ő, jazmin 's szulák lombozattól körül karolva 's az esti napfénytől mint dicssugártól környezve, mi különös szépségét gesztenye hajának, 's rendkivüli gyöngédségét arczvonalminak 's színének, melly halványsága mellett is egészséget tanusíta, még inkább kiemelé. Arczán hajlékony nemes kellem feküvék, a' görög őskor' legszebb szobraira emlékeztető, 's buja növésű fényes hajának rendezése, melly a' hófehér homlokon elválasztva 's hátul koronába fonva láttatá azt, még nevelé e' kifejezést. Szemöldei 's pillái hajánál kissé sötétebbek valának, 's különösen tömöttek és szépek. Előtte szalmafonadék vala látható, melyen ügyesen 's szorgalommal dolgozék. Munkájára kedveltető figyelemmel, de egyszersmind komoly mélyelmüséggel hajlott, melly különösen 's idegenítőleg választá őt el nevető nénje' vidorságától, ki épen szekfükötettel 's egy marok zsázsával szökdécselt hozzá. Jessy mindent nyájas mosolylyal fogadott el, fájdalmas hangon néhány köszönő szót monda, a' virágot mellére, a' zsázsát pedig madara' kalitjára helyzé, melly közelében függe, 's ismét üléséhez és munkájához visszatért, a' közel cserjében éneklő csalogány' dalát jobban 's panaszosabban utánozva, mint valaha hallám. Én pedig szégyenlém a' további maradást 's eltávozám.

Midőn nem sokára ismét látám, tizszeresen emelkedék e' kedves lény iránti érdekem, megtudván, hogy Jessy — világtalan; e' szerencsétlenség mindig, de főleg virágzó ifjuságon látva, meghatja szívünket, 's most e' leányka' személyessége által még lélekrázóbb lett. A' lelkészné' közbenjárultával nem sokára megismerkedénk egymással, sőt meghittek is levénk, 's minden látogatás, mellyet az aberleighi majorháznál tevék, nevelé azon érdeket, mit az egész család, leginkább pedig mindenek fölött a' szegény világtalan leányka bennem támaszta.

Soha emberi lény nem hajlott meg nyugodtabban 's nagyobb alázattal és őszinteséggel iszonyu szerencsétlensége előtt. Azon mélyelmüség, melly lelkületét annyira kitünteté, mint nem sokára észrevevém, más kutfőből eredt. Vaksága ügyetlenül ápolt gyuladásból származék 's gyógyíthatlan volt; mivel azonban még csak rövid idő óta élt a' szomoru nélkülezés' e' helyzetében, folyvást több vigasztalási tárgyról tuda szólni 's gondolni, mikről mindig gyöngéd 's megnyugvó hálakifejezéssel emlékezék. Ő tudott dolgozni, mint mondá, olly jól, mint egyébkor, sőt írni is, öltözködni, különféle meghagyásokban 's házi foglalatosságokban eljárni, 's mind ezt tévedés, hiba 's kártét nélkül. Olvasás és rajzolással természetesen föl kelle hagynia; de mindennap örömest megmutatná, ha rendkivül nagy hiuság nélkül vélné tehetni, azon verseket, miket kedves bátyja Vilmos egy füzér mezei virág alá irt, mellyet még szerencsétlensége előtt kezde rajzolni. Milly kedvesek 's milly szeretetet lehelők valának e' versek! Illy szeretet valóban még az elvesztett

szemvilágért is majd képes lehete kárpótlást nyujtani. Anyja' szerető 's jó volt iránta, és ugy Emma is; de Vilmos! ó, miként ohajtá, hogy láthattam volna Vilmost! Olly jó, minő ő volt, más nem lehete senki! Ezt ő lehetlennek tartá. Vilmos olvasott neki, csevegett vele, sétáin kiséré, és az egyedüljárásnál ő tanítá biztosságra. Ő egyengeté ki használatára az ösvényt, mellyen a' közel rétre szokott sétálni; a' régi hidon ő igazatá meg olly jól a' karfát, hogy most már veszély nélkül járhata egyik partról másikra; ő készité azon farámát, mellynek segélyével olly kényelmesen 's szép egyenesen irhatott, és levelekben tudathatá másik énjével mind azt, mit szíve szeretetről 's hálaról sugallott. „'S az most legfőbb vigasztalásom" tevé ezekhez; mert Vilmos távol volt 's Jessy erősen képzelé, hogy ő és Vilmos többé soha nem jövendnek össze — élve soha — ezt bizonyosan tudá.

„De miért, Jessy?" kérdém illyenkor.

‚Oh, mert Vilmos sokkal jobb, hogysem e' világ érdemes lehetne rá', volt a' szerencsétlen gyermek' válasza. — Ő katona lett; az öreg Lúkasz tábornok, atyja' nagybátyja, Indiába hivá őt magához, ezredében tisztté tevé, 's már most onnan többé soha nem jő vissza; vagy legalább ő és Vilmos összejőni nem fognak soha — ezt bizonyosan tudá.

E' meggyőződés volt nyilvánosan a' legnagyobb fájdalom, melly szegény Jessy' életét búsítá, 's azon ok, melly vakságánál sokkal nagyobb mértékben fehéríté arczát 's komorítá lelkületét. Mikép támadott e' hiedelme, nem tudá senki. Talán valamelly titkos babona, vagy csalékony puszta szó, vagy épen képzelt előjel gyökeret vert lelkében 's táplálékot nyert azon szerencsétlenségtől, melly, noha megnyugvással viselé azt, mégis többször komor magányra kárhoztatá őt, mellyben sötét sejtésivel tünődheték. Ehhez járult saját rendkivüli ingerlékenysége, melly legkisebb érintkezésnél is megreszketteté őt, 's gyönge testalkotása, melly mása volt határtalan szeretete' tárgyáénak. Vilmos ugyanis magosra nyult szikár ifju vala, kinek tüzteljes lelke testét gyöngeségben hagyá.

De bár miként történt is; elég, hogy valóban bizonyos előérzet volt az, mi komor felleg gyanánt függe szegény Jessy' fiatal korának láthatára fölött. Minden vigasztalás süker nélkül maradt. Nem igen ismerik a'

szenvedélyt azok, kik a' legmakacsabbat — a' szeretet szülte rettegést — okok által vélik legyőzhetőnek. Így tehát Lúkasz assz. 's Emma az időnek, Vilmos' leveleinek 's leginkább Vilmos' visszajöttének engedék át e' komor gondolatok' és sejtések' elszéllesztését.

A' levelek gyakran 's pontosan érkezének; levelek, mik Angliában minden más testvéri szívet megnyugtattak volna, de a' nyugtalan Jessyt még sem valának képesek nyugalomra szenderíteni. Vilmos egészsége' 's ereje' gyarapultáról, előléptetésről 's várt visszahivá ról írt. Végre visszajöttét is jelenté, még pedig az egész családra nézve igen örvendetes és hasznos körülmények között. Ezrede visszahivaték, és a' dús öreg rokon, kinek pártfogása olly hirtelen emelé fel őt, Aberleighbe szándékozék vele jőni, unokaöcscse' özvegyét 's leányait — főleg Jessyt, kihez különös vonzalommal látszék viseltetni — megismerendő. Magától Lúkasz tábornoktól ugyanazon postával érkezett levél még világosabban hangzék: ő Vilmos' kitünő tulajdonit 's jó magaviseletét indító okául mondá annak, hogy illy fiu' anyját segítse, 's erősíté, miszerint legbensőbb ohajtása fiatal rokoniról gondoskodni 's vagyonát Vilmosra hagyni.

E' levél tartalmának hallása után félóráig szerencsés vala Jessy, míg téli utazás' veszélye — január fogyta felé járt az idő — ijesztő rém gyanánt megzavará örömét.

Ezután nem sokára; de sokkal előbb, mintsem a' két utast várák, más levél érkezék Portsmouthból. Ők előbbi jelentésök után az első vitorlakész hajóval megindulván, már minden perczben megérkezhetének. Az ut tehát véghez ment, még pedig szerencsésen, 's most a' teher csakugyan távozni látszék Jessy' szívéről. Fölemelé szelíd arczát 's mosolyga — de még mindig félelemtől háborított öröm volt ez, 's reményén még mindig rettegés tekinte keresztül. Hosszasb ideig viharos vala az ég 's esőzött, és a' Loddon, melly egyébként is mindig telve vizzel, áthágta medrét és a' bele szakadó kisebb folyamokat is földuzzasztá. A' majorsági sövényutat keresztül szegő ága elmosá a' bürü' egy részét, 's azon karzat, mellyet Vilmos készíte, letörött, a' víz pedig, mintegy örülve a' végheznek vitt rombolásnak, korlátlanúl tajtékzott az egyszerű palánkok alatt. Azonban ez volt a'

legrövidebb ut 's tehát semmi kétség, hogy Vilmos épen erre jövend. Grazely-Green felé biztos ut vezete ugyan; de ez fél mérföldnyi kerülés lett volna, 's ugyan mikép gondolhatna veszélyre Vilmos — a' kedves Vilmos — midőn szerette övéihez siet? Így tanakodék magában Jessy; azután pedig ismét minden rettegést fölöslegesnek tarta, mert véleménye szerint egy postakocsis sem fogna elég vakmerő lenni a' zajgó folyammal daczolásra. 'S még sem akart megnyugodni a' gyönge testvéri szív; Jessy rettege, 's nem tudá mitől! —

Egész nap föl 's alá járt a' szük udvaron, megálla, hallgatózék — tovább ment 's ismét hallgatózék. Végre a' nap' búcsuzása felé, azon finom hallásával, melly megvakulása óta tulajdona lett, 's mit most rettegés, szeretet és várakozás még inkább élesíte, neszt vélt észre venni a' folyam' tulpartjáról —, nem, már tisztán hallá, hogy gyorsan haladó kocsi közelit a' folyamhoz a' tulsó részen.

‚Csak a' víz' zajgása', mondá Emma.

„Nem, nem! — Én hallom a' kocsit, lovakat — kerekeket!“ — felelé Jessy, 's legnagyobb fölhevülésben elfutott, hogy a' kocsist az örvény' erejéről tudósítsa 's bátyját örömmel megölelhesse. Emma 's anyja követék őt; de ki tudott volna Jessyvel gyorsaságban vetélkedni, midőn Vilmosához siete? Anya 's testvér hangosan szóliták; de ő nem hallott 's nem felelt. Mielőtt a' sövényut' kanyarulásához érhettek volna, Jessy már a' folyamhoz ért, 's mielőtt a' hidhoz juthatnának, Jessy' lába már lesiklott az ingó nedves bürüről 's ellenállás nélkül a' hullámok közé zuhant. Nem hiányzék a' leggyorsabb segély: minden felől érkezének emberek 's naszádok, és sok szegény ember életét koczkáztatá a' jó Jessyért, kit minden ember annyira szerete.

Vilmos is ott volt! — Jessy nem csalatkozék. Vilmos is ott volt, 's szeretet' és halálfélelem' egész erejével küzde a' zúgó hullámokkal drága zsákmányukért; de minden erőködése siker nélkül maradt, őt magát is eszméletlenül huzák ki a' vízből. A' leány' szép testét csak akkor lelék meg, midőn már visszahozhatlanúl elröpült belőle az élet.

'S így a' szegény Jessy' jóslata teljesült: ő 's testvére Vilmos soha többé élve össze nem jöttek! —

N—y Ignácz.

Magyar játékszíni krónika.

—

Jul. 10d. Gyámság. — Mézes hetek. — Mind a' két előadás a' jelesbek közé számítható. Az elsőben Megyeri ma ismét különös jó kedvvel adá a' tudós Brand Ádám' szerepét. László, szerepének kétértelműségeit néhol igen is kiemelé 's így alig hihető, hogy benne csalóra ne ismerjenek. Általában ezen szerep több finomságot kiván. Midőn azonban Lászlót gáncsoljuk, örökké hozzá kell érteni, hogy játéka rendkivüli szorgalmat és csüggedetlen színészi kedvet mutat. A' Mézes hetekben Lendvay (Alexis) és Lendvayné jelesen tünteték ki magokat. Lendvayné a' nagyravágyó, mérges, 's utóbb keserü kinok között megtérő Theresiát indulatoskodásaiban, érzelmeiben olly valólag személyesíti, hogy e' nemben a' legjobbaknak is példányúl szolgálhat. ***V.***

Jul. 11d. Sevillai borbély. Rossini' ezen operája, melly aligha nem legtovább fogja magát a' gazdag képzelmü maestro' munkái közül, Olaszországon túl is, a' színen fentartani: közönségünk' méltó kedvencze. Éltette azt, mint egyébkor, Szerdahelyi a' czímszerepben; ki mind a' mellett hogy hangja nem mellhang, coloraturája nem tiszta és szabatos, hogy közép D-je 's még inkább E-je többnyire mélyebb: mégis lelke a' darabnak; 's az olasz czifrák eltakarják a' nem szép zengésü szózat' hiányait. Joob (Almaviva) naponként több reményeket nyújt. Közép hangjai nem eléggé csengők ugyan, de húzamos gyakorlat által tisztábbakká, testesebekké 's erősbekké válhatnak. Almaviva kezdő énekesnek merész feladás, de Joob' énekében legalább bensőség volt, 's játéka, ha kezdői is, de nem minden jövendő nélküli. Mellékes dolog, de mégis bántó volt — mert lehetetlen nem tudni, mint kelljen — hogy Almaviva a' serenata' alkalmával néhány tactus után guitarrját visszaadta Fiorillónak 's egész kényelemmel a' színfalak közül kisértette áriáját, mellyet majd érzékenyen Fiorillo, majd a' közönség felé a g á l v a adott elő, a' helyett hogy az ablak felé, 's mint éji dalt, nem drámai játékkal. — B e n z a (Basilio), a' kassai színház' tagja, ép, tiszta, zengő és mély basszus, szabatos előadással; a' játék otthoniságot bizonyíta a' színen, 's ha torzítva is, mint rendszerint, de nem bántólag. Vele operánk csak nyerne. — Szilágyi (Bartolo) ismét elfeledé, hogy nekünk a' nézőhelyen is csak kellene valamit érthetnünk, 's olly halkan hadarta beszédét, hogy a' legmulatságosabb helyek is elvesztek hatásokat. Estvénk a' hangászkar' jeles munkálkodása mellett egészben igen kedves lett volna, ha Rosina más kezekben van. A' múlt, nem nyújthat pótlást a' jelen' hiányaiért, a' csínos, kifejezéses ének nem adhat műéleményt, midőn a' scála nincs többé a' muvészné' hatalmában; 's ha publicumunk megtapsolta őt, ismételve is, ez annak jele, hogy kiméletében a' tett érdemek iránt, miket feledni soha sem fogunk, minden körülmények közt méltányt és figyelmet kiván bizonyítani. Ezen operánk' érdeke megujúlna, ha benne már egyszer Schodelnét is hallhatnánk; avvagy hozzá, mint v e n d é g h e z, nem lehet efféle követeléseket intéznünk? — Nem, ő bizonyosan rajta lesz a' köz kivánságnak minél előbb megfelelni, de ma — mint a' czédulán olvastuk — rekedt volt. — Mellékesen érintjük: Barthané szép, kellemes asszony, de énekével csak úgy békélhettünk volna meg, ha más tagunk nem lett volna Berta' szerepére. Éder Luiz talán nem vetette volna meg. Azzal a' kis áriácskával is lehet tapsot nyerni, mindenek felett pedig kötelessége egy buzgó tagnak, bármikép is, az egész hibátlanabb adásához járulni. ***S. F.***

Egyveleg.

—

— **Mint óhatni meg a' vízvezető csőket a' befagyástól.** — A' mult erős télen sokan panaszolkodtak egy olly bajról, mellynek olcsón elejét lehetett volna venni: a' vízvezető csők' befagyását értem. A' felengedéskor különben is könnyen meghasadnak az illy csők 's kárt okoznak az egészségben és birtokban. Ha a' vízcsövek más csőkbe vagy tokokba bezáratván egy két hüvelknyire körültömetnek Turészporral, szénhamuval vagy a' hideget leginkább elzáró szénporral (porrá tört szénnel), a' víz bennök egyre megtartja mérsékletét és be nem fagy. Ezen fölül még azon nyereség is hárámlanék e' módból, hogy nyáron a' víz nem lanyhudnék meg a' csőben. Csodálkozni kell, hogy a' legköltségesebb 's elrendeltebb házokban is olly kevés figyelem fordíttatik az illy szembeszökő 's olcsó szerre olly általános és komoly hiány ellen.

— **Uj franczia expeditio.** — A' francziák' királya tudományos utazást rendele Scandinaviába, Laplandba és Spitzbergába, melly az előbb Island és Grönlandban tett vizsgálatokat kiegészítse. Ezen utazás, mellynek kormányzása a' már hasonló hivatalban volt Gaimard urra van bizva, 1838 és 1839ben fog megtörténni. A' svéd király, ki illy fontos vállalatnál egész szívből akar munkás lenni, több svéd tudóst jelele ki, kik a' franczíákkal egyesülendenek azon föladás' föloldására, mellynek sükere az egész mivelt világot érdeklendi.

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betüivel.

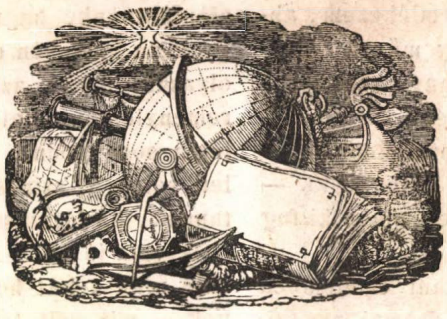

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

MÁSODIK ÉV

Második félév. **Pest, julius' 19. 1838.** **6. szám.**

Tartalom: A' színi hatás mint drámai becsmérték *(Vachott Sándor)*. — Franczia nemesség *(M. S.)*. — Mutatvány a' „Három föltétel" czimü bübájos daljátékból *(Kovács Pál)*. — Magyar játékszini krónika *(V. ***, és 25.)*. Egyveleg *(Z...y és V.)*.

A' színi hatás mint drámai becsmérték.

Színi hatásnak átalányosan azon kedvező vagy kellemetlen, nem ritkán e' kettő közt ingadozó süker neveztetik, mellyet a' színpad bennünk támaszt. — Ugyan egy színi mutatvány a' hallgató közönség' miveltségi osztályzata szerint egyben kedvező, másban kellemetlen sükert hozhat elő, — 's hirdesse bár a' nagyobb rész az érezett sükert kellemetlennek, kérdés marad: nem kedvező-e az? szellemi világban többség nem határoz. — Egyszerü természet szólá ki a' szép' örök törvényeit, nem theoriai okoskodások, még kevésbbé jelen nemzetek' századait czímerező szokások valának létalapjai. Ezen egyszerü természet, melly a' szép' változatlan törvényeit önmagából képes lelkesen kiszólani — miképen az újabb századok' embereinek szellemi életéből világos — nem egész néptömegek, még kevésbbé nemzetek', de leginkább csak egyes individuumok' tulajdona. Hajdanta — mert másként mi okból dicsőítnők a' nemzetet, mellyet Hellennek nevezünk? — az aesthesis' kétesb ítéleteit, kérdesbeni igazságait a' népérzelem — nem épen a' profani vulgusé — inkább törvényesítheté, de fájdalom korunkban az érdeklettem népérzelemnek természeti átlátszó tisztaságát több homályos metamorphosis érte, mintsem hogy aestheticai kérdés' megitélésében szemüvegül használtathatnék. Századunk theoriai század; 's nem kell elfelednünk, mi e' lapokban előttem mondatott: „Theoriák az okoskodó ész' tárgyai; hozzájok sophistica férkezhetik" stb.

Ezekből a' többség' itéleti hitelességére következményt húzhatunk; én a' mondottakat czélomhoz képest színházaink' publicumairól kivánom értetni. Mert itt is számtalanok találkoznak, sok jelesebb drámaköltőkkel egyetemben, kik a' publicum' tetszését vagy nem tetszését az igazság' istenasszonya' mérőiből hiszik feléjök hangzani. Kérdem én az illyetén hitűektől, mit mondanak e' fájdalmas tapasztalásra, melly szerint elismert becsü színművek, nevezetesen Shakespeare- 's Schilleréiből néhányak, adassanak bár valódi művészektől, miveltebb közönség előtt, inkább kellemetlen, legalább nem becsarányos sükert gerjesztenek? A' művet fogják-e kétségbe vonni? E' fajdalmasnak neveztem tapasztalást

Lessing is megszerzé tökélyesebb müvek' adatásakor, mellyek okát, ha jól emlékezem, abban véli föllelni: mivel az illy művek költőjök által tökélyre nézve annyira kimerítvék, hogy a' színész' ügyessége mitsem adhat hozzájok; ellenben középszerűebbek hiányát a' szinész' ügyessége pótolhatja ki. — Legyen a' mint van, reménylem alább ki fog tetszeni mint van.

Hogy színi hatást széptani értelemben kedvezőnek nevezhessünk, a' drámai mű, színész és hallgató közti öszvehangzás nélkülözhetetlen. Ha azt, mit a' genialis dramaköltő művében akart, ügyes színész pontosan teljesíti 's a' mivelt hallgató teljesen érti és érezi: sikerül a' megkivántam összehangzás. De illyetén összehangzás sokkal nehezebb feladat mintsem gondolnók, 's e' szerint a' valólag kedvezőnek nevezhető színi hatás sem csekélység. Gyakran csak igen kissé is múlja fölül a' dramai mű' színpadi személynöke' ügyességit, vége a' megkivántató hatásnak. És a' hallgató' értelmisége milly gyakran szállong lentebb fejénél! Milly igen gyakran fekszik itt a' hiba, annélkül hogy a' színmű vagy személyesítője legkevésbbé is vádoltathatnék. — Többszerte maga a' színdarab' fentebbi tökélyessége az, mi színi hatását hátrálja. Ugyan is valódi genie' repuisitumait látszik kielégíteni; hol gondolat és stilus egyszerre kétirányban kivánnak hatni: amaz lefelé mélybe, hogy mélysége ragadjon csodálkozásra, emez kifelé, hogy külseje' szépségeivel gyönyörködtessen; hol characterfestés, cselekvénybonyolódások 's ki tudna egyenként előszámlálni minden dramai tökélyt? olly sok specialis részletek' összefüzete által alakúlnak egy szép egészszé, ollyá melly saját érdekes nagyságában csak azon esetben éreztethető, ha a' specialis részletek egyenként megtevék bennünk hatásokat; illy műben mondom a' számtalan művészilegenialis részleteket szinpadról, legtöbbször egyszerri hallásra, a' néző — legyen bár lángész — tisztán bajjal foghatja fel, gondolkozásra nem engedvén neki üdőt perczenkénti tömösülése újabb 's ujabb gondolatoknak, helyzeteknek stb. A' színész pedig ügyessége által a' műtől testmozgalmaira vonván figyelmünket, gyakran inkább árt fogékonyságunknak mintsem használ. — Illy műveknéi mutatvány előtti figyelmes olvasást 's fáradalmasb előkészületeket téljes foganattal ajánlhatnánk, ha nem hallottunk volna igen gyakran különben competens színbírákat, kik olvasás közben az adatandó műből mindent reménylének, mutatvány után színi hatás' nemlétén sopánkodni. Sopánkodásaikat könnyü lett volna a' szinészek' rovására visszaigazítanunk, ha játszásuk felől azoknak nem hallánk vala jó előre magasztaló szavakat. Biráló urak tehát hogy következetesek legyenek — mit volt tenniök? — pusztán a' drámai dolgozatot vádolák. Puszta vádjok idő' jártával vétek-váddá alakult; vétkelltetett a' színmű leve. De illy vétkül tulajdonítás sokkal igazságtalanabb, mint sem hogy ellene ki ne kelnénk. Én e' vétket a' színművészet' hiányos physicai természetének tulajdonítom. Miről hogy a' kétkedőt meggyőzhessem, kérem következő szavaimra figyelmezzen; — Midőn egy műértő jeles dramai dolgozatot — itt csupán ezekről akarunk szólani — figyelemmel olvas, az olvasottakot képzelő ereje szabadon állíthatja elébe, 's épen e' képzelet-szabadság, ez önmunkáló erő az, mi őt a' költő' szellemével egyarányos röpülhetésre felszabadítja. Más a' drámai mű' sorsa színpadon; más visszonyban állunk mi is a' drámai művel illy alkalommal. Itt a' színész és színpad tételnek az olvasó' helyezetébe 's nekünk, kik nézők vagyunk, megszünik képzelet-szabadságunk. Mi csak azt látjuk, mit a' színész és színpad láttatnak, azt érezzük és halljuk, mit azok éreztetnek és hallatnak velünk. Hogy pedig a' színész minden ügyessége, a' színpad legczélszerűbb gépelyzete mellett is physicai korlátoztatott természeténél fogva azt állíttassa elénkbe, mit szellemileg önmunkás 's mindig szabad képzelőerőnk állíthat, merő képtelenség. Ezekből világos, miért tetszhetik ugyan azon egy drámai mű olvasás közben, midőn képzelőerőnk szellemi szabadságával él, — miért nem adatásakor, midőn képzeletszabadságunknak színész és szinpad vonnak határfalat. Világos továbbá, hogy szellem-dús drámai műnek becsmérője nem a' szinpad, sőt inkább a' szinpadnak becsmérője amaz. Másképen: nem szellem-dús drámai művek szükölködnek színi hatásban, de a' szinpadnak nincs színi hatása.

Vannak jelesebb drámai dolgozatok, mellyek habár technicájukra nézve a' szinpad

külső requisitumainak, mellyek körül a' színész' tettleges, a' hallgató' nyugvólagos működéseik mindent, mi megkivántatik, elkövetnek — 's mind ezek' daczára sem támaszthatnak váratott hatást. Példáúl merem felhozni Lessing' Bölcs Náthánját. E' jeles művet szinpadon eddigelé nem láthatám, mind azáltal didacticai tartalmából húzva következményt, úgy hiszem, nem lesz alaptalan itéletem. Ugyan is olly műben, hol a' szavalás nagyobbadán okoskodó ész' tárgyaival foglalkodik, a' hanghordozásnak természetszerűleg megfontolt lassusággal kelletik birnia, 's illyetén szavalási phlegma, majd nem kezdettől végig, kissé unalmassá lesz: mint hogy a' szavalási tökély hanghordozás' változatosságában tünik fel leginkább. De az illyszerű drámai dolgozatokat roszaknak kiáltandjuk-e ki azért, mert becsarányos színpadi hatást nem képesek gerjeszteni? 'S ellenkezőleg a' tartalomüres bohózatokat, mellyek' adatásakor a' drámai tökély legtöbbnyire jókora lábugrásokban mutatkozik, mert legnagyobb publicummal dicsekhetnek, legnagyobb értékűeknek tartandjuk-e?

Azokhoz kik a' mondottak' daczára is előbbi véleményökhöz radaszkodnak 's színi hatás nélkül valólag jeles színművet képzelni sem tudnak, képzelni sem akarnak, még egy szerény kérdéssel bátorkodom fordulni, ha t. i. dramai dolgozatnak szinpadon előadatni czélja-e? Érdemei közé számittatható igen is, ha sikeres színi mutatványnyá alkalmaztathatik, de czélja semmiképen nem. Szinpadnak mindenkor csak eszközül kell tekintetnie — a' czél magában a' szinműben rejtezik. Erre főképen drámaköltőknek kellene figyelniök. —

Drámaköltők korunkban nagyobbára szinpadnak 's nem a' literaturának dolgoznak. Mig ez tart 's itélőszékül tekintendik a' szinpadot, müveik csak szinre lehetnek becsesek, nem benső értékre is egyszersmind.

Vachott Sándor.

A' franczia nemesség.

Minél kiáltóbbak valának azon visszaélések, mellyek a' román tartományokban egy meghódító 's egy meghóditott nép' egymás mellett állását szülték, annál iszonyúbb volt azon mozgás, melly által a' néptömegek a' rajtok súlyongó nyomástól megszabadulni iparkodtak. Az ártatlan a' vétkessel, a' szabadelmű nemesember Du Barry- és pártjával a' veszélynek ugyanegy mélységébe buktattatának. Mirabeau és Beaumarchais azon irányok' két képviselőjének nézethetik, mellyekre a' párisi nemesség a' zendülés' kezdetekor oszlott, mellyet, mint tudva van, a' nemesség a' parlamentekben nyita meg. Mirabeau a' törekvést felülről lefelé, Beaumarchais pedig alulról felfelé vitte. Azon kevés fenmaradottak, kik a' tartományban el nem rejteztek, vagy a' tróntól megfosztott családot nem követték, a' consul — 's még többen a' császár körül gyülekezének össze; a' restauratio sokkal rövidebb ideig tartott, és a' törekvésnek sokkal kevésb erejével 's egységével birt, hogysem hasonnemű 's elszánt nemességnek egy új nemzedékét maga körül összegyüjthette volna. Innét eredt a' franczia nemesség' összetartásának egészleni hiánya, 's csak nemleges egysége, azaz gyűlölség a' mostani kormány ellen, világos nézete nélkül annak, mit helyébe tehetni kivántak. Ide járul még a' zendülés által mélyen megrendített, folytonos osztályok által még jobban meggyöngített vagyon, a' legújabb divatszerűség 's az eredeti jezuitismus közt ingadozó nevelés, a' restauratió' ideje alatt a' fővárosban-élés' szüksége, noha ott sok kellemetlenség van; 's a' pillanat' hatalma, mellynek egy párisi sem képes ellenállani. — Midőn azonban a' vízözönelőtti nemesség Párisban legkisebb kéjelemmel sem bír, a' tartományban is még kevésbbé van helyén. Fanyar emlékezetek a' zendülés' idejéből; a' tisztviselők' dölyfe, kik ezt minden alkalomkor némi káröröm közt éreztetik az alájok rendeltekkel; jó és hasonértelmű társaság' hiánya; mindazon befolyás' távolléte, mellyet kinevezések, tized-, vadászat- és halászatjogok adnak; a' haszonbérlők' igényei, kik a' földesurakkal egyenlő lábon állnak — mindez a' régi elvekben növekedett nemesemberre, de még inkább hasonérzelmű hitvesére nézve, a' falusi lakást szükségkép igazi pokollá teszi. — A' császárkor' nemessége visszavonult a' „Rue St. Lazare-on“ túl fekvő új szállásokba. Ez már eredeténél fogva több észtehetséggel bír, mint a' régi udvarinemesség. De az is hasonnemüség' híjával

van, 's azalatt, mig az öregek fiatalkori erőködéseik' következetit erőik' fogytában észreveszik, a' fiak között kevés kitünő észtehetség van, melly általában szerződési házasságokból — mint Napoleon azokat védenczei' számára szerette rendelni — csak igen ritkán szülemlik. Azonfelül kevesen is maradtak gazdagok a' császárkorban meggazdagultak közül; többen az új udvarhoz szegődtek. — Az új, vagyis a' pénznemesség, külföldről 's részint a' Jordántól származik. Ő kiváltkép fényűzés és livreék által akar parancsolni, új palotákat épit, vadászparipákat tart, 's a' jó társaságot a' legfényesb ünnepélyekre híja meg. Hogy azok is törekszenek meghívásokra, kik az új gazdagokat szüntelen gyalázzák, épen ne tessék különösnek. Illy gyülekezetek, minthogy sok költségbe kerülnek, ritkák. Azonban nem akarnak egészen idegenek lenni a' világtól, lányaikat be — és elő akarják vezetni, 's egy héti fecsegésre anyagot szerezni. — Egyébiránt az újabb idő' vad árja mindenfelől betolakodik. A' Fauxbourg St. Germain' ifju családjai lemondanak a' livreékről 's a' czímeres kocsiajtóról; agg nemesemberek játszanak a' börzén spanyol ardoinokkal; ájtatos dámák fioknak gazdag eretneki házasságot keresnek, 's egy Montmorency tánczmulatságba megy Rothschildhoz, de nem megfordítva. — Nem csak a' zendülés, hanem az előbbeni nemesség' benső szétbomlása által is lehetlenné lőn, most egy új kiváltságos és magában alapult egészet alkotni a' maradványokból. Az előtt a' franczia nemesség, mint mindenütt, hol németek hóditóként telepedtek meg, polgáriakkal' szünetlen összevegyülésben szenvedett. Innen ál helyzetek 's illetlen rokonságok támadtak. Abból eredett később a' nyilvános vélemény' ellenzéke, mellynek képviselőjét még Lafayetteben láttuk. A' zendülés' viharjai után egy pairkamara csak telephalmot, de őshegyet soha sem alkothatott. Az adta elbocsáttatását is késedelme által a' juliusi napok előtt, engedékenysége által ezek után, 's koránsem uralkodik többé a' nyilvános véleményen, 's ezt egy nemesi kamarának kell tehetni, ha czéljának meg akar felelni. A' nyilvános vélemény' vezérletén mindent megtehet, ellene semmit. Neki minden kitünőségeket magába kell foglalhatnia a' nélkül, hogy jogaiból valamit engedjen. Most már a' népnek minden ereje kifejlett, a' kiváltságos rendeken kivül, azért, úgy hiszszük, nem mondunk kelletinél többet, ha azt állítjuk, hogy Páris a' régi értelemben vett európai nemesség' fővárosa soha többé nem lehet.

Németből. *M. S.*

Mutatvány

a' „Három föltétel" czimü bűbájos daljátékból.

HARMADIK FELVONÁS.

Ötödik jelenés.

Regényes táj egy hegyoldalban három forrással. Távolabb a' völgyben egy falu látszik. Bájoló zene kezdődik.

A' tündérek' kardala.

Nászdalra lelkesüljetek
Erdők mezők völgyek hegyek,
'S kik virágok közt hizelgve
Szűz csókokat lopdostatok
Lanyha szellők, most sietve
Tündér zenével szálljatok!
Mert ünnepet űl ma honunk,
Napon, éjjelen át vigadunk;
A' hő szerelem' fényes diadalma
Az állhatatos sziv' ritka jutalma,
Mindnyájunkra ma kedvet idéz
'S égi gyönyört, gyönyörökre tetéz!
Vígadni mulatni tehát ma jerünk,
Öröm-érzettel teljék kebelünk,
Vígadni, mulatni — mulatni, vigadni jerünk!

Milow, Mikó (szemlélődve jőnek).

Mikó. Ide már a' mennyország nem igen messze lehet, urfi.

Milow. Miről gondolod?

Mikó. Egy az hogy sokat is jöttünk már, de más az hogy ez a' szép hangicsálás — hallotta? mi volna ez egyéb, mint angyalok' imádsága, azok pedig csak a' mennyországban laknak,

Milow. Csak azt lelném meg Mikó, mit keresek; az lenne az én mennyországom! De — kevés a' remény.

Mikó. Nem kell csüggedni, urfi; hallgasson csak én rám! (dalol)

Magánydal.

1. Míg szemem' világa ég,
Nem busít a' messzeség.
Lábam arra van teremtve,
Lóssa fussa a' világot;
Míg busúl más, jobb nevetve
Szedjük addig a' virágot!

2. Egyik ember azért morog,
A' szerencse mért forog?
Vagy, ha egyszer állhatatlan
Mért nem pártol ő melléje?
Balgaság ez! a' világon
Mindennek megvan szeszélye!

3. Másik óhajt hírt nevet,
'S nem mutat rá érdemet!
Egy kevély, és azt kivánja
Minden őtet, süvegelje,
'S míg ő pénzit zsákra hányja,
Más az üres kortyot nyelje!

4. Hej sokféle emberek
Vannak rajtad, föld-kerek!
És ki a' bölcs? az, ki vígan
Futja által a' világot,
'S míg keserg más, ő nyugodtan
Tépi addig a' virágot!

Milow. Igaz, hogy csupán jó kedved tartja még bennem a' lelket, Mikó, 's nélküled eddig tudja isten mellyik ország' szélén mohosulna sírom!

Mikó. Mind jó volna ez urfi, 's én hangicsálnék versenyt a' pacsirtákkal, csak torkom ki ne száradna; de ez nagy bajom.

Milow. Arról tehetsz, jó fiú, — nézzd mint csergedeznek ott a' hűs források, szinte kínálva fris italukkal.

Mikó. Igaz, csak egy kicsit borizűbb volna az a' víz. De mit tesz az ember? szükségből még is jó (egyik forrásbol merit).

Milow. 'S az én szomjam enyhűlend-e valaha?

Mikó. Urfi, igen hogy csak víz, de mondhatom emberségemre, vizben illy italt még nem ittam. Ha tetszik hozok.

Milow. Nem bánom, ugy is olly belső hőség tikkaszt.

Mikó. 'S mivel már egyiket fölzavartam, íme e' tisztábból meritek (merit).

Milow. Milly bőség, hogy ugy válogathatsz.

Mikó. Tessék!

Milow. (iszik) Hah! lelkemre Mikó — ez ital nem közönséges. Egyszerre minden ereimbe átszökelt — én olly különösen érzem magamat.

Mikó. Nekem is szinte boldog emlékezetű részeg óráimat juttatja eszembe, pedig láthatja, hogy csupán istenadta víz!

Hatodik jelenés.

(Csincsi a' források közül fölbukik).

Mikó. Nini! egykis angyal ott már bukdácsol. Mondom a' mit mondok, urfi, mi addig járjuk a' világot, míg elevenen nem jutunk a' mennyországba.

Milow. Megfoghatatlan!

Csincsi. Vakmerők! hogy' merészeltétek halandó lábaitokkal e' szent földet érinteni?

Mikó. Nem mondtam? ugyan nem emlékezik az urfi, hogy valaha valahol meghaltunk volna?

Csincsi. Rabjaim vagytok, gondolatlanok —

Mikó. Hogy' börzenkedik a' kis öcsém, pedig alig egy ütet.

Milow. Mi idegenek vagyunk, 's egészen járatlanok e' tájon.

Mikó. Aztán megszomjaztunk.

Csincsi. Tán még ittatok is e' vizekből?

Milow. Ugy van!

Mikó. Én magam egy itczére valót az innensőből, uram meg' a' másikból, tán csak nem mérges?

Csincsi. Ugy büntetésit is nyomban megittátok merényeteknek. (Milowhoz) Tudd meg, ezen víz' erejénél fogva, mellyből te ittál, meg kell szeretned, kit először meglátsz, legyen bár a' legrutabb pórleány, kivéve, ha testvéred volna. — (Mikóhoz) És beléd minden leány és asszony, ki csak meglát, szerelmes leend, ha száz volna is egyszerre.

Mikó. Hojjé! hisz ez boldogság!

Csincsi. Csak hátadon ne érezd aztán annak gyönyörét.

Mikó. Mind jó volna öcsikém; de mi e' meséket ha akarjuk hiszszük, ha akarjuk nem hiszszük. Szólj, miféle ivadék vagy? hol jártál iskolába?

Csincsi. 'S még te kételkedel nyomorult? (int, 's négy fekete alak előterem, kik Mikót közbe véve verni kezdik).

Mikó. (futos) Jaj jaj jaj! hát e' tájon igy magyarázzák az igazságot? Jaj! hiszek, mindent — csak kérem, könyörűljön, jaj!

Csincsi (int 's az alakok eltűnnek). Ti tündér hatalomba estetek; azért a' víz' erejét éreznetek kell. Legyetek állhatatosak, 's még hasznát vehetitek. (egyik forásba elbukik).

Mikó. Jaj, bizony vizbe öli magát. — Urfi, ez furcsa hely, itt én nem jól érzem ma-

gamat, tán mennénk? Amott látszik a' falu, csak azt is illy fekete tündérek ne lakják!

Milow. Menjünk igen, előre a' czél felé!

Mikó. Hanem valami okos jutott eszembe. Jó lenne tán szemeit az urfinak bekötni; mert a' mint az a' kis frater említé, a' legrutabb pórleányba is szerelmes leend ha először meglátja, már pedig én neki hiszek, mert igen megfoghatólag fejtegette hátamon okait. — Én legalább majd vigyázok, 's akkor oldom föl a' kötést, ha valami szépet látok.

Milow. Tedd a' mit akarsz, rád bízom magamat.

Mikó (beköti Milow' szemeit). Igy! most csak abba a' csárdába ni, egyet inni erre az ijedségre. Majd meglássuk ott azt is, van-e foganatja a' víznek (elvezeti Milowot).

Hetedik jelenés.

Falusi kocsma. Előtte sátor alatt pór nép mind két nemből öreg és fiatal, dalolva tánczolva.

Ifjak' kara.

Tánczra dalra ifjak!
Senki hátra nem maradhat,
Napjaink megaggnak
És a' vénség jót mit adhat?
A' jelen évek' tarka virágit
Szedve nevessük más' butaságit!

Leányok' kara.

Csak vigyázva lányok,
Senkit ifju meg ne csaljon!
Csendesen járjátok,
Tánczba' senki meg ne haljon!
Csalfa legények körbe idéznek;
Eljön a' farsang — rátok se' néznek!

Együtt.

Haj mi öröm gyul az ifju' szivébe?
Hogyha tekinthet imádta' szemébe.
Rajta, rajta, rajta!
Tánczra dalra ifjak,
Nem tehetjük majd ha
Napjaink megaggnak!

(nagy tánez, magános és közös; mellyet az öregek telt kancsók mellől asztalnál ülve elégülten néznek).

Nyolczodik jelenés.

(Milow bekötött szemmel Mikótól vezettetik).

Legény. Hohó! idegenek.

Mikó. Isten áldjameg kendteket! itt jól megy a' mulatság.

Öreg. Isten hozta, legyen ben része öcsém uramnak is!

Mikó. Hja! tudnám én azt; de nem lehet. Egy az, hogy egy szerencsétlen vak uram

van, kit vezetnem kell, más az, hogy ha én tánczolnék, minden leány és asszony, ki csak itt van, belém szeretne.

Legény. Hohó! pökhendi uram . . .

Öreg. Csitt! lassabban Gyura! vendégeit a' magyar mindig megszokta becsülni. Üljenek le kigyelmetek ide mellém! (leülnek).

Legény. Hej csapláros, bort! teringettét, az ember még alig szagolt bele, márig lecsittezik! (más asztal mellé telepedik. A' vendégek külön asztalokra oszolva keverten mulatnak magukban. A' leányok mind inkább hunyorognak Mikóra 's sugdosnak egymással): „Ej! melly szép legény! milly gyönyörü alak!"

Öreg. Hát mi járatban vannak öcsém-uramék?

Mikó. Atyafit keresünk, bátyám.

Milow. Ej, mit tudsz te bele? Azt mondja meg, öreg bácsi, micsoda helység ez, mellynek csárdájában most vagyunk?

Öreg. Ez uram Örvöd.

Milow. Micsoda uraság bírja?

Öreg. Hasonló nevü — Örvödy Máté ő nagysága; Igen jó ur, kár hogy kihal ben a' jó faj!

Milow. Nincsenek gyermekei?

Öreg. Van egy szép leánya; de mit ér az? Elviszi valami idegen 's mit ösmer az aztán bennünket. A' fiu köztünk nevelkednék 's maradna, ösmerné szokásinkat — hej uram — ez nagy hiba!

Milow. (félre) Ide is be kell néznem.

Mikó. (ki eddig lopva a' leányokkal mulatott — sugva). A' viz' ereje munkálódik, ugyan kacsingatnak ám a' leányok.

Milow. Csak torkodra ne forrjon!

Legény (Mikóhoz). Teringettét, ficzkó! mit csábítgatod te a' mi leányainkat?

Mikó. Mit? én? hohó!

Asszony. Hogyan? csábitani? azt én is szeretném látni! (félre) Jaj beh gyöngy kölyök a' galambom adta! (leányok és asszonyok mindinkább Mikó mellé huzódnak).

Legény. Rajta legények, talpra leányok, huzd rá czigány, mindjárt végit vetem én ennek a' komédiának!

Leány. Ugyugy Gyura bácsi, tánczoljanak csak egy verbunkost, majd mi nézzük!

Legeny. Abból semmi sem lesz; kiki a' párjával! (a' legények tánczosnéikat kérik, azok vonakodnak, egyik sem akar Mikó mellől elmenni, ki hol egyik hol másikkal mulatja magát).

1ső leány. Hiszen mennyi táncz ez már!

2d. leány. Czipőm' talpa is kiszakadt...

3d. leány. Nekem a' lábam fáj.

Legény. Teringettét, ez mind meg van babonázva.

Másik. Az idegenek miatt van ez mind.

Öreg. Nem ugy legények, már estellik az idő, takarodjunk szép csöndesen haza. Hej Éva! merre vagy?

Éva. No bizony! az ember alig kezd mulatni. Hisz' ráér még kigyelmed reggelig nyujtózni az ágyban, hónap is ünnep lesz.

Többen. Deb'zony menjünk! Kata! Sára! Panna!

Asszony. Én még nem is tánczoltam.

Más assz. Kend is elkölthetne még egy messzely bort.

Har. assz. Még a' nap is fönn van.

Öreg. Ez már mégis boszorkányság!

Leg. (Mikóhoz keményen). De ficzkó! most már tágulj ám, akár ki vagy, mert megtánczoltatom ezt a' fokost a' hátadon muzsika nélkül.

Leányok (pártolják). Nono! perse! verekedni? szép is volna!

2d. leg. Hátha a' szellem-völgyi tündérek közül való? Én azt mondom — hagyjunk békit!

1ő. leg. De megtanítom én ő tündérségit — (megragadja) most ficzkó, még ha szép szerivel akarsz tőlünk megválni, megteheted, más nem történik rajtad, minthogy kivetlek, 's egy kicsinyt orrodra bukol . . .

Mikó. Nem ugy lesz az pajtás, hadd daloljak előbb egyet!

Leányok. Daloljon, daloljon!

Legény. No csak rajta, de aztán kivetlek, fattyu!

Vég-dal.

Mikó.

Lány-seregbe' lenni — juhé!
Csókot adni venni — juhé! juhé!
Egyikének csipni állát — (teszi)
Másiknak simítni vállát! (teszi)
És a' többi ezt csak nézze:
Ez az életnek szín-méze! Juhé! juhé! juhé!

Leányok (a' legényeket gunyolva).

És a' többi ezt csak nézze —
Ez az életnek szín-méze! hihihi! hihihi!

Legény.

Nagy fokost emelni — juhé!
'S jól a' hátra szelni — juhé! juhé!

Megrángatni a' szakállát (Mikón teszi),
Meglapítni jól a' vállát (Mikóra üt),
'S a' kit vernek ezt csak nézze —
Ez az életnek szín-méze! juhé! juhé!

Legények (Mikót verni kezdik).

'S a' kit vernek, ezt csak nézze —
Ez az életnek szín-méze! juhé! juhé!

Mikó (bujdos).

Urfi vernek!

Legények.

Ugy kell ennek!

Leányok.

Jaj ne bántsátok szegényt!

Legények.

De üsd, csak üsd a' gaz legényt!

Mikó.

Én nem bántok senkit, adjatok kezet!

Leányok.

Ő nem bántott senkit, nékünk kedvezett!

Legény.

Üssd, ne hallgass rá, mert szörnyet vétkezett.

Többi.

Ki vele, ki vele! dobd ki a' betyárt,
Kapja meg mit reggel messziről se' várt!
(Mikót ki Milowot is magával viszi kitaszigálják).

Leányok.

Szegény legeny! ő nem tett semmi kárt.

Legények.

Ugy kell! jól van! dobd ki a' betyárt.
Juhé! juhé!

1. Legény.

Most új tánczra ifjak
Senki hátra nem maradhat,
Napjaink megaggnak
És a' vénség jót mit adhat?
A' jelen évek' tarka virágit
Szedve, nevessük más butaságit.

Mind.

Rajta rajta rajta!
Tánczra dalra ifjak,
Nem tehetjük majd ha
Napjaink megaggnak!

(tánczba elegyednek, 's a' kárpit lefordul).

Kovács Pál.

Magyar játékszíni krónika.

Jul. 12. Szerelem és champagnei. Másodszor. A' jövedelem' egy része (mint a' czédula jelenté) a' szerző' jutalma. — Helyzetek 's azokhoz illő elmés ötletek által érdekes és mulattató mű, melly, ha nem dicsekhetik is characterek' újságával, (mi vígjátékban nem is olly könnyü a' személyesitett hibák és balgaságok' csaknem örökös, álló czikkelyei

lévén) az adott képek' hűségével 's könnyü erőltetlen mozgásaival jól tölt be egy estvét. Ohajtanók mindazáltal, hogy a' szerző embereinek egy kicsint több tartalmat juttasson. Mert ha Szélszaky, Kákai lenge portékák is; de a' szerencsés Csatáryban szilárdabb, vagy fénylőbb tulajdonokat kivánnánk alapul 's a' nyíri legény, Dengelegi Samu, igen homályos árnyéka Mokánynak, sem délczeg, sem pimasz eléggé, hogy vagy szilajsága vagy együgyüsége által a' csoportozatnak szint adni segítsen. De minden esetre örvendenünk kell, hogy játszható eredeti darabjaink' száma ez egygyel ismét szaporodott. Az előadás jó volt. **V.**

Jul. 13. **Csalódások.** Kisfaludy' e' jelesebb műveinek egyike ma meglehetős sikerrel adatott: de nézők igen kevesen voltak, mert a' darab' ismétlése színházunk' megnyitása óta igen gyakori volt. Általában egy idő óta ismét semmi újságot nem lát közönségünk a' színpadon 's mindig nagyobb hanyagságot vehetni észre. A' változatosság is kevés, örökké csak vígjátékot és vígjátékot látunk, pedig a' sokat a' legjobból is hamar megúnni. A' mai játékban Megyery (Lombai), Szentpétery (Mokány), Kovácsné (Lucza kisasszony, Szilágyi (kertész), Lendvayné (Lidi) igen jól töltötték be helyeiket: de a' színfalak ismét ügyetlenül mozogtak. Egész óranegyedig is rózsabokrokat és erdei fákat ábrázoló színfalat láttunk egy szobában, mig végre eszébe jutott valakinek azt behúzni 's helyette a' szobafalat kitolni. ***

Jul. 14. **Zampa. Lendvay és Benza vendégek.** — Lendvay' játékát és énekét több taps követte mint a' minapi Zampáét és méltán. Benza azonban nem látszott kipótlani Udvarhelyit, kit a' Közönség ezen szerepben rég ismer és kedvel. **25.**

Egyveleg.

Homer sanscrit nyelven. — Az Asiatic Journalban olvassuk, hogy egy hindu, neve: Baebu Grischender-Bores, Calcuttaban Homer' Iliását sanscrit versekben fordítá 's hogy munkája két India' fő kormányzója költségein ki fog adatni.

Schubart. — Az igen nagy elmével megáldott emberek közé tartozott Schubart német költő. Ő egy társaságban fogadott egykor, hogy ugyan azon időben egy dalt ír, hozzá muzsikát készít, egy levelet fog dictálni és egygyel a' jelenlevők közül egy tudományos tárgyról beszélni, és a' fogadást szerencsésen megnyerte.

Talleyrand' rendei. — Képzelhetni, hogy Talleyrand gazdag vala mindenféle rendek és díszjelekben, miután tudjuk, hogy ő a' hiuságnak ezen gyarló czifráit kedvelte, 's el nem mulasztá alkalom' adtakor magának őket megszerezgetni. Ő birta a' becsületrend' nagy keresztjét (1805), a' magyar sz. István rend' nagy keresztjét, a' bajor elefant-rendet, a' spanyol arany gyapjas rendet, III. Károly' rende' nagy keresztjét, a' persa naprend' nagy keresztjét, a' portugali fogantatás-rend' nagy keresztjét, tagja volt a' porosz fekete lovag-rendnek, az orosz sz. András-rendnek, a' szász házrendnek, a' toscanai sz. József' rendének stb. másoknak.

Olasz történetek' korszakai. — Egy olasz lap Olaszország' történeteit következő 6 korszakra osztja: 1. Oroszlán-korszak, a' rómaiak' kora; 2. Házi nyúlak' korszaka, a' barbár-vándorlás' kora; 3. Farkasok' korszaka, a' franczia és német császárok' kora; 4. Kutya-korszak, a' Guelphek és Ghibellinek' kora; 5. Rókák' korszaka, midőn Olaszország a' spanyolok, francziák és németek' vetélyalmája volt, mellyben az olaszok egy finom politicát fejtettek ki; 6. A' mostani majom-korszak, mellyben az olaszok úgy esznek és öltözködnek mint a' francziák 's angolok. **Z....y.**

Kátránykövezet Párisban. — Az iszonyu hideg segédül szolgált az új idő egyik leghasznosabb felfedezését próbára tenni, t. i. a' kátrány vagyis földi szurok' kövezetre használását. Ez már néhány év óta használtaték járda, terasse és hid-kövezetre 's azt találták, hogy fél hüvelyk-vastagságu kátrányöntés, finom (mintegy lencsenagyságu) fövennyel keverve, teljesen képes az emberek' lábainak sokáig ellenállani. A' pont royal' gyalogutjának fele már öt év óta van ezzel, nem mondhatni, kövezve hanem inkább beöntve, és sem a' hideg, sem meleg, sem a' naponként rajta járó számtalan ember nem ártott neki legkevesebbet; rajta járni pedig teljes gyönyörüség mint valami gyalult padlózaton. A' kátránymozaik is, mellyel az obelisk-tért beteriték (a' kocsi utat kivévén), szinte jól sikerült és az egész város' dísze lön, ámbár felébe került mint a' rendes kövezet. De a' város tovább akarta üzni a' próbát, 's megkisérté a' kocsi utat is fedezni vele: e' végre köblábnyi terjedelmü vas mintákat megtöltének zúzott granittal millyent országutakhoz szokás használni, 's erre kátrányt öntének, mig minden hézag betölt, 's ezen kátrányköbökkel mult őszön a' Champs élisées' elejét kövezék be. Igen kellemes kocsizás esik rajta, a' lovak nem sikamlanak, legkisebb rázást nem érzeni 's a' kocsi nem romlik; de attól féltek, hogy az igen nagy hideg igen merevvé 's töredékennyé fogja a' kátrányt tenni. De az utolsó napok' tapasztalása megmutatá, hogy ettől nem kell tartani; a' köbök olly szilárdak mint előbb 's a' kérdés teljesen eldöntöttnek látszik. A' város tehát ezen kövezetet nyomban ki akarja egész a' diadal-ivig terjeszteni, 's ha itt sem mutatkozik több és nagy nehézség, lassanként az útczákra is alkalmazandja. **V.**

Harcz egy vadász és sas közt. — A' graubündteni cantonban nem régiben egy vadász csodálatosan menté ki magát az iszonyú veszedelemből. Egy szörnyü sas Medels nevü falucska' közelében a' nyájból a' legelőn egy juhot ragadott el 's elröpült vele az erdő' ormaira, hogy azt ott fölemészsze. Hogy a' szárnyas rablót megkerithesse a' juh' gazdája, tört készíte 's azt egy mélység felett álló fenyűfára helyezé. Következő napon az ember észrevette hogy a' tolvaj törbe került, azért sebes léptekkel, szekerczével kezében, az erdő felé ment, azon szándékkal, hogy azt megfogja. E' czélból felmász a' fára, erős karokkal megragadjá foglyát: de ezen pillantatban egy borzasztó csata kezdődik. Eleinte a' vakmerőt vastag és durva öltözete védé a' sas' körmeitől, de sokáig hasztalan iparkodott magát a' megtámadástól óni, mellyet a' dühös madár egyenesen fejének irányza. Egy kézzel a' fához fogódzva, 's a' sas' körmei ellen a' szekerczehasználatától akadályozva, mellyet másik kezében tartott, az alatt hogy ellensége kampós orrával ismételve vagdalt fejéhez, nem láta egyéb szabadító eszközt, mint egy merész mozdulattal a' szekerczét másik kezébe venni. Már kezdé bátorsága és ereje hagyni, midőn egy ütés a' szekercze' nyelével a' sas' fejére halálos aggodalmától megszabaditá. Nagy sérelem nélkül, ámbár igen elfáradva, lejöve a' fáról, és elért a' szörnyü zsákmánynyal melly szárnyaival még mindig hatalmasan csapkodott, lakába szerencsésen. A' madár kitömeték és a' zürichi állat-gyüjteménybe kuldetett.

Napoleon' itélete a' zenéről. — Minden müvészségek közt, mond egykor Napoleon, a' zenének van legnagyobb befolyása az indulatokra és legnagyobb hatalma az emberen. A' törvényhozónak kötelessége ezt jobban pártolni, mint bár melly művészetet. Egy erkölcsi zenemü, mesteri kéz által alkotva, a' léleknek belsejébe hat, és mélyebb befolyása van, mint bár melly jó erkölcsi könyvnek, melly csak az észhez szólhat, a' nélkül, hogy életszokásinkba beférhessen." Ezen állitás egy kicsit talán túl is jár a' valón. **Z....y.**

☞ A' keddi Figyelmező meg nem jelenhetvén, máskor pótoltatik.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betüivel.

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

MÁSODIK ÉV

Második félév. **Pest, julius' 22. 1838.** **7. szám.**

Tartalom: Egy pillanat az emberiség' fejlödésére egyenlőség' tekintetében (*Kéri*). — Sabaudiai kaland (*Beöthy Zsigmond*). — A' test nélküli lélek (*Kazinczy Gábor*). — Magyar játékszini krónika (*Bajza*). —

Egy pillanat az emberiség' fejlödésére egyenlőség' tekintetében.

Sokan azon törekvést, melly csaknem minden nemzetnél 's korunkban olly élénken mutatkozik a' polgári társaság' tökéletesbítésére, egy új, egy átmenő tüneménynek tartják, 's könnyen visszanyomhatni reménylik; míg mások ellenállhatlannak itélik azt, 's a' legrégibb, legfolytonosb, legállandóbb iránynak találják, mellyet az évrajzok mutathatnak.

Voltak idők, midőn még világszerte a' feudál rendszer' képtelenségei nyomorgaták a' népeket; a' föld kevés számú családok' birtokában volt, a' parancsolás' joga nemzedékről nemzedékre szállott az örökséggel; az emberek' nagy része csak eszköz volt az erőszak' kezeiben; 's a' hatalomnak semmi egyéb forrása, mint a' földbirtok.

De nem sokára a' papság' politicai befolyása küzdé magát létre 's hatalomra. A' papi méltóságok nyitva valának gazdag és szegény, nemes és paraszt előtt; az egyenlőség' csirái az anyaszentegyház által lopódzának a' polgári társaságba. Ki különben rabszolgai állapotban tengetheté nyomorú életét: pap' létére a' nemesek közé ült 's nem egyszer királyok előtt foglalt helyet.

A' társaság' idővel polgárosulván 's állandóbbá levén, az emberek közti különféle viszonyok bonyoltabbak és számosbak lőnek. A' polgári törvények' szüksége élénken kezde éreztetni. 'S előléptek a' törvénytudók; lerázták a' törvényszékek 's irószobák' porát, 's a' fejdelmek' udvaraiba jöttenek lakozni, hermelínnel 's érczczel fedett feudális főnemesek' oldala mellé.

A' fejdelmek nagy vállalatokba ölék magokat; a' nemesek magános háborúk által emésztették; a' nem nemesek gazdagok lőnek ipar 's kereskedés által. A' pénz' befolyása éreztetni kezdett a' státus' dolgaiban. A' szorgalom új forrása lőn a' hatalomnak, 's a' financierek olly politicai hatalom, mellyet megvetettek, de mellynek azért hizelkedtek.

Lassanként terjedtek a' tudományok; a' literatura és müvészetek' szeretete föléledenült; az értelmi erő társasági hatalom; a' szellem előmenetel' lépcsője, a' tudomány kormány' eszköze lőn. 'S olly mértékben látjuk csökkenni a' születés' értékét, a' millyben szaporodnak a' hatalomra juthatás' új pályái.

A' múlt századok' folytában nem egyszer történt, hogy a' nemesek, a' királyi hatalom ellen akarván küzdeni, vagy vetély-társaikat a' hatalomtól megfosztani, politicai hatóságot adtak a' népnek; még gyakrabban pedig a' királyok emelék föl az ország' alsóbb néposztályait, hogy az aristocratiát lealázzák. Főleg a' franczia királyok igen munkás és folytonos egyenget̋oknek mutatkoztak. Midőn erősek és kevélyek valának, a' népet igyekeztek a' nemesekkel egyenlővé emelni; midőn gyengék 's tehetlenek voltak, megengedék, hogy a' nép önmagok fölibe üljön. Amazok nagy elméjök, ezek büneik által segíték a' democratiát. Tizenegyedik, 's tizennegyedik Lajos' ügyekezete volt mindent egyenlővé tenni a' thrón alatt, tizenötödik Lajos pedig maga szállott udvarával együtt a' porba.

Mióta a' polgárok más módon kezdének földeket bírni, mint feudál eszmék szerint, 's az ingó gazdagság, megismértetvén, befolyást 's hatalmat kezde nyerni: a' mesterségekben minden új fölfedezés, a' kereskedésben 's iparban minden tökéletesbülés új elemeit fejté ki az emberosztályok közti egyenlőségnek. E' pillanat óta minden találmány, minden keletkező szükség, minden kielégítést kivánó vágy, haladás vala az általános kiegyenülés felé. A' pipere' szeretete, a' hadakozás' dühe, a' divat' uralkodása, az emberi szívnek úgy felületes, mint mély szenvedelmei, versenyezve munkáltak a' szegények' gazdagodására, a' gazdagok' szegényedésére.

Mióta az észbeli munkák erő 's gazdagság' forrási lőnek, minden fölfedezést a' tudományokban, minden új ismeretet, minden újdon eszmét úgy kell tekinteni, mint a' nép' körébe bocsátott hatalom' új csiráját. A' költészet, az ékesszólás, az emlékező tehetség, a' szellem' ajándéki, a' képzelet' tüze, az itélet' mélysége, mindezen adományok, miket az ég történetesen osztogat, hasznára valának a' democratiának, 's még azok is, melylyek ellenségei' birtokában voltanak, az ember' természetes nagyságát fényben mutatván; országa együtt terjedett a' polgárosulás és világosulás' országával, 's a' literatura egy mindenek előtt nyílt raktár lőn, hol a' gyengék és szegények naponként fegyvert találhattak.

Így, ha átnézzük a' történet' lapjait, alig találhatunk nagyobb eseményekre, mellyek az egyenlőség' hasznára ne lettek volna. A' keresztes és egyéb hadak megtizedelték a' nemeseket 's elosztá földjeiket; a' tüzi fegyverek, lőszerek' feltalálása egyenlővé tevé a' szegényt a' főnemessel a' csatamezőn; a' könyvnyomtatás egyenlő segédforrásokat nyújtott mindkettőnek értelmi fejlésére; a' postaintézet úgy leteszi a' világosságot a' kunyhók' küszöbére, mint a' paloták' kapuiba; a' protestantismus azt tanítja, hogy minden ember egyenlően utat találhat a' mennyek' országába. Amerika' feltaláltatása ezer új utat nyit a' szerencsének, 's gazdagságot és hatalmat ajánl a' homályban született kalandornak.

Az egyenlőség' lépcsőnkénti kifejlése tehát a' gondviselés' munkája; általános, tartós, emberi hatalommal nem korlátozható: minden történet, minden egyes ember, csak fejlését segíti.

Franczióból. ***Kéri.***

Sabaudiai kaland.

Egy utazó angol' naplójából.

Néhány hétig Ouchyban, a' lausannei révben, a' genfi tónál, tartózkodám, 's barátommal, C. úrral, a' közelben levő legmagasb hegy' megtekintésére határozám magam'. Egy inas' kiséretében csolnakra szálltunk 's keresztül evezénk a' tavon. C. úr szelenczéjét 's kutyáját hozá magával; én azonban tőrpálczámat vivém el, nem hogy fegyverül használjam, hanem hogy a' hegymászásoknál segédem lehessen.

Négy órai fáradságos evezés után a' tó' túlpartjára értünk, közelében egy Evián nevű kis falunak; de legnagyobb boszúságunkra csak most vettük észre, hogy pénzről nem gondoskodánk. Néhány frank vala mind az, mit ketten összetehettünk, 's ezért kenyeret, melléje sajtot, 's egy kis savanyú bort kaptunk. Három órakor kezdők megindulásunkat a' legelső magasságra, melly útunkban feküvék. Ez néhány mérföldre nyúlik el a' tó' parthosszában, sürű erdővel borítva. Egy óra mulva a' hegy' gerinczére jutottunk, 's itt kénytelenek valánk a' vízfolyam' útját fölfelé követni, melly nyáron egészen kiszárad.

Itt kevéssé mulatánk, azután pedig folytattuk utunkat a' második magasságra. Sorban ballagtunk mind hárman, egymásután, 's

végre esti hét órakor felérkezénk a' hegy' ormára, melly utolsó pontja volt utunknak. Mi ezen pontot azon csúcsnak tartók, melly ott a' tájékon „Dent d'oche" nevet visel, 's több mint fél mérföldnyi magasra nyúlik fel. Felmászásunk' ez utolsó része valóban nehéz, 's veszélyes is volt. Jó távolra kézen 's térden is másztunk, miközben fűgyökerekbe kapaszkodánk, melly itt igen gyéren 's röviden szokott nőni. A' hideg nagyon kemény volt, 's újaink merevülni kezdének. Inasunk, Péter, egészen magán kivül lőn, 's tovább már épen nem jöhetvén velünk, hátra hagytuk a' kutyával, néhány száz lépésre a' hegy' csúcsától. A' kilátás leírhatlan gyönyörű volt, 's fáradságos feljutásunkat eléggé megjutalmazá.

Éjszak és nyugot felé épen alattunk terült el a' tó, körülbelül hatvan mérföldnyire. Átellenünkben — mintegy tizenöt mérföld' távolában — láttuk a' tó' tulsó partját, kellemes erdővel, 's Lausanne, Vevey 's még egyéb kisebb várasok' felcsillámló tornyaival ékesítve. E' fölemelkedett táj megett pedig a' schweitzi hegyek tűntek fel, mellyek közt a' neuschateli tó' csillogását pillantók meg. Balra a' Jurahegyek' hosszú láncza nyúlt el, mellyeken, midőn Franczia országból jövénk, által kelle mennünk. Hátunk megett emelkedének föl Szabaudia' kúpalakú ormai, mellyek gyönyörű vidéktől környezve, valóban meglepő szép tekintetűek valának. Ormaikra, mellyeknek nagyobb részét hó borítja, épen akkor lövelé a' nap végső sugárait.

Nem is gyanítva, hogy lemenetünkben ugyanazon úton, mellyen feljövénk, veszélyre tennők ki magunkat, egy kigyómenetű ösvényre jutottunk, melly úgy tetszék, mintha azon helyre vezetne, hol inasunk marada. Ezen keskeny ösvény most meredek lőn, 's mi nagy ügygyel bajjal lépegeténk, míg az éj ránk szálla. Megmaradva ezen bizonytalan útban, majd sziklákat kelle keresztül másznunk, majd egyik kőről másikra csúsznunk. Vissza fordúlni épen nem lett volna tanácsos, 's előre menni még is csak biztosabbnak tetszett. Végre sok tévelygő léptek után azon helyre érkezénk, hol Pétert hagyók; de a' helyet bámulatunkra 's legnagyobb nyugtalanságunkra — üresnek leltük; 's fáradság és ügyekezet őt viszont feltalálni, süker nélkül maradtak. Elhatározók tehát, minél hamarább csolnakunkhoz menni, 's ott várni be, míg hozzánk érkezendik.

Most már egészen sötét lőn, 's az erdőn keresztül akarván törni, olly irányban haladánk, mellyről kémlődésünk után hivők, hogy bennünket egy jobb útra vezetend; — mint az, mellyen a' hegytetőre jövénk. Azon jó szándékban, hogy lépteinket könnyítsük, egymás' karjába fogódzánk, midőn egyszerre egy igen mély gödörbe buktunk, 's fájdalmas ütődést érezénk. Azon meredeket, mellyről alá estünk, egy fal képezé, melly a' föld' tartására rakatott, 's mellyet az éj' homály miatt nem vehettünk észre.

A' föld alattunk nedves és sáros volt a' vízeséstől, mellynek zuhanását most minden részről hallottuk. A' szomjuság annyira elfoga már bennünket, hogy tovább lehetlen volt tűrnünk. Egy másodszori hasonló esés után, füvel gazdagon benőtt veremben lelők magunkat, hol térdig állottunk vízben, mellyből, bár az igen tisztátalan volt, jóizűn ivám. Tőle egészen újúlva érzém magam'. Azonban, míg útunkat tovább folytattuk, tűzfényt vevénk észre, melly mint később megtudtuk, pásztoroktól látogatott vendégházból lövélt felénk. Itt az útról tudakozódván, mondák, hogy egy angol, kit a' leirásból inasunknak ismertünk, — épen néhány percz előtt hagyá el a' házat, egy kalauz' kiséretében. Egy gyalogút mutattaték most, melly bizonyos kunyhóhoz vezet, hol, mint mondák, a' tengerpartra vivő útat is feltaláljuk. Negyedóra mulva elértük a' nevezett kunyhót, hol azonban két út nyilék fel előttünk. Midőn itt az út' választásában tanakodtunk, azon sövénykerítéshez közelíték, melly a' házikót az úttól elválasztá, 's bekiálték a' lakókhoz. A' fény azon pillanatban elenyészett, 's ismételt kiáltásimra sem jöve válasz. Én hátra léptem, hogy C. úrral értekezném; midőn a' kerítés mellől két férfi felugrik, 's nagy köveket hajigálnak felénk. Mi a' kerítés mellé huzódván, fegyverrel fenyegeténk őket. Erre eltűntek, 's mi tovább menénk az erdőn átvivő úton, melly kövekkel 's tüskebokrokkal levén borítva, igen akadályozá lépteinket. Világosb helyre jutva, ismét ugyanazon két embert láttuk kémlődni egy csalit mellett, hol át kelle haladnunk. Szerencsénkre még jókor észre vettük, 's rájok kiáltván, hátrább vonúltak. Miután ez úton néhány mérföldet ha-

ladtunk, még mindig félve, nehogy megtámadtassunk, egyszerre ijedség fogott el társomnak hirtelen eltünte miatt, ki engem néhány lépéssel előze meg. Végre alant kiáltásokat hallék, 's látám, hogy ő egy üreg' mélyébe zuhant. Hirtelen alá csúsztam, hogy segítsek, 's őt ugyan ütődve, de veszélyes sérelmen kivül találám. Elhatárzók most az erdőt egészen elkerülni. Egy darabig vízben kelle gázolnunk, míg szabadabb térre juthatánk. Itt két erdő ölelni látszék ágaival egymást, 's közöttük mintegy húsz láb szélességű útra leltünk, melly a' tengerrel vala irányban. 'S itt újra találkozánk régi két emberünkkel, kik egy fa' árnyékában várakoztak, hihetőleg, hogy megtámadjanak, ha előttük elhaladunk. C. úr pillantá meg őket először, 's ismét rájok kiálta. Rövid tanácskozás után kihúzám pálczám' tőrét, 's a' botot barátomnak nyújtám, ki egészen fegyvertelenül volt. 'S ekkor feléjök indulánk; de ők, csakhamar észrevevén, hogy fegyverrel vagyunk, — az erdő' homályában hirtelen eltüntek, 's mi nem látánk többé őket.

Itt nem lehete tovább veszteglenі, 's mi ismét két mérföldet gázoltunk a' patakban. Az elszórt szikladarabok, minden lépten metszék lábainkat. Végre sok esés 's ütődés után megpillantók a' tavat, éjfél utáni egy órakor, a' nélkül, hogy ruháinkban száraz részt láthattunk volna. A' mint az erdőt elhagytuk, hangokat hallottunk; nem tudván azonban, honnét jőnek — siettünk minél gyorsabban csolnakunkhoz. 'S valóban inasunk is itt volt, ki egy házban várakozék már ránk, hol köpönyegünket hagytuk. — Indulni akaránk, midőn legnagyobb boszúságunkra észrevettük, hogy a' csolnak' kormánylapátja erőszakkal feszítteték le, hihetőleg azon okból, hogy feltartassunk: 's nem sokára azt is észrevettük, hogy a' csolnak' fenekén egy lyuk volt már fúrandóban. Most egész erőnkből eveztünk, de a' szél olly kemény volt, hogy lehetlen vala boldogúlni, 's kénytelenek valánk magunkat egy kis öbölbe vonni, — 's egészen átázottan a' mint voltunk, aluvánk reggeli öt óraig. A' szél még folyvást dühöngött; 's látván, hogy Ouchy' kikötőjét semmiképen sem pillanthatjuk meg, kiszállánk a' csolnakból, 's gyalog érkezénk haza kilencz óra körül. Egy jó meleg fürdő előzé a' hideget, melly átjárá tagainkat; 's miután délig szüntelen aludtunk, úgy érzénk, hogy kirándulásunk' kellemetlen behatásai egészen elmúltak.

Kalandunk sokféle beszédet okozott a' szomszédságban. A' tó' tulsó részének lakói, rosz hírben állanak a' schweitziak előtt; 's midőn történetünket körülményesen elbeszéltük, mindenki csodálkozott, hogy sérelem nélkül visszajöhettünk. Több ízbeni nyomozás és tudakozódás azon véleményre hoztak, hogy hegyi megtámadóink dugárusok valának; egy osztálya a' népnek, mellyel itt a' hegyek többnyire telvék. **Beöthy Zsigmond.**

A' testnélküli lélek.

Orosz mese.

Dél volt. Dobpergés új rendőrségi hirdetést jelente, 's Rerjensk város' számos korhelye vevé körül a' nyilvános kikiáltót. A' hirdetmény következőleg hangzék:

„Nem messze Morkoskino falutól, ma, novemb. 21., egy holttestet leltek; mellynek leirása itt következik: férfinemű, szürke szemek, fehér és sima bőr, hosszu, kissé ferde orr, világos barna haj, borotvált szakáll, körülbelől 43 évű, két arschin és tíz werschok hosszú 's gyöngéd alkatú. A' város' rendőrségi tiszthatósága ohajtja tudni, kié e' test, 's ha egy rokona vagy ura találkozik, azt visszakivánni akaró, ismertesse meg magát az említett faluban, hol az ügy vizsgálat alá fog vétetni."

Három hét telék el, 's a' holttestet senki sem kivánа.

Akkor a' Zassedatel, egy orvossal 's Sewastianitsch titoknokával Morkoskino faluba utazék, a' vizsgálatot bevégzendő. A' falu' ura megkülönböztetve fogadá őket, 's mivel a' titoknoknak, hivatala szerint, éjen át a' holttest mellett kelle maradni, mit más nap szemle alá venni akartak, étszereket 's gyomorerősítő liqueurt külde számára.

Sewastianitsch rendbe szedé papirosait a' legközelbi regre, mialatt, mint jó orosz' vitézűl neki állt a' pálinkának. Az utósó pohár liqueurt hörpölé ki, 's mindenféle gondolatokba merült, midőn egyszerre a' következő szókat hallá maga mellett: „Atyám *) Sewastianitsch Iwan, alázatosan kérném önt..."

E' szavak hivatalára emlékezteték a' titoknokot; gyorsan íráshoz fogott, lehető mó-

*) Szokott megszólítás az orosz népnél, olly személyeknek, kik iránt tiszteletet akarnak mutatni.

lyen hajtá fejét a' papirosra, 's a' nélkül, hogy visszafordúlna, kemény hangon kérdé: mit akarsz?

— A' rendőrhatóság felszólítá a' Morkoskinoban talált holttest' urát, jelentse be magát.

— Igaz.

— No, a' test enyém.

— Igen, igen.

— Nem volna lehető, azt nekem tüstént visszaadni?

— Igen, igen.

— Hálámra számolhat ön.

— Hiszem. A' megholt cselédevolt önnek?

— Épen nem; a' test enyém, tulajdon testem.

— Hogyhogy?

— Képzelheti, mit kénytetem test nélkül szenvedni; segéljen visszaszerzésében, de gyorsan.

— Az mind megtörténhetik; de a' dolgot nem lehet olly sebesen elvégzeni. Utána kell járni, tanúkat kihallgatni, jegykönyvet írni stb. Néhány rubel azonban.....

— Azon ne törődjék; csak testemet adja vissza, 's 50 rubelen föl nem akadok.

E' szavakra fölnéze Sewastianitsch, 's midőn senkit sem láta, így szólt:

— De hát jöjön be, átkozott hideg van ott künn.

— Itt vagyok, szorosan ön mellett.

Sewastianitsch megtisztítá lámpáját, szemeit dörgölé, még sem vett észre senkit, 's mormogá: no, a' pokolba! hát vak vagyok? nem látom önt, uram.

— Az igen természetes. Hát hogy is láthatna, ha testem nincs velem?

— Megvallom, hogy azt meg nem foghatom. Engedjen meg legalább egy pillantást önre.

— Legyen; nagy fáradsággal láttathatom magam' egy perczre.

'S egy sötét szögletben megjelent az alak, határzatlan körrajzokban; mutatkozék 's ismét egyszerre eltünt, mint szerény ifju, ki először megy bálba, fölteszi magában, a' hölgyekhez közeledni, de félelemtől ismét tüstént visszaüzetik.

— Bocsánatot, uram, mondá ugyanazon hang; ön nem hiheti, milly nehéz test nélkül mutatkozni. Sziveskedjék azt nekem lehető hamar visszaadni; az 50 rubelben bizonyos lehet.

— Kész vagyok önnek szolgálni, de higye el, hogy szavai még mindig érthetlenek nekem. Van kérőlevele?

— Hogy irhatnám azt, ha testem nincs meg? nem akarja ön azt maga föltenni?

— Könnyű azt mondani, csak tudnám először, mit tegyek ön' rejtélyes szavaival.

— No csak írjon, én dictálok.

Sewastianitsch egy bélyegívet vőn, de először kérdezé: van önnek vezeték- és keresztneve, ügye és rangja?

— Én Zweierlei János — Lajos, 's idegen vagyok.

Sewastianitsch nagy betűkkel megirá a' szokott bevezetést, 's midőn azzal elkészült, kérdezé: 's aztán?

— No irja: nekem egy.....

— Mi van? Birtoka?

— Ah, nem egy szerencsétlen gyöngeségem van...

— Leinni magát, úgy-e? E' gyöngeség megvan bennem is, de az menthető.

— Nem azt értem; nekem hát azon szerencsétlen gyöngeségem van, néha elhagyni testemet.

— Azt más emberek is teszik, vagy legalább szivesen tennék.

— Nem példabeszéd' értelmében veszem, én a' szó' szoros értelmében kibúvom testemből.

— Ördögbe! riada Sewastianitsch; ön engem bolonddá akar tenni.

— Bizonyossá teszem, hogy szorosan igazat mondok. Csak ön írja; 50 rubel egy illy munkaért valóban jó fizetés, 's 50 rubelt azon fölül igérek önnek, ha ügyemet sebesen bevégzendi.

Sewastianitsch ismét fölvevé tollát 's írt: Novemb. 20. egy kiwitkában a' Regensk felé vezető úton menék 's mivel rettenetes' hideg volt, 's az útak is e' város mellett irtózatos' roszak....

— Ezt nem írom, mert személyességek, 's személyességeket egy császári ukaz szerint nem szabad kérőlevelben fölvenni.

— Az is jó; no hát csak azt írja: a' hideg olly nagy volt, hogy féltem, a' lélek meg ne fagyjon testemben. Mivel hát igen vágyakoztam, lehető gyorsan érkezni éjszállásomra, meg nem tarthatám magam, engedni rosz szokásomnak; minek következésében ismét kisurrantam testemből.

— Kegyelem! kiálta Sewastianitsch.

— Nyugasztalódjék 's folytassa. Mit tegyek, ha már egyszer meg van bennem a' rosz szokás, a' mi különben épen nem törvénytelen, mert megtiltva nincs sehol? Tehát: kisurrantam testemből, de gondosan befektetém a' szekérbe, 's karait is, hogy le ne essék, jól lekötözém, 's előresiettem, reménylvén, hogy majd a' ló maga is meglelendi ólát.

— Meg kell vallanom, uram, hogy ön ez esetben igen gondatlanúl cselekvék.

— A' legközelbi postaházban a' kályhára feküdtem, jól megmelegülendő; 's midőn, számításom szerint, a' lónak meg kellett érkezni, az udvarra mentem; de egész éjjel hasztalan' várakozám lovam' és testem' megérkezésére. Más nap jókor visszasiettem azon helyre, hol szekeremet hagyám, de ott sem lovat, sem testet nem lelék. Szegény testem a' szekér' rázása által hihetőleg le 's egy árokba hullt, a' hol találtaték. Miután három hétig hasztalan keresém, meghallom, hogy a' regenski rendőrhatóság fölhivá a' test'-urát, magát jelenteni; minek következésében kérém az említett tiszthatóságot, adja vissza nekem, jogszerű birtokosának, e' testet. Azon fölűl kérem a' tiszthatóságot, engeszteltesse föl (aufthauen) alkalmas módon az említett testet, 's azon esetben ha talán valahol kárt szenvedett volna, a' városi sebésznek számadásomra gyógyítás végett adja át. Minek hitelesítésére aláirom magam'....

— No hát írja ala, mondá Sewastianitsch.

— Én írjam alá? Könnyű azt mondani; megmagyaráztam már önnek, hogy e' perczben sem karom, sem kezem nincs nálam; a' testnél maradtak. Írja ön alá nevemben.

— Nem, azt nem teszem, felele Sewastianitsch; illy kérelemlevél nem volt még soha; egy ukaz megtiltja a' szokott formán kivűli kérlevelek' elfogadását; hivatalom kényszerít, szorosan ragaszkodni a' formához, következőleg csak azon esetben írhatom alá, ha ön sem olvasni sem írni nem tud.

— A' mint akarja; csak írja alá.

És Sewastianitsch aláírta: ‚mivel esedező írni nem tud, kívánságára aláírtam kérőlevelét' stb. stb.

— Köszönöm, édes Sewastianitsch. Most csak ügyekezzék, az ügyet lehető hamar bevégzeni. Azalatt eltávozom, nőmet egy perczre meglátogatni. Hálámra számolhat ön.

— Mondja meg csak halott vagy kivándorlott úr....

De senki sem felelt, 's csak a' szél fütyölt el oda künn a' hó fölött. Sewastianitsch még egyszer átolvasá a' kérlevelet, aztán gondolkozni 's álmadozni kezde. —

Midőn fölébredt, lámpája kialvék, 's a' reg' sugarai beömlének a' kifeszített hólyagon, mi az ablaküveg' helyét pótlá. Egészen megfeledkezék a' kalandról, összeszedé papirosait, 's a' falu' urának lakására ment. A' Zassedatel már várakozék rá; először néhány pohárt kiüríte, átnézte a' papirosakat, 's azon kérlevelet vevé kezébe. Fölolvasá az orvosnak, 's mindketten fölkaczagának, 's a' szegény Sewastianitschot sem kimélék gúnyaikkal.

— De most fogjunk e' fecsegő holttest' fölbontásához, mondá végre, 's ha késeink alatt nem felel, minden becsülettel eltemethetjük.

Csak most emlékezett még Sewastianitsch kalandára, 's bár igen különösnek látszék is, az 50 rubel ki nem ment fejéből. Azért egész komolysággal megkérte a' hatóságot, álljon el a' test' fölbontásától, mert ha megcsonkíttatik, semmit sem fog érni többé. Felelet helyett azt tanácslák, ügyekezzék megjózanodni, 's mentek a' holttest' fölnyitására.

A' táj' némelly falvaiban a' monda él, hogy azon perczben, midőn a' sebész bele akart a' holttestbe fogni, a' lélek egyszerre visszaszökött belé, a' test fölugrék, 's odább iramlott. Sewastianitsch, ki jelen volt, 's az igért 50 rubelt el nem feledte, utána szaladt 's ungonberken kergeté, olly hangosan, mint torka engedé, ordítozván: fogjátok meg a' holttestet! fogjátok meg a' holttestet! —

Kazinczy Gábor.

Magyar játékszíni krónika.

Jegyzések Kunoss' „Természetének" 26. és 30. számaira. — Mióta a' literaturai rágalmak' tárai, Kovacsóczy' Szemlélője és Literaturai lapjai a' ‚közönség' kívánságára' eléggé disztelen pályájokról lelépni kényteleníttettek; mióta a' Rajzolatok is — látva, hogy a' szenvedély vezette ecset' durva, pórias torzképeitől a' közönség utálattal kezd elfordúlni — becsületgázló czikkelyeiket (ön jelentésök szerint) szűkebb körre kezdik szorítani; mióta más lapok' szerkesztői a' nemtelen czivódásokat saját lapjaikból csaknem egészen száműzték 's így literaturánk' hírszomjas fiatal Herostratusai mindenünnen kiszoríttatnak: kénytelenek lassanként Kunoss' zászlója alá menekedni, 's onnét próbálni koronként dics nélküli megrohanásokat képzelt ellenségek ellen. E' szerint Kunoss' csodálatos rendszerű lapjában, a' „Természetben" fogjuk ezután kapni a' mindennapi gyalázatok' azon czikkelyeit, mellyeket egy jövendő igazságos literaria historia mint szenvedelmi undokságokat szégyennel fog lapjaiba följegyezni. Jó szerencsét a' Természet' szerkesztőjének e' dicsőséges pályához, a' rajta szerzendő koszorúkat senki nem fogja irígyleni.

Legújabb példái a' mondottaknak Kunoss' „Természetének" 26. és 30. számaiban láthatók, hol, nem tudom mellyike a' zászló alá gyült hősöknek, a' pesti magyar színház' igazgató választmányának tart leczkéket az igazgatás' ügyében. Lássuk mint állanak ezen dolgok.

A' Természet' 26. számában egy rövid névtelen czikkely adatott ki, mellyben a' pesti magyar színház' új igazgatója megdicsértetik gyors, a' régi pedig korholtatik késedelmes munkálatiért; jelentetik egyszersmind a' közönségnek, hogy én a' színdarabok bírálásáról ezentúlra lemondottam 's lemondásomat a' megyei (micsoda megyei?) választmány készséggel fogadá. Végtére üdvözli a' hírkoholó az új igazgatót színi pályáján 's jelenti, miképen „ő bizonyos benne, hogy ha illy szorgalommal menend minden (azt nem mondja, millyen szorgalommal? rágalmazóknak hasznos, általánosságban maradni), a' mit hinni teljes oka van, megtaláltuk az útat, mellyen haladva a' középponti színházat virágozása' elébe gyorsan haladni látandjuk."

Az igazgató részvényes-választmány egyszer már kijelenté, hogy a' magyar színházról csak azon tudósításokat akarja hiteleseknek tekintetni, mellyeket az igazgató saját nevével ír alá 's ezt nem „egyedárusságból" és „suprematiából" — mint a' Hírnök képzeli — hanem óvásképen egyszer mindenkorra, hogy ne legyen kénytelen a' hamis hírkoholmányokat örökké czáfolgatni: de most maga is megsokalván a' Természet' rágalmi tudósítását, maga válaszol rá, több hírlapokban előadván: hogy a' színdarabok' bírálatának késedelmét abból kell magyarázni, mert a' darabokat nem egy, hanem többen bírálták, mert a' bírálóknak a' színház körül tömérdek egyéb foglalatosságaik is voltak, 's végtére, mert néha a' darabok a' könyvvizsgálói hivatalnál is késtek. A' második tudósításnak pedig egyenesen ellenmond a' Választmány, azt nyilatkoztatva: „hogy lemondásomat nem csak kézséggel nem fogadta, hanem ebbeli, az ügynek több tekintetben csaknem nélkülezhetlen, részvétemet tovább is és ismételve kikérte."

Ime ezek adatok és pedig nem koholtak, minőkkel a' Természet' urai hadakozni szoktak, hanem világos kétségbe nem hozható adatok, mellyekre a' szerény igazságbarát magába fogott volna térni 's elnémulni: de bizonyos uraknak a' kifogyhatatlan csevegésben áll erejök 's nincs igaz szó, nincs napfényi világosságú adat, melly őket hallgatásra birhatná. Ha a' dologról nem lehet többé, ha minden védeszközökből kifogytak, beszélnek egyébről, hogy ha valósággal nem, legalább látszatra mondottak legyen valamit. Ők feleltek most is (a' választmánynak), és pedig igen furcsán.

Mondják: az nem mentség, ha a' darabokat Bajzán kivül többen is bírálták, mert a' mit egynek huzni halasztani vétek, azt háromnak húzni halasztani bizonyosan még nagyobb. — Ez uraim sophisma akart lenni, de annak is nyomorú. A' választmány argumentuma így áll: Ha Bajza, egyedül maga bírálván csak a' színdarabokat, ügyök' eldöntését halasztgatá, akkor vétkes volna, mert egy ember' bírálásához kevesebb idő kivántatik: de mivel többen is bírálták, és így hozzá több idő kivántatott, a' darabok' ügyének eldöntése tovább haladt. Jó tehát a' választmány' védoka a' késedelem' igazlására, mert itt nem az kérdés kik vétkeztek — ha vétkeztek? — hanem miért?

Idéznek ezen kivül két példát a' bírálási tunyaság' megmutatására: egyiket ama' régit a' Hazuchaét, másikat egy újabbat Garayét. — Mi a' Garayét illeti, mellyről az mondatik, hogy én az ő „Utolsó magyar khán" czimü darabja' megvizsgálására két hetet szabtam, és hétszer két hét' elmultával sem döntettem el ügyét, azt jegyzem meg: hogy én erre nézve semmi határidőt nem szabtam, de józan észszel nem is szabhattam, miután az nem magamtól függött, hanem a' többi bírálóktól, kiknek bírálási határidőt senki sem szabott, a' választmány sem. Ha Garay' levelének közlött töredéke, nem a' Természet' embereinek koholmánya, akkor Garayt tudósítója hozta tévedésbe, mert bizonyossá tehetem őt, hogy én semmi két heti határidővel nem biztattam, minthogy, kivált akkor, igen sok darab' bírálatával voltunk elfoglalva. Azonban mi szükség ezen határidőről többet beszélni? Garaynál nekem egy téritvényem van az „Utolsó magyar khán" vételéről, (ha jól emlékezem, febr. 24röl) 's ebből kitetszik, hogy a' darab sokáig hevert nálunk, de hevert a' választmány által felhordott okokon kivül azért is, mert több darabokkal voltunk elfoglalva, 's nem sokára következett a' pest-budai szerencsétlenség, midőn 5—6 hétre minden ebbeli foglalatosság megszünt, mert a' választmány' tagjai még Pestet is elhagyák. — Hazucha' beadott két darabjának történetét a' közönség az Athenaeum' 20. számából alkalmasint tudja. Ott én, azt hiszem, megfeleltem mindenre. Mert mit tudott nekem arra később a' „Századunk" 32. számában Hazucha válaszolni? Puszta mendemondákat, szobai, kérdés alá hozható, beszédeket. Példáúl: midőn én kinyilatkoztatám, hogy Halley' üstökösét adatni nem akartam, ő azt feleli, hogy bizony én akartam adatni 's az onnan bizonyos, mert mihelyt ő (Szegedről) Pestre érkezett, azonnal hallotta ennek hírét (!!!) 's hogy szavait még győzőbb védokokkal támogassa, egy dialogot kohol közte és köztem, mellyben, nagyobb igazságért, engem igen festőileg leír, hogyan „huztam fel vállaimat" és hogyan „hajtottam le fejemet", 's hogyan „döbbentem meg" ő tőle. 'S ezt mind annak megmutatására, hogy én Halley' üstökösét csakugyan adatni akartam. *) A' két előadás végett benyujtott játék iránt pedig, mellyek a' Természet által ismét szóba hozattak, még mulatságosabb czáfolatot írt. Én azt, minthogy nincs benne ellenem semmi erő, az olvasó' untatására nem ismétlem többé, hanem a' helyett e' tárgyban némi felvilágositó adatokat közlök.

*) A' Hazucha által leírt párbeszéd, mennyire emlékezem, így folyt:

Szobámban magam valék 's minthogy épen semmi dolgom sem volt (mert mi dolga is lehetne a' pesti magyar színház' igazgatójának?) időtöltésül azon gondolkodám, micsoda új babérokat fűzhetnék homlokomra ismét azon úton, mellyen nagy befolyásaimnál fogva, a' fiatal magyar genieket elnyomni szoktam; egyszerre ajtómon kopognak, kiáltok: „Tessék." Egy szőke, közép magasságú fiatal ember, kiben azonnal Munkácsy' hajdani Hazuchájára ismertem, meglehetős hevességgel benyit.

Hazucha. Aláztos szolgája.

Én. Alázatos szolgája.

H. (szikrázó szemekkel rám tekintve, mintha Halley üstökösé' dicsőségének én lettem volna elrablója, méregtől elfojtódott hangon). Hallom, hogy a' pesti magyar színpadon Halley' üstökösét adni szándékoznak.

É. (megdöbbenve, mert egy magyar humorista' haragjától van ok félni). Igen? — Nem tudom — Talán — miért kérdi Hazucha úr?

H. (még nagyobb haraggal). Azért, mert én ezennel felszólítom kegyedet, mint igazgatót, hogy annak adatását tiltsa el.

É. (nem felhúzva vállaimat, és nem lehajtva fejemet, hanem mint Lóth' felesége sóbálványként állva, bámultomban, hogy egy magyar humorista darabja' előadatását eltiltja, machinaként). Jól van!

H. (egy utolsó megvető pillantatot vetve rám diadal-hangon). Ajánlom magam.

'S ezzel ajtómat jó erősen, amúgy magyar humoristice, bevágva, úgy hogy a' reparatio' költségei azonnal eszembe jutottak, eltávozott; én pedig, ki csak most mertem felbátorodni, leülék nádszékemre 's mélyen és hosszan gondolkodtam egy országos érdekü tárgyról: Halley' üstököséről; hogyan lehetne azt nekem a' nagy tilalom' ellenére is adatnom, és pedig úgy, hogy a' színháznak pénzt is csináljak vele (mert ez a' jó megvolt bennem minden igazgatói sok bánnim mellett is) és egyszersmind a' darabot meg is buktathassam, mi a' legnagyobb dicsőséget árasztja vala irói nevemre. Elhozatván azonban a' Halley-üstökös' kéziratát magamhoz, láttam, hogy e' darabról saját kézirása szerint, a' szerző sem tart semmit (akkor t. i. még nem tartott, de mióta Szegedről megjövén az útczán hallotta jövőmenőktől, hogy én azt erőszakosan adatni akarom, azóta másként vélekedik) 's így én is elvesztém megbuktatásához minden kedvemet 's nem szőttem Hazucha ellen semmi színigazgatói árnányt.

Ez a' párbeszéd' teljes historiája. Hazucha ezt Századunkban másképen írta le. A' kettő közül hígye az olvasó azt, mellyik jobban tetszik. Négyszemközti beszedeknek nem lehet bizonyító erejök a' beszélők' egyike vagy másika ellen.

A' színház' megnyitásától egész dec. 28. a' színdaraboknak nem voltak rendes kinevezett birái, én magam biráltam azokat, a' mennyire időm volt; a' menynyire pedig tömérdek foglalatosságaim időt nem engedtek, más hozzá értőket kértem meg; hol sem ez sem az nem történhetett, nem tehetvén egyebet, egyenesen visszautasítottam a' darabokat, mert színmüveket birálni szorosan hivatalomhoz nem tartozott csak dec. 28. után, midőn ezt nekem a' választmány kötelességemmé tette 's így én Hazucha' darabjait egyenesen vissza is utasíthattam, a' nélkül, hogy tisztemet legkevésbbé is megsértsem. Ezt azonban vele nem tevém, hanem elfogadtam iratait és kiadám egyik t. társasági tagnak azon kéréssel, olvasná őket el és értesítene engem becsökről. Ő el is olvasá, de véleménye felőlök nem vala kedvező. Midőn az igazgató választmánynak dec. 28. határozata kelt a' dráma-irók' jutalma iránt 's ugyan akkor biráló választmány is neneztetett, H. darabjait ennek adtam által. A' választmány' tagjai minden színmüvet szorgalmasan magok elolvastak, de azon fölül közlötték vélemény végett más értőkkel is, kik nem voltak választmány' tagjai; közlötték némellykor színészekkel is, és tőlök értesítő bírálatot kértek, hogy a' választmány' eldöntő itéletei annál tökéletesbek legyenek: mert mindnyájan ohajtottunk minél több uj eredeti darabot színházunk' repertoriumának, 's nem tartván magunkat olly csalhatatlanoknak, mint például Kunoss' tudós társaságának tagjai, ohajtottuk meghallani mások' véleményét is. Innen azon már kétszer is hánytorgatott szörnyü vétek és pontatlanság (!) hogy Hazucha egyik darabját Szalay Lászlónál kapta. Ezeket röviden 's mintegy intésül csak, hogy én nem szükölködném okokban, ha Hazuchának felelgetni akarnék, de minek az? Mit árthat egy Hazucha — kit az olvasó az X. et comp. jegyü czikkelyekből eléggé jól ismer — valakinek? 's minek szerecsen-mosással időt tölteni? Naviget Anticyram.

A' színdarabok' elitélése és az irók' megjutalmazása tárgyában, mellesleg legyen e' helyt megérintve, nincs is joga senkinek durva követeléseikkel az igazgatóságát zaklatni. Mert magányos személyekből állván a' részvényes társaság, ennek teljes hatalmú képviselője, az igazgató választmány, saját erszényére olly rendeléseket tehet a' színháznál, minőket leginkább érdekében hisz lenni, 's minők tőle telhetnek. Ha valaki nem elégszik meg azon jutalmazással, mellyet a' részvényes választmány igér, (mint például Munkácsy, ki a' vál. ezen végzését lapja' egyik számában nevetségessé ügyekszik tenni) vagy a' mód ellen van kifogása, mellyel a' darabok biráltatnak (mint Hazuchának és egyebeknek), jutalmaztassák meg magokat más színésztársaságok' igazgatóságai által az országban, tágas az út fel is alá is; a' választmány magának leczkéket nem fog tartatni, úgy hiszem én legalább, olly tárgyban, mellyben végezni, határozni teljes hatalma van. A' tudós társaságnál martiustól augustusig kell várakozni a' jutalomdrámák' ügyének eldöntésére 's még eddig senkinek nem jutott eszébe, hogy a' hat hónapi hosszas idő ellen kikeljen, sem a' díj' menynyisége ellen, hacsak ezután a' Természet' urainak nem jő kedvök ezen mezőn is kalandot próbálni. A' részvényes választmány nagyobb jutalmakat adna, sebesebben birálna, ha lehetség volna benne, miután azonban nincs, megtörténhetik, hogy majd egész tisztességgel jelentendi Munkácsy és Hazucha uraknak, ha jogtalan zaklatásaikat korlátok közé nem szorítandják, hogy alkalmazzák magokat az ő körulmény-szabályozta végzéseikhez, mert szeréuytelen fitymálókat saját ügyében és erszényére senki nem köteles tűrni.

Mi lemondásomat a' színbirálóságról illeti, melylyet állítólag a' választmány készséggel fogadott, ez a' választmány' feleletében tökéletesen rágalomnak van, mint felebb láttuk, bélyegezve. 'S mit válaszol erre ismét a' Természet? El ismeri hibáját 's vissza vonja a' költött hírt? Épen nem, hanem szokás szerint beszél másról: „A' választmánynak, úgy mond nagyon érdekében fekszik az illy dolgot nem czáfolatként elmondani, hanem előleges nyilvánítás vagy hirdetésképp 's hogy ez esetben a' hírkoholó sem lett volna kénytelen, a' színház-igazgatást tárgyazó dolgokat — mint illik — buzgóan nyilvánítni kivánván, a' megczáfolni kivánt (!) viszonyokat (?) hallomás után közleni." E' beszéd igen bélyegző 's festi a' Természet' urait.

Először: igen szerényen tudtára adatik a' választmánynak, hogy az még saját érdekeit sem tudja, hanem Kunoss' Természetéből kell azt megtanulnia. Micsoda ármányos Boscók ezen urak! Ők még azt is jobban fogják tudni, hány forint van a' részvényesek' zsebében, mint magok a' részvényesek. Másodszor, hogy a' Természet olly buzgóan kivánja nyilvánítani a' színház-igazgatást tárgyazó dolgokat, hogy ha hiteles adatai nincsenek, akkor vagy kohol, vagy hallomáshoz folyamodik és úteczai híreket irogat. Az illy hírközlési vágyat jól magyarúl nem buzgóságnak, hanem agg dadák' csacskaságának nevezik. A' választmány, azt hiszem, az illy buzgalmat meg fogja szépen köszönni Kunossnak 's arra kérni őt, hogy a' magyar színházat kimélje meg buzgóságaitól, mert nekik nem az fekszik érdekökben, hogy a' színház' dolgairól hamis, hanem az, hogy igaz hírek közöltessenek.

Arra, hogy én a' színbirálóságba „befolyással maradok" méltóztatik a' Természet sajnálatát és fájdalmát kijelenteni 's elmondani, hogy „ő mint a' színház' előmenetelét szivén hordozó (ez a' valódi pharisaeismus!) ott olly embereket akarna, kiket tiszta lélek 's az ügy' java vezérelnek; nem ollyat, kinek szerkesztése alatt álló lapban, nyilván kitüzetett a' pártosság' zászlója stb." Ez mind igen szép; csakhogy vele semmit ollyat nem mond Kunoss' tudós társasága, mit az olvasó közönség régen nem tud, azt t. i. hogy nekem Kunoss, Munkácsy, Garay, Hazucha, Frankenburg, 's még egy kettő nem barátim. De baj-e az? 's oka vagyok-e én annak? El fog jöni az idő, midőn a' cselekedetek' belső rúgói is tárva lesznek a' közvélemény előtt 's nekem akkor, tudom bizonyosan, nem lesz okom elpirúlni. Én magam is parányi tehetségemmel munkás leszek benne, hogy ez idő minél előbb bekövetkezhessék. De hagyjuk ezt most; a' felebiekre térve: Miután a' választmány ismét bizodalmát fejezte ki személyem iránt, van-e szükségem nekem a' fenntebb megnevezett urak' bizodalmára, vagy van-e szüksége a' választmánynak azon sajnálatok és fájdalmak' kijelentésére, mellyekkel a' Természet' egyenesen személyem ellen fordúl. A' választmány igen is jól tudja, hogy nem lehet embert kapni igazgatónak, színbirálónak stb. kiben minden képzelgőknek bizodalma legyen, ki még a' literatura' Herostratusainak is tessék, 's nekik illyen ember talán nem is kellene, hanem ollyan, kiben a' gőg 's elbizottság nélkuli, 's mások' alacsonyitásából nem élődő embereknek legyen bizodalma. Mi a' pártot illeti, én kinyilatkoztatom ismét és mindenkorra, mit ez előtt öt évvel mondottam, hogy én párt' embere vagyok: az elvek' pártjáé; és szégyenleném ha nem volnék az. Személyek' pártjáé azonban nem vagyok, annyira nem, hogyha Kunoss' társasága' tagjainak valamellyike — kiknek én nem vagyok barátja 's örvendek, hogy azt itt kimondani alkalmam van — egy jó színmüvet talál irni, én leszek első, ki azt érdeme szerint méltatni fogom. Egyébiránt én Kunoss' Természetének bölcseivel a' párt' philosophiájáról nem fogok szót váltani — az sikeretlen munka volna — hanem felfohászkodom az örök természethez, világositsa fel ezen bölcs urak' elméjét, hogy mostani személyes czimborálkodásaiktól megtisztulván, a' párt' tiszta és felséges eszméjéhez fölemelkedhessenek.

Elmondám, mit ez alkalommal mondanom szükség volt, 's mire a' rágalom-hírek kényszerítének; most a' Természet' urain a' sor, hogy szavaimat magyarázzák, elforgassák, czáfolják, újabb és újabb rágalmakkal álljanak elő és rajtok, szokások szerint, hónapokig, évig kérődzenek. **Bajza.**

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betűivel.

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

MÁSODIK ÉV

Második félév. **Pesten, julius' 26. 1838.** **8. szám.**

Tartalom: Racine' munkái (*Szoporý Béla*). — Az egervölgyi franczia gyarmatokról (*Jerney János*). — A' játékos (*Barkóczy Ferencz*). — Magyar játékszini krónika (*V.* 25. és 93.). —

Racine' munkái.

—

Racinet, mint minden nagy embert, csak elhunyta után ismeré meg valódilag a' világ. Míg élt, minden műve érdemén alul fogadtatott, mert ő nem akart kora előtt bókolni — 's elég szerény volt munkáiról szóló ítéletét fájdalmával önmagába rejteni. Új ivadék lépett kortársai' helyébe, 's mint szokott történni, szivesen ismeré el Racine' érdemét, hogy jó izlésének tanusításával, egyszersmind jelét adja, hogy a' maradék haladott. — Racine olly korban élt, mellyben a' franczia literatura fénypontját közelíté meg. Corneille, Moliére, Boileau, mindhárom külön bélyegű, ismertettek el a' franczia literatura' csillagainak. De Racine Corneillben vágytársra akadt, ki a' tragicumban eddigelé első rendű vala, — 's így a' közönség könnyen azon gondolatra vetemedheték Racine' felléptekor, hogy a' Corneillenek áldozott tapsok ébreszték föl benne hiuságát. — „Sándor" czimű tragoediája némileg igazolta ezen hiedelmet, mert, midőn ezen művét Corneille előtt felolvasá, ez minden tragoediai tehetséget tőle megtagada, 's csupán költői szellemet tulajdoníta neki. Ezen itélet különösnek tetszik előttünk, kik Racinet mint nagy tragicust tiszteljük: de ha meggondoljuk, hogy ezen művében nem Iphigenia vagy Phedra', vagy Brittanicus' szerzője szól, akkor Corneillet csupán csalatkozással vádolhatjuk; mert a' mit Sándorról mondott, bizonynyal nem mondja Andromaqueról, melly két évvel később (1667) került szőnyegre, — 's ha ezen rövid hézagot tekintjük, jele lőn egy lángelme' hirtelen haladásának.

Ha nevelését tekintjük, kiviláglik, miként ébredt fel benne a' tragicumhoz való kedv. Ifjuságát az ős classicusok' társaságában tölté — 's elragadtatva olvasá különösen a' görög termékeket. Ez által egyszersmind ön nyelve' művelésére vezéreltetek, mellyben már ifjuságában olly tisztán, olly bámulatos változékonyságú eredeti kitételekkel, merész 's uj, de szerencsésen sajátított szavak' társasulásával, mellette gazdagsággal, erővel 's benső élénkséggel irt, mellyet illy korban ritkaság föllelni.

Mielőtt egyes munkáiról említést tennénk, Voltairt, ki Racinet tán legjobban érté, hallgassuk meg. Egykor kimondhatlan

lelkesedéssel beszélvén róla, egy idegen kérdé: „mért nem ír tehát Racine munkáiról is commentariust, miként azt Corneillel tevé.“ Mind azt ezen szókkal kifejezhetem: az ő munkáiban a' szép, pathos, harmonia 's a' fenséges egyesül.“ — 'S ezek bélyegzik Racine' minden művét. Ő nem bír nagy közönséggel — 's ha általánosan akarunk szólani, korunk nem leli benne gyönyörűségét, de ő még is nagy elme volt, a' ki birt túl emelkedni százada' izlésén 's szelleme által érdeket gerjeszteni. Illyen volt Goethe, ki a' subjectivitas' korában, objectivitas iránt is tudott érdeket támasztani. — Racine az ősi remekirókat tollába idézé. Az ő művei átgondolva, mély érzelemmel, 's a' legtisztább, mellette virágos nyelvvel irottak. Characterei hű festésűek — 's elrendelése, helyezetei nem meglepő csattanó hatásúak, hanem a' mellett hogy szabályosak, mélyen szivbe hatók. A' valódi költő, mint Racine, nem kivánt olly segélyekhez nyulni, mellyek a' közönséget elkábítják: ő egyszerűsége 's a' természet' hű valósága mellett maradt, honnét a' költészet veszi eredetét. Ő nem az érzékek, hanem a' szív' legmélyebb hurjai' — hol az elmével határos — illetője; 's tragoediái nem heves keblű kezdő olvasónak valók, hanem inkább, ki a' látszató szépet megismervén, a' valódi fenségeshez emelkedik. — A' mai romanticismus, mellyet a' franczia irók olly szerencsével létesítének, Racinnek ellentéte. Annak közönségét hasonlíthatom egy játékoshoz, ki szenvedélyét csak azért követi, mert alatta minden idegei merevedésben vannak, — 's ezen merevedés szenvedélylyé válik. Megvallom, szivesen látok én is egy újabb modorú franczia drámát, de nyugalmamat visszanyerve, szivesben vonulok Racinehez. Ő nem ragad el — 's az olvasó még is kénytelen őt szeretni.

Andromaque, e' bámulásra méltó mű, ugyanazon lelkesedést szülte, mellyet Cid. — A' taps, mellyet ez alkalommal Racine aratott, annál hizelgőbb volt, miután valamelly termék, azon osztályban, mellyben Corneille fénypontot víva ki magának, kétszeres hatással birjon, míg a' hallgatóban csak a' kedveset elfelejtesse, 's azt új iránt fogékonnyá tegye. — Brittanicus nem sokára követé Andromaquet, de nem fogadtaték kedvezőleg: Racine' ezen felséges műve, mellyben — úgymond Voltaire — Tacitus' férfiassága Virgil' bájos folyamú verseivel párosult — igen hidegen fogadtaték. Azon vele született 's csak nagy emberekben létező valódi szerénységgel vallja meg a' szerző előszavában, hogy sokat köszönhet annak, kit az őskor' művész festőjének nevez. Azonban meg kell vallanunk, hogy utánzásában önmagát haladta meg, mert Brittanicus' legszebb oldalai Tacituséi — 's mint maga megvallja — „nincs benne egy kitünő vonás, mellyhez Tacitus ne adta volna eszméjét“.— A' vallás' tiszta érzete megfojtá benne ábrándozásra való hajlomását. Ő olly tisztán, olly világosan gondolkodott költő létére, hogy még a' legáhitatosb személyeket is érdekessé tudja tenni. Ezen vonás Eszterét bélyegzi, mellyet egy asszonyság' (Sévigné) kérelmére készíte fiatal leánykák' eljátszásául. Két évvel később készült Athaliája, melylyet némellyek remekművének itélnek. Annyi bizonyos, hogy azon mély szelidsége, minden aljasságtól ment érzelme, leginkább characterizálják őt ebben mint embert. A' közönség' részvétlensége miatt lemondott pályájáról 's futását Phaedrájával végzé be. Ezen művével leginkább meg vala elégedve, 's szerinte, ha valami tökéletest készíte, az csupán Phaedra lehet. Voltaire Phaedra' characterének festését, az emberiség' remekének tartja, 's örök mintául de utánozhatlannak.

Racine academiai történetiróvá nevezteték ki Boileauval, de sok vesződésök után átlátták, hogy ez nem elméjökhöz szabott. Jó történetiró' tökélyeihez nem elegendő, hogy valaki jó költő legyen: szükség ahhoz szinte ritka lángész — 's a' mit költő alig hiend, prósában irni-tudás, nagy emberismeret, mellyet magányunkban sajátunkká nem tehetünk, mellyet semmi sem pótol ki; nagy mennyiségű eszme-tömeg, tanulmány, itélő-tehetség 's philosophia.

Midőn remek műveit az ember legelőször olvassa, azt hinné, hogy azok csupán olvasásban kedvesek, de Racinnek azon benső élete, hogy úgy nevezzem, költői emelkedés' korlátozása, csak személyesítés által birhatnak hatással. Phaedrának azon öntudat nélküli szerelme, melly a' kor' kivánata szerint, gyilkosa a' léleknek, melly minden szé-

pet elfojt 's ellenkező szenvedélyeket gyújt a' kebelben, melly viszonszerelme' csalatkozásában dühöng 's azon pillanatban, midőn boszulni vél 's áldozatát veszni látja, a' remény' eltüntével, valamint szerelme határtalan, úgy fájdalmában kicsapongó — ezen characternek harmoniáját, 's mind ezen szenvedély' tükrözését, olvasás közt az ember csak eldarabolva látja, 's a' fenségest benne nem találja fel. Ha színházunk iskola volna — 's valódi czéljának megfelelőleg, nem csupán mulattatást tűzne ki czélul, úgy hiszem, Racine is eszközül szolgálhatna a' szebb érzelmeket létre hozni 's táplálni; — de míg az előítéletekkel, közönség' gyüjtésében való fáradozással kell küzködnie, addig, fájdalom! illyesmiről nem is álmodozhatunk. Míg szomszéd színházunk anyagi 's érzékiség-csiklandó darabokkal az izlést rontja, addig a' magyarnak nem lehet a' folyamnak ellenszegülni, mert hiszen a' folyó ha egy felől nem folyhat, más felől rést talál. ***Szopory Béla.***

Az egervölgyi franczia gyarmatokról.

(Figyelmeztetésül.)

Oláh Miklós, a' XVI. század' első felében élt esztergomi érsek és kir. cancellár (sz. 1491. † 1568.), korának nagy tekintetű tudósa, honunkról irt becses munkájában a' divatozó nyelveket előszámlálván, egész határozottsággal állítja: hogy Heves vgyében Eger' völgye néhány helységének lakosi az napiglan franczia nyelven beszéltek. In valle (úgymond) Agriensi, aliquot pagi incoluntur, habiti pro coloniis Eburonum, qui nunc Leodienses dicuntur, olim eo traductis. Horum incolae in hodiernum diem GALLICAM sonant. Quo autem tempore, aut eo traducti sint, aut sponte migraverint, haud satis compertum habeo"*). — Kitetszik e' sorokból, hogy nem vaktában vagy csalfa hit után indult a' bő ismeretű férfiu, hanem tapasztalásból, elmélkedve irá, sőt nyomozódék is a' franczia nyelvű nép' honunkba telepedése' idejét kitudni vágyva: minek azonban nem juthatott tökéletesen végére; azért merő közvéleményhez ragaszkodván, mire a' habiti szó mutat, a' leodiumiaktól származtatá őket. — Leodiumról (Lüttich), melly hajdan püspöki tartomány vala, 's most, 1830-dik óta, Belgium' egészitő részét teszi, — úgy annak romlott franczia nyelvet beszélő vallon lakosairól már Mercator Gellérd XVI. századi mathematicus 's ország-ismertető (sz. 1512. † 1594.) irásban hagyta következendő észrevételét: „Dioecesis Leodiensis nomen ab urbe primaria Leodio. — Metropolis est Leodium, nonnullis Augusta Eburonum. Incolis Liege, Teutones Luyek et Luttich vocant. — Sermo civibus Gallicus, sed qui ob vicinitatem et commercia Germanorum et Belgarum est depravatissimus"*).

Oláh munkájának első kiadója, Bél Mátyás, e' származási állitást kétségbe hozni akarva, illy jegyzést tön a' föntebbi sorokra: „Equidem, reliquias fuisse crediderim Vallonum, qui Ferdinando I. adversus Regem Johannem militarunt: nisi aliud nos, diplomata, aut eius aetatis schedae docuerint"**); mindazáltal Bél' véleményére hajolni, 's a' honunk' némelly vidékein tanyázott, állandóan fegyvert viselő vallonokról, kiket törvényeink is, mint az 1601: 30. emlegetnek, az egervölgyiekre alkalmazni akarólag még csak szót tenni sem lehet, mert azok épen Oláh' idejében tűntek föl, őket tehát neki jól nem ismernie lehetetlen vala. Miként is irna származásukról különben olly bizonytalankodva 's határozatlanul? Más részt: a' katonáskodó vallonok nem jövének be családostól, 's nem telepedtek le falukban, azért távol sem reájok illő e' kitétel: „aliquot pagi incoluntur." — Áll tehát e' részben Oláh' hitelessége, míg ellenkező nem lesz bizonyítva, annál is inkább, mivel mint özvegy Mária királyné' udvarának tagja belgiumi Bruxella nevű városban 1536-ban irván munkáját, később, az egri püspöki székre emelkedtével Egervölgyének lakosit még jobban tanulhatá ismerni; ha tehát azokróli állitását valótlannak tapasztalta volna, bizonyára igazítás 's kellő világositás

*) Nicolai Olahi, Hungaria. Cap. XIX. §. III. V. Bel Math. Adparatus ad Historiam Hungariae. Posonii. 1735. fol. Dec. I. Mon. I. pag. 37.

*) Gerardi Mercatoris, Atlas, sive cosmographicae meditationes de fabrica mundi. ed. quarta. Amsterodam. 1611. fol. atlant. maj. pag. 223. 224.

**) U. o. a' p. jegyzésben.

nélkül nem hagyja vala véleményét. — Bél maga nem más, mint oklevelek' tanusításával félrevetendő gyanúként mondá el észrevételét.

Mintegy tizennyolcz év óta ismervén Oláhnak idéztem helyét, minden alkalommal figyelmes valék az egervölgyi francziákra, 's ohajtottam rólok bővebb ismeretet szerezni: de azon oklevelekben, miket az időtől fogva nem kis számmal (ámbár nem háromszáz ezeret —?) megolvasgattam, sehol rólok bizonyitásra nem találhattam; egyedül I. Lajos kir. alatt (1342—1382), Kovachich Márton György' véleménye szerint valamelly egri megyebeli egyházi férfiú által összeirt jegyzői mesterség, vagy is Stylionarium' egyik példamutatványában akadtam némi nyomokra, mellyből nem épen homályosan tünik ki azon király' idejében különös biró (comes) alatt élő jövevény franczia népségnek (Gallici) Egervölgyében létezte. — A' stylus példány, vagy is oklevél-töredék' értelme — mellynek hiteles eredetiből iratása kétséget nem szenved — ez: a' vármegye' ispánja és szolgabirája — természetesen Heves vármegyéé — tudósítják Lajos királyt, miként az új pénz' kihirdetése 's forgásba hozása végett hozzájok küldött parancs' következésében a' kir. kamarai gróf' ügyviselője, úgy az érsek (esztergomi) és tárnokmester' emberei mellé megyéjök' kebléből két hiteles személyt rendelvén, kik miután együtt Eger városába mentek volna, nyilvános piaczon az új pénzt kikiáltandók 's forgásba hozni akarók: N. mester, Egervölgyének birája, minden hozzátartozandóival, jelesen azon völgy' vendégeivel 's franczia lakosival a' mondott kamarai gróf' ügyviselőjére és érseki, meg tárnokmesteri emberekre fegyveres kézzel rohanván, azokat megsebesítették, és a' váltó asztalon levő 60 markányi forintos, garasos és dennar pénzeket földre szórták. Im ezek a' tudósitás' ide tartozó saját szavai: „Nos igitur praeceptis Vestris obedire cupientes ut tenemur, duos ex nobis providos, et utique fidedignos viros et idoneos, videlicet — — cum annotatis — — transmisimus ad praemissa mandata Vestra exequenda, qui quidem socii nostri tandem ad nos reversi nobis concorditer retulerunt isto modo, quod ipsi pridie, utpote feria tertia proxime praeterita — — in Civitatem Agriensem cum eisdem — accessissent, et in foro generali facta proclamatione memoratas Monetas vestras juxta continentiam dictarum aliarum literarum vestrarum exinde confectarum in eadem civitate in foro cambiare, et patenter currere facere voluissent, tandem Magister N. f. M. Comes vallis Agriensis cum omnibus ad se pertinentibus specialiter quae (que) universis hospitibus et GALICIS de eadem villa (valle) ad dictos Procuratorem Comitis Camerarum Vestrarum et homines eorundem Archiepiscopi et Magistri Tavernicorum Vestrorum armatis manibus irruentes ipsos letalibus vulneribus sauciassent in trapezeta, seu mensa numularia evertissent florenos, grossos, Denarios ad numerum sexaginta marcarum ad terram dispersissent usque ad perditionem eorumdem" *).

E' dolog bővebb fejtegetésébe, történeti hozzávetésekre alapitható nyomozásokba a' szükséges oklevelek' hiánya miatt ezuttal nem bocsátkozván, egyedül figyelmeztetés' okáért hozom szóba, és bátor vagyok bizodalmasan fölszólítani egervölgyi birtokos hazánkfiait, különösen az egri főtisztelendő káptalant: méltóztassanak ezen több oldalról érdekes tárgy' fölvilágositása tekintetéből, levéltáraikban hihetőleg találtató francziákat emlitő okleveleket a' tudós világgal közleni. Részemről, egy nevét eltitkolni kivánó hazafi' megbizásából kijelentem: hogy azon érdemes honfi, ki bármelly századból olly eredeti, vagy hiteles másolatu oklevelet küldend be az Athenaeum' szerkesztő hivatalához, melly az egervölgyi franczia telepek' honnan származását, nyelvét, és mikor vagy mimódon enyésztöket világosságra hozandja, — azonnal 10, azaz tiz darab aranyat veend ott jutalmul oklevele' visszaszolgáltatása mellett. Pesten, julius' 15-én 1838.

Jerney János.

*) Anonymi Ars Notarialis formularia sub Ludovico I. Rege Hung. conscripta. N. 29. Vid. Formulae solennes Styli in R. Hung. olim usitati. ed. M. G. Kovachich. Pest. 1799. in 4. pag. 20. Conf. ejusd. recension. Cod. MSS. pag. III.

A' játékos.

Párisi történet.

Mombreuil Károly az ügyvédek' számába fölvétetett; nagy öröm uralkodék a' miatt atyja', egy gazdag selyemárus' házá-

ban, st. Denis útczában, 's épen olly nagy Mollard, harisnyakötő, 's udvari szállitó szomszédnál. E' két család' közös öröme könnyen megfejthető, ha megtudjuk, hogy a' Mollard házaspárnak egy leánya volt, kinek Károly — szülei' egyezésével — mint azon városrészben mondják, szentelé hódolását, 's ki őt viszonszereté.

Mollard Laura tizenhét évű szép leány volt, kit mindig hideg 's ellökőnek tartottak. Megszokva, iró boltban ülni, számok közt élni, csupán ügyvivőket vagy részvétlen arczokat látni, komoly, csendes kinézésű volt, a' mi szép kék szemeihez, karcsu termetéhez jól illett. De azon időben, midőn történetünk kezdetét veszi, legalább hat hónap óta Mollard Laura' békéje nyugtalanító módon zavartatott meg. A' szegény gyermek egy vásárló' számadásába irt olly szállitványt, mit egy másik vön; majd mindig hibázott az összeadásban, hamburgi levelezőnek utasított leveleket, a' marseillei helyett, röviden az anya alig ismeré már. — Egyébiránt ez elszórtság' oka nagyon egyszerű volt, mert legalább hat hónap előtt kapott Mombreuil Károly hivatalos engedelmet, neki szentelhetni figyelmét, 's ő szerelemre gyuladt, melly annál forróbb volt, miután az előtt a' legtökéletesb léleknyugalmat élvezé.

Mollard 's Mombreuil polgároknál már rég el volt végezve, mint házasítandják meg Károlyt Laurával, 's mint veendnek neki ügyvédi praxist, mihelyt fölvétetett az ügyvédek' számába. 'S most, midőn Károly valósággal ügyvéd lön, beszéde volt ez az egész utczának 's újsága az egész városrésznek. Egy pillanatra mindent abba hagytak, 's csak Károlyról 's annak jövendő házasságáról beszéltek. Mombreuil minden perczben ismétlé: „fiam az ügyvéd", 's Mollard egy vásárlót sem szolgált ki, hogy a' mellett vejéről, az ügyvédről, két szót ne szólana.

Mombreuil egy jegyzővel alkudozék ügye' megvevése fölött; egyik felét készpénzben, másikát rendelt idő alatt kellett Károlynak megfizetni. Röviden, minden legszebb rendben készült a' közel egyesülésre, 's Laura' szíve fenn dobogott, ha a' házi boldogságra gondolt, mi őt várá.

Károly nem volt kevesbbé békétlen, végre olly szövetkezést kötni, melly már régóta legforróbb kivánsága volt. Alig tudá, milly módokhoz folyamodjék jobban elviselhetni a' haladékot, mit a' kihirdetés 's birtokviszonyinak elrendelése okozott. Vadászott, halászott, lovaglott, falura ment 's ismét tüstént visszatért, érdekes regényeket olvasott, classicus studiumokat gyakorlott.... röviden, vég nélkül unatkozék.

Egykor, midőn fárasztó henyélésében Boulevard des Italiens-en keresztül ballagott, két régi iskolatársaival Lenoir Gusztávval 's Worms Alfreddel találkozik, két reményteli fashionable-kkel, kiket becsületes szüléik Párisba küldtek, ott a' törvényt tanulandókat, de kik a' szín- 's kávéházban sokkal kéjelmesebben érzették magokat, mint a' tanítók' felolvasási alatt. Egy ebédrehivás sebesen mondatik ki 's épen olly sebesen fogadtatik el, 's ott ül a' három ifju az érdemes Very' asztalánál 's — jelesen — múlt 's jövendő kalandaikról és sok más bohóságaikról fecsegnek.

De milly alaposan nevettetett ki Károly, midőn közel házasságáról szóla 's esküdött, hogy nejéhez mindig hű akar maradni.

„Gyönyörű! gyönyörű! — fölkiálta az ifjak' egyike — ez valóban egy újdonúj pátriárka!" — „Mivel még is ez egyszer úgy van — mond a' másik — valóban nincs veszteni való időnk! Érdemesen záratjuk be Károlyval nőtelen életét, e' gyönyörű életet, mit ő többé nem éldelhet. Ma még tökéletesen hódoljon annak, mivel hónap házassági zárdába huzódik! Pokolba az ész! ma pajzánok akarunk lenni, mint még soha!" És röpültek az asztalkendők, mint ollyas alkalomkor szokás a' mennyezetre, de az összetört poharakat számadásba jegyzé a' vendégfogadós.

Hiába próbált Károly némi ellenzetet; a' pezsgőtől felhevült, 's felderűle, elragadtatta magát, részint gyöngédségből, részint jó kedvből, gondjait elűzendő. Az est olly módon múlt el, mit a' szigorú morál' elveivel összeegyeztetni bajosan lehetne. És éjfélkor Frascatihoz ment a' három ifjú, a' vigalmat méltóképbezárandó, mint Gusztáv 's Alfred mondák.

Reszketve, égő szemekkel, összezavart hajjal lépett föl Károly a' végzetteljes zöld szőnyegre; gondatlanúl játszott és sokat nyert. Négy órakor reggel hagyá el a' ját-

szóházat, miután a' barczákat (Marke), mikkel a' bank a' nyereséget szokta kifizetni, készpénzzel váltotta föl; egy lámpa alatt váltak meg a' barátok, érzékeny ölelés után.

Más nap reggel Károly nem gondolt boszuság és pirulás nélkül a' tegnap estve történtekre, föltevé magában, jövendőben a' rény' 's bölcseség' mintaképe lenni. Laura haragos képet mutatott, mivel estéjét nem tölté vele mint másszor; de Károly örök szerelem' 's hivség' annyi igéretével fárasztá el magát, hogy tüstént megbocsáta neki, a' mint is gyors megbocsátás ifjú lányok' fő erénye 's bocsánat' zálogául kezét is oda engedé, mit ő csókokkal halmoza el. Hibáját gyöngéd figyelem által jóvá teendő, azon menyekzői ajándokhoz, mit atyja Laurának szánt, még egy gyémántos fülbevalót akart tenni, minőt Laura — mint tudá — rég ohajtott. — Darac aranymüveshez, ipája' egyik rokonához siet 's tőle egy illy fülbevalót kér. Az aranymüves érti és mosolyog. Károly hallgatást ajánl, veszi a' fülbevalót 's a' fizető-asztalra leteszi annak árát banknótákban 's néhány aranyban, mit az aranymüves szokása szerint jól megnéz, mielőtt pénztárába vetné. — „Mi ez! — kiált föl egyszerre — itt egy kettős Napoleon van, melly máshoz cseppet sem hasonlít. Tán idegen pénz?" — Fölteszi szemüvegét 's minden oldalról megtekinti. „Hm, hm, mit látok! Húsz francos barcza, játszóházak' kormányzása", 's a' jó aranymüves nagyon kellemetlenül lepetett meg. — Az valóban játékbarcza volt, mit Károly feledékenységből azon végzetteljes éjjel Frascatinál nem váltott be. Egy pillanatig zavartan hebegett, elpirult, más pénzt adott 's beszédet próbált, mint jutott e' barcza' birtokába. De zavarodása elárulá.

Az aranymüvesnek nem volt sietősb dolga, mint Mollard rokonát a' történetről részletesen tudósítni. A' párisi kalmárok' characterét kell ismerni, kik — teljes joggal — a' megbukott után a' játékost leginkább vetik meg, hogy azon utálatot fölfoghassuk, mit az öreg Mollard most Károly iránt érzett. A' szörnyű újságot mély bizodalomban mondá feleségének, ki legmélyebb bizalommal szakácsnéjával közlé, 's egy óranegyed múlva az egész útczában titoktelten beszélék: a' szép ifju Mombreuil Károly rettenetes ember — játékos —. Károly' atyja nem sokára szomszédjától levelet kap, mellyben ez jelenti: ne számolna többé Laura' egybekötésére elfajult fiával. Mollardhoz siet e' lépés' megfejtését kérendő, 's megtudja ott az iszonyú újságot. Legmélyebb fájdalomtól elfogódva, semmi kifogást sem tud a' harisnyakötő' határzata ellen tenni, 's gyorsan haza siet gyalázatát elrejtendő.

Károly szokás szerint ismét Mollard szomszédhoz jön mátkáját látogatni; nem szólhat vele többé, szárazon elutasíttatik. Reszketve 's lesütött szemmel lép atyja' elébe. — „Károly — mond ez neki — megbecstelenítéd magad, 's gyalázatod rám hull vissza; egy óra múlva nem szabad itt lenned többé. Esztendei fizetést rendelek számodra 's nem térendesz előbb az atyai házba, míg két évi jó 's gáncsolatlan viseleted által nem teszed magad arra érdemesnek. Laura' kezére most nem gondolhatsz többé. Élj boldogúl!" Károly egy székbe veté magát; arcza könyeiben fürdött; ez mind egy könnyelmüen átélt éj' gyümölcse vala. Ah! az ókor' avaslelkű emberei mindenütt rettenetesek erényökben!. Egy óra múlva az atyai házat szerény lakással cserélé föl a' quartier-latinben.

Hetekig futosott ide 's tova mint bódúlt; kevesbbé fájlalá atyja' haragát 's a' nyilvános becsülés' elvesztését, mint azt, hogy Laura' birtokáról 's a' házi csendes boldogság' minden reményiről kelljen lemondania, a' mi hajlomaival 's erkölcsös komoly lényével annyira egyezett. Nem barátkozhatott meg a' gondolattal; hogy: e' boldogság visszahozhatlanúl veszve van, 's elhatározá, új hibás lépést követni el, mielőtt örökre lemondjon a' remény- 's boldogságról, mit neki Laura nászajándokként hozandna. „Igen — mondá magában — kétségbeesett próbát fogok merészelni, Laurát rá birni, hogy velem megszökjék, szembetünő lépést tenni, 's szülei' egyezését igy csikarni ki."

Az ifjú lánynak szive meghasadt. Hiába omlék szülei' lábaihoz, ők kérlelhetlenek maradtak. Hallania kellett, mint gyalázá az egész világ Károlyát, 's ő még is olly nagyon szereté őt. — Egy késő estve, midőn a' házban minden nyugalomra ment már, 's ő egyedül még fájdalmának adá magát, Károly szobájába lépett. Kérte 's esdeklék vele elszökni, de az ifjú lány hű maradt köte-

lességéhez, bár mint szereté is Károlyt, 's ez kétségbeesett szívvel rohant ki ismét az éjbe. — Magánkivűl 's nem tudva mit kezdjen most, azon két ifjúkori barátihoz folyamodék, kik ama' végzetteljes éjt vele átdőzsölték 's részletesen elbeszélé nekik szomorú történetét. — „Valóban — fölkiálta Gusztáv — ez nagyon tragicai egy történet, 's becsületemre, jobb szomorújátékot adna, mint Dumas' Caligulá-ja! De nem, még érzékeny családrajz lehet belőle; el kell ragadnod a' szép Laurát 's így akaratja ellen boldoggá tenned, 's végre a' rokonok is megnyugszanak benne, 's minden békülléssel 's áldással végződik." — „Igen, úgy van — szólt belé Alfred — el kell őt ragadnunk". — Ez' esztelen ajánlat egészen megfelelt Károly' kétségbeesésének. Gyorsan végrehajtatott, 's Laura egy sötét este, midőn egyik nagynénje' látogatásáról térne haza, a' három ifjú által elragadtaték 's ájulva hozatott Károly' lakába.

Magyarázza meg valaki az emberi szívet! Bár Laura, midőn ismét magához tért, tökéletesen megismeré helyzetét, bár sohajtozék és sirt, bensőleg még is büszke volt, hogy Károlya annyira szereti, hogy egy olly merész vállalattal, mint az elszöktetés, akará magáévá tenni; 's aztán elválasztva tőle annyit szenvedett, hogy örömest engede olly erőtetésnek, a' mi szabadságot adott neki, a' kedvest, vágy- 's bújának tárgyát ismét láthatni 's nála lehetni. 'S így győzék le szerelem 's kielégített büszkeség, fájdalmát. — Laura rövid idő múlva irt atyjának: hogy önkényt szökött Károlylyal, 's magát az ő nejének kénytelen tekintenie, 's bizonyára nem fog hasztalan esdekelni szüléinek, hogy lányoknak megbocsássanak. — De Mollard' neje már rég beteges, leánya' elragadása fölötti nagy ijedségnek következtében meghalt, 's atyja kétségbeesve e' veszteség miatt, néma 's kérlelhetlen maradt, mint főkönyvében egy szám. Nem sokára felhagyott kereskedésével, 's abban Mombreuil barátja is, kinek szívét annyi megcsalt remények, nehéz 's előre nem látott csapások, egészen megtörék, követé.

Laura és Károly fél évig majd nem boldogúl éltek; szerelmök elaltatta lelkök' mardosásit. Károly, kinek atyja nem adá többé esztendei fizetését, gazdasági kiadásit,

kölcsönözés által győzé, melly, minthogy előbbeni kedvező helyzete ismeretes volt, eleinte nem vala nehéz. De nem sokára kimeríttetett e' forrás 's az ifjú párnak nyomor 's hiánynyal kelle küzdenie. Midőn Laura fiút szült, még egyszer próbált Károly nevezetes summát fölvenni, 's azt meg is kapá. De irtózva a' sorstól, melly rá várakoznék, ha ez is kimeríttetett, — játszott, hogy tovább tartson. Eleinte kedvezett a' sors, aztán hirtelen vesztett 's utósó segédeszközben kellett menedéket keresnie. Talentumai által próbált valamit szerezni: de ezek csak ollyanok voltak, miknek gazdagság kell, hogy ragyoghassanak. Pöriratokat kényteték letisztázni; nyilvános irnokká lenni. Nem keresett eleget legszigorúbb házi tartást vihetni, mert gyakran munka nélkül szűkölködött. Aztán haza tért 's még kenyere sem volt Laurája' 's gyermeke' számára; egy zugban csendesen levetkezék, ágyba sietett 's zokogott takarója alatt. Laura, jólétben 's boldogságban nevelve, nyugodtan viselé e' keserű nyomort, de irtózék, ha a' vigasztalhatlan jövőre gondolt, mindenre, mit gyermekének még szenvednie kellett. Milly keserű elmélkedések 's gondolatok tolúltak fel a' várakozás' egy örökhosszú napján át! Milly mélyen bánt meg egy bűntettet, mellyben még is ő legkevesbbé volt vétkes, 's mellynek egész felelhetőségét tán egy másra háríthatá! Nem soká állhatott ellen e' testi 's lelki fájdalmaknak 's nagyon beteg lön; nyolcz nap' lefolyta után meghalt; utósó szavai Károlyhoz, vigasz 's megbocsátás' szavai voltak.

Alig lehelé ki utósó sohaját, midőn Károly, sápadt 's hullatag, annyi bú és szükség által, száraz szemmel leül 's ipájának egy levelet ir, mellyben fiát ajánlja; ezt aztán a' ház' egyik szolgálója által Mollardhoz küldi Bellevillebe 's Laura' teteméhez zárkozik.

Midőn a' szomorú tudósítás megérkezik, Mollard Károly lakába vezetteti magát. A' szerencsétlen élet nélkül feküdt kedvese' holt teste mellett; hideg keze még görcsösen tartá a' pisztolyt, melly őt minden földi fájdalmaktól megmenté.

Barköczy Ferencz.

Magyar játékszíni krónika.

Jul. 15. Hinkó hóhérlegény és Markitta a' hóhér' leánya. Regényes szinj. 5 felv. Irta Birch-Pfeiffer. Ford. Kiss János. Az előadás meglehetős. Lendvay Hinkó' szerepében tapsokat nyert, 's általában nem érdemetlenül; de mi féltjük őt az illy játéktól, melly a' gyarló eredeti kép szerint gyakran a' síró iskola' hibáiba esik. Fáncsy elrekedett, mit sajnálnunk kell; mert játéka különben a' jobbakhoz számítható.

Jul. 16. Őrültek' háza Dijonban. Az őrült Eberhardot Fáncsy helyett Lendvay. Játéka sok tekintetben dicséretes, noha nála sem találjuk fel a' tébolyodásnak valódi képét, mi leginkább érezhető a' józan beszédekben 's átmenetelekben. Az őrült pillanatok általában jól voltak adva és felfogva; de a' nem őrültek alatt nem látszott lappangani tébolyodás. A' szerep sem igen tökéletes 's talán több nehézséget nyujt, mint színész elháríthassa. Telepy ismét mulattatólag adá a' hebegő Lőrinczet. Petriken (Domonkos) egy idő óta kedvező változást veszünk észre: nyelv- 's a' szóejtés' hibái ritkulnak 's játéka szorgalomra mutat. V.

Jul. 17. Lassú víz partot mos. Igen mulattató 's nem roszúl alkotott vígjáték 's egyike azoknak, mellyeket színészeink jól szoktak adni. A' mai előadásnak kevesebb hatása volt, mint az előbbenieknek, mert nézők szokatlan kis számmal jelentek meg. Báró Patakfalvinét mi ugyan láttuk már sokkal jobban is előadva mint ma Dérynétől, azonban még az illy játékkal meg lehet elégedni, mert a' szerep, egészben véve, nem volt elrontva. Dériné ott igen gyenge, hol fájdalmat, elkeseredést kell ábrázolni, igen gyenge a' méltóságos, a' parancsoló helyezetekben. Neki inkábbára sikerülnek a' csendesebb érzések, a' tréfák, enyelgések, meddig azok naivságba nem mennek át, mert a' naiv ismét nem az ő köre. Az ő naivsága keresett, 's látszik játékában, hogy ő naiv akar lenni, 's ez az mi a' naivságot semmivé teszi, mert az öntudatlan. Játék' végén Dériné ma akadozott 's nem tudá szerepét, mit eddig tőle még nem tapasztaltunk. Fő szerepe ezen vígjátéknak báró Szeredi, mellyet máskor Bartha, ma Szentpétery adott, elég hatással ugyan a' közönségre 's ha a' dolgot csak amúgy könnyeden veszszük, mondani lehetne, jól is, mert hol együgyűt kelle játszania együgyű volt, hol méltóságost, parancsolót, ön akaratú szilárd férfiat, az is mind volt; de ezen szerepnek egy nehéz oldala van: benne a' derék, ön akaratú, szilárd, eszes férfinak, hogy a' szép és gazdag özvegyet (Patakfalvinét) elnyerje, együgyűnek kell magát színleni, mert az özvegy uralkodni szeret 's kénye szerint cselekedni, 's csak olly férfinak adja kezét, kinek nincs ön akaratja. Itt tehát az együgyűt úgy kell játszani, hogy csak az özvegy előtt tessék annak, a' közönségre nézve pedig keresztül sugározzék rajta az, mit báró Szerediben mint valódi férfiúban tisztelni kell. Ezt sem Szentpétery, sem Bartha nem birják. A' szerepnek ezen oldalát egy külföldi udvari színházban láttam, remekül adatni. Bárdos' szerepét ma Telepy adá, nem roszúl, de kevesebb sikerrel Megyerynél. Megyerynek néhány illy apró szerepe van, mellyekben őt eddig egy magyar színész sem érte el, 's ezeket ő utána igen nehéz játszani. A' többiek ma meglehetősen.

Jul. 18. Montecchi és Capuletti párt. Ezen operáról azt hitték sokan, hogy Schodelné nélkül unalmas, éldelhetlen: ma az ellenkező bizonyodott be. A' színházi közönség igen gyakran tört ki zajos tapsokra. Énekeseinknek a' mai előadás dicséretésen sikerült, kivált Felbér Mari Julia' szerepében igen meglepte a' közönséget, a' mi nem csekélység, miután e' szerepet Schodelné' mesteri előadásából ismerjük. Felbér Mari nem csak igen elbájlólag énekelt, hanem játszott is sok érzéssel és kellemmel, 's ha studiumai lesznek folyvást, színházunknak valóságos gyöngye leend. Egy észrevételt akarunk e' helyen a' szépen fejlődő fiatal énekesnőnek tenni. Vigyázzon, hogy Schodelnénak némelly nem szép szokásait el ne tanulja. Kezdöre hamarabb ragadnak el nagy mestertől hibák mint erények. Egy párszor vettük észre, hogy éneklés közben úgy csóválta magát, mint Schodelné szokta. Nem lehetne ugyan mondani, hogy ez Schodelnénál dísztelen, de minden esetre modor (Manier) a' mi müvészben mindig hiba, és tőle őrizkedni kell. Dériné ma igen megérdemlett tapsokat nyert; Erkel is jobban kezd egy idő óta mozogni, Joobnál legalább e' tekintetben kissé előbb van, kinek mozgása 's kivált szét vetett lábakkali járása felette igen sértik a' szemet. A' közönség zajos tapsokkal jutalmazá, játék közben és felvonások után, Felbért és Dérinét. Figyelmeztetnünk kell még Frikket dísztelen 's örökké egyforma kézmozdulatára. Az ember azt hinné, hogy papi áldást mond a' népre. **25.**

Jul. 19. Genfi árva. Laborfalvi Róza különösen jól adá a' czímszerepet. Ezen fiatal színésznőnk rövid idő alatt szembeszökő sebességgel ment előre. Kár, hogy olly felette sokat és sokfélét kell játszania; ez studiumaira csak ártalmas befolyással lehet. Jól játszá még ma Egressy Gábor a' cselszövényes, ólálkodó Strömborstot, de még jobban játszhatá, ha a' szün nélküli sok taps nem zavarja. Olly gondolkodó színész, mint Egressy, tudná nekünk megmondani, mennyire kiveszi a' játszót helyzetéből a' nézők' zajgása, kivált ott, hol hideg, kimért játék kell. De ez már a' színházak' kikerülhetlen bajai közé tartozik. Mindennek van joga bírálni, tetszéseit és nem-tetszéseit kifejezni, mihelyt a' színházba néző gyanánt belépni joga van. Van joga és szabadsága megmondani, mellyik színészt kedveli, mellyiket nem. 'S ki az illy kijelentéseket pártnak (a' szó' bal értelméhen) akarja keresztelni, 's érettök nehéztel, mutatja, hogy nincsenek tapasztalásai, és mindennapiságokban akadoz. A' közönség' zajgása nem árt annyit az ügynek, mint az ebédekkel, pénzzel 's ki tudja mivel fizetett criticák. **93.**

Jul. 20. Sokat tudó (nem jobb volna Soktudó vagy Tudákos?). Vígj. 5 felv. Irta Kotzebue, ford. Komlóssy Ferencz. Vannak aljas jelenései, mellyek a' bohózatok' sorába tartoznak: de egészben véve mulatságos, kivált utolsó felvonásai. Az előadás meglehetősen sikerült. Megyery a' czímszerepet, Szentpétery pedig a' színészigazgató' kicsiny szerepét igen mulatságossá tudták tenni. Dicséretet érdemlenek még Telepy és Kovácsné (amaz Hebegő Malakiás, ez Ránczosné' szerepében). Szőllősy az iskolamestert igen túl vitt szegletességgel adá; más kezekben ez jobban sikerülendett. Nézők valamivel többen mint rend szerint. **25.**

IGAZÍTÁS. — Tekintetes Szerkesztő Úr! Az Athenaeumban a' 4. Szám alatt Jul. 12. napján egy kardalnoktól név-aláírás nélkül kiadott Levélben az foglaltatik: hogy a' Vesta Szüze daljátékban a' diadal menetet Glöczer úr rendezte, alól irttak az igasságnak hodolni és nyilván kimondani kötelességeiknek tartják, hogy a' kérdéses játékot nem Glötzer Jósef úr, hanem Schodel János úr rendezte, azért mivel én Udvarhelyi Miklós azon daljátékban éneklő szerepemmel el valék foglalva. — Igen sajnáljuk, hogy a' kardalosok között találkozott a' ki illy költeményt terjeszteni nem szégyellett, holott mint karénekes a' dolog' valóságát legjobban tudhatta. Kérjük Tekintetes Szerkesztő Urat, méltóztassék ezen nyilatkozásunkat hírlapjában felvenni, kik egyéb iránt állandó tisztelettel maradunk Pesten Jul. 14. 1838. Szentkirályi Móricz m. k. Színház-igazgató. — Udvarhellyi Miklós m. k. opera Rendező.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betűivel.

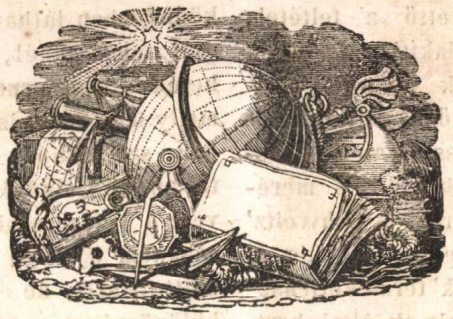

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

MÁSODIK ÉV

Második félév. **Pest, julius' 29. 1838.** **9. szám.**

Tartalom: Eszmék Magyarország' történetének philosophiájához. I. (*Pulszky Ferencz*). — A' szalatnyai savanyú víz (*Dr. Tognio Lajos*). — A' hangok' hatalma. Német novella (*Sződi Pál*). — Magyar játékszíni krónika (25.). — Egyveleg.

Eszmék
Magyarország' történetének philosophiájához.

I.

A' gazdag örökség, mellyet a' mult század a' jelenre hagyott, nem járt nagy teher nélkül, 's a' legsúlyosabb, a' puszta ész' azon bálványoztatása, melly a' historiai alapot megvetve, az egész világnak egyforma törvényeket szabni, 's rendszereket, nem tekintve a' különböző nemzetiségre és előítéletekre, a' priori alkotni vágyott. Mert bár tagadhatatlan, hogy az igazság csak egy lehet, még is sokféle az út, mellyen hozzá közeledhetünk 's veszedelmes a' már ismertet elhagyni, 's új bizonytalant törni. Amerika' hallatlan arányban növekedő hatalma 's jóléte ámítá el a' múlt századot, melly elfelejté, hogy Europa nem új világrész, 's hogy itt a' jelen erősebben gyökerezik a' multban, hogy utánzás mindig gyengeség' bélyege, 's csak az önállású független kifejlődés biztosít egészséges jövendőt. Számtalan példák mutatják, milly állhatatlan mind az a' népek' institutióiban, mi nemzetiségök szivéből ki nem fejlett, milly ritkák az idegen' utánzásának maradó jó következményei, mert a' mi nem nemzeti, az soha a' nép' éltével össze nem olvadhat, 's azon erővel, vagy ivadékkal, melly behozta, megszünik. A' népeknek is mint az egyeseknek vannak előítéleteik, mellyeket nem lehet levetni mint ruhát, 's azért nem hajlik nyakok olly könnyen a' csupán csak észszabta törvények' járma alá; észképek csak egyeseket ragadhatnak el, a' népek' lénye szilárdabb 's csak mi történeteik' szilárd földjéből nő fel, hathat rájok, csak az, mihez ősi szokás, százados emlékezetek kötik. De a' nemzet lelkületének, sajátságainak kinyomozása nem könnyű, 's azért marad a' fentérintett, régen ismert igazság olly sokszor terméketlen, azért hallunk olly gyakran javaslatokat, mellyek a' nemzet' szokásaival, életével megütköznek, azért utasításokat népekhez, mellyekhez semmi rokonság nem köt, mellyeknek lelkülete a' miéinkkel meg nem egyezik. — Mindenki tudja, hogy fonák azoknak elmélkedése, kik észképi rendszereikhez akarják a' világot idomítani, a' helyett, hogy a' történeteket vizsgálva, azon törvényeket keresnék, mellyek szerint eddig a' nemzeti élet kifejlett, mert a' történetek' összefüggése nem esetes, egy rejtett törvény fűzi össze a' különbözőket, mint a' se-

lyemszalag a' gyöngysort. De ezen törvényt megismerni nehéz, mert kettő a' feltétel, melly a' népek' történeteit alakítja, az egyik nemzetiségök, a' másik geographicus helyzetök. Mindkettő egyarányu befolyással bir, 's visszonhatással van egymásra. Így a' németek' szabadabb elmű 's merészebb részei, Holland' mocsárai, 's Schweitz' hegyei közé vivén függetlenséget, mig a' tenger' habjaitól 's a' havasok' terméketlenségétől kivívott hazájok szorgalmok által kertté válik, a' szünetlen vita a' természet' zordon hatalmával erejöket edzi, 's alkalmasokká teszi őket függetlenségök' megőrzésére. Más oldalról Paestum' rózsakertjei, 's Lucánia' termékeny térei elpusztulnak, a' tunya nép' elaljasodott lelkülete mellett, mellynek következménye, hogy a' dögleletes levegő esztendőnként az életre nem való nemzedéket tovább 's tovább vissza tolja.

Ezen visszonhatás az, mi annyira nehezíti a' nemzetiség' tiszta ismeretét, melly minden vizsgálatunkra a' tökélytelenség' bélyegét üti, 's a' tiszta igazságnak fényét ködével elborítja. De az ember' rendeltetése keresni az igazságot, 's nem feltalálni azt, mellyet a' gondviselés gyenge szemeink elől bölcsen eltakart, 's azért talán nem haszontalan a' nemzetiség' érdekes kérdése' megfejtésére vizsgálni, a' mennyire lehet, mi a' nemzet' történeteiben külső erők' következménye, mi az ország' geographicus helyzetének, a' föld' természetének, a' körülfekvő nemzetek' befolyásának eredménye, hogy ezt a' történetekből lehúzván, kivilágoljék, mi a' nemzetiségből önállásuan kifejlett, 's gyümölcséből a' fa megismertessék.

Europa' legnagyobb és legmíveltebb részéről ezen vizsgálat csaknem lehetetlen, mert a' mostani nemzetek nagy részint egykorúak, egyeredetűek, 's kezdetöktől annyi viszonyos kapcsolatban és érintésben valának, hogy összekeveredvén, alig látható, mi mind egyiknek sajátja. Elemök nem különbözik, 's csak a' római, német, és celta nemzetségek különbféle vegyűlete választja el őket egymástól. De a' magyar egészen másképp tünik fel előttünk; a' népvándorlásban utolsó, ki Ázsiából Europába jövén, itt egészen megtelepedett, más néptörzsökökhöz tartozó, mint szomszédjai, kik már régebben megállapodtak, 's első ifjuságokat átélték, midőn a' fiatal magyar

nép közéjök tolódott, befolyások kitünőbb, 's könnyebben látható, mint világrészünk' nyugoti nemzeteinél, de még is le nem törleszthették a' magyarnak azon sajátságos bélyegét, melly még most is institutioiban, alkotmányában, szokásaiban látható, 's a' többi Europától annyira elkülönzi, hogy bár századok óta vele a' legszorosabb kapcsolatban áll, még is csaknem egészen ismeretlen előtte. Szemei előtt fekszik, de ezek csak az ellenzésben álló különösségeken akadnak fel, a' nemzeti szellem, melly őket megfejti, 's egységet hoz a' magyar élet' minden jeleneteibe, fel nem fogható általok, mert a' nyugoti nemzetek' eszméinek köréhez nem tartozik.

Ha a' külbefolyást azon nézőpontnak felveszszük, mellyből a' magyar historiát vizsgáljuk, Árpád' törzsökének uralkodása öt szakaszokra osztható. Kezdetben, a' vezérek alatt egész Europának megállapodott és polgárisodó állapotja, a' vándor, rabló magyarokra általánosan hatva, nemzetünket országába szorítja, 's a' legvadabb ázsiai szokásoktól lassan elszoktatja. — István alatt kezd a' nyugot' befolyása. A' kereszténység' behozatala a' német' befolyással össze van kötve, melly ellen a' nép Péter, Aba, András és Béla alatt még fegyveresen is kikél, de a' kereszténység mind inkább terjesztvén szelíd jótéteményeit, a' nemzet' lelkülete is szelídül, mig Kálmán alatt a' pogányság utolsó nyomai eltörletnek. Németország elvégezte első küldetését, a' kereszténység biztosítva áll, 's a' magyar szabadság ezen első, sokszor ellenséges, érintéseknél nem szenvedett. — Következik a' görög befolyás, káros, mennyire a' nemzet' vad állapotjára emlékeztető kegyetlenségek', zendülések', és pártoskodások' oka, hasznos, midőn a' külső formákat szabályozza, 's a' királyi méltóságot lassan a' törzsökfejek' hatalma ellen, már a' külfény által is biztosítja. — A' rohadó kelet' ezen befolyása feléleszti, második András és negyedik Béla alatt, a' nemzeti nemes szellemet, ébredésének az aranybulla áldásteli eredménye. — De az újra virágozni kezdő országot Ázsia, 's befolyása még egyszer elborítja, a' régi vadságba taszitandó, tatár 's kún árasztja el, 's a' polgárosodás kétes szerencsével vivott, végre győzedelmes vitájában, kihal Árpád' felséges vére. — **Pulszky Ferencz.**

(Folytattatik.)

A' szalatnyai savanyú víz.

A' szalatnyai ásványos víz, melly Hont' vármegyének egy igen kies és termékeny' tájékában buzog, bár nem tartozik Magyarország' azon orvosi vizei közé, mellyek századoktól fogva dicsértetnek és látogattatnak, mindazáltal a' leghathatósabb és legkedvesebb vizek közé számlálandó. — Már a' hires professor Cranz, ki több vizeinket vizsgálat alá vette, a' magyarok' spaai vizének nevezi ezt (1777); miből következtetni lehet, hogy az, ha vegytanilag meg nem vizsgáltatott és le nem iratott is, már Cranz' ideje előtt régen használtatott, 's csoda-munkálatiról hires volt.

Professor Kitaibel Pál, Magyarország' Pliniusa, ezen vizet vegytani szoros vizsgálat alá vette és leirta, (Tudósítás a' szalatnyai savanyú vízről. Pesten 1802. 4rétben és 1803 név nélkül. Hasonlókép a' „Hydrographia Kitaibeliana" czimű munkában. Tom. I. 69 's követk. lap.) ő szerinte egy pesti pint szalatnyai vízben van:

		szemer
Szabad szénsav	= acid. carbon liber.	52
Szénsavas mészag	= carbon. calcariae	29
Szénsavas keserag	= carbon. magnesiae	3
Szénsavas szikag	= carbon. natri	32
Szénsavas vas	= carbon. ferri mintegy	1
Sósavas szikag	= murias natri	5⅛
Kénsavas szikag	= sulfas natri	14

Kitaibel az alkotó részek' ezen arányából indúlván, nemcsak a' szelterszi és spaai vizekhez hasonlítja azt, hanem elejökbe is teszi. Említi egyszersmind azt is, hogy ő a' gyomor', belek', máj', lép', fodor mirígyek' némelly nyavalyáiban, 's az azokból származó bajokban, nevezetes hasznait tapasztalta annak. Ő maga, egy váltó láz' minden gyógyszereknek makacsúl ellenszegülő következményeitől szabadúlt meg az által. — Én, ezen vizet több ízben megvizsgálván, nemcsak a' Kitaibel által felfedezett alkotó részeket találtam abban, hanem azokon kivűl még némelly másokat is, 's azok között i b o l ó t meglehetős mennyiségben. Ezen savanyú vizet tehát íbolós égvényes vasas víznek lehet nevezni. Megkülönböztetik ezen vizet a' magyarországi és a' hirlelt külföldi hasonló vizektől többnyire, a' szabad szénsavaknak, a' szénsavas szikagnak, a' kénes és sósavas sóknak nagyobb mennyisége és az i b o l ó. A' szomszéd szántói és magyarádi vizekben ugyanazon elemek, de sokkal kisebb mennyiségben vannak.

Ezenkivűl ezen orvosi forrásvíz következő, valóban nem kis fontosságú, elsőségekkel bír:

1. A' nevezett vármegyének igen kies völgyes tájékán fekszik, hol a' levegő sem ollyan durva, sem ollyan változékony, mint a' Karpát' magasabb tájékain. 2. A' posta és más közönséges jó karban levő itt összejövő utak' sokaságánál fogva a' hozzá menetel Magyarország' minden részeiből igen könnyű és kényelmes. 3. A' számos városok' és helységek' szomszédsága minden szükségek' és kényelmek' teljesítésére kedvező. 4. Szállások, ha nem igen nagy számmal vannak is, a' mostani körülményekhez elegendők: ha a' vendégek' szaporodása többeket tenne szükségessé, a' földes uraság szivessége bizonyosan nem mulasztand el azokról gondoskodni. 5. Itt sokkal kevesebb költséggel élhetni mint más némileg hirleltebb forrás-vizeinknél. 6. Ezen savanyú vizet, mint saját tapasztalásom bizonyítja, sokkal könnyebben lehet vegytani szétbomlás (decompositio) és igy saját kedves izének és orvosi erejének veszteségе nélkül tovább szállítani, mint a' füredi, bártfai, újlublói stb. vizeket. 7. A' budapestiek még azon különös haszonban is részesűlnek, hogy ezen, minden hasonló vizek között legközelebb eső, vizet minden hónapban, 's ha a' fogyasztás nevekednék, hetenként is, nyáron szintúgy mint nem kemény hideg télen, frisében kaphatnák. — Jelenleg is Forster nevű pesti kereskedő (Sebestyén-piacz 383 sz. az arany horgonynál) nyáron több ízben küldi saját alkalmatosságát a' kútfőhöz, hogy igy igazi, 's jól bedugott vízre tehessen szert; ki, tanácsomnak engedvén, arról is gondoskodott, hogy nagyobb és kisebb — a' gyógyítás' elején egy napra elegendő — üvegeket és korsókat is lehessen nála kapni.

Midőn ezen vizet hazám', különösen pedig Budapest' betegeinek és orvosainak figyelmébe ajánlom, egyszersmind figyelmeztetem őket, hogy azon savanyú víz, mellyet mindkét városunkban némelly vénasszonyok szalatnyai víz név alatt hordoznak és árulnak, épen nem szalatnyai.

Dr. Tognio Lajos.

A' hangok' hatalma.

Német novella.

Épen most játszám át Rombergnak gyermeke' halálára szerzett gordonka-elegiáját, és e' szerzeménynek nemes indulatja és mély melege által annyira érdekelve valék, hogy ellen nem álhattam, a' költői főgondolatot szabad phantasiaként újabb modorban tovább kifejteni. De vigasztalást nem találhattam, a' szomorhangok mindig jobban megindították szívemet; és azon meggyőződést nyertem, hogy a' hevenyésző művész, ha illy nemű érzést megilletett, azt nem igen hagyhatja el, hanem inkább mélyebben bele, mint kijátsza magát. Azonban érzelmének kijátszása által csillapúltnak érzendi magát, mint a' szenvedő fájdalmának kisirása által.

Midőn e' hangulatban a' nagy aranyos esti pirba néztem, melly épen szemeim előtt képzette ki magát, és teli gondolatokkal az isteni szépet csodáltam, kaptam a' következő levelet:

„A' mit sejdítettem, barátom! ma délelőtt, fájdalom, bekövetkezett. A' f—i katona biztosság megérkezett, a' többi összeirottakat három nap alatt a' hadhoz szállítandó. Hogy a' szerencsétlen sors e' dologban téged ért, szivemből sajnálom, és csak abban találok megnyugtatást, hogy erről tudósíthatlak. Cselekedj'! ez minden, a' mit neked tanácsolhatok."

Majd kiesett a' lap kezeimből. — Ez volna tehát bére több esztendei erőködésimnek, a' világon mint gordonka-játszó és szerző érdemes tagja lehetni a' nagy művészi láncznak! És épen most, midőn a' kiképzésnek olly lépcsőjén álltam, melly lehetségessé teszi, mind azon gyönyörű gyöngyöket, mellyeket a' szerelem' tengere megérlelt, hangokban a' világnak visszaadhatni! — Szívvel teli érzelmekkel, phantasiával teli remekképekkel, katonává legyek? —

Nem, sohasem! — átkozott legyen a' katona-zsarnokság!

A' felingerültségnek ez állapotjában léptem hozzám tartozóim' körébe.

Istenem! milly jelenést, milly jajgatást okoztam e' hír által! — Jó anyámnak és szeretett Czeczíliámnak könnyei összezúzták szívemet. Vigasztalni kisértettem őket és magamnak sem volt vigasztalása. Ekkor barátom' szavai jutottak eszembe: „Cselekedj'! ez minden, a' mit neked tanácsolhatok" és a' gondolat: Futás a' szabadságnak fiatal országába! villámlott át lelkemen.

Katona, szeretett anyám! nem, nem! az már most nem lehetek. Hivatásom — azt érzem — művész lenni! — A' műszer, mellyet játszom, a' mint tudjátok, minden mellette foglalatos testrészeknek legnagyobb hajlékonyságát kivánja. De legszerencsésebb esetben mint katona feszes karokkal, megkeményedett és érzéketlen kezekkel térek vissza, 's akkor isten hozzád, szeretett gordonkám. Azért igen erősen áll ez alternativa: művész vagy katona! azaz: futás a' tengeren át Amerikába, vagy akartalan rabszolgája a' katona-zsárnokságnak.

De anyám kért, testvérim átkorolták lábaimat, szívem' szeretettje zokogva függött mellemen, és kéresikkel ostromlottak, ne futnék: mert a' szerencsétlen esetben mindjárt agyonlövetném, a' szerencsés megszabadulás által pedig tőlök éltem' fogytáig elválasztva lennék.

Csaknem kétségbe esém! — Mind a' siránkozástól megbódúlva és a' legmélyebb lélekfájdalmomban a' mennyre tekintettem, hivén, onnan kellene segítségnek jőni. Ekkor Beethoven' Coriolánja hangzott lelkemben... Mozdúlatlanúl hallgatóztam a' hangokra. A' hősnek anyja, neje, gyermeki, unokái átfogják és ostromolják szivét, állna el feltételétől; de borzasztó elhatározottsággal hű maradt ő hivatásához, kötelességéhez mint hadvezér. Azonban Beethoven mester ismeri a' kedély' mélyeit pontosan, ő a' kérőknek igéző körét mindig szűkebbre vonja, és könyörgőbben ostromoltatik az atyai szív. Hevesen küzd ellen a' hős, de gyengébb és gyengébb lesz az ellenzés. Ekkor kétségbeeső szakasztásai hangzanak a' vonószereknek — a' hadvezér győzve van, az atya győzött — de Coriolan! — nincs többé...

Ekkor mint kétségbeeső vadan felkiáltottam: futás a' szabadság' fiatal országába! —

* * *

Futásom óta nyolcz nap múlhatott el, midőn este felé a' hajónak, mellyen valék, kapitánya, hozzám mondá: Most ön elleneinek körén és körmein kivűl van, és holnap láthatnunk kell Amerika' partjait. Csak bátorság, fiatal ember! még minden jóra fordúlhat.

A' mell szabadabban lélekzett, és egy hi-

zonyos aggodalom, melly futásom' egész idején nyomott, csillapodott. De most a' fájdalom hangosan kitört, szívem repedni akart fájdalmában.

A' szép hazától, anyától, testvérimtől és szeretettől elválasztva, a' homályos sors' martalékja lettem, és mindent, művészségem' és gordonkámon kivül elvesztettem, a' mi nekem kedves és becses volt. Itt jöttek eszembe Schiller' szavai, mellyeket szeretett Czeczíliám a' fájdalmas elválásnál vigasztalásúl velem adott: Nincs elvesztve és elenyészve, a' mit a' titokteljesen intéző órák homályteremtő öblökbe felvettek. Az idő egy virágzó mező, egy nagy élő a' természet, és minden gyümölcs és mag.

Csodálatosan enyhitve hangzottak ezek kedélyemben. Szellemem csendesebb lön, és foglalatosságot lelt a' körűllevők cselekvésökben.

De az esti pir mindig inkább elhalványúlt; setétebb és csendesebb lön; az esti csillag alányugodt, és a' titokteljes éj kormányzását elkezdette.

Mindenki, az őrt kivéve, alunni feküdt. — Nyugton vitorlázott a' hajó, csendes szélnél, a' mozgó aranyos csillagokkal himzett fekete tengeráron. — A' hold a' vízben egy óriási gyengén világított kristály oszlopot jelelt. —

Álomjárói gondolatokkal szemléltem az éji mennykúpot; szívem tágult. Részvétért körűltekintettem, de magamat egyedűl találtam a' setét éjben. —

Jőj hát ide! szeretett gordonkám! te mindenem! hazám, anyám, testvérim, és szívem' szeretettje! Oszsz meg fájdalmat fájdalommal, örömet örömmel! —

Buzgósággal vettem kezembe műszeremet, a' tetőre ültem, és néztem és játszottam a' csillag-világos éjben. Gordonkám különös varázstól lelkesítve látszott, magam is figyeltem a' hangokra. Úgy tetszett, mintha tulajdon enem két életre oszlott volna; egy álomélet állott mellettem. — Ábrándos képek lengtek halkkal keresztűl, és borzasztó hangok csengtek a' lágy levegőben. Delfinek pocskoltak a' hajó körűl; ezer hal suhogó vízrakétákat hatalmas ívekben löveltek a' mennynek; tengerikutyák vicsorgó fogakkal keresztűl vagdostak a' vízben; napporocskak lebegve áttevelygék a' léget; és egy holdszivarvány gyémánt cseppekből vonó varázsát fölöttem. Az alsó homályos hajótérből fekete árnyékok bútak fel, mellyek nagyobb és nagyobbak lettek, de csendesen és néman hallgatóztak műszerem' hangjaira. . . Mindig ingerültebb lön játékom... Egész létem hangnak tetszett . . . Majd zugott és zajogott a' gordonka erős akkordokban; majd regés és borzadós szerelem-panaszokban csengett. Ekkor egyszerre haragdühében vadon hangzott a' contra C, és egy Nona-Arpeggio közben minden hurokon fájdalmas hang metszé ketté álmaimat...

Egy húr elszakadt, és távol mennydörgés mormolt borzasztón közbe. —

„Szélvész!“ kiabálá a' kapitány, és ugyan a' pillantatban minden engem' hallgató szellemek matrózokká és hajólegénységgé változtak. „Zivatar és szélvész! — helyre!“ hangzott még egyszer a' parancsadó' szava, és egy eleven mozgás közös lön az egész hajótéren.

E' rövid idő alatt a' hajó már nyugtalanúl ment, és erős hullámok hatalmasan csapkodák a' palánkokat. A' fergeteg, melly a' fiatal nappal jött, feketén bevonta a' mennyet, és mindig több félelmes felhő rétegeket tolt maga előtt. A' távolban fenyegetve mormogá a' mennydörgés egyes erős érczcsapásokkal, és a' szélvész feltúrá a' tenger' mélyeit, hogy szörnyetegei haragosan egymáshoz verődnének. A' vízi jármű, mint könnyű játékszer, minden felé hányatva, üvöltve ropogott minden hasadékjaiban... Én gordonkámat erősen körűlkucsolva tartottam. Hideg izzadság folydogált homlokomon. Megalázva valék, mert isten, a' mindenható, haragja' gyermekét mozgásba tette. —

Most a' szerencsétlenség egyenesen fejünk fölött állott. Egy nagy tüzgomoly villámsebesen lövelt alá; mennydörgések közt esett az árbocz a' tengerbe; tüz lángolt az egész hajón, és az egész épitménynek reszketése és rengése elektrizálta és megkábitotta a' testet és érzéket...

Csak még e' szavakat: „a' hajó sűlyed! mi el vagyunk veszve!“ — 's aztán úgy volt, mintha fölöttem tüz és víz összecsaptak volna. . .

Fejem még zúgott, egész törzsökön fájt, testem' belső részei szenvedőknek tetszettek, midőn elméletem irányt kapott, és az elmultnak képei előttem világosabbak lettek. —

Végre több napok után helyre állíttattam, épen és egészségesen kimehettem. Most tudtam meg az orvostól, hogy Baltimoréban vagyok, hogy a' hajó, mellyen voltam, a' part' láttára az egész népséggel elsűlyedt, és hogy csak egyedűl én amerikai matrózoktól mentettem meg, a' mihez egy gordonka csodálatosan segített legyen...

Most tehát a' polgári szabadság' dicsért országában vagyok, az országban tele gyémánt bányákkal, arany folyamokkal, és ezüst aknákkal, az őserdőknek országában, hol óriáskigyók, nagy pillék, paradicsommadarak, és nevető majmok laknak; az országban, mellyben a' pálmát susogni, a' feketét nyögni, a' fenyítő ostort fütyölni és a' czukornádat csörögni hallhatom; az országban, hova annyi emberek vándorolnak, hivén, itt virágozni kell számokra Eldorádónak... Engem csak a' szükség kényszerített ide.

Léteszközök után kelle körűltekintenem, 's azért több utczán áttévelyegtem. Mint vert szívem, midőn egy nagy palota előtt állottam, mellynek közepéből virágokkal ékes erkély nyúlt ki, ez alatt égkék paizs függött, mellyen arany betűkkel írva volt: Jakson A. B.' hangműszertára. Széles, kényelmes márvány lépcső, gyönyörű karfákkal, vezetett fel engem oszlopos folyosón a' második emeletben egy nagy teremhez, hol a' műszereknek jeles gyüjteménye találtatott. Mert gordonkámat elvesztettem, tudakozódtam az itt állók' áráról, de ijedségemre megérettem, hogy egész készpénzem a' vevésre nem elegendő. Erre egy műszert kölcsön kértem, de tagadó választ kaptam, bár melly nagyon ostromlottam is kérésekkel a' kereskedőt. — Meglehetősen csalatva reménységimben tovább mentem, és egy bizományosnak pompás házába léptem. Itt megtudtam: hogy tanitóórák zongorára, guitárra, hegedűre és fuvolára üresek volnának. Azon észrevételemre, hogy csak gordonkában és generálbassusban adhatnék tanítást, ugyan az szemembe nevetett, mondván: hogy itt csak mulatságból, unalom' elüzéséűl gyakoroltatik a' hangászat, de olly száraz és elvont tárgyakkal, mint a' gordonka és generálbassus nem foglalatoskodnak. De ő még is egy pár sort akar nekem adni barátjához, Ádám őrnagyhoz, a' ki engem' haszonnal alkalmazhatna az új útépítésnél.

„Hogyan, mit?" kérdém közben hirtelen.

„Mint útcsinálót" vala a' nyugalmas felelet.

Mint tébolyodott rohantam ki e' házból, kétségbeesve futottam a' város' egy nagy részén át, a' nélkűl hogy tudnám hova, majd fogam csikorgatva, majd vadan nevetve, mig a' világító toronyhoz a' kikötő' töltésénél jutottam, hol a' hullám-verődés érzéseim' zivatarát elkábitotta.

Sokáig kellett gondolattalanúl a' toronyhoz támaszkodnom, mert a' nap jó mélyen hajlott a' nyugoti földhöz, gyengén aranyozván a' tárgyakat, mellyeket pillantata elért.

Minden igyekezetem, a' következő napokban alkalmatos foglalatosságot találni, hiábavaló volt. Hidegen fogadtattam, még hidegebben bocsáttattam el; és midőn még egyszer a' bizományosnál kérdezősködni kényteleníttettem, szolgái által házából kivitetett e' szavakkal: „El az útcsinálóval." Útcsináló! hangzott vadan mint recsegő harangütés füleimben. E' hang minden lépésnél hatalmasabb lett, és mindig jobban fájt. Fejem kopogni kezdett és mindig hangosabban verte: útcsináló! Szinte megtébolyodám! — A' nap melegen sütött, tikkasztón feküdt a' levegő az utczákon, mit sem éreztem, csak a' harangütéseket hallottam. — Minden futott, és lakásiba rejtette magát, csak kutyák, bogarak és én, igen és csak én tévelyegtünk az utczákon; mitsem tudtam, csak a' zúgó harang-hangokat hallottam. — Szédülés fogott elő és forgatott mint egy csavart (srófot) vég nélkűl; mit sem vettem észre, csak e' rettentő szavakat hallottam: „utcsináló!" és mindig és mindig „utcsináló!" míg végre erőtlenűl összeroskadtam...

Mi történt tovább, nem tudtam; midőn fölébredék, sötét éj volt. Igen későn lehetett, mert az utczák puszták és emberetlenek valának. — Erős éji harmat hullott; láz égett fejemben; üterem sebesen és erősen vert; fogaim vaczogva ütődtek egymáshoz; szivem görcsösen húzta össze magát.

Most éreztem még magamat valóban szerencsétlennek. — A' kegyesség' és könyörűletesség' keze nem mozdult. — Halott voltam elevenek közt, egyes sok ezer emberi teremtmények közt. — Senkié sem voltam; senki sem gondolt velem. — A' rabszolgát, a' kutyát irígyeltem, mindkettőnek ura van; irígyeltem

a' vashoz kovácsolt gyilkost, az útirablót, mindkettő argus-szemekkel őriztetik. — De én! — én magányosan állok; fogott vagyok és nem fogva. — Egy szóval: én mi sem vagyok! — Ez még is szörnyű szerencsétlenség! —

Megutálni való vagy épen semmi becsű volnék, ha most, midőn életemet méltósággal nem viselhetem, ön megmentőm lennék? — E' világon mindig vak rabszolgája legyek a' sorsnak? — Alig intézhetem egy napig is életem' irányát? — Nincs en akaratom? Nem vagyok szabad, mint a' teremtő maga, erővel lerázni a' kötelékeket, mellyek többé nem tűrhetők? És egészen megvetendő lenne az, ki így elszánva élete' fonalát szétszakasztja?

Mindig homályosabban, mindig véresebben körűlvonà és átkörmölé a' gonosz sértett érzékimet. . . Végre tökéletesen elhatározva valék. . . A' kétségbeesés a' tenger felé hajtott. . . Ekkor ismét egyszerre ama' kedveltjeimmel telt szép palota előtt állottam. Csak még egyszer kijátszani akarnám magamat, 's aztán örömest életemet végezni... Lábam a' ház előtt gyökeredzett... Itt, épen itt ez oldalon függnek kedveltjeim! ... Egy gondolat villant át sebesen éjjel borított lelkemen. . . Velőm zavart volt, minden idegim rángatóztak, és, a' morál feletti sok tépelődés nélkűl, már az erkély alatt állottam, szemeimmel mérvén a' nehézségeket, mellyeket meggyőznöm kell, hogy a' második emeletbe jöhessek. . . E' szavakkal: „Csak még egyszer eleget játszani" a' vas rudakon a' rostélyozott ablakokon át hirtelen az első emeletbe fölemeltem magamat. . . De itt — innen nehéz volt az erkélyhez jutás, emberlépteket is hallottam az útczán végig. . . Magamat a' hideg vas közé szorítottam, melly meleg és nedves lett újjaimban, és mélyen lélekzettem, midőn a' léptek megállapodás nélkűl alattam elhaladtak. . . Félénken még egyszer magam körűl tekintvén, egy elszánt de szerencsés lépést tettem az erkélynek vas hordozóihoz, és egy pillantat alatt a' karzaton át voltam... Az ajtó szerencsémre nem volt zárva, 's még is e' véletlenség majd zavarba ejtett. . . Csak még egyszer eleget játszani — és sebesen siettem át a' termen kedveltjeimhez. Rettentőn vert most szívem; mellem szűk volt, a' megfúladás közel, jeges izzadás' csepjei nyomták homlokomat, kezem rángatózott, mellynek végbe kellene vinni a' gaz tettet...

Vissza mentem az erkélyhez fris levegőt szivandó; aztán ismét sebesen kedveltjeimhez, és e' szavakkal: „csak még egyszer eleget játszani" kezemben volt egy gordonka, és kész valék a' visszatérésre... De oh egek! halld! — halld! — Melly mennyei hanga érdekli füleimet! — Térdeimre estem, és a' vétkes kezet a' gordonkáról leejtettem. . . Milly hangok fogják körűl érzékimet! — Milly édes levélsusogás, milly titkos istennek tetsző ének! . . A' zivatar mellemben csillapúl, hallgat, és lekötözöttnek tetszik! . . Az elszakadozott felhők gyengén egymásba úsznak és kék aetherként elenyésznek. — Ezek mennyei hárfa-hangok, érthetőn hallom. . . Békét akarnak nyujtani, és a' vétket mellemben megsemmíteni: — „Ti hangzó lények, kik isten' lehellete által az emberhez szóltok, és így a' végest a' végtelennel összekötitek, halljátok, vigyétek fel forró imádságomat, vigyétek az istenhez, az irgalmas bíróhoz, hogy nekem bűnösnek megengedjen, és a' szellemet magához vegye, ha én, a' világot megúnva, életemet önkényesen eltörlöttem!" ...

„Megállj fiatal ember!" mennydörgött e' perczben egy szózat mellettem. „Előbb: mit csinál itt ön? és mikép' jön ide? — Nem sok hibázott, hogy ön lábaimnál holtan feküdt, és csak nyilatkozása, magát önkényesen kivégezni, hajtotta pisztolyomat a' földnek."

E' szavakkal Jackson úr fegyverzetten állott előttem. Aztán sebesen mondá: „Most kövessen magányszobámba!" Akarattalanúl követtem. Ott megjövén, számos fekete szolgái által annyi gyertyát gyujtatott, a' mennyit csak lehetett, hogy a' szoba napvilágos lön. A' mint a' világosság növekedett, úgy lett helyzetem érzékenyebb és fájdalmasabb. . . Ekkor ismét az aeolhárfa hangzott a' teremből, és a' hangokkal vigasztalás és bátorság jött szívembe. Nyugodtan elbeszéltem most kivánságára életem' történetét.

Midőn elvégeztem, a' legszebb gordonkát adá kezembe e' szavakkal: „Mielőtt önt a' törvények' szigorúságának átadnám, lássa kivánságát teljesítve, és játszhassék még egyszer eleget."

Buzgón csókolám a' szép műszert, és egy szabad phantasiát játszottam. De a' búskomorság elfogta szívemet. Elenyészett ifjúságnak, kedvesimtől elválásnak, és elvesztett honomnak képei tűntek lelkem elé. A' szeren-

csének és szeretetnek szép álomképei felbuktak ugyan némellykor, de életemnek változó drámája idegeimet betegekké, érzékenyekké és szomorúkká tette. Hogy magam' összeszedjem, egy négyhatos accordon kitartottam a' magas E—t. De a' hang mindig gyengébb és gyengébb lett, míg könyár nedvesítette a' gordonkát. Ekkor megölelt Jackson úr és monda: „Csak ezt akarám megtudni. Ön nálam marad, és kipótolja fiamat, nőmet, kiket nem régiben elvesztettem. Már régen kivánságom volt, egy barátot birhatni, kinek legbelsőbb kedélye az enyémmel megegyezne. Én azt megtaláltam, és szerencsés vagyok, ön is az legyen.“

Azután lelkesedéssel kiálta: „Éljen a' nemes hangászat! mert igen nemesnek kell lenni e' művészetnek, melly illy erőt ád a' szenvedésre.“

‚Igen, bizony nemes és szép az‘ mondám — de különösen meg kell emlékeznem az aeolhárfáról, melly kezemet a' vétektől elhárította, 's mellynek megmentésemet és szerencsémet köszönhetem!

Szödi Pál.

Magyar játékszíni krónika.

Jul. 21. Norma. Lipcsey Klára és Benza vendégek. — Dériné dicséretesen vitte a' czímszerepet; Joob meglehetősen és talán jobban mint máskor a' római proconsulét, de alsó hangjain, szokás szerint, rekedtség volt. Ettől ő alig fog megszabadúlhatni. Benza igyekezett, erőködött, de nem birt olly köz megelégedésre munkálni, mint Udvarhelyi, ki e' szerepben (Oroveso) a' közönségnek kedvencze. Feltünt színpadunkon Lipcsey Klára is, kiről a' Honmüvész' vidéki műbirái olly sok dicséreteset mondottak. Gyönyörű szép alak, sugár sylph-termet; arcza, mind a' mellett, hogy igen roszúl volt kifestve, bájoló 's mozgásaiban, nem művészi ugyan, de természetes kellem; olly dolgok, mellyek előttünk motiválják a' vidéki műbirák' magasztalásait, de minket városiakat nem birnak elvakítani, hogy meggyőződéseinket ki ne mondjuk. Külsejére nézve ő a' legbájolóbb, de énekére nézve a' leggyengébb Adalgisa, kit valaha színpadon láttunk. A' kezdőknek is csak kezdője még, 's nem igen sok képzelete lehet operai énekről. Hangjáról azt mondanók, hogy benne valami idétlen van, ha nem félnénk, hogy illy gyengédtelen beszéddel a' női szépség' felség-sértőinek tartatunk: így csak azt mondjuk, hogy azok ki nem fejlett, gyermekleány' hangjai, mellyek még nem éneklésre valók. Mi válnék belőle iskola által, tapasztalt ének tanítók tudnák meghatározni: mi csak azt mondjuk, hogy kár volna, ha ezen bájos színpadi tündért a' magyar színházak elveszítenék. Ha operára nem volna használható, képeznie kellene magát színésznővé. A' közönségtől egypár zajos tapsot nyert, mert a' taps-jutalom a' férfiak' hatalmában van 's a' férfi-tenyér igen hamar mozdúl tapsra női szépség' látására.

Jul. 22. Nőragadás az álorczás bálból. Ezen vasárnapi bohózatnak egyik fő szerepe Ágoston, mellyet Hubenaytól láttunk igen jól adva; ma Telepy adá, ki azt nem látszik érteni. Ő nagyon is virgoncz, élénk volt 's a' mi nevetségest mondott és tett, azt igen is látszott érteni, és akarva mondani, holott ezen szerepnek az őszinte, bátor, de egészen ön tudatlan butaság bélyegei.

Jul. 23. Lantos és törvényszék, vígj. 2 felv. Irta Kotzebue, ford. Megyery Károly. — Eleven holt házaspár. — A' színműről magáról — értjük az elsőt — hallgatunk, mert róla nem is mondhatni semmi épületeset; az előadás a' gyengébbek közé tartozott. Megyery eléggé iparkodott, de játékának kevés hatást tuda szerzeni, mert ez a' Nicodemus úr nem olly szerep, melly a' fáradságot megjutalmazná. Éder Luiz ma ismét egy naiv leánykát játszott 's szerepét ismét tökéletesen elrontá. A' milly örömest halljuk őt, — mind a' mellett, hogy nem alaposan készült énekesnő, — énekelni, olly nem örömest látjuk játszani; neki erre kevés hivatása van. Víg szerepein valami feszes és erőltetett van, komoly és szomorú szerepei pedig érzés nélküli, üres, egy hangú declamátiók. A' szereposztóknak volna kötelessége őt csak a' maga' helyén használni. Erkelnének rég meg akartuk mondani, hogy ő nagyon is bátor kezd lenni a' színpadon 's evvel ügyekszik ügyetlenségeit elpalástolni. Tőle ugyan, mint kezdőtől, igazságtalan dolog volna nagyokat kivánni: de figyelmeztetni nem árt. Ő olly illetlenül hányja veti vállait és kezeit, olly dísztelenül nyujtja előre nyakát, hogy ha ezt úgy láthatná, mint a' közönség, elrémülne magától. Ez a' nagy magavetiség igen kevés gyengédségre mutat, 's általában nem út arra, hogy mozgásai valaha azt nyerjék meg mi grátiának neveztetik. Ma alig volt egy pár szava 's ezek' elmondását is nyaknyujtással, vállvonogatással, kézhányással czifrázta ki; gondolván, hogy így szebb.

Az eleven holt házaspárban Szerdahelyi különös jó szeszélyében volt 's e' kis bohózatnak igen nagy élénkséget adott 's a' nézők által többszöri zajgó tapssal jutalmaztaték. Dériné szinte igen dicséretesen játszott 's azt bizonyítá, hogy belőle ügyes parodistáné válhatnék, ha erre elszánná magát. Szatmáry Karolina kis szerepét értelmesen és illedelemmel adá, kár, hogy ő többször nem használtatik; benne tehetségek vannak 's azokat elhanyaglani vétek. Valami Szabó urat is láttunk ma egy inast játszani, ki szerepnemtudással és akadozással tette magát észrevehetővé. Azonban ez nem újság; tapasztaljuk nemkezdő színészeken is. Még egy fontos dolgot kell e' helyt említenünk. Az öltözködésben egy idő óta fonákságokat veszünk észre, úgy látszik, mintha erre most semmi ügyelet nem volna. De ha az igazgatóság e' részben elmulasztja kötelességét, a' színészeknek magoknak kellené öltözeteikre gondot fordítani. Színésznőinkre e' részben legtöbb a' panasz. Ők hiúságokat — kiveszszük a' kiveendőket — elébe teszik a' művészetnek. Ismerünk színésznőt — egyikét a' korosabbaknak — ki mindig jónak, szépnek, fiatalnak, csinosnak akar látszani. Olly szerepet, melly színpadilag rút, vagy cselszövényes, vagy öreg, vagy mellyben aljasan kell öltözni, világ' minden kincseért sem vállalna. Ő nem játékával akar hatni, hanem személyét és köntöseit fitogtatni. 'S mi ez egyéb mint a' művészetet typus és character nélküli kaczérkodássá (coquetterie) ruha-productióvá alacsonyítani? Illyeneket az igazgatóságnak szorosan kellene vennie és szigorúan büntetnie, mert ez haszontalan színházi fényüzésre és — a' mit jól megjegyezzünk — a' művészet' hanyatlására vezet. Ezen észrevételre itt Dériné mai öltözködése adott okot. Ő ma egy elszegényedett feleséget játszott és fodrokkal, szalagokkal és selyem köténnyel piperézte fel magát, 's rajta a' szegénységnek legkisebb jele sem volt. Már illy öltözködést hogyan tudna Dériné Hagymáné asszony' szerepében igazlani, nem foghatjuk meg; 's ezen öltözködés annál különösebb és szembeötlőbb volt, minél jobban és characterszerűbben vala Hagyma uram (Szerdahelyi) öltözködve.

Jul. 24. Sevillai borbély. **25.**

Egyveleg.

Uj módja a' marhavágásnak. — Az angolok mostanában új módját találták fel a' marhalevágásnak, melly vértelen, fájdalomtalan, gyors 's ekképen egészen czélszerű. A' salétromgáz az ölő szer, melly az ökörnek, juhnak, bornyúnak stb. beadatik. Az így leölt marhának húsa tovább marad fris, és jobb izű a' főbe ütötténél vagy lemetszetténél. A' londoni hus-árusok többnyire elfogadák e' módot immár, 's remélhető, hogy az Europa' többi részeiben is utánoztatni fog.

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betűivel.

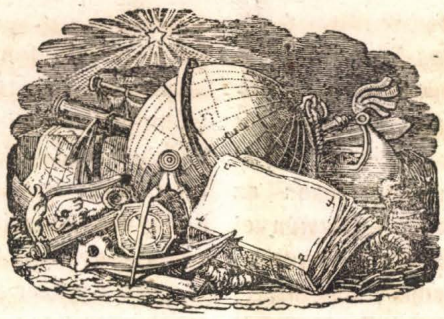

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

MÁSODIK ÉV

Második félév. **Pest, augustus' 2. 1838.** **10. szám.**

Tartalom: Az örökülési törvényekről. Tocquevilletől *(Fábián Gábor)*. — Az általános elszegényedés és a' párisi szegény, és szegénybeteg intézetek *(Dr. Czilchert Róbert)*. — A' hajós *(Sujánszky)*. — A' Santa-Cruz kórház Lissabonban. Portugal novella *(V. P.)* — Magyar játékszíni krónika *(25, S. F. és ***)* — Egyveleg.

Az örökülési törvényekről.

Tocqueville-től.

—

Csodálni lehet, hogy a' régi 's mai publicisták az örökülési törvényeknek nagyobb befolyást nem tulajdonítottak az emberi dolgok' menetelében. Igaz, hogy e' törvények a' polgáriak' rendéhez tartoznak: de azokat minden politicai intézvények' fölébe kellene helyezni; mivel hihetetlen befolyással vannak a' népek' társasági állapotjára, 's azoknak a' politicai törvények' csak kifejezései. Továbbá némi biztos és egyforma módon munkálnak a' társaságra, és mintegy hatalmokba ejtik a' nemzedékeket már születésök előtt. Általok az ember majd szinte isteni hatalommal van felruházva a' hozzá hasonlók' jövendője felett. A' törvényhozó — ha egyszer szabályozta a' polgárok' örökülését — századokig nyugszik; megindítván munkáját, kezét róla bizvást leveheti; a' mozgony saját erejével dolgozik, 's mintegy maga vezeti magát egy előre kijelelt czél felé. Bizonyos módú szerkezeténél fogva a' tulajdont, majd azután a' hatalmat néhány fők körül egyesíti, központosítja és halmozza össze; az aristocratiát mintegy a' földből ugratja elő. Más elvektől vezettetve 's más ösvényre vetődve munkássága még sebesebb; elosztja, eldarabolja, elszórja a' javakat és hatalmat; illyenkor gyakran megesik, hogy elrémülünk haladásának gyorsaságán; 's nem reménylvén hogy mozgását megállíthassuk, legalább nehézségeket 's akadályokat igyekszünk hányni elébe; munkásságát ellenkező erők által akarjuk súlyegyenbe hozni. Mind haszontalan gondoskodások! eltördel ő, vagy darabokban röpít szét mindent, mit útjában talál; felkél 's visszaesik szüntelen a' földre, mind addig, míg végre csak egy felszálló, tapinthatatlan port mutat, mellyen a' democratia foglal helyet.

Midőn az örökülési törvény megengedi, 's még inkább, midőn rendeli a' fiúk' egyenlő osztályát az atyai javakban: kétféle következményt okoz, mellyeket gondosan meg kell különböztetni, ámbár azon egy czélra törekednek.

Az örökűlés' törvényének következésében minden birtokos' halála felfordúlást szerez a' birtokban; a' javak nemcsak gazdájokat, de — úgy szólván — természetöket is megváltoztatják 's szüntelen apróbb részekre tördelődnek.

Ez a' törvénynek egyenes 's némileg anyagi következménye. Olly országokban tehát, hol a' törvényhozás az egyenlő osztályt megalapította, a' javaknak, különösen a' földbirtokoknak szükséges rendeltetése: az elaprózatás. E' törvénynek következményei mindazáltal csak idővel lesznek érezhetők, hahogy a' törvény saját erejére hagyatott; mert hacsak a' család két gyermeknél többből nem áll (azt mondják, olly népességü országban, mint Franciaország, a' család' közép száma három), e' gyermekek, megosztozván atyjok' és anyjok' jószágán, nem fognak szegényebbek lenni, mint amazok különkülön.

De az egyenlő osztály' törvénye befolyását nem csak a' javakon gyakorolja, behatással van az még a' tulajdonosak' lelkére is, 's szenvedélyeiket segítségül hívja. Ezek az ő közvetetlen következményei, mellyek a' nagy jószágoknak 's — főkép — nagy uradalmaknak igen hamar véget vetnek.

Olly népeknél, hol az örökülés' törvénye az elsőszülöttségi jusra van építve, a' földes uradalmak igen gyakran nemzetségről nemzetségre szállnak, a' nélkül, hogy felosztatnának. Ebből az következik, hogy a' családszellem magát némileg anyagosítja a' földben. A' család képviseli a' földet, a' föld képviseli a' családot, örökíti nevét, eredetét, dicsőségét, hatalmát és erényeit. Elenyészhetlen tanúja az a' múltnak, 's becses záloga a' jövendő létnek.

Midőn az örökülési törvény az egyenlő osztályt megalapítja, lerontja ama' benső kapcsolatot, melly volt a' család-szellem 's földnek fenntartása között; a' föld megszűnik képviselni a' családot, mert egy vagy két ivadék' multával elkerülhetlenül fel kelletvén osztatnia, látni való, hogy szüntelen kisebbednie 's végtére egészen elenyésznie szükség. A' nagy földbirtokos' fiai, ha kevés számmal vannak, vagy a' szerencse nekik kedvez, táplálhatják ugyan magokat olly reménynyel, hogy nem lesznek szegényebbek mint szerzőjök: de nem azzal, hogy ugyanazon jószágot birandják, mellyet amaz; az ő gazdagságok minden bizonnyal más elemekből fog állani, mint amazé.

Immár, azon pillanattól fogva, midőn a' birtokos földesuraktól az érzemények', emlékek', büszkeség' 's nagyravágyás' nagy érdekét a' föld' fenntartására nézve elvettétek, bizonyosak lehettek, hogy azt el fogják adni előbb utóbb; miután annak eladásában nagy pénzbeli érdek fekszik rájok nézve; az ingó tőkék több kamatot adván, mint egyebek, 's könnyebben fordíthatók levén a' pillanat' szenvedélyeinek kielégítésére.

Az egyszer feloszlott nagy földesúri birtokok többé helyre nem állanak; minthogy a' kis birtokos, mértékirány szerint, több jövedelmet húz telkéből, mint a' nagy birtokos a' magáéból: azért drágábban is adhatja el mint ez. Ennél fogva azon gazdasági számolások, mellyek a' gazdag embert roppant birtokainak eladására határozták, még inkább gátolandják őt aprókat venni, hogy belőlök nagyokat csináljon.

Az, mit család-szellemnek nevezünk, gyakran a' személyes önszeretet' csalódásán van épülve. Az ember szeretné magát örökíteni 's némileg hallhatatlanítni legkésőbb ivadékaiban. Hol a' család-szellem véget ér, ott a' személyes önszeretet valódi hajlandóságaira tér át. Minthogy a' lélek előtt a' család már csak úgy tűnik fel, mint egy homályos, határozatlan, bizonytalan dolog: kiki a' jelennek kényelmeiben merül el; az ember gondoskodik egy utána jövő nemzedék' létrehozásáról, de ennél többet nem tesz. E' szerint senki sem igyekszik családja' örökítésén, vagy legalább más módokon igyekszik azt örökíteni, mintsem földesúri tulajdon által.

Így az örökülési törvény nemcsak megnehezíti a' családokra nézve ugyanazon uradalmak' épen fenntartását, hanem elveszi tőlök annak még ohajtását is, és mintegy arra birja őket, hogy vele együtt dolgozzanak saját romlásukra.

Az egyenlő osztály' törvénye két ösvényen jár: munkálván a' dologra, munkál az emberre; 's munkálván az emberre, eléri a' dolgot. E' két úton alapjában támadja meg a' földesúri tulajdont 's elenyészti gyorsasággal a' családokat úgy, mint a' jószágokat.

Bizonyára a' XIX-dik századbeli franczíák, kik mindennap tanúi az örökülési törvények által okozott politicai 's társasági változásoknak, azok' hatalmát kétségbe nem vonhatják. Naponként látják ők azt szünet nélkül jőni menni földeiken, felforgatva útjá-

ban lakjaik' falait, 's lerontva sövényét mezeiknek. De bár nálok az örökülési törvény már sokat végbevitt legyen is: még sok végbevinnivalója vagyon hátra. Emlékeik, véleményeik és szokásaik hatalmas gátokat hánynak annak elébe.

Az amerikai egyesült-státusokban pusztító munkája már csaknem be van végezve. Itt lehet annak fő következményeit kitanúlni.

A' javak' elörökösítéséről szóló angol törvény majd minden státusban el volt törölve az amerikai forradalom' idejekor. Az örökös nevezést illető törvény pedig ollyképen módosíttatott, hogy csak észrevehetlenül terheli a' javak' szabad forgását.

A' mint az első nemzedék véget ért, a' földek kezdettek felosztattatni. E' mozgás idő' jártával mindig gyorsabbá lett. Ma, midőn még hatvan év alig telt el, a' társaságra már alig ismerhetni; a' nagybirtokú földesurak' családjai majd mindnyájan a' köz tömeg' kebelébe merültek el. Új-York' státusban, hol azok igen nagy számmal voltak, alig úszkál még egy kettő az őket benyelni készülő örvény felett. E' gazdag polgárok' fiai már ma kereskedők, ügyészek, orvosok. Nagyobb részök a' legmélyebb homályba süllyedt el. A' rang- 's örökségbeli különbözések' legvégsőbb nyoma is elenyészett; az örökülési törvény minden mértéket meghaladott.

Fábián Gábor.

Az általános elszegényedés

és a' párisi szegény, és szegénybeteg-intézetek.

Nagy és temérdek azon előmenetel, melyet a' földmivelés a' kereskedés és a' köz szorgalom' jövedelmére nézve az újabb idő általában tett, és azon észleges elvek, melyeket a' szorgalomrendszer' irói, Smith Adamt-tól egész Mac-Culloch-ig az angolok, Say a' francziák, Sartorius, Jakob, Storch, Soden gróf, Lotz 's a' t. a' németek közt állítottak; mind inkább gyakorlatilag igazak- és valókúl ismertetnek el. De kezet fogva ezen emelkedéssel más tünemények is léptek elő, az emberbarátot kevésbbé vígasztalók, ki a' nagy gazdagságokat igen különbözőleg 's egyenetlenül látja a' nép' tömegében felosztatva, 's a' nyomorúltak' számát, a' határtalan szegénység' rémeit egy az előtt ismeretlen fokra emelkedve. 'S bármi alaptalan legyen is azon állítás, hogy ez elszegényedés ugyanazon rendszernek gyümölcse, melly ama' szép előmenetelt okozá, 's tulajdonítassanak bár e' nagyobb nyomorúság' komor tüneményei jó részint a' nagy gazdagság és szegénység közti szembeszökőbb ellentétnek, mellyek viszonyos fogalmai csak akkor eredhetnek, ha az összehasonlításra indító okok jelen vannak: mindazáltal sohasem éreztettek e' tünemények élénkebben és soha sem szólalt fel több emberbarát azok' orvoslása' tárgyában, mint ezen újabb időben a' nemzeti gazdagság' fölemelkedése' idejében.

De milly különbözők valának különböző nemzeteknél a' vélemények 's állítások e' tekintetben, olly különböző orvoslásokat, 's a' bajt többet kevesebbet enyhítő czélirányos és czélellenes intézkedéseket is hoztak elő, vagy mint puszta agyvázok és silány hypothesisek, csak hamar feledékenység' sírjába merültek. Az igen sok közül itt azon eszmét említem, melly Angolországban, hol ezen szomorító ellentét legszembeötlőbben tűnt fel, elsőben is Malthus-tól próbáltatott, ki a' bajt az emberek' feletti nagy számában, az orvoslást a' szaporodó népesedés' csökkentésében kereste, 's ennél fogva az oktalan házasságok' gátoltatását, 's a' mind e' mellett is születendő szegény gyermekek' elhagyatását javasolta! Ugyanazon helytelen elvből menvén ki: hogy a' népesedés mindig a' számfelettiségre törekszik, Ortes, Foderé, Weinhold stb. ha szinte nem olly elégtelen, de annál kivihetlenebb és erkölcsileg lehetlenebb szabályokat hoztak indítványba. Még gyakorlatibbnak látszik Duden' és Mohl' javaslata, kik szinte a' szerfeletti népesedésnek — legalább a' részletesnek — hódoltak 's a' segédmódot a' kivándorlásban gondolták feltalálni.

Egészen különböző Malthus' iskolájától azon felekezet, melly a' szegény néposztály' növekedő nyomorúságát az újabb nemzeti gazdaság' rendszereiben keresi, és vagy visszaohajtván a' jó régi időket, mint Morogues a' mostani iparfejlődést, az erőszakosan előre törekvő gyári rendszert, a' nagyszerűen industrialis földmivelést, és mint Villeneuve a' szegények iránti szeretet' és irgalom' érzeményeit, a' rationalisticusabb

életszemlélet által elfojtó protestantismust vádolja; vagy ellenkezőleg a' jó régi időket nemcsak vissza nem kivánja, sőt az újabb nemzet-gazdasági rendszereket elégtelenek 's hibásoknak nyilatkoztatván, azokat még újabbakkal pótolni 's az iparfejlődésnek egész új alapot adni kiván. Ez utolsókhoz különösen három rendszer tartozik: első a' st-Simonismus, mellynek jelszava „Chacun selon sa capacité, chaque capacité selon ses oeuvres" (kiki tehetsége szerint, 's minden tehetség tettei szerint) és főtörvénye: „Minden ember számára kivétel nélkül, de tehetségéhez képest: nevelést, munkát és kényelmet". A' legszámosabb 's legszegényebb emberosztály' állapotját megjavítani; és az embernek más ember általi használtatását eltörleni, azaz, meggátlani ohajtván, hogy egy bizonyos emberszám csak néhány más' kedveért éljen 's dolgozzék, a' sz. simonismus minden magányzó birtokot meg akart semmisítni, és helyette egy közbirtokot állítani fel, melly egy hierarchicus, 's a' tőkét az érdem- és szükséghez képest kiosztó kezelés alatt állott volna.

A' második nem kevésbbé természetellen 's ábrándos rendszer az úgy hitt „kedvgerjesztő munkásságé Fourrier-től", mellynek két roszúl alkalmazott főelve: a' magányosak' összesítése egy kis, de szorosan összekötött társulatba és a' nyereség' felosztása az annak érdemlésénél mutatott arány szerint.

Végre a' nem annyira az egész néptestet illető, hanem szorosan csak a' dolgozó nép-osztályra ható próbatétele Owen Róbertnek, a' sűrűn népesedett alsó Skótországban (Lenarkban), melly szerint egy a' szegény és nyomorúlt dolgozónak munkára alkalmat nyujtandó köz tőke alapíttatott, és mindaz a' mi a' dolgozók' tartására szükséges volt, a' köz munka' jövedelméből nagyban és közösen vétetett. Owennek e' termékeny gondolatja legalább anyagúl szolgált más, az alapítvány' kiterjesztettségében és a' következmények' fontosságában sokkal nagyszerűbb intézeteknek, nevezetesen e' gondolatból látszik kicsirázottnak van den Bosch hollandi tábornagy' azon terve is, melly szerint a' szegények' tartása a' legegyszerűbb 's legtermészetesb alapra támasztaték t. i. a' földmivelésre; miből azután az

igen jótékony és nagy foganatú szegénygyarmatok eredtek, mellyek Hollandiában 1818-dik esztendőtől díszlenek, 's azóta nem csak más országoknak e' tekintetben elismert példányai, de egyszersmind tettleges bizonyítványai, hogy az egészséges és dolgozható szegények az alamizsnától valóban függetlenekké tétethetnek.

De tömerdek még azon indítványok' száma, mellyek újabb időkben a' szegényebb néposztály' nyomorúságának kisebbítésére több, kevesebb sikerrel tétettek, emlékezetbe hívom csak az angol szegény-adót 's azon szép vitákat, mellyek ott az emberiség' e' szent ügyében előfordúltak 's mai napig előfordulnak, úgymint azon érdekes czikkelyt, melly az újonnan megjelent német folyóiratban „Deutsche Viertel-Jahrsschrift Januar-Mart. füzet 1838" Pauperismus czim alatt foglaltatik, mellyben mind az, mi e' tekintetben gondoltatott 's iratott, röviden előadva találtatik, 's a' mellyből legalább világosan kilátszik, hogy az előhaladó időszellem, nemcsak a' tudományokra, hanem az igazi kereszténység' tanítmányaira is, nevezetesen a' felebaráti szeretetre, a' gyakorlatiság' bélyegét rányomni mindinkább törekszik, 's hogy a' szegénységen és a' szaporodó nyomorúságon, mint az elkeménykedés és elvadulás' főfő forrásán, minden szellemi tökélyesedés' 's erkölcsi művelődés' legveszedelmesb szirtén hatósan segíteni, kortársink' mindenütt buzgó akaratja.

És ezen dicséretes törekvést találjuk kifejezve a' különböző művelt nemzeteknél nemcsak a' nemzet-gazdaság' elveiben, mellyek szerint vezéreltetnek, hanem leginkább a' szegényápolás' állapotjában, melly tehát leghelyesebb mértékül szolgál, egy nemzet' erkölcsi és szellemi művelődése' megitélésénél, minthogy belőle a' felebaráti szeretet' kötelességérzésének, valamint a' rendtartás- és jó kormányzásnak foka legjobban kitetszik.

Mint mindenütt, úgy itt is kitünőleg és nagyszerűen lép elő Franczia- és Angolország. De Angolország' szegény adója, melly a' jótékonyság' szeretetét elfojtja, minthogy reá kényszerít, a' kormány' rendszerét gyanúval terheli, 's végre a' henyélést 's lomhaságot ápolja, biztos kikötőt mutatván a' szegényadóban, erkölcsileg, országnokilag és gyakorlatilag utána áll a' franczia sze-

gényápolásnak, mellynek alkotása a' különböző czélokat egy olly nagyszerű és bámulatra méltó egészbe szövi össze, hogy valóban minden nemzetektől utánozandó példányúl tekinthetik. Értem ezt különösen a' szegényápolások' azon részéről, melly olly szegényeket segít fel, kik vagy még nem birják a' szükséges erőt és tehetséget, hogy magoknak élelmet kereshessenek, (szegény árvák, lelenczek és vesztökre hagyatott gyermekek); vagy azon tehetség 's erőtől ideiglen vagy mindenkorra megfosztattak (vakok, süketnémák, betegek, gyógyíthatlanok stb.). Mert a' szegényápoláshoz azon szegények is tartoznak, kik szükséges erővel 's tehetséggel birnak ugyan, de azt vagy lomhaságból gyakorolni nem akarják, vagy ha akarnák is, az alkalomban szűkölködnek, mint p. o. olly emberek, kik könnyelműség, szerencsétlenség, industrialis vagy országos zendülés, önhibájok és bűnök által, az élelemkereset' módjait elvesztették, és ezekről jelesen gondoskodott Angolország is a' szegény- és bűngyarmatok által.

Íme tehát amaz első tekintetű szegények és szegénybetegek' párisi intézeteinek rövid rajza *).

A' párisi kórházak bírtak a' nagy franczia zendülés előtt mintegy 7—8 millió frankkal. A' roppant politicai lázadással az irgalomintézetek is megbuktak, jószágaik eladattak, elraboltattak, és a' szegények a' közönséges zenebonában, rövid időre, kemény sorsoknak adattak martalékúl. De nem soká tartott a' művelt Franciaországban ez állapot, és még 1793 esztendőben hozatott egy törvény, melly szerint a' szegények' ápolása nemzeti adósságnak jelentetett ki, nyolcz évvel később pedig (febr. 23-dikán 1801.) egy más törvény által, a' kormány' legtöbb jövedelmei, mellyek' beszedése a' politicai körülmények miatt megcsökkent, úgymint minden nemzeti jószágok, mellyeket magányzó személyek' tulajdonivá tettek, a' legközelebb fekvő kórházaknak adattak által, és

*) E' rajzot dr. Casper T. L.' adatai után (Beitraege zur medizinischen Statistic und Staatsarzneikunde. 1 kötet. Berlin 1825.) merítém. Újabb adatokhoz, sajnosan vallom, nem juthattam, 's ha azúta ez itt előadott rendszer változott is, bizonyosan a' javítás és haladás' szellemében változott. Ez azonban azon erkölcsi hatásra nézve, mellyet e' soraim által elérni szándékozom, teljesen mindegy. —

e' tekintetben ezen intézetek' kedveért a' legszigorúbb nyomozgatások rendeltettek. Így lett az irgalom-intézeteknek megint egy alapbírtoka, melly' kezeltetésének a' tökéletes nyilvánosság' legbecsesb oldala. Mert olly intézeteknek, mellyek vagy egészen, vagy nagyobb részint a' közügy (Gemeinwesen) együtthatása által tartatnak fenn, szükségképen időről időre nyilvános számot kell adni hatásokról 's mibenlétökről: először is, hogy az adakozónak illendő kimutatást szolgáltassanak köz jóra fordított adományáról, azután, hogy megmutassák, miképen a' köz ítéletet 's véleményt nem kerűlik, 's végre, hogy alkalmat nyujtsanak a' több oldalról lehető javításokat tárgyazó véleményeknek kifejezésére a' népben. Ez igazság' következésében nem csak Franciaországban, de Angliában is jelennek meg minden évben nyomtatott tudósítások (Comtes rendus, Reports), az irgalomintézetek' 's kórházak' igazgatásáról, mellyek valóban a' legjótékonyabb 's leggazdagabb oktatási forrásokká lettek nem csak az orvosra, hanem az országleiróra 's a' kormányférfira nézve is.

(Vége következik.)

Dr. Czilchert Róbert.

A' hajós.

Az élet' tengerén
Árút viszek,
Vihar szelektől én
Nem rettegek.

Az ég bár föllleges,
Kis csolnakom',
Míg parthoz érkezik,
El nem hagyom.

Árúm becses nagyon —
Mennybéli kincs,
Minőt vehet, kinek
Aranya nincs.

Öröm, ha leng körül,
Vedd a' „hitet";
Bizton vezet, sirod
Míg eltemet.

„Reményt" ha elborul
A' szív' ege,
'S oszolni lett makacs
Éj' föllege.

A' „szeretet" lobog
E' csolnakon,
Ingyen, mindenkinek
Egyért adom:

Hű vallomásaért,
Hogy a' hazát
Hevével nem szünik
Ölelni át.

Sujánszky.

A' Santa-Cruz kórház Lissabonban.

Portugal novella.

A' szörnyű éjszaki széltől összehajtott felhők kiürítek magokat Lissabon fölött, villámok világiták az eget 's futólagos fényt terjesztének el a' templomok' és kolostorok' tornyainak keresztjein; a' dörgés zúgott, a' napvilág egyre jobban eltünt 's minden azt hirdeté, hogy a' dicső tavaszi napot orkán zárandja be. A' város' megijedt rettegő lakosai elhagyák foglalatosságaikat; a' bátrabbak templomba siettek, hova a' harangok' szavától hivattak; mások, a' nagyobb rész, bezárkozott a' házba 's térdre hulla a' város' védszentének sz. Antalnak képe előtt, ezen hatalmas szenttől kérve védelmet, ki annyi megátalkodott bűnöst megtéríte. Csak egy ember nem látszott észre venni mi történik körűle, a' santa-cruzi kórház' orvosa. Dologasztalánál ülve, gyorsan ira néhány szót egy papirosra, majd letevé tollát és tüzes, fénylő szemeit az egekre fordítá; ki most látná, kételkednék, imádkozik-e vagy lelkesedése' számára keres szavakat. Ajkai néhány szót mormogának, fölkelt és egy párszor nagy léptekkel keresztül ment a' szobán 's néhány latin verset monda el, költő volt tehát ezen férfiú, ki életét az emberi nyomor' enyhitésére szentelé. Igen, Alfonso Pereira költő volt; lánglelke — telve isten' bizodalmával, telve emberszeretettel és a' mű iránti lelkesedéssel — minden nagyot és szépet magába tudott venni. Segíte a' szegényeken, ápolá a' betegeket, szűnóráit a' költészetnek szentelé. Hivatala' gyakran megrázó ingerleteit költői élvezetnek kellett lecsillapítani.

Megtalálta a' kellő szavakat 's az asztalhoz siete azokat leirni, ekkor kis hugát pillantá meg, ki térdelve karolá át szobájának feszületét. A' fiatal Mária, szép mint a' szerelem' első mosolya, magán kivül volt a' zivatartól féltében; könyözönben imádkozá: „Ég' ura, könyörülj rajtam! Hagyj élni, nem vétkezem többé parancsaid ellen! Széleszd el hatalmas kezeddel a' bűnös feje fölé fenyegetve gyülő zivatart!"

A' villámok' majd soha meg nem szünő tüze, a' szél' zúgása, a' hullámoknak dörgéssel vegyülő zaja Lissabon' lakóinak utolsó órájokat látszottak hirdetni. Pereira csöndesen figyelt a' zabolátlan elemek' ezen szépségeire; de a' kolostorban nevelt szegény Mária nem gondola mást, mint hogy az itélet' napja elérkezett; megcsókolá az idvezítő' lábait 's kegyelmeért esdeklék hozzá. Hasztalanul törekvék őt nagybátyja megnyugtatni, hasztalanul akará e' természeti tünemények' okait magyarázni, hasztalanul emlékezteté őt, hogy isten kegyes és irgalmas; a' szegény lány mit sem halla; lelkiösmerete hibával vádolá; összejövetelben egyezett meg Henriquez gróffal, a' király' kamarásával, jövő éjszakára. Nehezen esett ez mostan szivére; nagybátyja' lábaihoz akart hullani, 's botlását megvallva tőle bocsánatot kérni; de míg késék, a' zivatar csillapodott, a' dörgés lassabb lön 's apródonként egészen kitisztult az ég; Mária is nyugottabbá lett 's nagybátyja mit sem tuda meg egyetértéséről a' király' kamarásával.

Kopogtattak az ajtón és egy szerény derék magaviseletű fiatal ember lépe, szakadozott ruhával és átázottan, Pereira' szobájába 's asztalára néhány tekercs papirost és vásznat tön le hóna alól.

„Miért jött kegyed illy rosz időben?"

‚Hisz' tudja kegyed, hogy két nap mulva a' szent kereszt' ünnepe lesz.'

„Való, ezen ünnep sok munkámba kerül; de sebaj. Mutassa ön a' munkát."

Az ifju fölnyitá tekercseit: zászlók voltak, mellyeknek a' közel szent kereszt' ünnepén pompáskodniok kelle. Pereira pontosan nézé meg és müértő szemekkel. „Igen jók, valóban jól festvék!" mormogá magában. „A' fejek jelentéssel teljesek, a' körrajzok gyöngédek; a' színezet szép. Ifju, e' fejek többet érnek a' megigért három aranynál, vedd el a' huszat értök."

A' festő elpirult 's nem akará a' fölösleget elfogadni.

„Vedd el, barátom, — kiszté őt Pereira nyájasan — tanulmányaidnál használhatod. Neked van tehetséged, bizonnyal haladni fogsz!"

Végre elfogadá a' pénzt az ifju 's köszönet-közben távozni akart.

„Csak hatran, fiam, — szóla tovább Pereira — de tanuld mindenek előtt a' görög és római költőket; költés nélkül nincs festés.“

‚Uram, én tudok latinúl!‘

„Olvasd tehát e' verseket; épen most írtam le őket.“

‚Dicsőek! — kiálta föl az ifju —; Camoens Luis' emlékének szentelvék. Tehát ismeré őt kegyed?‘

„A' boldogtalan! Karjaim között halt meg, 's csak akkor tudám meg, ki volt, mikor már átszenderge.“

‚Kérlek, uram, ird le vonásait, mondd el utolsó szavait. Te is szegény valál, Camoens, te is sokat szenvedél, de neved halhatatlan. Ezen díjért minden bajt elviselhetni 's daczolhatni a' sorssal.‘

„Egyik estve — így kezdé Pereira — sétálni mentem jó Máriámmal a' kórház' tág csarnokiban. Egy épen meghaltnak tetemei mellett egy másik férfiú feküdt, kinek vonásaiból szelidség és mély szenvedés látszának. A' kis asztalon, fekhelye mellett néhány sárgult boritéku könyv hevert. Közelebb lépék a' vonzó arczú férfiúhoz; kezeiben egy kis feszület vala 's ajakain e' szavak rebegtek el: „Ég' ura, ne itélj meg szigorúan!“ Néhány vigasztaló szót intézék hozzá; arczán könnyű pirosság futa szét, fölnyitá szemeit 's így szólt: „Uram, légy jó nekem szolgálatot tenni; ne szegd meg a' haldoklónak utolsó kérését.“ “

‚Szóljon, megteszem a' mit kegyed kiván.‘

„Halljátok tehát, 's te is ifju leány, ki mint az ég' békeangyala lépsz kórágyomhoz, — e' könyvek, e' papirosok egyetlen vagyonom. Hogy őket megmentsem, két napig küzdék a' háborgó tengerrel 's mikor már csónakra menekvém is visszarohantam a' hullámokba, hogy ezek megtartassanak. Egész életemet ezek' irására fordítottam, érettek mondék le a' nyugalom-, szerencse- és gyönyörről. Esküdjetek meg, hogy elégetitek.“

E' különös kérés által meglepetve, vonakodtam megigérni a' kérelmet, de a' haldokló összeszedett erővel fölült ágyában 's utolsót erőlködve kiálta: „Tüzbe velek, tüzbe velek! vagy kétségbeesve halok meg. Te, ártatlanság' angyala — ekkor Máriámhoz fordult —, te nem akarhatod, hogy kétségbe esve haljak meg, különben az ég' urának adsz számot szegény lelkemért!“

„Mária nem állhata ellent a' kérésnek, a' kandallóhoz siete, 's tüzbe vete könyveket és iratokat; kevés percz alatt véget vete nekik a' tüz. A' boldogtalan utolsó erejét látszék össze szedni 's így szólt Máriához: „Édes gyermek, vedd áldásomat; a' haldokló' áldása legyen szerencsehozó; te kirántál a' kétségbeesésből. A' magas lélek ég' átka; boldog a' tudatlan 's az, ki hirvágyat nem ismer.“

„Szeme kialudt 's utolsó fájdalomfohásza tudtomra adá, hogy meghalt. — Másnap egyik ápoló néhány levélpapirost hoza hozzám, mellyeket a' halottnak ágyában találtak; köztök Torquato Tassonak egy sonettje volt, Camoens Luishez irva. Camoens a' lángészt átkozva halt meg; verseit elégette.“

‚Jól tevé! — kiálta fel a' fiatal festő —; igen, jól tette; — hazáját így legnagyobb dicsőségétől fosztá meg. Tisztelet neki. Hona csak hollóanya volt neki. Camoens, te megátkozád a' lángészt, tisztelet neked! Éhség és nyomor a' magas lelkűek' öröksége, szenvedés jutalmok! Boldog a' beteg halálos ágyán!...‘

Az ifju kisietett a' szobából, el sem búcsuzva Pereirától és kis hugától, Pereira utána kiáltott: „Hagyd hátra nevedet, talán még reád szorúlok!‘

„Zurbaran András, szolgálatjára!“ —

Következő éjjel három férfiu egy leányt akara elrabolni, ki csak egytől védelmezteték. A' megtámadók' egyike halva esett el, a' másik kettő megszaladt; a' fiatal dáma a' kórház' tőszomszéd házába szaladt.

Más nap reggel óta azon gyilkost fürkészék a' törvényszolgák, ki Don Allonzo Henriquez', portugali grand' 's királyi kamarás' megölője volt. Hajnal' hasadtával elszaladt a' fővárosból egy fiatal ember, ki fogadó-czimerek' festéséből éldegélt. E' festő a' később annyira elhiresült Zurbaran volt.

Tizenhárom év mulva egy betegápoló elhivta lakásáról Pereirát. Egy az estvét meg nem érő beteg akarna vele szólani. A' jeles orvos nem soká hagyta magát kérni. Haldoklóban talált egy ifju férfit, de ki a' szenvedés által korán elöregedett.

‚Emlékezik kegyed még azon fiatal festőre, kinek húsz aranyat ajándékoza?‘

„Barátom, jóltevőm!“ kiálta föl Pereira 's megölelé. „Te egész boldogságomat mentéd meg. Mi lett volna belőlem, ha kedves Máriám elragadtatik? És ön olly boldogtalan!“

‚Igen, én boldogtalan, igen boldogtalan vagyok. Egész életemen át a' hirt akarám meghódítani, de soha el nem érhetém a' hiú csal-képet. Most kincs és fájdalomtól legyőzve a' kórházban halok meg... Talán egykor majd hir ragyogja körül nevemet, talán siromon nyugvandik mint Camoënsén; mint ő úgy halok meg.‘

Egy káplán lépe ekkor be egy igen fiatal egyházfitól kisérve, ki ezeket hallván így kiálta föl:

„‚Ezen beteg magán kivül van; őrülésben fekszik; lángésznek tartja magát, mint Camoens. Szerencsétlen! megáldoztathatom-e?‘“

Ekkor fölegyenesedék a' haldokló, az egyházfitól a' füstölőből egy darab szenet kért, mellyel a' haldokló Krisztus' fejét biztos kézzel rajzolá a' falra; e' fő annyi kifejezéssel birt, hogy a' nézők bámulástól ragadtattak el.

„Szerencsétlen férfiu! — kiálta föl Pereira — mint sajnálom sorsodat!“

‚Őt sajnálni? — szóla tűzzel az egyházfi — kinek neve ollyan dicső?‘

„‚Hallgass! — szóla roszkedvüleg a' káplán — hallgass, Murillo. Térdelj le, a' beteg meghal.‘“

A' santa-cruzi kórházban ma is látni még azon ágyat, mellyen Camoens és Zurbaran meghaltak, 's azon Krisztusfő gondosan őriztetik, mellyet Murillo' jelenlétében rajzola, kit a' sors arra rendelt, hogy egykor a' spanyol iskola' első művésze legyen: Zurbaran.

V. P.

Magyar játékszíni krónika.

Jul. 25. Testvérek' ellenkezése. A' drámai cselekvény' mozdulatlanságának ez élő példánya, midőn a' pesti színpadon először adatott is, a' közönség részvétlenül fogadta és néző igen kevés volt; nem foghatjuk meg mi okból húzatott elő ismét nyugalma' helyéről ezen megvetett óság. Színészeink, a' mit lehetett vele tenni, megtették; senki sem játszott roszúl. Sőt Szentpétery (Hodos Ferencz), Kovácsné (Komordiné), Szerdahelyi (Boros György), Megyery (Kezes) igen jól.

Egy idő óta nagy hanyagságot veszünk észre a' darabok' választásában 's több oldalról halljuk a' közönségnek e' részbeni panaszait. Mióta Vesta' szüze először adatott (jun. 26.), azóta maig semmi újság sem fordult meg színpadunkon; sőt a' régiek' ismétlésében sem volt czélszerű változatosság (17 vigjáték 4 hét alatt), sem a' közönség' tetszéséhez alkalmazott választás. Bajza' igzgatása alatt is volt egy izben illy vígjátéki stérile abondance, 's az méltán vettetett neki szemére; de egyik igazgatónak talán nem kötelessége követni a' másik' hibáját.

Jul. 26. Ismét Zampa 's megint Zampa 's e' hónapban már harmadszor, és a' mi legfőbb, ismét Conti Zampája, kit a' közönség először is megúnt. Ha az előadásról szólni akarnék, azt kellene ismét mondanom, hogy Conti' játéka feszes, erőltetett és ügyetlen, Benzáé pedig izetlenül túlzott; de erről nem akarván szólni, csak arra kérem ezen két urat, hogy ha másszor még olly operában lépnek fel, hol beszélni is kell, az elmondandó (úgy is kevés) szót tanúlják meg tisztességesen kimondani 's ne boszontsák a' magyar füleket, ne tegyék a' magyar operát nevetséges zagyvalékká.

Jul. 27. Két gályarab. A' mai napon Dériné' öltözete ismét följegyzésre méltó, mert benne semmi character nem volt. Megengedjük, hogy vannak a' világon molnárnék, kik úrilag szeretnek és tudnak öltözködni, de midőn általánosan csak molnárnéról van szó, és nem egy magát czifrázni és úrilag öltözködni szerető molnárnéról, akkor a' színésznének kötelessége ruha-szinekből és ruha-nemből ollyakat egybe válogatni, mellyeken az aljasabb (nem egészen aljas) népposztály' izlése és szokása kitűnjék: így lesz az a' szereppel összehangzó öltözködés. **25.**

Jul. 28. Szerdahelyi' jutalmául először Bűvös vadász, opera 3 felv. (a' gépek' helyesb elrendelhetése végett négy szakaszban); irta Kind, újra ford. Szerdahelyi; muzsikája Webertől. Legsikerültebb előadásaink' egyike, akár az egésznek minden tekintetbeni összevágó pontosságát, a' karok és orchester' egy-öntetű összehatását, akár az egyes partiák' szerencsés vitelét tekintjük. Gáspár Szerdahelyinél jó kézben volt, 's ő igazán lelke az egésznek; mert noha a' mélyebb fokokon a' teljes hangászkar által fedeztetett, de éneke correct volt, szabatos és lélekkel, characterrel biró. A' bordalt ismétlenie kellett. Játéka szabad és bátor. Erkel, Max' szerepében, mondhatni bájcsengésü hangjának egész édességét fejtette ki, de hibátlan könnyü éneke most is több árnyéklatot, élénkebb hullámzását hagyá kivánnunk az érzelmeknek. Felbér Mari, mint Agatha, zajos tapsokat aratott, kivált a' magasb fekvésü helyekben ezüst tisztaságu hangjával, biztos és kifejezéses énekével. Mozgásai a' színen nem bátortalanok, nem ügyetlenek, de e' szerep többet kiván, élénk kifejezését az egymást váltogató szenvedelmeknek a' játékban is, melly — kivált a' második felvonásban — a' teljes sikerre lényegesen szükséges. De ez meg fog jöni, csak egyszer az első elfogulás szünjék. Éder Luiz, Anna' szerepében kedves tünemény volt, játék és ének egyformán helyes, egyformán vidor és élénk; kár volt harmadik felvonási dalát elhagyni. Ottokar Frikk volt — e' hasznos tagot inkább tisztán-éneklő szerepekben kellene felléptetni: hol nincs sok szólni valója: nem eléggé magyar ajka zavarja a' sikert; Kunót Szilágyi adta; Kiliánt Zsivora — elég jól játszva, de gyakran distonálva, 's distonálva Molnár is a' remetét. Az egésznek elrendezése jó, a' farkasbarlangi diszitmények szépek — az összes előadás nem csak mulatságot, de müélemenyt is adó. Illyet minél többet — 's van több, sokkal kevesebb készületet kivánó, de fülbe 's szivbe zengő, nagyobb kisebb énekes játék az újdonan újakon kivül is — 's opera-repertoriumunk ma holnap az igen jók közé tartozandik. *S. F.*

Jul. 29. ismét: Bűvös vadász, hasonló szorgalommal, még szabatosban, még kedvesebben. Közönség mind két napon számos; tetszés eleven.

Jul. 30. A' párt' dühe.

* * *

Egyveleg.

Zsidó-ügy. — Míg más országokban (még az angolok 's németeknél is) sokat vitatkoznak ellen és mellett, ha a' zsidóknak kelljen-e minden polgári jogokat adni? Oroszországban ez a' legkedvezőbb módon eldöntetett. Minden tanító inté etbe befogadtatnak zsidótanítványok is, és a' tudom. egyetemekben még országos költségen is taníttatnak zsidók. Az olly zsidó, ki mint candidatus bocsáttatik el, becsületes polgárnevet kap, ki pedig doctori rangra emeltetik, ezen jogot maradékai' számára is megnyerte. 'S az illy doctorok országos hivatalt is viselhetnek.

Vasutak. — Az Angliában munkába vett vasutak 350 mérföldnyi hoszak 's mintegy 500 millió tallérba kerulnek.

IGAZÍTÁS. — Az Ath. 8-d. számában, 125. szel., alulról a' 7-d. sorban olvasd: csalfa *hir.*

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betüivel.

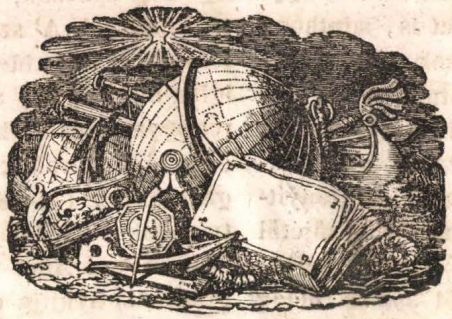

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

MÁSODIK ÉV

Második félév. **Pest, augustus' 5. 1838.** **11. szám.**

Tartalom: Az általános elszegényedés és a' párisi szegény, és szegénybeteg-intézetek. Vége (*Dr. Czilchert Róbert*). — A' spanyolnő. Franczia novella (*Beöthy Zsigmond*). — Magyar játékszini krónika (25.). —

Az általános elszegényedés

és a' párisi szegény, és szegénybeteg-intézetek.

—

(Vége.)

Az egész párisi szegény-betegápolás a' kórházakban és az úgynevezett irgalomhivatalokban (Bureaux de charité), egy főhatóságtól megy ki, melly Administration générale des hôpitaux et hospices civils de Paris-nek neveztetik; a' szegények' és szegény betegek' azon ápolását pedig, melly a' tulajdon lakásokban 's az úgynevezett Dispensair-okban (osztogató hivatalokban) történik, igazgatja kiváltképen ama' nagy magányzó társaság, melly Société Philanthropique név alatt ismeretes, 's igen elágazott munkálódásánál fogva a' legüdvösebb társaság. Ezen két hatóság' munkaköre' leirásában foglaltatik az egész párisi szegény- és szegénybeteg-ápolási rendszer.

I. Administration générale des hôpitaux et hospices civils de Paris. E' nagy és fontos hatóság az egész irgalmiintézkedésnek középpontja, mellyből minden munkálódás kiindul, 's mellybe megint minden siker visszafoly. 1786dik esztendőtől áll fenn e' főintézőség, és Franciaország' legtiszteltebb emberei szerencsének tartják benne hivataloskodni. Hivatalai tiszteletbeliek, és csak az igazgatósági választottság' öt tagja fizetéses XIV. Lajos óta, hogy őket szükség' esetében annál könnyebben számadásra lehessen vonni. Ezenfelül minden irgalomtiszteknek Párisban valamint egész Franciaországban, hivatalaikhoz aránylag, kezeskedni kell; a' főpénztárnoknak szinte 300,000 frankkal. Egyébiránt a' hivatalok' betöltése szabad választás által történik, és ötöd részök minden évben megújíttatik, ámbár az elváltak megint választhatók.

Az intézetek, mellyeket e' főintézőség' magában foglal, következők:

1. Tizenhárom kórház (azok közt egy szülő- és egy lelenczház) 10,456 ágygyal. Egy középponti felvevő hivatal (Bureau central d'admission) a' főintézőség' házában pontosan ügyel ezen ágyakra, és minden fölvétetni kivánó beteg itt jelentkezik, kivévén ollyan eseteket, mellyeknél veszedelmes a' késedelem, és ezek mindenütt a' legközelebb kórházba vitetnek, 's ott minden késedelem

nélkül vétetnek föl. E' fölvételi hivatal egyszersmind külön irgalom-intézet is, minthogy itt szó- és irásbeli tanácskozások, sebészi kötőlékek, sérvkötők osztogattatnak ki, fejkütegekben szenvedő gyermekek gyógyíttatnak stb. Milly üdvhozók e' kórházak a' párisi lakosokra nézve, röviden a' lettdolog bizonyítja: hogy bennök 1804dik január' elsőjétől 1814ikig, tehát 10 esztendő alatt 352,915, azaz minden évben körülbelől 35,000 beteg vétetett föl. 1822dik esztendőben e' szám már 47,393ra hágott fel, 's még szükségképen felebb hágand, a' növekedő népszámmal, és fényűzéssel, valamint az ezzel mindig egyaránylag szaporodó nyomorúsággal.

2. Nyolcz irgalomház (Hospices), mellyek közt két őrültház. Ez irgalomházak 1822. évben 13,216 nyomoréknak, bénának, őrültnek stb. adtak szállást 's ápolást.

3. Az irgalomhivatalok (Bureaux de charité). Ha köz intézetek szükségesek olly szegényeknél és betegeknél, kik vagy minden, vagy legalább elégséges lakás nélkül vannak, őrülteknél, ragadós és ollyan kóroknál, hol rendkivüli gondviselés, sok sebészi eszköz stb. kivántatik; nem lehet más felől tagadni, hogy számos betegnél megint kimondhatlan jótét, ha saját családja' ápoló körében maradhat, mi által egyszersmind a' közintézetek' nagy költségei jóval kisebbednek. E' czélra állnak fel Párisban már 1816. esztendőtől az úgynevezett Bureaux de charité, mellyek a' hozzájok utasított, vagy nálok beszóló szegényeket éleményekkel, orvosi ápolással, munkával, sőt törvényes védelemmel is gyámolítják. Ez intézetek talán a' legjótékonyabb, legalább a' legterjedelmesb részét teszik az egész szegény-ápolásnak, 's minden városkerületben találtathatók. Következő tagokból állnak: a' kerületelnökből (Maire), egy fizetéses kincstárnokból, 12 igazgatóból, kik a' városkerületben úgy osztatnak fel, hogy mindegyik egy tizenketted részben hivataloskodik, 's az ott létező szegényekre különösen ügyel, végre határozatlan számú férfi- és nőnemű szegénybiztosból *), orvosok, sebészek, bábák, irgalmas apáczák, törvénytudósók, tanítók és tanítónékból. A' szegények ápoltatnak ez intézetektől vagy ideiglen vagy évenként. Ideiglen a' betegek, a' megsebesítettek, a' gyerekágyasok és dajkák, a' lelenczek és árvák; évenként a' vakok, bénák, nyomorékok aggastyányok (75—80 esztendősök) és házi atyák, kiknek táplalandó kis gyermekeik' száma igen súlyos. Ama' főintézőség (Administration générale) nyújtja ez intézeteknek a' szükséges tőkét, és kijeleli az ápolandók' számát, melly milly nagy légyen, onnan tetszik ki, hogy 1819 esztendőtől 1822ikig, tehát 4 esztendő alatt, 299,563 nyomorúlt nyert ez irgalomhivatalokban fölségelést. Az u. n. irgalmiiskolákban (Ecoles de charité), mellyek e' Bureaux-któl tartatnak fen, 's mellyek 1822. esztendőben 76 számmal voltak, ez évben 5137 ifju, és 5012 leány kapott oktatást, 's ez bele kerűlt a' főintézőségnek 74,279 frankb.

4. A' Bureau de Placement (alkalmaztatási, gondoskodási hivatal). Ez intézet' gondját viseli: a) azon gyermekeknek, kik 12dik évökön alól vétettek ki az árvaházból, 's falura az úgynevezett táplálókhoz (nourriciers) adattak. b) minden még nem 12 esztendős gyermekeknek, kik az árvaházból, gyárokba és mesterségre Párisban vagy Páris körül adattak. c) végre általában minden a' lelencz és árvaházból jött gyermekeknek teljeskorúságukig, hol a' kormány' gyámsága megszűnik. 1822. évben ez intézet 375 gyermeket adott mesterségre, 's általában 1775nek viselte gondját. A' 2—7 éves gyermekek belekerűlnek e' hivatalnak a' falukon hónaponként 5 frankba, és a' 8—12 évesek 4 frankba, nem számítva még a' ruházást. Párisi mesteremberekhez adott gyermekek nem kerűlnek másba, mint egy első teljes fölruházásba. Az egész intézet belekerült a' főintézőségnek 1822dikben 88,389 frankba, 's így minden gyerek mintegy 49 fr. 80 c. be.

5. A' dajkák' igazgatósága (Direction des nourrices). E' jótékony és üdvös intézetnek általános czélja: a' párisi lakosoknak mindig egészséges dajkákat 's olly áron szolgáltatni, hogy a' kevésbbé vagyonos is részesülhessen e' jótéteményben. Ki mind a-

*) Kik visiteurs des pauvres (szegény-látogatók) nevet hordanak, melly név hatásköröket jelenti. Ez intézkedés a' derék Dégérandotól származik; a' legvagyonosabb 's előkelőbb városkerület' lakosaiból, kik a' szegényápolásra legtöbbet adóznak, választják amaz irgalomhivatalok e' tagjait, kik a' szegény családokat lakásaikban látogatják, és szükségeiket pontosan megismerik, a' valódi szegénységet a' színlettől megkülönböztetik stb. (Dégérando le visiteur du Pauvre etc. Paris 1820. 8.).

zon testi 's erkölcsi bajt megfontolja, mellynek magvait rosz dajkák a' családokba elszórják, az valóban dicsérendő egy intézet, melly a' dajkák' folytonos bőségéről gondoskodik, de ezeket egyszersmind folytonos ellenőrség alatt tartja.

6. Egy fonó intézet, mellyben a' főintézőség 1822. eszt. 2394 szegénynek adott foglatosságot 's élelmet.

7. Egy kis nevelő intézet, mellyben mintegy 50 növendék tartatik, kiknek munkái az intézet' hasznára adatnak el.

8. A' középponti gyógyszertár (Pharmacie centrale) egy derék példás intézet, melly minden párisi köz- és irgalomintézeteket gyógyszerekkel ellát, a' főintézőség' kormányozása alatt levőket t. i. ennek rovására, a' többieket u. m. a' börtönöket, katonakórházakat stb. ezek' tulajdon költségére.

9. A' fősütőház (Boulangerie générale). Valamint ama' gyógyszertár gyógyszereket, úgy ezen sütőház minden párisi irgalomintézeteknek a' szükséges kenyeret szolgáltatja, melly czélra 14—15,000 zsák lisztet fogyaszt el évenként.

10. Hasonlókép látja el az intézeteket szükséges borral a' főpincze (Cave générale).

11. A' boncztudományi terem la Pitié nevű kórházban, és

12. A' két kis kórháziklinika az orvosi iskolában 's a' Charitében hasonlóképen a' főintézőség' igazgatósága 's számadása alatt állnak.

Ha most egy pillanattal átnézzük e' párisi főirgalmi hatóság' tömérdék munkakörét, nem lehet el nem bámulnunk azon erőkön, mellyek e' nagy alkotmányt teremtették, 's azt olly zavar nélkül, olly szakadatlanul fenntartani tudják. Annak rendkivüli sükerei valóban érezhetővé teszik az emberek' társaságos együtt élésének magasb észképét.

De mellyek az eszközök, mik által e' sok és nagy teljesíttetik?

A' főintézőség' minden ágainak összes bevétele 1822. évben 10,084,677 frankot tett, 's az előbbi esztendők' summáit ismervén, egyremásra mintegy 9—9½ millió franknyi rendes évenkénti jövedelmet vehetünk föl. A' főforrások, mellyekből ezen summa foly, következők:

a) A' városi eleségvámból (Accise). Ez tetemes részét a' szegényintézetek' főintézőségének adja át, úgy hogy az utolsó években ezen summa esztendőnként 5,164,000 frankot tett.

b) A' piaczok' 's vásárállások' haszonbéréből. Páris városa t. i. általadá a' szegény-főintézőségnek több vásárállások' fölépíttetését 's jövedelmét, melly annyira tetemes, hogy legutóbb is 311,409 frankot tett.

c) A' közönséges mulatságokból. Egy törvény által, melly 1809. esztendei martius' 9dikén hozatott, minden színházakra, tánczokra, hangversenyekre, 's általában minden mulatságra, hol a' részvevő fizet, adó vettetett a' szegények és kórházak' javára, melly az egyestől nem igen éreztetik, 's azért gyakorlatilag 's erkölcsileg igen helyes. 1822. esztendőben e' forrásból 645,492 fr. jött be!

d) A' közönséges zálogházból (Mont de pitié), melly a' szegények' javára intéztetik. 1822. esztendőben az itt nyert summa 400,000 frankot tett.

e) A' szegényi hatóság' tőkéinek és birtokainak kamatjaiból.

f) A' fizető betegektőli bevételből (400,000), a' bábák' tanításdíjából, a' fonóház' munkái eladásából (300,000) stb.

g) Hagyományokból, ajándékokból, templomi 's házi pénzszedésekből. Ezen forrás bőven foly, mert néha temérdek hagyományokban részesül ezen intézet, 's a' templomokban, gyüléstermekben, közönséges pénztárokban 's mindenütt „hol a' jótékonyság' ösztönt talál" kitett irgalomszekrények nagy summákat hoznak be.

Ezek a' párisi szegénytőkének forrásai, 's minthogy elégséges olly szegények' számát ápolni, melly az egész népességhez úgy áll mint 1 : 7, úgy hogy naponként 100,000 szegény e' közintézektől ápoltatik: a' szegénytőke beszedésének e' módja tökéletes és gyakorlati haszonvehetősége meg van bizonyítva.

II. Société philanthropique (emberszerető társaság) nem kevésbbé munkásak és hathatósak e' párisi köz szegény-ápolásnál a' magányzó segély- és gyámítási társaságok, mellyeknek czélja a' szegényebb nép osztály majd szellemi míveltetését, majd valódi gyámíttatását élelmekkel, munkával stb. eszközleni, majd azt betegségeiben ápolni. Valamennyieket egy bámulatra méltó,

nagy és okosan alkotott anyatársaság, az úgynevezett Societé philanthropique foglalja magában. E' középponti nagy egyesület már századunk' elejétől létezik, főczélúl tűzvén ki magának: minden szegény' nyomorúságát tüstént kiösmérni, azon segíteni, és jövendőre is segély-forrásokat nyujtani. E' társaság' tagjává lenni kivánó, a' választottságnak legalább két tagtól ajánltatik, és legalább 30 frankot fizet évenként. Választás és szótöbbség által emeltetik minden évben 50 tag az intézőségi választottságra, mellynek legalább harmad része minden évben egészen új tagokból álkottatik, 's a' mellett azon dicséretes elv tartatik fen, hogy ki a' tagokból a' mult évi gyüléseknél meg nem jelent, szükségképen megszűnt választottsági tag lenni. A' választottság' kikerül magának tanácskozáshoz még 10 tagot, és pedig az egyesületben részt nem vevőket is, és a' közönséges egyesületi tagok is jelen lehetnek a' gyűlésekben, csakhogy szavok nincsen. Mint minden efféle társaságok Angol- és Francziaországban, ez is minden évben nyilvános számot ad munkásságáról. A' király tiszteletbeli főelnöke és pártfogója az egyesületnek. A' jövedelmek a' tagok' adakozásaiból és önkénti ajándékokból, az úgynevezett gazdaságos levesadagok' eladásából, hagyományokból, és az egyesületi tőke' kamatjaiból folynak.

E' Societé philanthropique' hatásköréhez tartozik: a' levesadagok kiosztása; az úgynevezett dispensairek' fentartása és a' gondoskodási társaságok' (Sociétés de prevoyance) ápolása.

1. A' gazdaságos levesek (Sparsuppen, Soupes économiques). 18 kemenczében, melly az egyesület' költségére a' különböző városnegyedekben tartatik fenn, készíttetik ez egyszerű, de tápláló eledel, csontok-, kolompér-főzelék stb.-ből, és főleg arra szolgál, hogy a' szegénynek a' kenyérhiányt pótolja. A' mint tehát a' kenyérnek ára fölebb vagy alább száll, vagy a' mint általában a' fennérintett Bureaux de charité, mellyek szegényeik' állapotját pontosan ismerik, a' gazdaságos levesadagok' kiosztását több kevesebb mértékben szükségesnek találják, a' szerint veszi használatba az egyesület majd kisebb majd nagyobb számát kemenczéinek. Az egyesület' minden tagja minden évenkénti 30 frankja után kap 100 levesjegyet, mellyet kénye szerint oszthat fel a' szegények közt. Az illyen jegyet (billétet) mutató ingyen kapja portióját, hanem más nyomorúak is részesülhetnek e' jótékony eledelben; egy levesrészt t. i. egy sol-ért kapván, melly magának az egyesületnek két sol-ba kerül. És így általában hány millió éhes lakott már jól ez utánozásra méltó derék intézetnél!

2. A' Dispensairek. E' jeles, angol példára alkotott intézetek már 1803. esztendő óta létezvén, és csaknem azt képezvén, mit nálunk és a' németeknél policlinicumoknak neveznek, a' szegény- és szegény betegápolásnak igen fontos részei, mellyek minden beteget a' lehetőségig legjobb 's leggyorsabb orvosi és sebészi segitséggel ellátnak. Minden egyes illy intézetet egy, az emberszerető társaság' hét tagjából álló, biztosság, egy orvos és sebész, két segédorvos és két segédsebész, egy ügyvivő és több, gyógyszertárait az egyes intézet' határaiban biró gyógyszertáros képez. Minden hétben kétszer, egy meghatározott órában kell az orvosoknak Dispensair-jök' termében megjelenni, hol egyszersmind legalább egy biztossági tag is jelen van, és két óráig mulat, a' beszólandó betegeknek tanácsot adandó. Olly betegeket, kik házaikból ki nem mehetnek, az orvosok oda haza látogatni és gyógyítani kötelesek. Minden rendelés kétszeresen (in duplo) iratik, mellynek egyike a' gyógyszertároshoz küldetik, másika a' betegnek adatik által, hogy azt minden látogatásnál az orvosnak előmutathassa, melly rendszer valóban minden terjedelmesb szegény gyakorlatnál olly egyszerű, mint hasznos és kéjelmes.*) A' tanácskozási órákban egyszersmind minden oda hozott gyermek különbség és a' nélkül ótatik be, hogy az egyesület' valamelly tagjától ajánltatott volna, mint ez a' többi folyamodó betegnél szükséges. Azon 30 franknyi évenkénti adakozás által t. i. minden adakozó szabadságot nyer, egész esztendőt át egy beteget a' Dispensairokban gyógyíttatni. E' czélra minden aláírt 30 frank után kap az aláíró egy, nevét 's lakását mutató jegyet, mellyet egy ápolandó betegnek teljes gyógyulásáig való használhatására adhat által. Mihelyest a' beteg meggyógyúl, a' Dispensair

*) Milly szükséges volna illy rendszabás a' mi vármegyei gyakorlatunknál is az adózó nép' gyógyítása körül! Az ellenőrség' milly sükeresen volna ez által helyre állítva!

agense e' jegyet visszaküldi tulajdonosának, ki azt mindjárt ismét egy más beteg' gyógyíttatására, 's így az esztendő' végeig használhatja.

Melly szerencsés aránytalanság' létezik itt valóban a' kis adakozás' és az általa okozott nagy jótét közt! 30 franknyi évenkénti adakozásért kaphatni az egyesülettől jogot 's módot százszor egy éhest táplálhatni, 's egész esztendőn által szakadatlanúl egy beteget a' legjobb orvosi segítséggel gyámíthatni, 's azonfelül még számos más segélytársaságokat, mellyek e' fő emberszerető társaságot, mint köz anyjokat tekintik előmozdíthatni! Csak illyen bölcsen kigondolt 's annyi munkássággal, gondoskodással 's takarékossággal intézett terv által, lehetséges olly csekély eszközzel olly nagyot tenni!

3. A' gondoskodási társaságok (Sociétés de prévoyance). E' segélytársaságok függetlenek ugyan, 's magokban állók, de mégis mint egy hivatalos tudósítás mondja „az emberszerető társaság' szárnyai alatt" munkások, melly velök folytonos viszonyokban áll, felőlök legfontosabb tudósításokat eszközöl; őket készpénzzel hatalmasan segéli stb. E' gondoskodási társaságok, mellyek már 200 számra ismeretesek voltak az anyatársaságnak, olly egyesületek, mellyeket egyes mesteremberek', müvészek', tisztek' osztályai magok közt alkottak, aggságban vagy betegségben magoknak, 's özvegyeiknek, gyermekeiknek ápolást biztosítandók. Illy egyesületek gyámíttatnak a' kormánytól is, minthogy a' köz szegényápolásnak költségeit tetemesen csökkentik, 's azon erkölcsi érzeményeket az alsó néposztályban fenntartják, mellyek nélkül tartós népboldogság képzelhetlen.

Dr. Czilchert Róbert.

A' spanyolnő.

Franczia novella.

— Vihar és förgeteg! ő nagyon szép. De minél jobban megnézem, annál inkább emlékeztetnek arczvonalai Estiva marquisera, kit még néhány hónap előtt Madridban láték, 's a' bolondulásig szerelmes lön ezen botor Lauzunba, ki a' mi társaságunkban utazott.... Szent Dénisre! el nem bocsátom addig szemeim elől, míg bizonyosan nem tudom: valljon ő-e?...

Ezen magánbeszédet tartá valaki karácson' éjén, a' párisi notre-dámák' templomának egyik oldalajtajában; azután egykedvűleg a' falnak támaszkodván, átadá magát buzgalmas bámulatának, nem ügyelve a' hely' szentségére, 's a' jámbor vének' komoly pillanatira. De leginkább külseje vala feltünő, a' számtalan kapcsok miatt; 's könnyü volt ruházatában XIV. Lajos' egyik udvari uracsára ismerni. Ő Livry volt, kapitány a' királyi testőrségnél. Szép termettel, 's gyönyörü arczczal birt, mellynek fekete, jól növesztett bajusza, hősi tekintetet kölcsönze. Társalkodásának a' hölgyeknél kivánt sükere volt, 's úgy hivé, nincs a' földön erényben olly erős hölgy, ki szerelmi hizelgéseinek 's csábjainak ellenállni tudna. Lovagi, kalandos szeszélylyel űzé mind azt, mi előtte rendkivülinek tetszék; 's minden, bármilly módot és eszközt helyeslett, melly őt czéljához vezeté. Illy elvvel, mint mondá, még mindig sokra ment, 's ügyekezett ahhoz hű maradni.

A' hölgy, kiről imént szólott, vallási elméletbe látszék egészen mélyedni; feje lehajtva csüggött, kezeit összekulcsolá, 's mozdulatlan' ült, mint kőszobor; halovány homloka, 's ragyogó, fehér nyaka bájos ellentiséget képezének egyszerü, sötét köntösével, melly karcsú tagjait körül folyá. Tojás-kerek arczának finom metszetü vonalai, fekete, fénylő hajfürtei, 's orrának sajátságos alakja, nem engedék meghatározni: Andalusia, vagy Galliczia-e hazája? —

Midőn e' közben az orgonának, gyermekek' csengő énekével elegy, komoly hangjai — megzendülének, 's az egyház' magas boltozatit keresztül haták, — fölemelé az idegen hölgy fejét, 's a' szent szűz' azon képére fordítá szelíd szemeit, melly átellenében függött, és látá a' kapitány, miképen a' hölgy' arczait kimagyarázhatlan boldogság' sugárai ragyogák körül; azután ismét lesüté szemeit, 's előbbi buzgóságába mélyedt.

A' fiatal uracs, ki csak azért várta végig a' misét, hogy a' hölgyet közelebbről is láthassa, — reményében nagyon megcsalódék, mert a' hölgy egy fekete lepellel takará el magát, mellynek sürü szövete egészen ismerhetlenné tevé. Azután elhagyá a' templomot, 's a' néptömegen, melly az egyházból kitódult, egyedül, inas 's lámpavivő nélkül halada keresztül.

— Tehát nem ő volna a' marquise?...

tünődék a' kapitány; 's mégis e' meglepő hasonlatosság .... mindegy .... utána; 's gyorsan követé a' tünő hölgy' lépteit.

Sarkantyúi végig zörgék az útczát, 's az ifjú hölgy ijedezve e' zajtól — gyorsítá lépteit, 's nem sokára sz. Pál' utczájába ért, hol egy magas, ószerű ház tűnt fel, mellynek kapuját felzárván hirtelen belépe.

— Ördög és pokol! — dörmöge a' kapitány, ki méregben évődék, hogy a' hölggyel nem szólhatott; tehát itt már vége lenne a' kalandnak? ...

A' ház, melly előtt álla, nagy volt, 's különféle czifrázatokkal ékített, mellyeket az idő itt is már megrongált; mély csend 's homály környezék a' tájt, de az első emeleti ablakok' egyikéből, csakhamar fény lövellett alá, 's a' függönyön átlátszó árnyék, nőalakot képeze.

— Ő az, bizonynyal; mond a' kapitány, hisz' ő épen most érkezék meg.

Azután föltekinte az ablakra, mellynek magasságát kémlő szemekkel méregeté, 's mosolyogva mondá: minden meglesz! Egy erkély elég széles rostélyzattal, ablaktáblák ónba foglalva .... itt kötellétrámmal igen könnyen feljuthatok, 's tőröm a' többit elvégzendi. —

Livry most egy kisded, de igen jól készült kötéllajtorját vön elő, mellynek végén két kapocs lógott. E' nélkül ő soha sem szokott esténként kimenni.

A' világított szoba ismét elhomályosodék, 's negyedóra múlva a' kapitány, miután tűrhetlen lábhidege miatt néhányszor fel 's alá sétála, gondosan és vigyázva illeszté lajtorját az erkély' rostélyágába, 's fölhága. Fenn az erkélyen az ablaktáblák' önszegélyeit csendesen lefeszíté, 's átöltvén kezét, a' závárt félre tolá, 's imígy jutott titkosan a' terembe. Ez nagyon tágas volt, 's divatszerű bútorai, sajátságos ellentiséget képezének azon ószerű, vaskos fafaragványokkal, mellyekkel a' falak 's padozat borítva voltak. Az erkélyajtó' ellenében vala egy kandalló, melly fölött néhány fadarab ége még, mellynek fénye a' teremben lobogva játszó világot ömleszte. Balra egy, gyöngén világított alvó szobácskát láta, melly karmínpiros selyem függönyöktől, félig fedeték el. Néhány pillanat múlva Livry az ágyhoz csuszamlott, mellyben egy hölgy aluvék, 's hosszú, fehér takarójából arcza vala csak kivehető. Benne ő az egyházban látott

hölgyet ismeré meg, de e' csendes nyúgalom által, melly a' nyugvó' arczvonalain lebegett, annyira illetődve érezé magát, hogy mozdúlni sem merészle.... Szivét megbánás' érzete hatá meg, hogy az idegennek' e' csöndes alvó teremébe lépe, 's mintegy küzdeni látszék önmagával .... 's tán vissza is fordúlt volna; de késő volt. Lépteket hallott a' folyosón, később kulcszörejt, 's az ajtó felnyílék. Még volt ideje egy, a' hálóteremben álló, nagy imatám (Betpult) megé vonúlni. A' terembe lépő férfi halkkal mene előbbre, nehogy az alvót fölkeltse, 's benne a' kapitány Lauzun urat ismeré meg. Már bizonyos — suttogott amaz — a' hölgy Estiva marquise; de ezután minden további vizsgálódással felhagyott. Lauzun az ágyhoz közeledék, 's a' marquise fölé hajlott, tudni akarván, valljon alszik-e már, 's hosszan nyugovának rajta pillanati. A' nő bizonyosan álmodék, mert homlokán gyönge pir ömlött el; ajkai remegtek, mintha imádkoznék, 's aztán sohajta:

— Istenem! engedd, hogy ő engem örökké szeressen, miképen én szeretem; 's mindennap áldani 's dicsérni foglak!

Lauzun érzékenyűlni kezde, még mélyebben hajlék feléje, 's egy csókot olvaszta a' szelíd könyörgő' homlokára. Ekkor felüté szemeit, 's férje' nyakát mosolyogva foná át karával.

— Ah, te vagy édesem! szólott a' hölgy, legbensőbb hála' érzetén; milly boldog vagyok, hogy ismét láthatlak.... Tudod-e, hol valék ez éjjel? —

Én istenhez könyörögtem, hogy szerelmedet megójja számomra...; mond, és szenvedélylyel 's szerelemmel tölt pillanatokat vete férjére.

— Te angyal vagy, kire én méltó soha sem leendek; te lemondál kedvemért a' nagy világról, mellynek dísze és éke valál; értem áldozád fel rokonidat, hazádat, a' fényt 's minden kincseidet.

— Mi ez mind? — válaszolt a' nő halkkal 's nyájas mosolylyal — mi ez mind azon boldogsághoz, kéjhez és örömhöz, mellyeket melletted naponként élvezek? Mit nekem rang és fény? — Ismeretlen' élni mindenektől, 's csupán szerelmed' ismerni 's bírni, örökké bírni .... többet nem kivánok. ....

— Örökké enyém lészsz, szivemben lakol egyedül; mert hazug és becstelen volnék, ha megcsalnálak.

Lauzun, a' deli udvaroncz, kit naponként újabb szerelemkéj ölelt körül, e' pillanatban nyílt és őszinte volt.

— Köszönöm e' vallomást, köszönöm édes Lauzun; 's gyöngéden simúla hozzá.

— A' mennykőbe is! mond Livry magában, kinek helyezete mindig fárasztóbb kezde lenni, mert egészen le kelle térdelnie, hogy észre ne vétessék. Ekkor önkénytelenül megmozdúlt, 's tőre észrevehető zajjal a' szőnyegbe akadt. Lauzun figyelni kezde.

— Semmit sem hallottál? kérdé a' marquiset.

— Nem! felele a' nő nyíltan.

De a' férj fegyvert ragadva lépe az imatámhoz. A' kapitány látá, hogy felfödezteték, 's előjöve. Lauzun kissé hátrált, 's azután tőrének markolatát ragadá meg.

— Livry! kiálta fel, őt megismerve.

— Livry! ismétlé a' marquise, kinek eszébe juta most, hogy a' kapitányt valaha Madridban látta.

Néhány perczre mind hárman elnémulának. Csak a' kapitány marada nyugottan és hidegen; 's Lauzun majd őt, majd nejét méré boszús pillanatival. A' szegény nőre e' meglepetés kínosan hatott.

— No, nagysádkám, — mond végre Lauzun gúnyteljes mosolylyal; — úgy-e bár, ön mit sem hallott?...

E' szavak tőr gyanánt hatottak a' marquise' szivére, keble szorúlt, 's arczain zavart színek mutatkoztak; de ő csakhamar magához jöve, tekintete megható méltóságot öltött, 's a' kapitányhoz fordúlva, szóla fel:

— Feleljen ön, miként jöve be e' terembe? mi hozá ide?

Livry fel akará a' dolgot világosítani, de Lauzun közbe szólt:

— Mondom nagysádnak, haszontalanság, még itt játékot is űzni, melly engem soha meg nem győz hitemben. Ön engem elárult.... folytatá hideg komolysággal, 's ügyekezék haragjának és fájdalmának ura lehetni; hanem mindezért semmi szemrehányást, csak megvetésemet várhatja.

— Félre! kiálta Livry; itt csak egy bünös van, 's ez én vagyok. A' marquise ártatlan, tudta nélkül jövék ide....

Lauzun fejét csóválá, 's úgy látszék, mintha mit sem akarna hallani 's hinni.

Azután Livry az ablakhoz közeledék, 's megmutatá a' lajtorját, mellyen az erkélyre jutott, de a' sértett férj hajthatlan marada.

A' marquiset elhagyá ereje; nem jöve szó 's mentség ajakira, hogy ártatlanságáról férjét meggyőzhetné. A' kapitány végre, mindenre mi szent, esküt tön: ő igazat szóla.

— Uram! mi viszont látandjuk egymást; válaszolt Lauzun hidegen.

Most a' nő leugrék ágyáról, 's Lauzun, a' férj előtt, kit imádásig szerete híven és mindig, térdeire omolt; de a' kőszivűt fájdalma, kérelmei és könnyűi meg nem indithaták. Lauzun eltávozott.

A' marquise még soká feküvék a' padozaton; a' léptek' zaja mindig kevesbbé hallatszott, 's még folyvást reménylé, hogy férje visszatérend; de midőn minden nesz elhalt, 's borzasztó némaság 's csend ölelék körül: erejét ismét megnyeré.

— Jaj a' férfiúnak! kiálta fel boszúban lángoló szemekkel; jaj ő neki, ha Lauzun vissza nem térend! —

Másnapra e' kaland után Livry egy tőrdöfést kapott, melly őt kór ágyba nyomá. Később a' marquiseről mit sem hallhatott, de azért egyedül ő vala gondolatja, ki merészségét annyira megtöré; hisz' őt még mindig szerette....

Egykor, midőn egy ifjú uracscsal a' király-piaczot, hol a' jártataposók szoktak találkozni — körül sétálá, egy levél adaték neki át, mellynek csínos alakja, 's az illat, melly kellemesen hatott érzékére, szerelmi levelet gyaníttatának. Olvasása után búcsút vön barátjától, 's haza ment, mert a' levél légyottra (rendezvous) hivá meg, melly éjfélkor a' vincennei úton történendik. A' levélben semmi aláirás, 's az orthographia nehezen fogott volna a' franczia academiától helyeseltetni.

A' kapitány soká gondolkodott, honnan érkezheték e' jó szerencse; gondolatával az udvar' minden hölgyeit keresztül futá, de mind e' mellett sem tuda valamellyik' kézirására ismerni.

Azután hirtelen a' marquisera gondolt; tán a' tettet akarja megboszúlni? ... ő folyvást késedezék. De azután csakhamar szégyenleni kezdé félelmét, 's elhatározá, az ismeretlen felszólítót hiába nem várakoztatni; de illy kalandnál vigyáznia kelle. Az éj' leszálltával tehát két pisztolyt vön magához, 's egy inas' kiséretében — tova lovaglott.

Épen majus volt. A' nap gyönyörű, szép vala, de most a' szél sötét, terhes felhőket hajta az ég alatt. A' hold kétes fénynyel világítá az útakat; mindenütt halott-csend uralkodék. Livry nem tekinthete széllel gyanú nélkül, 's bár a' merészségig bátornak mutatkozék is, néminemű homályos előérzetet nem titkolhata el.

Miután néhány negyedóraig lovaglott, lehága lováról, 's átadá azt a' lovásznak, kinek rá várakoznia kellett; azután jobbra egy keskeny gyalogútra fordúlt, melly azon helyre vezette, hol már rég váraték. Nem sokára egy fehér alakot pillanta meg, melly szemközt

jöve. . . . Mi köztök történt, arról mi sem tudatik; a' lovász azonban néhány percz múlva pisztolydurranást hallott, azután egy férfi érkezék hozzá, ki támolygva rogya karjaiba. Livry volt ez, vértől ázottan, sebesitett kebellel. Visszavitették Párisba, 's még azon éjszaka elhúnyt, a' nélkül, hogy gyilkosát megnevezte volna; 's ha kérdezteték, csak ezt felelé: Szivemen talált! szivemen talált a' nő, de én megbocsátok neki! . . . **Beöthy Zsigmond.**

Magyar játékszini krónika.

Kötény-pör. — Pest, jul. 29. 1838. — T. szerkesztő úr, a' 9. számú Athenaeumban engemet 25 úr az Eleven holt házaspár czimü játékban helytelen piperés öltözettel vádol, azt erősitvén, hogy szalagokkal és selyem köténynyel öltöztem; ezen rágalom' megczáfolására itt küldöm a' T. úrnak hamuszin damisz kötényemet rózsaszinü damiszszal fodrozva, és hasonlag rózsaszin damisz szalaggal össze kötve, mert hisz a' legszegényebb is csak össze köti a' ruháját valamivel, és olcsóbbat, istenemre mondom, már nem találhattam; mert e' damisznak rőfe 24 krajczár váltóban és igy az egész kötény össze állitva 1 ft. váltóban. A' T. úr ismerni fogja 25 urat, tessék neki a' kötényt megmutatni, hogy vagy elfogúlt, vagy homályos szemekkel néz csekélységemre. Azonban azon vádat is, mellyel már több izben érintett, t. i. hogy miért nem akarok öreg szerepeket eljátszani, csak azzal semmisithetem, hogy 25 úrnak nyilván jelentem: mert szerződésem' pontjainál fogva nem tartozom semmi szindarabban játszani, csak ha szükség' esetében sziveskedésből teszem; ennek a' T. úr maga bizonysága. Egyébiránt sajnálom, hogy kegyednek vagyok kénytelen alkalmatlankodni, de én nem tudom 25 úr' lakását, és azonfelül kérem is e' soraim' a' jövő számba iktatását, mert már igen halmozvák a' tövises vesszők mellyekkel sujtoltatom igen sokszor ártatlanúl, míg igazi szarvas hibák érintetlen maradnak és igy magam vagyok kénytelen magamat védelmezni, olly közönség előtt, kit felette tisztelek. A' T. szerkesztő úrnak tisztelő szolgálója Déryné m. k. magyar dalszinésznő.

Felelet. — Az Athenaeum' szerkesztősége — melly engem néhány hét előtt a' játékszini tudósitások' segéd irójául szólitá fel, olly időkre, a' mikor a' rendes két referens, V. és Sch. urak, el vannak foglalva, — közlötte velem Déryné' iménti levelét és „hamuszinü damisz" kötényét. Felette sajnálom 's ezerszer bocsánatot kérek, ha ártatlan apró jegyzéskéim „tövises vesszö' sujtolásának" vétetnek. Én igen ügyekszem, hogy szavaim — kivált a' szinésznőknek mondottak — czukros mandulák legyenek, és szelid csipdezéseim rózsaölben született lepke' szárnyainak lebbenései: de tehetek-e én róla, ha a' czukros mandulát sem mindenki szereti és ha vannak némellyek, kiknek a' lepkeszárny-lebbenés is orkán. Milly kedves sokaknak a' rózsaillat, és még is, miként gyermekkoromban hallottam, van tartomány (úgy tetszik Roma és környéke), hol a' nőnemnek a' rózsaillat kiállhatatlan és ájulást okozó. Ha Romában volnék, hol a' nőnem' ezen tulajdonsága közönséges 's ott kellene szinházi referádokat irnom, a' szinésznőkre nézve valóban nagy zavarban volnék: de magyar hölgyeink, hála az égnek, erősebb idegüek, 's itt (krónikai tollamra esküszöm!) illy valamire nem számolhattam. Én Déryné asszonyt, a' sok érdemü szinésznőt, nem vagyok szerencsés személyesen ismerni 's igy nem tudhattam előre, hogy ő a' czukros mandulát nem szereti, sem azt, hogy neki a' lepkeszárny' suhogása is fájdalmat okozhat. Most ezeket tudván, ügyekezni fogok magamat jövendőre ezekhez tartani: de fájdalom előre még kell mondanom, hogy nekunk kettőnknek alkalmasint sok bajunk lesz egymással, mert bizonyos tekintetben én is gyenge idegü vagyok és nagyon érzékeny, 's valamint némellyeknek a' rózsaillat olly veszélyes, úgy nekem az, ha a' szinésznő szerepéhez nem illőleg piperézi magát, szemkáprázatot és fejszédelgést okoz 's itt nincs egyéb mód jövendőre, mint alkura lépnünk: Engedjen valamicskét Dériné asszony piperéiből, én is elengedem a' czukros mandulát, és vállaljon Dériné asszony gyakrabban tehetségeihez mért és korához illő characterszerepeket is, úgy én is megigérem, hogy róla irandó krónikai czikkelyeim olly kedvesek lesznek, mint bármelly csodatékony mosdóvíz, melly az embereket még egyszer ifjakká teremti.

Mi a' panasz- 's ellenem intézett vádlevelet illeti: annak tárgya kettő: a' selyem kötény és az öreg szerepek. Dériné asszony engem mindkettőre nézve félre értett. Hogy a' selyemnek nevezett kötény nem selyem, hanem damisz volt, azt (miután kezembe adatott a' corpus delicti) ezennel egész alázatossággal elismerem és a' selyem szóért még nagyobb alázatossággal bocsánatot kérek. Azt is hajlandó vagyok elhinni, hogy a' damisznak rőfe 24 kr., hogy az egész kötény egy váltó forintba kerül, végtére azt sem tagadom, mert D. assz. mondja, hogy szerződése szerint nem tartozik semmi szerepben föllépni; és igy nem mondhatni, hogy én megátalkodott, udvariatlan criticus vagyok, mert ime 4 dolgot elismertem és pedig egyszerre, egy napon (más magyar criticusok kivált a' fiatalok 10 év alatt alig ismerik meg egy botlásokat); sőt én békülésre is hajlandó vagyok (nagy szó criticustól!!!) kivált derék magyar nőkkel, minő Dériné asszony: engedje meg nekem azonban, hogy egy igen parányi dolgot el nem ismerhetek azt, t. i. hogy Dériné asszonynak most igazsága van. Miután én neki olly sok és nagy dolgokban engedtem igazságot, reménylem ezen egyetlenegy kicsinynek megtagadása miatt nem fog rám nehezteini. Én nem azt kérdeztem, hány kr. volt rőfe a' damisznak, nem azt, milly olcsóba került a' kötény, hanem abban akadtam fel, hogy a' Dériné assz. öltözetén semmi sem volt mi szegénységet mutatott volna. A' damisz kötény selyemnek látszott (egy hiba); a' damisz kötény rózsaszin selyemnek látszó szalagokkal volt felczifrázva (másik hiba); az egész öltözet egy tisztességes, jó módú asszonyság' öltözete volt (3, 4, 5, 6, 7, 8, szóval sok hiba). Ha szegény asszonyt játszunk, mutassuk a' szegénységet öltözetünkön is, különben öltözetünk ruha-parádé, a' mi tánczvigalmakra igen, de szinpadra nem való, mert ott nem Dériné assz., hanem Hagymáné assz. garderobját akarjuk látni. Olcsón is, azaz kevés pénzből, lehet úgy öltözni, hogy öltözetünk semmi szegénységet nem mutat, és viszont a' legdrágább szövetekből olly öltözetet lehet kiállitani, melly nagy szegénységet mutat; itt tehát a' látszaton fordúl meg a' kérdés. — A' szerepekre nézve, én mint mondám, elhiszem, hogy D. assz. szerződése szerint nem tartozik öreg vagy semmi szerepeket játszani, de én ismét nem azt hoztam szóba mit tartozik szerződés szerint, hanem azt mit kellene józan ész szerint játszania, miután játszik és játszani kedve van. Mert — engedelméből derék szinésznőnknek — józan ész szerint van-e az, ha például valamellyik szinész (itt nem D. assz. értem) igen ügyes a' fondor szerepek' játszására, de ő nem azokat, hanem szerelmeseket játszik, mellyeket nem bir? Déryné asszonynak vannak még most is osztályai, hol nehezen haladná őt meg valaki a' magyar szinésznők közül, de ő azokat nem játsza, hanem játszik mas osztálybeli szerepeket, hol mind őt, mind a' szerepet féltenünk kell. Én D. assz. javára szólok, ha szavaimnak hitelt most nem ad is, lesz idő, (de talán már késő) midőn azt fogja mondani: az Athenaeum' szegény criticusának (mert bizony szegény az, kinek még csak neve sincs?) a' jó bohónak még is igaza volt. Kérem D. assz., ne nehezteljen rám, mert bizony megjobbitom magam — mihelyt ő is megjobbitja, azaz jobbá teszi mint most, mert most is jó, igen jó. **25.**

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betüivel.

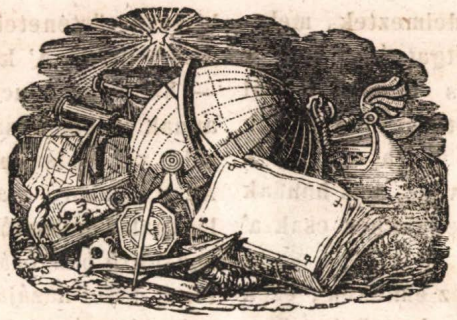

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

MÁSODIK ÉV

Második félév. **Pest, augustus' 9. 1838.** **12. szám.**

Tartalom: A' műgyüjtemények' hasznairól *(Pulszky Ferencz)*. — Néhány spanyol carlista hadfő' arczképe. — A' nőnem' physicai helyzete Éjszak-Amerikában. Franczióból *(Fábián Gábor)*. — Falcon Matteo. Korz történet *(Nagy Elek)*. — Magyar játékszini krónika *(*** és V.)*. — Egyveleg.

A' műgyüjtemények' hasznairól.

Midőn fővárosunkban a' nemzeti museum pompásan emelkedik, talán nem egészen czélaránytalan egy rövid pillanat a' mű 's régiséggyüjtemények' hasznaira.

Még mindig nagy azoknak száma, kik a' museumokat egészen nélkülözhető fényüzésnek gondolják, 's csak azért tartják szükségesnek a' fő városban, hogy a' nemzet egészen pallérozatlannak ne tartassék, szemökben mű- 's régiséggyüjtemények csak ollyasmi, mint egy kostyáli atilla vagy gunkelféle frack, mellyet, ha divatosan társaságba vagy gyülésbe akarunk menni, magunkra veszünk, 's nem is gyanítják, milly nagy befolyása legyen az illy gyüjteményeknek az egész nemzeti életre 's az izlés' kifejtésére.

Ha a' haza' eszméjét vizsgáljuk, ha nézzük, mi az, mi magyarhoz szorosabban kapcsol mint idegenhez bennünket; mi teszi, hogy örűlünk, ha távol országokban honfira, bár ismeretlenre akadunk, miért szeretjük hazánkat forróbban a' boldogabb 's szebb országoknál: találni fogjuk, hogy nem a' születés az, 's az első benyomások, mert minden ember csak egy helyen születik, nem az egész hazában, 's nevelése első benyomása' szintén majd mindig kevés helyekhez kötvék; de a' szokások sem, vagy a' természet, mert honunk' részei olly különbözők, hogy a' kárpátvidéki lakos nagyobb rokonságban áll a' stájeri bányászszal, mint az alföldi síkságon búzát termesztő földmüvelővel, az árvai vászonkereskedő közelebb áll szokásaiban a' morva szatócshoz, mint a' hegyaljai vinczellérhez; még a' nyelv sem az, mi bennünket olly szorosan összekapcsol: mert hazánkban, fájdalom, még mindig soknyelvüség uralkodik, 's még is szívesen nyujtjuk jobbunkat a' tótos horvátnak, a' németes szepesinek, 's nem zárjuk el előle keblünket, melly minden honfi iránt egyformán meleg. A' **múlt** az, a' mi a' jelenben összeköti az ivadékot, a' **közös emlékezetek**, a' **közös historia**. Ez a' legerősb kötelék, ezért szeretjük a' magyart, mert érti gondolatinkat, mert tisztelettel emlékezik szent Istvánról, mert fénylik szeme ha Hunyadiról szól, 's akaratlanúl is Mohács' névnél felsohajt, — mert érzi a' magyar nóta' komoly búját, mert szereti azon alkotmányt, melly alatt őseink

éltek, mellyet vérökkel védelmeztek, mellyet, századok óta módosítgatván, mindig elevenen megtartottak, 's megkövesülni nem hagytak. Ez a' nemzetiség' legbelsőbb veleje, — raboljátok el tőlünk a' multat, 's a' jelennek legnagyobb bája vész, nem honfiak de idegenek közt élünk, mellyekhez csak a' szükség köt.

A' multnak képviselői az emlékek, ezek testesítik a' köteléket, melly bennünket összefűz; szent őrzésök a' nemzetiség' első kötelessége. Ezekhez kapcsolódnak eszméink őseinkről, ezekből látjuk, hogy tekinték ők a' világot, ezekben mutatkozik a' mult századok' izlése. Ki legkisebbet is közülök elront vagy elveszni hágy, a' multnak dicső palotájából egy követ tört ki, 's tulajdon állásának alapját megrongálta, mert ha magasan állunk, csak a' múlt az, mi bennünket felemelt, mit lábunkkal taposni nem kellene. —

A' régieknél a' nemzetiség' fő kötelékét a' közös vallás képezte, Jehova köté össze a' zsidókat, az olympi Jupiter, a' Panionium az europai 's ázsiai görögöket, de miután a' kereszténység, mint világvallás, nem többé egyes népek' tulajdona, csak közös emlékek képezik a' köteléket, melly a' nemzet egyénjeit összeköti. Érezték ezt őseink 's ők is így fogák fel a' nemzetiséget, ezt látjuk törvénykönyvünk' leghíresebb lapján az arany bullában. A' zendülő nemzet fegyveresen kivánta vissza szabadságait II-dik Andrástól, minden bizodalom a' fegyverben álló alattvaló, 's király közt megszünt, minden viszonyok' alapjai, mellyek őket különben összekötik, ingadoztak, 's csak nehezen készült az egyesség, mellynek feltételei az aranybulla, — 's íme ennek legelső czikkelye kivánja, hogy sz. István' emléke évenként Székes-Fejérvárott — a' nemzet 's királytól egyetemben — ünnepeltessék, 's csak ezután következnek a' nemesi szabadságot biztosító czikkek. Tehát sz. István' emléke volt azon utolsó 's egyetlen kapocs, melly a' zendülő nemzet 's király közt még megállott, 's tisztelt nevének ótalma alá tétetett az új egyesség is.

Szűkkeblü lenne azonban, ki ezen nézetekből csak nemzeti mű- 's régiség-gyüjteményt tartana czélszerűnek, mert legnagyobb érdekü reánk nézve mind az, mi hazánkat tárgyazza, mi régi állását megmutatja, régi hitét 's történeteit, kereskedése 's müvelődése' útait. A' kő, melly bizonyítja, hogy — hol most falucska áll, város virágzott — annak is bizonysága, hogy a' természet körűlte várost is táplálni képes, nem csak falut. Azon domború alakok, mellyek Mithras' vallásának borzasztó próbáit mutatják, tanúi azon forró buzgóságnak, mellyel a' római katona, távol hazájától, sötét jövendőjét halála után biztosítani kivánta, mielőtt a' kereszténység megnyugtatá. A' régi városok' azon lánczsora, melly az országon keresztül fut, mutatja a' régi kereskedés' útait 's kiterjedését, 's annál nevezetesb, minél bizonyosabb, hogy Magyarország' állása két ezer esztendő óta fővonalaiban meg nem változott, 's akkor is, mint most, az elválasztó határ volt a' müvelt 's barbar világ közt, csak hogy a' polgárosodás helyét cserélte. Azon befolyás pedig, mellyel az ország' természete lakóira hat, olly változatlan törvényhez kötött, mint a' természet maga, 's ez a' magyarra szintúgy hat mint a' régi pannonra vagy dákusra. Nemzetünk 's országunk egymástól el nem választhatók, 's mi az ország' régisége, az egyszersmind a' nemzet' emléke.

Még nagyobb tekintetet érdemelnek azonban az emlékek, mellyek a' görög vagy római időből fenmaradtak, azért: hogy az ízlést tisztítják, a' szépségérzéket élesítik 's a' gondolkozást ébresztik. A' régieknél a' müvészet sokkal szorosabb kapcsolatban állott az élettel mint nálunk, kiket izetlen divatok és czikornyás bútorok születésünk óta, szépségérzékünk' tompítására, 's az egyszerüség' megvetésére körülvesznek. Nálok a' legcsekélyebb konyhaeszközben is a' régiség' két characterizáló vonása meg volt, czélszerűség 's szépség, tartsák ezt bár paradoxumnak azok, kik a' nemzeti museumban találtató kopott házi eszközöket 's rozsdás szobrocskákat futólag nézegetve, a' jelen' müveinek jelesebbségét kürtölik. Tekintenék meg figyelmetesebben azon nemes alakokat, mellyeknek felületét két ezered megrongálta, 's hasonlítanák képzeletökben, ha phantasiájok elég élénk arra, időnk' síma 's csak színre 's felületre tökéletes műveivel, a' mint két ezered után lesznek, kopottak 's rozsdások, 's bizonyára nem kárhoztatják azután azon nemzetet, mellynél még az aljasodott időkben 's müvekben is a' régi nagyságnak 's tökély-

nek nyomai látszanak. Talán még ahhoz is hozzá szoknának, ha többször foglalatoskodnának a' görög 's római világ' maradványaival, hogy a' felületre nem tekintve, a' valót 's lényegest minden tárgyban felkeressék, 's akkor a' haza' nyeresége kiszámíthatatlan.

A' műgyüjtemények' moralis jó befolyásai közül nem utolsó helyet foglal még az is, hogy gyönyörködtetés által az egyének' boldogságának összeségét nevelik 's a' szépségérzéknek tágas mezőt nyitnak, mellynek nevelése minden józan kormány' érdekében áll.

Mi az illy gyüjtemények' anyagi következményeit illeti, itt elég figyelmeztetni arra, hogy Anglia' kézmüveinek tökélye főkép azon időtől növekedett, mellyben a' parliament Townley' gyüjteményeit, Hamilton' díszedényeit, Lord Elgin' márványait megvette, hogy Olaszország idegenekből él, kiket a' gyüjtemények az alpeseken átvonnak, hogy München, harmincz esztendő előtt ritkán látogatott holt város, most az europai nomádok, az utazók' karaván jainak fő nyughelye 's gyülpontja az alpeseken innen.

Soha ország pénzét jobban kamatolni nem látja, mint mellyet műgyüjteményekre fordít.

Pulszky Ferencz.

Néhány spanyol carlista hadfő' arczképe.)*

III. Raimundo Pincheiro tábornok.

Ezen rendkivüli ember, kinek hosszu élete (közel van 80-hoz) esetekben rendkivül gazdag, spanyol születésü. Ő számfeletti tábornok a' portugalli hadseregben, hajdan Minko tartomány' helytartója volt 's Bragában parancskodott, midőn a' royalisták Guimarens és Santa Tirçonál azon időben megverettek, mikor Napier admiral Carminhot megtámadá 's Vianát elfoglalta.

Seregei' maradékával Tras os Montesbe vonult 's ismét egyesült Amarantenál Santa Marta tábornokkal, hol hasztalan próba tétetek, az ellenség' előmenetét meggátlani.

A' vén ember urának estével kénytelen volt családjától elválni 's Angliába futni (a' meggyilkoltatás elől igen bajosan menekedhetek, mielőtt a' brit zászló' ótalmába jutott), honnan don Carlos' táborába ment. Gomez' expeditiójához csatlakozott 's megfogaték; de vén kora' tekintetéből meg hagyták szökni 's utóbb ismét eljuthata a' tartományokba. — Pinheiro tábornok igen alantról emelkedék magas polczra, mert mint köz legény állott be a' katonasághoz.

Egy ideig st. Julian' vár kormányzója volt a' Tajo' torkolatánál, 's embersége által tünteté ki magát kellemetlen hivatalában, mert a' kezére bizott vár don Miguel' uralkodása alatt a' politicai foglyok' börtöne volt.

Pinheiro tábornok ma is szép hadi ember. Magassága 6 láb 's most is egész egyenesen áll. Társalkodásban igen szelid 's barátságos, 's különös szívesen láttatik a' nőkörökben, hol mindig legnagyobb illedelemmel forgolódott.

IV. Don Francesco Merry ezredes.

Ezen hadfi, mint nem kevés helytársa, angol eredetü, egy cadixi kalmár' fia. Don Sebastian' uti társává nevezteték ki, mikor ez Spanyolországba ment, 's feladásául tétetek: a' herczeget Francziaországon által tőzsérelni. Ez egészen sikerült neki 's ő azóta mint kamarás egyre a' herczegnél maradt.

Ezen tiszt közép személy don Sebastian 's a' Carlos alatt szolgálni akaró angolok között. Nem szereti, ha angolnak szólíttatik, hanem spanyolnak szeret tartatni, noha kifejlett John-Bull-arcza első látásra elárulja.

V. Soroa ezredes.

Irunnak kétségbeesett hősi védelmezése egy marok nép által több mint 8000 ember ellen, kik két napig nem boldogúlhattak, természetesen a' kormányzóra vonta mindenek' figyelmét. 'S az e' szép munkát végbe vitt személy Soroa ezredes volt.

Soroa guipuscoani születés, származata jeles, de birtoktalan. A' háboru' kiütésekor földeit müvelé 's családa' szerelmében 's barátai' becsülése által boldognak érezé magát. A' vészharang' első megkondulásakor mindjárt Zumalacareguy' zászlóihoz járult 's „Spanyolország ezen Napoleonjától" hamar észrevétetek. De nem csak mint gverillavezér, nem mint hadi tettek' cselekvője jeles Soroa; igen jeles vonás ezen harczfi' characterében azon majd példátlan emberség, mellyel ő, a' kérlelhetlen, de nemes szivü ellenség, a' foglyokkal bánik. Egy alkalommal midőn győz-

*) Lásd Ath. 4. szám.

ve végezé be a' hegyi ütközetet, elfáradt emberei sorsokra bizták a' sebes foglyokat, de az ezredes komolyan kérdezé tőlök: miért nem gondoskodnak azon szegény emberekről (néhány a' földön fekvő ellenségre mutatva). „Christinók!“ lön a' felelet. — „Christinók? — monda ő — a' sebesek soha sem Christinók.“

Soroa ezredes mintegy 45 éves, egészen katonakinézésü, a' csatában elveszté egyik szemét 's bal halántékán iszonyú kardvágás' forradéka van. Azt erősítik, hogy a' carlista táborban nincs vitézebb és nemesebb lelkü ember.

VI. Herouart kapitány.

Azoknak, kik a' félszigetbeli háborúval eleje óta ismeretesek, meggázolhatlanoknak látszottak azon nehézségek, mellyekkel a' carlisták, pattantyússág' hiánya miatt, küzdeni voltak kénytelenek. De épen ezen időben lettek Herouart kapitány' tehetségei 's munkássága különös becsüek. Ő franczia, X. Károly' királyi őrseregében pattantyús hadnagy volt, és azon első idegen, kinek szolgálatát Zumalacarreguy elfogadta. Szolgálatait bátran oda mellékelhetni don Carlos' legjelesb vezéreihez. Ágyuöntést készíte ő, a' tartományokban embargót vete minden ércz-konyhaedényre 's nem sokára átadá Zumalacarreguy' szolgálatába az első ágyút, melly az ellenség ellen használtaték. Különösen munkás volt a' tengerparti elfoglalásoknál, Bormeo-, Lequeitio-, Plencianál stb. kétszer legelső volt a' törésen 's a' csatában négyszer sebesítteték meg. Ő volt, ki Irunban 1837. kezdetén a' tüzes golyókat javasla Fuentarabia ellen. Néhány paraszttal és a' legdurvább anyaggal kemenczét alkota 's a' szerencse sikerrel koszorúzá törekvéseit.

Herouart kapitány franczia létére is egészen idegen az udvar' mesterségeiben és senki előtt nem tud bókolni. 42 éves, 6 láb magas, és testi ereje rendkivül nagy.

VII. Don Ramon Cabrera.

Don Carlos' számos párthívei között talán senki sem aratott összehasonlítólag több dicsőséget vitéz tetteiért mint don Ramon Cabrera. Ő egyházi hivatalra volt szánva 's Saragossában tanult. Gyengéd anyja szivből kivánà, hogy szerzetbe lépjen, de mivel gondolatai mindig a' hadon csüggtek 's royalistai gondolkozásu volt, nem emelkedheték diaconusságnál fölebb. A' forradalom' kiütésekor felhagya studiumaival 's hadnagyi és segédnöki helyet kapott a' royalistai önkényteseknél. Ezen testület' lefegyverzése 's más helyben nem hagyhatta szabályzatok a' don carloshozi átmenésre birták. Zumalacarreguynak mutatta be magát, ki vonakodott neki tulajdon vezérlést átengedni, 's ekkor Cabrera visszatért Arragoniába.

Azonban 1835. elején néhány pártosival előjárulni látjuk őt. Először is Quilez csatlakozott hozzá, ki szinte csekély erővel birt. De seregeik gyorsan szaporodván 's elegendő élelem' hiányában szenvedvén, elváltak ismét egymástól.

Cabrera rendkivüli buzgósággal folytatá ügyét, de Herve báró tábornokkal egyesült 's néhány hónap mulva egy irtózatos seregnek parancsoltak, mellyel Alsó-Arragoniát 's Valencia' egy részét befutották. De Herve' halála után, kit a' christinók megfogván agyon lövettek, ő lépe annak helyébe 's brigad tábornokká nevezteték ki.

Ámbár gyors mozgásai által mindig félelemben tartá ellenségeit, kik soha sem tudhaták hol fog előrohanni, mégis nemes ellenfélnek tartaték anyja' megöletéseig (febr. 16. 1836) kinek egyetlen hibája az volt, hogy őt szülé. Ezen kegyetlenség igen felingerlé a' fiút 's iszonyú boszúra ösztönzé.

Köteteket kellene betöltenünk Cabrera tábornok' veszélyeit leirni vagy őt jeles pályáján követni akarván.

Don Ramon Cabrera Toledoban születék jó családból, de a' melly nem legjobb körülmények között élt. Most 30 körül van, közép nagyságunál kisebb, setét arczszinü, fekete ragyogó szemü 's fekete gazdag hajú; — rendesen igen egyszerü öltözetü 's mint tábornok nem igen tünteti ki magát. Barátai nagy tehetségü embernek hirdetik 's barátságát és nagylelküségét igen emlegetik.

VIII. Don Geronimo Merino tábornagy.

Ezen hires ember, ki ismeretesebb a' „Merino pap“ név alatt, ó Castiliában születék szegény szülektől, kik őt Lennába küldék iskolába, hogy latinul megtanuljon; de alig tett némi előmenetelt, midőn juhőrzés végett haza hivták. Geronimo juhász maradt

míg a' helybeli (vellabiasi) pap meghalt; ekkor azt tanácsolák neki, folytassa tanulmányait, hogy ezen helyre alkalmatos legyen. Ő a' cubas vendiasi öreg rectorhoz ment 's 6 hónapi szorgalom után az egyházi rendbe lépett.

Nem csak gyülekezete, hanem a' szomszéd faluk is mind igen szereték. Jó tulajdonságai között fölül állt hazaszeretete. A' franczia-berohanáskor csendesen folytatá hivatalát, míg egy csapat franczia dragonos beütött lakába, öszvéreit elrablá 's midőn megtagadta nekik egy alacsony szolgálatot tenni, őt agyon lövéssel fenyegeté, de utóbb csak sanyaru testi büntetést szabott reá. Ez elhatározá jövendő sorsát. Nyomban elszökött a' hegyekre, híveit összegyüjté, a' mennyire lehete fölfegyverkezteté őket 's Burgos' vidéke lön tettei' nézőhelye. Azoknak története ismeretesb mint hogy itt felhozandók volnának.

A' háboru' végekor ezredesi rangot kapott, de egyházi hivatalához hű akarván maradni, kanonokká tételték a' valenciai kathedrálnál. De némi vita miatt viszszatért hajdani gyülekezetéhez, hol 1821-ben élt, midőn a' constitutio-elleni zaj kezdődött.

VII. Ferdinand' halála után többször fegyvert kelle elvei mellett rántania. Már oct. 13. 1833, tehát két héttel Ferdinand' halála után, fegyveresen állt ő ki önkényteseivel a' síkra 's don Carlost kiáltá ki, de Sarsfieldtől emberei' elszélesztésére kénszerítteték. Merino' kalandjai a' regényessel határosak. A' baski tartományokban Zumalacareguyhoz csatlakozott 's lényeges szolgálatokat tön, míg lórugás által arra tovább alkalmatlanná tételték. De utóbb teljesen kigyógyult 's most mint tábornagy van az infans' tiszti karánál.

Merino soha sem követelt magának hadi ismereteket, de jeles pártvezér. Népszerűsége végtelen a' két Castiliában 's a' föld' népére senki sem gyakorol olly befolyást mint ő.

Merino nyilt, őszinte, nemes lelkü 's félelemtelen, sok zaklatást türni tudó, keveset alszik 's azt akárhol teszi. Az ágy nem az ő kéjczikkelye, ruháit ritkán veti le. Ruhatára egy öltözetből áll, 's ez okból nagy podgyász által soha sem tartatik hátra. Rendes ruházata egy igen meleg, fekete színü „Zamarra" (ködmen), setét nadrág 's tekeidomú kalap. Erkölcsei nem legfinomabbak, a' csin (Eleganz) előtte egészen ismeretlen. Rangját semmi külső jegy el nem árulja; a' mértékletességben példányul szolgálhat; víz egyetlen itala, nem is dohányzik. Mind azon sok zsákmány' daczára, melly kezén keresztül ment, szegény maradt. 60 — 70 év között áll 's egészen hasonlít a' régi spanyol parasztokhoz. A' mellett rendkivül munkás 's szemeiből a' tűz egyre villog.

IX. Don Pablo Sanz.

Sanz korán hadi pályára szánta magát. 1821-ben Iraltes báró alatt szolgált a' hadseregnél 's 1823ig ott maradt, mikor hadnagygyá lön 's a' 3dik sor-ezredhez áttétették. Utóbb Zumalacarreguyval szolgált a' 2dik könnyű gyalog ezrednél. Ferdinand' halála előtt Quesada' vádjára letétették. Ekkor haza tért Biscayaba 's midőd Verasteguy ezredes királynak kiáltá ki don Carlost, ezen tiszthez csatlakozott. Alig tudta meg, hogy hajdani fegyvertársa a' carlista hadsereg' vezérévé lön, 's azonnal hozzá sietett. Zumalacarreguy csak hamar rá is bízta a' 6-dik navarrai ezred' kormányozását, és itt Sanz hamar kitüntette magát. Az amesconsi csatában arczon löveték 's annyira elrútíttaték, hogy barátai sem ismertek reá. 1835-ben brigádossá neveztetvén, Bilbao' ostrománál a' kémlő sereg' egy osztályát vezérlé, melly a' castajandai híd 's a' város közötti halmokon állt. Azon híd kulcsul szolgált a' carlistai hadsereg' állásához 's a' christinók mindent megkisértettek annak elfoglalására, de Sanz legvitézebbül és sikerrel védte.

Don Pablo Sanz 40 és 50 év között áll, igen heves mérsékletü, de jó tiszt, noha sokan szemére hányják hogy sokat tart a' felüleges pontosságra. Közép nagyságu, inkább sovány mint vastag, de erős testü és munkás. Ruházatában, valamint magaviseletében, igen egyszerű. —

A' nő nem' physicai helyzete Éjszak-Amerikában.

Az egyesült-státusok' képének egyik legbélyegzőbb vonása kétségkivül ama' változás, melly ott a' jóllét' következésében az asszonyok' anyagi sorába 's physicai helyze-

tébe bevitetett. A' férfiu' keresménye családa' eltartására elegendő levén, az asszonynak egyéb dolga nincs, mint a' házra felügyelés; mi is még nagyobb haszon gyermekeire, hogysem magára nézve. Már ma az angol-amerikaiaknál kivételt nem szenvedő szabály az, hogy az asszony minden durva munkától megkíméltessék, jelesen pedig, hogy semmi terhet ne hurczoljon. Így az asszony ment levén minden, gyenge alkotásával össze nem férő, foglalatosságoktól, ment egyszersmind amaz undorító rútságtól 's otromba termettől is, mellyeket másutt a' szegénység és fáradság ruháznak rá. Itt minden asszonynak valamint arcza, úgy viselete is dámát mutat. Itt minden nő úri aszszonynyá van mivelve 's igyekszik is annak látszani. Hiában keresnél az angol-amerikaiak közt, a' sz. Lőrincz' torkolatjától egész a' Missisippiéig egyet amaz undorító lények közül, kik csak a' physiológokra nézve nőneműek, 's minőkkel a' mi városaink bővölködnek, — vagy egyet amaz éktelen debellák közül, minőkkel nálunk a' boltok 's faluink' ¾ része tele vannak. Az első typust sehol sem fogod feltalálni, kivévén a' szerecseneknél és indusoknál; 's a' másodikra a' canadai franczia'knál, vagy pensylvániai németeknél fogsz akadni csak, mert ezeknél az asszony legalább is dolgozik annyit, mint a' férfi. Az angol fajnak egyik dicsősége az, hogy a' férfinak az asszonyon való elsőbbségét lassan lassan mindenütt, menynyire csak lehetett, a' szerint magyarázta, hogy a' legfáradságosb munkákat egyedül a' férfiú' számára tartotta fenn.

A' férj és nő közti szövetség sokkal szentebb az amerikai napszámosoknál, mintsem az europai országok' nagy részének városi polgárainál. Ámbár Amerikában a' házasság' sacramentumát kevesebb formalitással és pompával czifrázzák is fel, mint nálunk; 's ámbár ott a' házassági kötél nem olly feloldhatatlan is, mint nálunk: azért ott még is a' nősparáznaságok felette ritkák. A' hűtelen feleség valóságos k...ának tartatnék; minden férfi, ki valamelly asszonyt elcsábítna, vagy kiről tudnák, hogy törvénytelen hajlandóságot táplál, azonnal ki lenne átkozva a' nép' lármájától. Az egyesült-státusokban, még a' dolgozó osztálynál is, a' férfi sokkal tökéletesben érti az erősb nem' kötelességeit a' gyengébb nem iránt, mintsem egy része a' franczia városi lakosságnak. Az amerikai mesterember, vagy bérlő, nemcsak minden fáradságos munkától, minden tisztátalan foglalatosságtól kiméli meg feleségét, mennyire csak lehet: hanem még iránta 's átalában minden asszony iránt olly megelőző szivességeket is mutat, minők a' mi embereinknél ismeretlenek, kik pedig némi lelki müveltséggel, sőt némi tudományos neveltséggel is szeretnek dicsekedni. Az egyesült-státusokban, köz helyeken és úton, a' férfi, bármi talentumai 's érdemei legyenek is, semmi megkülönböztetésben nem részesül; számára semmi elsőbb hely, semmi különös udvariság nem mutattatik; minden ember egyenlő. De az asszony, bármelly állapotu 's értékü legyen is férje, biztosítva van a' felől, hogy iránta mindenki tisztelettel 's figyelemmel lenni köteles. Az olly ország, hol az asszonyokkal így bánnak, bizonyára nemcsak egy új világnak, hanem egy jobb világnak tekintetét is mutatja.

Francziából **Fábián Gábor.**

Falconn Matteo.

Korz történet.

Ha az utazó Porto Vechiot elhagyja 's Corsica' belsejébe nyomul, a' lapály' kopár hegyháttá való sebes emelkedését veheti észre. Mintegy három órányi az odavezető út, az ösvény rögös és keskeny, nem ritkán magas sziklacsúcsok által, mellyeket kikerűlni kell, elzáratott, itt-ott mély örvényektől áthasított. 'S ha mind ezzel az utazó megküzdött, a' hegyháton sűrű bozótra akad, melly leginkább azon korz juhászok' menedékhelyéül szolgál, kiket mi gonosztevőknek nevezünk. Szükség itt megjegyezni, hogy a' korz gazda ritkán, vagy épen nem trágyázza termő földeit, hanem inkább a' haraszt' egyik oldalát meggyújtja, mi mellett megtörténik, hogy a' láng kelletinél túlcsap. Azonban ez Corsicában nem újság. A' vetés még a' hamuval trágyázott porhanyó földben is kikel, az aratás jutalmas — egyebet itt nem ohajtanak. A' gabonaszárról csak a' kalászt szedik le, mi mellett a' hanyag munkásoknak nem kell hajlongani; azonban a' fák' 's bozót' töveit nem emésztheti meg a' tűz,

's így a' következő évben újra kihajtanak, néhány év után pedig folytonos növekedés által nyolcz lábnyi magasságra emelkednek, 's az úgy nevezett — maquis — bozótot képezik, mellyen csak éles fejsze' segélyével hat keresztül az ember.

A' korz gonosztevő 's gyilkos többnyire ezen bozótot keresi — 's ha nem feledett el magával hozni lőszereket, itt békén élhet. Ruhája, nadrágon 's mellényen kivül, többnyire süveggel ellátott köpönyegből áll, melly madracz 's takaróúl szolgál. Mint említők, az ide menekvő bátorságban van, mert üldözői hasztalan is keresnék, — 's hacsak lőporért Porto Vechioba menni nem kényteleníttetik, ritka eset, hogy valaki a' törvényszék' hatalmába essék, miután élelmét csekély áron nyerheti meg a' hegyi lakosoktól.

A' mult tized' első éveiben az említett bozóttól negyed órányira bizonyos Matteo Falconn lakott, ki nemes ember létére gazdagnak tartatott, mert juhnyájai 's földei őt minden szükségessel ellátván, nem kelle dolgoznia. Matteo legfelebb ötven éves volt; alacsony törpe termete, holló göndör haja, sasorra 's nagy fekete szemei, különös sajátságos ellenkezésbe hozák finom vékony ajkait 's olajszínzöldbe vágó arczszinét. Az egész vidék' első lövésze volt, habár Corsica szintolly gazdag vadászban mint Tyrol vagy Schweitz. Golyója mindig talált, — 's olly példáit adá ügyességének, mellyek neki nagy tekintetet kölcsönzének. Épen olly biztos barát mint félelmes ellenség, leereszkedő mindenkihez 's alamizsnákat osztogató volt. Az a' hír szárnyalt, mi szerint ő több év előtt nem egyenes úton adott ki egyik vágytársán, kinek azonban hatalmas rokoni vagy baráti nem leven, békén élhetett. Matteo nőül vevé Giuseppáját, ki tőle egymás után három leányt szült — 's utóljára egy fiút, kit mint család' utólsó csemetéjét 's reményét, Fortunatonak keresztelt. A' három leány jól ment férjhez, melly annyit tesz, hogy Matteo szükség' esetében gyilkaikra 's puskáikra számolhata. A' fiú mintegy 10—12 éves volt.

Egy őszi napon már hajnal' hasadtával elhagyá Matteo nejével együtt lakát, nyájait, a' bozóttól körülkerített mezőn legelőket, megtekintendő. A' kis Fortunato szivesen követte volna őket, de a' kely' távolsága az ellenkezőre birta atyját, — 's így Fortunato honn maradt.

Néhány óra tölt el a' szülők' távozása után, 's Fortunato egyik' fának árnyékában hasalva nézdelé a' kék hegyeket, míg gyermekes gondolati a' vasárnapi ebédre emlékezteték, mellyet nagybátyjánál, a' kaporálnál*), izlelend. Ezen gondolatiból puskalövések ébreszték fel, mellyek koronként mindig közelebbről jövének. A' gyermek felugrék helyéről 's mindenfelé mereszgeté szemeit, míg a' házhoz vezető gyalog ösvényen egy embert födöze fel, kinek kúpalakú sapkája benne hegyi lakót ismertete. Szakálla hosszú volt, 's rongyokkal befödött testét csak puskája' segedelmével emelheté tovább, czombjába lőtt sebe miatt.

A' sebesült szinte gonosztevő vala, ki lőszerek' szüksége által a' városba menni kényszerítteték, visszatértekor azonban egy csapat katonaságtól üldözőbe vétetett, melly előtt, mint a' rövidebb utak' ismerője, bizonyosan megmenekül, ha kapott sebe nem tartóztatja. — Midőn Fortunatót megpillantá, összeszedé minden erejét 's felé sietett.

‚Te vagy Matteo Falconnak fia?'

„Igen."

‚Én Gianetto Sanciero vagyok, a' sárga gallérosok üldözőbe vettek. Rejts el, mert tovább nem lehet.....'

„Mit mondana atyám, ha engedelme nélkül megtenném azt."

‚Dicsérni fog.'

„Az még utóbb válik el."

‚Rejts el, mert sarkamban vannak.'

„Várj atyám' hazajötteig."

‚Én nem várhatok; siess vagy éltedbe kerül.'

„Fegyvered nincs megtöltve, zsebeid üresek" szóla Fortunato egész hidegvérüséggel."

‚Gyilkomat azonban nem kerülöd ki.'

„Náladnál fürgébb vagyok" 's ezzel sebesen egy oldalugrást tön.

‚Te Matteo' fia nem vagy, különben atyád' háza előtt nem hagynál elfogatni.'

A' gyermek megindulva látszék lenni. —

*) Kaporalnak Corsicában családi viszonyok, vagyonosság 's személyes tulajdonok által nagy hatást gyakorló férfiú neveztetik. Ősi idők óta a' korzok öt státusra osztatnak: nemesekre (kik vagy magnifici vagy signori-nak neveztetnek), kaporalokra, polgárokra, népre 's idegenekre.

„Mit adsz, ha elrejtlek“ szóla Gianettohoz közelítve.

A' számüzött öve' zsebéből egy tallérból álló vagyonát voná ki, 's a' gyermeknek nyújtá. Fortunato mosolygva fogadá el a' pénzt — 's hamarjában a' ház mellett álló szénakazalban nagy lyukat vájt, Gianettot abba bújtatá 's szénával annyira befedé, hogy csupán egy kis szeleló rés maradt éltetéséül. Hogy a' kazal meg ne vizsgáltassék, egy csellel élt, mi szerint a' kazalra a' nem rég megkölykezett macskát dobá fel, általa a' kazal illy állapotban való lételét akarván bizonyítni. Az úton látható vércseppeket porral födé, 's miután szorgosan körülnézte volna magát, ismét az árnyékba ült.

(Vége következik.)

Nagy Elek.

Magyar játékszíni krónika.

Jul. 31. Két Klingsberg. — Tetszést nyert élénk előadás.

Aug. 1. Tündér világi leány. A' sok szerep-változtatás miatt, sok hibával és kevés tetszéssel adatott.

* * *

Aug. 2. Világ' divatja. Károly' szerepében László' megbetegülése miatt Bartha. Nem lehetett kívánni, hogy a' darab tökéletesen adassék; azonban Lendvay (Váry őrnagy) némi elevenséget hozott a' játékba, melly egyébiránt egészben véve is ez előtt többször a' jobbak közé volt számítható. Most Lendvay után Szentpétery (Világosvári) 's Déryné (Szeppataky Paulina) 's Telepy menték meg az előadást a' megbukástól, ki a' ravasz együgyü inast, Miklóst, ha nem olly jól is mint Megyery, de legalább mulattatólag adá. A' csinos Lipcsey Klára általában bátortalan és gyenge volt Louise' szerepében.

Aug. 3. A' párisi naplopó. Lendvayné a' naplopó' szerepében élénkebb és genialisabb mint valaha; de míg a' többi játszók gyakran akadoztak, ő nem ritkán stilizált (így nevezik színészeink, midőn valaki tulajdon szavaival mondja el szerepét). 'S ettől őrizkednie kell.

Aug. 4. Angelo. Rudolfo' szerepében Lendvay helyenként (a' harag és boszúállás' pillanataiban) jó; de különben többször megrótt hibáival. Lendvayné egész szenvedélylyel adá Bragadini Katalint 's olly szerencsével, melly diadalmai közé számítható. Szeretnők őt egyszer Thisbe szerepében látni. Fáncsy a' gaz Homodeit sokkal jobban, mint ez előtt 's méltán megtapsolva. Laborfalvi R. Thisbét jól. Angelo' szerepére régi észrevételeink állanak. Egyébiránt az egész előadás dicséretes. **V.**

Egyveleg.

Párviadal. Egy olasz nemes, ki életében tizennégyszer verekedett meg azon kérdés miatt: ki nagyobb költő, Dante-e vagy Ariosto? midőn halálos ágyán gyóntatója szelíd szemrehányást tenne neki veszekedő természeteért, megvallá, hogy a' nevezett két iró' munkáit soha sem olvasta.

Színigazgató és színészek. Londonban a' conventgardi színház' színészei igazgatójoknak, Macready úrnak, az angol drama körüli érdemei' elismeréséül egy ékesen dolgozott ezüst tányért ajándékoztak. Ritka viszony színészek és színigazgató között!

Kézirások' árverése. Bécsben egy nem régiben tartott árverésnél következő áron kelt el néhány híres kézirás: Luthernek egy levele három száz ftos; egy kézirat Schillertől hat forint; egy levél Erasmustól huszonöt forint; egy levél Mozarttól huszonöt frt; egy levél Rousseau J. J-tól harminczkét frt; egy levél II. Fridriktől tizenegy for.; egy levél Goethetől kilencz forint; egy aláírás Napoleontól tizenöt forinton.

Czím. A' mostani sultán' status-czíme: Világhódító, földteke-hordozó, század' hőse, isten' segéde, királyok' királya, Persia és China', kelet és nyugot', hét clima' ura, thron és ország-ajándékozó, leghatalmasabb uralkodók' menedéke, Salamon' gyürüjének birtokosa, mostani világ' Sándora, nagy király, kinek mások csak ajtón állói lehetnek, isten' árnya e' földön stb. A' sultán maga a' nagy vezért így nevezi: ország' fénye, győzhetlen harczoroszlán, Salamon' ministere. Minden udvari tisztviselő' czíme: első a' hozzád hasonlók közt.

Fametszést pótló találmány. Bizonyos Borne nevezetű férfiu egy olly találmánynyal állt elő, melly aligha alkalmatos nem lesz a' fametszés' egész kiküszöbölésére. Elkészített gipsz a' sima érczlapra öntve teszi azon anyagot, mellyre a' művész a' lerajzolandó tárgyat aczéltűvel bevési, melly rajz azonnal érczbe öntetik, — a' miből látható, hogy itt egészen megvan azon munka és költség kímélve, melly a' fán levő rajzolat' kimetszésére szokott fordíttatni.

Eugubi felirások. Sir William Betham minapában a' kir. irlandi társaság előtt egy értekezést olvasa az eugubi felirásokról, mellyek Gubbioban Olaszországban hét ércztáblán maradtak fön, 's 1444-ben találtattak egy ó templom' kriptájában kiásáskor. Közülök öt tábla ó etruski módon van irva jobbról balra, kettő pedig római módon, balról jobbra. Ugyanakkor más két tábla is találtaték, mellyek 1505ben Velenczébe küldettek, de onnan többé nem kerültek vissza. Sir William Betham megmutatni törekvék, hogy az ó etruski nyelv egy az iber-celtával, az irus (irlandi) nyelv pedig, mint ma beszéltetik, egyetlen kulcsul szolgál azon felirások' megmagyarázásához, mellyen annyi tudósnak törekvése szenvede hajótörést. Felolvasá a' társaságnak a' hatodik és hetedik tábla' fordítását, és pedig azért, mivel igen érdekesek, a' magnestű és compasz' használatát említvén meg a' hajókázásnál 's a' brit szigetek' felfedezését a' régi etruskok által.

Régi színház. Texier egy régi, de egészen épen maradt színházat fedeze föl Aspendus városban Pamphyliában. A' színpad két sor joniai 's corinthusi oszlopokkal ékesítve veres erü fehér márványból, a' párkányozat a' leggazdagabb szobrász munkával. Öt ajtó vezet az épület belsejébe; a' födél fából volt 's ez és a' színpad között tér hagyaték a' gépelyek' számára. Az épités' minden apróságai föntartattak a' különböző helyekre bevésett felirások által. Aulus Curtius Crispinus volt az alapító. Zeno az épitő mester.

Régi sir. Nem régiben egy sir nyittaték meg Athenében, mellyben egy nőszemély' tetemei feküdtek két, neki csipőig érő ezüst gyertyatartóval, gazdag virágfüzérrel aranyból, hét arany gyürüvel 's ezeken metszett drága kövekkel, és egyéb drágaságokkal.

Az Athenaeumból hetenként kétszer, ugymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy ív; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden egy ív. Ára a' kettőnek helyben kihordással, 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boríték alatt 5 ft. 48 kr. cp. Velinpéldányok félévenként két forinttal drágábbak. Évnegyedenként is válthatni példányt 2 f. 30 és postán 3 fton. Kiadó hivatal Pesten, Hatvani utcza, 594. szám.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betüivel.

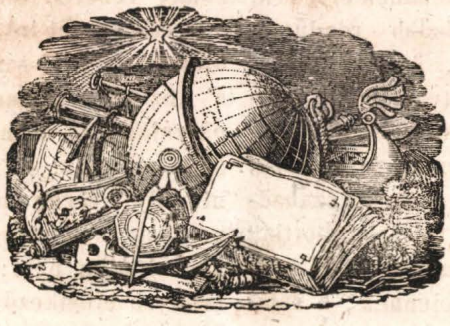

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

MÁSODIK ÉV

Második félév. **Pest, augustus' 12. 1838.** **13. szám.**

Tartalom: Képző erő *(Guzmics)*. — Változás *(Vachott Sándor)*. — Falconn Matteo. Korz történet. Vége *(Nagy Elek)*. — Magyar játékszíni krónika *(38. és V.)*. — Egyveleg.

Képző erő.

Az ember — e' valóban csoda műve a' leghatalmasb képzőnek, a' legbölcsebb teremtőnek, az ember, ki önmagának is sokban titok maiglan; 's ha saját magát akarná leképzeni, egészen át és kivizsgálni, 's magában maga előtt mindent tisztára, az öntudat' tökéletes egy pontjára akarna hozni; könnyen úgy járna, miként a' bölcs mondja arról, ki a' fölségest akarná magának tökéletesen leképzeni: itt a' dicsőség (a' fényözön), ott a' sötétség fogná őt elborítani. — És mégis a' bölcseség' fő elve embernek: ‚Ismerd tenmagadat!' —

Az ember egy kis világ. Így tartják ezt a' philosophok. Én pedig azt tartom, ha e' tapasztalati színvilág van értve: az ember még valamivel több is, mint kis világ: ő két egészen különző világnak egyesítő pontja, mert benne érzem, látom egyesülve a' roppant tapasztalati és végtelen szellemi világot, melly kettőhöz egyenlőn tartozik, 's melly kettő ő benne szorosan egyesül. Nem azt mondom, mit többen jól mondtak, hogy emberben találhatd a' föld' növényeit és állatait, a' csillagos, tiszta derült és a' fölleges borult, villámló, dörgő eget: a' szélvész' förgetegeit, a' hullámzó, zajgó tenger' háborúit, a' piruló hajnalt beköszöntő reggelén és bucsuzó alkonyán, a' fellövelő, sugarait világítva, hevítve szóró napot, az éj' szelíd királynéját, vagy komor, sötét rémképét: hogy mind ezt föltalálhatd emberben, ember' különféle tehetségeiben, ereiben, indulatiban és cselekvéseiben egyesülten mind azt, mi a' természetben elszórva találkozik; ezt nem mondom, de azt talán jól mondom, hogy emberben határozódik a' tapasztalati, emberben kezdődik a' tapasztalatfölötti, a' szellemi világ. Ő magában foglalja a' végest 's benne tökélítve áll, de meg nem állapodik; magában foglalja ő a' végtelent, 's ezt magában tökéliti, de ki soha nem meríti, 's ez teszi aztán, hogy az ember önmagának tisztán és egészen, tökéletesen át nem vizsgálható, ki nem üríthető.

Az ember önmagában, öntudatában két különböző sőt ellentétű, egymással küzdő, mégis ő benne szorosan egyesült természetet lel: az anyagit és szellemit 's ez utolsóban ismét egy alsóbb — állati — és egy fölsőbb rendűt, mellyet csak isteninek nevezhetünk; az anyaginak test, tagok, alkat 's idom tu-

lajdonai, az alsóbb rendű szelleminek érzékek, ingerek és ösztönök, a' fölsőbb rendűnek gondoló, hasonlító, különző, összítő, itélő, szabadon határozó, cselekvő tehetségek sajátai. Ennél fogva fia ő a' két rendű szükségesnek, a' testinek, és a' két rendű szelleminek, az ösztönöknek és elveknek; fia a' szabadságnak „ő a' teremtés' első fölszabadítottja" — mond Herder. Fia ő az anyagnak és szellemnek, a' végesnek és végtelennek, a' romlottság' és romlatlanságnak, a' halálnak és életnek, az enyészetnek, és halhatlanságnak.

Szellemi természetére, először az állati, majd az eszméi és erkölcsi világhoz tartozik. Annál fogva az úgynevezett oktalanokkal lát, hall, szagol, ingereltetik, és ösztönöztetik, érez, mozog, képzelg; ennél fogva azokon fölül emelkedve, gondol, itél, akar, határoz, választ, képz, beszél és pedig önként, szabadon. Benne a' szükséges és szabad, a' kénytelen, és önkény, függés, és függetlenség egyesül.

Létezetét a' csupa állat érzi, az ember tudja is, és létének idomot maga képez, idomot a' szépség' ecsetével. A' csupa állat nem tekint föl az égbe. „Az állat legörbült rabszolga", mond ismét Herder. Nem sejti a' végtelent, 's nem imádja azt; lételét az ösztön' szolgálatában, melly rajta ellenállhatlan uralkodik, éli le és leheli ki. Égbe egyenest csak ember tekinthet, reményt szikrázó szemekkel, 's szíve tele sejtésekkel, és vágyakkal, lelke a' legbizalmasb hittel emelkedik föl a' végtelenhez, nem annyira vizsgálólag mint imádólag, 's e' sejtéseit, e' tiszta vágyait, e' bizodalmas hitét megszenteli majd a' tökéletesen kifejlett, elveihez hűséges ész. — Ember előtt ezer pálya nyílik, itt virágos, ott tövises, mellyek között szabadon választ, 's a' mit választott, szabadon hagyja el és szabadon tér másra át; nem is mindig a' virágoson, gyakran a' tövisesen lépdez, miként az állati vagy isteni szellem által engedi magát vezettetni, 's inkább az egykor hervadhatlan virágokat termendő tövisesen halad, bármi ügygyel és bajjal, mint a' most ugyan hervadható virágokkal hintetten, de melly utóbb kiirthatlan töviseket termend. De e' szabad bukdácsalatában tévedezhet is, sőt egészen el is tévedhet, ha magát a' föntebb rendű szükséges, a' szellemi által, azáltal mit isteninek, mit igaznak és szentnek nevezünk, vezéreltetni makacs, vagy gyáva; ha függetlenségét inkább szereti a' léha puhaság' ölében, mint a' rend és törvényszerű függést, a' közczélszerű munkásság' izzó 's izzasztó pályáján, de a' mellyen idve virul 's boldogsága alapszik. — Csak ember tud úgy tévedni, olly mélyen bukni, úgy elfajulni, a' gonoszság' bolondságába úgy elmerűlni, miként semmi állat nem: ő tud az igazságra, ő az erőnyre ellenkező szint ruházni, 's megfordítva; ő tud csalni, csalódni, csalatkozni, és csalattatni, nemcsak tudta 's akaratja nélkül; de tudva 's akarva is. Semmi állat sem falja saját mását csupa nyalánkságból, sem nem kinozza, nem öldözi egy harmadiknak parancsára, hanem ha erőszakos emberi kéz, mesterkélés fajította el, 's azt teheti, teszi az ember tudva 's akarva, szabadon. Szóval: semmi állat sem tud úgy vissza élni erejével és tehetségeivel, miként az, kiben a' szabadság' önkényre fajulhat, hogy dühöngjön. — Csak ember tud úgy szeretni, olly hű állhatos lenni, úgy élni és halni, miként semmi állat nem: az ő viszonyai, mellyeket a' természet alapít, a' teremtő megszentel, 's az ember szabadon fűz és köt, egyetemesek, köztte és más lények között, a' fölséges teremtőtől egész az alanti féregig; ő tud élni és halni, feledve magát, nemcsak egy rokonért, saját véreért, nemcsak egy személyért, miként az eb uráért, a' vad kölkeiért, a' félelem' vagy vonzódás' ösztönéből, hanem egész családért, a' honért, az emberiségért, ismertekért és ismeretlenekért, élőkért és holtakért, a' hű szolgáért és a' törvényes fejedelemért, az igazságért, törvényért, erőnyért, istenért, szeretetből, hűségből, hálából, tiszteletből, religioból, önkényt, szabadon, elszántan. És meghalván, csak az érzéki világnak hal meg, él pedig a' szelleminek, mellynek tagja lenni meg soha nem szünend, egy tiszta láthatatlan végtelen jobb világnak. — Ennél fogva, milly szép, milly gyönyörű és nemes, milly isteni lehet és tud lenni az ember, ha akar! De lehet és tud lenni az ember rút is, és utálatos, alacsony és ördögi, mihelyest amaz lenni nem akar, mert csak ember tud elmerűlni a' gonoszság' örvényében, melly boldogtalanságának is örvénye; valamint másfelől csak ő tud fölemelkedni a' végtelennek fogalmára, imádására és hasonlatára, mellyből a' boldogság' örök forrása özönlik.

Az emberi rútnak szinte mint az emberi szépnek, a' rosznak szinte mint a' jónak, a' boldogtalannak mint a' boldognak legközelebbi forrása magában vagyon az emberben, 's ha eredetileg másból fakadoz is az, és másban lelendi teljes teljét, csak az ő saját fogékonysága, az idegen befolyásnak elfogadása, sajátítása sükerítheti azt egyedül. És ez a' kétes forrás, ez a' bőség' szarva, ez a' Pandóra' bűvös szelenczéje nem egyéb emberben, mint a' miről szólni akarok, a' képzerő, mit a' hellenek Phantasiának neveztek, 's mint minden erőt, jót 's roszat, szépet és rutat, szellemítének, istenítének, ugyan a' képzerő sugalatára és segedelmével.

A'. képzelgés (imaginatio) a' képzerőnek leánya, alsó lépcsője ember' szellemi természetének, melly a' színvilágnak érzékeinkre, ezeknek képzetünkre lett hatásából származik, mellyben emberrel osztályosok még az oktalanok; mert ezek is képzelgenek; álmadoznak a' multról, sejtik a' jövendőt a' multnak hasonlatára; azért várnak valamit, félnek valamitől, mi már velük, bizonyos körülményekben megtörtént; de nem szabadon képzelgnek az oktalanok, hanem szükséges ösztönből. Az ember pedig, ki nem különben sejt, álmadozik, vár, fél, fölebb emelkedik képzelgésében, mire őt természeti ösztöne kényteti, fogékonysága segíti; ezt ő először nem különben az ösztön' szükségéből, tudta 's akarta nélkül teszi, a' gyermekség', a' vadság' állapotában, majd szabadon, elhatározottan, tudva 's akarva is teheti, 's képzelgése tárgya után tör, annak létesítésén munkálódik, hogy birja azt.

A' képzerőt, melly minden emberben megvagyon, csak hatás, szükség és érdek fejtheti ki 's teheti munkásságba; de ha egyszer megindult, semmi nem akaszthatja azt meg röptében; mérsékelheti intézheti fönsőbb erő, mig fönsőbbségét rajta megtartani képes, de egészen el nem nyomhatja. És mit csinál emberben a' föltámadt képzerő? azt, a' mit neve mond: alkot, képz. Mit, miből és hogyan?

Mondám: az ember két külön világ' egyesítő pontja; benne végződik az érzéki, benne nyílik meg a' szellemi világ; rá nézve az kül-, ez belvilág; azt érzékeivel tapasztalja, ezt öntudatával fogja föl; azt valódi, ezt eszméi (realis és idealis) világnak is nevezik. Emberben e' kettő csodálatos összefüggésben áll. Érzékeit ember a' külvilág' színén jártatja: szemei ezerféle tárgyakon, a' tárgyak' ezerféle különségein, egymásiránti viszonyain, a' roppant ég', föld', tenger' különféle tüneményein, változatain legelnek; füle különféle hangoknak, orra szagoknak áll nyitva, kezei, lábai tapasztnak; szóval, érzékei embernek, akaratja, 's tudta nélkül is folyvást foglalatoskodnak, tapasztalnak, 's a' színvilág' hatásait különféleileg fogadják el. — A' tapasztalt dolgok nem maradnak az érzék' külkérgén; mélyen hatnak azok annak belvilágába, a' lélekbe, 's a' külérzékeknek belérzelmek felelnek meg, 's ezek és azok között természetes és szükséges a' legszorosb egybefüggés: mit a' szem lát, a' fül hall stb. azt látni, hallani látszik a' lélek; a' külérzékeken történt érdeklet érdekli a' lelket, 's benne hason érzelmeket gerjeszt, 's ezek meg mindannyi visszhangjai a' természetnek. Innen a' viszonlátás és viszonhallás. Minden, mi szemed előtt elvonult, füleden áthangzott, minden, mi érzékeidet egyszer illeté, be van nyomva lelkedbe, annál mélyebben, minél érezhetőbb volt a' hatás; az egyszer átvonult, 's röpült tünemények, az egyszer elhangzott hangok, bár soha többé vissza nem térnek szemeid 's füleidhez, hosszu időre élnek azok lelkedben, ismételve tünnek azok ott elé, ismételve hangzanak, bár zárva legyenek külérzékeid, 's ekkor még inkább még hívebben és érdekesebben, mint mikor új tárgyaknak állanak nyitva. Magán vonul félre, az éj homályát ohajtva, a' megilletett, az érdeklett érzékű ifju, hogy átvett képeit annál szabadabban 's biztosabban idézhesse lelke' elébe. És nézd, oh ember! itt nyilik meg előtted, tenmagadban a' mindentudó istenség' hasonmása: ő közvetlenül, minden külérzékek' segítsége nélkül, tud — lát — hall — mindent; te ezt nem tudod; de mit egyszer külérzékeid által tapasztalál, azt már ezeknek segítségök nélkül is fogod tudni, látni, hallani és pedig örök időkre. Melly gyönyörűn tükrözi lelke elébe a' hanyatló aggkor gyermeksége' eleven, vidám képeit, 's mélyen érdekelve kiált illyenkor föl: „Oh gyermeki ártatlanságom' tiszta angyalai, hova maradtok ti! Az eltünt Éden' fájdalmas képzete!"

Így áll részenként előtted az egész tapasztalt színvilág; ennek egyes, összes tüneményei, változékony idomai, viszonyai váltva

ballagnak, 's ha képzeted tüzes, röpülnek 's tünnek lelked előtt el, miként az alkonynak jött ment árnyai. — A' fölleges borult egű éjnek legsürűbb homályában is, midőn külérzékeid csak a' vastag sötétséget tapasztják, lelked előtt derül nap, hold, 's az ég' ragyogó csillagtábora; a' legtisztább és derültebb ég' szinén is láthatsz sötét, komor, villámló, dörgő föllegeket; a' szárazon, teljes csendében a' légnek, láthatd a' hullámzó, dúló tenger' özönét, hallhatd annak zajongását, a' szétzúzott hajók' ropogását stb. Ez a' lelkedben leképzett színvilág, melly sehol sem létez valódilag. Ez az eszméi (idealis) színvilág. Ennek az egyszer látott 's hallott érzetteknek ismételt új és új eléállításában ösztönszerűleg foglalkozik lelkednek az a' tehetsége, mellyet képzerőnek nevezünk, mert képz, elődbe képzi a' tapasztalt dolgokat. Tehát teremt is? Még nem, csak másol még és utánaz, 's ezt teszi ő, te ne tudd, ne akard bár, de rajtkaphatd őt, 's visszariaszthatod, vagy marasztalhatod, 's műve folytatását parancsolhatod, 's ekkor öntudattal képzesz. 'S ezzel jeleskedik ember az oktalanok fölött, hogy ő magát föllelni tudja; azt, a' mit ösztönszerűleg teszen a' többi állattal, ő tudva 's akarva is teheti, 's nem fogja tenni, ha tenni nem akarja, 's ezt csak ő teheti így. Azért menthetlen vagy, oh ember! ha illetlent, ha roszat képzesz, ha tudtod 's akaratod ellen képzett képeit képzerődnek rajtkapva a' roszon, vissza nem löködd, sőt azokat tovább képzetni hagyod, parancsolod. Nem azért vagy menthetlen, mert képzerőd képz — ez az ő természete — de, mert tudtod 's akartadra képz ollyat, mi nem illik, mi nem szabad. — Az ember itt, a' földi képzetkörben főponton áll, 's annak ő koronája. Ő képzett 's képző egyszersmind.

De az ember itt meg nem állapodik. Ő nemcsak másol, nemcsak utánz, de alkot is, tágasb értelemben teremt: bont, köt, ront, épít, külön választ, egyesít, idéz és távolít; körülményeket, viszonyokat, szövényeket, egész világokat állít elé, millyeneket soha nem látott, nem tapasztalt; 's itt már szoros értelemben munkál, és szabadon munkál a' képzerő, teremt is, tágasb értelemben, nem semmiből, de a' neki nyujtott kelemből (Stoff), mellyet ő képz, alakít, új és ismét új idomba önt; de neki valódi lételt nem ád, nem adhat. Ez nem az ő dolga. **Guzmics.**

(Folytatása következik.)

Változás.

Nyugodt szemekkel néztem a' világot,
Kihamvadott keblem hideg vala;
Ha nyújta pályám illatosb virágot
Élénk örömre nem bírt általa.

Vészben, borúban könyezetlen álltam,
Nem is kerestem írt, vigasztalást;
Egy gondolatban nyugtomat találtam:
Megvetni a' kéjt, tűrni a' csapást.

Mint engem, annyi vész tengert sem ére,
Sorsom' panaszszal még sem kérlelém, —
Bár tetteimnek kéj lett volna bére:
Mosolygni is csak gyéren tudtam én.

Mindenki tudhat sírni és örűlni,
Ezt kéjben, azt ha sorsa mostoha;
De bú- 's örömben egykedvűleg tűrni
Kevés halandónak tulajdona.

Én leggyakortább akkoron nevettem
Midőn baj és öröm kerültenek;
Ha néha ollykor búsulóvá lettem,
Miért levék? Okot rá nem lelek.

'S egyszerre — szégyen érettebb koromra! —
Mi tette illy zajossá keblemet?
Elég erőm nincs lelki nyúgalomra,
Megtörte azt egy titkos érezet.

Oh hölgy, hatalmasb mindennél felettem,
Életbe mért vonsz lángszerelmeden?
Talán hogy a' sors, mellyet megvetettem,
Mérges boszúját állja keblemen? —

Vachott Sándor.

Falconn Matteo.

(Vége.)

Kevés idő mulva tiszt által vezetett hat ember álla Matteo' háza előtt. A' tiszt Matteo' távolróli rokona volt, Gamba Tiodore névvel, ki munkás és rettenhetlennek, 's a' számüzettek' ostorának tartatott.

„Jó napot kis öcsém — szóla Fortunatóhoz, — ugyan nagyra nőttél mióta egymást nem láttuk. Mondd csak öcsikém, nem láttál egy embert erre menni?'

„Dejszen sok kell még ahhoz, mig bácsihoz hasonló' nagyságú leszek'" — szóla ostoba ábrázattal Fortunato.

‚Majd eljő annak az ideje is. Hanem azt szeretném tudni, nem láttál-e egy férfit erre menni?‘

„Nem láttam-e egy férfit erre menni?“

‚Igen, igen; csúcsos kecskebőrű sapkával, veres-sárgás mellénynyel?‘

„Csúcsos kecskebőrű sapkával, veres-sárgás mellénynyel?“ — kérdi ön.

‚Igen mondom. Hanem felelj 's ne viszonozd előbb minden szóm'.‘

„Ma reggel bácsi, a' lelkész úr Pierrojáu nyargalt erre. Bezzeg barátságos volt, 's atyám után is tudakozódott. Én pedig azt felelém neki, hogy.....“

‚Azt hiszem fiú, bolonddá tartasz! Még egyszer kérdem, mellyik utat vevé Gianetto? Mi keressük őt 's kezeink közé kell kapnunk; szólj.‘

„Mit tudok én Gianettoról; aztán mi közöm is hozzá.“

‚Ne hazudj, te láttad őt.‘

„Hát kegyelmed bácsi, midőn alszik is lát?“

‚Te nem alvál semmirekellő, lövéseinket hallhatád.‘

„Hát puska durrogásaiban bízik úgy kegyelmed. Apám pisztolyai is nagyobbat szólanak.“

‚A' manó üssön meg, semmirekellő gazfiú, te. Bizonyos vagyok benne, hogy Gianettot láttad, vagy tán dugva is tartod. Rajta bajtársim, kutassátok ki a' kunyhót. A' vércsöppek itt megszünnek; ő neki itt kell rejteznie.‘

„Nem tudom mit mondand hozzá apám.“

‚Semmirekellő, te — kiálta Gamba, a' fiu' arczát megcsípve — tudod-e, hogy azonnal tizenkettőt veretek rád. Fogsz-e beszélni?‘

Fortunato hangosan fölnevetett. — „Az én apám Falconn Matteo; kegyelmed nem mer bántani.“

‚Cortebe vagy Bastiába hurczoltatlak, hogy ott a' börtönökben kedved a' hazudságtól kipárologjon; megkötöztetlek vagy felakasztatlak, ha Gianetto' rejtekhelyét azonnal meg nem mondod.‘

A' fiu viszont felkaczagott „Matteo Falconn az apám!“

— Hadnagy úr — szóla egyik legény — nem jó lesz Falconnal újat huznunk.

Gamba maga is zavarodott volt. Lassúdan tanácskozott legényeivel, kik a' kunyhót már kikutaták. Illyesmi ott hamar megtörténik, mert a' korz egy szobával bír, mellyben asztalon 's széken kivül csak puskák találhatók. Fortunato azalatt kényelmesen fütyörésze 's gyönyörködni látszaték az idegenek' határozatlanságán. — A' legénység' egyike a' kazalba is szúrt néhányszor, de sem a' kazalban mozdulást, vagy a' fiúban változást nem vevén észre, megcsalatni hagyá magát.

A' hadnagy szitkozódott, 's mielőtt végkép elmenne, még egy próbát akart öcscsével tenni.

‚Kis öcsém — szóla nyájasan a' fiuhoz — te víg fürge gyermeknek látszol lenni 's a' világon bizonynyal sokra viszed. Látd, ha ezt nem tekinteném, vagy atyádat akarnám szomorítani, most elvitetnélek. De ezt nem teszem — 's épen ezért sem kellene tréfát üznöd velem.‘

„No's aztán.“

‚Én legénységemmel atyád' hazajöttét megvárom. Ha majd neki az egészet elbeszélendem, vérig korbácsol.‘

„Azt nem teszi.“

‚Vigyázz magadra, hogy meg ne bánjad. De légy okos Fortunato; én valamit adok neked.‘

„'S én bácsi tanácslom kegyelmednek siessen, mielőtt Gianetto a' bozótot elérné, mert akkor száját törölheti.“

A' hadnagy ezüst óráját voná ki, 's látván a' fiu' ingerlékenységét, a' fénylő aczél lánczczal szemei elébe tartá.

‚Nézd kis csacsi, ha te illyen órával birnál, vasárnaponként Porto Vechio' utczáin egész büszkeséggel sétálhatnál, 's ha valaki kérdené tőled „ugyan kérem hány az óra“ — te méltósággal elővennéd 's odamutatnád.‘

„Ha nagy leszek, úgy is kapok.“

‚Az is meglehet; de tudod-e, hogy a' kaporale' fia már rég hordoz órát; az ugyan nem illy szép, de ő fiatalabb is.‘

Fortunato felsohajta.

‚Akarod-e az órát öcsikém.‘

Fortunato félénken pillantott az órára, nem benső küzdés miatt, hanem tartott bátyja' megcsalásától. — Gamba azonban igen nyiltszivűleg tartotta oda az órát, mellyet a' fiú még mindig tartózkodott elfogadni.

„De bácsi mért tréfál velem?“

‚Istenemre mondom, az óra tiéd, mihelyt Gianetto' hollétét megértem.‘

— Fortunato mosolygott; de az órát nem

veszté el szemei elől. Olly szép 's tiszta volt az; a' nap' sugárai olly nagyszerűleg játszának ezüst körületén, 's a' gyermek olly szép álmokba merült, hogy végre kivánságának nem állhata ellent. Kinyújta elfogadására jobb kezét, 's balával a' kazalra mutatott. — A' hadnagy azt azonnal elérté 's az óra — a' gyermek' kezében volt. A' katonák felhányák a' szénát, 's néhány pillanat mulva, egy vérrel födött ember tünt ki, gyilokkal kezében. Vérveszteségéből eredő gyöngesége olly nagy volt, hogy csekély ellentállása mellett a' gyiloktól megfosztaték 's megkötteték. A' boldogtalan a' hozzá közeledő Fortunatóra veté dühösen haragos szemét 's felkiálta: „nyomorú k.... kölyök." Fortunato érzé, hogy a' tőle nyert tallért nem tarthatja meg magának — 's ezért visszadobá a' fogolynak; de ez nem méltatá figyelmére, hanem jószivűleg fordult a' hadnagyhoz: „Kedves Gamba, én nem mehetek, vitessen be kérem a' városba."

‚Néhány pillanat előtt nyúlként iramodál. De semmi! annyira örülök fogolyléteden, hogyha a' szükség úgy kivánná, magam is bevinnélek. Egyébiránt most hevenyében ágakból 's levelekből gyalog ágyat készitendünk; majd Prespolinál kocsira ülhetsz.'

„Igen jó. De kérlek ne felejtsetek szénát az ágyra tenni, hogy puhábban fekhessem."

Mig a' legények a' gyalogágyat készíték, mások ismét Gianetto' sebei bekötésével foglalatoskodának, — Matteo a' maquihoz vezető ösvényen jött le. Neje nagy zsák gesztenye teher alatt görnyedezett, míg férje két puskát tarta kezében, mert a' korz férfihoz nem illik fegyverein kivűl egyébbel terhelni magát.

Midőn Falconn a' háza előtt levő katonákat megpillantá, azt hivé, hogy azok az ő elfogatására küldettek ki. Mind a' mellett, hogy ő magáról mitsem tuda, mellyhez az itélőszéknek valami köze lett volna, de a' korz mindig elővigyázattal szokott lenni, — 's Falconn is föltevé magát erősen viselni.

‚Asszony — mondá nejéhez — tedd le zsákodat 's légy vigyázattal — Giuseppa a' szerint cselekedett. Most puskáját válláról levevén, egyiket nejének adá, a' másikat pedig felhuzott sárkánynyal tartá 's illy helyzetben háza felé lépdelt, azon elszánással, közel egy kis bozótból sorba őket lelőni. Giuseppa őt nyomban követé, mert a' korz nő, férjének puskáit tölti szükség' esetében.'

A' hadnagy zavarodott lőn, Falconnt ezen helyzetben lejőni látván. „Hahogy, gondolá magában, véletlenül Gianetto barátja vagy rokona, úgy nem könnyen engedi őt nekünk át, 's bizonnyal még életembe is kerül, minden rokonságunk mellett." — De bátorítva magát, elébe ment, őt régi barátjaként fogadandó 's a' történtet elbeszélendő.

‚Jónapot bajtárs, hogy érzed magad — szóla még távolról — én vagyok öcséd, Gamba.'

Matteo hallgatott 's puskáját lassanként egyenes állásba hozá, hogy csője az ég felé volt irányozva, — mig Gamba azalatt hozzá érkezett.

‚Buon giorno, Fratello, jó napot bátyám' — 's ezen szókkal kezét megszórítá.

„Jó napot öcsém", monda Matteo.

‚Házadhoz jöttem, hugomnak jó reggelt kivánó. — Ugyan meleg napunk volt ma, de semmi! jó fogást tevénk: Gianetto kezeink közt van.'

„Hála istennek! szóla Giuseppa. Mult héten lopott ismét tőlünk el egy fejő kecskét."

— Ezen szavaknál Gamba könnyebben lélekzett.

„Szegény ördög" — monda Matteo — „igen éhes lehetett."

‚A' gazember oroszlánként védé magát — folytatá a' hadnagy —, két legényemen kivül, Chardon káplárom is agyon lőtte; mi ugyan nem sokat tenne, mert hiszen csak franczia, — hanem úgy elbújt, hogy kis öcsém' segélye nélkül, nem találhattam volna rá.'

„Fortunato?" kiálta Matteo.

„Fortunato!" viszonzá Giuseppa.

‚Igen; — Gianetto, ott a' kazalban rejtezett, 's csak fiad emlékeztete rá. De ezért nyilvánosan meg fog dicsértetni 's ajándékoztatni. A' te nevedet is, bátyó, tisztelettel fogom említeni a' kormányszékhez terjesztendő tudósításomban.'

„Átkozott! mormogá Matteo — 's Gambával házaig ment, hol már Gianetto, az ágyon fekve, viendő vala. Midőn Matteot megpillantá, megvetőleg mosolygott, elfordult 's megalázolag mondá: átkozott légyen egy áruló' háza!"

— Csak hasonló helyzetben létező ember

mondhatá ki ezen szókat Matteora irányozva, mert bizonyos lehete halála felől. De Matteo ma borzasztó nyugalommal volt 's hallgatott.

Fortunato ezen pillanatban jöve ki a' házból, kezében tejes poharat tartva, melylyel Gianettot akará megkínálni. „Távozzál tőlem" — harsogá Gianetto a' közeledőhöz. „Pajtás kérlek, adj te innom." A' legény oda nyújtá vizes kancsóját, 's Gianetto azon ember' kezéből fogadá el a' vizet, kivel egy óra előtt golyókat váltogatott. — A' hadnagy indulásra jelt adott — 's a' csoport terhével megindult.

Tíz percz tölt el, Matteo mindig néma maradt. Fortunato reszketve pillanta majd anyjára, majd atyjára, ki puskájára támaszkodva, iszonyodást gerjesztő pillanatokkal tekinte le fiára.

‚Jól kezded — szóla végre látszató nyugalommal, — melly hang azonban minden ismerőjét rettegéssel töltheté el.

„Apám — kiálta a' gyermek könyes szemekkel lábaihoz borulni akarva. — ‚Takarodjál' 's a' gyermek ijedten huzá magát vissza.

Giuseppa közelébb lépe, megpillantván a' Fortunato zsebéből kilógó óra-lánczot. „Kitől vetted ezen órát?" kérdé keményen.

„A' hadnagy bácsi adta."

— Falconn kivette kezeikből — 's úgy sújtá egy kőhöz, hogy száz darabban hullott vissza.

‚Asszony — monda ő — enyém-e e' gyermek?

— Giuseppa barnult arczát, setét pír futá el. „Hogyan kérdezhetsz így, Matteo? Tudod-e, kivel beszélsz?

‚Ha úgy van, ezen gyermek első ivadékából, ki árulásból élt.'

Fortunato hangosan zokogott, 's Matteo nem fordítá róla el szemeit. Néhány pillanat mulva, dühösen fogá fel fegyverét 's Fortunatonak követést parancsolt. A' gyermek engedelmeskedett.

Giuseppa karjaiba omlott. „Ő a' te fiad — könyörge férje' szándékát kitalálván.

‚Hagyj el Giuseppa, én az ő atyja vagyok.'

Az anya még egyszer átölelé gyermekét, sirva tért házába, ott fia' üdvezüléséért imádkozandó. — Falconn ezalatt egy völgybe érkezett, hol a' földet agyagosnak lelvén, megállott.

‚Fortunato, állj oda a' nagy kőhöz.

A' gyermek szótfogadott 's letérdelt.

‚Mond el imádságod.'

„Apám, apám, ne ölj meg."

‚Imádkozz' — mennydörgé Matteo.

A' fiú zokogva rebegé a' patert és a' credot; atyja erős hangon mondá hozzá az a m e n t.

‚Nem tudsz egyéb imádságot?'

„Még az ave mariát 's a' litániát is tudom."

‚Hosszú, az igaz: de legyen.

A' gyermek imádkozék.

‚Készen vagy?'

„Bocsánat, apám, csak most az egyszer engedj meg, soha többé nem cselekszem, 's kérni fogom a' kaporale nagybátyámat, hogy Gianettot szabadon ereszsze."

Mig Fortunato beszélt, azalatt Matteo csőjét már rá irányozá. „Az isten legyen irgalmas 's kegyelmes lelkednek" — kiálta; a' gyermek kétségbeeséssel rohant még egyszer atyja' lábaihoz, bocsánatáért esdeklendő; de hasztalan. Matteo kisüté, 's Fortunato halva feküdt lábainál.

A' halottat pillanatára sem érdemesítve, indult háza felé, ásót hozandó, fia' eltakarítására. Az úton Giuseppával találkozott, kit a' lövés felriaszta.

„Mit tevél?" — kiálta arczát kezeivel elfödve.

‚Igazságot!'

„Hol van ő?"

‚Ott alant fekszik; majd eltemetem; kereszténylleg halt meg — 's ezért misét tartatok felette. Ezentúl vőm, Tiodori Bianchi fog nálunk lakni.'

Orosz iró után. ***Nagy Elek.***

Magyar játékszíni krónika.

Aug. 5. és 6. Tündér Ilona, tüneményes vígjáték 3 szakaszban, népdalokkal, énekekkel és tánczczal; irta Munkácsy János, muzsikáját Szerdahelyi. — A' szerző azok közé tartozik, kik a' színmű' értékét, s z í n i h a t á s á t ó l f ü g g e s z t i k f e l; lássuk tehát a' számosan megjelent nézők' viseletét részletesebben. Az első felvonás alatt feszült figyelem a' darab' menetére, élénk taps az előforduló vig ötleteknél; utána egyesekből próbák a' szerző' éljenezésére: de a' közönség abba nem ereszkedik. A' második felvonás alatt elfárad a' figyelem, csökken a' részvét, méltatás, 's a' harmadikban úgy szólván elenyészik, csalódott várakozások érzeményeiben. Második estve nem nagy publicum, 's a' karzaton kivül ritka tetszés. Hol keressük ennek okát? Az előadók' ha-

nyagságában? Nem; ezek semmit sem játszanak nagyobb kedvvel, mint kasperliádokat: 's itt is valóságos inspiratióval munkálkodtak, kivált első estve; 's midőn a' darab' sorsa el látszott határozva, hűltebb kedvvel más nap, de épen ennél fogva kevesebb tulzással 's ennyiben jobban: a' darab' elbukásának *) tehát ők épen nem valának okai, hanem a' munka' tartalmatlansága, az életi és tündérvilági elemek' össze nem függése, a' drámai cselekvény' fonák menetele, mint a' melly érdekében elejétől végig folyvást sülyedő, minél fogva az egész darab igazán fejen áll 's lábával égfelé vergődik. Cselekvényről szóltunk, hogy véleményünket megértessük, noha e' szó itt alkalmazhatlan; mert Tündér Ilonában nincs cselekvény, nincs csomó 's feloldás, a' tettek' belső, életmüves, tehát szükséges egymásból fejlődése: hanem csak egyes történetek' önkényes egymás mellé sorozása, puszta külső összehalmozás. A' tárgy az árviz által károsúltak sorsa, összekötve Tündér Ilona' regéjével. Az első felvonásban látjuk őket kocsmában dőzsölni, elcsüggedt szivvel, kétségbeesetten. Egy ismeretlen (László), ki őket pénzzel segíti 's a' kocsmából dologhoz kiútasítani igyekszik, tőlök durván megtámadtatva, megismerteti magát — ő Argirus királyfi, 's a' tündérvilág tárva szemeik előtt. Ez Bunkó Daniban, a' harangozóban (Bartha), és Csicsó Gyuri borbélyban (Megyeri) kedvet támaszt, a' tündérvilág' meglátogatására. Mi czélból? nem igen érthetjük. Bunkó és Csicsó beszélnek ugyan Tündér Ilona' aranyhajai' megnyiréséről, de e' beszédnél tovább nem is mennek 's nemcsak hogy a' dolog többé czélba nem vétetik, de e' szándék annyira feledékenységbe megy, hogy Csicsó a' tündérvölgyi fekete embertől útja iránt kérdeztetve, elég őszintén maga vallja meg: hogy azt maga sem tudja. A' szerző t. i. tündérjátékot irt 's személyeinek menni kellett, akár volt arra szükségök, akár nem. 'S mi történik a' tündérvilágban e' kalandorokkal? Bunkó Boszorka tündértől (Kovácsné) jól megvendégeltetik, utóbb Csicsóval együtt az ezüstfa' gyöngyét akarja szedni, de ahhoz szükséges tulajdonokkal nem birván, kiutasíttatnak. 'S most visszajőnek a' mint mentek, ott vannak a' hol voltak, a' nélkül hogy a' történetnek legkisebb következése lenne: majd összetalálkozván társaikkal, Bunkó megkéri Piroskát (Barthàné) Csicsó' számára, kit ez a' darab' kezdetén egyszer, amúgy történetesen, látott: el is nyeri a' vászontakácstól (Szentpétery), mert tündérjáték szerelem 's házasság nélkül nem lehet 's a' szerző magyar tánczczal akará bevégezni darabját. Olvasóim azt fogják kérdezni: hol marad Tündér Ilona (Laborfalvi Róza)? Felelet: A' czímlapon! Ez puszta csalétek a' nép' becsődítésére; a' padon pedig puszta báb, melly a' cselekvésben részt nem vevén, hat vagy tíz szót mond, 's arany ruhájával 's fürteivel igyekszik a' nézők' kiváncsiságát kielégíteni. Argirus királyfi is szintúgy begyeskedik személyével, kétszer vagy háromszor jelenvén meg, de általa semmi sem történik a' károsúlt nép' erkölcsi javítására, 's mégis ő tündérsége elég merész velünk elhitetni akarni, hogy a' korhelyek gyökeresen javúlnak. Legjobbak a' gépelyek (a' mennyiben nem akadoztak), diszítmények, öltözetek, a' népdalok (a' textust ide nem értve), a' berekesztő magyar tánez, 's néhány tréfa 's vig ötlet, miket nálunk húmornak nevez-

*) Bukásnak ezt még nem lehet nevezni. Vannak darabok, melyeknek első második előadáskor nincs hatások; később mégis megkedveli a' közönség. Várjunk több előadást, hogy a' szót biztosan kimondhassuk. B. jegyz.

nek. — Az előadást, mint már mondók, kivált másodszori adatáskor, a' sikerültek közé lehete számítani, noha a' feladás háladatlan. Tündér Ilona a' parodiák' legaljasabb neme, dőzsölés benne a' fő cselekvény; a' három fő szerep Bunkó Dani, a' személyesített gyomor, puszta állatiság, minden nemesebb vegyíték nélkül; Csicsó, az esztelenség maga, 's a' vén, rút, csácska 's férfivágyó Boszorka. 'S illyenekben érdemeljenek azután színészink tapsot! Értelmes, tiszta, kifejezéses előadásáért a' kis Telepi Máli (Piczike) valóban megérdemelte a' tapsokat és kihivatást, mellyeket Barthával 's Megyerivel nyert. Ki ezekre az utóbbiak mellett még igen méltó volt, de e' jutalomhoz szerepe' csekélységénél fogva nem juthatott, az: Szentpétery (Csombék, vászon-takács). Ő a' természetet magát valósága' teljes sajátságában tüntette előnkbe. **38.**

Aug. 7. Monaldeschi. A' két első felvonást igen bágyadtnak lehet mondani; a' harmadikat Lendvaynak (Monaldeschi) jeles játéka elevenité fel. A' két első felvonásben hanyag és bágyadozó, nem mutatá azon üres elbizottságot 's büszkeséget, mellyet a' szerep kiván; de a' 3dik felvonásban némileg kárpótlást adott minden várakozásunkat felhülhaladó, indulatokat, 's érzelmeket olly híven festő előadásával. A' szókiejtés ellen ugyan itt is van kifogásunk. A' szeretlek szó egészen németesen kimondva minden magyar fulnek botránkoztató. Szeeretlek nem ismeretes szó a' magyar nyelvben, azt ‚szeretlek'nek kell mondani, ha helyesen akarunk szólani; az első szótagra minden esetben kevesb szélyt kell adni, mint a' másodikra 's csak így felelhetünk meg a' helyes magyar prosodiának és szóejtésnek. Bartha (Sentinelli) játéka dicséretet érdemlő; de senki sem tartotta meg annyira elejétől fogva végig charakterét, mint Lendvayné (Paula), ki egy idő óta különös szabatossággal 's minden mü-bírót, és értőt megörvendeztető müvészi játékával biztosít bennünket, hogy benne a' magyar színészet egy tiszta példányt, egy sok ideig dicséretteel említendő nevet fog fel mutathatni. Laborfalvi (királyné) játékán ma különös bágyadtság, csaknem lelketlenség terjedett el, mit annyival inkább kell sajnálnunk, 's talán körülményeinek tulajdonítanunk; mert egy idő óta ezen színésznőnk' szorgalma és tehetségei mindig nevekedő tökélyek' nagy reményére bátorítának fel. Épen azért hiszszük, hogy ez csak egyes visszaesés volt, melly jövendőben helyre fog hozatni.

Aug. 8. Beatrice di Tenda. V.

Egyveleg.

Fekete halál. Az amerikai egyesült tartományok' nyugoti 's déli részein ragályos pestises nyavala dühöng, hasonlító azon ostorhoz, melly fekete halál név alatt hat század előtt Angliát 's egész Európát elrémité. Eddigelé csak indusokat támada meg, 's két óra alatt elragadá őket. Egy pár hét alatt több mint 33,000 indus esett el áldozatul, kiknek tetemei az erdők és réteken hevernek, ragadozó madarak' zsákmányaul. Hihetőleg a' himlő volt e' nyavalának szülő oka, melly a' kereskedő hajók' embereiről ragadt el az indusokra 's e' vészes kórba fajult el.

Fulton' örökösei. — Az éjszakamerikai egyesült országok' közgyülése 100,000 dollárt rendele ajándékul Fulton' örököseinek, ki a' gőzhajózást ha föl nem találta is, de első alkalmazá 's hozta divatba.

Az Athenaeumból hetenként kétszer, ugymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy ív; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden két ív. Ára a' kettőnek helyben kihordással 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boríték alatt 5 ft. 48 kr. cp. — Velinpéldányok félévenként egy forinttal drágábbak. — Évnegyedenként is válthatni példányt 2 ft. 30 kr., postán 3 fttal. Kiadó-hivatal Pesten, Hatvani-útcza, 594. szám, 2d. emelet.

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betüivel.

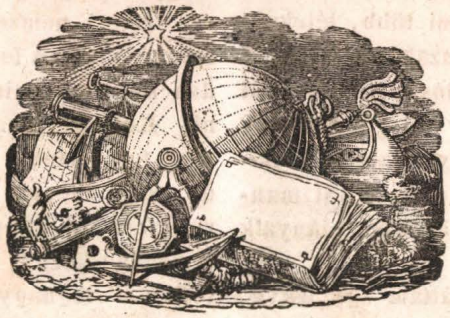

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

MÁSODIK ÉV

Második félév. **Pest, augustus' 16. 1838.** **14. szám.**

Tartalom: A' mechanicai találmányok' következményei. Chevalier után *(Fábián Gábor)*. — Képző erő. Folytatás *(Guzmics)*. — A' szép matrózleány. Siciliai történet. — Magyar játékszini krónika *(V. és S. F.)*. — Hangászati szemle *(Cs. I.)*.

A' mechanicai találmányok' következményei.

Chevalier után.

Nem a' háború, e' végső győző okuk királyoknak és népeknek, nem a' háború, mellyben ők erejöket büszkén mutogatják, nyujthat legmagasb képzetet az emberi hatalomról. A' harczmező borzalmat vagy lázas lelkesülést, szánakozást vagy irtózatot gerjeszthet: de az embernek a' művek' előhozására szánt ereje sokkal felségesebb, mintsem azon ereje, mellyet rontásra és öldöklésre fordít. Az óriás mértékre vett pyramisok 's thebaei templomok, a' coliseum vagy római sz. Péter' temploma több nagyságot mutatnak, mint egy holtakkal 's romokkal fedett csatatér, habár 300,000 dögtesttel legyen is elhintve, mint ama' két nagy ütközetben történt, midőn a' francziák Meroveus 's Martell Károly alatt a' barbárok' árját feltartóztatták, 's a' nyúgoti világot kelet' támadásaitól megmentették. — Az ember' hatalma, valamint istené, szintolly látható csekély dolgokban mint a' nagyokban. Nincs a' testi világban semmi, mivel nemünknek több joga lehetne dicsekedni, mint a' mechanicai találmányokkal; mellyek által az ember a' rendetlen természet' szilajságát megszelidíti, vagy annak elrejtett erejét kifejti. Ő, erőtlen 's nyomorult lény, a' mechanica' segedelmével, kezét a' megmérhetetlen világra kiterjesztvén, hatalma alá hajtja a' nagy folyókat, a' zabolátlan szeleket, a' tengerárt és apályt. Általa a' föld' gyomrából előhúzza az oda eltemetett égőszereket és ásványokat, 's legyőzi a' neki ellenszegűlő földalatti folyamokat. Általa minden csep vízből egy gőztartó edényt, vagy is erőtárházat csinál*); 's így a' világot, mellyhez képest ő csak egy atómnak tetszik, dolgos, fáradhatlan, engedelmes szolgájává teszi, ki a' munka' legnehezebb részét elvégzi gazdája' felügyelése alatt. Van-e valami, mi az ember' hatalmáról magasb képzetet nyujthatna, mint a' gőzerőmű, azon alakjában, mellyet annak a' vasútakon való teherhordásra alkalmazásánál adtak? Több ez, mint csupa mozgony; majd csaknem élő ál-

*) A' víz, midőn gőzzé változott, 1700szor nagyobb tért foglal el, mint az előtt. E' szerint egy közönséges tonna víz elég lenne gőzzel egészen megtölteni egy 15 láb magas, 30 láb széles 's 100 láb hosszuságú helyet.

lat ez. Úgy halad, úgy nyargal, valamint egy pályázó paripa. Sőt, mi több, lélekzik is; a' gőz, melly kürtőiből szakaszonként jő 's fehér füstté sürűdik, valósággal hasonlít a' futó ló' sebes párájához. A' gőzmozgony lélekző készülettel bir, melly valamint a' miénk, kiterjedés 's összehúzódás által munkálkodik, és az életre egyebe nem hiányzik a' vérforgás' rendszerénél.

Nem rég Virginiában láttam egy estve, néhány órával naplemenet után, egy távolról jövő szép gőzmozgonyt, a' Petersburgból Roanokéba vivő vasúton. A' mozgony szokott gyorsaságával haladott azon keskeny tisztásnak hosszában, mellyet ott a' vasút' vonalának kedveért nyitottak az ős rengetegen keresztűl. Tág kéménye fennt, mint valami feltátott száj, ezer szikrákat szórt szét. Hallani lehetett már messzire lármáját a' kürtők' szapora lélekzésének. E' sötétségben, e' vad helyen, egy roppant magány' 's mély hallgatás' ölében, vagy a' század' hitetlenségébe merűltnek, vagy a' mechanicához értőnek kell lenni, hogy az ember kísértetbe ne jöjjön az illy repűlő, ziháló és szikrázó mozgonyt, tüzet és lángot okádó repülő sárkánynak tartani. Nem régiben a' braminok meglátván egy gőzhajót, mint boszontja 's győzi le a' Ganges' szent habjainak árját: mint a' régi tudomány' atyjai, jó lélekkel azt hitték, hogy ez valami ismeretlen állat, mellyet az angolok valamelly messze földön mostanában födöztek fel.

Mai társaságainkban a' mechanica' előhaladásainak köszönhetjük azon műgyárokat, mellyek azt igérik magok felől, hogy az emberi nemzetre nézve a' boldogság' és jóllétnek kimeríthetlen forrásai lesznek. Az angol műgyárok jelenleg mintegy 800 millió röf pamut szövetet készítnek évenként. Ebből majd csaknem egy-egy röf jut minden személyre, kik planétánkat lakják. Hahogy e' szövet-mennyiséget minden mozgony-használás nélkűl, pusztán, újakkal kellene elkészítni: alkalmasint alig bírná egy is közűlünk megkártolni, fonni és szőni a' maga röfét esztendőt át; úgy, hogy az emberi nemzet' életének minden pillanatát egészen elnyelné egy olly munka, mellyet — hála a' mechanicának 's műgyároknak — ötszázezer kéz elvégez Nagy-Britanniában. Ebből azt kell következtetni, hogy ha egyszer a' műgyárok' igazgatása jól szabályozva lészen, az emberi nemzet' egy részének mérsékelt munkája képes fog lenni az anyagi élet' minden kellemeit mindenek' számára megszerezni. Kétséget nem szenved, hogy ez egykor meg fog történni: de a' dolgok' e' szép rende még messze van tőlünk. A' műgyári rendszer új állapot; terjedése bizonyos, 's terjedése közben mindig javúl; e' felől lehetetlen a' legnagyobb pessimistának is kételkedni. De azért szörnyű számolási hibáknak tennők ki magunkat, ha azt képzelnők, hogy az előhaladás itt, valamint egyebekben, valósúlhat máskép, mint lépcsőnként. A' tündér-regékben hét mérföldnyi hosszu csizmák is vannak, de nem a' historiában.

Fábián Gábor.

Képző erő.

(Folytatás.)

Özöne a' képeknek hullámzik az eleven érzékű ember' fiatal lelke előtt, miután érzékei egy ideig elfoglalva, voltak tanúi a' színvilágnak; kép képre torladozva röpűl át egymást váltva, űzve, majd összeölelkezve előtte. Mind elfogni, megmarasztalni a' röpkényeket lehetlen. Egy ideig eszméletlenűl tünődik a' képrajzatban, 's közepette rajoskodik maga is. A' képek különféléleg hatnak reá: ez gyengébben, amaz erősebben, ez mélyebben, amaz csak fölűlegesen; ez érzékenyen, amaz alig érintve; ez vidámon, amaz komolyan, búsan; egyik mosolyra fakasztja, a' másik megszomorítva, rezzenti, bámítja, rettenti, borzasztja, szörnyíti; amaz magához vonja, ez eltaszítja magától; egyik hevíti, hűti a' másik stb. Itt a' hason- és ellenszenv' (sympathia, antipathia) alapja, melly kettő olly nagy, olly elhatározó szerepet játszik az emberi életben.

Ez a' hullámzó képözön egészen elborítja a' lelket, melly benne eszméletlenűl bukdácsol és mereng; játéka ő itt a' képeknek, játéka a' képeket átszállító képzerőnek, játéka önmagának. Az előtte csak színről, csupa torlazatban ismert színvilág, egy mint távolról nyiladozó, majd közelgő, majd távozó csodavilág jeleng előtte, tömve tündéralakokkal, éd- és rémképekkel, mellyek egészen elbájolják, magán kivül ragadják 's vele egy új világot, tündérországot láttatnak.

Ez az álképzés, mellyben a' részek, az egyes képek léteznek a' színvilágban, de nem az egész, nem a' részek' eggyé alkotása, nem maga az alkotvány. Innen eredete a' hétfejü sárkánynak, a' némberfejü szárnyas oroszlánnak (Sphinx, egypti és hellen szörny) és a' régi 's ujabb népek' hasonló számtalan 's képtelen képzeteiknek; úgy az aranykor és aranykertnek, a' tündérvilágnak, tündér királyoknak és hősöknek. —

E' képekkel és alakokkal e' tündér világban, röpdös most a' neki hevült képző erő, minden rend, minden összefüggés nélkül, egész a' határtalan képtelenségig, 's magával ragadja az embert 's az ember' értelmét, szivét és eszét; mert e' csoda világban a' józan eszmélet erőre kapni, vizsgálódni, intézni nem képes.

Az első megrohanás után, melly előbb utóbb kifárasztja a' lelket, szünet következik 's vagy csendesebb útlebegésben tünedeznek, mintegy külön válva a' nagy özönből az egyes képek, 's időt hagynak a' léleknek eszméletre; vagy ébrengő álmodozás lepi meg a' lelket, melly állapotban sötét árnyai vonulnak át előtte vegyest a' valódi és tündér világ' képeinek, lényeinek és tüneményeinek. Ez az álom a' látott vagy képzett tárgyaknak csalékony jelengéseit tükrözi, többnyire elváltozott idomokban. Ez esetben észre veszi a' föleszmélt ember csalódását 's öntudathoz jön, sejtve a' valódi és tündér képek, ismét ezek és az álomban jelengettek közötti különséget 's megmenti lelkét a' közel veszélytől, a' vak képzelgés' ragadványától; ép érzékeit, józan értelmét és eszét hija segédül, melly a' sejtett különséget tisztára hozza: vagy uj képzelgésbe dül a' fölocsult ember, mellynek most már az álom is neveli erejét, tágítja mezejét, szaporítja, különfélék képeit, 's így neveli a' rendetlenséget, a' zavart. Minél hatalmasb emberben a' képzerő, annál csodálatosb hatalmuak álmai, mellyekből amaz új erőt szív.

Az újra gyult képzerő minden, bár mi távoli hasonlatot mohón ragad meg 's merészen fűz képei közé, kicsapong, ábrándoz 's készen áll a' képzelgő phantasta, ki képeinek, gondolatainak változást, czélirányt és határt adni nem képes, mert értelme és esze fogva van, szolgálatában a' leghatalmasb, legönkényesebb és kegyetlenebb képzerőnek. Ő

már semmit sem lát a' maga valódi természetes mivoltában; a' színvilág neki csupa árnyék, semmi; ellenben képzett tündérvilága mindene; ebben él ő vakon, ezer csalódásoknak kitéve, szabályatlan, játszva, álmadozva, ábrándozva 's kínozva magát tündérképeivel, 's e' csalódás, ez önkinzás neki gyönyör, 's ki őt álmadozásaiból kiemelni iparkodik, az neki legnagyobb, az neki egyetlen ellensége 's gőggel taszítja vissza a' gyógykezeket. Az ész' törvényeit látni, követni képtelen, képzerejéhez ragaszkodik egyedűl 's elválhatlanul a' betegen nyavalygóhoz, a' megbomlotthoz, de annál makacsabbhoz és hatalmasbhoz. Ha van e' nyavalya ellen (mert nyavalya ez, és legveszedelmesebb nyavalya) gyógyszer, ez egyedül csak a' phantasián át és a' phantasia által férhet hozzá, 's ha valahol, itt igazolva találom a' homoeopathiát.

A' képzelgés érzelmeket támaszt, ezek vágyakat szülnek; azért a' képzelgő ember ugyanazon mértékben érzelgő is. Míg a' képek merész torlatban rohanják meg a' lelket, az érzelmek is torladozva, hullámozva támadnak, bizonyos tárgy és czél nélkül, mellyekre azért épen olly csekély a' figyelem és ügyelet, millyen magokra a' torladozó, hullámzó képekre, mellyek úgy meglepik az érzékeket, úgy elkapják a' lelket, hogy azok bizonyos érzetre, ez öntudatra, azért a' szív is bizonyos érzelemre, nem határozódhatnak. Illy állapotban van a' gyermek és az egyszerü, tapasztalatlan ember, a' természet' még ki nem fejlett fia. De az egyszer föltámadt érzelmek mind inkább forradoznak, zajongnak, 's a' lelket bizonytalan nyugtalanságból nyugtalanságba döntögetik. Ha egy gondolat, egy kép hatalmasabban ragadja meg a' képzerőt, 's ez által a' lelket vagy szívet; ez egyet a' képzerő tovább képzi 's át meg átképezgeti; ez egy iránt a' lélekben is vagy szívben hasonszenv gerjed, ha t. i. a' gondolat, a' kép kellemes hatásu; ellenkező esetben ellenszenv támad benne 's ezt magától távolítani, ahhoz minél szorosabban ragaszkodni, azt sajátává tenni, magával egyesíteni vágy a' lélek és szív. Így követik nyomban a' képzetteket érzelmek, az érzelmeket vágyak 's ezek a' képzerőt még inkább gyujtják.

És így most már egyesülten rohanják

meg az embert, a' képzelgések, érzelmek, gerjek és vágyak, egymást ingerelve, űzve, segítve. Ha mi gondolat vagy kép hatalmasabban szöki meg a' lelket, azt merészebben ragadja meg a' képzerő 's hagyva a' többit, ez egyet fogja föl, űzi, képzi, 's a' léleknek, szívnek megérintett húra hosszan visszhangzik utána. Ez egynek szolgál most már minden erő, minden tehetség; ez egy maga után hagyja a' többit, vagy az idegen gondolatok és képek közé fűzi magát, és vagy megszaggatja azokat, vagy folyvást uralkodik közöttük, ez egynek kénytelen szolgálni minden. Ha kellemes vala ez egynek hatása, gyönyörrel telve függ azon lélek és szív, 's minél szorosabban törekszik azt csatolni magához, 's vele eggyé lenni, az érzelmek, gerjek és vágyak körűlte csoportoznak, rajoskodnak; a' szem csak az egyet látni, a' fül csak az egyet és az egyről hallani van nyitva; 's a' képzerő egész hatalmát az egynek képzetére, tökélyítésére, szepítésére fordítja, egész a' főeszményig, az idealig. Ezt ő annál merészebben, annál biztosabban teszi, minél távolabb a' tárgy időre és térre: a' távolnak légalaka kellemesebben hat reánk, már az érzéki világban is, mint a' közelnek valódi önsajátságában előttünk álló alaka. Így a' távol kedves, szebb előttünk a' jelennél; a' távolból hallott hangok gyengébben ugyan, de annál érzékenyebben hatnak meg 's érdekelnek bennünket; 's a' régi hőskor' képei, cselekvései, árnyékai nagyobbak, szentebbek előttünk a' maiaknál. Mert azon, a' mi közel van vagy jelen, könnyen észrevehető minden hiány, minden folt és hiba, egyszersmind a' komoly és hideg valódiság' színe terül el rajta; 's a' képzerő maga sem elégséges mindenkor e' hiányt stb. elképzeni, elvarázsolni előlünk; ellenben a' távolit, a' régit, azon kivül, hogy már magában regényes ez is az is, kéje szerint képezheti, emelheti, minden tökéletlenen fölül, a' gondolható legtökéletesebbig. Távolt szeret azért a' képzerő és multat vagy jövendőt; a' jelen neki, időre, térre, nem csak szűk és véges, de kopár is és szigorú, ő a' végetlent szereti és szabadot. Jól mondják: szemmel látni nem olly veszedelmes, mint a' phantasiával; mert a' szem fölfedi előttünk a' valót, a' hibákat és foltokat, a' tökéletlent; a' vágy' tárgya könnyen lehet így un-

dor' tárgyává; a' képzerő minden tökéletlent eltakar, el, ha egyszer erőt vett minden egyéb tehetségen, még a' szem által fölfedett, de már észre nem vett foltokat is, 's illyenkor ép szemmel is vak az ember. Azért legtöbb gonoszt szül a' phantasia, a' fölhatalmasult képzerő.

Talán a' képzerőnek munkálatairól eddig hozott eléadásom épen olly merész össze viszszahányt torlottságu, millyenek a' még rendetlen és féktelen képzerőnek képzetei. De ki hozza tökéletes tisztára, a' magában és munkálataiban ezerfélileg változékony, czél, rend és mérték nélkül szállongó, hullámzó, ide 's oda csapongó proteusi csoda alakot? melly az emberi léleknek összesen csoda- és titokteljes erei közt talán legrejtélyesebb, melly kapcsa és alapzata a' lélek' finomabb tehetségeinek, kapcsa a' lélek és test közötti összefüggésnek, melly a' külvilág által meghatott érzékektől ébresztve, testet lelket megráz, és emberben mindent föllázít: mit a' képzerőből forró, testi és lelki nyavalyák eléggé bizonyítanak.

Az ő hatalma nagy és rettenetes, különféleleg jó- és rosztékony, nem csak magában és magára a' képzelgő emberben és emberre, ki szelid kellemes játékaiban gyönyört lel és örömeket, rémképei előtt remeg, ijedez, és irtózik, tehát ki előtt az mennyet nyitogat és poklot, idvet ád és kárhozatot; de a' testi és szellemi világban is, világra és emberekre, nemzetekre és az egész emberiségre. Ő képzé a' testi világot, a' földet a' magában zordont embernek, a' természet nem különben rideg fiának türhetővé, kényelmessé, széppé és kellemessé; az ő képzetei után rendelkezett abban az erőre kapott értelem, foglalatoskodtak a' kezek és egyéb műszerek, simult a' darabos anyag, repedtek a' sziklák, hangot, szív- és kedvvidítót, lélekemelőt a' lelketlen hideg érczek; ritkultak az erdők, lapultak a' hegyek, emelkedtek a' völgyek, medrekbe szorultak a' vizek; tűzre lobbant a' hideg és nyers fa, szóval: képzerő segíté az embert azzá lehetni, mivé teremtője tevé, a' föld' urává; mert képzerő, anyja a' művészetnek, a' művészet pedig szelidítője, simítója, hódítója a' makacs természetnek. Ő rajzolá le ember' lelkében az eget 's láttatá, csodáltatá vele annak dicsőségét; ő támaszta benne sejtéseket, a' sejtetteknek ő adott ké-

peket; ő szellemíté a' testeket, ő alakítá testbe a' sejtett szellemeket 's érzelmeket gerjeszte ember' szivében, a' sejtett, képzett szellemek 's erők iránt; ő raka nyelvére hymnusokat, ada kezébe lantot, hogy egyesítve a' kettőt, zengné el szívének bálványait. Ő volt így alkotója a' végetlen mythologiának, mellyben, bár sokszor milly képtelennek, nevetségesnek látszottban, főleg a' virágos hellenben, ma is csudáljuk roppant műveit. Mennyi csalódás, mennyi tévedés volt ezekben! 's mennyi nép 's milly sokáig bukdácsolt közöttük, míg nem az értelem és ész, nem különben a' képzerő által ébresztve, segítve, 's a' láthatatlan isteni kéz szinte az érzékek és képzerő által munkálva először az emberben, világot gyujta, a' képzerő' bűbájos, tündér országában szédelgőknek, 's ritkítá, szétüzé annak árnyait, bálványait nagy részben. De így kelle ennek lenni: érzék és képzerő vezeti a' gyermeket, az hinti virágokkal az ifjuság' ösvényeit; az ő országa a' játék' és csalódás' országa; e' kettőn át kell mennie a' gyermekembernek, hogy a' valódiság' és igazság' országába jusson, egész emberiségnek szinte mint egyes embernek. Ez a' természet' útja, melly fokonként vezérli az embert kitűzött czéljaihoz, rendeltetése' tökélyéhez; ezt az utat mutatja a' történet, mellyet az emberiség' emberedése kifejlésének, emelkedésének szorgos buvárja nem mellőzhet, mert e' mellőzöttnek hiányát semmi, bár milly éles, mély és ügyes speculatio nem pótolhatja. Ez mutatja, miként sejtett, miként képzelgett és képzett, miként csalódott, tévelygett, miként játszott, eszmélt, munkált, miként bukott 's emelkedett az emberedés', a' humanitás' fokain az érzéki gyermekember, 's miként intézé annak lépteit a' láthatatlan kéz, a' mindig munkáló, mindig a' szükség' és fogékonyság' mértékéhez alkalmazva, czélszerűleg munkáló isteni szellem, a' gondviselés. Ennek időkénti közbejötte józanon nem tagadható. A' történet mutatja, hogy kezdetben egyet hitt, egyet imádott az ember, az ég' és föld', az ember' és a' mindenség' alkotóját; ez neki adva volt, nem ő általa sejtve, érezve, kigondolva 's képezve, 's ez igazság volt. Majd különfélesülve lön az egy a' természet' különféle tárgyaiban, tüneményeiben, nyilvános munkálataiban és titkos erőiben; a' nem

látott, nem érzett, nem tapasztalt egy adottat, test és kép nélkül magának gondolni nem tudó, az azt föntartó hagyományt tévesztő érzéki ember mindenben sejté, a' mi mozgott, a' mi élni látszott, 's a' művet fölcserélé a' művészet, 's imádá azt. Majd a' népek' egyeseiben magasb szárnyra kapott a' képzerő 's a' nép' sejtéseit, hagyományait, képeit edzeni, nemesíteni kezdé; a' művészet, először a' hangászat és költészet, majd képészet, szobrászat, a' képzerőnek legnemesb szülöttei, majd dajkái és képzői, csodákat tevének, jelesleg a' virágos fiatalságu Hellászban, hol a' phantasia' tömérdek országa, tündérvilága, legvirágzóbbá, legvidámabbá lön a' muzsák és khariszek, a' phantasia' leggyönyörűbb, legnemesebb leányai által, kik saját virágaikkal az anyát koszorúzták. De Hellas nem maga képzett magának isteneket, tündér lényeket; magasb koru; virágzatu népektől, egyptiektől és phöniciektől hozá azokat és átülteté vidám egü, vidám arczu és szellemü honába; honának hólepte hegyén telepíté le azokat 's nyelvének ékes hangu neveivel nevezé, saját nemzeti vidám színeivel, 's a' mosolygó hon' ezerféle virágaival ékíté föl őket. Így levének azok átváltozva egészen hellenek; saját képére alkotá azokat a' hellen, 's játszodozott velök fiatalságának szeszélyében, miként gyermek játszadozik saját kezei által csinált bábjaival, mert ő is gyermek volt. Azért olly bájas hatásu a' gyermekre, az ifjura Hellas' mythologiája, mert magát, képző phantasiája' játékait leli föl azokban, ha még is gyermeki egyszerűségében 's nem az éktelen és lelketlen ezer tudós és tudatlan, de gyermeknek mindig igen tudós commentariusokkal adatik az elébe.

(Vége következik.)

Guzmics.

A' szép matrózleány.

Sicíliai történet 1814-ből.

Sicilia' éjszaki partjain, Palermotól keletre mintegy öt miglio-nyi távolságban emelkedik föl az Alfano hegy, 's az általa képezett fok, melly Capo-Zafferano (Sáfrány-fok) név alatt ismeretes. Tetején sűrű bokrok 's belföldi növények tenyésznek, mellyek közt kiválólag uralkodnak az aloë, indiai füge, 's a' csüllők' illatos családa.

Számtalan nagyszerű, 's többnyire co-

rinthiai rendű oszlopfejezetek, granit 's márvány oszlopderekak hevernek ott a' fűben széllelszórva, mint megannyi maradványai 's tanúi egy régi város' kincseinek. Hajdan az egész Alfano hegyet Solanto gazdag 's hadakozó város borítá el: most a' pásztorkák kecskenyájaikat terelik oda, 's a' halászok nedves hálóikat terítik napra; mert ezek is, azok is egy, az alfanoi hegy' tövében fekvő falucskában laknak, mellynek kunyhóit egy kis tengeröböl tükrözi vissza. A' mai Solanto' lakosinak ipara halászat - 's némi halkereskedésre szorítatik, mellyet besózott ton- 's állókkal űzögetnek.

E' falucskában lakott néhány év előtt egy Montalto Michelina nevű leányka, ki a' nap' legforróbb óráiban sem szünt meg fáradozni, hogy két kedves személynek: elaggott, kóros anyjának, 's fiatal, születése óta világtalan nőtestvérének, kinek egymaga volt támasza, táplálékot szerezzen.

Michelina' növése szép 's erőteljes vala; 's ha őt a' költő egy ünnepen látá: mint valának hollóhaja' fürtjei egy ezüst tűvel fejére csínosan föltűzve, 's mint illett görög metszésű barna képéhez 's korál-ajakihoz skarlátszinű viganója 's fekete bársony válla, nem hasonlítá őt Venushoz, hanem a' vadász Dianához.

A' szép leány hálót segítve vonni a' halászoknak, vagy halakat sózva és hordozva szerezte élelmét. Miért is az év' azon szakában, midőn a' tonhalászat leginkább divatban van, sükerrel fáradozott. 'S illyenkor egyik vagy másik solantoi matróz' társaságában Terminibe útazott, melly város egykor Imera nevet viselt, nem messze épűlt azon tájéktól, hol a' tonfogás élénk kereskedést eszközöl.

E' rövid útazások' alkalmával történt, hogy Michelina Demén fiatal matrózzal ismerkedett meg, ki a' vidéken közönségesen Amerikainak neveztetett, minthogy szinte az új világig hajózott: mi a' két siciliai matrózok közt nem mindennapi dolog.

Demén ügyekezett a' munkaórákban Michelina mellé jutni; 's Michelina a' nélkűl, hogy arra különös ffgyelemmel lenni látszanék, gondoskodott arról, hogy közelében Demén' számára üres hely maradjon. Ez csakhamar fölizgatá a' matrózok' víg szeszélyét, 's a' többi leánykák' csipős tréfáit; el-

annyira, hogy Michelina 's Demén már két szerető névvel jeleltettek ki; bár érzelmeiket viszonyosan még föl nem fedezték is. Igaz, hogy ők egymást értették; de örömük nem lehetett tökéletes és igazán tartós, mert arra a' szerelmes szavak' segélye még hiányzott.

1824-d. év volt az, melly a' tonfogást nagyon szerencsésítette; minélfogva Michelina is nyereségével megelégedetten tért vissza anyai lakába. De zavarta keblét egy gondolat, melly őt Deménre emlékezteté. Vádolá magában az ifjút érzése' lankadtságaért, 's nem győződhetett meg szerelméről azon szerfölötti időzés miatt, mellyel az lángját előtte fölfedezni késlelkedett. Mind e' mellett azonban némi titkos kéjjel emlékezett vissza Demén' buzgóságára, mellyel az lépteit kiséré, mint szinte szerelmes szemei' tüzére. Búslakodóvá, kedvtelenné lön. Vagy épen nem, vagy darabosan 's mogorván felelt anyja' 's testvére' kérdésire; 's ha kiment, szokásánál tovább maradozott el. Azon kivűl esténként eltávozott az anyai gunyhótól 's a' tengerpartra ment, ott órákig ülendő egyedül, gondolatokba merűlve! min, baját nem ismerve, kiki csodálkozott.

Boldog, ki a' szép szűzként gyönyörködhetett a' tengerparti fölséges kilátásokban Olaszország' ege alatt! Látta az egy csöndes nyári esten a' hosszú nap' ártalmas hősége után az addig mozdúlatlan tengert fris szellőktől rétegeztetni. Látta mint terít a' teljes fényben ragyogó hold ezüst fátyolt a' hullámok' reszkető színére, 's mint száll ki abban a' szirtek' repedései közűl egy bolygó láng, melly közeledik, nő; mintha egy tengeri mesés istenség, jobbjában egy szövétnekkel, kelne ki mély barlangjaiból; 's] azalatt egy ehhez hasonló fény, a' part' másik oldaláról indúlva ki, siet találkozni az elsővel: még több tetszik föl 's forog csöndesen a' víz' tűkörén. Felséges jelenet! midőn a' hullámok' azurja az ég' és föld' tüzeitől egyszerre így szikrázik.

E' lángokat halászsajkák hordozták, mellyek a' nyár' derűlt éjszakáin némelly teknősök' fogdozásával foglalatoskodnak.

Egy estve, midőn Michelina szokásaként a' sáfrányfok' puszta szirtjein bús gondolatokba merűlve űlt, figyelmét egy illy bolygó

lángocska' szokatlan mozgási vonák magokra. — Ki a' halászatokat ismeri, legott kitalálá, hogy a' sajkában olly valaki van, ki akkor a' halászatban nem gyönyörködött. A' tűz megközelíté a' partokat, 's Michelina egészen fényébe tapadott; de rögtön elaludt a' láng, 's többé meg sem jelent. A' leányka visszaballagott kunyhójába; de nagyobb zavarral 's kellemetlenebb érzéssel mint valaha. Egy magában mit sem jelentő eset, ezer meg ezer találgatás 's kicsapongó ábrándozásnak lett oka. A' következő estve szokásán kivül korábban jelent meg a' parton: 's alig múlt egy óranegyed, midőn távolról egy fáklyafényt láta föltűnni, melylyet bizonyos jelekből annak ismere, mellyre várakozék. A' láng ismét közel járult a' Solantot környező sziklákhoz; de, Michelina' nagy bújára, rögtön elenyészett. A' leányka nem tartóztathatá magát, 's egy nem akart daczos sikoltás szállott ki ajkain. Oh, mi nagy volt öröme, midőn egy jól ismért hang felelt rá, melly egy matrózdalt kezde meg. Az esti szellő hallatá vele e' szavakat:

„Evezz, evezz kis fenyűszál,
Dühös szél, ah, csillapodjál,
Jó ég, szüntesd vad hevét!
Evezz, evezz, kis fenyűszál,
Reád az imádott szűz vár,
Vidd hozzá hű kedvesét.“

Ő volt, az ifjú matróz, kit, ha szabad vala magának férjet választani, szíve kétségkivűl férjűl választanda. Ő volt! de miért, 's minő esetből evezgetett ő azon part körűl? Könnyű lett volna e' kétséget elhárítani, ha az ifjút, ki akkor egészen közel csónakozott a' parthoz, a' felől megkérdezé; de ettől őt egy félékeny gondolat 's szerénysége visszatartóztaták. Égető vágy 's szemérem közt habozva ügyekezett még is, helyét változtatva, magát az ifjúval láttatni; de hiába. Demén fölragadá evezőjét 's gyorsan megfordítván csónakát, mármár távozott, midőn a' lángoló szűz, nem állhatván tovább ellen epesztő vágyának, 's szemérme' határinak át nem hágására elégnek gondolván, ha nevén nem szólítandja tárgyát szerelmének, fen hangon ismétlé az ismeretes versecskét:

„Evezz, evezz, naszádocska,
Ne dúlj, o szél! a' habokba',
Jó ég, szüntesd vad hevét;
Evezz, evezz, naszádocska,
A' gyöngéd szűz várton vára,
Hozd gyorsan hű kedvesét.“

'S visszavonúlt, mintegy megfélemedve új merészségén 's egy magas szikla mögé rejtezkedett. A' boldog Demén kimondhatlan erővel lóditá meg csónakát, mint villám szökött a' partra; 's Michelinának alig maradt annyi ideje, hogy megfutamodva a' szikla mögé vonúlhatott, midőn Demén mellette termett.

— Oh Michelina, szólt a' deli matróz, azon percz óta, mellyben távozál, elhagyott engem előbbi munkakedvem, elfeledtem hálóimat, 's egész napokat töltöttem el kunyhóm' küszöbére heveredve, 's kezeim mellemen keresztbe fonva, munkátlanúl, előttem szüntelen szép képed lebegvén. Az éj nem hozott álmot szemeimre, 's ha ollykor elszenderedtem, csak felőled álmodtam. Eltökélém akkor magamat hozzád jőni, 's neked szerelmemet megvallani. Nem tudom, minő félelem lepett meg rögtön a' mult estve, nem bátorkodtam partra szállani, 's tán ma is úgy teendék, ha kedves szavadat nem hallom vala. Michelina, te tudod, hogy kincsekkel nem birok; de ha férjnek akarsz, annyira iparkodandom, hogy rövid idő mulva megszerzem azt, minek hiával vagyok.

A' leányt, kinek szíve e' szavak' hallottára örömében repesett, szemérme néhány perczig visszatartóztatá; de csakhamar kitárá kebelét a' boldog szeretőnek teljesen, 's elmondá, hogy azon percz óta, mellyben megpillantá, szüntelen őt 's csak őt ohajtá férjének.

Vég nélküli szerelmök' számtalan 's hő nyilatkozásai után a' két ifjú elkészíté a' tervet mindenre, mi az ohajtott czélhozi jutásra teendőnek látszott. A' következő napon Michelina meg fogá vallani anyjának a' történeteket, 's nem volt kétség abban, hogy a' jó asszony legott meg ne egyezzen mindenben: mert leányától nyervén táplálékát, szerelmes gyermeke' akaratát rég sajátává tette. Egy nappal később Demén bémutatandá magát kedvese' anyjának, 's a' menyekző' tartása három hétre határoztatott. Vígalom szállt ez által két szegény család' kunyhójába, melly hasonló türelmetlenséggel várá az órát, mellyben e' szent frígy örökre meg fogott köttetni. Demén tudósitá erről egyik bátyját,

Antoniot, kit gyöngéden szeretett, 's ki Nápolyban tartózkodott, kérvén, jőne el menyekzője' örömét vele megosztani.

Míg ez így haladt, Demén minden estve eljött Solantoba mátkája' látogatására, ki jókor kiült a' sziklára, melly tanúja volt első szerelmi találkozásoknak; 's a' várakozás' hosszú, unalmas perczeit némi számolásokkal csalá meg, mellyek ollykor történetesen csodálkozólag sükerültek. — E' pillanatban jő a' partra, mondá: most szökik csónakába; elhelyzi evezőit: 's indúl; — ím, kiszáll a' révből; — túlhaladja a' szirtcsúcsot; — kievez a' kis fokon; — ott van! legitt megjelenik. —

Már két hét mult el, 's csak nyolcz nap hibázott a' menyekzőig, midőn Antonio Nápolyból megérkezett. Ez, bár Deménnél négy évvel idősebb, ahhoz fölötte hasonlított; hanem hogy homloka szükebb, 's szemei beesettebbek valának, azon fölül egész lényén némi keménység mutatkozott, mi Deménen sohasem volt észrevehető. Antonio' megérkezése óta egy vitorla függesztetett a' naszád' kis árboczára, 's a' két testvér minden estszürkületben együtt vitorlázott a' sáfrányfok felé.

Míg a' két szerelmes lassú hangon egymással beszélgetett, ezer szép tervet készítve a' jövőre, Antonio oldalára heveredve a' halászsajkában, gondtalanúl eregeté pipája' füstjét, 's szabad szárnyakra ereszté nyugalmas gondolatit; legalább így hivék Demén és Michelina; sőt ollykor még tréfát is úztek a' jó és szíveskedő bátyával. — De, oh mennyire csalatkoztak.

A' szerencsétlen testvér első pillanatra elolthatatlan lángra gyúlt Michelina iránt. Okoskodott gyakran, mint irthatná ki szivéből e' méltatlan és gyalázatos gerjedelmet; de túlfeszített erőködései is sükeretlenek voltak. Reggelenként, több órányi jóltevő álom után, több és több erőt gyűjte e' szivét maró keselyű' legyőzésére, 's minden estve eloszlatá Michelina' látása legelszántabb föltéteit. Megtörtént ollykor, hogy hallván, mint czélza rá öcscse ártatlan tréfáival, avvagy látván, mint szorítá ártatlan elragadtatásban mellére kedvesét, nem-akarva ragadta meg tőrét, mellyet övében hordoza, 's egy irtózatos gondolat jéghideg verítékkel borítá el homlokát. — A' siciliaiak, igaz, hogy vitézek 's nagylelkűek; de érzéseik olly indúlatos bélyegűek 's olly heves kitörésűek, hogy igen sokszor nem áll hatalmukban megakadályozni azon gyászos tetteket, mellyekben megrögzött gonoszság látszik lappangani, jóllehet csak a' harag' pillanati indúlatából eredtek.

(Folytatása következik.)

Magyar játékszíni krónika.

Aug. 9. először: Mátkanézés vagy a' lepke. Vigjáték öt felv. Marsano után Kiss János. A' darab, mint igen sok vigjáték, egy furfangos embernek (Déli) cselszövésein épül, 's eleinte vígan, élénken, sok könnyűséggel mozog, utóbb Déli fárasztó kezd lenni 's vele az egész mű; mind e' mellett az a' jobbak közé számítható 's fennmaradást igér. Az előadás egészben dicséretes, 's inkább kitünő a' pontos, összevágó játék, mint egyesek' tündöklése által, minek oka magában a' műben fekszik; alig levén egy két szerep, mellyet kiemelni lehessen: mit azonban nem akarunk hibának vétetni. Egyet kell csak ezen általános jegyzet alól kivennünk, Lászlót, ki ma különösen jó szeszélylyel 's fáradatlanúl élénken ábrázolá a' furfangos Délit. Az ostoba Jónathánt is mulatságosan adá Telepi, az érzelgő Lucretiát Kovácsné, 's a' kis bohó szerelmest Szentpéteryné: a' többi elsőbb rendü szerepekről azt lehet mondani általában, hogy jól adattak 's ez adá meg a' játéknak lelkét.

Aug. 10. Szép és rút, vagy a' rút leánynak is akad kérője, ha pénze van. Vigjáték 4 felv. Irta Ziegler. A' mű és előadás jeles. Laborfalvi Róza a' két alaku Molli' szerepében igen kedvesen, igen sok természetességgel játszott. Lendvay (Keit Károl), Szentpétery (Fitz Haris), Szilágyi (Kopper Eduard), Telepi (ennek fia) és Fáncsy (Maxvell György), feladásaiknak híven megfelelve a' mai estét kellemessé tették. *V.*

Aug. 11. nagy hangverseny két szakaszban. Teljes helybenhagyást nyertek 's érdemlettek: az orchester Oberon' előzenéje' (Weber Kár. Már.) szabatos, öszhangzó előadásával; a' tizenegy évü Adler Vincze (pesti fi), ki Hummel' A moll concertjét legalább sok könnyűséggel 's biztossággal játszá el zongoráján; Benza, Podesta' áriájában, terjedelmes, erős, teljes csengésu basszusával, 's hajlékony és biztos énekével; Schlesinger Böhm' potpourriában, tündér zengzetü violoncellójátékával; — végre Kaiser első hegedűsünk is Beriot' változataiban A durból. Vendégszeretetét pedig közönségünk Sacher kisasszony 's Ferenczy úr bukaresti énekesek iránt bizonyítá. Amaz a bolerót éneklé olaszúl 's Carl Henrika' Kazinczy Gábor és gr. Keglevics irta ismeretes bucsúdalát; ez Dérinével egy zampai duót. Az Ismeretlennő' vadászkara nem olly szabatos mint egyébkor, a' Kirchlehner előzenéje (Creta' törvénye) gondolat- 's melodia nélküli.

Aug. 12. Fekete asszony. *S. F.*

IGAZÍTÁSOK. 216 szel. 29. sor. szēretlēk helyett olv. szĕretlĕk. Ugyanott a' 31. sorban szélyt helyett olv. súlyt.

Hangászati szemle.

31. Rondo Scherzo von Stephan Heller. Op. 8. 10 gr. = 37½ kr. Leipzig, bei Kistner. — E' rondóban egy, igazi szellemből eredett szerzeménynyel, egy valódi művészterméssettel találkozunk, 's bármelly kicsíny is az, igazán elömlött lelkes- és elmésséggel. Gyengéd, természetes, okos, akaratos, mindig szeretetre méltó, enyeleg mint egy gyermek, ölünkbe ül, a' legcsodálatosb ötleteket hozza elő, ismét elugrik, röviden — szeretnunk kell azt. *)

32. Rondeau à la Mazur par Fr. Chopin. Op. 5. 14 gr. = 52½ kr. Leipzic, chez Hoffmeister. Chopinnek e' rondeauja talán már 18dik évében iratott, de nem régen jelent meg. A' szerzőnek nagy fiatalsága legfölebb némelly bonyolított helyekről, mellyekből nem tud egy hamar kivergődni, gyanítható (például a' 6-dik lap' végén); egyébiránt e' rondeau váltig Chopini, tehát szép, andalgó, telve kecscsel. A' ki őt még nem ismeri, e' szerzeménynyel legjobban kezdheti ismeretségét. (N. Zschrift f. Mus. v. Schumann). *Cs. I.*

*) Heller István magyar. különösen pesti születésü (apja szatocs, egy ideig az új világ utczában Unger' házában lakott) igen korán mutatott hajlandóságot a' muzsikához, tanúlt Pesten Winkler és Braeuer mesterektől is, később Bécsben Csernytől, kitől visszajövén, Pesten egy párszor nyilván játszott. Ezután Németországban több helyeken hangversenyeket adott; legutóbb Augsburgban lakott, hol az idén Kalkbrennerrel Párisból kettős versenyt játszott, úgy szinte Drouet hires fuvolyás' hangversenyében is. a' ki Hellert nagy zongorajátszónak nyilatkoztatta és szerencséjéről bizonyossá tette, ha Párisba menend, hova Heller szándékozott. *Cs. I.*

Az Athenaeumból hetenként kétszer, ugymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy ív; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden egy ív. Ara a' kettőnek helyben kihordással, 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boríték alatt 5 ft. 48 kr. cp. Velinpéldányok félévenként két forinttal drágábbak. Évnegyedenként is válthatni példányt 2 f. 30 és postán 3 ftos. Kiadó hivatal Pesten, Hatvani utcza, 594. szám.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betűivel.

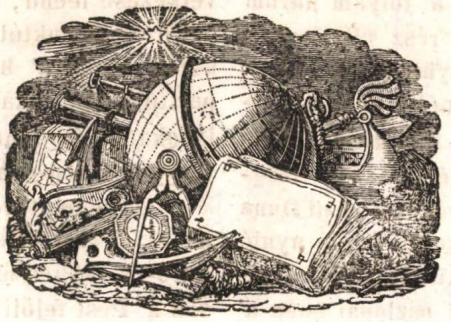

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

MÁSODIK ÉV

Második félév. **Pest, augustus' 19. 1838.** **15. szám.**

Tartalom: A' budapesti állóhíd' tárgyában. Berekesztés, három könyomattal (*Vásárhelyi Pál*). — Befolyása a' közlekedés' eszközeinek a' polgárisodásra és szabadságra (Chevalier ut. *Fábián Gábor.*) — Az apácza, Uhlandból. Sejtemény (*Beöthy Zsigmond*). — A' szép matrózleány. Vége (*Haraszty*). — Magyar játékszini krónika (*V.*).

A' budapesti állóhíd' tárgyában.

(Berekesztés *).

Három könyomattal.

Nem bocsátkozhatom ez úttal a' jégárnak részletesb leirásába, melly tulajdonképeni feladásom' megfejtését határtalan távolságra vetné. A' drámának épen azon jelenésén állunk, hol számtalanok nyugtalanúl azt kérdik, vajjon lesz-e állóhíd, vajjon lehet-e állóhíd? Lesz-e? azt nem tudom. De hogy lehet, arról meg vagyok győződve. Vízmívi, vagyis vízáradási tekintetben pedig azért, mert olly hídnak építését tartom kivihetőnek, melly a' folyamban vagy épen semmi változást, vagy ha igen, csak jótékonyt eszközöl, 's így a' folyam' szabályozásától független tervezeten alapúl.

Az I. sz. alatt ide mellékelt térképbe bele rajzolám ugyan a' partok' vonalát, mint azoknak rendeztetését Budapest között ohajtanám, de e' javaslat nem azért tétetik, mint ha az hídtervemmel szorosan össze volna kötve, hanem inkább mint Budapestnek jégár elleni biztosítására szolgálandó, ha t. i. a' szabályozás illendő távolságra a' szerint folytattatnék.

Győry' terve *), melly szerint a' folyamnak 150 ölre szorítása 's egy kőoszlopnak a' meder' közepén felállítása ajánltatik, a' folyam' szabályozását, bizonyos távolságra a' hídon felül 's alúl teszi fel.

A' hammersmithi hídterv két oszlopot tenne szükségessé; mellyek a' partoktól 's tulajdonképen a' parti oszlopoktól az általfeszítendő köznek ¼ részényi **) távolságra vol-

*) L. legközelebb a' II. félév' 2d. számát.

*) Az Ismertető f. é. 22dik számában, hol Győrynek terve a' Budapest közt építendő állóhídról kivonatban közöltetik, ezt olvasom: „Végre tehát a' hammersmithi hidat legjobbnak találván, melly 500,000 pengő forintnál többe nem került, Budapest közt nem legkedvezőbb körülmények között is a' hídra teendő költséget, az igazolásra szükséges mindennemü munkákkal együtt 2,000,000 forintra teszi." Ezen közlés könnyen azon véleménybe hozhatná az olvasót, mint ha Győry' hídja a' hammersmithi hídnak formája szerint volna tervezve: azért szükségesnek tartám az olvasót figyelmeztetni, hogy a' Győry' javaslata szerinti híd, a' hammersmithi hídtól különböző szerkezetü.

**) Győry úr, Gerstner után, vagy talán más forrásból, azt állítja, hogy a' Hammersmith-formáju elrendelés szerint, az egész általfeszítendő szélesség öt felé osztatik 's abból három rész a' közepső ívnek, kettő a' két szélső fél fél íveknek tulajdonítatik. Áll-e ez, kérdem?

nának felállítandók, 's így a' folyam három részre osztatván, a' közép rész olly széles lenne, mint a' két szélső együtt véve. — E' terv ellen, melly szerkezeténél fogva kétségkivül a' legczélirányosb 's kivált financialis tekintetben a' legelfogadhatóbb, az a' megjegyzésem, hogy mivel a' Budapest közti Duna egy a' Margit- 's Festőszigettől lefelé nyuló vízalatti zátony által két külön mederre vagyon osztva, a' hídnak vízi oszlopai épen a' folyam' sodraiba esnének, a' folyam' kisebb mélységű része pedig, t. i. a' zátony, a' legnagyobb ívfeszület alá; már pedig a' hídépítési rendszer ellen elkövetett hiba, az oszlopot, melly mindig akadály, a' folyam' sodrába helyheztetni. Ezen mód szerint építendő híd is tehát némi folyamrendezést látszik előre feltenni.

Én a' Dunának Budapest közti állapotjához képest a' következő elrendelést vélném, az állóhíd' felállítására nézve, legczélirányosabbnak.

A' Margit-szigettől lefelé (lásd az I. és II. 2. alatti térképet *) a' Dunának közepén, hol mint említém, a' két szigettől egy zátony nyúlik alálefelé, egy töltés (molo) lenne emelendő a' hídnak czélba vett helyéig, melly a' II. térképen, az Ullmannház' irányába esnék, 's a' töltés' végén a' hídoszlop építendő.

A' rajzon kettős oszlop (lásd II. 1.) látható ugyan, mert ez vala tervemnek egyik mellékes, de nem lényeges eszméje, 's így noha elmaradhat, de egy két szóval érinteni még is érdemesnek találom.

A' fő eszme a' töltés (molo), melly által a' folyam a' hídig elválasztva maradna 's csak azon alúl egyesülne. Ezt tehát ugy kell venni, mint ha a' Margitsziget egész a' hídig nyulnék, 's a' híd' oszlopa annak végső pontja lenne. E' szerint a' jégmenet' útjában sehol akadály nincs, tehát elhárítva a' híd elleni aggodalom 's vele a' fő panasz. A' folyamnak szélessége e' tájon ugy is mérték feletti levén, azon ellenvetés, hogy ez, a' töltés által, némit vesztene, a' már mondottak szerint alig várható, mert ez inkább jótékony, mint káros.

Egyéb hasznai ezek:

A' pesti folyamág' víz-sodrának Budára dőlését fel fogja tartani; minek az a' jó következése leend, hogy Buda' városa nemcsak partszakadásoktól mentesítve leend, sőt inkább, mivel a' budai ág' víz-sodra is a' bal parttól mind inkább távozni fog, némi foglalásokat is fog tehetni; mire Budának olly igen nagy szüksége vagyon.

E' molo továbbá, Budapest' kereskedésének gyarapodásával egy igen czélszerű kikötő- 's rakhelyűl fogna szolgálni, 's különösen a' Pest felőli oldalán tanyázó hajók mentek lennének az itt uralkodó éjszaknyugoti szelek' dühétől.

Végtére egy alkalmas kocsikázó és sétáló utat szolgáltatna ezen, fákkal stb. feldiszített molo a' Margit' szigetébe, 's a' budapesti lakás' kellem 's kényelmeit, költői képzelődés nélkűl mondom, végtelenűl emelné.

A' molonak felső szélessége a' több oldalu használás' czéljához képest lehetne 6—8 öl. Két nyilást hagyék benne, az a és b betűkkel jelelt helyeken, a' hajóknak, egyik ágból a' másikba általtétethetésére, melly nyilások felett fahíd állíttatnék.

A' kettős oszlop, melly mint említém, csak mellékes eszme 's elmaradhat, az árboczos vagy magos kéményű gőzhajók' általeresztésére szolgálandna. A' két oszlop tudniillik egy, a' váraknál alkalmazni szokott, csapóhíd (Zugbrücke) által köttetnék össze, melly rendesen leeresztve volna, 's csak a' hajók' átbocsátásakor vonatnék fel. Illyenkor a' gyalogmenők a' hídnak mind a' két oldalán lépcsőkön járnának fel a' hídláb' felsőbb emeletébe, 's a' bolthajtás felett jutnának a' másik oldalra, minél fogva a' közösülés a' gyalogjárókra nézve egy pillanatig sem volna megakasztva. — A' hidláb' tetején nézd a' tündéres mulatóházat, hol gyönyörű kilátás mellett, kellemes pihenőhely, frisitő étel, ital, fagylalt, csemege, és — rheuma; 's ím tervem' költői része.

A' Duna' szélessége az irányzott hídhely' táján 240 bécsi öl levén, egyegy ívre 120 öl esik, vagy mivel a' pesti part' melléke iszap, 20 öllel beljebb építethetvén a' pesti parti oszlop, jutna egyegy ívre 110 öl. Navier számolással megmutatá, hogy egy 264 öl hosszu ívfeszülés még egész biztossággal eszközölhető, 's így a' tervem szerintinek kivihetőségéről kétség sem lehet.

A' ráfordítandó költség sem lenne több, mint a' hammersmithi minta szerint épülendő

*) Ez előtt mintegy 4 évvel gr. Széchenyinek bemutattatott.

mellett. Mert itt a' lánczok ugyan hosszabbak és így költségesbek, de ellenben csak egy oszlop levén a' folyam' medrébe építendő, tetemes költség kiméltetnék meg az által is. A' hammersmithi terv szerint a' folyam' mélyébe esnének a' vízi hídoszlopok, az én javaslatom szerinti oszlop pedig oda, hol a' folyam' mélysége legcsekélyebb; 's így kivitele kevesebb akadálylyal 's nehézséggel lenne összekötve.

A' molo azonkivűl, ha előbb építtetnék, mint a' hídoszlop, igen könnyítené ennek mechanicai felállítását. Mert ha egy nyáron által fel nem épűlhetne is az oszlop, az annak felépíthetésére szükséges faszerkezetű vízfogó (Fangdamm), a' jég által meg nem rongáltatnék, védve levén a' molo által.

A' hídépítés' ügyében egyébiránt nem az a' leglényegesb kérdés, hogy melly szerkezetű híd a' legolcsóbb (melly esetben „minuendo-licitatiót" kellene tartani, 's akkor tán valami naturalista molnárra bizatnék a' vállalat); hanem az, hogy minő szerkezetű híd felelend meg legjobban a' helybeli körülményeknek, 's hogy melly terv szerint épülendő ütközendik legkevesebbé össze a' sokféle egymással ellenkezésben levő érdekekkel; mindenek felett pedig az a' fő feladás, olly hídat hozni javaslatba, melly ellen, mint folyam-akadály ellen, kifogást még az előitélet sem tehetne. Megfejtém-e e' feladást? itélje meg a' részrehajlatlan olvasó.

— A' 40dik számu Társalkodónak 154dik lapján egy jeles értekezésben ezt olvasom: „Annyi azonban tagadhatlan, hogy állóhíd az áradásokat, — bár kevésbbé kártékonyokká de gyakoribbakká teheti. — Ez lehetséges is, de minden esetre ollyan is, mit a' közvélemény' fejéből tudományos okoskodásokkal kidisputálni nehéz lesz, 's így a' hídépítés' kérdése a' martiusi catastropha által csakugyan egészen más alakot ölt magára."

Ezen észrevétel csak akkor alapos, ha a' híd több oszlopokra, a' jég' szabad lefolyása' mindannyi akadályaira építtetnék, melyek által a' folyam' mostani állapotja megzavartatnék. Hogy a' fenntebbi rendelkezés mellett ezen aggodalom felesleges, úgy vélem, mindenki előtt világos.

Egy más észrevétel ugyancsak a' fentidézett Társalkodó' számában a' következő:

„Azonban — — — — — — annyi bizonyos, hogy vízbiztosítási tekintetben kell valaminek történni, 's az is hihető, hogy ha majd a' múlt országgyülési XXVIdik t. czikk. 6dik §-a' következésében, a' kisajátítás 's ezzel összekötött kárpótlás' kérdése, a' két város, 's hídvállalkozók közt szőnyegre kerűl, az 5dik §. azon szavainál fogva, melly a' költségek' felszámítását 's minden egyéb körülmény' gondos elintézését az országos biztosság' birálatára bizza, Budapest városa bizonyosan kívánni fogja, hogy az árvíz elleni biztosítás' szempontjai, bármi tervű légyen is az, a' költség' felszámításába foglaltassanak, 's e' körülmény a' hidépítés' tervével egy összes tömeg gyanánt nézessék, — 's véleményem szerint, ezt joggal kívánhatja is." —

Ezen követelése a' két városnak csak akkor lehetne igazságos, ha a' híd miatt kellene akármelly rendű folyam-szabályozásnak történni. Minthogy azonban a' hidnak tervem szerinti felállítása által a' folyam épen nem izgattatnék, a' város' biztosítására pedig akár épűlend híd, akár nem, a' folyam' szabályozása szükséges, következik: hogy az erre fordítandó költség, a' híd' rovására nem kerűlhet. 'S így a' hidépítés' kérdése a' martiusi catastropha által változást ugyan nem szenvedett.

Egy más szerkezése a' hídnak, melly szerint a' folyam' állapotja változatlan maradna, az lenne, ha azon helyen, hol a' folyam' legszűkebb, a' sz. Gellérdhegynél t. i., a' két parton állíttatnék egyegy oszlop, 's egy láncziv-feszűléssel hidlaltatnék át az egész Duna. A' szélesség 160 öl levén, sokan talán kétségbe hozandják kivihetőségét. Én ugyan részemről kivihetőnek tartom, de feladásom' körén kivűl esvén e' kérdés' további vitatása, megfejtését angol intelligentiára bizom, mellynek, midőn a' híd' mechanismusáról vagyon szó, véleményemet önkényt alárendelem; 's ki erről honomban másképen vélekedik, annak, mondhatom, hite önmagáról ugyan erős!

— Befejezésűl egy két szót a' tárgy' financiális részéről. Újságlapokból tudjuk, hogy a' hidépítésre megkivántató pénzsumma hibázni nem fog. Láttuk, hogy noha még csak két concurrens jelenkezett, már is a' „minuendo-licitatio" elvének elismerése sürgettetik. A' hidnak száz évi birtokát követeli az első vállalkozó, megelégszik ötven évvel a'

második, 's egy harmadik, a' két elsőnél még nagyobb patriota, — ha volna tudniillik olylyan, kinek zsebe is töltve: mert üres zsebű patriota számosb — talán szinte 25 évben állapodnék meg. Kérdés, a' három közül, melylyikre bizassék a' híd' nagy ügye?

Ki a' tréfát, melly illyes vállalatnál a' külföldön nem ritkán űzetik, nem ismeri, az, kétségkivül, minden hosszú fontolgatás nélkül, ez utolsó nagylelkű honfit fogná — elragadtatva a' vélt patriotismus' tüze által — pártolni. Sajnálom, hogy e' tiszta örömét, mivel csalódáson alapszik, el kell rontanom. Mert tudja meg, mit patriotismusnak tart, az nem egyéb nyerni kivánásnál 's nagylelkűség' ürűgye alatt mások' kárával üzött hamis játéknál. Nyerés, igaz, czélja mind a' háromnak egyaránt, de a' módban nagy a' különbség. Nézzük csak közelebbről, mikép megy végbez az actiák' vására. Legyen p. o. 4000 actia, egyegy 500 forintos; 1000 belőle közre bocsátatik, 3000 visszatartatik; elfogyván az 1000, ára nő az actiának; mert a' tőkepénzes, ki a' hídvállalatnál részes kivánt lenni, de az első actiarajból nem részesűlhete, drágábban is megfizeti az actiát; 's ím most kéz alatt a' 3000 hátratartott, 10, 20 's gyakran több percent-nyereséggel árultatik úgy, hogy mire a' mív elkészűlne, a' „principalis vállaló" már megzsebelte magát; 's ezek után sikerűl-e a' vállalat, vagy sülyed, az legkisebb gondja! Hanem most bezzeg beáll a' harmadik stadium, ‚az actiáknak becse-vesztése, vagy a' mi egy, a' vállalat' bukása.' Sajnálhatni a' szegény részvényes tőkepénzeseket, mert a' mellett, hogy gúnynak tárgyai, summáik is fogytak, mert actiáik már most nemcsak nem kamatolnak, sőt az 500 forintot sem érik, 's gyakran becsök 250re, sőt alább is sülyed*). De hagyján, nyertenek ők is tapasztalás által, 's máskor majd nem a' 25 évies, hanem a' 100 évies actiákat vásárlandják; különben is az lehet vigasztalások, hogy a' nagylelkű patrioticus vállalatban ők is vettenek részt! Az 1ső és a' 3dik vállalkozó között tehát az a' különbség, hogy amannak, a' mellett, hogy maga is nyer, arra van gondja, hogy a' részvényesek is nyerjenek 's a' vállalat sikerűljön; az utóbbinak pedig arra csupán, hogy az actiák' vásárján nyerjen, nem tekintve az ügy' jó, vagy rosz kimenetelét.

Az actiákon nyerhetés olly rúgó, melly még olly helyen is megindít vállalatot, hol az vagy felesleges, vagy idő előtti. Szükség-e kérdem, Bécs és Budapest között két vasút? Lehet-e reménység, hogy mindkettő egymás mellett fenn fog állhatni? holott még egynek is haszonnal fennállhatása kétes. 'S még is, alig pendítették meg a' Duna' jobb partján viendő vasút' kérdése, már is készűletek történnek egy másiknak eszközlésére a' Duna' bal partján. Mi czél rejtezik itt? Nem veszed-e észre, tőkepénzes, hogy itt rovásodra dolgoznak 's mikép pillantgat a' fővállaló, mosolygva, tölt zsebedre?

Ismerem az ellenvetést, melly állításomra támadhat, hogy tudniillik, ha egyesek vesztenek is, az egész közönségre csak haszon hárúl, 's előbb — tehát kevesebb áldozattal — jut az ország a' híd' birtokába. Szűkkeblűség! nem kell felejtenünk, mikép az illy vállalat-bukásoknak az a' rosz következése szokott lenni, hogy a' tőkepénzesek visszaijednek hasonló, országunk' virágzását 's jólétünk' emelését kétségkivül eszközlendett új vállalatoktól, mert, ha péld. egy olly fényes, kecsegtető vállalat, mint a' budapesti híd, rosszúl ütne ki, vajjon, mi jót lehetne reményleni egy Budapest és Debreczen között építendő vasúttól, vagy egy a' Tiszától Pestre vonandó csatornától stb. Nincs tehát kétség, hogy a' rosszúl sűlt vállalat a' köz érdekre káros befolyást gyakorol.

Így levén a' dolog, nincs egyéb hátra, mint hazám' úgy is kis számu 's nem első rangú tőkepénzeseinek szemességet ajánlanom az actiák' vásárlásában, 's őket arra figyelmeztetnem, hogy vigyázva adják ki kezeikből capitálisaikat: honunkban még bizonyosabb sikerrel a' földmívelés' javítására 's több águ honi ipar' emelésére fordíthatandókat.

Vásárhelyi Pál.

*) A' londoni Themze-tunneli vállalatnál az egész tőke elfogyott, mielőtt a' mív félig lett volna elkészítve.

Befolyása

a' közlekedés' eszközeinek a' polgárisodásra és szabadságra.

(Chevalier).

Egyike azon pontoknak, mellyekben mai társaságaink a' régiektől leginkább különböznek, tagadhatatlanúl: az utazásbeli köny-

nyebbség. Hajdan útazni nem lehetett máskép, mint patriciusi módon. Akkor, még ha valaki csak philosophus módra akart is útazni, gazdagnak kellett lennie. A' kereskedők karavánokban jártak, adót fizetvén a' sivatag' béduinjainak, pusztai tatároknak, 's amaz apró fejedelmeknek, kik mint saskeselyűk úgy űltek fent a' hegyszorosakra épített váraikban. Akkor az angol gyorsszekér' vagy a' kövezetet meggyújtó postakocsi' helyét, a' spanyol-amerikaiaktól maiglan megtartott régi ázsiai gyaloghintó; vagy a' teve, e' puszták' hajója; vagy egy lassú, nyugodalmas szekérbe fogott négy ökör; a' közpolgároknál 's pánczélozott bajnokoknál pedig a' ló foglalta vala el. Akkor a' költséges postahajók, vagy gőzösök, ezen igazi úszó paloták helyett, szűk és töredékeny bárkák szolgáltak, mellyeket a' partok' mentében tolvajok, a' víz' közepén tengeri rablók üldöztek, 's mellyek az epicureus Horáczot e' rettegő felkiáltásra fakasztották:

„Illi robur et aes triplex
Circum pectus erat."

Akkor az utak, keskeny, meredek ösvényekből állottak, 's veszedelmesek voltak a' haramiák, erdei vadak és mélységek miatt. Az embernek tömérdek poggyászt, élelmet, cselédeket, és őröket kellett magával hurczolni. Az útas itt-ott, nagy távolságokra, fejét olly házigazdáknál hajtotta le, kiknek barátsága őseiről szállott rá; mert akkor még ama' kényelmes fogadók nem léteztek, hol ma pénzéért kiki az élet' minden éldeleteiben nyakig űlhet, 's parancsára váró szolgák' szorgos gondoskodásában részesűlhet. Ha találkozott is valami köz szállóhely: az csak ollyan forma terem volt, minők a' nyúgoti karaván-tanyák, — nyomorult, puszta menedék, hol csak vizet 's négy falat lelhetni; vagy a' minő stylusban vannak építve a' spanyolországi 's délamerikai fogadók, mellyek a' karaván-tanya és istáló közt juste-milieu-t képeznek. Akkor az emberek' szörnyű többsége, melly névre és jogra rabszolga volt, valósággal a' földhöz ragadva 's ahhoz lánczolva vala, a' helyből mozdúlhatás' nehézségeinél fogva.

Azért is könnyítni a' közlekedéseket annyi, mint dolgozni az igazi, tettleges és gyakorlati szabadságon; annyi, mint részeltetni az emberi család' minden tagjait azon tehetségben, minél fogva a' nekik örökségűl adott földgolyót használhassák; annyi, mint a' nagyobb szám' szabadalmait olly messze 's olly jól kiterjeszteni, valamint azt a' választási törvények által végbevinni lehetséges. Sőt, még többet mondok, annyi az, mint egyenlőséget 's democratiát eszközölni. A' szállítás-módok' tökéletesítésének következménye az, hogy általa megrövidűlnek a' távolságok nemcsak egy ponttól a' másikig, hanem egy osztálytól is a' másikig. Hol a' gazdag és hatalmas csak pompás kisérettel útazik, a' szomszéd faluba menő szegény pedig magányosan eviczkél sár, homok, sziklák és berkek közt: ott az egyenlőség' szava hazugság; ott az aristocratia szemetszűró. Indiában és Chinában, a' mahommedanus tartományokban, a' félig arab Spanyolországban 's Amerikájában mindegy, akár köztársaság, akár császárság, akár mérsékelt monarchia nevet viseljen az ország. Ott a' földmíves és mesterember nem jő kisértetbe azt hinni, hogy ő hasonló a' katonához, bráminhoz, mandarinhoz, basához, vagy nemeshez, kiknek kisérete sárral fecskendi be, vagy feltaszítja őt útjában. Látván azokat jőni, akaratja nélkűl némi hódoló félelemtől lepetik meg, 's szolgailag meghajlik előttök, míg elmennek. Ellenben Nagybritanniában, a' lordoknak méltóságos kiváltságaik 's gazdagságok mellett is, a' mesterember és paraszt, ki vasúton útazhat, csak legyen zsebében néhány shilling, — 's kinek joga van a' báróval, herczeggel vagy pairrel azonegy kocsiba, azonegy padra űlni — érzi emberi méltóságát, 's kézzel foghatólag tapasztalja, hogy közte 's a' nemesség közt áthághatatlan mélység nincsen.

Ennél fogva velem nehéz lenne elhitetni, hogy az olly kormány zsarnoki tervekkel foglalkozik, melly magát egész buzgalommal birodalma' átszegedelésére és a' szállítási költség' 's idő' fogyasztására szánná. Vajjon nem igaz-e, hogy a' nagy útak', csatornák' és folyók' mentében, az eszmék a' portékákkal együtt kerengenek, és hogy kisebb nagyobb mértékben minden vándorló kalmárlegény missionárius? A' visszafelé menés' baráti nagyon is jól tudják ezt. Ezek nem igen igyekeznek elősegélni a' közösűlési vállalatokat, 's majd úgy félnek a' hidak' és utak' mérnökétől, mint Voltairnek egy kiadójától. Miután tagadhatatlan az, hogy Europa' első vasútai közűl egy az austriai tartományokban hozatott létre;

hogy a' császári kormány, birodalma' egyik végétől a' másikig szép töltött utakat nyitott; és hogy a' dunai gőzhajókat gyámolítja: ebből azt merem következtetni, hogy az austriai kormány a' közlekedés' ezen eszközei által, kebelében a' polgárisodást és szabadságot nyilván elősegíti. **Fábián Gábor.**

Az apácza.

Uhland után.

Klastrom' magányos kertiben
Halvány szűz tévelyeg,
'S szemében a' hold' fényinél
Könyűk tündöklenek.

„Oh boldog én! hogy sírba szállt
Ifjú szerelmesem;
Angyal lesz ő — 's angyalt szabad
Szeretni énnekem!"

Sohajt, 's remegve Mária'
Képéhez érkezett,
Kit tiszta fény, 's mint szűz anyát,
Szelídség környezett.

Előtte térdre hull, 's nyugott
Arczczal tekintve fel —
Elalvék, 's omló fátyla lön
A' gyászos szemfedel.

Sejtemény.

Oltár' kövén ha térdelek
És felfohászkodom;
'S könyörgésembe szenvedő
Hazámat foglalom:

Fölöttem látom lengeni
Nyájas védangyalát,
'S redőtlen homlokát remény'
Sugári fűzik át.

És hallok édes szózatot
Lezengni ajkiról,
Egy tündérképet fejtve a'
Jövő' homályiból.

És én örvendve térek el;
Szivem megnyúgodott
A' szózaton, mellyet nekem
Az ég üdvül sugott.

Beöthy Zsigmond.

A' szép matrózleány.

(Vége.)

Egy este a' két testvér Terminibe készült a' szokott tengeri útcza; midőn Demén, ki egy perczig mozdúlatlanúl állott meg a' parton, 's a' látkör' habzó vonalát sötét azurral látta bevonva, bátyját egy szélvészt rejtő föllegre, 's néhány tengeri madarakra figyelmezteté, mellyek fejér szárnyaikat csattogtatva iparkodtak a' kikötőbe jutni. Utóbb így szóla hozzá:

— Úgy hiszem, Antonio, ma tanácsosabb lesz itthon maradni, mint Solantóba sajkázni; Michelina bizonyosan nem fog elmaradásunkon busúlni, mert könnyen átlátandja, hogy egyedűl az idő' állhatatlansága tartóztatott vissza bennünket. Jer, ha tetszik: az éj' első óráit azon elrongyolt háló' foldozásával töltendjük, mellyet nekem Nápolyból hozál, 's én néhány kalandos esetet beszélek el bostoni utamból.

De Antonio egy minden veszélyt megvetni szokott emberhez illőleg felelt öcscsének:

— Nesze, egy lángoló szerető! Félnél te, derék amerikai? Ah, nem így tevék én, midőn Mariettával szeretközém. A' viharzó tenger nem volt képes engem megrettenteni, 's ha sajkám készen nem vala, ezer czethalcsont! inkább tengerbe vetém magamat, 's úszva sieték kedvesemhez, mint csak egyszer is elmulasztottam volna a' kitűzött pillanatot 's helyet.

— Mind jól van, kedves Antonióm, viszonzá Demén; meg kell mégis vallanom, hogy azon percz óta, mellyben Michelina iránt szerelemre gyúltam, 's lángom viszonoztatott, az élet szebbnek 's drágábbnak tetszik, úgy hogy szüntelen félek azt veszélyeztetni. Oh, mi édes azon égi teremtéstől szerettetni, 's minő kín volna tőle már is elválasztatni?

'S midőn ezt mondá, nem is gondolt arra, hogy bátyja' szívét keresztül járja szavaival: ki, vagyhogy valami bal tervet koholna, vagyhogy a' természet' e' mozgalmában gonosz vágyai' teljesedésére némi segélyt sejtene, nem szűnt meg Deményt addig nógatni, 's únszolni, mig rá nem birá, hogy ez este is Solantóba csolnakázzanak.

Körűlbelűl egy óráig evezett már a' két testvér, 's a' part felé fúvó szél a' magas tengerre kényszeríté őket, hogy távolabb legyenek a' partokat környező veszélyes szirtektől. A' viharos ég azonban hovatovább elsötétűlt, nem annyira az éj' közeledése, mint inkább a' terhes föllegek' összecsoportozása miatt. Nőttön nőttek 's dagadoztak a' hullámok, 's a' tenger már azon habrétegekkel lát-

szott behintve, mellyet a' matrózok kosoknak neveznek; mert fejéren 's szétszórva tűnnek föl a' tengerszínen, mint réten a' legelő kosok. Egy miglio távolságra kitört a' szélvész, 's a' megszakadozott felhőkből rettenetes dördületek robogtak alá: hatalmas, legyőzhetetlen széltől űzött hullámhegyek rohantak nagy dagálylyal a' nyomorú sajka felé, mellyben két elszánt teremtmény egész erejéből küzdött az elemek' dühével, 's melly egy pillanatban csodálatos magasságra emelve, legott a' mélység' fenekére sújtatott.

Demén a' sajkát kormányozá, 's bátyja az evezővel veszödött: szótlan volt mindkettő. Amaz Michelinára gondolt, 's szívében a' boldogságos szűzet 's a' paradicsom' minden szenteit hívá segélyűl, esdekelvén: engedjenek neki még néhány évet, hogy szeretett hölgye mellett nyugalmasan tölthesse el azokat; ahítatos zarándoklást 's bő áldozatokat igérvén a' megtestesűlt isten' anyjának. Antonio a' pokol' minden furiáitól gyötörtetett, 's valahányszor a' csolnak elmerűlési veszélyben forgott, egy vad remény ízgatá kebelét. Egy pillanat vég veszélylyel fenyegeté a' két testvért, midőn egy hullám dühösen rohanván a' sajkára, széttöré az evezőtámaszt. Antonio meghajolt, a' dolgon segítendő, 's egy éles sikoltás vonja magára figyelmét; megfordúl, 's Demént nem látja: egy hab kiveté azt a' sajkából. A' boldogtalan, minden erejét összeszedve tartá fenn magát a' mint csak lehetett, a' sajka mellett, 's testvérének segélyért rimánkodott. A' hullámok' változó mozgása egy pillanatra fölveté a' sajka' párkányára, 's Antonio megmentheté életét; könyörűletességre hajlékony lelkétől buzdítva, már kezét nyújtá öcscsének; a' legcsekélyebb erő elég vala az elveszendőt megmenteni; de az átkozatos bátya vissza voná karját, 's mivel Demén igen közel küszködött a' naszádhoz, a' szörny egy hatalmas csapást irányzott evezőjével annak fejére.

— Ah, átok rád! — sikolta fúldokolva a' nyomorú. A' hullám fölfogá e' végsohajt, 's úgy tetszék, mintha a' dördület' rettenetes szava viszhangoztatta volna azt a' haragos tenger' hegyei- 's völgyeiből.

Egy holnap múlt el a' szörnyű eset után, 's Antonio, mint látszék, csak nehezen idűlt fölmély bánatából öcscse' barátinak vigasztaló szavai által. Mind e' mellett mégis, minthogy a' halászok által kifogott Deménnek agya összve volt zúzva, bal hírek, gyanús suttogások 's tompa közlések kezdtek a' faluban szállongni. Azt beszélék, hogy Antonio jobban ismeri a' szomorú esetet, mint egyelőre mondá. Szigorún figyeltek szavaira; napról napra növekedtek az okok, a' találgatások: kiki kerűlte őt, 's ő többé nem kedvelte földiei' társaságát. Elűnva tehát, vagy megrettenve a' köz beszéd' fenyegető hangjától, eltűnt. — Távozta után híre futamodott, hogy a' közel Lipari szigetre, az aeoliak' legnagyobbikára, menekedett. 'S már Terminiben nem is beszéltek a' gyászos esetről; de nem ment az szinte feledékenységbe a' közel partokon.

Egy leány űlt esténként, kuszált fürtökkel, mezítlen lábakkal, szótlanúl az alfanoi hegy' szikláin: figyelve, nem tetszik-e föl a' távolban a' várt hajócska; majd sebesen szaladt le a' tenger felé, 's a' puszta part' szikláin futozva kiáltozá: — Hé! Hé! Demén, Demén! — Ollykor lassú hangon tevé hozzá: „a' kegyetlenek azt mondják, hogy meghalt, mintha meghalhatna, míg én várom! Hé! Demén! Hé!“

Előtte gyors futásnak eredtek a' gyerkőczék, mert azt mondák, félnek, nehogy tengerbe vesse őket az őrűlt leány.

Milly súlyosan szállt a' sors' vad keze szegény Michelinára! Mióta jegyese elmaradt, alkalmatlan lett a' munkára; anyja fájdalmában jobb életre szenderűlt, 's testvére Palermo' egyik kórházába vitetett; ő pedig — koldúlva tengődött.

E' sok baj' alacson lelkű szövője, az istentelen Antonio, tanácsosnak hitte iszonyú vállalata' kivitelét továbbra halasztani: mind e' mellett azonban, eljött ollykor Solantóba, hol őt senki sem ismeré, tudakozódni Michelina felől. Egyszer elég vakmerő vala azt a' part' hosszában követni, melly alkalommal szemtanúja volt az elhagyott szűz' kimondhatatlan nyomorának: de ez csak bátorságát edzé gonosz vágyai' betöltésére. Illy föltéttel indúlt el egykor Liparíból, úgy intézvén útját, hogy éjjel érkezzék a' solantói révbe. Előrelátólag öcscse' ruházatába öltözködött, mi által csodálatosan nőtt testvéréhezi hasonlatossága; 's hogy annál jobban biztosítsa vállalata' sükerét, egy liparói gyerkőczét vön sajkájába, ki minthogy hűségét pénzen vásárlá meg, egészen sajáta volt. Eltökélte Mi-

chelinát elragadni, 's vele a' liparói sziklacsoportok közti puszta szigetre vonúlni.

A' mint a' kijelelt part' közelébe jutott, szabadon ereszté csolnakát, várva a' történendőket. Az est haladott, az ég tiszta, de sötét vala, mi tervének csak kedvezett.

— Hé! hé! Demén! kiálta azon pillanatban a' tébolyodott. 'S az ál Demén, sebesen lódítván part felé csolnakát, viszonzá: — Michelina, Michelina! itt vagyok; mit akarsz?

Mély csend követé e' szavakat. A' szűz meglepetve, letérdelt 's ajkaihoz szorítá scapulárját, szeretett Deméne' ajándokát. Majd fölemelkedett, 's szemrehányási hangon mondá:

— Demén, Demén! mért késtél olly soká? Tán nem szeretsz többé engemet? Nem vagyok én többé a' te kedves mátkád?

— Igen, szép Michelina, te vagy 's leendesz jegyesem örökre; 's azért jövék most, hogy fölkeresve, atyám' kunyhójába vigyelek. Akarsz-e követni?

— 'S még kérdezed, oh Demén? Nem feledtem még el esküimet! — Ezt mondva, egy könnyűded szökéssel a' sajkában termett. Antonio, határtalan örömében mélyen meríté lapátait a' csendes hullámokba, 's tova szállott zsákmányával. Terve, a' liparói szigetekre jutni, messze kényszerítvén őt a' partoktól, helyesnek hitte útrövidítés' okáért, 's hogy erejét kiméljе, vitorláját fölereszteni. Midőn legénykéjét e' munkában segítni készűle, Michelina karjai közé veté magát, 's kérdé:

— Demén, hová viszesz engem?

— Atyámhoz; lön Antonio' válasza.

— Nem, te nem tartózkodol atyád' hajlokában: én lakodba akarok menni; te nem vagy többé e' világé, tudom én; többször mondák azt nekem, hogy lakod ott van a' tenger' fenekén. Azt én jól tudom: hiába ügyekezel engem megcsalni. Ah, mennyit könyűztem miattad! De most mindennek vége, 's én téged nem hagylak el többé.

E' közben sovány, izmos karjai közé szorítá Antoniót, 's inte, engedné őt vele menni a' habok' mélyibe. A' hely nem volt ollyan, hogy Antonio teljes erejével lett volna képes viaskodni: minden legcsekélyebb mozdúlat megingatá a' habok' kényére bizott szűk csolnakot.

— Szűnjél meg, Michelina! kiálta a' gonosz; állj meg, te pokoltól megszállott őrűlt, 's ülj le.

— Nem, nem; én nem hagylak el többé; jer, soká késünk: jer, Demén, jegyesem, menjünk

— Ah! Nino segélj.

De a' kis matróz megrémülve a' sajka' fenekére lapúlt.

— Az ég' nevében, folytatá az áruló, ismerj rám, te őrűlt; nem vagyok én Demén, Antonio vagyok.

E' pillanatban a' sajka fölfordúlt, 's a' szorosan összefonódott pár fenn uszkált még néhány perczig a' habokon. — Hiába erőködött Antonio a' vad ölelésből kimenekedni, melly őt szorosan fűzve tartá: az őrűlt leány úgy fonódott tagjaira, mint repkény az erős tölgyre. A' tenger' bőgése fájdalmasan, mint öcsese' szavai, zajgott az új Kain' fülébe, 's úgy tetszék, mint ha kiáltaná: „átok rád!“

Más nap egy történetesen arra vitorlázó hajó megmenté a' kis Ninót, ki a' fölfordúlt csolnak' gerinczébe kapaszkodva, majd meghalt hidege- 's ijedtében. Jelentésére megtaláltatott a' két, még mindig erősen összefonódott holttest, 's hogy elválaszthassák egymástól, a' merevedett tagokat kelle kitördelni.

(Olaszból). ***Haraszty.***

Magyar játékszíni krónika.

Aug. 13. A' kecskeméti család Bécsben. Vigjáték 3 felv. — Sajnálva kell említenünk, hogy ezen ízetlen szerzemény ismét színpadra került (már Budán megúnatott). Nincs szomorúbb, mint a' magyart illy, erő, energia nélküli együgyűségben (mi még ezen fölül valótlan is) látni; mert az hogy Terka a' bécsi németet földhöz veri, mai időben már nem is nevetséges. Volt ugyan idő, midőn vég szorultságban magyar hölgyek vitézkedtek 's midőn ezen állati bátorságot egy kétségbe esett nőoroszlán' példája mentheté; de békeségben, mívelt népek között nincs utálatosb a' verekedő, katonás asszonynál: egy illyen legfölebb a' nyelvök' 's karjaik' vitézségéről ismeretes magyar kofák' képviselője lehet; de nem egy valódi magyar leányé, kinek szavaiban és tetteiben az ártatlanság' szelídebb méltóságának kellene tündökleni. Színészeink mindent elkövettek, hogy ezen silány művet tűrhetővé tegyék: ohajtjuk, hogy ezentúl erejöket érdemesb tárgyra fordíthassák.

Aug. 14. Hinko. — Az előadás minden dicséretre méltó, mellyben szorgalom 's lelkesség együtt járt annyira, hogy a' magában üres, noha elég czifra szerkezetű, színdarab is föllelkesedett. Lendvay általában jól, helyenként pedig jelesen játszott. Úgy látszék, mint ha különben álhangu, jeges érzései tiszta, mély és való hangokra olvadoznának fel 's színészi tökélyeinek ama' fő csorbája enyészni kezdene, minek a' legszívesebben örvendünk. Csak egy intésünk van mai játékára! Szeretnők, ha a' szeretői vagy rokoni váratlan találkozás 's ölelkezés nem volna mindig egész a' roskadásig 's néha vonaglásig indulatos. Az illyeket csak a' legnagyobb momentumokra kell hagyni, 's némi fokozatot tartani, hogy a' legnagyobb, a' maga helyén ható 's azon kívül bántó ne legyen, 's különösen gyakori alkalmazás á'tal erejét ne veszítse. Ez úttal nincs mit mondanunk a' többi szerepekről, csupán Fülöp grófét említjük, mellyben Szakácsy mint vendég lépett fel. Szakácsyban megvannak egy jeles színésznek minden elemei; még eddig nagyobb részt a' természet' ajándékai; de mivelés által már is annyira emeltek, hogy a' legszebb jövőre lehet kilátásunk. Termete színpadon a' magasbak közé számítható, arcza szabályos, férfias, szemei színi kifejezésre képesek, hangja, beszéde tiszta és érthető. Első fellépéséről ítélve következőkre szorítjuk észrevételeinket. Mozgásaiban, beszédeiben még sok túlzás, simátlanság 's egyhanguság van. Járása igen lógázó, lépései mindig nagyszerű hősiek, kézmozgásai gyakran keresettek, 's különösen kézfejének jártatása természetlen, vagy igen fel vagy igen alá hajló a' kézszár' vonalától. Hangja, noha egy párszor túlcsettent, elég erős és tartós; de nem lehetett teljes hatása az elejétől fogva feszült egyhanguság miatt. Szavalásában még igen sok a' pathos (ez csak helyén kívül hiba), minden változatosság és emelkedés nélkül. Általán szólva beszédben és mozgásban több nyugalom és kimértség kívántatik, ebből úgy hiszszük több természetesség is fog kifejleni 's Szakácsyban egy igen használható tagot nyerend a' magyar színpad. Úgy látszik, nemcsak az indulatok', hanem a' mi nehezebb, az érzések' kifejezésére is van tehetsége 's ez nálunk nagy nyereség. Mai játéka több helyeken tetszett 's tapsoltatott, sokkal nagyobb hatást teendő, ha nem lett volna minden árnyalat' hiával. De tekintetbe kell vennünk, hogy ma először lépett fel 's az elfogultság 's a' régi iskola' példái, mellyeket jobbadán eddig maga előtt látott, sokat lerónak hibáiból, sokat mentenek. ***V.***

Aug. 15. a' ház zárva.

Aug. 16. Tündér Ilona, harmadszor. Még a' karzat is ritkás.

Aug. 17. Halottrabló.

— Kedden, aug. 21d. adatik Szentpétery Zsigmond' részére először:

A' TÉKOZLÓ,

Raimund után Jakab István. Muzsikája Kreuzertől, az új díszítmények Otto m. színházi rendes képirótól, a' köntösök Kostyál Ádámtól.

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betűivel.

I.

Vízhelyzeti térképe a' Dunának

a' Sz. Endrei szigetː alsó csúcsától a' csepeli szigetː felső csúcsáig.

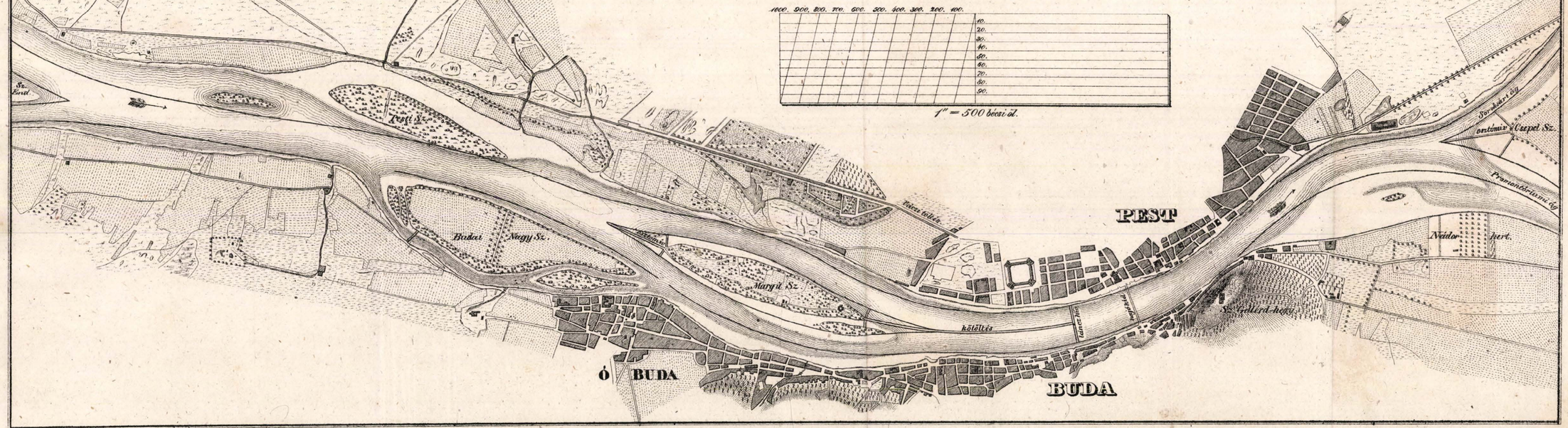

Athenaeum, 1838. II. 15 sz.

Nyomt. Trentsenszky és társa, Pesten.

III.

Vásárhelyi' híd-eszméje.

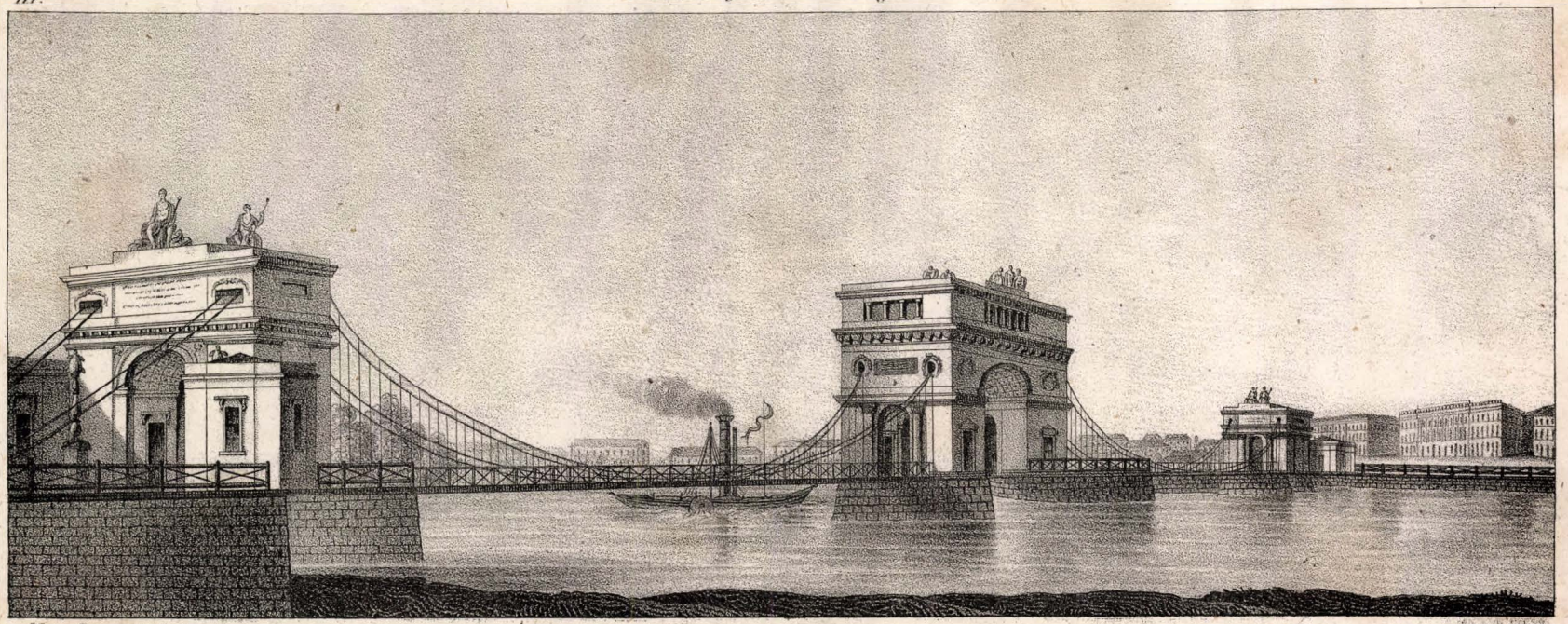

Nyomt. Trentsensky és társa Pesten.

Torsch ithog.

Közép oszlop' alaprajza a' híd' padolatján.

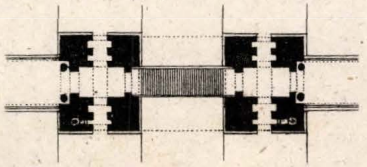

A' mulatóház' alaprajza a' közép oszlop felett.

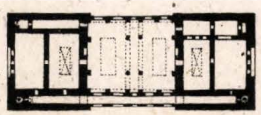

III.

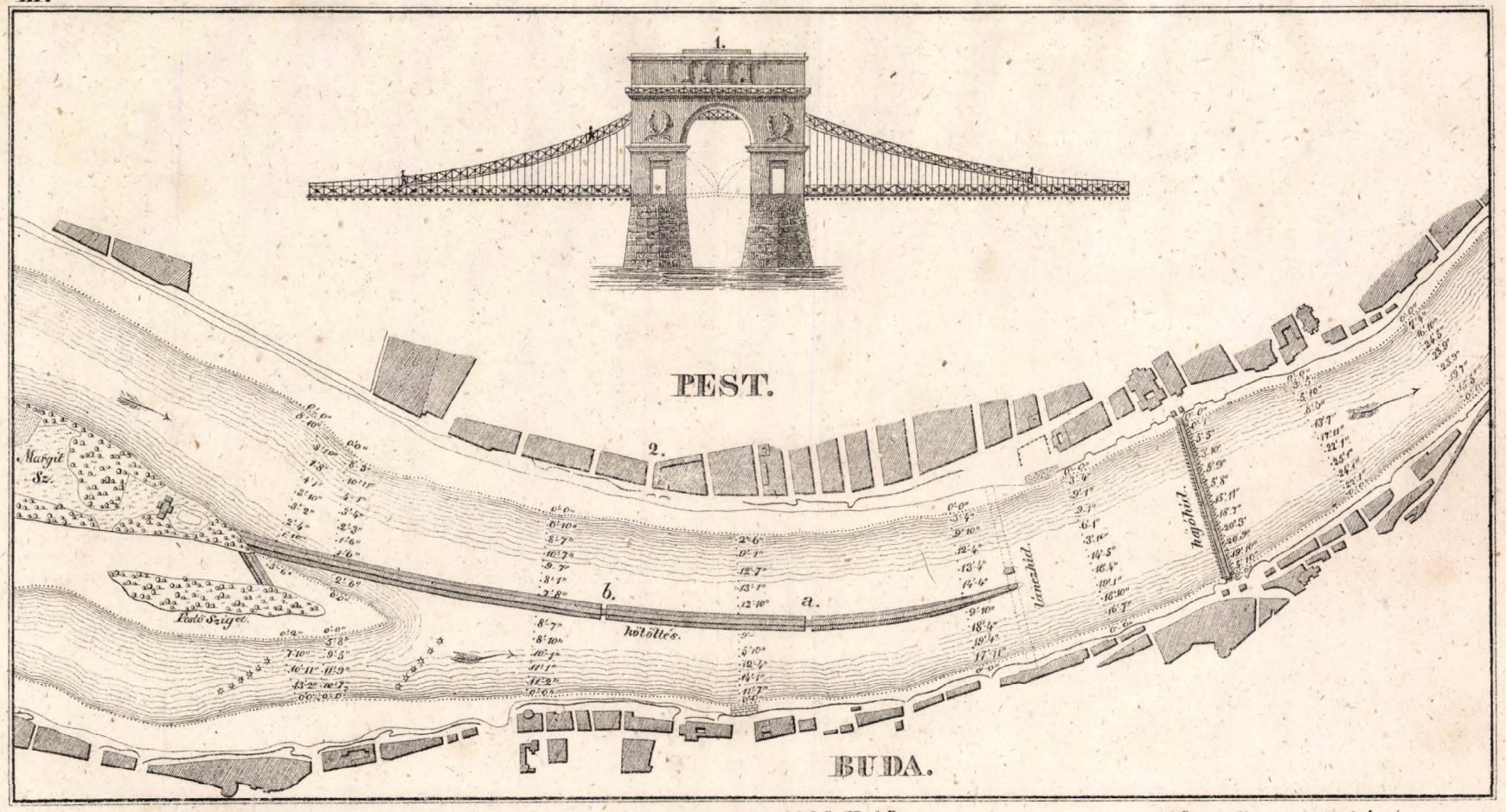

Nyomt. Trentsenszky és társa, Pesten.

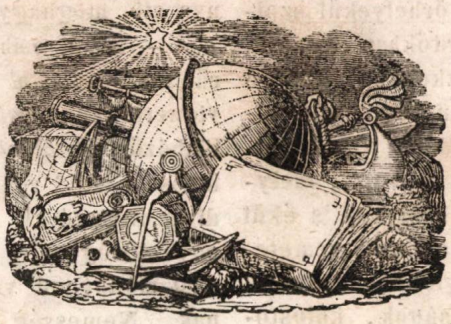

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

MÁSODIK ÉV

Második félév. **Pest, augustus' 23. 1838.** **16. szám.**

Tartalom: A' közép kor. Chateaubriand után *(Kazinczy Gábor)*. — Képző erő. Vége *(Guzmics)*. — Orvosi pálya. Franczia novella *(N—y Ignácz)*.

A' közép kor.

Chateaubriand után.

A' közép kor különös képet ad, melly egy hatalmas, de szabálytalan képzet' szüleményének tetszik. Az ó korban minden nemzet, úgy szólva, önforrásából ered; egy mindent átható, 's magát mindenhol éreztető összellem egyenlőkké alakít szerkezeteket 's szokásokat. De a' középkor' társasága ezer más társaságok' maradványaiból forrt össze; a' római civilisatio, 's maga a' pogányság, nyomokat hagyának benne; a' keresztény vallás hozzá adá hitét 's ünnepélyeit, 's a' frank, góth, burgund, angolszász, dán és norman barbarok megtarták törzseik' tulajdonos szokásait 's characztereit. A' tulajdon' minden nemei összeolvadtak, a' törvények' minden nemei egymásba folyának; szabadság' és szolgaság' minden alakai egymás mellett állának meg; a' király' monarchiai, a' pap' személyes, a' községek' összes, a' városok', tisztviselők', czéhek' szabadalmas, a' nemzet' képviselő szabadsága, a' római rabszolgaság, 's a' barbar személyrabság. Onnan azon összefüggés nélküli jelenetek, azon egymással ellenkezni látszó, 's a' vallás által egybe forrasztott szokások. Azt hinnők, hogy különböző népeket látunk, mik semmi viszonyban nem állnak, csak megegyezének, köz úr alatt azonegy oltár körül élni.

Európának akkor még külsőleg is sokkal festőibb 's nemzetibb tekintete volt, mint jelenleg. Mi, vallásunk és szokásainkból eredt építkezésünket csinoskodásból a' római korcsépitészettel 's épületekkel váltánk föl, mik sem egünkkel össze nem hangzanak, sem szükségeinknek meg nem felelnek; fagyos és szolgai másolattal, mit a' hazugság hoza be a' müvészetbe, miként a' latin literatura' majmolása a' miénkben, a' frank szellem' eredetiségét eldulá. A' középkor így nem majmola; azon idő' szellemei is csodálák a' rómaiakat és görögöket, szereték és studiumúl vevék munkáikat, a' nélkül, hogy őket uralták volna, föléjök helyezkedének, módjok szerint mintázák, nemzetesíték, 's a' szépséget eredeti teremtő változtatással magasíták.

A' várakban tarka, arany négyszögekbe rámázott czímerek, mennyzeteket (plafond) alakítottak, hasonlókat Olaszország' cinque centoja' szép palotáiéhoz. Maga az irás is

rajzoltatott, 's a' német hyerogliph egyezett a' sírkövekkel. A' tetőkön őrhelyekűl szolgáló egyes tornyok; az erdőkben elásott, vagy szirtcsúcsokon, sasfészkekként, függő várlakok; a' folyók' fölébe merészen kifeszített, hegyes és keskeny hidak; a' mindenhol találkozott, megerősített városok, mellyek' pártázatai, egyszerre bástyák- 's ékűl szolgáltak; a' kápolnák, imaházak, remetelakok, a' víz' vagy útfél' legféltőbb helyein; a' templomok' tornyai, apátságok, kolostorok, székegyházak, mind ez épületek, mikből mi már csak parányi számot látunk, idő által megfeketített, 's elromboltat, akkor ifju fényben álltak; a' mint mestereik' kezéből kijövének, 's a' szem köveik' fehérségénél nem veszte el semmit, részleteik' könnyüségéből, a' fonatok', a' reszelt, köszörült, metszett müvek', 's a' szabad, kimeríthetlen képzelem' mind ez ötleteinek különféleségé- 's csinosságából.

18 évi rövid idő alatt 1136-tól 1154-ig, magában Angliában nem kevesebb mint ezer száz és tizenöt vár építtetett.

A' kereszténység közköltségen, alamizsnák és gyüjtések által, épité a' székegyházakat, miket megfizetni, egy ország sem volt elég dús, 's mik közűl egyetlenegy sem végeztetett be. Azon roppant, borzalmas szent épületekbe, mélyítve vagy emelten vésettek az oltárok' ékei, a' szent monogrammok stb. A' zászlók, a' különféle keresztek, kelyhek, szentségtartók, mennyzetek, feszűletek, püspöksüvegek, mik' formáit a' góthban föllelj ük, hit' jeleit kapák, 's egyszerre váratlan és mesterséges hatást szülének. Gyakran még az ereszcsatornák is, rosz szellemek' ocsmány vagy legalább rút alakában vésettek. A' középkor épitészete a' tragicai' és burlesk', gigasi' és bájos' egyvelge volt, mint azon kor' románjai 's költeményei.

Földünk' növényei, erdőink' fái, a' lóher és tölgy, ékiték az egyházakat is, mint a' barcsakánt és pálma, Pericles' kora' és földe' templomait. A' székegyház belül erdő volt és tömkeleg, mellynek ezer íve a' néző' minden mozdúlatánál átmetszé magát, 's elvált 's ismét összefonódék. Ez erdőt áttört rosettek világiták meg, a' festett ablakokon, az erdőéjben ezer szinekkel ragyogó napokhoz hasonlók; kivűlről egy illy székegyház emlékként néze ki, mellynek állmánya stb. meghagyatott.

— Azon emberek, kik ez' épületek körűl mozogtak, a' krónikákban iratnak le, 's vignettekben ábrázoltatnak. A' társaság' különböző osztályait 's a' különböző megyék' lakosait majd ruháik' szabása, majd helybeli divat tünteté ki. Kinézésök épen nem azon egyenlőség volt, mi most egyforma ruházkodási módot ad városaink' 's faluink' lakosinak. Nemesség, lovagrend, tisztviselők, püspökök, világpapok, minden rendű szerzetesek, zarándokok, szürke, fekete és fehér bűnbánók, remeték, egyesületek, czéhek, polgárok és parasztok, végetlen különféleségét mutaták a' ruházkodásnak; illy formát látunk még Olaszországban. Mit csinálhat a' festész a' mi szoros ruhánkból, kis, gömbölyű vagy háromszögű kalapunkból?

A' XII—XIV-d. századig a' faluk' emberei, általában a' nép, szürke öltényt horda, mit oldalt egy öv tarta össze. A' bélelt kabát 's a' hosszu keleti ruha, hasonló a' mostani török kaftánhoz, lovagot föde, ha fegyverzetét letevé; e' ruha' újai elfödék a' kezet. A' tollakkal ékített süveg (barret) és sapka szolgáltak turbán helyett. A' széles öltenytől a' szoros kabátra tértek, 's ettől ismét a' paszományos köntösre. Az illetlenűl rövid és szoros lábruhák a' czomb' közepén végződtek; a' harisnyák egyenletlenek, mert az egyik lábon levő' színe különbözött a' másiktól.

Épen úgy a' kabát, mellynek egyik fele fehér, másik fekete, 's a' félig kék, félig vörös süveg.

A' köntösről ünnepélyes napokon majd rövid, majd hosszu köpeny függe. I. Richard' köpenye csíkos szövetű vala, ezüst golyók- 's félholdakkal elborított. Függő nyaklánczok férfiak' mint nők' ékszereit tevék.

Hegyes czipők sok időig divatban valának. Fölrészöket a' müves mint egyház' ablakait metszé ki; a' nemeseknél két láb hosszúk, 's végökön szarvak, körmök, vagy más grotesk alakokkal ékítettek. Sőt még hosszabbúltak, annyira, hogy lehetetlen volt menni, a' nélkül, hogy e' csúcsokat fölemelnék, 's arany vagy ezüst lánczocskával a' térdhez nem köték. A' püspökök végre ex-

communicálák e' czipőket, 's a' természet elleni vétkezésnek nyilvániták, úgy vélekedvén, hogy a' jó erkölcsök ellen 's a' teremtő' kigunyolására találtattak föl. Angliában parliamenti határzat tiltá meg a' lábtyűmüveseknek két újnyinál hosszabb orrú csizmák' 's czipők' készitését. A' nagy, elől négyszögű papucsok jöttek most az orrczipők' helyébe. A' divat épen úgy változott, mint jelenleg; a' lovagot és nőt, ki először lele föl új divatot, ismerék; az orrczipők' föltalálója szarvas Robert, angol lovag vala (Malmesbury W.).

A' nemes nők igen finom vásznat hordtak testökön, 's egészen fölérő tunicákat, mik a' mellet elfödék, 's jobbról férjök' czímerét, balról családokét mutaták. Hajokat majd simán hordák homlokukon, 's egy szalagtól átfont fejkötő alatt; majd három láb magas pyramidet raktak rá; majd szabadon hagyák a' vállon elömleni. Azon pyramidekre vagy imolákat (barbeau) függesztének, vagy hosszu fátyolokat, vagy selyem szalagokat, mik földig érve lebegtek utánok. Izabella királynő' korában az ajtókat fölebb 's szélesebbre kellett csináltatni, hogy a' nők átférhessenek. A' fej-ékszereket két görbe szarv, az épület' állmánya, hordá; fölül, a' szarvról könnyű szövet függe, mit az ifju nő lebegni hagyott, vagy, mellfátyolként, keblébe dugá, 's bal karára köríté. — A' nőt egész pompaöltözetében karpereczek, gyürük és nyaklánczok boriták el. Arany, gyöngyök és drágakövekkel ékitett övén tűzött zsebecske lógott, lovon ült, 's madarat vitt öklén, vagy pálczát kezében. „Mi nevetségesb — mond Petrarca egy 1366-d. levelében a' pápához — mint átövezett testű férfiakat látni! Alul hosszú, hegyes czipők; tollakkal elterhelt barretjeik; befont hajak, mik hátul állat' farkaként mozognak, 's elül a' homlokon, elefántcsontfejű tűkkel vannak megszúrva.“ Bloisi Péter azt teszi hozzá, hogy divat volt igen kényeskedve beszélni.

(Vége következik.)

Kazinczy Gábor.

Képző erő.

(Vége.)

A' buja, virágos hellen mythologia távol sötétben hagyá maga után Aegyptnek és Ásiának mythologiáját; ő mindent magába vett, de mindent újra alkotott, hogy benne a' mélyen sülyedt idegent annál nehezebb eredetiségére vissza vinni, minél nagyobb homály fekszik a' kutfőkön. Igy a' mythologia, a' phantasiának tündér országa egészen eltünik 's elvész a' sötét régiség' labyrinthjében, mellyből nincs kimenet. Egy nép, a' sötét Aegypt és a' világos Hellas között, mintegy kiválva a' nemzetek' sorából, a' phantasia' roppant, végetlen országából, saját hagyományához, melly az emberiség' léte' hajnalát deríti elé, az ebben adott egynek hiteléhez, őseinek religiójához híven, várva, elvonultan magányának szögében, ez egy országnak derültét, dicsősége' terjedését, a' phantásia' országában, ott bús árnyékban szédelgő, itt vidám képekben gyönyörtelve játszadozó gyermekek fölött. Ez egyetlen nép az ég alatt, szegény képekben, szegény müvészetben, de gazdag egy kincsben, mellyért életét kész volna föláldani, az isten és ember közötti viszonyok' történetében, melly a' szellem és színvilág' kapcsát tartja együvé; az istenség' emberiség' és igazság' története ez, kijelentése a' világ' erkölcsi rendszerének, örök időkre. E' kincset, ez eredeti tiszta hagyományt hitte a' különben tudatlan és dicstelen nép. Ez a' hagyomány egyetlen valódi története az emberiségnek a' régi korból, a' többi mythus, történet, de a' phantasia' országának a' csalódások és tévedések' tündér tömkelegének nem különben csalékony és tündér története; a' valódi történetnek nyomoru surrogatuma, zavaros töredéke, mellyben a' sürű homályon át, ott lebeg ugyan az egykor adott egynek, az ég' és föld' teremtőjének képe, de elváltozva, különfélítve, korcsosítva.

Hellas' vidám gyermekei nagy időn át üzték kedves játékait, 's egész a' hihetlenségig szaporíták, ékesíték istenkéiket, bálványaikat, 's megkedvelteték azokat más nemzetekkel is, jelesen a' keltökben is gigási erőt sejtető rómaiakkal, kik a' meghódított fegyverű Hellasnak mindenben hódoló majmai valának. De Hellasban korán kezde a' képző erő mellett fejledezni az értelem is, virágzani a' müvészetek, a' társas élet' jólétét alapító, biztosító intézetek, ezek között a' philosophia, melly — tulajdon értelemben — Hellast dicsőité először, hol a' phantasia' öléből indulva, karjai közül egészen ki nem fejlőd-

hetett, kifejlődni nem is kivánt, 's jó, hogy ki nem fejlődött, mert azok között sükeresebben munkálhatott a' szép emberiségre. — Majd szerencsétlen háborúkba keveredve, idegen járom alá hódítva, érezni kezdé Hellas' népe a' valódi élet' terheit; unni gyermeksége' játékait, fiatalsága' bálványait, mellyeknek hiuságát a' magára lassanként komolyabb színt öltött philosopia mind inkább sejteté, érezteté. Mind e' mellett fönsulyát, értelmi és müvészeti tekintetben, a' nemzet megtartá saját urai fölött; Roma utána és általa képzé magát. A' hellen azért el nem csüggedt, sőt a' játszi gyermekekből a' képzelgő és képző ifjuból komoly férfiu, igazság után vágyó ember idomult. És ime:

Azon szegény, most már mélyen sülyedt, de várakozásában, hitében, tántoríthatlan állhatatosságu népnek kebeléből lövelle ki az igazság' fénye, szelíd hangban zendült meg annak egyszerüleg fönséges tiszta igéje. És kik voltak elsők a' földerült igazság' országába tömegenként tódulók között? Az a' nép, mellynek kebelében az igazság ideiglen letéve, korszerüleg fejledezve, egyetemessé készítve tartózkodott, 's most, az idők' teljében, a' népek' férfiú korában, a' phantasia' országának végszakában, a' csalódások' és tévedések' egymást váltogató hullámzatában, kétes, gyanús zavarában föllüté tisztán lobogó zászlóját: az a' nép ekkor már túl élé magát, 's megoszlásához közelíte, vak volt látni az igazság' fényét, süket hallani szerény igéjét, érzéketlen érezni jótékony szellemét, 's az ige' buzgó hirdetői a' pogányokhoz fordultak, 's ezek között a' természet és müvészet által képzett hellenek és hellen szellemü rómaiak tódultak először a' kitűzött zászló alá. És napról napra világosabb lön az emberiség' horizona; az igazság' fénye' és igéje előtt oszlának a' phantasia' tündér árnyai, dőlve dőledezének bálványai, míg nem teljesen eltünt roppant országa, vagy a' föld' azon részeibe vonult, hol maiglan sötétség borong, 's a' behatni törekvő igazságot a' kény' és tudatlanság' rémképei nyomják vissza.

Tehát kitiltva egészen a' képzerő a' föltünt igazság' országából? Távol legyen, 's nem is lehet. Ő az igazság' országában is munkál és hasznosan, czélszerüleg munkál, de nem országol. Ő kezet fogva az értelemmel, szolgál az igazságnak. Az igazság menynyei szülött; az ő fogalmai, eszméi tisztán érzékfölöttiek; az ember pedig érzéki lény, és csak érzékek által közölhetők vele, lelkével az elvont fogalmak és eszmék. Ezeknek tehát, hogy az érzékeken át könnyebben hathassanak a' lélekre, és sükeresebben munkálhassanak, képek szükségesek, mellyek a' természetből, a' színvilágból vevék, józan különséggel választvák, czélszerüleg alkalmazvák, az örök eszméket és fogalmakat híven tükrözik át az érzékeken a' lélekhez. Így sugárzik az örök igazság a' lélekre, mellyben rokon elemekre és érzelmekre talál, és ezekkel egyesülten élteti a' lelket örök életre. Így munkál folyvást maiglan a' képzerő, alája rendelve és híven szolgálva az uralkodó igazságnak, melly ellen ha, visszaemlékezve önkényes hatalmára, roppant birodalmára lázongni talál, az egyszer diadálmas, többé nem győzhető igazság elnémítja őt hatalmas igéjével, szétszórja titkon szövött kártékony képeit, mindig fönlobogó fényével.

Akarék még szólani különösen a' müvészi, legkülönösebben a' költészi és philosophiai képzerőrül; de már is hosszabbra terjedt, semmint akartam, értekezésem, pedig e' kettő is egész értekezést kivánna. — Végzetül tehát kicsi képét adom a' képzerőnek az ember' különféle koraira nézve.

Tagadhatatlanul az ember, bár milly fokán álljon a' müveltségnek 's kifejlett szellemi szabadságának, folyvást és állhatatosan alája van vetve a' külvilág' befolyásának; ő folyvást a' tér' és idő' gyermeke. Valamint egyéb tehetségei, úgy képzerője is különféleleg fejledezik, alakul és munkál. Tehát nem csak a' nevelés, mitől mindenkor igen sok függ, nem csak a' véralkat (temperamentum), nem csak a' társas élet' viszonyai, de az éghajlat és honi tartomány' minősége, az élet' korai és módjai nagy befolyással vannak ember' képzetére. A' gyermeki kor, valamint ártatlan, jót rosszat nem tudó, úgy gondtalan is, 's majd mindent eszmélet és világos öntudat nélkül cselekvő. Itt tehát a' képzerő, melly minden egyéb lelki tehetségeket megelőz, önkénytelen és szabályatlan munkál. A' fejledező gyermek csupa érzék, csupa szem és fül; minden, a' mi érzékeire hat, érzékenyen érdekli azokat, 's az érzettnek

a' tapasztalást. Közönséges e' szabály: az orvos csak akkor jut vagyonhoz, midőn már nincsen arra többé szüksége; csak örökösei' számára lesz gazdag az orvos, vagy pedig azért, hogy drága emlékkövet állíthassanak sírjára!

„Ez kétségkivül így van, 's talán rosznak mondható, — szóla Raymond orvos, ki ezen estve szabadabban ereszté meg csevegési beszélyét —; de édes barátom, szabad-e ezért panaszkodnunk? Lehet-e ez máskép? A' kor' nyilvános és mellőzhetlen föltétele a' tapasztalásnak, 's müvészetünk' körében csak tapasztalás a' valódi tudomány. A' gyógyulást ohajtó szerencsétlen beteg, bizonyosan az olly orvosnak adand elsőséget, ki legtöbb bizonyítványát tudja előmutatni ügyességének, 's nálunk minden beteg egyegy bizonyítvány. Minden beteg borzad az orvosi próbáktól, 's bizalma ahhoz fordul, ki már rég elhagyá azon időt, mellyben próbáit tevé. Nem megbocsátható ez? 'S ez mindenütt így van; a' sokaságot sokaság követi, — a' folyam a' patakot, a' tenger pedig a' folyamot vonja magához. Türelemmel és állhatatossággal szükség fegyverkeznünk; mert, mikép ön mondá, mindnyájunknak van egy pillanatunk, egy kedvező óránk. Sokszor igen későn jő ezen óra, ez való. De mit tegyünk? Használjuk azt jól. Legalább egy kedvező óránk leend ez életben, 's hány ember van, ki ezt nem mondhatja! És ezen óra, mellynek elhatározására csak kevés jelentésünek látszó csekély esemény kivántatik, gyakran valamelly véletlen történettel, többnyire pedig épen csak — semmivel jár kapcsolatban. Mivel épen együtt vagyunk, egy kalandocskát beszélek el, melly tizenkét év előtt történt velem."

E' szóknál egyetértési jelt válta a' jó orvos Gervais asszonynyal, ki a' terem' egyik szögletében theet készíte, 's lehetőségig kellemesen helyezkedék el karszékében.

„Mint már mondám, tizenkét év előtt, közel valék akkor a' hatvanadik évhez, épen péntek volt — szerencsétlenség' napja, mint mondani szokás —; de reám nézve kétszeresen kedvező, mert néhány rendkivüli látogatás által némi pénzecskét szerzék, mellyre Gervais asszonynak igen nagy szüksége volt, 's miért, illő jutalmul, főzői tehetsége' egész megerőtetésével készité el estelinket. Igen, azon időben még nem igen ismertük a' kényelmet; nemde Gervais asszony?"

‚Hogyan? Ön is Raymond?' kiálta a' fiatal orvos, félben szakasztva az öreg szavait.

„'S miért ne álljak én, édesem, ugyanazon törvények alatt, mik ön és az egész világ fölött uralkodnak? Tehát, mint már mondám, én akkor hatvan éves valék. De hallják rövid történetemet. A' nap' nagyobb részében szép volt az idő; esti négy öt óra tájban elsötétült az ég, a' lég jéghideg lett, vörös tüzesült felhők futák keresztül az égboltot, 's az idő olly nedves és komor volt, hogy Gervais asszony, noha olly szakában

valánk az évnek, mellyben már nem szokás fűteni, mégis szép tüzecskét gerjeszte, mellynél kényelmesen költhetők el izletes étkeinket. Az asztal terítve volt 's mi leülénk. Valamennyi elem féktelenül szabadon látszék bocsátva. Hallottuk a' távolból, mikép csapá be mindenütt az ablaktáblákat a' szél; tartós iszonyú villámok szegék minden irányban keresztül a' léget, 's még borzasztóbbá tevék a' sötétséget; minden pillanatban összetörését vártuk az eső' és jég' csapkodásitól valamennyi ablakunknak. Minél zordonabb lett az idő, annál élénkebb lett örömünk, bátorságban létünk' tudása miatt, 's közelebb vonulva a' tüzhöz elégülten engedők át kezeinket a' lángok' jóltevő melegének. De rögtön lépteket hallunk hangzani a' lépcsőkön; ismeretlen szózatok nevemet mondják ki, 's ajtónk gyors csapások alatt ingadozni kezd. Gervais assz. főtől talpig reszkete, 's én magam is nem legjobban érzém magamat, és vonakodám fölnyitni az ajtót; mire azonban szükség sem fogott lenni, ha még sokáig tartott volna ellene a' hatalmas ostrom. Egyébiránt, gondolám hirtelen, én nem véték senkinek, 's mivel e' fontolgatás alatt ismét visszatérni kezde bátorságom, az ajtót nem nyitám ugyan ki, de e' kérdésre szánom el magamat: „Ki az?"

„‚Raymond orvos?'" kérdé néhány durva szózat, mellyek nem igen valának képesek megnyugtatást ébreszteni. „Itt van, mondám, mit akarnak önök tőle?"

„‚Nyissa fel ön az ajtót, nyissa föl! Egy haldokló némbernek van segélyére szüksége.'"

Már nyitva vol az ajtó 's két férfit bocsáta be hajósöltözetben, kik egy újult nőszemélyt e' nyugágyra fektetének.

Majd ugyanezen pillanatban egy igen díszes külsejü fiatal férfi rohant szobámba. Midőn megpillantá a' testet, melly olly mozdulatlan volt, mint bár melly halotté, egészen elveszteni látszék eszét 's őrült gyanánt kiáltozni kezdvén, a' holttestre borult és zokogva legtüzesb szerelmi kifejezésekkel árasztá el; azután pedig térdre borult előttünk, forrón könyörgve: ébreszszük életre a' halottat. Mind ez olly iszonyú jeleivel történt az őrjöngés és kétségbeesésnek, hogy pillanatig kétes vala előttem: a' kettő közül kinek van inkább szüksége segélyemre. Végre valamennyire eszéhez látszék jutni, mert midőn a' hajósok távozni akarának, visszatartá őket 's osztozásul erszényét nyujtá nekik. „‚Szabaditsa meg őt, orvos, — kiálta ismét —, az istenre kérem, szabaditsa meg őt! Életem — vagyonom — mindenem, mit sajátomnak nevezek, öné, ha nekem visszaadja életét.'"

Már munkás valék körülötte; de minden törekvésem, minden, mit próbálék, márványszoborra látszék pazérolva. A' hölgy élet nélkül maradt. Végre, midőn már többé nem tudék mit tenni, a' természetet hagyám munkálni 's várám, hogy pótolja ki a' müvészet' korlátolt erejét. E' nő' fején iszonyu sebet vevék észre, a' halánték egész környékét annyira elfoglalót, hogy eleinte egészen elválva vélém a' koponyát a' fej' egyéb részeitől; ruháját pedig, mellynek drága kelméje fényüzésre mutatott, annyira átázva lelém, hogy ennek okát elmém nem szakadó záporban, hanem egészen másban volt kénytelen keresni. Nem sokára nyilvános lett, hogy vízbe fúladott fekszik előttem: véletlenség vagy kétségbeesés által vízbe fúlt, mert — mint már mondám — öltözete vagyonosságát tanusitá egyiknek vagy másiknak

e' kettő közül. Elmélkedésem' folytatását továbbra halasztám. A' hölgy' sebét azonnal bekötém. Gervais asszony, ki a' kandallómeleg' 's szokatlan jó estelink' élvezésében megzavartatásunk miatt eleinte neheztelt, látván, hogy jólétre van szükség, egyébről többé nem is gondolt. Azonnal kimelegíte egy ágyat, az ismeretlen nőt levetkezteté és párnák közé fekteté, mellynek gyöngéd melege a' vérforgást lassanként ismét helyreállitá, 's visszaadá eszméletét a' szerencsétlen hölgynek.

A' betegség veszélyes volt. Életét nem féltém annyira, mint elméjét, 's ez a' közönségesnél sokkal iszonyúbb halál lett volna. A' fejsebet majd egészen csalhatlanul azon kapunak vélém, mellyen elméje távozék. Tizennégy napig élethalál közt lebege a' beteg, 's tizennégy napig én, a' fiatal férfi és Gervais assz. pillanatig sem hagyók el a' betegágyat. Arczvonalaiban szüntelen reménysugárt keresénk, 's minden szóra élénkül figyeltünk, mellyből gyanítni lehetett volna, hogy az ész nem hagyá el egészen e' testet. Alfred sírt és imádkozék; sokáig csöndes mély szomoruságban maradt és sajnálni látszék, hogy nem osztozhatik velünk azon szorgalomban, mellyel a' beteget ápoltuk. Gyöngéd búskomor mosolya köszönni látszék éber fáradozásunkat: de ez csak néhány napig tartott: midőn látá, hogy a' remény, mellyel őt biztatni törekvénk, nem valósul, — midőn látá, hogy a' betegség fáradságunknak és segédszereinknek nem akar engedni, komor kétségbeesésnek engedé át magát, 's nagy erőnkbe került iszonyu szándékok' teljesitésétől visszatartása. Néhány töredezett szó, mellyet tizennégy nap alatt hallánk tőle, kétségtelenné tevé, hogy a' fiatal hölgy, közte 's Alfred közt támadott csekély viszály' következtében vízbe akará magát ölni. Ki volt ő? Kik valának szülei és rokoni? Miért nem kérdezösködének utána? Mind ezt nem tudám, és soha nem is törekvém megtudni; mert e' részletekből a' gyógyitásnál semmi hasznot nem huzhattam volna.

Végre kissé engedni látszék a' betegség' ereje. Egykor reggel nyugodtan jártatá körül eddig vadul 's komoran forgatott szemeit. Ajki megnyiltak, 's a' beteg kérdé: hol tartózkodik, 's ki vagyok én? Ő meg volt szabadítva. De most más fordulatot vett az egész történet! Alfred elragadtatva magán kivül közelíteni akara hozzá 's megragadni az ágytakarón nyugvó kezet: de a' kéz visszavonult előle; Alfred látni akará a' hölgyet, szólani vele; de a' leányka' szemei komorak és fenyegetők lesznek, és fejét elforditja, mintha gyülölség' és utálat' tárgyát látná. Igen, uraim, úgy van, 's én csak ismétlem, mit láték: e' leány, ki előbb úgy szerete, hogy pillanatnyi viszályt nem akart túl élni, és a' Szajnába siete magát ölni, e' leány szerelmének halálát lelé a' Szajna' hullámiban. Alfred ellenben, ki kedvesét szerethető ugyan, de meglehetős okossággal, azaz úgy szereté, mikép fiatal férfiak közönségesen illy tárgyakkal bánni szoktak, Alfred tehát a' szerencsétlen eset után olly tüzesen kezde szeretni, hogy öngyilkossággal fenyegetőzék, ha a' kegyetlen szép folytonos szigorúsággal viseltetik iránta, 's nem akar vele szólani és nem reá tekinteni. 'S valóban, uraim, meg vagyok győződve, ő megtartotta volna szavát. Azt kelle hinni, hogy mindketten azon külön két forrásból ittak, miről Ariosto emlékezik; az egyiknek tulajdonsága volt heves szerelmet gyülöletté változtatni, a' másik pedig a' gyülölséget szerelemmé varázsolá. De szerencsétlenségre Rinald és a' catayi szép királyné kiapaszták a' forrást és ismeti megeredtéről még annyi remény sem maradt, mint Pandora' szelenczéjében. —

Helyzetem képzelhető: egy enyésző nehézség helyett újat láték emelkedni.

A fiatal hölgy meggyógyult, Alfred beteg lett. Egykor, miután vad szenvedélyét ki engedém dühöngeni, 's látám, hogy nyugodtabb és képes meghallgatni szavaimat, félre hivám őt.

„Ön tehát igen tüzesen szereti e' hölgyet?“ kérdém őt.

'S ő megújitá túlfeszitett kifejezésit, és elárasztá eskükkel és fogadásokkal, miket annyira tudnak pazarolni a' szerelmesek; de ez nem egyezék meg kivánatommal, és sietve félben szakasztám őt, mondván:

„Ez mind igen jó, de ha önt többé nem szereti a' hölgy?“

‚Úgy én őt 's magamat is meggyilkolom.‘

„Ördög, pokol, minő heves ön! 'S ha ő nem szünt meg szeretni önt; ha most jobban szereti önt, mint valaha; 's ha e' látszatos hidegség nem egyéb, mint betegségi maradvány, melly nem sokára végkép engedni fog törekvéseinknek?“

‚Uram, ön engem a' legszerencsésb emberré teremt!‘

„Még nem mondék 's nem igértem semmit; de ha ez mind úgy van, mi szándéka önnek a' jövendőre nézve? Bocsássa meg ön e' kérdést; de válasza egyike leend azon segélyszereknek, mikre most hatás végett itt szükségem van.“

‚Nőül veendem őt, kedves orvos úr! — Igenis, nőm legyen ő, — ő, kit szeretek, kit egész életemben szeretni fogok!‘

„Ön igéri ezt nekem?“

‚Eskuszom!‘

„Jól van, hiszek szavainak; minden erőmmel szolgálandok önnek; — de még valamit kivánok öntől.“

‚Oh szóljon, uram!‘

„El kell önnek magát határoznia, hogy egy hétig nem látogat meg bennünket.“

‚Egy hétig? Egy egész hétig? Mit gondol ön? Egy hétig és ő beteg, meghalhatna, 's én többé nem is látnám!‘

Kötelezem magamat, hogy mindennap hü tudósitást küldök állapotjáról.“

‚Egy hétig, — hiszen ez egész örökkévalóság!‘

„Egy hétig, és én kezeskedem tökéletes fölgyógyultáért.“

‚Engedek önnek, uram, kényszerítni fogom magamat engedésre‘ mondá szomoruan Alfred.

Egy egész hétig nem jöve Alfred; de az csakugyan megtörtént, mit előre láték. A' hölgy keresve jártatá szemeit végig a' szobán, 's csodálkozni látszék, hogy őt sehol meg nem pillanthatá. A' második, harmadik és negyedik napon ugyanazon várakozás, és ugyanazon csalatkozás. Kérdést nem merészle hozzánk intézni. Többször ki akará mondani Alfred' nevét; de álszemérem visszatartá őt, 's a' név elhalt ajkain. Hetedik napon föl akart kelni; én abban nem láték semmi roszat. Minő szép volt ő most! Szinte látni vélem őt, mikép pihent e' nyugágyon; halvány arczain ismét rózsák kezdének virítani; eddig homályos szemeiben némi vágy' lángja kezde szikrázni; a' még fönmaradt gyöngeség, melly arczvonalmin nyugvék, a' könnyü kendő, melly utolsó nyomait födé fejsebének, szép szőke fürtei, miket megőrzék az ollótól, — mind ez növelé azon részvétet, mit egész kulseje gerjeszte. A' hölgy hallgatott 's ábrándokba látszék merülve; azután könyűt láték szemében rezgeni, 's végre vágytól meggyőzetve kérdé: ‚Alfred! oh mondja meg ön, mi történt Alfreddel?.

Ez volt a' hetedik nap. Azon pillanatban, midőn Alfred' nevét kimondá, hirtelen megnyilt az ajtó 's — Alfred lábaihoz borult, örök szerelmet esküvék 's csóközönnel boritá el kezeit, miket már többé nem vont vissza.

Munkám be volt fejezve; tollat vevék kezembe 's megirám az utolsó rendelményt, melly csupán e szóból állott: „Házasság!“

E' történet nagy zajt okoza; mindenki csak tőlem akart tanácsot kérni. E' naptól minden felől tolongának hozzám; divatos és — gazdag orvos levék.

Látják, barátim, hogy ügyességi hiremet bőcsületesen megérdemlém, és hogy mindenek fölött leginkább az orvosokra alkalmazhatni e' közmondást:

„Az is czélhoz jut, ki lassan jár.“

N—y Ignácz.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betüivel.

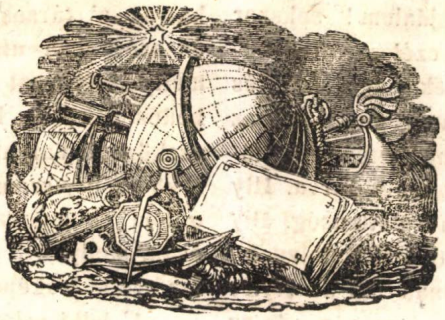

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

MÁSODIK ÉV

Második félév. **Pest, augustus' 26. 1838.** **17. szám.**

Tartalom: Philosophiai nézetek. II. Az egyenlőségről *(Warga János)*. — Közép kor (*Kazinczy Gábor*). — A' kék szemüveg. Franczia novella *(V—a.)*. — Magyar játékszíni krónika (*S. F.* és ***). — Egyveleg.

Philosophiai nézetek.)*

II. Az egyenlőségről.

A' természeti állapotróli helytelen fogalom, az ezután szinte hibás fogalomból eredő társas viszony, melly a' természeti állapotnak homlok egyenesti ellentéte, a' mennyiben ez még Krug szerint is „folytonos jogveszélyeztetés", az pedig „folytonos jogbiztosítás" egyoldalról, mint fölfogási hiányok, másról mint szárazon fölfogott történeti adatok, a' franczia egalité' tettleges veszélyes következményeivel olly rosz benyomást szültek az egyenlőségről, hogy azzal szinte bátortalan föllépni.

Némellyek az egyenlőséget a' csak kimondott, és ki nem fejlett velünk született jognál fogva helyezik abban, mintha minden ember a' társas életben személyi méltóságra, hatásra, és megkülönböztetésre egyenlő lenne, — mintha akármelly egyes által megszerzett javak, a' javatlanok közt tartoznának egyenlőn fölosztatni, — mintha a' munka, szorgalom és ipar által kiküzdött öntökéletesülésben akármelly egyesnek, a' munkátlanság, és henyeség miatt alantságban maradt, csak azért, mert ő is ember, tartoznék részesülni. Az illyen egyenlőségről ferde fogalom az egyenlőséggel leginkább ellenkezik, vagy az illyen egyenlőség magának ellenmond. Illy visszás fogalmu egyenlőség által kétségkivül mind közvetlen a' társas élet veszélyezve van, mind pedig közvetve ennek — méltán is, — fekete színű festése által a' társas élet' emelkedésének vettetnek erős akadályok. Szükség azért, hogy ezen tárgyról helyes eszméket fejtsünk ki.

Az ember azon magas szellemi erőknél fogva — mellyek lelki munkásságaiban olly csodásan tűntetik ki magokat, folyvást tökéletesedésre van teremtve. A' lelki erőknek nem lehet fejlésökben visszaesniök, — ezek folyvást előre tartoznak haladni. Az egyes emberek' ezen folyvást fejlő tehetségökön emelkedik az emberiség' köz emelkedése. Így az egész emberi nem' rendeltetése a' tovább haladás, nemesülés és tökéletesedés. A' tökéletesedési pályán az emberiséget visszatartóztatni lehetetlen, visszaverni pedig vétek.

A' tökéletesedés' elemeivel már minden ember bir, vagy minden ember a' tökéletese-

*) L. Ath. 1838. I. 26. sz.

désre van teremtve. De fájdalom! sokszor ezen tökéletesedés' elemei czélszerűtlen nevelés által ferdékké tétetnek, nem nevelés által pedig egészen megsemmittetnek. Így az ember előtt az ő magas rendeltetése felé törekvés örökre is egészen el lehet zárva. Illy nagy hatásu a' nevelés, és neveletlenség. Illy fontos következményű a' tudománytalanság és tudomány, melly utolsónak ha az életre közvetlen semmi haszna nem lenne is, de az általa elé álló fölvilágosodás, 's ebből kelő emberiség' tudalma és érzése megbecsülhetetlen következményei annak.

Az ember mind kifejlett lelkierejénél fogva, mind pedig ennek elemeit még kifejtetlen biró, egyaránt személy, és mint illyen kivánhatja, hogy úgy tekintessék mint személy. A' minden emberben egyaránt elrejtett lelkierők' elemei egyenlő méltánylást kivánnak. És ezen nemcsak kifejtett, hanem még kifejtendő lelki erőkre nézve is egyenlők már az emberek, vagy minden ember mint személy lelki erejének kifejlését kivánhatja. És ez a' személyi egyenlőség. Kérdem már: ha minden ember egyenlően ügyekezik lelki erejét kifejteni; ezen legnemesebb versenyző ügyekezetből mi veszély háromlik a' társaságra? Így mi veszély az illy értelmű személyi egyenlőségből? Valljon nem a' lelki erőknek minél több számú és magasabb rendű kifejlésén alapúl-e legerősebben akármelly társaság' boldogsága?

Szellemi erőnk' kifejlése külső eszközök nélkül nem gondolható. A' külső eszközök önként hatalmunkba nem tolongnak azért, hogy azok által lelkierőnket csak készen 's minden munka nélkül fejtsük ki, hanem erre gondot, szorgalmat, és munkát kell fordítanunk. Minthogy már minden embernek lelki ereje kifejlése végett küldolgokra egyaránt van szüksége; ezen küldolgok iránti gond-, munka- és szorgalomjogot, 's ennek kimutatását a' kültárgyak iránt minden kivánhatja. És ebben áll már a' küldolgok iránti, vagy a' vagyoni egyenlőség az emberek között, nem pedig a' vagyonnak fölosztásában a' vagyontalanok közt, mint ezt némellyek talán, vagy gonosz szándékú vagyonbirás' tekintetéből szeretnék, vagy pedig a' szellemi emelkedésnek visszaverési nézetéből ohajtanák másokkal elhitetni. Kérdem már: a' munkát, szorgalmat és ipart kivánó illyen küldolgok iránti egyenlőség mit árthat a' társas életnek? Mi veszélyt árasztha az a' társaságra, ha mindenki munkája és szorgalma után szerezhet magának akármelly kültárgyat mint személyi nemcsak emelkedésének, de letesülhetésének is egyedüli eszközét? Valljon nem a' tudományos ismeretekből, így személyi jogból kelő közipar szorgalom és munka-e azon leghatósabb emelcsők, mellyek a' társas életet legvirágzóbb állapotra külsőképen juttatják.

A' lelki erők' kifejlése egy igen hatalmas vezetője a' tökéletesedésnek, de ennek eszköze a' kültárgyak is. Ezen lelki- és testi erők egymásrahatásán önkényt emelkedik az öntökéletesülés. A' lelki- és testierők, mint tökéletesedési eszközök, egyenlőn szükségesek egyetemesen minden emberre nézve. Lelkierők' kifejlése nélkül nincs tökéletesedés. Minden tökéletesedés, melly lelki erőkön nem fenekül, csak színleges, a' valódi tökéletesedés lélek. A' lelkierők' kifejlését a' külhatások segítik. Kültárgyak' segítségével tökélesíthetjük minmagunkat. Ha a' lelkierők' kifejléséhez, a' szorgalom által szerzendő kültárgyakhoz minden embernek egyenlőn joga van; kétségkivül joga lesz, az ezekből emelkedő öntökéletesedéshez is. És ezen értelmű öntökéletesedésre is egyenlők az emberek egymás közt. Kérdem már: ezen öntökéletesedési egyenlőség mi veszélyt okozhat a' társas életben? Nemde az egyetemes és általános miveltségnek ideálját lehet alkotni illyen öntökéletesedési egyenlőség után? És ezen ideálhoz nem egyedül az által lehet-e közelgetni, ha mindenkinek munkája szorgalma és ipara után öntökéletesedési jog adatik? — Ezen hármas subjectiv egyenlőségek szerkeződhetnek az emberek között, mellyekből a' többek könnyen lehuzhatók.

Ha az érintett személyi, küldolgok iránti, és öntökéletesedési subjectiv egyenlőségeket objective és tárgylagosan, — vagy ugy a' mint azok a' társas életben jelennek meg vagy mint közvetlenségben vannak, — fölfogjuk, először is a' lelkierők' fejlesénél a' fentebb szerkezett subjectiv egyenlőség különböző alakban tünik föl, a' szerint, a' mint kiki ez vagy amaz föltételt mint eszközt tüzé ki lelkierejének kifejlése végett. Ebből származnak a' társas életre mulhatlanul megkivántató különböző rendek, mellyek, ugy látszik, mintha a' személyi egyenlőségnek ellene volnának, holott ezt nemcsak nem sértik, de a' különböző

rendek egymás mellett egyenlőn megférőleg a' társas élet' kifejlését egyedűl, és szükségképen eszközlik. Lehetne-e minden tekintetben virágzó és boldogító azon társaság, mellynek minden tagjai szobákba zárkozva tudománynyal foglalatoskodnának? vagy mindnyájan kézműveket űznének? vagy mindnyájan szántásvetésnek adnák magokat? A' különböző társasági rendek egymásrahatva segítik egymást 's az egész társaságot tökéletesítik. Így a' különböző foku lelki kifejlés után irányzott különböző rendeknek szükségképen kell lenni a' társaságban, — de ezeknek mind saját helyezetökhöz arányzott, mind emelkedhető személyi egyenlőséget kell birni. Az aegyiptusi casták' polgári pangást okozó legszembeszökőbb személyi egyenetlenségek.

A' társas életben a' lelki tehetségek kifejlésének eszközeit különböző szorgalom és ipar által szerezhetik meg az emberek, mellynek következménye a' különböző értékű vagyon levén, ez a' különböző vagyonú emberek' fogalmára vezet. Így látszik, hogy a' társas életben különböző értékű emberek vannak. Úgy tetszik első tekintettel, hogy ez is ellene lenne a' küldölgok iránti egyenlőségnek, de a' különböző vagyon a' különböző szorgalom és ipar' következménye levén, az ipar pedig a' különböző kifejlésű lelkierőkből származván, ez a' küldolgok iránti egyenlőséget le nem rontja, hanem mint szükségképeni következménye, nemcsak az iparnak, hanem a' különböző lelki erőnek is, minden társasági embert a' küldolgok' megszerzésére ösztönző nemes egyenlőség, melly a' társas élet tökéletesedésére muthatlanúl megkivántatik. A' henye sinecurismusok egy társaságot sem tesznek virágzóvá, igen is, az ipar- és munkából kelő vagyonosság, de csak úgy, ha ezen ipar- és szorgalomhoz, vagy ennek következményéhez, a' vagyon' megszerezhetéséhez, mindenkinek egyenlőség adatik.

A' társasági különböző nemű rendek — és különböző vagyonosságokból önkényt különböző nemű öntökéletesedések keletkeznek a' társas viszonyban. De ezen különböző öntökéletesedés a' különböző rendű személyességből, és különböző értékű vagyonosságból keletkezvén, következik, hogyha ezek a' társas életben a' személyes emelkedhetéshezi, és a' vagyon szerezhetéshezi egyenlőséget le nem rontották, a' különböző öntökéletesedési adatok sem rontják le, csak az azokhozi juthatás mindenkinek egyenlőn szabad eszköz használására hagyassék. Látszik az eddigiekből, hogy ha az ész által követelt subjectiv egyenlőségek tárgylagosan a' társas életben szorítást szenvednek, különböző rendeket állítnak elé és tartoznak is elé állítani, de azért egymástól elválniok nem szabad, hanem egymásra hatva tartoznak munkálódni.

Ha a' subjectiv és objectiv egyenlőségek egymásra hatva viszonyíttatnak, önkényt keletkezik abból azon általánosságra fejlő egyenlőség, melly szerint a' társas életben a' lelki erőket fejtő különböző eszközök, a' küldolgok iránti szorgalom és ipar, és az öntökéletesedés' föltételei úgy tartoznak elrendeltetni, hogy az ezekhez juthatás, ezeknek gond, szorgalom, és munka általi megszerzése minden előtt nyiltan álljon, hogy a' polgárok az egyenlőn megszorított társi, vagy tárgylagos, és tisztán követelt subjectiv egyenlőségek által általános, mindenkinek helyezetéhez aránylagos személyi, vagyoni, és öntökéletesedési polgáregyenlőségre fejlődjenek. Az illyen általános egyenlőségre törekedés, midőn egyoldalról a' személyt és a' személyi méltóságokat legmélyebb tiszteletben tartja; senkit az ahhoz juthatástól ki nem rekeszt, — 's senki' személyét eszköznek nem tartja, — midőn mindenki sajátját szentnek és sérthetlennek nézi, a' saját' ipar és szorgalom általi szerezhetéséből senkit ki nem rekeszt; hanem személyi és vagyoni jogok által emeli a' társaságot folyvást tökéletesedésre. Az illyen mindenki' személyét és sajátját nemcsak nem sértő, de mindkettőt szentségben tartó philosophiai jogtudomány vagy természetjog vagy észjog bolond jog-e, mint némellyek szeretnék? Sajnálni! igen sajnálni, hogy az embert, ki az emberiséget magában foglalja, nehezen lehet emberiségre emelni!

Warga János.

Közép kor.

(Vége.)

A' ruházat- és lakomákbani fényűzés meghalada minden hitet; mi szegény, nyomorú emberek vagyunk a' 13d. és 14d. század' azon barbárjaihoz képest. Egy harczjátékban ezer lovagot láttak egyenlő selyem (cointisenek nevezett) öltényben, 's más nap új, épen

olly nagy becsű köntösben jelentek meg. II. Richard', angol király' egyetlen öltönye 30,000 márk ezüstbe kerűlt. Arundel Johnnak 52 egész aranyszövetű ruhája volt.

Másszor hat fegyvernök jött egymásután, mindenik egy gyönyörű, gazdagon szerszámzott lovat vezetve, trombitaharsogás, dal és zene közt; azt hatvan ifju hölgy követé lovon, fényes öltözetben, 's mindenik ezüst lánczon egy főtől talpig vértezett lovagot vezete. E' vigalmakhoz táncz és muzsika tartozott; király és főpapok, bárók és lovagok tánczolának a' hangszerek' zengésénél.

Karácsonkor nagy álarczünnepek divatoztak. 1348ban e' vigalmakra nyolcz tunicát készíttettek keményvászonból (bougnan), 42 álarczot, 's nagy számú különös öltényt; 1377-ben egy körülbelől 130, különféle álöltözetű személyekből álló, társaság a' walesi herczegnek egy lakomát ada.

Lapta, csürök 's koczkajáték foga el mindenkit. Egy jegyzést leltek IId. Eduardtól, 5 shillingnyi summáról, mit borbélyától kölcsönze a' játékhoz.

Az ebédeket a' nemeseknél kürtharsogás jelenté, azaz vízhez fúttak, mert először kezöket mosák meg, mielőtt asztalhoz ültek. Reggeli 9 órakor ebédet, esti 5kor vacsorát ettek; majd magas, majd alacson padokon ülve, a' mint az asztal magas vagy alacson vala. A' banque (pad) szótól erede a' banquet (lakoma). Az asztalok metszett arany és ezüstből valának; a' fából valókat kettős szőnyegek boriták, hullámzó folyamhoz, mit szelid szél mozgat, hasonlón redőzöttek. Az asztalkendők újabb találmány. A' villák, mikről a' rómaiak semmit sem tudtak, a' franczíáknak is a' 14d. század' végeig ismeretlenek valának; Vd. Károly alatt leljük először.

Körülbelől mindent evének, mit mi, 's még fínom, 's most ismeretlen készítésekkel; a' konyhában nem halt el a' római civilisatio. Undor alakú süteményeket hoztak föl, miket valódi nevöknél neveztek; a' papok, nők és ifju lányok e' czédaságokat szűz természetességgel tevék ártatlanokká. A' nyelv akkor egészen korláttalan volt.

Sok sört, gyümölcsbort, 's minden nemű bort ittak; a' fűszerbor (claret) akkor tisztább 's fűszerzettebb volt, 's Hypocras-t, mézzel édesített bort. Egy lakoma, mit 1310ben Angliában egy apát ada, 6000 vendéget egyesíte 3000 tál előtt; a' cornwallisi gróf' menyekzője' alkalmával 1243ban 30,000 tál hozatott föl; 's 1251ben csak maga a' yorki érsek 60 hízott ökröt ada angliai Margit' menyekzőjére, IIId. Sándor, scót királylyal. A' királyi vigalmak alatt muzsikai közjátékok adattak. „Ha a' király (angliai IId. Henrik) reggel kimegy — mond bloisi Péter —, nagy számú nép nyargalózik összevissza, mintha eszét vesztette volna; lovak buknak egymásra; szekerek böknek föl szekereket; komédiások, ringyók, tánczosok, borbélyok, élődik stb. irtóztató lármát csinálnak, szóval: a' gyaloglók' és lovagok' zavara olly kiállhatlan, hogy mondhatnók: a' mélység nyílt föl, 's a' pokol kiokádá minden ördögeit." Ha Becket Tamás (a' canterburyi sz. Tamás) utazni ment, 200 lovag, fegyvernök, apród, írnok 's házcseléd követte, továbbá 8 szekér, mindenik 5 erős lótól vonott. Kettőn e' szekerek közül sör volt, másikon kápolnája', másikon szobája' bútorzata; máson konyhaszerek; a' három utósó étszerekkel, ruhával 's több holmivel volt megterhelve. Azonfölül 12 terehhordó ló vitte aranyát, arany edényeit, könyveit, ruháit 's templomi díszöltözeteit. Mindenik szekeret egy rettenetes' nagy kutya őrzé, min egy majom ült (Salisbury).

Az országlás végre kénytetve látá magát e' fényűzés ellen törvényesen lépni föl. E' törvények a' gazdagnak csak két étket engedének, 's kétféle húst, kivevén a' bárókat és főpapokat, kik tetszésök szerint ehettek mindenből. Kalmárok és kézművesek naponként csak egyszer ehettek húst; másszor tej, vaj 's főzelékkel kellett megelégedniök.

Útközben öszvérek-, lovak- 's tengelyes szekerekkel találkoztak; a' kerekek az ókor' mintái szerint készültek; az útak' szélességét törvények határozák; főútaknak 14 láb széleseknek kellett lenni, gyalogutakhoz fákat lehete ültetni, de a' királyi útak mellől ki kellett tisztítni.

Csodák' kora volt az mindenben; a' szerzetes, zarándok, lovag, dalnok (troubadour), mindenkinek volt mindig valami elmondani 's megdallani való kalandja. Este a' tűzhely előtti padokon az Arthur király, tengeri Lanzelot stb., vagy a' nagy Orthonróli regényt hallgaták, ki a' széllel jött, 's egy nagy fekete sörtésben öletett meg. Azonkivül egy áhí-

tatos személy' stb. életét mesélék el; és a' fődolog mindenhol varázsnokok' idézésén, házi szellemek' csínyain, a' loup-garou' (Währwolf) csatangolásán, kimentett rabszolgákon, rablótámadásokon, megszabadított utazókon, kik szépségök miatt gazdáik' lányait vevék nőkül; lidérczeken, mik éjszaka, bokor alatt valami szűz' sírját mutatják ki, 's várakon, mik egyszerre megvilágosítva tüntek föl stb. stb. alapodott.

Walesi Gerard beszéli a' maga írországi topographiájában: midőn szent Kewen egyszer istenhez imádkozék, 's két kezét fölnyujtá, fecske röpült be az ablakon, 's tojást tőn egyik kezébe. A' szent nem hajtá le kezét, 's csak akkor csukta be, midőn a' fecske minden tojását belerakta, 's ki is költé. E' türelem' emlékeül a' remete' szobra egy fecskét hord kezében.

A' barbárok szereték a' remetéket; ezek többnyire próbált katonák voltak, szigorúk önmagok iránt, egy szirtben laktak, földön alvának, 's gyakran hosszú zarándoklatokat tőnek; estve a' táborzó katonákat sokszor vezeték sírkertekbe, 's a' fegyverzett csapatért írák és éneklék a' Diaes iraet, 's a' Stabat matert. Az angolszászok nem kevesebb mint tíz királyt 's tizenegy királynőt láttak a' világból kolostorokba vonúlni vissza. Azonban ne tévesztessük meg magunkat e' czímek által. E' királynők éjszaki kalózok' női valának, kik menyekzőjöket szekereken ünneplék, szép, fehér norvég nők, kik az Edda' isteneitől a' kereszténység' istenéhez, 's a' walkyroktól az angyalokhoz tértek át.

Ha próbát akarnánk tenni, rendszeresen fejteni ki azon kor' szokásait, lehetlenségbe fognánk. Rend nélkül kell mind azon jeleneteket összevissza hányni, a' mint egymásután következének. Nem vala semmi egység, csak az általános mozgásban, mi a' társaságot tökélyesedése felé vezeté, mint azt az emberi természet' törvénye kivánja.

Egyik oldalon a' lovagiság, másikon a' parasztt ömegek' fölemelése; minden szabálytalanság a' papi életben, minden hithévvel párosúlva. Csatangoló, kis öszvéreken ülő, vagy gyalog vándorló szerzetesek predikáltak minden boszantó eset ellen, megégetteték magokat a' pápák által, kiknek életét ócsárlák, 's a' fejdelmektől befulasztaták, kiknek zsarnokságát megtámadák. Lovagok lesbe álltak az útfelen, 's kirablák az arramenőket, még mások Spanyol-, Görög- és Dalmátországban hallhatlan városok' urai lőnek, miknek történeteit nem ismerék. Szerelmi udvarok (itélőszékek), hol a' Scottismus' minden szabályai szerint vitáztak, 's mellyeknek tagjai papok valának; egyik várból a' másikba vándorló troubadourok és minstrelek, a' férfiakat gúnyköltemények ben korbácsolók, 's a' hölgyeket balladákban magasztalók; czéhekre oszlott polgárok, lakomákat ülők, mellyeknél a' paradicsom' szentei a' mese' istenségeivel össze zavartattak; színeléadások, csodák és mysteriumok az egyházakban; bolondvigalmak, istenkáromló misék; tivornyák az oltárok előtt; az Ite, missa est, választ háromszoros szamárorditásban kapó; bárók és lovagok, kik magokat lakomák' fölött kötelezék népek' megharczolására, 's páva- vagy kócsagfogadalmakat tőnek, harcztetteket tenni hölgyeikért; elgyilkolt zsidók, vagy egymást gyilkolók, 's bélpoklosokkal összeesküvők, kútak' és források' megmérgezésére; mindenféle itélőszékek, mindenféle törvények' erejénél mindenféle büntetésekre itélők; minden osztályai bevádlottak, az elevenen megégetett eretnektől fogva a' házasságtörőkig, kik meztelen' egymáshoz köttetve vezettettek a' néptömegen keresztül; birák, kik a' dús elitélt gyilkost ártatlan fogolylyal cserélék föl; 's mint utósó zavar, mint végső ellenzet, az ókor' mintájára civilisalt társaság; a' Görögország philosophi vitáit megújító tanulók; Athen' és Alexandria' iskoláinak zajgása a' harcz- és lovagjátékok (caroussel) zsivaja közt; 's mind ez, olly különféleképp ingatott társaságon kivűl és fölül, még egy más mozgató elv, egy sír, minden szerelem', minden tekintet', minden remény' tárgya, melly királyt és alattvalót, hőst és bűnöst, megszűnés nélkül vona túl a' tengeren, az elsőt, ellenség', királyság' és kalandok' keresésére, a' másikat, hogy fogadalmat teljesítsen, büntetteket engeszteljen, 's lelkiösméretét megnyugasztalja — ez, ez volt a' középkor.

A' kelet, daczára a' kereszthadak' rosz sükerének, Európa' népeinek' sok időig hit' és dicsőség' földe maradt; szemeiket megszűnés nélkül azon szép nap, Idumaea' pálmái, 's Roma' síkságai felé irányozák, hol a' hittelenek Balduintól ültetett olajfák' árnyaiban nyugodtak, Ascalon' azon térei felé, mik

még Bouillon Gottfríd', Couci', Tancréd', Fülöp-August', az oroszlánszivű Richard, 's szent Lajos' nyomait rejték, és azon Jeruzsalem felé, melly egy perczre szabad lőn, de ismét visszahúllt bilincseibe, melly nekik úgy mutatkozék, mint Jeremiásnak, káromoltatva az arramenőktől, könyeiben fürösztve, elhagyatva népétől, gyászolva magányában.

Ezek valának a' képzelem' és erő' azon századai, mik a' legkülönszerűbb eszmények, eretnekségek, hitszakadások, hűbéri-, polgár- és külhadak közt lépdelének át, amaz, a' szellemet kétszeresen kegyelő századok, részint a' kolostorok' magánya által, ha fölkeresteték, részint a' legkülönösb, legtarkább élet által, ha ez a' magány' elébe tétetett. Egyetlenegy pont sem vala, hol valami új ne történt volna, mert minden világi vagy egyházi uraság egy kis státus volt, melly, napként, önmaga körül forgott; tíz órányi távolban a' szokások már nem voltak hasonlók. Ezen, az általános művelődésre olly káros, állapot, az egyes léleknek rendkivűli mozgást ada; a' minthogy minden nagy találmány e' századoké. A' fejdelem csak országa' nagyításáról gondolkozott, a' lovag szomszéda' birtokának elrablásáról, a' polgár szabadalmai' növesztéséről, 's a' kalmár új kereskedőiutakról. Semmit nem ismertek egészen, semmit sem merítettek ki, mindent hittek, minden remény' bemeneténél, lábánál álltak, mint az utazó, ki hegycsúcson várja a' nap' fölkelését, mellynek hajnalát látja. A' múlt annyira foglalá el, mint a' jövő, egyenlő örömmel találtak föl egy régi kéziratot 's egy új világot, 's sietve mentek új sorsok' elébe, miként az ifjukor maga előtt bírja egész életét.

Kazinczy Gábor.

A' kék szemüveg.

Franczia novella.

1823. aprilis' elején, egyik estve, mint szokás szerint, igen telve voltak a' „Café de Paris" csarnokai. Itt egyszerre minden szem egy férfiura fordult, ki a' főterembe lépe és zajos léptekkel egész a' terem' tulsó szélére ment ott leülendő.

Az újan érkezett nagy, magas férfiu volt, teljes erejében; feje 's két válla mindjárt azon antik mellszobrokra emlékeztettek, mellyek bevégzett idomuk által a' physicai élet' legfőbb kifejlését fejezik ki. Arczának izmai világosan átlátszottak feszült barna bőrén; szeme nagy és nyilt vala, 's azon tisztaság' és ragyogó fény' kinyomásával birt, melly vagy nagy mértékbeli értelmet vagy szilárd akarat-erősséget fejez ki. Őszszel vegyült haja bozontosan csügge le előduzzadó homlokán egész a' szemholdakig, 's száját, melly egy kissé tágosabb volt, mint a' rajzolat' szabályai kivánnák, vastag, 's mesterséges koromfekete bajusz takará. Kék bugyogót viselt, mellyet a' csizma alatt rézlánczocska feszíte meg, — és olajzöld lengyel-öltönyt fölálló nyakkal, 's minden varrásnál zsinórokkal és paszományokkal sujtva. Ha még az öltözetét befejező hosszú sarkantyúkat is hozzá veszszük, lehetetlen a' lovassági tisztre rá nem ismerni: 's a' ki ezen fölül lábszárai' hajlását észrevevé, melly a' lovon ülni szokástól származék, annak sejdítése valósággá változott volna.

Minden jelenlévő azon pillanatban ezen megjegyzést tette. A' figyelem azonban csakhamar eloszlott 's az egyes csoportok ismét előbbi társalkodásokat folytaták. A' lovagtiszt csendesen ült asztalánál, 's épen falatozni készült, mikor egy fiatal ember gyorsan áthalada a' teremen és hamar közelében termett.

Ennek sem öltözetén sem modorján nem volt valami kitünő; csak azon férfiak' egyike volt, kiknek megpillantásakor ezt szokják a' nők gondolni vagy jó alkalommal mondani is: „Szép fiu!" Fekete haja szép fürtökben hullott egyik oldalon fülei mögé míg a' másik oldalon, akkori divat szerint, csomót képeztek. Termete karcsú és finom volt, szűk öltönybe szorítva, színe fehér, de nem sápadt. Jobbjának kis újján nagy gyémánt ragyogott, ugynevezett solitar, — feketén foglalva be; szépen vágott bajusza nagyon emelte sas-orra' kellemes metszését, 's árnyékából két sor fehér, szépidomu fog fénylett ki. Nem tudom, hogy nevezék 1823ban az illy embert, de 1838ban dandy nevet hord az angoloknál 's talán a' párisiaknál is. A' fiatal élénkség' és jó izlés' ezen összeségében csak egy dolog tűnt kellemetlenül fel 's a' benyomást háborítva: a' fiatal ember kék szemüveget hordoza.

A' két leirt ember egymást észrevévén, egyideig bámulva 's kétkedve néztek egymásra. Végre az előbb-érkezett fölkele 's az ifju felé ment.

„Ej valóban! — így szólt — nem csalódom! Csakugyan Vernon kapitány.

„„Ő bizony! — felelt a' tiszt 's elfogadá a' nyujtott kezet. — Étkezni szándékozik ön, fővezér?““

„Igen is, épen most kezdek hozzá; üljön le kapitány ur 's falatozzék velem.“

Ezen egy pár váltott szó eléggé megmagyarázta azon viszonyt, mellyben egymás iránt állának.

„„No 's mi újság van, vezér ur?““ kérdé Vernon kapitány.

„Mindjárt megmondom önnek, — felelt amaz; — de előbb egy kérést kell önhöz intéznem; ugy-e, nem veszi rosz néven? Hisz régi barátja vagyok.“

„„Mi az?““ — kérdé a' másik.

„Vegye le a' szemüveget kapitány ur.“

A' fiatal tiszt nem felelt. Csak hirtelen pirosság festé be képét; látható volt rajta az olly ember' zavara, ki nem örömest akarna tréfába elegyedni, de még sem lát utat annak elkerülésére.

„Tudja ön“, folytatá a' vezér, „hogy nem ismerék mindjárt önre? Ezen ördögi darab, mit ön az orrán visel, majdnem ismerhetlenné teszi; előbb financz-bureaubeli subalternusnak tarthatni önt vele, mint huszár tisztnek. Tehát örvendeztessen meg kapitány ur, 's vegye le szemüvegét.“

E' szavak azon tréfás bizodalommal mondattak, melly katonai személyek között szokott uralkodni. A' vezér mindegyre Vernon kapitány zavart arczára szegezé szemeit, ki egyre pirult és hallgata; — csak bajosan tartóztatá meg magát a' hahotától.

„Nyugtalanná tesz ön, kapitány; szemgyuladás fenyegeti önt, vagy attól fél, hogy a' napfény lepergeli szemöldökét? — De őrizkedjék: bizonyosan tudom, hogy szerelmese gonoszul fog nevetni, ha ezen öltözetben pillantja meg; 's tudhatja ön, hogy az asszonyok előtt nem soká marad az szerelemre méltó, a' mit egyszer nevetségesnek találtak.“

A' kapitány belső nyugtalanságból homlokát ránczolá. De sokat tarta magáról, — 's arczvonásain uralkodva, mint a' színész, ki szerepének méltóságot akar adni, komoly hangon így szólt: „„Vezér, tudom minő tisztelettel tartozom rangjának...““

„Rangomnak?“ szakasztá félbe a' vezér.

„Oh miért is nem? Ki törődik itt a' ranggal? Itt egyenlők vagyunk, barátok, bajtársak, 's ezért akarom önnek nyilt arczát látni. Harcz és villám! vegye le ön a' szemüveget!“

„„Vezér!““ szóla Vernon kapitány, őt röviden félbeszakasztva, „„hagyjuk ezt, kérem önt, 's szóljunk más egyébről. — Újságot kérdezék öntől; lesz-e háborunk? El fog-e Spanyolországba menni a' negyedik huszárezred?““

„A' háboru el van döntve, 's ma bizonyossá tön a' minister, hogy a' negyedik huszárezred egy az elsők közül lesz a' határon.“

A' vezér elhallgata. Akaratja ellen is nevetnie kelle, midőn fiatal fegyvertársa' grotesk-komoly arczvonatait vizsgálta.

„„Még egyszer, vezér ur, — szóla a' kapitány, haragját mérsékelni nem tudván, — csak előbb mondá ön, hogy itt rang-különbség nincs, hogy egyenlők 's bajtársok vagyunk: jól van, mint bajtárs a' bajtársat nem kérem önt, hanem fölszólítom, hallgasson a' dologról.

Minden más pillanatban nyugtalan következéseket vonhata maga után az illyen kitörés, de a' vezér nagyobb kedvében volt, minthogy kedélye olly hamar fölháborodott volna.

„Csendesen, kapitány ur, — ne haragudjék meg; tudjuk, hogy ön olly férfiu, ki megsértést nem szível el, jöjön bár akárkitől; 's mivel ön annyira háborodottnak látszik, ha szemüvegéről szólanak, hallgatni fogok róla. Nyugodjék meg, ön.“

A' vezér nyugtató felelete nyomban lecsillapítá a' kapitány' fölzudult haragját.

(Folytatása következik.)

V—a.

Magyar játékszini krónika.

Aug. 18. bérletszünés mellett, népes házban. Montecchi és Capuletti-párt' első felvonása 's hangverseny. — Mai estvénk a' kellemesbek közé tartozott. Az opera összevágó szorgalom 's szabatossággal adatott 's nemcsak Felbér Mari (Julia) 's Erkel (Tibaldo), hanem Dériné (Romeo) is keresett érdemlett tapsokat, kinek leginkább a' közép lépcsőkön még mindig szép hangja ma teljes divatjában volt, 's ha bár a' túlforró erőt kivánó helyeknek nem felelhetett is meg, de ő, erőlködés helyett, azokat izléses simasággal igyekezett éldelhetőkké tenni. Általában meg kell adni e' folyvást szorgalmas és azért folyvást haladó énekesnének, hogy ő talentummal 's művészi ihlettel járdalt pályáján, 's annyit mint ő eddig egy m. énekes sem tett, annyi tekintetben egy csupán magyar szini énekes sem jeleskedett mind ez óráig, mint ő. Orchester, karok igen jók. — A' hangversenyben Paolo Cervati, a' milanói Scala' tenórja, Niobe, Paccini' operájából, costümben, éneklé a'

cavatinát (Il soave e bel contento), Eliza és Claudióból (Mercadante) Contival az E fia ver jelenést, befejezésül Generali' operájából: I baccanali di Roma, egy nagy jelenést és áriát karral (I sacri accier brandite). Hangja sem erőre, sem teljre és zengésre nézve nem jeles többé; de módszere a' legjobb, 's ezzel nekünk ritka éleményt is szerzett. Dicséretesen hatott vele a' Mercadante' scénájában Conti, 's az utólsóban a' kar. Közben Vörösmarty' Árvizi hajósát szavalta Bartha — szépen sorról sorra, rímről rímre, szokott nótája szerint. Azért a' tapsot ne is előadásának köszönje. Miért vétetett el a' darab Laborfalvi Rózától, ki annyira ki tudá a' mű' minden szépségeit emelni, hogy a' lelkesült hallgatók azt nyomban ismételtetnék. Engländer, hangászkarunk' tagja, fenkürtjén (haut-bois) Kowalovsky' némelly változataiban jeleskedett.

Aug. 19. Notre damei toronyőr.

Aug. 20. A' színház zárva volt.

Aug. 21. Szentpétery' jutalmául először: A' tékozló, tundér rege 3 szakaszban, énekekkel, Raimund Ferdinandtól, ford. Jakab István. — Raimund' allegoriai darabjai közül talán a' legnemesb; víg és komoly elemekből szőtt érdekes mese, tarkázott többféle picant characterekkel 's erkölcsi tanulsággal sulyos. Külső díszei a' Kreuzer' igen kedves zenéje, 's az Otto által festett gyönyörű díszítmények 's röpművek (Flugwerke). Udvarhelyi sikerrel játszá a' rejtélyes koldust, éneke szabatos, zengő, szívreható; Megyeri a' fondor komornikot; 's a' tehetséggel teljes kis Telepi Máli a' Bálint' fiacskáját. Annál kevesbbé voltunk a' két fő szerepvivő által kielégítve. Fáncsy értelmes, szorgalmas, bizonyos szorosan characterrollokban ügyes és szerencsével ható színész, de Flottwellben teljességgel nem volt a' maga helyén. Studiuma elökelőleg a' drámai egészek' elintézésében, úgy a' characterek' felfogásában és az előadás' szavalási részében tűnik ki; actióban gyengébb, leggyöngébb a' mozgások 's tagjártatásokban, 's azért salon' emberének egyáltalában nem való. Flottwell pedig olyan. 'S mintha arczszerkezete a' derültnek, könnyelműnek kifejezésére nem volna alkalmatos: mosolygása megett valami kesernyés, szeszélyében valami sarcasticum rejtezik: ez a' Flottwell pedig minden mélység, minden komolyság nélkül van, élemény és könnyelműség' embere fötől talpig. A' harmadik felvonásban mindazáltal, az élte' lefolyt szakaszain fel-feltiadó szenvedőt mint egyedi hajlamaihoz illőbbet, hatással adta. Szerdahelyivel (Bálint) megfordítva voltunk. Ő az első két szakaszban igen a' maga helyén vala, annál kevesbbé a' harmadikban. Nem mint ha őt mély érzés, megindító ellágyulás, 's azon túlözönlő szivbeli jóság, melegség és ragaszkodás' kifejezésit, melly ezt a' Bálintot olly kedvessé teszi, nem birná; sőt épen illyes egy pár szerepben láttuk őt már szerencsével munkálni: de e' maiban csak bágyadt képe volt azon characternek, mellyet az itteni német padon Rott olly remekül, olly ellenállhatlan erővel tüntete fel. Nemutánzás az, mit kivánunk, 's nem másolás, a' miért neki e' német színész' előadását ajánljuk; de ha Szerdahelyi a' holt betütől nem tudott eléggé fölmelegedni, nézze meg Rottot, 's tudjuk, hogy hasznos emlékezetekkel fog haza térni. — László, ugy tetszék, látta Chev. Dumon-t Kalistól adatni, 's ha őt példányul vette, mint szinte látszott, mondhatjuk nem jó példányt választott. Ez az affectált barátja a' természetnek elég nevetséges a' maga affectatiójával; nyelvével ő ízetlen, alkalmatlan leszen. Illy formán franczia soha sem bánik sem saját, sem idegen nyelvvel, 's azon felül mi az egész szerepből aligha tíz szót érettünk. 'S ebből a' chevalierből tót uracsot kellene csinálni, vagy még helyesben németet, de akkor a' többinek meg kell magyarítatni; 's nincs is semmi, mi ezt ne engedné, sőt a' fordító tette is ezt: miért szenvedett ez változást, nem foghatjuk meg. A' mai estve alkalmat szolgáltat újra fájdalommel megvallanunk, hogy színészinknak legkisebb gondja szokott lenni, értjuk-e vagy sem, mind recitatióban, mind, és főleg, énekben. Ajánljuk magunkat 's leginkább hallóműveinket különösb figyelmökbe, kedvezéseikbe.

S. F.

Aug. 22. (A' színház' megnyitásának évünnepén.) Árpád ébredése. — Kemény Simon. Árpád' ébredése már többször adatott, de még egyszer sem sikerült egyszerű díszítményeit hiba nélkül kiállítani. Mindig kell valami ügyetlenségnek közbe jőni. Lászlónak (Sírszellem) ma eleitől fogva égő szövétneke volt 's meghazudtolá a' mondatot: „elhúnyt világnak hamva szendereg.“ 'S minek az a' sok hadarázás a' fáklyával? A' síroknak, a' mint ő végig megy a' téren, minden jeladása nélkül kell (az utasítás szerint) a' téren emelkedniök, 's a' fáklyának csupán Árpád' felébresztésekor meglobbannia, vagy ha ez lehetetlen, úgy elég Árpád' sírhalmát avval (de nem égővel) háromszor megilletni. — Megyery általában értelmesen szavalta el Árpád' szerepét; de úgy hiszszük, igen egyhangu lassusággal, miért is egész játékának nem volt azon kifejezéssel teljes ereje, melly azt helyenként kitünteté. Verses darabokban igen jól kell a' mondandókat tudni, hogy boldogulhassunk. Fáncsy (a' költő) kielegítő volt, ha némi bágyadság nem vonúlt volna el beszédein. Lendvayné 's Bartha kis szerepeiket sok érzéssel adák, 's általában az egész előadás a' jobbak közé számítható. A' közönség figyelemmel látszott lenni a' mü iránt. — Kemény Simon, igen szép mondatokkal gazdag; de nagyon hős és nagyon siralmas drámája Kisfaludynak, szorgalommal adatott. ***

Egyveleg.

— **Végintézet.** — Egy párisi férjnek 15,000 frank jövedelmű birtoka volt statuspapirokban. Haldoklása alatt neje minden pillanatban lebetegülő volt. Ő meghalt, 's holta előtt irt végrendeletében így intézkedék birtokáról: Ha fiút szül nőm, a' fiu két harmadát, az anyja egy harmadát kapja a' birtoknak, ha leányt szül, nőm kapjon két harmadot 's a' leánynak maradjon két harmad.“ — Az asszony szült, és pedig ikret, egy fiút és egy leányt. — Az ügy biró elébe jutott. Egy oldalról azt vitaták, hogy az atya' akaratja szerint, két harmad a' fiué, egy harmad a' leányé, az anya pedig üres kézzel marad 's csak a' birtok' kezeleti használatával kell beérnie. Más oldalról azt mondák, minden esetben szándéka volt a' férjnek nejét a' birtokban részeltetni; tehát az egy harmadot ki kell neki adni 's a' többit a' két gyermek között elosztani, és pedig ugy hogy az öt részre szakasztatván, abból a' fiu három, a' leány két részt kapjon. — A' hagyomány tehát a' törvényszék' ítélete szerint kilencz részre osztaték, mellyből hármat az anya, négyet a' fiú 's kettőt a' leány kapott.

— **Görög nemzeti ünnep.** — Otto király nemzeti ünnepet rendele martius' 25dikére, azon évnapra, midőn a' görögök fölkeltek. Ezen nap az idén ünnepelteték meg először és pompásan. A' marine-ministerium palotája dicsően vala világítva; átlátszó üvegben volt látható Miauli' Hydrából elhozott szive, melly körül fénylő betükkel ez állt írva: „Örvendj, Miauli' szive.“

Az Athenaeumból hetenként kétszer, ugymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy ív; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden két ív. Ára a' kettőnek helyben kihordással 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boríték alatt 5 ft. 48 kr. cp. — Velinpéldányok félévenként egy forinttal drágábbak. — Évnegyedenként is válthatni példányt a ft. 30 kr., postán 3 fttal. Kiadó-hivatal Pesten, Hatvani-útcza, 594. szám, ad. emelet.

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betűivel.

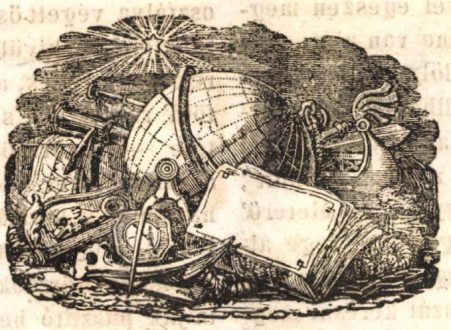

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

MÁSODIK ÉV

Második félév. **Pest, augustus' 30. 1838.** **18. szám.**

Tartalom: Eszmék Magyarország' történeteinek philosophiájához. Folytatás *(Pulszky Ferencz)*. — Hondal *(Erdélyi János)*. — Hajnalban *(Beöthy Zsigmond)*. — A' kék szemüveg. Folytatás *(V—a)*. — Magyar játékszini krónika (*** és *Bajza*). — Hangászati szemle *(Cs. I.)*.

Eszmék

Magyarország' történeteinek philosophiájához.

(Folytatás.)

—

II. A' magyarok a' kereszténység' általános behozataláig.

Ámbár Niebuhr' mély tudományu vizsgálódásai után, mellyek a' régi római történeteket — Romulustól Camillusig — a' historia' országából a' költészetébe áttevék, tagadhatatlan, hogy Béla' nevetlen irnokának ismeretes historiája nagy részint a' régi költeményeknek feloldozása prosába, a' mint több helyen a' népregéket említi is, még is más részről a' historiai igazságot fedő poetai fátyol olly finom szövetű, hogy ez alóla könnyen kitetszik. Így az ismeretes eredeti szerződéstől, a' hét törzsökök közt, a' historiai igazságot megtagadni nem lehet, melly Anonymus szerint következő volt:

1. A' fő vezér mindig Álmos' nemzetségéből legyen.

2. Mit a' közös erő nyerend, közös legyen mindnyájokkal.

3. A' törzsökfejek, kik önkényt Álmost választák vezérökké, 's utódaik soha a' fejdelem' tanácsából 's kormányból ki ne rekesztethessenek.

4. A' hűtelennek, vagy visszavonást szerzőnek vére folyjon, mint az övék az eskü' letételekor folyt.

5. Átok feküdjék a' vezéren, ki az esküt 's határozatit megszegendi.

Midőn a' hét törzsökfejek ezen esküt letevén, véröket felvágott ereikből a' medenczébe folyni hagyák, hogy egyesüljön, akkor vette eredetét magyar népekből, kóbor törzsökökből a' magyar nemzet. Ezen szerződés a' magyaroknak Árpád' nemzetsége alatti történeteire a' legnagyobb befolyással bírt, sőt csaknem egyedül fejti meg ezen nemzetségi királyok' politicáját, 's azért érdemes hogy figyelmesebben tekintessék meg. Szerinte a' magyarok' uralkodásmódja az előidőben egy annál erősebb oligarchiától korlátozott örökösödő monarchia volt, minél kisebb a' törzsökfejek' száma, biztosítva volt általa a' patriarchalis törzsökszabadság az egyes uralkodás mellett, 's foederalismus, nem centralisatio a' szerződés' fő elve, mellyből később a' megyei alkotmány' dicső institutiója,

a' nemzet legrégibb eszméivel egészen megegyezőleg keletkezett. Benne van a' szerződésben végre mind a' két felől a' feleleť terhe, a' későbbi híres ellentállhatási czikkelynek első csirája. Midőn az Ural' tövénél illy formán egy új szabad nemzet alakult, melly — régi lakásait elhagyva, az életerő' mozgékony gerjedelme 's egy sötét rege által Attila' reája hagyott nyugoti örökségéről, költözésre késztetve — új hazát keresni megindult, akkor, a' kilenczedik század' közepén, Európában a' szabadság' állapotja szomorú volt. Nyugoton elhamvadott Nagy Károly, a' sötét kor' éjjelében egy világot 's fényt gerjesztő gyújtó fáklya. Kis utódainak czivakodásai alatt a' feudalismus' bilincseiben a' nemzeti élet csak lassan fejlett, bár azon földön, mellyet Károly kardvasával felszántott, a' keresztény hit' szelíd tanításai mélyebben gyökerezni kezdének. A' magot vas kéz vetette, a' csirázó növény ápoló kezekre talált, de annyira még meg nem ért, hogy a' német nemzetek' életét egészen áthatotta 's irányozta volna. Keletben pedig a' vesztébe rohanó byzanczi császárság már régen elvesztette minden életerejét, elkoptatta minden rugékonyságát, előre lépni nem birván, hátra hanyatlott, 's büszke nemes férfiaknak semmi életörömet nem nyújthatván, fáradozásaiknak semmi méltó czélt ki nem tűzhetvén, minden erejét 's energiáját a' circus' játékaiban 's a' tanítószék' scholasticus czivódásaiban fecsérelte el. A' két császárság közt, a' későbbi Magyarországban, szláv eredetű népek laktak, erőtelenek és müveletlenek, mellyek a' közéjök nyomuló jövevény nemzet' előmeneteleit sem fegyverrel gátolni, sem szellemi erejök által reá nagyobb befolyást gyakorolni képesek nem valának. Magyarország az ázsiai nemzettől négy év alatt első megtámadásra elfoglaltatott. Ez által lényegesen változott meg a' régi alkotmány, 's a' patriarchalis democraticus elvhez aristocratia kapcsolódott, nemzeti aristocratia. A' magyar szabad volt, 's nemes, természeti jogainak birtokában, a' legyőzött nemzetek rabszolgákká váltak, az önkényt hódolók szolgák maradtak. De a' nemzetben magában is az oligarchia szélesebb kiterjedésű lett, midőn a' szeri mezőn, hova a' törzsökök, a' költözés alatt hozzájok csatlakozott kúnokkal nyilván az elfoglalt ország'

osztálya végett összegyűltek, mert itt a' törzsökfejeken kivül mások is, főkép kún vezérek 's idegenek, ajándékoztattak meg a' nyert föld' részeivel, 's általok a' fejedelem' tekintete — a' törzsökfejek' hatalma ellen, kik az ázsiai szerződés szerint a' fejedelem' tanácsából 's kormányból ki nem rekesztethettek — megerősíttetett. Milly nagy volt azonban a' törzsökök' függetlensége, azt mutatják pusztító beütéseik a' határországokba, mellyek a' fejedelem nélkül, ki fő rendeltetésének bevégeztével az új haza' kivivása után, az országból ki nem távozott, csaknem évenként rablás' okáért történtek, ezt bizonyítja a' bársonyban született Constantin, byzanczi császár, sőt a' fejedelmeknek azon ízről ízre megtartott szokása is, hogy fiaiknak éltökben hódoltattak, mutatja, hogy a' törzsökfejek' messzeterjedő hatalma, még a' fejedelmi méltóság' alapjainak biztos létét is némileg fenyegették. —

Zoltán 's Taksony alatt alig áll más ellenséges összeköttésben a' magyar a' többi europai nemzetekkel, 's a' törzsökök — mint látszik — magok számára prédálták, a' fejedelem nélkül *) a' német 's görög császárságot, Olaszországot 's Lotharingiát, Burgundot 's Franciaországot sokszor szerencsésen, sokszor részletesen megveretve, a' merseburgi 's augsburgi csatákban tökéletesen meggyőzetve. Csak harcz 's vérontás lehetett az európai 's ázsiai szokások' első összeütközésének első következménye, 's minden vitézség 's vadság mellett is, a' kóbor Ázsiának legyőzetése a' megállapodott 's polgárisodó Európában bizonyos volt, 's szükséges, mielőtt ennek nagyobb müveltsége az elsőre hathatott. Ezen időszakban a' fent említett elválasztó csaták' vesztén kivül, mellyek a' nemzet' lelkületét némileg szelidíték, a' nemzetre nézve még két nevezetes történetet látunk, a' böszörményieknek bejövetét Magyarországba, Taksony alatt, kik kereskedői előrelátással Pestet építették, 's a' görögök' merényletét a' kereszténység' behozatalára. Már, ámbár ez csak igen csekély részben sikerűle, még is a' jövőre nagy hatással volt az által, hogy Gejza' felesége

*) Azért azon ellenmondás Taksony iránt, ki Anonymus szerint békés fejedelem, míg a' németeknél, kikhez csaknem évenként béütések történtek, harczos és hadakozó.

a' megkeresztelt erdélyi Gyulának leánya, a' keresztény Sarolta lett; quae totum regnum viri manu tenuit et quae erant viri ipsa regebat, qua duce erat christianitas coepta, a' mint egy régi iró mondja. —

Gejza alatt azon átmeneti időszak volt, melly mindig az új ideák' uralkodását megelőzi, 's a' buzgólkodóktól mindig kárhoztattatik, midőn t. i. a' régi rosz új formák által palástoltatik, a' fejedelem elég gazdagnak tartá magát, hogy a' keresztény isten' szolgálata mellett, a' pogány isteneknek is áldozzék. Alatta kezd Európa' egyenes hatása; a' békemesterségek' ápolása, 's a' művelődés' első kezdete együtt jön a' kereszténységgel a' vad nemzethez. De itt ujra kitűnik a' törzsökfejek' hatalma, mert Aloldus szerint Geiza nem parancsolja, hanem javasolja a' nemzetnek a' békét 's áldásait. Még inkább megjegyzésre méltó, hogy nem a' görög szertartás, mellyhez Sarolta tartozott, hanem a' latin hozatott be az országba, 's sokszor támasztatott azon kérdés, milly fordulatot ád a' világ' történeteinek Magyarország, ha görögök által megtéríttetik. Ezen kérdés azonban haszontalan, a' byzanczi császárságban nem léteztek új élet' elemei, félig rohadva, félig megkövesülve nem gyakorolhatott soha olly befolyást, mint az életdús, jövőteljes nyugot, hol még buzgalom és fellengés nem hibázott, mint a' romlott görögöknél. Új nemzetek, mellyeknek jövőjök van, éreznek magokban egy sötét hajlamot, melly őket rendeltetésöket be nem végzett országokhoz vonja, 's melly tiltja, hogy veszendő nemzetekhez csatolják sorsokat, — 's ez a' gondviselés a' historiában. —

A' béke ideegeneket hozott az országba, a' kereszténység' 's fejedelmi hatalom' jövő istápjait a' régi pogányság 's törzsökfejek' hatalma ellen, — itt megint azon nevezetes jelenésre akadunk, hogy míg nyugoti vitézek számosabban jőnek az új hazába, a' görög császárságból egy sem jelen meg.

Míg így egy új kor előre készül, Gejza meghal, 's a' kereszténységben nevelt 's nagy jelentésétől meghatott fia István, ki — ha az egyház az érdemlett szent nevet neki meg nem adja — nagy névvel jegyeztetnék, eléggé bízott az új hit' istenségébe, 's készebb volt nemzeti nyelvét a' latinnal, magyar tanácsosait németekkel, népei' szeretetét polgári vallásos háborúval felcserélni, mint szent szándékát: a' vad 's hadakozó szellemű magyaroknak szelíd keresztény nemzetté változtatását 's polgárosodását, a' lassan munkálódó időre hagyni. 'S így, midőn parancsa — melly keresztelésre 's a' keresztény rabszolgák' szabadítására készteté a' nemzetet — a' magyarok' egy részénél békétlenséget szült, 's a' somogyi Kupa a' megelégületlenekkel a' csatapiaczra szállt, Árpád' unokája, kinek egy vitéz nemzet önkényt hódolt, a' Garan' vizében a' német Hunt 's Páznán által német szokás szerint karddal övezteti körül 's vitéznek nevezteti ki magát, 's hadait a' német wasserburgi Venczel által vezetteté a' csatába, mellyben a' jobb ügy győzött. Az elesett Kupa' testének véres részei négy város' falain függesztettek ki rémpéldául azoknak, kik az új szellem' jótékony befolyásának nem hajlanának. — A' győzelmet követte a' parancs, melly az ősi hitben egy határidőn túl megmaradókat a' rabszolgák' sorába iktatja, 's a' tized' behozatala, az egyházi rend' számára. A' kereszténység' nem csak külső terjesztésére azonban a' nemzet' oktatása volt szükséges, 's azért a' nemzet' fejeit magához hivatta, 's személyesen az új hit' áldásaival 's igazságaival megismertetvén őket, tanításai 's fenyegetései által keresztéltetésekre birja, idegen papokat a' német császártól kért; az országot egy érsekségre, tíz püspökségre osztotta, templomokat épített, 's szerzeteseket népei közé küldött. Nemes czélja' kivitelére még nagyobb tekintetet kivánván adni, magának a' királyi koronát, Otto császár' tanácsára, Astricus kalocsai püspök által Rómából II. Sylvester pápától kérte. Csodálva hallá a' bölcs Gerbert István' nagy tettét, ki, a' pápa' segedelme nélkül, egy büszke ázsiai nemzetet a' kereszthez térite, 's apostolnak nevezvén a' királyt, neki a' koronát, püspökeinek a' palliumot megküldé. Augustus' 15., 1000 évvel Krisztus' születése után, koronáztatott meg István, 's felesége a' bajor Gizela, Sebestyén esztergami érsek által, 's az új ezered Magyarországot mint keresztény királyságot látta.

(Folytattatik.) **Pulszky Ferencz.**

Hondal.

Szép vidék e' hon' vidéke,
Mellyben én lakom,
Csillagok jegyzik határit
Délen, éjszakon.

Koszorúja hervadatlan
Karpát' ormain,
Istenáldás ékesíti
Víg lapályain.

Sok különminden' hazája,
Ám de benne sik,
Völgy, orom, szép összehangzó
Egygyé változik.

Melly fakad hideg hegyekből,
Annyi kisded ér,
Völgyek' alján csörgedezve
Egy Dunába ér.

És ha népét kell tekintnem,
'S szíve' hangjait;
Nem tudom ki nemzetemnek
Jó szokásait.

Jobbra balra más világ van,
Szétvonó, 's elegy;
E' hazának szíve volna,
Szíve volna — egy.

Erdélyi János.

Hajnalban.

Állok mezőn, egy domb fölött,
Csend környez engemet;
'S e' csend mélyebben hatja meg
Eszmélő lelkemet.

És látom a' kelő hajnalt
Fény és sugár között;
'S a' fűt, virágot, mellyeket
Harmattal gyöngyözött.

'S megértem a' fölébredő
Természet' szózatát:
„Ébredj, munkálj, 's kövesd lelked'
Józan sugallatát!“

'S eszembe jut sok hála közt,
Hogy jó hazám felett
Szint' illy sugárzatú 's dicső
Hajnalfény terjedett.

Mért olly fénylők, te föld 's te hon,
Hajnalsugáritok? —
E' két hajnalra — úgy hiszem —
Az isten mosolyog!

Beöthy Zsigmond.

A' kék szemüveg.

Franczia novella.

(Folytatás.)

A' két tiszt együtt hagyá el a' termet 's a' Boulevard' hosszában sétáltak.

„Azt mondják, vezér, hogy ön zivatataros ifjuságot élt?“ kérdé mosolygva Vernon kapitány.

„„Ki mondja azt?““ válaszolt a' másik.

„Az egész világ, vezér. Hallék ön' kalandjairól beszélni, mellyek Lovelace-hoz is oda illenének, kit a' romanticusok rendesen don Juan-nak hívnak. Valóban azon sok utazásnál, mellyeket ön tett, igen csodálkozhatni, hogyan hagyta ön magát olly gyakran elragadtatni, ollyan szenvedélyeket...“

A' kapitány maga szakasztá magát félbe; talán mivel a' hosszu mondás' nevetséges voltát érezé, talán mivel a' vezér' phlegmaticus mosolya több tartózkodást ajánla neki.

„Nincs ellenére kegyednek, a' mit mondék?“ kérdé nyugodt hangon.

„„Épen nincs, ifju barátom, — 's tartózkodás nélkül folytathatja. Lássuk, mit hallott kegyed beszélni?““

„Nem régiben is mondák“, folytatá Vernon kapitány, a' másik füléhez hajolva, „hogy egy igen szép dámával látták önt menni.“

E' szavakat azon naiv gonoszkodás' hangján mondá, melly inkább kandiságot, mint romlottságot mutatott. A' vezér' arczát némi ideggörcs vonta el, — igen kellemetienül volt érintve.

„„Dámával láttak menni? Hol? Mikor? — Hazugság! ostobaság!““

„Im ni — felelt a' kapitány —, ön is tűzbe jő, vezér, ha magát védelmezi. Pedig fél annyira sem nevetséges, karját egy szép dámának nyujtani, mint kék szemüveget hordozni; — kék üvegen nézni keresztül!“

A' vezér' arcza egy pillanatnyi háborodás után ismét a' régi nyugalmat ölté föl: mindketten újra hallgattak. Már Artois utczát is elhagyák, mikor Vernon kapitány néven szólíttaték, megfordult és egyenruhás inast láta maga előtt. Tulajdon Groomja volt, ki kezét kalapján tartva, egy kis levelet ada neki át, melly szerelemcsomóba volt hajtogatva 's patchouli illatot gőzölge.

„Ej, ön kalandokról beszél? — mondá diadalmasan a' vezér — az igen jól áll önnek, egész a' csodálatig. Önt pedig még akkor sem hagyják békén az asszonyok, ha barátjával sétál? Titkos, illatba mártott levél, este 10 órakor, a' boulevardon. Egészen hasonlít az olasz vagy spanyolországi kalandokhoz, csak a' Boulevardokat kell Alhambra vagy Lido' kertjeinek venni. De épen nem akarom önt hátráltatni, kapitány úr. Azon módban, a' hogyan a' levél meg van törve, jól kiveszem hogy ön légyottot kap 's fogadok, hogy a' levél viaszszal van bepecsételve 's rajta azon szerelmes fölirás olvasható: „I love you“ (szeretlek), vagy „For ever“ (örökre); az angol fölirások most igen divatban vannak.“'

Vernon kapitány nem felelt; nyugalmát láthatólag elvesztè 's arczvonásain azon zavart lehete olvasni, melly akkor lep meg bennünket, ha bizonyos elhatározáshoz nem juthatunk.

„„Adieu!“' szólt a' vezér, néhány lépésnyire eltávozva.

E' szavak egészen megismerteték új helyzetét a' fiatal tiszttel.

„Maradjon ön — vezér úr!“ szóla. „Maradjon ön. Azt senki ne mondja, hogy ön valaha ellenemre volt. Ha e' papiros, mint ön gyanítja, billet-doux, rajta, hangosan olvasom el ön előtt; — osztakozunk!“

Ez alatt feltöré a' kapitány a' titokteljes billet' pecsétét, 's egy kalmárbolt' ablakának átható fényénél ezt olvasá: „Jőjön kegyed ma estve a' daljátékba!“

„„És az aláirás?“' kérdé a' vezér.

„Tudja ön, hogy illy dolgokat nem szokás aláirni. De megvallom, hogy ez úttal nem lett volna haszon nélkül az aláirás. Mintegy eltalálom, ki irá a' levelet, de nevét nem tudom.“

„„Szép-e?“' kérdé a' vezér.

„Olly szép, hogy ön sok utazásán egy asszonyt nem láthata, ki vele mérkőzhetnék.“

„„Ez tanúsítja, hogy ön szerelmes! De szereti-e ő is viszont?“'

„Van okom, azt hinni!“ felelt a' kapitány, nem minden gyermekes affectatio nélkül.

„„Akkor legyen szabad — felelt a' vezér — önnek tanácsot adnom. Ne hordozza ön soha is ezen kék szemüveget; mindig tapasztaltam, hogy a' nőknél a' nevetséges a' legföloldozóbb hatásu, 's hogy a' kicsúfolt férfiu nem remélhet soká szerettetést.“'

„Vezér, — felelt Vernon egy hallgatási pillanat után 's ollyan ember' hangján, ki hirtelen határozá el magát — én nyilt akarok ön iránt lenni. Mindent elmondok.“

Többet nem szólva a' Taitbout utcza' végefelé huzta társát. Mikor a' Rue de Provence' alig világított szegletéhez jutottak, a' fiatal tiszt olly gondosan néze minden oldalra, mint a' megtámadástól tartó katona őr, ekkor erős mozgást tön kezével 's szemüvegét zöld maroquinba takarva igy szólt: „Senki sem lát, levehetem. 'S most, vezér, elbeszélem, miért hordozom.“

Ezt olly komolysággal mondá, melly egészen ellenkezék azon könnyű tréfás fordulattal, mellyet a' beszélgetés venni látszék.

„Azt az egyet igérje meg ön becsület' szavára, hogy elbeszélésemet a' legkisebb tréfával sem szakasztja félbe, ha még olly nevetségesnek látszik is. Látja ön, én gyermek vagyok; nem akarom, hogy gyermekességem' kinevessék. Igéri ezt?“

Ez igent biczczente fejével. Vernon kapitány kezdé:

„Tudja ön, hogy már három hónapja mióta Párisban vagyok szabadságon. Haszon nélkül volna elbeszélni, mit tettem azóta; különben ma estve az operába kell mennem, tehát rövid leszek. Februar' elején az Elisée-Bourbon felé lovagoltam az útczán; inasom utánam volt 's én a' kocsiszereket vizsgálva mulatoztam, a' mint előttem elforogtak, 's eljáratám előttem azon személyeket, kik szinte mint én a' téli nap' halovány sugaraiban gyönyörködtek és megújulni kivántak. Ön talán egészen csekélységnek veszi a' mit itt mondok, de egész gyónást igérék önnek, 's azt tudja, hogy a' gyóntatónak sem nevetni, sem szólani nem szabad. Én szeretem a' téli napot és azon kevéssé halavány eget, melly a' reggel könnyezett asszonyhoz hasonlít; én a' tavasz' minden rózsáját örömest oda adnám a' leveletlen csupasz fák' sétányáért. A' természet inkább tetszik nekem gyász ruhájában mint ünnepi öltönyében; illyenkor özvegy nőnek tarthatni őt, 's én mindig annyira imádtam az özvegyeket.“

„„Költő!“' felelt a' vezér.

„Ezen édes és még is zordon lelkűletben egészen lassan lépő lovamra biztam magamat, semmi különöset nem gondolva 's még is nem gondolat nélkül.“

„„Kétség kivül, barátom — szakasztá őt félbe a' vezér — elhibázta hivatását. Jobban tett volna ön, ha érzelmi iró lesz 's nem lovassági tiszt, 's a' karabin helyett örömestebb látnék lantot ön' kezében.““

„Vezér — szólt a' kapitány —, megigéré, hogy a' csúfolástól megkimélend. Azt akarja, hogy elhallgassak?“

A' két beszélő megszorítá egymás' kezét.

„Gyorsan egy nyilt kocsit látok előttem elrobogni, 's e' kocsiban egy magányos nőszemélyt. Ő nem ült, — félig kinyujtózva a' kocsin, bársony ruhája gondatlanul hulla le lábaira, azon kellemmel, melly néha elhiteti velünk, hogy a' nők mind abba, a' mit hordoznak, életet és öntudást tudnak önteni. Egy hosszú kasmir-shál, melly mellén össze volt hajtva, némi hallgatós fátyolba látszék őt burkolni. Rajta minden lágyságot és resignatiót lélekzék, gondolatai gyászba 's reménybe látszának egyszersmind elmerűlve; mindene azon özvegyszerűséget mutatá, melly nekem annyira tetszik. Azon nőkhöz tartozék ő, kiket elbájolóknak mondunk, ha arczvonataikat nem láttuk is.

„„Tehát nem látá kegyed az arczát?““ kérdé a' vezér.

„Nem, és még is lehetetlennek gondolám, hogy szép ne legyen. Nem tudtam, és még is fogadtam volna rá. A' kocsi eltűnt szemeim elől, mielőtt arra gondolék, hogy követnem kellene. Egész nap a' bársony ruháról 's a' hosszu fekete shál-ról álmodám; szerelmes valék.“

„„Eddigelé nem épen igen új ez,“ — mondá a' vezér —; nem tudok szerelmes történetet, melly ne így kezdődött volna.““

„Hallgasson kegyed végig, vezér. — Több napon át, ugyan azon órában az elysiumi mezőkre mentem 's többször találkozám azon asszonynyal, mindig magán, ugyan azon kocsiban. Volt alkalmam tehát pontosabban vizsgálni. Gondoljon kegyed magának egy karcsu, sylphféle alakot, tojásdad arczczal 's az aristocratiai gyöngédség' azon illatával körülömölve, mellyet a' déli tájak' bizonyos asszonyain annyira csodálunk. Világos szőke hajak, olly finomak, hogy a' legcsekélyebb szellő felkapdosá 's összezavarta őket; szelíd 's harmoniásan képzett vonatok, lába olly kicsin, hogy spanyolnak tartathaték, 's én csak ez okból is szeretnék részt venni a' spanyol hadban, hogy összehasonlítást tehessek. De a' mit önnek legkevésbbé irhatok le, az kék szemének ideális-epedő kinyomása, melly csodálatos szépen csillog ki halovány képéről, finom és majdnem ezüst ragyogásu szemszőrökkel körítve be.“

„„Jól! jól! — felelt a' vezér — csak azt kellett volna önnek egész egyszerüen mondani, hogy szőke volt; a' többit majd kitaláltam volna.““

„Valahányszor a' kocsival találkozám, kisérém is távolról. Azt vélém észrevenni, hogy az ismeretlen néha megnéz. — Egy nap megállt a' kocsi közel a' vadászudvarhoz; az árnyékos, kis örökzöld fenyű sétány' kezdeténél. Kiszállt 's a' sétány' hosszában járkált; most vagy soha volt alkalom a' kalandot merészleni. Lovamat inasomnak adva által, utána mentem a' sétányon. De midőn elértem, bátorságom elhagya 's még is úgy látszék, mintha karcsu nyaka' mozgásával néha néha felém fordította volna fejét, a' mit egy bátorabb bizonyosan avanceramagyarázanda. Illy módon mintegy száz lépést teheténk, és sem az ő kocsia, sem az én inasom nem voltak már láthatók. Ekkor gyorsan megfordult 's „Szólani akar ön velem?“ mondá olly pillantással nézve rám, mellyben zavar és barátságoslét vala egyszersmind. Én eleinte néma maradtam, de végre ismét bátor levék; — szólni kezdtem, mint kétségbeeső, ki életét végezni akarja. Mint bolond, viselém magamat: a' földön tomboltam; ezer ostobaságot mondék neki, 's e' themát: „szeretlek!“ minden hangon eléneklém neki.“

„„Mit felelt ő reá? kérdé a' vezér.

„Azt mondá: meglátandjuk, — és eltávozék. Két nappal utóbb levelkét kaptam aláirás nélkül, mellyben mintegy ez foglaltaték: Ön azt mondá, hogy szeret, de hogyan higyem azt, mielőtt ön bebizonyítá? Igen nagy áldozatot kivánok öntől, talán lehetetlent; mert tudom, hogy a' férfiu előbb képes életét a' szeretett asszonyért adni, mint nevetségessé tenni magát érette, ha még olly kevéssé is.“

„„Igaz! — mondá a' vezér némi diadalmas fensőbbség' érzetével; — itt hallja ön bebizonyítva, a' mit én mondék. De folytassa!““

Vernon kapitány tovább ment elbeszélésében.

„Ön igen bolondos- és különösnek lelendi ideámat, a' millyen is az valóban. De a' próba' joga határtalan 's én használom azt. — Igérje meg ön, hogy egy hónapig kék szemüveget hordoz, és sehol le nem veszi.“

A' vezér ezen bizarr levél' végét nevekedő figyelemmel 's el nem rejthető félelemmel hallgatá: hinni lehete, hogy a' hallott elbeszélés régi emlékezéseivel valami módon egybefügg, 's hogy ő e' két ideát egyesíteni törekvék. Nevető és csúfoló arcza aggódási kinyomatot ölte magára; gondolatokba merült 's nyugtalanító bizonytalanságba esett.

„„'S nem tudja ön ezen asszony' nevét?“, kérdé a' kapitány.

„Nem!“

„„'S lakását?““

„Szinte nem.“

„„Az különös!““

A' vezér ez utolsó szavakat sokkal hanhoztatóbban 's lassabban mondá, mint tőle hallani szokás volt.

„„Mindezek után — folytatá, mintegy háborodását elrejtendő — az egész dolgot nőtréfának vehetni, egynek azon ezer szeszély közül, melly a' gyermekek- és fiatal macskákéhoz hasonlít; valami csinos özvegy leend, ki unalmát üzni kivánván, önnel tréfáskodik.

„Én is azt hittem, mit ön — mondá Vernon kapitány —, és két hetet is le hagytam folyni, a' föltételnek alá nem vetve magamat. Ezen egész időn által egy szó, egy emlékezeti jel nem adaték. Végre tegnap csak kiváncsiságból elszántam magamat a' szabott szerep' játszására. 'S ime! egész okom van hinni, hogy a' mai l é g y-o t t engedelmességem' jutalma.“ —

„„Bohóság!““ mond a' vezér.

E' beszélgetés közben Lepelletier utczába érkezék a' két tiszt.

„Adieu, vezér!“ monda Vernon kapitány.

„„Elmenend ön a' légyott-ra?““

„Ugy van.“

„„'S fön tartandja szemüvegét?““

„Kötelességem.“

A' vezér úgy szűnt meg, mint egy ember, ki két ellenkező határozat között ingadoz.

„„Adieu tehát! — mondá végre —. De szeretném e' történet' végét is tudni.““

„Ha megengedi, vezér; megkeresem önt 's elmondandom!“

„„Én magam megyek önhöz““ felelt emez némi gondolkozás után. „„Úgy jobban kedvemre lesz. Lakása?““

„Rue Saint-George, nro. 8.“

Egy pillanattal később Vernon kapitány az operaház' peristiljának lépcsőin ment föl.

r—a.

(Folytatása következik.)

Magyar játékszíni krónika.

Aug. 23. Gyászvitézek. Kevesebb tetszést nyert, mint multkori előadásai.

Aug. 24. Tündér Ilona. A' borbély' szerepét Megyeri helyett Szerdahelyi adá. A' darabnak e' miatt még kisebb hatása volt mint eddig. A' különben ügyes Szerdahelyi nem látszott e' szerepet kedvvel játszani. Még csak az hija, hogy Bartha' kezéből is kivétessék a' harangozó' szerepe 's akkor tökéletesen elbukott a' darab, mert hogy eddig is némi hatása volt, Megyerinek, de kivált Barthának köszönheti ez eredeti parodia. Bartha itt igen sok ügyességgel játszik 's a' szerepből sokkal többet csinál mint a' mit a' szerző birt.

Aug. 25. Bűvös vadász. Dériné meglehetősen énekelt; de Felbért jobban látszik kedvelni a' közönség e' szerepben; általában több tapsot nyert. Udvarhelyi Sándortól, de kivált Molnártól, ki derék karénekes lehet, de magányénekessé még nincs képezve, ohajtanók füleinknek irgalmat. Molnár' éneke nem ének még, hanem valami más, mit nem akarunk mondani. * * *

Szentkirályi Móricz úrhoz. A' pesti Társalkodó' 66-dik számában Szentkirályi Móricz színházi igazgató úr a' 19 színész' nyilatkozását czáfolni ügyekezvén, mellékesen egy pár szóval engem is érint, 's némelly dolgok' gyanújába akar keverni, midőn kérdésbe veszi, 1-ször: Egressy Gábor' Bécsből irt felmondó levelének lételét; 2-szor: midőn Glötzernek egy bizonyitványát nálam keresi; 3-szor: midőn kérdőre vonja az Athenaeum' szerkesztőségét, ki volt azon kardalnok, ki a' 4-d. szám alatti (talán számbeli?) nyilatkozást beiktatta, tagadván, hogy az kardalnok volt legyen.

A' hirlapi feleselések' mostani özönében, kol mintegy bellum omnium contra omnes van, 's a' beszéd' tárgya ritkán egyéb, személyeket illető ügyeknél, igen örömest hallgatok, meddig csak lehet; de hol világos 's jó lelkiösmérettel végzett tetteim forgattatnak el, ott kényszerítve vagyok kedvem' ellenére is szólni, nehogy rajtam gyanúk maradjanak. Nem feleselési vágyból tehát, hanem igazlásomra, legyen szabad Szentkirályi Móricz úr' faggató 's gyanusító szavaira egy pár észrevételt tennem.

Egressy Gábor színésznek Bécsből jun. 1sö napján irt felmondó levele meg van nálam 's korántsem tévedett vagy sikkasztatott el, 's ha akkor, midőn mint állittatik, a' főszolgabíró előtt olly igen nagy szükség volt rá, sürgettetett volna igazgató úr által,

előkerítettem volna papirosaim közül, hol az elhányódva hevert; de én tőlem csak bizonyítvány kéretett Egressy Gábor által, arról, hogy ő valósággal felmondott, 's nem több egy betűvel is, 's a' levélről szó sem vala. Ezen bizonyítványnak hitt a' szolgabíró, hitt a' választmány, midőn az egyik ülésében szóba került, következőleg hitt az akkori ülésben jelen volt Szentkirályi M. úr is. Annál inkább kell tehát most sajnálkoznom nem a' dolgon, hanem a' Szentkirályi úrban végbement metamorphosison, hogy a' mit a' választmány' ülésében hitt és nem vett kétségbe, hol azt tetszése szerint tehette, 's hova az jobban is illett volna, azt most publicum előtt feszegeti, hova az teljességgel nem tartozik, és még csak argumentumúl sem szolgál Szentkirályi úr' védelmére.

Glötzernek igen is egy bizonyítványa kezemben volt, valamint minden bizonyítvány, mellyel a' 19 színész Szentkirályi úrnak ellenmondott, mert ezeket a' nevezett színészek az Athenaeumban kívántak kiadatni, 's miután innen elútasíttattak, akkor vitték a' Társalkodó' szerkesztőjéhez; a' bizonyítvány azonban többé nincs kezemben, valamint a' többi sincs, mert nekem ez egész ügyhöz semmi közöm. Mi fontosságot helyez Szentkirályi úr abban, hogy ezen bizonyítványt nálam keresi, megvallom nem értem, 's még kevésbbé, midőn azt gyanítja, hogy az nálam el is tévedhetett. Ha ezen tapogatásokat arra kell érteni, hogy Szentkirályi úrnak szívén valami neheztelés forr ellenem, akkor kár volt azt egyenesen ki nem mondania. Én azon ember vagyok, ki soha nyilt szótól meg nem ijedt: de egyszersmind az is, ki minden halandónak nyúgodt lelkiösmérettel szemébe mer nézni, mert nincs tette, mellyért pirúlnia oka lehetne.

Mi azon kérdést illeti: Ki volt legyen az Athenaeum' 4. számában czáfolólag felszólaló kardalnok? Erre azt kell felelnem, hogy ez a' szerkesztőség' titkai közé tartozik, minő titkok minden szerkesztőségnél a' könyvirás' kezdete óta voltak és végeig lesznek, 's mellyeket perfidia nélkül nyilvánossá tenni nem lehet.

Midőn a' kardalnok igazítását az Athenaeum' szerkesztői kiadták, a' czáfolatot reá a' Honművész' színbirálójától várták 's a' helyett Szentkirályi úr lépett fel, és pedig nem maga, hanem Udvarhelyi Miklóst is társul véve, sőt még Glötzert is akarva. Én nem akarok a' kérdésbe bocsátkozni, jól volt-e ez téve, miután az igazgató' névaláírásai már magokban is teljes hitelűek, hanem csak azt akarom mondani, hogy mi azért adtuk ki ez igazítást, mert akkor a' kardalnok' állítása köz beszéd' tárgya volt 's vártuk, hogy így a' közbeszédet a' Honművész meg fogja czáfolni, kinek, Schodelt a' diadalmenetért megdicsérvén, legjobban kellett tudnia a' dolog' állását.

Egyébiránt kénytelen vagyok e' helyt kimondani: én igen csodálkozom, hogy Szentkirályi úr fontos és elhatározó kérdésnek tartja azt, ki volt legyen a' sokszor emlegetett kardalnok; holott itt nem az nevezetes, ki szólott, hanem mit szólott. Tegyük fel, hogy ezen kardalnok nem kardalnok, hanem valaki más, például én magam. Mit fog Szentkirályi úr nyerni ennek tudásával? Miben fog a' dolog maga változást szenvedni? Épen semmiben. Ott áll a' kérdés, hol előbb állott, 's a' kardalnok által mondottak ledöntetlenül állani fognak továbbá is, meddig t. i. más argumentumokkal nem czáfoljuk meg. Ezen kardalnok' kilétét Sz. úr olly fontosnak tartja, hogy miatta az Athenaeum' szerkesztőinek is tanítást tart a' szerkesztőségi responsabilitásról. Mi ezen tanításból örömest tanultunk volna, de nem tanulhattunk, mert alap nélküli. Egyes állításaiért más iróknak szerkesztők soha sem kötelesek kezeskedni; ha kötelesek volnának, akkor nem lehetne lapokat szerkeszteni, mert nincs két ember a' világon, kiknek minden állításai egyezzenek. A' szerkesztői responsabilitásnak más korlátai vannak, mellyeket, ha ide tartozó volna, megmagyaráznék.

Ezeket tartám szükségesnek mondani, hogy elháríthassak magamról minden gyanút 's egyszersmind itt nyilvánosan megkérni Sz. urat, hogy legyen irántam azon kímélettel 's ne keverjen olly dologba, hova én teljességgel nem tartozom. Kinek kezei mindenben tisztasághoz vannak szokva, az a' tisztaságra kényes 's nem igen szenved el magán legkisebb szennyet is. Ezt annál inkább is kérhetem, mert én Szentkirályi úrnak, tudtommal legalább és akarva, soha és sehol legkisebb neheztelésre is okot nem szolgáltattam.

Bajza.

Hangászati szemle.

26. Rondo über eine schottische Melodie, von Ignatz Moscheles. 45. xr. Wien, bei Tob. Haslinger.

27. Rondo brillant mit Einleitung über ein Thema von Dessauer. Op. 94. 10. gr. 37½ kr. Leipzig, bei Kistner. Ugyanattól. Moschelesnek e' két rondói középszerű játszóknak irattak. A' ki már egyszer mester, fogjon az akár mihez, mindennek lesz tekintete. E' rondóknak nincsen nagyobb becsök, mint krétafestvényeknek, mellyeket a' képiró inkább malatságból az asztalra, vagy falra vetett; de a' művészség meg nem tagadhatja magát. Illy módon mindenki örülhet e' kis képeknek.

28. Grande Valse par Fr. Liszt op. 6. Leipsic, chez Hoffmeister; Wienn, chez Tob. Haslinger. 12. gr. = 45 kr. — E' szerzemény képzeletdús, az összehangzásnak minden mélyét feldúló, igen fényes és nehéz, az utóbbi inkább a' kezeknek, mint az értelemnek, a' mint ezt már a' keringőnek meghatározott rithmusa hozza magával.

29. Einleitung mit Variationen über ein russisches Thema von H. W. Stolze. op. 29. 16. gr. = 1 fr. Celle, bei Oetling. — Az említett változatok, valamint minden, a' mit Stolze úr' munkáiból ismerünk, igen becsesek, és kitüntetik magokat érdekesebb szavak' vezetése, különös modor, 's valami szellemiebb által, a' mi némelly más szerzeményiben hibázni látszott. Ha kívánnék valamit a' szerzőnek, az egy kiadó volna, ki munkáit az idő' kívánatihoz alkalmazottabban adná. Az illy setétes ruha az első benyomásnak az első eljátszatáskor igen árt. Képzeletemben azonban e' munkát a' mennyire lehetett, szépen áténekeltem, és a' legnagyobb ajánlásra érdemesnek találtam. (Zeitschrift für Musik, von R. Schumann.)

30. Grosses Rondo für das Pianoforte zu vier Haenden, von Fr. Schubert. 107. Werk. Wien, bei Artaria und Comp. Preis 1 frt. 20 kr. C. M. — Ámbár a' boldogúlt dalos' számos munkái' mindegyikének nem adhatunk egyenlőn feltétlen tetszést, még is e' darab kitünőképen kifogást tesz. Ez valóban poetai hanga, mellyben a' hangok gyengéden hizelgve, csodálatos módon, mint barátságos kellemes szellemszavak susognak; — egy idyll szavak nélkül, mindenkinek érthető hangokban a' szívhez szóló! — a' legtiszetább képzeletfestvény, egy drámai jelenet — mélyen érdeklő és könyüket kicsaló; — így ünnepli Polyhymnia, az isteni, legszebb diadalmait! — —

(Allg. Musik. Anzeiger.) **Cs. I.**

Az Athenaeumból hetenként kétszer, ugymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy ív; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden egy ív. Ara a' kettőnek helyben kihordással, 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boriték alatt 5 ft. 48 kr. cp. Velinpéldányok félévenkén két forinttal drágábbak. Évnegyedenként is válthatni példányt 2 f. 30 és postán 3 ftos. Kiadó hivatal Pesten, Hatvani utcza, 594. szám.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betűivel.

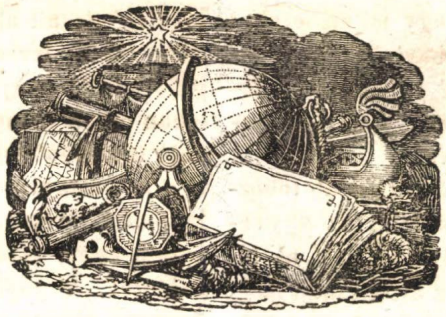

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

MÁSODIK ÉV

Második félév. **Pest, september' 2. 1838.** **19. szám.**

Tartalom: Napoleon' feje phrenologiai tekintetben 's valami ezen tanról (*Czilchert Róbert*). — A' kék szemüveg. Folytatás (*V—a*). — Magyar játékszíni krónika (25. és *V.*). — Egyveleg.

NAPOLEON' FEJE

phrenologiai tekintetben

's valami ezen tanról.

Több ezer év óta úgy tekintik az agyvelőt mint azon valaminek' felséges lakhelyét, 's mintegy thrónusát, mi az embert öntudatra, szellemiségre, istenhez hasonlatosságra emeli; úgy tekintik azt mint minden emberi tudás, minden halhatatlan lelemény' tárát, 's isten-, végtelenség-, örökkévalóságróli eszmék' műhelyét. Úgy tekintik azt, mint a' halhatatlan-szellem' héját (Helmont), mellyben a' halhatatlan a' múlékonynyal, az eszme az anyaggal, az emberi nagyság és semmiség egyesűlnek — mint a' l é l e k' l a k h e l y é t.

De az ember nem elégűl meg illy általános nézettel. Ő tovább vizsgálódott, késsel bontá fel e' fontos testrészt, 's a' legcsodálatosb formákat, egy rakás egyes elkülönzött alakzatokat, kidőledéseket, sűlyedéseket, kanyarulatokat 's üregeket, egy téjfejér velőt 's egy színre különböző hamuszínű substantiát, meglepő számú véredényeket, egy gyöngéd langyos leheletet, melly minden egyes alkotórészeket megnedvesít és simákká tesz, az egésznek hármas hártyás borítékát találá ott, és mind ezt egy szilárd csontedénybe rejtve, melly töltelékének alkotása szerint lapúl és domborodik, és számos benyomásokat fogad el.

Itt természetesen a' tudásvágy meg nem állapodhatott, 's nagyon is ingerlő volt a' kilátás a' velő' belső alkotásának 's minden egyes rész' működéseinek kitanulására, a' műszer 's annak munkássága, az agyvelő-substantiának módosításai 's a' lelki erő' különbségei közt levő viszony' kikutatására, 's annak kikémlelésére: honnét származik az eszmék, a' gondolatok' eredeti mozgalma, hol gyűjti a' lélek szemléleteit, 's hogy nyilványítja azokat külsőképen az akarat' intésére? És íme tömérdek a' tudásvágytól izgatott vizsgálódók' száma, háromezer év óta minden irányban feldolgozták és felvájták e' tárgy' mezejét. Azonban a' hálásan elismerendő 's kétségkivűl gyümölcsöző nagy előlépések mellett, mellyek kiváltkép anatomiai és physiologiai tekintetben a' természet-vizsgálás' e' nagyszerű részében történtek, a' fő kérdésre nézve csak egy rakás hypothesis' keletkezett, melly az ősz előidő óta egész jelenünkig meg-

annyi tanúja az emberi gyarlóságnak, 's azon tételt látszik megerősítni: hogy mi emberekűl valamint egy részről az igazság' örökös kutatására, úgy más részről a' természet' bizonyos titkainak felfödözésében örökös tehetetlenségre vagyunk kárhoztatva.

Mert ha többek közt Cartes a' tobozmirígyet, más természetvizsgálók az agyvelő' más részeit állítják kizárólag a' lélek' lakául, a' mit Kant az által czáfol meg, hogy ha szinte a' lélek bizonyos helyet foglalna is el, azt mégis meg nem határozhatná, minthogy maga magát rendes látástárgyként meg sem láthatja: más nemcsak empiricus vizsgálók, hanem némelly magokat minden tapasztaláson felül emelő természetphilosophok ismét azt vevék fel, hogy minden magasabb lélektehetség u. m. értő-, itélő- és okoskodótehetség' számára, saját műszer van az idegrendszerben, és annak középpontjában az agyvelőben kiképezve. A' természetphilosophok ugyan is legfőbb elvök t. i. az ideale és reale közti absolut ugyanazonság által egyenesen azon következtetésre vezettettek, hogy minden idealénak a' maga realéja, 's így az egyéni életműv' körében, minden egyes munkásságnak saját meghatározott műszere felel meg, 's hogy e' szerint az élet, mig idealis oldaláról az itélő- és okoskodótehetség' magasabb fokozatain nyilatkozik, realis oldaláról is az életműben meghatározott 's azon működéseknek megfelelő műszereket képez. Mégis, a' mi csodálatos, a' természetphilosophia, melly mindenben mindent lát, mind eddig nem volt képes azon műszereket az ember' agyvelejében elhatározottan kijelelni, 's azok' viszonyait működéseikhez megfejteni. (Hartmann's Geist des Menschen.)

De a' tizennyolczadik század' végén, egy minden esetre érdekes és a' természetvizsgálásnak fontos és merész előrugtatást adó férfi dr. Gall kel föl, ki dolgozó társával dr. Spurzheimmal először merészlé az egyes lelki tehetségek', hajlandóságok' és vágyok' viszonyait az agyvelő egyes műszereihez olly meghatározottan kimondani, hogy minden különös lelkitehetségnek, hajlandóságnak és vágynak, egy bizonyos műszert mutatott ki az agyvelőben, 's magát képesnek nyilatkoztatá, ezen műszerek' fekvését, a' külső koponyaterületen újjaival kikeresni 's meghatározni.

Ezen tan, melly nem kevesbet igért mint a' lélek' titkait akkorig fedező fátyolt egészen felre vonni, természetesen nem kis figyelmet gerjesztett, annyival inkább, mint Gall valóban egy a' vizsgaszellem', éles ész' és inducáló tehetség' ritka mértékével biró ember vala, 's ő maga is felfedezéseit csak annak tulajdonítá, hogy a' természetet minden fokozatain által, alkotó ereje' legegyszerűbb lépcsőjétől, a' legtökéletesbikig tiszta 's nyílt érzéssel követé.

E' tudomány' fő elvei röviden következők:

1. A' lélek' műszere 's lakhelye az agyvelő, melly az ember' testi lelki és erkölcsi tehetségeinek megfelelő műszerek' sorozatából áll.

2. Az agyvelő' működései, betegségei, és sérülései bizonyítják, hogy a' lelki munkálatok' lakhelye egész agyvelőn ki van terjedve, 's hogy bizonyos tehetségeknek és hajlandóságoknak bizonyos műszerek is felelnek meg.

3. A' lélek' tehetségei és hajlandóságai, műszereikkel együtt az emberrel veleszületvék, szint úgy mint az agyvelő' nagysága és annak formája is a' születés által határoztatik meg. Megtörténhetik azonban, hogy egyik vagy másik tehetség' elhanyaglása' vagy tetemes kimivelése' következésében a' műszer eredeti alakja megváltozik.

4. Minthogy a' lélek' műszerei kettősök, ennél fogva a' nekik megfelelő agyvelőmunkálatok nem mindig szünnek vagy csökennek meg, ha a' fej' egyik' oldalának műszerei megsérűlnek. Sőt gyakran vehetni észre, hogy egy műszer szembetünőleg kifejlődik 's nagyságában 's munkásságában gyarapodik, ha a' neki megfelelő a' másik oldalon megsemmisűl.

5. A' műszer' nagysága 's hatósága mindig egyenes arányban állanak, és számtalan vizsgálat bizonyítja, hogy az oktalan állatoknál úgy, mint az embernél, azon műszerek tűnnek elő mindenkor, mellyek bizonyos hajlandóságoknak és tehetségeknek megfelelők.

6. Minthogy az agyvelő, üregei' gőze által folyvást kiterjesztetik, még pedig annyival inkább, minél erősben munkálkodik, 's működéseit élénken végzi, 's minthogy ezen belrész a' csontkoponya' benső terűletét folyvást érintgeti; ennél fogva kimaradhatlan, hogy azon bizonyos alakváltozásokat is okoz, 's különféle benyomásokat, üregeket 's kidőle-

déseket hoz elő, mellyek egyenes arányban állanak a' kinyomó rész' nagyságához 's így hatóságához is. Ezen belső benyomásoknak és kidőledéseknek a' koponyán, ha a' csontok' kifejlődése szabályszerű, természetesen külső benyomások és kidőledések is felelnek meg, mellyekről azután a' műszerek nagyobb vagy kisebb kifejlettségére, 's az ezeknek megfelelő tehetségekre húzhatni következtetést.

A' műszerek' elosztása az egész agyvelőterületen e' tan szerint három főosztályra különöztetik el. Azt állítja ugyan is, hogy a' műszerek' nemessége és jelentősége alólról felfelé mindinkább növekszik; az agyvelő' alsó része t. i. azon műszereket foglalja magában, mellyek a' nemzés' munkájának 's a' külső érzékeknek felelnek meg; a' közepső a' hajlandóságok' vágyok' és indulatok' műszereit; végre a' legfelsőbb, melly csaknem kizárólag az ember' tulajdona, a' magasabb elmetehetségeknek és erkölcsi sajátságoknak megfelelő műszerek' lakhelye.

Ez e' tudomány' vázlata! melly részrehajlás nélkül tekintve, igen sok megragadólag igazat, de még több hiányost, egészen fonákot, tulzást és helytelen következtetést foglal magában. Németországban csakhamar igazságos méltánylásra talált, melly ország rég óta egyebek felett kitűnt az által, hogy új rendszerek' igaz oldalát tulságos lelkesülés nélkül kiszemelé, a' nélkül, hogy a' hiányos iránt elvakúlt volna. Komolyan, 's nemesb része illő tisztelettel, de részint szigorú bírálattal fogadtatván, itt Gall' theoriája, már illető korlátok közé szoríttatott. Legalaposabb czáfolatát, véleményen szerint F. C. Hartmann adá jeles munkájában „Der Geist des Menschen. Wien 1820" 's hasonló józan német szellemben ítél felette Hufeland, kinek alapos vizsgálatai következő végeredményt adnak: Az a' mit az emberben hajlandóságnak, tehetségnek, vágynak, szóval temperamentumnak, nevezünk, testi organisatiójában alapúl, ezért át is örökíttethetik, az embert sírjáig követi, és soha egészen ki nem alszik. Hogy ezen hajlamoknak képviselői vagy műszerei vagynak az agyvelőben, hihető ugyan, de nem kizárólag bizonyos, mert például a' haragosságnak bizonnyal épen úgy lehet alapja a' máj- és eperendszer' 's ennek idegei saját organisátiójában, valamint a' nemi ösztönnek a' nemi rendszer' kifejlettségében. 'S valljon ezen műszerek mutatkoznak-e még az agyvelőterületén is, sőt, a' mi több képesek-e a' csontborítékot megváltoztatni 's kiemelni, még pedig úgy, hogy azt tapintás által biztosan meglehessen különböztetni? ez a' nagy kérdés, melly még folyvást olly kétes, és annyi történetességnek van alá vetve, hogy arra csalhatatlan koponyavizsgálatot (cranioscopiát) építni nem lehet, vagy más szavakkal: a' műszertan (organologia) általánéve igaz, de az organoscopia csalékony.

Egészen máskép fogadták e' tant Franciaországban, hol a' materialismus úgyis mélyen gyökerezett már. 'S noha Gall igen gondosan megkülönbözteti a' lelket a' testtől, a' szellemet az anyagtól, bármint kiemeli is, hogy a' testi műszerek csak eszközei a' szellemi munkásságnak, nem pedig maga a' munkásság; sőt noha ő maga is, a' magasabb értelmi tehetségeket, okosságot, öntudatot, szabad akaratot úgy tekinti mint egyes műszerekhez nem kötött, hanem mindnyájok felett egyiránt lebegő valamit: itt mégis a' már is elterjedt materialismusnak nagy rugót, 's egy új erős gyámolt adott. 'S még nálunk is némellyek e' váddal terhelék őt, noha ezt nem más teheti mint, ki nem tudja mi a' materialismus, vagy már maga is materialista lévén, az újdon szerzett társnak örül. Mert a' materialista csak abban különbözik a' nem materialistától, hogy az első úgy nézi a' testet mint egyedűli okát, a' második pedig mint föltételét és eszközét a' lelkimunkásságnak; Gall' theoriájában pedig elejétől végig, ez utóbbi uralkodván, a' vágy' alaptalansága nyilvánvaló.

Angliában végre, hol a' practicus irány, a' nemzet' minden mozgásaiban kitünő, egyenesen a' gyakorlati életbe viteték át e' tan, 's theoremái egyéni használatba hozatának; önző 's ravasz emberek által még csodálatosbbá tétetve, borzasztó visszaélésekre adott alkalmat, miről némi fogalmat szerezhet, ki a' „Die Briefe eines Verstorbenen"-t olvassa. Azonnal egész phrenologiai társaságok alapúltak, mellyek munkáikat nyilványították, és az emberiség' ügyében a' legfontosabb politicai kérdésekre nem kis befolyást gyakoroltak. Így az edinburghi phrenologiai társaság 12 hindu koponya' összehasonlítása-

ból azt következteté, hogy egy hindufej egy europaiéhoz úgy áll mint 2—3hoz, azaz mint egy 20 esztendős europai' koponyája egy 30 éveshez; honnét egy orvos nyomban nagy bölcsen kimagyarázá, hogy húsz ezer europai, száz millió hindu felett uralkodhatik!

Czilchert Róbert.

(Vége következik.)

A' kék szemüveg.

(Folytatás.)

Az itten előadott beszélgetés óta nem látá egymást a' két tiszt, mikor Vernon kapitány egy napon a' du Helder utcza' egyik háza előtt a' kocsiról leugrott.

„Bronsac ur?“ kérdé a' kapust.

„„A' második emeletben jobbra az ajtó.““

A' kapitány fölballaga lassan a' második emeletbe. Csengete 's egy inas megjelent.

„Beszélhetek commendansommal?“ kérdezé ezt.

„„Nem tudom bizonyosan, talán foglalatoskodik az uram,““ felelt az inas.

„Foglalatoskodik? — gondolá a' kapitány, — mint valami minister! — Mondd neki, — folytatá az inashoz, — hogy Vernon kapitány teszi nála látogatását.“

Az inas nyomban vissza jött 's hirűl adá a' kapitánynak, hogy beléphet.

„Tudja ön, hogy igen nehéz bejutni önhöz? Miért feledé, mikor nálam volt, a' hátrahagyott kártyára nevét fölirni?“

„„Feledékenység! mormogá a' vezér; — 's hogy akadt ön lakásomra?““

„Az ezredes utasíta ide, kivel tegnap találkozám.“

„„'S az ezredes tudja lakásomat?““ kérdé a' vezér.

Bronsac ur hideg, szabatos, majdnem zavart vala; a' kapitány' látogatását aligha untatónak nem érzé. Ez észrevette a' fogadtatási hidegséget.

„Vezér ur, talán háborgatom? szóljon nyiltan!“

„„Épen nem háborgat““ — felelt a' vezér, 's szavaira barátságos nyiltság' színét akará tolni: „„üljön le, kapitány ur!““

Mig a' kapitány a' kimutatott székhez közelíte, lábainál a' csarnok' egyik szegletében egy félig összetekert fehér keztyűt láta meg.

„Más napra, vezér!“ — mondá elhatározott hangon. „Mára visszahuzom magamat. Itt létem csak alkalmatlan.“

„„Mi okból?““ kérdé Bronsac ur, 's vizsgáló szemekkel nézé meg a' fiatal tisztet.

„Tehát, vezér ur, köztünk katonák közt bohóság volna színeskedni: önnél nő van látogatóban.“

A' vezér nem felelt. Csak homlokára futott némi pirosság és arczát is szinesebbé tette. Vernon kapitány gonoszkodva emelé föl az árulkodó keztyűt 's affectált gyermeki dévajsággal tartá a' vezér elébe.

„Látja ön?“ mondá.

Majdnem észrevehetlenűl vonódott el a' vezér' szája, ámbár mosolyra erőlteté magát.

„„Kapitány ur, — igy szólt, — épen kérni akarám, hogy maradjon, most kivánom azt. Nem vagyok gyermek 's tudom, mivel tartozunk az asszonyoknak (ha itt általában asszony is jő játékba), 's mivel ollyan barátnak, mint ön. Még egyszer, maradjon és csevegjünk. Különben is tudja ön, hogy egy engem valóban érdekelni kezdő elbeszélés' bevégzésével adós. Még mind eddig nincs igérete alól fölszabadítva, — mert mindegyre hordozza a' kék ördögös szemüveget. Látta-e szép ismeretlenét az operában? — a' szép kellemes özvegyet, ön, legsentimentalisabb minden szerelmes katonák között! — Szóljon, kiváncsi vagyok hallani.““

A' vezér' könnyen tréfáló hangjában ollyasmi erőltetett vala, a' mi némi rosszul takart elfogultságot árula el.

„Majd máskor regélem el, — monda Vernon kapitány; — de itt hallgatnom kell. Gondolja meg ön, hogy itt kihallgathat valaki.“

„„Még mindegyre! Hogyan kell önt biztosítanom, hogy senki nincs nálam?““

„Valóban?“ — kérdé a' kapitány.

„„Valóban!““ felelt Bronsac ur, erőltetett nevetéssel akarván indulatos hangjának rosz benyomását mérsékelni. Vernon kapitány még most is késett. Úgy látszék mintha megbánná, hogy első vallomásainak biztosává tette a' vezért; minden másnál talán visszavenni iparkodott volna a' bizodalmat.

„„No hát szóljon ön! — mondá Bronsac ur szives hangon. — Ha szerencséje volt önnek, az elbeszélés újra éldelteti azt; ha szerencsétlen volt, a' közlés vigasztalás.“

A' kapitány összeszedé magát egy pillanatig, 's kezdé:

„Önt elhagyván, az operaházba léptem 's

a' balkonon foglaltam helyet, hogy egy pillantással átnézhessem a' teremet 's a' páholyok' titkaiba behathassak. Épen Ferdinand Cortez' negyedik fölvonása játszaték. Nem tudom, minden hallgató ingerelve volt-e a' szép zene által, annyit azonban mondhatok, hogy annyira mint én, senki nem vala fölhevülve. Valóban, vezér, úgy dobogott szívem, mint valamelly tanulóé az első leány' meglátásakor, kit szeret, vagy azon első csókra emlékezéskor, mellyet cousinjától elrablott. Szerencsés és mégis egyszersmind rosz kedvű valék: reménylék és féltem. Majd barátságos képeken andalga képzeletem; titkos cselszövényről álmodám 's egy féltékeny férj' sajnálatos áldozatáról; — 's mit tudom, miről még, minő spanyol kalandról? Majd ismét ön' szavai jutottak eszembe; e' szavak: szeszély, — tréfa, — mystificatio, — zugtak fülemben; végre két fiatal tisztet pillanték meg, kik nevetve néztek rám. Egy pillanatig azon gondolat vön rajtam hatalmat, hogy valami szántszándékos gúnyüzés tárgya vagyok 's ki akartam rohanni, hogy szemüvegemet összetörjem."

Bronsac vezér eddigelé komoly és szinlett arcztartással hallgatá a' kapitány' beszédét; de az utolsó szavaknál elhagyá komolysága, 's szokott gonoszkodó felsőbbséggel mérvén meg a' fiatal embert, így szóla: „„Kivántam volna önt látni; igen mulattató lehetett ön!""

„Annál inkább, — folytatá a' kapitány, a' dolgot most könnyen vevén, — mivel hasztalanúl erőlködém a' páholyok' mélyébe hatni. Mit sem láték. Csak a' negyedik szakasz' végével nyilt föl lassacskán 's féligre egy páholy' addig zárva volt rostélyzata; de mit sem láték, csak egy apródad kezet fehér keztyűvel, melly viola 's rózsabokrétát tartva dülleszkedék a' balustradera. Mondhatom önnek, e' kéz megzavart. Tudja ön, hogy illy esetben az utolsó fény a' reményé, — 's így én is reményleni kezdék. De Cortez Ferdinand' egész utolsó fölvonásában semmi zaj, semmi mozgás, semmi életjel a' páholyban. Csak a' kéz és a' bokréta maradtak láthatók, hasonló helyezetben. A' játék végződött 's a' nép lassan elszélede; én csak egyet választhaték. A' rostélyozott páholy' ajtaja mögé állottam 's ott várakozám. Az operaház kiürült, alig lehete néhány ajtó' ki 's becsattanását

hallani 's a' szavak' zaját a' távolban elenyészni. Ekkor nőruha suhant el gyorsan mellettem, 's könnyű kéznyomintást érzék kezemen. Épen a' corridor' árnyában voltam és mit sem láthaték; de kezemben viola- 's rózsabokréta maradt."

Vernon kapitány hallgata, mint ha Bronsac ur' gúnyészrevételeit várná. De Bronsac ur szórakodott és gondolkozó vala.

„„Ez mulatságos, — monda utóbb, fejét fölemelve; — 's nem kiséré az asszonyt? nem látá kocsiát?""

„Soha sem voltam olly bohó mint e' pillanatban."

„„'S azon idő óta látta-e többször? — kapott-e tőle levelet?""

„Nem!"

„„Ez különös!"" mondá a' vezér ismételve.

Ugy látszék, mintha ezen játék' személyei csodálatos módon megváltoztatták volna szerepeiket. Vernon kapitány csendes és nyugodt vala, mint kinek ingerlékenysége ki van merítve, mig a' vezér' elfogultságába leirhatatlan félelem keveredék. Minő gyors és ismeretlen eszme kapocs által támadhatott a' helyzetek' ezen cseréje. Hogy ragadhatá ugy meg ezen kezdetben olly közönséges szerelmi történet a' vezér' vas-szívét?

Ezt kérdezé magában a' kapitány, de a' mesét nem tudá megfejteni. A' társalkodás félbe szakadt. Azon pillanatban a' vezér' inasa fölnyitá a' csarnokajtókat és szóla: „Madame azt kérdezteti, fogja-e commendans ur a' sétányra kisérni?"

E' szavakra a' két tiszt között pillantások cseréltettek, — egyike azon physiognomi játékoknak, mellyeknek előjogok van a' meglepő scenák' kifejléséhez csipős érdeket adni. A' kapitány' ajakain elégtétel' mosolya ült; szerencsésnek érzé magát, hogy a' vezéren egy pillanatra fölül kerekedék. Ügyes vala azonban, helyzetét roszúl alkalmazott észrevétel által el nem veszteni; a' hallgatás eleget szóla és jelenleg többet fejeze ki.

„„Kérem nőmet, várakozzék rám!"" szólt az inashoz a' vezér.

Vernon kapitány egyre hallgata és mosolygott. Bronsac ur hozzá fordult 's olly ember' merészségével nézve szemébe, ki zavarát akarja eltakarni, kérdezé: „Nem tudá ön, hogy házas vagyok?"

„Épen nem," mondá a' kapitány; — 's hogy is lehetett volna különben? Az egész ezredben nincs egy tiszt, ki azt tudja. De tudja-e ön, vezér, hogy itt nem maradt elveihez hű: ha szerencsénk van, azt elbeszélve, kétszer boldogok vagyunk."

„„Nem okosság-e az elkövetett ostobaságot eltitkolni?""

„Ostobaságot!" kiálta föl Vernon kapitány azon tetszőleg ártatlan hangon, melly az ironiát még csipősebbé teszi; — beszélje el, vezér ur."

Most a' tanítvány fogta elő mesterét 's mulatott rajta.

„„Legegyszerűbb dolog a' világon, — mondá a' vezér teljes nyiltszivüséggel. „„Most esztendeje, hogy Bécsben egy kékszemű szőke leánynyal találkozám, ki megtetszett. Tudakozódám utána 's kitudtam, hogy birtoktalan fiatal angol leány, ki anyjával elvonultan él egyik külvárosban. Egy idő óta házassági gondolatok jöttek eszembe, 's a' csendes béke és házi boldogságról; elfárasztva érzém magamat ifjuságombeli kalandos életemtől 's végre nyugalomhoz akartam jutni. De jobb lett volna egy opera-tánczosnét tartani ki, mert mondom magának, kapitány ur, hogy a' negyvenes ember mindig bakot lő, ha fiatal asszonyt vesz, és előbb utóbb megbánja.""

„Angol ő?" kérdé Vernon kapitány.

„„Igen is, angol,"" felelt a' vezér, olylyan áthatő 's jelentésteli pillantást vetve a' kapitányra, melly az ellenfél' lelkében szokott olvasni. — Vernon kapitány zavart lön.

„De magyarázza meg nekem, vezér ur, — csakhamar igy kezdé, hogy zavarát a' beszélgetés' vidorságával eltakarja, „magyarázza meg ön, hallgatása' okát. Manókban! ha házasodunk, azt tudatni kell. Veszedelmes, ha ki nejét minden barátjánál be nem mutatja."

A' vezér oldalvást vizsgálá a' kapitányt, egyszersmind titkos örömmel és szinlelt ironiával.

„Vezér ur, ön féltékeny!" — mondá Vernon, őt merően megnézve.

Bronsac ur felszökék e' nyilt vádra. Különben sima és vidor homloka redőkbe gyűlt 's elkomorodott; szája azon mosolyra törekvék, melly szokásban vala nála, de felső ajaka keserűn huzódott el.

Ekkor ismét kinyilt a' terem' ajtaja; 's mielőtt azon személy látható volna, ki a' két tiszt' beszélgetését háborítá, egy női szózat hallatszék, melly nyugtalanságból 's boszonkodva dörmögött.

„„Ördögbe! ez ő! — mondá a' vezér, ki első háborodását elveszté; — épen jókor, bemutatom önt hitvesemnek.""

Vernon kapitány szigorúan megnézé a' beszélőt, ki nyugodt és mosolygó, de halovány volt. Egyszersmind egy fiatal nő jelent meg az ajtó' küszöbén, ki alhangu 's harag miatt majdnem elfuló szóval ezeket mondá: „No 's hát? ne menjek Bois de Boulogneba?"

Csak most fordità szemeit a' kapitány a' belépő felé 's bámulása a' fő pontot érte el. Az előtte álló fiatal nő kicsiny, karcsu, szőke volt; gyengéd arczát marabout-tollakkal ékesített olasz-szalma kalap keríté; csinos lábára biborruha ömlék alá; fekete cachemir shál folyá redőzve körül kellemes nyakát 's e' homályos alapon apró kéz fénylék fehér keztyűben. A' kapitány mozdulatlan maradt. Hisz ő ugyan ezen öltözetet találta olly csábitónak, ugyanazon arczulatbeli nonchalance látszik ezen asszonyon is, azon gondatlan majd csúfolódó kellem, azon igen szőke lágy haj, melly hosszú fürtökben hulla elő a' kalap alul. Ez ugyanazon nő volt, mellyet először az elysiumi mezőkön, utóbb a' boulognei erdőben láta; 's remegett, őt szemlélvén, mint valami ismeretes simogató kéz alatt; megismeré lépte' zörejét, szava' hangját; itt nem lehete csalódás; bizonynyal ő ez.

'S mégis kételkedék. Ajkai' vidorsága, arczszinének fénye, fogai' vakitó fehérsége, hajlékony nyaka' kellemteli könnyűsége, — mind ez gyönyörrel ötlék szemeibe; csak egyetlenegy dolog sérté őt, mint egy kirívó álhang az érdekes harmoniában. Azon gyengéden epedő szemeket csak kettős kék üvegen által láthatá: a' vezér' neje szemüveget horda.

Vernon kapitány még egyszer pontosan megnézé őt, 's midőn azon grotesk kék vonalt látá, melly ezen lelkes arcz' finom vonatait keresztül vágá, nyugtalanító kétsége között is jó kedélybe esett, talán azon bohózatos ideáknak engedve át magát, melylyek lelkünkön néha, még a' legkomolyabb ügy mellett is, keresztül reppennek, vagy

tán észrevevén, minő nevetséges fordulatot vön a' román. A' fiatal nő hideg és csöndes maradt. Arcza' egy vonatát nem változtatá el; Vernon kapitány' köszöntését komolyan és nyiltan fogadá el könnyű fejbiczczentéssel. Fehér arczán sem zavar, sem pir nem mutatkozék. A' kapitány kétségkivűl idegen volt előtte, magaviselete olly gyanú 's gondtalan volt; nyugodtan és egyenesen álla hosszu bársonyruhájában mint egy antik szobor, mellynek tunicája mozdulatlan redőzetben hull alá.

A' vezér a' néma jelenés' személyein legelteté szemeit; viseletökből következést látszék huzni akarni. De a' hallgatás nem tarta sokáig, 's hamar bevégződék az említett arczvonatjáték.

„„Én nem kisérendem önt, — felelt a' vezér; — későn van 's ma az ezredesnél van légyottom. Egyedűl mehet tehát, asszonyom, kivévén ha Vernon kapitány nem akarja kisérni.“‘

E' szavakkal Vernon kapitányhoz fordult a' vezér, 's beszédét egyenesen ehhez intézve folytatá: „„Mit gondol ön, erről?“‘

„Kivánsága szerint cselekszem, vezér ur,“ mondá Vernon kapitány, ki szavainak minden módon erőtetés nélküli hangzást akara adni.

„„Valóban, inkább szeretném, ha nőmmel együtt itt várakoznék ön rám. Ismerkedjék meg vele: különben visszajövetelemkor talán megmondhatom, mikor megy el az ezred Spanyolországba. Adieu, kapitány ur!“‘

És ezzel lassan eltávozék Brousac ur, 's csak mikor az ajtónál volt, tevé e' szavakat hozzá: „Most látja ön, hogy féltő nem vagyok.“ *V—a.*

(Vége következik.)

Magyar játékszini krónika.

„Mi baja kendnek János, miért olly szomorú?“ kérdé egykor egy falusi úr kocsisát. ‚Jaj, tekintetes uram! csak nincs nekem azóta jó kedvem, mióta a' negyven mázsás szekér át ment a' mellemen?‘ — Igy vagyok én is mióta Dériné asszony, engem szegény 25 urat, a' damisz kötényért megczibált; azóta sem étvágyam, sem kedvem a' birálgatáshoz. Jul. 27. voltam utólszor a' magyar színházban 's azóta mai napig (aug. 29.) nem. Felrándultam Pozsonyba és Bécsbe, hogy felejtse kigyó farka' vágását. Az útazás, gondolám, visszaszerzendi kedvemet, étvágyamat. Voltam Pozsonyban leginkább azért, hogy a' Hirnök' szerkesztőjét és a' szemleiró urat, színről színre láthassam. Ez utóbbik nekem kivált igen érdekes látvány fogott lenni: részint, hogy kilessem vonásaiból azon nagy haragot, mellyel az Athenaeumot és Schedel urat „„tönkre akarná silányitani“‘ mint a' Jelenkor szokta mondani, részint, hogy megismerjem azon „franczia urbanitásu“‘ magyar criticust, ki a' minapában hozzám leereszkedni, egy boros kupával homlokba vágni és engem, veleszuletett nyájasságával, „gazembernek“‘ czimezni méltóztatott. En szegény siheder és pusztai merveilleux ezért sokkal tartozom neki, mert olly valamire figyelmeztetett, mit eddig nem tudtam. Mi parlagiak, ha össze jövünk valahol a' kaszásoknál, vagy kukoriczatörésnél, tekintetes vagy nemzetes urazni szoktuk egymást 's arczainkat jobbról és balról szépen megcsókoljuk. A' szemleirótól azonban azt tanultam, hogy ez a' legleglegújabb magyar criticában már nem divatos többé, hanem a' tekintetes, nemzetes úr helyett a' gazember czimzet jött módiba, és arczcsók helyett a' kancsóvali homlokba-vágás, annyira, hogy ki evvel nem él, azon mindjárt megismerik, hogy a' korszellemmel nem halad 's nevezetesen a' hirnöki szemlét nem olvassa, melly quintessentiája az észnek és a' criticai urbanitásnak. Illy új divat szerint akartam én is a' szemleiróval megismerkedni, de fájdalom, az én igen nagy szerencsétlenségemre, nem jöheték össze a' szemleiró úrral 's egy napi Pozsonyban mulatásom után haza kelle térnem Rómából a' nélkül, hogy a' pápát megláthattam volna. — Távollétem alatt Pesten nagy dolgok mentek végbe. Argirus királyfi meglátogatta a' magyar színházat, de a' mint mondják, nem nagy örvendezéssel fogadtatott, hihetőleg azért, mert nem hozta el magával Tündér Szép Ilonát, csak levelet iratott magának vele Tündérországból Pestre. Munkácsy úr, ki őt a' magyar színházba bevezette, a' publicumnak ezen hidegségét gorombaságnak vette 's azt mondá, hogy ha másszor illy úri vendége leszen, nem hozza a' magyar színházba, hanem egyenesen a' némethe viszi. Ez nem volna szép ollyan hazafitól mint Munkácsy úr; annál kevésbbé, mivel ezen egész bajnak ő maga az oka, ki, tolmácsa levén Argirus királyfinak, a' királyfi és Tündér Ilona közti viszonyokat nem adta elő amúgy isten' igazában, hanem csak feléből harmadából, holott a' játékszini czédulán is azt hirdette, hogy Tündér Szép Ilona is jelen leszen. Ebből azután az lett, hogy most már a' publicum azt sem akarja hinni, hogy Munkácsy úr Tündér Ilonát vagy Argirus királyfit ismerné, és valaha látta volna, 's azt gondolja, hogy azon Argirus királyfi is, kit bemutatott, valami kóborló garabonczás diák lehetett, Csákány Laczinak régi korhely pajtása. Mióta Munkácsy úr Argirus királyfival igy megjárta, azóta nincs semmi kedve, a' dolgot szégyenli és nagyon haragszik; elhagyta minden humora, legjobb barátjával Kunossal is össze veszett, disputál minden emberrel és eskuszik mennyre földre, hogy az a' szomorú fiatal ember, kit ő bemutatott, Argirus királyfi, a' mi onnan is kitetszik, mert aranyos ruhája volt. Én nem voltam akkor Pesten, tehát nem szólhatok a' dologba, de úgy tartom nem is tanácsos pusztai embernek városiak' dolgába avatkozni; kivált a' hol minden ember ollyan nagyon haragszik, ott legjobb hallgatni nehogy kupával törjék be a' becsületes ember' orrát. — Másik nagy ujság, mi távollétem alatt történt az, hogy már megint nincs a' magyar színháznak igazgatója, hogy Szentkirályi Móricz úr letette hivatalát. Öt én nagyon sajnálom és sajnálja minden ember, de kivált az igazgató választmány és a' magyar színészek mind, kivévén Schodelné asszonyt, ki vele soha sem sympathizált. — A' légszesz világitás is készülőben van. Helmeczy már ki is hirdette, hogy Árpádot légszeszszel ébresztették, de, a' mint hallom, ez még nem volt igazi légszesz, csak amollyan viaszból készült, melly a' publicumra csepeg. Istenem, mennyi nevezetes dolog történik csak egy hónap alatt is! — Azt mondják, hogy ezután Árpádot minden évben fel fogják ébreszteni egyszer, aug. 22., mert hogy sokszor legyen ébren, azt a' hazafiak nem szeretnék. Ez a' buzogányos úri ember nem sokat cerimóniáz, hanem

amúgy szemtől szembe ollyan igazakat mond, hogy unokáinak hátokat jéghideg futja keresztül, a' mit a' hazafiak nem mindnyájan szeretnek. Lám a' Hírnök milly sokáig haragudott érte, pedig ő csak Pozsonyból hallgatta! hát ha még ott állott volna tavaly aug. 22. a' hol én; majd kiszorították még a' hazafiságot is belőlem. — Illy szépen számot adván a' közönségnek, hol kóriczáltam egy hónap óta, elkezdem ismét szomorú kötelességemet, a' színházi referádokat. Adjon isten nekem 25 úrnak sok türödelmet és ollyan jó húmort (de nem magyart), hogy senkit, de kivált színésznőt, és kivált énekesnőt és legkiváltabb a' derék Dériné asszonyt meg ne bántsam.

Mielőtt a' szó rám kerülne, hallja meg a' közönség előbb Vörösmarty urat, neki több joga van szólni az Athenaeumban mint nekem. **25.**

Aug. 26. Tékozló.

Aug. 27. Fiesco. Érthetetlenség 's több öreg és apró hibák által ékelenített előadás. A' szerep nem tanulás, úgy látszik, egészen el akar hatalmazni színpadunkon 's ez, ha egyszer másszor bocsánatos volna is, de jövendőre szomorú kilátás. A' legbotránkoztatóbbakat nem akarjuk most megnevezni; mert úgy hiszszük, magok is pirulnak akadozásaikért; de kénytelenek leszünk azt tenni, ha meg nem szűnnek a' közönség' türödelmét kisérteni. A' nőkön kivül, kik rendszerint tudják leczkéiket, dicséretes kivétel Lendvay, ki Fiesconak nagy és fárasztó szerepét feszített szorgalomnak 's nagy készültségnek jeleivel adta 's e' felett egy párszor kénytelen volt még akadozó társait is kisegíteni. Társaitól olly kevessé segítve, 's vagy tüze által elkapatván vagy rosz szokásától nem menekhetvén, ő is gyakran az érthetetlenség' hibájába esve, a' várakozásnak meg nem felelhetett. Déryné (Julia) rekedt volt. Fáncsy is, ki különben jelesen adá a' szerecsent, néhányszor elforgatá a' beszédet, szóval majd minden baj össze jött, hogy ezen sok tekintetben nevezetes színmű' hitele csökkenjen. Tanulságtalan volna részletesebb birálatba bocsátkozni, a' hibák gyökeresek 's annyira elágazottak, hogy azokat itt kimeríteni alig lehet; miért is csak azon fő megjegyzést teszszük, hogy illyféle színművet soha sem kell csak szükségből előráncantani, hanem inkább rá gondosan elkészülve csak akkor előállítani, midőn remélhető, hogy előadása a' mű' szellemi gazdagságának 's a' várakozásnak jobban megfelelhet.

Ezenkivül még két rendbeli észrevételünk van. Az egyik nyelvbeli, mellyen hamarabb által eshetünk, a' másik életbe ható, mellyet színészeinknek 's mindeneknek, a' kiket illet, különös meggondolásúl ajánlunk.

A' kört némellyek színpadunkon még most is kőrnek mondják, mi a' nyelvbuvárnak minden esetre figyelemre, söt vitatásra méltó tárgy lehet, de miután azt az újabb nyelvdivat körnek határozta, rövid ö-vel, igen visszásan esik színészeink ajkairól az ellenkezőt hallani. Tovább a' jutÁnd, adÁnd (jutand, adand helyett) stb. még gyakran hallatnak. Mi szükség ezen barbarismusra? Szép-e ez, vagy tán szabályszerű? Miért nem mondanak ezen urak halÁndó-t, mulÁndó-t. Így legalább következetesség volna beszédeikben.

Másik észrevételunk a' már sokszor (úgy látszik hiába) megrótt érthetetlenség ellen szól. Volt idő, midőn délczeg termettel, sebes mozgásokkal, pompás öltözettel, harsány, 's ha nem a' nézőket, de legalább a' színházat (melly nem ritkán gyarló anyagokból állott) megrázó hanggal fellépni érdemnek 's a' művészetben főnek tartatott. Most szigorúbb lőn a' kor' kivánata: az emberek érteni szeretnék legalább, minek tapsoljanak. 'S ebben, fájdalom, épen olly müveknél nem részesülhetünk, mellyek tartalma azt leginkább megérdemlené. Eredeti nagyszerű müveink nem igen levén, itt leginkább fordításokról lehet szó. Gyakran már a' fordító nem bír eredetijével 's azt erőtetett, elcsigázott mondásokban adja, melly daczol a' leghelyesebb szavalással is; de hol a' fordító elég szerencsés vala is kereken 's magyarán kifejezni eredetiét, ha az nem egészen mindennapi gondolat, mellyet színészeink saját nyelvökre átfordíthatnának, bizonyosan csak feléből harmadából 's vagy toldva vagy megnyesve fogjuk azt tőlök hallani, valódi nyomorékját annak, a' mi valósággal. 'S kérdjük, lehet-e akármi 's kivált nagyszerű müvet így éldelhetővé tenni? A' ki szerepét híven megtanulja, nem ügyel mindenkor a' szavalás' szabályaira 's természetlen ugrással kifejezést, hatást vadász, mielőtt érthető volna. 'S lehetséges-e ez? Hathat-e valaki, a' kit nem értettünk? — Nem az operák, parodiák, bohózatok iránti előszeretet, korunk elfajúlt izlése, nem egyéb ellenséges körulmények, hanem ezen nem-lény, ezen érthetlenség a' magyar színház' (leginkább a' komoly szindarabok' előadását értjük) megölő betüje. A' józan ember kifárad, a' müvelt, a' lelkes fellázad, ha előtte órákig érthetlen, összefüggés nélküli dolgokat fecsegnek. Mi van ennél gyötrőbb a' világon? Ez fölül van minden türödelmen: rosz játékot eltürünk hazafiságból, érthetetlent nem. Nekünk, hogy színházunk valódilag megkedveltessék, jeles eredeti vagy fordított színművekre van szükségünk, 's ezeknek olly előadására, melly az eddigiek' nagyobb részéhez nem hasonlít, mellyet érthetőség 's kifejezés' ereje népszerűvé 's kivánatossá tesz. **K.**

Egyveleg.

— **Törvényszéki eset.** — Következő igen különös eset van a' párisi törvényszékek' megitélése alatt: Egy festész, ki olly festménynyel foglalatoskodék, melly crotonai Milo' szomoru halálát ábrázolja, az utczán egy athleticus emberrel találkozék. Miután óriási termetét 's erős izmait csodálta, ajánlást tön neki, hogy szolgáljon mintájául. Az ifju ember megegyezett 's a' jutalom képes is volt őt kisértetbe hozni. Különben nem is kelle mást tennie, mint meztelen egy törzsökhöz kötözött ember' állását utánoznia, hogy a' festő minél jobban képzelhesse Milo' állapotját, midőn így megkötözötten a' vadállatok eltépték. Mikor a' minta készen állt, így szólt a' művész az ifjuhoz: „Most gondolja ön, hogy oroszlán rohan önre 's föl akarja falni; erőlködjék, iparkodjék ön minden módon tőle megszabadulni.“ A' minta mindent megtön, a' mit lehete, de a' művész nem elégedék meg nemtelen és erőltetett convulsióival, 's minden tanácsa sikeretlen maradt. Ekkor igen különös segédszer ötlék eszébe; bement az udvarra, szabadon ereszte egy nagy kutyát 's az ingerlett állatot a' szerencsétlen fogolyra uszítá. A' fiatal ember' ijedt mozdulatai nyomban csodálatos természeti szint öltének magokra. Az örvendő művész palette-jéhez siete 's míg a' megmart és megszabadalt minta fájdalmasan kiáltozott, ő is így fakadozott ki: „Derék, jeles, csak így folytassa ön. Oh ez már jó!“ Az ülés egy teljes óráig tarta. A' minta, iszonyuan megtépve, nagy fájdalompénzt kiván.

— **Vasutak.** — Az angolországi vasutak' majd 350 mérföldnyi kiterjedésüek 's közel 500 millió pengő tallérba kerültek.

Az Athenaeumból hetenként kétszer, ugymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy ív; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden két ív. Ára a' kettőnek helyben kihordással 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boríték alatt 5 ft. 48 kr. cp. — Velinpéldányok félévenként egy forinttal drágábbak. — Évnegyedenként is válthatni példányt 2 ft. 30 kr., postán 5 fttal. Kiadó-hivatal Pesten, Hatvani-utcza. 594. szám, 2d. emelet.

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betüivel.

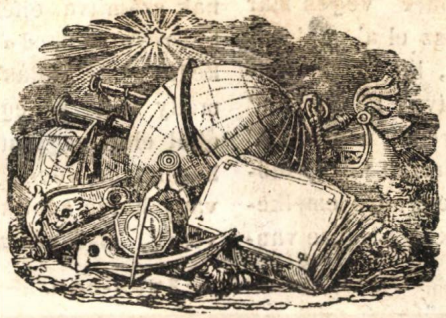

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

MÁSODIK ÉV

Második félév. **Pest, september' 6. 1838.** **20. szám.**

Tartalom: Pons' cometájának megjelenése 1838-ban (*Nagy Károly*). — Napoleon' képe phrenologiai tekintetben 's valami ezen tanról. Vége (*Dr. Czilchert Róbert*). — Lengeség (*S—j—y*). — A' három életkor. Nyilazó Amor (*K.*) — A' kék szemüveg. Vége (*V—a*). — Magyar játékszini krónika (25 és *V.*) — Egyveleg.

Pons' cometájának megjelenése 1838-ban.

—

Ezen kis cometának folyó évbeni előfordulta azért tartozik a' legnevezetesebbek közé, mert olly közel jön a' földhöz, mint a' pálya' terjedsége és állása szerint átaljában lehetséges, — az éjszaki földfélgömb őt útjának legnagyobb részén láthatja, 's ezen kivül általa napi rendszerünk' egyik eleme, melly maig csak hypothetice volt felvéve, Mercurius' tömege, tetemes közelítéssel biztosíttathatik. Igen fontos lett e' szerint útjának szigoru előre kiszámitása, melly szerint földünk' mind azon pontjain, hol égvizsgálatok tétetnek, feltalálása könnyü, vizsgálata folyvást tartó lehessen.

Bremiker Károlynak tartozik a' tudós világ köszönettel, hogy a' nagy munkát magára vállalta 's egyszersmind nevezetes ügyességgel végezte*). Tábláiba, augustus' kezdetétől december' végéig foglaltatnak napról napra mind azon adatok, mellyek szerint a' cometa' helye könnyűséggel meglelhető. Közöl egyszersmind egy csínos égabroszt, mellyen a' cometa' útja látszik. A' cometának augustusi útja, szerinte, a' kos' fő csillagánál kezdődött, lassan haladván ezen, α arietis mellett éjszak felé **). Septemberi útja is igen lassú, a' Medusa' feje', a' Légy és a' Háromszeg csillagzatok közt, de világossága nő 's reménylhetni, hogy ezen hóban több helyeken feltaláltatik. Octoberi útjában sebessége inkább inkább nő, valamint fénye is; keresztül megy Andromedán, Cassiopeján, Cepheus' közepéig. Novemberben csaknem egyenes vonalu útján iszonyu sebességgel halad délfelé 's a' hónak utolsó napján, Ophiuchus ε és δ csillagai közt épen keresztül megy. Decemberi útja végre görbült, lassúbb 's a' hó' vége felé fénye elenyészik, mert szinte egy időben kel fel a' nappal.

September' 24.-től fogva november' 15-dikéig, folyvást felül van a' láthatáron (le nem megy), legnagyobb éjszaki elhajlását

*) Bővebb tudományos előadását lásd Encke astronomisches Jahrbuch für 1840.

**) Augustus hóban a' cometa még nem találtatott meg a' bécsi observatoriumban.

october' 30. éri, holott october' végén már közel 28° déli elhajlásával vész el a' nap' sugarában. Azoknak kedveért, kik parallacticai nézö csővel vannak ellátva, közöljük a' cometa' állását minden negyedik napra. A' cometa' felkelte és lemente berlini közép időben van adva, valamint az egyenes emelkedés α és elhajlás δ, berlini közép időre vannak számítva éjfélben (= 12 óra); az utolsó két rovatban, $d\alpha$ és $d\delta$, az egyenes emelkedés' és elhajlás' órai változását találhatni, melly változás egy, két vagy három órára éjfél előtt vagy után, egyszer, kétszer vagy háromszor véve, tulajdon jegyével levonatik vagy hozzá adatik*). Másod perczek helyett végre, első perczek' tizedes részei vétettek.

Pons' cometája 1838-ban.

Hónap és nap		felkelte		lemente		α egyenes emelkedés		δ elhajlás		$d\alpha$.	$d\delta$
September	2	6 óra	32′	0 óra	54′	37°	8′6	+ 29°	44′7	+ 0″3	+ 0′6
„	6	6	6	0	52	37	36·7	30	7·9	0·2	0·7
„	10	5	38	0	52	37	58·4	31	20·5	0·2	0·8
„	14	5	6	0	54	38	12·2	32	39·8	0·1	0·9
„	18	4	28	1	1	38	16·3	34	7·0	+ 0·0	1·0
„	22	3	39	1	18	38	8·3	35	44·0	— 0·1	1·1
„	26					37	45·0	37	33·1	0·3	1·2
„	30					37	1·6	39	37·3	0·6	1·4
October	4					35	51·1	42	0·6	0·9	1·6
„	8					34	1·9	44	47·9	1·4	1·9
„	12					31	14·6	48	5·4	2·1	2·2
„	16					26	53·7	51	59·4	3·4	2·6
„	20					19	49·7	56	32·9	5·6	3·0
„	24					7	38·3	61	30·5	10·0	2·9
„	28					346	0·9	65	30·8	17·3	+ 1·5
November	1					314	16·5	64	55·3	20·5	— 2·7
„	5					286	7·6	56	58·7	13·9	6·9
„	9					269	0·0	44	28·4	8·0	8·3
„	13	16	8	11	28	258	58·0	31	29·0	4·9	7·4
„	17	17	6	9	7	252	33·9	20	11·2	3·2	6·4
„	21	17	28	7	37	248	6·7	9	2·9	2·3	5·1
„	25	17	38	6	29	244	50·2	+ 3	42·6	1·8	4·1
„	29	17	44	5	32	242	24·3	— 2	14·9	1·3	3·4
December	3	17	48	4	43	240	44·0	— 7	14·6	0·8	2·9
„	7	17	53	4	1	239	54·9	11	34·3	— 0·2	2·5
„	11	18	1	3	23	240	11·8	15	26·4	+ 0·6	2·3
„	15	18	15	2	52	241	55·8	18	57·0	1·6	2·1
„	19	18	33	2	28	245	20·7	22	3·2	2·6	1·8
„	23	18	55	2	13	250	11·9	24	35·6	3·3	1·4
„	27	19	17	2	4	255	49·1	26	28·6	+ 3·6	1·0

folyvást fenn van

Nagy Károly.

NAPOLEON' FEJE

phrenologiai tekintetben

's valami ezen tanról.

(Vége.)

A' phrenologia' gyakorlati alkalmazása, vagy a' kül alakok' megítélésére, vagy a' gondolkodás és cselekvésmódra, vagy a' tanításra és nevelésre, vagy a' törvényes gyakorlatra, vagy végre a' gyógyításra vitetik. Milly rendkivül csábítók és sokat igérők illy alkalmazás' hasznai, nagyon is szembetünő. Mert p. o. mennyivel több biztosságot és valóságot nyujtana egy illyen koponyaphysiognomia, mint a' Lavaterféle arczphysiognomia, melly csupán puha és változékony részek után ítél! mi nagy volna a' neveléstudomány' jelessége, ha a' gyermekek-

*) $\delta' = \delta \pm d\delta t$ és $\alpha' = \alpha \pm d\alpha t$, hol δ' és α' a' vizsgálat' idejének, $12° \pm t$, megfelelő elhajlás és egyenes emelkedés.

nél biztosan tudni lehetne az uralkodó tehetségeket és hajlandóságokat, 's ezek' kifejtésében vagy lenyomásában csalhatatlan irányt tartani! mennyit nyerne a' törvénytudomány, a' bűnösök' kiismerésére, a' büntetések' beszámítására, a' javíthatók' javítására nézve, 's a' javíthatlan bűnösök' halálos büntetése' eseteiben! milly előlépésre tarthatna számot a' gyógytudomány, a' lelki betegségek' megismerésében 's jósolásában, és a' törvényszéki orvostudomány a' kétes esetek' meghatározásában. De fájdalom Gall' theoriája olly messze van még ezen tökélytől, 's olly tele hiányokkal és kétségekkel, hogy annak minden egyéni alkalmazását felette merésznek, jogtalannak és veszedelmesnek kell nyilatkoztatni. Mennyi hiányzik még, hogy minden esetben, 's minden egyes személynél az agyvelő' külső formájáról annak műszereire, teljes bizonyossággal lehessen húzni következtetést, mennyit változtatnak itt a' külső körülmények, betegségek, sérülések, izommozgás 's a' t. ha szinte a' tan' előítéleteit egészen megengednők is. 'S valljon a' műszerek, maga Gall szerint is, nem csupán a' hajlomot képezik-e valamelly lelki sajátságra, melly még előbb a' lélek' szabad befolyása által ébresztetik 's határoztatik el? Ha például valakinél a' gyilkos-orgán tetemesen ki van fejlődve, de jól 's erkölcsileg neveltetvén, soha sem gyilkolt: nem volna-e igazságtalan ezen embert gyilkosnak mondani 's bezáratni csupán azért, hogy történetesen egy törvényes vizsgálat alkalmával nála ezen orgán találtaték! Végre igen terhessé teszi a' gyakorlati alkalmazást ezen műszerek' tapintás általi kitanúlásának nehézsége, minthogy Gall maga is megvallja, miként ő igen keveseket ismert, kik az újjak' ezen ügyességével 's finom tapintásával bírtak volna.

Azonban Gall' tudományának általános alkalmazása, az emberek' lelki tehetségeinek, hajlomainak 's vágyainak megítélésére, nem csak ártatlan, hanem a' természet-vizsgálás' e' részét hatalmasan előmozdítja 's az embertant és a' phyisiognomicát igen sikeresen egészíti ki, feltevén hogy hamis és hazug charlatánok által el nem csavartatik, félre nem magyaráztatik, 's vissaélések' forrásává nem tétetik, a' mi

valamint minden új tudománynak, úgy Gall' rendszerének is igen sokat ártott.

Nem lesz talán érdektelen Gall' theoriája' előrebocsátott vizsgálása után, a' világ' egyik legnagyobb emberének koponyáját illy tekintetben megszemlélni, 's ez által azon rendszer' fonákságait példában látni:

Noha Napoleon már 1821, 52 esztendős korában meghalt, fejének valódi formája, csak 1834 az orvosa Antomarchitól kiadott, 's azonnal a' császár' halála után készített gipszlenyomat által jött köztudomásra. (Következő adatok egy a' párisi Gazette medicaleban, 1834. 24. és 29, szám. foglaltatott értekezésből vétettek ki.)

A' mi Antomarchi' lenyomatán előre is szembe ötlik, az a' csekély hasonlatosság ezen nagy ember' minden létező szobraival, képeivel és medailleivel, hol mi természetesen csak a' koponya' csontidomait tekintjük, mellyekre sem soványodás, sem halál nem gyakorolhat befolyást. 'S ez megerősíti a' már sokszor fenforgott állítást, hogy Napoleon' minden képei kisebb nagyobb mértékben hibásak. Legtöbb hasonlatosságot mutatnak még mindjárt Aegyptusból haza térte után megjelent arczképei, midőn a' művészek nem érzék még magokat kényszerítve, hogy őt idealizálják. Consullá 's császárrá léte után ellenben mindinkább megváltoztaták természeti typusát, míg végre az, egy egészen illedelmi lön: olly körűlmény, melly minden nagy ember több művész által egymás után készített arczképeinél elő szokott jőni. Mindenik ugyan is hozzá ad vagy elvesz valamit, mindenik személyesítni törekszik a' lángészt, 's egyes kitünő tulajdonokat, a' népben uralkodó képzelődés szerint, 's a' valót csak úgy használja, mint az emlékezés' segéd eszközeit. 'S így származnak azután bizonyos abstract alakok, mellyek alatt nagy emberek századokig élnek a' nép' emlékezetében. De minden más fejeknél, nagyobb mértékben szenvedé e' változást Napoleon' feje. Mint bajnok és császár, hódoltató és törvényadó, egy hatalmas császárság' állapítója és uralkodója, akará, hogy egész világ csodálja 's uralja nagy lelkét, erejét és bölcseségét, 's ez egyes charactervonásokat kifejezni ügyekezének a' művészek arczképeiben, miben őket Napoleon' arczvonásainak természeti szépsége jelesen

segíté. Úgy festék őt, mint Trajánt 's a' Caesarok' ruhájában, teste valódi arányait megváltoztaták, koponyáját nagyobbá tevék, 's ez utóbbit talán Gall' tanának csábító befolyása alatt.

Vegyük tehát fel, mint tennünk is kell, hogy Napoleon minden eddigi rajzai inkább ideálok mint valódi arczképek, így magában semmivé lesz mind az, a' mi fejéről boncztermészet- és koponyatani tekintetben mondatott; 's e' jegyzés nem kevesbbé alkalmazható Gall' iskolájának az antik fejekről mondott itéletéről is, mivel az ó művészet még inkább czéljául vevé a' szépség' kinyomását, 's még több bátorsággal jobbítá ki a' természeti hiányokat műveiben, mint az új.

Napoleon valódi fején, a' gipszlenyomat szerint, először is a' koponya' kicsinysége lep meg bennünket, melly Canova' 's még inkább Chaudet' szobrain főleg a' homlok körül tetemesen van nagyítva. Annak Antomarchi által 20 hüvely és 10 lineányira szabott horizontalis kerülete is egészen közönséges és a' „csodálatos homlok, a' császárság' bélyegét viselő koponya" csak a' költő (Victor Hugo) felmagasztalt képzeletében létezett. Már ez által is szembetűnőleg megczáfoltatik azon phrenologiai tan, hogy a' lelket az agyvelő' 's ennek megfelelő koponya' nagyságához képest mintegy mérhetni. Mert Napoleonnál még is csak nem lehet, mint ezt Spurzheim Cartesius' fejével, Gall' hypothesise mentségére, tevé, a' nagy tehetségeket kétségbe hozni. Különben úgy látszik, hogy a' természet nem ritkán illyen tévedéseket enged magának, a' koponyatan' igazságai ellen, mert p. o. Voltaire' és Raphaël' fejét még kevesebb kedvezéssel ruházta fel e' tekintetben.

Az élő Napoleon' fejét ugyan egy phrenolog' újjai sem merészkedének tapogatni, minthogy ő Gall' tudományát épen nem kegyelé; de orvosa, Antomarchi, azonnal halála után, megvizsgálá az élettelen koponyát. Ez memoirejaiben következő orgánokat említ Napoleon' fején: 1. tettetés — 2. hódoltatás — 3. jószivűség — 4. képzelő erő — 5. dicsvágy — 6. ember-ismeret — 7. helybeli emlékezet — 8. kiszámítás — 9. hasonlítás — 10. causalitás' műszereit. Már pedig Antomarchi' ezen meghatározása, melly az élő császár' jól ismert characterében alapszik, igen kevés pontban látszik megegyezőnek a' gipszlenyomaton mutatkozó organumok' magyarázatával, melly (kihagyván az egyes műszerek' részletes leirását) Gall' elvei szerint Napoleonnak következő characterképét tűnteté előnkbe: „Egyenes értelem, de magas fogalmak' tehetsége nélkül, hű emlékezet névszerint helyekre, teljes képtelenség számtudományra 's minden positiv tudományokra; jótékony, szelíd 's a' félénkségig óvakodó character; sok büszkeség de igazságszeretet által mérsékelve; kevés hajlandóság a' szép művészetek iránt, kivevén a' hangászatot, szóval egy ember, ki minden hatáskörben haszonvehető, de kitől lángeszméket 's fényes tetteket épen nem lehet várni."

Minő igaz arczképe Napoleon' nagy lelkének!!

De ha Napoleon' koponyája phrenologiai tekintetben keveset jelentő is, azt meg kell engedni, hogy művészi tekintetben, az arczvonások' összehangzása által, rendkivüli szépségű, 's az egész arcz, a' szép arányban levő részek 's legfínomabb vonások által igen kellemes benyomású, míg egyszersmind nézése, melly ugyan a' gipsznyomatban hiányzik, érczakaratját, féktelen indúlatit 's hatalmas szellemét fejezi ki. Melly összetételből megfejthetni Lavater' itéletét, mellyet ez, az arcolei hős' képe felett mondott: egy sas' fölsége, egy tigris' alacsonyságával párosúlva.

Dr. Czilchert Róbert.

Lengeség.

Leány! ki szívvel játszani
Nem adnád üdvödért;
Szerelmed, míglen hű valál,
Üdvömmel, hidd, fölért.

Milly könnyü üdvöt osztani,
Rabolni mennyeket;
Ezt lány, mosolygva, percz alatt
Ezerszer megteszed.

Gyönyört ha lelsz illy lengeség'
Tündérjátékiban,
Illy szép 's veszendő birtokért
Esengni hasztalan.

Mert üdv helyett a' kéjpohár'
Öblébe bú vegyül,
'S a' szívből mint szelíd galamb
A' béke elröpül.

Csalatni kínos érzemény,
'S csalatva illy korán,
Fölleg borítja szívegem'
Az élet' hajnalán.

Egész szívem volt birtokod,
Az elhagyott, szegény,
Morzsácska volna még enyém,
Mosolygna a' remény.

De, várni fényderűt nekem
Így lányka nem lehet,
Reám azóta létöröm,
Szerencse nem nevet.

S—j—y.

A' három életkor.

Emlékkönyvbe.

Játszásnak, szerelemnek van kora, van nyugalomnak;
Balga, ki e' három korra ügyelve nem él.

K.

Nyilazó Amor.

Görögből.

Isten vagy, kettős nyiladat két szívbe lövellve;
Szolga vagy, egy nyillal sebzve csak egyet, Amor.

K.

A' kék szemüveg.

Franczia novella.

(Vége.)

Bronsacné asszonyság semmi hang, semmi mozdulat által nem árulá el magát. Egyre nyugott és mozdulatlan vala; a' fiatal tiszt újra vizsgálta.

„Megengedi, madame — így kezde szólani —, hogy szabadon beszéljek, tartózkodás nélkül, mint katonához illik. Úgy látszik, már láttam kegyedet; — ismeretesnek látszik kegyed 's azt még sem merném állítani. Mióta itt vagyok, egész visszaemlékezésemmel dolgozom, minden gondolatimat összeszedem: de a' tárgy- és dologban mindig hibázik valami. Úgy látszik, mint ha a' velenczei carneval' zürzavarában volnék, hol minden szó csalárd, minden arcz hazudó. Bocsásson meg, asszonyom, de majdnem kisértetbe jövök azt mondani kegyednek, mint egy átöltözött de még is megismert patricius nőhöz: tessék levenni az álarczot!"

E' szavakat azon fél titzteletteljes, fél galant hanggal mondá, mellyre a' fiatalok törekednek, nehogy vakmerőségökért gorombáknak, vagy együgyűségökért nevetségeseknek tartassanak.

A' fiatal nő e' szavakat is az eddig mutatott elfogulatlansággal látszék hallani; de pontosan oda nézvén sejthettük volna, hogy szájszegletei majd észrevehetetlen mosolyra vonultak el.

„Az egekért; madame, — foytatá kénytető hangon a' kapitány — vegye le kegyed álarczát!"

„„És kegyed — válaszolt a' fiatal nő — nem venné le a' magáét?""

E' szavak' hangoztatásában ollyan nyakasság-mutató csúfolás fekvék, mit a' kapitánynak lehetlen volt volna észre nem venni. Ő felelt:

„Nem kegyetlen tréfa az, madame, magát ennyire tettetni? Megvalljak mindent önnek? — Midőn e' szerencsétlen kék szemüveggel látám, azt vélém, Raphael' madonnája' képét látám, kötővel szeme előtt."

„„De hisz' kegyed is szemüveget hordoz — felelt a' nő —, 's kegyednek szinte azon ellenvetéseket mondhatnám!"" .

Vernon kapitány elpirult. Asszonyi gonoszkodás' áldozatának kezdé magát tartani; a' vezér' előjóslata eszébe jutott. Szerencsétlenségére megemlékezett a' vezér' ezen szavaira: „Valami csínos özvegy lehet, ki unalmában mulattatást keres, 's önnel játékát űzi." A' fölvállalt nevetséges szerepet únni kezdé. Szégyenlett valami gyermekes gonoszkodás' játékeszköze lenni.

„Minden alázatossággal megismerem — monda ő — hogy méltán nevetségesnek látszom kegyed előtt. Mint gyermek, hagytam magammal játszani: azt vélém, semmi illedelemhez értő asszony nem fog abban gyönyörködni, hogy ok nélkül űzzön olly férfiúból csúfot, kit nem ismer, kin nincs mit megboszúlnia."

„„Mit akar ön ezzel mondani?"" kérdé Bronsacné asszonyság, nagyobb nyugalommal mint a' kapitány ohajtá.

„Minden komolyan kivánt áldozatot meg tudok én fogni 's meg tudok hozni. Irhat nekem a' nő 's tőlem szerelemtanúul teljes megtartóztatást kivánhat; azt mondhatja hozzám: irántam érzett szerelmének legfőbb jele az leend, ha barátai' csúfolódását 's a' mindenben a' grotesk oldalt kitaláló párisiak' gúnyait elszíveli; — ezt, még egyszer mondom, én megfoghatom. De hogy azon asszony hidegen és pajkosan bánik velem, mint

valami játékszerrel, ez sért és bánt engemet. Az illy módot nem találom szerelmetesnek 's nem hihetem, hogy a' szerelmet illy caprice' és apródad ostoba mulatkozás' kivitelére lehetne használni.“

Vernon kapitány tűzzel beszélt, szemeit szilárdan feszítve a' vezér' nejére; ekkor megszűnt, a' kérdés' hatását elvárva, melylyel heves mondását befejezé.

„„Még nem értem önt,“ szólt ez.

„Meg fog kegyed érteni“ mondá a' kapitány, boszúsan rántva le szemüvegeit 's haragosan pillantva a' fiatal nőre.

„„Ki kezeskedik önnek arról — felelt ez — hogy a' szóban levő asszony önt kicsúfolni 's kijátszani szándékozott?“

„Ezt az tanusítja — mond a' tiszt — hogy most e' pillanatban is játszik velem és kicsúfol; hogy egy órája már, mióta előtte állok, a' nélkül, hogy rám akarna ismerni, hogy szíve' nyugtalanságát egy jel, egy mozdulat elárulná. Jelelje meg ezt magának, asszonyom: még szavai' 's tetteinek felelőségét is elhárítani magáról, ez több mint coquetteria, ez kegyetlenség.“

„„Azt hiszi ön — mondá Bronsacné asszony —, hogy a' férfiak nem szinte kegyetlenek? 'S hát ha azon keserűen vádolt asszony csak ellenboszút áll önön, férfiút kényszerítve arra, mire őt férfiú kényteté. Mit mond ekkor ön? Hallgasson meg:

„„Egy éve, — hogy egy fiatal leány boldogul ámbár szegényen élt anyjával, és nem kére mást az égtől, mint e' nyugalmas élet' egyre tartását. Történetből meglátja őt egy derék, becsületes tiszt — így mondák —, belé szerete 's elvette. A' fiatal lány csinos volt, vagy annak tarták; a' férj féltő lön, de nem mint valami olasz, ki nejét megéteti 's övében gyilkot hordoz; ezen féltés csak megöl, de nem csúfol ki 's nem aláz meg. Az, kiről én szólok, lélekben volt féltékeny 's kellemes modorral, mosolygás- és tréfával ajkain: nem akará megölni nejét; — pfuj, olly büntetés látszott előtte elégnek, mellyel vásott gyermekeket szokás megfenyíteni.“

„„Egy napon fölkeresé őt 's így szóla hozzá tréfás hangon: Madame, önnek szép, majdnem igen szép szemei vannak; hogy el ne veszszék fényöket, legyen szabad e' kék szemüveget átadnom. — 'S e' szavakkal olly szemüveget nyujta át a' fiatal nőnek, millyen az enyém 's öné. A' nő eleinte tréfának gondolá; a' férj komoly lön, a' nő ellen állt. Fenyegetőzésre került a' dolog; a' nő azt mondá — mit tudom én? — hogy megszökik, magát megöli, — de a' férj kineveté; engednie kellett. Nemde jeles mód asszonyt magához kötelezni? — elrútítani, hogy biztosan maradjon. És ha most ezen nő mulatságból magát megboszulandó mást akarna kinevetni, mint ő kinevetteték, ekkor is anynyira igaztalan- és bűnösnek mondaná ön őt? — Mit szól ehhez?“

Vernon kapitány növekedő figyelemmel hallgatá e' beszédet 's azon örömmel, melylyet érezni szokás, mikor bizonytalan zavart helyezetből szabadúlunk ki.

„Tehát még sem csalódám, asszonyom! — így szólt végtére; „azon nő és én közöttem nem játszaték más, mint nyolcz napos komédia; mivel ő vele férje gyáván bánt, neki is hasonlóan kelle velem bánni; nekem kelle olly tettért szenvednem, mellyet én nem tevék, 's ostobaság volna jutalmat nyerni azon föláldozásért, mellyet ő is nagynak ismere el. Szomorú következtetés, asszonyom!“

A' kapitány átható szóval beszélt; menő félben még egyszer visszafordúlt és mondá: „Csak egy kérésem van még kegyedhez, madame; ha többé nem látandom, engedje meg, hogy még egyszer úgy láthassam, mint akkor, midőn először találkozánk. Megteszi kegyed?“

Bronsacné asszonyság vonakodott egy pillanatig; de azután meglepetés- és örömkiáltást tön a' kapitány; a' fiatal nő el nem rutítva állott előtte, szép szemeit leirhatlan gyöngédséggel sülyesztve el az övéiben. Az álarcz lehullott; egymásra ismertek.

A' kapitány szótlanul vizsgálá egy ideig a' gyönyörű arczot, melly egész fényében sugárzott, hasonlóan a' felhőből előtünő csillaghoz. Azon gyöngéd, szelid pillantás vala, melly szivére olly mély benyomást tön.

„Oh madame, mondja legalább, hogy ez többé nem caprice, nem csúfolás; mondja, hogy néha emlékezni fog reám, 's nem nevetend ki. 'S mit is tettem végre, mint hogy vak szerelemből kegyed' akaratjának alávetém magamat?“

„„I love you!““ mondá komoly hangon a' fiatal nő, kezét szivére téve.

Azon pillanatban harmadik személy érkezett a' terembe. Bronsac volt. A' kapitány 's az ifju nő nyugodtan maradtak, el nem halaványulva, arczokat el nem fordítva; elszánva voltak, 's várták, mi fejlik ki.

„Kapitány — mondá a' vezér —, egy hét mulva Spanyolországba megyünk, 's ez okból beszélni valóm van önnel.“

E' szavaknál kezét nyujtá nejének, és elvezette. Mikor a' nő eltávozott, folytatá: „Kapitány ur, még nem végezé be egész történetét; de az utolsó szakaszt magam is tudom.“

Vernon kapitány azonnal átlátta, hogy a' szinlés itt nem segít; nem szóla tehát egyebet, mint: „Hogy' érti azt ön?“

„Ön ismét látta szép ismeretlennéjét — folytatá a' vezér, szokott módon mosolyogva —; nyilatkozás történt ön 's ő közötte.“

A' vezér elhallgata, de midőn a' kapitány nem felelt, folytatá: „Uram, egyikünknek nem szabad Spanyolországba mennie.“

„„Az nem én vagyok““ mondá a' kapitány.

„Hogyan? ön megtagadja a' vitát?“

„„Nem, vezér; de visszajövetelünk után, ha önnek tetszendik. Ha meg kell halnom, előbb adósságom le akarnám fizetni királyomnak. Én Spanyolországba megyek.““

„Azt akarja ön, hogy gyávának tartsam?“

„„Ön az ellenkezőt tudja.““

„Én nyomorultnak kiáltom önt, ha nyomban meg nem ví; hallja ön?“

„„Legyen! de előbb engedje meg ön, hogy barátaimnak következő tartalmu levelkét irhassak: Vernon kapitány tudtára adja bajtársainak, hogy Bronsac vezér nejével kék szemüveget hordat, mert szép kék szemei vannak.““

A' vezér' szemei láthatólag elhuzódtak.

„Jól van, legyen! monda; visszajöttünk után Spanyolországból; szavát adta kapitány úr. — Csak egy mód van, ismeretlen nőjét meglátnia — őt özvegygyé tenni.“

Mikor a' hadi sereg visszajött Franczia-országba, nem vala többé szó a' párviadalról Bronsac vezér és Vernon kapitány között. Átlátta-e a' vezér, hogy bizonyos esetekben a' golyó mit sem bizonyít? Mi igen hajlandók vagyunk azt hinni.

Bronsacné asszonyság', született Lucy Incobald' nevében elválási panasz tétetek le az első kérelmü törvényszék előtt. A' panasz' fő czikkelyei között ez volt a' legkülönösebb:

„Bronsac úr gonoszságból nejét kék szemüveg' hordására kényszerítette.

V—a.

Magyar játékszini krónika.

Aug. 28. Sevillai borbély. Régi ismerősökről nem szólunk, millyen Szilágyi (Bartolo) 's kivált a' született Figaro Szerdahelyi; szólunk csak az új ismeretségekről: Joob (Almaviva) igen kedvesen énekelé szerepe' első szakaszait — bár ezt mondhatnók játékáról is — de nem olly szerencsével a' későbbieket. Oka az lehet, mert tán még nem ment egész szerepén át tanulásainak azon finomabb nemével, melly mint a' mester' utolsó keze, szokta lesimitni a' mü' durvaságait. Mit, ahhoz képest, hogy olly kevés szerepet játszik és olly ritkán lép fel, az igazgatóság és közönség méltán megvárna tőle. Operistáink közül őt és Contit látjuk legritkábban, annál nagyobb jogunk van tehát kivánni, hogy kielégitőt adjanak. A' mai estvének dísze, Szerdahelyi mellett, Éder Luíz (Rosina) volt. Ő a' meglepésig jól énekelt 's ezen szerep a' pesti magyar színpadon még nehezen adatott ennyi tetszéssel, mint ma. Benza Basilióból és magából botránkoztató carricaturát csinált. Ajánljuk neki Udvarhelyit (ki egy idő óta olly ritkán mutatja magát) előképül, ki nem csak énekel, hanem játszik is jól, és nagy hatással, a' nélkul, hogy túlzana. Benza a' mint öltözik, mozog, mind valóságos casperliád 's arra van számitva, hogy a' karzaton röhögést okozzon, a' minthogy a' karzatiak — a' józan izlés' szégyenére — egy énekét ismételtették is, 's fájdalom! ollyat, melly inkább ordítozás, mint ének volt. Illy úton nem müvészszé, hanem komédiássá képezzük magunkat. Színész legaljasabb szerepében se feledje el soha, hogy müvészet' templomában van.

Aug. 29. Kean. A' czímszerepet Lendvay adá, azon hibákkal többnyire mint előbb, és sokkal kevesebb hatással mint Egressy szokta.

Aug. 30. Montecchi és Capuletti. Zettelmann, az ulmi színháztól, Theobald' szerepében tetszéssel lépett fel. **25.**

Aug. 31. Először: Korszellem. Vigjáték 4 felv. Irta Raupach, ford. Fekete Soma. E' vigjáték, vagy inkább bohózat, nevetségessé akarja tenni a' korszellemtőli félelmet, melly körül belül épen az a' szellemi világban, mi a' divat az anyagiban, 's melly már nevénél fogva, minden kor' sajátja. De nem csak ezen félelmet teszi a' szerző nevetségessé, hanem azokon is költői igazság szerint boszút állat, kik a' korszellemet, a' kor' kivánata szerinti haladást, visszanyomni törekednek. A' mü maga Raupach' jobbjaihoz tartozik 's az előadás megfelelőleg jó: különösen mulattatólag játszott Megyeri, ki a' gyáva Töksi Pelikánt rettegéseiben 's fel-felbátorodásában a' legtermészetesebben ábrázolá, és Szerdahelyi, ki Bodóban a falusi nyers együgyüséget állitá elő.

V.

Egyveleg.

Örök mozgás az egyesült-státusokban. Az egyesült-státusokban a' speculatiok' vigyázatlanok 's többnyire böszültek. A' mai felemelkedést holnap már bukás követheti, vagy követi szükségképen. Nagy és nagyszámu kincsek jőnek elő ta-

vaszig a' földből; ugyan annyi merül oda vissza, elébb hogysem a' fák' levelei lehullnának. Az amerikai ezen meg nem indúl. Neki, hogy izmos inait felcsiklandhassa, erőszakos rázatások szükségesek. A' közvélemény 's prédikálószék megtiltják vérmes testalkatának az érzéki éldeleteket, a' bort, asszonyokat 's fő ranguak' fényüzésének fitogtatását; a' kártya 's koczka tilalmasok reá nézve; az amerikai tehát a' munkában keresi azon erős izgattatásokat, mellyekre szüksége van, hogy az életet érezhesse. Ő örömmel veszélyezteti magát a' speculatióktól pezsgő tenger felett. Ma a' habok felhőkig felvetik őt, 's éldeli hamarjában e' pillanat' győzödelmét. Holnap a' hullámok' tajtéka közt enyészik el; ez őt meg nem háborítja; ő hideg vérrel vár, 's vigasztalja magát jobb jövendő' reményével. Ezen kivül, míg a' kereskedés foly, míg némellyek felgazdagszanak, mások tönkre jutnak: az alatt bankok támadnak 's hitelt terjesztenek, — vasútak és csatornák keletkeznek, — a' gőzhajók, gyáraikról a' folyókra, tavakra, tengerekre iramlanak; a' pálya mindig külebb nyúlik a' kereskedőkre, vasútakra, csatornákra, gőzhajókra és bankokra nézve. Néhány személy veszt: de az ország nyer; az ország népesedik, mivelődik, fejlik, az ország előre megy. Go ahead! *)

Ha az életet a' mozgás és az érzemények' 's eszmék' gyors egymásra következése teszi: úgy itt százszorosan él az ember; minden csupa forgás, minden csupa mozgás és iszonyú hánykolódás. Tapasztalásokat tapasztalások, vállalatokat vállalatok követnek. Gazdagság és szegénység egymás' sarkában járnak 's felváltva foglalják el egymás' helyét. Míg a' mának nagy emberei lelökik a' trónusból a' tegnapiakat, már magok is félig ki vannak abból fordítva a' holnapnak nagy emberei által. A' szerencse csak egy évszakig tart; a' tekintet csak addig, mint egy villám. Egy ellenállhatatlan ár mindent magával ragad, mindent szétőröl, 's mindent új alakokban állít vissza. Az emberek változtatják lakjokat, éghajlatukat, mesterségöket, állapotjokat, pártjokat, felekezetöket; a' statusok változtatják törvényeiket, tisztviselőiket, alkotmányokat. Maga a' föld, vagy legalább a' rajta levő épületek részt vesznek a' közönséges állhatatlanságban. Ez örvénynek közepette a' társasági rendnek fennállása csodának, megfoghatatlan anomáliának látszik. Majd azt mondanók, hogy ez a' társaság, melly a' vak történettől egymás mellé vitt különböző elemekből van alkotva, 's mellyben mindenki, egy saját szeszélye és érdeke szerint módositgatott karikában forog, miután egy pillantat alatt, habtöltsérként égig emelkedett, mulhatlanúl porrá válva fog öszveomlani; — de sorsa még sem lészen ez. Ez ingó rendszernek közepette van egy álló pont; 's ez a' házi tűzhely, vagy világosabban szólván: a' házassági nyoszolya. Egy szigorú, ollykor a' vakbuzgóságig kegyetlen őr eltávoztat e' szent ponttól mindent, mi annak állását megingathatná, és ez: a' vallási érzemény. Valamíg ez álló pont sérthetetlen lesz; valamíg az őr, melly rá vigyáz, szigorú őrködésében megmarad: mind addig a' rendszer, komoly veszélyek nélkül új meg új czigánykerekeket hányhat, 's újabb újabb látszató változásokat szenvedhet; ostorozhatja a' szélvész: de szilárdságánál 's ragaszkodó pontjánál fogva össze nem fog omlani, hanem fenn maradand. Sőt még egymástól csaknem független külön csoportúlatokra is tördelődhetik: de azért el fogja boritni a' földet, 's nőni fog terjedelmében, segédforrásaiban 's benső erejében.

(Franczióból.) **Fábián Gábor.**

*) Előre, mars! E' szójárást Crockett ezredes, egy nyúgoti nyers férfiú 's congressusi tag kapatta fel. Azt mondják, midőn egy szomszédjának fia, levélben engedelmet kért volna tőle leánya' megkérhetésére, Crockett neki e' laconicus választ adta: Előre, mars!

Török igazságtétel. Egy szemtanú következőket beszél e' tárgyról: Mult martiusban egyik constantinápoli kávéház' ajtaja előtt ülvén, egy török tisztet láttam néhány törvényszolga' kiséretében a' vásár felé jőni 's egy sütő' (Baecker) boltjának irányzani lépéseit. A' törvényszéki személyek' jövetele több hidegvérü török' kiváncsiságát fölébreszté, kik nyugton dohányoztak körülem; ekkor fölkeltek, letett papucsaikat fölvevék 's a' sütőbolt felé indultak. Én példájokat követém. Odaérkeztemkor már az egyik szolga el kezdé méregetni az árba bocsátott kenyereket, míg a' görög eredetü sütő nyomorú ábrázattal oldalvást álla. Néhány kenyér meglehetősen lehúzta a' mértéket, de nem sokára egy oldalvást eső határhoz jutott a' török, melly a' mértéket közel sem üté meg. Ekkor a' tiszt' majdnem észrevehetetlen jeladására a' szolga egy kalapácsot és szeget vön elő széles övéből 's míg társa a' csalóka sütő' fejét az ajtófélhez nyomá, annak füllependékeit csodálatos ügyességgel minden pörczerimonia nélkül leszegezte. Azután a' biró tintát, tollat, papirost vett övéből elő, néhány szót fölíra, 's a' törvényző csapat odább állt. Ez alatt a' constantinapoli utcza-ifjuság összegyült a' szerencsétlen leszegezett körül 's ezt csufolá és sértegeté; azután pedig apródonként hosszu szőrü szelídekek jöttek látogatóba 's egymás után minden kenyeret elhordtak a' boltból. — Két órával később ismét keresztül mentem a' piaczon 's láttam, hogy a' dolgok a' régiben álltanak. Csak estennen, nap' lementével, mikor a' kegyes imán' szava imádságra hívja minaretje' magasáról a' hivőket, jött egy politiaszolga 's fölszabadítá a' foglyot. Ha megtörténik, hogy valaki folytatott csalás által új kiszegezést érdemelt, törvény szerint nem a' régi lyukba üttetik a' szeg, hanem a' fül ujra átlyukasztatik. Azon észrevételt is tevém, hogy a' constantinapoli sutők rendesen mélyre eresztve hordozzák turbánjokat, hogy fülbélyegeik takarva legyenek. Ha a' mi sütőink (így fejezi be tudósitását a' szemtanu) hasonlóan büntettetnének, közülök egyik másiknak füle sem maradna.

Scribe. Egy franczia hirlap átnézését adja azon emelkedő tiszteletdijnak, mellyet Scribe szerencséje' emelkedésével együtt kapott. — 1812-ben egy szindarabjáért 100 francot kapott, könyvekben fizetve ki. — 1816-ban a' falusi oskolát 150 frankon adá el. — Ory grófért kapott 400 fr.; a' látogatás-ért Bedlamban (1818.) 400 frankot. 1822-ben Valeriát 3000 frankért adá el, 1823-ban a' hó-ért 700 frankot nyert; 1834-ben Bertrand és Raton kézirata 4,500 frankért kelt el, míg végre Bertrand és Raton' kinyomatásakor 148,000 frankra emelkedett Scribe' irói tiszteletdija.

Pof. Gotterell Tamás Jersey' szigetén nyolcz napi fogságra — kenyér és viz mellett — itélteték a' kir. törvényszék által, mivel részegségében nejét felpofozta.

Carthago. Parisban egy társaság keletkezék, melly föladásúl tette magának vizsgálatokat tétetni a' hajdani Carthago' fekvés-helyén. A' munka már elkezdeték 's egy szép ház kiásaték fresco festéssel és mozaikkal. Tizenöt szekrény meg is érkezett már Toulonba a' gyüjtött régiségekkel.

Az Athenaeumból hetenként kétszer, ugymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy iv; társából, a' Figyelmezőből, minden keddon egy iv. Ara a' kettőnek helyben kihordással, 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boritók alatt 5 ft. 48 kr. cp. Velinpéldányok félévenkén két forinttal drágábbak. Evnegyedenként is válthatni példányt 2 f. 30 és postán 3 ftos. Kiadó hivatal Pesten, Hatvani utcza, 594. szám.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betűivel.

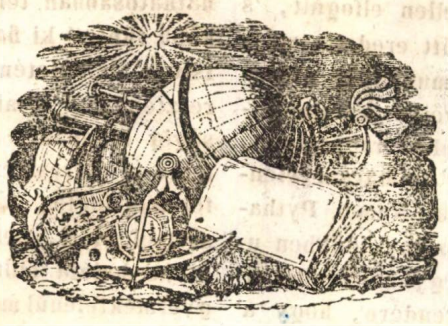

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

MÁSODIK ÉV.

Második félév. **Pest, september' 9. 1838.** **21. szám.**

Tartalom: Eszmék Magyarország' történetének philosophiájához. Folytatás (*Pulszky Ferencz*). — Szőke leány (*Erdélyi János*). — Hunyadi' védangyala (*Nagy Ignácz*). — Magyar játékszíni krónika (25.). Egyveleg.

Eszmék
Magyarország' történetének philosophiájához.

II. IDŐSZAK.

Német befolyás, szent Istvántól Kálmánig. 1000—1114.

Nekünk, kétlő 's hideg század' gyermekeinek nehéz képzelni azon buzgóságot, melylyel a' kereszténység a' középkorban hivő lelkeket megszállta, azon termékenyítő erejét, mellyel a' köz életre, tudományokra 's mesterségekre hatott. A' kereszténység, mint egy híres iró mondja, villanyszikra volt, melly az éjszak' hadakozó népeit ébresztette, magasabb szellemi müvelődésre emelte, 's az új nemzeteket lelkületökben, 's alkotmányokban elrendezte 's alakitotta. Az egyház mintegy védfedél volt, mint a' minden felett elterjedő mennyboltozat, mellynek ótalma alatt a' népek békésen kezdtek elrendezkedni, 's törvényesen, 's jogosan alakúlni. E' szerint István is a' kereszténység' felvétele után a' nemzettel egyetemben folytatá a' magyar alkotmány' dicső palotájának épitését, mellyhez az ázsiai szerződés, 's Árpád' rendelései az előcsarnokot képezték. Kereszténység 's elrendezett szabadság volt a' két fő elv, mellyből minden törvényei folytak, 's ezen két fő eszmében rejtezett a' harmadik is, a' régi törzsökfejek' hatalmának korlátozása, mellyek a' vezér' felsőségét büszkén, az ázsiai kötés' értelmében csak hadban ismerték el korlátlanúl, 's vitézségök-nyerte birtokaikban függetlenül uralkodtak. Ezen hatalom ugyan már a' kereszténység' behozatala előtt megcsonkúlt, 's kitünőségében azóta mind inkább vesztett, minden lázadásoknál azonban újra mutatkozott. Eltörlesztése volt az egymást felváltó királyok' fő czélja, 's bár mennyire különbözött is lelkületök, bár mint ellenkeztek német vagy görög hajlomaik, ezen elv mégis örökül hagyatott királyról királyra. Ez fejti meg az árpádiak' nagy rendszabásait: az idegenek' kiváltságait, 's némileg a' kereszténység' buzgó terjesztését is, melly kétfelül támadta meg a' törzsökfejek' tekintetét, midőn a' rabságot eltörlesztè, 's a' királyt a' szentség' fénykoszorújával övedzé körül.

Ha a' törvényhozások' történeteit az óvilágban vizsgáljuk, csaknem mindenütt látjuk, hogy eredetök istenekhez emeltetett. Jól ismerék a' régi törvényhozók az emberi gyar-

lóságot, melly minden új ellen elfogúlt, 's hajlandó azt, mi szemei előtt eredett, megvetni, 's azért nem vágytak munkájok' eredetiségének hirére, 's törvényeiket a' régi hithez, mint legbiztosabb alaphoz ragasztván, mindenütt mint az istenség' tolmácsai jelennek meg, így Móses, Minos, Numa, Pythagoras, Mohamet. A' keresztény időkben ugyanazon nézet' emelte az egyházi rendet a' törvényhozó testnek első rendére, hogy a' törvényeknek külsőképen is a' vallás' szentségpecsétje ne hibázzék. 'S így azon gyülésben is, mellyben István alatt a' régi rendszerhez, melly ez alkalommal el nem töröltetett, a' kor' kivánságai szerint új határozatok kapcsoltattak, fő helyet foglal az egyházi rend' fényes állásának biztosítása, törvény 's dézmafizetés által. Átlátván továbbá a' király az egyház' elve igazságát, hogy keresztény rabszolga nem lehet, a' rögtöni kivitelnek lehetetlenségénél a' megváltás tétetett lehetségessé, 's a' felszabadítás javasoltatott. A' büntető törvények középkori szellemben a' viszonzás' 's vérpénz' eszméin alapúlnak, 's így a' vérboszú' megszüntetésével e' részben is a' művelődésnek rés nyittaték, végre a' királyi méltóság' fentartására felségsértési törvény hozatott. Hazánknak ezen első írott törvényei főkép' külsejökben sokat hasonlítanak a' frank capitulárékhoz, 's zsinathatározatokhoz, mi azon befolyás mellett természetes, mellyel a' külföldi születésű egyházi rend, azon időben minden tudomány' élénk őre, 's termékeny középpontja, a' gyülésre hatott, de annál kitünőbb István' érdeme, hogy csak a' valóban keresztény, 's a' magyar nemzetiséggel nem ellenkező, elveket alkalmaztatá országára, az akkor már kifejlett, 's egész Európában virágzó feudalismus' elmellőzésével. — A' pogányság azonban még mindig le nem volt győzetve, 's a' jámbor királynak még többször fegyverhez kelle nyúlnia, most az erdélyi Gyula, most a' bolgár Achtum ellen. Különös jelenet a' kereszténység' historiájában, hogy csaknem mindenütt karddal is hirdették, mintegy ellenvetésül azoknak, kik a' békeparancsolót erőtlenítőnek hinnék.

István élete' többi idejét királyi tiszte teljesítésének, 's az istenszeretetnek szentelte, 's áthatva a' kereszténység' isteniségétől, egy keresztény király' középkori ideálját testesítvén, áldásteli tetteivel az új vallást leghathatósabban terjesztette. Nagyságát leginkább tünteti ki fia Imre 's unokája Péter, kik István' lelkületének kettős irányát, a' kereszténység' 's művelődés' felé, egész a' túlságig kiképezve öröklék. Imrének lágyabb lelke a' kereszténység' tettre késztő oldalát fel nem fogta; a' szentség' pálmája lebegett szemei előtt, nem a' királyi korona, 's még atyja' halála előtt, szűz házasságban élve, gyermektelenül meghalt. Péter ellenben, cselszövények által eltávoztatva a' király' közelebbi rokoni, István' halála után királyi székre ült, Magyarországot német földdé kivánta változtatni; — országlása a' szent Istvánénak torzképe volt. A' finom olasznevelésűnek nem tetszett a' büszke magyar' komoly lelkülete, 's alkotmányának korlátai; tobzódva akart ő élni, egy korlátlan király, az emberiség' magasságain. Midőn azonban német zsoldosokat tartani, 's a' hivatalokat németekkel betölteni kezdé, a' magyarok, kik első királyuk' újításait hálásan fogadták, Péter alatt a' nemzetiséget féltve, Abát választák királynak. De ez is elhagyatott a' nemzettől, midőn a' Pétert segitendő császár' engesztelésére a' Lajtántúli részeket neki átengedni kész, ez által az ország' teljességét, a' haza' méltóságát megsérté. Péter nem tanúlt szerencsétlenségén, 's hűbérbe fogadván Magyarországot a' császártól, tulajdon vesztét maga okozta, — a' belháború kigyúlt, 's az Oroszországból meghitt András lett vezére. Mind azok, kiknek István' bölcs rendelései, Péter' nemzetelleni zsarolásai, 's Aba' durvasága megelégületlenségre okot adtak, a' régi istenek' minden tisztelői, az erkölcsiség' minden baráti, 's minden igaz hazafiak, tőle várták különböző bajaik' enyhítését. De ő magas hivatásának meg nem felelt, 's a' megelégületlenek' legdurvább, 's a' mint látszott, leghatalmasabb részének megengedte minden újítások' eltörlesztését, 's az ősi szokás' általános helyrehozatalát. Ezen engedelem vérpatakokkal árasztá el az országot, a' nép a' papok, dézmaszedők 's németek ellen dühöngött, de a' pogányság' ezen durva, 's eleinte győzelmes kitörése sem árthatott a' kereszténységnek, 's István' rendeléseinek, mert Péter' meggyőzetése után átlátta András, hogy csak a' keresztény nemzetiségben léteznek a' jövendő' csirái, 's egész éltében országlásának első hibáját helyre hozni iparkodván, ezen

pusztítás is az új vallás' diadalmává változott. András a' német császár' boszújától rettegve, ki Péter alatt Magyarországot már hűbérei közé számítá, egy nagy következésű rendszabásnak alkotója lett, midőn vitéz öcscsét Bélát segítségűl Lengyelországból elhítta, 's az ország' harmadrészének urává kinevezte. A' herczegség ugyan a' királysággal, mint két kard egy hüvelyben, össze nem fért 's háboru volt következése; de utóhangja levén, 's nagyobb arányban utánzása a' törzsökfejek' csaknem egészen független hatalmának, ezen felosztás' a' nemzet' szellemével megegyezett, 's azért, a' herczegséget mind a' mellett, hogy először is a' király' vesztével végződött, még többször találjuk a' magyar történetekben.

András' meggyőzetése 's halála után Béla az ország' állapotját zavarban találta, a' pogányság' a' kereszténység' színe alatt, mint hamutól fedett tüz, mindig tovább harapozott, a' birtokosok uzsorások' kezében voltak, a' pénz' értéke különbözött, az egész országban fejetlenség uralkodott. Illy nagy bajok' enyhítésére rendkivűli eszközhöz nyúlt Béla, az ország' minden helysége (villa) által két követet választatván, hogy az egész haza' képviselőivel a' nehéz időknek megfelelő szükséges rendszabásokról tanakodhassék. A' csoportosan megjelentek a' pogányság' 's ősi szokás' helyrehozatalát, az újítások' elenyésztetését 's a' külföldiek' 's kereszténység' kiirtását fenyegetve kivánták, 's a' király' kénytelen volt a' pogányság' ezen utolsó nyilvános merényletét fegyveresen elnyomni. Bölcs rendelések a' pénzverés iránt, 's szoros igazságkiszolgáltatás jegyzik meg rövid uralkodását, melly alatt az áruk' becse is meghatároztatott a' tudatlanok' megcsalatásának nehezítésére, bizonyságúl a' történetvizsgálónak, mennyire távol volt a' magyar a' kereskedés' fogalmaitól.

Salamon' országlása csak a' régibb történetek' ismétlése, egyfelűl a' királyság, 's megette a' császár, ki merényletével fel nem hágy, Magyarországot német hűbérré változtatni, másról a' herczegség, Béla' fiai közt megosztva, lengyelekre 's a' nemzeti erőre támaszkodva, köztök ingerlő tanácsosok, a' törzsökfejek' régi függetlensége' megnyerésére zavart 's visszavonást szerezni iparkodók, végre messzebbről a' görög udvar, melly a' hatalmas szomszédország' gyengítésére a' belháború' lángját nevelni igyekszik. Ezen súrlódások 's háborkodások közt előre látható volt a' herczegekkel tartó nemzeti erő' győzelme. —

Gejza rövid királysága alatt 's László' uralkodásának kezdetével még mindig tartott az egyezkedés' Salamonnal, mi a' pápának alkalmat nyújta befolyását ezen országban is erősíteni, de László egy új szent István, 's mint ez a' keresztény király' ideálját személyesítvén, erős lelkűletével 's igazi vallásosságával szükségtelenné 's lehetetlenné tette a' befolyás' maradó megalapítását, mi főképen azért nevezetes, hogy akkor épen VII. Gergely, a' lángeszű Hildebrand, viselte a' tiarát. — Két hatalom uralkodott a' középkorban a' népek felett, világi, 's egyházi, császár 's pápa, feudalismus 's hierarchia, viszonos függés- 's korlátozással, 's ezek most VII. Gergely alatt összeütköztek, de a' császárság' fénye, a' feudalismus' aczélereje, 's mesterséges gépezetök nem bírt az egyház' tiszteletével, az ész' hatalmával, a' pánczélos nemesség' a' fegyvertelen alrenddel. Mert az investitura csak a' harcz' jelszava volt, az elfajúlt császárság' alázítása, 's az elnyomott nép' boszúja rejtezett alatta, 's ez enyhítették, midőn a' bársonyban született Henrik, Canossa' várában, a' kovácsfi Hildebrandtól három fagyos napokon át, könnyű ümögben az egyházi átok' feloldozását várta. 'S hogy ez volt a' harcz' belső értelme, ezt mutatja az egyházi rend' magaviselete, melly mindig a' szótlan szenvedő népet boszúlva, királyi koronákat alázott, sőt hogy azon mélység, melly őt a' feudalismustól elkülönzi, a' késő századokig áthágatlan maradjon, a' coelibatus' jármát vette vállára, hogy elkülönözve nagyoktól, kikhez öt a' házasság' csatolhatná, csak nagyobbrészint alrendű atyafiai által köttessék össze a' világgal. 'S így a' magyaroknál is nagyobb befolyást nem nyert a' pápa, mig férfias 's vallásos királyok, magas hivatásokkal megegyezőleg, 's nemzetiképen uralkodtak, mint László, kinek érdemei olly mélyen be voltak vésve a' nemzet' szívébe, hogy holtát három esztendőkig siratta. Fő elvei, mint törvényeiből is látszik, az egyházi rend' biztos szabályozásában, 's vagyon' bátorságának megerősítésében, 's a' pogányság' kiirtásában (alatta tiltattak el az áldoza-

tok forrásoknál, fáknál, szikláknál) pontosúltak össze. László' halála után Kálmán lett király, a' selyp, kancsal, 's béna; 's a' szép Álmos a' herczegséggel megelégedett. Ez jegyzé meg a' magyarokat az europai müvelődés' bélyegével, hogy ázsiai fogalmaikat elfelejtve, a' lélek' felsőbbségét a' testen, 's a' szellemi erő' uralkodását elismerték, a' keresztény elvek' győzelmét a' király' formátlan teste bizonyítá. Ő végzé szent István' nagy munkáját, a' kereszténység' behozatalát 's rabszolgaság' elenyésztetését, midőn a' pogány rabszolgáknak a' házasságot megtiltotta. Néhány törvényeiben századát sokkal megelőző egy szellem leng, mellyekben t. i. a' boszorkányperek megszűntetnek, a' gyermeköl ő csak egyházi büntetés alá vettetik, 's a' kolostoroknak 's egyháznak ajándékozott szerfeletti halastavak visszavétetnek. Alatta végződik, midőn a' kereszthadak' német zsaroló csapatjai Magyarországban vesztöket találják, a' németek' befolyásának első szaka, kezdetben jóltevő, a' kereszténységgel a' müvelődés' magvait elhintő, később mind inkább nemzetelleni, 's ellenséges, de minden külső ereje mellett hatásnélküli. Kálmán alatt mutatkoznak a' görög befolyás' első jelei, a' constantinápolyi nevelésű herczeg Álmos' ármánykodásaiban a' király ellen, ki nemzeti erőre támaszkodva, ellenénél mindig erősebb volt, 's az ingerlékeny király' kegyetlenségében, mellyel cselszövényeivel fel nem hagyó atyafiát, sőt ártatlan fiát, Bélát is, a' görög udvarnál olly igen szokott módon, megvakíttatá.

Így látjuk, hogy a' magyar történetek' ezen szakában a' magyar mindig haladott, 's országa virágzott, midőn nemzetiség' volt vezércsillaga, nemzetiség, melly a' kor' kivánatait megérti 's velök összeolvad, mint ezen időszakban a' kereszténységgel. A' következő időszak ugyanezen elvet igazolja, mutatván, hogy az ország' hanyatlott, 's a' magyarok aljasodtak, valahányszor a' nemzetiség' külbefolyásnak alárendeltetett.

(Folytattatik.) ***Pulszky Ferencz.***

Szőke leány.

Virágvasárnapon
Sétál leánysereg,
Lányok közül egyben
Páromra ismerek.

Halvány is, szőke is,
Miként magam vagyok;
Tudom mi a' neve
'S felé kacsingatok.

Egy pillanatot kell
Szemébe játszanom,
'S ha szívesen fogad,
Körüludvarlanom.

'S körüludvarlom őt,
Kis ég nyilik szemén,
Leírva képemet
Kis égben látom én.

Ah! még szemében is
Másolva én vagyok;
A' szőke gyermekért
Akár meg is halok.

Erdélyi János.

Hunyadi' védangyala.

A' lasslovizei átjárás' oláhországi részén a' 15dik század' derekán néhány magas tölgy' árnyékában magános révészlak emelkedék, igen közel ugyan a' Dunához, de hatalmas gát által ótalmazva annak gyakran kicsapongó hullámi ellen. E' lak, mint minden oláh ház, igen egyszerűn vala épitve, 's csak annyiban különbözék a' mintegy óranegyednyi távolban elterülő roppant oláh helység' házaitól, hogy gallyból font oldalai nem agyaggal 's földdel, hanem kivül 's belül két sor terméskővel valának erősítve, sükerrel daczolhatás végett, rendkivüli áradás' idején talán egészen odáig szivárogható habjaival a' mély 's azon helyen szük medrü folyamnak. Ezenkül még nagyobb is vala egyéb közönséges épületeknél a' révészlak, 's nem csupán, köz szokás szerint, egy hajlékból állott, mellyben télen emberek 's barmok legjobb egyetértéssel sütkéreznek a' kormos tüzhely körül, hanem három külön lakrészt foglalt magában. A' Dunához legközelebb álló rész mintegy harmadfél ölnyi magos szálfákra épült 's két más'él öles gerendán nyugvó, fából egyszerűen készült, csapóhíd által vala kapcsolatban a' ház' másik két részével, és e' szerint lakója, mihelyt akará, elkülönözheté magát a' többi lakosoktól, ha a' csapóhídat fölvoná, 's így aztán tetemesb erő ellen is szerencsés sükerrel védheté magát. Ez óvó rendszabály épen nem volt fölösleges, mert a' ház' másik két része dombon fekvék, mellynek

mindig magasbuló hátrészét sűrü erdő koszoruzá, 's ez többször szolgált menedékül a' közel török földről átszökött gonosztevőknek, kik már nem egyszer rohanák meg a' magános révészlakot; de mindig siker nélkül, mert első neszre mindig valamennyi lakos az épület' első részébe vonult, a' csapóhidat fölvoná, és a' háztetőről durva faragványu parányi toronyban felnyuló zajharangot meghuzá, mire a' közel helységből azonnal csapatonkent érkezék segély, mert a' lakosok jól tudák, hogy e' harang' kongása vagy rablók' megjelentét, vagy a' révész-hídasnak háborgó hullámokkal küzdését adja tudtokra. Addig pedig, mig a' segély megérkezék, tízszerte nagyobb erővel is bátran szemközt állhatott a' révészlaki család. —

Az érintett váralaku épületrészt a' szomszéd falu' első alapítása óta folytonosan Ferranda család' mindenkori feje laká gyermekivel, a' közvetlenül hozzá kapcsoltat pedig rokoni, mig a' legszélső 's legtágabb, mellynek ajtaja a' dombra nyilt, a' révészlegényeknek 's barmoknak szolgált biztos tanyául. A' család' ifjabb férfi tagjait számos év óta kereskedési küldöttségek' vezérletével szokta megbizni több vagyonosb és nagyobb összeköttetésü kereskedő, ugy, hogy több fiatal Ferranda nemcsak a' szomszéd török, hanem a' közel görög birodalom' nevezetesb kereskedő városiban is megfordult, 's néhányan közülök a' világhirű Velenczében sem valának idegenek. E' körülményből, évek' eltölte után, müveltség' kezde áradozni az egész révészcsaládra, melly mindinkább kitünteté durva szomszédai közül, 's végre a' vajda' figyelmét is annyira megnyeré, hogy hol egyik, hol másik Ferranda titkos irományok' és üzenetek' átvitelére is használtaték a' szomszéd török 's görög tartományokba, sőt Onutz, a' legfiatalabb Ferranda, egyike volt azon meghitt sürgönyvivőknek, kiket Drakul vajda a' nagy Hunyadi Jánoshoz küldözgete, midőn a' törökök elleni háboru folytonos élénkségben tartá a' magyar és oláh udvar közt a' kölcsönös közlekedést. Századok' óta virágzott e' család egyszerű igénytelen magányban, 's valamint a' vajdák' megkülönböztetésével, ugy a' környék' lakosinak mindig növekedő őszinte tiszteletével, folyvást dicsekedhetni vala szerencsés. A' sors maga is kimélni látszék mostohaskodó játékival a' boldog révész-családot. —

* * *

1444dik évi november' 12dikén délután a' révészlak' első részében, magosra élesztett lángok körül, mint látszék, fontos ügy tartá együtt Ferranda család' fiait, mert a' hajlék' legtávolabb zugában egy alvó gyermekre borult asszonyon kivül egy némber sem vala jelen; tehát titkosan akara fiaival 's rokonival tanácskozni a' családfő. A' hajlék' falán, hálókon, evezőkön 's vizafogásra használni szokott néhány szigonygerelyen kivül, czifra némberruhák függének 's guzsalyok, ezek mellett pedig néhány török kard, dsida, talán valamelly török rablócsapattól elszedett zsákmánydarabok, 's egy kanóczpuska, minővel azon korban még igen kevés alacsonyabb helyzetü oláh dicsekheték. A' tüzhely' legkényelmesb oldalán egy ősz fürtü aggastyán ült; mélyen homlokára nyomult magas kecskebőr süvege alól tömötten gyürüzének széles vállaira hószín hajszálai, és bokros pillái alól korával egészen ellenkező tüz villoga, 's mintegy neheztelni látszék a' csontos barna kezekre, mellyek hálókötéssel valának foglalatosak, holott inkább dsida vagy súlyos kard illett volna ízeik közé; azonban a' sürü redőktől barázdált vihar barnitotta arcz 's görnyedező test alaposan megczáfolák a' fekete szempár' lángbeszédét, 's világosan tanusíták, hogy az óriási tölgyben sincsen életerő, midőn már csak csúcsán láthatni zöld levelet 's roppant ágai merevülten recsegnek minden szélsuhanattól. Loup vala neve a' tisztes családfőnek 's tekintete nagy az egész családnál, noha legidősb fia már rég meghaladá ötvenedik évét, 's a' majd nyolczvan évü Loup már csak erkölcsi erőt használhata parancsai teljesítésinek eszközlésére. Körülötte husznál több fia, unokája 's veje ült, figyelve minden szavára az öregnek, ki rövid szünet után igy folytatá beszédét: „Fiúk, az idő sürget, tétovaznunk nem lehet. Én régóta ismerem azon moldvai kereskedőt, ki ma délben nálunk pihent, ő nem képes hazugsággal ámítni régi barátját, 's hinnünk kell minden szavát. Murád' hadai visszatértek Ázsiából néhány velenczei és genuai gyalázatos hajókapitány' segélyével, 's most szemközt áll roppant serge vajdánk' fiának 's a' magyarok' maroknyi né-

pével. Ragadjatok fegyvert 's küzdjetek a' derék vajdafi mellett. Az idő zord, hópelyhek szürkítik a' földet 's a' Dunán már gyönge jéghártyák kezdnek mutatkozni, kevés utas forduland meg tehát révünkön 's a' csekély szolgálatot két legény könnyen megteendheti, a' többit vigyétek magatokkal, 's köszöntsétek Onutz fiamat." E' szóknál az ágyban fekvő gyermek nyugtalankodni kezde, 's a' mellette térdelő némber, néhány csitító szó után fölemelkedék, a' csudálat' hangján e' szókat intézé Louphoz: „Hogyan atyám, nem csalnak füleim? Te az utált magyarok ügyét saját véred' föláldozásával akarod előmozdítani? Azon magyarokét, kik miatt leányod mindenét elveszté 's családod' szivét hosszas gyász' éje borítá?"

‚Hallgass, leányom, szóla komolyan az aggastyán; csak szoros hallgatás' igérete mellett maradhatál szenvedő gyermeked' ágya mellett.' Van okod gyülölni a' magyart; de én is gyülölöm e' büszke nemzetet, leginkább pedig azon istenített Hunyadi Jánost, ki már annyi bút hozott határtalan dicsvágya által az oláh szülők', nők' 's leányok' fejére. Csillapítsd fájdalmidat, jó leányom, ha késik is a' boszu' édes órája, végkép azért nem marad el. Most kötelességünk segítni megszorult hazánkfiain és Drakul' elsőszülöttjén. Láss gyermeked után, leányom, 's maradj néma, midőn férfiak tanácskoznak.' 'S Loup' leánya keresztbe veté karjait mellén 's ismét elfoglalá előbbi helyét, miután futó pillantást vete nagy fekete szemeivel a' falon függő fegyverekre 's hosszu sohajjal enyhíté keble' fájdalmát, melly teste' minden mozdulatából élénkül kitünt. Egész külsejéből itélve, e' bús hölgy még alig lehete harmincz évű, tagjai ép erőre 's egészségre mutatának; de arcza' rózsáit lehervasztá a' bánat, 's ez keletiesen halvány-sárga színe, párosulva ábrándos merengésü igéző tüzü szemeivel, olly ellen állhatlan hatással birának, hogy lehetlen volt részvét' érzelme nélkül levonni róla a' szemet. 'S az edzett szívü Ferrandák is gyöngéd szánakozás' tekintetét járták végig a' bánatos Flóra' igéző kellemein. „Rajta, rajta, fiúk, — szóla ismét lelkesítőleg az öreg Loup, — mindent a' hazáért legyen jelszavatok, 's ki hátán hoz sebet vissza lakomba, homlokára kap tőlem olly mélyet jutalmul, hogy fölakadás' nélkül ki fog rajta férni lelke." A' Ferrandák bátorságok jeléül hangos harczkiáltást emelének 's fegyverek után nyultak, a' szomszéd hajlékból ellenben némberek' jajai kezdének hangzani, mert a' csatariadás tudtokra adá, hogy a' férfiak harczra készülnek.

A' családfő már áldását mondá az indulandókra, midőn a' Duna' tulpartján oszlopról függő kürt megharsant, jeléül, hogy valaki átjőni szándékozik a' folyamon. A' készülők' zaja miatt eleinte figyelem nélkül maradt a' kürthangzás; miután azonban perczről perczre erősbüle és sajátszerü fordulatot kezde venni, majd egyhangulag fölkiáltának a' férfiak: „Ez Onutz; így csak családunk' tagjai szokták fúni a' kürtöt;" 's mindnyájan az ohajtott elébe rohantak, égve kiváncsiságtól az ellenség' állásáról, vagy talán épen a' csata' kimenetéről valamit hallhatni. Maga az öreg Loup is követé őket, 's csak Flóra maradt szendergő gyermeke mellett; de a' hólyaggal borított ablakokat megnyitá, hogy valamivel előbb láthassa a' szeretett testvért.

Alig lehete a' Duna' közepén Onutz, mert csakugyan ő volt, ki a' kürtöt először fuvá, 's szakadatlanul harsoga a' kürt a' tulparton és majd egyes majd egész csapat lovagok érkezének a' folyamhoz, 's mig egyik folyvást fuvá a' kürtöt, valamennyi inte a' révészcsaládnak, minélelőbbi átszállításért, néhányan pedig ellenállhatlan rettegéstől sarkalva, nem is várák be a' gyors evező csapásokkal közelítő hidasokat 's dereglyéket, hanem a' vízbe ugratának tajtékzó lovaikkal, 's mivel az elfáradt szegény állatok nem valának képesek megküzdeni a' rohant árral, hullámok közt lelék halálukat. A' zaj és segélyért kiáltozás minden képzeletet haladó vala, 's már esteledni kezde, midőn valamennyire megszünt a' tolongás. Az átszállított oláh harczosok magosra lobogó tüzeket gyujtának Ferranda' lakháza mellett, 's egy közülök, fölmelegülvén tüz 's ital által, mellyet a' szomszéd helység' lakosi hozának, harsány torokkal beszélni kezdé a' történteket, mig egy két csapatvezér a' még folyvást érkező embereket kérésel 's erőszakkal maradásra törekvék birni, hogy egyesülve védjék az oláhországi Dunapartot, ha talán még azon is átnyomulni akarna a' győztes török sereg. „Ugy van, — mondá a' dicsekvő szónok, jól fölhajtva a' csobolyót, — csupán az átkozott magyarok okozák, hogy a' csatát elvesztettük. Mindjárt

a' csata' kezdetén megdönték a' janicsárok a' magyarok' jobb szárnyát; a' király és Hunyadi, megrohanák ugyan a' török hadat 's le akarák mosni a' magyar névről e' gyalázatot, de tüzök csak szalmatüz vala; alig érzé vértjük az első török kopjadöfést, 's a' gyáva Hunyadi gyalázatosan megfordult, a' király' csapatját megzavará, az ellenségnek rést nyitott, 's miután a' magyar király' leütött fejét póznára tüzék a' pogányok, mindnyájan futásnak valánk eredni kénytelenek." — A' hallgatók közül számosan átkot kiáltának a' hős Hunyadira 's iszonyu káromlásokat minden magyarra; a' Ferrandák azonban, kik nem annyira a' beszélő' mint körükben álló Onutz' szavaira hallgatának, e' zajongásban nem részesülének, sőt arczvonalmikon látható vala, hogy honfitársaik' dühös kifakadásában nem osztakoznak. A' kérkedő oláh már ismét szólani akart, midőn Onutz, kilépvén övéi' köréből, ingerült hangon e' szókat intézé hozzá: „Lassabban, atyafi, add meg minden embernek a' magáét; gyalázat rád illy szemtelen hazugságért, 's szégyen társainkra, kik nem czáfolják meg rágalmazó szavaidat. Gyalázatára válik ugyan nemzetemnek, mit most mondani fogok, de a' hazugság 's rágalom még nagyobb mocsok. Tudjátok meg, atyámfiai, kik élelmünkről gondoskodátok addig, mig mi békét valánk kiküzdendők hazánknak 's biztosságot fáradozástok' gyümölcsének, hogy a' vétek' súlya csupán a' mi vállainkat nyomja. Hunyadi, kinek egyébiránt én soha nem valék barátja, bölcsen rendezé el a' csatát. Hunyadi' oldalán állottunk mi vajdánk fiának vezérlete alatt, 's midőn a' magyarok' első ellenállhatlan rohanása megtöré a' spahik' sűrü sorait, rajtunk vala a' sor előnyomulásra; de a' könnyelmű vajdafi, elámíttatva némelly csábító tanácsadó által, nem követé Hunyadit, hanem balra fordult, megkerülé a' török hadat 's táborában iszonyu dúlást vitt végbez, onnan pedig zsákmánynyal terhelten futásnak eredt, nem is hallgatva Hunyadi' szavára, ki még a' király' halála után is helyt állott 's csak sergeink' gyáva távozása után vala kénytelen elhagyni a' harczteret. A' varnai csata örök gyalázatot áraszta az oláh nemzetre!" — ‚Rád pedig halált hozandnak lázitó szavaid,' — dörgé dühösen egy Onutz' szavainak vége felé partra lépett nyulánk termetű fiatal oláh harczos, kinek fegyvere 's öltözete magas rangra mutatának, 's intésére számos ember emelt fegyverrel közelíte Onutzhoz: „Uram, — szóla Loup, korát hazudtoló tüzzel előlépve, a' fiatal harczoshoz, — mindenkor hű valék atyádhoz, a' hatalmas vajdához, 's mindenkor kész saját napjaimmal szaporítni az övéit, és benned is tisztelém gyermekim' jövendő urát; azonban kénytelen vagyok nyiltan kimondani, hogy nincsen okod fiam' élete ellen törekedni, ő valót szóla, azt pedig el kell tűrnöd. Nézz sereged' már ide érkezett részére, látsz-e közöttük sebesültet, 's nem görnyedeznek mindnyájan dús zsákmány' terhe alatt? Még egyszer, Onutz valót monda, 's te, kit az isten uralkodásra teremte, mindenek előtt köteles vagy tisztelni a' valót 's büntetni az igazsággal ellenkezőt."

‚Hah! nyomorult vén rabszolga, te daczolni mersz velem? Bajnok harcztársim, e' vén ember egész családostól Hunyadi' kéme, 's arra törekszik, hogy járma alá segithesse görnyeszteni szabad testünket a' dölyfös magyarnak. A' gyáván elfutott Hunyadi János erre tart néhányad magával, 's ez áruló nyilt karokkal várja őt. Rajta büntessétek az áruló családot. Minden fej két török aranyat nyom.' ***Nagy Ignácz.***

(Vége következik.)

Magyar játékszini krónika.

Sept. 1. Vazul.

Sept. 2. Tékozló. A' gazdag erü Raimundnak e' szép tündér regéje nem bir a' magyar színpadon annyi hatással, mint a' németeken mindenütt. Mi ennek oka? Népi daraboknak már azáltal, hogy más nyelvre tétetvén át, azon levegőtől, mellyben éltek és mozogtak, fosztatnak meg, szükségképen sokat kell veszíteniök, de mit mondjunk akkor, midőn az áttétel nem is egészen sikerült? Én úgy vagyok meggyőződve, hogy Raimund' Tékozlóját könnyebb magyarra fordítani, mint például Lumpacit vagy a' Dús parasztot; mert ez kevésbbé van néphez és helyhez kötve amazoknál; azt hiszem továbbá, hogy Jakab úr egyike legügyesb fordítóinknak, mit több izben minden kétséget kizárva bebizonyíta: de a' jelen fordítással megelégedve még sem vagyok 's benne keresem okát, hogy a' darab' hatása magyarban kisebb. Vagy kevés időt vett magának Jakab úr a' fordításra, vagy, mi előttem még hihetőbb, Jakab úr inkább komoly mint vig dolgok' fordításában ügyes. Müveknél, mellyek arra vannak főkép számitva, hogy a' nevetőknek tessenek, szedjük össze minden erőnket, hogy az eredetinek egy jó gondolata, ötlete, szójátéka, czélzása se veszszen el a' fordításban; 's hol teljes lehetetlen ezt vagy amazt visszaadni, ügyekezzünk a' mü' szellemében egyenlőkkel vagy hasonlókkal kárpótlást szerzeni, különben a' mit adunk, a' legélettelibb műnek is csak száraz, éldelhetlen csontváza lesz. Jakab úr igen jól adá a' Tékozló' komolyabb részeit, szép, numerosus, hangzatos versekkel a' benne előforduló dalokat,

mellyeket énekelni valódi gyönyör: de Raimund' vig ötleteiből sok veszett el, mikért kárpotlást nem kaptunk, holott ezek a' németben mindig zajos tetszést nyernek. Ha Jakab úr' kéziratá kezemben volna, állításomat be tudnám bizonyítani, így meg kell elégednem általánosságokkal. Mi az előadást illeti, az a' sikerültebbekhez számítható. Szerdahelyi (Bálint) a' két első szakaszban jól játszott, a' harmadikban nem egészen kielégítőleg. A' jelenések a' visszatért és megismert Flotwellel a' palota előtt; és otthon, Bálint' házánál, a' gyermekekkel; 's ismét összeveszése Bálintnak nejével, valamint ezeknek kibékülése, characterszerűbben és több érzetmélységgel adathatnának. Laborfalvi (Cheristane), Telepi (Sockel), és Udvárhelyi (Azur), kit legelőbb kell vala említnem, dicséretesen. Megyery (Wolf) nem annyira kielégítőleg. Ő ezen komornyikot igen is komolyan veszi és finomabban mint Raimund akarja. Illy szellemben akár Wurm titoknokot lehetne játszani Schiller' „Ármány és szerelmében." Barthánénak (Katicza) csupán éneke ellen van kifogásunk; játéka a' legjobbak közé tartozik, mit tőle láttunk. László' (Chevalier Dumont) szerepe tökéletesen el van veszve a' magyar közönségre nézve; nemcsak nem mulat, hanem úntat, de ennek nem László oka, hanem az, ki e' szerepből franciát csinálván látja, hogy így elveszett, még sem változtatja meg. Kovácsné (öregasszony) ellen — ki igen jól játszott — azon kifogásunk van, hogy túlságosabban öltözködik ezen szerepében, mint a' művészet' elveivel egyeztetni lehetne. O valóságos ijesztő 's tanácsoljuk, hogy ne minden asszony nézze meg, mert e' rémítő alak még által mehetne a' maradékra is. Nem tudna ezen dolgon az ügyes Kovácsné szelidíteni? Mindennek mit színpadon teszünk, örök törvénye legyen: legalább egy fokkal nemesebben, mint a' prosai természetben. Szentpéteryné' (Örzse) mozgásai még mindig igen ügyetlenek, ámbár ő nem tegnap lépett először színpadra, miért nem vesz derék férjétől oktatásokat? Ő csaknem minden szavát egy különös lábmozdulattal kiséri, mintha ugrani készulne. Szöllősy (udvarmester) ezen néhány szót: „Oh hüség, melly nyomorult eb vagy te, hogy a' háladatosság is lábaival tapod" olly kellemetlen énekléssel mondja, mintha valamelly falusi kántor' temetési nótáját hallánók.

Sept. 3. Griseldis. Halmnak e' színi hatással biró, de eszméjében képtelen és szívmarczongló művét olly sokszor adják színpadunkon, hogy nem sokára az is meg fogja únni, ki különben igen szerette. Ma ismét ez kerult elő 's úgy látszik csak szükségből előrántva, vagy talán Szakácsy miatt, ki benne vendégül mutatkozott. A' dráma' első jelenései olly botránkoztatólag adattak, annyi szerep-nem-tudást, akadozást, értelmetlenséget kelle tapasztalnunk, hogy sokan kétségbeesénk, valljon végig várhatjuk-e az előadást. Nem tudnának-e az igazgató urak bennünket illyen csapásoktól megszabadítani? Később azonban — hála a' színház' nemtőjének — színészeink csakugyan össze szedték erejöket és meglehetősen játszának, vagy, ha eszunkbe jut, milly divatos színpadunkon az érthetetlen játék, 's a' mai est ezen divattól mi dicséretes kivételt tett, mondhatni a' darab jól adatott. Lendvayné (Griseldis) nagy dísze volt a' mai estvének, nemcsak a' charactert tünteté elő egész szépségével, lágyságával, mélyével, szóval minden árnyazataiban, hanem beszélt is értelmesen szohadarás nélkül. Üdvezeljük a' derék művésznőt dicséretes haladásaiban! Ha ő magát a' szóhadarástól megszabadítandja, előmenetelének egyik legnagyobb eszközét kerité hatalmába. Nagy sikerrel adá Megyery Cedrik szénégetőt má is; a' magát megbántott, megkeseritettnek képzelt apa egész valójában állott előttünk. Sokat veszített a' darab, hogy a' királyné' (Ginevra) szerepét, Laborfalvi' megbetegedése miatt, Kovácsnénak kellett adnia. Kovácsné egy azon felette kevés magyar színésznők közül, ki a' szerepekben nem válogat, ki szukség' esetében még ollyakat is (mint hiteles forrásból tudjuk), mellyek neki teljességgel nem valók, zúgolódás nélkül elvállal. Mi kétségbehozhatatlan bizonysága annak, hogy nála nem a' személyes hiuság, hanem tisztán az intézet' java a' főczél. Ő ma nem játszott jól; úgy látszik ideje sem volt készülni, 's a' szerep teljességgel nem is neki való: de ennek nem ő oka, hanem az, vagy azok, kik azt gondolják, hogy jobb fennakadás' esetében a' darabot roszúl is eljátszatni, mint elhalasztani. Ezen módot sem drámairó sem színész — értjük a' művészet kedvelő színészt — az igazgatóságnak nem köszöni meg. Erkelnének (Oriane) ma csak néhány szava volt 's azokat is alig tudá elmondani. Hátra van, hogy a' mai estve vendégéről is szóljunk. Szakácsy jeles színpadi alak; derék termet, karcsú, egyenes növés; arcz és szemek ollyanok, mellyeknek lehet kifejezést adni; hangja erös, érthető, csakhogy igen monoton 's nem eléggé hajlékony. Lehet azonban, hogy ez azon vidéki színészeinknél divatos rosz szokástól van, melly szerint egy régi hibás modorban, minden két hangon énekeltetik. Percival' szerepében Szakácsy ugyan nem remekelt, de azt nem is rontá el. Kézmozdulatai, járása 's általában minden, mit teve, türhetők, csak beszédmódjával nem lehet megbékülni. Neki arról nem igen van képzelete, hogy a' recitatiónak és declamatiónak fokai vannak, 's hogy nem mindent kell declamálni 's hogy a' prosaibb mondatoknál azaz ünnepélyes beszéd izetlen portéka. Szóval ő még messze van a' művészet' csarnokaitól: de nincs tehetség nélkül, mellyeknél fogva annak sanctuariumába eljuthat szorgalom által, kivált ha azt hiendi magáról, hogy még keveset tud; mert minden elbizottság, de kivált a' korai, gátja az előhaladásnak. Neki a' pesti színháznál kellene maradnia, hogy magát kiképezhesse; az az örök vándorlás nem kedvező a' színművészetnek. Valami Haslinyi urat is láttunk a' mai czédulán, de a' játékban nem igen vettuk észre. A' fordítónak is szükség ez úttal egy pár észrevételt tennunk: ha jól hallottuk, ezen darabban sokszor fordúl elő a' „kedvély" szó Laune értelemben, holott kedvély vagy jobban kedély Gemüth-nek van, a' Laune pedig szeszélynek jobb íróink által elfogadva. Továbbá a' német „fliehe! (fuss)" megfoghatatlan fonáksággal „röpülj!" szóval van vissza adva. **25.**

Egyveleg.

— **Newyorki teleplők.** — Londoni lapok összes átnézetét adják az 1829től 1836ig, tehát 8 év alatt, Newyorkba átköltözötteknek. Ugyanis 1829ben 15,064 személy érkezett meg, 1830ban: 30,224; 1831ben: 31,739; 1832ben: 48589; 1833ban: 41,702; 1834ben: 48,110; 1835ben: 35,303; 1836b.: 60,541; 1837re a' newyorki teleplők' száma 66,001re, az egész uniobelieké pedig 100,000re tétetik. Azon bevándorlók kik kevés pénzzel érkezve meg, nyomban a' távol nyugotra mennek, hamar gazdag földmívesek lesznek, míg a' városokban hátra maradók' nem kis száma kóborlásra adja magát. Így a' bostoni szegényházban 1830ban 597 amerikai 's 673 idegen szegény volt, a' philadelphiaiban 2781 szegény közül 1515 amerikai volt, 1266 pedig külföldi.

Az Athenaeumból hetenként kétszer, ugymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy ív; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden két ív. Ára a' kettőnek helyben kihordással 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boríték alatt 5 ft. 48 kr. cp. — Vélinpéldányok félévenként egy forinttal drágábbak. — Évnegyedenként is válthatni példányt 2 ft. 30 kr., postán 3 fttal. Kiadó-hivatal Posten, Hatvani-utcza, 594. szám, 2d. emelet.

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betüivel.

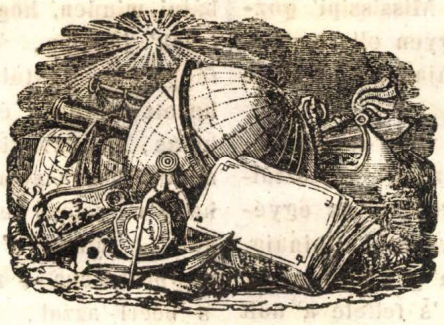

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

MÁSODIK ÉV.

Második félév. **Pest, september' 13. 1838.** **22. szám.**

Tartalom: Útazás a' gőzhajókon Éjszakamerikában *(Fábián Gábor)*. — Elszórt gondolatok *(Kly Nelli)*. — Hunyadi' védangyala. Vége *(Nagy Ignácz)*. — Magyar játékszíni krónika (***). — Egyveleg *(Kéri)*.

Útazás a' gőzhajókon Éjszakamerikában.

—

Bármi szépek is a' gőzhajók, 's bármi nagyok is a' szolgálatok, mellyeket Amerikának tesznek: a' rajtok tartózkodás, az első kiváncsiság' kielégítése után, kevéssé vonszó minden olly emberre nézve, ki belső és külső miveltséggel bir. Kevés ember van europai, sőt még amerikai is a' keleti fő városokból, ki, midőn ez úszó kaszárnyákból kilép, rosz kedve' paroxismusában, hajlandó ne lenne, igaznak nyilatkoztatni, kevés kivétellel, azon előadást, mellyet Trollope asszonyság a' nyúgot-éjszakamerikaiak' társalkodásáról tett vala. Ennek oka az, mert nyúgoton olly egyenlőség uralkodik, melly nem nevetésre való 's nem csak papiroson álló egyenlőség. Minden ember, ki vállain egy kis csínos köntöst visel, úri ember ottan; egyik úri ember annyit ér mint a' másik, 's fel sem teszi, hogy magát a' hozzá hasonló miatt meghúznia kellene. Neki csak magára van gondja és senki másra nincs; szomszédjától semmi megkülönböztetést nem vár, 's fel sem teszi, hogy ez is tőle legkisebb figyelmet kivánhasson. E' nyerseségben — meg kell jegyezni — legparányibb rosz akarat nincsen; sőt olly természetesség van abban, a' melly megengesztel. E' nyugoti ember nyers ugyan: de épen nem goromba. Fogékony, kevély magában, országában, de minden ízetlenség és feszelgés nélkül. Vedd le róla a' hiuság' 's önszeretet' takaróját: és benne jó nagy mennyiségű szivességet, sőt nagylelküséget is fogsz találni. Ő nagy számoló: de azért még sem érzéketlen, 's képes a' lelkesülésre. Szereti a' pénzt szenvedelmesen: és még sem fösvény, sőt gyakran tékozló. Heves és nyakas, minthogy nem volt ideje szavát szelídde, mozdulatát hajlékonnyá képezni. Ha faragatlan: nem azért az, mintha gyönyörködnék faragatlanságában; ő jó társalkodóvá kivánna lenni, 's már is ollyannak akarna tartatni: de sokkal több időt kellett fordítnia földének, mint magának müvelésére. Természetes, hogy a' nyúgoti első nemzedéknek magán kell hordani bélyegét az általa makacsul űzött durva munkáknak. Azonban bár ez észrevételek a' jövendőre nézve vigasztalók is: azt jelenleg még sem eszkö-

zölhetik, hogy az Ohio' 's Mississipi' gőzhajóin az élet kellemetes legyen olly emberre nézve, ki a' mivelt 's nyájas erkölcsökre ád valamit.

Továbbá a' Mississipin való útazás veszedelmesb, mintsem az oczean' keresztülhajózása, nem mondom Európától az egyesült-státusokig, hanem Európától Chináig. Veszedelemmel fenyeget itt a' gőzmozgonyok' szétpattanása, a' gyúladás, 's felfelé a' dőlt fák, mellyeknek törzsöke gyökerével a' folyammedernek fenekén meg van akadva, 's mellyek a' víz' színén fekvő hegyeiket a' fel felé menő hajóknak neki szegzik. Félni lehet még ködös éj' homályában a' hajónak más, ellenkező irányban haladó, hajóval összeütközésétől is — a' zátonyon megfeneklés' baját nem is említvén. Adjuk ezekhez: a' víz' folyásának egyhangúságát, az alacsony, posványos partok' magánosságát, a' folyam' sárgás habjainak rút tekintetét, a' velünk azonegy ketreczbe összehalmozott útazók' felének különös szokásait: 's át fogjuk látni, hogy mind ez, ha soká tart, terhes robottá válik. Azért is azon louisianai gyarmatosok, kik míg a' nyári melegek tartanak, az új-orleansinál tisztább 's frisebb levegőt keresni éjszakra mennek, e' koronkénti költözéseiket inkább tengeren teszik, ama' szép postahajókon, mellyek fő városuk és Újyork közt folyvást jőnek mennek.

Az erőművek' elpattanásai gyakoriak, már vagy az erőművesek' ügyetlensége, vagy az üstök' rosz készítése miatt. Azok mindig nagy veszélyekkel járnak együtt; minthogy a' hajók meg vannak terhelve emberekkel. Nem régiben csak egy hajón, a' Majestic-en, hatvan személy életett, vagy sebebesíttetett így meg. Mind a' mellett e' szörnyű szerencsétlenségek ismeretlenek a' jól kormányzott hajókon, hol a' hajósgazdák nem kívánnak nyerekedni az erőművek' árra 's erőművesek' fizetése körül. Egy a' nálunk divatban levő rendelésekhez hasonló törvény múlhatlanúl szükséges volna nyúgoton. De más felől, e' törvénynek, hogy végrehajtathassék, azon egynek kellene lenni valamelly hajózás' minden pontjaira nézve; az pedig nem lehetne, hacsak a' congressus által nem hozattatnék. Úgyde az uralkodó eszmék a' congressusnak illyesmibe avatkozást meg nem engedik; azt fogná kiabálni minden, hogy beleváq az egyesült-státusok' jogaiba, 's hogy megfosztja azokat függetlenségöktől. Az egy Lonisiana-státus hozott törvényt e' tárgyban; de e' törvény hibás, 's ezenkivül, úgy hiszem, annyi, mintha hozva sem lett volna. A' helyett t. i. hogy megelőző lenne, 's óvakodó szabályokat — minők a' személyzet' 's eszközök' megpróbálása — rendelne, csupán bűntető, 's beéri azzal, hogy kemény bűntetéssel, bírsággal és tömlöczczel fenyeget minden kapitányt, kinek hajóján szerencsétlenség talál történni; különös büntetést szabván meg azon esetre, ha a' veszély' pillanatában valami vakmerő lépést követne el.

Jó nagy számmal történnek gyúladások is a' gőzhajókon. Ez úton már sokan elvesztek jószágostul együtt, ámbár a' folyam nem igen széles is. Említésre méltó többek között a' Brandywine gőzös' esete, melly közel Memphishez, minden emberével, mintegy 110 személylyel, elégett 1832-diki aprilisban. A' gyúladás' tekintetében az amerikaiak példátlan gondatlanságot mutatnak, úgy new-yorki házaik, mint a' Mississipin járó gőzhajóik körül. Minden aggodalom nélkül pipázgatnak a' félig nyitva álló pamut-kötegek közt, mellyekkel a' hajó meg van rakva; a' lőport csak annyi gonddal rakják hajóra, mintha kukoricza vagy besózott hús lenne; 's a' szalmába göngyölgetett holmiket nyúgodtan hagyják kitéve a' kémények' szájaiból okádott szikrák' özönének. — A' dőlt fáktól okozott szerencsétlenségek eddig szinte igen számosak voltak már.

Ha Európában — rövid idő alatt — illy nagy veszélyek, illy gyorsan következnének egymásra: közönséges lárma lenne belőle. A' politia 's törvényhozó hatalmak vetélkedve vetnék magokat közbe. A' gőzhajók rettentőkké válnának az útasra nézve; a' közönség megátkozná azokat örökre, 's üresen eregetné el a' folyókon mindjárt. A' következés bizonyos pontig itt is az lenne a' keleti főbb városok körül; minthogy itt a' tartomány kezd már rendes lábra állani, 's itt az ember' életét már becsűlik valamire. Nyúgoton, az Alleghánykról lejövő kivándorlók' árja összekeverőzve hempelyeg a' síkon, kergetvén maga előtt az indust, a' bölönyt és medvét. Közeledtére földre borulnak az óriás erdők, olly hirtelen, mint a' hogy el-

enyész a' rétek' száraz füve a' vademberʼ kanócza előtt. Ő a' polgárisodásra nézve az, a' mik voltak a' barbároknál Dsengiskán' és Attilának hadai. Egy támadó had ez, 's törvénye is hadi törvény. Itt a' tömeg minden: az egyed semmi. Jaj annak, ki egy hibás lépést talál tenni! az ollyan agyon nyomatik, szerteszét zúzatik. Jaj annak, ki meredekre jut! az előre tolakodó tűrhetetlen sokaság az ollyat lökdösi, letaszítja; 's azonnal el van felejtve; még csak egy fojtott sohajtása sem marad a' haldokló imádságra. Kiki magáért! Help yourself, sir! Az igazi amerikainak élete ollyan, mint a' katonáé. Ő, valamint a' katona, táboroz, még pedig futva táboroz; ma itt, egy hónap múlva 500 mérföldnyire. Egy eleven 's erőszakos érzelmekkel teljes élet az övé. Nyúgoton a' villongások, valamint a' táborban, rövideden 's nyomban végződnek, tőrrel, vagy puskával végbevitt bajvivás' útján, vagy egy bizonyosan találó pisztolylövés által. Ez egy a' szerencse 's szerencsétlenség' hirtelen változásaiból álló élet; ki ma szegény, holnap gazdag, 's holnap után ismét szegény lesz, a' szerint, mint a' nyereség' szele fújt, innen, vagy amonnan; de az ország' összes gazdagsága mindig fel felé menő lépést tart. A' nyúgot-amerikainak, valamint a' katonának, ez jelszava: Győzni vagy halni! De győzni nála annyit tesz, mint dollárokat nyerni, semmiből szerencsét csinálni, sorsokat venni városra Chicagoban, Clevelandban vagy sz. Lajosban, 's eladni azokat esztendő múlva ezer procento nyereséggel; annyi, mint pamutot vinni Új-Orleansba, mikor húsz pénz fontja. Annál roszabb dolguk a' meggyőzötteknek, annál roszabb dolguk azoknak, kik a' gőzhajókon elvesznek. A' fő dolog nem néhány személynek, vagy néhány százaknak is megmentése; a' fő dolog a' gőzhajóknál az, hogy belőlök minél több legyen; akár erősek akár nem, akár jól akár roszúl kormányzottak, mindegy, csakhogy gyorsan és olcsón szállítsanak. E' forgása a' gőzhajóknak olly szükséges nyúgoton, mint a' vérforgás az emberi testalkatban. Azt bármi szabályozások 's megszorítások által nehezíteni igen őrizkednek. Az idő erre még nem jött el.

(Francziából) **Fábián Gábor.**

Elszórt gondolatok.

—

Bocsánatot, férfi-olvasóim, hogy ha nézeteitek ellen és érzésteket sértőleg egy némberrel hírlapban találkoztok. Tőletek, kik elég kegyesek vagytok, nemem' rendeltetése' egyetlen helyének tartani a' konyhát 's élet-kamrát, kívánatom: hogy álljatok el balvéleményteketől, melly szerint leány vagy asszony, pontosan akarván házi kötelességeit végezni, épen nem olvashat, vagy jobban mondva, teste' sok fáradozásai után lelkének is nem szentelhet néhány pillantatot. A' reánk ruházott némber nevezetet nememberré akarjátok változtatni? feledve, hogy mi is istentől csak úgy ajándékoztatunk meg fennsőbb tehetséggel, mellyet észnek, léleknek neveznek, mint ti 's így lehetetlen azt kívánni, hogy a' ház körűli gond elég táplálékul szolgáljon a' léleknek is, mert valamint a' test, úgy a' lélek is, megkívánja a' táplálékot, melly ha tőle megvonatik, egy szellem nélküli lelketlen váz marad, melly házi örömét sem képes igazán érzeni. Én korán sem akarom itt a' talán nagyon is elharapozott olvasáskórságot védeni. Nem; ne azért olvassunk, hogy olvasással csak időt töltsünk, vagy legfelebb egy fonák elv maradjon fejünkben olvasásunk' díjául. A' mi czélunk, a' mi hivatásunk nem az olvasás; de kell olvasnunk, kivált a' jelen korszakban, mellyben szerencsések valánk feltalálni az elvesztett pályát a' nemzetiséghez, a' honunkhoz visszavezetendőt. Hogy ezen most már hátra ne maradjunk, hanem egyesült erővel haladhassunk, még egyszer mondom, szükséges, kell nekünk némberekneк is az olvasás. Minthogy azonban a' mi időnk igen fel van osztva 's annál fogva sokat nem olvashatunk, válaszszunk, vagy választassunk magunknak csak hasznos, a' leghasznosabb könyveket, mellyek nem csak a' képzelmi erőt foglalkodtatják, hanem tiszta örömet vagy szomort is hagynak magok után, mellyek lelkünket mívelik 's egyszersmind érzetinket is nemesítik 's az illyenek között fő helyet, elsőséget adjunk a' magyaroknak. Ha ezeket olvassuk, vidúl szívünk, mert nem csak Idához, Rózához találunk már ezekben szerelmes rímeket, nem, hanem egyebet is: Ifjaink' első szerelme most a' haza! Ne rettegjetek, magyar ifjak, hogy el-

árulám szivetek' titkát, hogy elárulám szerelmeteket, ne féljetek, hogy lyánykáitok' hiusága sértetett meg! mert nem kevésbbé szeretik ők honokat mint ti, de fájdalom, kis körükben kevesebbet tehetnek; ne gondoljátok azonban, hogy mit sem; mert ama' fentebbi mondat is nem mindnyájotokról áll. Fájdalom! köztetek is nagy még azoknak száma — elkeseredve kell megvallanom — kik nem csak nem ébrednek, de makacsúl alszanak mintegy daczára a' jobb résznek. Ha már az illyet valamelly leányka szerencsés elbájolni — mert tudjuk, hogy a' szerelem nem ész, hanem szív' dolga — neki, azt, mi eddig minden siker nélkül maradt, szerelme által könnyű leszen kedvesénél kivívni 's így mind magának mind honának hasznos lehet: magának mert férjét tiszteletre méltóvá teheti, honának mert egy polgárt ad vissza neki, fölébresztvén azt kárhozatos tespedéséből. Ezt teheti a' lelkes leány! —

Találjon ellenben illy férfi egy olly sokaktól magasztalt konyha-gazdasszonyra, akkor bizonyosan nem csak a' nő, de mindkettő n e m - e m b e r marad, csupa anyagi, szellemi jobb rész nélkül.

De mit tehet az anya? Tapasztalt dolog, hogy ritkán bibelődik [egy apa csecsemő és még kicsiny gyermekével. Az anya a' kertész, melly kis növénykéjét neveli 's a' mennyire ért hozzá, nemesíti. Első évi sarjadék jó az oltásra, így a' gyermekbe is igen gyenge korában kell a' jót oltani, hajlandóságait kikémleni 's mit talán a' természet megtagadt volna tőle, azt fáradhatatlan szorgalommal tökeletesíteni. A' nevelés' minden gyermeknél már első évben kezdődjék, természetesen mindig korához képest és fokonként, hogy a' komolyabb tanulmányokhoz alkalmassá váljék, mert ha az első évek el vannak hibázva, nehezen hozhatja azt helyre a' leánynevelő intézetben töltött több év. De hány közép rendű szülétől nem is telik leányait intézetbe adni? 'S ez esetben mi lesz a' szegény leány-csemetéből, ha őt anyja sem képes nevelni? Még egyszer mondom, minden leány arra ügyekezzék, hogy igaz magyar hölgygyé legyen. A' magyar hölgynek egyik legjelesebb tulajdona a' gazdasszonykodás, háziasság legyen, továbbá ékesítsék őt mint szép tulajdonok: a' lepletlen őszinteség, nyájasság, szelidség, takarékos vendégszeretet. Mióta dús asztalainkon csak franczia, vagy legalább idegen módra készült drága étkek jelennek meg, már ez utóbb mondott tulajdon is igen hanyatlik. Hiszen ezen idegen módot elhagyva is, nem kell a' magyarnak mindig tarhonyát vagy bográcsos húst enni! De az az erszényt meghaladó pompa minek? Pompa úgy is csak feszességet és rosz kedvet hoz a' társaságba, olly idegen, ismeretlen vendégeit a' magyarnak. Minek az a' más nemzet' szokásaihoz való majomi ragaszkodás? Minek kiüríteni az erszényt idegen, honunkban káros, szokásokért, hogy az aztán hasznos intézetek' segélésekor üresen kondúljon meg? Valljon hogyan vigadhat a' valódi magyar illy kicsapongó pompában, hogy adhat ki ezereket minden fennsőbb czél nélkül honát a' legszigorúbb szegénységgel látván küzködni? De elég ..... Ezt mintegy alapjául akarám felhozni annak is, mért van jelen korunkban annyi agglegény? Azért, mert attól tart mindenik, hogy majd nejét hasonló pompával kellend ellátnia, azért inkább egyedűl marad. De élj mint magyar, neveld gyermekedet mint magyarhoz illik, egyszerűen, ne kivánd nődtől — kit ne gazdagságért, vagy családi viszonyokért, hanem szíved szerint válaszsz — hogy dámát játszék 's ha illyen élet-mód után marad valami felesleg pénztárodban, ügyekezzél vele és jó akaratoddal a' köz jót elősegéleni, 's jót állok, hogy boldog lészsz.

Nagyon eltértem felvett tárgyamtól, de még is kissé folytatni kivánom azt. Mondám, hogy minden leány vagy asszony magát a' valódi magyar hölgy nevezetre érdemesíteni iparkodjék, 's ezt, kivált ha falun lakó, szellemileg csak jó könyvek' olvasása által teheti. Elég sajnos, de igaz, hogy ekkorig egy hazánkban létező leánynevelő intézetnek sem volt czélja magyar leányokat nevelni, miért? mivel ezt a' szülék 's az egész divatvilág úgy kivánták, mivel a' sok idegen szokás' utánozása közt egy különös zagyvalék voltunk. De — hála az égnek, hála honunk' néhány derék fiainak — ez most már nem úgy van 's bízton reményhetjük, hogy kis korú testvéreink magyar szellemű intézetekbe jutandanak. Mi azonban, kik még németekben törpedtünk, hol tiltva volt a'

durva magyar szó, 's gyermekészszel ezt elhivén, minden ügyekezetünket arra fordítánk, hogy szép magyar nyelvünket elfeledjük 's helyette a' németet, francziát fogadjuk el, a' mi csakugyan sikerült is; nekünk e' boldogabb korban kettős kötelességünk ügyekezni, ön fáradalommal annyira vinni, hogy a' hazának igaz leányai legyünk. Fájdalom! vannak még honunkban egész városok, mellyekben a' nemzetiség hiréről is alig ismeretes, hol a' némberek alig tudnak néhány szót a' haza' nyelvéből, annál kevesebbet virágzani kezdő szép literaturájáról, nem értik Garay' buzdító körénekét, nem találkozván csoportozó imádóik' sorában egyetlenegyre sem — ó szégyen! — ki őket illyesekre figyelmetessé tenné, buzdítaná. Ál udvariság, hiú hizelgések, tömjénzésekből áll társalkodások 's ez zárja be jobb érzéseik' forrását. Inkább hódolnak ennek, mint a' honszeretet' parancsának, melly azt teszi fel mindenkinek szent kötelességeül, hogy kiki ügyekezzék a' maga körében jó érzeményeit, nézeteit alapos elvekkel erősítve terjeszteni 's ki erre a' női kört csekélynek tartja, az igen balúl vélekedik, mert az anya' szelleme nem csak leányaira, de fiaira is hat, és sokat tesz egy fiú még férfi korában is a' szerető 's szeretett anya' kedvéért, 's az ifjúságtól várja most a' hon felvirulását. Átláthatja kiki előadásomból, átláthatja ön maga, kissé a' tárgyat fontolván, hogy míg a' nőnem egyet nem érez a' férfival, nem boldogul a' nemzetiség. Azért ti is, hazánk' tisztelt irói, legyetek továbbá is figyelemmel irántunk, mert az egészre nézve nem kevés függ tőletek 's majd mondanám ollyanra mivelhetitek a' nemzetet, millyennek ohajtjátok. Most is sokat köszönünk már nektek, mert nagy hiányt töltöttetek ki már eddig is kellemes költeménytekkel: elhangzottak már körünkből a' német regék, dalok, magyar dal zeng immár magyar leány' ajkirúl; azért százszoros hála nektek! Mi pedig magyar hon' leányai ügyekezzünk mindenből felfogni a' jót, szépet, dicsőt: 's hol 's mikor csak lehet, jóra használni azt. Lengjen felettünk a' szerénység, igénytelenség' szelleme, 's ne feledjük, hogy a' mi létünk' legfőbb czélja 's legszentebb kötelesség házi körünk, szülé- testvér- férj- 's gyermek' boldogítása.

Kis Nelli.

Hunyadi' védangyala.

(Vége.)

A' kincsvágy megtevé hatását a' zsoldos csoportnál, 's száz dárda emelkedék a' Ferrandák ellen. Loup engesztelő szavakra nyitá meg ajkit, de a' felbőszült vajdafi ismétlé parancsát 's harczosi megtámadák a' révészcsaládot; ez mindazáltal épen nem vala olly gyönge, mint talán a' vajdafi vélé, mert a' csata' megkezdésekor a' szomszéd falu lakosi közül számosan, kik tisztelék a' Ferrandákat, sőt lekötelezettjei is valának, a' megtámadtakhoz csatlakozának 's igen kétségessé tevék a' harcz' kimenetét. „Megálljatok!" hangzék most rögtön a' csatázók' fülében, 's minden kar leereszkedék a' parancsoló hangra, melly egy magas termetű hölgy' ajki közül jöve. Flóra volt ez. Szemeiben kétségbeesés' vad tüze lángola, hajszálai fölbontva lobogák körül hószin nyakát, arczvonalain sötét pír 's halálszín gyorsan válták föl egymást, 's minden idege feszült és arcza mozdulatlan vala, mint márványszoboré, mi rémletes tekintetet kölcsönze egész külsejének. Karjain egy leánykát tarta, mintegy hét évűt, kinek szemeit hímzett fehér kendő födé, 's arcza halálsápadt, ajki pedig szederjesek valának, noha vonalmin kétségbe nem vonható jelei mutatkozának a' szépségnek, mindenben hasonlítók anyjáéhoz, a' bánatos Flóráéhoz. „Megálljatok! mondom — szóla Loup' leánya — Hunyadi végett emeltek kardot a' Ferrandákra? Boldogtalanok ti! Van-e köztetek valaki, kinek annyit véte az utált magyar, mint nekünk? Századok óta zavaratlan boldogságban folyának napjaink, míg végre Drakul urunkat hadra kényszeríté Hunyadi a' török ellen. Urunk mindenben engede azon szerencsehősnek, ki most gyáva királyánál is több, holott nem rég keresztelt zsidót kért meg keresztatyának, midőn fiát keresztvízre küldé. 'S ez alávaló ember' parancsára százanként hurczolák vérmezőre az oláh legényseget, 's hányan tértek azok közül vissza övéikhez? Férjemet, ti ismerétek Korbujt, a' vaskarút, erőszakkal ragadák ki karjaim közül Drakul' poroszlói, de nem az ő parancsából, nem, hiszen ő csak vajdánk, de az utált Hunyadi urunk, mert Drakul reszkete tőle. Adjátok vissza férjemet, kiálték, de a' poroszlók kaczagva mondák: ‚Hunyadi János a' törökre megy, em-

berekre van szüksége', — 's midőn leánykám sírva karolá át atyja' térdeit, az egyik poroszló végig huzá kardját a' gyermek' szemein e' szókkal: ‚Így, már most nem látja apját, talán könnyebben esik az elválás; rajta vaskaru Korbuj, Hunyadi Jánosnak emberekre van szüksége! Férjem fegyvertelen vala, de a' fájdalom megaczélítá erejét, 's a' kegyetlen poroszló megfojtva földre rogyott; azonban vele férjem is, kit hátulról keresztül döfött a' megfojtott' egyik társa. Férfiak, ez még nem elég, tekintsetek ide: egyetlen gyermekem húsz napi kínlódás után e' pillanatban iszonyu fájdalmak közt meghalt, 's ti a' Ferrandák ellen emelitek karjaitokat, a' Ferrandák ellen, kiknek minden csep vére boszúért buzog ereikben, boszúért az átkozott Hunyadi Jánoson?" Az utolsó szókat majd sikoltva ejté a' szerencsétlen nő és anya, 's velök egyszerre minden ereje távozni látszék; az iszonyu fájdalom' ez' erőszakos kitörése után érzékei elhagyák 's két utána lejött némber ellenállás nélkül vezeté őt vissza hajlékába.

Flóra' szavai mély hatást gerjesztének, 's több csapatvezér kérő tekintettel járult a' vajdafihoz, 's több zsoldosa a' Ferrandák' pártjához álla; de a' fiatal zsarnok kérlelhetlen maradt, 's csak azon föltétel alatt igért bocsánatot a' többinek, ha Loupot és Onuszot kezeibe szolgáltatják. Ezt iszonyodva 's utálattal egyhangulag megtagadák a' révészcsalád' baráti 's inkább kardélre akarák bízni az elhatározást; azonban a' ravasz vajdafi nem akart hirtelenkedni, hanem folyvást alkudozgata színleg az ellenpárttal, mert még mindig érkezének a' Dunán keresztül ujabb harczosi, 's ezekkel erősülten biztosabban vélé czélját érhetni.

Ismét egy komp érkezék partra 's belőle több oláh zsoldoson kivül három magyar bajnok lépett ki, ha a' fejeiket fedő kalpagról úgy lehete itélni, mert testöket bő oláh szabatu felköntös takará. A' magasb termetü, kinek szemejárásából is kilátszék, hogy ő parancsolni szokott a' másik kettőnek, elől ment; de néhány lépés mulva már megálla, 's közelébb intvén magához követőit, így szóla: „Ezen oláhok gyanus szemmel tekintgetének reánk; én nem hiszek nekik, de Drakulnak sem, 's még kevesbet gyáva fiának. Lovaink elhullottak alattunk, itt, mint látom gyülést tartanak az áruló oláhok 's szokás szerint egyenetlenek; nekünk gyorsan tovább kell haladnunk. Bod, te seb nélkül menekvél ki a' véres csatából, mi pedig lankadtak vagyunk a' vérveszteség miatt, siess tehát a' közel helységbe 's szerezz bármi áron lovakat számunkra; a' révészlakban fogunk reád várakozni." Bod távozék, 's a' másik két magyar, kerülve a' zajgó oláhok' sürü csoportját, a' révészlak felé irányzá lépteit. Ennek belsejében ünnepélyes csönd uralkodék, midőn a' két idegen belépe. Flóra fájdalmának szilaj kitörése néma merengéssé vált; holt gyermeke fölött már csak a' többi némberek siránkozának a' közép hajlékban, ő pedig összetett karokkal álla egyedül a' fő hajlékban a' nyilt ablak előtt 's tévelygő szemei minden kifejezés nélkül repülének az alant zajgókra 's rólok ismét a' ködborította homályos távolba. „Fogadd üdvözletünket, — hangzék Flóra mögött a' belépett két idegen egyikének ajkiról, — fáradt tagjaink' enyhítésére parányi helyet kértünk a' szomszéd gyászhajlékban, 's nővéreid ide utasítának bennünket." Flóra szótlanul a' tűzhelyre mutata 's szemei folytaták tétovázó játékokat, a' két magyar pedig letelepülvén, sebeiket kötözgeték egymásnak.

Alant folyvást növekedék a' zaj, 's többször lehete hallani Hunyadi' nevét, fenyegető hangon említve. Egy illy háborgó kitörése után a' nép' félelmes indulatosságának a' bánat' 's fájdalom' szívrázó hangján sohajta Flóra: ‚Oh Hunyadi! mit vétheténk neked, hogy olly iszonyú átka levél családunknak!' — A' magasb termetü magyar felálla e' szókra 's csodálat' hangján kérdé: „'S mit véte neked, jó asszony, Hunyadi?"

‚Éltemet, lelkemet, mindenemet kegyetlenül meggyilkolá — felele Flóra 's minden szavát növekedő tűz élénkebbité — férjem 's gyermekem az ő parancsa' következtében haltak meg, 's most talán rokonim is áldozatúl esnek miatta a' vajdafi' boszújának. Istenem, mért nem vagyok villám, hogy halálra sujthatnám azt, ki ennyi nyomort hoza fejünkre!'

„Jó asszony — szóla szánakozó részvéttel az előbbi magyar — értem 's méltányolni tudom bánatodat. Közel a' parthoz zátonyra fenekült kompunk, 's míg azt ismét lengővé tehetők, hallám szavaidat 's ocs-

mány rágalmait azon gyalázatos zsoldosnak, kinek valóban méltó ura a' gyáva vajdafi. Valót szóla azon fiatal férfi, kit szavaitokból rokonodnak gyanítok, a' kincsszomjas vajdafi' pártütése okozá a' török sereg' győzelmét, 's én csak akkor fordítók hátat a' harcztérnek, midőn már majd egészen egyedűl állék 's királyom' élete is el vala veszítve a' véres csatával együtt."

‚Hogyan? — kiálta vadul forgó szemekkel mérvén a' beszélőt Flóra — te Hunyadi János vagy? Szavaid elárulának.'

„Igen is az vagyok" válaszolá öntudat' büszke hangján a' kérdezett.

‚'S nem retteged az igazságos boszú' kitörését, melly gyönge asszony' kezében is öldöklő villámmá változhatik?' 's egyéb fegyverek' hiányában egy fényes élü vizagerelyt ránta le a' falról Flóra 's fenyegető tekintettel Hunyadira emelé, ennek kísérője pedig kardjára tevé kezét.

„Ne érintsd fegyveredet Thurzó — szóla ünnepélyes hangon Hunyadi — ezen asszonynak joga van panaszra, 's én tartozom magamat vádjai ellen védni, mit maga a' király legutolsó jobbágyától sem tagadhat meg. Tudd meg, jó asszony, hogy Drakul csupán maga javáért kerese frigyet Magyarországgal, 's midőn nevemben szedete harczosokat a' nép közül, azt csak azért cselekvé, hogy a' nemzet' szeretetét el ne veszítse, 's bűntetlenül áldozhassa fel annak erejét határtalan dicsvágyának. Én tehát nem okozék neked bút, jó asszony, 's bár enyhíthetném fájdalmidat. Most pedig csak azért törekszik ellenem a' gyáva vajdafi, hogy fő vádlója ne lehessek, mert gyalázatos tette miatt rettegi Drakul' boszúját. Ha ez mentségemre nem elég, ám ontsd ki véremet, nem fogom ellenzeni 's csapásodban a' sors' kezét tisztelendem, melly soha nem hagyja boszulatlanul az esküszegést, ha pogány ellenében történik is az."

Néhány percznyi szünet után elveté fegyverét Flóra 's szelidült tiszteletteljes hangon szóla: ‚Uram, nem tudom mi ért, de bizonyos ellenállhatlan sugallat lefegyverzé boszúmat, ha bár most is azon gonosztevőt kellene benned gyülölnöm, kit ez előtt éltem' ördögének tekinték. A' szemeidből sugárzó nagyság rabjává tett akaratodnak' — Flóra még többet szólandott, de ekkor a' vajdafi, ki a' beszédközben egészen az ablakhoz lépett Hunyadit megpillantá, dühösen ordíta: „Hah! nézzétek csak, mi alkudozunk ezen árulókkal 's Hunyadi János hajlékok' ablakából tüzeli parancsoló tekintetével párthíveit. Utánam, Drakul' fiai, halál az árulókra, halál Hunyadira!" 's mielőtt a' Ferrandák és párthíveik bámultokból föleszmélhetének, már védni valának magokat kénytelenek a' vajdafi zsoldosinak sürű csapási ellen. Flóra szó nélkül az ajtóra rohant ennek hallására, a' csapóhidat fölrántá 's az azt tartott gerendákból kihuzá a' zárszegeket, mire azok földre zuhanának, azután pedig hirtelen az ablaknál terme 's lekiálta: ‚Atyám, Onutz, ártatlan az, ki hajlékunkban menedéket kerese, védjétek őt, a' vendégi jog' szent nevében!'

A' csata mindig hevesb lett 's a' Ferrandákra nézve szomorú következménynyel látszék fenyegetni, mert miután párthíveik láták, hogy Hunyadi csakugyan a' révészlakban tartózkodik 's Flóra mindent elkövet védelmére, visszavonulának 's némellyek egyenesen ellenök fordíták fegyveröket. Magok a' Ferrandák sem tudák mire magyarázni Flóra' szavait, de akaratlanúl is kényszerítve láták magokat elszánt küzdésre, mert a' boszuszomjas vajdafi folyvást kiálta: „Egynek sem szabad életben maradni az árulók közül", 's mire a' közép hajlék' ajtajához vonultak folyvást küzdve, már többen vérzének közűlök. Itt azonban ellenállhatlan gát emelkedék a' vajdafi 's dühös csoportja ellen; Loup 's Onutz dühös oroszlánok gyanánt védék az ajtót, és számos ellenség érzé csapásik' súlyát, míg végre a' vajdafi gúnykaczajjal dörgé: „Minek annyi fáradság, gyujtsátok föl a' derék várat, nyers hús helyett legalább majd sültet kapnak a' hollók", 's parancsára égő kanóczok röpülének a' házfödélre.

Ez elhatárzó pillanatban lódobogás hallatszék 's e' szók hangzának alólról: „Drakul', a' hatalmas vajda', nevében foglyunk Hunyadi János és halál vár mindenkit, ki csak egy hajszálát meri is érinteni." E' szók a' vajda' testőrkapitányának ajkiról jövének 's varázshatalmat gyakorlának. A' vajdafi dühösen távozék néhány meghittebb hívével, a' zsoldosok pedig csöndesen sorba állának a' testőrök mögött. Drakul meghallván t. i.

a' várnai csata' szerencsétlen kimenetét közel tábori tanyáján, azonnal elküldé testőreit 's egyéb fegyveres csapatokat, Hunyadinak, ha lehetséges, élve elfogására, mert életéből sok hasznot vélt húzhatni a' magyaroktól, 's testőreit épen jókor vezeté a' szerencse e' helyre, mert már füst kezde elterjedni a' hajlékban, 's Hunyadi és Thurzó épen lajtorját eresztének le, inkább küzdve akarván meghalni, mint füstben 's tűzben elveszni. Hunyadit azonnal lóra emelteté a' testőrkapitány 's elvágtatott vele, két kisérőjével együtt, mert bár Bod is visszatért a' faluból lovakkal, 's épen ő tudatá a' testőrkapitánynyal Hunyady' ottlétét, hogy őt a' nagyobb 's bizonyosb veszélyből kimenthesse.

* * *

Hederváry Lőrincz nádor' fenyegetésére rövid idő mulva szabadon bocsátá Hunyadit Drakul, 's hazánk' nagy bajnoka azonnal a' révészlakhoz siete, de csak sírját láthatá Flórának. Férje' 's gyermeke' halálát és rokoni' neheztelését, melly öldöklő súlylyal feküvék rajta az utóbbi véres tusa óta, nem vala képes kiállani a' gyöngéd érzelmü anya, ki veszélybe jutott ellenségének megbocsátani tuda, de iszonyú veszteségét túl nem élheté. Nagy követ emeltete az egyszerű dombra Hunyadi, 's e' szókat véseté reá: „Itt nyugszik Hunyadi' védangyala!" — E' sírkövet nem láthatni ugyan már, de Ferranda Flóra' neve még most is él az oláhok' népregéiben.

Nagy Ignácz.

Magyar játékszíni krónika.

Sept. 4. Fiatal keresztanya. Cervati' hangversenye. — A' vígjátékban Lendvayné és Telepy megelégedésre játszottak; László is jól, de nem olly jól, hogy Egressyt, ki ezen szerepben sokszor nyert tapsokat, elfeledhettük volna. Őt a' pesti közönségnek nehéz lesz feledni, őt, ki tehetségben sokat, szorgalomban minden magyar színészt felül haladt. — A' hangversenyben Norma' első felvonása adatott, mellyben Cervati Sever' szerepét (olasz nyelven) adá, tetszéssel, és Anna Bolena czímü operából egy jelenést és áriát Frikk és Benza énekeseinkkel. Ugyan ekkor Kacsoh Lajos, műkedvelő, egy nagy polonaiset Bacher után játszott fuvolán. Kacsoh úr ügyes kezdő, de nem több.

Sept. 5. Mátkanézés. Erdősné vendégül lépett fel Lukréczia' szerepében. Tetszést nem nyert, mert a' pesti közönség ezen szerepben Kovácsnét látta, kitől Erdősné felette távol áll.

Sept. 6. Lepecsételt polgármester. Megyery, Telepy jól adák szerepeiket. Bartháné türhetőleg, Szigligeti legalább jól megtanúlta a' mit mondania kellett. A' többi csaknem mind akadozott. — Az első felvonás után Caraffa' „Berenice Siriában" czimü operából egy cavatinát éneklett Cervati. Második felvonás után „Elisa és Claudióból" egy kettős dalt Cervati és Conti; Bäuerle, a' magyar színház' hangászkarának egyik tagja, hegedü-concertet Beriottól, játszott: végezetül Cervati, Pacini' ötödik Henrikéből egy áriát karkisérettel. Néző kevés.

Sept. 7. Franciaországi tündér. Néző igen kevés.

Sept. 8. A' színház zárva volt.

Sept. 9. Arany király. Nézők szép számmal.

* * *

Egyveleg.

Egyesület. Semmi sincs, mit az emberi akarat el ne érhetne, több egyesek' öszvesített erejének szabad hatása által. Midőn valamelly véleménynek egyesület a' képviselője, sokkal elhatározottabb 's tökéletesb alakba öltözik az. Követőket szerez magának, kik ügyét magokévá teszik; 's egymással megismerkednek. Hevök növekszik számok által. Az egyesület együvé kapcsolja a' különféle tehetségek' ügyekezeteit 's élénken hajtja azokat egy általa világosan kitüzött czél felé. Az emberek látják ott egymást, a' végrehajtás' eszközeit hasonlítgatják, a' vélemények olly erővel 's hévvel fejeztetnek ki, milylyennel írott gondolat sohasem bir.

A' nép' értelmessége. Lehetetlen, bármit tegyen is az ember, a' nép' értelmességét bizonyos lépcsőn felül emelni. Lehet könnyítni az ismeretszerzés' útait, jobbítni a' tanitás' módjait, előmozdítni a' tudományokat; de mindezáltal csak az lesz megnyerve, hogy az emberek nagy időáldozat nélkül tanúlnak 's fejlődnek. — A' munka nélkül élhetés' kisebb vagy nagyobb könnyüsége egy népnél, az értelmi haladás' természetes határa. E' határ némelly országokban távolabb, másutt kevésbbé távol fekszik, de, hogy épen létezzék, arra az kivántatik, hogy a' népnek ne kellene többé az élet' anyagi gondjaival foglalatoskodni, vagy más szóval az megszünnék nép lenni. — Szinte olly nehéz egy társaságot képzelni, hol minden ember igen fölvilágosúlt, mint egy országot, hol minden polgár gazdag. A' polgárok' tömege szivesen akarja a' közjót, 's az alsóbb osztályok talán még kevesebb személyes érdeket kevernek e' kivánsághoz, mint a' magasbak: de a' czél' legőszintébb akarása mellett az eszközökről itélni nem tudnak. Milly hosszas tanulmány, milly sokféle ismeret szükéges csak arra is, hogy egy egyes ember' characteréről helyes fogalmat szerezhessünk! — a' legnagyobb elmék eltévednek itt 's a' sokaság boldogúlhasson? — a' népnek nincsenek eszközei 's ideje e' munkához látni. Neki mindig sietve kell itélni 's a' legkitünőbb tárgyakhoz ragaszkodni. Innét van, hogy a' mindennemü charlatánok annyira tudnak neki tetszeni, míg gyakran legigazabb baráti nem boldogúlhatnak.

Becsületesség legjobb politica. Washington halhatatlan levelében polgártársaihoz, mellyet ezen nagy ember' politicai végintézetének tekinthetni, többek közt ezt írja: Becsületesség mindenkor a' legjobb politica; 's ez olly elv, mellyet egyenlően alkalmazhatónak hiszek, nemzetek 's egyes személyek' dolgaira." — Továbbá: „egy nemzet, melly magát egy másik iránti szeretet vagy gyülölség' érzelmeinek engedi át, egy vagy más tekintetben, rab leszen. Rabja vagy gyülölségének, vagy szeretetének.

Kérl.

Az Athenaeumból hetenként kétszer, ugymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy ív; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden egy ív. Ara a' kettőnek helyben kihordással, 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boríték alatt 5 ft. 48 kr. cp. Velinpéldányok félévenkén két forinttal drágábbak. Évnegyedenként is válthatni példányt 2 f. 30 és postán 3 ftos. Kiadó hivatal Pesten, Hatvani utcza, 594. szám.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betüivel.

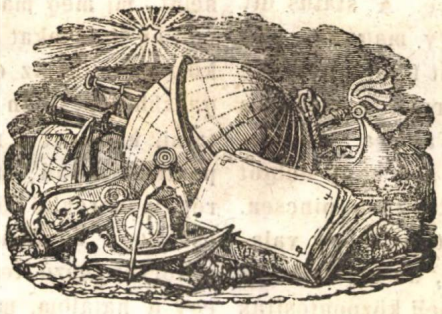

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

MÁSODIK ÉV.

Második félév. **Pest, september' 16. 1838.** **23. szám.**

Tartalom: A' hatósági központosítás az egyesült éjszakamerikai statusokban *(Fábián Gábor)*. — A' selyem harisnya. Franczia novella (*Kazinczy Gábor*). — Magyar játékszini krónika *(Szerk.)*. — Egyveleg.

A' hatósági központosítás az egyesült éjszakamerikai statusokban.

—

A' központosítás ollyan szó, melly időnkben egyre emlegettetik, de mellynek értelmét szorosan meghatározni általjában senki nem igyekszik. Pedig a' központosításnak két igen különböző neme van, mellyeket jól ismerni fontos dolog. Bizonyos érdekek közösek a' nemzet' minden részeivel, millyenek: az általános törvények' hozása, 's nép' viszonya a' külföldiekhez. Más érdekek különösen a' nemzet' bizonyos részeit illetik, minők, például: a' községi vállalatok. Központosítni egy helyen, vagy egy kézben a' hatalmat az elsőbbek' igazgatására, annyi, mint megalapítni azt, mit én kormánybeli központosításnak (centralisatio gubernans) fogok nevezni. Központosítni ugyanazon módon a' hatalmat az utóbbiak' igazgatására, annyi, mint megalapítni azt, mit hatóságbeli központosításnak (centralisatio administrativa) nevezendek. Vannak olly pontok, hol e' kétféle központosítás csaknem összegyűl. De ha a' tárgyakat, mellyek különösebben mindegyiknek birodalmában esnek, egyetemben veszszük, azokat könnyen el fogjuk különözhetni.

Tudnivaló, hogy a' kormánybeli központosítás véghetetlen erőt nyer, ha magát a' hatósági központosítással egyesíti. Ez úton rá szoktatja az embereket félre tenni egészen és állandóan saját akaratjokat; engedelmeskedni nemcsak egyszer és csak egy tekintetben, hanem mindenben és mindig. Így nemcsak meghódítja őket erő által, hanem fogva is tartja szokásaik által; elkülönzi őket és aztán egyenként ragadja meg a' köz tömegben.

E' két nemű központosítás kölcsönös segélyt nyújt egymásnak, 's vonja egyik a' másikat: de hogy elválhatatlanok lennének, azt nem hihetem. XIV. Lajos alatt Franciaország a' képzelhető legnagyobb központosítást érte el, miután ugyanazon ember hozta az általános törvényeket, bírta azok' magyarázásának hatalmát, képviselte Franciaországot külföldön, 's annak nevében tett mindent. „A' status én vagyok" mondá ő, és igaza vala. Azonban XIV. Lajos alatt a' hatósági központosítás sokkal kisebb volt mint márma. A' mi időnkben egy hatalmasságot látunk, t. i. Angliát, mellynél a' kormánybeli központosítás

igen magas fokra van emelve. A' status ott ugy látszik mozogni mint egy magános ember; iszonyú tömegeket állít talpra tetszése szerint, 's hatalma' egész erejét egyesíti és viszi mindenüvé hová csak akarja. Angliának, melly ötven év óta olly sok nagy dolgot vitt végbe, hatósági központosítása nincsen. Én részemről nem képzelhetem, hogy valamelly nemzet fenn állhasson, de kivált hogy virágozhassék erős kormánybeli központosítás nélkül. Hanem azt tartom, hogy a' hatósági központosítás csak gyengítésére szolgál az annak hódoló népeknek, mivel köztök szüntelen fogyasztani igyekszik a' polgár-szellemet. Igaz, hogy a' hatósági központosítás képes bizonyos időben 's bizonyos helyen a' nemzet' minden használható erejét egyesíteni, hanem árt az erők' visszaszerzésének. Győzelmet szerez neki az ütközet' napján, de hatalmát fogyasztja lassanként. Csodálatosan elősegítheti tehát mulandó nagyságát egy embernek, de nem tartós boldogságát egy népnek.

Jól vigyázzunk, mikor mondatik, hogy valamelly status nem bír munkássággal, mert nincs központosítása; a' nélkül, hogy tudnók, majd mindig kormánybeli központosításról van ollyankor a' szó. Sokszor hallani, hogy a' német birodalom soha erejének minden lehető hasznát venni nem tudta. Megengedem. De mi okból? mivel a' nemzeti erő soha benne központosítva nem volt; mivel a' status, soha általános törvényeinek engedelmességet szerezni nem bírt; mivel e' nagy test' külön részeinek mindig volt jogok, vagy módjuk megtagadni segítségöket a' köz hatalom' megbizottaitól, még olly dolgokban is, mellyek minden polgárt érdekeltek; vagy más szavakkal, mivel nem volt kormánybeli központosítása. Ugyan e' megjegyzés alkalmazható a' középkorra is; a' hűbéres társaság' minden nyomorúságait az szülte, hogy nemcsak a' hatósági, hanem kormányzási hatalom is ezer kezek közt volt felosztva, 's ezerfélekép eldarabolva; a' kormánybeli központosítás' teljes hiánya nem hagyta akkor Europa' nemzeteit haladni lelkesen valamelly czél felé.

Látjuk, hogy az egyesült statusokban semmi hatósági központosítás nincsen. Alig találni bennek nyomát valami hierarchiának. Ott a' központosítás' kizárása annyira van vive, hogy azt, ugy vélem, egy europai nemzet sem tudná nagy kedvetlenség nélkül elviselni, mi még magában Amerikában is kellemetlen hatásokat szül. Hanem a' kormánybeli központosítás az egyesült statusokban legmagasabb lépcsőjén áll. Könnyű volna megmutatni, hogy ott a' nemzeti hatalom jobban központosítva van, mintsem volt valaha Europa' régi monarchiai közül akármellyikben is. Nemcsakhogy minden statusban egyetlenegy ott a' törvényhozó test; nemcsakhogy egyetlenegy a' hatalom, melly maga körül a' politicai életet teremtheti: hanem általában eltávoztatták ott a' kerületek, vagy megyék' számos gyülekezeteinek egyesítését, azon félelemből, nehogy az illy gyülekezetek kisértetbe jőjenek kilépni hatósági tulajdonaikból, 's gátot vetni a' kormány' menetelének. Amerikában egy status' törvényhozósága sem lát maga előtt semmi hatalmat, melly neki ellentállani képes lehessen. Őt útjában meg nem akasztha semmi, nem kiváltságok, sem helybeli mentesség, sem személyes befolyás, sőt nem maga az okosság' tekintete is, mert ő képviseli a' többséget, melly magát az okosság' egyetlen tolmácsának tartja. Neki tehát munkálkodásában egyéb határai nincsenek, mint saját akaratja. Oldala mellé 's keze alá van helyezve a' végrehajtó hatalom' képviselője, ki is köteles anyagi erő' segítségével kényszerítni az elégedetleneket engedelmességre.

Gyengeség nem mutatja magát egyébütt, mint a' kormányzási munkálkodás' némelly részleteiben.

Az amerikai köztársaságoknak nincs erős állandó hadseregök a' kisebb szám' elnyomására; hanem ott a' kisebb számot eddigelé sohasem juttatták annyira, hogy hadat indítson; és a' hadsereg' szükségét még ekkorig nem érezték. A' status legtöbbnyire a' község', vagy megye' tisztviselőit szokta használni a' polgárokkali tettlegesbánásra. Így, például, Új-Angliában az adót a' község ülnöke kiveti, — a' község' adószedője beszedi, — a' község' pénztárnoka a' summát a' köz kincstárba szolgáltatja, — a' magokat előadó követelések pedig a' rendes törvényszékek alá vannak vetve. Ez az útja az adóbehajtásnak lassú, és bajos, 's olly kormányt, mellynek nagy pénzbeli szükségei volnának, minden lépten megakaszthatna menetelében. Általjában kivánatos, hogy a' kormánynak mindenre, mi életét lényegesen érdekli, maga által választott, maga által letehető saját

tisztviselői és gyors bánásmódjai legyenek. Hanem a' központi hatalomnak, melly úgy van szerkeztetve mint az amerikai, mindig könnyű leend erőteljesb 's hathatósb cselekvés módokat hozni be a' szükségekhez képest. Nem áll tehát, a' mit gyakran emlegetnek, hogy az új világ' köztársaságai el fognak enyészni, mivel az egyesült statusokban semmi központosítás nincsen; az amerikai kormányok nemhogy eléggé központosítva nem volnának, sőt mondhatni, szerfelett is vannak; mint majd alább meg fogom mutatni. A' törvényhozó gyülések naponként elnyelik valamelly darabját a' kormányzó hatalmaknak. Azok mind magokban akarják ezeket egyesíteni, mint a' conventio cselekedett. Az így központosított társasági hatalom szűntelen kézről kézre jár, minthogy a' nép' hatalmának alá van rendelve. Gyakran megtörténik, hogy nem bír bölcseséggel 's előrelátással, mivel mindent tehet. Ez, a' mi rá nézve ártalmas. És így maga erejének, nem pedig gyengeségének következménye az, melly őt egykori elenyészéssel fenyegeti.

A' hatósági központosítás' nemlétének Amerikában több különböző következési vannak.

Láttuk, hogy az amerikaiak a' hatóságot csaknem egészen elszigetelték a' kormánytól; ebben, véleményem szerint, túl mentek a' józan okosság' határain; mert a' rend még a' másod rangú tárgyakban is nemzeti érdek. *)

Nem levén a' statusnak a' birodalom' külön pontjain elhelyezett tulajdon tisztviselői, kiknek egy közös ösztönt adhasson, innét az következik, hogy ritkán próbál általános politiai szabályokat felállítni. Már ezen szabályok' szüksége elevenen érezhető. Az europai ember gyakran észreveszi annak hiányát. Azon úgytetsző rendetlenség, melly a' külszínen mutatkozik, eleinte azt hiteti el vele, hogy itt a' társaságban teljes fejetlenség' uralkodik; csak midőn a' dolgok' velejét vizsgálja, látja által csalódását.

Némelly vállalatok egész statust érdekelnek, 's nem hajtathatnak végre, mert nincs semmi nemzeti hatóság, melly azokat igazgassa. A' községek' és megyék' gondjaira hagyatva, választott 's ideiglenes embereknek átadva, semmi sikert nem mutatnak, vagy semmi tartósat elő nem hoznak.

A' központosítás' pártosai Európában azt állítják, hogy a' kormányzó hatalom jobb gondot visel a' helységekre, mintsem magok viselhetnének. Ez igaz lehet akkor, ha a' központi hatalom felvilágosúlt, a' helységek pedig nem; ha amaz munkás, ezek pedig munkátlanok; ha amaz cselekedni, ezek engedelmeskedni megszoktak. Tudnivaló az is, hogy minél nagyobbra megy a' központosítás: annál nagyobbra nő e' kettős irány is; 's annál szembetünőbb leend egyik fél' tehetősége 's másik fél' tehetetlensége.

De tagadom, hogy így legyen a' dolog akkor, ha a' nép felvilágosúlt, saját érdekeire nézve felserkent, 's azokról gondolkodni megszokott, mint az Amerikában vagyon. Sőt meg vagyok győződve, mikép' ezen esetben a' polgárok' összes ereje mindig nagyobb hatalommal birand a' társasági jóllét' előhozására, mintsem a' kormánynak tekintete. Megvallom, nehéz kijelelni egész bizonyossággal az eszközt, mellyel egy alvó népet felébreszthetni, hogy neki eddig nem birt hajlamokat 's világosságot adjunk; elhitetni az emberekkel azt, hogy saját dolgaikkal magoknak kell foglalkozniok, jól tudom, nehéz vállalat. Gyakran kevesebb bajba kerűlne részvevőkké tenni őket egy udvari szertartás' apróságai, mint közös hajlékuk' kijigazgatása iránt. Hanem egyszersmind úgy vélekedem, hogy midőn a' központi hatóság azt tartja maga felől, mintha ő a' legközelebbről érdekeltek' szabad összemunkálását teljesen kipótolhatná, csalatkozik, vagy csalni akar.

A' központi hatalom, bármi felvilágosultnak, bármi bölcsnek képzeljük is, nem foghatja fel egy maga egy nagy nép' életének minden részleteit. Az tőle nem telik, mert illy munka meghaladja az emberi erőt. Mikor csupán saját gondjai által akar teremteni 's mozgásba hozni annyi különböző rúgókat, igen tökéletlen következménynyel is megelégszik,

*) A' statust képviselő hatalomnak, úgy tartom, még mikor nem maga igazgat, akkor sem szabad kivetköztetni magát a' helybeli igazgatásra felügyelés' jogából. Teszem, például, hogy a' kormánynak minden megyében, bizonyos helyen, egy ügyviselője volna, ki a' községekben és megyében elkövetett vétkeket a' birói hatalomnak feladhatná: valljon így a' rend nem nagyobb egyformasággal tartatnék-e fenn, a' nélkül, hogy a' helységek' függetlensége sérelmet szenvedjen? Semmi ehhez hasonló Amerikában nem létezik. A' megyék' székein fölül semmi ott nincsen; és ezen székek úgy szólván csak történetből jutnak azon hatósági vétkek' ismeretéhez, mellyeket zabolázni kötelességök.

vagy magát hasztalan erőlködésekben meríti ki.

Igaz, hogy a' központosításnak könnyű munkájába kerül alávetni az ember' külső cselekedeteit bizonyos egyformaságnak, melly végtére magáért kedveltetik, minden tekintet nélkül a' tárgyakra, mellyekre alkalmazva van; épen mint a' vakbuzgólkodókkal történik, kik imádják a' faragott képet, feledvén az istenséget, mellyet az ábrázol. A' központosításnak semmi fáradságába nem telik szabályos menetelt adni a' folyó ügyeknek, — intézgetni bölcsen a' társasági politia' részleteit, — meggátolni csekély rendetlenségeket 's apró vétkeket, — fenntartani a' társaságot bizonyos s t a t u q u o ban, melly tulajdonkép' sem nem hanyatlás, sem nem haladás, — táplálni a' társasági testületben némi hatósági aluszékonyságot, mit a' hatósági személyek jó rendnek és köz csendességeknek szoktak nevezni. *) Egy szóval ő jeleskedik a' hátráltatásban, nem a' cselekvésben. Mikor arról van szó, mint lehessen a' társaságot alapjában megmozdítni, vagy neki gyors menetelt adni, akkor ereje elhagyja őt. Mihelyt rendszabályainak csak legkevésbbé is szüksége van egyesek' összemunkálására, azonnal meg leszünk lepetve e' szörnyű gépely' erőtlenségétől, — azonnal tehetetlenségre jutottnak érzendi az magát.

Illyenkor megtörténik néha, hogy a' központosítás, kétségbeesve ügye felől, próbálja a' polgárokat segítségül hívni, de így szól hozzájok: Ti úgy fogtok cselekedni, mint én akarom, annyit, mennyit én akarok, 's egyenesen azon értelemben, mellyben én akarom. Ti magatokra fogjátok vállalni ezen részleteket, a' nélkül, hogy az egésznek igazgatására vágynotok szabad legyen, — ti dolgozni fogtok a' sötétben, 's majd később megitélhetitek munkámat következményiből. Az emberi akarat' egy czélra munkálását nem illy feltételek mellett nyerjük meg magunknak. Annak szabadság kell az ő ösvényein, 's felelőség tetteiben. Az ember úgy van alkotva, hogy jobban szeret mozdúlatlan maradni, mint függetlenség nélkül menni olly czél felé, melly előtte ismeretlen.

Nem akarom tagadni, hogy az egyesült statusokban gyakran nehezen esik az embernek nem találhatni fel amaz egyforma szabályokat, mellyek szűntelen őrt állani láttatnak mindenikünk felett. Ott az ember néha néha a' társasági gondatlanság' tetemes példáira botlik. Tűnnek elő helylyel-közzel vastag foltok, mellyek teljes ellentétben lenni látszanak az azokat környező polgárisodással.

Hasznos vállalatok, mellyek, hogy sikerűljenek, folyvásti gondot 's szigorú pontosságot kivánnak, sokszor félbenhagyatással végződnek; mert a' nép Amerikában is mint másutt, pillantati erőlködések 's rögtöni lökétések által halad előre.

Az europai, megszokvan kezénél találni mindig egy tisztviselőt, ki magát mindenbe avatja, nehezen szokik a' községi igazgatás e' különböző útaihoz. Általjában mondhatni, hogy a' társasági rendtartásnak amaz apró részletei, mellyek az életet kellemessé 's kényelmessé teszik, el vannak mellőzve Amerikában: de ama' biztosítékok, mellyek az emberre nézve a' társaságban lényegesek, ott úgy meg vannak, mint akárhol másutt. Az amerikaiaknál a' statust igazgató erő sokkal kevésbbé szabályos és bölcs, de százszorta nagyobb, mint Európában. Végre nincs tartomány a' világon, hol az emberek annyi igyekezettel legyenek a' társasági jóllét' előteremtésére nézve. Én nem ismerek népet, melly képes lett volna létre hozni olly számos és sikeres iskolákat, a' lakosok' vallási szükségeinek jobban megfelelő templomokat, jobb karban tartott községi útakat. Azért az egyesült statusokban a' nézetek' egyformaságát és tartósságát, a' részletek' aprólékos gondját, a' hatósági bánásmódok' tökéletességét keresni nem kell *); a' mit ott találunk, az képe az erőnek, vad ugyan kevéssé, az igaz, de

*) China, véleményem szerint, legtökéletesb példányát láttatik mutatni a' társasági jóllét' azon nemének, mellyet az igen központosított hatóság adhat a' magokat az alá vetett népeknek. Az útazók az beszélik előttünk, hogy a' chinaiaknak békességök van boldogság, szorgalmok előhaladás, állandóságok hatalom, anyagi rendjök köz erényesség nélkül. Nálok a' társaság' mindig elég jól, soha igen jól nem áll. Képzelem, hogy ha majd China nyitva lesz az europaiak előtt, ezek ott fogják feltalálni a' hatósági központosítás' leggyönyörűbb mintáját, mi csak a' világon létezik.

*) Egy talentummal gazdag iró, ki egybevetvén az egyesült statusok' és Francziaország' financiáját, megmutatta, hogy a' szellem nem mindig pótolhatja ki a' dolgokbeli jártasságot, helyesen veti szemökre az amerikaiaknak azon némi zavart, melly az ő községi költségvetéseikben uralkodik, és miután mintáját adná egy franczia megye' költségve-

teljes hatalommal; képe az életnek, kisérve történetektől, de mozgásoktól 's törekvésektől is.

Egyébiránt megengedem, ha tetszik, hogy az egyesült statusbeli faluk és megyék hasznosabban igazgattatnának egy tőlök távol helyheztetett vidéki központi hatalom, mintsem saját kebelökből választott tisztviselők által. Elismérem, ha kivántatik, hogy Amerikában több bátorság uralkodnék, — hogy a' társasági segédforrások bölcsebben 's több megfontolással használtatnának, ha egész ország' igazgatása egyetlenegy kézben központosítva lenne. Azon politicai nyereségek, mellyeket az amerikaiak a' központosítási rendszer' hiányából húznak, mégis többre becsültetnék azt velem az ellenkező rendszernél.

Mert mit ér az nekem, hogy mindig talpon áll egy hatóság, melly vigyáz, hogy mulatságaim meg ne háboríttassanak; — melly lépteim előtt jár, hogy eltávoztasson minden ártalmat, még ha azon aggódni semmi szükségem nincs is: hahogy ez a' hatóság' ugyanakkor, midőn ösvényemen a' legapróbb töviseket így elhárítja, korlátlan ura szabadságomnak és életemnek; ha az a' mozgást és lételt elannyira egyedárosítja, hogy ha ő lankad, mindennek körűlte lankadni, ha ő alszik, mindennek aludni, ha ő elhal mindennek vesznie kell? ***Fábián Gábor.***

(Vége következik.)

---

tésének, ezt teszi hozzá: „Hála a' központosításnak, egy nagy férfiu' teremtményének, a' községi költségvetések, az ország' egyik széléről másikig, nagy városokban ugy, mint legalábbvaló helységekben egyenlő rendet és rendszert mutatnak." Ez valóban olly következmény, mellyet csodálok; hanem azt látom, hogy nagy része ezen franczia községeknek, mellyeknek számadása olly tökéletes, saját érdekeire nézve mély tudatlanságba 's olly győzhetetlen fásúlásba van merűlve, hogy nálok a' társaság inkább csak tenyészni mintsem élni látszik; másfelől ugyanazon amerikai községekben, mellyeknek költségvetéseik nincsenek rendszeres terven építve, sem kivált nem is egyformák, felvilágosult, munkás, vállalkozó népséget veszek észre; itt a' társaságot mindig munkában látom. E' látomány engem bámúlásra ragad, mert az én szemeim előtt egy jó kormánynak fő czélja a' népek' jóllétét eszközölni, nem pedig bizonyos rendet állítni fel az ő nyomorúságaiknak közepette. Azt kérdem már most magamtól, valljon nem lehetne-e azon egy oknak tulajdonítani az amerikai község' virágzását 's financiája' úgy tetsző rendetlenségét, a' franczia község' szegénységét 's számvetése' tökéletességét? — Minden esetre előttem gyanús az ollyan jó, melly annyi roszszal van keverve, 's könnyen megvigasztalódom olly rosz felett, melly olly sok jóval van pótolva.

A' selyem harisnya.

Franczia novella.

1.

Sablonville marquisné egyike vala azon korok előtt megvénűlt nőknek, millyek Medicis Katalin' körét tevék. IV. Henrik' udvara már nem látá benne többé azon híres szépséget, ki egykor a' Louvre' évkönyveiben ragyoga. Hévházban igen gyorsan fölfejlett fehér narancsvirágként, virult föl e' kéjtől gyulasztott légkörben. Növése fönséges, de bálok 's az olasz nő' zajongó kéjelgései által megtörve; gyönyörű fekete haj árnyazá a' fájdalmas halvány arczot, 's a' csupa epedéstől meredtté lett szemeket; csodálásra méltó szobor vala ő, de mégis csak márvány, mit nem lelkesíte semmi; a' szív jég volt; észrevehetlen benne minden ér.

'S Sablonville marquisnét mégis imádók' nagy száma zajgá körűl.

Az udvar' krónikája hideg' 's közönyösnek mondá őt, 's férje erényesbnek tartá, hogy sem hűtlen lehetne. De az udvar és a' férj csalatkozának. Bressieux báró hely és korra nézve csodálatra méltó állhatossággal mutata iránta figyelmet. Oldalánál elfelede dauphinei vén tornyait, 's de Bressieux kisasszonyt, vén anyját, sudar fájú erdőit, 's a' vidor kürtcsattogást, olly kellemest télidői vadászatkor. El a' carousselt, mire a' fegyvertár mellett készültek, 's a' hadhíreket, udvarármányokat, az újont megérkezett gascogneiket, a' Pré aux clercsemi hőstetteket, a' laptajátekot .... röviden, elfeledé mindent! 'S kit annyira szerete, nem feledett el semmit, mint szerelmét. Mindig álmokba sülyedve, közönyösnek látszó az egész világ előtt, azt hivék, hogy várakozik egy perczre, melly nem jelent föl soha.

— Nem, — mondá a' bárónak, ki a' Tuilleriák' egyik aranyzott szobrához dőlve, kimondhatatlan boldogságba sülyedt nézésenél, — nem, szívem nincs jégből; egykor tán úgy fog dobogni, mint öné; de a' percz még távol van; 's én félem azt ön miatt.

— Illy remény, asszonyom, olly édes, hogy fölér a' várakozás' egy egész életével.

— Báró, ön engem igenis szeret, ha azt mondja: szerelmem nem tegnapi; én harmincz évű valék, ő húsz. — Itt hallgatott a' marquise.

— Ön azt nem feledte el! — viszonzá Bressieux megindulva —. Az volt ifjukorunk' első álma; mi akkor boldogok valánk.

— 'S még igen ifjúk, sohajtá a' marquise.

— Oh, Marguerite, mért levénk öregebbek! Mért nem maradtunk egyedűl az Isère' partjánál!

— Látja itt, báró — mondá sebbel, fölkelve, 's az ablak felé mutatván, hol hó és zúz lepé a' Tuilleriák' fáit — ez létünk' képe. Mennyi ideje, hogy e' most olly kopasz fák zöldek valának?

— Ismét zöldelni fognak, Marguerite, mihelyt a' lágy évszak kezdetét veendi.

— Azért mi se essünk kétségbe — mondá Sablonville asszonyság, kezét nyújtva, mit ő reszketve nyoma ajkaihoz —; 's az egész udvar is hiszi, hogy viszonyban vagyunk, 's az ön' hibája, báró; mert igenis világosan elhanyagolja kötelességeit, mint cavalier.

— És mit tegyek, madame?

— Mit minden tesz; ha engem szeret.

2.

Rövid idő múlva Bressieux a' Tuilleriák' kertében volt. A' borús és ködös ég metszővé tevé a' hideget. A' hosszu árok, hol sás és nád növe, most befagyott, 's szép tükröt mutatott volna, a' kristályzott növények 's hópelyhek nélkül, mik ittott a' fölszínen láthatók valának. Vastag hófekv nyugvék a' nagy sétányban. Az udvaronczok tunyán vesztegeltek, kezöket ölteényökbe dugva, mig IV. Henrik ozsonnáját Marthurinnel, az őrűlttel, elvégzendi. De soká fúhattak kezökbe, vagy mulatság végett hógolyókkal hajingálhatták egymást, vagy beszélyeket mondogathattak. A' hideg mindig metszőbb lőn, 's a' király nem jött.

— Ki akar ezer pisztolt elveszítni? — Ezer pisztolt — mondá gyorsan az ifju Balagny, szürke nemeskalapját fellökve, — ezer pisztolt, ki először megkapja, azaz a' sétány' másik végetől kezdve.

Bressieux báró lépe ki a' csoportból.

— A' summa nincs nálam; de ékszer — vagy pénzben hozatom elő, 's szivesen a' játékra teszem.

— Nem, — mondá egy öreg nemes, La Planio nevű —; ne pisztolokba fogadjatok; valami dijért fussatok, mit a' meggyőzöttnek

adni tetszendik, föltéve, hogy nem becsületelleni.

Elfogadtatik 's futnak. Futások gyors de fáradságos. Soká maradnak egymás mellett. Lépteik' zöreje, szivök' dobogása, tüdőik' lehellete, minden összegyűl. Már közel vannak a' czélhoz, 's hajszálnyi nyeresége sem volt egyiknek sem. Barátaik kiáltással serkengetik; La Planio tapsol; egy percz — 's mindketten győztek. Már kinyújtják kezeiket a' kalap után, de Balagny nagyon tüzes; nem számítja kellőleg a' távolt, megbotlik, 's Bressieux czélnál van.

Nagy ellenzés. Némellyek semmit érőnek mondják a' fogadást; mások állítják, hogy Balagnyt bukása előtt már megelőzte Bressieux. A' nagylelkű báró semmit nem akar a' vaksorsnak köszönni, 's második futásra ajánlkozik; de Balagny, lerázva a' havat ruháiról, csendet kér.

— La Planio föltételeket tőn; én veszték 's fizetni akarok; 's mivel a' díj' választása engem illet, ezt választom, mellyel a' báró meg fog elégedni. Bressieux, vegye itt e' selyem harisnyát!

Az udvaronczokat, kik kaczajra készültek, 's győzőt 's győzöttet ki akarák gunyolni, egyszerre azon halálhalványság kapá meg, mi e' perczben Bressieux' vonalait ellepé. 'S nem is érték, mért nevete Balagny olly benső kárörömmel, midőn ellentársa félreszólítá.

— Asszonyügy és semmi egyéb! — mondá odavetve La Planio. — Csak azt sajnálom, hogy a' fekete megholt; fölséges párcsatárs volna.

De Bressieux, még mindig hólthalvány, 's Balagnyt átfúrva pillanatival, kérdé: ki adá önnek e' harisnyát?

— Ő!

— Becsületére?

— Becsületemre!

— Azt hazudod, nyomorú! 's e' szavaknál keze Balagny' arczára szökkent.

Oda rohannak, elválasztják őket.

— A' neraci tornyoknál! — monda La Planio. — Ifju emberek, ti igen hevesek vagytok. De mikorra a' táncz?

— Holnapra! — felele Balagny.

— Ma estve! toldá lassan Bressieux.

'S a' másik igenelve hajtá meg fejét.

És a' távolban a' királyi hajdúk' csillogó öltényei tüntek föl. A' király Fontainebleauba ment.

3.

— Istenemre, uraim! én szeretem a' Bordelle-kapu' e' vén tornyait. Urunk, hála istennek! elég sokszor mutatja nekünk. De én soha sem látom, a' nélkül, hogy ama' híres égésre ne emlékezzem az ostrom alatt, midőn ő fölsége' parancsára a' sz. Marcel-elővárosnak üszköt veténk. Víg volt azt látni; a' király személyesen oda lovagolt, 's mióta élek, soha hasonló tüzjátéknál nem valék, kivált mikor a' szél a' hatalmas szikraesőt Páris felé korbácsolá.

Így beszélt Sablonville marquis, ezrede' elején, mellyet Fontainebleauba vezérle. Midőn a' sz. Victor-árkoknál elment, a' zászlótartó egyszerre megállítá lovát, 's élesen néze a' sík felé. Az egész ezred megállt. A' marquis okát tudakolta, 's a' sz. Marcel-malom' zsilipénél két félig levetközött férfit mutatának neki, fegyverekkel kezökben. Egyenesen nekik szöktetni, őket elválasztani, egy percz' müve volt. A' marquis igen elcsodálkozék, midőn Bressieuxre 's Balagnyra ismere.

— Pokolba, hőseim! Véreteknek kevesnek kell lenni, hogy illy időben, e' hidegben 's holdfénynél víjatok. Előre! előre! Ez nappali munka. Holnap verekedjetek!

'S hosszú szóvita 's hosszas ellenzés után mindkét oldalról, sükerült neki, becsületszavakat kicsikarni, hogy ügyöket más nap' reggelén végzendik. Addig, gondolá a' jó marquis, fölügyelet alá tehetendem őket.

Balagny Páris felé fordúlt. Bressieuxnek barátságos vallatást kellett kiállni, mi szerzé e' vitát, 's nem mély megindulás nélkül érzé magát a' vén lovag' karaitól átöleltetni, ki könyűkkel szemében, fiának nevezte őt, ősz hajait mutatá neki, anyjára emlekezteté, 's esengett, ne húzzon többé ez ügyben kardot, még ő Fontainebleauból meg nem térend. Bressieux mindent megigére; 's odább ságulda azon úton, mit Balagny vőn, olly gyorsan, mint lova birt.

Hasztalan' kiálta utána az ősz engesztelő szavakat, hasztalan' vakítá el a' hó, mit a' vihar egyenesen szemébe korbácsola; lova felszökkent; dühhel nyomá bordáiba sarkantyúit, 's így ságulda egy puskalövetnyire sz. Victortól. 'S ott megállt nyargalásában.

4.

— Illy késő jön még, szép hölgy, laptajátékra az arany golyóhoz? Mivel szolgálhat önnek a' vén Jakobé?

— Itt egy aranytallér a' Bearni' képével; menj Naqueteddel a' sz. marceli zsilíphez; itt várok rád. — A' többi lassu hangon mondatott.

Jakobé és Naquet eltávoztak. A' hölgy szétcsapá meghavazott köpenyét, 's fölfedte halvány arczát. Sablonville marquisné volt. Szemei meredtek, kezei keblére kúcsolvák, 's kékek, rettegéstől inkább, mint fagy miatt. Így maradt egy óraig mozdulatlan? Akkor kopogattak. A' marquisné egyszerre fölijesztve összeborzadt, és kezével görcsösen homlokához nyúlt, 's ajtót nyita. Balagny volt. A' tüzhelyhez űlt, 's szót sem szóla. Mindketten gyanakodó 's sötét kiváncsisággal nézték egymást, két ellenként.

— Mért hívatál ez órában, Marguerite?

A' marquisné nem felelt.

— Mit akart ön tőlem, asszonyom?

— Hol van Bressieux báró? — Hol van ő, Balagny? mondá hozzá tompa hangon a' marquisné.

— Nem tudom, válaszolá sötéten az udvaroncz.

— Balagny, lelkedre! törzsöd' becsületére! esengek, felelj nekem. Hogy halt meg az a' nemes?

— Asszonyom, én nem értem önt.

— Nem te valál, ki a' bárót elgyilkolá ....?

— Én.

— Te, Balagny!

— Az ég' minden szenteire esküszöm....

Kivűlről kopogattak. A' marquisné parancsolá, nyisson ajtót. Jakobé és Naquet egy véres holttestet hurczoltak be.

— Rá ismersz, Balagny? Képes vagy megesküdni?

Balagny állt, mintha mennykő zúzta volna le.

— A' nyomorú gyilkolá őt el! — kiálta a' marquisné a' legmélyebb utálattal; mert a' báró' kardja még hűvelyében volt.

— Madame — mondá Jakobé — e' véres rongyot kezében leltük.

A' marquisné megismerte a' selyem harisnyát, mit egykor horda; a' gyilkosra néze, 's a' lóczára hűllt, még halványabban, mint szokottan vala.

'S akkor egy magas termetü férfi, ki eddig, köpenyébe burkoltan, a' háttérben maradt, a' marquisnéhez lépe, kivezeté karjánál, magával véve Bressieux' kardját.

5.

Más nap l'Estoile irá napkönyvébe: „Pénteken, decemb. 30. 1605. egész nap havazott, 's a' sz. Marceau-malomnál meggyilkoltatott az ifju Balagny által egy báró, a' dauphinéből, ki kardjával kezében, mezetelen' várakozék két egész óráig az említett Balagnyra, annyira vágyakozik, hogy ez őt elölje, a' mint hogy meg is tette volt, és a' vita semmiből keletkezék.“

Más pénteken Balagny a' des petites champe-utczában azon ház előtt gyilkoltatott meg, melly a' ‚négy szélhez' neveztetik. Estve pompás gyászkiséret ment fáklyákkal a' Louvre' ablakai előtt a' st. Germain l'Auxerrois-egyház felé.

Két kóporsó volt ott.

A' gyászolók közt Sablonville marquis ment elől.

Kazinczy Gábor.

Magyar játékszini krónika.

— Pótlólag 's több tekintetben igazitólag jegyezzük meg Athenaeumunk' 21d. számbeli krónikánkban 25 úr' azon helyére nézve, melly a' Tékozlóban előforduló francziát érdekli, miképen hitelesen tudtunkra esett, hogy a' fordító, Jakab úr, nemcsak a' darab' első adatása előtt (l. Áth. 17. sz. 279. szelet), hanem utána is, a' maga helyén kijelentette abbeli szándékát, mi szerint e' szerepet más alakba kivánná önteni, azonban ez, ki levén a' darab vásárra jelelve, rögtön meg nem történhetvén, e' változtatásnak jövő novemberre kellett elhaladni. — De addig is, ha a' darab, mint reményljük, adatni fog, ohajtható, hogy Dumont' szerepe legalább olly nyelven mondassék el, melly érthető legyen. Igy kétségkivül éldelhetőbbé lesz, 's a' botránkozás' legnagyobb oka eltávoztatva.

Szerk.

Egyveleg.

— **A' vas korona.** — Fels. fejedelmünk' olaszországi koronáztatása nem teszi tán érdektelenné, ha e' korona' eredete- 's történeteiről következőt közlünk olvasóinkkal: E' korona a' megváltó' keresztje' egyik szegéből készült. Ilona herczegnő visszatérvén 325b. Palaestinából e' szeget kis karikává változtatá 's fiának Konstantin császárnak kuldé, ki sisakjára tűzé azt, de e' fejedelem' halála után arany, drága kövekkel megrakott abroncsba foglaltatott 's egy konstantinápolyi basilikába tétetett ezen ereklye. Elfeledtetve itt feküvék az 394ig, azon pillanatig, mellyen sz. Ambrus nagy Theodosius fölött mondott halotti beszédében megemlité azt. — 570b. Konstantin császár Tiberius Augustusnak, Gordian tanácsbeli' fiának, — a' ki, hogy istennek szolgáljon, lemondott a' római praetorméltóságról, — kuldé a' vas koronát. Gordian' fia' I. Gergely név alatt 500b. pápává lett. Ez utóbb e' koronát Theodolindának ajándékozá jutalmul azon buzgalmaért, mellyet e' királyné kituntetett Agilulph turini herczeg' megtérítésében, ki elhagyván az arianismust utóbb ezért a' lombardi thronra lépett. — Monzában egy kastélyt 's templomot épittetvén Theodolinda ott tevé le a' vas koronát. E' templomban láthatni még a' basreliefet, melly a' hires királynét ábrázolja, mint adja át ker. sz. Jánosnak e' becses ereklyét. Agilulph használá e' koronát utódaival a' szerencsétlen Didier lombardi királyig, kit veje, nagy Károly, fosztott meg thronjától. Azon koronát, melly nagy Károly' fejét diszité, a' 13. században Della Torre' herczegei Monza' urainak zálogositák el 's hosszas ideig vala nálok, mig 1345b. a' pápa, nem tudni mi uton, kiváltván a' monzai káptalannak ajándékozá azt. — A' 16. században V. Károly' fején láttuk fényleni, de halála után több század mult el a' nélkül, hogy valamelly fejedelem viselte volna. Napoleonnak volt fentartva megujitása a' koronázási ünnepélynek a' mailandi székesegyházban 1805b. E' szavakkal: ‚Dio me la data, quoi a che me la touchera' ő fejére tevé azt. De tudva van, hogy e' koronát 1814b. ipa visszanyeré. Ekkor emeltetett a' velenczei Lombardia királyságra 's Ferencz császár meghatározá, hogy utódai thronra léptökkor Milanóban a' vas koronával' mindig megkoronáztassanak.

Garády.

— **A' boszu.** — Freron franczia criticus Voltaire Meropeját, mielőtt az szinpadon adatnék, igen keserüen gáncsolá. Mind e' mellett is azonban a' darab szinpadra kerülvén köz tetszést nyert. Voltaire, hogy megboszulja magát, újra kiadja Meropeját pompásan, negyedrétben, rézbe metszett czimlappal, mellyen egy borostyánt rágó szamár volt ábrázolva. — Freron erre, egy újabb darabjában criticai folyóiratának, vissza voná előbbi itéletét és jelenté a' közönségnek Merope' újabb pompás kiadását ezen hozzá tétellel: „avec le portrait de l'Auteur.“ Ezen gonosz ötlet arra tökélé Voltairet, hogy az egész kiadást magához váltván megsemmitse.

— **Gesztenye.** — Metzben egy kertész tölgyfába gesztenyét óta 's a' próba tökéletesen sikerult. Ez nagy nyereség, mert a' gesztenyének igen finom gyökerei vannak, mellyek hamar elfagynak.

— **Angol speculatio.** — Milanoban a' koronázási időre az angolok jó előre minden kiadandó lakást kibérlettek, részint önhasználatra, részint nyereségre, mellyre egy franczia hirlap azt mondja: „hogy az angolok Milan' városát kibérlettek.“

— **Uj siami gyermekek.** — Bajorországban Hambach városkában egy ifju parasztasszony két figyelmeket szült, kik a' siami testvérekhez hasonlitanak. Két fejök van, négy kezök, de csak három lábok. A' gyermekek egyébiránt erősek.

— **Robespierre' udvariasága.** — Robespierre olly udvari volt, mint bármelly franczia. Csakhogy ezen udvariság, mellyel ő néha élt, nem minden ember' izléséhez való volt, de nem is mindenkinek állott hatalmában. Egy dáma, kivel ő a' Boulevardon sétált, egy szépen épült házat igen megdicsért. — „Tetszik az kegyednek?“ — Igen nagyon. — „Az a' kegyedé.“ — Más nap a' ház' tulajdonosa bevádoltaték mint országáruló, és guillotin alá került, a' házat pedig a' dámának ajándékozá Robespierre.

— **Moliére' emléke.** — A' Comédie française rendkivüli előadással lépe föl Moliére' emléke' javára. Remélhető levén, hogy Páris' legfényesebb és miveltebb társasága veend benne részt, a' királyi színházak' legkedveltebb mivészei versenygtek ezen előadást a' közönséghez és Moliérehez méltóvá tenni. A' bevétel 19,000 frank volt 4750 fr. kiadás mellett.

— **Advinent** úr, a' hires Martin bátor versenytársa Olaszországban, utazik most jeles állatgyüjteményével. Mint mestere Martin, ugy Advinent is játszik az oroszlánnal, kuzd a' leopárddal, 's a' tigristől elragadja eledelét 's mind e' vadszörnyek fölött határtalan hatalmat gyakorol. Bámulandó gyakorlata abban áll, hogy magát bezárja a' hiénával, azt minden gondolható módon ingerli és bántja, azután pedig fejét annak torkába dugva kiáltoz és végtére 2 pisztolt süt el.

Az Athenaeumból hetenként kétszer, ugymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy iv; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden ké iv. Ára a' kettőnek helyben kihordással 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boritték alatt 5 ft. 48 kr. cp. — Velinpéldányok félévenként egy forinttal drágábbak. — Évnegyedenként is válthatni példányt 2 ft. 30 kr., postán 5 fttal. Kiadó-hivatal Pesten, Hatvani-utcza, 594. szám, 2d. emelet.

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betüivel.

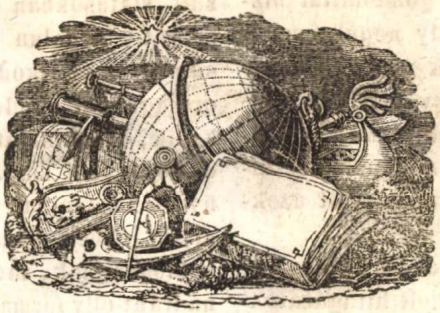

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

MÁSODIK ÉV.

Második félév. **Pest, september' 20. 1838.** **24. szám.**

Tartalom: A' hatósági központosítás Éjszakamerikában. Vége *(Fábián Gábor)*. — A' pénz Éjszakamerikában *(Fábián Gábor)*. — Ovid' pontusi leveleiből *(Egyed Antal)*. — A' szenvedő' hamva *(Lugossy)*. — A' falusi pap' órája *(V—a)*. — Magyar játékszini krónika (*** *V.* és 25). — Egyveleg *(Zámory)*.

A' hatósági központosítás az egyesült éjszakamerikai statusokban.

(Vége.)

Vannak Európában ollyan nemzetek, melyeknél a' lakos magát csak úgy tekinti, mint egy jövevényt, kit sorsa a' helynek, hol lakik, épen nem érdekel. Országában a' legnagyobb változások híre nélkül mennek végbe, — sőt jó formán nem is tudja mi történt; kételkedik felőle; az esetet csak vaktában hallotta meg mások' szájából. Mi több, falujának javán, útczájának rendbentartásán, templomának, papházának állapotján sem aggódik ő semmit is; azt gondolja, e' tárgyak ő rá mind nem tartoznak, hanem egy idegen hatalmat, mellynek kormány a' neve, illetnek. A' mi őt nézi: ő e' javakkal úgy él, mint egy haszonbérlő, minden sajátsági szellem 's javitási eszmék nélkül. E' maga iránti részvétlenség annyira megy, hogy ha végre ön', vagy gyermekei' boldogsága veszedelmeztetik, a' helyett, hogy a' veszély' elhárításával foglalkoznék, keresztbe veti karjait 's úgy várja, míg egész nemzet segítségére jövend. Egyébiránt az illy ember, bár szabad akaratját tökéletesen feláldozta is, azért az engedelmességet még sem kedveli jobban mint más. Igaz, hogy aláveti magát egy tiszti irnok' kényének is: de mint meggyőzött ellenség, úgy szeret daczolni a' törvénynek, mihelyt az erő eltávozik. Azért is őt szüntelen a' szabadság és zabolátlanság közt látjuk libegni.

Mikor a' nemzetek már ezen pontra jutottak, módosítniok kell törvényeiket 's erkölcseiket, különben semmivé lesznek; mert ott a' nyilvános erények' kútfeje mintegy ki van apadva, ott csak alattvalókat találhatni még, de polgárokat többé nem látni.

Azt mondom, hogy az illy nemzetek készen állanak a' hódító' számára; — hogy el nem tűnnek a' föld' színéről, onnét van, mert hasonló, vagy még nálok alábbvaló nemzetektől környékeztetnek, — mert keblökben találkozik még bizonyos megmagyarázhatatlan ösztön a' haza iránt, bizonyos oktalan kevélykedés a' névben, mellyet viselnek, 's némi zavaros emlékezet hajdani dicsőségük felől, melly a' nélkül, hogy magát határzottan valamihez kapcsolná, elégséges beléjek szükségnek idején az önfentartás' ösztönét önteni.

Helytelenség volna azon gondolattal biztatni magunkat, hogy némelly népek csodálatra méltó törekvéseket tettek védelmére egy olly hazának, mellyben — úgy szólván, csupán jövevények gyanánt éltek. Csak figyelmezzünk jól 's látni fogjuk, miképen illy alkalmakkal majd mindig a' vallás volt azoknak fő rugótolluk.

Nálok' a' haza' fennmaradása, dicsősége vagy boldogsága megszentelt hitágazatokká váltak, és midőn honukat védették, védették egyszersmind ama' szent várost is, mellynek valamennyien polgárai voltak.

A' török népségek soha a' társaság' ügyeinek igazgatásában semmi részt nem vettek; még is szörnyű vállalatokat hajtottak végre, valamíg Mahumed' vallásának győzödelmét látták a' szultán' hóditásaiban. Ma a' vallás enyészik, számokra csak az önkény maradt még, 's — hanyatlanak.

Midőn Montesquieu az önkénynek hozzá illő erőt tulajdonít, úgy vélem, hogy annak érdemén fölül való becsületet ád. Az önkény maga magában semmit állandóan fenn nem tarthat. Ha a' dolgot közelebbről tekintjük, úgy veszszük észre, hogy a' mi korlátlan kormányokat hosszasan divatban tartott, az a' vallás és nem a' félelem.

Akármit tegyünk bár, soha igazi hatalmat az emberek közt másban nem találunk, mint az akaratok' szabad összemunkálásában. Nincs pedig a' világon semmi egyéb a' hazaszeretet' és valláson kivűl, mi a' polgárok' öszveségét hosszas ideig valamelly czél felé haladásra ösztönözhesse.

A' kialvó hiteket felelevenítni nem függ a' törvényektől; de tőlök függ az embereket részvevőkké tenni országuk' sorsa iránt. A' törvényektől függ felébresztni és vezetni ama' haza iránti vak vonzalmat, melly az ember' szívét soha el nem hagyja, 's azt mindennapi gondolatokkal, indúlatokkal, szokásokkal hozván kapcsolatba, belőle megfontolt 's állandó érzelmet formálni. 'S ne mondjuk, hogy késő már ezt próbálni; a' nemzetek nem vénűlnek úgy el, mint egyes emberek. Valamennyi köztök születő nemzedék mind meg annyi új nép, melly magát a' törvényhozó' kezei alá ajánlja.

Én Amerikában a' központosítás' hiányának nem **hatósági**, hanem **politicai** következményeit bámulom leginkább. Az egyesült statusokban a' haza mindenütt érezteti magát. A' falun kezdve fel az egész egyesületig gondoskodásnak tárgya az. A' lakos, országának minden érdekeihez úgy ragaszkodik, mint saját magáéihoz. Ő a' nemzet' dicsőségéből magára dicsőséget ruház; annak nyert hasznaiban saját művét hiszi számlálni, 's ebben büszkélkedik; örvend a' közboldogságnak, mellyben részesül. Neki hona iránt olly forma érzeménye van, minőt családja iránt érez, és némi önhaszonnál fogva is részvétellel viseltetik a' statushoz.

Az európai gyakran a' köz tisztviselőben csak az erőszakot látja: az amerikai benne jogot lát. Annál fogva el lehet mondani, hogy Amerikában az ember soha nem engedelmeskedik embernek, hanem az igazságnak vagy törvénynek.

Ugyanazért sokszor maga felől képzelt véleménye fennhéjázó is, de majd mindig üdvösséges. Ő félelem nélkül bízik saját erejében, mellyeket mindenre elégségeseknek hiszen. Egy magános személy kigondol fejében valamelly vállalatot; ha ez a' vállalat a' társaság' jóllétével egyenes kapcsolatban volna is: akkor sem jut eszébe is a' köz hatósághoz folyamodni, annak hozzájárulása végett. Tervét ismeretessé teszi, kivitelére ajánlkozik, az egyes erőket a' magáénak segítségére felszólítja, 's rendre küzd minden akadályokkal. Kétségkivűl sokszor kevésbbé boldogúl, mintha helyét a' status foglalná el; de végtére minden egyes vállalatok' általános következménye még is sokkal fölűlmúlja azt, mit a' kormány tehetne.

Az igazgató hatalom az igazgatottak mellé helyeztetve levén, és némileg ezeket képviselvén, sem féltékenységet, sem gyűlöletet nem gerjeszt. Minthogy cselekvési eszközei korlátozottak, kiki tudja felőle, hogy egyedűl magára nem támaszkodhatik.

Azért is az igazgató hatalom, mikor sajátságainak körében lép föl, nem látja magát magára hagyatva, mint Európában. Nem tartják azt, hogy a' magánosak' kötelességei megszűntek, miután a' közönség' képviselője elkezdett munkálkodni. Sőt inkább kiki vezeti, segíti és gyámolítja őt.

Az egyes erők' munkássága magát a' társas erők' munkásságához csatolván, ez úton gyakran ollyan létesül, mit a' legköz-

pontosítottabb 's legerőteljesb hatóság képes nem lenne véghez vinni.

Sok adatokat tudnék ez' állításom' megbizonyítására felhozni: de jobb' szeretek csak egynél maradni, 's azt választani, a' melylyet leginkább ismerek. *)

Amerikában azon eszközök, mellyek a' vétkek' kinyomozására 's vétkesek' üldözésére nézve a' hatóság' rendelkezése alá adattak, igen csekély számúak. Hatósági politia nincsen; az úti levelek ismeretlenek. Törvényszéki politiája az egyesült statusoknak a' miénkhez nem is hasonlítható; a' köz igazgatás' ügyviselői felette kevesek, 's a' nyomozás' kezdeménye nem is mindig őket illeti; a' per' folyamata gyors és szóbeli. Mind e' mellett kétlem, hogy valamelly országban a' vétek olly ritkán kerülje el a' bűntetést, mint itt.

Ennek oka az, hogy minden ember, érdekében fekvőnek tartja a' vétkekről próbákat szolgáltatni és a' vétkest kézre keríteni.

Láttam az egyesült statusokban létemkor, miként egy megyében, hol valami nagy bűn követtetett el, a' lakosok önként biztosságokat formáltak olly czélból, hogy a' bűnöst kinyomozzák, 's a' törvényszéknek általadják.

Európában a' bűnös egy olly szerencsétlen, ki azért küzd, hogy fejét a' hatalom' ügyvivőinek körmei elől megmenthesse; a' a' nép némileg segíti őt a' küzdésben. Amerikában ő ellensége az emberi nemnek, 's ellene van az egész emberiség.

A' tartományi intézeteket hasnosaknak hiszem minden népekre nézve, de úgy vélem, ezen intézetekre egynek sincs valódibb szüksége, mint annak, mellynek társasági állása democratiai. Az aristocratiában mindig bizonyosan lehet tartani némi rendet a' szabadságnak közepette. A' kormányzóknak sok elveszteni valójok levén, a' rend rájok nézve felette nagy érdek. Hasonlókép mondhatni azt is, hogy aristocratiában a' nép fedve van az önkény' kicsapongásai ellen, mert ott mindig vannak szerkeztetett erők, mellyek készek a' kényúrnak ellentállani. A' democratia tartományi intézetek nélkül semmi biztosítékkal nem bír hasonló bajok ellen. Hogy viseltethetjük el a' szabadságot nagy dolgokban olly sokasággal, melly azt kis tárgyakban használni meg nem tanúlta? Hogy állunk ellent a' zsarnokságnak olly országban, hol minden egyes ember tehetetlen, 's hol az egyesek semmi közérdek által összekötve nincsenek? Mind azok tehát, kik a' zabolátlanságtól félnek, mind azok, kik a' korlátlan hatalomtól rettegnek, egyiránt kénytelenek ohajtani fokonkénti kifejlését a' tartományi szabadságoknak. Többire meg vagyok győződve, hogy semmi nemzetek nincsenek inkább kitéve annak, hogy a' hatósági központosítás' járma alá essenek, mint azok, mellyeknek társasági állása democratiai. Több okok segítik elő e' következményt, de különösen ímezek: Ezen nemzeteknek állandó irányuk az, hogy minden kormányzó hatalmat azon egy hatalom' kezében központosítsanak, melly egyenesen a' népet képviseli; mivel a' népen kivül nem látni többé mást egyenlő személyeknél, mellyek egy közös tömegben elelegyedve vannak. Már miután ugyanazon hatalom a' kormányzás' minden sajátságaival fel vagyon ruházva, nehezen fogja megállani, hogy az igazgatás' részleteibe is behatni ne igyekezzék, 's végre nem fog hiányzani az alkalom annak kivitelére. Mi magunk' tanúi valánk ennek mi magunknál.

A' franczia forradalom két ellenkező irányú mozgás volt, mellyeket nem kell összezavarni; egyik kedvezett a' szabadságnak, másik kedvezett az önkénynek.

A' régi monarchiában a' király maga hozta a' törvényt. A' felsőségi hatalom alá helyezve voltak némelly félig elromlott maradványai a' tartományi intézeteknek. Ezen tartományi intézetek, össze nem függők, roszúl szerkezettek 's gyakran képtelenek is valának. Az aristocratia' kezei közt néha elnyomás' eszközeivé váltak azok.

A' forradalom egyszerre tört ki a' királyság és tartományi intézetek ellen. Gyűlölsége' tárgyai közé kevert mindent, valami őt megelőzte, — a' korlátlan hatalmat szint-

*) Az egyesült statusokban tiltó rendszer létezik. A' vámtisztek' csekély száma, 's a' tengerpartok' nagy kiterjedése a' csempezést igen könnyűvé teszik; még is azt ott végtelenül kisebb mértékben üzik, mint másutt, mert kiki iparkodik annak elnyomásán. Minthogy az egyesült statusokban megelőző politia nincsen, annál fogva ott több gyúladást látni mint Európában; de átaljában hamarább eloltatnak, mert a' környékbeli népség el nem mulasztja rögtön a' veszedelem' helyén termeni.

úgy, mint azt, melly annak szigorúságait mérsékelhette; az egyszerre köztársasági és központosító is vala.

A' franczia forradalom' e' kettős bélyege ollyan eset, mellyet a' korlátlan hatalom' baráti nagy gonddal felkaptak. Midőn őket a' hatósági központosítást védeni látjátok, talán azt hiszitek, hogy az önkény' részére dolgoznak? Távol légyen! Ők a' forradalom' nagy nyereségeinek egyikét védik akkor *). Ezen az úton lehető egy felől népszerűnek, más felől a' nép' jogai' ellenségének, egy felől a' zsarnokság' alattomos zsoldosának, más felől a' szabadság' nyilt barátjának mutatkozni.

*) Nem helyesen mondatik, hogy a' központosítás a' franczia forradalomban született; a' franczia forradalom tökélyesitette azt, de nem teremtette. A' központosítás' megizlelése 's szabályozási kórság Francziaországban azon időszakig felvihető, mikor a' kormányba a' törvénytudók léptek, mi is bennünket Szép Fülöp' koráig tesz vissza. Attól fogva e' két dolog nem szűnt meg gyarapodni. Imhol mit mondott Malesherbes, midőn az adóhivatal' nevében szólott, XVI. Lajosnak 1775.

„. . . . . Megvolt még minden polgári testületnek 's községnek joga saját dolgai' igazgatására; olly jog, mellyről mi nem mondjuk, hogy a' királyság' eredeti alkotmányának egy része, mivel sokkal felebbről származtatható; természeti jog az, joga az okosságnak. Azonban elvették ezt is felséged' alattvalóitól, 's nem félünk' kimondani, hogy az igazgatás e' részben olly túlságba esett, mellyeket gyermekeseknek nevezhetni.

Mióta hatalmas ministerek politicai elvökké tették össze nem hagyni hívni a' nemzeti gyülést, következtetés' útján annyira ment a' dolog, hogy semmiknek nyilváníttatnak egy falu' lakóinak végzeményei, ha azok az intendans által megerősítve nincsenek; úgy hogy ha illy község valami költséget akar tenni, tartozik az intendans' helyettesének jóváhagyását kikérni, következőleg azon tervet követni, mellyet ő elfogadott, azon munkásokat alkalmaztatni, kiket ő pártol, 's azokat az ő kénye szerint fizetni; és ha a' községnek pert kell viselni, akkor is szükség, hogy arra az intendanstól felhatalmazva legyen. Szükség még ez is, hogy az ügy ezen első bíróság előtt folyjon le, mielőtt a' törvényszékre vitethetnék. És ha az intendans' véleménye ellenkezik a' lakosokéval, vagy ha ezek' ellenfele hitellel bír az intendansság előtt: akkor a' község meg van fosztva jogainak védelmezésétől. Ime fölséges úr! minő eszközök által igyekeztek Franciaországban minden municipalis szellemet elfojtani, 's kioltani, ha csak lehet, még a' polgárság' érzeteit is; tilalom alá vetették, úgy szólván, az egész nemzetet, 's gyámatyákat adtak neki....“ (Lásd: Mémoires pour servir à l' histoire du droit public de la France en matiere d' impots, p. 654, imprimés à Bruxelles en 1779.)

Lehetne-e ezeknél valami jobbat mondani ma is, miután a' franczia forradalom végbevitte azokat, miket foglalásainak neveznek a' központosítás' tárgyában?

1789-ben Jefferson Párisból ezt irja egy barátjának: „Nincs ország, hol a' nagy kormányzás' kórsága mélyebb gyökereket vert volna, és hol több gonoszt okozna, mint Francziaországban.“ (Lettres à Madisson, 28 août 1789.)

Az igazság abban áll, hogy Francziaországban a' központi hatalom századok óta elkövetett mindent, mit csak birt, a' hatósági központosítás' terjesztésére, 's ez ösvényen egyéb határt saját erejénél soha el nem ismert. A' franczia forradalom alatt született központi hatalom e' részben messzebb ment, mint bárki előttevalói közül, mert erősebb és bölcsebb volt mindnyájoknál. XIV. Lajos a' község' létezésének részleteit egy intendans' kénye alá vetette; Napoleon a' ministeré alá. Az elv mindig ugyanaz, kiterjesztve majd közelebb, majd távolabb eső következményekre.

Én meglátogattam ama' két nemzetet, melly a' tartományi szabadságok' rendszerét legfőbb fokig kifejtette, 's hallottam a' pártok' szavát, mellyek e' nemzeteket megosztják. Amerikában találtam embereket, kik titkon ohajták lerontani országuk' democratiai intézeteit. Angliában találtam másokat, kik az aristocratiát fennyen ostromolták: de nem találtam egyetlenegyet is, ki a' tartományi szabadságot nagy jótéteménynek ne tartotta volna. Láttam e' két országban a' status' bajait végtelen különböző okoknak tulajdonítni: de soha sem a' községi szabadságnak. Hallottam a' polgárokat hazájok' nagyságát, vagy boldogságát sokféle okokból származtatni: de mindnyájoktól úgy értettem, hogy azok közt első sorba 's valamennyinek elébe a' tartományi szabadság' hasznait teszik.

Azt hiszem-e, hogy az emberek, kik természetöknél fogva annyira meg vannak oszolva egymás közt, hogy sem vallási tanok, sem politicai rendszerek felett egyet nem értenek, kezet fognak egymással egyetlenegy lettdologra nézve, mellyről legjobban ítélhetnek, minthogy naponként szemök előtt forog, és hogy e' lettdolog még is tévelygés?

Csupán olly népek, mellyek kevés vagy semmi tartományi intézetekkel nem birnak, tagadják azoknak hasznát; vagy is, más szavakkal, csak kik a' dolgot nem értik, azok becsmérlik azt.

Tocqueville után **Fábián Gábor.**

A' pénz Éjszakamerikában.

Az amerikai ember' minden tettének fenekén pénz, minden szava mögött pénz lappang. De azért csalatkoznánk, ha azt hinnők, hogy ő magára pénzbeli áldozatokat

vetni nem tud. Sőt inkább nála az aláirások 's önkénytes ajándékozások szokássá váltak; 's e' szokást zúgolódás nélkül, gyakrabban mint mi, 's bővebb mértékben is gyakorolja: de adakozása 's bőkezűsége okokon épűlt és kiszámolt. Nem a' neki lelkesűlés, sem nem a' szenvedély oldja ki erszénye' kötelét, hanem politicai vagy illendőségbeli indító okok; a' hasznosnak érzete 's tudata a' köz érdeknek, melly belátása szerint, neki mint egyszerű polgárnak, magános érdekét is befoglalja. Az amerikai tehát örömest enged kivételeket az ő egészen kalmáros magaviseletének szabályától. Od'adja pénzét, és azzal elsiet, széket foglal a' megye' egy két ülésében; feltesz futtában egy javaslatot, vagy tudósítást. Sőt elmegy személyesen, nagy sietve, Washingtonba is, hogy az elnöknek határozatokat nyujtson be; vagy a' szomszéd városba, hogy ott valami vendégségben vagy gyülésben részt vegyen, 's honnét ugyancsak siet vissza; hanem illy esetben arra néz, hogy lépéseinek 's az azokat tétető oknak kivételes bélyege igen tiszta legyen. Azt akarja, hogy a' közérdek nagyon világosan kitessék a' szemnek. Főkép' pedig arra néz, hogy az áldozat csak pénzből álljon, hogy egyszerre essék meg, és hogy ideje megkiméltessék. Mindenre, mi magános dolog, mi időt és szorgalmat kiván, a' kereskedés' ezen elvét alkalmazza: s e m m i t s e m m i é r t. Ő a' más magános munkáját dollárokkal fizeti meg, 's nem bánja, ha vele is azon módon tesznek; mivel a' szép szavak előtte igen üres dolognak tetszenek a' végre, hogy valamelly tettleges szolgálattal fontra vettethessenek; 's mivel az ollyas megkülönböztetések, minő az előbbvaló helyen űlés, nála ismeretlenek, megfoghatatlanok. Az ő szemei előtt az egy alapelv, hogy: minden munka meghozza gyümölcsét. A' fizetés' 's hivatal' eszméje olly bensőleg egyesűlve van az ő lelkében, hogy minden amerikai almanachban, a' tisztviselő' neve mellett ott látni mindjárt a' fizetések' mennyiségét is. Ő azt tartja, hogy száraz kenyérből 's dicsőségből meg nem él az ember. Az ő gondoskodása oda terjed, hogy jóllétet szerezzen feleségének, gyermekeinek, 's öreg napjaira magának is; és ha neki azt mondanók, hogy vannak olly országok, hol ezt elmellőzni szabad, csakhogy valaki szomszédjának tetszhessék, vagy a' tisztviselők' nyájasságait megnyerhesse, az előtte képtelenségnek fogna látszani.

De a' pénz' tekintetében, egy fontos tárgy körűl, különös dicséretet kell adni az amerikaiaknak. Nálok, mint láttuk, mindenféle dolog pénzzel szokott együtt járni: de van egy dolog, melly nálunk europaiaknál különösen kalmáros bélyeget visel, 's melly az amerikaiaknál épen nem hordja e' bélyeget; és ez a' h á z a s s á g. Mi feleségünket vagy pénzen veszszük, vagy pénzért adjuk el neki magunkat. Az amerikai azt úgy választja, vagy is inkább úgy ajándékozza neki magát szépségéért, eszéért 's lelki tulajdonaiért; ő csak illy hitvesi hozományt kiván. És így, míg mi kereskedési czikkelyt csinálunk abból, a' mi legszentebb dolog, ezen kalmárok olly gyengédséget 's érzeménybeli fennséget nyilvánítnak e' részben, melly becsületére válnék a' gavallérság' legtökéletesb példányainak. Ez elsőbbséget ők a' munkának köszönik. A' mi dologtalan polgáraink nem bírván gyarapítni örökségöket, kénytelenek, midőn feleséget vesznek, számolgatni annak hozományát, hogy tudhassák, valljon annak az övékhez adandó jövedelme elég lesz-e a' háztartás' költségeire? Az amerikai szeretvén 's megszokván a' munkát, bizonyos a' felől, hogy szorgalma által bőven fogja pótolhatni a' család' szükségeit, 's azért nem szorúlt e' szomorú számolgatásra. Lehet-e már kétségbe hozni, hogy egy olly emberfajnak, melly a' legellenkezőbbeknek tetsző tulajdonokat illy nagy mértékben megegyezteti, nagy rendeltetések vannak szánva?

Franciából **Fábián Gábor.**

Ovid' pontusi leveleiből.

I. 11.

Náso, az elszaladott, üdvet küld, Flacce, tenéked,
Még ha ki azt képes küldeni, a' mie nincs.
Mert a' tartósan bennem dúló keserű bú,
Testemnek nem hagy venni magára erőt.
Fájdalmam nincsen, forró-láz sem gyötör engem,
És a' vér is jól végzi futása' körét.
Elfogya étvágyam, félek, ha terítik az asztalt,
'S a' feladott tálhoz zsémbre fakadva ülök.
Bár tedd, mit levegő nevel és föld 's tenger, elémbe:
Ollyast nem lelhetsz, a' mire volna ehem.
Nectárt 's ambrosiát, mivel a' magas istenek élnek,
Nyújtson bár nekem a' drága Juventa' keze:

Tompúlt ínyem' ez a' jó íz élésére nem edzi,
Gyomromban marad a' rest teher állva soká.
Nem merem én ezt, bár úgy van, mindenkinek írni,
A' bajban, nehogy azt mondja, finyás vagyok én.
Sorsomnak nem az, és környülményeimnek alakja,
Hogy mellettünk még a' finya lelne helyet.
Illy finya, kívánom, legyen annak része, ki retteg,
Egykor Caesar megszűn haragudni reám.
Még a' kór testnek felüdítő étke, az álom
Sem nyújt tápot, mint kellene, rende szerint.
Virrasztok, 's velem a' búk is virrasztanak egyre;
A' mire e' hely már kész maga adni okot.
Így alig ismernél a' látott arczra reá te:
'S kérdeznéd hova lett annak előbbi szine.
A' nedv gyarlón hat bennünk a' száraz izekre,
'S mint a' sárga viasz ollyan egész tetemem,
E' kárt, jól tudod, én nem kaptam sok boritaltól,
Mert szomjam' mindig vizzel eloltni szokom.
Lakmárzat sem ront: 's ha szeretnék is vele élni,
A' geta föld bőven nem terem enni-valót.
El sem gyengít a' Venus ártalmas gyönyörével:
Ő a' búsnak nem szokta kitárni ölét.
Viz, táj árt nekem, és ennél sokkal leverőbb ok
A' búsongás, melly szűntelen engem emészt
Ezt testvéreddel ha te jó enyhítenî nem vagy,
Elmém elcsüggedt volna keservim alatt,
A' rozzantottnak ti vagytok csak menedéke;
'S fogtatok, a' mit más nem teve, adni segélyt.
Fogjatok, oh, ezután is, mert szükségem igen nagy,
Míg Caesarnak rám arcza haragra hevül:
Hogy méltó mérgét kevesítse, ne oltsa, irántam,
Essetek arczra ezért tik is az isten előtt.

Egyed Antal.

A' szenvedő' hamva.

To lose such a man! — in such a time! — so unexpectedly! —
J. Fox.

Enyészet' néma birtoka
Roppant, határtalan;
Honában a' gyász ravatal
Olly sürű, számtalan!

Ki mondja meg, melly sír födi
A' dúst, a' zsarnokot?
Vegyűlve porlik nyomtalan
Ur 's gyáva zsoldos ott.

De, kit zokogva keresek,
A' hamv, nem jeltelen;
Nemes hamv, — milliók között
Szent vödrét föllelem,

Mert Múza önt meleg könyűt
Kéklő viráginál,
'S fölötte a' hongenius
Kihúnyt fáklyával áll.

Téged, fennséges honszerelm!
Imáda bú között,
Táplálva szive' vérivel
Búját az üldözött.

Miként az embernem' ügyét
Kivívni, nagyszerű
Önáldozattal kinra dőlt
A' megváltói szű:

A' kárhozott hon' üdviért
Úgy lángolt e' kebel,
Hazája' átkát hordozá
Kinszenvedésivel.

Nyögdelt, és halla a' vidék
Nem földi éneket;
Vérzett, 's a' vérhintette föld
Nevelt emlényeket:

De kínos éltében virág
Számára nem fakadt,
'S melly szirtet vonz, a' bájzene
Tépett szűből szakadt.

'S mert négy folyam közt nem vala
Csak egy tenyérnyi hant,
Hol szentelt sír fogadja bé
A' nagy boldogtalant:

Fájdalma gyászlakába is
Kisérve nyomja őt,
A' szolga föld' átoksulyos
Porában senyvedőt.

Mígnem vihar 's küzdés után
Hármas bércz' ormirúl,
Reá borítva lombjait,
Egy szent fa fölvirúl,

És eljön a' kis csalogány,
Enyhítni kínjait,
Éjente háborítlanúl
Lezengve daljait.

Lugossy.

A' falusi pap' órája.

Bretagne' egyik kis falvában élt XIV. Lajos alatt egy pap, szinte bretagnei születés, mint nyája, de mellynél miveltség' tekintetében ő sokkal fölebb állt, mert az ordinatióhoz megkivántató tanulmányokat tulajdonává tette. A' jó pap igen nagy érdekkel viselteték hallgatói iránt 's a' neki járó tizedért minden család' örömeiben részt vön; azon fölül igen derék férfiu volt, annyira tűrelmes (tolerans), a' mennyire a' kor' és tartomány' képzeletei megengedék; a' gazdagoktól az egyház' semmi jótéteményét nem tagadá meg pénzért, a' szegényeknek azt ingyen osztogatá; erszényéből ajándékokat oszta 's néha, vasárnapon, pinczéjéből bort.

Azon bort, ezt szokta mondani, melly a' gazdagoktól hordóban adatik nekem, én üvegenként osztom ki a' szerencsétleneknek, 's ha némellyki előtt bezárom kezemet, azért történik, hogy mások' számára annál könnyebben fölnyithassam. Ez vala az igazán evangelium szerinti nyájőr' morálja. Hogy a' napok' és hetek' hosszú óráit megrövidítse, nevelés végett járatá magához a' szomszéd várak' nemes gyermekeit. Oktatása kevéssel beérte: egy kissé olvasni taníta, hogy a' katekismust megértsék, egy kissé irni, hogy neveiket aláirhassák, — ezek valának a' magas tanulmányok, mellyekkel tanítványait a' jó tisztelendő úr megajándékozá.

De jőjünk történetünk' hőséhez, az órához. Akkorban még nem volt e' szükséges házi eszköz annyira ismeretes mint mai nap. Igen nagy ritkaság volt; 's még is hozott egy gazdag uraság, kinek fia a' pap' vezetése alatt álla, Versaillesből néhány órát magával nemesi várába. A' pap egész örömmel bámulá ezeket, ki előtt azonban nem voltak egészen ismeretlen czikkelyek, mert ő már kettőt láta: egyet azon kolostor' apátjánál, hol theologiát tanula, 's egyet püspökénél. Még is mikor meglátta, olly tűzbe jött 's úgy vigadott mint gyermek a' játékszernek, 's ohajtását is ki lehete venni, hogy szerzeményéből egy illyen órát fog vásárlani. De az uraság nagylelkű volt 's fia melletti érdemeiért azon ajánlást tevé neki, hogy három óra közül válaszsza az egyiket. A' lelkész szinte elpirult örömében 's szerénységből a' legolcsóbbikat választá. Az órás, ki maga is eljött, hogy az órákat a' várban mozgásba hozza, előhivaték 's meglön neki hagyva, hogy a' kiválasztott órát vigye el a' pap' lakására.

Megmondák neki a' falu' nevét, ő utnak indult 's egy órai menés után egy sereg viskót mutattak neki, mint a' pap' lakhelyét. Az idő igen forró volt, augustus hónapban; 's az órás, hogy magát egy kissé kihűtse, bement a' faluvégi csapházba. Míg korsaját kiüríté, órájával foglalatoskodott; levette róla a' zöld takaró leplet, mellyel fedezve volt 's kerekei' játékát nézé, ha valljon nem árta-e neki az út. Azonban félénk kiváncsisággal vizsgálták őt a' forróság' daczára is a' tűzhely' lángja körül letelepedett parasztok, de mikor függönyének tact-szerű mozgását 's kerekei' zörejét hallák, bámulások legmagasabb fokra hágott 's egyikök e' szavakkal fordult a' kocsmárosnéhoz: „A' szent szűz-anyára! látott ked illyesmit valaha, Kerboux asszony?“ Az öreg nem felelt. „Nézzen ked már ide, — monda egy másik — 's ne vizsgálja örökké a' köles' kásáját.“ Az öreg mormogva ment el a' tűzhelytől, megfordult ... 's mikor a' mozgó függönyt megpillantá, ijedt hangon így kiálta föl: „Ezt az ördög' munkájának hiszem, ni minő különös ruhája van, 's kezében az a' pálcza!“....

„Sz. Severre, patronusunkra! ő bűbájos, szemfényvesztő... Amen... Vessünk keresztet, atyámfiai!“ És mind keresztet vetettek.

Az órás, ki látta, hogy mind e' gyanús nézés őt illeti, csalódástól félvén, fölkelt, pénzt vete az asztalra, a' pap' lakát kérdezé 's elment ... de épen a' szobából kiléptekor mutata délre a' mutató 's az óra tizenkettőt vert.

Az egész parasztság megijedve kiálta föl, az asztalra vetett pénzhez senki sem mert nyulni 's az egész szobában az ördög! hangzott vissza. E' zürzavar alatt megérkezék az órás a' pap' szállására; a' pap nem volt még otthon, de ő azonnal munkájához láta 's az órát föl kezdé állítani. Azonban híre szaladt a' faluban, hogy egy bűbájos, ki kalitkában hordozza magával az ördögöt, a' papi lakásba ment. Némellyek azt kiálták: föl kell őt akasztani, mások: meg kell égetni, de senki nem mert hozzá közelíteni; mert nem kis dolog szemfényvesztőt 's ördögöt egyszerre megtámadni. — A' nép pedig egyre szaporodék a' papház előtt; már kövek repültek az ablakokba, iszonyú ordítás keletkezék, már fáklyát és száraz ágakat hordtak össze, 's az órás, az óra, a' papház, egyházfi 'stb. nagy veszélyben voltak. Szerencsére e' pillanatban érkezék meg a' plebánus; kérdezé a' zürzavar' okát, mellyet elmondtak neki. Eleinte nagyon megijedt, de majd magához jött, 's tudván minő befolyást gyakorol hallgatóira, kinyitotta az ablakot.... Első pillanatban azt gondolá a' tömeg, hogy az ördögöt látja, a' kereszthányás újra kezdődék, 's a' száraz ágot hozó asszonyok szentelt vízzel fecskendezék le a' sokaságot, de végre megismerték a' papot 's ezer szó kiáltá: „Plebánus úr, az ördög van kegyelmednél!“ — „Az ördög? kedves hallgatóim,

nagyon szeretett nyájam, minő csalódás! Ezen eszköz, mellyet ti boszorkányozottnak tartatok, reliquia, igen drága becses jószág.“ — „Reliquia!“ kiálta a' sokaság, kiki térdre hullott, és az alamisnának nem lön vége, hossza. A' betegek esengve kérék, hogy a' mozgó reliquiát megillethessék, 's a' meddő asszonyok közel léptek 's megérinték a' becses eszközt, hogy anyákká legyenek, az óra processióval hordoztaték körül, a' falu pedig az ide tolongó sokaság által meggazdagíttaték, mert az egész világ a' reliquiához kivánkozott, kegyet és bűnbocsánatot nyerni. — A' felvilágosítottak pedig pontosan tudák a' mise' és vecsernye' idejét.

V—a.

Magyar játékszíni krónika.

Sept. 10. **Marót bán.** (Harmádszor. A' munka ki levén nyomatva, a' szerző' rész-jövedelme ezennel elmaradt). Az előadás, Marótot (Bartha) kivéve, jobb az előbbieknél. Lendvayné (Ida) jelesen, sok hatással játszott.

* * *

Sept. 11. **Ős anya.** Szakácsi Jaromir' szerepében újabban bebizonyította, hogy a' pesti színpadhoz méltó, kivált ha további együttjátszás által az ittenieknek jobban összesimúl. Az előádás, mennyire egy illyen éjjel bolygók, kisértetekből álló műnél lehetséges, jó volt, még Bartha is hiba nélkül mondta el a' fordító' rosz verseit, a' mi neki dicséretul szolgál: ohajtjuk egyéb szerepeknél is ezt mondhatni róla. Általános hiba volt a' versek' éneklése, Fáncsy' szavalását kivéve, ki nem látszott versekben szólani, legalább nem volt beszédéből kivehető.

Sept. 12. **Korszellem.** Az előadás jó, mint előbb; valamivel élénktelenebb. A' fordítás egy kis átnézést 's kiigazítást 's néhol pótolást kivánna, minden esetre ügyes 's ahhoz értő kéztől. *V.*

Sept. 13. Először: **Fra-Diavolo** vagy a' terracinai fogadó. Opera 3 felv. Irta Scribe, fordította Szerdahelyi. Muzsikáját szerz. Auber. Itéletünket ez opera' előadásáról máskorra halasztjuk.

* * *

Sept. 14. **Veszedelmes nagyné**ne. Lendvaynét, Szentpéteryt a' közönség ismeri ezen darabban 's tudja, hogy játékjok a' legsikerültebbek közé tartozik, miket a' pesti magyar színpadon láthatni. Szentpéteryre nézve csupán azon kis megjegyzésünk van, hogy egykét helyen stilisált, mi annál feltünőbb volt, mert őt eddig szerep-nemtudás' bűnén nem igen lehetett rajta kapni. Lendvay Fritz' szerepében nagyon is jól akart játszani 's az által rontott, nem mindent, de sokat. Szerdahelyinek ezen kisded szerep, mint emlékezünk, jobban sikerült. A' többiek jól. — Ohajtható volna, hogy e' nagy hatású művet ügyesebb kéz fordította volna; benne igen hibás beszédek és botránkoztató germanismusok vannak.

Sept. 15. **Norma** adatott ismét, 's mióta a' színház megnyittatott, ma 15ször. Ezen tengerét a' muzsikai szépségeknek egy évben 50-szer vagy többször is lehetne színpadra hozni, és mindig gyönyörrel néznénk meg, de akkor a' szerepeket ügyesebb személyekkel kellene betölteni, mint a' mai Oroveso volt. Ezen druidák' fő papjának különös szerencsétlensége van a' magyar színpadon többnyire ügyetlen képviselőket kapni. Nem jobb volna ezt mindenkorra Udvarhelyi' kezeiben hagyni 's csak igen nagy szükség' esetében kivétel gyanánt másnak adni? Én igen nagyon tisztelem Schön, Benza és Várai urak' iparkodását a' tökély felé, de még jobban tisztelném, ha iskolai gyakorlataikat otthon tartanák 's a' színpadra akkor jönének, mikor a' leczkét legalább is ollyan jól megtanúlták, mint a' rendezőnek ügyetlen, de énekesnek igen jeles Udvarhelyi.

Sept. 16. **Fekete asszony.** Kivévén a' fertálymester' sürű leostobazását (a' szolga által!) szép muzsikája és mulatságos ötletei miatt sok jó estvéket igérő bohózat, mellyben Szentpétery (Csörgő) különös szerencsével adja a' bárgyú, de nem minden furfangosság nélküli szolgát. Erkel is (György kalandor) ma mozgóbb és hajlékonyabb volt, ámbár nem minden szögletesség nélkul. Szerdahelyi, Dériné és Szilágyi jól; Barthané türhetőleg. **25.**

Egyveleg.

Encke' üstökőse. — Ezen cometa, melly pályáját 1200 nap alatt végzi, ez őszön ismét látható lesz. Dec. 15. a' nap' közelében álland és ekkor a' földhöz is legközelebb jő. E' csillag, úgy mond Arago, egy nagy ködtömeg, 67,000-szer nagyobb a' földtekénél; állománya olly vékony, hogy sir W. Herschel 1795-ben egy 20. nagyságú csillagot rajta által ismert meg.

Tanítás. — Egy minapi összeszámlálás szerint Franczia országban a' tanúlók' száma, kik az elemi iskolákba járnak, 2,332,580-ra megyen. Páris' különböző részeiben 473 illyen iskola van.

Mennydörgés. — A' mennydörgést, úgy mond sir John Herschel, alig lehet 20—30 mérföldre hallani azon villámlástól, melly okozza. A' villámot ellenben, vagy legalább annak visszasugárzatát a' felhőkben, 150—200 mérföldre is láthatni.

A' Vezuv. — Ezen hónap' elején a' Vezuv ismét lángokat kezde kilövelni, nagy sereg izzó tüzességű kő' kiséretében, mellyek a' tölcsér' felső szélén hullottak le 's azt egészen befödték. A' legszebb pillanatok 8—10 óra közt voltak, 's azoknak, kik illyesmit még nem láttak, igen gyönyörködtető látványúl szolgáltak. Naptámadatkor a' hegy ködbe volt borúlva és úgy maradt egész napon, 's ormát nem lehete látni. Öt órakor délután borzasztó dörgés volt hallható 's éjszak felé lávaözön ömlött ki. Száz lábnyi magas tüzoszlopok, óriási vastagságúak, emelkedtek fel; millióny izzó kő rémítő dorgések közt röpult szerte, mellyeknek csattogva lehúllások hallható volt.

Mendelssohn. — Ama' híres hangszerző, Mendelssohn Felix, unokája a' híres Mendelssohn philosophusnak. A' két híres név között álló atya egykor ezt mondá: „Mi vagyok én? Midőn fiatal voltam, mindig csak Mendelssohn Moses' fiának neveztek; mióta megöregedtem, Mendelssohn Felix' atyjának neveztetem.“

Delavigne. — Delavigne Kázmér „Az öregek' iskolája“ czimű vígjátékáról dicséretesen ismert költő egy új vígjátékát végzette el illy czim alatt: „A' népkegy“, mellyen öt egész évig dolgozott. Ennyi időt venni egy munkához napjainkban igen ritka dolog, a' mostani franczia drámairók között pedig csodálatra méltó. ***Zámory.***

Az Athenaeumból hetenként kétszer, ugymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy ív; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden egy ív. Ara a' kettőnek helyben kihordással, 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boríték alatt 5 ft. 48 kr. cp. Velinpéldányok félévenkén két forinttal drágábbak. Évnegyedenként is válthatni példányt 2 f. 30 és postán 3 ftot. Kiadó hivatal Pesten, Hatvani utcza, 594. szám.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betüivel

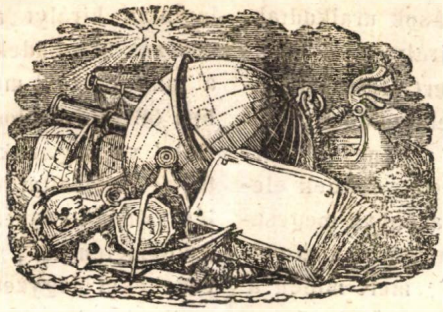

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

MÁSODIK ÉV.

Második félév. **Pest, september' 23. 1838.** **25. szám.**

Tartalom: Eszmék Magyarország' történetének philosophiájához. Folytatás (*Pulszky Ferencz*). — Mutatványok Jósika Miklós' „a' csehek Magyarországon czímü regényéből.“ — Magyar játékszíni krónika *(Bajza)*. —

Eszmék

Magyarország' történetének philosophiájához.

III. IDŐSZAK.

Görög befolyás, II. Istvántól III. Lászlóig. 1114—1205.

Jótékony volt a' németek' első befolyása Magyarországra, neki köszönhetjük a' kereszténységet 's nemzetünk' első müvelődését, de nem volt elég erős, hogy a' nyugoti nemzetélet' másik elemét, a' már kiképzett feudalismust, melly a' nemzeti egységet olly könnyen veszedelmezteti, behozhatta volna, 's a' német császárok' vágya: Magyarországot hűbéreik közé számlálhatni, mellynek kivitelére fegyverhez is fogtak, még inkább elidegeníté a' nemzetet a' németektől, kik a' választó falat, melly nekik olly soká áthághatlan maradott, önkezeikkel rakták. Minthogy azonban lehetetlen volt, hogy a' három nemzettől, mellyek a' müvelődés' különböző fokán álltak, körülfogott Magyarországra, egy szomszédi közül nagyobb befolyással ne birjon, a' németet görög váltotta fel, kihez ezen században a' sógorság is gyakrabban kötötte a' magyar királyokat. De alig jött nemzetünk szorosabb érintésbe a' keleti császársággal, ez már vágyott a' szép ország után, veszedelmesebben mint a' nyugoti, cselszövényekkel, 's görög ármánykodással. Nemzetünk azonban kikerülte ezen veszélyt is, sem határai, sem függetlensége nem csonkultak ezen szakban, de a' görög befolyás a' nemzet' lelkületének aljasodására hatalmasan munkálódott. Belháborúk, 's kegyetlenkedések a' királyi családban, könnyelmüen kezdett háborúk, a' királyi hatalom' kiterjesztése a' hatalmasok felett egész az önkényig, egy részről, mig a' másikról nem képes a' köz rendetlenséget világi 's egyházi életben zabolázni, ezek a' keleti rohadásnak nyomai azon időszakban, mellynek egyetlen jó oldala a' nemzeti egységnek fentartása, 's a' királyi hatalom' mindenfelőli biztosítása. A' görög befolyás' azonban sokkal alattomosabb volt a' németnél, 's a' nemzet' lelkületére mélyen hatott, még mielőtt a' császárok az országot függésbe hozni merészeltek volna; sőt már Kálmán alatt látjuk Béla' 's Álmos' kegyetlen kínzásaiban, milly hamar terjedett a' görög udvar' kegyetlen politicája a' fejedelem' vére iránt.

Csak 13 évű volt István, Kálmán' halálakor, 's mig felnőtt, a' magnások uralkodtak, nem bánván, hogy a' fiatal király buja dőzsölésben pazarolja el erejét, mert Gejza', László' és Kálmán' uralkodása elegendően bizonyította, milly veszedelmes azoknak a' kormányzó' lelki 's testi egészsége, kiknek elemök a' rohadás. Istvánban azonban megcsalatkoztak, 's a' király' kicsapongásai nem voltak a' gyengeség' jelentései, mert midőn a' főhivatalosok 's magnások elég erőseknek tartanák magokat, hogy a' régi törzsökfejek' módjára függetlenekké váljanak, 's Wladimirbe, hova István az elhajtott Jaroslav herczeget segélni szállott, ennek elestével a' király által parancsolt ostromot folytatni vonakodnának, 's seregekkel visszatérnének, a' haza ért király véresen bosszúlta meg sértett méltóságát. E' miatt a' görög császárral háborúba is keveredett, mert sok elégedetlen, köztök a' világtalan Álmos is, Konstantinápolyba menekedett, honnét a' császár, szent László' veje, a' szerencsétleneket száműzni nem akarta, de Álmos' halálával megszűnt a' következés nélküli háború. Szintúgy következés nélkül hadakozott István a' velenczeiekkel, csehekkel 's austriaiakkal, kik ellen a' magyar részint a' király' fellobbanó tüze, részint a' szomszédok' ingerlő irígysége 's ármánykodásai miatt harczmezőre szállt. Nevezetesebb volt egy kún csapat' letelepedése Magyarországban, mellyet a' király szép leányai miatt különösen kedvelt, 's ez által a' magyarokkal ellenzékbe hozta, melly vérengzésnek adott a' két nemzet közt okot. A' fiatal, de magtalan és erőtelenedett király betegeskedése alatt, midőn az árpádi házból emberek' tudtára már csak a' kétes születésű, Kálmántól el nem ismert, szláv nevelésű, Borics lenne életben, a' nemzet' borzadása idegen befolyástól, Bors és Iván ispányokat zendülésre készteté; merényletöket ugyan életökkel fizették, de alkalmat adtak felfedezni a' királynak, hogy a' szerencsétlen vak Béla még él, mire István őt kolostorból udvarhoz hivatá, követőjének választatá 's a' szép szerb Ilonával megházasítá. Kevéssel ezután meghalt II. István.

Vak volt II. Béla, jámbor, 's gyenge, de annál erősebb kezekkel kormányozá a' görög fortélyu Ilona, bosszúsan fellépve a' nyugtalanságot ohajtó hatalmas törzsökfejek, 's főhivatalosok ellen. Az aradi gyülésben a' világtalan királyt a' sokaság' elébe vezetve, bosszús beszéddel fellázítá az indulatokat, 's a' tanácskozást mészárlássá változtatá, mellyben 68 főhivatalosok, Kálmán' tanácsosai, 's Béla' vakságának okai, talán hatalmok miatt is, felkonczoltattak. A' mint látszik, a' gyülés' minden végzéseiben magnáshatalom elleni szellem lengett, de a' történetirás csak töredékeket jegyzett fel ezen határozatokból, mellyek talán épen ezen szellemök miatt elvesztek, 's törvényeink' tömegében helyt nem fogtak. Ezen gyülés a' régi oligarchiára a' legsulyosabb csapás volt, 's a' királyi méltóságot tetemesen emelte, következéseit azonban Béla' gyenge lelkűlete nagy részint neutralizálta. A' lengyelekre támaszkodó koronakövetelő Borics' kettős szerencsétlen merénylete, 's Bosnia' (Rama) magyar felsőség' alá jutása, jegyzik meg Béla' uralkodását az aradi gyülés' 's halála közt.

II. Gejza' kiskoruságában anyja Ilona, Uros és Belus testvéreivel, erősen 's békésen kormányoza 's Erdélynek egy részét németekkel telepíté meg. Ezek azonban, nagyobb tömeget képezvén, 's az egész országban el nem szóródván, a' nemzet' lelkületére nem voltak azon befolyással, melly nagyobb müvelődésökből gyanítható lehetett. Különben is a' német élet a' szabadabb magyartól annyira különbözik, hogy később is a' szabad királyi városok, mellyek csekély kivétellel német lakosúak, 's hol Magyarország' németes civilisatiója középlik, azon mozgalmaktól meg nem ragadtattak, mellyek az országot izgatták, 's csak a' reformatio' idejében, midőn nem politicai, hanem lelki szabadság' volt a' harcz' jelszava, folytak be következésdúsan a' nemzet' történeteibe, sőt szabadságokat is csakhamar a' dohos, önválasztásu testületek' szűk korlátiba szorították.

Borics miatti kis háborúskodások, Magyarországban 's Austriában, a' német császár' 's franczia király' keresztseregeinek átmenetele az országon, 's kétes folyamatú, 's győzödelmes bár, de következetlen háborúk a' tót nemzetekkel, csekély episódok voltak a' nemzet' életében, mellyeknek maradó befolyása nem lehetett. De keletről új 's nagyobb veszedelem fenyegette az országot, mert a' görög császári széken veszedelmes lelkűletű egy férfi ült, az utolsó nagy ember a'

rohadón, szent László' unokája, Manuel, ki, a' mint lelkületében a' keleti ármánykodással nyugoti erőt párosíta, ugy anyagilag is a' nyugotot a' kelettel még egyszer összekötni, az egyházszakadás' megszüntével a' pápát Konstantinápolyba áttenni, 's új világbirodalmat alkotni terveze. Terve' kivitelének kezdetéül hatalmát a' magyarok felett akarta kiterjeszteni. Háborúnak Borics 's Servia adtak okot, hol Gejza' nagybátyja Tsudomil a' görög jármot lerázva, magát Magyarországhoz csatlá. Manuel azonban, meggyőzvén a' szerbeket, egész Székes-Fehérvárig nyomúlt, hol a' királyi lakot elégeté, mig Gejza Galicziában az orosz herczegekkel hadakozott. Visszatértével Manuel is visszavonúlt, 's a' háborút mindent a' régi állapotban meghagyó egy béke zárá be, mellyel azonban a' király' testvérei meg nem elégedtek, kik herczegséget ohajtottak. István volt a' békételenebb, 's azért előbb a' német császárhoz, úgy Konstantinápolyba szökött, hol már Boricsot találta, 's hova László testvére követte. Byzancz középpontja lett Gejza' minden ellenségeinek, a' ki szintén a' görögök ellen cselszövényeket szőtt, végre kardot ránta, de több kétes harcz 's egy következés nélküli győzelem után még egyszer megbékél Manuellel, 's 1161. meghal férfikorában; kétes időben erős király. — Gejza' halála után, midőn testvérei Byzanczban voltak, 's legidősb fia III. István még kiskoru, Manuel legkönnyebben vélte nagy terveit kivihetni, 's valóban az idő nem volt roszúl választva, 's Manuelen még egyszer kezde fényleni a' halványúló nyugoti bársony, de törekedései a' magyar nemzet' józanságán hajótörést szenvedtek, melly idegen kormánytól mindig undorodott. 'S azért is Manuel' kivánatára, hogy régi példák szerint, Gejza' fia helyett testvére kövesse méltóságában, a' magyarok' felelete az volt, hogy hűbéresnek soha nem engedelmeskednek. De midőn a' császár II. Béla' szökevény fiait görög sereg közepett küldené az országba III. István, Gejza' fia, az egyházi renddel, melly a' görög szertartástól félt 's néhány híveivel Pozsonyba vonúlt vissza, 's László, 's ennek hirtelen halála után IV. István, lett magyar király, uralkodása azonban csak addig tartott, mig a' görög császár közel volt, távoztával elűzetett 's III. Istvántól egy csatában megveretett. — Látván most a' nyilt erő' elégtelenségét, Manuel cselszövények által akará Magyarországot trónjához csatolni, 's azért, ő maga magtalan, 's görög atyafiait gyűlölő, István' testvéreit Bélát Byzanczba kérte ki, hogy leányával eljegyezze 's követőjének kinevezze. Örömest adák őt oda a' magyarok, kik eddig a' királyi testvérek által mindig zavarba jöttek, de ezt most sem kerülték ki, mert a' császár Béla' herczegségét, Dalmátországot követelte, 's megtagadására a' szökevény bitorló István által a' magyarokat megtámadtatá. Kétes harcz után Dalmátország Béla' őrségének átengedtetett, de a' király' nagybátyja, az öregebb István, nem tisztelte a' békét, görög sereggel zsarolva rohant az országba, a' király őt megverte, 's Zemlinbe szorította, hol két nappal a' vár' eleste előtt megmérgeztetett. Felhevült erre Manuel, kinek roppant terveit a' magyar ellentállás gátlá, 's enyészetet forraló kebellel egyszerre a' német császárt, az austriai 's orosz herczegeket, 's Velenczét a' magyarok ellen felhívta. István azonban mind ezekkel kibéküle, Manuel ellen Serviát felingerlé, 's Dalmát- 's Horvátország' átengedésével fegyverszünetet egy évre vásárla, mellynek elfolytával a' háború ismét elkezdődött, a' szerencse előbb a' magyaroknak, később a' görögöknek kedvezett, 's Dalmátország' sok vérontás, elnyerés és visszafoglalás után csakugyan Bélánál, Szerém Manuelnél, maradott. A' császár most már megelégedett, hogy legalább követője csatolandja Magyarországot a' keleti császársághoz, de a' sors másképen rendelte, Manuelnek váratlanul fia születék; István, a' mint gyanítható, görög méreg által, meghalt, 's a' császár most Bélában csak fiának vágytársát félve, őt mindjárt Magyarországba küldé, miután eskü által hű szövetségét biztosítá.

Gyanu fogadta a' görög nevelésű Bélát, az egyházi rend félte a' görög szertartás' behozatát 's hatalma' csökkenését. De Béla megszünteté a' félelmet, koronázáskor esküt tett le, hogy a' római egyháznak engedelmeskedni, 's a' magyar clerus' szabadékait fentartani kész, 's huszonhárom évekig tartó országlása alatt esküjét híven tartotta, az országot megbékítette, zsiványoktól megszabadította, 's az udvart a' konstantinápolyi 's párisi módjára szabályozta. Görög szokás 's franczia felesége késztették arra, 's a' can-

cellaria, talán az országbárók is tőle származnak. Csak irás' útján közelíthete hozzá a' nemzet, királyi irás biztosítá a' birtokot, 's igy a' királyi hatalom az ázsiai formák' megszüntével tovább terjesztetett ki, 's az ország' külső alakjában is europai lett. Béla több háborúba is keveredett, de mindig következet nélkűlibe Austriával, Halicscsal, Velenczével, 's Manuelnek is minden háborúba segédsereget küldött, de ennek halálával Dalmátországot visszafoglalá. Uralkodásának legszennyesebb mocska azon görög politica, mellyel testvérét Gejzát 15 évekig fogságban tartá, mig a' keresztes Fridrik császár a' szerencsétlen' szabadságát kieszközlé. Nyolcz évvel ezután Bélát is megragadta az ábránd' tüze, de keresztes készületeit a' halál szakítá félbe.

Idősebb fia Imre öröklötte a' koronát, a' fiatalabb András atyja' pénztárát, a' keresztfogadalom' teljesítésére. Ezen ürügy alatt gyüjtött seregével azonban bátyját megtámadá András, 's régi szokás szerint herczegséget követelt. A' testvérek közti viszálkodások 's háború, 's a' keresztfogadalom be nem teljesítése, a' hatalmas III. Incze pápának alkalmat adtak beavatkozni az ország' igazgatásába, hol különben is a' féketlen, egymással czivakodó egyházi rendet korlátozván, mellynek kicsapongásai ellen már Béla a' görögösödés' gyanujának elkerülésére erősebben ki nem kelt, tekintete nőttön nőtt. Ki is békíté ő a' két testvért, András' herczegséget nyert, 's mindketten kereszthábort igértek, de igéretét egy sem akarta tartani. A' király színokúl használta Jadra' elfoglalását a' velenczei zsoldban álló keresztesek által, a' szerb zavaros ügyeket, az esztergami 's kalocsai érsekek' czivodásait, 's a' koronaörökösödés' biztosítását fia László' számára. E' közben András még egyszer fellázadott, 's seregei számosabbak voltak a' királyéinál. De ekkor a' két tábor' láttára Imre fegyvertelenűl, csak királyi méltóságától védve, korona fején, királyi palást vállán, királyi pálcza kezében, átment a' zendűlők' gyáva táborába, 's tulajdon kezével megragadva öcscsét meglepett seregei közűl, hívei közé vitte, börtönbe záratta 's feleségét Gertrudot, melly őt mindig fellázasztá, haza küldte Meranba. Megkoronáztatván most fiát Imrét, keresztfogadalmának semmi többé nem állott ellent, de elgyengülése halálát gyanitá, 's azért halála előtt még felszabadította testvérét, 's fiának gyámnokává kinevezte. András azonban mindjárt inkább királyúl mint helytartóúl viselvén magát, az özvegy királyné a' kétévű Lászlóval az austriai herczeghez futott, ki igényeit fegyverrel kezdé vitatni, midőn László' halálával 1205. a' háború oka megszünt. *)

Pulszky Ferencz.

MUTATVÁNYOK

Jósika Miklós' legújabb, illy czimű 4 kötetű regényéből:

A' csehek Magyaroszágon.

Kor-rajz I. Mátyás király' idejéből.

I.

A' CSILLAGÁSZ ÉS GYERMEKE.

Tecum vivere amem tecum obeam libens.
Horatius.

Menni, igen, menni akarok. 's gondolatim mind.
Klopstock.

— — — — — Bretizlaw hosszu tekintetet vetett leányára, 's kezét ragadta meg. „Izabella!“ mond komoly hangon: „vannak az emberi szívnek mozdulatai, mellyek sokkal ujabbak, mint hogy fiatal lélek azokat fel birná fogni, 's azoknak szavak által életet, alakot tudna adni. Azon indulat, melly az ifju kebelben köd-foltocska, felleg-pont a' távolban, de méhében egy vihart rejt: az agg kor előtt ismeretes! — A' poroszlop alatt, melly a' sima rónán emelkedik, az ellenségnek elmosódott kétes alakjai nem észrevétlenek a' gyakorlott vezér előtt. — A' virágos martok' szélein loccsanó hullám-gyöngyökben a' közelgő vésznek nedves sörényét 's víztornyait látja a' hajós' tapasztalt szeme. Hallgatnom lehetne, kellene talán még; de éltem fölött magasb hatalom gyakorolja hatását, én sorsodat 's az enyémet a' csillagokból olvasom: ne rettenj meg leányom! Nem örömtelen a' tiéd;“ folytatá egy mély sohaj után az öreg: „Hol utaidban ellenek tornyosodnak, ott az ég' csillogó szemei roszul szerkeződnek, 's intenek! 's ezt megérteni a' vizsgáló' hatalmában

*) Az Athenaeum' 18. számában megjelent „Eszmékben“ két nagyobb nyomtatási hiba csúszott be: 283. szelet' utólsó sorában: „a' hozzájok csatlakozó kúnokkal, nyilván“ stb. olvasd „a' hozzájok csatlakozó kúnokkal nyólczan“ stb. 284. sz. 22. sorb. „alig áll más ellenséges összeköttetésben a' magyar stb. olvasd „alig áll más, mint ellenséges összeköttetésben a' magyar“ stb.

van. Mert nem mindig kikerülhetlent jósolnak a' magas égi testek."

A' hölgy szemeit atyjára mereszté: Mit fog hallani, mi az a' mi előtte áll, nem tudta.

Atyja szívesen szorította meg leányának kezét, ki hallhatólag érzé szivét dobogni.

„Emeld arczodat fel hozzám", mond az öreg a' legszivesebb hangon: „nézz szemeiddel olly nyiltan, olly bizodalommal az enyémekbe, miként szoktál mindig. Így Bella! Egy komoly szóm van hozzád, 's én kimondom azt."

A' leányka majdnem reszketett.

Bretizlaw egy arcz-kifejezéssel, mellyből látható volt, mennyire bizonyos abban a' mit mondand, nyugtatá néhány perczig tekintetét gyermekén: „Izabella!" szól végre: „te szeretsz!"

A' hölgynek arczát vér boritotta el; úgy tetszett neki, mintha egy nehéz kő gördülne szivén keresztül, 's egy kinos futó nyomás után, ujra valamivel szabadabban lélekzenék. A' szó ki volt mondva, a' rejtély fejtve, a' sötét elűzve; keblében világolt; atyja olvasta benne, mit a' leányka érezni igen, de megnevezni nem tudott.

„Te szeretsz!" ismétlé atyja: „szereted azt, kit szeretek én is! a' legnemesb, legjelesb férfiut; te szereted őt! 's ő imád tégedet, — igen, — ő is! Bella!"

Szive le volt nyomva a' hölgynek, de fájdalmán keresztül egy kéjérzet zajlott, mellynek édjét, büszkeségét és boldogságát nincs toll, melly leírni tudná.

„Ő szeret!" folytatá a' csillagász: „e' tudomás emelje föl kedélyedet; érzésed nemes mint az övé; őt a' szeretet szintugy meglepte, mint tégedet. De ti mindketten egy örvény' szélén állotok. Én ismerem őt, ő szeretni fog mindig, — 's épen azért, mivel őt és téged ismerlek, mertem 's kellett szólanom: Bella! illy férfiu' szerelmének birtoka, adjon erőt neked, róla lemondani."

A' leányka egy szünet után, melly alatt gondolatait rendezé el elméjében, atyjához közelített. ‚Atyám!' mond elfogódott, de határozott hangon: ‚értelek! megbocsátom neked, hogy a' mi álom volt keblemben, azt te, a' nyilatkozó szónak hatalmával valóvá teremtetted! megbocsátom, hogy azon édes nyugalmat, melly lelkemben honolt, elűzted onnan; hogy egy örvényt nyitottál meg előttem, mellynek ásító mélyétől szédelegve rettenek vissza!'

„Izabella?!"

‚Hagyd elvégeznem, a' mit mondani akarok, 's ne vádolj! — hidd nekem, nem volt még szerelem az, a' mi keblemet édes hatalmával vonzá azon ifjuhoz, kit megismerni, méltánylani, csodálni te tanítál: nem, nem! az érzés szivemben, a' földi salak' kérgétől ment volt. Több volt barátságnál; szív, lélekrokonság volt az, 's azon szenvedélydús csatlakozás, melly egy jobb életben létezik, lélek és lélek, szellem és szellem, angyal és angyal közt. — A' földi fürkésző, találgató szónak hatalma rántott le mennyemből: — Igaz! — 's te így akartad, mert szólottál atyám: — én szeretek!'

Bretizlaw meglepetve bámult leányára, kinek arcza sugárzott.

‚Szeretek atyám! 's lehet-e nem szeretnem őt? — Mi köze érzésemnek mind azzal, mit földi körülmények 's viszonyok tolhatnának szerelmem' óriása elébe? — Kit gyermekből, árnyékból teremtél, egyetlen szóval olly nagygyá, olly oszlopszerűvé, hogy neked 's magamnak remegni kellene tőle; ha nem volnék Izabella, 's nem neveltél vala többnek mint hölgynek.'

„Leányom! szavaid' végét várom, 's késsek feleletemmel: mert istenemre! különös szövedéke ez a' mélységnek, 's ábrándozásnak. Mint szemrehányás hangzik az előzmény! — jó, én nyugodtan akarom a' befejezést."

Izabella folytatá: ‚Ismered-e Mátyást? — Nem, te nem ismered őt; mert nem remegnél, 's hagytál volna engem, lelkem' sugallását követni, 's ifju szép álmát fonni odább. Tőlem sem félhetél, mert én, miként ő, nemtelen szerelmet nem érezhetek. — Arczába olvasok, de csak most, mióta tudom, hogy szeretek; rejtélyes jelek voltak nekem: tekintetei, lelkes szavai, édes mosolya! — most nyilt könyv, a' szem, a' homlok, az ajkak. — — Ne rettegj tőle atyám! — De ne szólj neki; ne gyújtsd meg keblében a' szövétneket, miként az enyémben meggyújtottad azt! Szerelmemnek úrja vagyok, ezt esküszöm neked, — mig annak szent titka az enyém: — de ismétlem, őrizkedj' Mátyással megtudatni, hogy szeretem! — mert ha ő azt tudná, gyanítná; — minket a' korona,

te 's az egész terjedt mindenség nem választana el többé! — ha Mátyást ismerem?! — pedig ki ismeri őt, ha én nem?'

„Leányom! értettelek-e? nem, nem értettelek; Bella! ki szerelmének úrja, miként állíthatja, hogy megszünnék az lenni, ha Mátyás tudná, hogy szerettetik?"

‚Meg!' — felel Izabella kevélyen.

„Meg? — 's kész volnál mindent feláldozni szerelmednek?"

‚Mindent!'

„Ugy, nem ismertelek, gyenge leány! ugy nem vagy az, kinek hittelek."

‚Nem ismertél? — Oh atyám! megbocsáss, ha vannak az életben pillanatok, melyeknek ihlettsége közben a' halandó földiség egész nyomorultságában, egész kicsinységében, tűzi ki magát előnkbe. Megbocsáss! ha arra emlékeztetlek, mit a' büszke férfiu olly sokszor feled: — ember vagy atyám! — halandó, határozott elméjű ember: kinek lelke, azon indulatok' ezrei közt, mellyek keblünket körülhullámozzák, — egyetlent! egyetlen egyet sem képes, egész mivoltában, egész mélységében felfogni, kikapni az életből: és te, a' szeretetet akarod ismerni? te korlátokat akarsz szabni egy indulatnak, melly örök, végetlen, mint a' mindenség' gyürűje! melly az egész természetet folyja, övedzi körül, azt összetartja, melly a' minden, az isten maga!'

„Leányom! ábrándozásaid azok, mellyek nem ismerik a' korlátokat! — a' lélek' ereje jő istentől; — kiben ész 's lelkület van, az tud határokat vonni indulatinak, 's szokott azoknak hódolni. Ezt tudni, a' valódi szabadság; mert ön alkotta kerítvény közt kéjelg annak lehellete; ki erejét ismeri, 's abban bízik, ki magáért felelhet, azaz erős, a' szabad!"

‚Szabad? mondád atyám! — A' szavakból annyi telik ki! — De hát nem szabad-e többé, a' ki szeret? — Lehet-e nemes kebelben nemtelen szerelem? 's férhet-e nemes szerelemmel a' szolgaság össze? — Vesd az égnek szemére, hogy távola kéken mosolyg; a' növényt kárhoztasd, hogy a' nap' éltető sugáritól hegyei bújnak ki a' föld' hideg sírjából hogy vigan és zölden emelkednek a' légbe fel, nyúlnak ágokká, virágoznak, gyümölcseiket a' nyár' heve aranyozza; vesd keblednek szemére, hogy lehel, a' szívnek, hogy szeret!'

„Jó, ki tagadja a' szerelem' hatalmát, de korlátlan-e az? nem ismer-e a' természet maga rendszert, — melly határ és szabály? — Szeress! — Hölgy, millyen te vagy, csak az élettel szünik szeretni, de — — —"

‚Azzal sem, és soha sem!' vág közbe Izabella. ‚De te meg nem fogtál, nem értettél engem. — Ha Mátyás megszólal, ha megtudja, hogy szeretem, ha előmbe lép, azon ifju, kié vagyok, ki istenem, kit bálványozok, 's kezemet ragadja meg, 's lelkes szemeit az enyémekre függesztve kérdi: Bella! én lelkedben olvastam, szívem' hölgye! éltem' élete! szólj! — szeretsz-e?'

„Te hallgatni fogsz."

‚Hallgatni? — tehát hazudni, ha a' hallgatást Mátyás tagadólag veszi; — 's mindent megmondani, 's vallani, ha ő azt annak tartja a' mi valóban: néma vallomásnak; — 's ha annak veszi, pedig így fogja ő azt érteni! mit akkor? — ha szerelme föllobog, ha látom, hogy üdvét tőlem várja; ha hatalmamban áll, azt, kit lelkem' teljességéből szeretek, boldogítni: — mit akkor? — hidegen 's keserűn vonjam magamat vissza, hallgassak tovább is; mig ő eped, mig szótlanságom a' halál, — egy szavam az üdvösség!'

„Így ismered te a' szerelmet? 's te csak most kezdesz szeretni? — én meg nem foghatlak."

‚Nem mondottam-e, atyám! hogy az isten a' szeretet; 's az isten mindentudó! — 'S te bámulsz, hogy midőn az isten szállt keblembe, én őt megismerem? — 's fénye' dicsősége felragyog körülem? 's mennye, angyali karaival, tárva áll előttem?'

„Mit akarsz tenni leányom?" kiált fel Bretizlaw majdnem indulatosan: „hah! a' te szenvedélyességed elrémít engem!"

‚A' szerelem, birtokom még; ezt mondám már atyám! — ha Mátyással szólsz, szünik az lenni! megszünöm én lenni; lényem átolvad az övébe; én akkor övé, ő leszek! Szivével érzendek, agyával gondolkozom, lelkével akarok! — Mit tudok többet neked mondani. Lelkem' legbensőjét tártam fel előtted; tehetek én arról, ha annak betűit nem érted, sorain káprázó szemeid eltévednek? — De légy nyugodt, 's érts meg! — Én eltávozom! teljesül a' mit akartál: megyek, mert csak ez tarthat meg indulatim' birtokában. — Lemondani róla? nem: én soha le nem mondok!'

Az öreg csillagász megölelte leányát. „Hogy távozni fogsz, azt vártam tőled;“ — mond, valamennyire könnyebbedve: — „mind azokra, miket mondál, felelhetnék neked; de arra olly pillanatot szántam, mellyben az első benyomás' hevén túl leszesz, 's lelked nyugodtabb. Akkor aligha magad, azoknak miket állítál, egy részét nem fogod tulságosnak vallani, a' másikon pirulni!“

‚Atyám!‘ — felel Izabella, mély önérzettel: ‚a' mit e' pillanatban hiszek és vallok, azt hiendem holtig! Gondolod-e, hogy egy perczig csak, szivemhez nemtelen szerelem férhessen? hogy érzésemben egy árnyéklat legyen, mellyért pirulnom kellene? — Szerelmem szentség! 's ez dicsőségem, 's büszkeségem! — Ha nincsen erőm, szívem' ifjától elválni, ha ő maga kéri szeretve maradásomat: ne kárhoztass! — Miért akarod te a' hölgyszivet ismerni? — Igen! épen az, mit a' férfiu büszke negéd, gyöngeségnek kárhoztat bennünk, az a' mi erőnk. Mi szeretni születtünk; nekünk nem szeretni, annyit tesz, mint magunkat megtagadni; mint élve nem akarni lenni! — De ha erőmben kétkedel: tedd szerelmemet próbára! — Ki nemes szerelemnek nemesen fel tud mindent áldozni, gyenge-e az? — Ki az előitéleteken elkezdve, azon álszokásokon keresztül, mellyekről az eszme 's nézet minden égalljban más, egészen a' valóságig, — az életig, mindent fel tud áldozni! — ha ez gyenge, úgy hol az erő? ki az erős?‘

„Okoskodni tanultál tőlem Izabella, nem szállt hasogatni!“ — mond Bretizlaw hidegen, 's majdnem gúnynyal: „Szíved' magvába láttam; — lelkemre! nem tudom, gyöngéd érzet vagy érzelgő ábrándozás, szerelemdüh vagy lelkinemesség, ihlettség vagy őrültség, a' mi belőled szól; de annyit tudok, hogy nagy ideje távoznod! — készülj! — még ma indulsz!“

Magyar játékszini krónika.

Második féleletem Szentkirályi Móricz úrnak. — Szentkirályi úr, miután tiz hétig folytatott színházi igazgatását letette, magát falura vonván, úgy látszik most a' Músáknak akar élni, a' minthogy literatorkodását meg is kezdette — hirlapi veszekedésekkel. Sehogysem segíthet másképmagán, ő a' *színházi dolgokat*, ugy mond, *nyilvánságos viadal' mezején kivánja látni*; ezért nem hagy nekem békét, ezért avatja magát Egressy Gábor' dolgába, ezért hadonáz jobbra és balra a' szinészek közt; remélve, hogy majd valakit véletlen megüt 's a' megütött azután vele nyilvános viadal' mezejére lépvén, a' színházi dolgokat is oda viszi, hol ő azokat olly nagyon vágyna látni. Én részemről nem gondolok vele, ha olly nagy kedve van hozzá, verekedjék bár meg egész világgal, csak nekem hagyjon békét, nekem, kinek kecskegyapju felett feleselni, sem időm sem kedvem. Egy pár baja van Szentkirályi úrnak velem, azt isten' segedelmével majd csak eligazitom, azután viaskodjék, kivel tetszik, én meghúzom magam' a' szögletben 's inkább csak bámulója leszek vitézségének, vagy a' dolog úgy hozván magával, még megtapsolója is.

Azt kérdezi tőlem Szentkirályi úr a' Társalkodó 70. számában újolag *): „Miért nem adtam én neki által a' többi irománynyal együtt, valamint Adler' felmondását, úgy Egressy Gábor' felmondó levelét is?“ — Illy nagy fontosságú kérdésre nekem természetesen nagy feleletem nem lehet, hanem csak ezen parányi: Azért nem adtam által Egressy G. levelét, mert annak általadására nem volt szükség többé, miután az abban foglalt kérdés már a' választmánynak (ha jól emlékezem) jun. 3. v. 4. tartott ülésében úgy döntetett el, hogy Egressy Gábor' felmondásának jun. 1jén nincs ideje, mert ő más fél évre volt felfogadva, mint a' szóbeli egyezés és a' másfél évhez kötött egy egész jutalomjáték bizonyítják. Ez tehát különbözött az Adler' felmondó levelétől, melly általam a' választmánynak jelentve sem volt még.

De Szentkirályi úr nekem felette nagy jóakaróm: ő, úgymond, szivesen megelégszik, ha azt felelem, hogy az Egressy' levelének által nem adása *tévedésből és feledékenységből* történt. Köszönöm szépen segedelmét; még nem vagyok úgy megszorulva, hogy magam erejéből is ki ne tudjak gázolni a' hinárból, mellybe kérdéseivel sülyeszteni akár. Nekem, megvallom, kicsiny aggodalmam az, megelégszik-e Szentkirályi úr feleletemmel vagy sem, én nem őt, hanem a' közönséget, melly előtt gyanúba vett, akarom kielégíteni; azért a' fenntebbihez ex superabundanti még azt is ragasztom, hogy én nem resignáltam Sz. úrnak minden nálam levő színházi irományt egyszerre nagy hirtelenséggel. Én mindenben bizonyos rendet szeretek tartani 's a' rendes resignatióhoz idő kellett. Nálam sokáig még több fontos iromány is maradt — magát a' szinészek' általános szerződését is csak később vitte el tőlem Sz. úr — a' nélkül, hogy valakinek csak eszébe is jutott volna e' miatt engem gyanúba venni, mint az Egressy G. leveleért Sz. úr akar, és igen nagy következetlenséggel csak ezért!! Olly színháznál, hol rendes igazgatói bureau van, hivatalváltozáskor a' resignatio is pontosan és sebesen történhetik, de nálunk, hol az igazgató maga minden, még írnok is, hol physicai idejének szűke miatt rendes naplót sem vihet, ott lehetetlen a' dolgoknak megkivántató sebes rendben menni; erről Sz. úr is bizonyságot tehet, ki a' tömérdek munka között maga is tiz egész hétig eleget izzadott, a' körulmények miatt szinte úgy kevés sikerrel, mint én tiz hónapig.

Azt kérdezi tőlem 2szor Sz. úr: „Miért hagytam ki az Egressy Gábornak adott bizonyítványból azt, hogy Egressy hat hónap mulva kivánja szerződését megszüntetni?“ — Ha Sz. úr maga jön hozzám azon bizonyítványért, mellyért Egressy jött, 's megmondja vala körulményesen, miben van a' kérdés, akkor én körülményes bizonyítványt adtam volna, de hozzám Egressy jött, ki ezt mondá: „A' szolgabiró nem akarja hinni, hogy én jun. 1. napján felmondottam, kérem az urat, adjon nekem erről bizonyítványt.“ 'S én adtam arról bizonyítványt, miről tőlem kéretett. Ha ezen bizonyítvány nem volt kielégítő, ha hiányos volt, miért nem utasittatott vissza? 's miért nem kéretett tőlem más, körülményes és kielégítő? Én adtam volna szivesen Sz. úrnak szebbnél szebb bizonyítványokat, olly dolgok felől, mellyeknek igaz létét tudtam; nem volt rá ok, miért ne adjak; ha pedig Sz. úr csak távolról is gyanított okot, mint most gyanítani látszik, igen

*) A' hírnöki szemleiró hivatalos kötelességénél fogva ezt is híven közlé. Hogy az én feleleteim is hasonlóképen közöltessenek, ezt kivánni tőlem szerénytelenség volna, 's ez a' szemleiró' országszerte ismert részrehajlatlanságával nem is ferne össze. De különben is a' szemleiró ur fínom legényke, ő ezt franczia urbanitásból sem teszi, mert ismervén engem, tudja, hogy nem vagyok olly társaságba való, hol Csaplovics, P, F. stb. mint tabulae judiciariae assessorok, Orosz úr pedig — ez a' finom politicai fej — mint elnök ülnek.

hibás volt, hogy a' hiányos bizonyítvány ellen a' szolgabiró' jelenlétében ki nem kelt, 's engem nem kényszerített teljesnek és kielégítőnek adására.

Sz. úr azt nem tudja ('s még most sem ?) feltenni, hogy Egressy csak bizonyítványt kért volna tőlem 's ne a' jun. 1. költ levelet. Ez, megvallom, nem igen bizonyítja azt, mit Sz. úr mond, hogy t. i. „nem mások' eláztatása, hanem csupán saját igazolása fekszik szivén", sőt az ellenkezőt, azt t. i. hogy a' mennyire gyengeségétől kitelik, mindent elkövet, a' más' eláztatására. Sz. úr a' Társalkodó' 66. számában igen nagy elsőségeket követel az igazgató' részére a' színészek felett, még akkor is, ha az igazgató a' maga színészeiről *„nyilvános hazugságokat hirdetne."* Én, mint egykori igazgató, nem kívánok semmi hitelbeli elsőséget magamra nézve Egressy Gábor egykori pesti színész felett, de azt megkívánhatom, az osztályozó igazságnál fogva, Sz. úrtól, hogy az én szavaimnak hasonló hitelességet adjon az Egressy Gáboréihoz, és ne kevesebbet, 's midőn — olly dologban, mellyet csak én és Egressy tudhatunk — Egressy az mondja (mit még szabad legyen kétlenem is) hogy *igen*, én pedig azt, hogy *nem*, ne azon következményt vonja ki belőle Sz. úr, hogy Egressy mond valót, hanem azt, hogy a' kérdés *kétes*. Ezt én Sz. úrnak nemcsak igazságszeretetétől, hanem logicájától is várom.

'S íme, láthatja Sz. úr, hogy kérdéseire, melyekkel *eláztatni* akar, lehetett felelni, a' nélkül, hogy segedelemre szorultam volna: de mit nyertünk mindketten 's mit veszítettünk ezen kérdezgetés és felelgetésekkel ? Sz. úr nem nyert semmit, én nem veszítettem egyebet mint a' drága időt. Ugyan kérem Sz. urat, minek rontjuk hát hiába a' papirost? 'S mire vezetnek ezen czéltalan vallatgatások? Nem tudja-e Sz. úr ott kinn falun jobban tölteni idejét, mint hogy engem czéltalan kérdéseivel faggat? Ha olly igen sok ideje van, én teszek egy ajánlást mivel töltse azt hasznosan: írjon egy könyvet, hogyan kellene a' pesti magyar színház' kormányát elrendelni? Én ajánlkozom, hogy ha könyve elkészült, arra szerény észrevételeimet — bár sok más dolgom is van — elmondandom. Azt hiszem, hogy mindketten azok közé tartozunk, kik e' tárgyhoz gyakorlatilag szólhatunk, mert mindkettőnknek véres verítékkel szerzett tapasztalásunk van benne. 'S higye el nekem Sz. úr, evvel többet használnánk a' színházi ügynek, mint mostani szörszálhasogatásokkal elmult dolgok felett.

Mi nekem adott két feleletét Sz. úrnak illeti: az elsőre nézve nem vagyok teljességgel kielégítve, azonban, minthogy a' dolog kevés fontosságú is, nem feszegetem tovább, házi békességért sem. A' második tárgyra adott felelet igen *elhamarkodott* és igen *bántó*.

Elhamarkodott azon okoskodás, hogy azért kell a' szerkesztőségnek tudni, ki által van valamelly czikkely írva, mert ha nem tudja, *„akkor az aláírás* (az álnevű) *literaturai falsum 's erről* (ezért) *a' szerkesztőség csakugyan felelni tartozik"* Ezen beszéd, zavart 's minden fonal nélküli. Én azt hiszem, hogy minden álnév *falsum* (literaturai vagy más, mindegy), akár tudja annak valóságát a' szerkesztőség akár nem, 's ha tudja is 's érette felelős is, nem szünik meg falsum lenni. „A' literaturai falsumért, úgymond Sz. úr, a' szerk. csakugyan felelni tartozik ?" Igen is, de nem csak azért, a' mi literaturai falsum, hanem azért is a' mi nem az, szóval a' szerkesztőség mindenért a' mi lapjába nyomatik tartozik felelni, vagy egy vagy másképp, de úgy soha nem, mint Sz. úr véli, hogy t. i. az álneveket fel kell fodóznie, mihelyt egy sarokba szorult vitázó kívánja; hanem tartozik például az álnevű rágalom-czikkelyért kezeskedni, az az, ha szavát adta, hogy az álnevet nem fogja felfedezni, köteles és kész legyen karját is a' titokért égő tűzre tartani, mint Mucius Scaevola, különben szószegő. De hogy csak a' kérdésre szorítsam szavamat, én mint Athenaeum' egyik szerkesztője, kezeskedem azért, hogy a' mit a' kardalnok írt, nem becsületsértő, ha pedig biró által annak ítéltetnék, akkor büntetését én fognám viselni: de arról, hogy a' kardalnok' neve felfedeztessék, meddig az azt titokban akarja tartatni, ollyan nem fog képzelődni, ki az igéret és adott szó' szentségéről hallott valamit.

Azt, hogy az Ath. 4. számában felszólaló kardalnok nem kardalnok, hanem valaki más, továbbá is és ismételve állítja Sz. úr; és mi okból? halljuk csak és csodálkozzunk! „A' kardalnokok, úgy mond, bizonyság-tételt tettek erről, olly személyek előtt, kiknek minden kétségen kivül igazat vallottak." Bocsásson meg nekem Sz. úr, ezen beszéd kevés jártasságot bizonyít törvényes dolgokban. Vannak és lehetnek-e olly lények, istenen kivül, kiknek minden kétségen kivül igazat valljon valaki, igazat valljon a' bűnös? Nincsenek és nem is voltak soha. Ha volnának illy személyek, akkor az önkényes vallomások teljes hitelűek lehetnének minden esetekben. De továbbá, micsoda törvénykönyvből tanulta azt Sz. úr, hogy a' vétkesnek saját vétkére nézve tett vallomása *kétségen kivüli igaz* legyen? Én elhiszem, el akarom hinni, hogy sokan a' kardalnokok közül igazat vallottak, de mindnyájan-e, egytől egyig? Ezt okosan nem hihetem el. Igen nagy hihetőséggel, egy nem monda valót, azért nem, nehogy magát üldözéseknek tegye ki. És így semmit sem ér Sz. úr' azon állítása, hogy a' kardalnok nem volt kardalnok, 's illy alaptalan okoskodással, kár is belátását compromittálni.

Azon szójátékra nézve, melly e' helyt áll: „Hogy a' szerkesztőség előtt titok nincs, hanem a' szerkesztőknek van titkok a' publicum előtt" mellesleg legyen megjegyezve: ezen ártatlan tréfát megbocsátom Sz. úrnak 's nem rontom el azon örömét, mellyet akkor érzett, midőn ezen elmésséget kigondolta. Illyenek ellen legfelebb a' Rajzolatok, az eredeti elmésségek' kútfeje, 's a' humor kizáró szabadékával biró lap, protestálhat. Én elismerem, hogy ez Sz. úrtól halálos döfés Az Athenaeum' szerkesztőségének!

De az eddigiek mind csekély dolgok, jön a' legkomolyabb, mi engem sért, a' mit nem tudom hogyan érdemlek ollyantól, kivel én a' legkiméletesebb módon szólottam. Azt mondja Sz. úr, hogy *„ő nem akar az Athenaeum' szerkesztőinek leczkét adni, hanem tőlem akarja tanulni, miként ne legyen a' szinház' ügye személyes inclinatiók által koczkáztatva."* Kérdem egész komolysággal itt Sz. úrtól, hogy mit akar ezen beszéddel? Komoly szó-e ez, vagy ironia? Ha komoly szó, akkor én kinyilatkoztatom: sehol sem adtam annak jelét, hogy én Sz. urat tanítani akarom, miként ne legyen a' színház' ügye *személyes inclinatiók* által koczkáztatva? Ha ironia, akkor kénytelen vagyok azt felelni, hogy igen is, Sz. úr tíz hónapi igazgatásomból megtanulhatta volna, miként ne legyen a' színház' ügye személyes inclinatiók által koczkáztatva, mert én soha, egy színészt vagy színésznőt sem pártoltam a' másik felett; egyikhez sem viseltettem több elöszeretettel mint a' másikhoz. Ez iránt bizvást akár vallatásra veheti a' színész személyzetét, én a' vallók' többsége' ítéletének bátran alávetem magam. Azért csak csendesen a' *személyes inclinatiók'* emlegetésével, mert ha ezt sokáig feszegetjuk, talán még ki is sülhet, hogy nem én voltam az, ki személyes inclinatiók miatt a' színház' ügyét koczkáztatta.

Bajza.

— Szilágyi Istv. gombkötőmester 's pesti kültanácsi tag egy jász tiszti egyenruhát volt szíves a' magyar színház' ruhatárának ajándékozni, miért az igazgatóság ezennel nyilvános köszönetet mond.

— Holnap sept. 24. Kúthy Lajosnak: **„Ariadne, a' könnyelmü nő"**, 4 felvonásos szomorújátéka fog bérletszünéssel a' pesti színpadon adatni, mellyre ezennel figyelmessé teszszük a' tisztelt közönséget.

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betüivel.

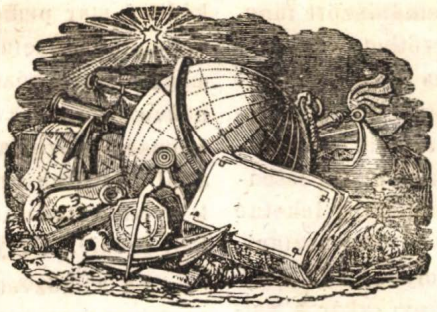

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

MÁSODIK ÉV.

Második félév. **Pest, september' 27. 1838.** **26. szám.**

Tartalom: Hegel, a' mint van. Szükséges felszólítás Hegelt követő honfiainkhoz intézett kérelemre 's az erre tett nyilatkozásra *(Szeremlei Gábor)*. — Mutatványok Jósika Miklós' „A' csehek Magyarországon" czimű regényéből. Folytatás. — Ifjabb Furkács Tamás' levelei apjához Monosbélbe *(Furkács Tamás)*.

Hegel, a' mint van.

Szükséges felszólalás Hegelt követő honfiakhoz intézett kérelemre, 's az erre tett nyilatkozásra*).

Minthogy Hegel' ügyében nyilatkozó**) ön vallomása szerint, nyilatkozását csak azért tevé, mivel a' felszólítótól követőjének gyaníttatott; innen, hogy a' kétkedő' megnyugtatása attól ne jöjön, ki Hegel' rendszerében maga sem nyughatik meg: illő, sőt szükség egy ollynak felszólalnia, kinek szerencséje ezen rendszerbeni megnyugvással dicsekednie, annyival inkább, mivel a' nyilatkozóval mindenben egy értelmen nem lehet, és mivel benne, mentés helyett egyszersmind vádlatra talált.

Némelly homályosb értelmű árnyéklat után, minő ez, hogy az előző philosopiai homályból sokat hoz magával, így szól a' tudós nyilatkozó: „Ezen utolsó lépcsője a' Hegel' fogalmi és eszmei fejtegetésének, hol a' szoros és egymásból fejlő következetességet nem látom át, ez az, mit Hegel az általános tételeknél csak ide láttatik vetni, nehogy a' kijelentett vallás eszméje' szerkezetéből kimaradjon. És épen ez az, miért a' széles értelmű scholasticismus' bélyegétől nem szabadúlhat meg. Az ebbe esés minden esetre nagy hiba. — A' philosophiának már valaha szabadúlni kellene attól, hogy mindig a' kijelentett hit' igazságait egyeztesse az észszel. — A' legáltalánosabb eszmének a' szellemi világtóli különválását, önállóságra emelését, a' Hegel' modorja szerint igen könnyű megmutatni."

Hogy ez utolsó lépcsőn a' szoros és egymásból fejlő következetességet nem láthatá, oka, mivel nem akará látni azon szellemet, melly a' hegeli rendszert élteti, elannyira, hogy szintúgy dől ez össze, ezen lelke nélkül, mint szokott a' test, az őt valóban elevenítő lélek nélkül.

Mi ez? — nem egyéb azon közvetlen VAN-nál, mellynek természetét a' kérdő megfejtésre tűzé ki, 's mit a' nyilatkozó olly tu-

*) A' szerkesztőség e' czikkelytől csak azért nem tagadta meg a' felvételt, mert más helyt is kifejezett szándéka, a' legújabb philosophiai vitáknak a' maga részéről is helyet engedni, 's a' vég eligazodást — melly nemzetünknek a' mysticismustóli idegenkedése mellett, távol nem lehet — ez által is megközelítse. Ennek szerzője magát szoros hegelistának vallja, vegye tehát közönségünk az új tant feltétlen apostolától. *Szerk.*

**) L. Ath. 1838. I. 721, 769. szel.

dósan fejteget, csak hogy elkülönzött tüneteiben, úgy szólván, csak erőtlen vonaglásaiban, és nem azon élet és erőteljes mértékben, mellyben az, mint legáltalánosb eszme, a' kijelentett vallásban tetőzik. Nem lehet valójában Hegel' rendszerének az istenségen való alapultát nem látni, hogy lehetne hát nyilatkozó' értelmében tőle elválasztani, önállóságra emelhetését modorja szerint megmutatni? — Ezen vallásos irányt akár a' vallástudomány' terjedése adta legyen Hegelnek, mellynek Kant, a' legáltalánosbnak meg nem mutathatásával ajtót 's ablakot nyitott, 's mellynek sebesen terjedő árján Fichte és Schelling rendszeresen tanítának evezni, amaz nem csak a' lelki, hanem a' testi világnak is, a' száraz Ichtre való feszítésével, ez, a' lelkiséget elnyelő természet' megistenesítésével; akár pedig, hogy általános tudományi rendszert (encyclopaediát), a' legáltalánosb' eszméje nélkül létre nem hozhata, elég az, hogy soha nagyobb 's méltóbb terv 's kezdet, nagyobb és dicsőbb végre nem koronáztatott. — Mint történt ez, lássuk.

Azon Kant gondolta fonák okoskodás, hogy a' categoriák csak végesekre alkalmazhatók, a' végetlen 's határtalannál azonnal ellenmondásba esnek, szülte azon hegeli erős határzatot, hogy a' véges a' végetlent elválhatlanúl felteszi 's létre hozza. Nagy következetlenség — úgymond ő (Encyclopaedie S. 68—71.) az emberi ész' haladásának, a' véges határokat kitűzni, és még is a' végetlent elismerni nem akarni; hiszen határokat csak az tehet, ki azokon már túl van, felül emelkedett. — Valóban valaminek mint végesnek megbélyegzése, legszembeötlőbb jele a' végetleni 's határtalani létnek, és így ezeknek fogalmuk, egymással elválhatlanúl vannak párosulva.

Az általános' ismeretének ezen módját nevezi Hegel közvetlen tudatnak, mellynek hogy közvetlen VAN-ja vagy létele van, így mutatja meg. Valamelly tudományban vagy ismeretben jártasnak egyszerre, közvetlenül, tódulnak elébe a' legszigorúbb észtöréssel szült igazságok is, p. o. a' mathematicusnak gordiusi gömb bonyolatú megfejtései. — Az illy közvetlen tudatok azonban közvetésöket koránsem zárják ki, sőt inkább az illy előzménytől vont következmények. — Úgyde a' közvetett tudat' valódi létéről senki sem kétkedik, már pedig a' közvetett tudat a' közvetlennel összefüggésben áll, p. o. a' szülék magzatjaikra nézve közvetlenek, eldődeikre nézve pedig közvetvék; minthogy pedig az istenségi köztudat is a' kifejtőzés 's nevelés által közvetve van, innen következik: hogy közvetlen tudatának közvetlen vanjának is kell lennie. Encyclopaedie §. 65, 66, 67.

Ez a' közvetlen tudatból közvetlen létre fejlett istenségi eszme, már az a' közvetlen VAN, melly, a' feltett kérdés' elsőjére felelőleg, fogalom és lény együtt, elválhatlan összefüggésben, és a' fogalomnak a' valódisággal megegyezése miatt, mellyben az igazság áll, (Encyclop. §. 69. 70.) tiszta merő igazságban. Ezen igazságra, mint alapra építi már Hegel' philosophiáját, illy módon:

Legfőbb dolog a' philosophiában az első és utolsó igazság, egy olly igazság, melly magánál elsőbbet, túlsóbbat avvagy végsőbbet meg ne szenvedjen, melly magából ugyan fejtsen, de magán kivül semmi fejtetlent se hagyjon. — Egy illy igazságnak csak a' legáltalánosbnak kell lenni. — Minden eddigi philosophiának botlás-köve volt az általánosra fel nem emelkedés, mivel vagy csupán feltette, mint Kant előtti időkben, vagy vele együtt megkivánta (postulálta), vagy önkényesen alkotta, mint Schelling. A' Hegel által létre hozott általánost kell már, a' gondolati elvonás' útján, oda helyezni, hol legegyszerűbb közvetlenségben, minden tartalomtól fosztva, egyedül csak a' semmitől környezve tűnik fel; ez lesz azon ugró pont, honnan a' bölcseség' istenasszonya egész készületében szökik ki. Imé az első igazság, az általános, mint a' philosophia' kezdete.

Minthogy pedig az általános' ismeretének, az eddigi philosophia szerint, véges határok álltak ellent, ezen határokat fel kell vele szedetni, a' határtalan, véges határainak felszedésével, határtalan 's végetlen marad. — Íme az utolsó igazság, az általános, mint philosophiai vég.

Nehéz feladat ugyan a' mondott kezdetre emelkedni, de az idő 's a' legyen' segélyével létesíthető (mittelst des Werdens). A' határtalan módúból = lenni, ellenjének, a' határzott módnak felvételével lesz: *lett = lét*, mi telve telik le. — Ebből megint határzot-

tabb lét, *önlét*, *magábani-lét*, mint millyenség. *)

A' magábani létet határozza a' mássallét, az egységnek ellenje levén a' *többség*, mint mennyiség. A' mennyiségben lépcső 's *lépcsőzés* áll elő, a' lépcsőzésben pedig *mérték* van.

A' mérték a' *való*' alapját teszi. A' *való* csak úgy látszik, azaz tünet, vagy *valódiság*. A' valódiság *önállományt*, az önállomány *okozatot*, az okozat pedig *viszonyt* tesz fel.

A' viszony látás *felfogást* szül. A' felfogás *ítéletet* húz ki, az ítélethúzás *értelmet* fejt ki, a' véges értelemnek pedig a' végetlenség áll ellent.

Ez a' Hegel' logicájának vázolatja, mellyből látható:

1. Az egymásbóli fejlődésnek ott van vége, hol kezdete, vagy midőn a' fejtődés azon ismereti fennségbe lépett, honnan a' kilátás csak a' végetlenbe visz, akkor már tovább nem mehet, hogy a' határtalanba vissza ne essék.

2. Az észnek itt semmi dolga, annyival kevésbbé szabhat magának törvényt, fejtőzésének szemléletében, mintegy ellevén merülve. Innen a' kérdő

3. Láthatja igaz természetét a' hegeli dialecticának, mellyben a' gondolatok egymást sarkalják, a' létre elő billentik, azon szükséges rendezetben, a' minőben következik a' végesből a' végetlen, a' határozottból a' határozatlan stb. — Valamint

4. azt is észre veheti, mit és mennyit vett Hegel az aristotelesi dialectica és metaphysicától. A' nevezet 's kifejtőzés ugyan az. — Elvök az Aristotelesé: Nihil est in intellectu, quod non fuit antea in sensu" — Hegelé: „Was vernünftig ist, das ist wirklich", össze vág. — A' háromság is, amazé intellectus, anima, mundus; ezé Logik, Natur, Geist, egy modorú: úgyde az aristotelesi dialectica, logicájának része, tartalma lehetőség, — a' hegeli dialectica egész rendszert tesz 's hat át, foglalatja merő igazság. A' fejtődés különböző kezdetből indúl, 's különböző végre talál. — Elvök' összevágása

*) Hegel' logicájában a' fejtőzési lépcsők így következnek: Sein, Dasein, Fur-sich-sein, Quantität, Grad, Maasz, Wesen, Erscheinung, Wirklichkeit, Substantialitäts = Verhältnisz, Wechselwirkung, Begriff, Urtheil Idee, absolute Idee.

mellett sem hason irányok 's menetök, mert Aristoteles a' végesről törekszik a' végetlenre, Hegelnek a' végetlen mind kezdet, mind vég. — Az elsőbb' háromsága az istenségen kivűl van, az utóbbé a' keresztény szellem sugalta háromság, magában az istenségben, ki fogalmának 's lételének fennségében 's egységében a' világ' teremtője, megtartója és igazgatója. (l. Henning Principien der Ethik. §. 56.)

És épen ezen háromsági eszme és vallásos irány az, melly Hegelnél fő szerepet játszik. — A' legáltalánosban való kezdet és végzet, ezen szavakra emlékeztet: „Én vagyok a' kezdet és végzet, a' ki vagyon, a' ki vala, és a' ki eljövendő" (János jelenés' 1. 8.). — Azon philosophiai kezdet, melly a' semmivel határos, a' világnak semmiből előállát példázolja. — A' határtalanról egyszerre ellenjére, a' határzottra, ugrás, Mósesnek a' mennyről a' földre való szökése. — A' határzott ugyan, de még is puszta lét (Dasein), a' föld' ékességnélküliségét 's pusztaságát, a' magábani lét, az úrnak lelkét, melly a' vizekből álló világot táplálja vala, teheti. — A' legyen (mittelst des Werdens) segélyéveli fejtőzés, a' hatalmas legyen szót varázsolja elő. — A' közvetlen VAN mint lét, az erre egyszerre támadt világosságot 1. Móses' I. 1, 2, 3. — Logicája, melly philosophiájának kezdetében van, hason az igéhez, ki kezdetben az istennél vala (Ján. I. 1, 2.). — Ennek természeti nyilatkozása (Naturphilosophie) az íge, ki testté lett, és a' ki által a' világ teremtetett (Ján. I. XIV. 10.). A' minden igazságra vezérlő lélek, ki az atyától és fiútól származik, a' felfogás által, az atyától (Logik) és fiútól (Natur) elvont, 's értelmességre vagy igazságra fejlett lélek. — Végre, hogy többeket mellőzzek, azon eszme (Idee), melly hármas kört alkot, minden összezavarodás 's megoszlás nélkül (Encyclopaedie § 15. 18.) nem a' keresztényi háromság' képe-e? —

Bővebb felfogás 's értelem' tekintetéből egy példával kivánom a' hegeli rendszert felvilágítani. Igaz ugyan, hogy az ő híres tripartituma' csak egyik részének adám vázolatját, de mivel logicája nem ágazatja szélesre terjedett tudása' fájának, hanem benne az egész rendszer' képe szintolly tisztán látható, mintegy csepvíz' tisztaságában a'

kiterjedett égi boltozat, mellyet a' tenger' végetlensége, végetlenebbül sugároz vissza, innen a' Hegel' logicájának vázolatjában is az egész philosophiája látható. —

A' nyelv, akar azért, hogy széles terjedelméből kisded képbe hagyja magát alakíttatni; akár, mivel végetlentől eredvén (Süsmilch' értelmében), végetlent fejez ki, akár, mivel az újabb vélemény egy életmüves lényi fejtőzésnek tartja, a' hegeli rendszerbe való ütésre legméltóbb tárgy lehet.

Egy olly nyelv, mellyből semmit sem értünk, élénk képe azon közvetlen VAN-nak, melly a' semmivel határos. — Az íge itt is kezdetben áll, mint a' keleti nyelvekben, határzatlan módban tűzetik ki, mint a' nyugotiakban. — A' legyen' segélyével lehet ebben is boldogúlni.

A' határzatlan módúból = lenni, (melly mint tudva van, magában érthető gyanánt is használtatik) határzott módjának felvételével lesz, lett múlt, törzsöke a' szóknak. — Mellyből bővebb határzatú, *magaért lett*, névmás — 's *magában lett*, substantivum.

A' magáért lett, vagy magában érthető, mással érthetőt tesz fel, itt a' számok 's más a' mennyiségbe tartozók jönnek elő. A' mennyiség lépcsőzést vagy összehasonlítást szül. — A' lépcsőzés pedig mértékre hág. —

A' nyelv' mértéke, t. i. a' szóknak hosszabb vagy rövidebb volta teszi a' nyelv' valóját (Wesen) tevő ejtések, elő- és utó ragok, a' különböző formák, módok, idők stb. tüneményeit. — Ezek a' szótünetek valódiságra vezetnek, itt elsőben is az önállományú szók (casus és status rectusok), azután az okozati szók (casus obliquus, status constructus), végre a' szóviszony, szoros értelembe vett szófüzés, jönnek létre.

A' viszony látás a' szó' értelmét felfogatja, a' szóértés a' beszéd' megértésére juttat. A' beszédértőnek pedig az egész nyelvvel közvetlen VAN-ja van.

A' minő szép rendben, az egészet kimerítő összefüggésben, állíttatik elő a' beszéd' részeinek ezen egymásbóli fejtődése által a' nyelvi ismeret: hasonlólag rendezi el a' hegeli dialectica a' tőle minden ágazatban átkarolt emberi tudatot. —

A' nyelv' részeinek ezen egymásbóli fejtőzése a' nyelvet csak tökéletes formába kivánja ütni; úgyde a' nyelv puszta formábai ütése egyszersmind magoknak a' nyelv' tartalmát tevő szóknak formábai ütése, a' puszta szóktól pedig értelmök elválhatlan vagy a' természetben nekik megfelelő alapjuknak kell lennie: — innen, ha a' beszéd' részeinek puszta forma szerinti fejtőzését a' hegeli modorú logicának neveznők, akkor az ezen formába tartozó szók Hegel' természet-philosophiáját, értelmök pedig lélek-philosophiáját, tennék; — a' mikor aztán láthatő lenne, milly viszonyban állanak ezek egymással, hogy ezek nem elkülönzött részek, hanem közűlök valamellyik vonatával a' többiek is párhúzamosan vonatnak, innen a' három egy és az egy három.

Ámbár pedig a' nyelvet csak példa gyanánt vevém fel, mindazáltal annak azon iránybani fejtőzését valószinűvé teszi a' nyelvnek az életmüves lény' természetével összhangzatra vont historiája. — Az emberiség' csecsemő kora, hihetőleg határzatlan szavakban gagyogott. — Lassúdani serdültével határzani kezdé a' magáérti 's magábani szavakat. — Minthogy pedig magán kivül többeket is látott, a' mással érthető 's mennyiségi szavaknak kell vala természetesen előállniok, mellyek összehasonlításra vezetének. Az ebben előállott mértéket az idő mutatá meg. Mert hol hosszabb, hol rövidebb levén a' nap 's az attól vetett árnyék, az emberiség is a' szókat meghosszabbítá 's rövidíté, így származának a' nyelv' valóját (Wesen) tevő ejtések, elő utó ragok, formák, módok stb. tüneményei, mellyek után a' nyelv' valódiságát tevő szók, önállományú okozati és viszonyi tekintetben fejlettek ki. — Ekkor kezdődött aztán a' szók' 's értelmök' felfogása után a' szó- 's beszédértés 's az azon való beszélés.

Szeremlei Gábor,
f. nyáradi pap.

MUTATVÁNYOK

Jósika Miklós' legújabb, illy czímü 4 kötetü regényéből:

A' csehek Magyarországon.

Kor-rajz I. Mátyás király' idejéből.

II.

KIRÁLY ÉS ÖCS:

Rara temporum felicitas, ubi quae velis sentire et quae sentias dicere licet.
Tacitus.

Mátyás Budán volt; Szilágyi, Vitéz, Újlaki, Gara a' nádor, Bánfi, Nagy 's a' Roz-

gonyiak körűle: vagy egyenes őszinte lélekkel, vagy titkos cselszövényekből nehezült kedélylyel.

A' kárpit felvonult; az egyenes ember' élete kitágult 's a' királyi lét kezdődött, minden fényével és sötétével, zajával 's nyomasztó gondjaival, örömével 's ürömkelyhével országos nagyszerű cselekvéseinek; végre minden rejtett cselszövényeivel egyes oldal-árnyéklatainak.

Diadal-menet volt jötte: az ég ünnepelte azt; mert száraz fényes téli lég, hidegében fűszeres, 's szigorúságában csillogó, födte tágas ragyogó kúpjával útját. A' napok, szépek, fehérek, csikorgók, de széltelenek voltak: 's az esték mély kékjökkel, hóvilágjokkal, csillag-szövétnekökkel hosszíták a' nyargaló napot; a' tél' rideg rövid szakában azt nyárivá nyújtván a' szelid világos éjekkel. A' kiséret gyorsan haladott.

Mindenütt hév öröm zajgott. A' magyarhon' néptengere a' diadali útnak két oldalát öntötte el, mint áradó folyam. Eltünt az éj 's a' nap; egy óra, egy hosszú pillanat volt az idő; az út, minden tekervényeivel, konyulataival, hegyeivel 's völgyeivel, egy útczává alakult Sraznicztól Budáig; mellynek falai ujjongó népből állottak: szekeren, lovon, hintón, hord-székekben, gyalog, állva, ülve, a' fák' tetején, a' házak' födelein 's a' sziklák' ormain; örökös özönben, ömölve, hullámozva, változva; követve a' kiséret' menetét, 's az ifju királyra bámulva millió szemekkel.

Így érkezett ő Budáig: hol soha nem látott fénynyel lön üdvözölve. Ölben látszott őt a' nép a' Salamon' egyházába vinni, 's onnan csarnokába. Egy hozsánna, egy örökös isten dicsérünk, terjedt a' birodalomban széllel.

A' pártosok pillanatra elnémultak; úgy tetszett, mintha ezen ingerültség mindent magával ragadna; a' cselszövény elveszté fonalvégeit, az irígység' nyelve lezáródott; a' haragvó szeretett, a' néma szólott!

Mátyás e' nemzeti riadás közben örökös feszültségben volt. Ennyire szerettetni, így élni egy egész nagy nemzet' lelkében, 's óránként, pillanatonként — úgy szólván — magára rohanni látni azon magasztaló jeleneteket, mellyeket a' nemes, az érzékeny szív egyenként is illetődés, rendülés nélkül nem élvezhet.

El volt ő fogódva, a' kéjérzetben kifáradva; 's bár minő nagyszerű 's boldogító vala azon érzés, melly őt felmagasztalá: örűlt végre, midőn a' közhódolat' riadásai elkezdének hangzani az ország' nagy terén; — 's a' fényes csarnokokba, a' szentegyházakba, 's a' csendes lakokba vonulni vissza. 'S ő egyedűl lehetett, egy éjet tölthetett el háborítlan álomban, 's egy órát élhetett magának.

Fölébredt álmából nyugodtan, simultabb kedélylyel, de nehéz gondok közt. Az óra, mellyet magának élt, elkondúlt! Körűle, mint káprázató kép, vegyűlt színekkel terjedt minden, az óriási látványhoz szoknikellett. Mint a' vak, kinek az orvos' üdvezítő keze fölnyitja szemeit, 's tekintete elébe gördíti a' szép, a' nagy világot; előre semmit sem vehet ki hullámzó színvegyűletnél 's határozatlan képnél egyebet, melly őt elragadja 's elnémítja: nem tudja, mi a' szél, a' határ, mi a' közép, mi a' távol, mi a' közel; csak halkkal a' tapasztalás' vésője 's ecsetje deríti, oszlatja 's osztja meg a' nagy zavargó látványt; 's kezdi őt honnosítani azon világban, mellybe szemfénye vezeté be. Úgy Mátyás igyekezett eszméit, gondolatait rendbe szedni, elosztani, megszűrni: míg végre lelki szemei előtt világ lőn; 's ő elhatározásának 's hivatásának tágas országában biztos királyi tekintetet vethetett.

Így állott ő egyik szobájában, szeme az ősz Budáról a' sima rónára mélyedett Pest körül; 's lelke mintegy kiállva a' gondolatrendezés' nagy munkájától, szünetet látszék ünnepelni: egy lelki sabbatot, egy vasárnapot!

Szilágyi lépett be, egészen azon agály nélküli tartással, 's ön bizodalommal, mellyet rokonsága, érett kora 's érdemei tevének megfejthetővé.

„Vágytam utánad, bátya!“ — mond a' király kissé fölvidulva: „jer, néhány fontos szóm van veled. Kezdem érezni az idő' becsét: nekünk sokat kell tennünk bátya! 's én a' halasztásnak nem vagyok barátja. Ha királylyá tettetek, ám szükség cselekednem!“

„Öcsém! — felelt Szilágyi — neked mindenek fölött azon kell lenned, hogy e' sok színű és agyú nemzetnek bizodalmát megnyerjed. Nálunk a' nemesség a' nemzet, a' király 's a' hon mindent tőlök várhat. Nem

hibázok, ha mint bizonyost állítom, hogy a' nemesség' többsége bánható: de tapintat 's okosság kell.'

„Hogyan érted ezt?"

‚Gara, Ujlaki, Bánfi 's többen választásod ellen voltak. Ezek most az ujon történtektől mintegy elkábulva nyugodni látszatnak. De én sziveikbe tekintettem. Ők az első alkalmat arra használandják, hogy régi elveiket kitűzzék, vagy ön magukért, vagy azon követelőkért, kik fényes királyi székedbe vágynak, 's mindent mozgásba szeretnének hozni.'

Mátyás figyelemmel hallgatott darabig, egy általában meg nem foghatván, miként függ ez az előbb mondottakkal össze.

„A' mit mondál, viszonzá a' király, igen valószínű, 's ez elmémben megfordult már: de nem tudom hová irányoznak szavaid. Gara hűséget mutat irántam; Ujlakinak alkalmazásával teljes okom van eddig megelégedni; Bánfi visszavonultabb, ő kevesebbé tagadja meg régi elveit, 's minden tisztelete mellett hidegebb irántam; 's hiheted-e? — nekem ez tetszik a' három közül leginkább! ebben a' makacs had' fiában tudnék legtöbbet bízni! A' Rozgonyiakat kevésbbé ismerem; Nagy első látáskor megtetszett nekem: ő olly egészen magyar; nyilt, nyers, de őszinte, erős, gyors, élénk: én így szeretem az embert. Ő férfiu! ezzel minden meg van mondva.' — Te bátya! intesz engem, hogy vigyázó legyek, 's más szavaidban engesztelést ajánlasz? Istenemre! engesztelés az én jelszavam. Mert a' most gerjengő honfiakat meg kell engesztelnem, ha az első magasztaltság' 's örömittasság' mámorából fölébrednek: ki kell őket békültetnem azon képzettel, hogy választásuk nem elszeleskedett fölhevülés, hanem üdves országos cselekvés volt. Barátokat kell szerzenem, kik bennem a' honért lelkesedve 's szenvedélyel lássák a' teendőknek vezércsillagát, kinek kezet kell nyújtaniok."

‚Helyes, öcsém király! igaz, 's jelesen van mondva a' mit szólál. De minő szemmel fogja a' nagyobb rész engedékenységedet nézni azok iránt, kik atyádat gyűlölték; az álnok Cillyvel fújták a' követ; László bátyádat lemészároltatták a' gyermek királylyal; 's most is csak kényszerítve hódolnak.'

„Mit mondasz! — szólt Mátyás nyugodtan —. Tehát első fellépésem büntetés legyen? zavart hozzak rend helyett az országba? Ujlakit, a' hatalmas kevély Ujlakit, taszítsam le a' vajdaságról? Garát foszszam meg nádori hivatalától? — a' Rozgonyiak közt szemeljem ki a' konkolyt a' búza közül? Legyen boszú 's félelem az első jelenet az ifju királyban? — gyanítsa e' kevély nép, melly királyt akart, nem kapkodó gyermeket, hogy pórázon vezettetem, 's egyesek' haragjának 's cselszövényeinek gyáva eszköze vagyok? — Heh öreg! nem te mondád-e? hogy érett elme lakik a' gyermek Hunyadiban? hogy szíve honáért ver, 's benne atyja' lelke 's ereje él? — nem így mondád-e a' Rákoson? a' hon' 's az isten' színe előtt! 's nem neked hittenek-e? 's szavaidra hangzott a' Mátyás név ajakról ajakra!"

‚Igen; felel Szilágyi hevülve: de a' gyermek Mátyást, józanon, csak a' gyermek Hunyadi Jánoshoz hasonlíthatám, nem az ősz kormányzóhoz, ki száz csata közt árasztá dicsősége' fényét széllel egész Europán. Atyád pedig, öcsém király, szerény ifju volt! ki az aggkort becsülte; 's midőn a' tapasztalt vénség érett tanácsa őt támogatá, nem volt olly hiú önhitt 's elbizott, magát pórázon vezetettnek mondani! még is megmaradt önállása a' tettre termett ifjunak; mert meggyőződése volt az érett kor' tapasztalásából hasznot vonni, 's eszében el nem bízni magát. — Alkotmányos ország ez, ifju úr! mellynek törvényei vannak; fel van itt a' hatalom király 's nemzet közt osztva. Mi az országgyülés? nemde tanácskozás, részvéte a' hon' atyáinak az országos ügyben, nemzeti szózat? 'S te illy jókor akarod az érett tanácsló' szavát nélkülözni? — — 's magad eszén járni?'

„Balra ne érts, bátyám Szilágyi! tudom a' mit mondani akarsz. De nem gyáva-e, ki a' tanácsot meggyőződés előtt követi? Kettőnk közt érik itt a' tárgy; itt nem a' többség határoz: mondj okokat, czáfold meg az enyéimet; derítsd világossá kétkedéseim' homályát, a' valóság, a' fényes igazság' szövétnekével, — 's hódolok neked! — Mindenek fölött pedig, ne légy heves és kifakadó: a' meggyőződés nyugodt szokott lenni és hideg mint a' férfiu erő. Akarod, hogy tapasztalásid' bő áldása átömöljön lelkembe, szólj a' bátya' szíves, rokon hangján; melly útját

szívemhez el nem véti soha! szólj úgy, miként a' magad' becsületéért szólanod kell; mert hiszen te kezeskedtél rólam, hogy királylyá születtem! végre úgy, miként nekem lehet tűrnöm és hallgatnom.“ Mátyás kezét nyujtá Szilágyinak, kinek homlokán felleg kezde borongani. „Ne nézz olly komorul jó bátyám! — folytatá kedélyes nyájassággal — Istenemre! eszedben, tapasztalásodban, jó indulatodban helyzem kincsét jövendőmnek! tanácsod becses nekem. Ah, de mi értsük meg egymást!“

‚Én agg koromban, királyom! — felelt hidegen az ősz bajnok — más hanghoz nem szokhatom. Lehet, hogy a' furfang Podiebrád' udvarában, a' nehéz fejű csehek közt, nem hallád te nyilt szózatát a' hű alattvalónak királyához. Lehet, hangom sérti füledet; de míg eszem helyén áll, keserű legyen bár az igazság, én szólani fogok. Ne feledd soha, hogy az én kezem helyzett ama' fokra, hol már szabadon állhatni vélsz minekelőtte lábod a' sikamló lapot körültapogatta, mellyről egy ellenséges nyomás az örvénybe sodorhat.‘

„Nem feledtem! — mond a' király nemes nyiltsággal 's fönnséggel — napok óta nyom a' királyi gondok' terhe, 's már olly sokszor említéd azt előttem, hogy siketnek kellene lennem, ha feledhetném! — Legyen béke, bátyám! — nemde tanácsolni jöttél engem, nem bűn előtt korholni? — Mit tettem én? mi boszonthat? — hiszen, miként mondod, lábaim' alapjának síkját sem mértem még ki. Te fölindultál, minekelőtte feleltem neked; mert viszonzásom kérdés volt csak. Szólj! mire czéloztak szavaid, midőn Ujlakit, Garát említéd? mit hiszesz teendőnek ezekkel? Mi, véleményed szerint, az első országos tett, melly előttem áll? mondd el, nyugodtan kihallgatlak, azután szólok én; legördítem előtted terveim' tekercsét; mérjük egymáshoz! — a' mi jobb, czélszerűbb győzzön! 's mindenek fölött a' hon' boldogsága álljon.

(Vége következik.)

Ifjabb Furkács Tamás' levelei apjához Monosbélbe.

I.

Édes uram atyám! — Már több hete, mióta Pesten vagyok, 's még nem vett tőlem egy sort is; megvallom, pirulva gondolék erre, mert tudom milly szerény levelező volt uram atyám, annyira, hogy levelei külön könyvben nyomtatva jelentek meg. Hát a' hosszú csodálás, nézés és tudakozódás után gondolom csak lesz mit írnom, 's annál hosszabb levelem, minél később fogtam hozzá. Uram atyám megparancsolá, hogy csak országos és tudós dolgokról írjak, meg akarván mutatni a' világnak, hogy mi palóczok is értünk efféléhez, mit eddig sokan nem hisznek; de hagyján — lássunk a' dologhoz. Még azon nap, mellyen uram atyám Pestről elment, kávéházba mentem; együgyű palócz létemre azt vélém, hogy a' mi kivül szép, annak belől is ollyannak kell lenni, 's azért először is a' legfényesebb újsághoz nyúlék, ez a' „Hirnök“ vala, átolvasám, de java csak a' vége felé volt, ezen czim alatt: „Magyar hírlapok' heti szemléje.“ Mondhatom, már tettem némi haladást az újított magyar nyelvben, de a' szemle szót nem érthetém, nem törtem hát a' neven soká fejemet, hanem olvastam; no de ekkor látott volna uram atyám, nem tudom azt mutattam-e arczomon, mit lelkemben éreztem; de olvasás közben azt gondolám, hogy a' monosbéli kocsmában vagyok egy sereg mátrai bicskás között, elhűlve tekinték körül, de a' billárdok 's a' fényes márványozat meggyőztek, hogy pesti kávéházban ülök, e' szerint csak a' heti szemlében kelle a' bicskást keresnem, 's ott meg is lelém ő kemét, mert ebben az egy két lapban „lepökés, hazudsz, gazember“ olly kereken ki voltak írva, mint azt csak csárdában lehet hallani; már ezen elbámultam, 's csak úgy magyarázhatám meg magamnak a' dolgot, hogy — mint az újságból kitetszett — Csató Pál úr mellett midőn ezt irá épen kupa volt, 's pedig valami Daulnay Sándor' kupája, mellyet ő egy bizonyos 25 úrnak a' fejéhez akart ütni, 's alkalmasint, hogy szobáját össze ne piszkolja, előbb kiitta belőle a' bort. Itéljen e' felől uram atyám a' mit akar, de én nem bírtam a' dolgot másképen megfejteni. 'S itt jutott eszembe mit tehet az a' szem le! szó, azt t. i. hogy Csató Pál úr ha illyeket ír, maga előtt is szégyenli magát és a' *szemét lesüti*. Azonban mind ezek annyira csodálatosak voltak előttem, hogy eltökélém principálisomhoz

menni 's tőle kérni fölvilágositást. Nem leltem otthon, 's míg haza jőne, egy az asztalon fekvő könyvet kezdék olvasni, a' könyv spanyolból volt németre fordítva 's teli képekkel, czíme magyarul ez: Don Quixote de la Mancha, az elmés lovag' élete és tettei.

Azt mondom: ezt a' könyvet olvassa a' ki nevetni akar, csodákat fog benne látni. — Azon Don Quixote fejében egy egész darázs fészek döngött, ő azt hitte, hogy a' világ most is teli van még, mint Brunszvik' és Stilfrid' idejében, griffek, sárkányok, oriások és tudja a' manó miféle szörnyetegekkel, 's erős szándéka volt ezeket kiirtani, a' világon minden igaztalanságot helyre hozni és minden bajt jóvá tenni. Illyen roppant munkához azonban eszes szolgára volt szüksége, megszólíta azért egy Sancho Pansa nevü embert, de ez eleinte sehogy sem akará hinni a' meséket, mellyeket a' lovag való gyanánt tálalt elébe, de végre elcsábíttatva Don Quixote' igéretei által, ki Sancho Pansát, hü szolgálatjaiért, szigetekkel, grófságokkal 's más kincsekkel vigasztalá, beszegődött; 's a' jutalom' reményében — bár eleinte vonakodva — még is végre igent monda, ha ura a' szélmalmokat óriásoknak, a' bortömlőket holmi pogány törököknek, 's az ustsúroló szolgálót hyrkániai herczegnőnek nézte. Ezen könyv annyira elfoglalt, hogy a' szemlét is elfelejtém, ha történetből néhány számai nem hevernek principálisom' asztalán, átolvasám ezeket is. Egyikben — minden dicsekedés nélkül — azt mondja Csató Pál: hogy ő „a' szemlében már eddig is több józan ideát terjeszte el, mint Vörösmarty minden drámáiban in complexu.“ Aha! gondolám magamban, hát a' „lepökés“ és a' „hazudsz, gazember“ bizonyosan Csató Pál úr által terjesztett józan ideák, bár Daulnay Sándor' átkozott kupája, melly épen a' gazember előtt áll, nem symboluma a' józanságnak.

Illyen gondolatok tölték fejemet, 's már jó későn levén, nem vártam tovább principálisomat, hanem haza mentem és lefeküdtem. Ne csodálkozzék uram atyám, hogy álmomat írom meg, de az igen nevezetes volt. — Ugyanis álmomban úgy tetszett, hogy a' Hirnök' szerkesztője Don Quixote' képében Csató Pál úr' szobájába lépett, 's igy szólítá meg őt:

„Ismeri kegyed Don Quixotet?“

Csató *(boszonkodva)*. Hogy' kételkedhetik azon?

Szerk. Hát engem ismer?

Cs. Kegyedet nem.

Sz. Én, tudván milly számtalan haszonnal árasztá el Don Quixote' tettei' századát, eltökélém magamban a' 19-dik század' és hazánk' Don Quixoteje lenni. Nevem Balásházi Orosz József.

Cs. *(nyájas édesen mosolygva)*. Már úgy ismerem édes kegyedet. Tessék leülni.

Sz. Kegyed ismervén Don Quixotet, tudja, hogy neki egy Sancho Pansa nevü hü fegyverneke volt, illyeski nekem is szükséges, kegyedet néztem ki ezen czélra, 's most itt vagyok kérdezni, felvállalja-e a' szolgálatot?

Cs. Fejtse ki magát jobban, mi ellen akar küzdeni?

Sz. A' mai világban csak hirlapokban és hirlapokkal harczolhat az ember: én tehát a' magyar újságok ellen fogok mezőre kelni.

Cs. Hát ezen háborúban legyek én kegyed' Sancho Pansája? Azonban tudni fogja édes kegyed, hogy Don Quixote Sancho Pansának szolgálatjáért valami gazdag alkirályságot, vagy legalább egy szigetet igért.“

Sz. *(hirtelen)*. Ezek nem a' 19-dik századba illő jutalmak, én pedig, mint mondám, ennek Don Quixoteja vagyok, hanem korunkhoz illőleg fogom kegyedet jutalmazni, határozott fizetéssel, mellyet hónapról hónapra nyugtatvány mellett felvehet.

Cs. Ez mind igen szép, de csak szeretném édes kegyed' tacticáját ismerni.

Sz. Ezen tekintetben mint okos vezér majd kiadom én parancsaimat minden alkalmas időben. — Azt azonban már tudhatja kegyed, hogy a' Rajzolatokkal szép barátságban élek, tehát igyekezzék ezen barátságot fentartani és erősíteni.

Cs. Kérem, már az nem lehet, mert én egész Pesten 's akárki előtt nem csak azt mondtam a' Rajzolatok' szerkesztőjéről a' mit Daulnay Sándor kupája mellett mondott, sőt mind azt a' mit részeg kanászok kancsóik mellett mondhatnak, ezt tudja a' világ.“

Sz. Nem tesz az semmit, az már elmult, kegyednek bizonyosan jó fizetése lesz nálam, aztán sapientis est consilium mutare in melius, és kegyedről úgy is ezt mondják, hogy csak az állhatatlanságban állandó.

Cs. Oh sie falscher siebzehner! hogy a' szívére tud beszélni az embernek. Isten neki hát, hiszen Sancho Pansa is sokra igent mondott ura' kábaságaiból, bár nem hitte is, én elfogadom ajánlását, együtt harczolunk.

Sz. Az utolsó csep téntáig!

Cs. Az utolsó csep téntáig!

Sz. Áll az alku!

Cs. De a' mint látom édes kegyed azon nagy csatára igen gyengén van fegyverkezve, csak egy linialist látok kezében.

Sz. Hiszen én azért fogadtam fel kegyedet, hogy harczoljon, a' 19-dik század' Don Quixotejához így illik, nekem elég a' línea fegyverül, én avval kegyed' papirosát szépen meglineázom, 's kegyed szépen rendesen fog írni ezen líneák után, érti?

Cs. *(kedvetlenül morog magában)*. Nem bánom, erre is rá állok.

Sz. Hát indulhatunk kalandjainkra, kegyed hozzon magával papirost, jó hegyes tollat's kifogyhatatlan kalamárist.

Csató úr legelőbb is papirost ada új principálisának, ki azt hamar meglineázta 's aztán utnak indulának. Csató Pál úr azonban igen elfogúlva levén új hivatalában, Daulnay Sándor' kupáját, melly, mivel gyakran más argumentuma nincs, mindig asztalán áll — köté kalamáris helyett a' nyeregkápába, 's tollát, mint hajdan a' peleskei nótarius (ki mellékesen mondva, legalább is volt ollyan híres ember mint Balásfalvi Orosz József és Csató Pál urak együtt véve) a' kalapja mellé dugá. — Így láttam őket útnak indulni, mint a' szomoru alaknak két keservesen jó kedvü lovagát, 's mentek mendegéltek az észnek óperencziája felé, míg nem Csató Pál úr egyszerre nyergére pillantván, ott látta Daulnay Sándor' átkozott kupáját, 's benne ténta helyett sz. györgyit tündökleni: „Hát te örök rém gyanánt üldözöd lépteimet?“ kiálta fel boszúsan, 's a' kétségbeesésben, mellyben volt, kiüríté a' nedvet, 's épen egy pocsolya mellett ballagván, annak zavaros, sáros, büdös vizével tölté meg a' téntatartóvá alacsonyított híres kupát, 's azzal irja most a' szemlét, melly e' szerint tiszta nem lehet. — Ekkor lárma támadt ablakom alatt 's én felébredtem. Ebből elhiheti édes uram atyám, hogy idővel mégis válhatik valami belőlem, miután már is olly tudós álmaim vannak. Nem sokára reménylem még többet írhatok; 's addig is jótévő kezeit csókolván, örök fiúi tisztelettel maradok édes uram atyámnak Pesten september' 20. 1838.

engedelmes fia

Furkács Tamás.

— Szombaton, sept. 29. Dériné' jutalomjátékául először adatik: Mari, nagy daljáték 3 felv. Muzsikája Heroldtól. Mind a' művet magát, mind pedig a' pártolásra igen méltó, sok érdemü jutalmazandót ezennel részvevő figyelmébe ajánljuk a' tisztelt közönségnek.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betüivel

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

MÁSODIK ÉV.

Második félév. **Pest, september' 30. 1838.** **27. szám.**

Tartalom: A' népek' kettős bélyegéről (*Fábián Gábor.*) — Magyarok' istene (*Borkúti*). — Mutatványok Jósika Miklós' „a' csehek Magyarországon" című 4 kötetű legújabb regényéből. Vége. — Magyar játékszíni krónika (*A' szerk., V. és 25.*) — Egyveleg (*Kéri*).

A' népek' kettős bélyegéről.

Nem kis nyereség valamelly népre nézve magában két külön jegyű bélyeget birni, midőn ezek egy köz nemzetiség' kebelében egyesülnek. Azon nemzet, mellynek egyedei egyetlenegy bélyeg alá sorozhatók, ollyan a' népek közt, mint a' nőtelen az egyedek közt. Léte némi magánoskodás; élete egyhangú. Benne az emberi természet' legélénkebb 's legkedvesb tehetségei szúnyadoznak. Mozdúlhatatlan; és semmi által előhaladásra nem ösztönöztetik. Illyen vala a' régi Aegyptus.

A' kettős bélyegű nép ellenben, midőn egyik bélyegnek a' másik felett elnyomó hatalma nincsen, tökéletes létben részesül; élete örök cseréje az érzelmek- 's eszméknek, valamint egy szerelmes páré. Birja a' termékenység' áldását. Önnön maga megújítja 's újjá szüli magát. Benne a' két természet felváltva munkál és pihen, a' nélkül, hogy maga valaha munkátlan lenne. Egymásután mindegyik felsőbbséget nyer 's hódol a' másiknak; és így a' körülményekhez képest, a' nép különböző erények' forrását birja. A' két természet egymást gyámolítja és mozgásban tartja; egyik a' másikat ébreszti; és a' nép, melly őket kebelében hordozza, ez üdvös vetélkedés által, magas rendeltetéseket ér el.

A' történet azt mutatja nekünk, hogy az emberiség' előhaladása a' múlt időkben, mindig két, ollykor megegyező, gyakran vetélkedő 's ellenséges természetnek vagy fajnak kölcsönös hatása 's visszahatása által ment végbe. Azon polgárisodásnak, mellyhez mi tartozunk, történetében legátalánosb körülmény: keletnek harcza nyugottal, az Argonauták' tengeri hadszállítása 's trójai háborútól fogva, a' lepantói ütközetig 's a' bécsi török ostromig. Nem csupán csaták mentek végbe ama' roppant drámában, mellyben a' főszerepeket egymásután a' Miltiadesek és Themistoclesek, Dariusok és Xerxesek, Scipiók és Hannibálok, Sándorok és Trajánok, Sáporok és Chosruk, Mahometek és Saladinok, Abdurráhmák, Pelágok és Martell Károlyok, Richardok és Sobieskik' nagyszerű alakjai vitték. Nem csupán azért, hogy vér folyjon, árasztotta a' gondviselés egymás ellen az európaiakat és ázsiaiakat, görögöket és persákat, rómaiakat, carthágóiakat és párthusokat, mórokat 's a' keresztes hadakat,

velenczeieket, lengyeleket és törököket. Kelet és nyugot mást is váltogattak egymással, nem csupán kardvágásokat. Ha ti nyugotiak, tudni akarjátok, mit nyertetek legyen keletteli érintődéstekből, még akkor is, midőn ahhoz csak fegyveres kézzel közelítettetek: tekintsetek szét magatok körűl; majd minden gyümölcsfáitok, mellyek telkeiteket gazdagítják, ama' szőlőtő, melly szíveiteket vidámítja, és ama' selyem 's pamut, melly hajlékaitokat 's testeiteket ékesíti a' keleti háborúknak gyümölcsei; a' czukrot és kávét, mellyek' termesztése a' világ' politicai egyensúlyát megváltoztatta, egyiket magatok mentetek megszerezni keleten, másikat az arábok hozták számotokra, mikor a' Spanyol föld' uraivá lettek. A' mágnestűt, melly a' polgárisodást egy új szárazzal ajándékozta meg, 's melly az emberi nem' uraságát a' tenger' még addig nem zabolázható eleme felett biztosította, kelet adta volt nektek. Mesterségeitek, tudományaitok keleti eredetűek; a' betűszámvetés' titkát egy szerzetes orozta el a' spanyolországi móroktól; számaitok, mellyek alapját teszik minden az igazgatás' tudománya 's számvevő tisztségek által létrehozott javításoknak, az arábok' nevét viselik. Hőseitek, a' keresztes hadak, hozták azokat keletről. Kereszténységtek, melly atyja a' mai Európának, soha lábra nem áll vala, hacsak a' keletre rohant római legiók, el nem foglalták volna Judaeát, hol annak csirája rejtezett; hacsak a' római császárság' nem birta volna az alexandriai iskolát, hol e' csira kihajthatott; és hacsak a' Caesárok' Rómája sz. Péter' következőire nézve, egy csupán a' végre emelt talapzattá nem vált volna, hogy róla keleten és nyugoton uralkodhassanak.

Nézzétek meg a' római népet; az ő nemes létezése folyvásti következménye a' háborúknak, mellyeket azonnal bekeblesítések követtek, 's a' szövetségeknek, mint meg annyi valódi párosodásoknak, mellyek neki mindig újabb erőt adtak. Kezdetét Romulus' és Remus' kettős alakjával veti meg; aztán jőnek a' rómaiak és sabinok, vagy is inkább sabinnők; aztán Róma és Alba; majd Róma 's a' latinok; végre Róma és Carthago. Majdnem egy ifjú szultánnak mondhatnók őt, ki fegyveres kézzel ragad el egy rabszolganőt, azt szeretőűl használja, valamig bele nem ún, vagy egy mást, szerelmére méltóbbat nem talál. Így megy változva szűntelen, 's emelkedve napról napra egymásutáni választásaiban, mind addig, mig nem meglelte Görögországot, melly rá nézve több lett egy futó szeszélynél, 's mellyet törvényes szultánnéjává tett. A' görög 's római természetek' ezen összeházasodása szerezte meg a' császári Róma' fényét és örömét, 's biztosította a' világ' nyugalmát. Megerősítvén hódítását, összefonván sorsát Görögországéval, megállapodott a' római nép, hogy éldeljen; 's e' végre köztársasági alkotmányát felcserélte a' Caesarok' kormányával; aristocratiája' szilárd erkölcseit a' görög rhetorok- 's komédiásokkal és császárokkal; kik közűl emezek, mint Epicur' tanítványi, gyönyörvadászok, amazok a' Pericles' módja szerint való philosophusok és tudósok voltak.

Valljon Görögország' története mi egyéb, mint mérközés a' szigorú Lacedaemon és ragyogó Athen, a' Lycurgok' 's Leonidások' hazája, és Soloné, Aspasiáé 's Alcibiadé között? — Valamikor ezek összeszövetkeztek, egymáshoz közelítésökből mindig meggyőzhetlen lelkesűlést merítettek; elannyira, hogy képesek lettek az ő kis szugoly földökre rohant egész Ázsiának csapását elviselni. Szerencsétlenségökre, köz nemzetiségök' érzetével nem eléggé birtak, de igen is helybéli féltékenységeikével. Majd mindig meghasonlottak levén, soha Görögországon teljesen nem uralkodhattak. És midőn a' görög fajnak haladása' fő pontjára kell vala emelkednie: sem egyiknek, sem másiknak nem adatott öt arra elvezetni. A' gondviselés éjszakon támasztotta fel e' végre azt, ki előtt a' föld elnémula.

Szintúgy elmondhatnók, hogy Europa' historiája, mióta benne a' hódító germánok megtelepedtek, az angol 's franczia két nép' historiájában foglaltatik; és hogy nagy része polgárisodásunk' előmenetelének, e' két jeles bajnok' vételkedése, vagy rövid fegyvernyugvásaik alatt tartott surlódásaik által okoztatott legyen.

E' szerint az emberi nem életének nagy tűneményei két természet' nézőjátékát mutatják előttünk, mellyek felváltva egymás felett uralkodtak, felváltva egymásra fényt vagy homályt vetettek — eddig leginkább háborúk által; 's mellyek ollykor megegyeztek, de egymást mindig kölcsönös érintésre izgatták.

Mig valamelly nemzet határozatlan soka-

ságu bélyegeket foglal magában, mellyek egymással minden rend és rang nélkül elelegyedve vannak: addig ollyan, mint egy tisztátalan állapotban levő test. Semmi kivehető charactere, semmi szabott rendeltetése nincsen. Nem képes semmi nagy dolgot a' világon végbe vinni. Így a' római sz. birodalom ellen fellázadt régi német választó-fejedelmek' háborújától, 's az ő függetlenségöket megszentelő 's hajdani nemzeti egységet elszakasztó westphaliai békekötéstől fogva, Németország homályba volt borítva egész azon pillantatig, midőn a' brandenburgi ház, feleemelkedvén az apró német statusok' anarchiájának közepéből, 's helyt foglalván az austriai ház mellett, benne egy erős dualitást alapított.

Azonban a' dualitás nem egyetlenegy mód, mellyen valamelly társaságnak szilárd 's egyszersmind rúgós állományt adhatni. Midőn egy harmadik bélyeg, mellynek felsőbbsége a' más kettőtől el van ismerve; vagy melly mind egyik', mind másik' természetéből eleget bir, hogy köztök kapocsúl 's közbenjáróul szolgálhasson, helyezi magát a' kettő közé: abból erős társasági szerkezet származik. Mert ekkor a' két eredeti bélyeg közt lévő harmonia megszűnik elvont tárgy lenni; magára húst és csontot ölt, 's tisztán és hatalmasan személyesül.

Némelly esetekben ez új szerep annyira múlhatatlan, hogy azt minden árron be kell tölteni, 's hogy felséges kiváltságai hasznokká válnak. Így vették azt fel Görögországban pillantatokig majd a' beotiaiak majd a' thebaeiek.

Sok népeknél az aristocratia töltötte be azt, melly magát a' két faj közé helyezte, hogy egyiket a' másik által tartsa egyensúlyban. Az aristocratia, melly e' névre érdemes, különösen alkalmatos ezen mérséklői szerepre, minthogy magában két természetet hord; 's minthogy keblében tapasztalja azok' szenvedélyes mozgalmainak összeütközéseit, 's bir a' szükséges lelki erővel, mellyel azokat fékezze, vagy nekik annak idejében szabad ösvényt nyisson.

A' dualitás' tekintetében nincs jobban szerkeztetett ország, mint az éjszakamerikai egyesült-statusok. Ott mind a' két természetnek szabad mező áll előtte. Mindegyiknek külön sátorai, tulajdon szorgalmai vannak. Mindegyik legfőbb mértékben bir azon tehetségekkel, mellyek sajátjai.

A' háromság' tekintetében nem különben tökéletes csoportulásra hivatva lenni láttatnak ezen statusok. Úgy tetszik az egyesület' nyugoti részében nevekedő óriásnak kell amaz új vendégnek lennie, melly betöltendi imez igét: az utolsók elsők leendenek, és a' melly izmos kezébe fogja szorítani az éjszak és dél közötti szövetségnek kapcsát.

Franciából. ***Fábián Gábor.***

Magyarok' istene.

Kiáltasz: ‚Oh te nemzetemnek
Hatalmas jobbu istene,
A' létre villant lelki nagyság
Kelő szikrában vesszen-e?

‚Kietlen éj borongjon újra
Az élni serdült telkeken,
'S haló' nyögése bágyadozzon
A' porba gázolt lelkeken?

Te alkotál, örök hatalmú,
E' drága földre nemzetet,
Te tarthatod fen sírja' szélén,
Nyujtsd gyámoláúl kezedet!'

Hagyd, földi, hagyd égzörgetésed',
Nem áll az bajnak ellene,
Nem túl a' fellegek' határin
Ül a' Magyarnak istene.

Köz egyetértés, tiszta erkölcs,
Szirtnél keményebb akarat,
Honnak 's honénak szűz szerelme,
Mellyekhez intézd szavadat;

Ezek sugári istenünknek,
Sőt tisztán egy egy istenek,
Szerezzük őket kebleinkbe,
Nagy istenséget rejtenek!

Borkúti.

MUTATVÁNYOK

Jósika Miklós' legújabb, illy című 4 kötetű regényéből:

A' csehek Magyarországon.

Kor-rajz I. Mátyás király' idejéből.

II.

KIRÁLY ÉS ÖCS.

(Vége.)

Szilágyinak arcza gúnyredőkbe vonult. ‚Az ő terve? 's illy jókor már terv? 's ország-

gos vállalat. — Hm! gondolá magában: aligha rosszul nem számíték e' gyermekkel, ki érett tanács előtt mer avatlan kézzel az országos élet' üteréhez nyulni, 's kerekeinek mozgásában változást tenni. — Az ő terve! 's azt az enyémmel mérjem össze? 's kétség legyen, mellyik a' jobb? Istenemre! a' képzelgés nem utolsó!' — Mind ez Szilágyinak elméjén elég hirtelen villant keresztül. Szűnet lőn, melly alatt a' király figyelemmel 's feleletet várva, nyugtatta szemeit bátyján.

‚Terveit a' királynak kihallgatom béketüréssel, — felelt végre az öreg hős; — 's ám legyen! mérjük azokat az enyéimhez, — győzzön a' jobb.'

„Szólj te elébb; — mond Mátyás a' legszívesebb hangon, egy karszékre mutatva: — az idősbet illeti az elsőség: 's belső szobáimban, az én jó hű öreg bátyám' ellenében, nem vagyok király."

Szilágyi helyet foglalt; midőn látta, hogy öcscse állva támaszkodik háttal egy fényes márvány asztalhoz, mellyet két sphinx tartott; fel akart emelkedni, de Mátyás tréfásan nyomta őt vissza ülésébe.

‚Öcsém! — így kezdé az öreg: Te egy fontos első lépést hibáztál el.'

A' király kissé elpirult.

‚Igen, — ismétlé az agg folytatva; — ezt nem a' kormányzó mondja a' királynak, hanem bátyja öcscsének; a' Podiebrad' beteges leánya, nem az én királyi öcsémhez illő nő: nem, mert a' hon' érdekei hasznosb összeköttetéseket tesznek szükségessé, mint egy magában összedult nép' kormányzójának leányával képzelhetők.'

Mátyás szólani akart.

‚Hallgasson a' király végig, — folytatá a' beszélő; — 's czáfoljon meg. Az ifju jegyes nem egészséges, 's aligha az leend valaha. Az országnak örökös kell. — Ha nem a' régi fejedelmi családok' egyikéből választál nőt magadnak: a' hon' magas urai méltán várhatták, hogy hölgyeik' egyikét emeld magadig; bár ezt is, mint igaz barátod, nem javaltam volna.'

Mátyás hevűlni kezdett, de magába fojtá hevességét. „Mondd nekem, — felelt lehető nyugodtsággal, — illő-e olly bölcs férfiunak, mint te bátya, illy fontos órában, midőn a' hon' szükségeiről 's követeléseiről kellene szólani, multakat említeni, mellyek változhatlanok. Nem volt-e a' mit tettem, akkor mikor történt, illő, hálámból, kétes jövendőmből fejthető 's menthető; 's nem hitte azt akkor mindenki úgy, mint én?"

‚De a' következés megmutatta öcsém, hogy nem jól számítottál. Mondd, de nyugodt lélekkel 's felindulás nélkül: nem világlik-e előtted, hová akartalak vezetni? Nem ütközik elméd önkénytelen azon eszmével össze, mellyet ama' tettnek emlékezete idéz föl? Szólj, nem bizonyítványa-e ez annak, hogy jövőnk kétes, előre nem számítható; hogy csalódnunk mind jövőnk' sejdítésében, mind számításainkban lehet? — hogy ifjúnak ez nem szégyen; 's csalódásaiért a' szép, irígyletes szakát az életnek csak sárepés élettapasztalás nélküli ember kárhoztathatja. Látd minő igaz ez, olly való, hogy hosszabb élet 's tapasztalás, biztosb tapintatot adnak; 's egy nemét a' multról levont jóslói tehetségnek. A' fiatalnak több szelleme, esze, talán hirtelenebb átlátása is lehet: de tapasztalása 's élethölcsesége soha sem annyi mint az aggnak. 'S most ott vagyunk, hová vinni akartalak: Öreg legény áll előtted ifju — — Ujlaki 's Gara mindketten titkos ellenеid 's irígyeid, a' mi legveszélyesb, vágytársaid is; az ország pártokra van tépve; hivatalaid' legfényesb kettejét, leghatalmasb 's cselszövényesb elleneid bírják. Ezt szükséges, ezt meg kell változtatni!'

„Hogyan? — kiált fel Mátyás. A' te tanácsod ez? ki a' Rákoson a' multak' feledését igérted; ki nevemben megesküdtél választásom után, hogy mint békenemtő, 's nem mint boszuló, térek honomba vissza. Te végre, ki elhallgattad, némán helybenhagytad e' férfiaknak hivatalaikban megerősítését? — Egy önmeghazudtolás legyen első lépésem? Melyik lelkes király tette ezt valaha? Magam adjak-e okot, ürügyet vágytársaimnak, bennem azon magas hivatalnak rényeit hiánylani, mellyre úgy is, hiúságok érdemetlennek hisz. Tanácsodat béketürőleg kihallgattam; de, megbocsáss, ezúttal követni nem fogom."

Szilágyi indulatba kezde jőni. ‚Nem! — vág az ifju' szavába; — jó, lásd magad következéseit éretlenségednek! De ha a' fergeteg fölcsap körüled, ha majd fűhöz ághoz

kapsz, engem ne vádolj! Helytelennek látod te, a' mit ősz bátyád javasol: miként egykor helyesnek házasságodat. Bár miként tagadja nemes lelkűséged, te megbántad azt. Mert — tevé szelídebb hangon hozzá — te Katalínt nem szereted, 's a' mi keserűbb, nem becsülöd, nem tisztelheted! — Ki ő? légy őszinte: lanyha, szenvedő élet 's él nélküli lény, egy bogáncs szál a' büszke czéder mellett. — Lehet, ismétlem, hogy te most okaim' helyességén kétkedel; de ím, jóslói lélekkel mondom: Ujlaki, Gara, 's még egy, a' kit magam sem merek nyiltan kinevezni, el fognak árulni! istenemre, el! — 's kérdés, ha az országnak illy iszonyú állapotjában, nem sikerűlend-e átkos merényök.'

„Ám tegyék! — mond a' király fönséggel; — az uralkodók' élete isten' kezében van! hidd nekem, én nem tartok semmitől. Emelje az árulás' sárkány-fejét: ébren 's emberére talál! A' szelídség az első lépés; ha ők ezt nem értik, nem érdemlik, ha hála helyett boszú lobog kebleikben. Hiszem az istent! — folytatá hivőn emelve égnek szemeit, — az örök gondviselés' keze utóléri őket, 's megaláztatnak. — Ne többet a' tárgyról."

‚Még egyet, öcsém! — mond kimért hidegséggel Szilágyi; — nem vagyok én a' multnak feledése, nem engesztelés 's a' szelídség ellen. De a' mire figyelmeztettelek, nem mult az; jelen van, szemed előtt történik, 's megbocsáss ezen öreg vasfőnek, melly a' dolgot a' maga nevén nevezi: csak vak, a' ki nem látja.'

„Bizonyítványokat bátyám!" — szól a' király élénkebben.

‚Nem fognak késni! — De térjünk a' többire. A' török háború; Fridrik' kezében a' korona; a' koronázatlan király csak fél király. — A' széleken Giskra zsibong; szabad zsákmányosai, Komorowszki 's Walgatha, Pest' körfalaiig portyáznak. — Ábráhám, egy tehetős helybeli zsidó, kinél anyád' számára rendelt 's részint kifizetett ékszerek voltak, 's bársony, arany 's ezüst szövetek, királyi öltözetekre számodra, — eltűnt. A' napokban Székesfejérvárról egy levél érkezett hozzám, mellyben írják, hogy az öreg kalmárnak raktárát, tulajdon irása' következésében, két idegen akarta elfoglalni, 's midőn a' sáfár kétkedett, erőszakhoz nyultak a' rablók. Besenyődi, a' város' bírája, el akarta őket fogatni, de poroszlói elkéstek. — Nankelreiter Nabukodonozor elrablott nejéért dühöng. — Pongrácz, az Ercseiek, Gyerők, Salamonok 's többen rabló-váraikban nevetik a' törvényt: a' békes vándor e' rendetlen országban nem biztosabb mint az arab pusztákon. A' rablók', portyázók', szabad-zsákmányosok' szemtelensége vérszemet kapott: 's mintha a' pokol' minden ördögét felkergette volna odvaiból, zaj, gyilkos-égetés, pártdüh rombolnak közöttünk. Ujlaki nyúzza a' Székelyeket Erdélyben, a' szászokat zaklatja; számos népet tart fegyverben. Gara követeket küld éjjel Budáról szemünk előtt, 's közeledben, az idegen fejedelmekhez! — Így állnak a' dolgok uram király!'

Mátyás a' beszéd' folyamát feszült figyelemmel követte; 's miként a' tárgyak változtak, úgy az ifju' arczán: nemes fellobbanás, megvetés, gúny 's nyugodt erő' kifejezése tünték rendre elő.

‚Te elnémultál? — szól felsőségi szellemmel a' kormányzó; — elhiszem azt! Illy óriási zavarban nem könnyű napnak lenni, melly a' romboló elemeken keresztűlszórja választó sugárit! — Isten kell itt, mennyköveivel!'

„Kihallgattalak — felelt a' király, — bátyám! 's valamint élénk, 's tudtomra nem mindenben túlságos képét gördítéd le elmém előtt, azon darabolt néptömegnek, mellyet ti nemzetnek neveztek: úgy ismertem én azt. Szavaidban túlságos, a' mit Ujlakiról 's Garáról mondasz, 's jóslataid; de legyen elég erről. — Most arról szólj, mit kell itt tenni? A' bajt leírni könnyű, gyermek tudja ezt. Segítni a' remek! Szavakban árad a' panasz, tettben szorul a' segítség!"

‚Nyiltan tehát öcsém! — mond Szilágyi fölkelve 's röviden. A' törökkel békét kell kötni, habár áldozatba kerül is. Giskrával egyességre kell lépni, 's Fridrikhez követeket küldeni. Ha Garát, Ujlakit büntetni nem akarod, szorosan ügyeltess rájok. Ez az első mit tenni szükség! pihenő idő lesz ez, erőt 's pénzt gyüjteni; 's azután lehet, legelőbb is, a' rabló várakat lerontatni: miként arról a' Rákoson törvény hozatott.'

„Istenemre! — kiált fel Mátyás — vagy nekem vaknak kell lennem, miként mondád öreg! vagy a' dolgoknak nem úgy állniok, miként leírtad; mert meg nem foghatlak. —

Békét kötni a' törökkel? ezt javaslod te, a' tapasztalt öreg, kinek most is ozmán vértől füstölg kardja; 's ki a' pogány' szavainak, sőt esküinek értékét ismered! — Békét Amuráttal? ki éhen sovárg bosszura, 's kit a' békekérés még dühödtebbé 's vakmerőbbé tenne. — Egyezkedni Giskrával, 's a' neve alatt rabló zsiványokkal? Én tegyem erre az első lépést? egy idegennel! kit Erzsébet királyné hozott az országba védelmére; 's ki mint a' ledérnövény, honunk' királyi hölgyére kigyózva, tolvaj módra űzi aljas fosztogatásait! Egy szabad-zsákmányossal én a' király? rabló csordával a' nemzet?! — Láncz és ostor a' semmirekellőknek, nem békeajánlás!! — Nem tudod-e, mit bír kivinni egy nagy nemzet, mikor szent hűségben a' hon' javáért kezet fog királyával! — ki boldogságaért él, 's kinek minden csöp vére az övé? — Nem vagytok-e többé magyarok? hogy haramiákkal fogjatok kezet! ti, kik előtt a' kelet' holdja reszketett! — Követség a' fösvény Fridrikhez? hm! sikeretlen az, ha én őt ismerem; az égre pedig, bátyám! én szívébe tekintettem, 's alaktalan láttam őt, látcsővel 's pénzes málhái közt. De legyen, ez az első lépés; illő, helyes megtenni, — ebben egyetértek veled! menjen Nagy Simon oda: őt ismeri Fridrik, 's alkudozzék; félek, hogy Brennusként, a' villogó kardot kell a' mérlegbe vetnem; — de menjen!"

‚'S a' török 's Giskra?' — kiált fel indulatosan Szilágyi.

„Halld öreg a' mit határoztam, mert nem bábnak, — királynak tettetek! 's az leszek, minő igazán forró keblemben hordom a' hon' javát! az leszek a' szó' teljes értelmében! — vagy lelépek a' trónról inkább, mint hogy azt tegyem, mit eszem 's meggyőződésem kárhoztatnak. Javaslatod a' rom' magvát hordja méhében, minden attól függ most, erőt mutatni. — Rozgonyi Sebestyén seregével induljon Vadna vára felé! ott Komorowszki 's Valgatha, Giskrának legerősb vezérei, de kikben a' Giskra' hős lelke 's vad hűsége nem él! Vadna' falait rombolja széllel, 's menjen tovább várról várra, míg tiszta lesz az ország! legyen szigoru, mint Giskra 's tolvajai, de igazságosabb; büntessen, de ne kegyetlenkedjék. — Te pedig öreg! a' békelevél helyett kösd hős kebledre harcz-látta vértedet! borítsd a' tisztes ősz főt a' fényes sisakkal; vond ama' nemes fegyvert elő oldaladról, melly olly sokszor látta futni a' hon' ellenségeit! — holnap indulsz! — Első leveledben a' győzelem' hírét veszem! — a' törökre vén oroszlán! — ismerem én embereimet; jobb kézbe nem adhatom a' vezérséget! — eredj! — köztetek leszek, itt és ott, és mindenütt, miként illő a' királyhoz. Isten veled!"

Annyi fönnség volt az ifju Mátyásban, mikor ezt mondá, hogy Szilágyi önkénytelen földre sűlyeszté tekintetét. Parancs volt ez; meg nem szokott az öreg nyakas kormányzótól; de királyi parancs, mellyből nyugodt erő, bizodalom az istenben, 's ihlettség sugárzott ki; parancs, a' millyennek lenni kell, melly ellenmondást nem ismer, mert a' meggyőződés' világa árad belőle.

Mátyás egyedűl maradt szobájában; minden agály megszűnt, a' királyi gondok' terhét e' nagy, e' nemes elhatározás tova űzte. — „Istenem! — sohajtott fel lelke' mélyéből, — te adtad a' kormányt nekem: engedd hogy azt nemzetem' javára és dicsőségére birjam! vagy vedd el tőlem 's tedd érdemesb kezekbe."

Néhány perczig némán tekintett maga elébe, végre felkiáltott: ‚Látnom kell őt!' 's csengetett. — Zokoli Mihályt hivatá, ki nem sokára belépett.

‚Tudsz-e ujságot barátom Mihály?' mond Mátyás, elébe lépve vidámon.

„Felségedtől várom azt."

‚Rozgonyi indul a' cseh rablók ellen, Szilágyi a' törökre; válaszsz!'

„Uram király! — felel Zokoli, — én parancsától várok: 's mindenütt kész vagyok vívni felségedért!"

‚Rozgonyihoz mégy! — holnap reggel a' levelet te viszed el neki.'

Zokoli meghajtotta magát, 's arczán öröm lobogott.

‚Neked nagy káraid vannak, — folytatá a' király résztvéve, — szólj, segíthetek-e?'

„Váraim ki vannak rabolva, — felelt a' szép ifju hős; — uram király! kincseim a' zsiványok' kezeiben. Birtokom kormos falakból áll, 's vettetlen ugarból, mellyet a' cseh lovak' patkói gázoltak el. De kardom megvan! — 's királyom, nem szégyeníti meg ajándékkal azt, kinek pályát nyitott, érdemre 's dicsőségre!"

——

Magyar játékszíni krónika.

A' zsoldos criticusról. — A' színi előadások' egyik referense, ki magának a' játékszíni krónikában a' 25 számot választá névjegyül, az Athenaeum' 4. számában jun. 30ról ezt írá: „Mindenki tudja, menynyire történetes, mennyire körülményektől függő dolog, hogy ez vagy amaz (színi) előadáson sok vagy kevés ember van; ezt az universalis criticus is megvallaná, ha zsoldja' elvesztése alatt nem volna kötelessége rágalmakat írni."

Ezen szavakban íme egy zsoldos criticusról vala emlékezet, de kire volt legyen czélzás, azt 25 úron kivül senki sem tudhatá bizonyosan, mert senki megnevezve nem volt. Többen tapogatóztak, kérdezgettek; magoktól az Athenaeum' szerkesztőitől is kértek némelly kiváncsiabbak e' részben szóvali felvilágositást, nem kérhetvén az álnevü és személyesen nem ismerhetett 25 úrtól. Mi, kik 25 úrtól ezt soha nem kérdők, magunk is csak tapogatózánk 's igy természetesen bizonyos választ nem adhattunk, 's azt hivők, hogy ha 25 úr világosabban nem nyilatkozik, nem is fogjuk tudni, ki legyen az a' zsoldos criticus, mert, ki ártatlannak érzi magát, mosolyog az illy általános vádra; az okos és óvakodó, ha bünös is, hallgat; azonban csalatkoztunk, mert egy harmadik nemére az embereknek, az oktalan és óvakodni nem tudó bünösre, nem számolánk 's ez csakugyan ki is lépett azonnal 's ezt kiáltá 25nek: „Hazudsz, gazember!" 'S íme az olvasó közönség' nem kis hahotájára elárulta magát Csató, hogy ő ama' „zsoldos criticus."

Most már kérdjük, ki oka, hogy a' „zsoldos criticus" czímnek szégyene Csatón ül? — 25 úr? Nem, ő nem neveze meg senkit; Csató tulajdonitsa ezt ön meggondolatlanságának, ön szelességének. 25 soha sem mondotta azt, még akkor sem, midőn a' csatói gazemberre tréfálódva (természetesen, mert a' „gazember" czim ellen a' névtelenség' pajzsa alatt jól van védve) válaszolt, hogy Csató zsoldos criticus; Csató ön maga mondá ki magára ez itéletet. 'S most már, ki az a' ki haragszik? Mindenek mulatságára Csató. Íme ezt nyeri az ember a' szeleburdisággal! Csató jelenleg már maga is érzi, hogy elszeleskedte a' dolgot, azért dúl fúl, azért mérgelődik 's nem tudván egyebet tenni, azért akarja most már rá fogni, hogy a' 25 jegy alá rejtezett iró valamellyike az Athenaeum' szerkesztőinek és ennél fogva fenyegetődik, hogy ellenök „törvényes lépéseket tart fenn magának."

Törvényes lépéseket? Na hiszen még csak ez kellett Csatónak, hogy tökéletesen bukjék 's egyszersmind magát örökre nevetségessé tegye, épen úgy mint Kunoss minapában egy általa kezdendő pörével. — Egy anekdotát tudunk, melly mivel némi rokonságban áll a' jelen csatói ügygyel, meg nem állhatjuk, hogy mulatságul itt el ne mondjuk.

A' város' piaczán sétált egy úr kutyájával, hol egy öreg asszony galambokat árult. A' kutya a' galambokat észrevevén, közéjok szökött 's egyet agyon harapott. Az asszony erre szörnyü zajt üte, mellyre az úr megboszankodván, ezt mondá: Hallgasson kegyelmed asszonyom, kulonben panaszra megyek a' város' házára és bebizonyitom, hogy a' kegyelmed' galambja kezdte a' veszekedést.

Íme illyen forma ez a' Csató' pöre. 25 úr kidobta a' zsoldos criticust, Csató felfogta azt, dehonestálta magát vele 's most ő panaszkodik rágalomról, 's azt mondja képzelgései' folöslegéből, hogy „az Athenaeum' szerkesztősége a' gazembert felfogta és szép csendesen zsebébe dugta." Erről az Athenaeum' szerkesztősége nem tud semmit, mert mi köze ahhoz neki, ha az Athenaeum' valamellyik irója, habár az Athenaeumban álló czikkelyért is, legazembereztetik? Az Athenaeum' szerkesztői egyek-e az Athenaeum' irói-val? 'S az irókon történt kudarczot nekik kötelességök-e elvállalni vagy épen megboszúlni? Ez valóban nem tudjuk, micsoda törvényből, 's micsoda okoskodás szerint következnek? Azonban, ha épen a' szemleirónak tetszik, ezt a' franczia urbanitást 25 úrnál messzebb is kiterjeszteni 's egészen az Athenaeum' szerkesztőségeig, ezen és csupán ezen esetre (mert Daulnay Sándor argumentumai különben nem a' mi izlésünk szerint valók) a' szerkesztőség' részéről kinyilatkoztatjuk, hogy ha ennyire ment a' dolog igen is nekunk szándékunk van egy gazembert felfogni 's noha efféle tisztátalan állatokkal nem örömest foglalatoskodunk, azt isten' segitségével zsebünkbe is dugjuk.

Mi a' törvényes lépést illeti, azt bizvást fenn tarthatja magának a' szemleiró. Mi nem szoktunk semmit tenni, mit törvény előtt is igazolni ne tudnánk. Ha 25 úr ellen panasza van Csatónak, és azért minket akar kérdőre vonni, ám tegye, mi elvállaljuk az álnevü iróért a' kezeskedést és elvárjuk Csatót a' törvény előtt, hol, ha csakugyan kell, bebizonyítandjuk (Csató' saját kéziratú vallomásaival), hogy ő a' Hírnöknél elvei és nézetei ellenére, csupán élelmi szükségből, fizetésért, az az zsoldért ir. Az, mit Orosz e' részben bizonyit, azon fölül, hogy nevetséges, mert saját ügyében szól, nem is nyomhat semmit; neki nincs 's nem lehet semmi hitele, sem ez ügyben sem másban, mit ha Orosz maga kivánni fog, bebizonyitandunk. Elvárjuk tehát Csatót a' törvény előtt. — Ki magát tisztának tudja, az bátran tekint minden törvényre, bátran minden biróra!

De a' Hírnök 73. számi szemléjéhez Orosz az Athenaeum' szerkesztői ellen egy becsületgázló jegyzéskét ira, hol őket jó nevökben, hirökben, reputatiójokban akarja megkisebbiteni, mellyet mi csakugyan törvényes úton boszúlnánk meg, ha erre szükségünk volna, 's ha érte a' közönség előtt is nem tudnánk elégtételt venni, és végtére, ha Orosz alúl nem volna azon, hogy minket megsérthessen.

Balásfalvi Orosz József az említett jegyzéskéjében „csodálja, mikép tulajdoníthat Cs. úr olly emberek' rágalmainak fontosságot, kiknek egyike ellen épen a' r á g a l o m' czíméből minap szinte pör kezdetett, másika a' l i t e r a r i u m f a l s u m erős gyanújában van." Orosz úr szerint tehát már olly emberek' rágalmainak sincs fontossága, kik csak gyanúban vannak még, 's kik ellen csak szándék volt pört kezdeni! Engedjük meg a' különben megengedhetetlent és mondjuk, hogy ezen állitás helyes, de ha az, mit fog akkor Orosz József mondani olly emberek' rágalmaira, kik ellen nem csak a k a r t a k, hanem *inditottak is*, nem csak r á g a l m i, hanem *criminalis* pört, 's kire nem csak f a l s u m, hanem *falsificatio* is bizonyodott be 's kiket egy törvényszék bilincsre, a' legfelsőbb forumok pedig criminalis actióra méltóknak itéltek? Úgy-e, hogy illy emberek' rágalmainak átkozottül kisebb mértékben kell fontosaknak lenniök, mint amaz Orosz úr által felhozott kettőnek; kik legyenek ezen urak, most még elhallgatjuk, de nem fogjuk, mihelyt Orosz úr még egyszer bátorkodik olly fegyverhez nyúlni, melly becsületünk ellen lesz intézve.

Miből álljon egyébiránt az, mit e' helyt Orosz a' k e z d e t n i a k a r t pör és a' l i t e r a r i u m f a l s u m iránt említ, elmondjuk, hogy a' közönséget ezen urak holmi mystificatiókkal ne ámithassák. Kunoss volt az, ki minapában Schedel ellen pört akart kezdeni azért, hogy Schedel a' Figyelmező' egyik' számában, a' magyar hírlapokról szólván, Kunoss' Természetéről azt mondá: „hogy az folyton foly országszerte ismert társai' segedelmével": de miután Kunoss magánál értelmesebb emberekkel és törvénytudókkal tanácskozott 's azok neki megmagyarázták, szándéka melly igen gyermekes, 's hogy nem ő van megsértve, hanem Schedel, szavainak erőszakos és illetlen félremagyarázata által 's hogy Kunoss' ezen kezdendő pöre olly nemü, mellyet megnyerni világ' végéig nem lehet, önkényt lemondott megfontolatlan szándékáról. Ez tehát amaz Orosz által szóba hozott nevetséges rágalmi pör, melly s z i n t e elkezdődött. Hogy pedig az sem gyalázat sem szégyen,

ha valaki ellen pört csak kezdeni akarnak, ennek belátására csak gyűszűnyi velő kell. — Térjünk a' „literaturai falsumra.“ Ezen szavakat Szentkirályi Móricznak egyik Bajza ellen intézett feleletéből (l. Társalkodó 70. sz.) kapta ki Orosz, de olly szántszándékos elcsavarással, és kaján félre magyarázással, a' minő csak egy Orosztól telhetik. Szentkirályi Móricz t. i. az idézett helyen 1) nem is literarium, hanem *literaturai* falsumról beszél, mik egymástól igen különböznek; 2) az Athenaeum' egyik szerkesztőjét sem hozza nem erős, de még csak *gyenge* gyanúba sem, csak azt mondja: hogy az Ath. 4. számában álló kardalnok aláírás, ha az aláírt czikkely nem kardalnoktól származott, literaturai falsum. Ebből akar aztán Orosz gyalázatot koholni az Ath. egyik szerkesztőjére! Ha másból nem is, ebből magából igen megismerhetné a' közönség ezen pozsonyi vitézeket, kik készek a' legvilágosabb dolgokat elforgatni, készek legalacsonyabb fegyverekhez is nyúlni, mihelyt velök czéljokat vélik érhetni, de hiszen portae inferi non praevalebunt!

A' szerkesztők.

Sept. 17. Bujdosó Ámor.

Sept. 18. Raphaela. — Raupachnak színi hatással biró művei közé tartozik. Az előadás gyenge, igen úntató volt. Szigligeti sokkal inkább kezdő még — ámbár ő is már néhány évű színész — semhogy olly szerepet megbirhatna, mint a' lángoló szerelmű ifjú Ozmin. Ő szerelmes szerepekben alig fog valaha szerencsét tehetni; keblében nincsenek elemei annak, mivel érzetmélységet és lágyságot fejezünk ki. Neki eddig legdicséretesb oldala az, hogy értelmesen és grammaticai hibák nélkül beszél, mi színpadunkon ugyan csak ritka két tulajdon. A' szóhadarás, az értelmetlen beszéd és a' tömérdek nyelvhiba, napi renden levő dolgok, annyira, hogy ezekről, kivált a' legutóbbikról, színi criticusaink már unalomból többé nem is beszélnek. Valljon mikor fog színházunknak azon szerencse mosolygani, hogy illy dolgok' kiirtására és általában a' művészi előhaladásra értelmes emberek ügyelhessenek? Mert ezeknek semmi nemü critica nem használ. László mai szerepében (Heliodor) szinte nem volt helyén. Ot komoly szerelmes szerepekre, hivatása, sőt talán kedve ellen is, erőtetni, sem a' művészetnek, sem az ő személyes hitelének nincs érdekében. Erdős (a' kassai színháztól) magában is gyenge színész, Megyeri' szerepében (Abdallah) pedig kétszeresen kellett kitűnnie e' gyengeségnek. Neki nagyobb, hevesb indulatok' kifejezésére nincs ereje, nincs mimicája, nincs hangja; játékában semmi más dicsérni való nem volt, hanem, hogy — kivévén roszúl számolt suttogásait — érthetőleg beszélt. Az egy Laborfalvi játszott, itéletem szerint, kielégítőleg. Ha a' darab, egy pár elronthatatlan jelenéseivel fenn nem tartja magát, megbukott volna László, Erdős' és leginkább Szigligeti' játéka miatt. **25.**

Sept. 19. Először: A' Pókaiak. Eredeti szomorújáték 4 felv. Írta Szigligeti. Felőle e' lapok máskor fognak szólni. ***

Sept. 20. Tündér kastély. Dériné (Marcsa) és Szerdahelyi' (Farkas) játékaikat, mint mindenkor e' darabban, sikerültnek lehet mondani. Játék közben Szöllősy és Komlósy Ida kettős magyar tánczot jártak. Szöllősynek táncza sok ügyességet mutat, de igen elmesterkélt. Ő és az ismeretes tánczos Farkas kivették a' magyar tánczot egyszerű characteréből. Komlósy Ida, könnyű, hajlékony, kellemes mozgású 's kedves színpadi tünemény; táncza tapssal jutalmaztaték. Az első felvonás után Várai a' Hódkóros leány czímü operából egy áriat énekelt tetszéssel és jobban mint a' minap Orovesőt. Az ének' végeztével kihivatott. **25.**

Sept. 21. Saluzzoi Corona. Az előadás sikerült, a' fő személyek általában jól adattak. Lendvayné (Corona) és Lendvay (Gvido) jelesen vivék nem háladatlan szerepeiket. Lendvaynak ma kevesbbé volt szavalási hibája észrevehető 's játéka híven ábrázolá a' bátor, semmitől nem rettegő egészen lovagias Gvidót. **V.**

Sept. 22. Zampa.

Sept. 23. Nőragadás az álorczás bálból.

Sept. 24. bérletszünéssel először: Ariadne, a' könnyelmű nő. Eredeti szomorújáték 4 szakaszban. Irta Kuthy Lajos. — Magáról a' műről talán egy másodszori előadáskor fogunk szólani, most csak azt jegyezzük meg, sokan panaszkodtak, hogy a' darabot nem értik, minek fő oka az is lehetett, mert a' czédula az előfordúló személyeket egy szóval sem tette a' nézők előtt jó korán ismeretesekké, hanem csak puszta neveik' lajstromát közlé, 's így a' néző a' személyek' egymásközti viszonyát csak nagy fáradsággal fürkészheti ki, a' mi kedvetlenítő, 's untató egyszersmind. Drámairónak nincs szüksége azon regényirói fogásra, hogy nézőit váratlan kifejlésekkel lepje meg. A' „néző előtt mindennek világosnak kell lenni, így tanít a' jeles müphilosoph Diderot, ő minden személynek meghittje, biztosa, ő mindent tud, a' mi történik és történt.“ Innen van, hogy Euripides a' „tragicusok legtragicusabbika“ mint Aristoteles nevezi, a' maga prologjaiban, nem tartózkodik elmondani a' nézőknek röviden, mi fog történni az előadandó darabban, mert színmüben nem annyira az fontos *mi*, hanem az, *hogyan* történik 's ez a' *hogyan* maga elégséges a' legnagyobb érdeket gerjeszteni. Az efféle titkolózásokkal az iró csak a' maga czéljai ellen dolgozik. Mi az előadást illeti, azt általában sikerültnek lehet mondani. Lendvayné tökéletesen előtüntette Ariadne' characterét. Az olly ördögi nőalak volt, olly természetlen 's minden asszonyiságból, sőt emberiségből kivetkezett, minőnek őt a' szerző ábrázolá. Jelesen játszá még Laborfalvi Vetullát, Megyeri Pedrillót 's általában a' színészek' részéről dicséretes ügyekezetet lehetett észrevenni. Nézők, mit örvendetes jelenetként jegyzünk fel, földszint és a' karzaton szép számmal jelentek meg: csak a' páholyok voltak üresek. **25.**

Sept. 25. Atya és vőlegény egy személyben, vagy: a' konstantinápolyi út. Vígjáték 3 felv. Irta Picard, fordította Eder György. A' színmű jó 's élénk, össze vágó előadással igen mulattató, a' mi itt jó részben hibázni látszott. Egyéb megjegyzésünk nincs, mint hogy a' darabot jól be kell tanulni; mert különben a' szerepvivők jól voltak választva. Csupán Somogyi túlzá a' részeg postakocsist. Részegnek lenni nem olly könnyű színpadon, mint azon kivül. **V.**

Egyveleg.

Erény 's jog. — Az erény' általános eszméje után nem ismerek szebbet, mint a' jog' eszméjét, vagy inkább: e' két eszme összeolvad. A' jog' eszméje nem más, mint az erény' eszméje a' politicai világba áttéve. A' jog' eszméje az, mellynek segedelmével az emberek meghatározták, mi a' szabadosság 's a' zsarnokság. Fölvilágositva általa, mindenki függetlennek mutatkozhatik korlátlanság, 's alázatosnak alávalóság nélkül. Ki az erőszaknak engedelmeskedik, elveti 's lealázza magát, de ha engedelmeskedik annak, kinek joga van parancsolni, fölemeli magát, 's némileg még a' fölött is, ki neki parancsol. Nincs nagy ember erény nélkül; 's a' jogok' tisztelése nélkül nincs nagy nép, sőt mondhatni, nincs társaság; mert okos és értelmes lények' egyesülete-e az, hol erőszak az egyedüli kötelék. ***Kéri.***

Az Athenaeumból hetenként kétszer, ugymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy iv; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden két iv. Ára a' kettőnek helyben kihordással 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boríték alatt 5 ft. 48 kr. cp. — Velinpéldányok félévenként egy forinttal drágábbak. — Evnegyedenként is válthatni példányt 2 ft. 30 kr., postán 5 fttal. Kiadó-hivatal Pesten, Hatvani-útcza, 594. szám. 2d. emelet.

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betüivel.

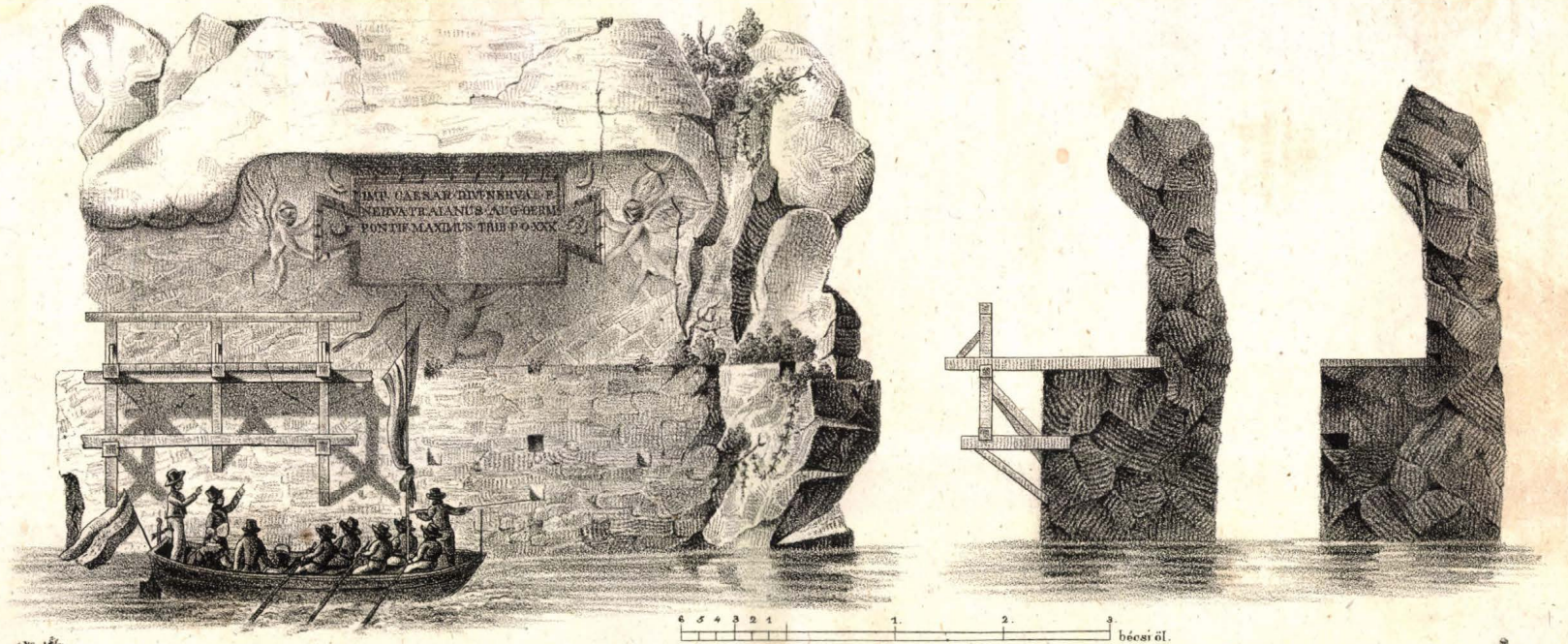

Nyomt. Trentsensky és társa, Pesten.

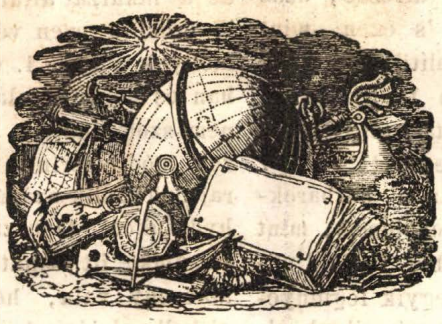

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

MÁSODIK ÉV.

Második félév. **Pest, october' 4. 1838.** **28. szám.**

Tartalom: Traján' művei az Aldunán *(Vásárhelyi Pál)*. — A' heidelbergi hordó és londoni sörház (*Fábián Gábor*). — Ószerűség, képmutatás *(Lugossy)*. — Magyar játékszíni krónika (25, *V.* és *** — Egyveleg.

Traján' művei az Aldunán.

Egy rajzzal.

Nép nem vala még ollyan hatalmas földünkön, mint a' római, de nem is hagyá erejének és dicsőségének egyik sem annyi jelét, mint Róma, mind azon tova földeken, mellyek valaha az örök város' tartományai közé számíttattak. Ha romok is azok, de épen ezen romok' óriási volta 's épitésök' merészsége, gyakran a' most ismert eszközök' hiányával, tanúja az épitők' óriási nagyságának és azon megtörhetlen akaratnak, melly meghódítván a' világot, hegyeket tuda simítani, 's erőszakos folyamokon épiteni hidakat, midőn még annyira haladt korunkban is vannak nem kevés emberek, kik hídnak lehetősége felől ugyan azon folyamon, sőt annak sokkal keskenyebb részein aggódnak. Mindazáltal a' mai világ nem elégedve Róma' kétségtelen műveinek roppantságával, annak másokat is tulajdoníta, soha sem létezőket, sőt talán néha a' józan észszel is ellenkezőket. Illyen rege foly hazánkban is, — mert a' mondát máskép nevezni nem lehet — az édes tengerről, mellyet egy római császár csapolt volna le. Ha a' hagyomány szerint hazánk' nagy részét boritó édes tenger valóban létezett — mi azonban merész hypothesis — azt emberi erő nem vala képes lecsapolni; 's hogy mégis elenyészett, csak két oknak tulajdonítható. Az első földindudulás, vulkáni kitörés, vagy más illy nemű, de roppant erejű és terjedése természeti catastropha, melly a' tenger' lefolyására útat nyita. A' második az lehetne, hogy a' tengerbe ömlő folyamok annak medrét lassan beiszapolván, végre egészen betölték, 's így a' vizet helyéből végkép kiszoríták.

Bizonyosan az elsők közé tartoznak Róma' roppant művei között Traján' épitései az Aldunán; bár azokat a' világ más csekélyebb tárgyaknál kevesebbé ismeri. Ezen művek Traján' híres hídjából, 's egy kevésbbé ismert, a' Dunapart' szirtjaiba vésett, útból állanak.

Traján' hídja a' mostani Oláhország és Servia között fekszik, Csernecz városnak ellenében, valamivel a' szörényi (Szeverin) torony alatt, mintegy két mérfölddel a' Vaskapun alól. A' Duna itt 564 öl széles, 's következőleg ez a' híd' hoszsza, a' víz' mélysége azonban csekély 's folyama lassú. A'

hídnak, mint találtuk, csak alrésze, azaz oszlopai voltak kőből építve, 's ezen, mint római 's több más irók is említik, fa felső rész nyugvék, mellyet később Hadrián császár, Trajan' követője, bontata szét, az oszlopok' vízből kiálló részeivel együtt, nehogy szabad útat nyisson a' Dunán a' barbaroknak berohanásra a' római birodalomba, mint maga mondá; vagy irígységből Trajan' dicsősége iránt, hogy ennek egyik legfényesebb müve elenyészszék, mint némellyek állítják.

A' hídoszlopokból még tizenkettő áll, mint az súlyónnal tapasztalható, kettő az 1834-ki legalacsonyabb vízálláskor valamennyire látható volt. Mindazáltal az egész hídnak tizenhét vagy tizennyolcz oszlopon kelle alapulni; mert azon (az ide mellékelt rajzon is látható) köz, melly majdnem a' folyam' közepén van, öt vagy hat oszlopnak ad helyet. Mindenik oszlop hossza tíz öl, és széle is majd annyi, 's úgy szólván tökéletes négy szöget képez. A' hídfő még mindenik parton jól kivehető. Annál bámulatosabb lesz előttünk ezen mű, ha meggondoljuk, hogy azt nem a' kereskedés' szüksége, nem egy vagy két nagy város' közösülése kivánà, hanem Róma — mondhatni — csak azért alkottatá, hogy zárt tartományaihoz még a' messze Daciát is annál biztosabban csatolhassa. Trajan' hídján e' következő felirás létezett:

„Providentia. Augusti. Veri. Pontificis. Virtus. Romana. Quid. Non. Domat. Sub. Jugum. Ecce. Mittitur. Danubius.“ Lásd: Toprographia Magni Regni Hungariae. Edit. Viennens. de anno 1750. Cap. IV. de Dacia §. 4.

Trajan' uta a' jobb vagy is szerviai parton vonúl, nem egy szakaszban, hanem négy vagy öt nagyobb 's néhány kisebb darabban, természetes állapotjában használván, az itt ott járható helyeket. Azonban a' csinált útnak is csak némelly helyei tökéletes simák, mások ellenben igen egyenetlenek. Az út kezdődik valami 12 mérfölddel a' vaskapu felett, 's lenyúl azon alúl 4 mérföldig, de mint már említők, közben közben a' partot tetemes hosszakban járható természetes állapotjában hagyván meg. Az ut maga, mint a' rajzon 1. és 2. számon látható, fakarzattal volt környezve és szélesítve, ezt bizonyossá teszi az út' keskenysége, melly a' kőben csak három, legfelebb hat lábnyira volt vésve, de a' fakarzat által kilencz lábig növekedék. 'S erősítik ezen véleményt azon lyukak is, mellyek a' rajz' 1. és 3. számain, az ut' aljában és belső oldalában láthatók, 's egyébre nem szolgálhattak, mint a' karzat' alapjai' azon mód szerinti megerősítésére, mint azt rajzunk' 2-dik számán láthatni. Milly csekély hydraulicai tapasztalással birtak legyen a' rómaiak, itt látható, mert a' fakarzat olly alacsony vala, hogy azt fölötte gyakran el kelle a' jégnek szaggatnia. A' sziklák' keménysége képzeletet adhat azon teménytelen fáradságról, mellybe a' rómaiaknak ezen út kerülhete, a' puskapor' nemléte miatt kénytelenek levén azt egészen kézzel vésni ki. A' mi rendeltetését illeti, mind keskenysége, mind pedig azon körülmény miatt, hogy itt azon időben csekély kereskedés lehetett, hinnünk kell, hogy az út leginkább a' római seregek' sebesebb összegyüjthetése miatt, alkottaték, mi itt a' birodalom' határain, szemközt a' barbarokkal, nem kis fontosságú dolog volt. 'S ezt még elfogadhatóbbá teszi azon felirat, melly Berzaszkán, egy mérfölddel lentebb, Kozla vízomlásnál, és Dojke szirtnél, az ut' ottani részébe vésve van:

Tr. Caesare Auspice
Augusto Imperatore
Pontifice Maximo. Tr. po. XXXI....
Legio IV Scythica et V Macedonica.

Innen kivehető, hogy az út' épitésén két legio dolgozván, az itteni katona telepnek nagynak kelle lenni; 's valóban tiszteletünket érdemli azon sereg, melly háborúban a' világot meghódítván, békében illyen müvek' alkotásával tartá fen dicsőségét.

Egy más fölirás is, egy mérfölddel Orsován felül, Ogredinu falu' ellenében, ugyan csak a' serviai parton, Trajánt vallja az útépitőnek:

IMP. CAESAR. DIVI. NERVAE. F. NERVA. TRAJANUS. AUG. GERM. PONTIF. MAXIMUS. TRIB. P. O. XXX.

azaz: Imperator Caesaris Divi Nervae Filius Nerva Trajanus Augustus Germanicus Pontifex Maximus Tribunitia Potestate XXX - - De a' harminczas után még van szám, melyet azonban kopottsága miatt meghatározni nem lehet. Még egy harmadik felirás is van az úgy nevezett Izlás rohanás' táján, de azt nem láttam. Marsigli 's Griselini munkáiban látható.

Trajánnak leírt útja, bár a' korunkban a' Vaskapu' vidéken készülthez, terjedése, széle, magossága, és egész alkotására távolról is alig hasonlítható, még is ezen új társánál számtalanszor nagyobb fáradságba és időbe került, mivel egészen emberi kézzel van vésve, míg nekünk a' puskapor' ellenállhatlan erőszaka, hatalmas segédeszköz hasonló müveknél.

Vásárhelyi Pál.

A' heidelbergi kordó és londoni sörház.

Előttem Londonban semmi eredetibb' 's derekabbnak nem tetszett, mint Barday' Perkins' és társai' nagy sörháza, mellyben a' rend és felosztás, a' roppant terjedelemnél még figyelemre méltóbb.

Midőn e' sörháznak egy osztályzatában valék, hol hosszú sorban felállítva szemlélhető 99 kád, mindegyik öt- hatszáz ezer pintes: eszembe juta a' híres heidelbergi hordó, mellyet azelőtt néhány évvel láttam. A' választó-fejedelmek' gyönyörü várából, ez egy tárgy van még fenn tűrhető karban, 's fogadja híven mindazon útasokat, kik e' minden feudalis romok' talán legszebbik romjának bámulására jőnek. Mi nagy ma a' különbség a' régi heidelbergi vár 's hordaja, és az angol sörfőző óriási gyára 's kád-tábora között!

A' régi vár dőledez; gazdag goth faragványai pusztúlnak. Egy franczia rajzoló, (különös összeütközés! e' rajzoló szinte töredéke a' feudalis kornak, mert kivándorlott) ki bizonyos idő óta, magát igen dicséretes áhitatossággal e' szép emlék' őrévé 's ciceronéjává tette, hasztalan sürgeti a' bádeni kormányt, kié ma a' vár, némi fenntartó rendszabályokért. Évenként újabb veszélyek érik azt, tavaszszal olvadás, őszszel zivatarok miatt; 's maholnap a' régi vár csak egy idomtalan halommá fog válni; faragott köveit, meglehet, kótyavetyén adják el, 's belőle nem maradand egyéb fenn, mint Graimbert Károly ur' szerencsére számos rajzolatai. A' hősterem mennyezet nélkül áll; a' boltívek, mellyek tartják ama' büszke dombozatot, honnét a' szem a' Neckar' folyását 's mellette emelkedő kies halmokat meszsze belátja, ezen a' Louvois' lőporos hordai által megreszkettetett boltívek, napról napra omladoznak. Senkinek, még magának Graimbert Károly urnak

sem jut eszébe is, újra felemelni a' szétvettetett tornyot azon tövis berekből, holott hever. — Ez alatt a' sörfőző' gyára, majd egy új építménynyel, majd egy új gőz-mozgonynyal gazdagszik. És ha történik is valami romlása, minőt okozott volt a' gyúladás, melly nem rég egy szárnyát elemésztette: a' kár csak hamar orvosolva van; a' leégett épület' helyébe más, pompásabb emeltetett; mellynél a' bőven alkalmazott vasszerek gátolni fogják jövendőre a' tűznek pusztításait.

A' választó-fejedelmek' szobrai felfordúlva fekszenek vakablakaikban; senki jobbágyaik' fiai közül nem vesződik azok' helyreállításával. A' serfőzőnél minden legjobb rendben találtatik. Minden szerszám maga szegén, minden üst maga katlanán sikároltan 's fényesen áll. Istállóiból a' nemes fejedelemnek már csak rongyolt falak vannak még fenn; a' serfőző istállóiban, mellyek vetélkednek a' chantillyakkal, hol a' nagy Condé királyokat vendégelt meg, 150 ló — igazi Góliáthnak való paripák — van, talán szintolly kényes gondviselés alatt, mint voltak azok, mellyek az első választó-fejedelmek' személyét 's hőseikét fogták körül. A' vén hordó több mint másfél század óta üres; a' kíváncsiak leszállhatnak bele 's megméregethetik oldalait. Egyetlenegyszer látott abból Graimbert Károly úr bort ömleni ki; mi is 1813-ban történt, Sándor császár' és szövetségesei', az austriai 's porosz fejedelmek, kedvéért. De ez is csak tisztelkedő fortély volt; a' vén hordó nem vala tele, 's az ömlő bor egy hitvány edényből jött, mellyet előtte való éjszaka csúsztattak bele. Barday', Perkins' és Társai' 99 kádja mindennap tele van lassan forrdogáló sörrel. A' sör, melly belőlök csak egy nap kiömlik, 's egész egyesült királyságba, Éjszak-Amérikába, sőt még Kelet-Indiákig is szétküldöztettek, elég lenne megtölteni a' Kázmér választó-fejedelem' 250,000 pintes classicus hordaját.

Ez ellenkezőség' titka abban fekszik, hogy a' nagy feudalis hordó csak a' földes úri jogok' jövedelméből töltetett meg: a' sörfőző kádjai pedig megtelnek szabad hozzájárúlása által olly 300 embernek, kik mindennapi munkájok' gyümölcséről biztosítva vannak.

A' régi vár' hallgatása 's szegénysége, egybeállítva az angol sörház' munkásságával

és gazdagságával: a' feudalis rendszernek — minővé azt az idők tették — a' teremtő munka' 's béke' mái hatalmával összehasonlított képét adja. Minden népek, a' szerint, a' mint vagy tehetséggel birnak feudalis katona erényeiket munkás tulajdonokra változtatni által, — vagy megvannak fosztva azon lelki erőtől, melly efféle magok' képzésére kivántatik — olvashatják legközelebbi sorsukat a' virágzó gyárnak, vagy a' puszta, roskadozó várnak mostani állapotjában. Boldogok a' népek, mellyek, mint Franczia 's Angolország, birtak erővel, lerázni magokról a' multat, 's mellyek megnyúgodva szabadságaikon, nem kénytelenek mással, mint a' jövendővel foglalkodni! De jaj a' népnek, melly nem akar, vagy nem bir a' múltból kihatolni! Az ilyen egy elavult nép; sorvadás fogja megemészteni, 's nem marad fenn egyebe romjainál, mellyek költőiek lehetnek ugyan, de azért csak romok, azaz halál és pusztúlás!

Franczióból **Fábián Gábor.**

Őszerűség, képmutatás.

Ti, ti! az ujítás' megrögzött ellenzői
Ösmerlek — — tisztes urak!
Láttalak! — — *Vörösmarty.*

Ibrahim, kairói előkelő török, ki hitsorsositól szigorú orthodoxiájáért 's az izlam' ősi rendtartásihoz szorosan ragaszkodó lelkiösmeretességéért nem kevéssé becsültetett, Alexandriába vetődött, épen midőn Halil kapudán basa, mint a' fényes porta' követe, Mohammed Alinál hivatalos tisztelkedését tette. Ezt megértvén Ibrahim, sietett megjelenni ő magassága' csarnokában, elég együgyű levén azt reményleni, hogy a' stambuli admirál' személyében egy valódi ozmanli' tökéletes mustra képét leend szerencsés találni. A' követségfogadó teremben közel az ajtóhoz egy pamlagon vőn ülést, honnan szoros szemlét tarthata mind azok felett, kik a' terembe léptek 's az alkirályhoz járultak. Nem ismervén Halilt, a' török hajóhad' fővezérét, hiúságában egynek képzelte őt a' régi mozlem iskola' hívei közűl, ó szabatú tisztes arczczal, roppant turbánnal, mint egy szamár' teherhordó puttona, hosszú szakállal, mint üstökös csillag' farka, 's legalább is három rőfnyi bőségű nadrággal. De bár mint mereszté szemeit, illyes alakot nem vőn észre a' teremben; ellenben látá Mohammed Alit komoly beszélgetésbe merülten egy kek frakkos, fehér mellényes, szűk czombruhás, 's általában európailag öltözködött úri emberrel, kit ő keresztény ebnek gyanítván, boszúsan sohajtott fel, 's akaratja ellen elkezdte mormolni magában — mintegy a' gonosz szellem' eltávoztatása végett — a' Kaaba' hívei' jelmondatát: „La Illah ul Allah" stb. „Nincs más isten mint Allah, és Mohammed Allah' profétája."

Néhány, az ő magassága' kiséretéhez tartozó török, közel állott Ibrahimhoz, mások ki 's be jöttek mentek az ajtón; de ő mindnyájokat urokhoz hasonló hithagyóknak nézvén: útált velök beszédbe elegyedni, bár fúrta oldalát a' kérdezősködési vágy, és szeretett volna némelly tárgyakban fölvilágositatást nyerni. De végre az ujságkivánás csakugyan erőt vett bigottságán. Megszólított egy öregszerű úri embert, ki mint látszott, a' jelenést nem a' legjobb ízűn szemlélte. „Mondd meg nekem, aga, ki legyen amaz átkozott hitetlen faj, kihez Mohammed Pasah, a' Kalif' helytartója, olly meghitt beszélgetésre méltóztatott lebocsátkozni?"

‚A' nagy próféta' lelkére!' felelt a' török suttogó hangon ‚talán a' hét alvók' barlangjában voltál eddiglen rejtezve, hogy illy botor kérdéssel fertőzteted a' levegőt? Ki a' napot akarja megpökni, félő, nehogy ön' szakállait csorgassa végig. Ójad gonosz nyelvedet a' káromlástól! A' férfi, kinek fejére mosdatlan kezed sárt hajíta, nem más, mint ő nagysága Halil, a' Padisah' győzhetlen hajóhadának fővezére!'

„Kiopek ei — kutya vagyok-e én? — felcsattant a' kairói — elhitetni akarod velem, mint egy bolonddal, hogy ez a' félmeztelen Dzsaur a' Padisah' fő admirálja?"

‚Okosság és vénkor, mondja a' példabeszéd, ugyan azon nyeregben ülnek. Te nem vagy már fiatal, barátom! 's ím' még is nyelved bolondság' szórólapátja.'

„Nincs különben — monda Ibrahim — én csak álmodom! Ki látott valaha igazhitűt frank maskarában, mint egy páviánt, síma állal, 's gyűszü forma szűk hüvelyekbe szorított tagokkal?"

‚Elment-e eszed — monda a' török — nem látod, hogy a' követségfogadó teremben vagyunk, hol még a' falak is fülelnek? Hát okos ember úgy hajtja-e maga előtt gondo-

latit mindenek' láttára, mint tevéit a' beduin? Ha illyes tárgyakról akarsz beszélgetni: jöj házamhoz, nálam is akad számodra egy pamlag, mellyen magadat kedvedre kidohoghatod.'

A' két vén róka megértette egymást, 's alig várták, hogy biztos fedél alá juthassanak, hol ujítás elleni dühöket szabadon kifúhassák. A' csarnokból kifelé mentökben találkoztak Ozman Agával, ő magassága' kegyenczével, ki akkor az ujítások' legtüzesebb védőjének, az európaisodás' legbuzgóbb kolomposának tartatott. A' török admirál 's ő magassága közti titkos tanácskozásnak vége levén, épen város alatti majorjába szándékozott. Soha roszabb időben nem eshetett e' találkozás. Embereinket mintha leforrázták volna, midőn Ozman aga, barátságosan megszólítván Hasszán Effendit, kit régóta ismert, az idegennel együtt, kit amaz barátjának vélt, vacsorára hívta. Mit volt tenni? örömest adtak volna tagadó választ, de fejök már küszöbre volt rántva, — semmi tisztességes szín a' szabadulásra, — tanácsosabbnak vélték tehát elnyomni boszúságokat 's elfogadni a' gyűlöletes meghívást.

„Janum — lelkemre! — felkiáltott Hasszán Effendi, török kétszinűséggel víg képet csinálván a' kedvetlen játékhoz, — házamat e' napon szerencse szállja meg, midőn Ozman aga, az udvar' szemfénye, a' Dzsaurok' — akarám mondani, a' Nasszarik' (keresztények) pártfogója kegyeskedik szolgáját leereszkedésével boldogítani. És én hasonlatos vagyok az elefánt' fülén mászó hangyához, a' sas' szárnyába fogódzott ökörszemhez, midőn kicsinységem ekként magasztaltatik fel általa."

„Jerünk, jerünk — monda Ozman — hagyjuk a' palotában az üres bókolatokat, különben is ideje, hogy kimenjenek divatból. Jerünk, sarkantyúzzuk meg lovainkat; alig várom, hogy megmutassam nektek angol székeimet, kocsiszerszámomat, új porczelán thea készületemet, urnáimat, medenczéimet, birminghami késeimet 's villáimat.'

Hasszán és uj barátja ajkaikba haraptak 's az első monda: „Allah kerim — Allah irgalmas! talán csak nem olly czélból tartod angol székeidet, hogy a' Dzsaurok' utálatos szokását utánozzad, kik mint nyársba vont Jahoddik (zsidók) merészkednek karos székeiken, a' pamlagoni tisztes ülés helyett, mellyet szentséges profétánk is, kin isten' irgalma nyugodjék, gyakorlott földi bujdosása' idejében?"

„Maga szentséges profétánk — folytatá Ozman — szívesen ült volna székén, ha elég müveltséggel birt volna felfogni annak kényelmeit.'

„A' mi nagy prófétánk — felkiáltott a' török — Allah! siketítsd meg füleimet, hogy káromlást ne halljanak. Pusztulás szálljon azoknak szakállára, kik felfuvalkodottságukban magokat ő nála bölcsebbeknek 's müveltebbeknek képzelik!'

„Máskor többet erről" monda Ozman vídám szeszélylyel, „most siessünk a' frank kaszárnyához, hol kocsim reánk várakozik". Oda érve, Ozman arra akarta venni a' két öreget, hogy lovaikat cselédnek adván, üljenek kocsiába: de ezt makacsúl megtagadták, azt mondván, hogy „gyalázat izlam' híveinek olly szerszámon járni, melly profétájok előtt ismeretlen volt, 's melly nem is férfihoz, hanem puha némberhez illő." Látván Ozman aga, hogy velök nem boldogulhat, maga is felhagyott kedvökért a' kocsizással, 's útját lóháton folytatta.

Megérkezvén a' majorba, egy csínos szobába vezettettek, melly brüsseli szőnyegekkel, rózsafa székek- 's asztalokkal, ottománokkal, kerevetekkel, tükrökkel és bájos színzetű festvényekkel egészen angol ízlés szerint volt bútorozva. Ozman székeket adván vendégei alá, maga is helyet foglalt egyen, 's az ablakhoz ülve elkezdte magasztalni a' vidék' kiességét, a' gyönyörű szárnyas levelű pálmafákat, kerteket, fiatal ültetvényeket 's a' tükörsíma Maraeotis tó' csöndes pompáját. Vendégei a' divatos cseregés' és feszes űlés' kínjait eleinte savanyú képpel ugyan, de bámulandó béketűréssel szenvedték: de végre kifakadván, egyszerre fölugrottak, 's feledvén az illedelem' minden szabályait, fölkiáltottak: „Masallah — az isten' nevéért! mit kell hallanunk? Hát e' néhány semmit jelentő pálma, 's ama' hitvány tócsa az, melly bámulásodat érdemli? Hát olly rég aegyptusi lakos létedre most fedezed fel először, hogy a' pálma nem ugorka? Szakállamra! ha föl nem hagysz minél előbb a' frankokkali társalkodással: annyira megcsábulsz, hogy képes leszesz Nilust a' paradicsom' fo-

lyamának elébe tenni, 's felőle dícsérő versezetet irni, látván, miként medrében nem fövenyet, hanem vizet hömpölyget."

Ez udvariltan megjegyzésre Ozman, ki magash müveltség' jelének tartotta elragadtatni hagyni magát a' vidék' gyönyörű kilátásaitól, teljes erőben akarván éreztetni velök szellemi fensőbbségét, következőleg válaszolt:

„Nem csodálom, hogy felfogásaim különbözők a' tiéitektől. Még ujaink sem egyenlő hosszúk. A' vakondak orráig sem lát, míg a' sziklák' keselyűje a' nap' szomszédságából lövi pillanatját völgyi martalékjára. 'S ím még is a' lomha öszvér, melly lakától soha nem távozott, bölcsebbnek képzeli magát ostoba gőgjében, mint a' puszták' fövenyét tízszer áthajózott teve. Hiszem, hogy reátok egy pár kényelmes papucs, vagy egy szőrpusztító csiptetyű több érdekkel bir, mint a' legkellemesebb vidék. Ellenben az europai bölcsnek képzetét egy mohos barlang, egy kies emelkedésű hegy, egy regényes tó, vagy ezüsthabú csermely mondhatlan gyönyörrel tölti el. A' mi több: nálok még a' muftik is, kiknek már inkább égiekre kellene függesztniök szemeiket 's a' paradicsom' javairól elmélkedniök, a' hegyek' és patakok' szépségeit hosszú költeményekben dicsőíteni nem átallották."

E' leczkének végső czikkelyei Hasszán Effendire nézve teljesen el voltak veszve. Úgy tetszett neki, mintha Ozman őt, mindjárt beszéde' elején, vakondakhoz, 's mi több öszvérhez hasonlította volna, következőleg haragja annyira fölgerjedt, hogy nem is hallgatván a' befejezésre, feledé, miként oktalanság volna ő magassága' kegyenczét megsérteni.

„Vaallah — Alláhra mondom, Ozman aga! kinek nézesz engem? Atyád' szakálla nem fehérebb az enyémnél, 's még is én a' te szemeid előtt hitvány vakondak vagyok, és öszvér, a' szamárnak tisztátalan fajzatja, mellyre még a' Dzsaurok is, bár szentségtelen testöket malaczhússal hízlalni nem irtóznak, megvetéssel néznek!"

„Csendesen Effendi! — monda Ozman engesztelőleg — te félreértél engem. Kantárját akarád fogni tevémnek, 's farka akadt kezedbe, azért szó se többé erről. — Héj, Juszuf! — kiálta, előtapsolván rabszolgáját (mert még a' csengetyű használatát nem ismerte), jer! teríts pamlagokat e' jó urak' számára, 's hozz egy rakás vánkost alájok."

Most a' beszélgetés vidámabb fordúlatot vett, az illatos dzsebeli dohány 's néhány findsa mokkai kávé' kellemesen ingerlő hatása földerítette a' borongó kedélyeket. A' szokott órában fölhozták a' vacsorát. Ozman, híven a' haladás' elvéhez, asztal mellé ült európai divat szerint, vendégei pamlagokra telepedtek, 's mit sem gondolván az eléjökbe tett pompás ezüst kanalakkal, ugyancsak mártogatták ujaikat a' tálakba. Vacsora' végével Ozman fűszerbort és pezsgőt tétetett asztalra. Eleintén Hasszán és kairói barátja vonakodtak példáját követni, ki tehetsége szerint hozzá látott e' frank italok' szörpöléséhez. ‚Allah őrizzen! — mondának ők — hiszen ez bor, a' minden gonoszok' szülő anyja!' De Ozman, ki jól tudta, hogy ez képmutatás, 's csak azt várják, hogy lelkiismeretök' száját valamivel bedughassák: ravaszúl azt erősítette, hogy a' claret és champagni nem bor.

„A' bor — monda ő oktató hangon — portugalok által készíttetni szokott zagyvalék, mellybe, mint mondják, bizonyos mennyiségű malacztejet vegyítenek. Ellenben ez italok, mellyekkel kínállak, csupa gyümölcsnedvek, — 's ki hallotta valaha, hogy gyümölcscsel élni tilos? Maga szent prófétánk is ette a' gyümölcsöt: és mi, kik az ő szentségének árnyékával sem mérkőzhetünk, elég felfúvalkodottak volnánk megvetni azt, mire ő helybenhagyólag tekintett. Én magam láttam, hogyan készítik a' pezsgőt. Megszedik a' szőlőfürtöket, leszemelik, kinyomják, azután nedvét bizonyos ideig szabad levegőn hagyják, mi által kétszeresen megtisztúl, 's végre üvegekre szűrik. — De nem csak szabados, hanem kötelessége is minden igaz Muzulmánnak lehetőségig részesülni e' nedvből, ha meggondolja, hogy a' frankok, szellemi fennsőbbségöket, művészet 's tudományokbani előhaladásokat egyedűl ennek köszönhetik. Senki közülök valami nagyot, jelest előállítani nem tud, hanemha előbb e' jótékony nedvből néhány pohárral magához vett. És ekkor szeme csillogni, arcza ragyogó örömtől kezd súgárzani; fölmagasztalt kedélyében Dervisként nevet és danol, 's a' paradicsom' dicsősége minden huriával

megnyílik gyönyörittas lelkének, uj fölfedezések, hasznosnál hasznosabb találmányok. Illyenkor teremti lelkében a' csoda erőmüvek', mozgonyok, a' legfinomabb csipkeszövő, hajókat vitorlák nélkül sebesen ragadó gépelyek' fönnséges terveit. Közelébb hallám, miként Európából hazajöttöm óta egy angol ez isteni nedvből kelletinél többet hörpentve feltalálta a' módot, melly szerint egy egész ház, mindenestől, lovak' segedelme nélkül, gyorsabban útazhat, mint a' legfutósabb teve."

Nem kelle több biztatás Ozman' vendégeinek! kik is midőn poharaikban a' pezsgőt szikrázva felhabzani 's egyre dagadni látták: nagy sietséggel fenékig hajtották azokat, nehogy kifutván belőlök a' haragos özön, eláraszsza a' szobát, 's talán őket is föláztassa. Érezvén kellemes hatását: derekasan mártogatták belé bajuszokat, 's megvalották, hogy ez vajmi fönnséges nedv, melylyet hihetőleg nem is ember, hanem valami jóltevő Dzsin (szellem, nemtő) talált fel.

„Meglehet — monda Ozman; azonban tartok még egy másnemű italt is, mellynek fölfedezését, úgy látszik, magok az angolok is természetfeletti lényeknek tulajdonítják, mivel dzsin-nek (szesz, spiritus) nevezik, azon szellemekről, kik ezt először velek megízlelteték."

‚Vaallah! kóstoltasd meg velünk e' csodálatos italt' kiáltott lángoló szemekkel a' kairói. „Lehetetlen, hogy jobb legyen a' sinpin-nél; 's ha jobb: a' próféta' koporsójára mondom, hogy magok Harut és Marut (két angyal a' török menny' hierarchiausából) jó izűt ihatnának belőle!"

A' házi gazda tüstént hozatott rabszolgáival jóféle rumot, 's néhány üveg kemény bordeauxi szeszt, mellyből vendégei' poharait megtöltötte. Eleinten a' pezsgőnél kevésbbé ízletesnek találták; de érezvén miként járja meg kis körmökig minden ízeiket: csakhamar kibékültek mákonyforma hatású kábító szamatjával, és sűrüen öblögették vele bűnös gégéiket.

Már vöröslöttek pofáik, mint Ibrahim' kaftánja' lebbentyűi, 's a' dőzsölés' garázdasága terjedezett szeszélyökön. Pálmaszilva, füge, granát-alma, bananász és más gyümölcs bőven volt az asztalon: de Hasszán Effendi, ki sokat hallott a' burgonyáról, mint a' frankok' kedvelt eledeléről, kérdezte a' házi gazdát: ‚Van-e illy gyümölcse, mellyet ő igen szeretne megkóstolni?' Ozman értesítette őt, hogy a' burgonyát csak főve lehet enni: de a' bortól 's borszesztől hevült Hasszán nem az volt többé, kivel észszel boldogúlni lehetett volna.

‚Mit? főzött gyümölcs? — felkiált ő — azok az átkozott kafírok! Készek volnának ezek még talán a' bananászt is megfőzni! — — Nem! hadd egyem én a' gyümölcsöt, a' mint Allah megteremtette. Csak a' hitetlenek képesek isten' áldásában ekként turkálni!'

Ozman aga, ki örömest múlatta magát vendége' rovására, parancsolt, hogy a' számára Máltából nem rég érkezett burgonyából tegyenek föl egy tállal, tisztán megmosva, az asztalra. Valóban kivánatos volt reájok nézni; szép piros színök 's anconai almaként mosolygó gömbölyü egészséges alakjok kísértetbe hozta a' nyalánk ínyeket. Hasszán kivett egyet a' legszebbek közül, 's enni kezdte. De mindjárt az első harapás befizetett torkosságának. Hideg, vizenyős és émelyítő fanyar volt a' bevett adag, melylyet már ki nem pökhetett, lenyelni pedig nem lett volna képes a' dzsinnet' (paradicsom) minden boldogságáért. Arczának furcsa vonaglási közt, mind két kezét szájára tapasztva, rohant az ajtón kifelé, mintha megannyi ypecacuanhát nyelt volna, míg azonban gazdája 's kairói barátja látván a' siralmas torzképeket, mellyeket kínjában csinált, iszonyú kaczajra fakadtak, mellyet még akkor is alig tudtak mérsékelni, midőn az Effendit könybe lábbadt szemmel visszajőni látták.

‚Pusztúlás szálljon a' kafírok' szakállára! — kiálta ő — tűz égesse meg hitetlen apjokat! micsoda mérget adtál te nekünk, Ozman aga? Ez-e ama' gyümölcs, melly a' frankok' elméjét élesiti? Ha úgy van: csoda-e, hogy seregünket 's hajóhadainkat egymásra verik, paskolják? mert ha illy átkozott takarmányon kell tengeniök: kínjokban magát az ördögöt is megkergethetik.'

„Nem figyelmeztettelek e — monda Ozman — hogy ez olly porféka, mellyet előbb meg kell főzni?"

‚Főzni ide, főzni oda — dohogott az Effendi — egy igazhitű sem élhet olly eledellel, mellyet még a' szamár is megvetne. Még mindegyre számban az íze. Tölts még egy pohár dzsinnedvet, hogy még emlékezetétől is megszabadúljak. 'S ha eszed van, Ozman aga, hagyj fel te is a' burgonyaevés-

sel. Lehet, hogy a' frankoknak más alkotású gyomruk van, mint a' miénk. Miért ne? Isten az állatoknak sokféle nemét teremté. Látjuk, hogy a' teve fölhízik a' bogácstól 's más dudvától, mellyet a' ló, ha éhen kellene is vesznie, meg nem kóstolna. Így van hihetőleg a' dolog a' Dzsaurokkal is, kik talán hitetlenségökért vannak arra kárhoztatva, hogy ez átkozott gyümölcscsel élősködjenek.'

„De a' pezsgő és a' dzsin — kérdé Ozman mosolyogva — ezek is átokúl vannak-e nyakokba vetve?"

‚Allah mindenható — felelt áhítatos képpel az Effendi — 's irgalma még a' hitetlenekre is kiterjed. Ki tudja, nem azért engedett-e nekik részt ezekben, hogy büntetésül reájok szabott burgonyáikat annál könnyebben nyelhessék?'

Angolból **Lugossy.**

Magyar játékszíni krónika.

Sept. 26. Kronsteini harczjáték. — Komlósyné, mint szerződött új tag ma lépett fel először. Kedvezőt nem mondhatván ezen asszonyságról, mai napon inkább hallgatok, mert a' nem kedvezők' elmondására, szerződött tag levén, úgy is több alkalom lesz, mint én és velem sok színházjáró ohajtaná.

Sept. 27. Ismeretlenné (valljon minek ott a' czédulán mindig az a la Straniera?). Régi vendégünk, Schodelné, ma lépett fel ismét a' czimszerepben hosszabb távolléte után a' nézők' tapsai közt. Az opera' előadása ma különösen sikerült; karok, orchester pontosak. Schodelné jelesen énekelt. Conti' hangja is ma olly tiszta volt, millyen még színpadunkon alig. Udvarhelyi M., Éder Luiz, Erkel, Egressy B. mind dicséretesen munkáltak össze. **25.**

Sept. 28. Örökké. Sajnálnunk kellene, ha rosz vagy hiányos előadás által ezen különben kedvelt darab a' közönség' kegyéből kiesnék. Ferdinandot (ez előtt Egressy Gábor' szerepét) most László adta elég szorgalommal 's helyenként élénken, de nagyon egyszínűleg 's egy kissé finomtalanúl. Leghibásabb volt Mathild' meglepése. Az illyen dolgokat előre kellene kiszámolni 's ügyesen végrehajtani. Midőn Mathild benn zongoráz 's Ferdinand kinn hegedüvel kiséri 's amaz erre kijő, Ferdinandnak nem az ajtótól távol, hanem inkább az ajtóhoz közel kell vonulnia; mert a' ki kijő, természetesen előre néz, nem az ajtó mellé. Itt ugyan azt lehetne mondani, hogy a' színen az efféle dolgokat (meglátást vagy meg nem látást) a' tér' nyiltsága 's kicsinsége miatt különben is csak képzelni kell. Igaz, de hol a' képzelődést látszattal elősegíthetjük, mint különösen itt, 's hol a' tréfa épen ebben áll, azt minden esetre tenni kell. Mathild mind e' mellett meglátja Ferdinandot, de mintha nem látná, hamisan mosolygó ábrázattal előbbre megy 's midőn Ferdinand kézen ragadja feltett hamis szándékaként, meg nem lepetik, azonban szemei 's arcza folyvást jelentik ezen tréfának sikerültét (az iró' szándéka legalább ez). Ferdinand jő 's megütközik, bámul Mathild' rendületlenségén, de mind ezt nem valami inarticulált mormogásféle hanggal, hanem némán, arczjátékkal 's mozdulatokkal kell kifejezni. Mind ez magában kicsinység, de az illy apróságok teszik a' nem egészen aljas vigjátékokat olly érdekesekké, vagy ellenben éldelhetlenekké, ha nem sikerűlnek. Vármainé' (Komlóssyné) szerepét igen helyesen hogy nem férfi adja többé, de ne Komlóssyné. Nem szivesen teszszük bár, mert színésznéről, ki olly régen szolgál a' magyar közönségnek, keserves roszat mondani, de ki kell mondannunk, hogy ő nem a' pesti színpadra való. Legalább nagy szerepben ne lépne fel. Az a' siket, nehezen gördülő hang, a' régi iskolának természetlen, éneklő modorja a' szavalásban, mozdulatainak szegletessége nem tulajdonok, mellyekkel a' pesti színpadon megállni lehessen. Lendvayné a' kedves, szeretetreméltó Mathildot, olly jelesen adá, a' mint csak lehet. **V.**

Első felvonás után Jansa, a' bécsi conservatorium' rendes tanitója 's a' cs. k. hangászkar' tagja, ki (visszatérőleg legyen említve) e' hónap' 25d. is jelesen művészkedett színpadunkon, egy adagiót; második felvonás után egy önszerzette capricciót játszott hegedün a' közönség' tetszésére és többszöri tapsaira méltólag.

* * *

Sept. 29. Dériné' jutalomjátékáúl először: Mari, vagy a' rejtett szerelem. Opera, 3 felv. Castelli után ford. Szilágyi Pál. Muzsikáját irta Herold. Kevesebb számú néző jelent meg, mint a' szorgalmas és sokérdemü Dériné érdemlette volna: ezt leginkább annak akarjuk tulajdonitani, mert ezen opera, bár muzsikája szép, bár a' cselekvény benne érdekes, kissé már elavult. Egressynét kivéve, ki szokása szerint ügyetlen volt, a' többiek tetszéssel énekeltek. Zettelmannak ismét alkalmunk volt hallani szép tenor hangját. Dériné annyi koszorút kapott, hogy maga is megsokalhatta. Ezen koszorú-osztogató uraktól egy kis finomtalanság, akkor, midőn egy vagy legfelebb két koszorú kihajittatott, még a' 3. 4. és 5-diket is kidobálni. Illy dologgal nem jutalmazunk, hanem a' jutalmazást magát teszszük nevetségessé, és a' jutalmazandót hozzuk zavarba, 's mi okosság és mi mulatság van abban? **25.**

— Szombaton octob. 6. Barthané' jutalomjátékáúl először adatik: Peleskei notárius. Eredeti parodia 3 szakaszban 4 felvonással; irta Gaal. Muzsikáját szerzette Thern Károly. Az ismeretes ügyességü szerző' ezen legújabb elmemivére előre figyelmetessé teszszük a' tisztelt közönséget.

Egyveleg.

Stephenson' színházi gépezete. — A' színházi gépmüvészek eddigelé sokat tettek; egy ház egy pillantat alatt rommá leszen. Szellemek föllépnek és halandók varázs sebességgel tünnek el; egész város mélységbe sülyed, mint egy levél a' postai levélszekrénybe. A' deszkázat alatti gépezet olly tökéletes a' minő csak lehet, de felül a' díszitmények' változásaira nézve az intézetek igen nehézkesek és sokszor okoznak zavart. Mind ez Stephenson Macdonand' „Patent Theatre Machinery"-je által el van kerülve. Ennek segedelmével és harmad részével a' most szükséges személyzetnek, a' legnagyobb változások egyszerre, könnyen és szabatosan végeztetnek. Ha ezen gépezetet az ember mozgásba teszi, az oldalszinfalak egyszerre megjelennek és a' hátrész zavar és zörej nélkül egy pár percz alatt. Ezen gépezet nagy és kis színházban egyképen használható. A' készitmény csaknem egészen öntött vagy vert vasból áll, egyszersmind tüz elleni is; egy hónap alatt, az előadások' félbeszakasztása nélkül felállitható, és hozzá a' díszitményeket sem szükség változtatni. A' rá teendő költségek három év alatt a' munkabér' megtakarításából bekerülnek. Beazlay, ki tizen egy színházat épite, igen kedvezőleg nyilatkozott iránta 's azt igérte, hogy használni fogja, mihelyt még egy színházat épitend.

☞ Az Athenaeum' hivatala Zöldfa útczába, 267. szám alatti Jankovics-ház' első emeletébe tétetett által.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betüivel

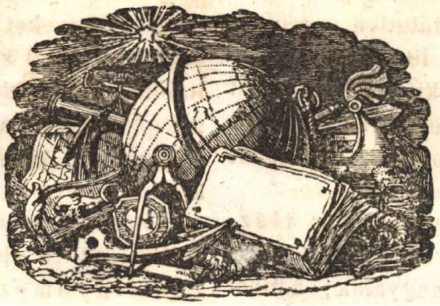

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

MÁSODIK ÉV.

Második félév. **Pest, october' 6. 1838.** **29. szám.**

Tartalom: Irói hivatás és critica *(Ochtinay Antal)*. — Próbamutatvány Klopstock' Messiásából *(Laszlavik Károly)*. — Napoleon' menyasszonya *(Kazinczy Gábor)*. — Magyar játékszíni krónika *(V. és 25.)* — Egyveleg *(Szerényi)*.

Irói hivatás és critica.

Wissenschaft.

Einem ist sie die hohe, die himmlische Göttin, dem andern
Eine tüchtige Kuh, die ihn mit Butter versorgt.
Schiller.

Minden munkásságunk gondolkodás, érzés és cselekvés; elméleti vagy gyakorlati; az az, munkálódunk vagy a' tudomány 's müvészet' idealis, vagy a' házi és polgári élet' realis körében; első esetben mint tudósok 's müvészek, a' másodikban mint házi gazdák vagy tisztviselők.

Az embereket cselekedeteik szerint szoktuk megitélni. Azért teszszük ezt, mivel belsejökbe nem láthatunk, a' belső ember' gondolatait, érzéseit és vágyait észre nem vehetjük, pedig ezt kellene megösmernünk, legalább kitalálnunk, hogy az ember' characterét igazságosan megitélhessük, mert a' külső ember a' belsőnek, cselekvésünk gondolkodásaink' és érzéseink' következései. A' literatura a' nemzet' gondolkodási, képzelődési és érzési munkásságának eredménye. Befolyása a' nemzeti élet' kifejlődésére végtelen, mivel nevelésre, oktatásra, önmüvelődésre használtatik 's századok által nemzedékről nemzedékre hat. Az újabb historicusok azért a' nemzeti élet' kifejlődése' mélyebb okát a' nemzeti literaturában keresik 's abból magyarázzák 's hogy a' diplomatia 's politica az eszmék' hatalmát elismeri, ezt az újabb történetek kétségtelenné teszik.

Magyarázatomból kitűnik a' literatura' fontossága 's az irói hivatás' szentsége. Ahhoz születni kell; ki e' pályához úgy szólván ellenállhatlan ösztönt nem érez, ki jeles tehetségekkel nem bir, azokat teljesen ki nem müveli, kinek keblét a' tudomány 's müvészet' érdeke nem lelkesíti, az igazság' és szépség nem vezércsillagai, lelkének nem legmélyebb vallása: az e' pályára hivatva nincs, az valaszszon mást, mert rajta nem boldogúl 's a' literaturának 's nemzetnek nem használhat. Minden ember alkalmas valamire, de literaturára kevés. Válaszszon azért kiki munkásságának olly kört, mellyben hajlomai 's müveltsége szerint legczélirányosabban hathat, ezt kivánják rendeltetésünk 's társasági életünk' czéljai. Ha tehetetlenek 's tudatlanok avatkoznak a' literaturába, úgy az nem haladhat, nem terjedhet, hasonló a' kiapadt vagy száraz forráshoz, mellyből víg csermelyek nem

szakadnak; ha pedig az irókban jó akarat 's az igazság' szent 's rendületlen szeretete hiányzik, elferdül az egész literatura 's vele együtt végre a' nemzeti élet' kifejlődése; mert megzavart források, eredjenek bár belőlök hajózható folyamok, elundokítják az áldást hozó elem' tisztaságát.

Lehetetlen ugyan, hogy az ember tisztán 's egyedül erkölcsi rúgók által ösztönöztessék. Nem vagyunk angyalok, hanem érzéki eszes lények, mik' munkásságában azért anyagi 's erkölcsi indító okok vegyesen kerülnek elő. Ezen anyagi rúgók magokban nem is roszak; akaratunknak, tetteinknek, nagyobb energiát adnak, életünk' fentartását, jólétünket, sőt tökéletesülésünket előmozdítják, ha az ész' fensőbb erkölcsi törvényeivel nem ellenkeznek. Így p. o. a' pénz' keresete magában nem gáncsolandó; mert életünk' fentartásának nélkülezhetlen eszköze. Pénzt pedig munka által szerzünk; minél fogva az szükségkép fizettetik, életben szintúgy mint literaturában. A' jeles, jótékony hatású tettet, helyben hagyás 's méltó dicséret követi, 's ha minden tekintetben megkülönböztetett, vagy épen rendkivüli, érdemlett hírnév, sőt örökös dicsőség. A' cselekvő erre bizton számolhat, mert ezen okozat okával szükségkép össze van kapcsolva, 's a' hol az emberi akarat' határozatára rendkivüli rúgók szükségesek, azok helyesen is használtatnak. Midőn a' szigeti hős utólsó menetéhez készült, erős keblében azon képzelet széleszthető a' halál' borzalmait, hogy tettének emlékezete a' hálás utódokban fennmaradand 's a' honfiakat hazaszeretetre buzdítandja. Helyesen énekel azért Klopstock:

Hell klingt des Ruhmes lockender Silberton,
Und die Unsterblichkeit ist ein grosser Gedanke,
Ist des Schweisses des Edeln werth!

A' pénz 's hírnév vágyától eredő indító okok tehát magokban helyesek 's csak akkor megvetendők, ha igazi czéljaikat tévesztik. Ha a' dicsőség' ingere herostratusi dühhé válik, akkor őrültség; mert gaztettek csak gyalázatunkat örökítik; vagy ha alacsony hiúsággá fajúl, melly aljas, és dibdábságokban keres dicsőségét; illy pulya lelkektől soha nagyot nem várhatni. A' pénz' keresete pedig akkor kárhoztatandó, ha mások' rövidségével van összekötve, vagy literaturában: ha pénzért igazság ellen írunk, előitéleteket és tévelygéseket terjesztve. E' tekintetben két esetet meg kell különböztetnünk: pénzért előitéleteket és tévelygéseket terjeszthetünk vagy meggyőződésünk szerint, vagy annak ellenére. Az első esetben a' betulajdonítás kisebb, mert őszintén szólunk, belsőnk' sugallásával összeegyezőleg, ámbár nem hiba nélkül; az író' első kötelessége levén az igazság' kinyomozása, második annak bátor kimondása. Legfelsőbb fokra hág a' betulajdonítás, ha az író önmeggyőződése ellen pénzért vagy hivatalért fogalmakat zavar, 's az igazságot elhomályosítani törekszik; ez igazi vétek 's az érte aratott pénz zsold. Illy iró, ha a' becsületes ember' nevét sem kiméli 's characterét rágalmakkal bepiszkolni igyekszik, igazi bérlett szolga, sőt literaturai útonálló.

Életben a' hibás 's vétkes munkásság' a' törvényhatóságok' ellenőrkedése alatt áll, literaturában a' critica és a' közvélemény pótolják ki némileg helyét. Tisztje az elsőnek a' maradandó becsű munkákat a' haszonvehetlenektől elkülönzeni, hogy a' nemzet mindenkori müvelődési használatára fentartassanak; azért a' critica itéletét egyedül belbecsök határozhatja, tehát semmiképen külső viszonyok mint az írók' fizetése, hiusága stb. Illyesmikkel a' critica' általjában nem gondolhat, sőt ha illy rúgók, czéljaikat tévesztve, az igazság' elhomályosítására 's ennélfogva a' literatura' elferdítésére vezetnek, köteles ellenök 's eredő következéseik ellen minden kezében levő fegyverrel csatázni; mert az igazság csak küzdve az előitélettel és tévelygéssel állhat fenn 's ott helyt nem foglalhat, hol ezen bálványok imádókat találnak.

Ezeń gondolatokat, megvallom a' Hirnök' 65. számi szemléje ébresztette bennem fel, azon erkölcsi csömör által, mellyet kivált annak jegyzése' olvasásakor érzettem. „Ezer író közt széles e' világon, mond Csató Pál, magát igen jól ösmerve, alig van egy, ki az irásra főképen vagy tisztán erkölcsi rúgók által határoztatnék.“ Tisztán igen; mert nem vagyunk tiszta, erkölcsi, anyagtalan lények; erről azonban itt annál kevésbbé lehet szó, minél bizonyosabb, hogy ezen előretétel elő sem kerülhete; de főképen,

az akaratunk 's cselekvésünk' határozó okáról igen beszélhetünk. Így állván a' dolog, kérdezem Csató Pált, mik nézete szerint az iróí munkásság' határozó okai? „Az irás, mond ő folytatva, sokkal több fáradságba 's megerőtetésbe kerül akármelly embernek is, hogysem arra 's az ahhoz való készületekre, magát egy könnyen eltökélné, ha a' természet épen az őt lenyomó és nyűgöző testiségbe nem rejtett volna ösztönöket, mellyek csüggedező szellemi erejét újabb meg újabb munkásságra bírják. Innen már, a' ki csak egy kevés psychologiával bír is, könnyen kiveheti azon rúgókat 's azok' hatalmát és sorát, mellyektől az író általjában véve izgattatik. Legelső t. i. 's leghatalmasabb ezek közt a' kenyér; második a' hiuság; harmadik a' szenvedélyek, leginkább a' hir — kincs- és bosszuszomj; 's csak negyedik az ügy, tudomány, igazság, emberiség 's más erkölcsi rúgók. Ez így van. Illyen az ember.“ Az ember hajlandó subjectivitása' elhomályosított szemüvege által a' külvilágot tekintgetni 's így Csató Pál' végső itélete sokkal igazabb lett volna, ha nem általában az emberről, hanem pusztán önmagáról szól. Mit? ezer író közül csak egy határoztatnék igazság, tudomány, 's emberiség által, 's 999 kincs, hiuság 's bosszú' szomjától? A' magyar literatura nem számlál ezer írót; tehát köztök egy sem ír a' tudomány 's igazság' érdekétől vezetve? Magyar literátorok, ez hálátokat kivánja! De nem, Csató Pál azonnal elfelejti mit mondott; felállítja az iróí munkásság' scaláját, 's ebben a' scálában a' tudomány 's igazság' rugója a' negyedik helyet foglalja el. Hogy értsük ezt? Háromszorosan hathatósabbak-e a' kincs- hir- 's bosszúszomj ingerei az íróban, mint a' tudományé és igazságé? Így lehetetlen, hogy az írók a' tudomány 's igazság' érdekében írjanak, lehetetlen a' tudományok, müvészetek, 's az igazság' haladása és terjedése. — Vagy tán csak az iróí munkásság három negyede határoztatik hír-, kincs- és bosszuszomjtól, 's egy negyede még is a' tudomány 's igazság' érdekeitől; mi ámbár magában elég kevés, elébbi állításától szörnyen eltér; ott tudniillik ezer író közül csak egy határoztatik erkölcsi rugók által, itt minden negyedik. De fogjuk fel a' dolgot egy kissé tisztábban mint Csató Pál, kinek psychologiája szintúgy szalma lábon áll

mint logicája. Kincs- 's hírszomjtól igazán csak az határoztatik, ki összeütközés' esetében nem a' tudomány 's igazság, hanem személyes érdekektől vezettetik; mert a' ki tudományt 's igazságot pártfogolva ír, az érte' aratott pénzt 's hírenevet hasznos 's czélszerű munkássága' természetes jutalmának tekintheti: lord Byron is fizettetett Murraytól jobban mint napjainkban akármelly más író; Eszterházy herczeg sem szolgál ingyen, 's mondhatni-e, hogy lord Byron pénzért írt, Eszterházy herczeg pénzért szolgál? Ha tehát Csató Pál azt mondja, hogy ¾-de a' literátoroknak kincs-, hír- 's bosszuszomjtól ösztönöztetik írásra; igazán azt állítja, hogy ezen gyalázatos rugóktól jobb meggyőződés 's a' tudomány 's igazság' erdékei ellenére határoztatik, 's tehát e' testület' csak egy negyede becsületes ember; mert ezen nevet világ 's isten előtt csak az érdemelheti, ki önérdekeit az igazság' kárával nem mozdítja elő. A' magyar literatorokat tehát Csató Pál, a' mint látni, legkedvezőbb magyarázat' esetében is végtelenül lekötelezi, valódi becsöket a' közönség előtt az igazi világításban tüntetvén ki. — Legfurcsább pedig psychologiai oka. Az írás Csató szerint olly sok „fáradságba“ 's olly nagy „megerőltetésbe“ kerül, hogy arra az embert csak a' leganyagibb 's leghathatósabb rúgók birhatják; mintha az írók bivalok' valamelly neme volnának, mellyeket csak vasvilla szurkálással birhatni munkásságra. Szegény Csató! ha irónak született volna, így nem beszélne! A' kitünő tehetség természetösztönileg hajt irásrá. Ovidiust hiába veré atyja verseiért; fájdalmában igéré ugyan, hogy többé nem költ, de versben igéré azt. Schiller a' természettől költésznek teremtetett, 's midőn őt a' sors orvosi pályára veté, megszökött, hogy hivatásának eleget tehessen. Newton dolgozásai közt elfelejté az evést, ivást; neki a' tudomány mindent kipótla, minden földi örömet, még a' szerelemét is; túl nyolczvanadik évén szűzen szállt sírjába. 'S illy élénk ösztön' kielégítése nem lehet kéj nélkül; a' mire pedig születünk, az könnyű. A' szerek' összegyüjtése, rendezése, gondolatink' első alakítása, fáradságba kerülhetnek; de az eszmék' fogantatása, az elrendezett anyag' kiképezése, kéj 's éldelet; az e' pályára született e' munka közt elemében érzi

magát 's Goethe' annyiszor használt szavai szerint „mit urkräftigem Behagen" viszi azt végbez. — A' szemleíró ezen magyarázatunkkal alkalmasint nem fog megelégedni; mert a' rá következő szavakban sorainak más értelmet ád. „Minden, mit e' részben szigorú morállal az irótól kivánhatni csak az, hogy ha főrugója nem erkölcsi eszme vagy tekintet is, de irását mindig az erkölcsi eszmék és törvények szabályozzák. Például, írjon valaki hiuságból, de írjon jót, legalább ne ártalmast; írjon bár boszúból, de írjon igazat, ne rágalmat, ne hazugságot stb." Mindig? Ez ellenmondás fogalomban! Hiuságból nem lehet jót, boszuból igazat írni soha! Mig ösztönink az emberiség' czéljait, a' jót 's igazat előmozdítják, törvényesen munkálódnak; a' hirvágy csak akkor alacsonyúl hiusággá, ha az ember jobbat ismerve, a' kor' hamis ízlésének hódol, vagy mint mondám, dibdábságokban keres dicsőséget; a' boszú, melly az igazságot tartja szembe, nem boszú, hanem nemes, igazságos harczban ellenségeink ellen mutatkozó harag, 's ezen indulat boszúra csak akkor változik át, ha az igazságot mellőzve a' hazugság 's rágalom fegyvereihez nyúlunk. Ezek egyszerű, igen fogható dolgok, de Csató' fogalmait psychologiái mind a' mellett felülhaladják. — „Innen következik — így rekeszti be szemleírónk épületes jegyzését — hogy halálosabb és felingerlőbb döfést nem ejthet írón senki, mint a' méltánytalan 's elzúzni akaró critica, melly t. i. nyiltan, árnyékolatlanúl 's kimélet nélkül mondja ki rá ezen itéletet: munkád rosz, magad nem írónak termettél! (meg kell jegyezni, hogy az illy itélet 100 eset közül legalább is 80szor igazságtalan) mert itt az író két legfőbb rúgójában 's érdekében sértetik meg u. m. hiúságában és kenyerében." Mindenható kaczaj meg ne ölj! Tehát ha egy ad stivam natus, a' helyett hogy ekéjét szorgalmasan kezelné, a' magyar literaturában, a' tudomány 's igazság' kárával, kontárkodik; vagy egy más pénz-, hír- vagy bosszuszomjtól izgatva, minden igazság, isten, ember 's haza ellen firkál, a' critica türje nyomorultságát 's gaztetteit? Életben a' haszonvehetlen tisztviselőt helyéről el szokták mozdítani, hogy jobbnak útjába ne álljon; mert a' haza' boldogsága csak úgy állhat fen, ha kiki helyén kötelességét teljesíti 's arra alkalmatos 's tehetséggel bir; a' gazembereket pedig, tolvajokat 's útonállókat be szokták börtönözni, deresre húzatni, vagy épen ég és föld közé felmagasztalni. De ez Csató Pál szerint igazságtalanság; mert hiszen a' tolvaj 's útonálló is pénz vagy boszú-vágyból vezettetik, igazságtalanság tehát őket keresetökben 's szenvedélyeik kielégitésében gátlani? Igen; ezen itéletek bizonyosan 100 esetben 80szor igazságtalanok! Quousque tandem abutere patientia nostra!

Szinte tréfásra fordúlt beszédem, ámbár a' tárgy igen komoly, 's az állitások minden becsületérző íróra sértők lehetnének, ha olly alaptalanok 's fonákok nem volnának. Előbbi értekezésemben *) megmutattam, mikép literaturánk' kezdetében az írók' munkássága nem csak nem jutalmaztatott, hanem annak fontossága el sem ismertetett, úgy hogy életben inkább a' kaczaj 's gúny mint a' becsülés' tárgyai valának. De épen mivel Csató' scálája nem volt az övék, tiszta, pusztán az ügy szentségétől buzdított törekvései sikerűlének 's megveték literaturánk' első alapjait. Kazinczy Ferencz, mint Kölcsey' emlékbeszédéből látjuk, feláldozá az ügynek magát 's vagyonát; de felizgatója is leve literaturánk' legújabb szakának 's neve köztünk el nem enyészend. Csató Pál fonák elméletje szerint tehát literaturánk' eredménye 's létezése is magyarázhatlan. Általában eddig az írók' dolgozatai olly roszúl fizettettek 's olvasóik' száma olly csekély volt, hogy a' szemleíró' első két rúgói: a' pénz- 's hírvágy igen silány kielégítést találának, 's ha napjainkban illynemű szenvedélyek az írók közt mutatkoznak, jele, hogy literaturánk némi becsre talált: de a' két magyar haza' olvasó közönségét hívom tanúságúl, ¾ a' magyar literatoroknak vezettetik-e pénz-, hír- és bosszuszomjtól? Ezen állítást Csató Pál a' tapasztalásból nem meríthette, ha csak hozzá a' psychologiai adatokat önkebléből nem szedte. A' mint valóban minden oda is mutat, hogy ezen egész, itt szóba hozott psychologiai 's logicai nyomorúság, velejében nem más, mint önmaga becses irói munkásságának áldatlan apologiája.

Ochtinay Antal.

*) A' Társalkodó' 75. számában.

PRÓBAMUTATVÁNY
Klopstock' Messiásából.

—

Jeruzsalem mellett hegy nyúlik az égbe keletről,
Mellynek csúcsa — miként szentek' szentébe — magához
Immár több ízben befogadta az isteni mestert,
A' mikor éjjeleit csak az atyja' szemének előtte
Éber imádságban komolyan töltötte keresztül.
Jézus e' hegynek ment. Vele indula János — a' jámbor —
A' látnoksirokig, könyörögni ez égi baráttal.
Innen az idvezítő föllépe a' sziklatetőre.
Hol feltornyosodó Mariának bérczirül őtet
Fény sugarozta körül, csillláma nagy áldozatának,
Melly e' hasonlatban már most békéltete istent.
Pálma terült körülötte hüsen, 's arczára szelíd lég,
Mint a' jelenlévő isten' suhogása omolt el.
És a' seraph, ki leszállt az urat szolgálni a' földre —
Egy pár illatozó czédrusnál, ünnepi mezben
Állt Gábor, 's el lön mélyedve az emberi üdvön,
'S győzelmén az öröklétnek, mikor épen előtte
Krisztus az atyja felé halkkal léptetve haladt el.
Gábor tudta, hogy itt van a' megváltási időszak.
E' tudat őt bájjal tölté, a' ki csöndesen igy szólt:
Fogsz-e egész éjjel, oh isteni férfi! könyörgni?
A' vagy tán lankadt tested feludulni kivánna?
És én halhatlan födnek ha szerezzek-e álmot?
Már a' lágy balzam', 's czédrus' csemetéje virúlón
Terjed el ágaival. 'S hol látnokok alszanak, ottan
A' hüvös földön nyugodalmas moh van alattan.
Oh szent férfi! neked ebből készítsek-e ágyat?
Ah! mi kifáradt vagy, mi sokat birsz türni e' földön,
Megváltó! forró szeretetből az emberi népért.
Ő végzé. Krisztus rá áldást inte szemével,
'S állt komolyúl a' bércz' ormán, nem messze az éghez,
Isten előtt könyörögve. A' föld fenzúga alatta,
'S a' mélység' kapuin más lárma üvölte keresztül,
Hogy meghallották a' hatalmas szózatot ott lenn.
Mert nem az átoknak vala ez többé szava, eztet
Nem villám, és nem zivatar hirdette a' földnek.
Áldásnak szava volt e' hang, melly egykor a' földet
Halhatlan szépség által megujítni határzá.
Szerte az alkonynak kellemteli szürkületében
Halmok nyílának, mint hajdan az édeni földön.
Jézus az atyjával kitekinte a' végtelen éjbe,
És szólván ennyit tuda mondani emberi hangon:
Isten, atyám! az örök frigy', 's üdvnek napja közel van;
A' nap, melly engem választa nagyobbszerű műre,
Mint vala az, mikor e' mindent egyesülve teremtők.
Olly szép, olly ragyogó nekem e' nap, a' milly vala akkor,
Hogy tul az évsorokon pillantva, az isteni szemmel
Megjegyzettem időt fényesben láttuk előttünk.
Csak te tudod, mi egyelműen rendeltük el akkor
A' váltás' mivét mi: te, én 's a' szellem előre.
A' nagy öröklétben némán, nem birva teremtményt,
Éltünk egymásban. Tele isteni szeretetünkkel
Néztük az embereket, kik még nem voltanak akkor.
Ah! Éden' boldog gyerekit mint törte meg inség,
Por most ők, 's bűntől feketék; halhatlanok egykor.
Láttam ez inséget, te atyám! könyeimre tekintél,
'S mondád: Ujrateremtsük elő képünkre az embert!
És elvégeztük titkos vérbékulet által,
Ádámnak fiait megujítni az istenalakra.
'S én elválasztám megtenni ez isteni munkát.
Végnélküli atyám! te tudod, 's a' mennyek, azóta
E' megalázásom' mi egész szivembül ohajtám.
Föld, mi gyakorta valál távol kicsiséged' ölében
Választott, kedves czélom! 'S oh, szent haza, Kánán!
Milly sokszor függtek szemeim merevedve a' halmon,
Mellyen a' frigy' vérét szemléltem özönleni már is.
'S mint reszket szívem hullámzó, édes örömtül,
Hogy már olly régtől vagyok ember, 's annyi igaz gyül
Hozzám, és majdan most mindenik emberi nemzet
Fogja nekem szentelni magát. Itt fekszem előtted,
Képed' díszeivel, vonalával az emberiségnek,
És könyörögve, atyám! de hamar fog itéleted engem,
Vérrel elektelenitettet fektetni a' porba.
Már hallak távol érkezni, birája a' földnek!
És egyedül, 's kérlelhetlen közelítni egedhez.
'S borzadalom ráz meg, melly érezhetlen egészen
A' szellemnömnek, és lenne az akkor is, őtet
Ha sujtná haragod. Már látom az éjjeli kertet
Elhúzódni felém, 's leborúlva a' porba előtted
Fekszem, imádkozom, és a' halál' veritéke csigáz el.
Itt vagyok, íme atyám! 's akarom mély szófogadással
A' te itéletedet, 's haragát eltürni az égnek.
Végtelen! illy haragot nem birt képzelni halandó,
'S senki öröklétüt gyilkoltan örökre, egészen
Érzeni nem tuda még. Istent maga érte csak isten
Engesztelni. Világ' bírája jer! Itt vagyok! ölj meg,
És örök áldozatom' békítésedre fogadd el.
Még szabadon kérhetlek, atyám! 's megnyílnak a' mennyek,
És a' seraphseregek fognak diadalmas örömmel
Engem fönséges trónodhoz visszavezetni.
De akarok szenvedni, a' mit megfogni seraphok,
'S nem birnak cherubok mély vizsgálásaik által;
Én, a' halál' iszonyát akarom szenvedni, az isten!
Szóla tovább: fejemet, mond ő, emelem föl az égre,
És kezem' a' felhőkbe, 's neked lelkembe' megeskszem,
Isten, mint te, hogy én akarom megváltni az embert.
Szólt, 's fölkelt. Arczát lélekbék ülte, 's komolyság,
És könyör, és fönség, állván istennek előtte.

Laszlavik Károly.

Napoleon' menyasszonya.

Franczia novella.

Limousin' és Pitou' határán, a' Vienne' partján, egy völgy nyulik el, melly arra látszik teremtve, hogy a' világtól megrepesztett szívnek menedékűl szolgáljon. Az itt igen széles folyam szelíden simúl el; néhol-művelt szírtek környezik, repkény- 's vadborággal füzérekként koszorúzottak, 's zöld és fris rétek, ott elszórt tiszta kunyhók, 's rámákúl e' szép képhez, bokros halmok.

Egy facsoportból szerény tornyai nyúlnak föl egy vén kastélynak; udvarát most fű lepte el; az egész puszta 's dőledéknek látszik. Moh födi a' falakat, mellyek' hasadékain víz bugyog föl; nem rom ez, de elhagyott lak. Benyomása olly fájdalmas, hogy fölötte elfeledjük a' mosolygó tájt, mi lábunk előtt nyúlik el.

1805. decemb. 10. e' most olly szomor lak, zajteljes öröm' tekintetét adá. A' terem' nagy kandallójában vidor tűz sustorga föl; körüle egy nevető, ivó 's dalló kör; 's a' zajon át néha egy gyermekhang zenge át, e' kiáltással: vive l'Empereur!

Az austerliczi csata' híre épen most jött meg, 's az egész császárságban nem volt hely, hűvebb sziveket rejtő, mint e' szerény lak.

Lambert kapitány Napoleon alatt csatázta az olasz táborzásokat; Aegyptbe követé, 's Jaffában csak azért menekűlt meg a' mirígytől, hogy az abukiri csatában megsebesíttessék. A' holtak közt lelék; még lehelt, de a' számtalan seb, mi ellepte, kevés reményt hagya mentésére. Bonaparte a' kórházba jött, midőn a' többiek épen elhatárzák fölhagyni vele.

— Nem, mondá, ez bajnok; akarom, hogy meggyógyíttassék.

Az legalább annyira sükerűlt, hogy tábornagyával hajóra ülhete Francziaország felé. Vágyék nejét látni, kit terhességben hagya el; örűlt gyermekének, kit még nem ismere; de midőn ifju tábornagyától, kinek éltét köszöné, válni kellett: elfelede hazát és családot; csaknem a' kerekek alól ragadtatott ki, azon perczben, midőn a' jövőbeli császár' kocsia Paris felé robogott.

Osztályának egy granátosa, mint ő, megsebesített, 's szerinte istenítő vezérét, esküvék, kapitányát nem hagyni el soha. Mindkettőt fölbonthatlan kötelék füzé egymáshoz; együtt szenvedtek, együtt csatáztak; az egyik, ugy szólva, a' másiknak egy részét tevé. Micsoda gyönyört lelhete Lambert, táborzásait beszélni, ha Heslin ott nem lett volna, egy „Igen"nel esni szavába, mintegy bizonyítandó az igazságot? 's valljon mi lett volna a' szegény Heslinből, ha a' kapitány' ruháit tisztítni, szobáját rendezni, 's aztán vele inni 's pipáznia nem kellett volna?

Nagy türelmetlenűl indúltak meg Poitu felé, mert Lambert sok ideig nem vőn nejétől semmi hírt. Terveket csinált, kis fia' hadfiúi nevelésére, ki egykor atyját a' seregnél kitöltse, 's mint ő, szeresse a' kis káplárt.

Végre megpillanták a' völgyet; Morand' hegyes tornyainak körrajzai föltüntek az égő estégen. Lambert megállt, szemei telve könyűkkel; hallá a' pásztorok' dalait, olly megkapókat ez órában, hol minden melodia lesz; elnyelé pillanatival a' kört, mi még családától elválasztá.

— Előre, Heslin! kiálta.

Mindketten átmentek az erdőn, 's midőn az udvarra léptek, Heslin elől ment, még ura mélyen megindúlva követé. A' katona csakhamar egy éves lánygyermekkel karán, jött elébe, ki mihelyt atyját megpillantá, mosolygva nyujtá felé kis karait.

— Itt van, kapitány, a' granátos.

E' víg szavak különösen ütének el Heslin' arcza' 's hangjától. Olly zavartnak látszék, hogy tüstént ki kellett találni: itt valami baleset történt.

— És az anya! az anya! — kiálta Lambert, a' házba rohanván.

Egy nőt lele ott gyászruhában. Fölált; Orsolya kisasszony volt. A' Morand-kastély övé vala; Lambert, bérlője' fia, a' forradalomban megvevé; de a' helyett, hogy az egykori birtokosnét onnan kiűzte volna, kérte, maradjon ott lakni, 's igéré, hogy védni fogja.

Lambert magán kül volt, midőn itt Orsolyát egyedűl lelé.

— Hol van ő? riada.

— Istennél! felele szelíd hanggal. Önért 's értünk könyörög.

A' szerencsétlen sírni kezde, 's gyermekét csókokkal árasztá el. A' kicsiny félt, 's kezeit Orsolya felé nyujtá. — Több nap csendes kétségbeesésben telt el; csak a' kis Leonie szelidítheté azt kissé; Orsolya nem hagyá el a' szegényt; az ő csúf hüvelyét angyallélek

laká. Ő ápolta Lambert' nejét, 's vevé utolsó sohaját, 's megfogadta neki, hogy egészen a' szegény árvának szentelendi magát. Anyaként szerette ezt; ő maga jókor árva lőn, 's csúfsága által mindenből kizárva, az élet' boldogságát nem ismeré soha.

A' kapitány, tetsző durvasága' daczára, képes vala szelíd érzelmekre. Fölfogá ez elszánás' nemességét, 's egészen Orsolyára hagyá lánya' nevelését; egyetlenegy pontnak — Napoleonnak — kivételével, ő maga uralkodék egész szeszélye szerint a' gyermek fölött.

— Ha nem szolgálhatja őt, mondá a' kapitány, imádnia kell; ha nem veendi életét; szíve, kell, hogy az övé legyen; ez minden, a' mit neki nyujthatok. Igen, ha fiú volna!

A' gyermek így különös nevelést vőn. Az atya tábornagyáról beszélt vele, mig a' nevelőné, álmadozó lelkek' módja szerint, ama' túlvilági körökbe ragadta; a' lány mindent költőite. Napoleon isten lőn.

Az austerlitzi csatakor Leonie két éves vala. A' győzelem Morandban vad zajjal ünnepelteték. Lambert és Heslin a' császár' egészségeért ittak; Orsolya imádkozék; Leonie dalla.

— Az osztrákok és oroszok megverettek! Átkozott golyó! — kiálta Lambert, falábára mutatva.

— Ah, ha én a' császárt csak egyetlenegyszer láttam volna! tevén hozzá a' kis lány.

Ki nem ismeri azon halvány gyermekeket, kiknek lelke a' szemekbe látszik menekültnek, kiknek válaszaik meglepnek, 's még inkább érzelemnyilvánításaik; sohajtva valljuk meg magunknak: mi kár! nem fog élni! — Illyen volt Leonie. Égő képzeterője Orsolya' nevelése által jókor kimüvelve, 's atyjától egyetlen egy pontra vezéreltetve, néhanéha embererő fölötti túlfeszültség' characterét vevé föl.

Szíve és feje túlemelék korán; e' hajlamok minden évvel növekvének; a' nagytábor' minden harczjelentése magasítá lelkesülését. Lépésről lépésre követé a' császárt. Először csak gyermeki vonzalom volt ez, később szenvedély lőn belőle, melly annál lángolóbb leve, minél szokatlanabb volt. A' harcztér volt az ür, mellyben élte mozgott. A' szegény gyermek! Nem volt anyja, ki vele istenről mulatozhatnék, 's atyja nem ismere mást, mint Napoleont!

A' Maria Luizávali menyekző' alkalmával halt meg Orsolya. Azon percz vala, midőn Leonienek legnagyobb szüksége volt rá, mikor üdves intésekkel ismét jóvá tehette volna a' roszat, mit gyöngéd szive, akarata ellen, okozott. Végre átlátta rosz tanítása' előmeneteleit, de most már későn. Nem vala képes elkezdett müvét megjavítni. Utósó szavai imádság voltak növendéke' boldogságaért, imádság, élte' nyugalmaért. Pillanthatott Orsolya a' jövőbe? Átlátni a' fellegeket, mik azt gyönge szemeinktől elfödik?

Kazinczy Gábor.

(Vége következik.)

Magyar játékszini krónika.

Sept. 30. Először: Álom-élet, vagy a' párisi szép hímvarrónő. Szinjáték 4 felv. Franz József után fordította Komlóssy Ferencz. — Markitta, hímvarrónő (Déryné), kibe egy asztalos legény szerelmes, nagyravágyásból, mert egy marquis (egyébiránt hamis játszó) is jár utána, elutasítja az asztalos legényt, de ki mind a' mellett másnap a' feleletért eljőni igérkezik. Markitta' anyjához imádkozik lefekvés előtt áldásért 's ez abban áll, hogy egész sorsát megálmodja: eleinte dús pazarló, utóbb mindig alább alább szállva vég inségre jutna, midőn fölébred az asztalos legény' zörgésére, kit ekkor természetesen igen szivesen fogad. Hogy az álomból a' közönség is lásson valamit, Markittának magának kell azt eljátszani, a' hozzá tartozókkal együtt, mi egy kissé vakmerő fogás; de ha magunkat rajta egyszer túl tettük, a' mü elég érdekes, vagy inkább tanulságos az érdek' rovására. Az előadás jó. **V.**

Octob. 1. Marót bán. A' mai előadást az elhanyaglottak közé lehet számítani. Szinészeinktől még nem igen lehet várni, hogy az eredeti darabokat, kivált a' mélyebb characterüeket, magoknak a' szerzőknek megelégedésére adják, vagy ha történt is már illyesmi, vak szerencsének kell tulajdonítani. A' szerzők' lelkében olly élénken van minden kép, gondolat, szó és annak bélyegző kifejezése; ezeket meglelkesíteni csak olly szinész képes, ki a' münek lelkébe hatott. A' mi szinészeink, egykettőt kivéve, ritkán tudnak a' darabból többet mint saját szerepeiket, sőt némellyik még ezt sem, 's hogyan lehessen aztán így minden szint, árnyéklatot, helyezetet felfogni, nem képzelhetem; ez valódi tündérség volna! Egy részben szinészeink magok, de főkép a' körülmények ennek okai. Nálunk magok a' rendezők, kiknek hivatalos tisztök volna, sem ismerik jól a' darabokat, hanem csak szaggatva, töredékesen, mit azon sok hiba bizonyit, mellyet a' darab' mechanicai előadásához tartozókban tapasztalunk. A' müvészet' épületére felette kevés történik, felette kevés előkészületek vannak és lehettek mind eddig. A' részvényes társaság minden tiszteletünket érdemli: de az mind eddig pénz-erején és (tegyük hozzá) szellemi erején is fölül van, hogy a' müvészetre nézve több ügyelet legyen; e' czélra országos segedelem, és másképen alakított igazgatás kell mint a' mostani. De visszatérek tárgyamhoz. Nem követelem azt, mint mondám, szinészeinktől, hogy, midőn Marót bánt adják, Vörösmartyt, vagy midőn Adorjánok 's Jenőket, Jósikát elegitsék ki játékaikkal, de annyit teljes igazsággal követelhetek, hogy a' néző-

ket, kik mélyebben nem ismerik a' darabot és csak szembeötlő hibákat láthatnak, elégítsék ki. A' mai előadásban a' szerepek jól voltak betanulva, de hibázott a' kedv, a' lélek, melly a' többi előadásokat emelte. Úgy látszott, mintha színészeinknek valami bajok volna, mintha lelkök nem volna a' színpadon. Ezen kivül sok disztelen hiba botránkoztatott: elöször, Haszán' serege, kiknek urokat be kellene várni, keresztül szaladt a' színpadon, mielőtt az bejött 's nagy ügygyel bajjal téríttetett vissza. Haszánnak sem kelle olly soká késnie; ő az utólsókkal már bejöhet, de szólnia csak a' megállapodás után kell. Másodszor, Marótnak a' sírboltban észrevétlenül kellene hátul egy sír megett állani 's Bartha fényes ruhában (legalább köpönyegbe lehetett volna burkolva), a' katonasor' végén kénytelen állni, mint valami tábornok. Minek ott az a' sok katona és nép? A' csoport' sokaságát mindig a' hely' nagyságához kellene mérni. Ez a' rendező' hanyagsága. Harmadszor, Bartha beszélni kezd a' sírboltban mielőtt a' nép kitakorodnék. Ez már azért sem jó, mert a' színésznek ügyelni kell, hogy megértessék 's nehogy mozgások vagy épen katonai evolutiók által a' figyelem félre fordíttassék. Marót akkor szól csak, midőn mind eltakarodtak, 's csend van: „Ez hát a' vég a' mellyért fáradunk!" Negyedszer, Lendvaynak (Bod) ki kellett volna hivatni, 's nem hivatott csak igen későn, 's így későbben térhetvén vissza, következett, hogy ötödször, Bartha a' sírboltban e' szavakat: „Szerencsés vőlegény, elő, elő itt van menyasszonyod!" a' színfalaknak mondja el, mert a' vőlegény (Bod) még nem volt jelen. Hatodszor szinte elkésett Lendvay, midőn Bartha ezen szavakat mondja: „És ő is (Bod) isten' képe" stb. Ezeket nem lehet ugyan óriási hibáknak mondani, de az előadást foránkká teszik, 's illyen apró hibákkal a' legjobb darabot is felforgathatni. Még néhány jegyzést: A' sírbolt több koporsót 's gyász decoratiót kiván, különben ezen szavak: „Ti rég elhamvadt ősök' árnyai!" igen roszúl hangzanak az üres teremben. Továbbá e' szavak: „Ti drága ősök mit néztek le rám?" nem csak apró, hanem egypár nagy képpel is ékített teremet kívánnának; különben is illyen teremre többször lehetne szükség a' magyar darabokban, mellyek talán csak megérdemlenék a' pártoltatást mig sokszor fordított parodiákra olly gazdagon készülnek a' diszítmények.

Octob. 2. Bérletszünéssel: Beatrice di Tenda. Schodelné mint vendég. Számos néző.

Octob. 3. Pókaiak másodszor. Igen kevés néző.

Octob. 4. Jansa' nagy hangversenye, mellynek számai következők voltak: 1) Bájsíp' ouverturája; 2) Hegedű concert' adagiója és finaléja; szerzé és előadá Jansa; 3) „Két álom" czimü dal, két hangra zongora és két violoncello kisérettel; előadák: Schodelné, Conti, Erkel, Schlesinger és Weindl; 4) Változatok fuvolán nemzeti themára; szerzette Rosenkranz József, előadá Doppler Ferencz; 5) Phantasia és változatok magyar motiv felett zongorá- és hegedűre, szerzé Erkel, a' színházi hangászkar-igazgató, előadá Jansa, és a' szerző. — A' negyedik szám legtöbb tetszést nyert; a' 3dik, bár mi jól volt is exequálva, nem igen hatott. A' hangversenyt amaz ismeretes vígjáték: Kastély az országuton előzte meg, mellyben Bartha és Kovácsné kitünő szerencsével szoktak játszani 's ma is jelesen vivék szerepeiket. Bartha a' koldus-énekkel kissé túlzott, azonban ubi plura nitent.... Nézö, Schodelné és Jansa' daczára is, feltünöleg kevés, mit a' rosz időnek tulajdonitanánk, ha nem tudnók, hogy a' magyar közönségnek a' hangversenyek nem igen kellenek. Emlékezem, a' mult télen Schodelné és a' derék vadászkürtös Lewy léptek fel egy illy hangversenyben egész a' botránkozásig kevés néző előtt.

25.

Egyveleg.

— **Individualitás.** — A' literatura' átmeneti korszakaiban, gyakran nagy költöi elmék merülnek föl, kik egy valódilag teremtő genius' tavaszerejétől lelkesülten, a' kornak új irányt vélnek adni; sok kortársaikat folgyulasztják, hatalmasan megkapják — 's ez megharczolhatlan érdemök — de csak rövid időre; végre csodálkozással látjuk, hogy csalatkozánk, 's hogy ők tulajdonlag csak elmúlt költeményekre vagy eszmékre vetének új, tarka öltönyt. Ok csak egy új korszak' előjárói. Leginkább álhatlanságukon ismerni meg. A' nap istenök; szolgálatától el nem szakadhatnak. Minden valódi genius csak az által lesz nagyszerü individualitas, hogy szilárd eszme-központja van, miből minden egyéb gondolata tarka különféleségben ragyog ki, mitől mintegy tápokat veszik. Csak illy szellem hathat tartósan korára 's ez által az utóvilágára. E' központ Herderben mindent átölelő emberiségszerelem vala, humanitas, a' szó' legnemesb értelmében; ő kereste és meglelé a' valódi emberit még az emberszellem' legcsodásb leplezeteiben is; Schillernél Kant' tanitmánya' személylegi idealismusa; Goethenél buzgó, kitürő szerelem a' természet iránt. Néhány újabb valami egészen újat hisz, hogy lele; de ha jól szemügyre veszszük, régismert, soha meg nem harczolt dolog, mi csak új módon mondva el, tán jobban emeltetik ki, mint azelőtt. Így lön e' szó: individualitas, divatszóvá; igen sokan hiszik, hogy kizárólag ez elsőség' birtokában vannak. De minden valóban nagy költész, Homer, Aeschylos és Aristophanestől, Dante, Shakespeare és Gotheig, individualitas volt újabb értelemben. Azoknak, kik e' szót állandón szájokban hordják, meg kellene gondolniok, hogy a' legelső kivánat individualitásra: nem ide-odaingani véleménytele korban, nem engedni ide-odahányatást a' különféle világtájakból fúvó szelektől, nem cserélni, öltönyökként, a' nézeteket. — Az újabb német literatura' haladása inkább a' nyelv' haladásának mondható, mint az eszmékének; a' styl' eléhbi nehézkessége' 's szárazsága' helyébe, könnyüség 's élő képgazdagság lépe, eléhbi eredeti szellemeink' súlyos aranyrúdai csinos aranypénzekké alakíttatnak, 's igen élénken folynak literaturai közlekedésben. De novellaköltöink legfölebb elmélkedésekig 's költöi helyzetekig érnek; szilárd characterfestés ritka; miért a' dráma kopáron fekszik. Szép képeket tudnak festeni, 's a' szívhürokból a' legmélyebb jelentésü 's tetszőbb hangokat kicsalni, de szobrot vésözni nem. (*Glaser.*)

— **Antomarchi emlékiratai.** — Egy angol lap azon igen érdekes tudósitást adja, hogy dr. Antomarchi, Napoleon császár' orvosa Szent-Ilonán, ki april. 3d. st. Jagoban, Cuba szigetben meghala, örököseinek emlékiratokat hagya, mik fönséges betege' fogságáról nevezetes 's még ismeretlen részletekkel telvék. Cobbet, londoni könyváros, tizezer font sterlinget *) igére a' kéziratért.

— **Angol dráma.** — Sheridan Knowles, a' nevezetes angol színköltő, emlékiratot nyújta Viktoria királynőnek, mellyben kéri, legyen kegygyel az angol nemzeti dráma iránt, 's módokat terjeszt föl, a' magasb drámát mély sülyedéséből ismét fölemelni. — És a' magyar színpad.....! Oh, Tundér Ilona, oh Garabonczás diák!... ***Szerényi.***

*) Csak százezer pengő forint.

Az Athenaeumból hetenként kétszer, ugymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy iv; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden egy iv. Ára a' kettőnek helyben kihordással 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boritók alatt 5 ft. 48 kr. cp. — Velinpéldányok félévenként két forinttal drágábbak. — Évnegyedenként is válthatni példányt 2 ft. 30 kr., postán 3 fttal. Kiadó-hivatal Pesten, Zöldfa-utcza, Jankovics-ház 267. szám, első emelet.

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betüivel.

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY. szerkesztő társ: **BAJZA.**

MÁSODIK ÉV.

Második félév. **Pest, october' 11. 1838.** **30. szám.**

Tartalom: Eszmék Magyarország' történeteinek philosophiájához. IV. Időszak *(Pulszky Ferencz)*. — Hajnalcsillag *(Spetykó Gáspár)*. — Napoleon' menyasszonya. Franczia novella. Vége *(Kazinczy Gábor)*. — Furkács Tamás' levelezésének folytatása. — Magyar játékszíni krónika (25.).

Eszmék

Magyarország' történeteinek philosophiájához.

IV. IDŐSZAK.

A' nemzetiség' reactioja, II. András 's az aranybulla.

1204—1235.

Midőn II. András királyi székre emeltetett, negyedik századát kezdte élni a' magyar nemzet Európában. Három első századában önmaga 's szomszédi ellen, fegyverrel 's cselszövényekkel, hadakozni meg nem szünt, 's ezen vitából csak a' nemzetiség lépett ki sérthetetlenül, minden egyéb hatalom megtöretett, minden nagyság porba hullt, minden egyes kar' ereje romokba dőlt. A' magyarok' kirekesztő uralkodását ledönté a' jövevények' megajándékoztatása, az ásiai előítéletekkel elenyésztek az ősi szokások a' kereszténység' világa előtt, német ész 's erő, a' püspökök 's vitézek, tolák ki a' törzsökfejek' unokáit a' királyi tanácsból, az aradi gyűlésben folyt vér elkülönzé a' királyt a' magas aristocratiától, az idegenek' hatalmát a' nemzet' mindig éber boszúja féken tartá, 's az egyházi rend' tekintete egyes tagjainak dőzsölésében 's czivakodásaiban elfojtatott. A' király lett mind ezen hatalmak' örököse, kinek tekintete főkép a' görög befolyás alatt nőttön nőtt, 's Imre alatt egész sereggel felért. De épen ezen elkülönözött magas állása lett aláztatásának fő oka, mert kik a' hatalomban részesülnek, veszélykor védik; Magyarországban pedig, midőn Andrásnak gyávasága 's következetlen pazarlása a' haza' jólétét megrendíté, nem létezett többé semmi egyes hatalom, mellyre támaszkodva a' királyi tekintet új fényre derűlne, 's így kénytelenséggé lett a' szükséges reorganisátiónak szélesebb alapot adni: a' nemzet' szabadságát, — így eredett a' híres aranybulla.

Míg Magyarországban a' szabadság' palladiumának kivívása vér nélkül sikerűl, egész Európában nevezetes mozgalmakat látunk, 's egy pillanat reájok következménydús azon viszony' megfejtésére, mellyben a' magyar szabadságlevél a' civilisált nemzetek' történeteivel áll. A' keleti császárságban, mellynek befolyása Magyarországban a' királyi tekintetet nevelte, 's melly nélkül a' feudalismus két századdal előbb, mint tettleg bekö-

vetkezett, hozzánk behozatik, 's így mélyebben gyökerezve, a' nemzeti kifejlődésnek különböző irányt ad, a' határtalan császári méltóság megszűntette a' nemzet' minden rugékonyságát, az ország csak a' császárok' személyességében találta erejét, 's azért kevéssel a' nagytervű Mánuel után, első megtámadásra egy nyugoti kalandorcsoport' kezeibe került, mutatván a' magyaroknak a' határtalan uralkodások' végét. A' nyúgoti császárságban ellenben a' hohenstaufi felséges ház, 's ebben a' középkor' legvitézebb lelkű 's legfellengőbb szellemű férfiai I. és II. Fridrik, sem víhatja ki a' császári hatalom' felsőbbségét a' pápa által támogatott feudalis herczegek 's szabad városegyesületek felett, hol az újkori szabadság' első csirái mutatkoztak, olly alakban, melly a' birodalom' egységét veszélyeztette, melly általok erőtelenebb uralkodók alatt tettleg el is enyésztetett. Franczia országban az ellenkező történt, hol független herczegségek a' feudalis könnyű függés által egy országgá alakulnak, Capet Hugótól IX. Lajosig, midőn az erőteljes királyok előbb cselszövényekkel 's hatalom, később igazságszeretet 's egyenes jámborság által a' monarchiát erősítik, Spanyolország' több királyságaiban feudalismus 's régi szabadság korlátozza különbözőleg a' királyokat, 's a' mórok elleni harcz 's az ország' visszafoglalása komolyabb irányt ád az egész nemzetnek, minthogy fejedelmeivel hosszabb czivódásokba ereszkedhetnék, kiknek hatalma minden új hóditással természetesen nőtt. — 'S míg így a' fejedelmek egész Európában hatalmok' korlátait tágítani igyekeznek, ezen mozgalmak csak Angliában végződnek úgy, mint Magyarországban, a' köz szabadság' megalapításával, bár nagy pusztítás és vérontás után. A' hódító Vilmos elfoglalta normanjaival a' szigetországot Kálmán' idejében, a' régi szabadság' helyébe feudalismust hozván. A' békétlen szász nép' elnyomatása 's rendszeres kiszivatása, és a' hatalmasabb bárók' alázása, volt a' plantageneti ház' véres politicája, míg János, olly pazarló 's olly gyenge mint a' magyar András, a' fegyveresen ellene felkelt bárók által kényszerítteték megerősíteni, királyi levéllel, az ország' szabadságát.

András, ki mint herczeg, háromszor emelte fegyverét királyi bátyja ellen, még is jámbor lelkületű volt, de érezve gyengeségét, Gertrud feleségére támaszkodott, kinél az asszonyi változékony önkény férfias merészséggel párosult. A' király, kormányzása' kezdetén, a' lengyel, halicsi 's orosz zavarokban vett részt, hol a' háborúk 's uralkodók egymást űzték, 's az ingadozó királyi székek magyar vitezség által tartattak fenn. De a' nemzeti erő' ezen pazarlása 's a' folyt magyar vér, nem hagytak maradó következést, sőt önérzést sem valának képesek ébreszteni a' királyban, ki minden kétes esetben mindjárt panaszokkal 's kérelmekkel a' római székhez folyamodott, 's a' pápa, hatalma' ezen kiterjedésének biztosításául, néha ollyanokban is engedett András' kívánságának, mellyeknek helytelenségét átlátta. Így Bertoldot, a' királyné' testvérét, egy a' nemzet által utált, a' királytól ajándékokkal tetézett fiatal embert, több megtagadó, sőt dorgáló levél után, végre még is kalocsai érseknek kinevezte, nem gyanítván, hogy ez által a' népnél többet veszt, mint a' királynál nyer, felejtve a' nagy Hildebrand' alapelvét, ki a' hierarchiát a' nép' sympathiájára 's az egyházi rend' személyeinek tekintetére 's feddhetetlen életére épité. Ezen kinevezés nehéz csapás volt, az egyházi rend' erőtlenedő tekintetére; Bertoldot egy népcsoport megtámadá, 's a' bűnösök' III. Incze általi excommunicatiója hatás nélkül elhangzott. A' király meg nem szűnt az alatt meggondolatlan bőkezűséggel adományokat kiosztani, királyi jövedelmeket elajándékozni, 's fényes, a' jövedelmekhez aránytalan, pompát űzni; a' kormányzásban még akkor is legnagyobb részt hagyott Gertrud feleségének, midőn egy felfedezett összeesküvés a' nemzetnek iránta meghűlő indulatát bizonyította. A' királyné' megöletése volt ezeknek következése, kiben az ország, szegénységének 's nyomott állapotjának okát gyanította.

Nevezetes volt ezen időben Europának vallásos állapotja. Ábránd hatotta át a' nyugot' nemzeteit, mellyek Spanyolországtól a byzanczi császárságig seregenként a' kelet' forró halálöleléseibe rohantak, míg messze, Chína' szélein, új zivatar tornyosodott felettök, melly mind a' kettőnek veszélyét kebe-

lében rejté. Egy nemzet sem vonhatta el magát az ábránd' örvényétől, 's András, ki most Jolantát a' byzanczi latin császár' legközelebbi vérét, hitveséül választotta, már ezen rokonságnál fogva is kénytelen volt a' küzdő pályára lépni, 's a' világ' zajában részt venni. Miután második fiát Kálmánt Gácsországban fejedelemnek behelyezte, 's a' veszprémi püspök 's esztergomi érsek' vitáját a' koronázás' joga iránt, mint előbb már több püspökök közti kérdéseket, a' pápa' itélete alá terjesztette, régi keresztfogadalmának teljesítésére készült. 1217-ben a' pénzérték' kisebbítésével, a' jobbnak roszabbali felcserélésével 's a' veszprémi egyház' kincseinek önkényes elvételével elegendő pénzt gyüjtvén, útnak indúlt, János esztergami érseket hagyván helyetteséül. Szerfeletti adományok jegyzik útját, mellyen Spalatroig jött, honnét hajón Ptolemaisba ment. A' szent földön inkább áhítatos kalandor mint ellenséges király, Tábor' hegyének haszontalan ostromlása után, rövid betegeskedése' következésében, mellyet méregnek tulajdonított, visszatért, mind a' négy nemzettel, mellyek akkor a' byzanczi bársony' foltjait birták, szövetségbe lépve, az iconiumi sultánnak 's a' vad bolgárfejedelemnek a' kereszténység' 's latin szertartás' felvételének feltétele alatt, két leányát igérte, fiait a' latin armeniai király', 's Laskaris Tódor görög császár' leányaival eljegyezve.

Hazajötténél András mindent a' legnagyobb zavarban talált. Gácsországból el volt fia Kálmán űzve, a' meghasonlott egyházi rend' tekintete csökkent, az országnagyok, királyi adományok mellett, 's más utakon, a' megyék' örökös birtokába jutottak, a' zsidók 's ismaeliták a' különben is nyommasztó kényszerített pénzváltás' ürügye alatt iszonyú zsarolásokat követtek el, 's a' köznép ölni kezdé a' tized' 's királyi jövedelmek' beszedőit, — a' kereszténységnek új eltipratásától lehetett félni. A' király ezen zavar' rendbeszedésére mitsem tett, a' jelen pillanatnak élt, 's a' pápánál hasztalan panaszokra fakadott. Átlátá azonban fia a' már megkoronázott Béla, 's elég erőt érze magában kivíni a' haladó kor' kivánságát. Ez Magyarországban is, mint egész Európában a' kereszthadak után egy erős a' nagyoktól független középrend' alkotása volt, 's a' németeknél a' polgári rend' szabadékait, Angliában minden birtokos' (freeman), hazánkban a' kisebb birtokú nemesek' szabadságainak biztosítását vivá ki. Ezen czél' elérésére öt esztendeig kelle vínia Bélának atyja' gyengesége, 's a' nagyok' ármánykodásai ellen, előbb kérve, úgy követelve, végre fegyverrel fenyegetve, míg 1222-dikben az arany bulla a' magyar szabadságnak második talpköve lett. Béla' felekezetének jelszava a' pazarolva kiosztott királyi adományok' visszavétele volt, mert András egész megyéket, 's jövedelmeit ajándékozgatta, mi által a' várnemesség a' nagyok' hatósága alá juta, az ország' védőinek száma kisebbedett, 's a' jövedelmek' csorbúltával a' királyi kincstár' szükségeinek fedezésére zsarolások 's kisajtolások többé ki nem kerűlthettek. Érzé azonban Béla nemzetének minden többi súlyait is, 's az általa kieszközlött fő törvényünk a' nemzet' egy sebéről, egy osztályáról sem felejtkezett meg, 's azért az ország' akkori állapotjának 's Béla' nemes gondolkozásának legélénkebb képe.

Először is, hogy az új rendszer a' történeti alapot ne nélkülözze, a' törvény bevezetésében minden szent István' idejére 's rendeléseire vitetik vissza, 's meghagyatik, hogy ezen király' szent emléke, mint a' nemzet 's király közti legfőbb kötelék, évenként a' nemzet 's fejedelem által ünnepeltessék, (I. cz.) így a' nemesség' fő szabadsága biztosíttatik, hogy törvényes idézés 's ítélet nélkül személyében 's javaiban ne háborgattassék (II. III. XV, XXII. cz.). A' német földről beharapozó hűbér rendszer ellen hozatott a' czikkely, melly a' nemeseknek szabad rendelkezését javaik iránt korlátlanúl fenntartja (IV.). A' királyok' hadakozó szelleme tevé szükségessé a' rendeléseket, hogy a' nemesség csak az ország' határain innen kötelezessék tulajdon költségein katonáskodni, külföldön zsoldot kapván a' királytól, 's a' hadban elestek' vérei jutalmaztassanak meg (VII. és X.). Több czikkely szabja meg a' birák' 's országnagyok' hatóságát, megszünteti zsarolásaikat, 's tiltja őket a' megitélteket védeni 's több hivatalt egyszerre viselni. (V. VIII. IX. XIV. XXVIII. XXIX. XXX.) Az egyházi dézmák' szabályoztatása után (XX.

XXI.) a' király' jövedelmei, hova a' pénzbeváltás is tartozik, meghatároztatnak, (XXIII. XXVII. és XXIX.) az özvegyek, parasztok, idegenek átalomba vétetnek (XII. XIII. XIX.), az utolsók azon óvással, hogy hivatalokat csak az ország' meghagyásával viselhessenek, (XI.) külföldre adományok adassanak, az adottak visszaváltathatnak (XXVI.), zsidók 's ismaeliták a' pénzváltási, adószedési és sóhivatalokból kizáratnak, egész vármegyék' ajándéka megszűntetik (XVI.), de valódi érdemért nyert adományok' elkoboztatása tiltatik (XVII.). Az alattvalók' ügyeit mind a' két király itéli, függetlenül egymástól. (XVIII.) Ezek a' híres arany bulla' czikjei, mellyeknek biztosításául a' végszóban az egyházi 's nemesi rendnek ellenállhatási jog adatik. — Bélának 's az általa képviselt kisbirtokú nemességnek hazafisága 's bölcsesége még világosabban tűnik ki, ha ezen határozatokat az egykorú angol nagy szabadságlevél' 72. czikjeivel összehasonlítjuk, mert ismét látandjuk, hogy bennök a' kor' kívánságai a' nemzetiséggel legszerencsésebb arányba helyezvék. — A' nemesek' (freeman ugyan szélesebb értelmü, de alig fordítható) szabadsága, a' király' 's országnagyok' zsarolásainak megszüntetése, az idegenek' elő nem mozdíthatása 's az ellenállási jog, mellyet ez időben még Arragonban is 's Castiliában (Franciaországban kopasz Károly alatt) találjuk, mind a' két nemzet' szabadságlevelében visszakerül, de az angoloknál még nagyobb figyelmet gerjesztett a' hűbérrendszer' 's tartozásainak szorosabb meghatározása, melly 13 czikkely által biztosíttatik, míg arany bullánkban a' javak iránt a' szabad rendelkezés fentartatik. Két czikkely tartja fenn ott az egyház' szabadságait (nálunk ez III. István' szabadságlevele által történt); kettő tiltja, hogy az igazságkiszolgáltatás pénzért vásároltassék; az elkobzott jószágok' visszaadását négy igéri; kettő biztosítja a' kereskedő idegent; egy egész országszerte egyarányú mértéket szab; három adósságbeli kérdéseket rendez el; egy a' városok' szabadítékait biztosítja, végre a' törvénykezési módot szabja meg, 's a' visszaélések' megvizsgáltatását rendeli. Mind ezekből látszik, hogy a' feudalis szellem, melly benne leng, különbözteti meg leginkább a' magyar fő törvénytől, parasztról említés nem tétetik, de helyette a' városok' 's kereskedés' gyarapodása mozdíttatik elő. Következményei sem egyformák a' két országban, míg általa az angol népbe új lélek öntetett, addig Magyarországban fő hivatalosok, 's különösen Dienes a' nádor és Sámuel a' tárnok, meg nem szűntek számtalan akadályokat előteremteni Béla' követeléseinek 's az arany bulla' teljesítésének elhalasztására. A' királyfi azonban az egyházi rendre is támaszkodott, mellynek adományleveleit kérdőbe sem vette, 's a' két fő hivatalosok' minden mesterkedései mellett is, vele vitába nem jött. Sőt a' király' kétszeres táborozása Gácsországba, Kálmán' behelyezése végett, Bélának majd Horvátországba, majd a' tiszai részekbe, majd Erdélybe való áttétele, mert az ifjabb királyság folytatta most a' régibb herczegség' szerepét, a' patarenusok 's bolgárok elleni keresztháborúskodások 's a' cselszövények, mellyek az ifjabb királyt szeretett nejétől elszakasztani czéloztak, sem rendíthették meg Bélának sziklaszilárd feltételét a' szerfeletti adományokat visszavenni. Kivítta ő 1231-ben az arany szabadságlevél' megerősítését, mellyben a' clerus némelly kedvezéseket, az esztergami érsek hatalmat nyert a' királyt a' törvény' meg nem tartása' esetében excommunicáltatni, melly hatalommal egy évvel később az érsek élvén, a' királyon 's családján kivül az egész országot, 's név szerint Dienest és Sámuelt egyházi átok alá vetette. Elhalasztatott ugyan ezen tilalom' 's az egyházi rend' tekintete a' népnél sülyedett, 's minthogy ez a' királyfi által meg nem támasztatott, a' nép a' püspököket 's papokat gyalázni kezdé. András király' méltóságának megsértését a' pápának bepanaszolta, kinek eszközlésére még egy szerződés jött közbe 1233-han, mellyben az egyházi rend' minden birtoka megerősíttetik, a' zsidók 's ismaeliták ellen szigorú rendszabások hozatnak, 's a' pápa' részéről is a' szerfeletti adományok' visszavétele helybehagyatik, 's a' királynak kötelességgé tétetik. De az országnagyok még mindig fel nem hagytak cselszövényeikkel, 's a' király' öregsége miatt halálát bekövetkezni látván, privát hasznok' megtartására a' nemzetiséget is feláldozni készek, Fridriket, az austriai herczeget, kínálák meg a' koronával. Ezen ármánykodások' felfedeztetése háborút következte-

tett Austria ellen, melly Béla' terveit újra halasztotta, míg végre 1235-ben András meghalt.

Pulszky Ferencz.

Hajnalcsillag.

Keletnek ormain
Szelíd ég' bájkörén
Egy kisded csillagot
Ragyogni látok én,
'S mosolygva hirdeti
Virúló hon felett,
Hogy a' mély és sötét
Álomnak vége lett.

És meddig fénye hat,
Elkezd korányalni,
És kelnek emberek,
Nagy nemzet' tagjai,
Köszöntni a' korányt
Aranysugárival,
Az őket biztatót
Ég' új áldásival.

Hazám, magyarhaza!
Szelíd eged' körén,
A' kisded csillagot
Feletted látom én,
'S idvezli szívem is
A' hajnalcsillagot,
Melly regged' alkonyán
Igér dicsőbb napot.

Spetykó Gáspár.

Napoleon' menyasszonya.

Franczia novella.

(Vége)

E' vesztés először hagyá Leoniet születése óta egyedűl a' fájdalommal. Sejté azt, de éles hegye soha sem repeszté még el ifju szivét. De milly különböző a' képzelt bú a' való fájdalomtól! Akaratunk ellen álmodott baleseteknél mindig megtartunk kevés reményt; bár mennyire elrejtezzék is, mindig fölfedezzük; őszvirág az, elhullt levelek alá temetett. A' költészet mindent megüdvezít. De valódi kétségbeesés, igaz és hatalmas, a' halál: ez érczfal, melly bennünket mindentől, a' mit szeretünk, elzár, minden erőnk romba törik! Ez tevé őt bizatlanná.

Ő most egyedűl vala; atyja olly kevéssé értè; napokon át tévelyge a' mezőkön. Azon dicstele beszélyek, mik gyermekkora' örömeit tevék, most kiállhatlanok lőnek. Úgy fösték neki a' hóditót, a' mint volt, durvaságával, prosai beszédével; és milly máskép látta őt! Néhány pompázó beszédmódon kül, mit gyakran ismételtete magának, semmi sem látszék rá érdemesnek. Ő több volt szemében, mint az Iliás' hőse, ő keresztény hős vala. Minden, mit a' vallásból tudott, e' különös monomaniával forrt össze. Lelkében csak egy oltár vala, 's arra istent, a' teremtőt, 's Napoleont tevé. Szerette istent, mert őt császárrá tette, mert védte őt; hálát monda neki azon kegyért, mellyel elárasztá, 's esengésekkel ostromlotta vala, ha Napoleon szerencsétlen volt volna.

Gyakran, ha a' Vienne' partján ült, órákig sülyede ez őrűlt álmodozásokba. Áttevé magát a' fényes császárudvarba; büszkeséggel nézte azon férfiút, kit minden imádott, ki fejedelmeket teremte, 's királypálczákat törde le, porba hajtá előtte homlokát, elvakítva fönségétől. 'S aztán szánakozó pillantást vete azon nőre, ki trónjában osztozék; soha gondolata sem szökkent föl szivében a' féltékenységnek; e' hölgy a' császárnő volt, a' császár' neje a' világ előtt. Lelke idegen vala Napoleon' lelkének, 's rá nézve veszve a' másik életben; akkor kellett aztán Leonie' szerepének kezdődnie. Isten Napoleon' menyasszonyának határzá őt az égben; azért tevé világra, hogy Napoleont imáival kövesse, védje 's megelőzze az örök' lábaihoz; ott ő választandja helyét mindenek' fölébe, 's angyalszárnyakkal árnyékolandja; ő fog lebegni halálfekve fölött, 's diadallal veendi el, midőn az öröklétben ébrednie kellend. Irt neki 's megszünés nélkül beszélt vele. Hogy távol vala tőle, azon nem bánkódék; tudta, hogy e' földön nem látandja őt. Nem volt semmi veszély, a' mi miatta elrémíté vala; ő az úr' követe volt, 's az úr védte őt; hiszen míg Leonie élt, különben is kellett neki élni.

Valamíg atyja róla beszélt, észrevehetlen mosolylyal hallgatta szokott magasztalásait. Soha nem mondá ki e' szót: Napoleon; lelkében őrzé meg, mint szentséget. Éjjel, ha a' csillagok leragyogtak, küldé égbe. Őt hallá a' lég' suttogásában, őt látta a' természet' fönnségében. E' név olly nagy vala előtte, hogy csak a' teremtés' hangjai voltak érdemesek azt utána mondani.

Az oroszországi had alatt láthatólag fo-

gyott egészsége, 's bizalma a' császár' szerencséjébe, követte ezt. Nem lepé meg semmi baleset; ő hitte azt. Az 1814' eseményei hatalmasan megkapák. Azon gondolat, hogy nincs többé honában, hogy szenvede, könyört lehelltek belé, mit szégyenle, ő, ki angyalának mondá magát.

Leonie' egészsége 1815ben sem javult. Egy sejtés azt mondá neki, hogy e' visszatérés egy balesettel több rá nézve; 's ha atyja fölkiálta: mi még mind elkergetjük őket! mély búval rázá fejét 's eltitkolta könyeit.

A' száznap után hírt vőn a' szentilonai fogságról, 's most fejtőzék föl túlfeszültsége' egész hatalma. Vőlegényével egy hajón hitte magát, mellette ült; tökélyesen elfeledé, hol volt, 's környe' embereit — szóval: őrült lőn! De őrültsége olly szelid természetű vala, hogy senki sem gyanakodék rá. Szabadon járkált. Szót sem intéze többé atyjához 's Heslinhez; de kutyája' kiséretében, kit Marengonnak neveze el, reggel elhagyá a' házat 's lement a' folyamhoz.

E' szép kis folyam neki a' nagy oczeán lőn; a' mi szürke ködös egünk, a' hév földöv' egévé; nyomorú viharunk a' meleg égalj' orkánjává; a' fűzek' völgyébe álmodá magát. Egy kapával a' császár' kertében dolgozék, mint mondá; néhanéha megállapodék, megtörlé homloka' verítékét, 's egy pillantását veté földalatti boldogságnak egy képre, mit az ürbe rajzola. Aztán ismeretlen módú dalokra zendűlt, csaknem érthetlen nyelven, hosszasan fecsegett, 's válaszra látszék várakozni. Látták, miként a' hegyösvényre összetett karokkal halada föl, mintha valakinek gyámolúl akarna szolgálni; 's gyorsan sietni előre, 's néhanéha megállapodni, hogy szavával láthatlan társát tüzelje. A' kutya' ösztöne, ki mindenhová elkövete, csodálást érdemlő volt. Szemeit soha sem fordítá el úrnőjéről, 's előtte futosa, mintha az utat akarta volna neki megmutatni. Ha éj volt, 's a' lány hazamenetről nem gondolkozék: Marengo addig ordíta, míg úrnőjeért nem jövének. Ágya előtt alvék, 's nyugtalan álmaiban épen azon gondossággal védte, mint kalandos sétáiban.

Lambert gyakran megleste gyermekét. Néha következő szavakat halla, mik összefüggés nélkül töredeztek ki kebléből:

— Igen, igen, jól tudtam én, midőn a' Tuilleriákban meglátogattalak, hogy az a' német hölgy csak a' franczia birodalom' neje volt. Nem is rettegém őt, én, lelked' menyasszonya, kinek számüzésben kellett téged föllelni. Mért sajnálod koronádat? Nem jobban leled itt magad? Nézzed, hogyan ragyognak a' csillagok; így nem Párisban. Ott a' te csillagod minden többit túlragyogá. Most elsötétedék; légy nyúgodt, én visszaadom őt neked; tudom, hol van. De mit akarsz te még? Én olly nagyon szeretlek! Bennem fölleled őrsereged', táborod', Franczia ország' hűségét! —

Aztán néhány perczig hallgata.

— Te hálás vagy? és miért? Nem sorsom az? nem érted teremtetém én? 's éltem nem függ-e össze a' tiéddel? — Nézzd, szép virágok! — Leszakasztandom őket 's homlokövet (Diadem) csinálok neked belőlök. Nem nyomand annyira, mint a' másik! —

Estve, ha helyén ült, a' hírlapok' felolvasásait hallgatta, 's részvétlennek látszék, míg a' Szentilona 's Napoleon nevek ki nem mondattak. Akkor egészen figyelem lőn, 's ha az olvasásnak vége volt, lassan fölkele, hogy szobájába menjen, 's igy szólt: holnap elmondom neki, a' mit róla nyomattak.

Próbát tőnek, némi időig hírek nélkül hagyni; 's ezek perczek valának, mellyekben őrültsége veszélyessé lehete. Ismét részesítni kellett a' mindennapi felolvasásokban, hogy nyugodt legyen.

A' szerencsétlen Lambert minden nap közeledék hozzá, mielőtt fölkele. A' leglágyabb nevekkel nevezte, 's csókokkal 's könyekkel borítá el. A' lány engedé, mert nem látta és nem hallá őt. Egyetlen gondolata volt: hogy sebesen föl kell öltöznie, Napoleont a' fűzek' völgyében üdvezelni. — Könnyen gondolhatni, hogy egészsége fogyott. Keveset evett 's csaknem semmit sem alvék, 's ez álomlázas forrongású volt, 's nem erősítheté.

1821. január' 1én, daczára a' hidegnek, lement a' Vienne' partjaira. Nagy számú köveket gyüjte ott, 's kört alakíta belőlök kedvenczhelye körül. Marengo közepébe feküdt 's szomorún nézdelé urnőjét.

— Te is követendsz, mondá neki, de ez nem számodra van; az ő 's az én számomra; ez testünk' börtöne. Lelkeink csakhamar ég-

hez röpülendnek, hol egyesíttetni fognak. Igen, sir, ez az én nászajándékom. Olly szép az! a' lég olly tiszta; milly nyugalommal lehellek! —

'S a' mellett a' hó olly nagyon esék, hogy pilléivel egészen elfödte. Nem vevé észre. Estve félig fagyottan lelék.

Milly fájdalmas látmány, egy nemes teremtményt eszétől megfosztva látni, lebuktatva azon fokról, hová isten helyzé, 's alább sülyedni még az állatok' ösztönénél is. Hasztalan keresék e' szép homlokon az ész' némi jelét; a' szemek kiégve, 's az ajaknak nem vala többé mosolya. 'S hová lőn a' lélek? Eltemetve marad e' lelketlen anyagban, mit hasztalan ügyekszik áthatni? vagy elhagyja az érzéketlen agyaghüvelyt, mi nélküle semmire nem képes? Azt hiszem, hogy azon lélek, ki így hagyja el hüvelyét, szorosnak leli barlangját; hiszem, hogy honába száll föl, hogy megszünés nélkül zörg e' fönséges kör' küszöbén, 's hogy az angyal e' kiáltással űzi el: „Még nem! tűrj! várakozzál! 's csak aztán térj meg ismét!"

Marengo' ordítására emberek jövének; a' boldogtalan ágyba viteték, honnan nem kele föl többé. — Május' 1-én olly gyönge volt, hogy halálát várák. Tíz órakor reggel föl akart kelni, de igen gyenge vala.

El kell — mondá — innen mennem!... Ez az óra ... különben megelőz, mert az idője is lejárt!.. —

Így beszélt soká csendesen; zavart beszédéből csak a' Napoleon nevet lehete érteni. Ez volt végszava. 'S fölült fekvére 's feltárta karjait, mintha egy minden másoknak láthatlan tárgyat akarna keblére ölelni. 'S aztán visszahullt, 's szelíden, küzdés nélkül múla ki. Huszonhárom évű volt.

Két hónap múlva megtudák, hogy a' császár majus' 5-d. esti hat órakor Szentilonán meghala.

A' két ősz harczfi egy keresztet tőnek a' szegény Leonie' sírjára. 'S midőn aztán a' magányt nem tűrheték tovább, helyt keresének az invalideknél, mit meg is nyertek.

Azért lepi fű az elpusztúlt erkélyt, azért zöldell moh a' falakon, azért nem válaszol senki szavatokra, ha a' lakatlan Morand-kastélyon átlépdeltek; 's legkivált azért kap meg

benneteket kimondhatlan bú, 's azért siettek el olly gyorsan, imádságra olvadva lelketekben.

Kazinczy Gábor.

Furkács Tamás' levelezésének
folytatása.

II.

Tekintetes szerkesztőség! — Azon kéréssel, hogy méltóztassék azt lapjaiba felvenni, küldöm itt édes atyám' levelét, mellyet ő egy szemtelen embernek a' Rajzolatokban öregebb Furkács Tamás' neve alatt megjelent és hozzám intézett levelére írt; én részemről ezen ocsmány koholmányra épen nem akartam felelni: először, mert az csak a' Rajzolatokban jelent meg, 's másodszor, mivel azon levél' szerzője maga is azt javasolja nekem *„hadd a' gazt gaznak"*; én tehát a' jó tanácsot még illyen helyről is elfogadva, *a' gazt gaznak hagyom*, 's a' levélkoholó felől többé nem szólok, maradván a' tekintetes szerkesztőségnek őszinte tisztelője ifj. Furkács Tamás m. k.

Öregebb Furkács Tamás' levele
fiához Pestre.

Édes fiam! — Elég rút dolgokról értesítettél multkori leveledben, ohajtottam volna, hogy első tapasztalásaid kedvesebbek legyenek, hogy soha a' magyar literatura' évkönyveinek lapjait olly disztelenségek ne mocskolnák, 's mindenek felett, hogy olly néppel, millyek az általad leírt Don Quixote és czimborái, még álmodban se jöttél volna érintésbe. Igaz ugyan, hogy korodban természetes a' harag és boszonkodás mindenre, a' mi igaztalanság' bélyegét viseli; korodban gyűlölni kell a' tehetetlenséget, melly az irígységgel szövetségben mindenre képes, a' mi alacson; igaz, hogy a' melly dolgokat 's kifejezéseket közlöttél, azok csak bicskások *) 's részeg kanászok' szájába illenek, hanem mire használta a' ravaszság méltó haragodnak ezen kitörését, arra, hogy jó becsületes atyád' nevét egy semmirekellő a' Rajzolatokban bitorolni merte, hogy nevem alatt téged feddeni 's rút nevekkel a' világ előtt illetni nem pirul, 's ügyet és embereket vádol, kiket én tisztelek, 's ismét ügyet 's embereket véd, kiktől iszonyodom. 'S végre téged még alakossággal vádol, 's állítja, hogy magad sem mertél saját neved alatt fellépni. De ím itt fejtetőre bukkant 's agyon csapta magát. Mert kérdem: Ha ő igazán az öregebbik Furkács Tamás 's atyád (mitől a' jó ég őrizzen meg!), ki olly nem atyai, sőt nem is emberi hangon szól hozzád, vethet-e világos esztelenség nélkül álnevűséget szemedre, midőn te Furkács név alatt írsz? Vagy a' fiú nem örökli-e nevét az apától? Lám! mi könnyű utól érni az álnokot! 's a' Rajzolatok' szerkesztője minő szépen megválogatja lapjaiban a' czikkelyeket, mellyekben a' rosz akaraton kivül még csak annyi ész sincs, hogy azt eltakarja. Az apa Furkács álnevűséggel vádolja ön fiát midőn ez magát Furkácsnak nevezi! Ez már együgyű tyúktól is sok volna, ehhez már igazán humoros fej kell. De legyen bár ki ezen levél' kohológa (a' ki, hogy eléggé hitvány nem lehet, már ezen firkájából is kitetszik), megmondhatod a' Rajzolatok' szerkesztőjének, hogy másszor minden hiábavaló embertől levelet ne vegyen lapjaiba, mellyeknek

*) Én a' bicskást a' Rajzolatokban olvastam először (l. Rajz. 1836. II. 64. szám.), hol ezen művészileg szép epigramma közöltetik a' tőkre siányított X et comp-től:

Gyujtogató, bicskás, utonálló, tolvaj, harisnyás,
Kígyó, béka, pogány, gyilkos, haramja, zsivány!

Ifj. Furkács T. jegyz.

különben is a' szép nemet kellene gyönyörködtetniök 's ő a' helyett holmi díbdábságot, Tündér Ilonákat szed össze szükségből, minden becsületes emberre agyarkodik, 's ha valaki már a' keresztvíz alatt meghalt Ilonáját bántja, felkiált és jajveszékel, mintha a' világ' pusztulása következnék.

De miért is haragusznak a' Rajzolatokban hozzám írt leveledre 's reám? Megmondom, 's bizvást megsúghatod nekik, mert azt találád mondani, hogy a' két jó barát' egyike (Cs.) nem olly felette rég kupavágással 's ehhez illő nevezettel tisztelé mostani annyira ápolt és szeretett pajtását (M—yt). 'S itt a' bibe! De az állevél bölcsen hallgat e' felől, mert erre azt lehet mondani Csatóval: „Ime uraim egy factum, kérlek igen szépen, tagadjátok!"

Aztán kérdezd meg Munkácsy urat, miért hagyta minden ok nélkül előhurczoltatni a' „Jelenkort", mellyről leveledben szó sincs; ez alkalmasint csupa irígységből történt a' 30,000 forint miatt, mellytől Munkácsy olly messze van mint Calcutta Pesttől. — Igaz, ad vocem Calcutta! mondd meg neki: ha én is úgy hajoknál fogva akarnék tárgyhoz nem tartozó dolgokat előhurczolni, igen sokat beszélhetnék; például, nem rég a' Rajzolatokban ez állt *): „A' legtarkább városok' egyike *Európában Calcutta nyugoti Indiában*". Ez nyolcz szó és 6, mondd h a t fertelmes hiba van benne, millyet még grammatista sem követne el. 1-ször állítja, hogy Calcutta Európában van, 2-or, hogy Calcutta Nyugotindiában 's így tehát 3-or hogy Nyugotindia is Európában van. 4-er nem tudja hogy Calcutta Keletindiában fekszik, 5-ör, hogy Keletindia nincs Európában, 6-or, hogy Keletindia Ásiában van, és 6-or, hogy Nyugotindia Amerikához tartozik. 'S ezen 800,000 emberes városnak bámulandó pontossággal 229,714 lakót tulajdonít. 'S illyen ember akar redactor lenni; hanccine audaciam!

Add e' felett tudtára Munkácsy urnak, milly botorság volt tőle megengedni, hogy ál Furkácsa kikeljen azon vers ellen: „Az ész isten". Itt ő nagyon elárulta gyengeségét, igaz, neki borzadni kell ezen állítástól, mert ha az ész az isten, úgy ő atheista, neki nincs istene, üres a' mennyországa. — 'S még azt is merte mondani az athenaeistákról, „hogy most saját istenök (az ész), korbácsolja őket Csató Pál' képében". — Az ész Csató Pál' képében! Talán az észnek valami megszökött inasa, ki ura' kabátjában egy két pimaszt el tud ámítani 's ki inkább korbácsoltatik, mint korbácsol, 's korbácsolja legfölebb is magát, talán bünbánásból, talán, hogy inkább neki tüzesedjék.

Hanem édes fiam! még egy nagy okból haragszik Munkácsy reád, t. i. hogy humorizálni mertél. Ez már kenyérirígység; fél ő, hogy lerázzák a' magyar humor' Heliconáról, vagy hogy az ő saját modrában szóljak, fél hogy leczigánykerekeztetik 's bele bukfenczeztetik egy levesebb humorba, vulgo pocsolyába. Erre én azt tanácslanám Munkácsy úrnak, mivel az ő magyar humori királysága ismét csak usurpált hatalom, 's ő minden törvény nélkül maga installálta magát a' magyar humor-országba egyedurnak, 's azért kár neki kiabálni, ha némellyek törvénytelen hatalmát el nem ismerik. Legjobb lesz, vegyen ő magának kizáró privilegiumot a' magyar humorra, mint saját találmányára, 's akaszszon ki lakjánál az útczára egy táblát, ezen felirással: „Rajzolatok' hivatala, kizárólag szabadalmazott humor-gyár". Ekkor én neked is, édes fiam, azt mondanám: Ezután a' világért se merj humorizálni, mivel ehhez hazánkban csak Munkácsynak van joga, mindaddig, míg az ujságokban ezen hirdetést nem olvasod: „Munkácsy János úr, hites ügyvéd, a' Rajzolatok' szerkesztője 's a' magyar tudós társaság' semmiféle tagjának szabadalma a' magyar humor' egyedüli készítésére, a' taksák' le nem fizetése miatt megszünt".

'S miután a' Rajzolatok mind ezeket tudják, csak némi apróságokat akarok velek hallatni. Azt is állítja a' levél, hogy másik fiam itthon csárdáskodik, de itt árulá el a' koholó, milly kevéssé ismeri családomat, azt sem tudván, hogy te egyetlen gyermekem vagy; de ha volna is több fiam, bizony nem hagynám csárdáskodni; mert ez csaknem annyi volna, mint a' Rajzolatokat és Tündér Ilonát olvasni. 'S még azt is ki engedé nyomatni Munkácsy, hogy „az ökröt ha Bécsbe hajtják is ökör marad". — Ezt a' levélkoholó saját tapasztalásából tudja. Továbbá azzal vádolnak téged, hogy derék embereket becsmérelsz; hogyan? hiszen te csak Orosz József, Csató Pál és Munkácsy János ellen írsz! 'S azon lármájára, hogy te csak pletykákat, hazugságokat 's ki tudja mit koholsz, röviden megjegyzem: ez akkor érne valamit, ha levélkoholó uram bebizonyítaná, de egész levele, melly nem egyéb mint velőtlen és feneketlen kufárkodás, egy szót sem bizonyít, 's állításaidnak csak egyikét sem czáfolja meg, 's így már oktalan fellobbanásánál fogva is hinnem kell, hogy te tiszta valóságot írtál; azért, hogy igazolva légy a' világ előtt, felhatalmazlak ezen levelem' kiadására, maradván szerető atyád, Monosbélben, october' 8-kán 1838.

Ör. ***Furkács Tamás.*** m. k.

*) Lásd Rajz. 1838. II. 19. sz.

Magyar játékszíni krónika.

Oct. 5. Montecchi és Capuletti. Az előadás igen nagy tetszést nyert. Romeo Schodelnének egyik legsikerültebb szerepei közé tartozik. Az a' fiatal férfiúi délczegség állásban, mozgásban 's egész alakján, olly szerencsésen van felfogva és visszaadva, hogy ha a' hang nem árulná el a' nőt, könnyen elámíttathatnánk, hogy ez a' Romeo valósággal egy 20—22 éves férfi. Zettelmannt színházunkra nézve valódi nyereségnek lehetne tekinteni; neki tiszta, szép tenor hangja van és érzéssel énekel 's ajánlja az is, hogy tökéletesen érteni, mit énekel; mi énekeseknél ritkaság. Udvarhelyi és Éder Luiz, valamint derék kardalnokaink is igen jelesen munkáltak. Kifogásunk csak az egy Frikk ellen van, ki a' közönséggel teljességgel nem tudja magát megszerettetni, részint, mert hangja minden hajlékonyság nélküli, durva, mintha felfútt pofákból jőne, részint mert kezeivel épen nem tud boldogulni. Egy éve alkalmasint van, hogy színpadunkat tapodja, 's kezei két mozdulatnál többet nem birtak megtanulni. Ez egy egész évre meglehetősen kevés! — A' mai czédulán Schodelné nincs többé v e n d é g n e k nevezve. Ideje is volt már, hogy ezen hosszú vendégségnek egyszer vége legyen. Én több ízben akarám ezen furcsa vendégeskedés iránt elmondani gondolatimat, de az Athenaeum' szerkesztőinek kívánságára mindig elhagyám. Most, miután a' dolog magától illy józanul kifejlett, nem szólok többé, hanem csak azt mondom, hogy Schodelné ezen igen okos tettével tisztelőinek számát bizonyosan nevelni fogja. **25.**

☞ Az Athenaeum' hivatala Zöldfa útczába, 267. szám alatti Jankovics-ház' első emeletébe tétetett által.

Az Athenaeumból hetenként kétszer, ugymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy ív; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden egy ív. Ara a' kettőnek helyben kihordással, 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boríték alatt 5 ft. 48 kr. cp. Velinpéldányok félévenként két forinttal drágábbak. Évnegyedenként is válthatni példányt 2 f. 30 és postán 3 ftos. Kiadó hivatal Pesten, Zöldfa utcza, 267. szám.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betűivel

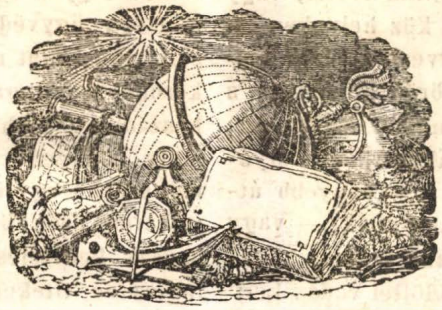

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

MÁSODIK ÉV.

Második félév. **Pest, october' 13. 1838.** **31. szám.**

Tartalom: Ész- és szivkalandok a' honban. I. *(Fáy András).* — Magyar játékszini krónika *(Kuthy Lajós és V.).* — Egyveleg.

Ész- és szivkalandok a' honban.

I.

Hír-név.

Ha egy részről nyájasan simult mindenha lelkemhez hite a' sírontúli életnek, más részről ridegen borzogatá testemet azon gondolat, hogy e' nagy catastropha' bekövetkezteig, olly hosszasan aluvandom a' halál' álmát síromban. Legyen unalom, nem-érzés, vagy épen semmiség, e' hosszú köz alatt sorsom — mindenkép' borzasztó az a' gyarló testi embernek! Egy kivételt tudok csak e' gyász gondolat' remegtetése alól, tudniillik annak keblét, ki hír-nevet hagy maga után hátra. Ennek élete ideiglen sem szakad meg; mert sírja felett híven őrködik híre neve az enyészet ellen, 's e' tudatban a' derék lágyabb párnán hajtja le fejét a' hosszú álomra, mint egy névtelen, ki úgy tűne ki a' világból, mint homok-pusztai vándor' nyomát befúvja a' szél, vagy egy gaz, kinek hátra hagyott nevét még irgalmatlanabb férgek marják itt fent, mint testét ott alant.

Illy lágy párnán nyugvék fejed, barátunk Kölcsey! midőn azt a' hosszu álomra lehajtád; mert a' te életed meg nem szakadt!

Ugy van! A' hír-név' vágya, laterna magicai árnyékképe lelkünk' halhatatlansági szomjának, vagy tán épen egy bájos csepp, sorsunk' kezéből nyújtva, ezen égető szomjunk' enyhitésére, addig is, mig a' boldogító, szomjunkat teljesen el oltó, kehely végképen megadatnék számunkra!

E' gondolat mindenkor türelemre bír engem ember-társaim iránt, valamikor őket hírnév után sovárgni, ollykor merengni látom, még akkor is — kivéve azonban mindenkép' az ál és idvetlen útakat — midőn ollyak áhítják sőt követelik a' hír-nevet, kik csupa állati functiókból alkotott napirendjök mellett, csak nem feledik még azon nevet is, mellyet a' szent keresztségben kaptak, 's homályba borítják azt is, mellyet őseikről örököltek. Legfelebb is megmosolygom azokat, kik egy hivatalkával, melly mint az ágyásban kifáradt paraszt ló, minden ülőt békésen felvesz, egy falatka szalaggal, egy hírlapi kürtöléssel, hogy N. széles birtokú fő úr, ide vagy oda, néhány zsák burgonyát vala kegyes ajándékozni, vagy egy jubilaeumi jelentéssel, hogy T**** K*** úr, 25 vagy épen 50 évig, kártétlenül evett ivott és aludt a' világban, mely-

lyek alatt mások dolgozának vala érette, vagy néhány „éljen"nel, mellyel köz helyeken ingatag vagy mámoros párt idvezli a' maga emberét, kivivottnak vélik az örök hír-nevet; 's jó kedvvel sorozom őket mindjárt azok után, kik a' vendégfogadók' ablak-karikáira gyémánttal — a' gyémántosok legkönnyebb útján ballagnak a' halhatatlanságnak — vagy ha szegény ördög ennek candidatusa, kovával metszik fel, vagy a' gödöllei vadas kert' falaira bicsakkal vakarják fel, mind addig teljes fényben ragyogandó nevöket, mig a' megbízott üvegkarika eltörik, vagy a' régi falvakolást új váltja fel. Előbbre sorozzam-e vagy utóbbra azon iróinkat, kiknek míveiket a' criticai toll-seprő, mint meg annyi pókhálókat lesepreget a' literatura' salonja' falairól? még magam sem tudom. De utánok minden bizonynyal nyomban következni fognak, azok a' pipaszó mellett és nélkűle örök tanácskozók, azok az egyes szavakat felváltogató, azok az óvó, fenntartó, módosító kitételeket mesteri fínom vésőcskékkel gondosan esztergályozgató uracskáink; mert őket megemlegeti a' késő ivadék, hogy tettek helyett szavakat hagyának a' jövendőségnek, nem különben mint olly atyákat meg szoktak emlegetni a' fiak, kik jószágok helyett, sok kikeresendő virtualitásokat hagynak ezekre. Most még azokkal rekesztem be sorozásomat, kik mindent a' haza' nevében cselekesznek, mint jó keresztyén az úrnak nevében. Ó ezek' száma legio! 's szám után ítélve csodálnom kell, hogy a' haza, ezen tisztes dáma, annyi sok kar-nyújtó uracs' segélyével is, még mindig csak aljában biczeg azon dicső hegynek, mellynek más nemzetek már rég ormán mulatoznak! Hihető, egyik uracs bukdosván, mind annyiszor karja után rántja vissza a' dámát, másik ügyetlenűl slepjére hágdos, harmadik előbbre tolakodik fel a' hegyen, 's illedelmetlenűl hátra hagyja a' dámát! 's mit tudom én?

Meg van sorozásom; de teljes-e? magam is kétlem. Mert a' halhatatlanság' vadászatjainak bizonyosan több neme van, mint a' nagy és apró vad-vadászatoknak, 's csak nem annyi mint a' halálnak.

Már említém, hogy a' gyémántosoknak e' részben könnyebb dolguk van a' kovások, és a' rangosoknak azok felett, kiknek vezeték és kereszt-nevökkel egész czimök leiratott. Nekem ugyan Napoleon halhatatlanabb volt, míg egy ügyvédke' szegény fiából első consullá lett, mint miután e' polczról a' császári koronát megragadta. Lám egy nagy úr, ki huszad, tized, hatod részét bírja a' hazának, milly könnyen, csak egy esztendei jövedelmét szánva egy idves intézet' megalapítására, juthatna örök hír-névhez. 'S e' szép kincs, hacsak kedvtelési becsét veszszük is, nem ingerelne titeket hazám' nagyai, vagy — mit adjon az ég! — nem volna immár messze azon ohajtott idő, mellyben a' lelkes példa követésre találand? mert hiszen gróf Széchenyi István —

Szó adván szót, el kell beszélnem egy kávéházi történetemet.

Én a' kávéházaknak igen gyér látogatója vagyok. Nem a' vaskosan megcicóriázott kávé, sem az elömbe morzsa számra aggodalmasan kiszámolt barna czukor-darabkák, vagy a' keresztséget annyira felvett tej, hogy azt a' legsoványabb határ' tehene is átallaná saját nedvének fogadni, azok, mik e' köz helyektől idegenítnek; hanem elhitetém magammal, hogy a' kávéház önzőnek, 's kényelmes dologtalannak való, ki a' nagy dolgokat csak hallani szereti, hogy légy gyanánt körülmászhassa, 's körülményekhez képest bepökhesse azokat. Sok ember közt egyedűl lenni, érzelmek helyett híreket cserélgetni, embertársát élő hírlapnak tekinteni, 's szeretet és forró kebel helyett mohó újság-vágyot vinni elébe, kit azonnal ott hagyhasson, hol találta, mihelyt kényelmes önzését panasz' vagy kedvetlenség' egy szavával holygatja — ez a' kávéház-látogató' bájos napirende! — Mi újság, kedves úr? e' kérdéssel idvezli Hirlesy úr, sárgás fekete Czivódy urat, e' helyett: hogy mint van az úr? sajnálva látom beteges szinét. Hirlesy a' legsikeresebb élő telegraph a' világon; percz alatt felfogja az új hírt, félpercz alatt másnak adja azt által, egy negyed percz alatt harmadiknak, minden terjedési foknál, negyeddel, féllel, vagy mint jő, egészszel is megtoldván kapott hírét. Méreg drága levén újság-lapjainknál a' beiktatási ár, néhányszor már foganatosan használtam Hirlesy uramat publicandumokra. Czivódy buzgó kebellel öleli Amerikát, 's ezen szép heveért meg lehet neki engedni, hogy epés léttére szomszédjaival, rokonival örök czivódásban él. Sokat czivódik a' kávéházban Zsarnoky

úrral is; mert ezen emberbarát nemesen harczol a' rabszolgaság ellen, mellynek folyvásti tűzéseért az amerikai egyesült tartományokat kikelve kárhoztatja; miért is, ha nem ismerném jó Zsarnokyakat, rágalomnak venném azon hírt felőle, hogy jó nejéhez 's ártatlan gyermekeihez kegyetlenebb a' krimiai tatárnál. Hát Külvilági urat ki nem ismeri? ki csak hálni jár haza, ha ugyan nem kávéházban van otthon; ezt a' hírlapok' örök molyát, ki óra sőt percz számra tudja ezeknek érkezését, ragadja ezeket a' számító szolgák' kezéből, egy lapot kezében tart, másikra könyököl, harmadikra kalapját teszi, negyedikre pipáját, zacskóját, hogy az egész politicai világot egyszerre lefoglalhassa magának. Ez, mondhatom, ritka ember, 's bizvást folyamodhatol hozzá, mint egy élő Staats-Lexikonhoz, minden fennakadásaidban, mind azon tárgyak iránt, mellyek másutt — ki vévén a' két magyar hazát — tengeren innen és túl, a' politicai világban történnek. Angliáról nevezetesen akár stationális könyvet, és topographico-historico-statisticát írjon neked, 's parlamenti szónokairól, neveikre, sajátságaikra, különösségeikre, tán még kül formáikra 's termeteikre nézve is, kimerítő rajzokat nyújthat neked; de tanácslom: Pestből csak Rákos-Keresztúrig se indúlj ki kalauzsága alatt utazni, nehogy vagy Czinkotára vagy Palotára tévedj vele! Se Nagy Pált, Deákot, Kölcseyt ne tudakold tőle; nehogy azon hazánkbeli szerencsétlen borotva-köszörűsöknek mondja őket, kik szép fényesre köszörűlik ugyan a' borotvát, de melly szakállodat nem fogja!

Szánom, igazán szánom az agg nőtleneket — mert ezeké per excellentiam a' kávéház, mint szegényeké a' mennyeknek országa — hogy illy társaságban kell leszürcsölniök cicóriás, barna czukor-morzsalékos, keresztelt tejes kávéjokat, mit otthon az én kedves kis barna nőm —

De az én kis barna nőm most épen padlót súroltat, bútorimat félre és vissza, könyveimet irásimat le és fel, nyoszolyáimat, fiókimat ki és betolatja, rakostat, sepertet, tisztogattat, törölget, 's illyenkor az én lelkem nőm olly serény olly buzgó, hogy szinte magamat is féltem, nehogy seprő alá kerüljek — nem mintha az alá tartozandónak vélném magamat, hanem mivel tudom: mennyi gyöngyszemet nem sepert ki már, buzgólkodás a' szemettel együtt! Lakomnak illy restauratiója' alkalmával rendszerint úgy szoktam járni, mint XII-ik Károly várniczai háza' ostromakor; szobánként kiszoríttatom végre egész lakásomból, 's vándorlóba kell indúlnom a' városba két szemem után; ha csak nedves szellőző szobáimban csúzt kapni nem akarok.

Illy szorúlt vándorlásomban egy délután, élénk vita, billiárd-lapta-kocczanás és csészecsörgés zajlék ki előmbe egy igen látogatott kávéházból, 's megállapodásra bíratám ajtaja előtt. Délutáni fekete kávémat, melly a' homoeopathia' minden átkának daczára, olly megszokott kedves italom, otthon meg nem kaphatám ma. Vont befelé ezen megszokás, mellynek zsarnokságát a' kihallott csésze-csörgés nem különben nevelé nálam, mint jó fiatal lábaknál a' táncz' ingerét szokta a' megzendűlt muzsika — vont az újság-vágy is: mi lehet a' zajos vita' tárgya? De a' két kalandor, ész és szív, egyszerre harczra kelének, vágyam' gerjedő neszére bennem. — Előbb mondám, szóla az ész, miként önző nőtleneknek, dologtalanoknak való tanya a' kávéház. — Igaz, felele a' szív; de nem családál-e? nem vevéd-e, gyakori szokásod szerint egyoldalulag a' dolgot? Nincsenek-e a' kávéházaknak is némi bájaik? Ím a' mindennapi központosulás egy öröm a' kávéhörpölés' éldeletében, némi rokonságot alkot a' látogatók között, kik meg szoknak mintegy evidentiában tartani egymást: mikor? miért? mi módon maradt ki közülök, hiányt hagyva maga után, egyik vagy másik, változott lakás, nyert hivatal, betegség, vagy épen változtatott más világ miatt? Nem köt-e gyakran némi barátságos szövetséget közöttök azon készség, mellyel egymás híreit kicserélgetik 's annak büszke tudása, hogy ez vagy amaz hírt még csak ők néhányan tudják a' két városban? — Büszke? szól az ész; concedo — ez igen közönséges symptomája a' tudásoknak — de barátságos szövetség? simpliciter nego. Ez a' tudás' embereinél ritkább madár a' fejér hollónál. — Engedelemmel! mond a' szív, a' kávéház' tudásainál nincsenek jutalmak, díjak, tiszteltetések, 's minden vetélkedése nem a' körül forog, hogy t ö b b, hanem hogy egypár órával e l ő b b tudassék valami. Czivódásai a' kapott hír' hitelessége, körülményei, fontossága, és következményei felett, elenyésznek

naponként, a' kávé' párolgásaival 's pipa' füst-gomolyaival együtt! Hát azon jámbor szegény, így folytatja lágyulat' rezgő hangjával a' szív, kinek egész télen által fűtetlen szobájában, elgémberedik keze a' tudományos toll, müvészi ecset vagy véső felett, ne leljen csak egy órácskára is meleg felengesztelő tanyát? Megforgatja a' magyar éhen szomjan didergő tudós, müvész — mert a' gazdag édes haza még most csak mostohája neki — sovány tenyerén a' szük keresményt, 's tanakodik: fát vegyen-e kávé nélkül, vagy ezt igyék fütött kávéházban, mert mindkettőre nem telik pénze, 's az utólsóra határozza magát! 'S te kegyetlen birnál-e lenni e' ritka, tán egyedüli öröm-élvet is elragadni tőle? 'S hány száz, sőt ezer, nem él a' két város' falai között, kitől nem könnyelműség, hanem sors' szükmarkusága tagadá meg a' jóltévő tüzhelyet; 's te szerencsésebb kis barna nőd mellett, elhitten anathemázol a' mostohán hagyottak ellen?

Ezen utóbbi érzékeny és győző okok ellen, nem vala többé mit nyomosat ellenvetnie az észnek, 's ez, mint szokott rendszerint a' szívvel küzdő csatáiban — kivált, miután e' jelen esetben a' szív erősen szabadkozék, hogy csak most az egyszer, nulla nectenda in futurum consequentia, esik bevetődésem a' kávéházba — megadá szabad kényre magát.

Beléptem tehát a' kávéházba, 's megrendelvén fekete kávémat, egy magányos asztalkánál fogék ülést, fülemet egy nagyobb asztal felé hegyezve, mellytől a' vita zajlott felém.

Négyen ülék azt körül, 's kiivott csészék felett olly füstöt eregetének ki pipáikból, hogy a' füstölt hús-áros is felaggathatá vala felibe szereit, 's én az urakat, mint sürű őszi ködben uszó tárgyakat, csak alig különböztethetém egymástól. Mind a' négyen egyszerre beszéltek, hadazva kezökkel, és fel-felszökdösve ültökből. Engedelemmel! — bocsánatot kérek! — kérem alázsan! — csak egy szót! — halljuk meg egymást! — valának az örök felkiáltások úgy egyiknél mint másiknál. De ments meg isten! előbb csillapodik a' felháborodott tenger, mint ezek kihallgatják egymást! Tüdejök' erejét látszatának pálya-próbára tenni akarni. Eszembe jutának némelly tanácskozásaink, mellyekben minél inkább hallgatnak az okok, annál inkább zajlanak a' szólók. Annyit még is kiveheték sokára, hogy a' vita gr. Széchenyi István felett áll.

Engem, ki a' hazában sok másokkal együtt, csak *jóakarat*' embere vagyok, igen érdekel minden, mit ezen *kivitel*' emberéről hallok, 's csupa fül valék egyes fogalmakat vehetni ki a' vita' chaosából. Sokáig nem boldogúlhaték, mig végre egy izmos, tagba szakadt úr, jó ebédtől vissza sugárzó arczczal, 's tüdejének kétségtelen praepotentiájával, csak ugyan ura lőn a' szónak, a' többiek pedig nyitott szájjal, 's csak kiskorig felfüggesztett, de minden esetre hadazásra és demonstrátiókra készen tartott kezekkel lesék szavait, mint prédát, mellyre azonnal rohanandók valának.

Már uraim, így nyilatkozék a' szó-birtokos — mint később értém egy expostamester — meg nem engedhetem gróf Széchenyinek, hogy kedvtelését, a' lófuttatást, tevé elsőbbnek a' szükségesebb felett. 'S különben is lócsigázás nem legajánlóbb kezdete a' ló-nemesítésnek. A' paraszt két esztendős görcs csikókon szánt, boronál most is, mint a' lófuttatás előtt, 's ha kocsi elébe fog, egy egy ostora szakad minden állomáson. Gróf uram' gőzösei pedig sok helységeinket tönkre tevék már, kiknek hajó-vontatás vala eddig keresetök' fő ága.

Hát az az állandó híd mit akar, míg kocsink törik, lovunk dűlöng borzasztó útainkon? mond egy másik, mint hallám házi vászonkereskedő; most is alig tudék haza vergődni a' Szepességről.

A' harmadik, egy tisztes kereskedő, elhatározottan Széchenyi' pártján álla; de csak sokára nehezen juthata szóhoz. Engedjenek az urak egy kérdést nekem! így szóla ez nyugalommal, nád pálczájának elefantcsont fejére támasztva állát; ha postamester úr egy új nemét kivánná behozni a' postaszekérnek, mellyet kétszerte jobban meg lehetne terhelni mint eddig, de csak fél annyi erővel vontatni állomásról állomásra, 's Széchenyi kérdezné az úrtól, miért nem javaslott inkább, mit ő előbb valónak tart, új postavonalokat, olly vidékein a' hazának, hol eddig postát nem ismernek? 's ha vászon-bótos úr, sok próbák után, rá akadna titkára annak, miképen kelljen csalánból jó erős vásznat készíteni? Széchenyi pedig abban gáncsoskodnék: miért

nem fáradozott az úr inkább annak feltalálásában, mit ő jóval fontosabbnak vél: miképen lehetne a' rosz versekkel, ízetlen románokkal, sületlen játékszíni darabokkal, haszontalan értekezésekkel, alkalmi alacson dicsőitésekkel, beírt, benyomtatott papirost, tartalmatlan könyveket, folyóiratokat stb. kölcsönösen ismét fínom erős vászonnak visszakészíteni? Mit felelnének önök? nem azt-e, hogy nekünk azon tárgy tetszett, mi körül elég sikeresen fáradoztunk, ez is hasznos a' hazára nézve, ám próbálja más a' gróf' kivánatit, ki hivatást érez azokra magában. Egy nem tehet mindent; 's nagyot bizonyosan mindenki csak a' maga nemében 's kedvtelésében fog nyújthatni.

Még be sem fejezheté jó formán szavait a' kereskedő, midőn a' többi három, a' felelés' buzgóságától hevűlve olly élénken pattana fel ültéből, hogy egyiknek karszéke rugaték hátra, másik előtt a' felforgatott csésze-neműk tánczolának, 's a' harmadiknak égő izmos pipája hulla ki olly erővel szájából, hogy mint tapogatásából gyanítám, tán valamellyik fogát is megingotatá. Mind ezen intermezzók azonban nem tőnek pauzát a' lármában zajban; felelt, beszélt, kiáltozott mind a' három, sőt mind a' négy, de Széchenyi' szerencsétlenségére, az ő emberének gyenge siketes hangját, egy becsületes tiszaháti szúnyog elfogta volna nyomhatni. Végre a' pipaejtett, és fog-indúlást szenvedett úr, részint szerencsétlensége, részint azon ok' tekintetéből, hogy ő még kivehető szavakban nem nyilatkozék, csakugyan ki vivta magának a' szót. Mint értesíttetém egy falusi közbirtokos vala. Leülvén tehát 's újra meggyújtván pipáját, így elmélkedék, mutató újjának, mellyen egy tetemes arany gyűrű pompázott, mozgatásával mintegy accompagnirozván elméleteinek:

Én uraim, mindent a' hazára viszek vissza. Kérdem: hány magyar ló fut a' pesti gyepen? Van e' magyar kapitány a' gőzösökön? 's a' hídhoz a' mint hallom, még a' malter-homokot is Angliából hordatják. Ez az, mit én Széchenyiben kárhoztatok, hogy hazafinak tartván magát, mellőzi a' hazaiakat. Nem kedveli a' honni müvészt, hollandus csinosságot affectál, nem szenvedheti a' melegben egy ingre vetkezett magyart, a' pipaszagot, a' pökdösést; ellenben iszsza az angol thét, a' franczia champagnit —

Ég valami! kiált egyszerre a' vásznas, 's a' bűzre felpattannak egyszerre a' pro és anti-Széchenyiek. Könnyen rá akadnak a' bajra. A' falusi birtokos' kiejtett pipájából a' tűz épen azon hírlapra esett, melly a' vita' corpus delictiét, a' Széchenyi-czikkelyt foglalá magában, 's történetesen a' gróf' nevét, néhány azt környezett szóval együtt kiégeté. Özönlöttek egyszerre a' társaságban a' jóslások, megjegyzések, czélzások, 's bár az elmésségek csak silányok 's mindennapiak valának, de a' röhögés azokra, mondhatom, rendkivűli vala, melly fülem' dobját veszélyesebben ostromlá, mint bár melly közelemben tartott ágyúzó manoevre a' Rákos-Keresztúri mezőn.

A' kereskedő is füleire nyomá kezeit, 's a' legelső kaczaj-enyhűletet használni siete megköthetésére a' vita' megszakadt fonalának.

'S tudják-e az urak, így szól a' birtokos felé fordúlva, miért szereti a' gróf az angol thét és franczia pezsgőt?

No 's? szólának mind a' hárman, 's az újságvágy megszünteté nálok még legkisebb után-rezgését is a' kaczajnak.

Azért, uraim, mert az angol thé kétségkivűl jobb ízűn esik neki, mint festett vagy tengervizes kávéink, mellyek szintúgy nem honiak, 's a' franczia pezsgő jobb ízűn, mint azon magyar pezsgőink, mellyeknek ingredientiái tán a' galambbúczról hordatnak le. Nehezíteni akarjuk-e nagyobb uraínknak a' hazafiságot azzal is, hogy efféle önmegtagadások' kikötéseivel azt követeljük tőlök, hogy a' kereskedés' jótékonyságának daczára, melly a' világ' minden terméseit honiakká teszi kicseréléseivel, szorosan csak a' belföld' a' haza' terméseinél maradjanak, már ha azok roszabbak is, 's egyáltalában nélkűlözzék azokat, mikkel a' haza még jelenleg nem bír? Így a' hazát büntetni kívánjuk-e azzal, hogy ne legyen állandó hídja, 's gőzösei, minthogy ezekhez még most biztosan vezető emberei, 's kellő készűletű anyagjai nincsenek? Nem látom továbbá által, miért vehetnők egy hatvan ezer pengő forintos jövedelmű úrnak rosz neven, hogy a' jobbat, szebbet, kényelmesebbet szereti megfizetni, mert — megfizetheti, 's a' salonok' emberét

miért kárhoztatnók, hogy csinosabbhoz szokott, mint mi — kávéháziak. Ezek bizony, úgy vélem, még különczségek gyanánt is megengedhetők volnának gróf Széchenyiben.

Az úrnak teljes igaza van! szóla most a' kereskedő' vállát megveregetve, egy sovány, magos, elhúzott képű, szőke kopott kabátos úr, kit az elébbeni köz kiváncsiság szinte közelebb vona a' vita-asztalhoz; minden kitünőbb embernek vannak különczségei, 's kinek nincsenek, az, életben és halálban elvegyül nyomtalan, meg nem emlegetve a' pórság között. 'S mit szólnak az urak, ha azt mondom, hogy én a' kávét soha sem ihatom máskép' mint reggel feketén, délután tejjel?

Ah mit mond az úr! kiálta a' vásznas, csodálkozásában annyira nyitva felejtve száját, hogy a' kávéházban sűrűn szemtelenkedő legyektől féltenem kelle őt, nehogy negyedik Adorján' halálával haljon el.

Nincs különben uraim! reggel feketén, délután tejjel! ismétlé különcz úr, hol egyikre hol másikra tekintve, 's kéjesen legelve a' társaság' csodálkozásán.

A' mint e' jó úr asztalkájához mene, felhörpölni tejes kávéja' maradékát, sorba tudakozám a' kávéház' vendégeit: kicsoda e' nevezetes férfiú? Nem ismerte senki a' kávéson kivűl. — Ez uram, Nagy János egykori hajfodrász, értesíte ez; tizenöt év óta ismerem, 's csak annyit tudok róla, hogy a' kávét reggel feketén, délután tejjel issza.

Nagy János? sohajtám búsan; szegény hajfodrász, milly kiméletlenűl játszá ki a' sors számolásodat!

Feléje mentem a' fodrásznak: uram! így szóltam hozzá, szívesen fogván meg jobbját; több jeles Nagyokat van szerencsém ismerni, 's köztök egypár Nagy Jánost is. Az úr' neve minden esetre olly tisztességes mint bár melylyik a' magyar hazában; de a' magyar nemzet előszeretettel látszik lenni némelly nevek, mint Kovács, Szabó, Kiss, Tót 's ezek közt a' Nagy név iránt is, 's nincs magyar falu, melly illy nevű lakossal ne dicsekedhessék. Mint fogja tudhatni a' később maradék, melylyik Nagy János vala azon különös férfiú, ki a' kávét reggel feketén, 's délután tejjel ivá?

E' szavaimra elsötétíté a' bánat fodrászomnak arczát. — Az úrnak fájdalom igaza van! de mit tegyen az ember?

Csak egy útját látom itt a' menekvésnek a' jövendő tévedhetés' zavara elől, mondám; tudniillik a' müvészség' útját. Festesse az úr vászonra becses mellképét, jobbról maga mellé a' felkelő napot a' csésze' szinén látható fekete kávéval, balról pedig a' lemenő napot a' csésze' aljára kiöntött fejér kávéval. Vagy ha inkább tetszenék, vésesse márványba —

Márványba, márványba! kiálta ő, szorongatva kezemet; csak márvány a' halhatatlanság' valódi anyagja. Nem hiszem, hogy egykor gróf Széchenyi is kikerűlhesse azt. Azonban mit árt mind a' kettő együtt, vászon és márvány? ó az a' felkelő és lemenő nap, valami dicső egy gondolat!

Meghajtám hálásan magamat, hogy Nagy János fodrász úr nekem is juttata valamit a' maga halhatatlanságából, 's ő meleg nyilatkozásokkal ereszte el magától. — Fárad-e már a' véső szobra körül? kopik-e már az ecset mellképe' vásznán? hitelesen nem referálhatom; de ő boldog; mert hiszen kiki csak ön hite szerint boldogíttatik az életben!

De te nem vagy boldog gróf Széchenyi! gondolám búsan magamban, a' mint betéve magam után a' kávéház' ajtaját, a' Dunára tekinték, 's elmémet a' nagy férfiú' fáradalmain megjártatám; te nem vagy boldog! Veled minden lépteden, mellyet a' halhatatlanság felé lépsz, élet-halálra megvínak előitélet, kajánság, irígység, 's tespedésnek ólomvitézei; 's ha legyőzted a' száz fejű hydrát, elő áll Nagy János fodrász et compagnie a' maga kis hajnyíró ollójával, 's magához szabogatja halhatatlanságodat!

És még is van sorsodnak, gróf! egy vigasztaló oldala! A' férgecskék még éltedben kirágcsálják neveden magokat, 's majdan nyugalmas fényben ragyogland az hosszú álmod felett; míg az igazságosabb maradék, hijodat érezve, fogja sohajtani: oh adj ég nekünk több hozzá hasonlókat! **Fáy András.**

Magyar játékszini krónika.

NYILATKOZÁS *)

„Ariadne" czímü színművem' ügyében.

I. Birálóimhoz. Literaturánkban annyira napirenden állanak a' (többnyire ferde) birálatok, hogy

*) E' nyilatkozást, melly Ariadne czimű színműről felvilágosításokat foglal magában, jónak véltük lapjainkban közleni, fenntartván magunknak saját nézeteinket az említett színdarabról annak idejében elmondani.
A' szerk.

sokak nem annyira literatura' javának, mint criticai czikkekben kivánnak élni. Valakinek *ma* ötlete jő íróvá lenni, *holnap* egy pár külföldi szerzők' eszméit törpíté el idétlen fordítmányban, 's már *holnapután* bírálatot ír olly nemü müvek felett, mellyeknek philosophiáját nem érti, szabályiról félszeg fogalma van. Azonban ezt természetesnek találom nem csak azért: mivel könnyebb vállalat kész müről fonák criticát írni, mint eredeti dolgozatokat vetni illy nemü czikkelyek' éleményeül; de azért is, mivel *írócskáknak* kivált mélyen érdekökben fekszik, parányi érdemeiket újabb fellépések' ellenében megtámadásokkal védeni; csakhogy uraim! óhajtanám, a' mód lenne illedelmesebb, mert én ugyan gyáva criticai ostor' pattanását nem fogom soha mennydörgésül remegni, de nem is vallhatom czélszerünek a' divatba vett gyakorlatot, melly szerint jelenkorunkban némellyek színészt fütytyel, müvésznőt hagymakoszorúval, írót catilinai czikkelyekkel erőködnek véleményök' infallibilitásáról meggyőzni.

A' színmüvem felett költ bírálatokat tekintve: A' *Rajzolatok*ban közlött czikkely, a' drámát illetőleg ennyit szól, „szövénye jó, nyelve virágos." A' többi rész egy kereszténi tanítás, mellynek *„szövénye zavart, nyelve virágos"*, de benne gúny' és aljas rágalom' penészvirági tenyésznek, mellyeknek fojtó gőzét, én, és az érdeklett nemzeti ifjúság ugyan kikerülhetjük, de az ültető' kezeit okvetlenül elmocskítják. Feleletem rájok nincs, hiszen akkor sem felelt azokra senki, midőn a' franczia dramaturgia ellen el voltak mondva. Meg nem állhatom azonban, hogy szónyegre ne hozzam a' mesét, melly illyes czikkek felett akaratlanúl is mindig eszembe ötlik. Egy holló t. i. a' tollas seregnek leczkéket kivánt tartani az ékesszólásról, de oktatásait olly kietlenül károgta el, hogy a' több szárnyasok tőle elriadván, szava sikertelenül hangzott el a' pusztában. —

A' *Jelenkor* egy elődörgéssel jelenté a' *Társalkodó*ban megjelenendett vihart, de ez meddő vala sújtó villámoktól. Azon értekezésben sem logicai következetesség; sem egybevetve ítélő erő; sem drámai műértés; sem lélektani tapintat nincs.

1. Logicai következetesség nincs; mert:

α) A' czikkelyben mondatik, *„e' színműben nincs drámai haladás"*; alább tizenöt sorral ismét ez mondatik, *„itt a' drámai haladás csupán Ariadneban van központosítva."*

β) A' czikkelyben mondatik: *„minden jelenet új gyilkosságnak veti meg alapját"*; alább huszonhat sorral ismét ez mondatik: *„a' történetekben nincs összefüggés, nincs láncolat."* . . Hát mi a' láncolat, ha nem az alapvetés!?

γ) A' tartalom' elsorolásában maga a' czikkely elmondja, miképen a' vég catastrophánál a' drámának minden életben levő személyei összehozatnak; még is alább azt állítja, hogy *„a' színmű messze nyúló fonal, a' szerző nem tudá végeit összekötni."* Talán nem tudta a' czikkely, hogy egy drámának szálai a' felléptetett személyek, 's azoknak a' befejező történetnéli motivált egybehozása az összekötés!?

δ) A' czikkben mondatik, *„a' szerző ez első színművében is olly jeleit adá tehetségeinek, mellyek sokat hagynak reméltetni; .... kitünő drámai tapintatot árúla el"*; alább ismét ez mondatik: *„Ariadne egy nagy semmi."*

ε) A' hosszú czikkely' felét a' tartalom' tömege alkotja, 's még is vég szavában oktatja a' szerzőt, hogy *„üres beszédek' betanúlásával ne sajtolja a' színészeket."*

2. Egybevetőleg ítélő erő nincs; mert:

α) A' czikkely állítja, hogy *„Villassininak fijával hazárúli beszélgetése egészen nem a' darabhoz illő"*; holott e' jelenet, az apai szerelemben munkálkodó lélekphilosophia által motiválja Villassininak Ariadne iránti türelmét, ezen motivum pedig megfoghatóvá teszi egy férjnek olly nőveli együtt lakását.

β) A' czikkely állítja, hogy *„Belmonte szerelemből lett zarándok"*; holott Villassininak épen azt mondja el, mennyire megveté Ariadnét, miután lelkületét általösmeré, 's maga a' 8 év óta férj Villassini csudálkozva mondja, *„Becsületes olasz, te soha nem láttatád magad' nőm' társaságában."* Belmonte tisztán értesíti Villassinit, hogy hitében, reményeiben, emberekben csalódott, 's még sem csüggedt el, mert honszerelme munkásságban tartá szellemi erejét; a' hon félre értette munkálkodásait, 's még sem esett kétségbe, mert önérzete védé lélekalkotmányát, hanem keble hidegült el az emberiségtől, 's ezt szigetelte el magától zarándok öltönyével. — Pedrillo külföldi utazásából tudományt, 's tapasztalás' kincsét hozott honába; méltatlan sorsát aczél kebellel türi, 's nyilvánítja: hogy családi viszonyainak napfényre jöttét nem az ősjavakért óhajtja (miket örömest testvére' birtokában hagyand), hanem polgári helyzete visszanyeréséért. — 'S hát az illy lelkületű férfiak *„magokkal is tehetetlen nyomorú személyek"*-e egy criticai czikkely előtt? 's *„gyanúsak szájokban a' haza iránti nyilatkozványok"!?* És ha egy rabló (kit épen a' függetlenség' botor szeretete üzött azon pályára) szabadságról szól, megbotránkozhatik-e benne egy közvélemény' itélőszékére bocsátott bírálat!?

γ) A' czikkely kérdést tesz: *„ez a' nő, ki első feltüntekor mint legfajtalanabb nő jelenik meg, ez a' nő tudhatott-e még annyi imádót hálójába keríteni?"* A' czikkely nem birta megitélni, hogy épen csak fajtalan nőnek vannak *„hálói"* 's csak illyen szokott *„kerítni"* imádókat; nem emlékezék meg, hogy ifju, szép, kellemteljes, és tékozló-dús nő, millyennek Ariadnét minden szó és körülmény festi, már a' görög és római költők által is kerülhetlen örvény' képében rajzoltatott; nem vizsgálódék a' szerelem' természetében, melly szerint minden nőkegyencz azt szokta vélni, hagy ő az igazi.

δ) A' czikkely *„nem igazodhatik el rajta, hogy Vetulla, ki a' 2dik felvonásban* 100 *arany díjt is megvetőleg útasít vissza,* 10 *év mulva egy kis csecsebecse fél aranypereczet kincsszomjazó vágygyal tép le a' leány' nyakából"*; pedig kevés itélőtehetség kivántatik annak általlátására, hogy épen azon telhetetlenség fosztja meg a' koldús leányt egyetlen értékü vagyonától, mellyet a' dús Ariadne 100 aranynyal sem elégithete ki. — Állíttatik továbbá, hogy *„Vetulla segítője volt Ariadnénak, még is elhagyja a' törvényszéktől ítéltetni;"* holott Vetulla épen e' szavakkal követeli a' hamis tanúsági díjt: *„igaz, hogy hitelesb ellentanúk levonták a' bün' leplet, de az nekem mindegy; én hamis esküre szegődtem, 's azt megtevém."* Avvagy lehet-e állítni, hogy az alperes elhagyta bukni perét, ha a' felperesi fontosabb bizonyítványok az itélet' alapi? Állíttatik az is: hogy *„Ariadnet St. Nicolónak elárúlja"*; pedig Vetulla nyilván mondja, csak azért útasítá imezt hozzá, hogy mielőtt más által felvilágosíttatnék, elveszthessék. — Eléggé szerény-e a' czikkely, melly nem levén képes ennyire világos összefüggéseket is *„kipuhatolni"* bírálatképen tolakodik egy folyóirat' lapjaira?

3. Drámai műértés nincs; mert:

α) Hibáúl teszi ki, hogy *„a' drámai egység csak Ariadnéban van központosítva."* Tehát maga e' szó *„egység"* nem azon eszmét fejezi-e ki, hogy minden drámai szétágazásnak egy fő tárgyban kell egyesülnie?

β) Ellenvettetik, hogy *„minden történet, Ariadne' egyéni történetét állítja elő"*; hiszen épen az a' jól kivitt drámáknak egyik érdeme, ha minden cselekvények a' fő czél alá vannak rendelve. — Ha az úgy nem volna, igazakká válnának a' czikkely' ime szavai: *„E' színműben nincs kerekdedség."*

γ) Ariadnénak szobaleányával, 's Lorenzóval párbeszédeiben találja a' *„legtöbb"* drámai életet, pedig több helyeken jólrendelt cselekvényeket említ,

mellyekben tehát több drámai életnek kell rejteznie, mint a' dialogokban:

4. Lélektani tapintat nincs; mert:

α) Nem foghatja meg, hogy lehet a' könnyelmű gonosz, holott ha körülmények, 's öntettei kényszerítik, épen egy fontolni nem tudó könnyelmű bukhatik legmélyebben. Ő rajta a' pillanat' hatalma uralkodik, 's a' jelen' terhétől bár mi árron kész szabadúlni.

β) „*Nem látja a' fordúlatot, melly Ariadnét bűnei felett síróvá teszi*" pedig virági elfonnyadnak, utólsó szerelme megvettetik, vétkei napfényre jönek, a' törvény üldözi, javaiból kipusztúlt, altatott önérzete felriad, és az alpesek' szélveszei 's csuszó férgek közt 16 évig kinlódik.

γ) „*Csudálkozik rajta, miképen örvendhet gyermeke' feltalálásán, ki olly tetteket követett el*"; holott épen azon tetteknek, 's azok között gyermekeivel elkövetett bánásának mardosási között találja fel gyermekét. Avvagy a' melly lélekben bűnbánat virágzék fel, nem termi e' meg az anyai örömet? kérdi a' czikkely „*hol itt az öröm' oka?*" — A' psychologiában. Hiszen remélem nem kárhoztatandja a' czikkely, hogy színművemben a' psychologiát követtem.

Felelhetnék még igen sokat, p. o. hogy életrajz' festéséhez szükségesképen megkivántattak az időközök, mert az életből vett néhány órák' felmutatása nem teszi az élet' folyamát; — hogy könnyelműen csapongó nőnek sok személyekkel szokott ügye lenni életében, 's így nem czéltalan a' „*személyek' változatossága*", mert „*hogy azoknak lelkűletét nem volt ideje felfogni a' czikkelynek*" az nem az én hibám, — hogy Ariadnénak férje' megölésében okai voltak: a' nyolcz évi háborgó házas élet, a' kedvteléseit akadályozó ellenszegülések, a' férj által czélba vett elválás (minek következtében az ön vagyonát elpazarlott nő Villassini' javaiból kivetve koldússá leendett vala), 's végre a' La Cittén elkövetett orgyilkolás' gyanújától menekvés, és így nem azért ölte meg, hogy „*megszokta egy csapással két fát dönteni*"; — hogy Vetulla a' végjelenetnél nem azért jő elő, hogy „*itt is előtűnjék*", hanem babonás füveit szedi a' bérczeken, mit, egy rabló' szavai szerint, azon helyen évfordúlatonként lelni szokott; stb. stb.: de úgy vélem a' czikkely' megösmertetéséül eleget mondottam.

Íme egy példánya a' magyar literaturában napirenden álló birálatoknak! Ignotos fallit.....

A' több e' tárgyban költ hírlapi czikkelyek között még nekem az tűnt fel, hogy a' Honmüvész helytelennek találja Ariadne' előadását: az Athenaeum' krónikája ellenben azt mondja: „Az előadás általában sikerült." —

Végszavúl kijelentem, hogy az érdeklett czikkelyeket, mint egyesek' független véleményeit méltánylom; 's a' felebb előadattak után is hiszem rólok azon szerénységet, melly szerint nem olly czélból jelentek meg, mintha a' közvélemény' szemein, homályos hályogként akarnának örökleni. — A' „Rajzolatok" 's „Társalkodó" azon előadásait pedig, miszerint Deodato sz. képet, vagy keresztet rugott volna le, legkimélőbb kifejezéssel is hazudságnak kénytelen vagyok ösmertetni, mert a' színpadon egy római korból fennmaradt triviális oszlopocska fordúlt elő.

II. A' tisztelt olvasó közönséghez. Czélom volt „Ariadne" feletti részletes criticámat közleni, de meg levén győződve, hogy a' t. olvasó közönség itéletét a' munka' megjelenéseig felfüggesztendi: elhalasztám azt; annyival inkább, mivel az általa megúnt csatatéreni találkozásomnál, mellyre literaturánk' jelen szelleme hívott fel, (bár fegyverekűl személyeskedés helyett okokat használék) béketürelmét kímélni akartam. Ennyit mondanom kell:

Ariadne egy ritka szép 's kellemteljes olasznő, ki kora ifjúságában roppant vagyon' önkényű örökösévé lett. Hiusága, vágyai olasz ég' hevével fejledeztek, ezt okos nevelés nem gátolta 's így elfajúlt. Szerelmében lánghevű; megvetésében sziklahideg; kedvteléseiért mindenre kész; feltételeiben makacs; enyelgéseiben, csábjaiban kimeríthetetlen; boszújában dühös; csapongásaiban ingatag; fájdalmánál mély és kétségbeeső. E' nőt akkor vezettem színpadra, midőn már fajúlt természetében a' gyilkolás' tetőpontjáig lesüllyedt; 's ez magában is a' szebb ízlés' rovására történt túlság. Hozzá járúlt az, hogy a' felvett lelkűlet' minden oldalait elevenen akarván felmutatni, a' beszőtt cselekvények halmozvák lettek, 's minden setét vonást egész erkölcsi borzasztóságában emeltek ki. — És épen e' két pontba kellett volna a' criticus szemeknek ütközniök. — E' két túlságba két oknál fogva estem; az elsőbe, mert a' franczia dramaturgiában különcz studiummal mélyedtem el; a' másodikba, mert eredeti színműveinket cselekvények' hiányában tapasztalám elbukni. — Ariadnét egy setét képnek ösmertem meg, melly az alkonyodó terem' falain félelmesen nyúladt el; czélszerű átdolgozás által világító súgárt bocsátottam fekete alakjára, terjedelmét rövidebbre vettem, 's így fogom színpadra hozni.

A' mi a' felette költ birálatokra adott feleletemet illeti: azt, első fellépésemnél a' t. alvasó közönség iránti kötelességeműl tettem; hírlapi feleselgetéstől magamat óvni fogom, különben is, ha valamelly literaturai mű gyenge: személyeskedés nélkül is feledésbe merül; ha pedig classicitas' magvait visel méhében, túl élendi egyes tartományok' veszendő hírlapjait. — Ugyanazért, mig némellyek, mások' művei' gyalázásával foglalkoznak, én, ha bár kicsiny, de eredeti 's nemzetem' javára czélzó szándékból származott munkákat kívánok a' haza' óltárára feltenni, 's jelenleg „Fejér és Fekete" című drámám, 's „vasárnapi darab" című bohózatom rövid időn elkészülendenek. Pesten, october' 6kán 1838.

Kuthy Lajos.

Oct. 6. Garrik Bristolban. Vígjáték négy felv. Deinhardstein után fordította Csató Pál. Megyeri helyett Garrikot Lendvay adta, igen sok ügyességgel minden testalkat- 's beszédváltoztatásban — a' mi nem könnyű feladás 's megfejtése nem középszerű érdem; mert a' mellett, hogy magát a' színésznek egészen meg kell tagadni, természetesnek is kell látszania: az erőltetettség az egész hatást elrontaná. Johnson' ál szerepében kívántunk volna csupán több nyerseséget, parancsolói hangot. Egyébiránt az egész játék jól ment. Szentpéteri igen hiven ábrázolá a' dús, de szegény drámaköltő' kínjait Hild' személyében 's általában sok mulatságot szerzett épen olly eredeti mint természetes játékával. **V.**

Egyveleg.

— **Német opera Londonban.** — Londonban, hol a' német hanga és német literatura napról napra nagyobb érdeket gerjeszt, a' következő évszakban Spontini' vezérlése alatt német opera adandja Mozart', Beethoven', Gluck', Weber' stb. remek darabjait, 's mint hallatszik, az olasz operával váltogatva. A' királyné kedvez a' vállalatnak.

Az Athenaeumból hetenként kétszer, ugymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy ív; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden egy ív. Ára a' kettőnek helyben kihordással 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boríték alatt 5 ft. 48 kr. cp. — Velinpéldányok félévenként két forinttal drágábbak. — Évnegyedenként is válthatni példányt 2 ft. 30 kr., postán 3 fttal. Kiadó-hivatal Pesten, Zöldfa-úteza, Jankovics-ház 267. szám, első emelet.

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betűivel.

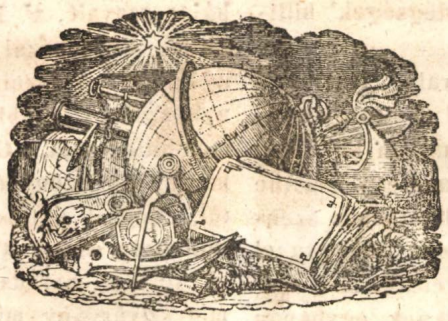

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

MÁSODIK ÉV.

Második félév. **Pest, october' 18. 1838.** **32. szám.**

Tartalom: Jozéfa (*D. Szabó Dávid*). — Lafayette' szavai a' történetirási fatalismusról (*V—a*). — Az özvegy. Bechstein után (*Beöthy Zsigmond*). — Magyar játékszini krónika. Munkácsy' 26 hazugsága (*Bajza*).

Jozéfa.

—

Üdvözlek titeket, gondolatok, kik — mint tenger' fenekén fakadó édes forrás' kékes vizei a' zavaros-zöld hullámok közt — szelíden kóválygottok lelkem' mélyében 's üdvös képeket forgattok elé; ti tiszta sugárai vagytok az emlékezetnek, a' hölgyek' leglelkesbike' emlékezetének, kik, mint a' leáldozott nap' búcsúzó fénye, még egyszer visszalövelletek a' komoly élet' föllegeire, azokat arany szegélylyel ékesítők. — Napok és évek forgának el fölöttem, eltemetők egymást pünkösd kellemű mosolygásaikkal és villámos viharaikkal egyetemben, 's néma sírhalmaik felett csöndes ünnepélyességben úszék és pihene a' homályos köd, a' feledés' egyszerű leple. Alatta pedig elillatozott rózsák és emlények, az ifju' egykori gyönyörei, hamvadának. És a' férfiú végtelen pusztaságban áll, kitéve égető napnak, kitéve förgetegnek, miként elpusztúlt egyház' romladéka. — De áldott légy, hallhatatlan erő, ki a' kebelt húrokkal rakád meg, új meg új édes dalt-zengőkkel és — álmodás alatt — már rég elhúnyt még édesebb dalt ismétlőkkel. Ők megrezdülének, és kimondhatatlan jólesés' érzete közben hallok édes harmoniát, minőt a' jámbor lélek, halk, tiszta éjfeleken, angyalajkakról vél hallani. — A' leglelkesb leány, és te, örök természet, vagytok tartalma e' harmoniának. — Üdv neked, halotta-idből feltámadt emlékezet!

* * *

Épen illy estve, mása e' jelen órának, csöndelge a' táj felett, midőn a' bölcs atya, keble' kincseivel, a' nővel és gyermekeivel, üle a' visegrádi romok közt egy ledőlt fal' mohos kövein. Köztök Jozéfa, a' díszes családfüzér' egyik rózsája üle, dobogó kebellel pihentetvén fekete szemeit a' varázs fényben úszó tájon 's komoly romokon. Oldalt egy idegen ifju andalga, szemeit és egész lelkét a' családon legeltetve. A' mulatsági kirándulás gazdag vala gyönyör-éldeletben, 's a' lelkek, mint mezők' virága az éji harmatnak, megnyilatkozának a' mindenünnen kinálkozó örömeknek, 's azok' elfogadása közben dicsőülve repesének. Ám, hol is van öröm, melly mérkőzhessék a' tiszta természettől ajánlottal! Teremhet-e illyen a' tánczpaloták' fojtó gőzében, avvagy nyujt-

hatnak-e illyet a' zajos vendégségek' billikomai!

Gyönyörű őszelői est vala. Halovány fényben ringatá a' teljes hold a' messze nyúló térséget; a' hegy alatt halkan hullámzó Dunának minden habocskája mintegy ezüstbe foglalva játszadozék; mély hallgatásban szendergének a' hegyek, csak néha suhogva el köztök az itt ott sárguló leveleket megmozgató szellő, 's szendergéseiknek egyhangu dalt szűrcsölének a' lombok' őszi bogarai. Az egykor királyi vár' romjai pedig, mint temető' kormos sírfája, setét melancholiában dermedezének és a' magasból a' mohok közt tanyázó denevérek egy egy kövecset görgetének le.

„Milly édes szorongás foglalja el itt a' lelket!" monda tiszta csengésű hangján, néma szünet múlva a' leányka, ki hófehér öltözetében 's piros arczaival az élet' nemtőjét hagyá képzelni e' mulandóság' lakában. — „Sirni szeretnék, ha nézem a' halotti fátyolt, melly mindenfelé takarja a' haldokló természetet. Lassu csörejjel hullonganak le az éltöket vesztett levelek, soha többé föl nem zöldülendők. Csak kórók zördülnek össze itt körülünk is, mellyek kevéssel előbb még virágzat' pompájában diszelgének. És hová tűntek a' pillék 's más apró szárnyasok' ezrei, mellyek ezek' virágainak illatában bujálkodva éltek, — és hová a' millió állatkák, mellyek vidáman zsongva röpdösének a' nap' sugáraiban? Elenyésztek, nincsenek többé! Nincsenek a' hősök is, kik e' hegyormon sziklai sas gyanánt lakozának 's biztos erőben nyujták ki harczos jobbjaikat a' gyávák' megtörésére. Kik seregeket és várakat tördösének, 's néptől néphez járának diadalénekkel, megérkezett órájokra maroknyi por alakba roskadának 's szelektől szóratának el a' széles földön. Söt örök létet igérő tornyaik és bástyáik is íme itt hevernek gyepen és vad bokrok közt, talán uraik' hamvai felett, 's a' még fenálló mohos falak' repedékeiből bagoly huhogja a' közel enyészetet 's dúló idő' hatalmát. Mindenütt halál! mindenütt csak enyészet a' természetben! — Ah atyám, borzanat szorongatja keblemet e' gyászos helyen, távozzunk innen."

‚Maradjunk még — szóla kérő hangon az idegen — olly jó, olly andalító itt e' halottas csarnokban mulatni 's hallani az élet' bájos szavait, a' halál' hatalma fölött értekezni, — 's nézni, mennyire vonzó az élet, midőn az enyészettől látszik irtózni'. — Ennyit szóla, a' többit csak gondolá, de nem mondotta szája. Gondolá: te, szép teremtmény, ne iszonyodjál az enyészet' hatalmától. Semmi fontos lettdolog, semmi anyagúlt szép eszme a' természetben, nem vész el; te élni maradsz, míg csillag, míg nap, míg szivárvány, míg virág létezik a' mindenségben. Te halhatatlan vagy. Gondolá: míg erő lesz úr a' természetben, míg lélek rugója a' testnek, te elolthatlan sugár gyanánt állhatsz meg az enyészet' kietlen országában. Te halhatatlan vagy.

Az atya pedig, ki bölcseséggel ragyog vala boldog házi körében és azonkivűl, dicsőülő homlokkal és fénylő szemekkel — mint sok napvilágot beivott gyémánt a' sötétben — fordúla a' hölgy felé 's így beszéle:

‚Édes leányom, szánandók lennénk mi mindnyájan, szánandó maga a' természet is, ha mint aggodalmad mondatá, valóban úgy történtek; ha az ásvány, növény, állat és mi, csak kezdenénk lenni, élnénk 's életünk' folyamán elérnők a' tetőpontot és aztán hanyatlásnak eredve, megszűnnénk élni, meg lenni; ha a' természet alkotna egyedségeket 's azok csakhamar hitványúl semmivé lennének. De nem; a' természetben nincs enyészet. — Élnek ugyan az egymik 's életöknek van kezdete, van vége. De az egymik, mondom. Hanem életök' úgy látszó megszüntével megsemmisülének-e az erők is — a' halhatatlanok? És mi a' nagy természet' egyetemi gazdaságában ezen egymik' változása és az életi tünemények' harcza az enyészet' hatalmával? Valóban a' természet sokkal gazdálkodóbb és takarékosb anyagban és munkában, hogysem kész volna teremteni elemeket, anyagot és erőt, 's azokat ismét önkényt elpusztítaná. Sokkal inkább a' teremtődés' soknemű és csodás elrendelése által gondoskodni akart ő az egymik', a' föld' és mindenség' megújulásáról és mintegy újra teremtődéséről, — és midőn összetett lényeket eredeti elemeikre viszen vissza, önmagát akarja megmenteni új erő' és anyag' teremtésének szükségétől.

Látunk ugyan jeleneteket, édes leányom, mellyek akaratlan a' halál' létének hitét 's attól való félelmet öntik lelkünkbe. Látunk

legszebb virágzatban álló növényeket olly helyeken, hol kevéssel előbb puszta, mint mondatik, halott föld henyéle. Szelid nap, gyönge harmat és langy esők, a' legvidorabb tenyészésre serkentik őket. De alig hogy felnyiladozának az illatrejtő kelyhek, alig fürdék meg néhány játszi szellő a' lágy virágkebelben, alig lopta meg nectárát a' kósza méh: lankadás forrózza le a' kies bokrot, elhull a' virág, lehervadnak a' tápláló levelek, 's a' növényéletnek — ha jóval előbb az állatok' és ember' kíváncsiságának áldozata nem lőn — most vége. — A' szőlő gerézd, sok kártékony befolyással megküzdve, eget földet segélyül kérve és használva, kidolgozá fojtós-savanyú nedvét mézédessé, — akkor letépi a' szüretelő és összegázoltan, roncsoltan, az emésztő forrásnak adja. — A' vadállat és madár, midőn szabadon futossa és szárnyalja be határtalan hazáját, a' széles földet és léget, orozó ellensége' vagy az aggság' áldozatául esik, meghal. — Nem hirdetik-e naponként a' tornyok' szomorú zúgásai, hogy újolag egy egyéni élet alutt ki? Sőt nem halunk-e meg részszerint mimagunk is, folyvást és szünetlen, midőn az el- és kiválasztások minduntalan bizonyos részek' elrontásán 's kiküszöbölésén munkálkodnak? — Nem halálemlékűl állnak-e itt e' kormos falak is? — hol ezeknek királyi fénye, mellyben a' nép, ha egészen boldog nem is, legalább méltán büszke volt? — E' hullámok, mellyek lábainknál holdezüstölve czikáznak, hajdan — míg a' magyar szó Kaukazus' bérczein túl uralkodott vala — kevély paloták 's éggel vívó tornyok' árnyaiban, világhódító nemzet' lármája közben hempelygének; míg most azokból, itt ott, egy két faldarabnak gyászoló képét tükrözik vissza, 's partjaikon az egykori fényes Aquincumból alig néhány téglatöredék akad meg a' többnyire (most is!) idegen ajkú szántó' ekéjében.

Mind tapasztalati szomorú igazság! De azért, hogy a' halál' ügyvédének ne mondathassam, próbáljunk kissé fölebb, a' természet' szentekszentébe emelkedni, ha valljon ott is, mind e' tüneményeket ollyanoknak tapasztalandjuk-e, mint szemeinknek itt alant látszanak. Korán sem! — Ezekkel csak az emberi értelem hagyja magát megcsalni, melly olly gyenge, hogy nehezen bir fölemelkedni annyira, hogy a' tüneményeknek csak egy sorát is felfoghassa, mellyeket a' hatalmas természet egy intéssel végtelenül eszközöl. Ugyanis, ha hallgatással mellőzzük el a' növények' magvait, mellyeknek megtermése fő és legmagasb czéljok levén, azok által tenyészve, fajaikat időről időre folyvást fentartani képesek, — azok' veszendő életműveinek egy része a' légbe száll, ezen titkos és eleven műhelyébe az életműves és életműtelen testeknek, más része az anyaföldnek adja magát, hogy ez abból más új életet hozzon elő és tartson fen. — A' különféle testek, ételül szolgálván embernek és állatnak, még nem vesztek el, csak egyéni alakjokat változtaták meg és részszerint magasb életfokra emelkedének, részint az életműségből különféle útakon kivitetvén, más életalak' magvait rejtik magokban, a' kiküszöbültek' helyébe pedig új, eleven részek járultak. — A' borforrás által is valljon az erő, melly a' szőlőszemekben munkálkodék, elveszett-e, tagadom; mert az új termődékben, a' borban, szintúgy hatalmas erők szunyadnak, fölserkenendők, mihelyt alkalom ajánlkozik és életöket az emberi életműségben zajongva és háborogva mutatandók. — Végre a' bűzforrás által, melly az állati életet befejezni és eltörleni látszik, koránsem enyészet és vég semmisedés hozatik elő. Az összetett testek' felosztásából kikerűlt egyszerű elemek nem tehetetlen lények 's halott maradékai a' virágzott életnek. Midőn a' kevély ember lehanyatlik az élet' pályájáról, mellyen való és tisztelendő, vagy hazug és megvetendő csillogással járdala, és a' szép test rohadásnak vettetik emésztő fogai közé, — megszűnt-e itt az élet? Épen nem, itt egy új élet kezdődik. A' legottan megjelenő bűzforrás' titkos és rejtett működése a' természetnek. Kiállhatlan bűzt fejt ki itt a' nagy mester, hogy annak gőzkörébe rejtezve távol űzzön magától minden háborító élőt, hogy a' titkos munkálatot zavaratlanúl folytathassa csöndes magányában. Itt csak az egyéni életnek, vagy helyesebben mondva, az életképnek láthatjuk határát. Mert ezen határ teszi a' pontot, mellyen két életidom találkozik. A' test, rohadás által, elemeire oszlik, mellyek aztán, kiszabadúlván a' magasb élet' kötelékeiből, természetök, rokonságuk szerint új egyesű-

letet képeznek 's más természeti testekké alakulnak. A' lelketlen testből itt kifejtett és majd kifejtendő folyós részek' lappangó csiráit rejtik magokban a' keletkezendő új életnek. Mert köztörvény az, a' mélyen buvárkodó élettudós Carus-nak tanítása szerint, hogy az egyéni életműség a' hézagi határozható határozatlanból fejlik hézagi határozottá. Illy határozatlan anyag pedig a' folyadék, melly legközelebbi eleme az életműi kifejlődésnek.

És hiszitek-e, hogy mind ez másképen van az erkölcsi és szellemi világban is? Lassu ugyan itt a' haladás és kifejlődés; itt nem tavaszról és nyárról, avvagy esztendőről; de évtizedekről, századokról lehet szó. A' lélekbe csöndes-gondosan, hideg bölcseséggel, hintegetett magban nehezen élesztetik föl a' nagynak és dicsőnek embriója, — de föléled az és kifejlik bizonynyal. És gázoljanak bár és tiporjanak a' gyönge szellemsarjadékon; gyüjtessenek fölé jégviharral iszonyú felhők, vagy bocsáttassanak töveikre rágó férgek: fölvirúl az kiirthatlanúl és az akadályokkal küzdésben megvastagodott fa a' föld' magvába fúrja gyökereit, koronáját csillagokhoz lövelli és nemzetet fedő lombjai határtól határig terjeszkednek. És végre, vakmerőködjél fejszét vetni annak tövére, az elhullott forgácsból és szilakból erdőségek támadandnak.

Nem semmisül meg tehát semmi a' természetben, csak az alak enyészik el, az élet' elve pedig mindenhol fenmarad, — úgy, hogy méltó jogon mondhatám a' fellengő philosoph Leibnitz-tzal: A' természetben semmi sem vész el.

A' világ — mint már az ó kor' egyik éleselmű bölcse, Heraclitos, állitá — örök levés vagy örök termődés; egy élő lény, melly folytonos átváltozásban és kifejlődésben foglalkozik; élete félbeszakadatlan, mindig haladó folyama a' belső átváltozásoknak és külső átmeneteleknek, mellyekben áll és mellyek által fentartatik.

Ezen változások különféleképen történnek:

1) A' természeti testek megújulnak anyagokra nézve, de alakjokat megtartják. Ez az, mit Reil visszatermődésnek, Burdach helyreállitó átváltozásnak nevez.
2) Az élő lények elváltoztatják alakjokat. Így látjuk a' bogarakat különféle alakba változni; így gyarapodnak az életműségek; látjuk a' gyermeket ifjúvá, ezt férfivá 's majd aggastyánná változni. Ez mondatik haladó átváltozásnak.
3) Új életműségek teremtődnek, 's ez pótló átváltozásnak neveztetik.
4) Az egymik anyagra és szerkezetre nézve megszűnnek lenni mint ollyanok, a' mi következési átváltozásnak mondatik.

A' természeti átváltozások' ez utolsó módja, melly — midőn a' többi módok egyedségeknek egyetemiekből képződését jelentik, az egyedségeknek egyetemiekké leendő hátráló átváltozását veszi czélúl, mi szerint, miként hullám hullámtól űzetve, folyvást új egymik és nemzedékek vesznek el a' még újabbak előtt, halál-nak neveztetik, melly munkás segédűl fogadván az időt, megtámadja az egyetemségnek mindenik részét, szétszórja az égi testeket és folyvást pusztít az ásvány-, növény- és állatországban.

De avvagy egyebek-e ez ígék: Halál és idő, mint csupán emberi eszme? Valóban e' szókat a' természet' nagy rendszerében jobban kifejlődésnek lehet és kell mondanunk. Ugyanis látjuk elhúnynia a' napot 's utána, mint a' költő mondja:

„Az egész természet mély gyászba rejtezik,
Az esti lengeteg őtet sohajtgatja,
'S kihúnytát a' mező' virági könnyezik."

De épen azon pillanatban, midőn mi jótékony arczától megfosztatunk, egy másik félkör egén mosolyog fel. A' világhírű Róma' circusai és amphitheatrumai leroskadozának; a' föld' kerekségét parancsaival ledörgő capitolium düledékké vála; de kevés idő múlva dicső fényben ragyogó tornyok és egyházak emelkedének ég felé romjaikból. A' lég és eső lassú munkával rontják itt felettünk e' tisztes ereklyéket, és nézzük, lehulló köveikből ott alant házak emelkednek, boldog megnyugvásnak tanyáiúl és egyszerű megelégedésnek jámbor tűzhelyeiűl. Elenyésztek itt alább a' pompázó római gyarmat' nagyszerű csarnokai és tornáczai, és íme a' porrá állott romok felett a' természet foglalá vissza jogát, föléledvén a' pusztulás' helyén, az emberi teremtő kezek közt, a' növényország, ismét meg ismét megújuló ifjuságban tartván fen magát évekről évekre, — 's hol

hajdan inkább csak hideg dicsőség' emlékei tündöklének, most a' hasznosnak tápláló olaja csepeg; a' mik' láttára méltán kiáltunk fel: Természet, te derék és örök vagy! Te erős alapokon és nem ingó horgonyokon nyugszol, míg minden más változékonyúl hányódik az élet' viharzavarta tengerén.

Ragaszkodjunk hitünk' egész erejével ezen nézethez, barátim. Mert ebben egy jóltevő nap, a' reménynek azon éltető napja lakik és világít reánk, hogy mi sem veszünk el, hogy mi is halhatatlanok vagyunk. Még pedig legyünk hitünkben egyszerűek, mint a' gyermekek, kiknek kisded vágyaik teljesedni szoktak. Hagyjuk a' föld' különféle népeinek saját képzeletjátékát a' lélekről és a' magasb idegképzetek' munkájáról. Mosolyogjunk azon, de ne gúnyolva, hanem örvendő tisztelettel látván azokban az egy nézetet, az erős hitet és reményt, melly minket is lelkesít. Így Homér és Ossian, a' karaibák és siamiak azt hivék vagy hiszik, hogy a' lélek mint árnykép és ködalak, mint az élet' Eidolona, fönmarad; a' magusok, Zoroaster és Mohammet, hogy az hamvából ismét fölkel; Confucius, hogy annak gondolkodó része (Hang Hoen) az égbe tér; a' cabbalisták, hogy részint (mint Nephesch) a' holt testnél késik (így az éjszak-ázsiaiak, hindok, sok déli sziget' lakosai, sok négerfaj, az arabok, az éjszak- 's délamerikaiak), részint (mint Ruach) az alsó paradicsomba megy, és részszerint (mint Neschamach) az istenséghez tér; az ó germánok azt hivék, hogy a' lélek szivárvány pallókon, éjszakákon és völgyeken által, a' Giall folyói arany hídon és végre a' kutyakapun vándorol Walhalla' mennyvárba, vagy Nifelhonba és Nastroadba; a' kamcsatkaiak, hogy keskeny rengő bürűkön megy; a' maianikák Paraguayban, hogy magas hegyeken és egy nagy hídon megy keresztül; a' grönlandiak, hogy hegyszakadékokon és szirteken útaz; a' lappok, hogy setét útakon siet el; az ottomakok, teleuták, korakok és cseremisszek, hogy harczol a' madarak vagy földszellemek, vagy kutyák ellen: a' parzok, éjszak-amerikaiak, hindok, japániak, hogy a' tűztóban vagy naphőben, vagy Araf-, Surg- és Narakban vagy állatokban, növényekben és kövekben tisztúl meg; a' patagonok', chilibeliek', braziliaiak', Missouri mellékiek', caraibák', Nutkasund mellékiek, ó caledoniaiak', ó germánok', ó zsidók, parzok' hite, hogy a' lélek mély barlangokban, pusztaságban, tengeren vagy Alpeseken túl, vagy gyümölcscsel 's vadakkal gazdag erdőségekben, vagy nagy falukban, egy vidám honban, légteremekben 's felhőpalotákban, vagy a' Walhallában, a' paradicsomban, Scheolban és Gehennában, az ősvilágban vagy őséjben, az istenségnél vagy Padalonban lakik; az egyptusiak, hindok, chínaiak, siamiak, japánok, tunkiniak, a' malabári, Sumatra, Jáva-szigetbeliek, mongolok, kalmukok, kafferek, amerikai törzsökök és otahaitiak, hogy állatokba, minők tehén, juh, elefánt, tigris, disznó, gerlicze, kácsa 's a' t. költözik. — De hagyjuk mi a' Mohammet' követői' számára az élet' folyóját, a' boldogság' fáját és húrikat, — az amerikaiaknak kék egű, édes gyümölcsű, dús vadászatú és szép hölgyű boldog honukat; a' grönlandiaknak nyargalóczaikat és tengeri kutyáikat, a' siberiaiaknak erős kutyáikat, szerencsés vadászataikat, kövér csordáikat és szorgalmas asszonyaikat; a' siamiaknak 's chinaiaknak nyalánkságaikat, polgári rendeiket 's díszpolczaikat. Hagyjuk lelkeik' számára ezeket várni 's ne bántsuk élettan nélküli, de boldogító hitöket; mi csak mondjuk Oken-nel, a' magasb tudományok' fölszenteltével, ezt: „Az egyéni életműségek' száma nem állandó. Mert ezek csak szüleményei egy szünet nélküli sarkításnak (Polarisirung), vagy a' nagy galvanismusban történő 's uralkodó sarkak' folytonos előidéztetésének. Mint a' sarkak változnak, változnak az életműves egyének is. Az egyének' változása, elromlása azoknak; meg kell halniok. De ezen elromlás nem az a' természetre nézve; mert ugyanazon pillanatban ismét más életműségek támadnak azok helyett. Egyedűl a' világéletműség örök és változás nélküli; azon kivűl mi az ő sarkulatában van. Nincs örökké tartó egyéni életműség, mert az csak változó sarka a' világ-életmüségnek. Nincs állandóság az egyedségekben, csak a' változás állandó. Ha az egyének meg nem halnának, hanem örökké élnének, a' világnak kellene meghalnia; mert a' világ' élete, mint minden élet, a' sarkak' változásában áll. Ezért is az egyének sehogy sem maradhatnak élve, nem, ha a' világ élve marad, mert ez csak változás által történhető,

— nem, ha a' világ meghal, mert az egyének' mindensége maga a' világ."

Így beszéle az atya. Azonban a' kis kör, mint oraculumot a' jövendőt kérdő, édes odaadással hallgatá e' beszédet. És hitet fejtének ki az ígék a' hallgatók' szivében a' természet' hallhatatlansága felől, — és hit virágzék fel hervadhatlanúl az idegen' keblében is a' felől, hogy a' természet' szellemi országában halhatatlanok némelly édes emlékek is (köztök ez éjszaka' emléke), melylyek szép cometák gyanánt, bár sok idő múlva újra meg újra feltűnnek a' magába sülyedő lélek' sphaerájában. A' hitvirág pedig az ő keble' emlékében még mindig áll és illatoz 's el nem lankadó kelyhében, harmatcsöp helyett, a' mult' tiszteletére e' név ragyog: Józéfa.

D. Szabó Dávid.

Lafayette' szavai

a' történetirási fatalismusról.

Köz tudomás szerint az újabb Franciaország' egyik történetirási iskoláját a' fatalisticus névvel tisztelik meg, 's a' forradalom' történetirása többször ezen értelemben dolgoztaték ki. Lafayette, a' józan, épeszű férfiu, következőleg nyilatkozik Memoire-jaiban a' történetirás' ezen fölfogásáról, ámbár kissé korábbi időszakról:

„Valamint hajdan a' történetirás mindent csak néhány embernek tulajdonított, úgy ma divatban van, mindent a' körülmények' hatalmának, a' dolgok' folyama- 's összecsatlakozásának, az eszmék' menetelének tulajdonítani; az egyének' behatása- 's munkálkodásának olly kevés befolyást engedve, a' mennyit csak lehet. Ezen új túlságnak, mellyre Fox a' holta után kijött munkájában mutat, azon érdeme van, hogy a' philosophiának szép általánosságokat, a' literaturának fényes összehasonlításokat 's a' középszerűségnek kitűnve derék megnyugtatást szerez. Nálamnál senki sem becsüli többre a' vélemény', az erkölcsi müveltség' és a' politicai belátás' és hit' hatalmát; magam is azt vélém, hogy a' jól elrendelt társaságban az országférfinak csak becsületesség és józan emberi ész szükséges; de lehetlennek látszik előttem, nevezetesen a' háborodás', vita' 's ellenhatás' idejében az esetek' szükséges egybefüggését félre ismerni a' fő cselekvőkkel és mozdítókkal. És p. o.: ha Lee tábornok, ki csak egy nyugtalan angol volt, kapta volna meg azon fő hatalmat, melly a' nagy polgárnak, Washingtonnak adaték, hihető, hogy az amerikai lázadás kedvező béke-egyezésben végződött volna az anyaországgal" stb. — Ezen nyilatkozás azon nézet ellen van irányozva, hogy mindent a' körülmény, a' kor' vagy a' nép' köz szelleme tesz, az egyének pedig majd hatástalanok; ellenben Lafayette mégis némi kénytelenséget is vall a' történetekben, melly kivülről rokonnak látszik a' fatummal, de attól annyiban lényegesen különbözik, hogy nem valami homályos és vak ő, hanem némi szelleminek és öntudatnak kinyomása, 's az öntudathoz közelít és csatlakozik; így maga Lafayette azt mondá más helyen ugyan azon Washingtonról:

„Mint egyszerű katona a' legvitézebb lett volna, mint közönséges polgárt minden szomszédai szerették volna. Olly szívvel épen, minő lelke volt, mindig jól itélte meg magát a' körülmények szerint. A' természet őt épen a' revolutio' számára teremtve, ön magának szerze becsületet, 's hogy munkáját kitűntesse, olly helyre állítá őt, hol minden tulajdonságnak meg kellett volna buknia 's szégyent vallania, ha a' többitől mindnyájától nem támasztaték 's nem emeltetett volna."

V—a.

Az özvegy.

Bechstein után.

Leány valék, olly szép és ollyan ékes!
Gazdag nememnek minden bájiban;
'S ifjak jövének hozzám lángkebellel,
Szerelmemért könyörgve úntalan.
Körül hizelgtek, 's vőnek méz szavakkal;
És oh sokan, kik értem égtenek,
Pirúlva gondolok rá — engem akkor
Gyakorta angyalnak neveztenek.

Míg jött egy lelkes ifjú 's nője lettem,
Kihez hasonlót e' föld nem mutat;
Kivel midőn szerelmem egyesíte,
Örömsugár szegé ez arczokat.
'S kéj 's boldogság tündöklöttek szemekben,
Midőn szerelmét ah! megismerém;
'S midőn szeliden átfonván karával —
Én angyalául üdvezeltetém.

Ne gúnyoljátok fájdalmam' könyüit,
Mellyek szemem' tükrében fénylenek:
A' férfi, kit fellengő hír jelelt ki,
Gyakran kötött füzért főm' fürtinek.
A' sors iránta ritka 's kedvező volt,
Tisztelte a' világ őt 's érdemét;
'S elégülten, szív és lélekgyönyörrel
Angyalnak üdvezelt engem nejét.

Együtt osztoztunk kéjben és gyönyörben,
'S megosztám véle búmat 's örömem';
Körül karolva ültem hű ölében,
És mennyé változék lángkebelem.
Én ápolám, midőn gyengülni kezde,
'S kezem' némán hallgatva nyomta meg,
'S a' hű szerelmü férjnek ajki engem
Ismét csak angyalnak neveztenek.

'S ő elhúnyt! Oh omoljatok könyüim!
Árván hagyott e' földön engemet;
Miért ragadta isten olly korán el?
'S mért véle együtt minden üdvömet?
Mért nem maradhatánk mi egyesülten?
Mért oltaték el itt még élete?
Halála fájt nekem; 's ah ekkor is még
Angyalnak súga véglehellete!

Van birtokom, nem küzdök én nyomorral,
Biztos léptekkel mérem útamat;
'S még is, ki tudja visszaadni üdvem',
Mellyet férjem' halála elragadt?!...
Fénylő aranynál, 's minden birtokomnál
Nagyobb vigaszt találok abban én:
Hogy tőle, a' halállal küzködőtől,
Még most is angyalnak neveztetém!

'S midőn a' hű özvegy halottja' kéklő
Ajkára még egyszer csókot lehelt:
Nyugalmas öntudattal látta 's érzé
Lehúnyni napját e' szük föld felett.
'S megtört sugárral kék szemében, égre
Függesztve egy haló tekintetet —
Fölzeng: „hozzád repül, te angyal ott fenn,
Ki angyalodnak üdvezeltetett!“

Beöthy Zsigmond.

Magyar játékszini krónika.

Munkácsy' 26 hazugsága*). — Munkácsy János, a' Rajzolatok' szerkesztője, ki egy pár év óta valódi kézmüvesi szorgalommal neki feküdt, miként költhessen czifrább és meglepőbb dolgokat mások' gyalázatjára, ki a' rágalmazásból valódi professiót csinált, 's ezen mesterségben ön magát is túl haladta, ez a' Munkácsy János most Orosz József' „Századának“ 79. számában a' pesti magyar színházról irt czikkelyével koronáját tevé fel minden eddigi hasonnemü iratainak 's példát mutata, miként lehessen minden bizonyíthatás, minden hitelt érdemlő adat nélkül másokat egy egész nagy közönség' szeme' látlára becsteleníteni. Én ezen minden tekintetben szánandó, lelkileg szegény úri ember' iratából csak egy hazugsági lajstromot készítek 's azt közlöm feleletül, hogy ha a' classicus rágalmazók emberek előtt nem képesek többé, legalább ön lelkiösméretök előtt legyenek kénytelenek elpirúlni.

I. hazugság, mit ő a' nevezett lapban kohol az, hogy *Vörösmarty az ő Rajzolatai' olvasóit vad filkóknak nevezte.* Idézze Munkácsy a' helyet és szavakat, ha Vörösmarty ezt valaha irta, vagy mondotta.

II. h. hogy én *tizen egy ezer forint adósságot hagytam a' magyar színházra.* Erre hiteles bizonyítványt kérek.

III. h. hogy ÉN *hagytam a' színházra adósságot.* Én az igazgató választmány' végzése szerint, mit jegyzőkönyvből tudok megmutatni, minden hónapban csak 50 pengő forintot assignálhattam és nem többet a' választmány' előleges tudta nélkül, 's így, ha minden hónapban 50 pengő ft. adósságot csináltam volna is, tiz hónapi igazgatásom alatt az adósság 500 forintra mehetett volna, nem pedig 11 ezerre, mint álnokúl mondatik. Olly adósságokat pedig, ha voltak, mellyek a' választmány' határozatából netalán tétettek, lehet-e igazgató által csinált adósságoknak mondani, annak belátására parányi ész elég.

IV. h. hogy *aug. 22től kezdve sept. 5éig 25,000 forint jövedelmet hozott volna a' színház.* Csak 12645 frt és 12 kr. hozott a' számadások' bizonyítása szerint, és ez sem volt tiszta jövedelem. Ellenben aug. 22től octob. végéig 17,000 váltó forint capitalist csináltunk, mellyet ismét fölemésztettek a' farsangi hónapok. Munkácsy hallott valahol útczai híreket 's ezeket használta ismét fegyverül. Illyenek azok az ő el nem csavarható factumai, mellyekkel bennünket, mint mondja, elhalmozni szokott.

V. h. hogy én *a' legnagyobb rendetlenségben hagytam el a' színházat.* Financialis tekintetben, mint épen imént magyarázám, nem volt hatalmamban rendetlenséget csinálni, mi rendetlenség volt tehát az, mellyben a' színházat elhagytam? Belső viszályok mindenhol, még a' bécsi udvari színházban is vannak 's ezek a' gyarló emberi természetből következnek, 's itt is voltak, de nem tudtam-e én azokat mindig úgy eligazítani, hogy nyilvánossá nem lettek? mint lett például az Egressy-Schodel-feleselés, és a' színháznak kárt nem tettek, mint Egressy' elmenetele. Mi volt tehát az a' legnagyobb rendetlenség, melly felől e' rágalomczikkely szól, neveztessék csak egy! Azt veti szememre Munkácsy, hogy én nem fordultam meg tizszer a' színfalak között. Igaz, hogy én nem sokszor fordultam ott meg, nem annyiszor mint kellett 's ohajtottam volna, de ennek nem én valék oka, hanem azon keserves körülmény, melly szerint én minden más inkább voltam mint igazgató. Tudja ez a' bölcs úr, mit teszen egy színháznál olly mindenes igazgatónak lenni mint én voltam? De hiszen nem első eset, hogy ő olly dologról tart beszédeket, mellyekről még csak fogalma sincs. — Abból, hogy én keveset voltam a' színfalak között, nem következett rendetlenség; de hogy színháznál rend legyen, nem azzal érni el, ha az igazgató mindig a' színfalak között bujkál, mint valami rosz daemon; ezt másként is elérhetni. Az utánam következő igazgató minden nap tizszer is volt a' színpadon, és még is voltak rendetlenségek 's olly nagyok és károsak,

*) Kényesebb olvasóink meg fognak ütközni a' *hazugság* szón, mert ez nem az illedelem' kifejezési közé tartozik. Megvallom, ez nekem nem is kedvencz szóm; én effélékkel felette ritkán szoktam élni; először azért, mert nem vagyok szükében erősebb czáfoló eszközöknek sem, másodszor, mert illyeneket csak a' felhivás' hangja jogosíthat, 's azon bizonyítványok, mellyekre alapíttatnak. Ha be tudom bizonyítani, hogy valaki *hazudott*, jogom van a' gyermeket nevén nevezni. Munkácsy és társai nem igen válogatók a' szavakban, mert nekik nincs fegyver eléggé alacson, mihelyt czéljaikra alkalmasnak látszik. De ha valaki dorongot irányoz fejemnek, elég és czélszerű lesz-e nekem magamat nádszállal védeni? Illyenkor hasonló fegyverre van szükség, legyen az illedelmes vagy ne. Nem a' kényszerítettet, hanem a' kényszerítőt bélyegzi a' stilusnak e' neme.

mint az Egressy-Schodel pör. Hogy nem az én igazgatásom alatt voltak a' színháznál *legnagyobb* rendetlenségek, erre bátran fel merem híni bizonyságúl az igazgató választmányt és magokat a' színészeket, kik a' dolgokat kissé jobban tudhatják, mint az utczákon és kávéházakban factumokat szedegető urak.

VI. h. hogy *Kántorné a' pesti színházat nekem egy gőggel és puffaszkodással tele czédulám miatt hagyta volna el.* Kántorné a' pesti magyar színháznak soha nem is volt tagja, 's így nem is hagyhatta azt el. Mielőtt tagjává leendett, az igazgató választmány' aug. 19. tartott ülésében hozott végzésénél fogva kizárta őt, büntetésül, mert nem érkezett meg a' kiszabott időre, és még csak feleletre sem méltatá a' választmány' intő és meghívó levelét, mit ismét a' választmány' jegyző könyve bizonyít. Ha van czédulája Munkácsynak, vagy Kántornénak „gőggel és puffaszkodással tele", mellyet én írtam, teljes szabadságot adok annak közzé tételére.

VII. h. hogy *Lendvayné az én gőgöm, puffaszkodásom miatt nem írta alá szerződését, és nekem valaha azt mondotta volna, hogy olly emberrel mint én szerződést nem köt.* Ez, mint koholt *factum*, már magában sem érdemel hitelt, de ha érdemlene is, ledöntetik az által, hogy Lendvayné még mai napig sem írt alá semmi szerződést. Ha az alá nem irásnak én voltam oka, az ok' megszüntével miért nem szűnt meg a' következés 's miért nem írta alá Lendvayné a' szerződést később Szentkirályinak? vagy miért nem a' mostani igazgatóknak? Ezt is az én gőgöm miatt? Ime a' szép factum! — Hogy a' puffaszkodás, gög és méltatlankodás nem az én természetem és módom, megtudhatja a' színészektől, ki akarja; én bátran merem állítani, hogy becsületesebben és több emberséggel soha sem fog igazgató színészekkel bánni, mint én bántam, mind a' mellett, hogy egyik színésznőnek sem csókoltam kezet, egyik színésszel sem sétáltam karöltve, mert én az illedelmet és emberi bánásmódot más dolgokban találtam, és igazgatói tekintetemet nem illy nyomorúságokra hittem alapíthatni.

VIII. h. hogy az Athenaeum' játékszíni krónikája valaha *Laborfalvit, mint színésznőt Lendvayné elébe tette volna.* Munkácsy azt mondja, hogy ezt a' krónika *nem ritkán* tette, azaz s o k s z o r, de idézzen tehát csak egy helyet a' krónikából, melly az állítást bizonyítsa.

IX. h. hogy *az Athenaeum' krónikája Lendvaynét úton útfélen piszkolja, gáncsolja.* Ez koronája a' hazugságoknak! Senki sem lehet úgy megelégedve a' krónikával mint épen Lendvayné. Annyiszor és úgy ezen krónika egy magyar színészt és színésznőt sem dicsért, mint épen Lendvaynét. Ime ismét egy szép factum azok közül, mellyekkel Munkácsy bennünket elhalmozni szokott!

X. h. hogy *a' krónika Szentkirályinak ellensége lett* volna. Az, ki mindent vakon nem javall és nem imád, ki egyszer kétszer megró valamit, korán sem ellenség még, lehet igen jó barát is. De Munkácsynak ezek mindig beláthatatlan dolgok voltak, mert ő a' maga fejével barátságot, ellenségeskedést és ügyet soha sem tudott tisztán megkülönböztetni. Ki tőle nézetekben, elvekben (ha volnának valamiben elvei) különbözik, az neki mindjárt ellenség; neki az is ellenség, ki Rajzolatainak nem előfizetője, jó barát csak az, ki a' Garabonczás diákot, Tündér Ilonát és a' Rajzolatokat csodálja.

XI. h. hogy én vagy szerkesztő társaim akár nyilván, akár magánybeszédben *Munkácsyt hazaárulónak neveztük, és azt mondottuk volna, hogy lelkét a' német színház' igazgatójának adta el.* Ez egy Munkácsytól telnék ki nem-baráti ellen, nihil intentatum reliquit, de nem mi tőlünk. Igen nagy elbizottság és pöffeszkedés egyéb iránt azt képzelni, hogy mi Munkácsyt hazaárulásra elég ügyesnek vélnők. Ő jó a' mollyan házi magyar humoristának, de ország és haza' dolgai....! ez nem az ő mestersége.

XII. és XIII. h. és becsületgázló rágalom, hogy én vagy ismerőseim az én tudtommal *pasquillusokat ragasztattak volna Szentkirályi ellen az utczákra* és hazugság 's ismét becsületgázló rágalom, hogy *én és barátim közül valaki valaha azt mondotta volna, hogy Szentkirályi a' színházat hivatalnyerés miatt akarja megbuktatni.* Ünnepélyesen felszólítom itt Szentkirályi Móricz urat, kényszerítse ennek bebizonyítására Munkácsyt. Az állítás rá nézve minden esetre sértő, 's ha be nem tudja az állító bizonyítani, ő maga koholta, melly koholmányért törvény' boszúját érdemli.

XIV. h. hogy *én és szerkesztő társaim az operának ellenségei volnánk.* Sőt én voltam az, ki mindig mondám, hogy opera kell, hogy az elkerülhetetlenül szükséges eszköz a' színház által elérni szándéklott felsőbb czélokra, csakhogy ne a' színdarabok' rovására, és financialis tekintetben úgy szerkeztetve, hogy kárt ne tegyen a' pénztárnak. Ki a' magyar színházat egészen opera-házzá akarná tenni, az nem érti ezen egész tárgyat. A' kettő megállhat együtt takarékos gazdaság mellett 's csak akkor leend jól, ha együtt áll meg. Én nem csak ellensége nem vagyok az operának, sőt merem mondani, többet fáradtam annak megalapításában és elömozdításán mint 100 fecsegő, ki magát opera-barátjának hirdeti, és annak hasznára egyebet nem tesz, mint hogy kurjongat, tapsol és éljenez, akár van helye akár nincs, vagy sületlen dicséreteket írkál mint Munkácsy. Ha én az operának ellensége lettem volna valaha, igen könnyen lehet, hogy ma Schodelné sem énekelne a' magyar színpadon, mert mielőtt Schodelné még ismeretes volt akár az igazgató választmány, akár a' magyar publicum előtt, igen hatalmamban állott őt e' színháztól örökre elvadítani, a' nélkül, hogy valaki szememre vethette volna. Hogy nem tettem, bizonyság leszen örökké, hogy én az operának barátja vagyok stb. Bizonyság legújabban Z e t t e l m a n n is, kinek idejövetelét én szinte elnyomhatám, ha általában alattomosságok és fondorlatok characteremmel megférnének. Rágalmazni könnyű, de tenni és fáradni valamiért, ez nem a' Munkácsyak' mestersége, valamint nekem nem a' dicsekedés, mit ha úgy tudnék, mint Munkácsy, akkor mondhatnék e' tárgyról többet is.

XV. h. és alacsony rágalom, hogy *az Egressy és Schodel közötti bajban, nekem vagy társaimnak csak legkisebb befolyásunk is lett volna.* Sőt én ezen forrongásoknak csillapítója voltam, mint több színészszel bizonyíthatom, és ha akkor az én tisztemben állott volna, lecsillapítám, mint lecsillapíték több hasonlókat a' nélkül, hogy csak választmány elébe is kellett volna kerülniök, vagy épen nyilvános beszéd és botránkozás' tárgyaivá lenniök, mint ezen szóba hozott Egressy-Schodel ügynek; mert holmi hagymakoszorú, túlságos tapsok Egressynek, pisszegések stb. mind csak ezen belső viszály' következményei. (Folytattatik.) **Bajza.**

Az Athenaeumból hetenként kétszer, ugymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy ív; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden egy ív. Ara a' kettőnek helyben kihordással, 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boríték alatt 5 ft. 48 kr. cp. Velinpéldányok félévenként két forinttal drágábbak. Évnegyedenként is válthatni példányt 2 f. 30 és postán 3 fton. Kiadó hivatal Pesten, Zöldfa utcza, 267. szám.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betüivel

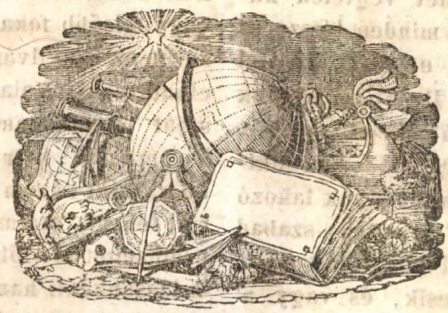

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

MÁSODIK ÉV.

Második félév. **Pest, october' 21. 1838.** **33. szám.**

Tartalom: Státus bel és kül élete (*Csoma János*). — Ész- és szívkalandok a' honban (*Fáy András*). — Magyar játékszíni króníka. Munkácsy' 26 hazugsága (*Bajza*).

Státus' bel és kül élete.

Ha a' látható természet' teremtményeit 's képezményeit közelebbről tekintjük, észreveszszük azonnal, hogy azok kettős, bel és kül életben mutatkoznak. A' rózsa mint a' czédrusfa, a' sas mint a' kolibri, az oroszlán mint a' homok-parányi atka, az organismusokban létező képzőerő által lesznek azok, mik kivülről látszanak, 's ugyanazon képzőerő birja őket származásra, kifejlésre, érettségre, nemök' szaporítására, 's ez hozza el végre vissza nem tartóztatható fölöszlásokat. Már maga a' teremtmények' küljelentkezése az egész természet-világban, nem egyéb, mint az ő belső, szabad vagy hátráltató fejlődésöknek következete.

Miért lenne ez a' dolgok' erkölcsi rendében is máskép? holott az ember lénye' fele részére különben is a' természet-világhoz tartozik, és származása, fejlődése, mivelődése, nem különben organisatiója szétbomlása' tekintetéből ugyanazon köz természet-törvények alatt áll, mellyek alatt minden képezménye a' látható világnak. És tartozzék bár lénye' nemesb részére a' dolgok' fensőbb és jobb rendéhez annál, mellyet a' mi napunk világít; jöjön bár az ész' örök törvényadása amaz érzékfeletti birodalom' határiból, hova földi szem nem hathat, 's melly csak a' tiszta erkölcsi öntudat' legbensőbb 's legmélyebb szentségében mutatkozik; sejtessen bár velünk az erkölcsi jóság' elérheten ideálja egy végnélküli szellem-világot, mint a' mellynek magát jobb részünk az erkölcsi törvény, halhatatlanság és istenbeni hite szerint polgárának tekinti: mégis míg a' gondolkodó lélek a' földi testtel mostani összeköttetésében marad, mind addig egész küljelentkezésünk szerint a' testi világ' törvényei alatt állunk, habár e' küljelentkezésünk' utósó eleme bel valónkban foglaltatik is be.

Innen minden nemünkféle lény, az ő egyes lét-állapotjában, meg tudja a' maga bel- és küléletét, bel- és küljelentkezését egymástól különböztetni, mind a' kettőről öntudattal bír, 's átláthatja az egybefüggést, melly a' kettő közt e' földi életben tartandó. Így hozzuk már ki testünk' küljelentkezését fiatalkori növekedése 's virágzása, emberkori teljessége, ereje 's érettsége, öregkori lassu hervadása 's bomladozása szerint, azon belső létszeres föltéte-

lekből, mellyeknek — jóllehet végtelen különböző árnyéklatokban — minden létszeres test, mint magában fenálló egész, kivétel nélkül alája vagyon vetve. De a' mi testünk nem csupán csak maga magában egy egész, mint a' növény- 's állatvilág minden organisatiója; hanem műszere is a' bennünk lakozó léleknek, mivel akaratunk' minden szabad munkássága a' cselekedetről ismertetik meg, melly a' külvilág' körébe esik, és vagy a' természet' tárgyaira, vagy más, velünk egynemű lényekkeli összeköttetésünkre vitetik. 'S így az egész megmérhetlen külvilágban, a' teremtményeknek külső élete nem egyéb, mint belső életöknek következete 's feltünete.

A' bel és kül életnek azon kölcsönös viszonya, melly minden organisatióban megvan, szükségképen illik a' státusokra is, részint azért, mivel az szerződés' útján egyesült velünk egynemű lényekből szerkeztetett, kik egymással folyvásti összeköttetésben 's közösülésben élnek; részint azért, mivel azt úgy tekinthetni, mint egy magában határzódó egészet, melly kivülről úgy mutatkozik, mint egy nagy, minden részeiben legszorosabban egyesült organismus. Helyesen viszszük tehát az organisatio fogalmát a' státusra 's annak kül mutatkozása- 's alakíttatására által, 's mondhatjuk egyszersmind a' státusról, hogy az ő belső élete, föltétele a' külsőnek, és ez amattól függ.

De ezen állítástól elválhatlan azon kérdés: mit értünk a' státus' belső élete alatt, és mit számítunk ennek föltételei- 's jelentkezéseihez, mielőtt bebizonyulna, hogy a' státus' külélete, annak, mint magában határzódó önállásu egésznek nyilvánságos mutatkozása, nem különben a' más státusokhozi allása, az ő belső életének minőségétől 's nyilatkoztától függ, úgy hogy kivülről egy státus sem jelentkezhetik erő- 's méltánteljesnek, mellynek belső élete szétrombolva; ellenben a' belsőleg ép 's megerősült státus az ő összeköttetése 's más státusokkali közösülése szerint úgy tűnik elő a' státusok' rendszerében, mint élet- 's erőteljes és nagy befolyásu.

Ha már azon föltételeket 's viszonyokat közelebbről vizsgáljuk, mellyek alatt a' státus' belső élete észrevétetik; legelsőben is a' polgárok' számtöbbsége által elért míveltséget kell tekintetbe venni, mivel annak alsóbb vagy felsőbb foka fogja az egyesek' jelentkezését az ő nyilvános polgári munkásságokban elhatározni. Valamelly státus' belső életének saját mutatkozásihoz pedig tartoznak az alkotmány, kormányzás és az igazgatás, mint három alapföltételek, mellyek szerint lehet a' státus' belső életének mind teljeserejűségét 's előhaladását, mind gyöngeségét 's lassankénti hanyatlását megitélni. És e' három tárgy teszi a' státus' belső életének saját középpontjait. A' státusjog és státustudomány nagy földadása tehát abban áll, hogy a' státus' bel- és kül életének minden föltételeit 's jelentkezéseit tökéletesen 's kimerítőleg adja elő, és azon egybefüggést, melly minden egyes státusban, annak bel- és külélete közt vagyon, világosan kifejtse.

Általjában csak futólag lehet néhány történeti adatok által a' bel- és külstátuséletnek nagy fontosságu kölcsönös viszonyait megvalósulva, foghatóvá tenni, a' miből önkényt jő aztán a' kettő közti szükséges egybefüggés. Milly magasan állott Spanyolország' az europai státusok' rendszerében a' castiliai Isabella' és arragoniai Ferdinand' korában, midőn az egyes spanyol királyságok végre egy nagy politicai egésszé olvadtak össze, mellynek fejledező ereje a' föld' negyedik részének egykorú fölfödözése által még inkább növekedett! Ellenben milly mélyen sülyedt az alá még V. Károly alatt csak alig ért magas pontja után, az említett két király' unokája II. Fülöp alatt, mivel e' szűkkeblű önuralkodó sem kora', sem népe' szellemét fölfogni nem érté. Sikerült ugyan neki a' nagyszerű vallásos izgásoktól a' pyrenaei félszigetet az eretneknyomozás 's égetés által eltartóztatni; de a' németalföldi ifju szabad státus kivíta polgári 's vallási szabadságát azon király ellen, kinek le nem szállott széles birodalmában a' nap, és Spanyolország, belső státuséletének e' mély lesülyedte óta II. Fülöp alatt, elveszté előbbi politicai súlyegyenét Europa' mérlegében! —

Nézzük Francziaországot. Politicai értéke 1400 év lefolyta alatt nagy jelentésű volt mindenkor, mikor csak belső élete jobban rendezve, 's hathatós feltünésre vala. És viselje bár — a' népélet' elért müveltségi fokára tekintve — Francziaország' belső életének e' feltünése Klodvig alatt a' beálló hatodik, és n. Ká-

roly alatt a' múló nyolczadik 's kezdődő kilenczedik század' színét 's characterét, 's bélyegezzék azt szép Fülöp' 's II. Lajos' korai; világosan tűnik ki mégis Francziaország' történetiből, hogy kivülről e' státus mindenkor fontos állást mutatott, ha a' törvényes rend' formáiban szabadon mozoghatott vala. Ugyan az történt ismét XII. Lajos és részletesen I. Ferencz alatt is. Midőn pedig ez a' király', 's még inkább gyönge 's szellem nélküli utódai, le egész III. Henrikig, a' vallási 's egyházi szabadságot a' státus' beléletébe léphetéstől erővel vissza tartóztatni 's mindenkép elnyomni törekedtek volna, akkor vágta ketté a' legvadabb polgárháború a' belső élet' erőteljes erét, míg végre IV. Henrik, ministerének, a' nagylelkű Sullynek segítsége által e' borzalmas egyenetlenségnek véget vete, 's Francziaország' belső életének uj erőt, uj tartást ada. Hasonlókép tartá föl Richelieu is — jóllehet a' határtalan uralkodás' szellemében — a' csendet 's jó rendet, úgy hogy alatta veheté föl Francziaország' a' 30 éves háboru' folytakor Európában a' nagy és elhatározó szerepet, mellyet XIV. Lajos — szinte a' határtalan hatalom' szellemében — nagy következményekkel folytatott, hatalmának a' spanyol trónöröklési háború' idején történt megfordulta' pontjáig. Azonban pedig nem a' kül körülmények' munkálata volt az, mi által ez idő óta Francziaország' előbbi magas állásáról lassanként lefelé sülyede, és már XV. Lajos alatt szava az europai nagy hatalmak' tanácskozásiban olly keveset jelente: belső életének ellentállhatlan hanyatlása volt az, mi Francziaországot egykori erőteljes kül mutatkozásiban gátlá. A' gyönge lelkű XIV. Lajosra nagy befolyással birtak a' jesuiták, ágyasai 's kedvenczei, kik a' király' határtalan uralkodását a' Hugenottáknak, 's a' polgári élet' minden szabad fölemelkedésének le tiprására használták. Ez a' körülmény nemcsak folyvást tartott az ő még gyöngébb unokája alatt, hanem egyszersmind a' huzamosan folytatott ellenhatás' rendszere által az országot beléletének egészen uj alkotására, melly a' zendüléskor be is következett, előre készítette. Nem akarjuk e' zendülés' rémtetteit előszámlálni, mellyek által végre tetőpontját érte; de hogy Francziaország az által, mi belső státuséletének e' nagyszerű uj alkotásából az utókorra által ment — értjük t. i. a' hűbéri

rendszer' minden föltételei- 's következményeivel együtti megsemmitését, és az alkotmányos életnek korszerű alaptörvények általi megalapíttatását — hathatósan erősbűlt, 's e' bel alkottatáshoz képest kivülről is teljes erejűleg mutatkozott: arról kezeskedik a' történet a' XVIII. század' bevégezte óta az egész utókornak.

Hasonló történt Angliában. Milly magosan állott Erzsébet alatt ez ország' bel és kül politicai élete, 's mint sűlyede lefelé a' négy Stuártok' uralkodása óta, mivel e' ház' uralkodásának alapvonása volt, a' nép' és parliament' jogai helyébe a' határtalan uralkodás' hatalmát, a' státus' belső életére mélyen ható protestantismus' helyébe pedig a' catholicismust állítani. Ez ellenhatási bánásmód vivé a' szerencsétlen I. Károlyt vérpadra, és számüzé II. Jakabot. Helyébe lettek Vilmos az oraniai, 's később a' Gelfek a' hannoveri házból. Anglia' belső státusélete ismét uj erőre kapot a' vallási 's polgári szabadság' vissza állíttatása által, és mindkettőnek teljes erejűsége alatt eléré N. Brittania a' XVIII. század' végén, 's a' XIX. elején politicai magos állását.

Hasonló módon emelkedtek föl a' több europai státusok is, mihelyt belső életök szilárd alapon nyugovék. Így Svédország' Gusztáv Vása, és Gusztáv Adolf alatt; így Oroszország I. Péter; Poroszország II. Fridrik alatt; Austria Mária Terézia 's II. József alatt. Sőt az Ozmánbirodalomnak is volt az europai földön hirtelen elvonuló fénypontja, midőn II. Muhamed, I. Szelim és II. Szoliman a' státus' beléletének uj tartást adának, mennyire átaljában az izlám' és sultanismus' befolyása alatt a' státus' belső élete kifejlődhetik.

Mi vezette végre Éjszakamerikát önállása' 's függetlensége' megismerése után csakhamar, szilárdul alapított 's kevés évtizedek után diadalmasan kivívott nagyságára? Belső státuséletének korszerű 's népe' müveltségének teljesen megfelelő alkotmányalak volt az, mi a' föld' negyedik részén az első önállásu státusnak növekedő hatalmát 's jövendő nagyságát elhatározá. És e' hatalma 's nagysága mind addig növekedendik 's haladand előre, míg az amerikai szövetséges alkotmány a' belső életnek 's a' nép' müveltségi előhaladásának megfelelendő. Ugyanez, 's hasonló módon fog Közép- 's Délamerikában is történni, ha a' belső élet az itt ujra alakult státu-

sokban az ellenpárt' dühösködő harcziból győzelmesen kilépend, 's minden státus olly alkotmányt kap 's fogad el, melly belső életét erőre, külső mutatkozását politicai jelentőségre emeli.

Igen messze mennénk, ha a' régi 's középkor időszakiban is ki akarnánk történetileg mutatni a' státusok' bel- és külélte közti kölcsönhatását 's egybefüggését, jóllehet a' történet' e' nagy időszakira is ugyan ez a' népeket és státusokat képező törvény alkalmaztathatik. Belső élet' ereje által győzedelmeskedék Görögország Dárius' és Xerxes' táborain, míg végre a' görög szabad státusok' ölében a' szabadság 's polgáriság elhunyván, az europai müveltség' törzs-hazája a' roppant romai birodalomnak tartományává leve. Belső élet' ereje által állhata Carthago is a' hatalmas Rómának ellent, míg ezen ereje belső meghasonlások miatt el nem enyészett. A' zámai elválasztó nap, 17 napi égése az ó világ' leggazdagabb kereskedő városának, voltak közvetlen következményei Carthago' belső élete' elhunytának 's elenyésztének. — A' dolgok' erkölcsi rendében ugyan ezen törvény szerint hunyt le a' világ uralta Róma is, bár fekete sasa a' Themsetől a' Nilusig, az atlanti tengertől az Eufrát folyamig, a' Dunától a' siciliai szorosig terjeszté is ki hatalmas szárnyait. Ki mondhatta volna meg a' római birodalom' Augustulus alatti sorsát előre a' Marius', Sulla', Pompejus' és Caesar' napjaiban! És mégis Róma' későbbi sorsának magva belső státuséletének a' már e' férfiak' alatt kezdődött megrázatása- 's romboltatásában vala rejtve, habár egy olly óriás politicai építmény mint a' római, nem olly hirtelen 's egyszerre dül is össze, mint a' Memphis', Susa' trónjai 's a' 12 görög szabad státus omlának össze, miután fényteljes kül mutatkozása' alapjai, és belső életének ereje, törvényszerű rende 's előhaladása helyrehozhatlanul megrázatának.

Így láthatják az ifjabb népek és státusok az elő- és középkor' történetinek tükrében saját jövendőjök' képét előre; az ő fölemelkedésök vagy hanyatlásuk a' belső életerő' élénksége vagy lankadtsága által határoztatik el. Erre mutat a' látható természetben a' napvirág, czédrus, a' moh és minden állat-teremtmények' élete is; de hangosabban 's határozottabban hirdetik e' közönséges törvényt a' szabadság' világában, az elenyészett és fenálló, az emelkedő és hanyatló népek' és státusok' nyilványos történetei.

Csoma János *).

Ész- és szívkalandok a' honban.

II.

Salamon.

September volna az én legbájlóbb hónapom, a' szelíd arczú, a' szerényen gazdag, a' kedvesen mosolygó öreg — de ő már téli halálnak siet, mindinkább elkomorúlnak pillantatjai, 's bár néha még áldó mosolylyal tekint az életbe vissza, nem sokára sirjára lengetik szellők a' haldokló falevelet! Így — bús ábrándozásnak vagy te, september, hónapja nekem; mert csak bánatosabb napokat várhatni a' jövendőtől — bús érzelem a' halandó kebelnek!

Május, rózsa arczú szép unokája az egy századnak, az igérő, a' remény-teljes bájló gyermek, marad az én hónapom! Idvezellek tégedet deli hónap, idvezlem magamat, hogy egyik napod' hajnalán születtem! Te remény — te öröm-kéjjel dagasztod az emberi mellet; életnek, az egész természeten elterülendő életnek vagy te követe, 's csak szebb, csak jobb napokat reménylhetni a' jövendőtől — milly boldogító érzelem a' halandó kebelnek!

Kertemben mulatozám, egyedül teli mellemmel. Szép volt a' májusi nap; méh és cserebogár zúgott a' zsenge lomb között, fülmiledal bájlá az alj' cseréit, lenge nyájas szellő játszadozék a' fatetőkkel; felhőtlen vala az ég, mint egy boldog menyasszony' arcza, éltető az illatos lég, 's bájló, merre tekinték, körültem a' kelő élet! Leheveredém az új gyep' bársonyán, 's kéjmámorral legeltetém lelkemet az ifjúdott természet' csoda bájain. Szívem, mint tárt virágkebel a' harmat' mézének, nyitva állt az emberiség' minden nemesb érzelmeinek; egy lénynyel, egy rokon lénynyel, baráttal, kedvessel —

Eddig olvasám e' szakaszomat kis nőm előtt, 's borúló pillantatjából sejtém bakütésemet —

Egy rokon lénynyel, baráttal, kedves nőm veled — így igazitám magamat — vágy-

---

*) A' szerző illy czímű kézirati munkájából: „Státusjogi és politicai tanítmányok."

tam közölhetni dús érzelmimet; mert a' szép természet akkor simúl igazán szivünkhöz, akkor lesz meghittünk, sajátunk, mikor rokon keblek' társaságában éldeljük bájait.

'S ím — kertem ajtaja' nyilását hallom, kedves döbbenéssel fordítom hátra fejemet, 's kit látok belépni a' kert ajtón? — Salamon zsidót, pályinkaházam' bérlőjét! Kopott zöld manchester-nadrág lötyögött sovány lábszárain, porlepte saruk fedék lábait, néhai fekete mellény borítá mellét, 's egy csíkos vászon felöltő leszakadozott gombokkal, testét; bal hónalja alatt egy pár bárány dögbőrt horda, mellyet hihető hozzám útjában vásárla jobbágyomtól, jobbjában pedig, látásomra, mindjárt a' kertajtónál levett rongyos kalapját hozá, borsó ágy felébe, vagy pirosló cseresnyefára bizvást használhatót.

Május' legszebb napján, virágos lombos kertben, élő természet közepette — egy rongyos zsidó, dögbőrökkel! milly ellentét! 's érzeményim' kedves mámorában milly kedvetlen vendég!

Boszúsan szökém fel hevertemből, 's távozni akarék előle kertem' mélyébe; de olly szépen tárt szívem, még sem bira olly hirtelen zárkozni embertárs előtt. — Nem valának-e napjaid, ezt sugá nekem, mikben Salamon zsidó, a' mindig pénzzel biró, ohajtott vendéged vala? Nem olly szükséges szerszáma-e a' zsidó a' magyar nemes udvarnak, mint egy harapófogó, mellyel ügyesen kiránthatunk minden szeget, mellyet helytelenül üténk be? Ím nagy úr sem vagy, 's még is hajlasz feledni: mivel tartozál egykor a' szegény legénynek!

Megálltam, bevárandó Salamonomat. Ő hideg, érdektelen, gépi arczczal őgyelgett le hozzám a' szép természetben, nem különben mintha egy darázskőből faragott faun — mikkel még nem rég bírának a' franczia ízlésű kertek — indúlt volna sétálni kertemben.

Salamon, nyomott példánya minden zsidó bérlőknek a' két hazában, nem mondom egész Európában. Mert azok az ügyesség' typusos vonásai arczában, azok a' kis eleven szemek, az a' mindenre figyelő fül, az a' minden haszonkát megszagoló orr, az a' nem épen szűkre hasított száj, melly az őt környező szőrerdő közül olly ravaszúl mosolyog ki, egy szóval mind az öt érzéknek olly mozgékony, izgékony, hajlékony tapintata, élessége, melly minden körülményekbe olly hirtelen, olly biztosan behat — inkább nemzetiek Salamonnál, mint személysajátiak. Ő neki csak végig kell mennie udvarodon, hogy tudhassa: miként állsz vagyonban és gazdasági ügyességben, 's lehet-e hiteled előtte? egyszer megfordúlnia házadnál, elég tudására annak: ki a' főszemély a' háznál, kinek kegyét kivívnia szükséges? ő egy percznyi szóváltás után veled, a' legbiztosabban fogja sejteni: van-e jelenleg pénzed? jól aludtál-e, jól ettél ittál-e, egy szóval: kedvező szerkezetben állsz-e részére, egy jó alku' megkötésére? Illyen Salamon bérlő, 's ha még azt vetem ezen rajzomhoz, hogy termete kicsiny és sovány, haja, szakálla pedig égő csipkebokornak hordozzák lángjait — készen vagyok egész arcz-, mell- sőt életnagysági képével.

Erősen feltevém magamban, első eltolakodásom' daczára, nyájasnak lenni a' szegény izraelita iránt. Legelébb is, a' mint hozzám ére, feltétetém kalapját vele; mert az isten' szabad ege alatt átallám a' szolgai jelenséget, 's ott még a' leghitványabb gomba is felteszi kalapját előttem; és minthogy szívem tölt vala a' környező természet' bájaival, a' teli szív pedig szívesen ömlöng és közlekedik, meg nem állhatám, hogy Salamonomat ne figyelmesítsem azon szép kilátásra, melly a' tiszta májusi légben, kertem' legtetősb pontjáról, mellyen állánk vala, láthatárunknak nyilék.

Én. Nézd Salamon, milly dicső kilátás, milly bájló vidék ez! Ez a' buja lapály itt előttünk —

Salamon. Sok szép gőböly meghiznék rajta, tekintetes uram!

Én. Amott a' már rendre zöldellő szőlődombok —

Sal. Soványan fakadtak; kevés törköly lesz ez idén!

Én. Túl rajtok nagyszerű hegyeink —

Sal. Üresek; semmi ércz bennök!

Én. Ércz-e, Salamon? Felejted, hogyha érczczel bírnának, törvényeinknél fogva közelökben nem lakhatnál.

Sal. Laknám messzebb; de több érczből még is csak több jutna a' szegény zsidónak.

Én. Ércz 's pénz van örökké szádban! Fiú! te látom, a' természet' minden szépségeit eladnád gőbölyért, törkölyért, pénzért!

Sal. Miért ne, tens' uram? A' szépség nem sokat ér még asszonyban is jegypénz nélkül; és a' zsidó még kevesebbet, ha pénze nincs.

Szerettem volna megrázni rőt szakállát az önzőnek, az érzéketlennek!

Én. De egy illy szép tavasz mint az idei, még is csak bír némi kecsekkel előtted, Salamon?

Sal. Oh igen; mert a' vetések gazdagon állanak. Ócsó lesz ez idén az élet, főkép' a' rozs. Szegeden immár három forint köble.

A' ravasz róka! felmerném minden vagyonomat tenni egy selmeczi cserep-pipára, hogy tudja egy pár verem tavalyi rozsomat, 's erre fáj foga. Tudósításaim valának, hogy a' rozs'ára felszökkent.

Én. Három forint-e Salamon? ez ár bizony igen ócsó lenne illy korán.

Sal. Becsületemre mondom, tens' uram; három forint öt garason már a' vidékben is vehetek akármennyit.

Én. Elhiszem Salamon. Úgy bőség lesz, hál' istennek!

Sal. (egy kis szűnet után). A' tens' úrnak nem volna eladó rozsa?

Én. Volna Salamon; de a' te árodon nincsen. Még időt várok rá.

Most Salamon elővevé rhetoricáját, melylyet bár csak dilettáns léttére jobban tuda forgatni, mint bár mellyik, ki azt cathedrából húsz évig tanítá, 's megmutatá nekem pharizeusi logicája' segélyével, minden syllogismusok' és sophismák' nemein keresztül, hogy az idei szerfeletti bőségben, várásommal csak vesztendő vagyok, hogy rozsom megromlás' prédája leend, ha még nem az; mert vidékünk' tavalyi rozsa általjában csermelyes, zsizsikes, szorúlt szemű, nem aczélos, nem mázsás, erőtlen tésztájú; egy szóval: megmutatá olly kimerítőleg, hogy a' meggyőződést csak alig kerülhetém ki, mikép' pár verem rozsom — inkább átok rajtam, mint áldás!

Ekkor megkezdődék az alkudozás, 's az én emberem ismét olly ügyesen, olly kifáradhatlanúl ostromla ajánlásaival a' pénznek minden nemein keresztül, hogy csak biztos híreim a' buzaár felől, 's azon körülmény menthetének meg, hogy épen jelenleg pénz vala kezem közt, 's nem valék rozsom' árára szorúlva.

Megkötők végre az alkut öt forintban köbliért. Becsület-szavát, mit elébb emlegete, azzal menté ki előttem a' szíves Salamon, hogy egyedűl értem tevé meg az áldozatot, másért semmi esetre nem fogta volna tenni azt. Felmenénk szobámba, írásba tenni alkunkat 's felvenni az előpénzt.

Folyosómon léptünkben sejtém, hogy Salamonomnak megakada szeme, nőmnek egy régi, úgy nevezett szalupjában, mellyet már csak úton lábtakarónak használa, 's most kitétete a' levegőre szellőztetni, ez által háborúját izenve a' pusztító molyoknak, mellyek majd nem az utósó prém- és posztószálig bevevék immár a' tisztes szalupot. Meg nem állhatá szakállosom, hogy mentében szemlét ne tartson 's egyet kettőt ne fordítson rajta; én pedig mosolygám a' dolgot, nem kétkedve, hogy a' kiszolgált szalup miatt, még meg fog gyűlni baja kis barna nőmnek rőt Salamonnal.

Épen az előpénz' utósó huszasát számolá le ez asztalomra, midőn nőm szobámba belépett. Fürgén siete kézcsókolásra hozzá Salamon; két szóval előadá neki, mint vevé meg jó drágán rozsomat, 's harmadikkal a' — szalupnál vala. Beteges, köhécselő neje' számára kéré azt feleségemtől; hiszen úgy mond az egy ruhadarab már csak zsidónak való.

Miért épen zsidónak, Salamon? kérdi mosolygva nőm; olly kiváltságosai vagytok-e ti az ócskaságoknak?

Nincs másképʼ, drága tens' asszonyom; avit szokás, avit ruha, sajátságai a' zsidónak. Rajtam, nőmön, gyermekimen még nem volt új köntös soha, 's nehezen hiszem, hogy lett volna apámon anyámon is. Zsidónak zsibvásár a' szabója!

Ellágyúlt pillantatot veték nőmre, 's a' jó lélek megérte engemet. — Vidd el jó Salamon a' vén szalupot, mondá ő; és Salamon elégedten ballaga az avit lábtakaróval és dögbőreivel haza!

Lementem újolag kertembe; de volt kéjes idegzetemet többé vissza nem nyerhetém. A' májusi nap nem vala nekem olly deli, a' nyíló természet nem olly bájló többé!

Nem volt új ruha testén soha! sohajtám magamban, borzadozva annak meggondolására: mennyi betegség' anyagját nem vásárolja meg a' zsidóság, elholtak' avit köntöseikben! Milly mostoha sors nemzetedé ó Salamon!

De nem érdemlett-e? kérdé bennem az ész? Nem látád-e, milly jégfagyos a' zsidó minden bája iránt a' természetnek, minden nemesb érzelme iránt az emberiségnek? mint álkodik, mint játszik becsület-szavával? miként csak önzés, haszonlesés és pénz minden földi bálványa?

'S ha ez így volna is, felele a' szív, mi azonban nem áll az egész nemzetről — mert mennyi nemeslelkű izraelitát nem ismer Anglia és Németország? 's honunkban ki bírná feledni Kästenbaumot? — ha ez így volna is, megfejtendő kérdés fogna maradni: születés és nemzeti bélyeg adják-e a' zsidóságnak ezen lelkületet, vagy polgári állása? Nincsenek-e irígylendő tulajdonai is a' zsidónak? Nem mértékletes-e szinte a' kereszténység' megszégyenitéseig? láttál-e részeg zsidót valaha, bár ő főzi, itczézi legtöbb részeiben a' hazának a' részegség' italait? A' magyar zsidó hálásan tör megtanulni azon hazának nyelvét, mellynek jótéteményeit ízleli; 's teszi-e ezt minden idegen, kiknek némellyike gyakran az urat szeretné játszani benne? 'S szólj nyiltan: kelhetnek-e gúnynak, megvetésnek nyomaiban, jónak, szépnek, nemesnek magvai?

Keveset ér a' zsidó pénz nélkül! mondád jó Salamon. Ugy van, keveset! mert nincsen hazája mit szeressen, 's lakta földén idegen ő, mint gyöngy-plánta az izmos tölgyek' tetőiben!

Nemes szívű Grant, te jót akarál honodban Spinóza' és Mendelsohn' nemzetével, 's a' népek' nemesb szívű atyái, úgy nálunk mint egyebütt, már is megérték szavadat, a' szelíd emberiség' szavát! ***Fáy András.***

Magyar játékszini krónika.

Munkácsy' 26 hazugsága. (Vége.) — XVI. hazugság, és ismét nemtelen rágalom, hogy valaki közülünk, kiket e' századi czikkely gyanúba akar hozni, *Schodelné' kifütyöltetése felől előlegesen valamit tudott volna.* E' nemtelen vád tanúkat, bizonyítást kiván. Én semmi kifütyöltetésről igazgatásom' letétele óta semmit sem tudok, ha Munkácsy tud, csak ki vele, közönség' elébe! különben én azt hiszem, hogy a' fütyöltetés' terve tőle jött.

XVII. h. hogy *én, vagy szerkesztő társaim valamellyike, névtelen levelet irtunk vagy irattunk volna Munkácsyhoz*, még nagyobb hazugság és lelkiösmeretlen rágalom, *hogy a' Munkácsy által közzé tett ocsmány levél tőlünk került volna.* Én kétlem, hogy ezen levél mástól iratott legyen; Munkácsy maga koholta azt, hogy vele minket mocskolhasson 's maga iránt az olvasókban, mint üldözött martyr, szánakozást gerjeszszen.

XVIII. és XIX. h. hogy én és társaim *Tündér Ilonát ki akartuk volna fütyöltetni*, és hogy valamellyikünk nézőket szólított volna meg: „mit nevetnek Munkácsy' czudar haszontalan (az ő szavai) darabján?" Munkácsy nem feledheti, hogy Tündér Ilonája a' közönségnek nem tetszett; ő ezen darabbal magának aranyhegyeket igért, de reményei rútúl megcsalák 's most mérgében és bújában ennek okát is másokban keresi. De hiszen ki van nyomatva a' Rajzolatokban e' híres elmemű, mellyet senki sem dicsért csak maga Munkácsy, még Kunoss sem mert, Kunoss, a' híres czimboratárs! Az olvasó meggyőzheti magát, valljon lehetett-e e' furcsa zagyvaléknak tetszeni. Nem szükség róla többé itéletet mondani, Munkácsy elkészité annak criticáját, midőn kinyomatá. Ki volna elég kegyetlen az illy művet fütyöltetni, melly maga kifütyöli magát? Én azt hiszem, hogy eddigi csekély megállnatása is a' színpadon Bartha, és Megyeri' játékainak tulajdonítható, kik azt adták szerepeikbe a' mi benne nem volt: élénkséget, lelket.

XX. h. hogy én vagy szerkesztő társaim *Szentkirályi ellen bujtogattuk a' színészeket.* Illyesmi csak alávaló emberek' mestersége. Felszólítom Munkácsyt, nevezzen nekem csak egy színészt, ki bujtogatva volt és felszólítom a' színészeket is mind, álljon elő az, ki igazgatója ellen valaha általunk bujtogatva volt.

XXI. h. hogy én és társaim ama' közlött *névtelen levelet irtuk volna Szentkirályihoz.* Ha ez nem ismét Munkácsy' koholmánya, felszólítom őt, bizonyítsa be ezen ráfogást és egyszersmind feleljen meg nekem arra, mit keres a' Szentkirályihoz írt levél az ő kezei között? Ügyvéde-e ő Szentkirályinak, vagy a' levelet csakugyan maga koholta?

XXII. h. hogy valaha valaki Frankenburg' fiókját kinyitotta volna. Frankenburg' travestált Apotheosisa az írnoki asztalon volt felejtve, Frankenburg' irásai közt, és ott találtatott meg. Kár, hogy nem loptunk ezüst mosdó medenczét, nem részegeskedtünk köz botránkozásra, nem csináltunk hamis obligatiókat, nem maraszaltattunk criminalitásba, ezek mind jó fegyverek volnának most egy Orosznak, Munkácsynak, Csatónak argumentumok helyett! ez az ő nagy bajok, ez az ő szerencsétlenségök, hogy annyi éjjeli nappali fáradozás, munka, izzadás után sem birják sem eszünket, sem characterünket sehol compromittálni, hogy úton útfélen rajta kapatnak a' koholmányon, a' nemtelen fondorkodáson, és szétveretnek azonnal a' fejünk felé hajtott rágalom-felhő.

XXIII. h. hogy a' *színészek között rend és fenyitték ne volna.* A' színészeknek nyomtatott törvényeik vannak, mellyekre ők magok örökké hivatkoznak 's mellyeknek annál készebbek engedelmeskedni, mert nem erőszakkal rájok tolva, hanem őket kihallgatva 's az ő befolyásokkal készittettek még az én igazgatásom alatt. Ha ezen törvények meg nem tartatnak, ha fenyiték nincs, az nem a' színészek' vétke, hanem az igazgatóságé. Egyébiránt, nem hiszem, hogy ezen törvényeknek a' mostani igazgatóság is ne tudna tiszteletet eszközleni. Ez megint csak amollyan kávéházi factum. Ha illyen dolgok azok, mikkel Munkácsy az igazgató-választmánynak, mint mondja, *gereblő pennájával örömest szolgál*, ezt az igazgató választmány nem igen fogja megköszönni, mert igazgatókat semmivel sem lehet jobban kisebbiteni, mint ha az mondatik rólok, hogy nem tudnak igazgatni. Ez a' Munkácsy egyébiránt olly derék kopónyegforgató, hogy nála csak az egy Csató nevetségesebb. Ő volt egykor a' legnagyobb ellensége az igazgató választmánynak, ő kelt ki Schodelné' felfogadása ellen is, mint a' Rajzolatok bizonyítják, 's most mi lett belőle? hizelkedő, csúszó mászó, kinek csak egy rosz gereblő pennája van 's azzal is előbbeni meggyőződései ellenére akarna szolgálni, ha szorúlna szolgálatára valaki.

XXIV. h. hogy *Szentkirályi alig egy pár hónap alatt, több újságot, hozott volna a' színpadra, mint én szinte egy év alatt.* Mindenben a' kezdet legnehezebb, egy új színház' igazgatásában szinte. Minél távolabb van az ember a' kezdettől, annál több akadály van legyőzve. Bátran merem mondani, hogy a' pesti magyar színháznál alig lesz igazgatónak többé olly nehéz állása, mint nekem volt kezdetben, midőn sem elegendő tagok, sem diszitmények, sem ruhatár' tekintetében nem volt még az intézet kellőképen ellátva, midőn a' játékrendet (repertorium) annyi nehézség és akadály korlátozá. Én eleget fáradoztam, eleget küzködtem, talán többet, mint sok más fogott volna; 's mi érette a' jótétemény? az, hogy rágalmazók' gúnytárgyává lettem! Ez egyébiránt engem nem kedvetlenit; valahányszor ügyet vállalék, tisztán az ügyért fáradtam, 's nem egyebért; emberek' tetszése, hálája, szép dolog magában, de kit csak ez lelkesit tettekre, az előttem szánandó lény. Én a' színház' igazgatását magáért a' színházért vállaltam el; pénzbeli *) hasznom benne nem csak nem volt, sőt tetemes károm; dicsőséget nem kerestem, mert hirt nevet színházi igazgatással nem igen fog magának senki szerezhetni. — Ha valaki ollyat tagad meg tőlem, mit talán érdemül kellene tulajdonitania, azt tűrni tudom, tűrni szoktam: de ha azt vetik szememre, hogy kötelességemet nem teljesitém, akkor kénytelen vagyok magamat védeni. Csupán ez okból, nem pedig hiú kérkedésből, vagy ama' mindig kellemetlen összehasonlítási viszketegből, közlöm lajstromát azon daraboknak, mellyek az én és Szentkirályi' igazgatása alatt először adattak:

Bajza.			*Szentkirályi.*		
Aug. 22.	1837.	Árpád' ébredése	Jun. 8.	1838.	Gyászvitézek
Sept. 12.	—	Külföldiek	— 17.	—	Ismeretség a' városligetben
— 20.	—	Saluzzói Corona			
— 23.	—	Kegyenczek	— 18.	—	Veszedelmes nagynéne
— 26.	—	Magyar bábel			
Oct. 16.	—	IV. Henrik	— 26.	—	Vesta' szűze
— 17.	—	Hasonlatosság	Jul. 28.	—	Bűvös vadász
— 23.	—	Monaldeschi	Aug. 5.	—	Tündér Ilona
— 28.	—	Norma	— 9.	—	Mátkanézés
Nov. 1.	—	Párisi naplopó	— 20.	—	Tékozló
— 18.	—	Gyámság	— 31.	—	Korszellem.
— 28.	—	Montecchi és Capuletti			
Dec. 21.	—	Két özvegy			
— 27.	—	Utazás közös költségen			
Jan. 6.	1838.	Ismeretlennő			
— 14.	—	Pajkos pesti jurista			
— 27.	—	Földszint 's első emelet			
— 30.	—	Vazul			
Febr. 2.	—	Horatiusok és Curatiusok			
— 16.	—	Kean			
— 21.	—	Rágalom iskolája			
Mart. 10.	—	Lázadó zsidók			
— 13.	—	Beatrice			
Apr. 30.	—	Lear			
Maj. 12.	—	Adorjánok és Jenők.			
— 16.	—	Szerelem és champagnei			
— 19.	—	Marót bán			
— 22.	—	Közös ház			
Jun. 5.	—	Arany király.			

*) Engedelmet ez egészen privát dolgokért. Az országos rágalmazók egész a' privatissimákig mentek már. Szo-

Én lemondottam az igazgatásról jun. 6. 's ekkor Szentkirályi mindjárt beiktattaték utánam; 's igazgatása tartott aug. 18ig. Az ő igazgatása alatt volt 73 előadás, az enyém alatt 227. Az ő igazgatására csak 6 új darabot lehet számitani, mert a' *Gyászvitézek, Ismeretség a' városligetben, Veszedelmes nagynéne*, még az én igazgatásom alatt tanultattak be; az én igazgatásom alá jő 32 új darab; következőleg Szentkirályi alatt minden 12dik napra esik egy új darab, az én igazgatásom alatt pedig minden 7dik napra. És igy kitetszik, hogy amaz állitás, *melly szerint Sz. alig egy pár hónap alatt több újságot hozott volna a' szinpadra, mint én szinte egy év alatt* sem általán, sem aránylag nem igaz, 's hogy Munkácsy vagy azt sem tudja, hogy kétszer kettő négy, vagy extreme szemtelen. Íme, uraim, ismét „egy factum, kérlek igen szépen tagadjátok, íme egy axioma, kérlek igen szépen czáfoljátok!" Ez adatokat ne vegye senki úgy, mintha én általok Szentkirályi' igazgatását akarnám becsmérleni, vagy a' magamét emelni, mert én azt hiszem és vallom, hogy nem tettem annyit a' körülmények' mostohasága miatt a' színház' javára, mennyit akartam és tehettem volna.

XXV. h. hogy *én azt akartam volna megmutatni, és azt hinném, hogy miután én az igazgatásról lemondottam, a' színháznak meg kell buknia.* Sőt én valék az, ki állitám, hogy nincs olly egyes ember, kitől a' színház' fenmaradását felfüggeszteni lehessen. (L. Figyelm 596. lap.).

XXVI. h. hogy valaha *gróf Dessewffy Józsefnek az mondatott volna, hogy féregként el fog tiportatni.*

Íme ennyi hazugságot irt össze Munkácsy Orosz Századában egyszerre, és csak *harmad fél lapon*, képzelheti az olvasó, mennyit irt már egész életében! És miért mind ezt? azért uraim, mert 1) nincs olly feje, hogy vele más okos dolgokat csináljon; 2) mert már mindenből kiszorúlt 's a' literaturában csak „dong szomorún, mikor érzi szélét az enyészetes ősznek." Rajzolatainak előfizetői elfogytak, sületlen elménczkedései nem kellenek senkinek, Tündér Ilonája nem tetszett, magyar színház' igazgatója akart lenni, de az intézet nem bizatott kezeire. *) Mit csináljon tehát? hová folyamodjék? mivel töltse idejét? Kénytelen rágalmakat, hazugságokat koholni és magát velök a' magyar közönség előtt örökre bepiszkolni. Mert ne gondolja, hogy ő becsületes embereket kisebbithessen, azok fölebb állanak, hogysem őket ocsmány sárdobások elérhessék.

Azért csak rajta, drága Munkácsy úr, járjon *factumok* után útczákon, kávéházakban ('s maga legjobban tudja, hol?) koholjon történeteket, hazudjék egész bátorsággal és vakmerőséggel, piszkoljon becsületes neveket, mert hiszen igy tudja meg a' világ, hogy ön még él, fenn jár mint sötétség' fia, mint literaturai kisértet és humoristicus rém, a' jó név és hir' ijesztgetésére. Pest, octob. 16. 1838.

Bajza.

rult állapotjokban mit tehetnek mást? De ez nem baj, sőt ez mutatja, hogy már mindenekből kifogynak, 's ezen idővesztő viták nem sokára végöket fogják érni.

*) Méltó megolvasni, micsoda föltételek alatt akart ezen úr színházi igazgató lenni. Ha a' világon senki sem birna itélettel csak Munkácsy, akkor neki volna hegyen völgyön lakodalom, de hála az égnek, kis esze másnak is van 's ez úntig elég Munkácsy' ellenében.

Az Athenaeumból hetenként kétszer, ugymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy ív; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden egy ív. Ára a' kettőnek helyben kihordással 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boritók alatt 5 ft. 48 kr. cp. — Velinpéldányok félévenként két forinttal drágábbak. — Évnegyedenként is válthatni példányt 2 ft. 30 kr., postán 3 fttal. Kiadó-hivatal Pesten, Zöldfa-útcza, Jankovics-ház 267. szám, első emelet.

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betűivel.

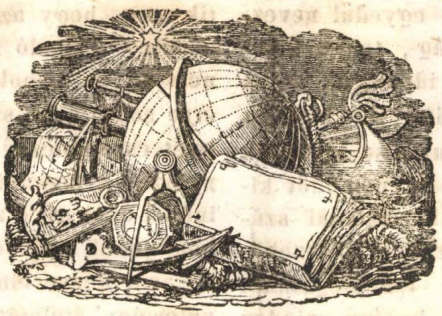

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

MÁSODIK ÉV.

Második félév. **Pest, october' 25. 1838.** **34. szám.**

Tartalom: A' polemiáról általában 's a' Hirnök' polemiájáról különösen (*Ochtinay Antal*). — Kölcsey felett (*Terray Károly*). — Búcsu Gömörtül (*Erdélyi János*). — F. E. kisasszony' emlékkönyvébe (*Vörösmarty*). — Ő (*Kazinczy Gábor*). — Magyar játékszíni krónika. Felszólítás Munkácsy János úrhoz (25. és *V.*). — Müvészet. — Egyveleg.

A' polemiáról általában
's a' Hirnök' polemiájáról különösen.

—

Minden öngondolkodó embernek tulajdon, másoktól kisebb nagyobb mértékben eltérő nézete 's meggyőződése van; minélfogva azokkal, kikkel társalkodik, könnyen vitatkozásba ered 's e' vitatkozás' czélja, az igazság' meghatározása. Vitatkozni ennélfogva csak akkor lehet, ha legalább egyike a' vitatkozóknak tévúton van, ellenkező esetben az igazságban egyeznének; ha pedig mindkettő' nézete eltér az igazságtól, akkor a' vitának vég 's irány nélküli tér nyílik. A' vitatkozások' nagyobb része e' nemű:

Ha egymással elvben egyezünk, eltérő véleményeink könnyen kiegyenlíthetők. Makacsabb a' vitatkozás, hol elvkülönbség van, kivált fontos tárgyakban, mellyek némileg rendeltetésünkkel összefüggnek, mint a' philosophiaiak, politicaiak és nevelésiek. Dühös pedig a' vita főleg akkor, ha a' támogatott nézetek érdekeinkkel vannak összekötve. Ez esetben a' vitatkozás egészen eltér czéljától, az igazságtól, mert min érdekeink mellett rántunk fegyvert, nem tekintve, igazunk van-e vagy nem. Illy esetben a' vitatkozók' eszközei is eltérnek egymástól. Kinek igazsága van, álokokra nem szorúl, sőt azokat nem is használhatja; mert az igazságot csak igaz okokkal lehet támogatni, mint már Társalkodóbani értekezésemben érintém; az igazság' védője tehát ellenét okai' súlyával zúzhatja össze. A' ki ellenben nézeteiben saját érdekeitől határoztatik, kinek igazsága nincs: az csupán álokokkal harczolhat, 's ha ellenétől sarokba szoríttatik — mi elkerűlhetlen — koholmányokhoz folyamodik, ráfogásokkal 's rágalmakkal igyekszik magán segíteni, sőt a' legdurvább szidalmakra fakad, szóval vitatkozása megszűnik nézeti 's tárgyi lenni 's személyessé válik.

Talán előbb kell vala a' vitatkozás' két nemét; a' szó- és irásbelit, említenem. Az első elme-gyakorlásra jó, ha makacssággá 's dühösséggé nem fajúl, kiváltkép pedig szellemi felizgatásra; mert mindenikünkben létezik bizonyos vis intertiae, mellynél fogva lelkünk igazi munkásságra csak akkor hevűl fel, ha az bennünk megtöretik. Az irásbeli vitatkozásnak azért,

melly szorosabb értelemben egyedül nevezetik polemiának, az igazság, tehát tudomány' kifejlődésére minden időben végtelen befolyása volt, mint ezt a' literaria historia bizonyítja. Az igazság' kimutatása tudniillik mély buvárkodást, következésképen időt kiván, miben a' szóbeli vitatkozásoknál szűkölködünk; továbbá az ezekkel összekötött nagyobb nyilvánosság tehetségeinket végső erőködésre készteti, 's így minden kellékek egyesűlnek, nem csak az igazság' kinyomozására, hanem élénk és hathatós előadására is. Rousseau' levele Beaumont párisi érsekhez, Junius' leveléi 's Lessing' Klotz ellen intézett philippicája, azért nem csak a' hatalmas polemia, hanem egyszersmind az élénk és hathatós prósa' eddig felül nem múlt remekei.

Illy gyümölcsöket azonban, magára nézve, csak az arathat, ki tiszta kebellel, az igazságtól buzdítva, polemizál. Az illyen elismeri ellenfelében az észt; mert esztelennel nem lehet azon czélból vitatkozni, hogy az igazságot kinyomozzuk; hathatósan ugyan, de nyugodtan szól, 's még hiúságát is alárendeli az igazságnak; 's így győzzön vagy húljon el a' harczban, mindig becsülettel él és hal; mert ha az igazság' hű szeretetét az emberben nem tiszteljük, mi létezhetik azon kivül benne, a' mit még tisztelhetnénk? Az önérdeke mellett polemizáló ellenben mindig csak a' diadal' díjáért küzd; győzni, akarmelly úton és módon, akarmelly fegyverrel. De ha igaz, hogy az igazság rendeltetésünk' 's ennélfogva társasági életünk' czélja is, 's ez ott fenn nem állhat, a' hol, önséges okokból indíttatva, a' tévelygés és előitélet' bálványai kiállíttatnak: úgy tagadni nem lehet, mikép az emberiség' érdeke kivánja, hogy az igazságtalan megtámadó helyett az igazság' védője diadalmaskodjék. Ki igazság 's jog ellen ví, életben vagy literaturában, az emberiség ellensége 's önséges indító okai, eszközei és czéljai' leleplezése, minden becsületes embernek — legalább annak, a' ki ezt teheti — kötelessége; mint emberi kötelesség igazságtalanúl megtámadott felebarátunkat védeni. Ez okoknál fogva egyszersmind világos, hogy az igazság mellett vívónak a' diadalmat kezéből kicsikartatni engedni nem szabad, 's ha ennélfogva igazságtalanúl személyes fegyverekkel támadtatik meg, hogy azt sikeresen visszaverhesse, némileg hasonló fegyverekhez nyúlnia kell, nem ugyan koholmányokhoz 's rágalomhoz, erre soha sem szorúl 's ezzel igazságos ügyét csak koczkáztatná, hanem legalább annyiban, a' mennyiben a' megtámadó' önséges inditó okai eszközei 's czéljai' leleplezése polemiájának szükségkép személyes irányt ad; mi arra nézve elmulaszthatlan, hogy a' közvélemény' itéletét megállapíthassa 's a' bűnösöket a' Nemesis elérhesse. Még az illy polemia sem haszonnélküli, nem ugyan a' vitatkozókra, hanem a' közönségre nézve. A' zaj összecsődíti a' sokaságot, tudakozódnak annak oka iránt, részvétre gerjesztetnek, 's végre önszemökkel látni, itélni akarnak; 's így megtöretik a' közönségben a' vis inertiae 's ollyanok is belé vonatnak a' literaturába, kik máskép részvétlenek voltak. A' botránkozás pedig, melly a' heves polemiát követni szokta, a' sokaságot vissza nem ijeszti; mert ez szereti az erős szereket, mindenek felett pedig a' nagy, borzasztó látványokat.

Alkalmazzuk ezen elméletet a' Hirnök' polemiájára, hogy azt, szerkesztőjével és segédjével együtt, közelebbről megismerhessük.

A' Hirnök' vitatkozási álláspontja programmájából kitűnik. A' 73. számú Hirnök' szemléje szerint ez velejében: „a' constitutionalis előre haladásnak, az óvatos 's megfontolt, 's ugyan azért lassú javításoknak, minden szerény vélemény és nézet' kihallgatásának, 's az ország' realis érdekeinek hirdetése és előmozdítása". Lehet-e valamelly hirlapnak ennél szebb 's igazabb programmája? Itt az igazi közép a' hirtelenkedő 's azért rontó újítás, 's tespedés közt ki van mutatva. Ezen programmát ennélfogva igazi okokkal 's csak igaziakkal lehet támogatni 's a' szerkesztő és segéde teljesen megfelelnek tisztöknek, ha hírlapjokat ezen szellemben szerkesztik, 's Századjokban ezen programma' eszméit komolyan, nyugalommal, a' nemzet' szelleméhez 's müveltségi fokához mérve, fejtegetik 's magyarázzák. De tette-e ezt Orosz József és segéde Csató Pál? 'S birnak-e ehhez elegendő philosophiai, politicai 's historiai tudománynyal, ember 's világismerettel? Az eddig adott próbák ellenkezőt bizonyítanak. Polemiájok felvilágosítás helyett boszonkodást gerjesztett 's végre

nem egy olvasóban azon gyanú támadt, hogy a' kihirdetett programma csak az előfizetők' csalogatására kitűzött lépvessző, 's irányok igazán nemzeti életünk' kifejlődésére 's a' nemzetisedésre nézve, a' megállapodási elv' terjesztése, a' réginél maradás. Orosz József már a' Hirnök' feltűnte előtt, szintúgy mint most, minden nemzeti intézetink: az academia, lóverseny, casinók, gőzhajózás, magyar játékszín stb. ellen irkált, 's most, midőn a' budapesti állóhíd' ügye nem sokára el fog döntetni, alkalmasint tollát ez ellen is fordítja; különösen pedig ismeretes azon, hazánkban már annyi derült kedvet okozó, gyámságról, mellyet Széchenyink felett gyakorolni törekszik, 's mit ez legujabb: „Némelly Orosz tárgyakról" szóló czikkelyében, olly igen mulattatólag meghálált. A' Rajzolatok' és Természet' iróit — a' Társalkodóba iktatott értekezésemben — jó stylistáknak nevezém, Orosz Józsefről ezt nem állíthatni; ő inkább német mint magyar iró, mit talán nem kellett vala érintenem, mert Terra incognitáját nem olvastam; először azért, mivel a' magyaroktól irt német munkákat nem kedvelem, úgy vélekedvén, hogy magyarnak a' magyar literaturát kell müvelnie, nem pedig a' németet, mint viszont a' németnek a' németet és nem a' magyart; mivel az ellenkező szintolly fonák és képtelen, mint Csató Pál' elméje' távollétében ejtett minapi javaslata: hogy a' magyar közönség magyar színházban olaszúl jelentse ki helybehagyását; másodszor azért nem, mivel hazám előttem nem terra incognita; 's végre, mert szerencsétlenségemre előbb magyar munkáját „Széchenyi mint iró" tekintém keresztül, 's nyomorúsága kedvemet Orosz' minden többi munkáihoz teljesen 's törökösen megzsinegelé. Felőle tehát itt nem szólhatok; nem azon drágalátos jegyzésekről is, mikkel Orosz Századja' becsét olly kimondhatlanúl neveli; polemiájáról azonban annál is inkább kell értekeznem, mivel ennél fonákabbat a' magyar literatura eddig alig látott. Minden nemzetnek, minden kornak, megvan a' maga módja, színe, hangja, mellyen hozzá szólnia kell, 's melly ellen a' nélkűl nem véthetünk, hogy szavaink' hatását 's czélját ne koczkáztatnók. Nemzetünk még eddig igen őszinte nép, mindent szóra, úgy szólván, betű szerint elhisz, de épen azért annál inkább boszankodik arra, ki őt rászedi, 's mindenek felett utálja a' hamis kétszínű beszédet 's a' képmutatót. 'S ím' tekintsük a' Hirnök' hetiszemle-előtti polemiáját. Mint a' hegelianusok philosophiánkban nem tekintvén ebbeli literaturánk' eddigi zsengéit, a' német érthetetlen philosophia' homályos beszédével fárasztják türedelmünket: úgy Orosz, nem méltatva nemzetiségünk' 's kifejlésünk' végtelen különbségét, a' magyar közönséggel 's az athenaeistákkal, az angol Times' hangján O' Connell ellen akara beszélni. Nem uram, midőn B—y' színházi esetét egy farkára hágott kutya' ordításával akará nevetségessé tenni; egyik athenaeistára merészen ráfogá, hogy bizonyos zugligeti történetkor az asztal alá rejtezett; 's Árpád' ébredése' birálatában Vörösmartyt „kapálásra" itélte: akkor, mind a' két haza előtt kétségtelenné tevé, mikép programmája álláspontját meg nem fogja, 's belseje nemzetétől olly teljesen elidegenült, hogy azon hangot sem képes eltalálni, mellyen vele szólnia kell. Olly merész ráfogásokat, olly kíméletlen, minden igazságot lábbal-tapodó birálatokat, még nem tűrünk el, 's boszankodás nélkűl nem hallhatjuk. Ha adott példáját követjük: milly hangon beszéljünk azután olly literaturai nullitásról, milylyen Ön, mélyen tisztelt Orosz József úr?

Ügyesebb kezekre kellett a' Hírnök' polemiáját bízni, 's ezek legalább annyiban Csató Páléi, mennyiben a' fennforgó körülményekbe jobban van avatva, mivel ez előtt azon zászló alatt vitézkedett, melly ellen most vínia kell. De ez ám bibéje is, melly teljesen feltakarva, hitelét az őszinte magyar közönség előtt örökre eltemeti. Csató Pál irói becsére nézve sem tudós, sem költész, ő csak stylista; tudományos dolgozatai compilatiók, a' szépliteraturaiak költészi érdem nélkűl valók, és sima előadáson kivűl nem birnak más kitűnőséggel. Ő belé kap ugyan mindenbe, de mindenben a' felületesség maga. Polemiai pályáján őt eddig a' körülmények' ismerete, tolla' jártassága, különös ügyessége „koholmányait némi hiteles színben kitüntetni" mindenek felett pedig ellenei' tartós hallgatása segíté; mert, hogy nem ügyesebb vívó, a' próba kimutatta; elleneinek már első dárdavetéseikre elveszíté a' kengyelvasat, 's Pegasusa' serényébe kapaszkodik. Fő baj rá néz-

ve pedig az: hogy halálra sebhető helyét igen is jól ismerik. Ő t. i., mint már érintém, előbb a' Jelenkort segíté, első felállásakor, 's éveken által a' Kritikai Lapok' hű 's munkás dolgozója volt, mint ezt maga a' 73. számú Hirnök' hetiszemléjében megvallja, 's mint az épen a' sajtót elhagyta, magyar tudós társaság' igazgatósága' jelentéséből a' 14-dik lapon látható. Ő maga volt tehát az, — mit a' Kritikai Lapok' iróiról mond — ki az irókat „méltatlanúl, illetlenűl és kiméletlenűl lemocskolta, legázolta, ledorongozta 's lepasquillizálta." „Ez egy factum uraim, tagadják el, kérem igen szépen, ezen factumot" (Csató Pál' saját szavai). Átmenetele az ellenkező táborba azonban nem volt szabad; ő a' bécsi Kurirt (most Hirnök) törekvék elnyerni, melly Orosznak adatott át; választatása az academia' jegyzői hivatalába egy szózattal harminczhárom ellen elbukott — egészen más körülmények közt, mint miket a' 73-d. sz. Hirnök' szemléjében ad elő — 's így, hogy elélhessen, kénytelenítve látta magát a' Hirnökhöz szegődni, 's régi jó ismerősei 's literaturai hitrokoni ellen csatázni. Ezen mindig világosabban kitünendő lettdolog' súlya összezúzandja Csató Pál' literaturai tekintetét 's hitelét azon őszinte nemzet előtt, melly az igazságot, életben és literaturában, olly tiszta — pénz és hivatal által nem határozott — meggyőződéssel ohajtja kiszolgáltatva látni. Hiába szabadkozik már most (a' Hirnök' 73-d. számi szemléjében), hogy „ezen lépést meggyőződésből tevé, a' Kritikai Lapoknak csak lógósa volt, 's függetlenebb ember nálánál nem létezik." Tanuság önügyében nem bir hitelességgel, 's nagyon nevetséges, ha e' tekintetben Oroszra hivatkozik. A' közönség még azt sem hiheti, hogy, „míg kezét bírja 's a' Hírnök élni fog, e' laphozi viszonyai nem változnak"; mert a' ki egyszer fehéret mond, máskor — önérdekei úgy kivánván — feketét, az, érdekei változván, zöldet is állíthat, 's így köpönyegét a' szélrózsa' minden harminczkét pontja felé annyiszor fordíthatja, mennyiszer azt érdekei kivánják. Legmulatságosabb pedig, hogy Csató függetlenséggel kérkedik. Kiki tudja, mikép neki a' Hirnök' programmájától eltérni nem szabad; 's így ő, ki most ott szolgál,

hol úr reményle lenni, épen akkor principálisától bábként irgalmatlanúl húzatik dróton, midőn függetlenségéről legfáradhatlanabbúl petyeg.

Polemiáját itt bővebben nem characterizálhatjuk, mivel annak fogalom-zavarásait, ellenmondásait 's ráfogásait a' szerkesztőség maga eddig az „Athenaeum miatti zajgásokban" eléggé kitüntette. Kérdései 's vasgyúrósága azonban legalább említést érdemlenek. Mulatságos magától Csatótól hallani, minő könnyű 's átlátszó előadása, 's hogy kerestetett fel, ez oknál fogva minden időben a' folyóirati szerkesztőktől, hogy kaptak rajta, hogy hordák utána a' pénzt; az Athenaeum' szerkesztőségére pedig megvető pillanatokat vet, mivel úgymond a' szemére hányt „zsoldért" vele lovagilag komolyan akart szólani, de ez a' síkra ki nem állott. Csaták' istene! Csató komolyan akar szólani, 's ezt szemléjében hirdeti! Ha a' censura, bár legmesszibbről is gyanakodhatik, hogy vasgyúrósága következésében csak annyi vér folyhat, a' mennyit egy angol varrótű' szúrása okoz, világ-rémítő vitézségét hirdető sorai napvilágot sem látnak.

'S mi a' Hirnök' czélja ezen helytelen, fonák, igazságtalan 's nevetséges polemiájával? Meg akarja-e a' Jelenkort, Athenaeumot és Figyelmezőt buktatni? vagy e' lapok' szerkesztői tekintetét a' közönség előtt tönkre tenni? Ha tehetné? de, vana sine viribus ira! A' Jelenkor' olvasói' száma elejétől fogva óriásilag nőtt, mivel fejlődő nemzeti életünk 's nyelvünk' szükségeit kielégíté. Nem létezik literaturánkban folyóirat, munka vagy iró, ki annyi új szót hozott volna divatba, mint Helmeczy. Ez a' Jelenkornak helyet szerez literaturánk' historiájában, 's ezen érdem ellen tompák a' Hirnök' fegyverei. Az Athenaeumról és szerkesztőiről nehéz az Athenaeumban szólani. Annyit azonban minden dicsekedés' gyanújától menten mondhatunk, hogy ezen folyóirat az irók' nagyobb számától pártoltatik 's ennélfogva körében legerősebb lábon áll; szerkesztőik' tekintetét pedig olly irók nem kisebbíthetik, kiknek minden megjelenő dolgozataik, újabb meg újabb bizonyítványai a' szegénységnek. A' Figyelmező különösen egyetlen criticai folyóiratunk, mellyet ennélfogva nem nélkülezhetünk; mert

literatura critica nélkül nem lehet. Ha pedig minden megjelenő munkákat meg akarunk ismértetni és bírálni; ahhoz nem kevesebb, mint az irók' majd egész száma kivántatik meg; tehát olly szerkesztők is, kik azoknak bizodalmát bírják 's literaturánknak — az academián kivül 's belül — úgy szólván kellő közepén állanak.

'S minő vége lehet már mind ennek? Nem fognak-e ezen zajgások, ezen dühös, szitkozódó polemia, literaturánknak ártani 's az olvasó közönséget tőle elidegenítni? Ha más nemzetek' literaturája után a' miénket megitélhetjük, nem. Mivelődésünk 's nemzetiségünk' jelen szaka igen hasonlít Thomasius 's Gottsched' koraihoz, melyekben a' német nyelv' alkalmazása oktatásra, törvénykezésre, tudományra 's müvészetre, heves harczok által, később — kivált a' schweitzi tudósokkal, döntetett el. 'S olvassuk Schlosser' legújabb nevezetes historiai munkájában *) ártott-e ez a' német literaturának? Ezen forrongásban kifejté szellemi erejét, elterjedt 's kitisztúlt; mert a' zaj, sőt a' botránkozás a' literaturához vona még ollyanokat is, kik elébb azzal soha sem foglalkodtak; a' jó ügy diadalmaskodott, 's a' német literatura' alapjai meg valának vetve. Nekünk az újabb literaturában két nevezetes tollháborúnk volt: Révai' grammaticai 's Kazinczy' neologisticai vitáik. mindkettőnek jótékony következései kiszámíthatlanok: az első meghatározá grammaticánkat, a' második eldönté literaturai nyelvünk' ügyét. A' mostani feleselések, az igaz, nem tudományi érdekűek 's inkább személyesek; de egészen tárgy, literaturai jelentőség nélkül nem lehetnek; terjedelmök, zajok elég nagy, ha a' botránkozás olly fokot nem érhet is el, mint ez kifejlett literaturában tapasztalható, ha ugrás itt sem létezhetik, 's olly természetelleni bűnöket, mint Voltaire Freronnak vagy napjainkban Heine Platten-Hallermündének, egymás' szemére nem is fogunk lobbantani: a' Hirnök' 's Rajzolatok' polemiája, úgy hiszem, elég aljas 's szitkozódó, hogy a' legdurvább ízlést is kielégítheti: 's így az irókra 's kivált a' közönségre nézve azon electrophor lehet, melly a' legrészvétlenebb kebleket is felizgathatja. Literaturánk vele nyerend, nagyobb nyilvánosság 's szaporodott olvasói' száma által, sőt maga a' polemia is. Egy pár hirnöki szemlének 's kivált a' Rajzolatok által közlött öregebb Furkács Tamás' levelének hangja olly aljas gorombaságú, a' gazember név minden lapon jobbra balra olly pazar kézzel osztatik szét, hogy általa literatúránk 's némelly iróink' alacsony müveltségi foka a' müveltebb közönség előtt kiméletlenül annyira lelepleztetik, hogy ennek valóban utálattal kell azoktól elfordúlnia, kik illy becstelenítő szidalmakhoz folyamodnak 's azokkal olly póri módon élnek. Nemzetünk' müveltebb része ítélend e' felett, 's ítélend kimélet nélkül, 's a' bűnösök tapasztalni fogják, hogy illy alacsonyságokkal önmagokat piszkolták be 's tekintetöket a' közvélemény előtt megsemmisíték 's végre hogy minden polemia czéltévesztő, képtelen 's őrült, melly a' nézet 's tárgyi vitatkozást elhagyva, személyes rágalmakkal 's piszkolódások által győzni törekszik, 's igazán csak önmagát gyalázza meg.

Ochtinay Antal.

*) Geschichte des 18. und 19. Jahrhunderts mit besonderer Rücksicht auf geistige Bildung.

Kölcsey felett.

Kis Cseke! nagyszerü emlékét örökíteni pótló
Sirkövet ah! ne emelj Kölcsey' hantja felett.
Sirköve a' haza lesz, míg a' magyar él, halad, érez.
És emlékiratot vés örök érdeme rá. —

Terray Károly.

Bucsú Gömörtül.

Fájától a' levél, Gömörtül én
Bucsúzom a' halvány ősz' kezdetén.
Vendég valék; úgy jöttem 's elmegyek;
Akarja ég, hogy én boldog legyek.
Oh! ott nekem nincs hü testvér, 's anya,
Ki búcsuzásomban megáldana.
Nincs gyermekévi emlék szent kötél,
Elszakadó csak sírok' szélinél.
Nincsen halottam földében, ki rám
Számol, hogy éjeit virasztanám.
Nincs szerelem, hogy visszanézzek én
Egy pár könyüre a' hü lány' szemén.
Nincs semmim, és elhagynom olly nehéz,
'S midőn szememből a' távolba vész;
Vigasztalásom az, ha képzelem,
Hogy ott barátság és honérzelem,
És rény után törekvő nemzedék
Között szivem föl-fölszentelteték.

'S örökre bár tudnám megáldani!
Hogy nagy hirét fogjam csak hallani.

Erdélyi János.

F. E. kisasszony' emlékkönyvébe.

A' mit vágyad kivánt,
Reményed esdve kért,
Megadták istenid
A' legszebb földi bért:

Szeretsz 's szeretve vagy
'S szerelmed' gondjai
Gyönyörre fejlenek,
Mint éden' álmai.

Mi jót kivánjanak
Ehhez barátaid,
Mint, hogy kisérjenek
A' sírig álmaid.

Vörösmarty.

Ő.

Gondolkodva álltam ablakomnál; egy üdv' emlékei, melly nincs 's nem térhet vissza többé, egész éjjel búsan foglalának el, 's messze üzék tőlem a' nyugalmat; mert boldogságra gondolni, midőn boldogok nem lehetünk többé, a' legkínosabb dolog, a' mit ismerek.

Szemeim czéltalanúl bolyongának a' boulevardok' hosszú vonalán, melly előttem szétfejlék, 's e' mindennemű fájdalmak' és keservekben olly dús Paris' ébredése mellett álltam.

Látván e' minden értelemben egymás elébe nyomakodó tömeget, kész valék így szólni hozzá: „Hová siettek? Mivé lesznek álmaitok szerelem, dics és szerencséről? Ah! nem tudjátok, mennyi kegyetlen csalatkozás vár benneteket? Nem tudjátok, hogy egyenként le kell mondanotok minden képzelgéseitekről, lábaitok alá taposni legszentebb hiteteket, 's azon pontra jutni: hogy mindenben kétkedjetek, még önmagatokban is!?“

És egy pillantást vetve vissza olly fájdalomdús múltkoromba, ismét elsülyedék sötét gondolatimba.

De figyelmem csakhamar a' legmélyebben kapatott meg.

A' széles útcza' közepén egy gyászkocsi mozga előre, szomorún és elhagyatva; egy barát sem követé, egy fájdalom sem kisérte e' szomorú maradványokat, egy köny sem siratá! Nem környezé azon ragyogás és nagyság, mik a' halált az élet' minden csábfényeivel ügyekeznek körűlvenni; körűle nem vala senki, mint csend és elhagyatás.

Ez egyedüllét elmerevíté szívemet, mert e' szomorú jelenetet még sulyosbnak 's ridegebbnek mutatá; 's azon mértékben, a' mint közeledék felém a' kocsi, leírhatlan föllindulástól érzém magam' megkapatva. Szegény szerencsétlen! mondám, barátid közűl, kiket e' földön bírál, egy sem marada föl neked, ki végső menedékhelyedre kisérjen, egy sem csuká be tán szemeidet! De, én, ha kínaidon sírni nem tudok, legalább az utósó kötelességet meg akarom adni embertársaim' egyikének.

Egy perczczel később lejöttem, 's követém a' gyászkocsit.

Mit mondanának az én dús és tisztelt barátim, gondolám, ha látnának egészen egyedűl, és gyalog, a' szegény' gyászkocsiát kisérni; nem értenének meg. De ha e' halandó maradványok egy becstelenéi, egy vétkeséi volnának? És mit tesz az, felele lelkiösmeretem, érdemlette volna minden társától e' kegyetlen elhagyatást?

Illy álmadozások közt mindig tovább haladánk. Az emberek, kik az egyszerű kiséret mellett elmentek, többször visszafordulának, 's látván, milly állhatatosan követem, elégült pillantásokat cseréltek.

Elsülyedtségemből egyszerre elfojtott zokogás kapott ki, mit magam mellett hittem hallani. Visszafordúltam, 's az utcza' alsó oldalán egy nőt vevék észre, kinek egész külsője a' legválogatottabb öltözködést mutatá; fehér öltény, fekete cachemir, szalmakalap 's hosszú fehér fátyol tevé öltözetét. Csakhamar észrevevém, hogy ő is kiséri a' gyászkocsit; de néhanéha, mintegy elalélva fájdalmában, megállapodék az út' közepén 's nehezen követhete bennünket.

Többször forditám felé főmet, arczát látni próbálandó, de mindig sükertelen; soha sem különböztethetém meg vonalait; a' keservdús fő annyira lehajlék mellére. De hallám elfojtott sohajait, zokogásait, mik utat lelni nem merének, 's a' legelénkebb szánat kapa meg ez olly való fájdalom 's e' nő iránt, kinek — minden azt mondá nekem — ifjúnak 's szépnek kell lenni.

Az alatt közeledénk a' halál' menedékhelyéhez, 's azon perczben, midőn kerteletét átlépni akartuk, egy pillantást veték bús társnőmre; ő nem sírt többé, 's még is e' néma fájdalom még iszonyúbb vala.

Midőn beléptünk a' sírkertbe 's a' szekér néhány lépést tőn, azon emberek, kik vezeték, hozzám jövének, 's kalaplevéve így szólának: „Uram, a' holtat a' köz sirba tegyük?" — Nem, nem, mondám nekik, kissé fölemelve szavamat; a' testet külön sírba kell le tenni.

Alig mondám ki e' szavakat, 's egy hideg és merev kéz az enyémre hajlék, 's e' szavak igen lassún 's könyektől elfátylozott hangon mondvák, jövének füleimhez; isten megfizetendi! — Visszafordúltam, 's szegény társnőmet látám; egy fának dölt ő, 's engem olly szemekkel néze, mikbe minden élet, mi számára megmaradt, menekülni látszott. Ő ifju volt és szép, de szép egy már halott angyal' szépségében!

Mély bú kapott meg; mindenkép segélni akartam volna rajta, tudni, ki ő, 's haza vezetni; 's míg késlekedém elhatározni magamat, a' gyászkocsi mindig mene. És ő, elhagyva azon tökélyes érzéktelenséget, mellybe lenni látszék, reszkető kezével a' kocsira mutatott, 's a' föld' minden kínaiba került, hogy e' szót kimondhassa: 's el akarja hagyni? — Nem, mondám; de alig válaszolék, midőn, összeragadva utolsó megmaradt erőit, menni indúlt. Mit tehettem volna? követém.

Csakhamar megérkezénk a' sírőrtől kijelelt helyre. És az ifju nő, egy emlék' rácsára támaszkodva, néhány lépésre tőlünk, újra lesülyeszté főjét, 's nem látszék venni semmi részt, abban, mi körűle történt.

Midőn a' sír kiásatott 's a' test letéteték belé, midőn az utósó kapa föld elfödé e' halandó maradványokat, 's mindennek vége lön, elbocsátám a' halál' megbizottait, mik környezének; eltávoztak, 's a' sír körűl csakhamar nem marada senki, mint ő és én.

Némi vigasztalást akarék adni a' szegény elhagyottnak; de mit mondhattam illy mély fájdalomnak? Kissé félre álltam 's egy cziprus bokor mögé rejtőzve kilesém minden mozdulatát.

Midőn semmi zajt nem halla többé, úgy

tetszék, mintha halálos álomból ébredne fel, 's próbát tőn menni; de egy perczig azt hivém, hogy nincs rá erője. Végre a' legnagyobb erőködéssel ment a' sírig, 's a' nedves földön térdre hullt.

Néhány perczig hihetém, hogy imádkozik, de láttam mint lankadoz el; végre egy gyönge kiáltást hallék, 's állása olly elhagyott lőn, hogy rettegés foga el. Felé futék, karaimba vevém, néztem ....

Halott vala!

És én merészlém mondani, hogy ő el volt hagyatva! —

Duplessis Constance asszr. után

Kazinczy Gábor.

Magyar játékszíni krónika.

—

Felszólitás Munkácsy János úrhoz. Munkácsy János úr, Orosz' „Század"ának 79-dik számában a' magyar szinházról irván, a' pesti magyar szinház' belső viszonyait és minket tagokat olly becstelenitő színekkel fest le; olly alacsony tettek' gyanujába hoz, hogy azt, ha becsületünket szeretjük, szó nélkül hagynunk teljességgel nem lehet. Ezen leirás szerint a' pesti magyar szinház nem egyéb, mint fondorkodások', egymás ellen törekvések' pártfészke; mi tagok pedig nem egyebek, mint senkit és semmit nem tisztelő, törvényeinket 's igazgatóinkat megvető, bujtogató és bujtogatott gyülevész csoport. Azt állitja nevezetesen az emlitett czikkely, hogy egyik közülünk (kit az igazgatóság is mint legnagyobb intriguánst ismér) Munkácsy János úr' „Tundér Ilona" czimü darabját a' színpadon meg akarta buktatni; hogy minket volt igazgatónk t. Bajza József úr (kit mi szerettünk 's tiszteltünk, 's tisztelünk ma is, nem vakon, hanem mert meg vagyunk győződve, hogy intézetunk' elömenetelén tiszta lélekkel munkált; minket pedig nem visszásan, gőggel és megvetéssel, mint Munkácsy János ur híreszteli, hanem illendőséggel és emberileg kormányza) t. Szentkirályi Móricz úr, mint későbbi igazgatónk ellen, valamint szinte az opera és Schodelné ellen bujtogatott.

Mi ezen rágalmazások ellen a' két magyar haza' színe előtt ünnepélyesen felemeljük szavunkat és protestálunk. Mi magunkat rendszerető és békés embereknek hiszszük és valljuk; tiszteljük törvényeinket, igazgatóinkat; senkit nem bántunk, nem gyalázunk, nem rágalmazunk; sem bujtogatók nem vagyunk, sem olly gyávák, hogy magunkat bujtogatni hagynók: de viszont azt kivánjuk más részről, hogy velünk is mindenki illedelemmel 's emberileg bánjék, és ne akarjon lábaival tapodni, mert sclávok nem vagyunk; azért ki rólunk ellenkezőt hisz, 's azt világ előtt is kimondani bátor, köteles bebizonyitani, vagy a meggyalázásért elégtételt adni, mert bűntelen csak rab néger lesz képes türni, nem pedig egy szabad hazának fiai. Azért felszólitjuk ezennel Munkácsy János urat, hogy vagy becstelenitéseit — mellyeket egy szóval sem bizonyitott — egyenesen húzza vissza; vagy pedig bizonyitsa be, nevezetesen azt: *Ki az közülünk, kit az igazgató-választmány intriguánsnak, és pedig a' legnagyobbnak ismer; 's a' ki Tündér Ilonát meg akarta buktatni? kik azok, kik bujtogatva voltak? ki által, kik ellen, hogyan és mikor voltak bujtogatva?* — Ezeknek bebizonyitását kivánjuk és pedig haladék nélkül (mától számitva 14 nap

alatt); mert meggyaláztatás' hírében állani egy perczig is keserű. — Ezzel Munkácsy úr tartozik mind nekunk, mind az egész magyar színészet' hitelének, mind pedig és leginkább a' pesti — egy nemes megye' hazafisága által alapított és pártolt — színházi intézetnek. Pest, octob. 15kén 1838.

Szentpétery Zsigmond mk. nejével. Megyery Károly mk. Szilágyi Pál mk. Szigligety mk. László József mk. Somogyi Sándor mk. Telepy György mk. Barthánè mk. Molnár József mk. Daragi György mk. Török Miklós mk. Haray Viktor mk. Erős Lajos mk. Hulinyi Ferencz mk. Gócs Engelbert mk. Váray Ferencz. Vass Teréz mk. Szerdahelyi József mk. Szabó József mk. Éder Aloyzia mk. Gillyén Sándor mk. Erkelné asszony. Fügedi Katal. Szabó Kriszt. Gabrieli. Rott Mária. Bartha János mk. Horkay Zsófia mk. Pongrácz mk. Sz. Karolina mk. Erkel Ferencz mk. karmester. Déryné mk. Heinisch József mk. karmester. Erkel József mk. Egressy Benjamin mk. Laborfalvy Rozália. Balogh mk. Udvarhellyi Miklós mk. Kovács Mária mk. Fáncsy Lajos. —

* * *

Oct. 7. Walburg' éjszakája, vagy a' sz. gellérdhegyi bübájos tulipán. Tüneményes színjáték 4 felv. Irta Birchpfeiffer Karolina. Ford. Kiss János. Az új diszítményeket festette Otto (A' czédulán így áll: „Új diszítményeket festettE.....“ A' czédulaszerkesztő valami tót ember lehet!). — E' színjáték nem színjáték, de nem is vigjáték, nem is bohózat, hanem más valami, minek nem tudok nevet adni, hacsak boszorkányjátéknak nem keresztelem. Gertrud asszony (Komlósyné) Elze asszonytól (Laborfalvi) hét szál hajat csal el 's ezen hét szál hajból olly borzasztó historia kerekedik, hogy a' karzat' boldog birtokosai alig győzik magokat tenyérrel megdicsérésére, az alsóbb parlamentiek azonban inkább unatkoztak mint mulattak. Az előadás a' jobbak közé tartozik. Laborfalvi és Megyery (Márton szabó) játékaikat ki kell emelnünk 's Komlósy Idáét. Ez a' fiatal leány olly szépen indult, annyi bátorságot, otthoniságot mutat a' színpadon 's annyi sejtését a' jónak, abban is mi neki még nem sikerül, hogy a' magyar színészet valósággal örvendhet e' sarjadéknak. Ehhez járul még a' kedvező külső, egyenes növés és alkalmas magasság. Hangján még valami kis éretlenség van, de az a' korral múlni fog. Mi örvendünk szüléinek; hová ők el nem értek, ezen kis művészi csemete el fog érni, ha tanulmányai rosz irányt nem vesznek. Mai szerepének apró pajzánságait, félelmeit, ő olly ügyesen adá, melly kezdőtől meglepő.

Octob. 8. Barthánè' jutalmául először: Peleskei notarius, eredeti parodia 3 szakaszban 4 felv. Irta Gaal, muzsikáját szerzette Thern. A' darab igen nagy számú közönség előtt nagy tetszéssel adatott. Thern kihivatott, a' szerző' neve többszöri felkiáltással üdvözöltetett. **25.**

Oct. 9. Mari, másodszor igen kevés néző előtt.

Octob. 10. Angelo. A' szerepvivők ugyan azok, kik előbb. Ezen jeles 's némi apró akadozásokat kivéve, jelesen adott színdarab elhangzott a' gyér nézők előtt. Mit mondjunk a' kor' izléséről, mellynek szenvedélye a' színjátéktól egészen el látszik fordúlni? Laborfalvi ma különösen jól adá a' zajos indulatu, mély szenvedélyü Thisbét.

Oct. 11. Sokat tudó.

Oct. 12. Norma.

Oct. 13. Viszonyok' hatalma. **V.**

Művészet.

Hazai szobrászat. — Jeles művészünknek, Ferenczy István úrnak, ismét egy új munkája készült el. — Kecskemét' városában lakozó Kuthy Juliána asszony, néhai Szánthó Mártonnak, Kecskemét' egykori birájának özvegye, rövid idő alatt egymás után férjét, egyetlen leányát és csecsemő unokáját elvesztvén, minden földi örömeitől megfosztva, abban kerese örömet, hogy a' tudománynak és művészetnek tön áldozatot. Kecskeméten egy professori cathedrát alapíta, Ferenczy István szobrászunkat pedig egy emlék' készítésére szólította fel elhúnyt kedvesei' számára. Ezen emlék egy sarcophaghoz hasonló basrelief, hazai fejér márványba faragva. Ábrázolja, miként a' halál' geniusa, egyik kezével lefordított szövétnekére támaszkodva, a' másik kezével egy tele marok növényt és virágot, örök álomhozókat, hint, mintha ezen egész családot ki akarná irtani 's ennek hatalmától az atya, leány 's unoka elhalnak. Az atya gyászpadon feküve ábrázoltatik, leánya fejénél ül, leborúlt arczczal, gyermekét, a' csecsemő unokát, karjain tartva. Távolabb a' fekvő' lábainál van az anya, keserveitől elborítva, égre függesztett szemekkel. Mögötte a' tudományok' istennője jelenik meg vigasztalólag, mintha mondaná: „Bízzál leányom, ha bár családi örömeidet egészen elvesztéd is, azon pályán, mellyre tudományt 's művészetet ápolva léptél, örömet lelsz, és neved' a' háladatos maradéknál örökítended.“ Az emlék szobrászunk' műteremében áll és e' hónap' 28-ig minden műbarát által látható. **29.**

Egyveleg.

Ebhűség. — A' kutya' hajlandósága az emberhez közmondássá vált. De a' kutyák' egymásiránti vonzalmának is igen nevezetes példája adta elő magát nem régiben st. Valliernél, Francziaország' Drome kerületében. Vadászaton voltak az ebek, egyikök egy mókust földalatti menedékébe is bekövetett, de többé ki nem tudott jőni; pajtásai, miután a' lyukat hasztalanul vájták, leveretve haza tértek. Más nap ismét eltüntek, estve elfáradtan, vérző lábakkal, izzadva és porral hintetten jöttek haza, és ez több napon által így történt, míg végre figyelmet gerjesztettek. Egyik reggel, napszürkületkor, az elveszett eb' gazdája néhány eb' nyöszörgését hallá szobaajtaja előtt; mennyire bámult el, midőn kimenvén elveszett kutyáját megpillantá, gyöngéu és csontvázzá soványodva, de két megszabadítója kiséretében, kik, mihelyt urok' segedelmét megpillanták, azonnal egészen bágyattan terültek el egy köteg szalmán. A' két eb az üreg' szük nyilását körmeivel tágitá ki, hogy pajtását fogságából kiszabadítsa.

Victor Hugo' új darabja. — Victor Hugo nem régiben fölolvasá a' de la Renaissance színház' igazgatóinak azon drámát, mellyel azt meg fogják nyitni. A' tárgy a' 16. századbeli spanyol történetekből van véve. A' munka, úgy mondják, szépségekben gazdag 's ideje' színezetét híven adja vissza.

Az Athenaeumból hetenként kétszer, ugymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy ív; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden egy ív. Ara a' kettőnek helyben kihordással, 5 ft. cp.; postán, nyomtatott borítók alatt 5 ft. 48 kr. cp. Velinpéldányok félévenként két forinttal drágábbak. Évnegyedenként is válthatni példányt 2 f. 30 és postán 3 ftou. Kiadó hivatal Pesten, Zöldfa utcza, 257. szám.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betűivel

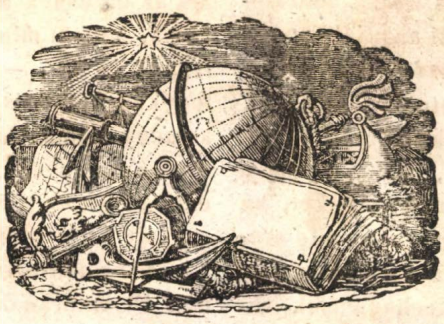

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY. szerkesztő társ: **BAJZA.**

MÁSODIK ÉV.

Második félév. **Pest, october' 28. 1838.** **35. szám.**

Tartalom: Német romantica 's angol izlés (*V—a*). — Javítási nehézség régi társaságokban (*Fábián Gábor*). — Anyakérelem (*Matisz Pál*). — Nyárdal (*Győri Dániel*). — Blanka. Franczia novella. — Magyar játékszíni krónika (*V.*). — Hangászati szemle (*Cs. I.*). — Egyveleg.

Német romantica 's angol izlés.

A' Foreign Quarterly Review' egyik hosszabb czikkelyéből némelly helyeket akarunk itt közleni, melly megmutatja, minő vélekedéssel van legalább egy része az angoloknak a' németek' ugy nevezett romanticai költéséről, azon kifejlésben nevezetesen, mellyet Uhland által ért el. Különös érdekűek azon parallelák, mellyek itt ott az angol és német költés és szellemi sajátságok között vonatnak. A' szerző nem látszik a' romantica' nagy barátjának lenni, 's mintha az angol szilárdság és erő' ellenében a' német gyöngédséget kissé nagyon lenézné.

„Heine egész könyvet írt (így szól szerzőnk) a' németországi romanticusok ellen, melly a' mi fogalmaink szerint szükségtelen, fölösleges munka volt. A' romantica, legnedvesebb bujaságában is igen ártatlan dolog, — 's ezen phantasia-hiányban szenvedő korban inkább soványságától mint bőségétől félhetni. Igen kevés tenni valója van azon férfiúnak, ki ágyékát teljes keresztes háborúra övedzi föl olly napi életű lény ellen; magától is meghal az, 's ha egyszer oda van, a' legbetanultabb bűbájos sem bűvöli többé árnyékát is elő annak, a' mi volt." — A' romantica' fölvilágosítása' kedveért így szól: „A' kereszténység tiszteletteljes szemmel vizsgálta a' lélek' csodáit; a' pogányság a' bájos természet' szépségeiben bujálkodott, a' kereszténység az emberi lény' legmélyebb titkainak megfejtésével foglalatoskodott: isten-, erény-, halhatatlansággal; a' pogányság' részint imádta a' testi természet' alakjait, részint játszadozott velök. A' megkülönböztetés mellett könnyen megfoghatjuk, milly megfoghatlan, titokteljes, végtelen valami teheti azon költés' sajátságát, melly a' keresztény valláson alapult, 's ezen elv adja a' kulcsot az olly elmék' értelmi eredetének megértéséhez, minők Schlegel, Novalis, Görres. A' határozatlanság, ködösség, álmadozás és érzetlenség, mellyeket ez irókon olly sokszor kárhoztattak, nem mindig hiba. Természetes következése az a' végtelen és örök dolgokróli gondolkozásnak, mellyre a' keresztény vallás alapíttatott. Ismerjük el, mint illik, a' szellemi, 's majdnem úgy mondhatni, metaphysicai, transcendentalis elemet a' keresztény vallásban, vagy különben a' német lite-

ratura szellemét, a' regényes iskola' philosophiáját kell elismernünk. Mi angolok ugyan természetileg iszonyodunk minden metaphysicától, mi mint Locke' követői a' természet' kezéből jöttünk elő 's a' veleszületett ideák ellen olly tűzzel harczolunk, melly egészen Helvetius' tanítványaivá tenne bennünket, ha azon jó természet, melly angol vért önte ereinkbe, bizonyos angol józan észszel meg nem áld bennünket; mi derék mechanicusok vagyunk a' lelki dolgokban, — mi vasutakat épitünk az égbe 's isten' kimeríthetlen titkait parlamenti actával kötjük meg. De a' németek mélyebbre pillantottak az illy dolgokban. Nem keveset bolondíta meg ugyan közűlök a' rendkivüli nagy tanultság; de hogy közűlök némellyek jobban értik a' kereszténység' bölcseségét mint mi, kétségen kivül van.

De ezzel csak az van megmutatva, miért keresztények a' mai romanticusok, de nem az, miért catholicusok. Mi protestánsok megvallani vagyunk kénytelenek, hogy vállásunk igen is az észé. A' protestantismus a' gondolkozó lélek' diadala volt az érzés' és phantasia' alsóbb tehetségei fölött; de ez túl üzeték 's némelly tartományokban a' vallás minden fény, szín- és kecsből kivetkezteték, hogy mint száraz értelmiség' kopasz sziklája áll, a' theologi polemica' zivatarai által ostromolva. Erre következett utóbb a' világ' korszaka, — de olly férfiak, mint Caloy, Michaelis, Wegschneider sem állíthaták vissza az elhunyt kereszténység' költészetét, nem önthettek új vért a' protestans egyház' testébe. Ennek következését nem lehete kikerülni. Azon férfiak, kik a' lutherana egyház' tiszta észismerő protestantismusában költői élelmet nem találtak, vágyó pillantatokat vetettek vissza a' középkor' vallására. Igy támadt a' költői új catholicismus, melly az új német literaturában olly nevezetes bélyeget tesz, a' hittelenség' e' korszakában igen különös tünemény.

Ha most már azt kérdezik, honnan van az, hogy Németországban a' romantica olly mély, komoly és vallásos szint ölte magára, mig nálunk (t. i. angolokná!), mikor Scott Walter a' ballada-költést és a' lovagkor' idejét ismét fölhozá, újságáért tetszéssel és örömmel fogadtaték ugyan, de különben a' protestantismus' világos és pontosan különböztető szemével tekinteték, — a' felelet nem fekszik távol. A' németek nem inkább gyermekei az érzésnek és phantasiának, mint az angolok, hanem mindent komolyabb szempontból fognak is föl, — azonfölül, mint gyanítjuk, fogékonyabbak is a' vallás iránt, mint mi. Ez kemény szónak látszik, de alaposnak tartjuk. Vallás alatt pedig a' tisztelet' és szeretet' átható érzését értjük a' legfőbb valóság iránt minden szokott és szokás elleni mutatkozásaiban.

Csak fölületes ismerete szükséges a' német literaturának, annak tudásához, hogy ezen vallásos érzelem sokkal teljesebben és bensőbben hatja meg költésök és philosophiájokat mint a' miénket. Ez okból látható, hogy a' német komoly marad, hol az angol nevet, 's ott imád, hol az angol csúfol. Különösen a' mivészet' dolgában az angol' hite könnyen függ vállain, Németországban vallás a' mivészet. E' leleksajátságban valami nemes és szívemelő fekszik, de gyakran némi nagyszerű bohóságokat is szűlhet és szült is Németországban, 's ide tartozik a' romantica iskola' új catholicismusa. A' németek' nagy hibáját a' gyakorlati érzék' hiánya teszi, 's ez igen sajnos hiba. De az idő rózsát hoz, mondja a' közmondás, 's ha nem csalódunk, az annyiszor emlegetett németországi vasutak nem sokára nagy változást okozandanak a' metaphysicában.

A' romanticának keresztényi vagy catholicus eleméhez jő még a' góth vagy tisztán világi járulék (ingrediens), mellynek nem kevés ingert köszön. Azon komoly vallásos character, mellyet a' regényes költés Németországban magára vön, egészen bélyegező, mind ezen költés mind maga a' nemzetre nézve, 's a' külföldinek épen erre kellene figyelnie. A' franczia épen nem érti a' német romantica' szavát, mert vallása nincs; az angol csak nehezen, mivel vallása igen költőietlen észvallásban, 's tisztán külsőleg statutaria observantiákkal teljes cselekedetekben, áll. Azonfölül a' valódi angol' szigorúan protestáns előitéletei minden igazi sympathiát, hasonérzést megtiltanak a' középkor' szellemével, nem mindig csak azért, mivel az angolnak kevesebb vallásos érzéke van mint a' németnek, hanem a' pápaság iránti mélyen meggyökeresült haragjából. De ha a' középkor csak külső pompája- 's fényében mutattatik, hogy bámulásra ragadjon, — csak setét 's megrázó szörnyűségeivel, hogy bennünket megborzaszszon, — csak lovagi hódolatában a' szép asszonyok

előtt, hogy szíveinket olvaszsza, — csak bohó 's grotesk szerkezeteiben, hogy megnevettessen: akkor mi (angolok) teljes szívből idvezeljük őt. Vettessék le csak a' szent azon időről, tetessenek világivá 's huzassanak vonassanak összevissza legkedvesb, legbájlóbb ideái, égettessék ki belőle az ördög' íze 's tétessék közönséges asszonynyá a' madonna: ekkor John Bull legszívesebben elfogad nyers, prosaicus, gyakorlati agyába egész csapat lovagokat 's dámákat, óriás- és törpéket, szellemeket és manókat (Kobold). Innét magyarázhatni meg izlését a' literaturában. Különös kedvenczei neki Ariosto 's Cervantes; Tiecktől mulattatja ugyan magát vagy fél óráig; de ellen nem állhatva, hogy néha néha rosszul ne érezné magát mellette azon catholicus elem miatt, mellyben ezen költő mozog; Schlegel Fr. mysticus és érthetlen előtte, Novalist egészen elveti, vagy a' mi gyakoribb, nem is tud felőle semmit. A' testestül, lelkestül angolnak olly kevessé juthat eszébe Novalist olvasni, mint philosophiát Böhme Jakabtól 's Ethikát Spinozától tanulni. De van egy német könyv, mellyet igen szeret: Wieland' Oberonja. Ha a' mellett találtatik két vakmerő tudós, kik Genovevát, a' kereszténi szépség' és szeretet' e' tiszta szüleményét olvassák és dicsérik, ez onnét van, mivel németül tanulni a' jó tónhoz tartozik, 's mivel Tieck hires német költőnek ismertetik. *V—a.*

(Vége következik.)

Javítási nehézség régi társaságokban.

A' mi régi europai társaságaink egy sulyos terhet hordoznak hátokon, és ez: a' multnak terhe. Minden század felelős az előtte valókért, 's felelősekké teszi az utána következőket. Mi nagy kamatokat fizetünk apánk' hibáiért. Fizetjük azokat először a' státusadóssággal; fizetjük másodszor mind azzal, a' mit szép katonaságunk' tartására költünk; mert azon okok közé, mellyek egész Európát népsége' szinének fegyverbentartására kényszerítik, oda kell minden bizonnyal számítnunk apáink' ellenségeskedéseit is. Fizetjük továbbá, és pedig legdrágábban, mind azon megszokott bizodalmatlanságokkal, mellyeket ránk apáink az anarchia' és zsarnokság' koraiból hagytak. Az illy hosszas múlt' összehalmozott terhének igen lenyomó tehernek kell lenni, miután az a' római birodalmat leroskasztá, először Rómában, azután Konstantinápolyban, hová azért költözött át, hogy a' veszélytől megmenekedhessék; e' birodalmat ugyan is, inkább az elpuhúlás 's megromlás, mintsem a' barbárok' vagy saracénok' erőszakos támadása tette semmivé. Minden nemzetek, mellyek a' világnak dicsősége voltak, hitvány porrá váltak, minő a' sirhalmok' pora, csak azért, mert nem birták vállaikról lerázni a' múltat, melly őket erkölcsök, szokások, beszítt eszmék 's érzemények által tartotta fogva; valamennyien, egymásután megbuktak a' teher alatt, földre hullottak 's rothadásba mentek, mint a' fájáról leesett gyümölcs. Valljon a' mi Európánk' őseinek sorsára jutand-e? Én azt reménylem, boldogabb fog lenni, mert okosbnak kell lennie, szeme előtt lévén amazok' példái, 's természettel hajlékonyabbal, formákkal szilárdabbakkal birván, mint ők.

De a' régiből újba átmenetel nehéz. Könnyű észrevenni, hogy valamelly rendszer a' más felett kitünő hasznokkal kinálkozik, és hogyha a' társaságot egy varázs-ütéssel ebből amabba átugratni lehetne, minden a' legjobban fogna lenni: de a' két rendszer közt egy örvény áll. Hogy' kelljen ezen átszökni? Hogy' biztosítani régi jogait annak, ki a' tulsó parton magára nézve semmit biztosítva nem lát? Hogy' legyőzni ellenszegülését a' mái kiváltságosoknak, kik magokat útba vetik? Hogy' mérsékelni tűrhetlenségét a' néptömegnek, melly a' túl parton rá váró hasznokat éldelni siet?

A' társasági javítás' tárgyában különösen megkönnyebbíti az ember a' kérdést, ha máshova teszi által, az az: új országokba megy azt megfejteni. A' régi érdekek — 's régi eszméknek oda engedi a' régi földet. Szabadon, vidámon száll partra, kész mindent kezdeni, 's kedve van próbálni mindent. Anyahona' földén hagyott ezer olly előítéletet, ezer olly viszonyt, mellyek a' létet — megengedjük — diszszel és gyönyörrel fonják körül, de egyszersmind annak munkásságát el is puhitják, 's az újító szellem' felszólításai iránt süketté teszik. Minden újítások közt első a' földnek megújítása; ez a' többit szükségképen maga után húzza. A' szerzett jo-

gok nem költöznek ki; azok a' régi földhöz oda ragadnak; ezt az egyet ismerik, 's ez az egy ismeri csak őket. A' kiváltságok, mellyek becsben tartatnak, minthogy az időtől megszenteltettek, nem koczkáztatják új földön magokat; vagy ha ott szerencsét próbálnak, jaj azoknak! nekik ott magokat meghonosítniok nem szabad. Egy gyarmat hasonló egy ostromlott városhoz; kinek kinek csak annyi becse van, mennyit jelenleg ér. Olly társaságban, mellynek múltja nincsen, a' múlt nem nyom semmit.

Franczióból. **Fábián Gábor.**

Anyakérelem.

—

Ajándokúl, ne add nekem,
Szerencse, kincseid';
Ne a' jelen', ne a' jövő'
Mulékony kéjeit:

De áldj meg engemet, nagy ég,
És adj szülötteket,
A' kik szeressék a' hazát
Mint ön szülőjöket;

Fölötte kik viraszszanak
Naponnan, éjjelen:
Ne nézzen a' jövőbe át
Busan, reménytelen.

Oh add meg énnekem, nagy ég,
Szivem' kivánatát:
'S eléggé megjutalmazál
Engem szülőt, anyát.

Matisz Pál.

Nyáradal.

—

Kék egedből napsugár
Nézz a' hervadóra,
Én körülem és felém
Kong halálos óra.

És te enyhe napsugár
Fényed' hajnalában,
Életet mosolygsz reám,
Kinn mély fajdalom van.

Oh ha fényed' bíborán
Illyen élvezet kél,
Ember, úgy eged fölött
Végtelen gyönyört lél.

Győri Dániel.

Blanka.

Franczia novella.

Történetünk' idejében annyi várakkal bővelkedék Guerande' tartománya mint ma tanyákkal és majorokkal, 's annyi várkisasszonya volt, mint ma haszonbérlőnéje. E' várak' legpompásabbika a' Cremeuri 's e' várkisasszonyok' legszebbike Blanka volt. De Blanka olly szerencsétlen vala, mint szép; mert atyja, Cremeur' ura, a' harczban megöleték, anyja bujában meghalt 's ő 15 éves korában árva maradott.

Egyedűl lakott Cremeur' várában, egy gondviselőnővel, várnagyával 's atyja' néhai lovászmesterével, kit Tremeleucnek hivtak. Az öreg Tremeleuc sem pénzzel nem birt, sem nemes származással nem dicsekedheték, de volt egy kincse, mellyet a' világ' minden vagyonáért nem adott volna, 's ez egyetlen fija Károly vala. Cremeur' ura haldokolva ajánlá ezt leányának 's Blanka azonnal apródjává tette mintha alattvalója nem lett volna.

Tremeleuc Károly eleinte zavarba jött e' nagy tisztelet miatt, utóbb kevély lön rá. A' parasztgyermekek, kik előbb még a' faluban játszottak vele, nem mertek rá nézni, ha a' guerandei utczán találkoztak vele, midőn asszonya' paripájának zabolját tartá 's hóna alatt aranykapcsú imádságos könyvét vitte.

Károly három évvel volt Blankánál idősebb; csínos fiu vala, mint Blanka szép leány, 's ugy látszék, hogy mikor a' nemesi előjogba 's tiszteletbe lépe, egyszersmind nemesi erkölcsöt és gondolkozási módot is ölte föl. Soha apród nagyobb ügyességet és finom erkölcsöt nem mutata asszonyának a' kengyel-tartásban, nem nagyobb buzgalmat, legkisebb vágyait megelőzésében, nem több gyöngédséget, szeszélyei' kielégitésében, 's főképen nem nagyobb önfeláldozást asszonya' sérthetlen személyeért, azt nemcsak az ártható ellenség, hanem még azon pillantások elől is védve, mellyek szűz arczát érhetnék.

Tremeleuc kardot rántott volna az olly szemtelenre, ki elég vakmerő volt fejét Blanka előtt igen fen tartani. Mikor husz éves volt, a' cremeuri leggazdagabb haszonbérlők jöttek Károly' atyjának udvarolni 's előtte azon tallérokat előolvasni, mellyeket jegypénzül adandnak leányaikkal, ha a' szép apródnak tetszeni fog egyik. Az öreg lovász megkérdezé

fiját 's Károly mindig ezt felelé: „Még nem, atyám, még nem!" 'S mikor ezt mondá, ábrándos pillantásokkal vizsgálá a' vártornyot, mellyben asszonya lakott 's néha ugy látszék mintha könyűket akarna szemeiben 's fohászokat mellében visszanyomni.

Egykor Blanka' születésnapját ünneplék 's a' fiatal várnő tizenhat éve' dicsőségében vala jelen a' mulatságban, mellyhez a' cremeuri vár' tág udvaráha minden alattvalója meghivaték.

Károly mögötte álla 's szolgált neki, ezen tiszteletet egy kis hősvitában nyervén, hol a' táj' gyerkőczéit egymásután mind meggyőzte. Az ebéd' végén egy remete hivaték be, kiről azon hir szállonga, hogy a' jövendőt olly jól ismeri, mint maga az ur isten, 's Blanka eljósoltatá vele mind azon szerencsét, mellyet kezében olvashata.

A' remete valóban megfogta a' várkisasszony' szép kezét 's némán vizsgálá a' gyöngéd szöveten áthálózó vonalakat.

Feszült várakozásban volt minden vendég, de leginkább egy, ki nyugtalan pillantással nyelé a' remete' arczképét 's minden legkisebb mozdulatát olly figyelemmel kiséré, mintha tulajdon sorsa válnék mostan el. Ez Tremeleuc Károly vala. Miután a' remete' titokteljes vizsgálata alatt lélekzetét is visszatartotta, egy hosszu fohász emelkedék ki kebléből, látván hogy szólás végett a' körüllevőkhöz fordúl.

„Barátaim, — így kezdé a' remete, — „az ég csak kéjt 's boldogságot igér asszonyotoknak."

Minden jelen levő öröm-tetszést hallata.

„Három év mulva, mint most, össze fogtok nála gyülekezni, menyekzőjét ünneplendők."

E' szavaknál nagy taps keletkezék, 's ivás a' remete', a' várkisasszony' és Cremeur' jövendő urának egészségére. Csak Tremeleuc Károly látszék e' közvigalomban zordon- és gondolkozónak; a' remetét nem nézé többé félő arczczal mint előbb, hanem boszúval és gyanúsan.

„És ki lesz, — kérdezé — azon égáldotta férfiu, kinek kisasszonyunk kezét megérdemelni szabad?"

„Alattvalói' egyike lesz, — felelt a' remete olly szilárd hangon, hogy az egész társaság megijedt 's a' kisasszony elsápadt, mig mögötte az öröm' 's meglepetés' gyorsan elnyomott kiáltása hallatszék.

„Barátom, — felele Blanka pirulva, — tudom, hogy vazaljaim mind szeretnek 's értem éltőket is adnák, de a' mit te hirdetsz, még nem történhetik."

„Valóban," mormogá Károly, szemét a' remetére meresztve, keserű mosolylyal ajakain.

„És mégis ugy lesz, kisasszony" — folytatá a' remete; de azon vazal, ki kezét megnyeri, azzal teszi magát rá méltóvá, hogy a' hadban nagy dolgokat visz végbe és sarkantyut érdemel."

„Dicső!" mondá a' gyülekezet.

„Dicső!" ismétlé Blanka félhangon, de Tremeleuctől mégis hallva, ki mozdulatlanul 's gondolkodva álla mögötte 's a' remete' utolsó beszédére kevélyen emelte föl fejét.

Blanka elbocsátá a' remetét 's a' vendégek csakhamar hátravonultak, az épen most hallott jóslatról csevegve.

Másnap reggel, mihelyt szabad volt a' szobákban mutatkoznia, asszonya elé lépett Károly. Soha sem látszék illy komoly-elszántnak mint most; mintha a' mult nap óta tiz évvel idősebb lett volna. Szemeit föl nem emelve közelíte Blankához 's egyik térdére leereszkedve szóla:

„Asszonyom, köszönetet tenni jövök jósága' ezer tanúbizonyságaiért 's kérni, tegye hozzá a' legfontosabbikat."

„Szólj — vága közbe hevesen a' kisasszony, — mit akarsz?"

„Elbocsáttatásomat, asszonyom."

„Mit, hogy elhagyhass, jó akaratomhoz folyamodol? Nem vagy boldog Cremeurben?"

„Oh asszonyom, — így kiálta föl Károly, — igen is boldog vagyok."

„És miért akarsz eltávozni?"

„Hogy Montfort János', urunk' és herczegünk' seregénél szolgálatba álljak."

„A' had' veszélyeit és bajait többre becsülöd azon csendes és kényelmes életnél, mellyet nálam találsz?"

„Igen kényelmes, — felelt az apród, szemeit titkon Blankához emelve, — de ha a' legszerencsésebb alattvaló volnék is asszonyom' kegye által Cremeur' egész várbirtokában, mégis csak Montfort' urnál kaphatom meg azon dicsőséget, 's tehetem magam' azon

tiszteletre méltóvá, mellyet olly kegyesen nyujtá nekem asszonyom.

„Tehát a' hirvágy bánt?“ mondá Blanka szemeit leszegezve.

„Igen, asszonyom, viszonzá Károly szilárd hangon, „a' legnemesebb és talán legbohóbb hirvágy! — Én lovag akarok lenni.“

És most először mere élénk, tüzes pillantást vetni a' kisasszonyra.

E' szónál ‚lovag‘ megemlékezék Blanka a' remete' tegnapi jóslatáról 's egészen megérté, a' mit apróda csak félig monda ki. Elpirult, fejét többször lebocsátá kezére, hogy nyugtalanságát elrejtse, többször akart szólani, a' nélkül, hogy egy szótagot mondhatna, 's épen szobájába akart visszatérni, midőn apródja visszatartóztatá 's alázatosan esdeklő szóval suttogá.

„Még nem mondá meg kegyelmes asszonyom, megnyertem-e elbocsátását?“

Blanka még néhány pillanatig késett, azután pedig szóla, de Károly felé nem fordulva, mert félt, hogy meglátja lábainál:

„Menj, szabad vagy!“

Mivel pedig azon mozdulat, melylyel a' lány akaratlanul e' szavakat kiséré, kezeit közel hozá az apródhoz, ez megfogá azokat, megcsókolá a' legnagyobb kéjjel 's őrjöngve rohant el a' várból.

Károly lóra ült, bucsút monda atyjának 's Vannes felé nyargalt. Guerande tartomány' minden urai épen most gyülekeztek e' városban össze a' fiatal montforti grófi' seregében, verseny társa', Blois Károly' pártjának halálos ütést adandók. —

(Vége következik.)

Magyar játékszini krónika.

Oct. 14. Peleskei Notárius másodszor. A' híres peleskei notárius, a' leleményes Gvadányinak elmeszüleménye, feltűnt viszontagságaival a' magyar színpadon is. Bajai, szerencsétlenségei többnyire azok, mik Gvadányinál; de a' drámairónak gondoskodnia kelle, hogy az egymást idősorban érő történetek cselekvényekké váljanak, mit az által ére el némileg, hogy Zajtayt (így hiják Peleske' jegyzőjét) egy Tóti Dorka nevü boszorkánynyal üldözteti (ki erre az éj' királynéjától kér felhatalmaztatást) míg ez megbukván a' sokat szenvedett Zajtay végre diadalmaskodik. Zajtaynak tudniillik régi kivánsága Budát 's Mátyás' király' palotáját látni 's Tóti Dorka, ki őt, mint philosophust 's ennél fogva boszorkány-tagadót, gyülöli, ezen kivánságnak az által segíti teljesedését, hogy Zajtaynak egy Pestre nagy igérettel (janitorsággal) meghivó állevelet irat, azt hívé, hogy ennek már ellent nem állhat, 's hogy a' kihez honn nem férhete, azt egy hosszu úton, melly már magában is sok veszélylyel jár, könnyen elveszthetí. Zajtay csakugyan megindúl, még pedig lóháton; de Tóti Dorka, mindenütt előtte jár 's egyik veszélyből a' másikba dönti. Először megkergeti bika' képében (ez csak elbeszéltetik), majd a' hortobágyi haramják közt kémnek, árulónak vádolja, kik már fel akarják akasztani, midőn lövés hallik. Erre a' zsiványok elfutnak, a' boszorkány is futni akar; de Zajtay egy seprőt tesz keresztül az ajtón 's kihuzván nagy kinnal széles fringiáját, nyakát akarja szegni, midőn (új baj!) a' poroszlók berohannak, 's a' dühösen vagdalkozó Zajtayt lefogják; őt ugyan a' hadnagy megismervén szabadon ereszti; de az alatt a' boszorkány elillan, hogy ismét új bajba keverje. Alig érkezik meg Tiszafuredre, rá küldi a' részeg vasas németeket, mint commissariusra, kik midőn verni akarnák, a' fogadóstól az által mentetik meg, hogy az őt kántornak mondja. Szegénynek most énekelnie, táncolnia kell, míg a' kaplárbot a' vasasokat el nem ugratja. Megérkezik szerencsésen Pestre lóháton 's a' pesti korhelytől, ki a' Zrínyiben szokott tanyázni, elfogadtatik. Mindketten a' magyar színházba mennek, de a' nézőhelyre nem férvén, csak az orchesterből nézik Othellót (öt hollót, mint Zajtay először olvassa); de igazságszerető peleskei notárius nem türheti, hogy Othello szép nejét meggyilkolja 's fölrohan széles kardjával a' színpadra, a' pesti korhely utána. Itt nem használ semmi magyarázat: a' játszók, 's utóbb a' rendőrség szétveretnek; még a' súgó is lyukába hajtatik, míg végre a' zenebonáskodókat egy színpadi sülyedő nagy ijedtségökre leviszi, 's a' játékszín' alvilágából a' súgólyukon bukkannak fel. Azután vacsora következik. Zajtay juratus fiával találkozik, ki egy gazdag serfőző' leányával van szerelemben. A' serfőző nem akarja, hogy leánya juratusnévá legyen 's a' boszorkány, kit nem ismerve szolgálatába vön, az öreg Zajtayról fiára fordítván haragját 's úgy szólva egy csapással két legyet akarván ütni, az ifju Zajtay ellen leselkedik; de szobaleányi csel által a' serpinczébe csalatván, midőn hallgatózni akarna, az elétapsolt serfőző legényektől a' hordóba fenekeltetik. 'S így háromszor megbukván az éj' királynéja, nyugalmazottan, azaz minden ártó tehetségtől megfosztva, a' sz. Gellértre kárhoztatja. Ezen kifejlést egy epizód előzi meg a' serfőzővel. Ez tudniillik, a' házabeli kisértetektől tartva, a' kávéházból éjfél előtt nem mer haza menni 's itt találják őt a' színházból kijöttek, közttök a' két Zajtay. Míg ezek játszanak, puncsoznak, a' serfőző elalszik. 'S ekkor egy furfang eszünek ötlete szerint minden gyertya kioltatik, míg másfelől mindenféle zaj 's beszéd hallatik, mintha a' társaság egy része billardot, más kártyát és shakkot játszanék. A' felébredt serfőző mindent hall; de semmit sem lát 's azon gyanúra jó, hogy megvakúlt. A' csintalan sereg csak ezt várta. Hozzá tolakodnak, 's minduyájan erősítik, hogy szemén szörnyü nagy hályog van; de a' czimborák' egyike anglus orvosnak mondja magát 's megigéri kigyógyítását, ha leányát az ifju Zajtaynak, mint ki életét (az orvosét) megmenté, feleségül adja, mit a' minden felől sarokba szorított serfőző végre meg is ajánl, noha leánya már másnak volt igérve; de a' ki a' Svábhegyen mulató menyasszony' barátnéitól kipisszegettetik. A' peleskei notárius így nemcsak Budavárát látja meg, hanem kárpótlásul az ál levélben igért 's meg nem nyerhetett janitorságért, fiának egy gazdag 's derék leánynyali összekelését is megéri.

Ebből látni, hogy a darab' meséje elég tartalmas, de mint említők, csak a' boszorkány' incselkedései által tétetik drámaivá. Egyébiránt az illyen színmüvek többé nem példátlanok, p. ‚Az utazás közös költségen.‘ Egymást érő galibákból áll, az egész darabban semmi egyéb bonyolodás, mint hogy úton vannak; de a' jelenetek jók, hív képei azon helyzeteknek, mellyeket ábrázolniok kell, 's a' mű elég mulattató. E' darab' elrendelésére nézve csak az a' kifogásunk, hogy az epizód igen végére van szorítva, 's ez által a' fő személy' érdekét csaknem egészen elnyeli; vagy elobb kell vala a' másod rendü cselek-

vényt megindítani, vagy az öreg Zajtaynak benne több szerepet adni. A' jelenetek inkább könnyű 's ügyes kézzel vannak dolgozva, mint szigorú pontossággal, miért is rajtok itt ott lehet 's kell is javítani. — Különösen jó a' vasas németekkeli, a' Hopfen serfőzőveli jelenet, a' boszorkány' kergetése, de mindenek fölött a' színpadi expeditio. Itt természetesen a' mi bölcseink mindjárt azt hányják fel, hogy nem új! Az a' gondolat, hogy valaki a' színpadra felrohanjon 's a' színészeket ott szét zavarja, nincs Keanből véve; mert ott csak lekiáltanak a' páholyból; Kotzebuenál történik valami hasonló; de nem színpadon. Azonban ha ezen eredetiség-kereső urak figyelmesen olvasnának, tudnák, hogy ez a' gondolat annyiban nem új, mert egy franczia Londonban csakugyan karddal rohant fel a' színpadra, hogy a' Napoleont térdepeléssel meggyalázó színészt levágja. Eddig tehát semmi újság; de nem szabad-e a' történt dolgokat színpadon használni? sőt Horatius szerint nem tanácsosabb-e, mint egészen újakat költeni? 'S Zajtayval nem csak ez történt; neki a' színpadon sok csodálatos viszontagságai voltak, szóval ezen ötletet a' szerző úgy használta, hogy az alkalmazás 's kidolgozás' eredetiségét tőle megtagadni nem lehet. 'S ebben állna tulajdonképen az eredetiség; mert hogy egészen újat a' mostani korban, annyi literaturák' gazdag művei után, kevés elme találhat fel, az kétséget nem szenved. Csak az a' különbség, hogy a' tehetetlen, terméketlen ész lop, vagy rabilag utánoz, míg a' valódi költői elme sajátságosan fejti 's képzi ki a' felvett anyagot, 's még utánzásaiban is némi eredetiség' jelei látszanak.

A' gyengébb jelenetek közé tartozik a' juhásztanyái, a' haramjákkali találkozás. A' haramják általában igen halvány színekkel vannak festve; vagy pusztán felléptetni kell őket, vagy pedig, ha characterisáltatnak, élesebb és hívebb vonásokat választani képeikhez. A' juhásztanyai jelenet egy dal által emeltetik ki, melly mind gondolva, mind dallva jó; e' jelenetet talán úgy lehetne drámaibbá tenni, ha a' juhászok énekelve lépnének fel 's e' közben zaj hallatnék, mire az éneket abba hagyván, Zajtayt a' bikáktól megmentenék. Ez hálákodásait végezvén a' tanyára kisértetnék ugyanazon énekkel, mellyel a' jelenet kezdődött.

Mi a' személyeket illeti, azok elég éles vonással vannak rajzolva, kivévén a' boszorkányt, ki varázsi hivatalába csak igen vékonyan van beiktatva, úgy hogy inkább egy mindennapi cselszövőhöz, mint boszorkányhoz hasonlít. Szükséges volna továbbá Zajtayval szorosabb összeköttetésbe hozni, 's minden esetre megbukásakor Zajtaynak fölötte diadalmaskodni. Nem árt̃ana talán a' szerzőnek azon gondolatot, hogy Tóti Dorka Zajtayt philosophiája miatt uldözi, egyenesen scenába tenni: Tóti Dorka p. o. vitetnék a' néptől, hogy megégettessék 's ekkor Zajtay egy körmön font oratióval megmutatná, hogy nincs boszorkány 's a' nép elbocsátaná Dorkát; de ez sokkal nagyobb bunnek tartván a' boszorkány-tagadást mint a' megégetést, boszúját megmentője ellen fordítaná. Minden esetre következetességnek kellene lenni a' kivitelben, hogy Tóti Dorka vagy mint valóságos boszorkány, vagy mint ámító tünnék fel — Zajtaynak a' játék' vége felé, hol a' figyelem róla elfordúl, legalább némelly elmés ötletekkel, 's mondatokkal kellene azt fentartani 's nem kevessé comicai tárgy volna, őt a' merő falusi magyart a' német Hopfennel, leendő nászával közelebbi ismerkedésbe hozni, holott most (minden esetre hibásan) egymással szót sem váltanak. A' mennyivel ezen változtatások a' darabot hosszítanák, annyival lehetne némelly más jeleneteket, p. a' névnapi tisztelkedést, haramiákkali találkozást stb. rövidebbre vonni.

A' dalok közül jó a' juhászdal, ellenben gyengék 's hatás nélkuliek a' haramják' első dala, juratus Gazsi' dala 's a' szobaleányé. 'S általában ohajtanók, hogy ezen dalok 's énekek tartalmasabbá, kerekebbé

's a' muzsikával is helyenként összehangzóbbá tétetnének.

Mit tartunk ezen költés' neméről, melly annyira divatba jött, talán egykor különösen lesz időnk 's alkalmunk elmondani, a' jelen műről azt tartjuk, hogy ez kétségen kivül a' jobbak közé tartozik; a' hazai e' nembeli termékeket minden tekintetben fölül mulja, 's magát a' színpadon mind népi elemeinél, mind számos comicai helyzetei- 's charactereinél fogva sokáig fenn tartandja.

Egy dolgot kell még említenünk. A' humorról az ifj. Zajtay ezt mondja: „A' magyar humor eddig egy alföldi mocsár, melly peshed és rothadó gőzével vesztegeti a' levegőt, belőle csak békák kuruttyolnak stb.“ — A' Rajzolatok' szerke ztője elég gyarló volt ezt magára venni, 's még gyarlóbb, a' közönség' színe előtt érte boszonkodni (l. Raj. sz.) Tudtunkra Fáy András 's Kisfaludy Károly írtak legelőször e' nemben, azóta elszórva többen, 's különösen a' Rajzolatokban. Kérdés, kimondatott-e mindezekre azon néhány szó által a' halálos ítélet? Bizonyosan nem, vagy csak a' mennyire 's ha, azt üres-, silány-semmiségök által megérdemlik. 'S ha most valaki egy illyen általános, nem is humoristák, hanem csak a' humor felett kimondott ítéletre felsivalkodik, nem fut-e önkényt a' törnek ellenébe, nem azt kiáltja-e, hogy találva van? A' ki műveiben erős, az illyen parodiákban mulatságúl 's minden személyes utalás nélkül kimondott ítéletek által nem hagyja magát sem fellázittatni, sem leveretni. Mondja valaki p. hogy „a' magyar dráma egy sánta eb, melly a' külföldnek láthatatlan messzeségben biczegve utána csahol.“ Bizonyosan egy józan drámairó sem fogja azt magára érteni, még kevesbbé érette nyilván kikelni. Helyes-e ezen 's a' humorról kimondott ítélet, vagy nem, az most nem ide tartozik; de hogy illyeket botránkoztatás nélkül lehet mondani 's *hogy ezekben csak a' nagy közönségnek szabad tetszését vagy nem tetszését kijelenteni*, minden, ki az irói szabadságot bármelly korlátozottan is becsüli, meg fogja engedni. 'S ha végre illy általános kifejezésekben sem szabad valamiből tréfát üzni, akkor inkább tegyük le a' tollat. Sajnos, hogy nálunk az illyen dolgok felett, mellyeket egy jó házi ész is belát, vitatkozni kell; de íróink olly kényesek még, olly csiklandósak, hogy a' leggyengébb érintésre is feljajdulnak 's igazolásokra a' legfonákabb módot választják: a' haragot 's dühös kifakadást az ítéletmondó ellen, kit ez által csak fontossá, nevezetessé tesznek, ki különben talán igen hamar feledésbe merült volna. Kivészem, ha valaki bírálóinak hamis tanításait, vagy épen tökéletes járatlanságát birván kimutatni, ingerültség nélkül 's magát egészen a' dologhoz tartva, értekezik. Az illy, dolgok feletti vitatások csak hasznosak lehetnek; de az illyeket nem kell ('s nem is lehet) az első felhevülés' pillanatában papirosra tenni, az illyennek érnie kell, 's egyénesen mű- 's tudományszeretetből eredni. Ellenben minden egyes puszta vélemény, vagy épen ötlet ellen (kivált ha az világosan személyt nem sujt) kikelni vagy épen duhoskodni épen olly sikeretlen mint nevetséges. Igaz, hogy kellemesb (noha talán kevésbbé hasznos) volna mindig szép szót 's csupa dicséretet hallani; de az illyen csemege is elveszti édességét, ha megszokjuk, 's utóize, a' késő csalódás, sokkal fanyarabb, hogysem józanúl kivánhatnók. 'S a' ki sikra lép, minden esetre késznek kell lennie, jó, rosz, helyes, vagy fonák bírálatok' hallására, 's a' legkeserűbb bírálat ellen az a' nagy vigasztalása lehet a' hiven 's nem áldatlan észszel fáradónak, hogy mű, mint bírálat, csak tartalmi becse szerint nyomos 's egyik, mint másik csak ez által fogja magát fenn tarthatni. Legjobb felelet, kivált a' puszta, motiválatlan bírálatokra, nem ügyelni, ha rosszak, elfogadni 's követni ha helyes utasítást, intést foglalnak magokban.

A' muzsika könnyűségénél, a' tárgyhoz illő változatosságánál 's magyar szelleménél fogva általában

tetszett 's örömmel üdvözöljük a' fiatal müvészt, ki íróinknak az efféle dolgozatokra ügyes szerzeménye által nem csekély ösztönül szolgálhat.

Az előadás, kivált az első alkalommal, egészben véve, dicséretes szorgalomra mutatott, a' második hanyagabbúl ment ugyan; de Megyeri most is szint azon kedvvel, 's eredetiséggel adá a' peleskei notáriust, 's Kovácsné a' boszorkány' szerepét. A' Shakespeare' Othellojából vett jelenetre csak azt jegyezzük meg, hogy az nagyobb figyelmet érdemel, hogy abban nagy müvészek tuntetik ki magokat 's hogy színészeink illy töredékek' jól adása által lassanként a' legnagyobbra, a' halhatlan iró' egész drámáinak adására képezhetik ki magokat.

A' juhászok' 's általában a' magyar köznép' öltözetére az a' megjegyzésünk, hogy azok nem járnak mindig nadrágban 's szokottabb öltözetük a' gatya, 's ha a' színház az öltözetek' hív másolója akar lenni, azt a' maga helyén meg kell tartani. A' finnyásabbak talán megütköznek az illy újításon; de ha színen pongyolában, férfi 's asszonyi hálóköntösben (mellyek alatt azonban más öltözet is van) föl lehet lépni, ha rongyosak, félmeztelenek (minden esetre csak látszólag illyek) nem okoznak botránkozást, nem látjuk által, miért ne lehessen a' köznépet saját öltözetében, gatyában, felléptetni, melly ismét a' színházi szokás 's illedelem szerint csak felső ruha fogna lenni. 'S ha ki még ezen óvás mellett is botránkoztatónak találná az illy öltözetet, annak olly mélyen ható képzelődése van, hogy előtte köpönyegben sem volna elég bátorságos színpadra lépni.

Octob. 15. Arcadiai menyasszony.
Octob. 16. Ismeretlennő. **V.**

Hangászati szemle.

31. Inprovisata sur le Ranz de Vachez „Depart pour les Alpes" de Ferd. Huber, comp. par Fr. Liszt. op. 10. nr. 1. 20 gr. = 1 fl. 15 xr.

32. Nocturne sur le chant Montanguard d'E. Knop. comp. par Fr. Liszt. op. 10. nr. 2. 12. gr. = 45 xr.

33. Rondeau sur le Ranz de chevres de F. Huber, comp. par Fr. Liszt. op. 10. nr. 3. 16 gr. = 1 fl. Basel, chez E. Knop.

E' szerzemények Liszt' újai alatt bizonyosan a' hangfestészetnek csodaművei leendnek. Viszhangokat, tehénharangcsengést, éneklő ifjakat, aranyzöld virányokat, és egyéb illyeket fog a' nagy virtuoz és termékeny képzelete az Inprovisatában szemunk eleibe varázsolni: ellenben a' Nocturnóban kápolna-harangokat, estvéli havaskürtöket, közelgető szélvészt, rohanó vizeséseket, 's lavinákat, mig végre az első ösmerős harangocskák hívnak, és az öreg déli szél morogva ismét üregeibe rejtezik. Liszt' legjobb szerzeményinek egyike általjában a' rondo nr. 3., melly jó öntetű és alakú, valóban gondolatteli és humoristicai, némelly aljas helyeket kivévén, mellyek, fájdalom, minden szerzeményiben a' legbátrabb 's erőtelt helyek mellett találhatók. Mint bélyegezőt meg kell említeni az igen szorgalmasan följegyzett előadás jeleket.

(Zeitschrift für Musik, von R. Schumann.)

34. Rondeau brillants pour le Pianoforte, comp. par Fr. Kuhlau. Oeuvr. 113. Leipsic, chez Peters. Prix a 12 gr. = 45 xr.

E' három klavírdarab, melly, fájdalom, a' művészettől igen korán elragadtatott mesternek becses hagyományából ránk maradt, általjában kecsesek, derültek, fényesek, 's mégis nehézség nélküliek, a' műszernek teljesen megfelelők, igen népiek és folyók; de nem száraz hidegek, vagy közönséges középrendűek. Az alapúl szolgáló themákat „Richard és Zoraide" és „Tancred" Rossinitól, és Isouard Miklósnak énekdús „Jocunde"ja adták; olly előjog, melly e' módos gyermekeknek a' szép világ' salonjai' szárnyajtóit is kinyitandja, 's pedig annál inkább, mert olly izléstelien és divatszerűen fölkészülve jelennek meg, hogy a' nagy társaságba bemenetelkor nem kell magokat szégyenleniök.

(Allg. Musik. Anzeiger.) ***Cs. I.***

Egyveleg.

— **A' nagy mogol' menye.** — A' történetirás több példát mutat arra, hogy színészнők és énekesnők házasság által a' legfényesebb életviszonyokba jutottak. Sonntag Rossi grófné lön, Smith Penelope pedig a' nápolyi herczeg' neje. De a' legragyogóbb házasságot a' húsz év előtt világszerte híres prima donna Fabri éneklé ki magának. Az indiai nagy mogol' menyévé lett! E' nő' szerencséjét hajótörés okozta. A' cantoni olasz operához szegődvén Chinába, föllépett az oda Nápolyból menő hajóra. Egy zivatar az indiai partra veté őt 's az énekesnő' élete csak csoda által menteték meg. Történetből épen a' nagy mogol' fia száguldott a' part' azon vidékén hova a' szerencsétlen énekesnő vetteték ki, a' Tippo Saibot megtámadó angolok ellen. Megtalálja a' minden nélkül szükölködő idegent, — 's meglátnia, szeretnie egy volt. — A' fiu rosszul beszélt angolul, a' nő csak olaszul. Hogy értsék egymást? De az ének mindenfelé érthető világnyelv, — 's alig bocsáta ki a' nő néhány hangfutást, nyomban lábaihoz borult az egész indus hadi sereg, a' nagy mogol' fiával együtt. Diadallal viteték az énekesnő a' fővárosba, 's itt a' fiatal mogol azt nyilatkoztatá ki az öregnek, hogy soha más lényt nem mondand nejének, csak ez idegent. Az öreg mogolt arra birák a' nő' szépsége 's kedves hangja, hogy mes-alliancei előítéleteit lerakva, egészen megerősíté a' két szerelmes' szive körül azon kötelet, mellyet a' sors csak léhán vete oda. Hogy az érdekes énekesnő egy pillanatig sem kétkedett kezét a' szép mogolnak oda nyújtani, már magában érthető, mihelyt a' mogol character ismeretes előttünk. Később arra birá férjét a' nevezetes asszony, hogy Indiát elhagyva, hajókázzon el a' napvilágos Olaszországba. Ebben is megegyezett a' szerelmes férj 's most itt a' legboldogabb házasságban élnek, megáldva egy reményteljes fiúval, egy pompás palotában Castellmareban, Nápoly' vidékén.

— **Green' léghajója.** — Green urnak „Nassau" nevezetű léghajója 19,000 lábnyira emelkedett föl a' levegőben. Tizenegy ezer lábnyi magason hózivatar lepé meg, ugy hogy a' léghajósok hóval lettek betakarva, de a' melly fölebb ismét elolvadt. A' fölebb kitett magasságban felényire leszállt a' higany, melly tüneményt mindeddig nem vették észre. Humboldt és más utasok' azon tapasztalását, hogy bizonyos magasságban a' lélekzés nehezebb lesz, Green ur és társai bevalósultnak nem tapasztalák.

— **Milanói kivilágítás.** — A' milanói kivilágításnál legszebb transparentje volt az izraelita Mendel Jakab ékszer-árusnak. Homályos színű bársony-alapon valódi gyémántokban és drágakövekben csillogott a' császári korona. A' koronát tartó sas gyémántokból volt képezve, közepén a' királysági czimer a' legszínesebb drágakövekből. Virágok, lombok és bojtok rendkivül csalólag voltak utánozva smaragdok, rubinok, türkisek és gyöngyökből. Az egészet egy milliónál többre becsülték.

— **A' Montblancra föllág egy leány.** — Demoiselle d'Angeville, egy franczia kisasszony, mostanában följutott a' Montblanc' csúcsára. Előtte csak egy nőszemély, egy paraszt nő, mert csak hozzá fogni, de már a' dombsikon (Plateau) megállapodott; d'Angeville kisasszony ellenben a' legmagasabb csúcsra hágott föl, az egész uton tréfált vezetőivel 's a' veszedelmes úton olly bátorságot és hideg vért mutata, mellyet ezek nem győznek eléggé dicsérni. Chamounyba visszaérkeztekor ágyulövésekkel és népkiáltásokkal fogadtatott.

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betűivel.

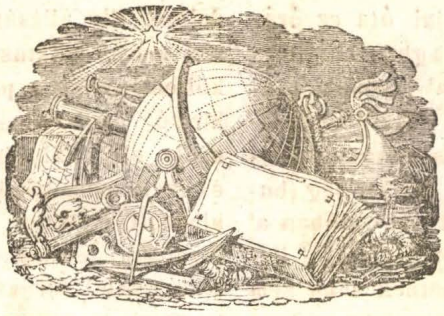

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

MÁSODIK ÉV.

Második félév. **Pest, november' 1. 1838.** **36. szám.**

Tartalom: Német romantica 's angol izlés. Vége *(V—a)*. — Köny *(Pap Endre)*. — A' bús fiú *(Vachott Sándor)*. — Benkő' sírjánál K. Ajtán *(Kriza János)*. — A' féltékeny *(Sujánszky)*. — Magyar hölgy *(Spetykó Gáspár)*. — Blanka. Franczia novella. Vége. — Magyar játékszini krónika *(V. *** és 25.)*.

Német romantica 's angol izlés.

(Vége)

Vessünk egy futó pillantást a' regényes iskola' történeti kifejlődésére Németországban. Schlegel Fr. 1769-ben születék; Tieck L. 1773, Novalis 1772, Uhland L. 1785. Ezen adatokat azon okból hozzuk föl, hogy az, ki a' költészetet tanulja, észrevehesse e' nagy korbeli megegyezést az angol úgy nevezett „tengeri iskoláéval". Ez öszveütközés nincs fontosság nélkül. Az angol lakisták megegyeznek a' német romanticusokkal, mennyire angol némettel egyezhet, némethez hasonlíthat. Valóban Wordsworth és Coleridge geniusok' minden lényeges vonása szerint inkább németek mint angolok. Ki várt volna p. o. olly bohó 's egyszersmind bölcs elmeszüleményt, mint a' vén hajóslegényről szóló versezet, azon országban, hol Pope és Swift születtek. Nem Fouqué' ízét 's nem Chamisso' szagát mutatja-e az? Nem dicső háromságot képez-e Undinával 's Peter Schlemiehl-lel? Az eset bizonyos, a' német romantica 's az angol lakismus ugyan az. Eredetök szinte egy. Mindketten messzeható egy oknak szüleményei. Ellenhatásnak, és pedig nem egyszerű, hanem kettősnek gyermekei: először a' franczia miveltség túlfinomulása' ellenében XIV. Lajos alatt, másodszor az 1792-diki forradalom' túlingerlése' ellenében. Csak meg kell nevezni e' két okot, 's azonnal két nagy szellemi dagályzat' hatalmas mozdítójára ismerünk bennök, melylyek' egyikétől mi jelenkoriak is némileg hordoztatunk. Anglia megelőzé Franczia- 's Németországot a' XIV. Lajos alatti tulfinomság' ellenhatásában: de ezen ellenhatás nálunk nem egy költő, hanem költői archaeolog által eszközölteték. Kiki látja, hogy a' Percy-balladák' kiadásáról szólunk; 's a' ki ezen balladák' nyomait nem tudja követni Wordsworth' és Scott költeményeiben nálunk, 's Bürgeren kezdve, Goethén által Uhland Lajosig Németországban, az vak mint a' denevér.

De a' németek nem érték be az angol forrásból ihatni. Mikor a' franczia-gottschedi iskola' hidegsége- 's feszességéből, formalitasa- 's pedanteriájából fölrázattak, a' természet után való törekvést olly állhatatossággal 's lelkesedéssel követték (néha túlűzve és gyermekeskedéssel is), melly valódi-

lag német vala. Herder' napjai óta ez óráig összegyüjtettek Németországban kelet- és nyugotról, éjszak- és délről a' „Népek' szózatai" (Stimmen der Völker). Herder Gottfrid' nagy szíve minden idő és világkor' édes viszhangját magához csábitá. Emberiség (humanitas) vala jelszava, mint ezt valóban a' mindenre kiterjeszkedő német literatura' jelszavának mondhatni. A' németnek soha sem elég, németnek lenni, — ember, világpolgár is akar ő lenni. De a' német haza sem feledteték el; ámbár igen soká is szolgála tág csatamezőül az idegen katonaság' hőseinek 's hősi bolondjainak, kik vérontásaikat rajta gyakorolták; Percy' kürte fölébreszté hangjával a' németeket 's felelet adaték reá Barbarossa' hadi trombitájaval.

Uhland Lajosra 's a' most élő német lyricusok' nagyobb részére nézve általában, főképen egy munka említendő, melly a' romanticai iskolából eredt 's mindig ez iskola' legbecsesb gyümölcsei' egyikének tartható: a' fiu' csodakürtje (Des Knaben Wunderhorn). A' későbbi német költés' nagy részének természetessége 's egyszerűsége bizonyosan ezen forrásból ered; de azon mértektelenség, mellyel a' német mindenhez látni szokott, itt sem marada káros következés nélkül. Innét származik a' romanticusok' nem kevés költeményeiben a' gyermekes játsziság és érzelgés. De mint lehete is várni, hogy a lágy keblü német a' költői szeleburdiság' és izetlenség' divatos vétkétől szabad maradjon, mikor mi angolok sem állhatánk a' ragálynak ellene, minden dicsért brittusi józan eszünkkel. Ha a' költői világban illy változásnak kellene beállani, millyen az átmenetel a' királyok-, udvari dámák- és udvarnokoktól a' taligások-, szatócsok- és fazekasokhoz, — ha majd az egész ó 's új literatura' aristocratiája kénytelen volt egy köz democratiának helyet adni, — hogyan lehete másképen mint hogy némelly bohó 's illetlen kicsapongás követtessék el, hogy több magas bak lövessék és pedig különben igen érdemteljes és tiszteletbíró emberektől. Az ünnepi csarnok' hőse elhagyaték most minden eszméjével, finomságával 's szép érzésbeli ragyogásával, és pedig egy közönséges paraszt' kedveért; de a' paraszt minden nyerssége, becsületessége 's jószivűsége mellett is csak paraszt marada. Lehetett-e a' dolgok' illy állásánál alaposan kárhoztatni azon mély belátású criticust, ki illy nemü költeményekben panaszkodni szokott „a' tón' kirívó együgyűsége- 's nemtelenségéről", melly olly kölcsönösen ingadozik a' pathos és izetlenség között. — Az okos criticus nem hibázott egészen, csak hogy a' mellékeset (hamisan) lényegnek vette, némelly levelek' történetbeli sárgaságát az egész növény' betegségének állitá.

Ennyit a' természetesnek visszahatásáról a' túlfinomulásra 's hatásáról Anglia' 's Németország' nemzeti költésére. Vessünk most egy pillantást a' franczia forradalom' hatására is, és az abból eredő ellenhatásra. Mielőtt azon erős szellemi mozgás erős politicai kitörést kapott volna, már Németországban is mutatkoztak hasonló szellemű költői jelentkezések, már a' „Stürmer és Drengerek"nek megvolt tulajdon napjok. Ezen emberek titánok voltak, a' föld' fiai, 's az eget törekedtek elérni, hogy az istenek várát ostrommal vegyék be. Schubart, Lenz 's fiatal éveiben Schiller tartoztak ezen iskolához. De e' férfiak csak egyedek voltak, bujdosó csillagok, mellyekre a' nép bámészkodott 's tovább ment; — az időnek jelei, iszonyúk és jósolók az olvasni tudók' számára, de illyen csak kevés volt. Ezen emberek nem is voltak közvetlen összeköttetésben a' regényes iskolával. Mikor ezen iskola' főnökei előléptek, a' közvéleményt vezérlendők, már végrehajtaték az első franczia forradalom' iszonyú kitörése 's így vége lön azon első kába szédelgésnek, melly annyi német és angol költői fejet elfoglalt; erős összeütközés történt Germania 's Gallia között 's Frankfurtban a' franczia szabadság' vitézei olly dolgokat vittek végbe, mellyeknek minden más hatása lehete, csak az nem: Németország ifjú költőit a' három szinü respublica' zászlója alá gyüjteni.

Ezért nem fogunk bámulni, azt találva, hogy valamint Angliában a' tengeri iskola' fejei mindnyájan az absolutismus' békes ölébe tértek meg, bár minő volt is első föllépésök; úgy Németországban (hol Franciaország' közelléte miatt az ellenhatás természetesen nagyobb volt) a' regényes költés' szónokai egyszersmind a' politicai absolutismus' tüzes apostoli voltak. Nem mintha mindnyája mint literatori torie lépett volna fel,

ezt olly kevessé mint Coleridge vagy Southey minálunk. Sőt némellyikök (p. o. Görres) eleinte tüzes republicanus volt, de férfikorokban többnyire 's vénségökben mindnyájan (Uhlandot kivéve) a' húzamos, következetes conservatismushoz tartoztak. Következetesnek mondjuk, mivel a' jelenkori 's honunkbeli protestans conservativ-jaival ellenkezőleg, az akkori németek az új mozgás' egész rendszere ellen Luthertől fogva a' mai napig nyilván és ünnepélyesen protestáltak, — 's valamint a' császárt a' birodalom' törvényes urának ismerék a' pápa' kegyelméből, úgy a' pápát az egyház egyetlen fejének mondák Isten' kegyelme által.

Schlegel Fr. nem elvekkel játszó ember volt; fél szabályzatok ki nem elégiték őt, sem a' költésben, sem a' bölcselkedésben, sem a' politicában. Lelke komoly, nyugtalan, törekvő, igazságszerető volt, de kora' szellemi mozgása által erősebben is megindíttaték, minthogy többé súlyegyenbe juthatott volna. De bizonyosan egyike volt a' legőszintébb, komolyabb, tüzesebb és szorgalmasabb apostoloknak a' regényes iskolában; ő tevé le a' templom' alapkövét; keze némi óriási sziklát faraga meghozzá azon élő kőből, mellyből utóbb a' titokteljes épület rakaték. Rokon szellemű volt vele Novalis, nem kevesbbé komoly és következetes, de ünnepélyesebb, tartalmasabb és nyugottabb; ő a' középkori mysticismus' szent temploma, különös módon emelkedő a' jelen időkor tolongása és vitáiban. Igen meglepe bennünket ezen költőnek egy sajátságos vonata: egészen szerelmesnek látszik lenni a' halálba. Úgy látszik, ezt öröklé el tőle Uhland, de a' mi ennél nem egészen természetes, mert Uhland vidor is tud lenni. Tieck Lajos végtére a' romantica' igazi bűlakata, azon egyetlen költő a' regényes iskolából, ki europai hirre tön szert. Ettől kölcsönzé el Uhland mosolygását, a' legjobbat az egész romanticán.

De a' regényes elemen kivűl van még egy más is a' sváb iskolában, valami sajátságos hang, — politicai 's hazafiús. Az olvasó tudja, hogy Klopstocktól jött azon első hazafiui kürtbefúvás, melly a' német költés' alvó szellemét fölébreszté: de az csak egyes férfiú szava, egy tüzes ódaköltőé. A' német nép' honfiui szelleme csak a' jénai csata után ébredt föl. Minden érező ember kénytelen megtapsolni a' német nép' azon nagy fölkelését, mellynek szabadító háború a' neve. E' fölkelés maga élő költemény volt, melly a' németek' hazafiuságát jobban emelte mint ezer klopstocki óda. Sok bölcs ember és nagy költő nem érté azt el, de mások és jó sokan értették 's ezek között vala Uhland is. Ezen férfiu érzé 's tettel is megismeré a' nagy igazságot: hogy a' csupa verscsinálást nem fogadhatni kizáró foglalatosságnak a' nélkül, hogy a' character bizonyos fokig ne gyengíttetnék vagy valami könnyelműs ne közöltetnék vele; — 's hogy vannak bizonyos nagy esetek az életben, mikor a' költőnek nem szabad azt gondolnia, hogy csupa költő maradhat, a' férfiui character minden tekintetét levetkezve. Uhland Lajos igen jól tudta, hogy hiú 's lehetetlen müvészi templomot építeni, egészen elválasztva a' kor' szellemétől, távol minden vallás- és politicától, egyház- és birodalomtól. Jól tudta, hogy az illyen épület mesterséges légköre soha sem olly hatalmas, erősitő 's egészséges mint azon fris levegő, mellyben a' közhalandók lélekzenek. Ennél még többet tudott: tudta, hogy bár mint mesterkedjünk, magunkat még sem vonhatjuk ki azon politicai rendelkezések' befolyása alul, mellyek alatt fölnevekedénk. Ezen nézetek tölték be az ifju romanticus' keblét; ezek tevék honfivá 1813ban, ezek politicussá a' bécsi congress óta. Politicai munkássága talán nem kedvező befolyásu is volt költésére, — de ha úgy van is, nem tagadjuk, nem igen sajnáljuk, ha a' romanticus elnémult. Legjobb költeményeiben is van olly hang, melly britt izlésünk szerint egészségtelen, — legalább bizonyos monor, bizonyos átvétele 's átadása a' középkorbeli érzéseknek, melly épen nincs rendén olly férfiunál, ki a' jelenben él 's ép szemekkel néz.

Nálunk is ugyan tulajdon kis nézeti 's vizsgálati világot teremte magának Wordsworth, de ő nem parlamenti tag, mint Uhland; 's azon felül az ő költése, ámbár igen sajátságos és korlátozott körű, még is minden tekintetben a' jelenkor' poesisa; 's a' mennyire magát a' költőt illeti, minden tekintetben igen való 's természetes. De azon különös holdvilági kereszténykedés és dicsőült leventeség, melly Uhland' tulajdona, csak

a' mai német romanticus előtt lehet természetes. Ő most vagy új ihletést köteles keresni, vagy egészen felhagyni a' költéssel.

Illyen, részint mai-hazafiús, részint 's főképen középkori-regényes elemekből szöveték Uhland és társainak költése. Uhland érthetetlen 's az idegen előtt kevés érdekű, ha csak nem azon viszonyban tekintetik, mellyben iskolája iránt áll. Azon fölül az angolnak, ki minden mysticus dologban járatlan, idegen, több perczig kell az idegen gőzkört szívnia, míg a' német költő' értelmét vagy zavarát kitalálja. Az, mit Uhlandon és néhány több német lyricuson leginkább sajnálunk, a' testiség és valódiság' hiánya. Ideái olly átlátszók és anyagtalanok, de gyakran olly szépek is mint a' nyári felhők; de alig gyönyörködteték egy pillanatig a' nézőt, már összeolvadnak. De egy a' németnek kedvező észrevétellel is elő kell itt jőnünk, mellynek a' jóakaratú critica súlyát örömest megadja. Németországban minden a' mi az érzéssel össze van kötve — 's ez a' lefordíthatlan Gemüth (kedély) szó alá foglaltatik, — sokkal nagyobb szerepet játszik mint nálunk. A' németeknél honos a' szívjóság, melegség, nyiltság 's együgyűség, mellyek felől mi fogalommal sem bírunk gyakorlati, kereskedő, kemény, pénzgyüjtő szigetünkön. A' humor, az angol' jelessége, valami jó, de nem a' legjobb. A' szent előtti tisztelet, a' szép iránti szerelem az ember' fő tehetségei. Ezeket elvesztve, halhatlan kincsünket vesztők el. 'S erre nézve, az emberi természet' örök elveit tekintvén, védnünk kell a' sokszor emlegetett német Gemüth' titkait a' közönséges csúfolás- és meggyalázástól. De szabad legyen azt is megvallanunk, hogy Uhland' dalaiban valami olly lágy és beteges is van, a' mit nem szeretünk."

A' fölebbi helyek' kiemelésénél minden félbeszakasztó észrevételeket elmellőzénk 's az angol criticus' állitasait most sem fejtegetjük tovább. Ámbár elég nagy ismeretséget mutat a' német literaturával, de állításaiban gyakran elárulja, hogy Heine' pápaszemén által nézi a' tárgyakat, melly irót jobban is megdicsér, mint, véleményünk szerint, e' pontban őt lehet. Ezen eset pedig arról győz meg bennünket, hogy idegennek, ha lehetetlen nem is, de igen nehéz a' más nyelven irt lyrai költeményekről igazán itélni. Alább még ezen állitás találtatik: Uhland tökéletes Anacreon lehete, ha költői virágait beteges sárga színnel nem vonja be azon regényes gőzkör, melly ifjusága' idejében egész Németországon elárada. Uhlandtól több költemény van (angolra) átfordítva: az apácza, a' mák, tavasz, a' recensens' tavaszi éneke. Balladái- 's románczairól így szól a' criticus: Uhland' költeményeinek nagy részét valóban úgy tekinthetni; mint a' Minnesingerek' költésének újraszületését, 's ebben áll mind sajátságos érdemök mind gyengeségök; érdemök a' múlt' utánozása, gyöngeségök hogy nem a' jelen' ép gyümölcsei. Taillefer' hősi bátorsága, Bertran de Born' hadi erőszakossága 's Rudello' regényes szerelemepedése — mind ez költői életre ébrede itt, de kivált a' legutolsó; mert, mint mondók, főképen gyöngédség 's érzés jelelik ki Uhland' geniusát. Ő csak a' kellemet és kegyet, csak az aszszonyiasságot látja a' közép korban, de nem ismeri annak égő, emésztő tüzét, vagy ha ismeri, nem eléggé szilárd azt mindig szeme előtt tartani. De ezen szük látáskör annál képesebbé tette őt, a' regényes iskola' azon elemét egészen érzeni, mellynek hódolásához magát egészen hivatottnak érezé; ha geniusa olly konok, férfias és átfogó lett volna mint Scott Walteré, talán soha sem kaptunk volna tőle olly gyöngéd drága köveket, milyenek a' „Student" és „Durand", mindenik (angolra) fordítva; továbbá a' győző, a' koszoru, Ständchen, a' haldokló hősök, a' szomoru Turney, Roland a' paizshordó,'s a' német költés' regéje. Ezek meglehetős hiven fordítvák angolra, de nem igen folyólag, 's bennök igen sok elvész az eredetinek édes harmoniajából.

V—a.

Könny.

Távol felejt az ifjú;
A' lány lassú beteg,
De könyre olvad a' bú,
'S enyhület szállja meg.

Harmat terem korányon,
Ha éjnek gyásza múl,
'S hervadni dőlt virányon
Az élet fölvidul.

Pap Endre.

A' bús fiú.

Halvány fiam, mi bú gyötör,
Mi vérzi kebledet?
Halvány fiú, anyád előtt
Fedezd fel sérvedet!
‚O, jó anyám, mért kérdened
Min nem lehet segítened.'

Fiam, fiam, talán atyád
Költé fel bánatod':
Megtiltva birnod őt nejül
Ki földi angyalod?
‚Atyám szelíd, egy értelem
Vezérli őt mindig velem.'

Talán a' lány lőn hűtelen
Hozzád, szegény fiú,
'S érette harmatos szemed,
Érette bánt a' bú?
‚Angyal, ki birja szívemet,
Angyal hitetlen nem lehet.'

Tán elhagyá e' tájat ő
'S azért sujt gyötrelem?
Hol most az ékes hajadon?
Szólj, halvány gyermekem!
‚Hol most az ékes hajadon?
Szóljak? .... halotti gyászpadon.'

Vachott Sándor.

Benkő' sírjánál K. Ajtán.

Elnyugvék Benkő; könyüt ejt sírjára füvecske,
Veszni hagyott árvát nincs ki apolja füvész.

Kriza János.

A' féltékeny.

Ah! milly kín lobog szivemben
Meg nem foghatod,
Illy duló kínt csak szerelmem'
Lángja gyujthatott.

'S míg a' hűség' érzetével
Bennem küzködik,
Arczaim' szelíd varázsa
Hervad és tünik.

Kémlelőn, ha fenn az égnek
Nézed csillagit,
Fényözönlőn mint derítik
Éj' homályait;

Félek, hogy szemem neked már
Nem fénycsillagod,
Melly sugárzva messze üzhet
Minden bánatot.

Kémlelőn, szemed ha csügg, szép
Rózsa' kellemén,
Melly csillogva tiszta harmat-
Gyöngyöt rejt ölén;

Félek, hogy felejted ajkim'
Gyöngéd bíborát,
Melly esengve lángra gyujtá
Kőszivéd' fagyát.

És ha dőlsz hímes gyepágyra
Töltni álmodat,
Melly öléből napsugárra
Fejt virágokat;

Gondolom, hogy csendes álmod'
Bántja e' kebel,
Hol szeretve véghetetlen
Hűség ünnepel.

És ha sír utáni üdvért
Kezdesz esdeni,
Nincsen ajk szivem' keservét
Szóba önteni.

Mennyed én valék — szerelmem
Tette üdvödet,
Rajtad áll csak biztosítni
Égi csöndemet.

Sujánszky.

Magyar hölgy.

Ha a' külföld' szokásait
Becsülöd, o leány;
De keblet még sem társz nekik
Szomor példák után:

Ha idegen nyelvet tanulsz
És könyvet olvasasz,
De szép magyar nyelved fölött
Még sem sajátod az:

Ha nemzetednek közjava
Érdekli nagy szived:
A' hon' méltó leánya vagy,
'S anyád a' hon neked.

Spetykó Gáspár.

B l a n k a.

Franczia novella.

(V é g e.)

Egy idő mulva ezen jelenet és az apród' elutazása után, midőn Kernosa' ura Cremeurbe jött, Blanka' kezét megkérendő, az ifjuúrnő azt felelteté neki: Már el van jegyézve. Több kérő jelenté magát hasonló úton, de hasonló felelettel volt visszatérni kénytelen.

Két év mult el; a' vén Tremeleuc meghalt, fiáról semmi hirt nem hallva; 's mivel Montfort gróf' seregei ezen időben igen véresen megverettek, Cremeuri Blanka meg volt győződve, hogy apródja meghalt.

Ekkor Auray' sikjain azon híres csata történt, mellyben Montfort János és Blois Károly' seregeik' elején, összeszedett utolsó erejökkel küzdöttek Bretagne herczegség' koronájáért. Kevés hibázott, hogy mindenik meg nem halt; 's csak huszonnégy órai vérben fürdés után adta Blois Károly' halála vetélytársának a' győzelmet.

E' győzelem' következésében ünnepeket tarta IV. János és jelen volt a' harczjátékokon (Tourniere), mellyeket új birodalma' nevezetesebb városaiban adata. Vannes-ben is ünnepelteték egy 's Guerande' vidékének minden bajnokai ide sereglettek családostul.

A' viták' kezdete előtt egy órával több nemesi csapat mulatott a' herczeggel egy sátor alatt, melly az ő számára közel a' vitatérhez ütteték fel. Lovászaik némi távolságban állottak mögöttök, 's két pohárnok nagy kupákban töltögete nekik bort. Miután sok pohár ürítteték ki IV. János' egészségére, a' dámákról beszélve mulattak, kik a' szépség' díját megnyerni összegyülekeztek.

„Ha én volnék a' győztes, tudnám kinek adjam a' díjt" mondá a' herczeg, a' sátor' leplét kezével félrehúzva, szemét a' gyülekezet' egyik pontjára irányozva 's ujával a' körüle álló hősöknek azon dámát kimutatva, mellyet a' többiek fölött kijelelni hajlandó.

„Cremeuri Blanka!" kiáltának föl mind. „A' kegyelmes úrnak jó izlése van."

„Sajnos — igy szólt egy nemes ember, ki nem más vala, mint Kernosa' ura — sajnos, hogy a' kisasszony olly nehezen közelíthető mint a' milly szép."

„Nehezen közelíthető? — folytatá egy másik, ki Blankát hasonló szerencsével kérte meg — ez nem az igazi szó."

„Ha valamelly szép gyermek mindenkitől megtagadja kezét, az nem annyit tesz, hogy szíve senkié sem", folytatá egy harmadik.

És ekkor több más visszataszítottak kaptak a' jó alkalmon 's köz erővel merültek el, boszulólag, Cremeur' asszonya' birálgatásába

mind azon dőre gyanakodásokat fölhordva, mellyet boszonkodások és az anjoui bor sugott nekik. Mindenik ajándékozott a' fiatal dámának legalább egy szeretőt, 's utoljára majdnem annyival birt volna, a' hány kérőt elutasíta, midőn a' sátor' szegletén, hol a' lovászok állottak, egy hang hallatszék, melly erős szavakkal ezt mondá: „Uraim, minden szavatok rágalom, mert Blanka' erénye tiszta mint szent György' kardja."

Minden bajnok megfordult 's a' vakmerőben, ki mindnyájokat olly nyilván gyalázá meg, Saint Cyphar' gróf egyszerű lovászát ismerék meg.

„Ki az ajtón e' gazfival!" kiálták mindnyájan apródaikhoz.

De a' herczeg, ki eddigelé elég egykedvüleg hallgatá a' vitát, gyorsan fölkelt 's a' parancsot teljesítni akaró apródokat egy mozdulatával visszatartóztatá.

„Ne érintsétek e' fiut!" monda, a' lovászhoz közelítve 's őt szigorúan vizsgálva.... Megismeré benne azon harczost, ki az aurayi csatában életét megmenté, 's kit azóta hasztalanul kerese.

„Vitézem! mi már láttuk egymást?" szólt a' herczeg.

„Auray-nál, kegyelmes uram!"

„Emlékezem 's meg fogom bizonyítani. De mindenek előtt bizonyos vagy arról, a' mit e' bajnokok előtt állítasz?"

„Életem 's lelkemet ajánlom zálogban érte, kegyelmes uram!"

„Jól, kérj tőlem, a' mit akarsz; bátorságodnak köszönöm éltemet, a' mi hatalmamban van, rendelkezésedre bizom. Szólj..."

'S ekkor a' bajnokok' nem kis csodálkozására néma beszélgetésbe merültek a' herczeg és lovász, azután pedig János elbocsátá az alattvalót, tulajdon lovászát küldve utána 's mind azt végrehajtania rendelve, mit amaz neki parancsoland; midőn pedig a' bajnokok előbbi beszédöket újra akarák kezdeni, a' herczeg szilárd hangon szóla:

„Hagyjatok föl azzal, uraim, kérlek, visszajövendünk rá." —

'S nyomban felhuzatá a' korlátokat, megharsogtatá a' trombitákat 's megnyittatá a' bajvitát.

IV. János' udvari bajnokai először nyargaltak a' vitatérre 's megnyerék bátorságok

és szép magatartások által a' dámák' kegyét.

Csak egyetlen egy nem gondolt arra, hogy a' kezében tartott zöld vitéz-övet előttök lobogtassa.

A' herczeg' bajnokai után a' rennesi, majd a' nantesi, utóbb a' vannesi 's aurayi, végtére pedig a' guerandei bajnokok nyargaltak elő.

Azon pillanatban, midőn ez utolsók közül az első megjelent a' vitatéren 's leszegzett lándsával ellenfélre várt, nagy zajjal ereszteték föl a' korlát 's nyargalva rohant be egy bajnok olly lovon, ollyan öltözettel 's azon lovásztól kisérve, mellyekben minden jelenlevők a' herczeg' lovát, fegyverzetét és lovászát ismerék meg. Nézés által kellett bizonyossá lenniök, hogy a' herczeg a' birák között van, tehát nem maga fog küzdeni. Hasztalanul iparkodtak kitalálni, ki legyen fejedelme' fegyverzetének szerencsés hordozója; egész álláig leeresztett sisakán csak két szikrázó szemet lehete látni 's — karján zöld tisztövet hordoza.

Míg minden oldalról kérdezgeték, ki lehet e' bajnok, ez egyenesen ellenfelének rohant, azt a' második összecsapásnál kiveté a' nyeregből, 's a' bajtér' végére ment új ellenfélre várakozandó.

Ez nem soká késett; de az ismeretlen alig pillantá meg, midőn némi dühvel rohant ellene 's első lökésre porba hengergeté le sisakát. Kernosa' urát lehete benne megismerni, ki zavartan és dühösen távozott el. Két más vitázó hasonló sorssal küzdött 's a' rettenetes lándsatörő már ötödik diadalhoz készült, mikor a' herczeg kardhűvelyét a' vitatérre hajintván a' bajvitát bevégzettnek hirdeté.

A' birák megkérék az ismeretlent, nyissa föl sisakát, hogy a' bajdíjt neki itélhessék. Nyomban engedelmeskedék az, de a' bajnokok bámulva kiáltának föl, benne Saint Cyphar' gróf lovászára ismervén.

„Tremeleuc!" kiálta föl Cremeuri Blanka, ki benne szinte apródjára ismert.

„De ő nem bajnok!" mormogának a' nemesek, kivált a' meggyőzöttek.

„Egy óra óta az, tulajdon kezem által — felelt a' herczeg — 's még most is azt gondolom, nem jutalmazám eléggé meg a' deréket, ki tulajdon élte' veszedelmével óta meg Auraynál az enyémet."

E' szavakra 's azon bátor és föláldozó tett' említésénél, mellyet az egész világ tudott és bámult, de cselekvőjét nem ismerte, kettőztetve lön a' tetszés' zaja.

A' herczeg szakasztá félbe a' háborgást, Tremeleucöt megszólitandó.

„Nyolcz nap mulva — így szóla — megerősítendi Francziaország' királya nemes leveledet 's elmehetsz Nantesbe, hogy a' Kareil-i hűbéri jószágba beiktattassál. Az alatt tartsd meg tőlem emlékül lovamat és fegyvereimet 's válaszd ki a' tetszést kiáltó nemes dámák közül a' szépség' és szerelem' királynéját."

„Előbb még teljesítendő kötelességem van" felelt Tremelenc.

Így szólva a' guerande tartományi bajnokokhoz fordult, mind azokat néven nevezé, kik közül négyen általa meggyőzettek, és szólt:

„Nemes uraim, van egy közöttetek, ki azt meri állítani, hogy a' kegyelmes ur' sátora alatt nem hazudott?"

Senki sem felelt.

Ekkor Tremeleuc fölvette a' bajvita' királynéjának szánt koronát, Blankához vitte 's fejére tevé; azután letérdelt előtte, 's a' lány, divatozó szokás szerint, nyakába adá neki a' győzőt illető arany szalagot.

„Asszonyom, — így suttoga — vazallod bajnokká lön; igazat mondott-e a' remete?"

„Igen" felelt a' kisasszony, kezét csókra nyujtva neki.

Tizennégy nap mulva Kareili Tremeleuc Károly' menyekzőjét ünneplé Cremeuri Blankával. Miután jegyesek' példányai voltak, hitveseknek lettek tükrévé, 's öreg korokban kolostort épitettek Cremeurben, hol egy napon haltak meg mindketten, a' néptől szenteknek tartva.

Azon tájon most is mutatnak még egy dolment*) mely azon helyet jeleli, hol sirjok volt, 's minden hitvesedni kivánó ifjak és leányok e' helyre szokják esti imájok- és áldozatokat hozni.

---

*) Illy néven neveztetnek azon vidékeken a' régi emlékek.

Magyar játékszíni krónika.

—

Oct. 17. Szapáry Péter. A' dűhös Hamzsa béget Bartha igen jól adá. A' többi üres, felületes characterek, mennyire az illyeket lehet, jól, szorgalommal adattak.

Oct. 18. Először: Hét leány közül a' legrútabb. Vigjáték 3 felv. Irta Albini, fordította Kovácsóczy.

Oct. 19. Örökségi egyezés. Szinjáték 4 felv. Előjátékkal 1 felv. Irta Vogel, fordította Jakab István. Ezen sok tekintetben fonák és borzasztó, de nagy hatású szindarab' előadása a' jobbak közé tartozik. A' gonosz, de bűnbánásban sínlő Dániel' szerepét általában jelesen, 's álomjárásaiban különösen jól adá Megyery. Lendvay' (Ottmár) szabatos játéka figyelmet 's javalást érdemlő. Beszéde mindinkább tisztúl szokott hibáiból.

Oct. 20. Joob' jutalomjátékáúl: Sevillai borbély.

Oct. 21. Intermezzo. Jól adatott. Csupán Komlósyné (Klingenné) 's Erkelné (Amália) helyébe kivántunk volna mást. Ez utóbbinak ügyekezete dicséretes; de az illyen szerephez, bár rövid, gyakorlottabb színész hivántatik, 's Komlósyné sokkal mélyebben van merülve a' régi iskola' hibáiba, hogysem Pesten tetszhessék. Bartha a' falusi úrfit, Birken Jánost, Szerdahelyi Vojta bárót, jól, Telepy a' bohókás Mátyást igen mulattatólag adá. A' fiatalabb színészek közül figyelmet érdemel Török (Cziczomáros), kinek könnyű, erőltetlen játéka minden fellépéseiben szembetünő.

Oct. 22. Leányőrző. Sebesebb, összevágóbb játékot ohajtottunk volna, azonban az előadás helyenként dicséretes, a' szerepek mind jó kezekben levén. Udvarhelyire (Sziklási) nézve van csak megjegyzésünk: neki mind öregebbnek, mind régiesebbnek kell vala öltözöttnek lennie, hogy nem fiatal gazdasszonyávali összekelése hihető legyen. A' darabból néhol törölni lehetne; nem ugyan jeleneteket, mert azok között nincs fölösleges, hanem néhány hasonlítást 's képeket, mellyek társalkodási darabban, mint ez, néhol keresetteknek látszanak. 'S talán nem ártana mellette még egy kis vígjátékot adni, mert magában rövidnek látszik. Az előadásra visszatérve Kovácsné (Margit) egy helyen azt mondja: „Nem szeret ugyan (Sziklásit érti); mert én is asszony vagyok.“ Kisfaludynál ez így van: nem szeret; mert én is a' szép nemhez tartozom. 'S ez egészén más 's a' tréfa abban áll, hogy Margit magát is a' szép nemhez számítja. Ez magában csekélység; de sok csekélység végre nagy summát teszen 's mindenesetre bizonyság arra, hogy, kivált gondolkozó iró' művénél a' rögtönözések 's eltérések nem javalhatók. *V.*

Oct. 23. Bartholomeo Caramanno, tengeri kalózok' fejedelme, vagy a' curzolai tüzmenyekző. Szomorújáték 5 felv. Houvald után magyar játékszínre alkalmazta Komlósy. — Miben állott legyen a' színre alkalmazás, nem vettem észre, még kevésbbé a' magyar színre alkalmazást, 's e' hirdetés' mélységét csak Komlósy fogná nekünk megmagyarázhatni, valamint azt is csak egyedül ő mint magyar színre alkalmazó, mint fordító és fő rendező, hogyan lehessen a' kalózoknak lóháton Velenczében vagy Velenczének a' városból látható környékén, nyargalóni; ezeknek valami tátos lovaknak kellett lenni, mellyek hullámokon keresztül is el tudnak szaguldani hetedhét országra. A' darab több hatással bir, mint talán egyebek, mellyeket a' lyricus Houwald a' szinpadra lantolt. Az előadás türhető; Lendvay kivált jól adá a' czimszerepet. Kár hogy Erkelné, szerepnemtudás miatt, olly igen akadozott.

Oct. 24. Dériné' jutalmául másodszor Fra Diavolo. Szerdahelyi nagy tetszéssel adá az utazó angol' szerepét, Erkel (Fra Diavolo) ügyekezett energiát adni játékának, Schodelné asszony is föllépett. A' czédula jelenté, hogy Dériné „jelen kötelezésének vége közelget“ a' mi magyarán kimondva, annyit tesz, hogy Dériné e' napokban elhagyja a' pesti színházat, hol annak megnyitása óta maig olly sok tetszést és nemtetszést nyert 's hol ő még mindig igen haszonvehető tag lehetne, mert csak valljuk meg, a' nők között ő, a' férfiak között pedig Szerdahelyi, azok, kiket a' magyar opera' teherhordóinak lehet nevezni; mikor más nagy érdemű tagoknak, kik csillagai és gyöngyei a' pesti magyar színháznak eszökbe jön utazni, vagy ha köhögnek, ha náthájok van, Szerdahelyi és Dériné rántatnak elő 's ők, bár néha egy kis zúgolódással, de még is mindenkor helyt állnak. Illyen teherhordókat becsülni kell 's ha a' sors' könyvébe az van írva, hogy tőlünk elváljanak, mondjunk nekik szives üdvözletet és kivánjuk, hogy pályájok, midőn azt egyszer kifutandják, szigorú, de igazságos birákra találjanak. **25.**

Octob. 25. Szerelem mindent tehet. A' légszesz-világítás, mellyet az árvíz szinte elpusztíta, ma kezdődött újra. Játék közben Abeles és Komlósy Ida egy kettős lengyelt és egy kettős magyart táncoltak tetszéssel.

Oct. 26. Korona és vérpad. Több néző mint közönségesen, mit a' légszesznek lehet tulajdonítani, mert bár mi jeles más is a' Korona 's vérpad, magyar embereinknek nem kell. Ha kötéltáncosok ugrálnának a' színpadon, talán jobban megtelnék a' ház.

* * *

Oct. 27. Garrik Bristolban. Az igazgatóság, vagy rendezőség, vagy kiktől a' játékrend függ, igen lekötelezné a' közönséget, ha, úgy hozván magával a' szükség, hogy valamelly darab kétszer egymás után hamar adassék, benne lehető változatosságokat is eszközölnének. A' mai darabban, most másodszor legalább, meg lehetett volna engedni Megyerynek is a' föllépést, annál inkább, minthogy maga a' sors nevét mind a' kétszer a' czédulára hozá, és sokan csak ezen újságért jöttek be. Lendvaynak colossalis parókáját volt alkalmunk a' multkor is már eléggé csodálni, és játéka felől azt itéltük, hogy, szerepe' parókás helyeit kivéve, a' többi türhetőleg adatott: most Megyeryt ohajtottuk volna már látni, ki, mint budai játékából emlékezünk, alig ha mestere nem lehetne Lendvaynak e' szerepben. Az illyen változtatások nem csak a' színházi pénztárnak használnak, hanem a' művészetnek is. Összehasonlítás felette sokat használ a' színésznek. Az előadás, kivált a' két utolsó felvonásokban, igen élénk volt, és Szentpétery' Hild Tamása egyik a' legsikerültebb szerepek közül, mellyeket ez igen ügyes színészünktől láttunk. Szilágyin az tapasztaltuk, mit egy idő óta gyakran: szerepét nem tudá.

Oct. 28. Fra Diavolo. **25**

—

Az Athenaeumból hetenként kétszer, ugymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy ív; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden egy ív. Ara a' kettőnek helyben kihordással, 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boriték alatt 5 ft. 48 kr. cp. Velinpéldányok félévenként két forinttal drágábbak. Évnegyedenként is válthatni példányt 2 f. 30 és postán 3 ftos. Kiadó hivatal Pesten, Zöldfa utcza, 267. szám.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betüivel

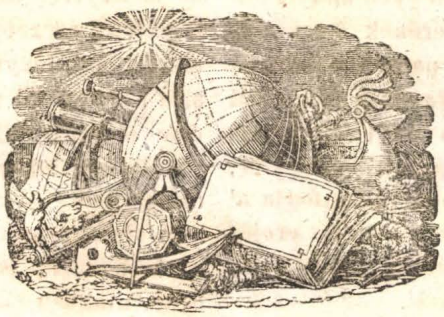

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

MÁSODIK ÉV.

Második félév. **Pest, november' 4. 1838.** **37. szám.**

Tartalom: Lépcsőzet a' természet' országaiban, 's változat' bélyegei az emberben *(K...a G...a)*. — Könyörgés (*Sujánszky*). — Búcsú (*Csaba*). — A' polgárlyány. Franczia novella. — Gondolatparányok *(Lépey)*. — Egyveleg.

Lépcsőzet a' természet' országaiban 's változat' bélyegei az emberben.

A' legtökéletlenebb növények, és legtökéletlenebb állatok, csak bizonytalan és igen silány bélyegeit viselik saját — növényi és állati — életöknek. Azért is igen nehéz meghatározni, vajjon állatnak, vagy növénynek tekintessék-e a' vizsgálat alá vett tökéletlen életmüves lény. A' tengeri szivacsot (spongia) például most sem merjük egész bizonyossággal akár a' növény-, akár az állatországhoz számítani; 's nem ok nélkül lehetne annak, több hozzá hasonlóival együtt külön országot állítani.

Minél tökéletesb állatot vagy növényt vizsgálunk, annál inkább tapasztaljuk, hogy a' saját élet' jelképei tisztábban tűnnek elő; tapasztaljuk hogy annál inkább válik külön a' növény- és állatország. Vessük egybe a' rózsát és embert, 's bebizonyul mondásunk.

A' legalsóbb fokú növény és állat ugyanazon egy eredeti pontból keletkezik, 's majd növény, majd állat jő létre, vízfonál vagy ázalékféreg alakban, 's egyik a' másikba igen könnyen változik át. — A' klárisok, a' moszatokhoz csalódásig hasonlítanak, noha azok állatok, ezek növények.

Egy pontból indulva ki, különböző iránynak tart aztán mind a' két ország, ugy hogy nem vághat többé együve, sőt mindig távolabb vonul egymástól. Egyik úton a' növények, másikon az állatok haladnak, a' természet' törvénye szerint mindig magasb fokra; teljesebb idomot, vegyületet 's életfolyamatot fejtve ki, míg végre a' növényország, a' rózsás pártáju növényekben (kaktusz, mirtusz, rózsa, és a' gyümölcsfák), az állatország pedig az emlős állatokban, különösen az emberben éri el maximumát. Itt is azon természeti törvény áll: hogy a' felsőbb formálatu lények az alsóbbakat már magokba befoglalják, 's ekképen ugyanazon nyomatot (typus) nagyobb tökélylyel ismételve előmutassák. — Végre feltűnik az ember mint kisvilág, hogy lenne mintegy tűköre a' nagy világnak.

Ezen természeti lépcsőzetből, sok természetvizsgálók, és bölcsek, mint Herder is, azt következtették, hogy a' magosabb tökélyű lények az alsóbbakból formálódtak, így például az ember majom alakból képeződött volna emberré. Melly véleményre — sok el-

lenvetést mellőzve — elég legyen annyit fölhozni; hogy a' természeti erőnek épen nem vala szüksége csupán csak a' parányon (monas) kezdeni a' teremtést, 's ugyanazon monasból magasb, ebből ismét magasb lényt átformálni egész az emberig; valamiképen a' metsző is, első tökéletlen készítményéből nem fogja a' tökéletesbeket előállongatni; hanem erejét gyakorlandó czélból, más más anyaghoz nyul, míg végre a' remekmű elkészül.

Valamint a' növény' szerkezete 's életfolyamata általában véve egyszerűbb az állaténál; ugy fő és utolsó czélja is alá van rendelve az állatének. A' növényben a' fő és végczél a' nemi életben határozódik. Az állatban a' nemi életnél egy magasabb t. i. a' lelki élet van fő czélúl kitűzve.

Innen a' legtökéletesb növényt, a' legkifejlettebb nemi élet' organuma t. i. a' virág és gyümölcs —; a' legtökéletesb állatot pedig a' legmagasb lelki élet' organuma, t. i. az idegrendszer fogja kimutatni. „Es ist der Geist, der sich den Körper baut" mondja Schiller. Igenis, mivel valamint az embryoban, a' vér alkotja magának a' vércsatornát, ugy az agyrendszer is magához méri ki az épülendő házat, melly lakhelyűl szolgáland neki, 's melly formát adand aztán az egésznek, mint testnek. Ha már most a' házat látom, szabad lesz a' ház' lakójára is sejtenem. A' legjobban kifejlődött idegrendszer a' legmagasb fokon álló állatot mutatja ki.

Az a' kérdés mostan: miben áll az idegrendszer' tökélye? Ha az agynak általános nagyságában és súlyában állana, ugy kétség kivül a' czet lenne első állat; ha az agynak a' testhez mért arányos súlyát vennénk mértékül, ugy sok madár meghaladná az embert, mert az emberben az agy csak 40ed részét teszi a' testnek, némelly madarakban pedig 30ad részét. Az idegrendszer' fenségét tehát onnan kell megitélni, ha az agy — melly a' kaponyában uralkodik — az idegekhez képest legközpontosultabb és legnagyobb, az idegek pedig — mellyek a' testben sokfelé elosztvák — az agyhoz képest legfínomabbak. — A' szoros értelemben vett agy maga sokkal több legyen, a' kaponya' hátsó és alsó részében tanyázó kis agynál, és a' hátgerinczben foglalt agynál. —

Ezeket előre bocsátva fogjuk tudni milly aránynak kell lenni a' fej és arcz között, az-az mennyivel kell felülmulni nagyságban a' fejnek az arczot; fogjuk tudni, hogy a' csontalkotmány' lényeges részét a' gerinczek teszik; hogy a' gerincz a' kaponyacsontban érte el tetőpontját, melly nem egyéb, egy tökéletesen kiképezett gerincznél; a' gerinczoszlop pedig — a' tökély' ideáját utánozva — ujra vissza akarván magába térni, egy másik gerincz-oszlop tökéletlen képezésében — az orrcsontokban — végzé munkáját; fogjuk végre azt is érteni, hogy az agynak előre 's némikép lefelé törekvése' következésében, a' homlok előre, az arcz hátra nyomul, 's így az arczszögletet, az emberben minden állatok felett legnagyobb lesz, közelítvén a' 90° egyenes szögletet.

Az ember minden földi teremtményeket fölülmul értelmi tehetségekkel. Az ember természeténél fogva szabad akarattal, okossággal, beszéddel *) és müvészi tehetséggel bír, mi által a' már alkotott világ mellé egy ujat teremt magának. Az emberben a' világ-alkotmány' bölcsesége csak ismételtetik, a' mivelés csak a' meglevő és rejtező tehetségeket fejti ki. — Végre a' mennyei alkotó' legbecsesb ajándéka az ész, 's az észszel elválhatlanul összekapcsolt erkölcsiség az embert minden egyéb állattól elválasztja, az ember nemesebb részét — a' lelket — a' szükség' törvényei alól kiveszi, és saját országába helyezi.

Így tekintve az embert, a' föld' kerekségén szerte lakó emberek mindnyájan hasonlítani fognak egymáshoz, mivel ugyanazon egy fajhoz tartoznak; de ha a' test' általános nagyságát 's külső formáját, bőr' színét, izmok' erejét, 's a' lelki tehetségek' fokait veszszük vizsgálat alá; ugy a' föld' külön részű lakói és nemzetei közt lényeges különféleséget fogunk találni. Különösen a' főnek formája érdemel nagy figyelmet, mert a' kaponya az agyat — a' lélek, és külérzékek' organumait — foglalja magában. — Ha az embert az emberrel illyen szempontból hasonlitgatjuk össze; lehet néhány emberváltozatot megkülönböztetni a' föld' kerekségén. — Blumenbach 50 évig gyüjtögetett adatokat számtalan utazási rajzokból, és saját utazási tapasz-

*) Más állatok is fejeznek ki érzést hanggal, de nem beszélnek, a' hangejtés' hiányát csak az ember képes tagjártatással kipótolni, — 's ez is már beszéd!

talásaiból, míg egy megbecsülhetetlen anthropologiai gyüjteményre tőn szert, mellynek következésében ő 5 változatra osztályozta az embert. Rudolphi 4, Buffon 9, Dory de St. Vincent 15 emberváltozatot állított fel.

Egy nagy emberünknek, t. i. Cuvier-nek egyszerűsített rendezése leginkább érdemli méltánylásunkat, mivel az ő elosztási elve mélyebb természeti nézeten alapszik, 's könnyű áttekinthetésén kivűl már az említett sokféleséget is magában foglalja. A' kaukazi változat, legarányosb szabással és összeillésel (harmonia) bir egészben 's egyes tagokban, azért is legtökéletesb, legszebb, ő mintegy középen áll, mellytől jobbra a' mongol változat távozik el, fejének és testének általános lefelé nyomásával, bélyegezve, — balra a' mór változat, testének és fejének összenyomulásával jelelve. Ha szabad az állatokhoz leebb ereszkedni, a' mór változat közelebb áll hozzájok, mint a' kaukazi és mongol.

Kaukazi változat.

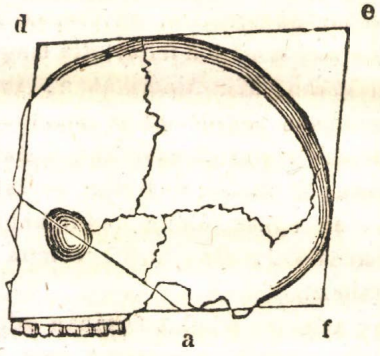

Gömbölyű fej, peteképű arcz, legarányosabb test, domboru homlok, függőleges arczvonal, keskeny orr, (c d e f a) kaponya' aránya az (a b c) arczhoz = 40: 11. vagy a' mi mindegy, 4 : 1. Arcz - szöglet (b)=80°—88°.

Puha ajkak, az alsó vastagabb, gömbölyű áll, fejér bőr, piros arcz, kék vagy barna szem, éjszak felé sárgás szőke hajak és szőrök, dél felé barna vagy egészen is fekete, — általában hosszu és puha haj.

Nagy izomerő. Kitünő elmetehetségek. Példányokat jobbára Europa mutat, 's innen van az „europai változat" név is.

Lakja a' már régiektől is ösmert világot, eredeti lakhelyének azonban a' Fekete tenger és Kaukaz' köze tartatik, hol most is legszebb emberek laknak, (Georgia, Csirkasszia, Mingrelia). Onnan elterjedt egész Európába (Lappландot kivéve), Perzsiába, Indiába, Arábiába, éjszaki Afrikába.

Birja a' föld' legszebb és leghatalmasb tartományait, a' tudományokban, müvészetben legmesszebb haladt, 's tudásvágyból, a' földteke' minden részén könnyen elterjed. Az emberi charactert κατ' ἐξοχήν viseli.

Ezen változathoz számíttatnak, legszebb példányok gyanánt, a' régi görögök és rómaiak, a' mai olaszokkal együtt. A' görög mesterkezektől ránk maradt szobrokon, az arczszögletet 90° sőt azt is majd haladónak, az orrot, — mint a' hátgerincz másod nyomatát — függőlegesnek, azaz a' hátgerinczczel párhúzamosan menőnek találjuk. Ferenczynk' pásztorleánya is közeliti a' 90° arczszögletet.

Ide tartoznak még a' gótok' maradványai Svédországban, a' németeknek és franciáknak egy része; az angolok, lengyelek, magyarok, törökök, kozákok, perzsák stb. — Szépségre nézve legutól állnak az arabok. Legkisebbek a' hinduk, kiknek koponyájok nem nagyobb, mint nálunk egy 15 éves gyermeké, kezeik is olly kicsinyek, hogy kardjok' markolatába az europai' keze nem fér.

Mongol változat alacson test, lenyomult fő.

Nem gömbölyű a' fej, mint a' kaukazi, hanem inkább négyszegletű, lapos hátradőlt homlok, széles arcz, kiülő járomcsontok, tompa pisze orr. Koponya' aránya az arczhoz = 40: 1. Arczszöglet = 75°.

Rövid kezek és lábak, búzavörös színű bőr, kurta, ritka és fekete erős hajszálak, szakáll.

Izomerő gyengébb a' kaukazi fajénál; hanem az erőt a' test' szerfölötti könnyüsége és ügyessége pótolja ki.

Ez az emberváltozat legszélesebben van elterjedve a' földtekén, 's magában foglalja Ázsia' nagyobb részét; a' miért ázsiai változatnak is neveztetik. Európából pedig ide tartoznak a' lappok.

A' déliek (chinaiak, japánok) mívelt nemzetek, föltalálói voltak a' porczellánnak, papirosnak, könyvnyomtatásnak, compassznak stb. A' selyemtenyésztésben elsők korra, értekre nézve, gyönyörű színekkel festenek. Sok találmányaikat még most sem tudjuk követni.

A' történet' könyvéből kijő, hogy már K. e. három ezreddel mivelt státust formáló népek valának a' mongol változatból; mindazáltal csaknem egy állapotban nyugosznak, mivel más nemzetekkel közlekedni nem szeretnek, és így tudományban müvészségben nem

haladnak. Ezen déli ázsiaiak finomak, okosak, udvariak, de ravaszok és szolgaiak.

Az éjszakiak sokkal alantabb állanak. Találkoznak az amerikaiak közül, nagyobbára vad, kegyetlen és emberevő népek, például irókézek, huronok, kik mind e' mellett szép alkotásuak. A' déli amerikaiak közt is vannak még kegyetlen emberevők és buták; ellenben Mexico' és Peru' lakói nem csekély miveltséggel birnak.

A' Déli- és Éjszakamerika' vad emberei már igen kipusztultak az europaiak' előnyomulása miatt, ugy hogy 6 millióra alig üt a' számok.

Mór változat. Keskenyre nyomult test és fő. Leginkább közelít némelly jelekben bizonyos majomfajtákhoz.

A' fej két oldalról összenyomott, a' homlok keskeny, gömbölyű. Kaponya' aránya az arczhoz = 40: 12. Arczszöglet = 70° (10° 18°-al kisebb a' kaukazi szögletnél).

Agy keményebb a' két első változaténál. Az idegek is vastagabbak, kivált a' közép együttérz-ideg.

Felső állcsontok előre nyúlók, felső fogak szinte előreállók, az orr széles, vastag, 's az állcsonttal orrmány módra előre nyúlik. A' felső ajak vastag.

A' bőr bársony tapintatú, sötét barna vagy fekete színű. Pirosság nem borítja a' testet, azért szégyen sem pirítja azt. A' haj fekete, göndör, gyapjas, rövid.

Az alsóbb érzékek mint az izlés, szaglás' organumai nagyon kifejlődtek; a' felsőbbek — hallás és látás' művei — kevésbbé. A' nemző részek minden változat felett legkifejlettebbek.

Eredeti példányok Közép- és Déli-Afrikában találtatnak, 's innen viselik az afrikai változat' nevét is. Laknak még Australiában.

Nagyon különböző példányokat mutat ezen változat, ugy hogy valódi szép embereket is találhatni, kellemes arczvonással, milyenek a' fulahok, ellenben igen csunyák is vannak, például a' hottentoták.

A' Déli tengeri szigetiek nagy részint csodaszép alkotásuak; de fájdalom! emberevő vadak. Otaheiti szigeten azonban előlépést tesz az europai cultura. — A' malái hölgyek kedveltetők, csinosak, buják, csábítók, már 9 éves korokban termékenyek. Ezen törzsökből — t. i. a' maláiból — ered a' czigány nép is.

A' hottentoták' törzsöke különös figyelmet érdemel physiographiai tekintetben. A' majomhoz minden változat felett legjobban hasonlít. Az orrcsontok ugyanis varrány nélkül lapulnak össze egy pikkelybe, a' kaponya' falcsontja lapos, 's néha benyomult; többnyire 24 a' zápfog 20 helyett, 's 6 ágyékgerincz 5 helyett, a' szem távol esik egymástól, ki és föl felé nyulva. Elülről tekintve a' hottentotát, hasonlítani fog az valamennyire a' chinaihoz; oldalról pedig felettébb csunya. Az asszonyoknál zsacskó módra fityegnek az emlők, sokaknál 5—6 hüvelyk hosszuságra nőnek a' szeméremajkak, 's érett korban iszonyú kövérség gyülekezik a' far' izmaira.

* * *

Egyik változat, a' másikba soha sem tévedett át. A' néger és a' néger' tiszta ivadéka, soha sem lett Európában, europaivá, Amerikában amerikaivá, és megfordítva: az europai, századok multával sem változott Afrikában négerré stb. Az europai mint kaukazi fajta mai napiglan feltartotta magát, épen ugy Afrikában, mint Amerikában, Indiában, Australiában. A' portugalok' maradékai, 3 század óta sem változtak mórokká a' szomszéd Afrikában; a' zsidók akármint szétszórva legyenek az egész földön, mint különös törzsök' nemzedékei, mindenütt hasonlók most is egymáshoz.

Azonban minden fajtában találtatnak korcsok, mellyek arczjelben más fajtára ütöttek. Nálunk is fedezhetni fel némileg chinai, kalmukk, malái, amerikai 's néger forma arczokat. Az indus, néger, amerikai nép közt is születnek ollykor fehérek, kik arczvonásban is hasonlók az europaiakhoz.

Sok nemzetek tartoznak ugyanazon egy változathoz; mégis birnak különös sajátsággal, a' nemzeti arczulaton kivül. A' széles gödörfej (botriocephalus latus) csak a' schweitzi, porosz és orosz ember' belrészeiben tanyázik, holott más nemzeteknél 's nálunk is, a' széles gödörfej helyett a' székes fűzék (taenia solium) vagy közneven: galandféreg lakik. A' lengyel fürt (plica polonica) a' lengyelnél, a' csömör a' magyarnál honos.

Voigt' jegyzése szerint, minden szláv eredetű ember uszkár módra úszik, a' german

és latin származásu pedig béka módra. A' franczia' kaponyáján homlokvarrány van, más nemzetén nincs.

Az igazi oroszoknak különös bélyegző kigőzölgésök van. Más nemzeteknek is bizonyosan vannak saját kigőzölgéseik, mellyeket a' Peru' lakója gyakorlás által hihetőleg meg tudna különböztetni; legalább Humboldt' jegyzése szerint (Essai politique sur la nouv. Esp. Vol. 1, p. 245) a' perui, legsötétebb éjjel is megismeri a' három embervarietást szaglása után, 's az europai szagot pezuna, az amerikai indusét poseo, a' négerét grajonak nevezi.

Egyenes vonalban tartván az egyenlítőnek, észre vehetni, miképen változik az ember' physiognomiája és természete, a' föld' tájéka szerint. Már Olaszországban is kiülőbbek a' külérzékek' életművei, szem, száj, orr, setétebb a' festő anyag, erősebb a' hajnövés. Egyiptomban gyakorta láthatni asszonyokat, kik vándorlásaikban, éves kisdedeiket egészen majom módra hordozzák vállaikon. A' forró égöv alatt általában, majomféle kiváncsiságok, lopás-hajlamok, különös étvágy, ravaszság, bujaság, 's bosszuállás bélyegzik az embereket. **K...a G...a.**

Könyörgés.

A' messze föld' határain
Anyátlan ballagok,
És rajta enyhe nyughelyet
Találni nem fogok.

Lehervadt a' zajult kebel'
Örömvirága már,
Nekem szelíd gyönyört csupán
A' sírnak öble tár. —

De, ott sem nyughatom, halál-
Álmom nehéz leszen,
Mert, hon, fölötted föllegek
Borongnak terhesen.

Ne büntesd népedet tovább
Te, égnek istene!
Kinek hatalmas karjitól
A' föld megrezzene.

Adj egyeséget, jobb időt,
'S mi fölvirágozunk
És hálaillatul neked
Nyugott szivet hozunk.

Sujánszky.

Búcsú.

Mit mondjak, mit ne mondjak?
Mind hasztalan!
Te mégy 's egy örömünknek
Már vége van.

Szelíd szép arczaidra
Nem nézhetünk,
És fájni fog, ha rád — csak
Emlékezünk.

Kisérjen a' szerencse,
Ha menni kell,
Legszebb reményeidnek
Seregivel.

Találd fel, a' mit annyi
Szív esdve kér,
A' legszebb földi üdvöt
Szerelmedért.

Légy boldog mind örökre,
'S felejts el bár,
Ha boldog napjaidban
Ez a' határ.

Csaba.

A polgárlyány.

Franczia novella.

Az 1290ki septemberben, az Arrasból Lillebe vivő úton Lastic Estaniang lovag, auvergnei nemes, ügete, egy olly ősi ház' fia, melly sarjadéki köztt máltai nagymestereket számlált, 's több mint egy herczegi házzal volt atyafiságban. Estaniang vitéz férfiu volt; anjoui Károly alatt Siciliában hadakozott, 's magát, mind ha csatamezőre szállt, mind lovagjátékokban, megkülönbözteté. Még nem volt harmincz éves. Olasz nap-barnította férfias tekintete elárulá, hogy szívében vad szenvedélyek zajogtak, szikrázó szemei olly büszke lélek' hű tükrei valának, melly ellenszegülést nem türhete. Ő az olasz, véres és elszánt küzdésekben vívott nemes társaival együtt azon hírben álla, hogy nagy mértékben kegyetlen 's elbízott. De egyszersmind fínom erkölcsű volt, 's magát a' fő asszonyságoknál ügyessége 's udvaris beszéde által könnyen behizelgé; mert az asszonyok szeretik az illy makacs és vas charactereket, mellyeket szelídebbekké 's zabolázhatókká tenni reménylenek, nem gyanítva, hogy ez által ön szerencsétlenségöket készítik.

Gróf Lastic szokott kiséretében utazék a' magas származatú lovagoknak. Balról a' kis poroszkán lovagló férfit békés ruházatáról 's övében vitt tintatartójáról, főkép pedig a' lovon még aggodalmas, ügyetlen magatartásáról könnyen a' lovag' irnokának, fizető-mesterének lehete ismerni; jobbfelül nagy jártassággal lovászmestere hánytatá magát, egy bátor olasz, tele fortélylyal és okos tervekkel; nagyon szított a' grófhoz, 's már tett is neki fontos szolgálatokat. Egy apród és tíz lovaskatona tetőtől talpig bepánczélozva 's jól fegyverkezve tevék a' többi kiséretet. Maga gróf Lastic magas normann hadi lovon ült, aranynyal gazdagon fölékesített miláni pánczélzat födé mellét 's hátát; a' nehéz sisakot letevén, prémes bársonysapkát viselt; bő köpönyeg, mellyen czímere vala hímezve, védé az éjszaki szél ellen, melly az út' fái közt zordonúl suhogott. Az ifju nemes, a' messzetartó egyforma sík felett Sicilia' nagyszerű romjain legelteté gondolat nélküli pillanatait; szülőfölde' festői hegységeit mi sem válthatá fel rá nézve vigasztalhatlanabbúl, mint ezen, gabonával 's egyéb mezei termékkel csak szegényül borított róna mezőség, mint e' ködös, szürke ég, ezen halovány nap, melly homályos föllegek' kárpitja megől, csak mintegy lopózva pilloga által; később Ryssel' magas tornyait vévén észre a' távolban, igen földerűlt.

Embereit gyorsabban parancsolá léptetni 's lovaik' patkói csakhamar az utczán viszhangozának; a' gróf kisérete előtt lovagolt; egyik utczába fordulván, lovának feje egy fínom prémes felöltőt viselt gyalogló' vállát erősen megérinté, ki visszafordulván, a' grófhoz fenyegetőzve szólt; ez kevélyebb levén, mintsem illy szót, ha igaza nem volt is, csöndesen elhallgatna, haragosan kiálta: „Hallgass, otromba paraszt, vagy korbácsomat éreztetem veled!“ Valóban fel is emelé azt fenyegetőzve; de a' polgár megfordúlt, 's keményen ránéze: „Azt ne tedd, uram, mert oda vagy! Csak egyet szólok, 's az egész polgárság talpon áll. Magának a' flandri grófnak hatalma sem volna képes többé téged megmenteni.“

A' mesterkéletlen férfi' szavában 's szemében annyi elszántság volt, hogy a' gróf lovát megfordítá 's korbácsát lebocsátá. Néhány lépéssel tovább másod lovászmesterére akada, kit előre külde, számára lakást bérleni.

Három perczczel később egy nagy, félig kőből, félig fából épült házba lovagolt, melly a' város' fő terén feküvék, 's apróda és meghitt lovászmestere által követve a' ház' díszszobájába siete, hol fogadására már minden készen várt. A' gót kandallónak, mellyben derék tüz volt élesztve, tágas kárpitja alá leüle, mellvasát lekapcsoltatá, 's azután átöltözködék, még az utczákat összejárandó 's a' városban körülnézendő. Felöltözködvén, a' velenczei üvegű tükörben igen kedvesen nézegeté magát, 's mosolyga, látván, menynyire emelé a' díszes öltözet jó külsejét. Szűk, félbársony, félviolaszín felruha köríté karcsu, erős termetét; arany- és selyemszövetű övén függe a' tőr 's a' széles kard; hosszú fekete fürteit hófejér tollas, négyszögű süveg nyalkán fedezé. Első gondolata volt választott öltözetét illőn használa fordítni, hogy valamelly nemes kisasszonyt magába szerettessen.

Az ablakhoz ment 's kinéze a' térre; épen vasárnap volt. Az egyszerű és kegyes hit' e' korában a' vasárnap mindenki' ünnepe volt. A' vásártér tarka, élénk tekintetet nyújta. A' nemes asszonyok apródaik 's társasszonyaik által követve a' misére sietének; a' tisztes polgárok, ünnepi ruháikra kevélyek, nőikkel 's leányaikkal karöltve, vidámúl beszélgetve, ugyanazon uton mendegéltek. Így a' város' minden szép leányai az ifju gróf előtt menének el, ki magának közülök a' legszebbeket kiválogatá.

‚Nézd, Giuseppe!‘ szóla lovászmesteréhez, ‚nézd e' nemesasszonyt, kinek kisérete 's czímere származását bizonyítja; milly szép ő, milly karcsu termete! 'S amott azon kisasszony, ki öreg anyját kiséri, melly dicső, világló szemű, minő fekete hajú.‘

„Nagyságos úr!“ felele szárazon a' lovászmester, „gondolja meg jól, hogy a' király, kit isten tartson! Nagyságát azért küldé ide, hogy Vidával, a' flandri gróffal alkudozzék, nem hogy csintalan szerelmeskedést űzzön. Ne bánassa meg vele, hogy bizodalmával egy fiatal férfit ajándékoza meg....“

‚Eh, Giuseppe, az ördög legyen remetévé! Én e' városban a' flandri grófot várjam, ki csak egy hét mulva lesz itt? Ugyan mit akarsz, hogy addig időmmel csináljak. Egyébiránt talán nem is lesz rosz itt Rysselben ismeretségeket kötni. . . Ím! ama' dicső leány mindent, mit csak mondasz, hasztalanná tesz!

Grófi koronámra mondom, soha sem volt herczegné szebb. Ő csak polgár' leánya, de bizonyára királyi fejdísznek kellene őt ékesítnie. Egy hét előtt az enyémnek kell lennie, esküszöm!"

A' lovászmester ura' makacs szeszélyét jobban ismeré, mintsem neki ellenmondani próbált volna.

Egy fiatal leányka, Leseur Jutta, szüléivel épen a' téren mene keresztül, 's Estaniang' csodáló felkiáltását igazlá. Valóban vakító szépségű volt, karcsu, deli termetű, 's kék szemei az olasz föld' homályos, azúrkék egének tűkre gyanánt szolgálhata. Monorú arcza 's ennek vakító fejérsége szerelemdalosoknak a' legszebb hasonlításokat, a' legszebb tárgyakat adhaták vég nélküli dalokhoz. Az egész város őt a' szép Jutta névről ismeré, 's azt állítgaták, ha atyjának, czímerül a' ‚szeplőtlen szűzet' viselt posztósboltját fiatal emberek látogatják, az atya azt leánya' kecseinek inkább mint árúja' jóságának köszöni.

Estaniang a' szép leányt 's szüléit némi távolságban követé; végre mind a' hárman a' sz. Móricz-egyházba léptek. Az egész mise alatt a' gróf nem fordítá el szemeit a' szép Juttáról, kinek ábrázatán a' legtisztább 's legérzékenyítőbb kegyesség' kifejezése volt; buzgón imádkozék, 's az idegen lovagot észre épen nem vevé.

Vége levén az isteni tiszteletnek, Estaniang az ajtóhoz álla, 's a' kimenő asszonyságokat szentelt vizzel kinálá meg. Juttának is nyújta, 's kezét egyszersmind könnyedén megszorítá. Haraggal teljes szemekkel pillanta ez föl; de alig látá meg az ifju szép férfit, szemeit lebocsátá, 's szűz arczát nagy pirosság önté el.

„Nincs eszed Jutta", szóla az atya feddőzve, „hogy ezen fiatal nemes iránt, ki elég udvarias, hogy szentelt vízzel kinál meg, olly hegyke vagy. Ne vegye rosz neven Nagyság, hiszen ő még gyermek, 's kevés illedelmet tud."

Lastic mosolygva felele, 's nem mulasztá el a' jó alkalommal élni, az érdemes férfival beszélgetésbe eredvén. Ez könnyen történhetett; hálá a' divatozó csacskaságnak 's a' deli leány' szépségén alapúló atyai kevélységnek; a' gróf az öreg Leseurnek csakhamar kitudá polgári helyezetét, nevét 's lakát; ő is nagyon őszintének mutatá magát, 's a' flandri grófhozi megbizottsága felől sokat beszélt, emlegeté nemességét, 's a' posztókereskedőt bizonyossá tevé arról, hogy igen örül a' vele megismerkedésnek, minthogy némi bevásárlásokat kell tennie; de mindenek fölött szép leánya' dicséretének alig érte végét. A' polgár mind azon lekötelezettségek által, miket neki Lastic monda, magának igen hizelkedve, büszke arra, hogy illy nagy úrral, kit lovászmester és két apród kisér, az utczákon együtt sétálhat, kikérte magának a' gróf' leereszkedő látogatását. Estaniang elfogadá ez ajánlatot. Bizodalmas magaviselete által fölbátorítva, a' posztós őt azon lakomába is bátorkodék meghíni vendégül, mellyet ő menyekzője' évnapjának ünnepére ada atyjafiainak. A' nemesúr óvakodék ezen meghívást el nem fogadni. Leseur felette el volt bájolva, 's a' franczia király' követe iránti udvariságban alig ért véget.

A' hosszas, derék lakoma' folytában Estaniang gazdája' vendégeire 's atyjafiaira, kik iránta minden kigondolható tisztelettel viseltetni iparkodtak, csak kevessé figyelmezett, de annál többet beszélgete szomszédnéjával, a' szép Juttával. Teljes levén olly férfiu' elbizottságával, ki az őt hallgató feletti tulajdon felsőbbségét igenis jól tudja, mulattató beszélgetésbe bocsátkozék Juttával utazásai, vitézsége, szerelemkalandai felől. A' szűz bámulva 's figyelmezve hallgatván őt, lassanként elenyészék azon önkénytelen idegenkedés, mit a' gróf eleinte benne gerjesztett. Jutta élénkebbé, beszédesebbé leve 's eltűnt azon fagyos magavisszatartás, mellybe fiatal leányok idegen férfiak' átellenében magokat örömest burkolni szokták. Estaniang azon hatással, mellyet Juttánál létre hozott, igenis meg volt elégedve, 's kalandaiban a' szerencsét megszokva, már reménylé ezzel is majd az óhajtott czélhoz juthatni. A' lakoma' vége felé már olly szavakat is bátorkodék ejteni, mik a' tiszteletteljes udvariság' körén kivűl estek; Jutta egész homlokig elpirúlt, de nem neheztelt meg érttök. Örömittasan bucsuzék el a' gróf a' posztóstól, hitvesétől 's minden atyjafiaitól, és lovászmestere által követve lakába visszatért.

Magok levén így szóla Estaniang hozzá: „No, Giuseppe, teljesítéd parancsom', megvizsgáltál mindent pontosan? Elragadhatjuk?"

„Nagyságos ur, a' vállalat veszélyteljes, az bennünket tönkre juttathat. Olly városban vagyunk, hol az idegennek nem igen hisznek. A' legkisebb gyalázatnál, mi polgárt ér, ezen gyanú gyülölségre változik át, 's ezen gyülölség igen hamar kitör. E' flandri polgárok nem szeretnek időzni, 's ha egyszer széles kardjaikat kihúzták, nem teszik vissza hüvelyeikbe, míg azokat a' vétkes' vérében nem fürösztek. A' követség, mellyet a' király, a' mi urunk, Nagysádra bíza, okos bánást kiván, 's Leseur' háza nem messze esik a' sz. Péter' tornyától, hol őr áll.'

„Mit bánom én azt, Giuseppe? Én szeretem őt. Udvarunk' legelső asszonyai közül szívemet sohasem hatá meg úgy egy is, mint e' szép, gyönyörű polgárleány! Már ezerszer koczkáztatám éltem', húsz csatában néztem a' halál' szeme közé, már sokszor folyt vérem, fösvénykedjem-e vele, ha a' legszebbet kell elnyernem, mit valaha szemeim láttak. E' felől semmi ellenvetéseket, Giuseppe, szót fogadtál?"

„Mindent kikémleltem, Nagysád. Azt vettem észre, hogy a' ház megetti falat könnyen meg lehet mászni, Jutta kisasszony' ablakai a' kertbe szolgálnak; közönséges lajtorja elegendő, hogy szobájába hághassunk. A' többi a' mi gondunk, öt lovast magunkkal viszünk 's elragadjuk a' szüzet; ha nem hall bennünket senki, még jobb. Ha valaki utat rekesztene..."

„Azt én vállalom magamra, minden jól van úgy, Giuseppe. Már éjszaka van, a' harang tizet ver. Éjfélkor indulunk; Jutta az enyém lesz."

(Vége következik.)

Gondolatparányok.

1.

A' gondolatok olly töménytelenül inognak, mozognak a' föben: mint a' porszemek milliomonként szállongnak, kergetve egymást, egy napsugárban.

2.

Rövid mondat, jól irányozva, mint kurta nyil, gyakorta messze czélt ér el.

3.

A' távol szerető iránt érzésünk finomabb, önzetlenebb: a' közel pacsirtát lelőjjük 's megemésztjük, míg a' távol légben zengedező csak bájra ragad költőileg bennünket.

4.

Minden gondolat nyer hasonlítás által: mint minden kép szebbnek 's zománczosabbnak látszik, mellyet tükör sugároz vissza.

5.

Midőn az emberi szív, mint a' lepke, valamelly nagy öröm' virágára leereszkedik 's összetett szárnyakkal néma elbájoltatásban nyugszik: a' sors' hideg újai legkönnyebben akkor ragadják meg.

6.

Midőn a' maradak vedlenek 's a' leányok szeretnek, akkor hallgatnak, búsak és szórakozottak.

7.

A' teli pohár nem cseng, 's a' száj hallgat, ha a' szív szerelemmel van telve.

8.

Az asszonyi szem még a' megindulás' könnyeitől ázottan is megczirkálja gyászoló barátnéja' öltözetét: mint leskődik a' nap süru esőn keresztül.

9.

Csak a' még meg nem fogott madárka 's az ártatlan leány nem veszi észre a' madarász' szándékát.

10.

Még a' harag' pirossága is magasítja az asszony-arcz' kecseit: az égés' viszfénye is szépíti a' kies vidéket.

11.

Lelkünk kalitkájára gyakorta a' fajdalom' sötétítő fátyola teríttetik, hogy ügyeljen a' zenére, melly más világból hangzik hozzánk által.

12.

A' leány több férfiak iránt lesz bizakodóvá, ha csak egyetlen egy is fékezé szívét: így az egy ember által megszelidített madár félelem nélkül röpül mindenhez.

13.

Mivel a' gyermekek és szerelmesek fölötte gondosan rejtegetik magokat, könnyen észrevétetnek.

14.

Az embernek van egy Raphaele, ki mennyországgal, angyalokkal, 's madonnákkal—, és egy Breughele, ki pokollal, ördögökkel 's fintorképekkel keríti be, 's e' két festész kétalaku (Doppelgänger), és phantaziának neveztetik.

15.

Az elbájolás olly himpellér, ki monochordon, csak egyetlen egy hangot tud előhozni, míg a' fájdalom polychordonával művészileg bánik.

16.

Szeretőd idegen földön kecsesbnek fog tetszeni, mint az átültetett virág is szebben diszlik.

17.

Milly nagyon hat a' lebocsátkozás minden teremtményre, meglátszik a' legmardosóbb recensensen, ki mint a' komondor megszünik harapni, ha a' kalapot szánkba veszszük 's leguggolunk.

18.

Terméketlen criticusok méltán tartják magokat jogosítottaknak valamelly munka' szépségei közül a' hibákat kiszemelni: mivel csak eunuchoknak szabad a' sultán szerályában a' nők közt súrolni és seperni.

(Folytatjuk.) **Lépey.**

Egyveleg.

Vízözön előtti állat. — A' párizsi tudományok' academiájának sept. 17ki ülése különös érdekü volt. Humboldt jelen vala, 's azon szerencse juta neki, hogy Franciaország' leghíresebb természet' vizsgálóinak gyülekezetében első szólott. Ő egyvízözön előtti nagy emlős állat' lábnyomainak rajzolatát nyújtá be, mellyet Buckland a' britt szigetek' különböző pontjain talált vala. Igen hasonlítnak ezek a' Hildburghausenben talált lábnyomokhoz, mellyeknek rajzolatát Humboldt 1835ben nyujtotta be az academiának. Buckland azt véli, hogy ezen állat, mellynek lábnyomait lerajzolák, az erszényesek' (marsupialia) neméből való. Úgy látszik, hogy ezen állat némellykor nagy hátulsó lábaira ült volt. Storeton-Hillben valamint a' hildburghauseni porondköben több állatok' köröm- és lábnyomaik láthatók, mellyek ezen állatot kikerülni látszanak és más irányt venni. Ezen ülésben más zoologiai tárgyak is jöttek elő és Milne-Edwards egy igen érdekes emlékiratot olvasa fel az állatok és növények' geographiai felosztásának fontosságáról.

Haladás a' mesterségekben. — Birminghamban egy bizonyítványt láthatni, melly öt percznyi idő alatt rongyból papirossá lett, megszáríttatott és rá betük nyomattak, 78 személy' jelenlétében, kiknek mint bizonyságoknak a' bizonyítványra van nevök nyomva.

Az Athenaeumból hetenként kétszer, ugymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy ív; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden egy ív. Ára a' kettőnek helyben kihordással 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boríték alatt 5 ft. 48 kr. cp. — Velinpéldányok félévenként két forintal drágábbak. — Évnegyedenként is válthatni példányt 2 ft. 30 kr., postán 3 fttal. Kiadó-hivatal Pesten, Zöldfa-úttza, Jankovics-ház 267, szám, első emelet.

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betüivel.

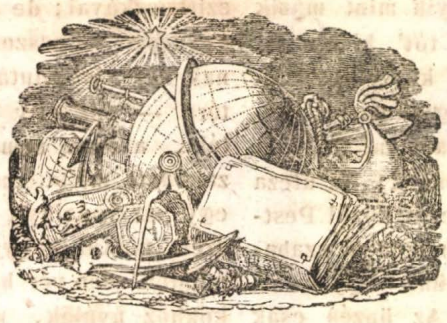

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

MÁSODIK ÉV.

Második félév. **Pest, november' 8 1838.** **38. és 39. szám.**

Tartalom: Ész- és szívkalandok a' honban. III. (*Fáy András*). — Serveto Mihály' nézetei a' lélekről (*Soltész János*). — Eltünt remény (*Sujánszky*). — Epigrammák a' görög Anthologiából (*Szabó István*). — A' polgárlyány. Franczia novella. Vége (*Perföldy*). — Magyar játékszini krónika (**** V. és S. F.*). — Egyveleg.

Ész- és szívkalandok a' honban.

III.

Felszólítás.

Özvegy Várnay tanácsosné szíves vala engem ebédre 's néhány robber vhistre meghívni. A' jó asszonyság tudá, rövidlátásom' daczára is, milly szenvedélyesen játszom e' játékot, 's minthogy ő is kedvelé azt, szenvedélyeink' rokonsága már egy párszor hoza engemet mind két asztalához. Hizelkedni szeretek e' részben magamnak, hogy ezen dáma, kit magyar szellemű müvelt lelkeért igen tisztelek, szivesebben játsza velem a' vhistet, mint mással, bár kivel; de nehogy ez önhizelgésem dámámnak olvasónéimnál ártani találjon, rögtön ide teszem okát is kijeleltetésemnek. Várnayné, mint szíves társalkodóné szivesen beszélget, 's ez az oka, hogy ő a' vhistnek azon egyetlen egy szabályával, melly nevével jár 's melly hallgatást parancsol, épen nincs megelégedve. E' részben, úgy hiszem, Várnay asszonyság épen nem kivétel szépnemi társnéi közül. Már én, heves természetemnél fogva, szinte egy vagyok azon számos vhist-collegáim közül, kik a' hallgatás' lakatját hamar le szeretik pattantani, ki örök perben szoktam állani segédemmel, 's meg nem állhatom, hogy legkisebb valódi vagy képzelt hibáját is, még a' kijátszás alatt meg ne róvjam, 's így kurholásaim átalánosan fel szokták oldani a' szólás' megkötött kerekét, 's pereg az, senkinél sem élénkebben, mint tisztelt Várnay-asszonyságnál.

Még el sem kondítá a' szentgellérti jelharang a' tizenkettőt, midőn már én, szinte hivatalos, Kegyesy barátomnál valék, sürgető őt a' menetelre. Lassú haladással tipegénk együtt a' járdán, mert Kegyesy barátom olly áldott testtömeggel bira, hogy azt az alphabet' nagy D-jéhez bizvást lehete hasonlítni, 's e' miatt egyensuly-tartásul, álltában és jártában egész erővel hátra kelle merednie szinte a' gőgösségig, mi azonban a' derék férfiúnak gyengéje épen nem vala.

Egy szántói tót meszet hozott szekerén párvonalban velünk a' kövezeten, 's nehéz vala elhatározni: ha kínosan nyikorgó fakó szekere, vagy fájdalmas hangu „kalik" kiáltozása sérték-e inkább füleinket? Elhaladás-

ról egymás mellett, úgy egyik mint másik részről, szó sem lehete. A' tót' kiéhezett, kifárasztott görcseinek nem képzelheték eléggé foganatos ingert az ügethetésre, hasonlóan hús-hegyet emelő barátom túl vala minden lehetőségén a' sietésnek; az útcza pedig egy vala leghosszabb útczái közűl Pestnek. Nem volt tehát egyéb mód a' szabadulhatásra, mint hogy egyikünk vagy másikunk kissé megállapodjék. Az önzés csak hamar eldönté nálunk a' mellyikünk? feletti habozást 's a' tótot tisztelé meg ezen udvariság' kötelességével. Mert ámbátor a' szegény tótnak még szegényebb görcsei pihenés és étetés után lihegének, de reánk szenvedélyesekre — a' dicső vhist-robber várt, 's bizonyossá tehetjük becsületes tót kománkat, hogy ha gyűlésbe valánk menendők, egy negyed órai késedelemben nem fogtunk volna lenni fennakadók.

Miután tehát kínos hangjaitól a' tótnak saját szavunkat sem hallhatók, heves természetemnél fogva „megállj"t rikkanték neki. Szót és hangot vétve azt vélé a' jámbor: mészre volna szükségem, 's tőbe mellém állva szekerével, kezdé felfedni rongyos zsákjait meszéről. Boszúsan indúlék a' félre-értőtől útamon tovább; tótom, látván csalatkozott reményét, hasonlót cselekvék, 's kettőzteté gyötrő kiáltozásait. Épen kifakadóban valék, midőn ezt sejtve Kegyesy — azok a' kövér urak csakugyan több phlegmával birnak, 's ezért is fog az isten' áldása olly igen rajtok — nevetve méltányosságra inte, 's emlékeztete, hogy tótunkat az élelem-keresés' szüksége hajtja, míg bennünket csak kény 's örömünger. Mindjárt megkönyítem én a' hegyek' fiának az udvariságot, mondá, 's huszast nyoma egy kapu előtt állott asszony' kezébe olly kötelezéssel: venne felén meszet a' tóttól, 's felét tartaná magának. Azonnal megállíttaték ennek szekere, 's az alkudozás alatt mi tovább haladánk.

Egy üres úri fuvarzat vágtata, mint inas' és kocsis' ferdére vágott kalapjaikból és egymásba ütődő dülöngéseikből látám, ittas cselédséggel 's olly sebességgel felénk, hogy Kegyesy barátom, ki széltül mene, az elgázoltatás elől, teste' egész tömegével nekem riada, 's engem szinte a' nyekkenésig a' falhoz sajtola. Itt még beérém egy könnyű szitkocskával; de a' részeg kocsis tőlünk egyenesen az asszonnyal alkuvó meszes tótnak hajt, 's miután ez kiáltozásira ki nem tére — mit olly rögtön mint tőle kivánták, akarva sem tehete — ostorával elbizakodott méltatlansággal feléje vág, 's ha egy pár vonalnyit nem hibáz, kétségtelenűl szem nélkűl hagyja. E' látványra fellázada minden csep vér bennem, 's a' nehezebb szitkokhoz nyúlék, miket illy boszús esetekre tartogatunk, de miket néha a' negédség csak par plaisir is előidézget; nem legidvesebben érdeklém a' szüléket, kik részeges fiakat nevelnek, uraságokat, kik megszenvedik magok körűl a' részeges cselédet, és a' tobzódás' sűrű alkalmait hazánkban.

És e' hármas megrovásaidban barátom, szóla Kegyesy, legfelebb is csak az utolsó czikkelyre nézve pártolna az igazság, ha nota bene elég nagy lelkű földes úr vagy, nem sajnálni regale beneficiumodat; mert bár mit mondjunk, Pest-Buda' ivó tanyái elégségesek volnának fél Europa' nagy városainak, 's kétlem ha van-e Londonban, Párisban annyi gyár a' szorgalom' serkentésére, mint Pesten ivó tanya amannak elölésére? De a' szüléket vádolnod még korán van barátom; mert senki sem adhatja azt másnak, mivel maga nem bír, és a' rosz szokásnak, rosz példalátásnak szintúgy meg van nemzetnél, családnál, a' leszármazási fája, mint bár melly nemes vérnek, ivadéknak. A' mi pedig az uraságokat illeti: valld meg barátom, olly bőséges-e nálunk a' válogathatás? 's ha nem csalatkozom, igen kedves Orbánodnak is kevés a' tiszta napja; többnyire naponként köd borítja nála a' hegyormot?

Midőn valaki igazán a' szegedre üt, jobb elhallgatnod, 's ezt tevém magam is; mert Orbánom csak ugyan egy azon cselédeink közűl, kik örömben áldomásúl, bánatban vigasztalásúl megiszszák magokat, 's minthogy nála az öröm csak pénzzel, a' bánat pedig üres erszénynyel jár, 's így Orbánom' pénzes és pénzetlen korában egyaránt iszik, a' józanság' ritka órái nála inkábbára csak az éji nyugalom' hajlatlan óráira szoktak esni. De ő, úgy ittas mint józan korában, egyaránt hű és nem feleselő, 's e' két tulajdon, gondtalan és heves úrnak valóságos sors-játéki nyereség.

Felingerült véremmel átallék egyenesen mulatságra a' szép vidor tanácsosnéhoz menni 's javaslám Kegyesynek: fordulnánk egyet a' Duna felé. Ballagánk egy pár útczán keresztül, bánatosan állapodánk meg egy pár pesti Lazaróni felett, kik bor-nehéz fejeiket házak' és boltok' kőlépcsőire hajtva, hálásan veték hasokat azon nap' jótévő sugárinak elébe, melly a' szőlőfürtöket érleli, 's halállal tő-szomszéd álmot aluvának. — Ó ember, kiáltám borzadva, teremtés' remeke, isten' képének mása, hová lőn méltóságod?

Dunához érve megállánk közel egy hajóhoz, melly fájával rakodék ki a' partra. A' rakodók köztt, egy vézna testalkatú szőke sovány arczú ifjú vona magára figyelmemet az által, hogy gyenge test-alkat 's mint látszék szokatlanság súlyosabbá tevék neki a' nehéz munkát, mint a' többinek. Ismerősnek látszék nekem az ifju, 's gyanítnom kelle pillantatjaiból, miket mellettem elhaladásai közben lopva reám vetegete, hogy ő is viszont ismer engem. Megszólítám 's csodálva ismerém fel benne volt asztalosomat, ki egy pár év előtt, falusi lakó házamnál szorgalommal 's becsülettel végzé munkáját, 's mennyire emlékezém, tőlem-elmentével egy pár ezer összezsugorgatott tőke-pénzecskének vala ura. Szégyennel süté le kérdezősködésimre szemeit, 's köny szökék azokba. Magát átkozva adá elő, mint szándékozék házacskát venni Pesten, de kedvező helyzetűt a' csekély pénzen nem vehetvén, előbb azt kamatokkal 's további szorgalommal nevelendő, kiadá kölcsön egy, mint nevezé, gavallérnak. Ez, egy tékozló, azontúl, hogy kötelezvényét kiadá, nem vala többé látható beszélhető a' szegény asztalosnak, 's ez végre is alig felét kaphatá vissza súlyos keresetű pénzének, a' zár-gondviselőtől. Mit tegyen immár még kevesebbre olvadott pénzével? Ön kárán okva magányosnak kiadni többé nem meré, közönségek csekélységet el nem fogadának. Elcsuká tehát azt; de egy álbarát később titkához fére vagyonának, kártyához csalá, 's ezen boldogtalan szenvedély és csábitója kirablák előbb csukva tartott pénzéből, később mestersége' szerszámaiból, szorgalmából, 's egy tehetetlen átkos semmirekellőt alkotának belőle. Most már illy aljas és nehéz napszámmal kell megkeresnie szűk kenyerét; mert nejét, gyermekét otthon éhen halni csak nem engedheti.

Ezen előadásra, a' szitkok' nehéz ártilleriájából ismét egy pár töltés dördüle ki számból. 'S a' szívtelen kölcsön csaló, a' hitetlen csábitó! játékos szabadon járnak utczáinkon, míg a' még nem rég olly szorgalmas, olly derék asztalos, mázsás hasábokkal czipekedik, 's ezek alatt nem sokára maga 's benne ártatlan háznépe' gyámola bizonyosan leroskad, ha az ég épen szerencsére módot nem ad kezembe alkalmat nyújthatnom a' nyomorúltnak mestersége' további folytathatására!

Azon körülmény, hogy megmenthetém őtet, felderité még is némileg lelkemet, 's mikorra a' tanácsosné' lépcsőin felhágánk, alkalmasan nyugodt és éber kedvű valék. Az előszobában nyájas meghajtással fogadott bennünket a' csínos házi asszony, 's én udvariasan szökém szép kezei' csókolására. Nem ütköztem meg erőködésén elvonhatni kezét csókom elől, mert ezt szerénységnek vevém, 's annál átalkodottabban nyomám tüzes csókomat kerekded szép kezére. — Kérem alássan — engedjen — tens uram — én csak a' szobaleány vagyok! — mentődzék iszonyu zavarodással, 's fülig égve pirulásában Nánika, 's csak most eszmélék hátam megett Kegyesy' kaczajára.

Semmi baj, kedves lyányka! kiáltám vidoran, magamat 's a' lyánykát vigasztalva, most az egyszer rövid látású szemeim igen alkalmasan tévedének, egyik legdelibb lyánykánál a' két városban. — Nánika valóban igen csinos szöszke vala. — 'S van-e a' szépségnek is leszármazási fája, barátom Jóska? kérdem diadalmasan fordúlva Kegyesyhez. Éva anyánk, kitől származnak le minden asszonyaink, leányaink, szinte a' mai napig, mint azt az úr' közvetlen remekéről feltennünk kell, szép egy asszonyság lehete, ámbár, hiszem, egy kissé szálasabb és tagosabb, mint darázs derekú unokácskái; de öröklé-e mindegyik ezek közül e' szépséget? 'S ha én szép köz anyánknak — kit minden almaevése mellett igen tisztelek — illy szépségi kétségtelen örökösére netalán egy szobaleánykában bukkanok, hidegen menjek-e el mellette csak azért, mert a' szép kék szemek nem csak szerelem' boldog csillagai gyanánt ragyognak, hanem hím- 's tő-var-

rást is vezérlenek, a' gömbölyű karok nem csak ölelnek, hanem toll-seprővel is motoznak, 's a' csiga szácska nem csak csókra csucsorodik, hanem úrnéjának híreket is pletykál? Nem édes Nánikám — 's ekkor ismét a' lyányka felé fordúlék — a' szépség egy nyíló virágokkal tölt kert-ágy, minden elmenőt, kinek becsületes orra van hozzá, kedves illatjával éltető, 's ha bár egyedül csak a' tulajdonos szakíthat is közűle, de tiszta 's nem orozó szándékkal mindenki lehajolhat hozzá, közelebbről szívni magába a' bájos illat' balzsamát. E' szavakra, némi büszkeséggel, mint kit jó ügye véd, megölelém bal karommal a' lyánykát, jobbommal pedig szép fejecskéjét hajtám felém, 's mi előtt a' kis jószág határozhatott volna: ellenkezzék-e vagy sem? homlokára nyomám csókomat.

E' pillanatban lépett be a' tanácsosné a' szobába. — Ej, ej, kedves úr, szóla ő bizonytalan vegyületével a' csodálásnak, boszonkodásnak, gúnynak, 's ha a' hiúság háborgatni akarna, mondhatnám: féltésnek; ön tán craniologiai vizsgálatokat teszen szobaleányomnál? mondhatom: ritka egy fő, képes egy tisztelt férfiú' fejét is megzavarni.

Csalatkozik nagyságod, mond csalfa mosolylyal Kegyesy; az én barátom botanizál, 's mint szenvedélyes virág-buvár, most a' virágágy' egyik szende violácskáját determinálgatá. —

'S miért ne tehetném mind kettőt nagyságoskám? szólék, most már az igazi házi asszony' nem kevésbbé bájos kezét csókolva meg; van-e szebb 's több oldalú studium e' világon, mint egy bájoló asszonyi lény? 's mi itt a' tisztes lyányasszonykát illeti, jó alkotású koponyáján azonnal sejtém a' szende erkölcs, tiszta jó akarat' és ártatlanság' organumát —

Hát a' hiúságét nem-e kedves úr? Takarodjál dolgodra! parancsolá Várnayné egy kissé hevesen a' tűkön állt leánykának, 's míg az kifelé osontott, mi befelé szaguldánk a' szenvedélyes vhist-asztalkához.

Vágyó valék tudni: miként fogok kibúni bakütésem' nyommasztásai alól, mert hogy jelenleg a' tanácsosnénál nem a' legkedvezőbb tollal állok bejegyezve, hideg udvariságából sejtém, Kegyesynek pedig gonosz kár-örömét csalfa mosolyaiból gyanítám. Azonban dolgom jobban üte ki, mint reménylém. Tudniillik tapasztalám, hogy ha egy irónak művét dicsértem, 's vetélkedőjét gyaláztam, bíztan számolhaték értem vértontó barátságára — 's az aszszonynak, ez olly kedvesen hiú lénynek, ne volna-e kegy-kulcsa a' mindenható hizelgés?

Ürmey asszonyság, negyedik vhistesnénk, és Kegyesy barátomnak neje, kik együtt egy pár látogatást tőnek vala, csak hamar beléptek utánunk a' szobába. — Ej ej, barátném — szóla a' beköszönő csók után a' vidor Kegyesyné; hol vevéd azt a' pillangó szobalyányodat, kivel pitvarodban találkozánk? Illyet csak özvegy tarthat, mi — férjes asszonyok — nem mernénk.

Veszélyes is fogna lenni, közbe vágék, kapva a' boszú' alkalmán; kivált azon férjek' közelében, kik mint engedékeny barátjai jól hizott testöknek —

Itt Kegyesy barátom ugrék közbe, 's előbbi eseményem' előadásával igyekezék felém igazítani a' rudat.

A' leány valóban nem rút, mondám érdektelenség' hangjával; de nem is egyéb mint mit csinosnak nevezünk. Szépség magában, lélek nélkül, ollyan, mint im e' csont játszó-pénzek; szép szinekre festvék, de értékök nincsen! Itt kezdém csalfán mérlegelni Náni' kecseit és hiányait; mint vélhetni, a' fenn libegő serpenyőbe vetém amazokat, 's a' lebiccenőbe ezeket. — És ha bár maga a' veszély és kisértés bűvölnének is szemében és alakján szobalyányunknak — ezzel rekesztém be ármányos apologiámat, epedő szemmel csókolván meg Várnayné' kezét, reám nézve e' ház hatalmas ellenszerrel bir; e' háznál terem számomra Uliss' báj erejű m o l y növénye.

Egy gyenge kézszoritás jutalmazá hizelgésemet, a' tudós porral meghintettet, 's biztosíta kegybe-visszaiktatásom iránt. Kegyesy barátom kifütyölt színészi arczczal fordúlt az ablaknak, 's hihető, hogy ő is valami kötelezőt mondhasson a' ház' asszonyának, a' benne álló nyilt szekfüveket kezdé dicsérgetni.

De egy hibázik még nagyság' szekfű-virágzatából, mondám újolag megragadva a' kegy-vadászás' kinálkozó alkalmát; tudniillik „a' góthai herczegnő", melly egy a' legszebb pikottok közűl, miket életemben láttam. Ha

szerencsés lehetnék, egy szép példánynyal szolgálhatnom nagyságodnak. —

Elfogadom ajándékát kedves úr, szóla pajzán kegyességgel szép tanácsosnéma; 's hogy lássa bizalmamát fenn magasztalt szilárdságú érzelmeibe, Nánit küldendem hónap az úrhoz a' gothai herczegnőért.

Ez egyike vala azon complimenteknek, mik felől nem bíztos az ember: miként fogadja el? Én tehát az átalánosságnál maradék 's meghajtám magamat.

Úgy-e? szóla, visszaidézve csalfa mosolyát Kegyesy, maga menend tehát a' virágos kert-ágy a' botanizálóhoz? Leend tehát virág-szagolás? De ha szabad kérnem, uracskám, csak tiszta, ne orozó szándékkal essék a' szagolás! ha ha ha!

Örvendék, hogy Várnayné épen kifordulván az oldalszobába, a' többi társaság pedig a' vhist-asztalhoz csúsztatott, illegetett székekkel zörögvén, senki sem hallá a' gonoszkodót.

Vigan telék időnk, játék, vendégeskedés, tréfa és enyelgés között, 's elégedten napunkkal térénk haza; mert lélek és test, egyaránt legelének vala az élet' legszebb bájain a' barátság' körében. 'S oh ember, miért hogy olly gyérekké teszed magadnak e' bájteli órákat! Olly átkosan van-e megterhelve rövid élted' szekere, hogy csak néhány órára se bírj lerakodni terhéből? Nem! ó nem szánandó csalatott! Nem terhed átkosan súlyos, hanem útad rögös, köves, ármosásos; mert barátság, rokonság és szerelem nem egyengetik azt előtted, 's átkos útadon átkosan halad szekered!

Haza érve látám, hogy imént olly szépen lepakolt szekeremre, gaz Orbánom ismét felveté iszákját; mert még szokásán felül is ittas vala, szinte a' gyagyogásig. Épen jókor érkeztem arra, hogy egy házaló zsidót megmentsek garázdaságától; mert Orbánom egy kopott mellényét bocsátván ennek árúba, engesztelhetlenül haraguvék, hogy az általa kiszabott ártól a' zsidó vonakodék, 's már már botját forgatá felette. Kurholásomra alig foghatá meg, miként pártolhatok hű cselédem ellen — egy zsidót! Bemenvén szobámba, alig bírám előcsalni kedves vizslámat az ágy alól; mert Orbán dressir-órát akarván neki adni, 's az eb jól sejtvén, hogy oktatója jelenleg nem sokkal áll felette, 's majd számos nevelőink' monorjában, bottal pótolandja ki az értés' hiányát, becsúszott a' leczke-óra elől oda, hová az egyensúlyát féltő Orbán nem igen csúszhata utána. De a' legnagyobb balságot ablakomban virágaimmal tevé. Orbánomnak tudnillik szokása vala ittas korában lenni legszolgálatosabbnak, vagy hogy serény készség által bizonyítsa be józan voltát, vagy hogy hűségével engedékenységre birja hibája iránt uraságát. Illyenkor hivatlan jő, megy, bizatlan tesz, végez 's balság éri nála a' balságot. Most eszébe ötlött, hogy kertészségével lepjen meg, 's minthogy némelly merettebb szekfűszálaim kötetlen hagyva, csak karóik mellé támasztva állának, ő megkötözgeté azokat; de egek, milly boszúságomra! kit kék czérnával, kit kóczfonallal, kit más egyébbel akaszta meg; nevezetesen „gothai herczegnő" szekfüvemet, különösen kedveltemet, miután motozó kezével annak egyik legszebb bimbaját letöré, épen olly nemű madzagdarabbal köté meg, mi inkább vala mindenkinek másnak, mint egy dámának, ajándékúl küldhető! Oh Orbánnak ittas gondolatja!

Azzal büntetém meg a' fiút, hogy le kelle neki azonnal fekünni, mi, ittas korában még egyszer olly élénk becsületérzetét igen szokta bántani; mivel ez által éber munkákra haszonvehetlen lom-embernek lőn általam bélyegezve. Magam elhányván Orbán' kötelékeit, színes szalagokkal kötözém meg szegfüveimet, 's góthai herczegnőmet, mint illik, rózsa színűvel; mert hiszen a' színben látjuk boldog szerelmünkben a' világot, melyet a' fekete szinben járók, pislogók, siralom' völgyének mondanak!

Éjem nyugtalan vala, 's csak hajnal felé lelék nyugalmat. Ingerkedő vala egész nap a' sors velem, 's úgy akará, hogy szinte éjféli berekesztéseig, ittasok garázdálkodjanak körűlem. Majd müves-legénycsoport ordítá ablakom alatt műhelyi nehézkes danáját, majd sovány guitarre-accorde mellett próbálák parlagi dallosok scálájokat, majd részeg kurjongatások, veszekedések, kicsapongások riasztának fel szunnyadtaimból — egy szóval felforgatva volt utczám' nyugalma, 's nem különben zajlott az, mintha tébolyodtak törtek volna ki tornyuk' rekeszeiből térére!

Elmerűltem gondolatimban, terveimben a' felől: miként lehetne bedugni forrását pór

népünk 's cselédségünk e' rohanó sülyedésének? Minden új terv' villanatánál ezer gát tolúla elömbe, 's nem bírék jöni tiszta fogalomhoz.

Boszúsan hagyám el éji ágyamat, de annál derültebben, mint tiszta egen a' nap, miután előzött estvén tengerbe bukott volt, jelent meg szobámban Orbánom, parancsomat várandó. Komolyan jártatám meg rajta szememet, mire ő a' magáét bűntudatosan lesüté. Kérdém: mennyie van még meg tegnap reggel kivett béréből? 's elszörnyedék a' kimondott csekélységre. — 'S ez már folyvást így menend Orbán? kérdém, szánó megindulással téve vállára kezemet: 's nem szándékozol egy forintocskát is félre tenni egykori öregséged' gyámoltalan napjaira? Vállat voníta kezem alatt Orbán: minek tens uram, így szóla fél hangosan, próbáltam én azt is; kiadtam egykor húsz forintot a' sógoromnak, máskor harminczat mostoha bátyámnak, 's mind e' mai napig tartozik pénzemmel mind kettő, kamatúl pedig a' méreg boszúságot kapám tőlök. Így legalább néhány jó napot csinálok magamnak megszolgált béremből.

Oh népnevelés! jó napnak nevezi észvesztő ittasodását, melly alatt ember és állat bujdoklanak előtte!

A' csínos Nánika nyitá be ajtómat, szekfűszálamért küldetve. — Kedves lányka! így szólék hozzá, átnyújtva neki a' virágcserepet, tegnap rosz szemem zavarba hozott, 's tán feddést is vont reád, fogd tőlem kis kár pótlékúl e' néhány huszast. Nánika hálásan visszaadá kezemre azon csókot, mellyet tegnap én bigygyeszték vala az övére. — De jó lányka, folytatám megcsipve Nánika' állát, szavamat; ne vedd rosz neven, a' tegnapi tévedésnek egyedűl magad valál oka.

Elsáppadt szavaimra szegényke, majd pír futá meg arczait.

Látod — te egy kissé — megengedj — nem akarlak sérteni — piperés vagy szegény szobaleánykának.

Nehezen és sajnálva sajtolám ki magamból e' kegyetlen szavakat, mellyek egy pár szép szemnek ellenében, valóban hősi elszántságot kivántak. De már kitörvén azok egyszer belőlem, könnyebb vala ezeket vetnem utánok: sajnálnám, ha huszasaimat is pipere vinné el tőled, szép Nánika! Te csínos vagy tiszta szegény ruhában is; 's hidd meg, a' pipere nem hű szolgálója, hanem hűtlen keritőnéje a' szépségnek!

Nánika lesüté szép szemeit 's könyek tolódának azokba. Két évi bérem álla megzsugorgatva, volt uraságomnál kamaton, tens úr! így szóla elnyomott hangon a' leány, 's midőn vissza kivánám azt, mert a' megigért kamatokat nem kapám, majd vereség lőn kifizettetésem. Egy pár hitvány ajándék-rongy, reám fogott törések, károk, veszések, tetszés szerint beszámítva, csaknem haladák bérkövetelésemet. Igy legalább enyém, mit reám raggatok, kivált most, midőn épen jegyben járok —

Tehát menyasszony? kiáltám örvendve, 's még egyszer merítém kezemet húszasok után zsebembe, hogy menyasszonyi ajándékomat nyújtsam a' szegény lyánykának, kit a' legundokabb gazság, a' bér-elfogás' égre kiáltó gazsága annyira megkárosíta; de ha a' Tisza' és Duna' közét én birnám, kétségtelenül legalább egy pár házhelyet fogtam volna ajánkékozni derék menyasszonyomnak; mert panaszával egyszerre felnyitá szememet, 's tisztába hozá zavart ohajtásomat.

Meg van, barátom! kiáltám belépő Kegyesimnek elébe. Tudom immár: mi leghatalmasabb ellenszere azon pórnépi és cselédségi süllyedésnek, mit naponként, de tegnap szembetünőleg tapasztalánk!

Kétségkivül mértékletességi egyesületek, nem-e? kérdé barátom.

Korántsem! felelém; mit tenne hazám bő borával, buzájával? 's ez személyes érdek inkább, mint ország' közérdeke; mert csak egyeseknek 's ezt is inkábbára tehetősbeknek testi erőbeli nyereségét tárgyazza; ámbár ezeknek is ellenzője lenni nem kivánok. De a' mit e' részben hazámnak ohajtok, az egyéb, az fő és közönséges kulcsa fogna lenni szorgalmának, erkölcsi gyarapodásának, főbb rendek' nyugalmának, 's egész hazám' egykori virágzásának! Ez barátom — a' takarék-bankok, takarék-fiókok.

Nem rosz, barátom, nem rosz, szóla Kegyesy; de úgy tetszik, egy kissé fenn szabod ezen takarék-bankok', fiókok' becsét. 'S most ostromlani kezdé ezeket. Szavaiból mind inkább sejtém, hogy e' bankok' irányát, alkotását nem ismeri, 's az élet-időkhöz 's em-

berkorokhoz szabályozott évpénzek' fiókjaival zavarja össze.

Csalatkozol fogalmaidban, barátom, mondám, az én bankjaimnak más az irányuk. Ezek a' végett alkottattak Angliában 's több helyein Németországnak, hogy a' szegényebb sorsuaknak, már tíz forinttól kezdve, csekély tőkepénzecskéiket kamatozásra elfogadják. Nézd barátom, a' tegnapi tót-verő kocsis, a' fetrengő Lazarónik, az én szerencsétlen asztalosom, Orbánom 's e' kedves lyányka, mind azon egy forrásból boldogtalanok, tudnillik, hogy biztosan ki nem adhatott keresményöket elfecsérleni valának mintegy kénytelenek. Ezen bankok, fiókok, csaknem magokban is elégségesek fognának lenni, jó szerkezet mellett arra, hogy köznépünknél a' szorgalom' szikráját felgerjeszszék 's jótékony lángra gyujtsák; a' szorgalom pedig szülő anyja a' nemzetek' jámbor erkölcsének.

Nemes lánggal helyeslé szavaimat Kegyesy, egyedűl tervem' nehézségei 's fiókjaim' alkotása iránt tön ellenvetéseket.

Nem aggódom ezen, barátom, felelém szokott hevemmel; bankjaim, fiókjaim' fogalma nem új immár a' külföldön, 's így ezeknek már másutt létező legczélirányosabb alkotását körülményeinkhez alkalmaznunk nem leend nehéz. Öt forint fizettessék-é a' szegénységnek száztól, 's a' hatodik az intézet' szükséges tisztviselőire fordíttassék? vagy nemes keblű emberbarátok adják össze vármegyékben, városokban magokat, e' végre biztosító alaptőkéket alkotandók? hazámfiai' nagylelkűségétől függend. 'S barátom, nekünk, kik olly büszkék szeretünk lenni nemzetünkre, szabad-e csak egy perczig is kétkednünk: hogy e' nemzet, melly dicső vala mindenkor harcz-mezőn, 's otthon gazdag polgári erényekben, ne bírna szűlni forró barátokat is az emberiségnek?

Nem, barátom! kiálta Kegyesy, keblémhez szorítva keblemet; úgy áldjon ég, egy perczig sem kételkedem!

'S mi kettecskén — mert többen az érdekelt cseléden kivűl a' szobában nem valánk — mi kettecskén, pénzben, mint szokták mondani, szegény ördögök, de jóakaratban, ember- 's honszeretetben, mint nem szokták, 's magáról tán nem is illenék mondani, dús angyalfiúk, kezet nyújtánk egymásnak, hogy a' takarék-bankok, fiókok mellett, keblünk' teljességével harczolandunk, pártolásra szólítva fel minden alkalommal mindenkit, kinek keblét a' két hazában hon' 's emberiség' java hevíti.

'S ím én már teszem —

Fáy András.

Serveto Mihály' nézetei

a' lélek' valójáról, helyéről 's az agy' egyes életműveinek működéseiről.

Serveto Mihály, tanúlt orvos, a' spanyol földön született 1509ben. Először a' jogtudományra adta magát, de minthogy ekkor ütötte fel fejét a' reformatio, ő is hajlék ezen vizsgálatokra. Nem csak a' római egyházat hagyta el, de a' reformátoroktól is eltért sz. háromságróli tanitmányával. Németországban akará véleményét terjeszteni, hol 1531-ben „De trinitatis erroribus" czimű könyvét ki is nyomatta. Két későbbi, ugyanezen tárgyról irt munkáiban ismételte nézetét, 's eléggé bátor volt magát megnevezni, nem tartván, hogy olly időben, midőn véleményszabadság volt hirdetve, ezen szabadság veszélylyel volna összekötve. Németországból Lionba 's innen Párisba ment orvostudományt tanulandó. Vitatkozásokra való vonzalma a' párisi orvosokkal csakhamar komoly czivódásba kerítette, írt is egy védbeszédet, de a' melly a' parlament' parancsára elnyomatott. Rosz kedvvel tért vissza Londonba, hol a' két Frellon' könyvnyomó intézetében mint corrector dolgozott. Itt akadt össze Palmier Péter viennei érsekkel, a' tudós férfiak' nagy védőjével, ki őt magához hívta. Kalvin ezen időben a' genevai egyház' elnöke volt, 's Servetóval, kivel Párisban ismerkedett meg, levelezett, hogy őt nézeteitől eltérítse. Ez olvasta Kalvin' munkáit, de nem találta azokat képeseknek véleménye' megczáfolására. A' levelezést még is folytatta, 's Kalvin' véleményét kitudakolandó, három tételt küldött Lionból hozzá. Ez nyájasan felelt, amaz a' felelettel megvetőleg bánt, Kalvin felindult, mocskolódásokra került a' dolog, 's így engesztelhetlen harag támadt köztök. Kalvin nem épen tisztességes eszközök által Servetónak néhány iratait kezébe játszotta, 's

hozzá intézett leveleivel Viennebe küldötte, minek az lön következése, hogy Serveto az érsek' parancsára fogságba tétetett. Innen kiszabadúlván Nápolyba szándékozott, hol orvosi tudományának gyakorlása által olly hírt 's nevet remélt megérdemelni, millyenre Viennében szert tett. Gondolatlanúl Genevának vette útját, hol Kalvin megérkezését a' felsőségnek legott tudtára adá. Serveto fogságba esett, eretnekséggel 's istenkáromlással vádoltatván, törvénybe idéztetett. Bajosan szedethettek össze a' vádak három nap alatt irataiból. Kalvin fogságában megkereste, de véleménye mellett állhatatosan megmaradván, magára hagyta. Octob. 17. 1553. máglyára ítéltetett. És bár az egész genevai felsőség részt vett ezen ítéletben, még is azt egyenesen a' Kalvin' nyakába tolták, minthogy az ő ingerlésére történt. Serveto éleselméjű tudós férfi 's az orvostudományban is járatos volt. 1553-ban világot látott „Christianismi restitutio" czimű könyvében már a' kis vérkört, vagy az egész vértömegnek a' tüdőüt- és vérereken keresztüli forgását leirta. E' munkájából akarunk itt némelly nézeteket a' lélekről röviden közleni.

A' lélek, mond S., olly állomány, mellyben két lényeges alkatrész — aetheri és elemi — egybe van kötve. Az aetheri alkatrész mennyei természetű, 's isten lehelli emberbe, és a' lélek azon pillanatban kezdi létezését, midőn a' már előbb elkészített testbe amaz isteni pára belé fúvatik, melly a' születés utáni első légszivásokkal történik. Minthogy a' méhanyában semmi lehelésnek nincsen helye, és a' magzat míg abban lakik csak az anyának egy része, ezen idő alatt nem is saját — hanem csak az anya' lelkével él, a' mennyiben az anya a' köldökütereken át szünetlenül életszellemmel látja el. A' léleknek elemi alkatrésze földi természetű és mintegy világító gőz, mellyet a' lehetségig finom és tiszta vér párolog ki 's választ el, és a' mellyben a' három magasb elemek — víz, lég, tűz — a' legbensőbben egyesülvék. — Az életszellem (Lebensgeist) legközelebb a' szívben (mit Serveto az állati meleg' forrásának 's az akarat' helyének tart) és az üterekben lakik. A' vérből származik az, midőn a' vér a' belehelt levegővel a' tüdőkben összevegyűl, 's a' szív is sajátlagosan hatván rájok. A' bal szívpitvarból ezen életszellem a' testnem minden ütereiben eloszlik. Mint könnyü test magasra emelkedik fel, 's jelesül az agy' alapján fekvő edényhálóban még inkább kidolgoztatik, és midőn az agyhoz, az értelmes lélek' lakhelyéhez jut, lélekszellemmé kezd változni. Itt a' legfinomabb edényekben és hajszálüterekben, mellyek az edényfonatokban fekszenek, újra tökéletesbedik. Az ütérfonatok az agynak legelrejtettebb részeit is áthatják, 's az idegek' eredetéig nyomúlnak, hogy azokkal érzési és mozgási tehetséget közöljenek. Valamint a' tüdőkben, a' vérnek üterekből vérerekbe való átmenténél, sajátnemű edények — félig üt-, félig vérerek — vannak jelen, úgy van ez az üterek' idegekbe átmenténél is, hol szinte sajátnemű edények léteznek, mellyeknek borítékjaik magoktól az agykérektől képeztetnek. Ezen edények és ütérfonatok a' lélek' közvetleni helye. A' puha agyállomány nem lehet annak helye, minthogy hideg természetű és érző tehetséggel sem bir; sőt inkább amaz edényeknek puha aljazatúl szolgál, hogy szét ne szakadjanak, akadályozza továbbá a' lélekszellemnek (Seelengeist) elgőzölgését, és ennek tüzét, hideg természeténél fogva mérsékli. Épen olly kevéssé lehet az agygyomrok' üregtéreit a' lélek' lakhelyének tekinteni, minthogy ez a' vérben foglaltatik, edényeken kivűl pedig semmi vér nem kereng. Az agygyomrok legközelébb az agynak kiürítendő anyagjait fölveszik, 's a' szájpadláshoz és orrlyukakhoz vezető csatornákon át kiürítik. Ha azok meggyülemlenek, gutaütést, nyavalyatörést és hasonló betegségeket szülnek. De a' rostacsonton által belehelt levegő is az agygyomrokba nyomúl, 's az edényektől felvétetik, hogy a' lélekszellemet megfrisítse, a' mennyiben a' lélekmunkásságok illy megujítás nélkül, mint minden földi tűz elaludnának.

A' lélekmunkásságok különfélék, a' különböző agygyomrok és az azokbani érfonatok' minősége szerint. Azon levegő, melly a' rostacsonton át az agyba jut, legközelebb az oldalsó gyomrokba hat, és itt az érfonat' legfinomabb edényeitől beszivatik. Ugyan ezen edényekhez vitetnek az érzékidegek által a' kültárgyak' benyomásai, mint világos képek. Ezen oldalsó agygyomrok következőleg a' köz érzésnek, az általányos eszmé-

lő tehetségnek, és a' képzelő erőnek helye; itt kezdődnek már a' nyert képek is összetétetni. — Innen a' levegő a' harmadik üregbe nyomúl, melly az egész agynak legfontosabb életmüve. Itt lakik a' léleknek tisztább része, melly most istentől beoltott eszmék' alkalmával, a' már észrevett képekből hasonzásnál fogva újakat teremt és rendez; visszahajtás által fogalmakat nyer, azokat elválasztja és megkülönbözteti, itéletet hoz rólok, 's így a' tiszta igazság' elérésére törekszik. Ezen agyüregben nagyobb érfonat van, 's nem olly sok üres tér, mint a' többiekben, és inkább lehetne menetnek mint üregnek nevezni. De nincs is olly nagy térre szükség, mivel a' lélek' nemesebb részétől nem sok kiürítendő anyagok gyülemlenek meg. A' halántéktájakon a' mélyebb gondolkodáskor való erősebb érverés, 's a' hallásnak mint a' sajátlagos tanúló érzéknek közelsége is oda mutatnak, hogy a' lélek' helyét itt kelljen keresni. Végre a' harmadik agygyomor működései által sokszerűleg megvilágosított lélekszellem a' negyedik gyomorba jut, melly az agyacsban fekszik és az emlékezet' helye. Itt a' lélek' tartózkodásához rendelt edények erősebb falazattal vannak ellátva, hogy az emlékezetre bizottak annál jobban megtartathassanak. De a' fogalmak és előterjesztések épen nem tapadnak ezen falakhoz, sőt inkább mint világító képek magába a' lélek' állományába, mint anyagi aljazatba vannak letéve. Az edények most a' gerinczvelőbe és idegeibe folytattatnak, 's a' testnek minden izmaihoz mozgási tehetséget visznek; a' mennyiben itt a' lélekszellem mintegy minden irányban kisugárzik.

Soltész János.

Epigrammák a' gör. anthologiából.

Diána' ephesosi templomára.

Láttalak én Babilon' szekerútas kőfala, téged;
'S tégedet Alpheusnál, istenek' atyja Zeüs.
Mausol' sirhalmát, a' függő kertet, Apollon'
Ércz-képét, az ezer-munka-emelte gulyát.
Artemis' épületét Ephesosban láttam utószor,
És az előbbi csodák' hat neve semmibe dőlt.
Nem csak ezek. Te felelj, oh nap: ha kiveszszük olympot,
Lát-e dicsőbb alakot messze-sugáru szemed.

Anacreon' sirja.

Ittál, 's ez vitt a' temetőbe, Anacreon. „Ember!
Bár ne igyál csöpet is, még is alá jösz ide.“

Medea' képére.

O, ki vegyíte dühöt képedbe, ki fösthete téged
Itt is barbárnak, colchisi szörnyü leány!
Hisz mindig fiakat gyilkolnál. Úgy-e hogy ismét
Glauke adott, avagy egy másik Iason, okot?
Sűlyedj el, vérszomjuhozó: mit szörnyeteg elméd
Forgat, még az ecset' rajza is érezi azt.

Eros' gyógyszere.

Mit sirsz, o szerető? Azt gondolod, a' te könyedtől,
Mellyet alápergetsz, elcsilapítod Erost?
Jobb ha bizony bele nyulsz doboz erszényedbe. A' tenger
Szülte meg e' lángot, 's benne sem alhata meg.

Anyamás.

Automelinna van irva. Imé, a' kellemes arczú,
Melly szeliden látszik fölmosolyogni reám.
Anyja szakasztott illyen volt a' lánynak. O millyen
Szép, mikor a' gyermek' képe szüléire üt!

A' rab-tücsök.

Mellyet lábaival köte a' szögletbeni kis pók,
A' szövet egy tücsköt tömkelegébe fogott.
Láttam az ártatlant szomorún vergődni nyügében,
'S lelkem iránta meleg szánakozásra hevült.
Rögtön eloldoztam rablánczát, 's útnak eresztvén:
Menj — mondám — és légy, Múza' cseléde, szabad.

Szabó István.

Eltünt remény.

Kietlen puszta életem,
Jelenje éjsötét.
Fölébe barna föllegár
Teríté szőnyegét.

Az élet' hosszu sikterén
Csontok fehérlenek,
Mint dúlt szerencsém' romjai,
Ott szerte fekszenek.

Az elszórt csontokat megyek
Tetembe gyüjteni,
Beléjök forró életet
Kivánok öntení.

Nem lelkesül a' csonttetem,
Csak puszta váz marad,
Mert nincs remény és nincs öröm,
Mi testet, lelket ad.

Sujánszky.

A' polgárlyány.

(vége.)

Éjfél után, két negyed egyre, két ember a' posztós' kőfalához vigyázva lajtorját támaszta. Először is Giuseppe mászott fel, vizsga szemekkel tartva mindent 's olly ügyesen hogy csavargónak is becsületére vált volna, tőrével az ónba foglalt kis ablakkarikákat kiemelé, 's Jutta' hálószobájába nyomult, mit lámpa világított; Estaniang követé őt azon uton; örömében magán kivűl a' fekhely előtt megálla, hol a' szűz álomba merűlve nyugodott.

„Végezzük — szóla Giuseppe — az idő repűl, menjünk hamar, vagy én többé semmiért jót nem állok".

„Igazad van, menjünk hát".

Giuseppe, a' fekhelyhez közelítve, a' takarót, mit Jutta magára húzott, vigyázva levoná, fejére takarót boríta, mellyet már több illyes szolgálatra használt, 's mielőtt azon zavarból, melly csendes álmot követni szokott, felocsódhatnék, kezét lábát megkötözé. Újra magához jövén, kiáltani 's a' fekhelyről felugrani akart, de hiában, ájultan és segédtelen rogyott a' földre. Két perczczel később a' két leányrabló lemászott a' falon; de Jutta' szájáról a' takaró szerencsésen elmozdult, 's hathatósan kiálthata segélyért; mellyre a' sz. Pál-toronyi őr elkiáltá magát: „Fegyverre!"

„Átkozott; — monda Giuseppe — siessünk, fussunk, vagy menthetlenűl végünk van!"

Alig léptek a' földre, már is a' zsákutcza' szögletén fegyveres emberek jelentek meg, 's előlök minden menekvést elzártak. „Markold vasadat — parancsolá Estaniang halkan — 's mutassuk meg e' kamaszoknak jó fegyvereink' élét, mielőtt többen nem lesznek. Tribert és Gervais! vigyázzatok e' kedves gyermekre, 's mi többiek öten emlékezzünk a' beneventi napra."

„Ki vagy?" kiálták a' város' szolgái.

A' csata elkezdődött. A' gróf a' két elsőt, kik őt meg akarák fogni, földre teríté; emberei is szintolly vitézül harczolának mint ő, de közűlök egy igen megsebesült, sok vért vesztett. Giuseppe vállára veté őt, 's mind félre vivő utczákba futának, üldözőiket elámítandók. Az éj igen homályos volt, futásokban semmi akadályra nem bukkantak, 's a' gróf' lakára szerencsésen elértek. Jutta mély ájulásban feküdt, a' szolgák urok' ágyára tevék, 's Estaniang parancsolá nekik, hogy a' védelemre minden előkészületeket megtegyenek.

Azonközben a' szegény elrablott újra föleszmélt kábulásából; szemei a' grófot találák, ki előtte térdelt, 's fehér kis kezeit csókokkal fedé.

„Jézus! hol vagyok? — kiálta — atyám ... anyám ... nagyságos úr..."

Hirtelen eszébe jött ismét minden, mi vele történt.

„Árulás és istentelenség, uram! Ön engem atyámtól gyalázatosan elrablott, és én most..."

„Az én házamban vagy; éltem' angyala, szeretett Juttám, csendesedjél. Imádlak téged, eddig minden hódolt akaratomnak, ne légy te egyedűl siket kéréseimre!"

„Uram! oh uram! könyörüljön rajtam, én alacson rendű szegény leány vagyok. Minek néz engem ön, hogy meg akar becstelenítni? Gondolja meg, még tegnap vendég volt atyám' házában, még tegnap az atyám' asztalánál evett; azért akarja leányát tőle elrabolni?"

„Csendesedjék haragjában, szép kisasszony! Én szeretem kegyedet. Kegyed tegnapra emlékeztet; tegnap majdnem megvallám kegyednek szerelmem', 's arcza' pirosságából látám szavaimon meg nem botránkozását."

„Gondolja meg a' gróf erőszakoskodása' következéseit. Mit tenni merészlett, halált érdemel; vagy nem tudja-e, hogy rysseli polgárnő vagyok?"

Ah! mit gondolok én kegyed' otromba pimaszainak haragjával, csak jőjenek 's támadjanak meg, tudom én magamat védeni. Ostromoljanak inkább forma szerint, mintsem megadjam nekik magamat. Egyébiránt én gróf Lastic Estaniang vagyok, a' legrégibb nemzetségü nemes Auvergneban, semmi közöm polgárságtokkal."

„Ah nagyságod! még egyszer esedezem, bocsásson bántatlanúl, még talán van idő rá. Nem olly városban van nagyságod, hol a' nemesi rend magának szabadtetszési jogokat

vehetne, 's azokat kénye szerint űzhetné. Most a' flamandiaknak közepette van, kik nőiket 's gyermekeiket férfiasan tudják védni, 's kik némelly harczban lovagokat 's apródokat vertek agyon. Az én atyám polgár, 's az ő jogai 's szabadságai mint leányát engem is illetnek. Engem bátorságba helyezni az egész polgárság kötelessége. A' városi helytartó mindenikünkért őrt áll. Reszkessen nagysád! lovasai önt nem sokáig védhetik, ha az egész város esküdtei' felhivására fölkel, ha fölfegyverzetten jő, nagysádat számadásra vonják."

„Daczolok velek, 's törvényeiket lábbal tapodom. Azon kivül nem is látott senki, senki sem tudja, ki ragadt el téged, ki jöhet hát segítségedre? Te az enyém vagy, neked az enyémnek kell lenned..."

„Tartózkodjék uram! csókjai leányi becsületemnek rágalmak 's mocskok. Isten a' bizonyságom, csak törvényes férjemé kivánok lenni, tartózkodjék, a' boldogságos szűzre, 's minden szentekre, anyjára, lovagi becsületére kényszerítem!"

„Az enyémnek kell lenned, — kiálta vadon a' gróf — az enyémnek, ha bár ..."

„Nem esdeklem a' grófnak többé, szabadítóim közelgetnek, hallja-e, a' harangok kongnak, a' vészharang pedig a' rysseli férfiakat fölébreszti, 's így a' polgárság' hatalmában van."

Estaniang kibocsátá őt karja közűl, melylyel átkarolá; önkénytelen aggás fogá el. Hallá a' harangok' lármáját, az úteán zajt vett észre, melly nőttön nőve lakához közeledett; fegyverzörgés élénkebben hangzék, fáklyák világíták meg a' tágas helyet; házát körűlkerité.

Jutta az ablakhoz ment: „Látja a' gróf e' fegyveres sokaságot, melly minden pillanatban növekszik 's egyenest ide tart? Nézze, középett vannak az esküdtek, ott jő már a' városi helytartó; ne bátorkodjék ellenök szegűlni, ha életét szereti."

„Nagyságos úr! — kiálta Giuseppe a' szobába rohanva — mit tegyünk? A' vérnyom Gervais' sebéből ide vezeté őket. Minden ellenállás hiában volna; többen vannak két ezernél, 's hailám, mint fenyegetődnek, erdőtörvényöket akarják használatba venni, ha meg nem adjuk magunkat."

„Mit értenek az alatt, Jutta?"

„A' házat akarják felgyújtani, — felele ez nyugodtan — 's nekünk a' lángokban kell elvesznünk."

„Mellyik tartományban vagyunk mi, hogy e' parasztok fejeiket fölemelni merészlik? Hát nincs ez átkozott tájékon semmi úr, semmi parancsoló!"

„De mit tegyünk, nagyságos úr!" vélekedék Giuseppe. „Őrültség volna az egész városnak ellenállani akarni. Lássa nagysád, mint rendezik magokat e' dühösök zárt rendbe."

A' vészharang' megkondulásánál 's „fegyverhez" kiáltásnál, a' fáklyák' fényénél, mik csakhamar minden útczát megvilágítának, a' fegyveres polgárok sorral, mint elérkeztek, zászlóik alá állának. Az esküdtek középett voltak. Az egész csoport tele volt azon név nélküli érzettel, millyent erős lelkekben csak véres gyalázat gerjeszt. A' városi-helytartó mellett álla Jutta' atyja, korossága' daczára is a' többivel egészen egyformán fölfegyverkezve.

A' városi helytartó az ajtóhoz egészen közel menve hangos szóval imígy kiálta:

„Mi Ryssel város' helytartója, a' mi kegyelmes flandri grófunk', 's a' jó Ryssel város' esküdtei 's polgársága' nevében fel hívjuk kegyelmedet, Estaniang lovag, gróf Lastic, tisztán és szüzen, mint elrablotta kegyelmed, Leseur Juttának, a' mi városunk' polgárnéjának, és Leseur polgár' és mester' leányának visszaadására; ha ezt ellenben cselekedni vonakodik kegyelmed, mi őt, kezünkben fegyverrel, visszahozzuk, vagy kegyelmedet a' lángokban elveszítjük, a' mi jó törvényünk szerint!"

„Jöjön, Jutta szűz! — monda Estaniang — én kegyedet úgy akarom visszaadni, mint elrablám. Nincs más mód e' gonosz kelepczéből szabadúlni; volnánk csak a' szabadban, meglátnók.... hanem itt, e' pór csapat ellen, bizony legjobb az embernek magát megadni."

Leméne, Jutta 's Giuseppe követék őt, az ajtót kinyittatá, mellyet lovasai elzárták, 's a' városi-helytartó elébe állván így szóla: „Uram! városi-helytartó! Én kegyelmednek e' szüzet tisztán adom viszsza, mint elhozám őt."

„Úgy is kell, uram! Hallottátok! — kiálta a' sokasághoz fordulva — Jutta polgárnő' becsülete sértetlen maradt. Most uram! Leseur mester, Jutta' atyja elleni vétekből megtisztítád magadat; hanem a' polgárok' részéről még fogva marad kegyelmed, kiknek közönségét egy szabad szüz leányban igen megsérté. Kegyelmed hát városunk' nevében foglyom. Fegyverezzétek le őt!"

„De hisz én nemes vagyok és lovag, Franczia-ország' királyától ide kuldve..."

„Nincs kegyelmed követi czímmel felruházva; — kegyelmed azt hiszi, hogy lovag; de ha mindjárt a' flandri gróf' fia volna is, rablott kegyelmed 's erőszakot gyakorlott, 's így csak polgári törvényszékünk adhat kegyelmet. — Cselekedjetek, mint parancsoltam, fegyverezzétek le őt!"

*

Egy hét múlva, a' vásártéren, gróf Lastic Estaniang' feje bakókéz által esék le.

Jutta a' Beguinklastromban mint apácza halt meg.

Perföldy.

Magyar játékszíni krónika.

Octob. 29. Harmincz év egy játékos' életéből.

Oct. 30. Vallomások.

Oct. 31. Montecchi és Capuletti párt. Déríné ma lépett fel utolszor Romeo' szerepében. Játék közben többször hivatott és egy nyomtatott valamivel is üdvezeltetett, mellyet alkalmasint csak szerzője fog verseknek tartani. Ha már akart valamit ezen nyomtatvány' készítője, megkérhetett volna magánál ügyesbet. Dérinének a' magyar színészetben több érdeme van, mint azt olly szegény sorok kifejezhetnék. Ő volt a' magyar operának sok éveken át, mostohább időkben, mint a' jelen, csüggedetlen ápolója, fenntartója. És sokan, kiket ma gyönyörrel látunk a' színpadon, az ő példájára buzdultak fel, az ő nyomain léptek a' magyar színészeti örömekkel és keservekkel gazdag pályára, 's az ő bucsúzása egy tehetséggel biró alkalmi költőnek jó tárgy fogott vala lenni.

* * *

Novemb. 1. Peleskei notarius. Az előadásra nézve jobbára azok észrevételeink, mik előbb, 's ohajtásunk, hogy e' kedvességet nyert színdarabot, mennyire lehet, színészeink, szorgalom által emelni ügyekezzenek inkább, mint csökkenteni. Az illyen darabnál is mellőzhetlen feltétel marad, a' szerepet jól tudni. Múltkori birálatunkban azon igazítást teszszük a' darab' meséjére nézve, hogy előbb a' haramia jelenet jő 's azután a' juhásztanya; továbbá, hogy Gvadányiból a' fő characteren kivül csak annyi van véve, hogy Zajtay Pestre megy janitorságért 's bikákkal 's vasas németekkel vesződik útjában. Nézők nagy számmal.

Nov. 2. A' színház zárva.

Nov. 3. Benyovszky. A' műről már elmondók itéletünket. Az előadás a' jobbak közé számítható, különösen kedves alakká varázsolta Lendvayné Afanaziát; Lendvay igen csínos Benyovszky volt 's megmenthetetlen szerepét, igen helyesen, minden zaj nélkül vitte, melly ez által kevesbbé bántó, mint különben. Stefanovot Bartha sok érővel adá. ***V.***

Nov. 4. Tékozló. — A' franczia chevalierből igen helyesen Ritter von Berg lett; de László csak az volt most is, mi a' minap. Neki a' német szivbélyeg' azon vonásait kellett volna, a' szerep' rendeltetéséhez képest, torzítani, mellyek arra leginkább alkalmasok, a' zaj közt is magába szálló elvontságot és érzelgést, 's ezeket arczbeszéd és hanggal kiemelni; de e' mellett 's minden affectált beszéd mellett is az értelmességre ügyelni. Mit ér nekünk a' világ' legjobb szerepe 's legjobb játéka, ha feszitett figyelmunk mellett is nagy ügygyel bajjal alig értjük ötöd részét a' mondottaknak? — Lendvay (Vízi-Flottwell) az első két felvonásban jobb volt Fáncsynál, ő jobban mozog parketteken, 's a' noblesst nem a' lábak' csoszogásába helyezteti; de a' harmadikban emez jobban előtüntette nemes természetét az elnyűtt köntösből is, 's benne valami tiszteletet parancsoló volt, mi Lendvay' leverettségében egészen hiányzott. — Szerdahelyi (Bálint) bensőbb volt, mint először, 's nevezetesen azon jelenetben, hol régi jó ura felett feleségével összekoczczan, kijeleltebb a' küzdés, valóbb az indulat' hullámzása. Sokszori taps jutalmazta e' szorgalmas színész' iparkodásait. ***S. F.***

Nov. 5. XII. Károly Rügen' szigetén.

Egyveleg.

A' nagy sors-szám. — Az angol status-lotteria huzaték, mellynek fő sorsa most száz ezer font sterlinget vagy is mintegy egy millo pengő forintot nyer. Minden sors kijött már, kettőt kivéve, mellyek' egyike a' fő nyereséget kapja meg, a' másik semmit. Ekkor egy angol igy kiálta a' huzókhoz: „Megálljatok!“ És azt nyilvánitá ki, hogy a' két sors közül az egyik az övé, 's kéré, nevezzék meg neki a' még nem huzott másik sors' tulajdonosát, hogy ő ennek ajánlatot tehessen, mi szerint a' huzást mellőzzék el 's a' fő nyereségen osztozzanak. A' jelen volt fő gyűjtők főlüték jegyzékeiket, mellyek szerint a' másik sors' tulajdonosa egy bécsi banquier volt. Az angol kéré a' lotteria-igazgatóságot, hagyjon föl addig a' húzással, míg a' banquier-nek megteszi az ajánlatot. Kérése teljesült; ő pedig sietve utazott Bécsbe, osztási tervével. A' banquier nyugottan hallgatá az ajánlást, sajnálkozott az angolon, hogy olly alkalmatlanságot szerze magának 's kinyilatkoztatá, hogy a' lotteria' utjába állani annyi, mint szerencséjét elrontani. Törvényes nyilatkozást állita tehát elő, hogy ő a' lotteria' rendes tovább huzását kivánja 's ezzel haza küldé az angolt. A' lotteria huzaték 's a' sors, bár többnyire az angolnak kivánták, a' banquiert találta. Az angol nem csak az ötven ezer font sterlingtől esett el, hanem az elveszett úti költségen kivül a' késedelmezés' kamatjait is meg kellett a' rendes huzási naptól fogva fizetnie.

Jules Janin, a' Journal des Debats' hires feuilletonistája utolsó olaszországi útjában történetből két sorsot kapott egy lotteriához, mellyben egy Lucca melletti kastély játszaték ki. Sem számára, sem a' kastélyra nem gondolt, midőn egyszerre azon hivatalos jelentést veszi, hogy a' várat megnyerte. A' „Lazzarini“ villa, mint hallatszik, többet ér 150 ezer franknál 's birtokosára nemességet is ruház.

Pater Enfantin. Egy franczia hirlap azt beszéli, hogy a' st. simonisták' főnöke, Pater Enfantin, postamester lett a' Párisból Lyonba vivő uton. Hozzá adja még, hogy szorult állapotban van, 's hogy hajdani hitsorsosai évenkénti segedelmezésre egyesultek számára.

Béranger emlékpénzt kap. A' toursi tudományos társaság azt határozá, hogy a' Párisba eltávozó Béranger költőt arany emlékpénzzel tisztelje meg, mellynek becse 2000 frank. Egyik oldalán a' költő nevét birandja e' kör-irással: Tout pour la patrie (mindent a' hazáért) és még Toursba való jövetelének 's eltávozásának idejét. A' másik oldalon ez álland: Les citoyens de la ville de Tours (Tours városának polgárai). — Béranger, mint tudva van, jó ideig egy mezei házban lakott, Tours mellett, legmélyebb elvonultságban 's most barátai' legnagyobb kérésére tér Párisba vissza.

☞ Az 1. számnál és itt adott félivekkel telik ki a' 39. szám.

Az Athenaeumból hetenként kétszer, ugymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy ív; társából, a' Figyelmezőből. minden kedden egy ív. Ara a' kettőnek helyben kihordással, 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boriték alatt 5 ft. 48 kr. cp. Velinpéldányok félévenként két forinttal drágábbak. Évnegyedenként is válthatni példányt 2 f. 30 és postán 3 ftou. Kiadó hivatal Pesten, Zöldfa utcza, 267. szám.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betüivel

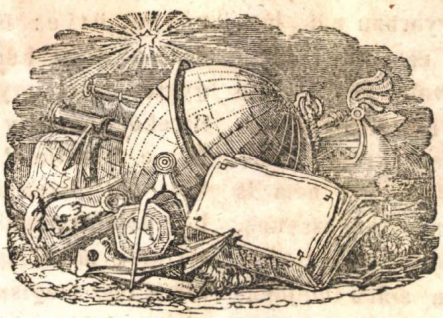

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

MÁSODIK ÉV.

Második félév. **Pest, november' 11. 1838.** **40. szám.**

Tartalom: A' magyar nyelv' tájbeszéde' ügyében *(Mézfalvi)*. — További sürgetés a' hegelismus' tárgyában (***). — Szívem *(Sujánszky)*. — Búcsú *(Beöthy Zsigmond)*. — A' két Foscari *(Lugossy)*. — Magyar játékszíni krónika *(25. és Beöthy Zs.)*. — Gondolatparányok *(Lépey)*. — Egyveleg.

A' magyar nyelv' tájbeszéde' ügyében.

Tornába, édes hazánk' egy igen gyönyörű tájára rendelvén hivatalom engemet, egy olly tájra, mellynek népe eredetét az ősz régiség' tisztes korába felviheti, nem ok nélkül lett szembetünővé előttem a' magyar igék' harmadik személye' használatának más megyéktőli különözése. E' kis és kies megye ugyan is egy a' legrégiebbek közül, mit eléggé bizonyít a' benne fekvő tornai és tornaújfalui egyházak' belső falain találtató régi goth írások' foglalatja, mellyek közül az utóbbi Zaban Diénes nádor' idejében a' XIII. században készült, mint a' fölírás mutatja, kezeskednek továbbá tős gyökeres magyarságáról ellentől vihatlan, sőt több helyen járhatlan bérczekkel, sziklaüregekkel 's boltokkal gazdag vidékei is, mellyek még a' rémítő tatárfutás után is, mint biztos menekvő hely a' vészt szerencsésen kikerült eredeti magyarokat adhattak vissza az elpusztult honnak. Nem föl sem vevést tehát, hanem komoly megfontolást érdemel tájbeszédének némi különzése, annál inkább, minthogy e' különözés több más megyékben is p. o. Borsod' felső részében, Szabolcsban, Gömör' nagyobb vidékén, Somogyban szinte divatozik. E' különzés, mint már említém, áll a' magyar cselekvő igék' harmadik személyének egyszerű 's kurtított kiejtésében, így: ‚adi, lopi, kapi, láti, mondi, szóri' stb. Én eme' beszédkiejtést nem csakhogy helybehagyom, sőt egyedül ezt tartom helyesnek és eredetinek. A' magyar nyelv mint eredeti 's keleti a' keleti nyelvekkel rokon. A' Kőrösi Csomához hasonló tudós nyelvbuvárok, kik több keleti nyelvekkel ismeretesek, minden keleti nyelvekkel rokonosítni akarják. Én azonban, ki ezek közül csak a' zsidót ismerem némileg, csak ezzeli rokonságát tudom, mint melylyel szinte egyezik etymusaiban, két nyelv' atyafiságát nem egyes szavak' 's nevek' hasonlatossága, hanem a' nyelv' belső természetének egyezése mutatván. E' tekintetben a' zsidó is rokon a' magyarral. A' magyarnak is mint a' zsidónak csak három eredeti ideje van: múlt, jelen 's jövő; genitivusa egyiknek sincs, accusativusa 's articulusa mindkettőnek ugyan az, ragasztékaik ugyan azok, főnevei igéktől származnak, igéik' törzsöke a' rosszúl úgy nevezett harmadik személy, 's többnyire három

gyökbetűből áll, p. o. a' zsidóban אָמַר שָׁמַר דָּבַר (dabar, samar, amar) a' magyarban adi, láti, üti stb. A' magyar nyelvnek eredetileg talán harmadik személye nem is volt, mint szinte a' zsidónak 's czigánynak, mit Kóris János olaszi lelkiőr, ki e' nyelvben jártas, bizonyít. — A' keletiek' barátságossága nem is engedte meg, hogy valakit megkendezzenek, — ők mindenkit te-vel szólítottak; a' czigány ma is úgy beszél, a' zsidóban sincs tulajdonképen harmadik személy, mert ha volna, adna annak, szinte mint a' többi személyeknek genust, és csak arra való törzsök volt mint legrövidebb, hogy a' többieket ettől származtassa. A' magyarban is eredetileg csak illyennek nézem én a' harmadik személyt [1]). Csak akkor kezdé a' magyar is használni a' harmadik személyt kendezésre, midőn a' nyugoti népekhez csínosodván kényteleníttetett azt használni, csupa csínos divatból, azért van annyi bajunk a' német Sie kitételével; még mind eddig is nem egészen tetszhetvén akár a' Kegyed, akár az Ön. — A' most több helyeken használt adja, látja, hallja nem egy szó, hanem annyi, mintha mondanánk: adi a', láti a', halli a', vagy az, vagy ő; adják: adi ők, mint ez a' határozatlan módban, midőn mutatást akarunk jelenteni, megtörténik így: látniok, adnia. Így származott a' tornai dialectus' harmadik személyétől az első 's második személy is így: láti, em, om, mintha mondaná: láti enyém, látod, láti ed, láti teed. [2]) A' gyengébb magában hangzóú igékben most is így van ez: szereti, üti [1]) és nem szeretje, ütje: ismét újabb bizonyság, hogy csak a' divat' kénytelensége vitte erre a' magyart, mert ugyan csak Tornában hallottam illyeket némelly divatszellemű parasztoktól: úgy-e szeretje a' tens' asszony, lefektetje az úrfit stb. Ezen kurtított harmadik személy' használatát annál inkább hajlom helyesebbnek tartani, mivel így a' jelentő és foglaló mód köztt lesz megismértető különbség, mi eddig nincs. Adja, látja, jelentő mód is foglaló mód is; így pedig a' jelentő mód lenne: adi, láti, a' foglaló pedig adja, látja, nem ugyan a' felebb érintett láti a', adi a', hanem már a' parancsoló módtól, melly adj, származott ohajtó mód. Kivánnám hát, vajha ez egyszerű beszédmód lábra kapna, vagy ha kivánásom nem tetszenék, grammatice megczáfoltatnék. ***Mézfalvi.***

[1]) Ha egészen visszamegyünk a' nyelv' eredetéré, hihetőleg nem volt sem első, sem második, sem harmadik személy; mert mindezek, mint már kimutatva van, a' személyes névmással összeolvadásból erednek. Azonban hogy az egyszerű harmadik személy mindennek törzsöke 's hogy minden innen származik, azt nyelvünk is mutatja; de a' beszéd' természetéből is következik; mert a' beszélő ember különböztető tehetségénél fogva magán 's azokon kivül, kiket egyenes megszólítás által maga után másodiknak nézett, minden egyebet a' világon valami harmadiknak (személynek csak grammaticai szokásnál fogva mondatik) osztályozott. 'S ha ez társalkodásában talán sokáig nem divatozott is; de elbeszéléseiben bizonyosan. Sőt tán nem hibázunk, ha azt állítjuk, hogy még az első második személyt is csak ennek segítségével volt képes gondolni: Élünk p. o. él-münk-ből állott összve, mintha mondta volna: az a' ki él, münk, vagy mi vagyunk. *V.*

[2]) A' látom nem láti emből származott, hanem lát-em (én)-ből; a' láti már maga is származék, ebből: lát-ü (ő) 's utóbb elváltozva lát-i. *V.*

További sürgetés a' hegelismus' tárgyában.

Előadván Warga János a' múlt évi Figyelm.' II. félévi 25d. számában Hegel' értelmét, Schaller' és saját nézetei szerint: mi, ez előadásra, az Athen. f. évi 21d. sz. következő nehézségeinket tettük ki, fölszólítván egyszersmind barátságosan Hegelt követő honfiainkat, hogy azokat eloszlatni, 's így velünk is, a' Hegel' elmeszüleményei' becsét elismertetni szíveskednének:

1. Mi az a' közvetlen VAN, mellyen kezdve Hegel a' lényegen, és fogalmon fölfelé mozogva emelkedik, az általános gondolat-határozásokra? Lényeg-e az, vagy fogalom? vagy lényeg is, fogalom is egyszersmind? vagy sem nem lényeg, sem nem fogalom?

2. Hol vette magát ez a' közvetlen VAN, mellynek nemcsak létét, hanem szükséges letét is kétségkivül képes e' szükségképeni ismereteket alapító tudomány megmutatni?

3. Csupán dialecticus közvetitéssel hogy állhatelő a' természet?

4. Micsoda elveken alapúl az Aristoteles' dialecticájának lényeges átváltoztatása?

Kérelmünkre, az Athen.' mult félévi 46. és 49. sz. szíves volt Warga János egy nyilatkozást közleni, mellyben említett nehézsé-

[1]) Ebben az értekezőnek tökéletesen igaza van. Az ősi igeragozás bizonyosan így volt: ad-i, vág-i valamint szeret-i, üt-i, 's a' látja, vágja (a' jelentő módban) csak úgy eredhetett, mint a' hibás innya a' helyes inni helyett. *V.*

geinket eloszlatni igyekszik. De mivel azokat, fájdalom! el nem oszlathatta: nagy óhajtással vártuk mind eddig, ha akadna valaki, ki a' csomót nálánál szerencsésebben föloldaná. Minthogy azonban ez, mind eddig nem történt *): a' hallgatás által W. úr' nyilatkozásában, Hegelt követő többi honfiainkat is, megnyugodni, vele e' részben egyet érteni, 's őt talán képviselőjöknek is elismerni vélvén: észrevételeinket arra, magunkat a' kitett kérdésekhez, 's az azokra nyert feleletekhez tartván, rövideden előterjeszteni tovább nem késünk. **)

I.

„A' közvetlen VAN" — mond W. úr — sem nem lény (mert, nyilatkozásában a' lényegét, lénynyel (ens) kívánja fölcseréltetni), sem nem fogalom, hanem fogalommá fejlhetik elvont belső határozásainak kikeresése 's viszonyítása által."

A' VAN tehát nem lény — és annak még is belső határozásai? Hiszen a' mi nem lény, annak, az ősz logicának e' sarkalatos állítmánya szerint: non entis nulla sunt praedicata, mellynek igazságát, mind a' mellett is, hogy ama' logica' becse Hegel előtt igen leszállott ***) talán W. úr sem tagadandja: sem külső, sem belső határozásai nem lehetnek. Különben, ha annak, a' mi nem lény, bár minemű határozásai csakugyan lehetnek: úgy valóban könnyen megeshetik, mit a' misologus Csaplovics' kába embere Spanyol Péter állított: hogy a' senki és semmi egy zsákban egymást megharapják.

„A' VAN" — mond tovább W. úr — „= Minden; és, Minden = VAN. A' VAN = tárgy." Hogy esik már, hogy, például, az ember = VAN = tárgy, és még sem lény; holott a' 726. hasában, sor 25, a' lényt W. úr tárgynak mondja? Hiszen régi axioma: quae conveniunt uni tertio, conveniunt etiam inter se — az axioma pedig csaknem megy ki a' divatból?

Mi tehát itt valóságos ellenmondást bátorkodunk látni. De jaj! megfeledkezénk, az ellenmondásokat megemészteni nem biró gyávákra mi sujtó ítélet mennydörög Hegel' triposából:

> Was für erbärmliche Geberden!
> Und ihr wollt Philosophen werden? —
> Die Philosophie, die ist das Harte,
> Keine Schärfe bleibt da ohne Scharte:
> Müsst euern Wiederspruch ertragen,
> Oder ganz der Philosophie entsagen.

„Az ember belső határozásainak köre, melly szerint az ember gondolkozik, érez, kíván, és ezek szerint mutatván tetteit, lelki hatásai vannak: ez az ember lényege" mond W. úr. Igaz, hogy az embernek minden feltűnő küljegyei, a' különböző szín, termet stb. az ember' lényegére (essentia) nem, de az egyeseknek lényére minden esetre tartoznak. Az anyag, a' test pedig, bár feltünő küljegye legyen az embernek, mikép ne tartozzék az ember' lényegére, annyival inkább lényére — ha csak az embert csupa szellemi lénynyé nem teszszük — át látni nem lehet. Hiszen, a' mennyiben a' Hegel' munkáiba, egykor máskor már mi is bele pillantottunk, maga Hegel e' tárgyban így ítél *): Das Wesen muss erscheinen. Sein Scheinen in ihm ist das Aufheben seiner zur Unmittelbarkeit, welche als Reflexion = in = sich so Bestehen (Materie) ist, als die Form, Reflexion = in = Anderes, sich aufhebendes Bestehen ist. Das Scheinen ist die Bestimmung, wodurch das Wesen nicht Seyn, sondern Wesen ist, und das entwickelte Scheinen ist die Erscheinung. Das Wesen ist daher nicht hinter oder jenseits der Erscheinung, sondern dadurch, dass das Wesen es ist, welches existirt, ist die Existenz Erscheinung. — Encyclopaedie der philosophischen Wissenschaften. Heidelberg 1830. §. 131.

*) Midőn e' czikkely iratott, Szeremlei úré (Hegel a' mint van) az Ath. 26. számában még nem jelent vala meg. *Szerk.*

**) Mellesleg megjegyezzük, mikép W. úr nehézségeinket 3 pont alá kivánta szoritani, kétségkivül, hogy e' tekintetben is Hegelhez hű legyen; ki a' hármas számban mennyire gyönyörködjék: a' többek között Encyclopaediája szinte a' nevetségig szembeszökőleg mutatja; mellyben, noha sok helyen igazán kinosan birja a' triast kikovácsolni; de azért annak meg kell lenni még is, — bizonyosan, mivel: omne trinum perfectum. Így aztán, igaz is, hogy Encyclopaediája valóban derék:

> Dreidreidreimal gedreites, und dreimal dreidreiliges Dreidrei.

***) Die objective Logik v. Hegel. Berlin 1833. 1. Th. S. 38.

*) Eredetiben adjuk Hegel' szavait, részint hogy valamikép hűtlen fordítással ne vádoltassunk, részint mivel nyelvünket — mellyen pedig nincs egészséges gondolat, mellyet kiadni ne lehessen — Hegelnek nem minden gondolati álljják.

Der Schein was wär' er, dem das Wesen fehlte?
Das Wesen wär' es, wenn es nicht erschiene?

Geschichte der letzten Systeme der Philosophie in Deutschland, von Kant bis Hegel. Berlin 1838. 2. Bd. S. 737, von Michelet.

Ez eddig elég baj, mert ha az alap inog, az épület erős nem lehet; — ha az ajtón be nem léphetünk, belül hiában van tágasság. De nagyobb az, hogy mi kétkedünk, hogy a' dicsőült, a' VANon azt értette volna, mit W. úr szeretne. Mi azon VANban, még is valami mást, valami különösebbet, 's többet sajdítunk, 's engedjen meg W. úr, ha azon gyanunkat nyilvánítjuk itt, mikép valamint e' tárgyban: úgy általjában (hogy saját kedvelt szavával éljünk) aligha jól leste ki Hegel' értelmét, 's nyilatkozása aligha Hegel' értelmével csak valami részben is rokon. Sajdításunk 's gyanunk' igazolására csak egy helyet emelünk ki Hegelből a' VANról. „Seyn, reines Seyn. In seiner unbestimmten Unmittelbarkeit ist es nur sich selbst gleich, und auch nicht ungleich gegen Anderes, hat keine Verschiedenheit innerhalb seiner, noch nach Aussen. Durch irgend eine Bestimmung oder Inhalt, der in ihm unterschieden, oder wodurch es als unterschieden von einem Anderen gesetzt würde, würde es nicht in seiner Reinheit festgehalten. Es ist die reine Unbestimmtheit und Leere. — Es ist nichts in ihm anzuschauen, wenn von Anschauen hier gesprochen werden kann; oder es ist nur diess reine, leere Anschauen selbst. Es ist eben so wenig etwas in ihm zu denken, oder es ist ebenso nur diess leere Denken. Das Seyn, das unbestimmte Unmittelbare ist in der That Nichts, und nicht mehr, noch weniger als Nichts." Object. Logik. I. 77. 78. Már W. úr szerint a' VAN = minden. De hát a' minden olly valami csoda, mellyben sem érzeni, sem gondolni semmit nem lehet? mellynek nincs semmi tartalma? Hát a' Minden = Semmi? Igaz, hogy ha a' VAN nem lény, mint W. úr mondja: úgy = Semmi; 's e' tekintetben igaz, hogy értelme a' Hegelével összevág: de azt W. úr aligha megengedi, hogy a' VAN = Semmi, 's nem hiszszük, hogy Fausttal maga is így szólana:

Nur immer zu! wir wollen es ergründen;
In einem Nichts hoff' ich das All zu finden.

Nem hiszszük, mert ezen Sideroxylonnak: Minden = Semmi, megértésére még a' Sieur de Mons' dialektische Sextessenz des vierten Theils vom Nichts czimű épületes munkája sem lenne kielégítő.

Ha ezekre visszatekintünk, láthatjuk, hogy a' VANhoz még is nem épen olly szükségtelen, mint W. úr gondolja, valami különös fogalmat kötni; 's az ezt kifejteni törekvőnek, ad ιδε Ποδος *), ιδε πηδημα, biztatásul legalább nem épen helyén kivűl való. — Das reine Seyn macht den Anfang, mond Hegel Encyclop. §. 86. — Nem lehet tehát ezen olly könnyen túl ugrani, 's azt mondani, hogy a' VAN, mind az, mi előttünk a' gondolkodási, testi, és szellemi világban feltűnik, hogy a' VAN = Minden.

II.

Nyilatkozásában W. úr a' VANról úgy nyilatkozván, hogy az = Minden, most már e' kérdés: hol vette magát a' közvetlen VAN? ide menne ki: hol vette magát, vagy is hogy állott elő a' Minden, — a' világ?

Ezen kérdésre W. úr egy igét sem felel. Igaz is, hogy e' kérdés ollyan, mellyre még tudomásunk, 's itéletünk szerint soha egy philosophus is, az okosságot kielégítőleg meg nem felelt; 's tessék bár valaki előtt különösnek, 's dicső lelkünk isteni erejéhezi törpe bizodalmatlanságnak állításunk: bátran kimondjuk még is, mikép a' világ, és annak oka, a' teremtmény, és a' teremtő közötti nyilás olly iszonyú mély és széles, hogy azon csak a' tehetetlenségéről megfelejtkezett vakmerőséggel párosult esztelenség üthet magának tündér, 's őt csak agyrémek' országába vezethető hidat. Ugyanezért megvalljuk, mikép az említett kérdést feltenni, kivált kielégítő felelet' nyerhetése' reménye' alatt senkinek nem is mernők. Mivel mindazáltal a' Hegel' philosophiája, mind azt a' mi valósággal van, a' természeti szint úgy mint a' szellemi világban, a' maga szükségességében felfogó, 's kimutató; mindent, kivétel nélkül, mint szükséges eredményt megtaláló, szóval minden titkot megfejtő philosophia: valóban szerettük volna legalább látni, hogy e' tárgyban is, mit, 's mennyit teljesíthet. W. úr ugyan, a' Schaller' munkája' ismertetésében, azt mondja, hogy a'

*) Nem Ποδος, mert így majd semmit sem jelentend.

Hegel' philosophiája „távol van minden teremtési bibelődéstől.“ Mi pedig úgy itélünk, hogy a' ki a' teremtés előtti dolgokról annyit tud mint Hegel: alkalmasint legjobban megbízathatnék az abban is, hogy a' teremtés' történetét beszélje el. A' Hegel' logicája ugyan is három jókora darab, 's erről saját szavai ezek: „Die Logik ist System der reinen Vernunft, das Reich des reinen Gedankens, — das Reich der Schatten. — Dieses Reich is die Wahrheit selbst, wie sie ohne Hülle an sich selbst ist, man könnte sagen, dieser Inhalt ist die Darstellung Gottes, wie er in seinem ewigen Wesen, vor der Erschaffung der Natur, und eines endlichen Geistes ist. Object. Log. I. 35, 36, 47. ***

(Folytatása következik.)

Szívem.

Szívem' ki még nem ismeré,
Tekintse belsejét,
Szent tárgyakat fog lelni benn
Égő szerelmimét.

A' jobb felen rendítlenül
Áll szirt gyanánt a' hon,
Reá borúja bánatot,
Gyönyört derüje von.

Az élet' habzó tengerén
Vezér szövétnekem,
A' sors' csapási közt csak ő
Világit énnekem.

'S a' bal felen, kivalljam-e?
Az ég' egy angyala
Helyet vigasztalásomul
Örökre foglala.

Arczán, kelet virányinak
Rózsái fejlenek,
És fürti hó nyakán arany
Habokban lengenek.

Ha fény-szemével széttekint
A' bú eltávozik,
'S a' legsötétebb éjszaka
Hajnalra változik. —

'S egész szívemnek teljiből
Imádom istenem'!
Ő az, ki hű kebelt 's dicső
Hazát adott nekem.

Sujánszky.

Búcsú.

October' 18d. 1838.

Ha elborita a' gond fátyolával,
'S kietlen lőn előttem a' világ:
Virágkertembe léptem, 's földerité
Lelkem' borúját egy pár szép virág.
'S e' két virág *barátság* 's *szerelem*,
Emlény 's rózsában őket képzelem.

Hajnal pirúlt, de ő virágaimra
Nem hinté most ujító csepjeit;
'S miért borítja még is enyhe harmat
Emlényem 's rózsám' nyiló kelyheit?
Isten veled, *barátság* 's *szerelem*:
Virágitokra oh, én könnyezem!

Beöthy Zsigmond.

A' két Foscari.

— — — — think you a few jailors
Shall put me from my path? Give me, then, way;
That is the Doge's Palace.

BYRON.

Ki nem ismeri Byron' híresztelt szomorújátékát „the two Foscari“? Úgy vélem, nem lesz unalmatokra, ha egyszerű vázlatát adom azon érdekes eseményeknek, mellyeken e' színmű alapúl, a' mint azokat egykorú velenczei történetíróknál előadva találtam.

Francesco Foscari éltének ötvenegyedik évében dogei méltóságra emeltetvén, eljutott a' dicsőség' azon fénypontjára, mellynél magasabbra egy velenczei' nagyravágyása nem hághat. Századok óta az aranyzott könyvben ragyogó nemes családnév, mellyre ő a' köztársaságnak tett hű szolgálatival ujabb fényt árasztott, tetemes vagyon, rettenthetlen bátorság 's négy lelkes fiak, kik atyjok' magas szellemét örökleni látszottak, az ujonnan választott dogét irígylés' tárgyává tevék Velencze' nemessége előtt. Azonban nyolcz rövid év alatt hármát fiainak véletlen halál ragadta el, 's ez vala kezdete a' Foscari házat fenyegető zivatarnak. Bár nagy vala e' csapás, melly az agg törzsökű családfát szintén kiszáradással fenyegeté, 's a' doge' ellenségeit szép reményekkel biztatá: még is sok esztendőkig nem bátorkodtak munkába venni a' szilárd lelkű férfiú' teljes megbuktatására czélzó terveiket. A' szembetünő hadi szerencse, melly az ő kormánya alatt Bresciát, Bergamót, Ravennát 's Lombárd' nagy részét a' köztársasághoz csatolá, darab ideig elnyomta ugyan az irígység' és ellenséges indúlatok' hangját, de azt végkép el nem némíthatá.

A' Foscarik' legdühösebb ellenségei közül egy volt Jacopo Loredano. Ennek atyja Piero és nagybátyja Marco, egykor hatalmas vetélytársai Francesconak, egyik a' másik után hirtelen, és olly körülmények közt haltak el, mellyek sokakban gyanut gerjesztének, mintha a' doge' méregkelyhe ölte volna el őket. E' sötét gyanúra, lelkében keserű boszuállás' indulatát táplálva, Jacopo Loredano kereskedői jegyzőkönyvében halálos számadást nyitott meg nagy ellenségével, iszonyú adósságban marasztalván el őt atyja' és nagybátyja' halálokért. Tulnan egy lapot tisztán hagyott, rövid időn, mint esküvé, borzasztólag betöltendőt. E' vérszámadást a' Foscarikkal lerovatni lön ezentúl Loredano' éltének legfőbb feladata; 's miután a' tízek' tanácsának tagjává választaték, nem is hiányzott az alkalom, hogy adósait tartozások' lefizetésére szorítsa.

1445ben kezdődött a' számolás. Bevilacqua, florenczi száműzött, hihetőleg a' Foscarik' ellenségeitől kibérletve, hazaárulással vádolta a' magas signoria előtt Jacopo Foscarit, a' doge' életben maradt fiát, mint ki Filippo Viscontitól, Milano' herczegétől, titkon ajándékokat fogadott el. Magas rangja és helyzete nem védhették a' vádlottat azon borzasztó bánás ellen, melly Velenczében, a' tüzes boltok', kaszatömlöczök' 's ólomtetők' iszonyú hazájában a' kormányrabokra várakozik. A' doge' fia', szintugy mint a' legelvetemedettebb szolga, kérdőre vonaték 's hágcsóra feszítteték. Bár a' kinzások semmi vallomást tőle ki nem csikarhattak: a' törvényszék által bűnösnek nyilatkoztatott, 's Napoli di Romaniában holtiglani száműzetésre kárhoztatott. 'S az atyának kelle ez ítéletet felette kimondani 's teljesedésbe hozni! Azonban alig mehetett Triestig a' szerencsétlen, midőn, kiállott szenvedései' következésében, beteg ágyba esett. A' velenczei kormány nagy nehezen hagyta magát az atya' esdeklései által annyira lágyíttatni, hogy száműzetése' helyét megváltoztassa, 's tekintvén egészségi állapotját, engedelmet adjon Trevisóba vonulnia, olly feltét alatt mindazáltal, hogy minden reggel a' helybeli kormányzónak magát bemutassa. Itt találkozott nejével is, Leonardo Contarini' leányával.

Öt éven át tartózkodott már Jacopo Foscari Trevisóban, 's kezde lassanként kiépülni

a' velenczei kinzások' rongálásiból, midőn ellenségei ismét alkalmat találtak megujítni embertelen üldözésöket. Almoro Donato, a' tízek' tanácsának elnöke, 1450ben meggyilkoltatott, 's a' gonosztett gyanúja Jacopot érte, mint kinek egyik inasa, a' tettet előző napon, Velenczében mutatta magát. Az inast elfogván kinpadra vonták, de semmi olly vallomásra nem birhatták, melly urát legkevésbbé is terhelheté. Azonban magát is visszaparancsolták Velenczébe, 's másodszor is bakó' kezébe adták. Ámbár a' gyilkosságot állhatatosan tagadta; mint átalkodott bűnös Candiába száműzetett, 's az árulónak, ki őt a' kormánynál feljelenté, jutalompénz rendeltetett. Nem sokkal azután, bizonyos Nicolao Erizzo, halálos ágyában megvallotta, hogy ő volt az, ki Donatót meggyilkolá.

Hasztalan keltek ki a' Foscarik azon igazságtalan bánás ellen, mi szerint egy polgárt még akkor sem szűnnek meg száműzetésben sanyargatni, miután a' vétkes tettet, mellyért ekként kelle lakolnia, egy másik vallotta magára. A' tízek' engesztelhetlen tanácsa nem vonà vissza ítéletét, 's az ifju Foscari egészségében megrongálva 's lelkében meggyilkolva, folyvást hervadozott a' méltatlan büntetés' sulya alatt. Végre száműzetése olly kiállhatatlanná lőn előtte, hogy levéllel folyamodnék Milano' herczegéhez, kérvén annak nyomos közbenjárását ügyében a' velenczei tanácsnál. Az őt szüntelen szemmel tartó kémek, levelét azonnal felfogván a' tízek' tanácsának vitték; 's a' boldogtalan még egyszer idézteték, mint gonosztévő, Velenczébe. Harmadszor is ki kelle állnia az iszonyú kinzást, mellyen már két ízben ment keresztül. A' fájdalmaknak közepette megvallotta, miképp maga is úgy akarta, hogy a' herczeghez intézett levele a' velenczei kormány' kezére kerüljön, tudván, hogy így nyomban meg kell jelennie Velenczében, hol nejét 's rokonit még egyszer meglátni reménylé. E' vallomásra elébbi ítélete megerősíttetett, 's ráadásul egy évi kemény fogsággal terhesbíttetett. Azon kérése, hogy rokonit látnia lehessen, meg nem tagadtatott ugyan, de találkozásuknak a' dogei csarnok' egyik nyilvános teremében kelle történnie. Eliszonyodva síránkoztak itt nő és anya az elcsigázott szerencsétlen felett: de Francesco még e' terhes pillanatban is megkeményíté magát, 's a' doge brutusi lé-

lekkel tagadá meg az atyát. Midőn fia, borzadva előre a' rabság' iszonyaitól, mellyre roncsolt testét hurczolni akarták, sirva esdekle atyjának: eszközölné ki a' tanácsnál börtönének házi fogságra változtatását: a' doge felelt: „Jacopo, menj és engedelmeskedjél a' haza' szavának, és azontul semmit ne követelj.“ Az ifju Foscari elmene, és engedelmeskedék a' haza' embertelen akaratjának; de alig érkezék száműzetése' helyére, midőn szenvedései alatt leroskadva lelkét kibocsátá.

Magát a' tiszteletre méltó doget vették most czélba ellenségei. Megfosztatva egyetlen fiától, mint villámsujtott törzsök egyedül látta magát állani a' kietlen világban, 's a' sors' csapási alatt meggörnyedve, megalázódva tért pompás csarnokába az ősz; fásult kebellel zárkozott el a' vizsga szemek elől; roskadt vállai nem birták többé emelni a' közügy' nyomasztó gondjait. Elvonulása alkalmat nyujtott Loredanonak végrehajtani boszuállása' tervét. Megjelenvén a' tanácsban, előadta a' respublica' csüggedő állapotját az elaggott Foscari' gyáva kormánya alatt, 's felszólította a' tanácsot új doge' választására Foscari' helyébe, ki különben is darab idő óta nem teljesíti hivatalos kötelességeit. Illy letétel példátlan volt eddig a' köztársaság' évkönyveiben, 's a' tanács, melly nem örömest nyúlt volna illy szokatlan 's önkényes eszközhöz, igyekezett arra birni a' doget, hogy önként mondjon le méltóságáról: de a' doge' magas szelleme megvetette e' nyomorú alakoskodást. Azt felelte, hogy őt esküje kötelezi hiven szolgálni a' köztársaságot, és mind addig le nem mond a' herczegi méltóságról, míg hazája által esküje alól fel nem oldatik, 's hivatalából le nem tétetik. A' tanács újolag összegyűlvén, irígyei' unszolására, megtette e' lépést is, és feloldván őt esküje alól, parancsolta, hogy három nap alatt tegye le a' dogei méltóság' czímeit. E' parancshoz képest átadta Foscari a' herczegi ékességeket 's a' dogei gyűrűt a' magas signoriának, 's öccse' vállára támaszkodva készült elhagyni szent Márk' csarnokát, hol harminczöt éveken át a' köztársaság' javáért fáradatlanul munkálódott. Midőn kifelé tántorga, látván egy titoknok, hogy az óriáslépcsőn *) akarja magát levezettetni, megszólította őt, miképen illendőbbnek látná, ha mint letett doge nem tolakodnék az óriáslépcsőre, mellyet számtalan, a' dolog' kimenetelét váró polgárság lepett el, hanem észrevétlen vonulna el egy titkos mellék ajtón. „Nem“ monda Foscari büszke keserűséggel „e' lépcsőkön hágtam fel ide, 's ezeken akarok leszállani.“ A' néptömeg, midőn sorai közt az ősz férfiú, kit annyira szerete és tisztelt, elhaladt, élénken nyilvánította részvevő sajnálatát, 's olly nagy volt a' közönséges forrongás, hogy a' tizek' tanácsa szükségesnek látná halálos büntetés alatt megtiltani, hogy senki a' közelebbi letételt említeni se merészelje.

Egybegyültek most a' választók, új doge' nevezése végett, a' conclavéban, 's 1457dik év' octoberének 30dikán Paschal Malpieri emeltetett a' fényes méltóságra. Megkondult szent Márk egyház' öregharangja, hirdetvén az új doge' beiktatását hivatalába, 's a' száz tornyú Velenczét komolyan átzúgó hangjai elhatottak Francesco Foscari' fülébe is. Harag, boszankodás és szégyen felváltva rohanták meg a' kor és bú rongálta agg férfiu' lelkét, teste leroskadt a' suly alatt, 's lélektelen rogyott le, mielőtt az ünnepélyes harangszó, melly az új doget üdvözlötte, elhangzott volna a' levegőben. Ellenségei, kik éltében olly engesztelhetlenül üldözék őt, megdöbbenve az emberi nagyság' mulandóságán, enyhűlni látszottak hűlt tetemei iránt, 's mint Velencze' dogejának herczegi pompával kivánták utolsó tisztességét megadatni, és bár özvegye esdekelve kérte őket, engednék neki a' kedves maradványokat csendességben temetni el: Foscari' hideg teste ismét felvitetett az óriáslépcsőn, 's herczegi palástba öltöztetve, a' dogei méltóság' czímereivel ékesítve tétetett ki a' nép' szemléletére, míg utódja Malpieri, egyszerű senatori palástban jelent meg koporsójánál.

És Jacopo Loredano megindulva vevé elő kereskedői jegyzőkönyvét, 's oda nyitván, hol közte és Francesco Foscari között számadását megkezdette, a' tulnan tisztán hagyott lapra következő rövid nyugtatványt írá: „l'ha pagata“, „lefizette.“

Olaszból **Lugossy.**

*) A' közép vagy öreglépcső, mellyen szokott felhágni az új doge, midőn első ünnepélyes bemenetelét tartja a' herczegi palotába.

Magyar játékszíni krónika.

Nov. 6. Parlagi Jancsi. A' czímszerep Lendvaynak sikerültebb szerepei közül való. Ő annak mindkét részét jelesen játszá: a' durva, szegletes Parlagit úgy, mint a' miveltet, finomultat. Kár, hogy a' szerep' finomabb részében nincs annyi alkalma a' színésznek magát kitűntetni, mint a' másikban. Jelesen játszá még Lendvayné Rózit, a' kis szerelmes kávés leányt; kivált azon jelenése, hol Széppatakinétől a' maga mátkáját visszakövetelti, feltünőleg jól adá. Említésre méltó e' darabban Megyeri is (Vidor) ki egy háladatlan, üres szerepet játszik és még is tapsokra tudja inditani a' közönséget, erős példáúl arra, hogy ügyes színész semmiből is képes éldelhetőt teremteni. A' többiek játéka tűrhetőleg jó volt, az egy Komlósynét (Olbainé) kivéve, kinek affectatiojával, szögletességeivel, járásával, kézmozdulatival és rekedt hangjával én részemről sehogy sem tudok megbékülni. Komlósyné Kántorné' modorjában játszik, de ő nem azt tanulta el a' mi Kántornénban jó, hanem azt a' mi rosz. Játékközben Zettelmann, ki nevét Sátorfyra magyarositá, egy dalt énekle tetszéssel. **25.**

Nyilatkozás. — Még t. Szentkirályi úr' igazgatása alatt elfogadtatván „Ludas Matyi" czímű bohózatom, muzsikáját azonnal iratni kezdém; minthogy azonban a' muzsika' irója hónapok óta sem tudott megkezdett munkájának csak felére is jutni, — 's ez idő alatt egy pseudo-Ludas Matyival is, melly mint kész mű Balog színésztől már repertoirban van — megelőztetvén: nyilatkozom, hogy érintett parodiámat, a' t. színi választmánytól vissza vettem. Költ Pesten november' 6d., 1838. **Beöthy Zsigmond.**

Gondolatparányok.

19.

Egy nemleg munkálkodó törvényhozásnak, melly csak gátló visszaéléseket hárit el, eredménye értéktelennek látszik, míg azonban a' nép zabolátlan erejinek szembe sem tünő jótékonyhatáskört szerez: igy a' Vidra sok teknőivel 's drága készületei' daczára csak földet 's homokot hoz napvilágra; de a' folyam medre mélyebbé, a' viz járhatóbbá válik 's kevésbbé lesz hajlandó az áradásra.

20.

Az éles szem a' leány' járásából úgy következtet ennek hajlandóságára; mint a' golyó futásán is ennek minden hibáját 's nagyobb vagy kisebb elhajlását megösméri.

21.

Szikrázó ötleteket hasztalanúl hordunk magunknál mint egy csomó gyujtófácskákat, ha azokat a' papir' oldalához nem dörzsöljük.

22.

Asszonyok' erényei gyakran olly erős kulbástyák, hogy a' legállhatatosb ostromot kiállják; de a' tér, mellyet védnek, t. i. a' szív, gyenge 's védetlen, 's ha a' tüzaknász magát ebbe bele ásta, amaz erős müvek ön magoktól leomlanak.

23.

Némelly uracsok csak emeletben lakó 's válogatott nemes dámáknak ajánlják szerelmök' ätheri részét: azonban a' maradékot földszint pór személy kapja, úgy a' fő némellykor a' finomabb, leggyöngédebb dolgokat gondolja, míg a' lábak útczasárban gázlanak.

24.

Ha valamelly szenvedély benned Goliátnyira megnő, el ne csüggedj; a' legkisebb szándék is, ha vele fel nem hagysz, Dáviddá lehetend.

25.

A' félénk hal 's a' begyes nő legörömestebb harapa' horogba, midőn azt legelőször vetjük utána.

26.

Az asszonyok által elcsábított ifjúból a' leggyakorlottabb nőkisértő lesz: igy a' csalmadár megfogja a' fiók madarkát, ez viszont későbben a' legpróbáltabb madarakat csalja meg.

27.

Kéjelmesen hörpöli az olvasó az enyhitő italt, mellyet neki a' költő gyakran belsejének fájdalomkelyhében nyujt.

28.

Ha a' bú' pora a' lélek' tiszta habját fel zavarja, csak a' harag' másik porát kell bele vegyitni, hogy a' lélek pezsegjen 's megfrisüljön.

29.

Késő nyáron egy rázásra sok száz dió hull a' fáról 's épen annyi csók a' leányajkakról; de a' legközelebb nyár mind kipótolja.

30.

Az erőslelkü állhatatosan elszenvedi a' legnagyobb szerencsétlenség' csapásait, míg egy kis fájdalom' szurása nyugalmából kiveszi: igy játszik az athléta egy nyomórúddal, 's a' nehéz vasgolyónak mélyen ható ütlegeit kiállja, de egy szalmaszál csiklandásán erőt nem vehet.

31.

A' puszta vélemény gyakran rendkivüli hatalmat fejt ki, mellyel egész népeket egyik polustól a' másikig mozgásba hoz: mint a' csupa gőz láthatlan erejével messze szállitja a' legnagyobb terheket.

(Folytatjuk.) **Lépey.**

Egyveleg.

— A' struccz és tojásai. — Alexander, angol kapitány, déli Afrikában tett utazását most adá ki, mellyben a' többek közt a' strucczról ezt leljük: „A' benszülöttek' bizonysága szerint éjjel a' him struccz ül fészken, (melly csak egy, a' homokban kapart mélység), hogy a' tojásokat a' schakal-, 's más rablóktól jobban megvédelmezze; hajnal felé bizonyos mormogó hangot ad, mellyel nőstényét szokta hini, hogy váltsa fel. Ez reggeli 's esti hüs órákon át üli tojásait. Dél felé elhagyják mindketten a' tojásokat, felejtik, hogy azokat ember lábbal eltiporhatja, vagy vad állat széttörheti; és a' környékben a' lombokon legelésznek. Ha a' napnak ezen szakában az ember felpillant, egy aegyiptusi fejér keselyűt vesz észre, melly a' levegőben lebeg egy nagy követ tartva körmei közt. Miután maga alatt a' tért megvizsgálta, lebocsátja a' követ és maga is sebesen utána röpül. Ha az ember oda siet, hol a' kő leesett, fészket talál mintegy 20 tojással (mindenik olly nagy, mint 25 tyúktojás együtt), mellyekből néhány össze van törve. A' schakal, azt mondják, a' tojásokat, össze szokta hompolygetni, hogy eltörjenek, a' hiéna pedig elgörgeti, és távolabbra elássa. A' struccz elég erős embert is ölni, körmeit testébe vagdalva.

— Irók' megtiszteltetése. — A' weimari várban a' nagyherczegné a' német literatura' aranyidőszaka' nagy embereinek emlékezetére több szobákat ezen szellemi herosok' munkáiból vett fresco festésekkel ékesitett fel. Lesz itt egy schiller-szoba, egy másik Wieland' munkáiból vett képekkel, egy harmadik Herderéivel, egy tágasabb terem pedig Goetheéivel festve. A' Schiller-szobában egy jelenés Fiescóból, egy Don Carlosból és egy Vallensteinból van véve, mellyek már csaknem készek. Itt fejedelmek tisztelik nagy irók' emlékezetét, nálunk pedig némelly törpék rágalmakat kohonak 's örömöket látszanak abban találni, ha a' literatura' elhúnyt hőseinek hamvain gázolhatnak.

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betüivel.

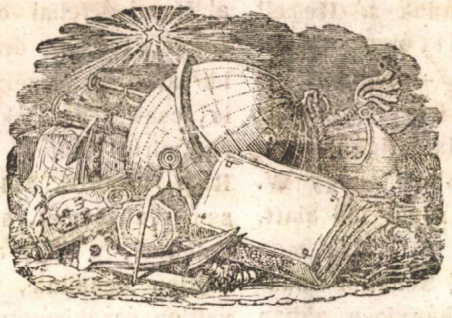

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

MÁSODIK ÉV.

Második félév. **Pest, november' 15. 1838.** **41. szám.**

Tartalom: További sürgetés a' hegdlismus' tárgyában. Vége (***). — A' regatta (*Nagy Ignácz*). — Magyar játékszini krónika (25). — Egyveleg.

További sürgetés a' hegelismus' tárgyában.

(Vége.)

III.

Elmondván ezen kérdésre W. úr, mit jónak látott, beszédét így rekeszti be: „a' Hegel' dialecticája által nem jő tehát létre a' természeti és szellemi világ, mint fölszólító akarja." — Mentsen isten! hogy ezt mi akarnók. Hanem tekintsen vissza csak, kérjük W. urat, saját szavaira. Mit tesznek ezek: „A' logicából, mint dialecticus közvetítéssel előállt tárgyba, átmegy (Hegel) a' természetre." — Szégyen nem szégyen! mi ezen szavakon, megvalljuk, valóban azt értettük, hogy a' természet dialecticus közvetítéssel áll elő; hogy dialectica nélkül nincs természet; 's kénytelenek vagyunk ismét őszintén megvallani, mikép azokból, bár mint erőködjünk is, mást még most sem vagyunk képesek kilesni. — De hogy ezt, maga Hegel is, igen úgy akarta, mint mi a' W. úr' kitétele után gondoltuk; hogy tudni illik a' természeti 's szellemi világ a' dialectica által áll elő, hogy dialectica nélkül természet nincs: tulajdon szavaiból gyanítjuk. „Die Logik — mond — ist von ihrem Gegenstande und Inhalte nichts Unterschiedenes; — denn es ist der Inhalt in sich, die Dialectik, die er an ihm selbst hat, welche ihn fortbewegt". Object. Log. I. 42. — Ezen kivül, dialectica, dialecticus nélkül, Idea nincs; — Idea nélkül pedig hogy természet nincs bizonyítják Hegel' következő szavai: „Die Idee, nach ihrer Einheit mit sich betrachtet, ist sie Anschauen; und die anschauende Idee Natur. Als Anschauen aber ist die Idee in einseitigen Bestimmung der Unmittelbarkeit oder Negation durch äusserliche Reflexion gesetzt. Die absolute Freiheit der Idee aber ist, dass sie nicht blos ins Leben übergeht, noch als endliches Erkennen dasselbe in sich scheinen lässt, sondern in der absoluten Vahrheit ihrer selbst sich entschlisst, das Moment ihrer Besonderheit, oder des ersten Bestimmens und Andersseyns, die unmittelbare Idee als ihren Wiederschein, sich alt natur frei aus sich zu entlassen. Encyclop. §. 244.

IV.

Ezen kérdésre előadván W. úr a' Hegel' dialecticáját, úgy a' mint ő érti: Szavait ekkép rekeszti be: „Így nem csak át nem vál-

tozása az aristotelesi dialeticának a' Hegel' dialecticája — mint fölszólító gondolja, de azzal nem is rokon". — De hát ezt is csak ugyan mi gondoltuk, hogy a' Hegel' dialecticája az aristotelesi dialecticának átváltozása? — Valóban csodáljuk, hogy W. urat emlékező tehetsége illy rövid idő alatt, illy sűrün megjátszódtatja! Tekintse meg csak, kérjük még egyszer, a' Schaller' munkája' ismertetését, nem azt hányja-e abban egy helyen Bachmannak szemére, hogy „polemicájában, mellyet Hegel' rendszere ellen írt, ennek rendszerét legkevésbbé sem érinthette, minthogy a' gondolat' tartalmát a' legügyetlenebbűl érzéki előterjesztménynyé alacsonyítá, 's az aristotelesi logicának átváltozását föl nem foghatta"? Ez itéletünk szerint, magyarúl, egyenesen azt teszi, mit kérdezni bátorkodtunk; 's e' szerint az aristotelesi dialectica' átváltozását gondolni szerencsések még is nem mi valánk. — De miben áll hát ezen át nem változott, és még is az Aristoteles' dialecticájával nem is rokon hegeli dialectica? — „Mi a' Hegel' gondolkodási modorját illeti — mond W. úr — az, nem az aristotelesi dialectica, nem a' tíz categoriáknak, mint üres alakoknak, szerkezete, mellyekre vive a' philosophálás nem egyéb, mint a' készen levő üres alakoknak hozzájok illő vagy nem illő gondolkodási anyagokkal megtöltése, így akármelly gondolkodásai közvetlen VAN-nak a' tíz categoriákra alkalmazása, mondhatnók: ráhúzása, ráfeszítése, ráütése. Ezen itélet alól nem vétetik ki a' Kant' szoros schemáihoz különösen ennek négy fő categoriáihoz azon szoros ragaszkodás sem, mi szerint az minden fogalmon keresztűl akar vitetni. Hegel' dialecticájának lénye ez":

Hier beginnt schon mit tieferm Sand
Das echte Philosophenland!

„hogy ő minden tiszta gondolkodási VAN-nak ellentételét vagy tagadását teszi, és mind a' tiszta gondolkodási VAN-nak, mind ellentételének határozásait fejtegeti, még pedig úgy, hogy a' mint a' határozások egy vagy más oldalon elenyésznek, a' másiknak határozásai szükségképen megmaradnak, vagy az elvont és tagadó gondolkozás, mindig gondolkozási állítóvá közvetíttetik." —

Ezen előadásban egymástól különböző dolgok zavartatnak össze. Mert, igaz, hogy a' Kant' értelmi categoriái, még akkor is, mikor azok az érzékiség' formái, a' tér és idő által megérzékíttettek, schematisáltattak is, csak üres alakok, mellyek azon valamire, miről Kant — Kritik der reinen Vernunft, Riga. 1790. S. 344 — azt mondja, hogy azt sem realitasnak, sem substantiának nem gondolhatni, 's hogy arról tudni nem lehet, ha valljon bennünk, vagy kivűlünk van-e, ha valljon érzékiségünk' megszüntével fenn maradna-e az, vagy sem — vagy a' Ding-an-sichra, mint kész alakok, csak amúgy ráhúzatnak, ráfeszíttetnek, ráüttetnek. De már az Aristoteles' categoriáiról ezt épen nem mondhatni; nem mondhatni, hogy ezekre vive a' philosophálás nem egyéb, mint készen levő üres alakoknak hozzájok illő, vagy nem illő anyagokkali megtöltése. Ezt már Hegel maga is nem csak nem mondja, hanem nyilván tagadja: „Bei Aristoteles — mond — ist das Denken Concret geworden; es ist nicht die unbewegte abstracte Idee, sondern sie als Concret in der Wirksamkeit. Geschicte der Philosophie v. Hegel. Berlin 1833. 2. Bd. S. 420. — Az Aristoteles' categoriái, a' Kantéival ellenkező úton készűltek, és épen ezért, ha a' Kant' categoriái által történhető ismeretet úgy nézhetjük, mint ezeknek a' tárgyakra való ráhúzását, ráfeszítését, ráütését: az Aristoteleséi által készültet úgy tekinthetjük, mint azoknak a' tárgyakróli lehúzását, lefeszítését, leütését. Következésképen, ha a' Kant' modorja üres formalismus, az Aristotelesé bizonyosan, mint Hegel is mondja, tartalmas gondolkodási módszer. Utól azt mondja W. úr, hogy „a' Hegel' dialecticájában Enünk, a' természeti és szellemi világ, vagy minden tárgy fölött, mint adatok fölött gondolkozik, fogalmat és eszméket alkot." De már ezt Hegel kereken tagadja, hogy dialecticájának lénye, rendeltetése ez volna. Mint iszonyú hibáját, úgy említi jelesen, a' közönséges logicának azt, hogy benne föltétetik: „dass der Stoff des Erkennens, als eine fertige Welt ausserhalb des Denkens, an und für sich vorhanden sey." Objekt. Log. I. 28. — És ismét: „Es ist in der Logik nicht um ein Denken über Etwas, das für sich ausser dem Denken zu Grunde läge, zu thun, um Formen, welche blosse Merkmale der

Wahrheit abgeben sollten; sondern die nothwendigen Formen und eigenen Bestimmungen des Denkens sind der Inhalt, und die höchste Wahrheit selbst.“ Object. Log. 1. 36.

Új tanulság arra, hogy a' világ csakugyan a' dialectica által jön létre.

De legyen, hogy a' Hegel' dialecticája' lénye az, mit W. úr állit, hogy a' természeti és szellemi világ fölött, mint adatok fölött gondolkozik, fogalmat és eszméket alkot, kérdjük: miben fog így állani a' világhirű Hegel' érdeme? mi újat talált, mi fölfedezést tett a' tudományok', 's épen a' philosophia' országában? Volt-e valaha olly alant járó philosophia, melly a' csupa érzeményekkel megelégedvén, a' dolgokról, fogalmakat és eszméket ne alkotott volna? — W. úr az empirismus ellen igen keményen nyilatkozik: „A' vastag empirismus — mond — azzal elégszik meg, a' mint akarmellyik adat áll.“ — Bizonyos tekintetben, igen is; — 's e' tekintetben kénytelen megelégedni az absoluta dialectica is avval, a' mint akarmellyik adat áll. Mert p. o. a' tokaji hegyet fügefává, 's ezt ismét kolibrivá, az sem változtathatja át. Ha pedig W. úr itt azt érti, hogy az empirismus akármellyik adatnak csak kül színén állapodik meg: úgy, engedjen meg, de az empirismus sem elégszik meg akármellyik adattal, a' mint áll. Nincs, 's nem is volt ugyan is olly empirismus, ha ugyan az empirismuson philosophiai rendszert értünk, melly az elébe ötlő adatnak, miségét, czélját, okát ne kereste, 's annál fogva a' küljegyeken túl ne tekintett volna. Még a' görögök' 3000 éves, az Orpheus', Homerus', Hesiodus' mesés (fabularis, poetica, mythica) philosophiája is, melly az előnkbe akadó természeti egyes tárgyakon kezdi a' bölcselkedést, azok' külszinén meg nem állapodván, a' tapasztaláson túl fekvő okaikat keresi. Így lettek az élőfákban a' driasok; a' vizekben a' naiasok így állottak elő, az oreasok a' hegyekbe így költöztek. És minthogy a' világi történetek, 's dolgok egymásból folyni tapasztaltattak: egybefüzettek az azokat előállittó erők is, 's mint megannyi istenek egymástól származtattak. Így állottak elő az isteni geneologiák, — a' cosmogoniával összeforradt theogonia. Így alkotta az empirismus, bár elvével nem egybehangzólag eleitől fogva a' fogalmakat és eszméket, 's tudta nélkül is túl tette magát sok részben az érzékiséghez köttetett tapasztalás' szük határin.

Ez, tagadhatatlan, ha a' fogalmat, 's eszmét úgy veszszük, mint Hegelen kivül csak nem az egész tudós világ veszi. De a' Hegel' fogalma és eszméje valami hallatlan 's a' maga nemében egyetlenegy. Állításunkat igazolják Hegel' szavai. „Das begreifende Wissen is das absolute Wissen, wodurch der Begriff realisirt wird. — Der Begriff ist das Wesen selbst. — Der Begriff ist die Zeit selbst. Phaenomenologie des Geistes. Berlin. 1832. S. 602—4. — Man hört nichts gevöhnlicher Sagen, als dass der Begriff etwas Abstractes ist. — Ob er aber gleich abstract ist, so ist er das Concrete, und zwar das schlechthin Concrete.“ Encyclop. §. 164. Anm.

Abstract, Abstract — und doch Concret!
Was uns das Schwer zu Kopfe geht!

Weil das An- und Fürsichseyn unmittelbar als Gesetztseyn ist, ist der Begriff in seiner einfachen Beziehung auf sich selbst absolute Bestimmtheit; aber welche ebenso als sich nur auf sich beziehend unmittelbar einfache Identität ist. Aber diese Beziehung der Bestimmtheit auf sich selbst, als das Zusammengehen derselben mit sich, ist eben so sehr die Negation der Bestimmtheit, und der Begriff ist als diese Gleichheit mit sich selbst das Allgemeine. Aber diese Identität hat so sehr die Bestimmung der Negativität; sie ist die Negation oder Bestimmtheit, welche sich auf sich bezieht, so ist der Begriff Einzelnes. Jedes von ihnen ist die Totalität, jedes enthält die Bestimmung des Andern in sich, und darum sind diese Totalitäten ebenso schlechthin nur Eine, als diese Einheit die Diremtion ihrer selbst in den freien Schein dieser Zweiheit ist; — einer Zweiheit, welche in dem Unterschied des Einzelnen und Allgemeinen als vollkommener Gegensatz erscheint, der aber so sehr Schein ist, dass, indem das eine begriffen und ausgesprochen wird, darin das Andere unmittelbar begriffen und ausgesprochen ist.“ Hegel's Subject Logik. Berlin 1834. S. 12—3.

O Gott, der Kopf wird uns noch platzen
Vor den langbein'gen Wörterfratzen —

Uns'r Kopf muss nicht zum Lernen seyn,
Dort geht's hinaus, wie hier hinein.
Doch hier die Lehre von Begriff
Enthält den absoluten Pfiff.

„Der Begriff ist das Freie, als für sich seiende Macht der Substanz; — und als die Totalität dieser Negativität, in welcher jedes der Momente das Ganze ist, das er ist, und als ungetrennte Einheit mit ihm gesetzt ist, ist er in seiner Identität mit sich das an und sich bestimmte“ *) Encycl. §. 160.

Macht der Substanz, Totalität,
Negativität, Identität — —
Macht der Obstanz, Tolltalität,
Identität, Nativität —

*) Ez, a' régi scholasticismus' mohos romjai alól az ujabb philosophiában felidézett azon riasztó rémek' egyik serege, mellyek' torz tekintetére, nem csak a' misosophus Csaplovics' hátát futja el hideg borzadás, 's a' philosophia' közelében, mint egy második Montgelas nem csak ő sikolt föl: Je detest la philosophie! hanem, még az igazságot valóban szomjuzó is könnyen megdöbben, 's hamar vissza rezzen a' bölcseség' szent helyétől; — noha az effélék csak annyira idegenithetnek akárkit, a' philosophiától, mint a' statisticától, Csaplovicsnak, a' boszorkányokról, lókupecz czigányok' 's Verbungosok' strategemáiról, a' Magyarország' statisticájából legfölebb is a' magyar fonókákba utasítandó silány elbeszélései. †) Gemälde v. Ungern v. Csaplovics. Pesth 1829. 2-ter Th. S. 85—6, 223—4, 272—4.

Különben ezen rémalakok' elővarázslásáért, az illy grottesk régiségekben gyönyörködőktől Hegel minden esetre megérdemlené, hogy ama' scotus-világ' maniája szerint, egy új 's érdeméhez illő p. o. Doctor incomprehensibilis, vagy, a' mi csak oda vág, 's inkább korszerű: a' kék philosophia' ††) nagy mestere czímével — mellyre ő valóban mindenek fölött olly igen igen érdemes — tiszteltessék meg.

†) Csaplovics urnak, egy idő óta igen meggyült a' baja a' philosophiával. Ó a' philosophiát, az abban imitt amott előforduló prücsök-fogdosáson kivül gyülöli különösen azért, mivel azt a' statusokra nézvè emésztő tűznek álmodja. Pedig hogy az a' statusokra nézve nem épen olly átok, mint ő hiszi, ezt nem puszta philosophus, hanem a' többek között, egy tőlünk — reményljük Csaplovicstól is — méltán áldott fejedelem, II. József 's uralkodása is nyilván bizonyítja. Így ír jelesen a' nagy fejedelem 1781ben követjéhez cardinalis Herzanhoz, Rómába: „Seit dem ich den Thron bestieg und das erste Diadem der Welt trage, habe ich die Philosophie zur Gesetzgeberin meines Reiches gemacht“ — Briefe von Joseph II. Leipz. 1821. — Nem jaj tehát — mint Csaplovics mondja — annyival inkább nem háromszáz harmincz háromszor jaj az alattvalóknak ott, hol philosophus fejedelem ül a' kormányon! Hanem valóban jaj, és három száz harmincz három jaj az olly fejedelemnek, kinek alattvalói a' philosophiától iszonyodnak!!!

††) Így neveztetik azon német tudósok' philosophiája, kik a' homályban, érthetetlenségben keresik a' mély bölcseséget. — Lásd „Die blaue Philosophie unsrer Universitäts-Lehrer“ az úgy neveztetett: Constitutionelle Staatsbürgerzeitungban 1836. Nr. 106.

Tolltalität — Macht der Instanz —
Als für sich seiende Obstanz! —

Az eszméről Hegel' tanítmánya ez: „Die Idee ist der adaequate Begriff, das objective Wahre, oder das Wahre als solches. Wenn irgend Etwas Wahrheit hat, hat es sie durch seine Idee, oder Etwas hat nur Wahrheit, insofern es Idee ist — Seyn hat die Bedeutung der Wahrheit erreicht, indem die Idee die Einheit des Begriffes und der Realität ist; es ist also nunmehr nur das, was Idee ist. — Die Idee ist erstlich die einfache Wahrheit, die Identität des Begriffes und der Objectivität als Allgemeines, in welchem der Gegensatz und das Bestehen des Besondern in seine mit sich identische Negativität aufgelöst, und als Gleichheit mit sich selbst ist. Zweitens ist sie die Beziehung der fürsichseyenden Subjectivität des einfachen Begriffs und seiner davon unterschiedenen Objectivität; jene ist wesentlich der Trieb, diese Trennung aufzuheben, und diese das gleichgültige Gesetztseyn, das an und für sich nichtige Bestehen. Sie ist als diese Beziehung der Process, sich in die Individualität und in deren unorganische Natur zu dirimiren, und wieder diese unter die Gewalt des Subjects zurückzubringen, und zu der ersten einfachen Allgemeinheit zurückzukehren. — Subj. Logik. S. 236. 239. 242. — Die Idee kann als die Vernunft (diss ist die eigentliche philosophische Bedeutung für Vernunft), ferner als das Subject-Object, als die Einheit des Ideellen und Reellen, des Endlichen und Unendlichen, der Seele und des Leibes, als die Möglichkeit, die ihre Wirklichkeit an ihr selbst hat, als das, dessen Natur nur als existirend begriffen werden kann u. s. f. gefasst werden; weil in ihr alle Verhältnisse des Verstandes, aber in ihrer unendlichen Rückehr und Identität in sich enthalten ist. — Encyclop. §. 214.

Et quod colophonem addit:

Der Ausdruck Art scheint etwa zu gemein und zu wenig für die Ideen, für das Schöne und Heilige und Ewige zu seyn, die zu dieser Zeit grassiren. — Aber in der That drückt die Idee nicht mehr, noch weniger aus, als *Art*. — Phaenom. d. Geist. S. 44. —

A' föntebb előadott roppant idea, tehát csak Art!!

Ez az örvény feneketlen,
Nincs mód benne — lehetetlen
Bátor miként tűnödjünk,
Hogy ebből kivergődjünk.

Valóban Hegel' ezen fogalmai, 's eszméi, olly eredeti találmányok, olly csoda művek, hogy ezekre a' dicsőült mesternek soha nem fogott szüksége lenni, a' bölcseség' istenasszonyától kizáró szabadalmat kérni, mivel ezek szinte utánozhatlanok. — Szálljunk mélyére a' dolognak, de homályban, érthetetlenségben, puszta szavakban, fogalomzavarban, légbeni hadarászásban, mélységet, tudományt, bölcseséget ne keressünk.

Seyd deutlich! Mancher — — meint
Gleichwie durch Nebel alles grösser scheint,
Werd' ein Gedanke doppelt gross und schön,
Je weniger die Leser ihn verstehn.
So strotzt er hin, gehüllt in Dunkelheit,
Doch wenn Kritik den Wolkenpomp zerstreut,
Wird oft, was Adler schien, zur Fledermaus.
Sucht, eh' ihr schreibt, euch selber zu verstehen!
Denn was man malt, muss man bei Tage sehen;
Nur was man hell gedacht, drückt
hell sich aus.

Még egy van W. úr' nyilatkozásában, mi, noha kitett nehézségeinkkel, 's kérdéseinkkel, úgy szólván semmi érintésben nincs; de még is nagyobb figyelmet érdemel mint sem egészen hallgatással mellőztethetnék el. „A' Hegel' triplicismusa — mond — az atya', fiú', és szentlélek' dogmáira egy kissé merész nevetséggel akar sokak által alkalmaztatni. Mert nem látom által, mimódon lehetne logicája az atya' képviselője, természetphilosophiája a' fiúé, szellemphilosophiája pedig a' szentléleké. Az illyenek nem egyebek, mint nagyon tág elménczségek, 's a' dolog' lényébe vágni nem akarások" — Hogy ez épen nem elménczség, nem a' dolog' lényébe vágni nem akarás, 's nem egy kissé merész nevetséggel történik; hanem inkább egy kissé merészen, 's a' Hegel' tanítmányaibani kissé meglehetős járatlanság' következésében tagadtatik: tüstént kiviláglik, mihelyt a' Hegel' rendszerének vázolatát avval, mit Hegelnek egy, bizonyosan W. úr szerint is buzgó 's nyomos követője Michelet, a' szentháromság' titkát épen Hegel szerint fejtegetőleg mond, figyelmetesen összevetjük. Hegel' rendszerének vázolata ez:

I. Die Logik, die Wissenschaft der Idee an und für sich.

II. Die Naturphilosophie als die Wissenschaft der Idee in ihrem Andersseyn.

III. Die Philosophie des Geistes, als der Idee, die aus ihrem Andersseyn in sich zurückkehrt. — Encycl. S. 26.

Michelet így nyilatkozik: Die sich selbst realisirende Idee, die sich in ihrer Objectivität mit sich zusammenschliesst, ist Gott nothwendig der Dreieinige. Gott ist das allgemeine wesen, der Gedanke, welcher die Substanz aller Dinge ist; als solcher ist er der Vater. Als alle Realität, ist dieser Gedanke aber nicht ein abstract Allgemeines, sondern legt sich selbst zur Besonderheit des Inhaltes aus; er verdoppelt sich also im Andern seiner, und entfaltet sich aus dem allgemeinen Elemente des abstracten Gedankens zu einer Vielheit von Ideen. Das ist der Sohn, der λογος, der Ort der Ideen, in welchem Gott sich zum intelligibeln Reiche, zum Reiche der Ideen entfaltet; die ewige Zeugung des Sohnes. Aus diesem Unterschiede kehrt Gott aber ewig in sich zurück, so ist er alt Geist, die Einzelnheit. Gott ist hiermit die absolute Persönlichkeit, in welcher, ungeachtet der Vielheit der Personen, doch nur Eine Persönlichkeit gesetzt ist. — Geschichte der letzten Syst. d. Philos. II. 788.

Itélje meg ezekből a' dologhoz értő, ha valljon a' Hegel' logicájá nem az atya', természetphilosophiája nem a' fiú', szellemphilosophiája nem a' szentlélek' képviselője-e.

Ha már ezek után a' Hegel' munkáira 's W. úr' fölvilágosítására visszahatunk (jobb ez, mint visszanézünk, visszatekintünk?); fájdalom! kénytelenek vagyunk megvallani, mikép a' bölcselkedésben előnkbe torlódott nehézségeink ez által el nem oszolhatván:

Még most is a' kétkedésnek
Kínos horgán rángódunk,
'S a' reménynek 's félelemnek
Habjai közt hánykódunk!

* * *

A' tőlünk valóban méltánylott nyilatkozást — mert kérelmünkre, jó czélból — a' tudomány' ügyében történt — egy reánk nézve üdvös eredményekkel gyümölcsözendő tanácscsal rekeszti be W. úr. „Ohajtanom kell

— mond — hogy fölszólító nagyon elfogult és szerfölött önbizodalmas ne legyen; mert így philosophiai vizsgálódásaiban kívánt czélt nem érend, 's az illedelem' megsértésétől sem leend egészen ment." A' jó tanács, helyén, megbecsűlhetetlen; azon kivűl, legyen bár a' legjobb, kissé mindig ízetlen; — 's ez úttal a' W. úr' tanácsa valóban kénytelen ez utóbbi categoria alá esni. Mert kérdjük: mi elfogultság, mi szerfölötti önbizodalom 's az illedelem' mi megsértése lehet abban, hogy azt, mit nem tudunk, másoktól, 's pedig ollyaktól, kik azt tudják, legalább tudni látszanak, tudakozzuk, — vagy, hogy mástól tanulni akarunk? Vagy talán elfogultságnak, szerfölötti önbizodalomnak 's illedelem' sértésének W. úr azt tartja, hogy mi, a' Hegel' vagy Schaller' (szerényebbnek hisszük, mint hogy magát is értette volna) szavaiban kétkedni bátorkodtunk, hogy azokat minden megfontolás, minden értelem nélkűl, amúgy — mint mondják — csak vakon be nem vettük, el nem hittük? Oh! így megvalljuk, mikép igen igen elfogúltak, önbizodalmasok 's illedelemre nem vigyázók vagyunk, 's evvel, mint szabadságra teremtetett lelkünk' épségbeni gondos megóvásával dicsekszünk; 's ezt, hogy a' lélek' szabad mozgásait elnyomó, 's a' gondolatok' azok után fejlő virágait még csirájokban elfojtó zsarnok αντος εφα minél inkább veszszen, — jöjön elmeszüleménye szőnyegre bár akárkinek, még másoknak is ajánlani merjük, — nem csak, hanem ezt tenni, emberi kötelességünknek is tartjuk.

Egyébiránt, hogy a' jó szándékból adott tanácsért háladatosak legyünk, jó czélból, mi is egy tanácscsal kivánunk szolgálni W. úrnak. Helyén kivűl leend-e ez? a' köztünk fennforgó tárgyat figyelemmel kisérők' ítéletére bocsátjuk.

Hegel — engedjen meg a' nagy férfiúnak dicsőült árnyéka! — egy olly tintahal (sepia) volt, ki irói munkássága' egész terjedelmes körét, tudományos mozgása közben, fistula excretoriája által, úgy elsötétítette, hogy abban őt, itt ott, csak véletlenűl lehet megpillantani. Ugyan ezért W. urat arra kérjük, hogy ha a' Hegel' értelmét beveszi is — mi ellen szavunk nincs, nem is lehet; mert hogy meggyőződésünket követhessük, ez eredeti jogunk, 's hanc veniam petimusque, damusque vicissim — de annak, igen igen csikorgó stylját, logodaedalismusát, jargonját, philosophiai nimbusát legalább, ne kövesse. Mivel így valóban, ha szerfölött önbizodalmas nem lehetend is: philosophiai vizsgálódásaiban kívánt czélt — melly kétség kivűl hasznos ismeretek' szaporítása, közlése, szóval a' világosság' terjesztése — bizonyosan nem érend. Nem érend pedig azért, mivel ezen modor mellett, irása nehezen érthetővé, sőt egészen érthetetlenné, — minden esetre kedvetlenné, 's épen ezért hatásnélkülivé leend. Nem ment e' bajtól közelebbi nyilatkozása sem. Ugyan is, hogy csak világosabb kitételei közül emeljünk ki egyet, ezen szavai: „hogy fejlenek a' közvetlen VAN-ok lénynyé, fogalommá, 's ezekből hogy kelnek eszmék, ez az, mit szoros vitázó módszer által érünk el" nem azon gondolatra vezethetnek-e akárkit, hogy Hegel' dialecticája' bűvös lombikjának maeanderi csövein, az egész érzéki világot, valami minden tapasztalati salaktól megtisztult fogalommá, valami lenge és sulytalan eszmévé akarja röppenteni? Mert, más, valamiről fogalmat, eszmét alkotni, szerezni; más azt fogalommá, eszmévé fejteni 's dolgozni föl.

Szerencséseknek tartanók magunkat, ha el nem oszlott, ha ujonnan támadt 's itt előadott nehézségeinkre Hegelt követő hazánkfiaitól, ha épen magától W. úrtól, bővebb 's igazi fölvilágosítást nyerhetnénk. Csak ez egyet kérjük ujolag, hogy az világosan, a' közértelmesség', a' köztudományos műveltség' és ne a' Hegel' nyelvén, 's ne olly tételek 's adatok által történjenek, melylyek még magok is világosítás- 's megmutatásban szűkölködnek. Mivel így, valamint reánk, úgy másokra nézve is, félő, hogy minden érdek és siker nélkül hangzandik el a' különben meglehet sok munkába került felvilágosítás. Kérésünk azoktól, kik Hegelt értik, könnyen teljesíthető, — mert igaz, hogy ha: the impressions of things upon our minds are faint and indistinct, or perplexed and confused, our style in treating of such things will infallibly be so too. But, what we conceive clearly and feel strongly, we will naturally express with clearness, and with strength. — Blair.

* * *

A' regatta.

I.

1838. octob. 5ike örömre viradt Velencze, a' habmosta agg tengerkirálynő, fölött; már korán reggel sajka sajkát ért gyors hattyukönnyűséggel röpülve a' bársonysima fölületű lagunákban Fusina felé, hol 10 óra tájban uralkodó fejdelmünk ő fölsége' megérkezte váraték, kit a' dicsőség' mult századinak egész fényével készült elfogadni a' hanyatlás közepette is még mindig óriási Velencze. A' világhírű Bucentauro nem szeldelé ugyan aranyozott éles elejével a' körülötte tisztelgve két oldalra hömpölygő hullámokat, mint hajdan a' dicső emlékű Grimari', Grilli', vagy Dandolo' idejében, 's az arsenali admiral nem tartozék fejével jót állani a' ravasz tenger' maradandó csöndéről, 's esküvel erősíteni ez iránti jóslatát; gyűrüt pedig nem készíte a' Rialto melletti aranymüves a' tenger' eljegyzésére; de minek is lett volna mind ez? azon hajó, mellyet Velencze' polgári az érkező fejdelem' számára keblök' önkénytes sugallatából készítének, százszorosan meghaladá díszszel 's jelentőséggel a' Bucentauro' minden drágaságit, mert azokon számtalan keserű könnyűje csillogott a' zsarnokilag elnyomott emberiségnek, 's azon botor szokás, melly szerint a' vak engedelmességhez szokott korlátlan kényur még az elemekről is esküvel tevé felelőssé zsoldos bókolóit, érdemlett sötét sírba sülyedett az észnek ragyogó fénye elől; az olly mátka pedig, kit minden évben uj szertartással kell emlékeztetni a' fogadott hűségre, valóban nem érdemli az erre fordítandó fáradságot. Nem a' régi, még botlásiban is tiszteletes, Velencze siete tehát most életet hozni elévült kormos falai közé, hanem az agg anyának erőteljes gyermeke, melly nem durva vasban 's vértusákban keres dicsőséget, hanem az isteni szikra előtt tárja ki keblet, 's az észnek mindenható fegyverével sujtja ellenit a' világosságnak. Nem szabályszerűleg kimért modorban nyilvánították e' napon örömüket a' velenczeiek; a' sajkák közt nem bolygának ijesztő rémek gyanánt az iszonyu emlékű tízek tanácsának fekete hajói, rendet szabva a' kitörő öröm fokának, 's őrködve minden szó fölött, melly gyanusnak látszván, végső gyászsétát huzandhatott maga után az annyi ártatlan áldozatot látott sohajhídon; szóval, semmi jele nem vala látható a' hajdani fesznek, hanem mindenütt őszinte jelei mutatkozának a' kendőzetlen örömnek, mellyet minden olasz' szívében magos lángokra lobbanta a' haza' szerencsétlen gyermekei fölött kimondott engesztelő szent ige.

Délben ágyudörgés szünteté meg a' mély csöndet Velenczében, 's minden ember, ki nem kaphatott sajkát Fusinába hajózásra, a' sik tengerre nyiló téreket 's palotákat foglalá el, hogy legalább láthassa azon ünnepélyt, mellynek maga is olly örömest lett volna részese. 'S valóban fönséges látvány nyilt meg a' nézők 's érkezők előtt. A' nagy díszhajó, a' kétfejű sassal 's Velencze' lobogójával mint tengeri óriás lebegett a' város felé a' büszke Adria' szelíden hozzá simuló hullámin; balról mellette a' podesta' bársonyos belsejű sajkája tisztelge 's jobbról a' tengerészeti főtiszti kar, ezek körül pedig számtalan nagyobb 's apróbb sajka ünnepi öltönyü hajósok' vezérlete alatt. Több sajkáról zene 's dal hangzék, de csak alig hallhatva, mert sz. Márk, Stefano, Moise, Georgio Maggior, Franzesco della Vigna, Santa Maria della Salute, 's egyéb egyházak' tornyairól hangosabban szólának a' harangok' érczнyelvei, 's az ágyuk' folytonos dörgésén még a' számtalan népség' örömriadozási sem győzelmeskedhetének. A' szem nem találhata nyugpontot, mert érdekes látványról mindig érdekesbre akadt, 's míg az elme az egyiknek fölfogásába akart ereszkedni, már másik által érzé magát letartóztatva. De az érkezők közt találkozó idegenek is hasonló zavarban valának, mindenütt, hová szemeiket fordíták, nagyszerűt 's képzeletet haladót látván. A' várost két részre osztó Canale grande mellett magas tölgyoszlopokról emelkedő óriási paloták' tekintete bámulatot gerjeszte az idegenekben, kik alig foghaták meg, mikép tarthatnak illy iszonyu kőtömegeket annyi század óta viz' színe fölött a' különben rothadásnak kitett faoszlopok; mellyeket azonban ugy megkeményíte a' sóviz, hogy Velencze' nagysága még most is töretlenül állana, ha erkölcsi oszlopai erősségben 's szilárdságban e' faczölöpökhöz hasonlítottak volna. Most kellemessel párosult a' nagyszerű, mert minden ablakból szőnyegek 's lobogók függének 's a' szépség' legszebb koszoruja mosolyga, míg a' háztetőkön 's oszlopkúpokon a' nép' aljasb osztálya nyilvánítá örömét. Számos ősz velenczei férfi könnyűket hullatott, mit az

örvendező fiatalság nem tudott magának megmagyarázni. Szegény öregek! Néhánynak szemeiből az öröm csalá ki a' malasztos nedvet, mivel föltámadtát vélék látni Velencze' hajdani fényének, míg a' többit azon keserű érzet kényszerité zokogásra, hogy hajdan az illy pompa 's fény mindennapi volt a' lagunák között. — Végre parthoz ért a' díszhajó, 's a' magos vendégek bíbor mennyezet alatt sz. Márk' egyházába sietének, a' nép pedig előtte az óriási téren föl 's alá hullámzott.

(Vége következik.)

Nagy Ignácz.

Magyar játékszíni krónika.

Nov. 7. Konti Károly' jutalmául először: Bájital. Nagy víg opera 2 felv. Irta Romani. Muzsikáját szerzette Donizetti. Konti, ki ma meglehetős gyengén énekelt, igen lekötelezettnek érezheti magát az igazgatóságnak egy illy jutalomért, vásári napokban, mellyhez hasonló jövedelmű jutalomjáték a' pesti színpadon alig volt. Illyet egy Schodelné, vagy Lendvayné, Egressy Gábor vagy Szentpétery tehetségeik érdemlenének, de nem Konti, ki, mióta itt van, alig lépett fel tizenötször, és alig volt hatszor úgy hangjánál, hogy éneke ellen kifogás ne tétethetett volna. Azonban ezt lássa az igazgatóság, ránk csak annyiban tartozhatik, mennyiben a' művészeti érdemeket latolni ezen krónikának tiszte. Az előadással a' közönség igen meg volt elégedve és többszöri zajos tapsokra tört ki. Szerdahelyi kitünőleg jól adá a' kuruzsló orvos Dulcamara' szerepét. Erkel gyenge volt, de feladása sokkal nagyobb is hogysem kezdő megbirhassa.

Nov. 8. Bartholomeo Caramanno. A' „lovas kalózok" csak nyargalóztak ma is lovagúl világ' hahotájára a' tenger' hullámain. Ezen lovaglás hihetőleg a' fő rendező' gondolata nézők' csődítésére, kiknek az efféle spectaculomok tetszenek: de nem lehetne-e ezen lovaglást inkább más darabokban használni, hol az ember magát nem tenné nevetségessé, hol az helyén lehetne? Mert ha a' pénztárt gazdagítani minden áron szabad, akkor nem sokára majom-komediákat is kell majd látnunk. Ma egy más, ezen lovaglóshoz hasonló, furcsaság is történt: a' templomból t. i. sokkal több rabló jött ki, mint a' mennyi oda rablani ment. Illy dolgokat nem ártana a' rendezőségnek nagyobb figyelemben tartani, nehogy a' művészet megvető nevetség' tárgyává legyen.

Nov. 9. Beatrice di Tenda.

Nov. 10. Veszedelmes nagynéne. Lendvayné', Szentpétery' igen sikerült játékaik mellett Szilágyiét (Bolzmann) kell kiemelnünk. Az a' pedans hivatalos beszéd és viselet Müller Adél (nem Adele)' szobájában, 's azon jelenés a' képárus' boltja előtt báró Emmerlinggel (Szentpétery), bizonyságok, mennyire haszonvehető tagja Szilágyi szinházunknak ha a' szereposztók őt a' maga helyén használják, 's egyszersmind bizonysága annak, mennyit nyer a' mű, ha minden, még olly kis szerepek is, ügyesen vannak betöltve. A' szereposztás egyik legnehezebb mestersége az igazgatásnak, és sehol sem mutathatja ki az jobban dologismeretét és jártasságát mint épen ebben; szereposztás által lehet semmivé tenni vagy fölemelni az egész színház' hitelét. Azért minden jól rendezett színházaknál ezen provincia nem egy vagy egykét ember' önkényére, hanem egy értelmes comitéra szokott bízva lenni. A' bécsi udvari színház ennek köszönheti főkép azon mesteri előadásokat, mellyeket az ott lakók annyiszor szerencsések éldelni. A' mi előadásinkat is főkép a' szereposztási hanyagság, vagy ügyetlenség teszi gyakran olly érdektelenekké, olly csodálatosan elkontárzottakká.

— Pénteken, folyó hónap' 16. Kovácsné' jutalmául először fog adatni „Enzersdorfi postalegény. Bohózat 3 szakaszban, irta Told. Muzsikáját szerzette Riotti. A' nemcsak szorgalmáról és ügyességéről, hanem jó magaviseletéről is ismeretes színésznő, ki nekünk annyi mulatságos estvéket szerzett, igen érdemli a' tisztelt közönség' részvételét.

Egyveleg.

Mahmud zultán' ajándoka. — A' török zultán Victoria királynőnek nyakkötőt külde gyémántok-, rubinok és smaragdokból, mellynek becse 300 ezer francot meghalad. Kapcsát egy zománczos kapocska teszi, mellyre a' zultán' neve van irva 's legbecsesb gyémántokkal vétetik körül.

Földalatti római terem. — Az arothonei erdőben a' régiségbuvárok előtt igen fontos fölfedezés tétetek, mellyet Charlier fő vigyázó úr' éber szorgalmának köszönhetni. Ezen tiszt már régóta gyanitván, hogy a' mondott helyen valami régi nagy épület' nyomdokait látja, ásatott 's négy lábnyira a' föld alatt egy pompás római teremet lele, ritka szépségü mozaik padlattal. A' falakon még fresco festvények' nyomai látszanak.

Chamisso Adalbert, az ismeretes költő, meghalt Berlinben sept. 17-kén, miután hitvesétől egy évvel megelőzteték. Eltemettetése ünnepélyes és szívreható volt. A' végintézetéhez mellékelt codicillusban az áll: hogy az ő 's neje' sírjához csak egy egyszerü kő tétessék, mellyre mindkettejök' neve, születés- és halál napja irassék föl. E' rendelet áll egyedül ellen, hogy méltó emlék emeltessék neki, mellyről már sirbatételekor volt tanácskozás.

Ujféle gázvilágitás Londonban. Moorgate utczában néhány nap óta új világot látni, melly az eddig ismeretes világitási módban teljes revolutiót szüle. E' világ nem egyéb gáznál és pedig közönséges lég által okozva. Egy épen olly egyszerü mint mesterséges lámpa úgy fogja föl a' légfolyamot, hogy ez összenyomatik és elszállongott olajokkal vegyül össze, mellyeket a' tudomány eddigelé épen nem tuda használni. Ezen levegői gáz sokkal ragyogóbb a' kőszénből kapottnál, és elpattanás' félelmével sem jár. E' világitási mód minden házban, minden távolra eső szobában alkalmazható, nem kiván semmi gázmérőt 's földalatti gázvezetést. A' kiadási költségek olly arányban vannak mellette a' kőszéngázéhoz mint ötven százhoz, azaz a' levegőgázvilág csak fél annyiba kerül mint a' széngázvilág.

Shakespear' drámái a' londoni színpadokon a' legnagyobb szorgalommal kezdenek adatni, miután egy ideig Rossini 's Donizetti' kling-klangjai által ki voltak szorítva. — A' bayaderok az adelphi szinházban elkezdék mutatványaikat.

Niccolini' legújabb tragoediája, Rosamunde, nem rég adaték Florenczben a' költő' házájában. Szomorújáték, sőt semmiféle költemény nem szült még Olaszországban olly lelkesedést, mint a' nevezett szindarab.

Az Athenaeumból hetenként kétszer, ugymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy ív; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden egy ív. Ara a' kettőnek helyben kihordással, 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boriték alatt 5 ft. 48 kr. cp. Velinpéldányok félévenként két forinttal drágábbak. Évnegyedenként is válthatni példányt 2 f. 30 és postán 3 ftos. Kiadó hivatal Pesten, Zöldfa utcza, 267. szám.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betüivel

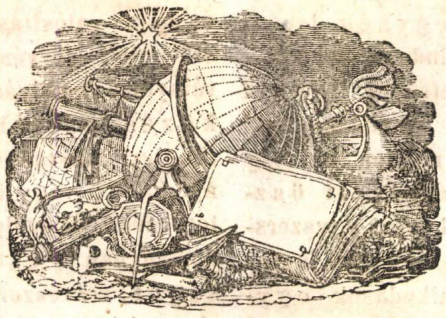

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

MÁSODIK ÉV.

Második félév. **Pest, november' 18. 1838.** **42. szám.**

Tartalom: Az ember' eredeti törvényszerű munkássága (*Ochtinay Antal*). — Bővebb világosítás az egervölgyi francziákról (*Jerney János*). — A' regatta. (Vége) (*Nagy Ignácz*). — Magyar játékszíni krónika (*40 színész és 25.*). — Egyveleg.

Az ember' eredeti törvényszerű munkássága.

Mindent a' mi e' mindenségben létezik és történik, érzékeinkkel veszszük észre; de a' tünemények' belső okait csak ész által, túl a' tapasztaláson, nyomozhatjuk ki. Az ember' külső munkássága a' belsőből ered; ha tehát annak határozó szabályait ki akarjuk vizsgálni, belső szellemi élete' tüneményeit kell szemügyre vennünk, 's eredeti tehetségeit 's azoknak törvényeit és czéljait kijelelnünk.

Az ember érzéki eszes lény; munkássága gondolkodás, érzés, akarás. Mi tehát gondolkodásunk, érzésünk 's akarásunk' tárgya? Érzékileg kivánjuk a' kéjt 's irtózunk a' fájdalomtól, és pedig szükségkép; mint eszes lények ellenben eszünk' 's lelkiösméretünk' törvényei szerint a' jónak, szépnek és igaznak valósítására kötelesztetünk; a' jót illetve általános, semmi kivételt nem szenvedő parancsok által. A' boldogság, a' jó, szép és igaz tehát czéljaink, 's mivel ezen szó alatt minden öntörvényeivel megegyező munkásság szükségképeni irányát gondoljuk, mi szerint az a' mi czélszerű, törvényszerű is, a' fennevezett czélok egyszersmind törvényes munkásságunk' alapszabályai, ugy hogy azt törvény- és czélszerűnek akkor nevezhetjük: ha minmagunkat 's polgártársainkat tekintve, a' boldogság, jó, szép 's igaz' előmozdításán törekszünk, törvény- 's czél elleninek pedig, ha a' boldogtalanság, tévelygés és előítéletek, hamis izlés 's erkölcstelenség' terjesztőivé válunk.

A' főkérdés, mellynek itt meg kell felelnem, az: hogy válhatik munkásságunk törvénytelenné? Míg valamelly tehetség külső, tehát hozzá nem tartozó, idegen okok által, munkásságában nem zavartatik, természetesen öntörvényeit követi 's czélját valósítja; ezt pedig csak akkor téveszthetni, ha az ember' eredeti tehetségeinek arányos 's harmoniás munkássága egyik vagy másik tehetség' túlnyomó hatása által megsemmisíttetik; mivel e' módon a' gyöngébb erejű tehetségek, az erősebb' hatalmába kerűlnek, eredeti czéljai' irányától eltolatnak 's idegen czéloknak szolgálni kényteleníttetnek. A' dolog igen világos. Eredeti tehetségeink ugyan, mint látók, természetökre, törvényeikre és

czéljaikra nézve különbözők; de az ember magában összehangzó egység levén, kisebb nagyobb mértékben, minden munkásságában összes lényének tehetségei együtt munkálódnak, minél fogva munkásságunk' törvényszerűsége, nemcsak minden tehetség munkálódásának öntörvényeiveli összeegyezésétől függ, hanem egyszersmind a' különböző tehetségekből eredő 's saját czélokat valósító munkálkodások egymásközti 's az erkölcsi főczélhozi arány által feltételeztetik; mivel csak ezen viszonyban segíthetik egymást elő czéljaik' valósításában; ellenkezőleg, munkásságunk' harmoniája szűnvén, egymásnak útba állnak, egymást czéljaiktól eltolják. Kútfőre nézve ugyan minden munkásságunk közvetlenűl eredeti tehetségéből ered, de közvetve arra, mint látni, segítve vagy elvezetve, a' többi tehetségek is hatnak; sőt valamelly tehetség' ereje olly óriásira nőhet, hogy a' többieken zsarnokilag hatalmaskodik, munkásságunk' harmoniáját megsemmisíti, 's egész életünknek ferde irányt adhat.

P. o. érzékileg mint mondám, jólét után törekszünk, életünket fenakarjuk tartani; erre ösztönöz eredeti kéj utáni vágyunk, az önszeretet, a' nemi ösztön. Ez mint törvényszerű, mert a' boldogság rendeltetésünk' egyik czélja, 's ha életünket fen nem tartjuk 's nemünket nem szaporítjuk, az emberi rendeltetés valósításáról szó sem lehet. Kiki ennél fogva törvényesen pénz után is törekszik; mert feltétele az élet' fenntartásnak, 's mivel a' munka annak egyedűli törvényes eszköze, vele pénzkeresetet helyesen kapcsolunk össze, minélfogva minden munka, a' trón tól a' pórkunyhóig, mindenütt fizettetik is. De munkásságunk' tárgyai nemcsak az élet' fenntartása, jólétünk' előmozdítása, hanem az igaznak szépnek és jónak valósítása is. Ezen czélok pedig nem erednek közvetlenűl érzékiségünkből, hanem értelmi, aestheticai 's erkölcsi tehetségeinkből; ha tehát a' tudomány, müvészet 's házi 's polgári kötelességeink' pályáin munkálódunk 's cselekedetinkre nézve törvényszerűen akarunk határozódni, szellemi életünk' ezen magasabb czéljait kell közvetlenűl szemünk előtt tartanunk, 's csak közvetve érzéki czélunkat, máskép munkásságunk' egész törvényessége megsemmisíttetik. Jólét utáni törekvésünk csak akkor helyes irányú, 's törvényszerű, ha a' jó' szép' és igaz' valósításának útba nem áll, sőt azt elősegíti; törvényellenes ellenben, ha olly túlnyomó befolyást nyer, hogy összeütközés' esetében az ismeret, szépség és erkölcsi tehetségeink' munkássága általa elnyomatik, vagy önczéljaiktól eltolva, a' jólét' czéljának szolgálni kényteleníttetik; ha tudományban is csak pénzt 's nem igazságot, müvészetben megint pénzt 's nem a' szép' 's jó izlés' terjedését keressük 's mozdítjuk elő; mivel e' módon merő kenyér keresetté 's kézimesterséggé alacsonyúl le; végre ha házi 's polgári körben csak önérdekünket 's nem a' kötelességet 's mások' jogait tartjuk szemben: mert akkor egész munkásságunk önző irányt vesz 's életünkből eltűnik a' második szebb 's nemesebb indító ok: a' szeretet. Itt csak érzéki czéljunkról szóltam, mivel érzéki és erkölcsi természetünk egymással némi ellentétben állván, rendesen munkásságunk' ezen két elemei ütköztek össze: de általjában véve túlnyomó hatást tehetségeink mindegyike nyerhet; a' tudomány' szeretete szintúgy mint a' müvészeté, sőt egyes érzéki ösztönök 's érzemények is, ha szenvedelmekké válnak (mint Napoleonnál a' hódoltatási és uralkodási kórság) 's a' következés szint az: munkásságunk harmoniája megzavarása 's irányai' elferdítése vagy épen felforgatása, ámbár a' szellemibb kútfőből eredő túlságok 's fonák cselekvések, nem olly önző természetüek mint az anyagi érdekekből keletkezők.

Bocsánatot kell kérnem, hogy egy magában világos tárgyat olly körülményesen fejtegettem. Nekem, mint olvasóim tudják, az egyetemes criticussal, Csató Pállal, az irói munkásság' határozó okai felett van tollháborúm, 's ő nem akar érteni. A' részt teljesen csak az egésznek megismerése után birálhatjuk meg; azért itt az ember' törvényes munkássága szabályairól, kútfejeiről 's czéljairól általjában szólottam, hogy az irói munkásság' határozó okait annál világosabban kimutathassam, 's a' közönség előtt kitünjék, milly meggondolatlanúl ereszkedik még olly tárgyak' vizsgálásába is, melyeket alapban nem ért, ámbár szint azon munkásság' határozó okait illetik, mellynek szüleményeit az egyetemes criticus bíráló széke elébe idézi.

Olvasóim ismerni fogják Orosz' Százada 85. számában „Irói hivatás és critica" címzetű értekezésemre megjelent feleletét; azon, bizonyító okokra nézve olly gyönge, 's gorombaságban olly erős „Conversatióját", melly az egyetemes criticus' szellemi tehetetlenségét 's belső müveltsége' hiányát olly egész a' meztelenségig leleplezé. Vegyék kérem értekezésemet kezökbe, 's hasonlítsák azt Csató' feleletével össze. Megczáfolta-e csak egy okomat is? vagy csak belé ereszkedett-e okoskodásim' taglalatába? Nem, ő hat hasábon keresztül mindenről szól, csak arról nem, miről szólnia kellett. Egész igyekezete az, kimutatni: melly indító okok által határoztatnak az írók, tapasztalás szerint. A' kérdés' ezen pontját én igazán nem is érintettem; mivel ez lehetetlen tárgya a' vitatkozásnak; mert ki lát az írók' szívébe, ki vizsgálhatja meg belsejöket egyenként? Conversatiója tehát már ennél fogva ellenem semmit sem bizonyíthat; mivel megmutathatlan tárgy körül forog. 'S lássuk csak tacticáját! Általa teljesen bebizonyúl mit én a' párt' polemiájáról mondottam, hogy tudniillik, igazsága nem levén, igaz okokkal nem is harczolhat, hanem sophismákkal, koholmányokkal 's rá fogással. Régen elkoptatott fogása ellene' állításait ellenkező túlságba csavarni 's ha a' képtelenség így sem elég szembeszökő, olly mondásokat adni szájába, mik soha esze' ágába sem jutottak. Hol mondottam én, drága conversaló úr, hogy: „a' pénz vagy kenyér a' legkisebb; kinek igaz hivatása van, kinek keblét a' tudomány 's müvészet' érdeke lelkesíti, kinek igazság és szépség vezércsillagai, ki a' literaturát 's nemzetet tartja szeme előtt, az csak ezekre néz, az, ha úgy esik a' koczka, feláldozza magát, nyomorog maga 's nyomorogni hagyja családját, és ez az igazi író és literator, a' többi mind béres, mind zsoldos." Hol áll ez értekezésemben? Nem koholmány és ráfogás-e ez? Nemünk' czéljait összehangzásban kell valósítanunk, tehát az igazat 's szépet nem jólétünk' feláldozásával, mint viszont jólétünket nem az igazság' kárával. Én ezt szintúgy tudom, drága conversáló úr, mint ön. De ha egy ép tagu embert látok, ki Magyarország' széles határai közt családjával máskép el nem tud élni, ha csak tollát feltétlenül el nem adja: az illy élhetetlentől én megvetéssel fordúlok el; mert sajnálkozásomat nem szoktam szemét dombra vetni. Továbbá, honnan szedte azon sorokat, mik Conversatiója' 687. hasábján állnak? „Ha én ezen a' pályán, bár inség és nyomor között haladok, akkor a' haza, a' tudomány és az emberiség nyer; ha pedig elvonulok, veszt; tehát írok. És még is ezt az okoskodást, ezt a' képtelen és vétkes önhittséget akarja Ochtinay minden írónál az első és legerősebb rugóúl, ezt egyedűl az írói hivatás' jeléül vétetni." Hol áll ez? csak egy szóval is? Nevezzem-e e' dolgot saját nevén? hazugságnak? Az egyetemes criticus' szemtelensége nem kisebb Munkácsyénál, vele nem lehet 's kár tartózkodással beszélni. Több illy helyeket idézhetnék még elő p. o. „hogy azt hiszem, vagy legalább hinni látszatom, mikép nekünk magyaroknak másképen lehet literaturánk, mint más nemzeteknek lett" az az buzdítás és jutalmazás nélkül; stb. miről épen ellenkezőleg vagyok meggyőződve: de nem akarom az olvasók' türödelmét fárasztani; a' felhozottakból eléggé kiviláglik, hogy ezen ember lelki szegénységében okoskodásom' velejébe belé sem ereszkedvén, olly dolgokat taglal és czáfol, miket én soha sem állítottam. Személyemre nézve tehát egy általjában feleletre nincs szükségem. Nekem a' közönség' józan itélete és igazsága iránt tántoríthatlan hitem van. Olvassák értekezésemet 's Csató' Conversatiója' első részét, 's itéljenek! De személyes ügyben nem is vevém tollamat kezembe. Nekem Csató, Orosz, és Munkácsy soha útamban nem állottak, sem az élet' sem a' literatura' pályáin; én velek soha, sem barátságos, sem ellenséges viszonyban nem voltam, ők rám nézve úgy szólván nem léteztek; de létezett mindig és létezni fog a' magyar literatura, mellynek ügyét szívemen hordozom, mivel benne nemzeti müvelődésünk' egyetlen lehető eszközét látom. A' Hirnök' feltünténeket azért örültem, mert benne nemzeti életünk 's literaturánk' kifejlésére nézve egy új lépcsőt szemléltem. De midőn láttam, hogy kurtalátó szerkesztője 's segéde nem méltatva nemzeti characterünket, müveltségünk' fokát 's saját helyezetöket, mint el nem igazodott, magokat 's a' világot nem ismerő ujoncok látának dolgaikhoz; midőn észrevevén, mikép nem tudom, melly fonák képzelgések' mámorától elkapatva,

nem elveket fejtegettek 's hamis nézetek ellen csatáztak, hanem iskolai gyermekek' módjára garázdálkodva, személyes igazságtalan támadásokra vetemednek, literaturai sultánokat akarnak játszani, ők, kik muftiknak sem születtek; 's ezt, kivált Csató' részéről, olly képmutatással, hypocrisissel és perfidiával, millyen eddig hallatlan volt a' magyar literaturában: akkor igen is irói kötelességemnek tartottam, e' helytelenségek' útbaigazításához tehetségem szerint hozzá járulni; eligazodásokat írtam, a' pártfejeket characterizálám; szóval mindent elkövettem, hogy a' támadott zaj' miben létét megismertessem 's a' garázdálkodókat teljes valóságokban, irói characterök' fonákságában 's tehetségeik' gyöngeségében kitüntessem. Csató különösen sima előadásának máza által sokat megvesztegetett, ő magát irónak tartja! Én az előadás' érdemét félre nem ismerem; de tudományos vagy költészi tartalom' hiánya mellett, ez puszta forma, mellynek ügyes kezelése literatori rangra még nem jogosít. Ezt kell Csatónak mondanom: a' mellett egy szikra magasabb lelkesedéssel nem bír; ő egy irói gép, melly kivülről pénz vagy kenyér, belőlről a' gyomor által mozgattatik. Ezért tartám én őt mindig szegény embernek, hogy ebbeli meggyőződésemet tettleg kimutassam, „irói hivatás és critica" czímzetü értekezésemben azon jegyzését taglalgattam, mellyben eredeti tehetségeink törvényes munkássága iránti tudatlanságát olly szembeszökőleg kimutatta. Csodálkozásomra Csató ezen értekezésemre felelt, nyomorúltan az igaz, de felelt (mert valamit felelni mindig lehet), 's így kényszerítve látom magam' előbbi szándékomra visszajőni 's neki még világosabban kimutatni, mikép ezen' jegyzés' közrebocsátásával teljesen kimutatta: hogy neki sem logicája, sem emlékezete, sem psychologiája, sem itélete nincs. Előállítom a' vitatkozás alatt levő pontokat a' lehető legnagyobb világosságban. Egészmivoltok nézetem szerint ez: Csatónak szemére lobbantatott hogy pénzért ír, ma fehéret, holnap feketét, a' mint azt principálisa kívánja; ezen kivül azon gyanúban van, hogy az athenaeistákra az el nem ért academiai jegyzői hivatal végett boszankodik, tehát erre a' 65. számi szemlében azt feleli: Mit akartok? Illy rúgóktól minden iró vezettetik; miért tehát én nem? „Legelső 's leghatalmasabb ezek (t. i. az irói rugók) köztt a' kenyér; második a' hiúság; harmadik a' szenvedélyek, leginkább a' hír- kincs- és boszuszomj; 's csak negyedik az ügy, tudomány, igazság, emberiség 's más erkölcsi rugók". Erre Csató természetesen feleletül mást nem várhata ennél: Hogyan; hisz e' módon az irók soha sem követhetik az igazságot? azért mindjárt utána teszi: „Minden, mit e' részben szigorú morállal az írótól kívánhatni, csak az, hogy ha főrugója nem erkölcsi eszme vagy tekintet is, de irását mindig az erkölcsi eszmék és törvények szabályozzák. Például írjon valaki hiuságból, de írjon jót, legalább ne ártalmast; irjon bár boszúból, de írjon igazat, ne rágalmat, ne hazugságot stb.!! **Ochtinay Antal.**

(Vége következik.)

Bővebb világositás
az egervölgyi francziákról.

E' lapok' folyó második félévi 8-d. számában a' 125. 's köv. szeletén, egy hazafi által kitüzött jutalomnak közhirül adása mellett kértem olly hiteles oklevél' beküldését az Athenaeum' hivatalához, melly az egervölgyi francziák' állapotját, mikor és mimódon elenyészését elegendően bizonyítaná. — Minthogy fölszólításom ez időig nem csak siker nélkül marada, hanem némelly oldalról olly értesítést vettem, mi szerint francziáknak egervölgyében valahai lakta hihetetlen lenne; — általam Oláh Miklósból, és egy oklevéltöredékből ugyanott előállított tanuság nem elegendő franczia nyelvü nép fönvoltának bebizonyítására: miután ez csak töredék, — amaz pedig könnyen tévedhetett, az ott honos palóczságot vélvén idegen nyelvü népnek; következőleg hasztalan fáradság, franczia lakosokról szóló oklevelet kutatni. —

Alapos okokból támasztott kérelmem ellen irányozható ebbeli vélemény' megczáfolásául 's bővebb világositásként, szükségesnek itélem e' következő fontos adat' előadását.

1480-d. évben, I. Mátyás király alatt honunkban tartózkodó pápai követ a' római udvarhoz Magyarország' állapotjáról 's jövedelméről terjedelmes tudósítást tévén, abban a'

földnép' leirásánál mondja: „Habitat etiam in dicto regno gens belga quae loquitur recte GALLICE, haec habet provinciam pro se separatam; isti remanserunt in regno ab antiquo tempore, quando Carolus Rex illud acquisivit." (Kovachich Mart. G. Scriptores Rerum Hungaricarum minores. Budae, 1798. 8. Tom. II. pag. 16.) Már Kovachich megjegyzette e' tudósításról, hogy eredetikép olasz nyelven készültnek fordítása; lássuk azért, mint hangzik az Engel Kereszteły által némi jegyzésekkel közlött olasz nyelvű irat. Így van abban: „Trovasi ancora detto Regno abitato da gente fiamenga, li quali parlan, dritto FRANCESE; questi hanno una provincia per loro separata. Costoro rimastro nel Regno anticamente, quando il Re Carlo lo conquistó. (Engel Joh. Chr. Geschichte des ungrischen Reichs und seiner Nebenländer. Halle, 1798. 4. II. Th. S. 8.) — A' mi a' latin fordításban belga, az itt flamandus (fiamenga), tehát mindegy; következőleg Oláh Miklós' véleményét erősíti. Nem nevezi ugyan meg a' vidéket e' tudósítás: de eléggé helyre pótolja Oláh és az I. Lajos kir. alatt készült oklevél. Világosan kimondatik itt az is: hogy Károly kir. (bizonyosan Robert Károly, 1310—1340) idétt költöztek be. —

Ennyi utasítás' nyomán bizvást indulhat kiki az egervölgyi francziákról szóló oklevél' kikutatására, és fölkeresésére; a' mit ha sikerrel viend végbe, nemcsak a' magyar történet-tudomány' nevezetes hézagát fogja pótolni, hanem az igért tíz darab aranynyal is bizonyosan megjutalmaztatik. Pesten, novemb. 7dikén 1838. ***Jerney János.***

A regatta.

(Vége.)

II.

Míg e' szerint egész Velencze talpon volt 's örömét kitelhető zajjal nyilvánitá, a' Mocenigo család' nagyszerű márvány-palotája' egy hátulsó földszinti szobácskájában mély csönd 's komorság uralkodik. A' hajlék igen szegény, de tiszta 's csak a' legszükségesebekre szorított bútorzata, valamint egy részről elárulá a' lakos' vagyontalanságát, ugy egyszersmind tanúsítni látszék, mikép az vagy nem mindig illy szorult állapotban élt, vagy legalább nevelésénél fogva túl tudá magát helyezni a' szegénységet jobbadán kisérni szokott aljasság' korlátin. 'S valóban, a' hajlék' lakosira futólag vétett pillantás is tökéletesen igazolhatá e' két állítás' egyikét. Azon ősz férfi' arczán ugyanis, ki a' tiszta terítetű asztalka' felső végén ült 's komor gondolatokba mélyedten tekinte az érintetlen maradt ételre, olly meglepő jelei valának láthatók a' kétségbe nem vonható nagyságnak, hogy a' leggyakorlatlanabb fölületes vizsgáló is azonnal többet fogott volna benne gyanítani, mint mire elviselt igen egyszerű külseje bár kit is jogosíthata. A' magas domborodásu homlok alatt két, bú 's évsúly által behorpadt ugyan, de még mindig élénk lobogványu, éjszín szem világíta, 's a' római szabatu sasorr és domboru metszetű szabályos ajkak, párosulva a' vállat verő selyempuha ősz fürtökkel, valóban olly képet tüntetének elő, minőt csak Bellino', Palma', Titian' 's Georgione' remekműveiken láthatni Grimani, Barberigo della Terrazza, Gamba, 's Cicognara családok' régi fényökben rogyogó palotáiban. ‚Atyám, — szóla egy az öreggel szemközt ülő alig 19 évű leányka, kinek arczvonási félre ismérhetlenül hasonlítának a' megszólítottéihoz, csakhogy itt az élet' virító trónja ragyogott, míg amott az enyészet' rémes jelei ijesztének, 's égiszelídségű kék szempár fölött szőke pillák őrködének 's a' hófejér homlokot szinte szőke szemöldök's gesztenyeszín fürtök árnyékozák 's lengék körül, mikép azt maig is láthatni a' régi büszke dogaressák' arczképein, — atyám, az étel meghűl 's te még mindig sötét komorsággal tekintesz tányérodra. Végezzük ebédünket, jó atyám, 's részesüljünk mi is a' köz ünnepélyben.'

„Nem, leányom, azt nem fogjuk cselekedni, — felelé mély sohajjal az aggastyán — ; száz év' súlya görnyeszti testemet, családom elhalt, csak te maradtál vigasztalásomul egyetlen fiamnak egyetlen gyermeke! Nem, leányom, mi nem megyünk nézni a' pompát, a' nagy fény' látása megrepesztené szívemet, ha látnom kellene, hogy azok most bíborban pompáznak, kiknek ősei egykor az enyéim' sajkáinak hátulján állottak."

‚Feledd a' multakat, jó atyám, 's örvendj velem az életnek, míg a' mindenható engedi.'

„Örvendni, 's Velencze nincs többé!? Igen, nincsen többé! A' falak állanak; de az ajtók 's ablakok be vannak szegezve, 's hol hajdan Desdemonák 's Portiák nyujták ki arczukat az ezüst holdsugárok' ölelésének, ott most hosszu köteléken rongyos üngök 's harisnyák függnek szárítás végett a' napon; mert a' valódi nobile nem kivánt többé fényben élni, miután hazája sötét éj' ölébe szállott!"

‚Kedves atyám, te mindig olly bús vagy, 's önkínzással keseríted drága élted' estéjét.'

„'S nincsen talán elég okom arra? Vagy ujra 's ismét ujra szaggassam föl szivem' halálos sebeit? Feledéd, hogy családom' ősi házában mint nyomorult kapus vagyok kénytelen élni, kit csak a' szegény gyámoltalan Andreának neveznek; engem, Maffio Mocenigot, kinek neve hajdan fő helyet foglalt el Velencze' arany könyvében? Te csak a' jelen örömeinek élsz, szegény Carlina, 's nem vagy képes fölfogni az elvesztett nagyság' okozta iszonyu fájdalmakat!"

‚Búdat tisztelem, kedves atyám; de gondold meg, hogy az becses napjaidat kurtítja, 's mi lenne belőlem, ha te — istenem, nem merem végig fejteni e' szörnyű gondolatot.' Carlina' szemeiben könyűk rezgének e' szók után, 's Maffio mély megilletődéssel ünnepélyes csöndben nyugtatá néhány pillanatig rajta szemeit. Végre elérzékenyűlten szóla: „Szavaid élénken emlékeztetnek arra, szeretett Carlinám, miről már többször gondolkozám; jövendődről határoznom kell, mert érzem, hogy éltem' küszöbén állok. Pietro Vesodimári sajkás már kétszer szóla velem az iránt."

‚Pietro? Kit közönségesen csak Malochchionak neveznek az emberek, gúnyteljes kancsal tekintete miatt, 's kiről annyi roszat beszélnek mindenütt?'

„Kaján irígység műve az, gyermekem, nem egyéb. Pietro Vesodimari utolsó csemetéje a' nagyhírű családnak, 's alacson helyzete teszi őt keserűvé az emberek iránt, kik olly nagy készséggel szoktak mindent roszra magyarázni, miről valódi fogalmok nincsen. Pietro szorgalmas és takarékos; Carlina, én férjeűl szántam őt."

‚Nem, atyám, bocsáss meg, de ő férjem soha nem lehet!'

„Hogyan Carlina, te ellenkezel? Így még soha nem szomorítál meg,"

‚Kivánd halálomat, jó atyám, 's örömmel a' lagunákba vetem magamat a' Rialto-hidról; de Pietrót férjeműl nem fogadhatom el soha, mert — ó atyám, ne vess olly komor tekintetet reám, mert — lelkem' egész erejével Carloért lángolok.'

„A' sajkások' legszegényebbikeért, kinek jó hangzatu nevénél nincsen egyebe?"

‚Ő fiatal 's iparkodó —'

„És nemtelen származásu!"

‚De nélkűle nincs ez életben boldogság leányod' számára.'

„Gyermek, akaratom mindig szilárdul állott, mint szent Márk' templomának alapfala; 's szerencsétlenné még sem akarnálak tenni. De tegnap szómat adám Vesodimarinak, 's ő örömében fogadá, hogy első győztes leend a' holnapi regattanál, 's csak mint ollyan vezetend oltárhoz. Álljon Carlo is a' versenyzők közé, vijja ki az első jutalmat 's én feledni fogom kedvedért a' születést, mellyet, jól megfontolván a' dolgot, önmagunknak ugy sem tulajdoníthatunk érdemül, és pályabérül fogadja el kezedet, mellyet inkább adom az első 's legérdemesb sajkásnak, mint valamelly hizott bókolónak urszolgálatban."

‚Oh atyám, fog-e Carlo győzhetni Pietro ellen, ki bizonyára a' legügyesb erős sajkást bérlendi maga mellé segédül, míg a' szegény Carlo bajosan fog valakit találhatni, ki erejét érte koczkáztassa.'

„Mocenigo' unokájaért egész erejét 's minden törekvését mozgásba hozhatja Carlo. Határzatom másíthatlanúl áll. Keressen Carlo' társat magának 's győzzön." E' szók után elhagyá a' szobát Maffio, 's Carlina pillanatnyi gondolkozás után lelkesülten kiálta föl: ‚'S Carlo találni fog társat, ki győzni vagy meghalni kész lesz vele.' —

III.

October' 6ikán egész Velencze Balbi palota felé seregle, mellynek ablakiból az egész udvar meleg részvéttel volt szemtanuja a' velenczei hajdani nagyságra olly élénkül emlékeztető regattának, mellynek eredete a' respublica' első századiban enyészik el. Midőn ugyanis Velencze szökevény alapítói a' mocsárok közt állandóan megtelepültek, nem akartak régi szárazföldi szokásiktól egészen megválni, 's azért a' szigeten minden ünnepi alkalomkor nyillövéssel mulaták magukat, mi-

dőn pedig e' czélból sajkákon a' szigetre evezének, többnyire versenyegve törekvének a' lövészek parthoz jutni, 's mivel zárt vonalban (riga) hagyák el sajkáikon Márk' terét, tehát regatta lett e' versenyző hajózás' neve. 944ik évben a' martalóczok' hatalmából megmentett velenczei hölgyek' emlékeül a' kormány évenként pompás regattát rendelt tartatni, melly szokás állandóan föntartá magát 's minden nagyobbszerű ünnepély' alkalmakor ismételteték. — Miután a' versenző sajkások a' Santa Maria della Salute templomban, régi szokás szerint, buzgó áhítattal végzék imádságukat, kiki párjával a' verseny' színhelyére siete, melly a' város' keleti részében kezdődik a' Giardini Publici mellett 's S. Croceig terjed a' csatorna' ellenkező végén, hol a' sajkák egy karót kerülnek meg 's ismét visszatérnek a' Rialto híd alatt Balbi palotához, mellyből hajdan a' doge szokta, környezve a' félelmes signoriától, szemlélni az érdekes népünnepet. Ott valának kitüzve a' diadaljelek: vörös, kék, zöld és sárga lobogók, ez utóbbit a' negyedik sajka nyeri gúnyjelül, mert malacz van rá festve, mint jelképe a' lassuságnak. A' Piazzettától egészen a' nagy csatornáig mindenütt lepve volt sajkákkal a' víz' fölülete, 's a' Rialto híd alatt olly nagy volt a' tolongás, minőre Velencze' mostani lakosi közül csak kevesen emlékezének. Leggazdagabban Papadopolo görög pénztőzsér' sajkája volt ékesítve. Most ágyulövés jelenté az ünnepély' kezdetét, 's a' nép harsány tapssal üdvözlé az utat csináló „Bissone" nevű karcsu sajkákat, miket a' versenyzők követének fehérkék tiszta öltözetben, könnyű evezőcsapásokkal hasgatva a' víz' sima fölületét. Hat sajka röpült a' kitüzött czél felé, négy majd egészen egyenlő gyorsasággal, kettő hátrább maradva, 's a' nép különböző fölkiáltásokban nyilvánítá örömét 's véleményét. ‚Hoh! Malocchio lesz a' győztes; evezőjét villám vezérli 's társa Paolo legügyesb sajkás a' lagunákban. A' két apostol győzni fog.' — „Öt scudit háromra, hogy Carlo lesz a' győztes, sajkájának orra három vonallal előzi meg Malocchioét." — „De ugyan kicsoda a' derék Carlo' társa? Nem látám még e' szép majd gyermekded arczot a' lagunákban. Bámulatos, minő erőt fejt ki a' gyöngének látszó fiú!"" — Örömtől lobogó szemekkel nézé az öreg Maffio a' Rialto hídról a' tündérfényű pompát 's vidor zsibajt, és többször hangzék reszkető ajkiról: „Oh Venezia, Venezia, quanto sei bella! Benedetta, ma povera Venezia!" — Még néhány ölnyire volt csak a' czéltól Malocchio' 's Carlo' sajkája, midőn az előbbi végső óriási erőködéssel mártá társával vízbe az evezőt, 's néhány arasznyira elhagyván Carlo' sajkáját, győztes lett. A' nép tapsolt, 's Carlo' társa e' szókkal: „Elvesztünk, kedvesem", holtan a' sajka padlatára zuhant. Carlina' gyönge testalkotása nem állhatá ki a' szörnyű erőködést, 's fájdalmat; szív-ere megrepedt. Maffio csak egy napig élé tul unokája' halálát, Carlo 's Malocchio pedig eltüntek Velenczéből; néhány nap mulva mindazáltal Fusinában két egymást szorosan ölelve tartó férfi' holttestét fogák ki a' halászok, 's gyaníták, hogy egymással küzdve hullottak a' tengerbe. Az egyikben Carlóra, a' másikban Malocchiora ismertek.

Nagy Ignácz.

Magyar játékszini krónika.

Nyilatkozás Munkácsy János úr' rágalmai iránt. — Az Athenaeum' 34. számában és később a' Társalkodó 86. számában felszólítánk Munkácsy urat, hogy azon rágalmait, mellyeket Orosz' Századának 79. számában, a' pesti magyar színház' tagjait gyalázólag, és be nem bizonyítva írt, vagy bizonyítsa be, vagy vonja vissza; nevezetesen bizonyítsa be: „*Ki az közülünk, kit az igazgató választmány intriguansnak és pedig a' legnagyobbnak ismer 's a' ki Tündér Ilonát meg akarta buktatni? Kik azok, kik bujtogatva voltak? ki által, kik ellen, hogyan és mikor voltak bujtogatva?*" — A' kiszabott 14 nap, sőt csaknem kétszer 14 nap is elhaladt már 's Munkácsy úrtól mind e' mai napig csupán ezen választ nyertük Rajzolatai' 34. számában:

„A' pesti magyar színháznak több tagjai az Athenaeum 34. számában egy felszólítást intéztek hozzám, mintha én e' jó urakat és asszonyokat a' Századunk' 79. számában „fondorkodóknak, bujtogatott gyulevész csoportnak, sclavoknak, a' pesti magyar színházat pedig egymás ellen törekvések' pártfészkének" 's mit én tudom még minek neveztem volna. A' Századunk' idézett számában a' pesti színház' belső viszonyait érdeklőleg én mind össze is egyedül csak ezt mondtam: „maga a' választmány minden férfiassága mellett sem volt még eddig képes e' társaságba rendet és fenyítéket hozni." Tagadják el az urak és asszonyok ezt, vagy pedig tanuljanak előbb olvasni, ha méltán vélik valakitől megkivánhatni, hogy az urakkal 's asszonyokkal szóba álljon. Különben is e' társaságnak köztiszteletben álló 's rendszerető tagjai mint Schodelné, a' Lendvay pár, Conti, Joob, Zettelmann, Benza 's a' t. nem tartották érdemesnek neveiket e' felszólítás alá-irni, melly főleg Bajza úrnak szolgál bizonyítványúl „hogy az aláiró urak és asszonyok őt, mint igazgatót, szerették, tisztelték" mihez nekem semmi közöm. — Munkácsy."

Ezen szavakban Munkácsy János úr I-ször eltagadja, hogy ő Orosz Századában azokat mondotta le-

gyen, miknek bebizonyítására őt felszólítánk: de az irottakat eltagadni nem lehet. Emlékeztetjük tehát őt és kiírjuk ide a' szavakat, mikkel bennünket rágalmaz:

„A' magyar színháznál a' kéményseprőn kezdve minden ember dirigál, intriguál, practicál, krónikál és mystificál.“

Alább: „A' színészek, vagy közülök legalább némellyek iránt vigyázóvá lettem 's mi tagadás benne többször és több színésznek nyilván kimondám, mi szerint én *egyre*, de csak erre az egyre gyanakszom, hogy játékomat el akarja ejteni. Megkímélem nevét, hisz maga az igazgató választmány isméri őt, mint legnagyobb intriguanst.“

Ismét: „Fel kelle tehát ellene (t. Szentkirályi úr ellen) izgatni a' színészeket 's a' nagy csatát a' színpad' emberei közé dobni.“

Ismét: „Cselszövénykedést visz a' párt a' színen belül véghez.“

Ismét: „Pisszegetés, apostolkodás, fütyölésrekészülés, miket a' színpadon mindenki tudott.“

És végtére, mit maga Munkácsy úr idéz: „hogy a' választmány nem képes e' társaságba rendet és fenyitéket hozni.“

Íme ezeket mondotta Munkácsy úr 's most igen dicséretes módon eltagadja 's bennünket oda utasít, hogy *tanúljunk* jobban *olvasni*. Az érdemes közönség látja, hogy mi olvasni tudunk, de látja azt is, hogy Munkácsy úr a' gyávák' regimentjébe tartozik, ki messziről villogó karddal fenyegetődik 's midőn közelről komolyan felhívjuk, kardját köpönyege alá dugja és eltagadja, hogy valaha kardot csak látott is. Ilyen vitézt mi színésznők csak kikaczagunk, mi színészek pedig szánakozva fordúlunk el tőle.

II-szor felhív: tagadjuk el, hogy társaságunkba a' választmány rendet és fenyitéket nem tud hozni, a' mi annyit teszen, hogy bizonyítsuk be, hogy rend és fenyiték van közöttünk. Ez ugyan kulönös! Munkácsy úr ügyvéd 's mint ügyvéd tudhatná, hogy annak kell bizonyítani ki valamit állít, actori incumbit proba. Ő állítá, hogy közöttünk nincs fenyiték, nekünk elég azt tagadni, de neki kötelessége állítását bebizonyítani, ha azt akarja, hogy méltónak tekintsük vele szóba eredni.

III-szor újabban sért bennünket azt mondván, hogy a' társaság' rendszerető tagjai mint Schodelné, a' Lendvay pár, Conti, Joob, Zettelmann, Benza stb. nem tartották érdemesnek neveiket felszólításunk alá írni. Mintha mink aláirók nem volnánk rendszerető tagok! Ez bántás és annak is oktalan, mert mi egyenesen rendszeretetünket akarjuk megmutatni azzal, hogy aláírtuk a' felszólítást, mellyben Munkácsy úr állított rendetlenségeink' bebizonyítására hivatik fel. Munkácsy úr az, ki rendetlenkedik 's nem jár egy nyomon beszédeivel, hogy a' nevezett tagok alá nem írták a' felszólítást, ők lássák, ha magokat Munkácsy úr által rágalmaztatni hagyják.

Ezeket felelte nekünk Munkácsy úr, ebből látja a' tisztelt olvasó közönség, hogy ő másról beszél, mint a' mi felől kérdeztetett, eltagadja saját szavait és újabban sérteget: minekutána tehát sem rágalmait vissza nem vonta, sem bebizonyítani nem tudta, kénytelenek vagyunk a' 14 napi határidő' eltölte után őt ezennel nyilványosan *hazug rágalmazónak* nyilatkoztatni. *A' pesti m. színház' 40 tagja.*

Nov. 11. Peleskei notárius. Az előadást hibás, distonáló éneklések, szerep-nem-tudás és ebből következő stilizálások 's általában hanyag játék bélyegezték. László a' húmorról írt szakaszt össze viszsza hadarta csaknem az érthetetlenségig. A' peleskei notáriuson igen csodálkoztunk, hogy Lendvayné hanyag játékán észre nem vette, miképen Othello' halálos fenyegetései Desdemona ellen csak tréfák voltak. Midőn Othello (Fáncsy), — ki, mellesleg legyen mondva, sokkal több bensőséggel adá szerepét, mint Lendvay — törrel forgolódott Desdemona körül, Desdemona nem igen ijedt meg, nem ugrott ki az ágyból, hanem csak heverészett tovább is a' párnák közt. Ezzel Lendvayné hihetőleg ma remekelni akart, 's azt megmutatni, hogy ő olly Desdemona, ki még a' haláltól sem fél. A' derék színésznő igen téved, higye el nekem, ki életemben már sok Desdemonát láttam és pedig igen jeleseket, hogy Desdemonának a' haláltóli rettegés teljességgel nem válik becstelenségére és nem illetlen dolog az sem, ha az ágyból kiugrik, midőn ölni akarják. Desdemona különben derék személy, de azon gyöngeség meg van benne, hogy megijed, ha tört szegeznek mellének 's ezt ne tulajdonítsa neki Lendvayné vétkül, hanem másszor csak ugorjék ki az ágyból bizvást, mint azt ennek előtte tette is. Joobot, a' wurmhofi Severt — ki mint halljuk kassai Severnek szegődött — ma Szigligeti akará pótlani. A' rendezőségnek igen meg kell szorulva lenni tagok' dolgában, vagy tán parancsolni nem mer, hogy ezen szerepet énekesnek nem adja. Melly izetlen kornyikálás az a' Szigligetié, midőn severségét akarja mutogatni! Szerencse, hogy a' darabban Megyeri és Bartha jól játszottak, különben az előadás után Munkácsy úr talán ablakait világította volna ki örömében, hogy a' nagy közönségnek e' kedvencz darabja, mellyet ő halálban gyülöl, ma roszúl sikerült. Nézőkkel egész a' mozdulhatlanságig tömve volt a' karzat és földszinti hely, vagy mint egyik pesti lapunk illy alkalommal typice mindig mondani szokta: *zsúfolt színház, zsúfolt közönség volt;* ámbár én egyetlenegy nézőt sem láttam még, hogy zsúfolva jött volna a' színházba; a' színház sincs — hála Földváry Gábor urnak! — sem kivül sem belül kizsúfolva. Kivül szép sindeles, belül pedig falai ki vannak festve és a' hideg ellen is nem zsúfolás, hanem fütés által védetik 's miután olly nagy hideget mint a' mult téli, kiállottunk benne, reményleni lehet, hogy ezután sem fog kizsúfoltatni.

Nov. 12. bérletszünéssel másodszor: Bájital. Az előadás sikerült. Adina gyönyörüen énekelt. Szerdahelyi is zajos tapsok között adá ismét Dulcamárát.

25.

Hétfőn nov. 19. László József' jutalmául először adatik: *Richárd király a' szent földön*, vagy: *Anglia' zászlója.* Történeti regényes szinjáték 4 felv. Scott Walter után írta Lembert, ford. Szigligeti a' m. t. társaság' költségén. A' derék szorgalmú színész iránt minél több részvétet ohajtunk.

Egyveleg.

— **Böttiger' emlékpénze.** — A' berlini emlékpénz-intézetből újolag Böttiger' G. A. emlékpénze került ki. A' fő lapon a' híres régiségbuvár' mellképe van, születése' 's halála' napjának egyszerü följegyzésével; a' másik lapon Minerva' baglya, irástekercset és borostyán-ágot tartva, e' körirással: *Discipulis gaudens et priscae fontibus artis.*

— **Opticus föltalálás.** — Éjszakamerikában, mint hirlik, olly látmü találtaték föl, mellyel a' vizen által annak fenekére láthatni. Ezen eszköz kúp-idomu csőből áll, mellynek átmérője a' vékony végen egy, a' másikon pedig 12 ujnyi átmerővel bir. Mindenik végen üvegek vannak betéve. A' cső lebocsáttatik a' vízbe 's rajta sugártörés nélkül nézhetni le a' fenékre. Egy különös csőben, a' cső' széles végén, két lámpa van, ugy készítve, hogy segedelmökkel éjjel is megkülönböztethetni a' víz' fenekén levő tárgyakat.

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betüivel.

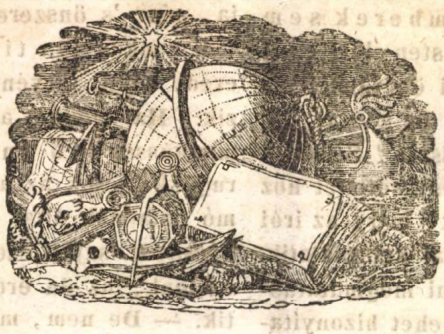

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

MÁSODIK ÉV.

Második félév. **Pest, november' 22. 1838.** **43. szám.**

Tartalom: Az ember' eredeti törvényszerű munkássága. Vége *(Ochtinay Antal).* — Végszó *(Erdélyi).* — Az elsőszülött. Angel novella *(Garády).* — Magyar játékszíni krónika *(V. és 25).* — Egyveleg.

Az ember' eredeti törvényszerű munkássága.

(Vége.)

Ím' vitatkozásunk' lényeges tárgyai, mik által Csató bebizonyítá:

Először, hogy logicája nincs; mert osztályozni sem tud. Az irói munkásság' fő rugóit ő így sorozza: pénz, hirszomj, szenvedélyek, tudomány' szeretete. Ez osztályozás' harmadik tagja magába foglalja a' két elsőt, sőt az utolsót is, mert szenvedélylyé nem csak a' pénz 's hír utáni sovárgás válhatik, hanem a' tudomány' szeretete is. Kérdem: lőhetünk-e illy bakot, ha a' dologról, miről írunk, csak félig meddig fogalmink vannak?

Másodszor, hogy emlékezete nincs; mert ezen scálát — elfelejtvén, mit a' Hirnök' 65. számi szemléjében készített, 's meggyőződése önkeblében nem levén megállapodva —, a' 85. számi Század' conversatiojában másképen adja elő; itt az irói rugók köztt az első helyet a' hiúság foglalja el, és nem a' pénz; a' másodikat pedig a' pénz és nem a' hiúság. Melyik már az igazi scála? Csató, mint látszik, maga sem tudja!

Harmadszor, hogy psychologája nincs. Csató nem érti tehetségeink' eredeti törvényes munkásságát, organisatióját, mi a' lélektan, sőt az egész philosophia' fő feladata; tőle a' természet az elvonástehetséget egy átaljában megtagadta, esze azért nem hathat a' dolgok' belső tulajdoniba, 's a' tünemények' végetlen sokasága köztt el nem igazodva setétségben bolyong. Ha ő azt mondja: az irói munkásság első három fő rugói: pénz, hiuság 's boszúvágy 's csak a' negyedik a' tudomány' 's igazság' érdeke: akkor ezen állításnak más józan értelme nincs ennél: az önző rugók az iróban háromszorosan erősebbek, mint az igazság' szeretete, minélfogva irói munkássága szükségkép nem a' tudomány 's igazság' szeretetétől határoztatik, hanem önérdekei által azoknak szolgál, nem az igazságnak, az irók tehát összeütközés' esetében mindig 's szükségkép az igazságot a' pénznek, hiuságnak 's boszuvágynak áldozzák fel; mert máskép fő, tehát határozó rugók nem is lehetnének. De e' sze-

rint az irók becsületes emberek sem lehetnek; mivel ember és isten előtt ezen nevet csak az érdemli meg, ki önérdekeit az igazság' feláldozásával nem hajházza. Ez igen világos; 's mit felel rá Csató? Semmit; hanem a' tapasztalásból egyes eseteket hoz elő, mikből szerinte kiviláglik, hogy az irói munkásság pénz 's hiuság által határoztatik. Ez furcsa módja a' philosophiai megmutatásnak! mert általa mindent be lehet bizonyítani, a' mit csak akarunk. Az emberi munkásság t. i. magában egy egész levén, mellyben minden tehetségeink közvetlenül vagy közvetve vesznek részt; minden cselekedetinkben jólétünket 's az igazat, szépet és jót tárgyazó ösztönök, 's érzemények vegyesen munkásak, 's ha ennélfogva már valamelly rugó jelenléte elegendő munkásságunk' általa való határozása' hirdetésére: úgy nincs bennünk ösztön, érzés 's szenvedély, mellyből akaratunk' határozását a' tapasztalásból be nem bizonyíthatnók, akár melly tárgyakra nézve. De milly psychologiai zavar és tudatlanság ez? Érzéki, értelmi, aestheticai és erkölcsi tehetségeink külön, saját czélokkal 's törvényekkel bírnak, saját tárgyakat valósítanak. Míg tehát valamelly tehetség' munkássága saját tárgyától el nem tér, czélját valósítja 's öntörvényeivel megegyez; közvetetlenűl saját kútfejéből ered 's öntörvényei által határoztatik, ámbár közvetve abba mindig a' többi tehetségek is befolynak; ha pedig idegen rugók által határoztatik, akkor mindig önczéljaitól 's tárgyaitól eltolva, idegen czéloknak szolgál. Így p. o. a' tudomány közvetlenűl ismerettehetségünkből eredvén, az igazságot tárgyazza. E' munkásságunkkal törvényszerűen közvetve más czélokat is valósíthatunk ugyan, 's rá többi tehetségeink is behatnak. Életünk' fenntartása egyetemi czélunk levén, mellynek valósítására a' munka általánfogva eszköz, irói munkásságunkkal helyesen a' pénz' keresetét egyeztessük össze, sőt önszeretetünk — életfenntartásunk' ösztöne — kielégítését is; mert jogos, hogy a' jeles 's hasznos literaturai munkálódás jutalmaztassék 's illő érdemet nyerjen: de mind e' mellett minden józan fogalmak' felforgatása nélkűl, nem állíthatjuk, hogy addig míg ismerettehetségünk czélját, az igazságot valósítja, pénz 's önszeretet által határozódik, mivel munkássága tisztán ön kútfejéből ered, saját törvényeivel és czéljaival egyezik. Ha pedig a' pénz 's hiuság az irói munkásság' fő rugói, fő, tehát határozó rugókká, csak az által válhatnak, ha túlnyomó hatalmok által ismerettehetségünk' munkásságát saját czéljától eltolják 's idegen czélnak, az ön érdeknek, szolgálni kénytetik. — De nem, mond Csató, más az eszme, más a' rugó; pénz, hiúság 's boszúvágy lehet fő rugónk, ha munkásságunk erkölcsi eszmék által szabályoztatik. Irjunk hiuságból, de irjunk jót, irjunk boszúból, de irjunk igazat! Ugyan úgy-e? Illy fogalomzavart csak Csató egyeztethet meg fejében. Erre igazán rá mondhatom végre:

Negyedszer, Csatónak semmi itélete sincs. Világosítsuk fel helytelen különböztetését. Ha czéljainkat ész szerint, tehát általános formában, gondoljuk; úgy azok, mint a' boldogság, szépség, igazság és jóság' eszméi, vagy ideáljai tűnnek elő; ha inditó okaikat tekintjük, a' mint azok érzékiségünk, érzésünk 's akaratunk' köreiben mutatkoznak, úgy azokat ösztönöknek vagy rugóknak nevezhetjük, 's ha érzékiségünk, érzéményink 's akaratunk felhevűl, ezen ösztönök vagy rugók szenvedelmekké válnak. A' dolog mind a' három esetben tehát egy 's ugyan az, csak külön szempontból tekintve. Az igaznak, szépnek, jónak is szintúgy meg vannak érzeményünkben rugói mint a' jólétnek; mert a' mint érzékileg szükségkép ohajtjuk a' kéjt 's irtózunk a' fájdalomtól, úgy a' szép, igaz és jó is szükségkép tetszést, helybenhagyást 's tiszteletet gerjeszt bennünk, 's mint a' fájdalmat soha nem ohajthatjuk 's a' kéj irtózást nem gerjeszthet, úgy nem a' rút tetszést, a' tévelygés helybenhagyást, a' rosz tiszteletet, a' szép nem undort, az igazság nem roszszalást, a' jó nem megvetést. Itt emberi természetünk' eredeti változhatlan alapjain állunk, mik önkényünkön túl vannak. Rugók és eszmék közt tehát lényeges különbséget tenni 's vitatni: hogy ha munkásságunk' fő rugói önzők, ez még is erkölcsi eszmék által határozva lehet, czimeres psychologiai tudatlanság 's ellen-

mondás fogalomban. A' ki iróí pályán pénz, hiuság 's boszuvágy által határoztatik, annak munkássága idegen rugók által az ismeret' eredeti czéljától az igazságtól eltolatik 's idegen önző czéloknak szolgál; lehetetlen tehát, hogy ön czélját az igazságot valósítsa. Ez oknál fogva mellékelém én Csató' képtelen követeléséhez, hogy t. i. a' pénz-, hiuság- és boszuszomjhatározta munkásság mind a' mellett mindig erkölcsi eszmék által szabályoztassék, az általánosan tagadó sohát. 'S ím' a' conversáló úr ezen soha-t, mintha valami oktalanságot mondottam volna, újra kinyomatta, hozzá tevén: „ezek az ő (Ochtinay) saját szavai!" Igen is, drága úr, ezek valóban szavaim; 's most felállok az egész magyar közönség előtt kérdvén: ki bizonyított ezen soha-val tudatlanságot 's az itélésben tehetetlenséget; ki prostituálta magát? Az-e, ki ezen tagadást először hallatá, vagy az, ki mélyebb értelmét fel nem fogván, azt meggondolatlanúl ismétleni merte?

Eddig irtam volt — midőn a' levélhordó szobámba lépvén, a' 89. számi Szemlét kezembe adá. Csató a' „Polemiáról" írt értekezésemről szól 's — dúl fúl. Szereim, látom, derekasan hatnak, ámbár még a' heroicumokhoz nem nyúltam. Kétséget nem szenved, észre hozzuk a' gondolatlan fiúkat, 's mérséklett hangra, tárgyi vitákra kényszerítjük! Hadterveinket még csak most kezdjük kifejteni 's ím' a' Természet, iróival együtt, már elnémult, Munkácsy végső vonaglásaiban nyög. Orosz okosan hallgat 's tacticáját változtatja. Ez utolsónak végre még némi politicai észt leszek kénytelen tulajdonítni. Mindjárt eleinte tetszett az nekem, hogy a' forró gesztenyéket az izzó hamuból olly okosan Csatóval kapartatta ki. De ez — ez uraim olly vitéz, mellynél jobbat hetedhét országon nem kaphattunk volna. Hónaponként nem tudom hány garasért, nyílt sisakkal ki áll a' síkra, állásba helyezi magát, ordít 's bajvivásra hívja ki az egész magyar iróí sereget. Kaczagva nézém eleinte az esztelenséget, előre sejtve azon messze hangzó döngéseket, mellyeket nem sokára utána hallánk. Illy vívásnak, az igaz, nem is lehetett más következése; mert a' csapásnak maga nyujtja oda nyakát. Mindjárt eleinte vasgyúrólag pörrel fenyegette az athenaeistákat, ha 25 úr a' „zsoldos criticust" vissza nem veszi. A' pör elfogadtatott, 's az én hősöm — altum tacuit! A' vád, azt hivé, leveleivel bizonyíttatott volna be, 's ő mély politicát fejtvén ki, Bajzát megelőzé, annak leveleit azonnal közre bocsátván, egyszersmind felhiván Bajzát, hogy az ő (Csató) leveleit is közölje; neki, mint mondánk, rosz emlékezete van 's nem tudá többé mi van ezen levelekben. Így Bajza kénytelenítve vala Csató' leveleit kiadni, mellyek Csató' iróí hitelét a' közönség előtt teljesen tönkre tevék. Gyász sorsa drága szemleiró forgásban van; hadd teljesedjék be! Tegye meg az utolsó lépést. Bajza Munkácsy' 26 hazugságaiban „részegeskedést" emlegetett 's ön azonnal feljajdúlt, hogy „részegesnek" neveztetett. Kérjen még erre factumokat, 's némelly más dolgokra is, mellyeket előresejtőleg már „Conversatiója" utolsó részében meggpendített. Igazságtalan megtámadás' visszaverésére mindent szabad eszközül használni a' mi igaz, 's a' józan tactica elleneink' olly teljes eligazítását javasolja, hogy azok soha többé ártalmunkra ne lehessenek. Azért csak bátran előre! Az idő nincs már messze, hol ki lesz forgatva minden lepleiből, kiállítva egész meztelenségében, elkoptatva az utolsó szálig! De ne higye, hogy mi azt olly türelmetlenűl várjuk! A' Hirnök' helyezete kényes, elhasznált eszközökkel nem élhet; 's ha a' közvéleményben hitele annyira elenyészik, hogy azon nyilvános hazughoz hasonlítand, kinek az emberek már akkor sem hisznek, ha igazat szól: nem kényszeríttetik-e principálisa tőle szemleirói díját elvonni? De félre gyász képzeletek! Az egész magyar iróí seregben nincs e' perczben ember, kit mi — Munkácsyt kivéve — szemleirónak inkább ohajtanánk; azért ne engedd Musák' istene, hogy e' nemes pár egymástól elváljon! Áldd meg őket jó gyomorral, állhatatossággal, 's mindenek felett egymáshozi teljes, hegyeket áthelyező hittel, hogy tovább is egymást galvanizálhassák 's heringekkel táplálják. Mi — azon generálhoz az anecdotában hasonlóan — ez ügyben még hozzád segítségűl nem folyamodtunk, 's ezen túl is csak azt kérjük, hogy elleninkhez ne állj, 's nekik mintegy deus ex machina ne segíts; úgy mi, bízván igazságos ügyünkhöz 's jó fegyve-

rünkhöz, megelégedésedre bevégzendjük háborúnkat, 's ha majd, szokásod szerint, hosszú hét év után, megint egyszer rá pillantasz szegény magyar literaturánkra, 's szemeid csatatérünkön végig futnak, hol néma csend uralkodandik az elhulltak' sírjaik felett: úgy hiszszük, a' mulandóság' érzelme száll isteni szívedre 's a' római költőt idézve, mosolylyal kiáltasz fel: Jam seges est, ubi Troja fuit!

Ochtinay Antal.

Végszó.

Kenyeres bajtársomat
Harczon elveszítém;
Róla apját, tisztes őszt,
Titkon értesítém.

Édes anyjának szive
Meg fogott hasadni,
És fiáról nem merék
Szomorú hírt adni.

Megjövék. A' jó apa
Ősihez leszálla,
És örök titkul vagyon
Sirban a' hir nála.

Még is én fedem föl azt
A' szegény anyának,
Biztatólag mondom el
Végszavát fiának.

Végszavával úgy hiszem
Megvigasztalandom,
Oh! e' szó mindig velem:
„Éljen a' magyar hon".

Erdélyi.

Az elsőszülött.

Angol novella.

Atyám egy gazdag baronet' második fia vala. Maga tevén idősb testvérével nagyatyám' családját, ő öröklé anyja' minden vagyonát, melly tetemes volt 's ifjabb gyermekeknek szánva. Házasságra egy ladyvel lépett, kit gyöngéden szeretett 's megáldatása és a' jövedelmes birtok' kézhezvétele után dekánságába ment lakni, éjszaki Irlandba. Anyámat mintegy tíz évű koromban vesztém el; egyetlen gyermeke valék.

Atyám, ámbár a' moral' szabályihoz szigorú ragaszkodásban ascetához hasonlíta, még is mélyen érezett. Anyámat imádá. Halála csaknem őrültséggel határos búba ejté; fájdalma még is lassan emésztő 's titkos vala. Második házasságra soha nem gondolt. Minden társaságot kerülve 's szent hivatala' kötelességeinek élve, magányban és szegényeknek adakozva tölté napjait.

Tisztelet nélkül most sem emlékezhetem rá. Ő nemes, tiszteletreméltó külsővel birt; nagy, sovány, sápadt és kopasz fejű vala. Társalkodását hidegség 's elvonultság bélyegzé; keveset szólt, 's ha beszélt is, olly hozzá illően, olly nyugodt 's ünnepélyes hangon, olly komoly kifejezésekben történt az, hogy beszéde inkább hasonlított oraculum' jóslataihoz, mint barátságos mulatozáshoz. — Engem soha meg nem csókolt, 's ha hajamat simítgatá néha vagy térdeire vett föl, olly vegyületet érezék a' bátortalanság- 's örömbül, mellyet leirnom nehéz. — Még is — eléggé csodálatos dolog! — atyámtól csaknem bálványként szerettetém. Ezt én tudám 's elvonultsága' és tiszteletem' daczára is ábrándos hozzáragaszkodással viszonzám szeretetét. Szemeimben ő magasb polczon állt, jobb 's értelmesebb volt, mint bárki más. 'S így én is az egyetlen teremtmény valék, mellyet ő szeretett; tárgya nappali gondolatinak 's éji álmainak. Ámbár durva 's gondatlannak látszék, éjjel még is, midőn erőt vett rajta a' némberi gondosság, gyakran ágyamhoz jött 's órákig maradt meghajolva fölöttem, meggyőződésül életem 's egészségem felől. Ha megbetegedtem, éjenként virasztott mellettem csüggedetlen serénysége. Kemény szót akkor nem ejtett, hanem olly szeretettel 's szelíden bánt velem, hogy azt meg nem foghatám. —

Tizennyolcz éves valék, midőn ő meghalt. — Utolsó betegségében levéteték ajkairól a' pecsét 's szíve lerázá a' leplet, melly rejtve tartá valódi természetét. Aszkórban halt el, melly első megbetegedése után hat hónap alatt véget vetett életének. Teste hanyatlott a' kórság' befolyásai alatt, de lelke új életerőt nyert. Szintolly lágyszivű lett 's közlékeny, mint eltaszító volt 's magába zárkozott. E' rögtön változás csodához hasonlított: engem az megbájolt 's örömre ragadott. Nem hihetém, hogy azon perczben vagyok közel elvesztéséhez, midőn mindketten egészen megismertük volna egy-

mást. De nem sokára tapasztalnom kelle azt.

Ő váratlanul 's hirtelen halt meg, midőn egy egyszerű áriát, mellyet anyám mindenek fölött kedvelt, játszám. E' pillanat legmélyebb borzalom', egyszersmind ünnepélyes 's jámbor felmagasztaltság' pillanata vala. Csak akkor levék végtelen fájdalom' martalékává, midőn egészen felfogtam vesztességemet. Kimondhatlanúl szenvedék 's lelkemből soha nem fognak elenyészni e' seb' redői. Gyakran csodálkozom, hogy szivem nem szakadt meg a' nagy fájdalom alatt.

Én távol a' világtól, a' dekánságban neveltetém. Társalgásom csupán gouvernanteomra, egy igen érdemes személyre, volt szorítva. Ez kevéssel atyám' megbetegedése előtt férjhez ment 's midőn elmult minden, vigasztalni jött a' vigasztalhatlant. Ez neki nem sikerült ugyan, de megérkeztét más okból szivesen vevém. Atyám régóta törekvék vagyont összetakarítani számomra, nem azért, mintha egy ‚örökösnő' ' veszélyes helyzetére juttatni akarandott, hanem hogy nekem független állapotot biztosítson. Innen történt, hogy halálakor én tetemes vagyont öröklék. Saját, anyai örökrésze, anyám' 's az ő megtakarított vagyona 50,000 fontra ment összesen. Atyám idősb testvérét, sir Richard Grayt tevé végrendeletében gyámomúl, azon egyetlen kikötéssel, hogy huszon egy éves korom előtt nagybátyám' megegyezésével se menjek férjhez. Ezzel nekem szabad választást 's meggondolásra időt akart biztositani. Életem' szerencséjét ez okos záradéknak köszönöm.

Mihelyt elmult az első fájdalom 's egészségem megengedé, a' dekánságot elhagyám. Jó gouvernanteom Dublinba kisért, hova sir Richard Gray is eljött, hogy nemzetségi lakába, Angliába vigyen.

Nagybátyám' meglátása engem rendkivül meglepett. Atyámnál ő egy évvel idősb volt 's hozzá képest még is ifjúnak látszék. Közel volt az ötvenhez, de első tekintete bámulatos fiatalságot mutata. Csak szorosb vizsgálat után lehetett észrevenni az évek' 's gondok' nyomait 's arczán vadkomor vonást találni, melly ellentétben álla gondtalanságával. Senki nem lehetett megelőzőbb és szivesb irántam, mint ő, szivessége még is ellenemre volt, mert őt meghalt atyámtól egészen különbözőnek lelém. A' világ, társalgás 's öröm elfoglalák minden idejét 's gondolatát. Magány 's szerencsétlenség nála egyet jelentének 's magánynak azt nevezé, ha nem volt körötte zajgó népsokaság. Utazásunk alatt folyvást csevegett, mert hivé, hogy anekdotái- 's jeles történeteivel engem felvidítand. Neki az fájt, hogy nem volt season, hova Londonban bevezethetne. Leányát, Hythe ladyt is szivesen meghivandotta, hogy általa társaságot gyüjtsön köröttem, de ő a' szárazon vala, más leánya pedig Skótországban tartózkodék. Mit valánk teendők? Ő a' szomszéd nemes udvaroknak vadászatra igérkezett — 's én Buchwaldban magányosan tépelődjem halálgondolatokkal? De épen magányéletem volt egyetlen vigasztalásom. Kinyilatkoztatám, hogy több év' lefolyta előtt semmi sem leend képes rábirni társaságban megjelenésre. Nagybátyám magán kivül lett nevettében e' nyilatkozásomon —, utóbb szokott udvariassággal mondá: tenném azt, a' mi nekem tetszik; ő nekem soha semmiben sem fog ellenmondani; egyetlen ohajtása az, hogy képes lehessen mindig kellemes- és szivesnek mutatkozni irántam.

Nagybátyám azután történeteit beszélé. Nőül igen fiatal korában alrangu leányt vőn. Rokoni ezért igen felbőszülének 's tőle egészen elszakadának. Atyja elhalt 's nagyatyja, ki félt, hogy örökrészét eladván, eltékozlandja az egész birtokot, nyomban igért neki tetemes évi jövedelmet azon föltét alatt, ha elsőszülött fiát örökösül teendi birtokában. Megegyezett benne. Néhány év mulva elhalt a' nagybátya is 's Richard öröklé czimét és javait. Szeretetreméltó módjával néhány előkelő barátot szerzett magának az uj Gray lady. Nagy családúvá lőn; de több magzata meghalt időnek előtte 's maga is gyermekágyban. — Most, midőn e' körbe bevezettetém, a' legidősb fiú honán kivül, két leány jól kiházasítva vala, a' legifjabb pedig, egy tizenkét éves leányka, Hamshireben, a' család' jószágában, lakott gouvernantejával. Sir Richard szeretettel beszélt gyermekei-, főleg legidősb fiáról, ki iránt épen azért elfogulék. Atyja' rajza után őt én kicsapongónak 's csekélynek tartám. Épen illyen volt nagybátyám is, de azért ő nekem tetszett, mert udvarisága legyőzé idegenke-

désemet 's a' nemtetszéssel, mellynek ő volt tárgya eleinte, kedvencz fia iránt viseltetém. Szivemből örültem, hallván, hogy ő Bécsben van, hihetőleg tehát nem látandom.

Buchwaldba aug.' 29-kén érénk. Szép nyári nap 's a' vidék a' nap' teljes fényében vala. A' téres 's csinos lak terjedelmes parkban feküvék, jeles izléssel volt elrendelve 's gondosan megtartva. Olly vidám 's mosolygó, az éjszaki oczeanpartok' komor jeleneteitől annyira különböző volt minden, hogy tartózkodásom' új helyére elégületlenül tekinték. Olly nagy a' szokás' hatalma, nagybátyám azt várá, hogy egy angol park' 's úri lak' új szépsége engem' elbájoland; lágymeleg dicsérésem őt boszontá. Kőszálak itt, tenger 's ingoványok, nem valának. Őskoru bükligetek, folyó, melly zöld partok közt kigyózék, hegyek 's völgyek, pagonyok 's csalitok sohasem valának tárgyai csodálásomnak; annyira igaz, hogy ritkán csodáljuk azt, a' mi előttünk egészen uj. Kevés hónap egészen megváltoztatá ez első benyomást. A' táj' vidámságának észrevétlen hatása lett kedélyemre. Kibékéltem szende lelkületével 's végre szeretni tanulám szabályszerü 's diszes szépségét.

Sir Richard látogatás- 's társaságról beszélt. Össze akará magánál gyüjteni a' szomszéd családokat 's engem kényszeríteni elfogadására különféle házakba meghivatásomnak, hol vadászat' ideje alatt számos társaságai gyülendnek össze a' gazdag 's mulatságkereső világnak. De én komolyan állitám, hogy lenyomatott kedélyemnek nyugalomra van szüksége, hogy a' magány, mellyet háza igért, legfőbb kecse annak, hogy magányomban vagyok legszerencsésb. Állításomat nem hiheté; sértette érzését engem egyedül hagyni magányban. Elutazását csakugyan — két nappal elhalasztá. Végre elutazott 's az öröm' szórakozottságában engem elfelejtett.

De házában én nem valék egyedül. Marianne lakott velem. Ő mintegy tizenkét éves, tisztelettudó, szép leányka vala 's igen jól egyezénk egymással. Társasága szórakozásomul szolgált, ha nem szabadulhaték sötét gondolatimtól, de feszültségben nem tartott, mert tetszésem szerint elbocsátám őt 's ábrándimnak adám magamat. Buchwaldban nem valék még tovább egy hétnél, midőn egy esti sétáról visszatérvén, gyertyafényt látánk az ebédlőben.

‚Ah, tán testvérem! — kiálta Marianne — tán Clinton jött meg.'

„Reménylem, nem ő" mondám én.

‚Ej, ne beszélj úgy, válaszolt a' kis leány, te Clintont bizonyosan szeretnéd; ő olly kedves 's jó — minden ember kedveli őt.' —

Be sem várá a' lábitó' leeresztését, hanem kiugrék a' kocsiból. Visszatérte egy perczbe sem telt; arczán csalatkozás 's közöny föstekezett. ‚Csak Vernon testvérem' mondá.

„'S ezt te nem szereted?"

‚Oh igen — viszonzá — Vernon igen jó 's engem szeret, de még sem az, a' mi Clinton. Gyakran egész hónapig lehet a' háznál 's alig láthatni őt kétszer.'

A' megszokott magány kissé elfélénkített. Megtudván, hogy épen asztalnál van a' megérkezett, én a' társas terembe menék 's itt várám nagy nyugtalanul megjelentét. Nem sokára eljött. Beléptekor elijedék, mert ő a' legszebb férfi volt, kit valaha láttam. — Arczszine valóságos olajszín barna, szeme sötétkék, feje kicsiny 's jól alakított, termete középszerűnél kevéssel nagyobb, de karcsu 's jól nőtt vala. Gondolám, hogy nagybátyám' udvarisága megegyezendik megjelenése' kellemével: de Vernon élénk 's ügyes magaviselet nélkül vala. Szavai, ha beszélt, jelentősek voltak 's szemei tűztől fénylének; de magaviselete félbeszakasztott, társalgása csipős és gúnyoló vala 's a' kellemetlen gúnymosoly, mellyre hajlama volt, igen elrutítá szép arczvonásait. Mind a' mellett is ő igen szép, igen érdekes volt.

Marianne' rajza egy pontban helytelen volt. — Ő napról napra körünkben tölté idejét. Reggel gyalog vagy lovon kisért sétáinkon, estve olvasott, mulattatott, ha dolgozánk vagy festénk, 's mindent elkövetett, hogy hozzánk szivesnek mutatkozzék — azt kivéve, hogy hangalapjainkat soha nem fordítá. Ő nem volt barátja a' hangászatnak — mellyet atyám olly szenvedélyesen szeretett — hajlandóságai más egyébben az enyéimmel egyezni látszának. Olaszból nekem leczkéket is adott; szóval, mellőlünk soha nem távozott, hacsak egyenesen el nem parancsolám őt. Marianne mondá, hogy testvére

egészen más emberré lett 's én tudni hittem okát e' változásnak.

Egy tizen nyolcz éves leányka, ki épen most hagyá oda a' magányt, mint vehetè észre a' szerelemfejlést egy fiatal, lelkes és szép férfi' szivében, hogy egyszersmind ne érezze a' hiúságának hizelgést? Különös neveltetésem megőrizett a' szépség' tetszvágyától, vagy a' gazdagság' fásultságától. Látám tehát, mit jelentsen Vernon' hajlandósága 's magamat büszkének érezém; dőre szivem dagadozott diadalában. Vernon naponként lett láthatólag vonzóbb irántam; magaviselete növekedett mindig hizelgő szivesség- és figyelemben. Szilárd vigyázattal haladott ohajtott czélja felé 's tűztelenség vagy szeszély pillanatig sem tartóztaták fel előhaladásában. Titkon 's álnokúl, mint a' kigyó, ejtett hatalmába 's hiú diadalmam' vigyázatlan felfödözése lekötelezett, mielőtt ő csak egy szóval is elárulta volna.

Látván végre, hogy szerelme' viszonzását kivánja, elijedék. Felfödözém, hogy minden lélektehetsége 's fényes tulajdonai mellett is nem szeretém őt 's barátságnál gyöngédebb érzéssel hozzá nem viseltethetem. Magam feddém hálátlanságomat, szégyenlém ingatagságomat. Ő látá küzdéseimet; ő egész alázatosság 's engedelmesség vala; ő többet nem kivánt, ő megelégüle, ha csak testvére lenni, őt szánni 's jelenlétét tűrni akarnám. Ezt megigérém, 's ismét, mint valék, bizodalmas lettem.

Lehetetlen leirni a' finom cselt 's csodálatra méltó fáradhatlanságot, mellyel rejtett hálóját szövé, míg egészen befogna. Eleinte csak azon parányi kegyelmet kéré, hogy szólhasson irántami szerelméről; utóbb fel tudá költeni szánakozásomat szenvedésein, mert igen ékesszóló vala, ha fösté azokat 's jeles tulajdonimat magasztalá. Ő olly keveset kivánt, olly alázatos de fáradhatlan is vala 's a' legkisebb sükerrel is, mellyet nyert, nem mondott le soha. Nagybátyámtól elfeledtetve, a' világtól nem ismertetve 's figyelemben nem tartatva, védetlenül valék átadatva cselszövényei- 's fortélyainak. Napról napra megujitá azokat. Kilesé 's használa fordítá lelkületem' minden gyöngéjét. A' félelem — méltatlanságot elkövetni — az ohajtás, szeplőtlenül őrizni meg tisztaságomat, erényeknek neveztethetnek ugyan; de fiatal tapasztalatlanságom 's túlfeszített fogalmaim könnyü zsákmányul tevének.

Végre kicsikará igéretemet, hogy elérvén a' meghatározott kort, neje leendek. Ezt lelém egyetlen eszköznek gyöngéd érzelmem' 's őszinteségem' bebizonyitására. Azt igérni annál készebb valék, mert lélektehetségeit csakugyan csodálom 's hittem, hogy nálamnál jobb nőt érdemel. Szerelmem' hiányát saját hibámnak tartám, mit jóvá kellett tennem. Korom' meggondolatlansága- 's tapasztalatlanságában annyira menék, hogy titkos idegenkedésemet előtte elrejteni törekvém.

Ezután, ha egy hétre elutazott, szivesen megegyeztem kivánságában vele levelezni 's leveleim telvék valának gyöngédség- és szeretettel. Könyebbnek lelém leirni, mint kimondani azt, a' mit éreztem 's örűltem, hogy illy könnyen mutathatom ki hálámat szerelmeért. Szivesen megegyeztem viszonyunk' titkontartásában is, mert igy menthetém legalább viszszatartózkodásom' magaviseletében. E' kivánatot használám annak sürgetésére is, távoznék tőlem némi időre. Midőn elutazott, örűltem, készsége még is búsitott.

Igaztalan még sem leheték. Vernonnak voltak némelly gyöngéi, de közöttük hideg érzés nem vala. Hevesség 's szenvedélyesség voltak lelkületvonásai; még is példátlan előrelátással 's furfangsággal egyesitheté azokat. Engem még nem is látott, már is eltökélé személyemet vagyonommal elnyerni; de olly nagy volt kedélyheve, hogy saját hálójába lön befogva 's azzal végződött haszonlesre alapitott csele, hogy őt egy leányka, kit útált, szerelemrabbá tette. Sürgető kérésemre eltávozott tehát; de ezt tevén, tervét mozdítá elő. Leveleim valódi bizonyítványok voltak ellenem azon esetre, ha, mitől méltán tartott, igéretemet visszakivánnám húzni. Czélzatait én aggodalom nélkül teljesítém; legmerészb várakozásait is fölülmulva látá. Leveleim aráéihoz (menyasszony) hasonlítának 's mi bennök gyöngédségben hiányzott, szemeiben helyreüté azt viszonyunk' nyilt elismerése. Kezeiben levén e' bizonyítványok, visszatért. Az engem nem aggasztott, sőt jelenléte javamra szolgált. Épségben tartá bennem a' kikerülhetetlen sorsnak, mellyre magam eltökélém, érzését

's társasága félbeszakasztá Buchwald' egyhangu csöndét. **Garády.**

(Folytatása következik.)

Magyar játékszíni krónika.

Nov. 13. Donna Diana. E' színműnek szinpadunkon különös sorsa van. Tetszik 's megtapsoltatik, nem azért 's nem úgy, mint, 's miért érdemlené; de elég, hogy tetszik 's be van fogadva a' közönség' kedvezéseibe. A' min csendes gyönyörködéssel mosolyogni kellene, itt hangos kaczajt okoz: a' karzat ki nem maradó hahotával üdvözöl minden cselt, zajos kedvkitöréssel minden ügyes fogást, melly a' gőgös szép' meghódítására intéztetik. 'S csak e' körülmény az, mellyel az egy kissé finomtalan, 's részint nyers előadást menthetőnek, sőt a' színészeti izlés' gyermekkorához képest majdnem ajánlatosnak véljük; mert igen könnyen eshetnék, hogy ezen minden apróságot zajosan kiemelő érthetőség nélkül sok végképen elveszne, mi most figyelemmel, sőt tapssal fogadtatik. Szerepét legjobban fogta fel 's vitte ki Lendvay (Caesar); erőltetett daczában 's való érzelmeiben épen olly következetesen hű, mint természetesen átolvadó, minden botránkoztató ugrás nélkül. A' csaknem összerogyásig beteg Lendvayné (Diana) helyenként sok hatással játszott; de a' büszke, fennhéjázó királyleányt nem elég méltósággal 's fennséggel ábrázolá. Megsértett hiúságából eredett haragja inkább méreg, a' szerelem által felolvadó hideg büszkesége több mint érzés, valódi elérzékenyülés volt. De játéka még e' hibás felfogás mellett is érdekes levén, rögtöni betegsége mellett úgy lehet azt tekinteni, mint áldozatot, mellyet színészi hivatás és vonzódás, szenvedések között a' semmit nem gyanító 's ezért hidegen biráló közönségnek hoz. Perint László igen nyersen, igen zajosan kiemelve adá; de erről már elmondók ítéletünket. Harai (Gaston) gyenge szavával 's akadozásaival még nem tudta megnyerni a' közönség' figyelmét. Az ifj. Egressy (Louis) sok szépérzettel, tapintattal bir; de valami bágyadtság, erőtlen, férfiatlan lágydadság van minden előadásaiban, 's ez már olly régen tart, hogy szinte kételkedni kell előmehetéséről. E' mellett kezei 's nyaka' rángatásai a' színészi mozdulatok' kerekdedségétől még igen távol vannak. De mind ez hibás irány lehet, 's talán könnyü, erőltetlen játék' keresése; de ennél elsőbb a' helyes, szabályos játék 's ha ezt sajátjává tette, következni fog a' könnyüség is. — A' dámák nem mindenkor látszottak ügyelni a' megjelenő herczegek' üdvözléseire 's hajlongásaira 's ez igen boszontó figyelmetlenség, ha bár kicsiségnek látszik is. *V.*

Nov. 14. Bűvös vadász. A' szereposztásban ma tetemes változásokat lehetett észrevenni. Ottokar' szerepében a' nehéz mozgású és monoton hangú Frikk helyett Egressy Benjamint láttuk. Ő kezét, lábát, sine lege, össze vissza hányja, nyakát előre nyujtogatja; szóval, mozgásaiban valami erőltetett feszetlenség van. Azonban énekében van valami, mit az ember szeret, és ügyekezeteket mindigvehetni rajta észre. Ma inkább lovász-mester volt, mint herczeg, mert azt, mit tekintetnek nevezünk, épen nem tud maga' külsejével jelenteni: azonban inkább négyszer Egressy, mint egyszer Frikk. Kuno' szerepét Udvarhelyi Sándor helyett Udv. Miklós adá. Miklóst ismeri a' közönség 's tudja, hogy ott mindig mester lehet, hol Sándor csak gyenge tanuló még: de ezen Sándor ne szomorodjék el, mert előmenetelt ő is tehet csak akarjon; csakhogy a' művészetet ne mellékes, hanem fő czéljául tekintse, mert az nem engedi magát semminek alárendelni és hanyag tisztelőit megboszúlja. Agathát a' derék Dériné helyett Felbér Mari adá. Dériné köpczösebb énekesné, a' mit mindig becsülni kell, mert tartósabb és jobban kiállja a' színpadi viszontagságokat: de Felbér' éneke jobban kebelhez szól. Neki fiatal, kedves hangja van, és éneke érzéstől átmelegedve. Ajánljuk neki a' magyar nyelvet. Ha mind ezt, mind az éneket, szorgalommal gyakorlandja, ne féljen senkitől, még az ellenkező csillagoktól se! — A' remete most Molnár helyett Konti volt. Molnár jó bakter (éji őr) a' Peleskei notáriusban: de azt, hogy e' remete' szerepében énekelni is lehet, csak most láttuk Konti' szabatos szép énekéből. Konti egyéb iránt alaposabb annak tudásában, hogyan kellene énekelni, mint magában az éneklésben, és jobb énekes mint színész. Végre Kilián' paraszt' szerepét Zsivora helyett Benza adá. Zsivorának minden mozdulatán valami félelmes finnyásság van; és hangja kicsiny terjedelmű. Benzára e' részben nem lehet panasz. Ő az élő és mozgó túlzás maga: énekben és játékban; hangja erős de nem szép, és sokszor ordítozásba esik; játékából hibázik a' nemesség. Erősebb hangon kell énekelni? ő fülsértőleg kiáltoz. — Nevetségesen kell öltözni? ő ijesztő-ábrázatokat csinál. — Magyarúl kell beszélni? Ments meg isten! Ő még fiatal ember, kár, ha rosz útra téved. — A' szerepváltoztatások szerint — mellyek dicséretére válnak az igazgatóságnak — azt várhatók: hogy az előadás sikerülend, de ezen operának különös szerencsétlensége van rosszul adatni. Felbér Marin meg lehetett ismerni, hogy betegségből most gyógyult meg; énekében kevés kifejezés volt; ő ezen szerepet máskor nagy tetszéssel adá. Szerdahelyi jól játszá és meglehetősen éneklé a' maga által fordított rosz textust. Ő nagy mester a' rosz fordítások' éneklésében. Az előadással nem igen volt a' közönség megelégedve. A' gépezeti productio ismét nem sikerült. Ezen darabnak talán az az ocsmány bagoly fatuma, melly ott egy fán ül 's mint tehetetlenség' symboluma, sem nem huhog, sem nem röpül; csak szárnyait emelgeti. Vannak példák rá, hogy a' rosz daemonok illyen baglyokba rejték magokat és úgy üzék bűvös mesterségöket az emberek' ártalmára. **25.**

Egyveleg.

Eddig ismeretlen állatfaj. Nem rég néhány melseshami halász (Wiltshirben) Avon' vizéből hálójokat kihúzván, abban egy iszonyú nagy szarvat találtak; tovább keresék a' folyót, és egymásután egy koponyát, egy oldalbordát és egy szárcsontot lelének, szinte rendkívül nagyokat, végre pedig egy másik szarvat az elsőhöz hasonlót. Mindenik szarv 39½ ujnyi hosszu, kerületök alant 18 ujnyi; a' koponyán látható, hogy 12¾ ujnyi távolságban állottak egymástól. A' londoni állatkert' muzeuma vette meg e' csontokat; már meg is érkeztek 's a' csonttá vált anyagok' nagy csarnokába tétettek. A' természetvizsgálók azt nyilvánították, hogy e' csontok egy még eddig egészen ismeretlen, özönvizelőtti állatfaj' maradványai a' kérődzők' rendéből.

IGAZÍTÁS. Az Athenaeum' 42. számának első szeletén a' 23. sorban, alólról számítva, veszszük helyett olvasd: *veszünk.*

Az Athenaeumból hetenként kétszer, ugymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy ív, társából, a' Figyelmezőből, minden kedden egy ív. Ára a' kettőnek helyben kihordással, 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boríték alatt 5 ft. 48 kr. cp. Velinpéldányok félévenként két forinttal drágábbak. Evnegyedenként is válthatni példányt 2 f. 30 és postán 3 ftos. Kiadó hivatal Pesten, Zöldfa utcza, 267. szám.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betüivel

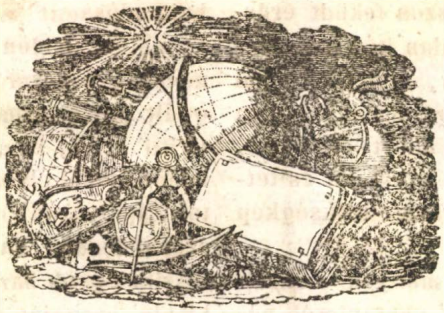

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY. szerkesztő társ: **BAJZA.**

MÁSODIK ÉV.

Második félév. **Pest, november' 25. 1838.** 44. szám.

Tartalom: Nádasdy Tamás, a' nádor (*Horváth Mihály*). — Az elsőszülött, folytatás (*Garády*). — Magyar játékszíni krónika (*V.* és 25.). — Egyveleg.

Nádasdy Tamás, a' nádor. *)

—

Miként az árnyék a' testet követi, úgy szokta üldözni az irigység és rágalom mind a' valódi nagyságot, mind a' magas helyzetet 's méltóságot is; kiváltkép pedig ollyatén egyénekben, kiket középszerű vagy épen alacsony sorsból emelt föl a' szerencse és személyes tulajdonok. Ezen közös sorsot Nádasdy Tamás sem kerülhette el. Azért találunk számtalan dicséretek 's magasztalások között, mellyekkel őt a' részint egykorú, részint kevéssel fiatalabb történetirók elhalmozzák, némelyektől olly vétkeket 's alacsony charactervonásokat tulajdoníttatni neki (különböző helyeken ugyanattól is, ki őt másutt égig magasztalta), mellyek amazokkal homlok egyenest ellenkeznek. Hősünknek minden magyartól tisztelendő emlékezete 's maga a' meghomályosíttatni szándéklott erény és elferdített, megsértett historiai igazság is követeli tehát, hogy őt azon vádak alól kimentsük, 's részint az előitélet vagy önzés szülte rágalmakat megsemmisítsük. Előlegesen legyen mondva, hogy, habár nem volt is talán ment minden gyarlóságaitól a' gyönge emberi szívnek, 's ha mint embert nem akarjuk is egyenesen az erény' eszményéül (ideale) föllállítani; de azon vastag politicai 's leginkább erkölcsi vétkeket sem akarjuk rajta tapadni hagyni, mellyekről vádoltatik 's mellyek azon embernek, kiről ollyanok megvalósulnak, még a' becsületes, annál kevésbbé a' nagy és tiszteletes ember' szép nevét sem hagyják bitorolni.

Már a' magas méltóság is mellyben Tamás állott 's viselet-módja, mint országférfinak, adott okot különbözőleg 's nem mindig kedvezőleg itélni, legalább egyes tételeményeiről, ha nem egész characteréről is. A' nagyok 's ezekkel együtt a' történetirók is, miként egyik vagy másik párthoz tartoztak, mellyekre az ország szakadva volt, úgy kedvezőleg vagy kárhoztatólag itélték meg a' saját pártuk, vagy az ellenfelekezet' emberét. Továbbá, ő részint körülményektől kényszerittetvén, részint hazafiui elvből kétszer változtatá a' pártot, mellynek erejét szentelte; mi az ellenfelekezet' embereit, kiváltkép azokat,

*) Mutatványúl annak nem sokára megjelenendő életrajzából.

kiknek nem annyira a' közjó, mint a' pártok' fennállásából szivárgó önhaszon feküdt érdekökben, könnyen igazságtalan itéletre vezeté. Végre politicai állása is, mellyben némi összeütközést egyikkel vagy másikkal nem mindig kerülhetett el, vagy akart elkerűlni, a' megsértett' gyűlölségét 's rágalmát és tettének fekete szinekkeli leirását szükségkép maga után vonta. *)

De ezen nehézségek, mellyek előnkbe gördülnek, midőn Nádasdy' characterét némikép lefesteni törekszünk, bennünket épen nem rettentenek el, sőt hatalmasabban fölizgatják bennünk a' nyomozás' szellemét 's kiváncsiakká' tesznek, személyes tulajdonait részrehajlatlanul ismerni tanulni. Nyomozásunk' folyamán e' két kérdés fog bennünket vezetni: Valódilag nagy idomokkal 's tehetségekkel felruházott, vagy csak a' szerencse' kegyencze volt-e ő? 'S kiáll-e nyilvános és magános élete szigorú birálatot? Meg kell azonban előlegesen is vallanunk, hogy lelkületének minden vonásait a' legapróbb részletekre szétbonczolva, hiteles kutfők' hiányában (ha talán ollyanok némi előttünk ismeretlen, vagy a' méltóságos grófi család' könyv 's irománytáraiban rejtekben nem feküdnének) nem adhatjuk; de még is adhatunk annyit, mennyiből beljegyes sajátságai átalánosabb vonásaikban elég világosan előtünnek.

Ugy látszik, Tamás már a' természettől nyert bizonyos simaságot erkölcseiben 's ügyességet a' társalkodás' és viselet' módjában, mi őt a' különböző kedélyű 's elvüeknél is igen hamar megkedvelteté. Ezen sajátságait pedig neveltetése 's kivált hosszabb tartózkodása a' külföldi iskolákban, később pedig helyzete, melly őt sokféle surlódásokba vitte, emelé 's tökéletesbíté. Hizelkedés nélkül megelőző udvariassággal viseltetett ő mindenki iránt, mi által kellemes külseje mellett a' szíveket magához hódítá. Kétségkivül ezen sajátságai által nyerte meg részint Ferdinand' hajlandóságát is mindjárt politicai pályája' kezdetén, midőn mint királyi titoknok 's tanácsnok kétszer követségben volt az összegyűlt német rendeknél. Ez szerzé meg neki Gritti' szivét is mindjárt az első találkozáskor, midőn Buda' elvesztése után a' török császártól Zápolya' táborába küldetett, ettől boszút szenvedendő, ha részint Gritti' pártfogása, részint egyéb barátainak közbevetése a' pártkirály' haragját meg nem engeszteli.

Ezen egész korban egyet sem ismerünk a' nagyok között, kit a' történetirók közönségesen annyi dicséretre méltatnának 's kihez a' honfitársak, még az ellenpártuak is, annyira csatlakoznának, mint Nádasdy. Tanúi ennek azon számtatlan levelek, mellyekkel őt egyházi 's világi nagyok mindennemű ügyekben megkeresték; tanúja azon bizodalom 's baráti ragaszkodás, mellyet iránta mind a' két pártuak olly különféle körülményekben nyilvánítottak; tanúja végre egyebek közt azon két oklevél, mellyek legfényesebb emlékei Nádasdy' nagyságának; 's mellyek' egyikében a' Gritti' czinkjai miatt veszélyben forgó honfinak mindennemű védelmére mind a' két párt' első emberei éltöket 's vagyonukat eskü alatt lekötötték; másikában maga a' fejedelem legnyilvánosabb bizonyságát adja Tamás' sok oldalú derékségének 's erényeinek. 'S miként ennyi ragaszkodást, ennyi bizodalmat nem czinkosság, nem alacsony hizelgés, hanem valódi személyes nagyság által nyert legyen magának, bizonyítja azon egy, minden más próbát szükségtelenné tevő jelenés is, mellyben élete' vége felé nem kételkedett az iránta igen jótékony 's bizodalmas királyának kegyét is föláldozni az igazság' és tiszte kivánatainak.

Az eddig említett társas erényekkel párosult hősünkben egy nem mindennapi, nem közönséges mértéke a' szellemi tehetségeknek. 'S ha talán nem tulajdonítanók is neki a' csillogó geniet, a' közönségeseknél sokkal szerencsésb idomokat 's tehetségeket még sem tagadhatunk meg tőle. Ő a' kort, mellyben élt, minden zavarában, 's a' körülményeket, mellyek közt munkálkodott, minden bonyolódásaikban olly éles szemmel fogta föl, hogy mind polgári, mind hadi ügyekben, bár mi terhesek, mi szövevényesek voltak is, mindig elhatározottan, habozás nélkül, belátó lélek-

*) Igy midőn Isthvánffy öt a' miatt rója meg, hogy rokonát Isthvánffy Istvánt hirtelen haragtól föllobbanván, itélet nélkül megölette, elhallgatja azon körülményt, mikép ezen jelenés háborus időben történt 's Nádasdy a' subordinatio' megsértését büntette legyen meg e' nyugtalan elmű, zajlongó Isthvánffyban. Ha ezen tette Nádasdynak büntetésre méltó volt volna — legalább ollyanra, minőt a' felpörös rész kivánt — bizonyosan nem fogták volna az országgyüléstől kirendelt birák az igazságszeretetéről eléggé ismeretes király' akaratja 's intése szerint félre tenni a' kivégzett rokonitól ellene indított pört.

jelenléttel tudott cselekedni, mire az eddig leírt polgári 's hadi pályáján előforduló jeleneséken kivűl nem szükség egyebet próbáúl előhozni, mint azt, hogy épen ezen szellemi ügyességének, mi szerint magát a' körülményekhez alkalmazni, az elválasztó pillantatokat megragadni és sikeresen használni tudta, köszönheté igen középszerű állapotából az ország' első méltóságaira fölemeltetését. 'S ezen szellemi tehetségeit a' történetészek is közönségesen magasztalják.*) Az elme' élességével pedig szép emlékező tehetséget is kötött össze Nádasdy. Ennek jeleit ő az országgyülési, meg követségi szónoklatokban elégszer adá. Ékesszólása 's ügyes bánásmódja által birta ő Isabellát is Erdély' átadására; mit, miként fönebb említém, Utissenicz az özvegy fejedelemnőnél nem eszközölhete ki. Emlékező tehetségét tanusítják jártassága a' világi 's egyházi tudományokban, és széles nyelvismeretei: az anyain kivűl a' latint, németet és olaszt tökéletesen beszélte és irta, némi tudománya a' görögben is volt.

E' tulajdonoknál 's különféle politicai helyzeteiben kifejtett munkálkodásánál fogva, mint országférfiban is meg kell benne ismernünk a' nagyságot. Nem említem itt, hogy ő egyedűl politicai ügyessége és szolgálatai által emelte föl magát az ország' első méltóságára. Pedig figyelmet érdemel, hogy a' nádori polczra jutásban igen nagy nehézségek gördültek elébe. Ferdinand király legyőzhetetlen előitélettel viseltetett ezen nagy hatalmu tisztség ellen, 's azt a' rendek' többszöri kérelmére is vonakodott betölteni. 'S midőn azt végre Nádasdyban cselekvé, 's aligha nem a' legbonyolódottabb körülmények közt, nem csak erkölcsi charactere' fedhetetlenségéről 's hűsége' állandóságáról, hanem politicai talentumairól is meggyőződve kellett lennie; miként ebbeli meggyőződését a' nádori méltóságba iktató oklevélben nyilván ki is jelenti. Azután olly vágytársai is valának e' tisztben, kiket csak személyes tulajdonainak 's politicai ügyességének túlsúlya győzhetett 's

*) Forgách maga is így ir: „Summo fastigio inter odia externa et interna prudenter usus est; pace militiaque praestans.“ Másutt: „Vir magnus et prudens.“ Herold, a' babocsai útközet' leirásában: „Sub Thoma Hungariae spectabilissimo palatino in omni litteratura excellenti, atque in belli artibus ingenii peracris ac incredibilis prudentiae viro.“ Szint' így emlékeznek róla Istvánffy és Veráncz számos helyeken.

győzött is meg olly dicsőséggel, hogy fejedelem és nemzet egy szívvel lélekkel állapodott meg ő benne.

De fussuk át röviden politicai pályáját. Olly veszélyteli körületekben, minők az óriási erejű 's hódoltatni vágyó töröknek készületei miatt a' szerte bomlott hazát a' mohácsi ütközet előtt fenyegeték, 's minők e' vérnap után a' trónváltozás okozta 's egész dühhel kitörő zajlongásokban fejlettek ki, bizonyosan olly követet láttak a' rendek szükségesnek, segéd kezekért küldeni a' szomszéd német — szinte pártokra szakadt 's személyes ügyekkel bajlakodó — országgyülésbe, ki az ohajtott czélt ügyessége által eszközleni, joggal tartathaték képesnek. Mind a' két esetben pedig a' még ifju statusemberbe, Nádasdyba, helyezteték a' bizodalom. Minek mennyire felelt legyen meg, senki sem fogja, kivált első követségében, egyedűl a' sikerből, a' kivánt segély' kész nyujtásából (mi a' német rendek' egymás közötti viszálkodásaik miatt részint igéretben maradt, részint későn érkezett) megitélni akarni, ki csak egy kissé ismeri a' német birodalom akkori állapotát.

Nádasdynak egész politicai élete a' mohácsi veszély után egy eszme' létesítése, egy terv' kivitele körül forgott, 's ez nem egyéb, nem csekélyebb vala, mint az egész országot egy fő, egy király alatt egyesíteni' 's így összesített erővel a' veszélyben forgó hazát, mellyet a' töröktől egyéb, általa meghódoltatott tartományok' példájára, szolgai iga alá vettetni kitüzöttnek látott, kiszabadítani, vagy szabadulását legalább elősegíteni. *) E' szép terv ámbár az annyira szertebomlott hazában egy embernek kivihetlen volt is; de példás hazafiságát 's a' törekvés, mellyel e' czélt megközelíteni igyekezett, politicai belátását világosan kitüntetik. Lássuk e' törekvést részleteiben.

Ámbár a' mohácsi vérnap után a' nemesség' nagy részétől Zápolya kiáltatott ki fejedelemmé, Nádasdy még is az okosabb honfiakkal Ferdinand' részére állott, biztosan remélvén, hogy ő nem csak Zápolya' bitorlását elnyomandja; hanem testvérével Károly csá-

*) Ezen eszme terjed el egy Ferdinandhoz irt levelében 's az abban érintett, magyarúl irott tervben is, mellyet az ország' megszabadítása iránt a' cancellárral közlött, annak idejében a' királynak elolvasandót 's átfordítandót. Epist. Proc. 2, 239.

szárral 's a' német fejedelmekkel egyesülten a' török' hódítói gőgjét is lealázandja; mit a' semmi uralkodói erényekkel nem díszlő Zápolyától az ország' zavargó állapotában várni nem lehetett. Illy reménynyel ment Tamás számos nagyokkal az ország' határain megjelenő Ferdinandnak elébe; illy reménytől lelkesedve adta Pozsonytól Budáig minden város' bevételénél vitézsége jeleit 's vette át a' tetteiért jutalmul nyert budai várparancsnokság' díszes tisztét. Azonban már ekkor egy kissé megszomorítá őt azon körülmény, hogy a' király a' magyarok iránt kevés bizodalommal viseltetvén, az elfoglalt várak 's városokba többnyire német parancsnokokat, német zsoldos őrsereget állított. Nagyobbítá boszszonkodását a' török sereg' megjelenésekor az idegen, idegen haza' védelmeért nem lelkesült őrségek' árulása; 's keseríté a' hanyagság vagy tehetetlenség — most is a' német rendek' viszálkodásaiból származó —, melylyet Ferdinand' a' hazának a' törökkel frigyesült Zápolya elleni védelmében elárult. Midőn pedig végre saját őrserege is a' legcsúfosabb árulási bűnnel sértette meg hazafiui érzetét 's a' körülmények által Zápolya' hatalmába ejtetett, látván, miként a' hanyagul gyámolítatott Ferdinand az országot a' török hatalom ellen megvédeni elégtelen, más utat választott a' czélhoz jutásra: Zápolya' pártjához esküdött.

Nádasdy, miként mások is, mind a' két királyt csak mint pártkirályt tekinté, 's a' haza' java feküvén szivén, ahhoz szított, ki által azt eszközölhetőnek leginkább remélheté. Állhatatlanságról őt e' miatt senki sem fogja vádolhatni; sőt következetesség: czélunkra, midőn egyik út reménynyel, azon oda eljuthatni, többé nem biztat, azt odahagyva, másikat választani. E' mellett meg kell még gondolni, hogy illy lépésre életének megmentése is sürgeté; 's végre, hogy ez olly időben történt, midőn az ország két részre oszolván, nehéz volt meghatározni, mellyik királynak van több joga, az egyébiránt szabad királyválasztással biró országban a' koronához. Mind e' mellett is, hogy a' világ előtt kimentse magát a' hűtlenség' vádja alól, a' nála levő királyi pecsétet Ferdinandnak visszaküldvén, egyszersmind a' tett esküjétőli feloldoztatásért esedezett; 's csak miután azt megnyerte, álliott nyilvánosan Zápolya' pártjára. Azon reménynyel kecsegteté ő itt eleinte magát, hogy János király az egész országot meghódítván, jó móddal a' frigyes törököt is lerázandja nyakáról, ha előbb annak segedelmével vágytársától megmenekvendik.

E' párton azonban már szövevényes jelenések várták Tamásunkat. A' gyönge lelkű Zápolya Gritti' barátaitól 's hizelgőitől rábeszéltetvén, a' kormányt egészen erre bízni szándékozék. Tudjuk, mennyire ellenzé ezt az olasz' álnok terveinek fonadékaiba beférkőzött Nádasdy; tudjuk, miként többször megsemmisíté a' nagyravágyó olasz' azon tervének kivitelét, melly nem kevesebbre ment ki, mint Jánost fő híveivel együtt az utból jó móddal eltakarítani 's török segélylyel a' magyar koronát elfoglalni és török vazallként birtorlani az országot; tudjuk azt is, miként ellenállása által annyira fölingerlé maga ellen Gritti' haragját, hogy e' párton már élete sem volt elég biztosságban. Ez a' körülmény, más kettővel egyesülve, Tamást arra birá, hogy öt év mulva Jánostól Ferdinandhoz visszatérjen. Tapasztalá tudniillik, hogy hazája a' török védelem alatt sebes léptekkel siet végveszedelmére. 'S nem csak reménye nem lehetett már, hogy Zápolya a' töröktől valaha megmenekedjék, a' hazában pedig a' csöndet és békét helyreállítsa; hanem bizonyosnak látta azt is, mit Verancz később konstantinápolyi követségéből írt Ferdinandhoz, miként a' török Magyarországot már magáénak tekinti 's annak megtartásáért mindent elkövetni kész leend; mit János' halála után a' királyné 's fia' védelmének ürügye alatt be is teljesített. Azért irá Tamás Zápolyához az elbocsáttatását sürgető levélben is 's adá okául ebbeli lépésének, hogy, ugymond, Zápolyának és országának hasznára többé már nem leendhet. Így tehát ismét az eszme, mellytől lelkesítve volt, minek létesítésére azonban reménye már tünni, legalább gyöngűlni kezdett, vitte őt e' lépésre; nem állhatatlanság, nem nyugtalan elműség; de haszonvágy sem, hiszen Zápolya egész Marmarost minden jövedelmeivel oda igérte már neki, csak hogy pártján megtartsa; 's Gritti' halála után, mi épen ez' időtájban történt, a' legkecsegtetőbb kinézései voltak volna Zápolya' pártján: ő leendett a' kormányzó, 's a' gyönge király mellett kezébe kerítendhette az egész hatalmat.

Zápolya ugyan, kitől még sem akart Ná-

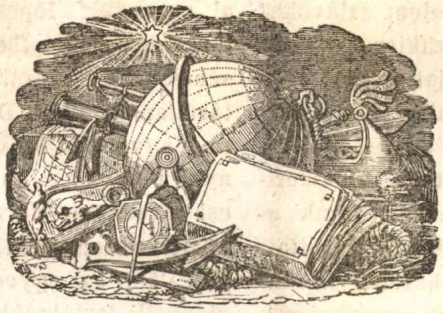

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

MÁSODIK ÉV.

Második félév. **Pest, november' 29. 1838.** **45. szám.**

Tartalom: Az egyesült statusokbeli 's europai néptömeg. Francziából *(Fábián Gábor)*. — Elvtévesztés fölötti világosítás „További sürgetés a' hegelismus' tárgyában" irójának *(Warga János)*. — Az elsőszülött. Angol novella. Folytatás *(Garády)*. — Magyar játékszíni krónika (25). — Egyveleg.

Az egyesült-statusokbeli 's europai néptömeg.

—

Ha az amerikai néptömeget összes létezésében tekintjük: azt az europainál fölebbvalónak tapasztaljuk. Igaz, hogy majdnem egészen megfosztva lenni láttatik bizonyos tehetségektől, mellyek Európa' némelly köz embereinél feltaláltatnak. Néha a' legnyomorúltabb nápolyi lazzaróninak agyában százszorta több ízlés' és költői lángész' csillámа mutatkozik, mintsem az új világ' republicanus mechanicusában 's fármerében. A' párisi naplopó ottan ottan a' nagylelkűségnek 's hősiségnek olly szikráit láttatja, mellyeknek párját az amerikai napszámosban hiában keresnők. Oka ennek az, hogy az olasz' nemzeti charactere át meg át van járva a' szép mesterségek' szeretetétől; a' franczianak pedig megkülönböztető vonásait a' nemes érzelmek teszik. A' lazzaroni 's franczia naplopó, bent levén a' nemzetben, bár a' legalsóbb fokon is, részesül a' nemzeti characterből. De az emberek' tömegének nem tulajdona az, hogy Olaszországban kiválva költőnek és művésznek, Franciaországban pedig hősnek kelljen neki lennie. Rá nézve a' tökély mindeneknek fölötte, 's minden országokban abban áll, hogy ismerje 's rendesen gyakorolja kötelességeit isten, haza, családja 's ön személye iránt; hogy szorgalmasan 's lélekismerettel igyekezzék feddhetetlen polgár, szemes férj és jó atya lenni, 's gondoskodni övéinek testi és erkölcsi jóllétéről. Hogy az amerikai 's europai társaságok' legszámosb osztályát egymással igazságosan 's vastag tévelygés' veszélye nélkül hasonlíthassuk össze, az előszámlált vonások által kell tennünk a' hasonlítást; minthogy azok az emberi faj' polgárisodásának minden különbféleségeihez oda tartoznak, 's minthogy azok' kifejlésének fokától 's a' nagyobb számnáli feltaláltatásától függ a' birodalmak' állandó volta.

Hogy a' hasonlítást a' két félkör között szabatossá 's elhatározóvá tegyük: szükség, hogy az egyesült-statusok' mechanicusa vagy fármere mellé vele egy rangú embert állítsunk a' germán nyelvű, eredetű és vallású népből; azaz: hogy mellé az angol napszámost vagy parasztot állítsuk. Az europai polgárisodás — nem említvén a' színen

mostanában nagy zajjal megjelent szlávokat — két ágra oszlik, u. m. éjszakira és délire; egyik német, a' másik latín; mellyeknek különböző eszközök által kell virágozniok; 's mellyeknek izlései, ügyességei tetemesen különböznek egymástól. Az amerikai társaság, melly sarjadéka ezen ágak' egyikének, ehhez sokkal inkább hasonlíttathatik, mintsen a' másik ág' bármellyik sarjazatához. Azért is könnyű az amerikai mechanicus' és fármer' felsőbbségét az angliai felett megállapítani; midőn ellenben nehéz meghatározni szorosan, mennyivel van az amerikai társaság' ezen osztálya felebb, vagy alább a' spanyol, olasz, vagy franczia társaságban neki megfelelő osztálynál; azonban elég csak szemeinket felnyitni, hogy láthassuk, miként a' nép' tömege e' három nemzetnél, igen messze van attól, hogy a' neki tulajdon irányban elérte volna azon tökélyt, meddig az amerikai tömeg saját ösvényén haladott.

Meg kell vallani, hogy az amerikai democratiának szinte megvannak a' maga hibái. Nem akarom dicsérni sem durva követeléseit a' városi lakók felett, sem fennhéjázó magaviseletét az idegen nemzetek iránt. Sőt megengedem azt is, hogy sok tekintetben, inkább csak mint osztály 's átaljában véve, ajánlja magát; mert az egyes személyek, kikből áll, nem birnak amaz őszinte, szives tulajdonokkal, mellyek a' személyességnek legkivánatosb ékességét teszik, 's mellyekkel a' franczia proletariusok jeleskedhetnének, ha egykor az őket elbutító inség alól fel lennének szabadítva; de én itt az amerikai tömeget maga egységében akarom megitélni.

Az amerikai democratia sokat kivánó, 's megvetésig gőgös az idegen népek iránt; de valljon nem igaz-e, hogy az önérzet az ifju népekben, valamint az ifjú emberekben, inkább tökély, mintsem hiba, csakhogy lelkes alkalmaztatása, valami nagy műre, vele együtt járjon? A' gőg elpuhult és henye népnél nevetséges: de egy vállalkozó, munkás, fáradhatlan népnél, erejének 's jövendőjének öntudata az. Az amerikai democratia' külföldi politicája igen haszonkereső; ez onnét van, mert a' nemzeti nagyravágyás, tulajdona az emelkedő nemzeteknek. A' cosmopolitismus átaljában jele a' hanyatlásnak

a' nemzetek' lépcsőjén, valamint a' vallási türedelem, symptomája a' hit' meggyengülésének. Az egyesült-statusok' követelései határtalanok; ők a' Délamerika feletti felsőségre vágynak; Mexico' valamennyi tartományaira egymásután ásítoznak: de, az erkölcsi törvények' daczára, a' népeknek egymás közti viszonyában, a' szerencse szerzi a' jogot. Ha az egyesült-statusok, részint machiavelli fortélyokkal, részint erővel elvennék a' spanyol fajtól a' mexicói tartományokat: felelettel tartoznának e' rablás' következményiért isten és emberiség előtt; de nemcsak magok lennének ez esetben. Ha az általok elfoglalt országok virágozni fognának kezeik alatt: a' maradék megbocsátná nekik a' foglalást; ellenben kemény ítéletet mondana a' mexicóiakra, hahogy ők, illy szomszéd levén közelökben, úgy mint ma, folyvást gyáva lomhaság' 's ostoba elbizottság' ölében tespednének; valamint az europai hatalmasságokra is, ha ők ezeket felébreszteni 's álomkórságokból felrázni elmulasztandották volna.

A' rómaiak hallatlan zsarolók 's kiállhatatlan kevélyek voltak egyéb népek iránt. Ők a' monarchiás napkelet' mindenható királyai 's Nagy Sándor' örökösei előtt olly büszke és durva hangon beszéltek, minőt minapában Jackson generalis használt egy 14 százados monarchiával szemben. Az ő politicájok szemtelen haszonleséssel járt. Ők mindennel, valaki telhetetlen hódító szomjuknak ellentállt, úgy bántak, mint egy az isten' akaratja ellen fellázadt rabszolgával. Ama' punica fides, mellynek nevét gyalázat' bélyegeként nyomták vetélkedő társok' romjaira, volt sokszor az egyetlenegy hit, mellyet gyakoroltak. Még is a' maradék őket a' föld' legnagyobb népének hirdette, mivel szerencsések voltak; azaz: mivel minden meggyőzött népekből, bölcs törvények által, egy állandó birodalmat alkottak. Az angol-amerikaiak sokat hasonlítnak a' rómaiakhoz, mind jóban, mind roszban. Nem állítom, mintha arra volnának rendeltetve, hogy a' világ' uraivá legyenek; csupán azt akarom megegyeztetni, hogy azon hibáik mellett, mellyekben az idegen nemzetek megbotránkoznak, nagy tulajdonaik 's becses erényeik vannak, mellyekre kell mindenek előtt fordítani figyelmünket. A' maradék őket

inkább ama' tulajdonaik, mintsem tökéletlenségeik után fogja megitélni. Ama' tulajdonaik által félelmesek ők más népekre nézve. Küzdjünk tehát az egyesült-statusok ellen, nem annyira vétkeiknek világ elébe tálalgatása által, mint inkább iparkodva sajátunkká tenni erényeiket 's tehetségeiket 's kifejtve a' magunkéit. Ím' ez minden módok közt a' legbiztosb a' végre, hogy rangunkat a' világban mind az ők', mind mindenek' daczára fenntarthassuk.

Francziából **Fábián Gábor.**

Elvtévesztés fölötti világosítás

„További sürgetés a' hegelismus' tárgyában" irójának. *)

Ha az érintett czikkely' irója a' legnagyobb elvtévedésbe nem esik, kétség kivül bevárom annak végét, 's arra, lehet, méltánylólag hosszabb értekezéssel is felelendek, mint ezt nyilatkozásomban, elvtelenségbe nem esett 's nem is eshetett fölszólítására tevém. De miután a' sürgetés' első közlésében elvtévedés van, csak erre szolgálok a' sürgető úrnak felvilágosítással; mert hiszen mielőtt az elvzavart eloszlatnók, miért irkálnánk?

Azt mondja többi közt az idézett czikkely, hogy nekem a' VAN = minden, és minden = VAN. Ez igaz (Ath. 1838. I. 728. sz.). De ugyan miért nem nézett s. ur egy veszszővel (,) tovább, úgy is az értekezés' végén volt már? ott ezen szavakat olvasandja: „de behaló gondolkodás által eszmékké emelendő". Arra csak nem volt szükség folyvást és folyvást sürgető urat emlékeztetni, hogy a' VAN-on mindig közvetlen VAN értetik? Én mind a' Hegel' philosophiájának Schaller után ismertetésében, mind a' „Barátságos kérelemre tett nyilatkozásomban" kifejtettem, miképen a' Hegel' philosophiája' megérthetése végett, logicájának elébe kell bocsátani phaenomenologiáját, melly a' tudalmon, éntudalmon és ezeknek sürgető úr előtt kétség kivül ismeretes allépcsőzetein emelkedik a' tiszta ész. Itt kezdődik a' Hegel' logicája a' közvetlen VAN-on; melly előzményből tudhatá vala, hogy az a' közvetlen VAN, mi nekem = minden, a' phaenomenologiában kimutatott ész' munkálata; így a' legtisztább, a' legelvontabb, legeszmeibb közvetlen Van, melly míg tisztán gondolathatározások, vagy saját beljegyei után, a' tiszta ész' gondolattárgya nem leend, addig = semmi; így a' VAN = semmi, a' kettőnek egymásra visszaható közvetítése által pedig = levés, mellyből ismét tiszta gondolathatározások' kikeresése 's ezeknek ellenzeteik után, folytonos közvetítéssel, minden tiszta és elvont gondolat előállhat. Ez már az a' gondolkozási minden, mi a' közvetlen VAN-ból be- vagy egymásra visszaható gondolkozás által közvetíttetik, és nem a' világ, 's ott is nem a' külvilág, mint ezt s. úr igen szerencsétlenül véli!

Ez már az, mibe s. úr, a' „de behaló gondolkodás által eszmékké emelendő" szavakat csak nézdelvén, de szellemökbe az előzőkből gondolkodás által nem hatván, mi természetesebb, mint hogy felületes elvet alkosson, e' sürgetésében elvtévedésbe essék? 's ebből aztán a' „non entis nulla sunt praedicata" a' „quae conveniunt uni tertio, conveniunt inter se" helytelen alkalmazása által zavart következményt huzzon le, ide számítván előlegesen még a' sürgetés' folytatását is, mert hogy elvéhez következetes legyen, illyen philosophusról is csak föltehetni?! Hogy pedig a' zavart következmény még nyomosabb legyen, azt s. úr a' *Πoδoς* aljegyzetével '*Ρoδoς* helyett megtoldja, — holott ez, valljon tollam' hibája-e, vagy a' nyomtatásé *) nem merném meghatározni? annyi igaz, hogy ezen szót, — minden olly lapokban, mellyek előmbe akadtak, — megigazítám. Édes s. úr! Praetor minima non curat; vagy talán azt akarja elhitetni ez által, hogy görögül nem tudok valamicskét?

Ezen elvtévedést, és ebből folyó zavart következményt látván, nem annyira sürgető úr, mint a' Hegel' philosophiája fölött elfogulatlan gondolkozó közönség, beszéljünk egy kissé hegeli modorban.

S. úrnak a' Hegel' philosophiája feletti nézetemről véleménye, vagy legalább annak elve, az érintett lapon áll, tiszta közvetlen VAN-jában állítólag, de a' melly, ha első pontja csak félig olvastatik is: azonnal a'

*) L. Athen. 1838. II. 40. szám.

*) Igen is, nyomtatás' hibája. *Szerk.*

gondolathatározások 's beljegyek után, tagadólag tűnik föl; mellyeknek egymásra visszahatások által, az elvtévedési fogalom közvetíttetik.

Ezen elvtévedési fogalom ismét közvetlenül tisztán, észlegesen állítólag áll. De beljegyeinek tisztán kikeresésök 's összefoglalások után, szükségképen azon elv' megtévedésének kell előállnia tagadólag és tárgylagosan, miben s. úr tévedt.

Viszonyítsa már ezen két ellenkező fogalmakat egymásra, nem s. úr, mert ő ezekhez tudni nem akar; hanem a' Hegel' philosophiája fölött elfogulatlan gondolkodó közönség, ugyan mi eszmék közvetíttetnek ezekből a' kérdéses elvre? Nem az-e, miképen s. úr látta ugyan nyilatkozásomat a' Hegel' philosophiája fölött, 's nézlőleg elvonva a' fölött gondolkodott is, de tisztán elvonva, tulajdon philosophiailag, sem az én nézetem, sem főleg a' Hegel' philosophiája fölött nem gondolkodott? Az illyen csak nézlőleg gondolkodásból származott, aztán az legszerencsétlenebb és legphilosophiátlanabb kérdéseknek legszerencsétlenebbike 's legphilosophiátlanabbika, mellyet s. úr Sürgetésének harmadik pontjául tesz: Csupán dialecticus közvetítéssel, hogy állhat elő a' természet? Ezt én nyilatkozásomban nem a' Hegel' hármasságához ragaszkodólag mellőztem el; mert az nem erőműi hármasság, mit faragni lehessen, sőt inkább szellemi és szükségképen magából kelő, bel erői; hanem, egyedűl azért nem érintém, hogy fölszólítót, mint első tekintettel philosophust, még is megkiméljem azon beljegytől, hogy ő a' Hegel' philosophiája fölött mer vitatkozni és még is illyet kérdezhet, mintha bizony Hegel, mint eszelős, a' világ' teremtőjének valami napkeleti szellemben tartotta volna magát!! Hegel' természetphilosophiájában — s. úr! — semmi más nincs, mint a' logicában kifejtett tiszta és közvetlen eszmék vannak tárgylagosan keresztül vive az egész természeten. És ez természet' előállítása-e?

Így áll s. úr' philosophálása ismét közvetlenül felszólításában és sürgetésében, állítólag és eszmeileg. Ennek gondolathatározásai után Hegel' philosophiájának, mint tisztán és elvontan szerkesztőnek, sürgető általi nem értése tünik ki tagadólag és tárgylagosan. Mellyeknek egymásra hatások után általánosan és szükségkép közvetíttetik az, miképen s. úr, a' szemlélhető vagy tapasztalati, sőt még a' nézlőleg elvontan gongolkodás tárgyú tudományokban is jártas és valóban tudományos is lehet. De tiszta-elvontan és eszmeileg, egyetemesen szerkesztő, tulajdonképeni philosophus még eddig nem tűnteté ki magát, nem tűntetheti-e? nem állítom, mert őszintén megvallom, hogy csak első nyilatkozásom óta is sokban másképen gondolkodom. — Hanem jól megjegyezze s. úr, hogy csak reám tartozó két czikkelye után következtetek, mert én — minthogy s. úr, ki legyen? nem tudom, nem is kivánom tudni, literaturában mindenkor azt nézvén, mi és nem ki — több czikkelyéről nem itélhetek. De ezek után méltán kérdezhetem: ki léphetne fel s. urnak kielégítőleg a' Hegel' philosophiája' tárgyában?

Ezeket láttam szükségesnek jelenleg annak felvilágosításául irni, miképen s. úr elvét téveszté, 's ha abból tisztán és elvontan talán némelly nem tetszendőket is húztam le, tulajdonitsa elvtévesztésének, és ehhez hű ragaszkodásnak. Egyébiránt s. úr philosophiai nézetemet ezen lapokból, reménylem, folyvást olvasandja; lehet, körülményeim megengedendik, hogy különösen is hozzá szólandok, de nem azért mert sürget, mert én sürgetése, sőt sürgethetése fölött gondolom magam, hanem, mert szeretek gondolkodni minden adat fölött, és abba hatólag, szeretem ha mások is gondolkodnak; erre levén az ember teremtve; 's mint gondolkodásra törekvőt becsűlöm s. urat is, csak hogy mélyebben, ne illy elvtelen és felületesen ügyekezzék gondolkodni. N. Körös, nov. 16. 1838.

Warga János.

Az elsőszülött.

Angol novella.

(Folytatás.)

E' jelenet után talán egy hétre történt, hogy öltöző szobámban roszkedvüen, szomoruan ültem 's olvasni akartam, holott fájdalmas emlékezetekbe 's gondolatokba merülve valék. Ekkor a' kertből Marianne' vidor kaczaját felhangzani 's nevemet említeni hallám. Felriadtam búskomor ábrándimból 's régóta föltevém magamban, hogy a' szabadságnak azon árnyékát, mellyet Vernon' tá-

volléte adott, felvidításomúl használandom, lemenék Marianne' fölkeresésére. Őt nem egyedűl lelém; Clinton volt vele. — Vernonhoz az épen nem hasonlított. Arcza egészen napfény vala; világoskék szemei sajátságos tisztaságban fénylének. Kedveltető mosolya, ezüsthangu szava, magas, férfias termete 's kivált nyiltszivű, kellemes magaviselete, mind ez ellentétben állott komor, álnok testvérével. Láttam őt 's érzém, mi nevetségesek voltak előitéleteim; néhány percz elég volt, hogy bizodalmasak legyünk, mint testvérek; minden érzemény, minden gondolat tárva állott a' másik' szellemi szeme előtt. Természetemnél fogva én őszinte valék, csak neveltetésem tett bátortalanná; kétszeresen örvendék tehát, ha valaki őszinte volt irántam 's lelkületem' gyanútlan nyiltszivűségét nyilváníthatám. Mi sebesen röpültek a' napok! Egyedűl Vernonnali levelezésem háborított. Nem azért, mintha érzeném, hogy hitszegő vagyok — föllelt rokonomhozi hajlandóságom mit sem változtatott irántai viszonyomban; tiszta volt az, leplezetlen 's testvéri. Mi mint egy tökéletes egész' két fele találkozánk az életoczeánon — 's az összhangzat tökéletesb, mocsoktalanabb volt, semmint össze lehetett volna hasonlítani az önző szerelemmel, mellyet Vernon adott 's kivánt. — Féltem még is, hogy féltékenysége fölébresztethetnék, mert útálva irtam a' leveleket, mellyek a' gyöngédség- 's ünnepélyes igéreteknek csak üres szavait foglalák magokban.

Az alatt sir Richard is Buchwaldba jött; felette örült, látván a' benső egyetértést, melly fia 's közöttem vala.

‚Nemde megmondám, hogy jó leszesz hozzá?' szóla.

„Az kénytelen lenni minden ember — viszonzám én; ő arra van alkotva, hogy minden szívet megnyerjen."

‚Hát nem illik jobban hozzád?'

Én nem tudtam mit felelni; sem érzelmeim- sem gondolatimra hallgatnom nem lehetett.

Sir Richard' látogatásai csak rövidek valának; este már el akart bennünket hagyni. Clintont tehát még délelőtt magához hivatá beszélgetésre, melly elég sokáig tartott, 's nyomban keresett illő alkalmat velem is szólhatni. — A' társasteremben lelt.

‚Heléna — mondá — hallgass rám; fontos szót akarok veled közleni. — Ha mint atya nem is voltam mindig okos, de jót folyvást akartam; helyrehozni kivánom tehát a' méltatlanságot, mellyet Clinton fiamon a' nélkül, hogy azt a' szegény ifjú tudná, elkövettem. Szivesen akarnék neki nőt adni, a' ki hozzá méltó volna. — Szive érzékeny, kedélye tiszta és nemes 's te — csupán te érdemled őt. — Kérlek, ne szakaszd félbe szavaimat. — Hallgass ki végig. Ez volt, megvallom, kedvencz gondolatom, mióta megismertelek. Az akadályok, mellyek ez ellen tornyosulni látszottak, legalább a' legfontosbak, legyőzvék. Egymást megismertétek; egymásnak — ha nem csalatkozom — megtetszettetek — nemde Heléna? 's igy azt hiszem, ejthetek szót róla. Aggódom mégis, holott arról magamnak számot adni nem tudok. — Clintonnal ma beszéltem 's ő, a' ki szinlést nem ismer, megvallá nyiltan, hogy téged szeret. Jobban hangzanék ugyan szájából e' vallomás, de vagyonod, szépséged félelemben tartja, hogy balra fogod magyarázni őt. Engem is jól megérts; nem ő kivánta, hogy beszéljek veled; arról ő legkisebbet sem tud. Azért ne haragudj 's halljad még ez egyet: ne űzz tréfát Clinton' érzelmeivel, mert nekem — bocsáss meg — úgy látszott néha, mintha játszál vala Vernon' szivével; ne táplálj reményeket, mellyeket beteljesíteni nincs szándékod. Hallod? — légy nyilt 's őszinte, hagyd el bárgyúságát 's tetszvágyát nemednek.'

Sir Richard félt, hogy e' szavaival megsértett; heves fölindultában, millyenre őt képesnek alig tartám, magához vont, görcsösen zárt kebléhez 's a' szobát rögtön elhagyá.

Nem irhatom le az állapotot, mellyben maradtam. — Fájdalmas görcs futott testemen végig — elájuláshoz közelnek érezém magamat. Könnyek végre könnyítének szorult szivemen. Sirtam sokáig — hangosan és kinosan zokogtam 's érzém, hogy rémitő sorsnak vagyok átadva.

Nagybátyám széttépte a' leplet, melly enmagam előtt rejtve tartott. Clintont szeretém; ő volt egész világom — egy világ, telve sugárzó kéjjel, mellyből én tudám ki magamat örökre. De Clinton is általam volt szenvedendő. Mialatt arcza a' reménytől su-

gárzott, szava a' szerelem' hangjaiban olvadozott 's szíve őszinte rokonérzettel hozzám csatlakozott, én mérges tőrt szándékozám döfni keblébe. Gyakran föltevém magamban hidegen viseltetni iránta, gyakran ismét — oh mikép sorozhatnám elő a' bennem keletkezett föltételeket! — Majd önfeláldozás, majd furfangság és fortély volt az, mire magamat elszántam.

Nagybátyám elutazott; ismét magunk valánk 's szíveink azon ohajtással telve dobogtak, hogy tartózkodás nélkül egymáséi legyenek egészen. Érzém, mikép minden percz alkalmat adhat Clintonnak, hogy magát előttem felfödözze 's érzeményei' viszonzását kívánja, mit én nem igérhettem, ámbár nagy hév forrt lelkemben. Vallomása' meggátlásául az enyémmel előzém őt meg. Felfödém előtte Vernonhozi viszonyomat 's nyilvánítám, hogy erősen vagyok eltökélve megtartani adott szavamat. — E' veszteség' bizonyos volta kétségbeesési árnyával borítá el sugárzó arczát 's még is utálva veté meg a' gondolatot testvérét kitúrni birtokomból. Jelentős arcza' tiszta tükrében láttam a' szenvedély' 's elvek' tusáját; de sokáig az kétes nem lehetett.

Vidorságunk eltünt, mosolyunk elnémult. Komolyan 's nyugottan beszélgeténk egymással sorsunk' panaszlása vagy említése nélkül. Tisztán olvastunk szíveinkben, még is béketűrésre kénytetők egymást 's a' hajlandóságnak csak azon néma jeleiben leltünk vigasztalást, mellyeket közelrokonságunk megengedett. — Clinton a' szárazra visszatérendéséről beszélt — én buchwaldi elvonultságom- 's nyugalmamról. Távolnak láttuk az időt, mellyben Vernon megkérheté kezemet — két év örökkévalóság volt korunknak — 's nem is gondoltunk ama' jövendőre. Elég szerencsétlenség volt reánk nézve a' pillanati, kölcsönös veszteség. — Kivált én nyugott valék és sirni nem tudtam. E' nyomort én szerzém magamnak, azt tehát türnöm kellett. Ha titkos gondolatimban föléledt néha a' remény, hogy lemondásra birhatom Vernont, utóbb látám, hogy a' dolgok' valódi helyzete Clintontól annál kérlelhetlenebbül elválaszt.

A' bús rokonérzet' órái, mellyeket egymással tölténk, igen becsesek voltak. Tudtuk, hogy nem sokáig fognak tartani. Clinton meghatározá elutazása' napját 's óráját — minden perczczel közelebbedett az. Férjhezmenetelem előtt nem akartuk egymást látni, de két rövid nap alatt, az elválás' óráját leomlott a' gyémánt-válaszfal, melly minket elválasztandó vala. Közönyös dolgokról beszélgeténk ugyan, arról, mi szíveinkhez legközelebb vala, s o h a; de mi feleslegesek tolmácsokúl a' szavak szerelmesek közt! Midőn sétálánk vagy lovaglánk 's órákiglan egymással valánk, egész némaságban is sokkal bensőbben cseréltük ki gondolatainkat, mint Vernon minden ékesszólása és szenvedélyességével. T ö b b e t a' világ' megannyi nyelvén nem mondhattunk volna, 's épen e' néma egyetértés árulta el az egyhangu eltökélést legyőzni szerelmünket. Részéről félig tréfás szó; részemről elpirulás csak néha emlékeztetett az érzeményekre, mellyeket eltitkolni törekvénk.

Ekkor történt, hogy Clinton arczképemet rajzolá. Néhány órám könyekkel 's kínokban mult el, midőn el levén tökélve vidorságot szinleni, Clintonnak a' sétalovaglásról visszatérte előtt Marianne' szobájába mentem 's kezembe könyvet vettem. Sirástól elgyöngülve nyugottabbá levék 's képzeletem élénken foglalkozott Clinton' képével. Ábrándálmokban elmerülve fejem kezemben nyugovék, a' könyv kisiklott ujjaim közül, szemeim bezáródtak 's én az élet' és fájdalom' nyugtalanító érzetéből átmenék az álom' enyhítő feledékenységébe. Clinton arczképemet ohajtá birni, de nem mert kérni, ülnék előtte, míg lerajzol. E' perczben lépett be. Marianne inté, ne háborítana. Elővevén rajzszereit futólag egy vázlatot készíte, mellyben talentum 's szerelem egyesültenek tökéletes hasonlatosság' előidézésére. Fölébredvén, láttam a' kész képecskét, de az nem fért meg hallgatag egyetértésünkkel. Kértem azt tőle; ő érzé, hogy igazam van 's — nekem adá. Részéről ezen áldozat meggyőzött tökéletesen, hogy lemondásról csakugyan komolyan gondolkodék. Reggel már elválandók valánk 's ő semmi emléket sem akart magával vinni az emlékezeten kivül, mellyet szét nem rombolhatott.

A' reggel eljöve. Clinton kért, testvérével együtt kisérném a' parkon végig; kocsiát a' kertkapunál akarta bevárni. Mi beleegyezénk, de Marianne elindulásunk' pil-

lanatában mentegeté magát, sejtvén tán, mi történt közöttünk. Én tehát egyedül kisérém őt. Termete-'s arczában olly bizodalmat ébresztő, szeretetet nyerő valami volt, hogy kétszeres fájdalommal érzém tőle elszakíttatásomat. Bizonyos komolyság, melly szokott módjában nem volt 's csupán azon törekvésből származott, hogy csak mint testvér viseltessék irántam, engem is visszatartózkodásra kénytetett. Ezért őt annál inkább szeretém 's még is éltemet odaadnám vala, ha álarczunkat csak egy rövid órára letehettük 's a' természet' és igazság' nyelvén szólhattunk volna. Az meg nem történhetett. Beszélgetésünk csupa közönyös, csekély tárgyakról folyt. — A' kertkapuhoz érvén, a' kocsit nem leltük még ott. Visszatérénk tehát a' parkba 's gyepágyra ülénk. Itt történt, hogy Clinton néhány szót ejtett, mellyek elárulták benső megindulását.

‚Nekem, mondá, egy kissé több tapasztalásom van, mint neked, Heléna; azonkivül különös előérzet is izgat. Tudjuk mindketten, tisztünk mit parancsol 's a' szerint cselekszünk. De ki számíthatja fel előre az élet' minden eseményeit? — Én ohajtom, hogy jobb ótalom alatt tudjalak, mint a' millyet atyám adhat. Nekem egy nőtestvérem van, kin benső vonzalommal függök. Tudod, hogy Hythe lady most a' szárazon van; de hozzá sietek 's nevedben megkérem, térjen vissza 's védjen téged azon szíves ápolással, mellyet olly nagy mértékben érdemlesz. Ő téged bizonyosan meg fog szeretni 's te viszont őt, ő érette 's én érettem.'

Jósága' e' tanújelét meg akartam köszönni, de szavam megtagadá szolgálatát; a' fájdalom' szerfölöttisége erőt vett rajtam 's könyekre fakadtam. El akartam azokat titkolni, de nem lehetett.

‚Nem úgy Heléna, kedves Heléna! — légy, kérlek, nyugott, végy erőt magadon.'

De ő is olly töredezett, olly fájdalmas hangon beszélt, hogy szavai bátorságot, egyszersmind aggodalmat öntöttek belém. — Egy vágtatva jött ló' léptei rögtön fölkeltettek bennünket. Én fölemelém szemeim 's felkiálték meglepetve; mert Vernon állt mellettünk a' heves rántással megállított állaton. Legvadabb szenvedély emészté arczát. Leugrott a' lóról, eldobá a' féket 's gyors léptekkel közelített felénk. Mit akart mondani vagy tenni, nem tudom; felforrt vérét tán lecsillapította 's Clinton' gyors elutazása mindent kiegyenlített volna, de én öltönyzsebében pisztolycsövet láttam. Ijedés miatt magamon kivül lettem — 's hangosan felkiálték. Clinton leveretve át akart karolni, de Vernon eltaszítá őt erőszakosan.

‚Ne illesd őt, ha éltedet szereted' kiálta.

„Éltemet? Vernon! — az ő bátorsága — nyugalma' egy percze nekem több, mint életem!"

‚'S te azt nem tagadod! — kiáltott Vernon — 's te is álnok, hűtlen leány! Hah! azt hiszed tán, hogy engem rászedsz 's büntetlen maradsz? Azt hiszed, hogy nem kényszeríthetlek annak látására, testvéri vér mikép foly lábaidnál? De van számodra még más büntetés is!'

E' fenyegetés visszahozá bátorságomat 's elszántan mondám: „„Vigyázz, szét ne tépd a' köteléket, melly bennünket összeköt — egy percz előtt legalább még összekötött — tán már szét is van szaggatva!""

‚Oh kétségkivül — kiáltott dühében fogait csikorgatva — kétség kivül szét van szaggatva 's más szőve, melly téged az idősb fihoz csatoljon. O igen! te eltaszítanád a' szegény, nyomorú koldúst, ki dőrén csatlakozék hozzád 's téged őrülésig szeretett — te szivesen elfogadnád a' dús, előkelő 's tisztelt sir Clintont! te álnok, semmirekellő bolond!'

„Vernon! — mondá Clinton — bármi igényeid legyenek is húgunkra, én nem állhatok itt, hogy őt sértegetni hagyjam. Megfeledkezél magadról!"

‚A' megfeledkezés, sir, részeden van! Elsőszülöttségedben bizakodva tréfának tartád vetélkedni testvéreddel 's minden szerencséjét elrabolni; de tudjad, dölyfös bolond vagy lator! — válaszsz nevet, mellyet akarsz, — hogy órád ütött — uraságodnak vége! — rangod költemény, léted gyalázat!'

Ekkor csakugyan azt hivők, hogy Vernon megőrült — egy gyanú, mellyet helyeslének heves tagmozgatásai. Borzadva néztünk egymásra.

‚Maradj! — kiáltozott a' dühöngő, engem karomnál keményen megragadva, mit én, hogy meggátoljam Clinton' közbejöttét, készakarva megengedtem. Maradj 's halld, ki a' te kedvesed; — vagy sértendi finnyás

füledet? — Oh vannak szelid kifejezések 's lágy szavak, mellyek megédesítik azt, mit útál a' világ. — Mondom neked, ő korcs!'

„Vernon! mire vetemedel? — ne ingerelj! Vigyázz magadra 's menj utaidon!"

Clinton' arcza nemes haraggal lángolt; szava tiszteletet parancsolólag hangzott 's csaknem megszelidité a' dühöngőt; karomat eltaszitá magától.

„Vedd őt, szép Heléna! vedd őt, atyja' természeti fiát. Vagy nem hiszesz szavaimnak? — kérdezd hát atyánkat. Ő neked, Clinton, szintúgy mint nekem atyám 's anyánk ugyan az; de te csak Gray Richard' 's Towers Mathild' legidősb fia vagy — én vagyok mr. 's mrs. Gray' elsőszülöttje!'

Vernon nem játszotta volna e' gyáva 's esztelen szerepet, ha őt arra őrülésféle valami nem készté vala. Sir Richard, hogy örökre megsemmitse rám czélzott reményeit, alkalmasint kimagyarázhatlan meggondolatlanságból mondá neki, hogy én 's Clinton köztudomásu szerelmesek vagyunk 's ő féltékenységgyülölség- és boszútól ingereltetve Buchwaldba jött. 'S midőn együtt lelt bennünket és a' hallottakat bebizonyitva látni vélte, utazása alatt dühig fölingerült vad lelkülete túlcsapott minden korláton. Kigyónak nevezém őt 's ő az volt minden tekintetben. Ő csuszhatott, tekergőzhetett, ravasz közeledését titkolhatta; de tarajját is fölegyenesitheté, hasadt nyelvét kinyujthatá 's halálos mérget föcskendhete, ha, mint most, felágaskodhatott. Clinton majd vörös, majd halvány lett.

„Legyen bármikép! — mondá — az én 's a' te vagyonod csekély értékü Heléna' nyugalmának ellenében. Ha szavaid igazak, marad még elég idő nyilvánitásukra. — Te, kedves húgom, haza gyalog nem mehetsz; kocsim, látom, megérkezett: vitesd magad haza 's küldd vissza."

Én kérdőleg pillanték rá.

„Ne tarts tőle, hogy elhagylak — monda — vagy meggondolatlan valamit teszek. Vernon engem' a' városba kisér, hogy atyám előtt huzza vissza vagy bebizonyitsa gonosz rágalmát. Légy meggyőződve, hogy engedelmed nélkül hozzád nem közelitend; én felette őrködni 's téged ótalmazni foglak."

Clinton hangosan beszélt 's Vernon átlátá, hogy e' rendelésnek nem szegülhet ellen; még is megelégült volt, hogy bennünket elválasztott. Clinton kocsiába vezetett.

„Kettőnk közül egyikről, Heléna, nem sokára hallani fogsz — mondá — csak arra kérlek, légy béketürő; viselj gondot magadról 's ne tarts semmitől. Most sem igen-t, sem nem-et nem mondhatok, de bizonytalanságban sokáig nem maradsz. Igérd meg, hogy béketürő 's nyugott leszesz." —

„'S te, mondám végtére, erőt véve reszkető hangomon, te igérd meg, hogy nem fogsz hirtelenkedni — igérd meg, hogy Angliát el nem hagyod, mielőtt engem még egyszer látál."

„Igérem, hogy megegyezésed nélkül Angliát el nem hagyom. Oh légy bizonyos, kedves húgom, hogy állhatatosan 's bátran akarom kiállani e' viharokat; érzeményem vehet rajtam erőt, de szegénységen, gyalázaton 's minden rosz szenvedélyen uralkodni tudok."

Vernon nem mert bennünket félbeszakitatni. Ő érzé, hogy enmeggondolatlansága dúlta szét gondosan szött hálóját 's titkos dühében ajkait mará. Még egyszer pillanték rá, azután megvetőleg elfordítám szemeim. Clinton' kocsia haza vitt, annakutána visszatért, hogy őt a' városba vigye.

Elváltunk tehát, mint azt eleinte akartuk — 's még is mi egészen másképp! Szivemben uj remény virult fel a' kétségbeesés' hamvából.

(Vége következik.)

Garády.

Magyar játékszini krónika.

Nov. 19. László' jutalmául először: Richard király a' szent földön, vagy Anglia' zászlója. Történeti regényes szinj. 4 felv. Scott Walter után játékszinre irta Lembert; ford. Szigligeti a' m. tud. társaság' költségén. — Ki nem ismeri Scott Walter' „Talisman" czimü gyönyörü regényét, mellyben Anglia' bajnok királya Richard, Saladin szultán, Kenneth és a' tündér szépségü Editha előttünk élni és mozogni látszanak a' költő' varázs ecsete alatt? A' szerző ezen tárgyat fogta fel és alkalmazá színre. De az alkalmazás által sokat veszíte. Richard, a' szultán, Kenneth és Editha itt is érdekes alakok ugyan, de ki az eredeti képeket ismeri, annak e' dráma' személyei csak ollyanok, mint a' silhouettek az olaj arczképekhez képest. A' darab azonban, mind ezek mellett is, nincs érdek nélkül, és szorgalommal játszva, megmaradhat a' repertoriumon. Emir' (Saladin) szerepét Fáncsy kitünőleg jól adá, 's mutatta, hogy ha a' dráma élesebb vonásokkal festé vala ez alakot, ő azt hiven felfogni és vissza adni elég ügyes lett volna. Az az ön erejében bizakodás, az a' hősi bátorság és vállalkozó lélek 's az a' rejtélyesség, mellybe Scott ezen személyt burkolja, igen jól valának vissza adva Fáncsy' nyugalmán, ünnepélyes hangján, mozdulatain és elhatárzott beszédén. Lendvay a' maga külsejével (ide értve mozgást, öltözetet 's egész viseletét) tökéletesen motiválta nekünk Editha iránti szerelmét: de beszédén valami készületlenség látszott, minek okát nem tudtuk volna megfogni, ha egypárszori akadozása el nem árulta volna, hogy az szerep-nem-tudás. Min annál inkább csodálkozom, mert Lendvay egy azon kevesek közül, kik szerepeiket mindig szokták tudni. Tudunk esetet (Fiesco-ban), midőn ő roppant nagy szerepe mellett még egy pár társa' elakadását is segité sugásaival. A' mi neki dicséretére, akadozó társainak pedig nagy szégyenére válik. Említést érdemel még Bartha, ki, ha elég szabatossággal nem is, de sok erővel és szereptudva adá az oroszlánszivüt. A' lovak hiába állottak a' czédulán, mert nézőket nem hoztak; hiába a' színpadon, mert a' publicum nem igen gondolt velök; még csak tapsot sem kaptak. A' czédulán azonban nem ártottak, de a' színpadon dobogásaikkal zavarták a' figyelmet, pedig a' nézők alig ha nem szeretik jobban Lendvay, Fáncsy, sőt Bartha' szinfal-rázó szavait is hallani, mint a' lódobogást. **25.**

— Hétfőn, dec. 3. Lendvayné' jutalomjátékául először adatik: Élet' iskolája (királyleány mint koldusnő). Szinj. 5. felv. Raupach után fordítva. — Ha valaki, Lendvayné bizonyosan az, ki a' tisztelt közönség' részvételét a' legnagyobb mértékben érdemli.

Egyveleg.

A' franczia nyelv. Egy angol iró egy értekezést ada ki, mellyben azt ügyekszik megmutatni, hogy a' franczia nyelv nem egyéb, mint roszúl irt és még roszabbúl kiejtett angol.

Franczia ország' uj historiája. Napoleon végrendeleteiben Bignon-ról emlékezvén, egyersmind arra szólitá fel őt, irná meg Francziaország' történeteit 1789-től. A' nagy holtnak ezen kivánata Bignon által teljesitve van, 's a' munka már németre is fordittatott.

Az Athenaeumból hetenként kétszer, ugymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy iv; társából, a' Figyelmezőből, minden keddon egy iv. Ara a' kettőnek helyben kihordással, 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boritók alatt 5 ft. 48 kr. cp. Velinpéldányok félévenként két forinttal drágábbak. Évnegyedenként is válthatni példányt 2 f. 30 és postán 3 fton. Kiadó hivatal Pesten, Zöldfa utcza, 267. szám.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betüivel

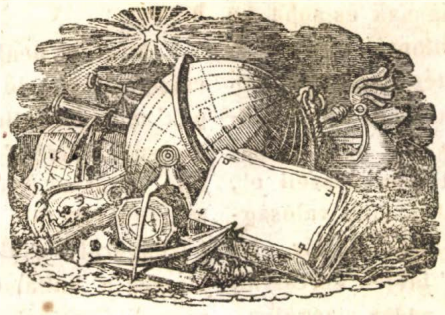

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

MÁSODIK ÉV.

Második félév. **Pest, december' 2. 1838.** **46. szám.**

Tartalom: Ősvilág (*Vajda*). — Kempelen' sakkjátszó gépének titka. — Az elsőszülött, vége (*Garády*). — Magyar játékszíni krónika (*Szerdahelyi* és 25.). — Gondolatparányok (*Zámory*).

Ősvilág.

—

Mosolyogva pillant ma az ember' szeme végig a' változatokban dús természeten, látja ezer ásványait, gyönyörködik ezer füveiben és elbámul millió állatain. Honosnak érzi magát mindenfelé, gyönyörködik vizsgálatában, és gyönyörei föltüzelik erejét 's vidorsága új vizsgálatoknak lesz kutfejévé.

Én távolabb megyek vissza a' multak' ködébe, hova a' szem egyenesen és közvetlenül nem tud hatni, honnan a' lények' összesége eltűnt és csak nyomdoka maradt hátra a' fövényben, melly majd a' szeleknek lön játékává, majd a' nagy tenger' árjaitól mosaték el. Azért ne csudálkozzatok ha szavaim terjedelme csekély, ha alapjok néha nem legszilárdabb, ha azok homályba vesznek el, mellyben ti az alakokat nem tudjátok eléggé megkülönböztetni. Én e' tárgynál szigorúan vett költő vagyok, érzékeim mutatványaitól eltérő 's a' képzelődés' szárnyain merengő a' lehetőség' legtúlsó határaiig. És e' távol határokon gyülnek össze tárgyaim — messze azon középponttól, melly körül a' mindennapi dolgok forognak.

Az időt látom először is a' maga végetlenségében, túl minden adaton, előbb minden esetek' soránál, a' képzelhetlenség' homályával összeolvadva. Előbb létezőt minden dolognál, az erővel majdnem egykorút, a' térnek egyidejű testvérét. És képzeletem' szárnyain legvakmerőbben haladva, innét maradok rajta, mert túl nem vehetek ki egyebet ködnél és homálynál, mellyek az örökség' őrleányai. De a' határokon innen napfény vár rám, és azon napfény hatalmasabban ragyog a' mainál, azon sugarak melegfejtőbbek, azon melegség ápolóbbja az életnek, azon élet nagyobb tüneményekkel mutatkozik.

Látom a' napot egy nagy alkotmány' közepében, melly a' tért egészen elfoglalja, de ha a' tért pillantom, az körüskörül egyre tovább nyulik, és ha sugárgondolataimmal kisérem is őt, határaihoz soha nem jutok. E' végetlen alkotmány ezen egész tért elfoglalja. És a' napnak a' mainál ezerszerte nagyobb ereje van, lényeket szül elő magán és messze magától, mellyek' élete milliárd évekre terjed ki 's mellyek a' megismerés' tökélyében magát a' szülőt fölülhaladják.

A' nap' szülöttei között többeket látok,

kik kimeríthetlen erővel indulnak meg légi pályájokon, testvérei egymásnak és soha be nem hunyandó szemekkel pillantók egymásra. Vetekednek pedig az erőfejtésben egymással. A' költő' szeme egész életpályákat szemlél itten, elhunyt, létező 's még meg nem fogamzott csillagokét: de álmait nem beszéli el, mert azok ábrándoknak jobbak mint valóságnak. De a' jelen' valójához közelebb jár, ha egy gömböt kisér alakulása' idején keresztül, születése' koránál kezdve 's addig vizsgálva, míg mai idomában megállapodott. Nem mindennapi dolog 's épen azért újsága által érdekes.

A' nap' gyermekei között az egyiket földnek nevezik, — földnek, melly ma a' tehetetlenséget fejezi ki. — A' föld az erő' bilincse, anyag, melly a' szellemet fogva tartja. A' föld' eszközli, hogy a' való helyett képzelethez kell folyamodnunk, és képzeletünk is gyönge, bátortalan. A' föld fiatal szülötte volt a' napnak, megindítva a' világban, hogy vitába ereszkedjék a' térrel, örökös harczban tartsa az időt és módosíttassék ellenfelei által. Vitáza pedig a' térrel, harczban tartá az időt, és alakíttaték háborúi által. Nem vala mindig szilárd, mint jelenleg, és nem vala kihűlve, mint mostanában. Melegség takará be az egészet, és a' melegség ellensége vala az összehuzódásnak; a' föld gyermek nagyobb helyet foglala el az ifjúnál.

Folyó és híg volt egészen, és így vezetteték a' nap által, és körűljárá tánczolva szülejét, és üstöke remekűl lenge mögöttén. Nem érte pedig még nagy munkákhoz; a' hűlés tanítá meg, mint kelljen cseppeket alkotni gőzből és jegeket a' cseppekből. És e' tanítás ereje' öszpontosítására vezérlé. Jegeket kezde alkotni, kicsinyben előbb, nagyban utóbb, végetlenben végtére, mikor egész fölületén jégjátékot űze.

Szépek voltak pedig termései, mert anyját lopá meg színeitől, és így hozá elő a' sugártörő gyémántot, a' vérszínű rubínt, a' tenger ábrázoló smaragdot, és gyöngyöket vete a' tenger' fenekére, hogy munkájától üresen semmi mélység ne maradna. Nem vala száma a' lényeknek, mellyek így általa lételre jutottak. Az idő' véges gyermeke látja őket, de megszámlálni nem képes, — és ő szemei minden élesítése mellett is csak fölületet lát, a' föld' belseje egész titkok' tárháza előtte, mellyet kikutatni nem foghat egy hamar.

Miután pedig a' föld végetlenben űzé a' cseppesítést, elő álla a' tenger, mint a' cseppek' megmérhetlen összesége, és miután végetlenben űzé a' jegesítést, előálla a' száraz föld, mint az összetapadó crystallok' tömege. Mindnyájok fölé pedig a' levegő nehezkedék, körüskörűl, csókolva a' vizek' sima tükrét, játszva a' hullámokkal 's vitába ereszkedve a' száraz' jegeivel. De a' jegedéshez víz és lég is kelle, — és fogytak a' vízek, 's a' száraz mindegyre magasabban tolá ki fejét a' hullámok közűl; és tisztult a' levegő szénsavanyát átengedve a' jegeknek.

Ez előjáték volt a' nagy erőháborúban. A' föld látá, hogy elég erőt kapott nemzőjétől, azt tovább is akará használni. A' jegeket magasabb erővel köté össze, önséget ada nekik, abból állót, hogy az erő anyag által legyen megkötve 's a' jegek erő által éltessenek. Ekkor kezdődék az élők' országa, és kezdődék egyszerre a' növényeknél és állatoknál, vizekben és a' szárazon, — és a' földteke' színe sokkal vidámabb lön. Szálas erdők emelék fejeiket zöld koszorúsan az egekbe, iszonyú állatok tettek rohanásokat a' föld' színén és a' tenger' árjai közt. Mert a' földteke' akkori színe igen különbözék a' maitól. A' levegő egy gőzkör vala, mellyen nagyobb és forróbb nap süte keresztül, a' vizek és a' száraz nem hűltek meg, tehát örök nyár uralkodék, és az egész földtekén. A' jeges tengerek utóbb képződtek.

Fiatal vala a' föld 's ereje' fiatalságához képest üzé munkáit. Szörnyeket teremte, mellyek ma már nem léteznek, de mellyek nyomdokai borzadást csikarnak ki az emberből. Az elefánt csekély azokhoz képest, és jámbor bárányka az oroszlán.

A' mászók' osztálya vala leggazdagabb, egyaránt élhetőké a' vizben és szárazon. Sárkánygyikok üzék az uraságot a' folyamok' szélein, a' sűrü pálma-ligetek' árnyában, a' tavak és mocsárok' feneketlenségén. A' déli égszak' fáira óriási kigyók tekergőztek föl 's kékes-zöld fejeiket a' lombok közűl tolák ki a' levegő' folyamába 's játszani a' nap' sugaraival, mellyek verhenyesek és tüzesek valának. A' tengernek pedig nem voltak delfinjei, a' levegőből hibáztak a' madarak. —

És soká tarta a' földnek ez állapotja, évezredekig, — míg nem a' növények egymásra halmozva megették a' levegő szénsavanyát, — és a' föld eléggé csecseműsködött. Ekkor erejének összeségében megrázkodék a' földteke és a' dolgok volt rendét elbontá. A' föld alatti tüzek érintésbe jöttek a' vizekkel, és lön nagy háboru, bontás és egyesülés, fölforrás és ismét meghűlés: hegylánczok törettek meg, víz alá temettettek a' növényes sikok, és a' tenger hegyeket raka le a' volt világ fölé.

De háborának új következése lön. A' dolgok volt rende fölfordult, de helyébe szebb világ lépe. Vastag rétegek alatt nyugodtak az első teremtés' szülöttei, fölöttök pedig a' tisztább levegőben, mosolygóbb nap alatt új világ keletkezék. És a' világ a' mostanihoz közelebb állt. A' gyermek föld tökéletesebb lényeket terme, állatokat föl az emlősekig és növényeket szinte a' két sziküek' főosztályából. Az éghajlatok mostani rendjökbe kezdtek simulni, a' földsarkok hidegebbekké lettek, éjszakon és délen, míg az egyenlítő forró maradt.

És a' dolgok' ez állása sokáig tartott, míg a' földteke kinyugvá magát egy új munkához, és a' levegő mai tisztaságára vergődött. Ekkor a' legfőbbet akarva merészelni, magába tért a' föld, ellenkezésbe tevé külseje' minden erejét a' belsőkkel és harczotkezde, nem kisebbet az előbbieknél.

Általános és szörnyű lett a' harcz, elrontaték az előbbi nemzedék, sötétségbe temettettek, mik a' napvilágon értek nagygyá és mindnyájok fölé sziklaromok, fövény és agyag rakaték. A' föld' színe pedig ismét lakatlan lön. De a' földcsillag ifjúvá lön gyermekből, és ifjúi erővel szerzé vissza az elveszetteket. Sőt a' voltnál tovább halada. Ereje legnemesbikét, az istenséggel rokonat, öltözteté agyagba, millyent a' földszínen találá, és azt ügyesen vegyíté meg az elemek számos részével, hogy sok felől nyerjen táplálatot, és kedvező idomot ada neki, 's olly műszereket, mellyekkel a' lehetlenségen is diadalmaskodjék. És ezen kegygyel halmozott lényt embernek nevezé.

Az emberélet' törvénye lön pedig a' földön: táplálkozni a' földből, megújulni a' levegőből 's rokon szenvben lenni a' napsugárral. Mert a' belső erő, melly a' kebelt élteti 's az anyagot együtt tartja, közös a' földdel, közös a' nappal.

Megmarad pedig a' dolgok' ezen állása, míg az ifju föld férfiuvá érik. Ekkor a' föld' gőzköre már egészen eltűnik, a' levegő ätherré fínomúl 's új világ álland elő, lények' új országa, melly a' tökély' mai fokánál végetlenül magasabban álland. A' mi ismerettöredékeinket tökélyre hajtandja az, 's erkölcsének nem leend árnyékos oldala. De a' költőnek nem szükség ezen jövendőt fejteni. Tág világ juta neki a' dolgok' mostani állásában is, szellemi és anyagi világ, egyik végetlenebb a' másiknál, tulajdon honokkal, csillagokkal, naprendszerekkel biró, 's mellyet az elmék' összes tömege soha nem fog egészen kimeríteni. Mert minél több kincs szedetik ki belőle, annál többeket terem, minél szebb gyémántjai lopatnak el, annál dicsőbbeket rejt el bányáiba.

Oh a' költő' élete egy kéj és egy gyönyör, neki a' villám és sugár kölcsönöz szárnyakat, hogy semmi szépség ne legyen elrejtve a' világban, hova el ne jutna 's mellyet magáévá ne tehetne! ***Vajda.***

Kempelen' sakkjátszó gépének titka.

Miután Kempelen bárónak a' mult száza' végén, sőt még 1819ben is Londonban olly nagy figyelmet gerjesztő sakkgépe, melly utóbb Mälzel gépész' birtokába jutott, ma már meglehetősen feledékenységbe ment, végre mégis sikerült a' párisi sakkjátszóknak felfedezni annak titkát 's azt közzé is tették azon újságban, melly a' sakktársaság' fölügyelése alatt Palamède néven jelenik meg (revue mensuelle des échecs, tom. I. n. 3. article de M. de Tournai). Kettő azon személyek közül, kiket Mälzel a' titokba kénytelen volt avatni, Párisban él 's neveik a' club előtt ismeretesek. Mivel Mälzel' halála óta sem kötelességök-, sem érdekökben nem fekszik hallgatniok, tudomásokat nyilvánossá tevék.

Ismeretes, hogy a' gép egy természeti nagyságu, törökösen ruházott embert ábrázol, ki egy asztal előtt ül, mellyen sakktábla van. Az asztal' lábai hengereken állanak, hogy könnyebben tovább tolható legyen 's annál inkább mellőztessék azon gyanu, mint-

ha az asztal alatt ember rejtezkednék. E' gép a' legügyesebb sakkozókkal játszott 's majdnem mindig győzött. Mikor az utolsó elfogó vonást tette, ezt mondá: sakk. Többek között Párisban is kétszer mutattaték, de sem itt, sem Londonban nem tudták kitalálni a' titkot, noha a' játékra a' legügyesebb gépészek vigyáztak.

Emlékezni fognak sokan, hogy mihelyt az automatot játszani látták, azonnal a' gondolatra jöttek, hogy azon szekrényben, mellyre a' török támaszkodott 's mellyen a' sakktábla állott, embernek vagy legalább gyermeknek kell rejtezkedni, ki az automat' karját igazgatja. Kempelen báró, ezen gép' föltalálója és Mälzel gépész föl szokták játék előtt nyitni egymás után a' szekrény' oldalait, hogy a' belső részt annál jobban meg lehessen látni. De csak emeltyűk, kerekek, rugótollak voltak benne láthatók 's kiki meggyőződött, hogy benne ember nem rejtezkedhetik.

De épen itt történt csalás. A' kerekek és emeltyük részint festve voltak egy vékony választó falra, mellyet könnyen ki lehete emelni, — 's valóban ember rejtezkedék a' gépben, ki előbb ment bele, mint a' gép azon terembe vonaték, hol az előadásnak történnie kellett. Minthogy a' szekrény' két oldalajtója csak egymásután nyittaték föl, mindig csak a' belső tér' fele volt látható 's a' ben rejtezkedő ember rá ért egyik osztályból a' másikba menni. Sőt úgy látszik, hogy a' török' dereka is utolsó menedékül szolgált volna.

Eddigelé igazi mystificatio volt a' dolog, melly nem igen érdemli meg, hogy a' mechanicai művek' történetében emlegettessék. — De lássuk, mi vala tovább szükséges. A' láthatlan embernek először is jó sakkjátszónak kelle lennie, 's ollyannal játszania, kinek játékát nem láthatá; azután a' kivülről játszott játék' állását ismernie kellett 's tulajdon huzásait tennie. És itt mutatta kilángeszét Kempelen 's ebben álla gépének nevezetessége. A' láthatlan ember zsámolyon ült 's viaszgyertyától kapott világosságot, mellyet a' birtokos, mint mondá, azon okból tett be, hogy a' nézők a' gép' belsejébe beláthassanak; levegőlyuk is volt rajta a' lélekzés végett. A' rejtezkedő előtt uti sakktábla volt, a' rendestől másban nem különböző, mint hogy ennek kövei alant vashegybe végződnek, mellyek a' táblába benyomatnak, hogy a' kocsin vagy a' hajókban rázás' alkalmakor se düljenek el a' kövek. Illyen óvakodás itt is igen szükséges volt, nehogy történetből zavarba jöjön a' rejtekező' játéka. Feje felett volt a' sakktábla, mellyen az automat játszék 's mellyre a' közönség vigyázott. Ezen rendkivül vékony sakktábla a' szekrényfedelen, mellyben az ember rejtezkedett, után volt csinálva 's itt minden mező egy vas nyelvecskével birt, melly föl felé irányzódhatott. Az alant igen magnesezett játékkövek fölhuzták a' vasnyelvecskéket, mellyek azonnal visszahanyatlottak, ha fenn a' kövek elvétettek fölülök. De a' rejtezkedőnek igen nagy figyelemmel kelle a' játékot követnie, mivel a' köveket nem láthatá, tehát emlékezetében kelle tartania, mellyik mezőről veteték el a' kő; hogy tudhassa, valljon paraszt, király vagy királyné volt-e az? Talán a' játékkövek különböző fokon voltak magnesezve, hogy a' játszó jobban tudjon rólok itélni. A' kis sakktábla' mezői meg voltak számmal jegyezve, megegyezőleg a' feje fölötti sakktábla' számaival, hogy még kevesebbé legyen a' játszó tévedésnek kitéve.

Balról mozgatható fogantyú volt mellette, melly tollak által összeköttetésben volt az automat' bal karjával 's a' rejtezett-től kényére igazgattathaték. E' készület által hajtaték az végre, hogy az automat bal kezével a' sakktábla' egyik követ felfogta 's más mezőre tette által. A' rejtezkedő felnéze, ha valljon jól igazgatja-e az automat kezét.

Eleitől fogva csodálkoztak azon, hogy a' feltaláló az automat' bal és nem a' jobbkezébe tette a' mozgást. K, azt felelé, hogy elhibázta, 's a' hibát későn vette észre: de illy hibát nem könnyű elkövetni, 's most midőn a' titok fel van fedezve, nyilvános, hogy a' készítőnek czélja volt az által a' rejtezkedő ember' jobbkezét szabadon tartani a' szekrénybeli játszáshoz. Ki az automattal játszott, köteles vala követi mindig pontosan a' mezők' közepére tenni, mert ezen óvakodás nélkül a' magnetizált kövek nem hatottak volna kellőleg az alant lévő vasnyelvekre, e' nélkül pedig a' rejtezkedő nem tudta volna meg a' játék' állását.

Egy körülmény azonban mégis nehezen fejthető meg: hogyan tudta a' rejtezkedő az automatot olly biztosan kormányozni, hogy az faújaival az apró figurákat megfoghatta. Ha

a' mezőkben nem hibázott is, a' mi szinte nem vala könnyű, de hogyan nyiltak meg az ujak épen azon kő előtt, mellyet tovább kelle mozdítani? Valóban csodálatos pontosság vala szükséges a' gépben és hosszu gyakorlás az igazgató személy' részéről, hogy mindezt hibátlanul végrehajthassa.

Az elrejtezett személy vala tehát a' gép' lelke 's az automat' birtokosának fő érdekében feküdt olly embereket kapni, kik a' szekrény' szűk terébe behagyák magokat csukni. ott órákig majd mozdulatlanul, kellemetlen helyezetben, és magokat semmi esetre el nem árulva, maradni. Szükséges vala továbbá, hogy a' gépet jól tudták legyen kormányozni, a' mi nem vala könnyű, és hogy jól játszottak legyen sakkot, mert akárkivel is fel kelle tenniök, ki az automattal játszani akart. Kempelen báró elég szerencsés volt olly embereket találni, kik mind e' megkivántatósságokkal birtak. Valamig ő mutatá az automatot, mindig ez vala győztes, és csak Párisban győzeték meg a' Philidorok- és Legatoktól.

Midőn Mälzel az automat' birtokába juta, szinte törekvék ügyes embereket nyerni magához. Azt nem tudom, ki volt Németországban társa. Párisba érkezvén, bizonyos Boncour nevűt nyert meg, ki ma is a' legjobb sakkozók' egyike a' panoramok' clubjában, később egy kis izraelita jutott hozzá, ezen jeles munka' irója: l'Encyclopédie des échecs. A' Palamède még bizonyos Mouret urat nevez, ki Mälzelt kiséré, az automatot igazgatá és társa lön. Angliában bizonyos Lewis vitte azon szerepet, de legtovább foglalatoskodott azzal egy elsassi ember, Schlumberger nevű, de kit születése' helyétől rendesen Mühlhausennek hivtak. Amerikába is követé Mälzelt, 15 évig nála maradt és három hónappal halt meg a' híres mechanicus előtt.

Valóban igen bajos és nehéz lehete e' szekrényben minden legkisebb zajt is elmellőzni, melly élő lény' jelenlétét elárulhatná; mert a' játék alatt tartó legnagyobb csend a' legkisebb mozdulást is elárulta volna. Hogy tehát a' föltaláló órakereket tett a' szekrénybe 's játszás' kezdetekor az órát benne fölhuzta, nem egyéb okból történt, mint hogy a' nézők' figyelmét elvonja a' tárgytól 's az óraketyegés és zörej által a' netalán történhető zajt elfedezze. Hallottam beszélni, hogy egykor valóban tüsszenni volt kénytelen a' benne rejtező ember. A' szokatlan csettenés az órakerekek' zöreje közt megzavará a' gyülekezet' mély csendét 's bámulásra gerjeszté a' jelen lévőket. Mälzel' életében ez volt a' legcriticusabb pillantat, de ő csodálatos magafeltalálással igy szólt: „Mi ez, az istenért? — Egyik toll elpattant; bocsánatot, urak, egy negyed' óráig félbe kell a' játékot szakasztanom, hogy a' gépet helyrehozzam," 's azonnal a' mellékszobába tolatá, hol halkan megdorgálá a' szerencsétlen társat. Azt is mondják, hogy egy valaki gyanítván a' titkot 's Mälzel' hírét meg akarván rontani, egy játék alatt tüzet kiálta. Erre zavar támadt a' gyülekezetben 's addig Mälzel kitolta gépét a' szobából. De ideje is volt, mert társa a' félelem miatt majdnem meghalt a' szekrényben, 's épen szándéka volt a' társaság elébe kilépni.

Az automat' titkának felfedezésével elveszté nagy érdekét a' Kempelentől feltalált 's Mälzeltől helyre állított gép, de mind a' mellett elmés találmány marad. Azt mondják, Kempelen Maria Terézia királynő által jött e' gépcsinálás' gondolatára, ki egész udvarával, hova Kempelen is mint kamarás tartozék, némelly magnesi mutatványoknál volt jelen. Kempelen azt igéré, hogy még mesterségesebb mutatványnyal álland elő, 's fél év mulva ezen automatot mutatá be, mellynek fő titka a' magnes' vonzásában áll. Mert, mint már mondaték, a' magnes' hatása által tudja meg az elrejtett ember a' játék' haladását és a' kövek' áttételét.

Az elsőszülött.

(Vége.)

Két halálosan hosszu nap mult el magányomban minden tudósítás nélkül, Vernon' egy levelét kivéve. Ebben ő birásomat jogul követelé 's keményen sürgeté állnám szavamat; de sem a' parkbani jelenetre, sem különös állításaira nem czélozott. A' levelet én, mint meggondolásra méltatlant, elvetém. Csak harmad napra kaptam egyet nagybátyámtól. Mohó kiváncsisággal törtem azt fel. Ez volt foglalata:

„Clinton, kedves Helénám, azon van, hogy Buchwaldban meglátogassalak; de azt engedelmed nélkül nem tehetem. Előbb egy

hibás lépést kell megvallanom 's téged' kérnem, bocsáss meg, mint megbocsátott ama' jó 's nemes ifju, kit én születése óta nyomorba tasziték. Vallomásom' foglalata nem illik füledhez, jó, jámbor leány, 's ezért gyorsan kell rajta elsiklanom.'

‚Midőn miss Towerst tanulám ismerni, szándékom nem volt nőül venni őt, mert szegény 's alrangu vala. Egymást mégis szerettük 's ő megegyezett, hogy az enyém leend, midőn e' kivánságomat elébe terjesztém. Szülei előtt viszonyunk fel lön födve 's ezek' megnyugtatására és Mathild' kielégítésére kihirdettem, hogy már egybekelénk. Szavaimat az emberek elhitték; Mathild nevemet vevé föl, az egész világ rá volt szedve 's atyámnak épen akkor mondám, hogy Mathild csak ágyasom. Szavaimnak atyám nem hitt. Így ellenmondásokba bonyolodtam.

Atyám második fiunk' születése előtt meghalt 's nagyatyám évenkénti 2000 fonttal kinált meg azon föltét alatt, ha az egész birtokot, melly egykor rám szállandó volt, elsőszülött fiamnak biztosítandom. Én Mathildot szerettem; atyám' halála 's összeköttetésemnek nagyatyám' részéről elismértetése elszéleszté aggodalmimat. Nőül vevém őt 's három nappal Vernon' születése előtt aláirtam az örököd ésrend' oklevelét. Ez történetem.

Gray lady' lelkülete azon időben, midőn egybekelésünk csakugyan megtörtént, szükségesnek tette minden ember előtt a' titkolózást. Clintont mindenhol azon finak tarták, kit az elsőszülöttség' joga illet. Én nem mertem felfödni az igazat, sőt azt hivém, jót teszek vele, ha álhelyzetében hagyom halálomig. Csalatkozásomból most már ki vagyok véve.

Azon pillanat óta, mellyben láttalak, szilárdul eltökélém, hogy te, mert azt csak te teheted, helyrehozzad az ellene elkövetett vétkemet. Nekem ugy látszik, hogy ti egymásért vagytok alkotva; ebben nem is csalatkozám. Egybekeléstek előtt akartam felfödni mindent 's reménylém mégis, hogy mielőtt sziveitek egyesültenek, alacsony, haszonleső okokból nem fogod megvetni kezét fiamnak. — Ebben is igazam vala, nemde? — Hanem Clinton messze volt 's engem' nyugtalanitott látni, mint fáradozott Vernon, hogy őt megkedveljed 's te mi bizodalmasan viseltetél iránta. — Megtiltám neki a' melletted maradást Buchwaldban — ő daczolt. Azután elcsalni próbálám őt tőled 's utólsó segédszerűl föltárám előtte születése' titkát 's ő megigéré, hogy Clintonnak nem álland utjába. A' többit tudod. — Komolyan ő rólad lemondani soha nem akart. Ő örökösem volt 's azonkivűl vagyonod után esengett. — Boldogulandbenne?

Clinton, ki drágakő, szive' jósága- 's nemességére nézve, a' mellett marad, hogy nem tartandja tovább elfoglalva a' helyzetet, melly őt nem illeti. Ő Angliát elhagyá. — 'S mivel fél, hogy ki leszesz téve Vernon' erőszakosságának, meg kellett igérnem, miszerint nálad maradok Buchwaldban 's testvérét gátlandom, hogy téged' szabad, saját akaratod ellen láthasson. Én mondám, hogy nem vehetek magamon erőt meglátogatásodra, míg a' dolgokat meg nem tudod. Ezek most kezeidben vannak. Reggel várhatsz. Vernontól ne félj; én gondoskodni fogok, hogy többé ne sértegessen 's ne csonkitsa az érdeket, melylyel jeles, szeretett Clintonom iránt viseltetni látlak.“

Eddig a' levél. Százszor is elolvasám azt 's lelkem heves lázadásban volt. Gondolatim eleinte csak a' lettdolgokkal foglalkozának 's örömmel és büszkén eltökélém Clintonnak minden roszért kárpótlást adni tehetségem szerint. De azután újult csodálattal 's mély aggodalommal olvastam némelly helyeit a' levélnek. Angliát Clinton igérete e l l e n 's elválás nélkül hagyta el 's gyöngédtelen valami volt azon módban, mellyel nagybátyám ügyét pártolá. Illy magaviseletet kedves bátyámtól nem vártam. — Legalább irhatott volna; de már messze volt 's levél nem jött. 'S mennyire féltem a' bűnbánó atya-, a' sir Richarddali összejöveteltől; közönyössége az erkölcsi elvek iránt, melly nem ugy, mint Vernonnál, önzésben, hanem lelkületgyöngeségben alapult, mélyen felboszantott. Ah mi érzeményekkel emlékeztem vissza kedves atyámra? Az erény' szent hajlékából színlés' 's bűn' hálójába jutottam. Harczoltam e' meggyőződés ellen, de igazsága letiprott 's megsemmitett. Azonban e' nyugtalanító gondolatok közt szerencse' mély érzete hatá keresztül lelkemet. A' titok, a' kényszerítés, mellyek körülfogtak, ködfátyolként szétszaggatva valának. Én szabad voltam! — Érzésem' sugalmait követhetém 's vétek többé nem vala szeretni a z t, kinek szivem hódolt megmásolhatlanul.

Röpültek a' nap' órái 's én mint álomban

éltem; elmerűlve csodálat-, remény-, öröm- 's kétkedésbe. Végre esti hat órakor egy kocsi jött a' fasoron fölfelé. Rendkivűli aggodalom szállt meg várván nagybátyám' meglátását. Szobámba huzódtam legott, hogy magamhoz jőjek. Néhány percz mulva szolgálóm kopogott az ajtón; hírűl hozá, hogy Hythe lady érkezett meg 's levelet adott át. A' levél Clintontól vala; azon nap írta Londonból. Szenvedélyesen nyomtam azt ajkaim- és szivemhez 's mohón nyeltem el tartalmát.

‚Meg vagyok végre nyugtatva, kedves Heléna, igy írt; miattad sokáig aggódám. Atyámat kértem, menne látogatásodul Buchwaldba, de ez sem nyugtatott meg; mert nem annyira ótalomra, mint részvétre, igazi, önzetlen barátságra van szükséged. Gondolatimmal legelső, legkedvesb barátnémhoz — Carolina testvéremhez fordultam. — Ő távol vala. Hogy őt felkeressem, neki mindent elmondjak, tanácsát és segedelmét kikérjem, nyomban elutaztam. — A' szerencse kedvezett; Calaisban találkozám vele; ő most melletted van. Benne jobb magamat leled fel. Gyöngédsége, helyes itélete és hő szive egyesűlten helyzetével, mint férjnél levő dámáéval, azon személylyé teszik őt egészen, kire bizhatom szerencsédet. Magamról most nem szólok; szivemet el nem nyomhatja a' sors 's utam tisztán fekszik előttem. Csak atyámat 's téged' szánlak; de Carolina közlendi veled minden ohajtásom- 's reményemet. Adieu, kedves húgom! Áldjon meg az ég érdemed szerint! Bátorságod, abban bizonyos vagyok, nem hagyott el, de igen kivánesi vagyok hallani egészséged nem szenvedett-e testvérem' hevessége miatt. Carolina nekem írni fog 's megörvendeztet, ha léted felől jó tudósítást ad.'

Én legott lesiettem Clinton' testvére' üdvözlésére 's azon pillanat óta elenyészett keblemből minden aggodalom 's nyugtalanság. Hythe lady Clinton' nőhasonmása volt; egyazon szivjóság, a' magaviselet' egyazon szelídsége, egyazon imádásraméltó őszinteség. Mi nyomban barátnék, testvérek lettünk 's őszinte szeretete kárpótlásomul szolgált azon győtrelmekért, mellyeket meg nem éltem vala, ha ő Angliában előbb lett volna.

Clinton megvallá előtte szerelmét, de érzeményeim' kibeszélését rám bizta; csak Vernon' álnokságát 's féltékenységét beszélte el. Én szinlés nélkűl valék, mert Carolinával egyazon reményünk 's ohajtásunk volt. Mi értők egymást. Lehető rövid idő mulva a' városba mentünk 's ott Clintont ujra láttam. Ekkor leplezetlenűl cseréltük ki minden gondolatunk-, minden érzeményünket.

Egyetlen okos tett sir Richardtól az volt, hogy Clintont katonának adá 's számára tiszterangot vett. Tiszttársai annyira kedvelék őt, hogy szerencsétlen születése' felfödöztetésekor mindnyájan vetélkedének a' barátság' 's részvét' bizonyítványaiban. Clinton tehát elhatározá magát tettleges szolgálatba lépni. Két évnek kellett még elmúlni, mielőtt férjhez mehettem 's Clinton kivánä, hogy mindketten szabadoknak tekintenők egymást. Mi értelmetlenek valának illy szavak! Az ég minket egymásnak szánt 's a' lekötelezettség' vagy szabadság' puszta kimondása meg nem roncsolhatta a' köteléket, melly hajlandóságon 's tiszteleten alapult. Ezredével ő Irlandba ment, két év alatt tehát csaknem folyvást távol valánk egymástól. Én megelégűlten 's nyugottan éltem Hythe ladynél a' barátság' ölében.

Végre eljött a' nap, hogy 21. éves lettem. Sir Richard jelen kivánt lakadalmunkon lenni, de abban őt gyöngélkedés gátlá. Én meglátogattam őt, először ama' fatalis felfödözés óta; mert tudván, hogy jó helyem van leányánál, látásomtól gondosan őrizkedett. Lelkülete csakugyan megváltozott egészen. Szinlésbe burkoltan azelőtt pazarolva, élvezve élt 's Clintonnak is majdnem herczegi évdíjt adott, mintha ez neki kárpótlásul szolgálhatott volna. Clinton ez által megszokta a' költést. Bekövetkezvén a' felfödözés, sir Richard ama' megfoghatlan változások' egyikén esett keresztül, mellyek az emberi természet' történeteiben koronként előfordulnak. Szilárdul föltevé magában Clinton' számára vagyont összezsugorgatni; szép lakával a' Cityben felhagyott — Buchwaldot bérbe adá 's minden fillért ugy összekapart, hogy egybekelésünk' napján képes volt Clintonnak 20,000 fontot kiállítani. Cambrewellben egy kis szálláson lakott 's kiaszottnak és betegnek látszott, midőn őt meglátogattuk. De fölvidúltak vonásai engem' 's Clintont belépni látván.

‚Szeretnék még tovább élni, mondá, hogy

megszaporítsam fiam' vagyonát; — de legyen meg isten' akaratja; hiszen ő, Heléna általad szerencsés.'

Állapotja mélyen hatott ránk, mert egészen el akarta titkolni előttünk takarékos életmódját 's egészsége' hanyatlását. — Legott egybekelésünk után kényteték őt, laknék velünk 's kellemesíteni ügyekeztünk hátralevő napjait. Csak négy hónapig élt; de azon vigasztalása volt, hogy Clintont elégült- és szerencsésnek, hibás lépéseit pedig szívből megbocsátva látta.

Vernont többé nem láttuk. Csak azt tudom, hogy gazdag földbirtokosként élt Angliában; szerencse és süker kisérék lépteit. Hythe lady állt ő 's én köztem 's védett hevessége és szemrehányásai ellen. Házasságra soha nem lépett. Ama' jelenet óta a' buchwaldi parkban, hol akaratja ellen tette le szerencsém' talpkövét, nem láttam.

Clinton' 's az én szerencsém e' mai napig borútlan maradt. Végre rábeszéltem őt, lépne ki a' szolgálatból 's most falun lakunk. Hythe lord és lady gyakran meglátogatnak 's házi életünk' minden eseménye szerencsénk' 's benső szerelmünk' nagyobbításaul szolgál. **Garády.**

Magyar játékszíni krónika.

Fordítási pör. — *I. Felvilágosítás* 25 *úrnak.* — Az Athen. 43. számában 25 úr azt mondja: „Szerdahelyi jól játszá és meglehetősen éneklé a' maga által fordított rosz textust; ő nagy mester a' rosz fordítások' énekelésében." Én a' bűvös vadász' régen fordított daljait újra fordítottam, de csak daljait, mert prosáját mostanig sem kaphattam kezemhez. Voltak közöttünk, kik mind a' mellett is a' régi roszabb textust éneklék, restelvén az újat betanulni. Ez nem az én hibám. De 25 úr nem ebben akadt fel, hanem abban, mit én *meglehetősen* éneklék, mi alkalmasint a' bordal lesz, mert a' közönség ezt kivánta ismételtetni. Azonban itt 25 úr felsült, mert a' bordalt Jakab István úr fordította 's én azt mint meghagyhatót nem változtattam. Ebből az sül ki, hogy 25 úr nem azt tekinti *mit*, hanem *ki* fordítá. Ha én valaki tetteit critizálni akarnám, egyszersmind azt is felfedezném, hogy miért rosz? de ezt 25 úr nem tette, miből ismét az sül ki, hogy ő tám csak kötelődzni akar. Ha valaki hibámat megmutatja, ha helyesen, én örömest javítom, ha nem javítható, örökre felhagyok opera-fordításaimmal. *Szerdahelyi*, színész.

II. Alázatos válasz. — A' Bűvös vadász' rosz textusát tudtomra többen róták meg már szóval és a' Honmüvészben, ha jól emlékezem, két ízben is, a' nélkül, hogy valaki megszólalt volna. Most értjük csak Szerdahelyi úr' feuntebbi soraiból, hogy ő ezen operából csak a' dalokat fordította sőt még azokat sem mind. De ha ez így van, miért engedi Szerdahelyi úr a' publicumot mystificáltatni a' czédula által, mellyen mindig ott áll: „fordította újonnan Szerdahelyi." Én nem tudom és nem vagyok köteles tudni azt, hogy a' czédula nem mond igazat. Ha Szerdahelyi úr a' czédulára teteti nevét, ő tartozik felelni az egész opera' textusáért. Miben akadtam én fenn speciatim, azt Szerdahelyi úr nem tudja 's ha találgatni akarja, szükség leszen figyelmesebben megolvasnia szavaimat: de rá fogni erőszakosan, mintha én a' bordalt róttam volna meg, kissé bajos, mert ez sehonnan sem bizonyodhatnék be. Ha a' bordal jól van is fordítva, azért még az én szavaim mindig igazak maradhatnak, mert Szerdahelyi úr a' Bűvös vadászban recitativeket is énekel 's beszél is, mellyekre mindig rá illhetik a' *rosz textus* nevezet. Különben is, ha egy operában egy pár dal jól volna is fordítva, még nem mondhatnók, hogy az egész textus jó. A' ki tehát *felsült*, az nem én vagyok, hanem az, ki találgatott, és semmit sem talált. Azt is panaszolja Szerdahelyi úr, hogy nem mondatott meg miért rosz a' textus? Ez igen igazságos panasz! Bennem megvan az a' fortély, hogy nem mindig mondom el okát véleményemnek: de ki azt hinné, hogy, mivel nem mondok okot, okom nincs is, csak amúgy a' levegőből beszélek vagy kötekedni akarok, az olly nagyon fogna tévedni mint most Szerdahelyi úr. Ha Szerdahelyi úr szíves volna az Athenaeum' szerkesztősége által a' Bűvös vadász' német textusát és fordítását is velem közleni, akkor én egész seregét jegyeznem ki a' fordítási hibáknak: így emlékezetből csak azt mondom, hogy ezen fordításban botránkoztató germanismusok vannak, hogy verseinek mértéke hibás, hogy a' Freybeuter (kalóz) *fraibaitistának* van fordítva, hogy Szerdahelyi úr ezen operában *képeket metsz* és *ellopja magát* stb. — Egyébiránt, ha én okokat nem mondanék is, Szerdahelyi úr maga ki tudná azokat találni mihelyt akarná; valamint kitalálta azt, hogy a' Bűvös vadász' régi textusa rosz, 's ebből kitetszik, hogy a' nem motivált és pusztán figyelmeztető criticának is van haszna a' maga helyén. Végtére még szükség említenem: ha az mutattatnék is ki, hogy Szerdahelyi úr általában roszúl és haszonvehetetlenül fordít (a' mit bajos volna állítani, még bajosabb megmutatni) még az se szomorítsa el. Szerdahelyi ur derék színész 's megelégedhetik ezen egy pálya' dicsőségével is, mert maga ez már nem valami mindennapi dolog: hogy a' nyelvet nem birja úgy mint megkivántatnék, 's annak kincsei nincsenek hatalmában, 's így csak középszerű fordító, ez igen természetes, mert nem ez, hanem a' színészet és muzsika voltak tanulmányai. Opera-fordításaival azonban felhagyni kár volna, mert hasznokat venni ezen fordításoknak is lehet. Eddigi operáinkat nagyobb részint Szerdahelyi úr' fordításaiból birjuk, 's hogy neki a' magyar operára nézve általában igen sok érdeme van, azt tőle, igazságos nem fogja megtagadni. **25.**

Gondolatparányok.

32.

Némelly ember ollyan mint a' hegedű, ha jól megkened vonóját, mindenféle hangot adhatsz rajta.

33.

Szerencsés az, kinek az ég egy falat kenyeret ad, a' nélkül, hogy érte embernek halával tartozzék.

34.

A' mi csillog a' jelen időnek született, a' való nem vész el az utókorra nézve.

35.

Ki soha nem szenvedett, semmit sem tud; nem ismeri a' jó, nem a' balszerencsét, nem az embereket, nem magát.

36.

Akarni kell! Erős akaratnak kevés van kivihetetlen.

37.

Ki soha sem vár szertelent, azon haszna van, hogy a' süker által ritkán csalatik. **Zámory.**

Az Athenaeumból hetenként kétszer, ugymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy ív; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden egy ív. Ara a' kettőnek helyben kihordással, 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boríték alatt 5 ft. 48 kr. cp. Velinpéldányok félévenként két forinttal drágábbak. Évnegyedenként is válthatni példányt 2 f. 30 és postán 3 ftn. Kiadó hivatal Pesten, Zöldfa utcza, 267. szám.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betűivel.

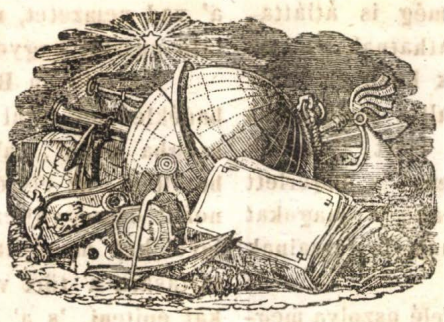

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

MÁSODIK ÉV.

Második félév. **Pest, december' 6. 1838.** **47. szám.**

Tartalom: Eszmék Magyarország' történeteinek philosophiájához. V. időszak *(Pulszky Ferencz)*. — Őszi dal. Éjdal *(Alpár)*. — A' jegyes *(Erdélyi János)*. — Két éj Rómában *(Kazinczy Gábor)*. — Magyar játékszíni krónika (25 és ***). — Egyveleg.

Eszmék

Magyarország' történeteinek philosophiájához.

—

V. IDŐSZAK.

Miveletlen nemzetek' befolyása. IV. Bélától III. András' haláláig.

1235—1301.

Szerencsétlen volt Magyarország' állapotja, midőn Béla a' királyi székbe ült. Atyja' hosszú gyenge uralkodása, azon erős ellentállás, mellyel a' nagyok Béla' újító tervei ellen ármánykodtak, 's a' **két király** közti meghasonlás annyira erkölcsteleníték a' nemzet' nagy tömegét, hogy az újraszületés csak egy felülhaladó hatalom által volt remélhető, 's illy hatalom nem létezett többé. András alatt minden viszonyok összekevertettek, 's a' királyi tekintet, melly már a' nagyok' ellenzése által megcsonkúlt, az alattvalókból birákat alkotó ellentállhatási czikkely 's excommunicationalis hatóság által csaknem egészen elenyésztetett. Még nyomasztóbbá tevé Béla' helyzetét a' Babenbergi Fridrik' szomszédsága Austriában, kinél minden hűtelen és áruló szíves fogadást talált, érdekében állván a' herczegnek, a' hatalmas szomszéd ország' zavaros állapotja. Béla azonban erősen folytatá régen kezdett munkáját, az elpazarlott királyi adományok' visszavételét; a' nagyok' hatalmának megtörésére némelyeket — fejeik közül, kiknek ellenszegűlése már András alatt olly ártalmas volt a' közjónak — per nélkül megöleté; a' királyi tekintet' emelésére elégetteté a' székeket, mellyeken a' nagyok jélenlétében ülni szoktak, 's byzanczi módra személyét a' nemzettől elszigetelve, csak cancellárja által 's irásban engedte meg a' közeledést, 's midőn az illyen rendszabásokkal elégületlenek Fridriket hínák segítségűl, Austriát egész Bécsig rettentő például elpusztítá. Kényelmetlenséget ébresztett ezen férfias kormány a' törvénytelenségben felnőtt nemzetben, 's Bélának szilárd lelkületén kivül támasza nem levén, szívesen fogadta a' hazába, országgyülés nélkül, a' kunokat, kik a' közeledő tatároktól kétszer megveretve, Magyarországban kerestek menedékhelyet, bennök remélvén találhatni támaszát. De a' nomád nemzet gyakor összecsapásokba jött a' már polgárosodott magyarokkal, 's bár milly nagyon

hajlott is Béla hozzájok, még is átlátta, hogy csak akkor polgárosíttathatnak, ha az egész országban a' magyarok közé elosztatnak. Ezen országgyülésjavallta rendszabás azonban nem volt kivihető, mert a' kúnok elszórásokban egy ingerlékeny 's ingerlett nemzet közé, vesztöket látták, 's magokat a' magyarok' nem alattvalóinak de társainak nézték. —

Míg az ország így százfelé oszolva meghasonlott, 's a' nagyok' hatalma, a' királyi tekintet, a' clerus' fennhatósága, a' kúnok' nomád, 's a' magyarok' polgárosodó nemzetisége' összeütközésében mindenütt zavar, mindenütt bizodalmatlanság, mindenütt kényelmetlenség uralkodott, külföldről iszonyú vész közeledett, — a' tatárok — kik Chína' meghódítása után, Asiát seregeikkel elöntve, most már Europába ütöttek, 's az oroszokat meghódítva, Batu khán alatt a' magyar határ felé iramlottak. Béla megerősíté ezt, 's hadra szólítá fel a' nemességet, segítségre Fridriket, — de szava viszhangra nem talált, 's a' nemesség csak hanyagon ült fel. A' tatárok' első rohanása megsemmisíté a' határokat őrző nádor' seregeit 's az ellenség vihar sebességgel előre nyomult. Béla késedelmezett, 's az ország' sorsát egy csata' kétes kimenetelére bízni nem akarta, mi a' magyarok' büszkeségét megsérté, 's Fridrik, ki kevés lovaggal, mint néző, nem mint segéd jött Pestre, neheztelésök' folyamát a' kúnok ellen irányozta addig, míg a' dühöngő magyarok ezekben árulókat gyanítván, Kuthén fejedelmöket Fridrik' segítségével megölték, mire a' megsértett kún nemzet a' tatárokhoz szegődött. Béla többé nem késedelmezhetett, 's előre menvén a' Mohi pusztán, a' Sajó mellett, meggyőzetett, — az egész ország az ellenség' kezébe esett, kipusztítva 's öldökölve, kevés hónap alatt, három század' munkáját feldúlta. Béla Fridriknél esengett segedelemért, de ez, a' király' szerencsétlenségében, minden előbbi magyar háborúköltségei' visszatérítéseül három vármegyét csikart ki tőle; ekkor a' pápához folyamodott, végre a' német császárhoz, segedelmeért hasztalan az országot hűbérbe ajánlva, míg a' tatároktól űzve Dalmátországba 's Veglia' szigetére szökni kénytelenítteték. — Két évig tartott a' tatárpusztítás, Oktaj khán' halála visszahítta Asiába

a' vad nemzetet, melly maga után egy irtóztató pusztát hagyott.

Visszajövén Béla, első gondja volt szabadéklevelek által idegen gyarmatokat az országba hozni, a' megürült püspökségeket betölteni, az elszélesztett magyarokat 's kúnokat összegyüjteni, az elvesztett adományleveleket megújítani, a' közbátorság' fenntartására a' tört várakat megujítani 's újakat építeni, 's a' kereskedés' könnyebbségére ezüst pénzen kivül rézpénzt veretni. Rendbe hozván így az ország' belviszonyait, boszút álla az oroszokon, kik a' tatárokat Magyarország felé irányozták, 's Fridriken, ki a' Lajta melletti csatában életét vesztette, mi az Austriához csatolt három vármegyét visszakerítette; sőt Styria is meghódíttatott a' király által, István fia' számára, mi azonban Ottokar cseh király ellen háborúra ada okot, mellyben ezen tartomány, hol a' magyar kormány népszerűséget nem talált, a' kressenbrunni csata által magyarországnak elveszett. A' király, koronás fiának, Istvánnak — kit egy kún leánnyal megházasított — a' német herczegség' helyébe Erdélyt, Fileket 's a' kúnságot adá; Bélának, kit inkább kedvelt, Tótországot. De a' régi ellenkezés herczegség 's királyság közt újra elkezdődött, 's az ügy háborúra került atya 's fiú köztt, mellyben az ország még egyszer az András alatti állapotra jutott, a' lucrum camerae újra visszajött a' kincstár' szükségeivel, vissza a' zsidók' zsarolása, vissza a' püspökök' kirekesztő hatalma, a' két bíróság 's a' meghasonlással a' királyi tekintet' csonkulása. Csak kis részben segíthete mind ezeken az 1264-diki gyűlés, mellyben a' lucrum camerae elenyésztetett, a' nemeseknek szabad rendelkezési joga a' jószágok iránt megerősíttetett, a' kirekesztőleg irás általi közelítés a' királyhoz eltöröltetet, 's a' nemesek' fizetetlen felkelése csak a' védő háborukra szoríttatott, az egyházi rend újra a' nőtlenség' megtartására kötelezteteett, 's az investitura, mellyet a' király lassan magához visszahúzni ügyekezett, újra a' pápa' részére megerősíttetett. A' béke helyre állott, 's Béla 1270ben meghalt. —

Fia V. István tüzes volt 's hadszerető, mint szomszéda, a' cseh Ottokár; mind a' kettő kivánta a' háborút 's könnyen találtak okot rá, Austria', Styria', Morva- 's Magyar-

ország' némelly részeinek pusztitása után, a' prágai béke mindent a' régi állapotban hagya. A' király most leginkább iparkodott erős kézzel elmozdítani országa' minden bajait, a' szepességi németek' szabadítékait megerősíté, az egri püspökség' előjogait szabályozá, de munkássága' közepette 1272-ben hirtelen meghalt.

IV. László fia' kiskorúságában, név szerint anyja Erzsébet, tettleg Pectari, a' tótországi bán, kormányozott, Ottokar' ellensége, ki ellen csekélységek miatt háborút kezdett, melly — iszonyú pusztítások után — béke nélkül megszünt, a' magyarok elunván a' viszonzott pusztítást, 's Ottokar' figyelme a' habsburgi Rudolfra fordulván, az épen akkor német császárrá választottra, ki ellen a' halálharczot már készíté, mellyben a' magyarok Rudolfhoz csatlakozva a' cseheket megverték. László, ki tizennyolczadik évében a' laai csatában jelen volt, visszatérte után figyelmét egészen a' még nagy részint pogány kúnokra fordítá, de a' helyett hogy őket megmagyarosította volna, maga megkúnosúlt. Zavarba jövén az egyházi viszonyok, a' papa legatust külde az országba, kinek a' király jobb rendet igért, a' kúnok' keresztelését. Midőn azonban a' legatus egy Budán összehitt zsinatban a' királyi hatóság' kiváltságaiba vágna, László megtiltván a' budaiaknak az élelemkiszolgáltatást, az éh eloszlatta a' püspököket, míg a' király, feleségét elhagyva, a' kúnok közt, szép leányaikkal dőzsölt. De a' pápa' új dörgéseire, midőn a' magyarok is morogni kezdenének, szigorúbb rendszabásokkal kezdé korlátozni kedvencz népét, melly ekkor felzendülve, tőle 's a' magyaroktól megtámadtatott, csatában megveretett, de meggyőzetése után régi szabadítékaitól meg nem fosztatott. A' tatárok is becsaptak újra az országba, 's egy rémítő csatában vesztöket találták. A' külfölddel békében, a' király újra a' kúnok közt asiai életet élve, könnyelműen az országot a' legnagyobb zavarba hozta, annyira, hogy a' nagyok kényök szerint egymás közt, sőt a' güssingi grófok Austria ellen is, magok' kezére, háborút kezdenének, melly a' güssingiak' minden váraiknak elpusztításával végződött, a' nélkül, hogy a' király belékeverednék. Az egyházi rend újra kicsapongott, a' kúnok raboltak, az ország pusztult, 's nem volt remény a' szerencsétlen haza' megbékítésére, midőn László három kún által személyes boszúból megöletett 1290.

Árpád' nemzetségéből már csak András élt, II. András' unokája Istvántól, kit Beatrix Olaszországban szült, 's a' velenczei Morosini vejének választott. Diszére vált a' felséges királyi háznak utolsó ivadéka is, bár Magyarországot újra virágoztatni osztályrésze nem volt, mert idegenektől minden oldalról megtámadtatva, a' nemzeti függetlenségért kelle vívnia. Rudolf császár az országot, mint német hűbért, fiának Albrechtnek, a' pápa, mint a' szent szék' birtokát, Martell Károlynak, a' kedvelt guelf anjoui Károly' fiának ajándékozták, 's igényeiket mind a' ketten fegyverrel keresték. Albrecht ugyan, atyja' halála után szövetségbe lépett a' magyarokkal, kiknek segedelmével az ellencsászárt, a' nassaui Adolfot, meggyőzte, de Martell Károly' felekezete, még ennek halála által sem csüggedett el, 's a' pápától fentartva, Martell fia, Károly Róbert részére Dalmát- 's Horvátországot elfoglalta, több nagyok, 's főkép a' hatalmas brebiri 's güssingi grófok' segítségével erősödvén. A' király ekkor, mint egykor IV. Béla, a' papság' 's kis birtokú nemesség' hazafiságában kereste támaszát, melly két országgyülésen (1298. Pesten és 1299. a' Rákosmezőn) jogai' fenntartása 's némi részben kiterjesztése mellett a' nemzet' hő vonzódását, nemeslelkű királyához nyilatkoztatá, 's neki a' közbátorság' helyreállításában — a' törvénykezés' 's pénzügy' rendbe hozatalában — segédkezeket nyújtott. Midőn azonban András Róbert 's a' nagyok ellen sereget gyüjtene, méreggel megöletett, csak leányt, Erzsébetet, hagyván maga után. Benne Árpád' vére kihalt. —

Ha Árpád' vérének kihalásánál megállva, a' nemzet' politicus életére visszatekintünk, szemünkbe ötlik mindjárt azon belső egészsége, melly lehetővé tette, hogy minden külbefolyás, bár milly károsnak látszik is első pillanatra, a' nemzetiség' csonkulatlan megmaradása mellett, a' jövőre jótékony befolyással volt. A' magyarok' gyakor berontásai 's néhány megveretései a' körülfekvő miveltebb országokban a' nemzet' polgárosodását következtették; előtte állott a' nyugoti császárság kereszténységet 's hűbéri rendszert

az ifju nemzetnek nyujtva, de a' magyar csak az elsőt fogadta el, 's inkább keletfelé fordúlt, honnét a' király' méltóságának fényét 's hatalmát kölcsönözte, 's így önmagához visszatért, 's önkebeléből merítette a' szabadság' korszerűen kiképezett eszméit. Sőt még azon időszak is, mellyben tatárok, kúnok, nogárok, a' nemzetet a' vadságba visszarántani látszottak, nem volt üdvös következés nélkül*) megerősíteni az ásiai elemet, melly nélkül a' magyar' szabad institutióit 's keleti nemzetiségét csakhamar elvesztendé, 's ha zavarban maradott is az ország III. András' halálánál, a' kúnok', magyarok' 's nogárok', király', fő nemesség' 's papság' összeütközésében: megvolt még is a' szilárd középpont, melly körül az új alakok a' chaosból kristályozódhattak: az arany bulla. Érezte ezt a' nemzet, 's a' jövő időszakban, minden királya által esküvel biztosította ezen szabadságlevelét. Valóban nemzet, melly müvelt 's müveletlen, észszel, erővel 's cselszövényekkel hadakozó szomszédok' megtámadásai közt, europai létének első négy századában olly sértetlenül tartá meg nemzetiségét, 's a' második nagy időszakban az olasz, német és lengyel befolyást szinte olly szerencsésen elviselte, hatalmasabb elemeket rejt magában, mint hogy kételkedni lehetne életerejében 's tökélyesedhetésében!

Pulszky Ferencz.

Őszi dal.

Borongó szárnyán a' vihar
Hoz felleget, borút,
'S völgyön, tetőn elbontja a'
Virág- 's lombkoszorút.

A' fecske 's gólya búcsuzik,
Csattogva útra száll,
'S hol zöld a' lomb, 's derült az ég
Megint hazát talál.

Hadd szálljanak — bár ősz borong,
Itt üdv mosolyg reám:
Vészben, derűben szép nekem
Erdős, hegyes hazám.

Alpár.

Éjdal.

Ha éjben a' dicső
Égbolton függ szemem,
Magam' sík tengeren
Hajóban érezem.

A' tenger álmoké,
'S a' tengerhab felett,
Min lelkem ellebeg,
Hajó a' képzelet.

Alpár.

A' jegyes.

A' lány, kit én ohajték, barna lány,
Olly szendeség ösmerkedő szemében;
És olly szelid a' férfi' ellenében,
'S gyanútlan arczu, mert ő halavány.

Tudom, mi fog segítni szüm' baján,
Mint lészen ő enyém, mint én övé,
Oh! e' frígyet sejtő angyal szövé,
Hogy érte én, ő érttem várt talán.

Bú és örömmel szálljon bár elém,
Ez, 's az nekem mindegy, ha tőle vettem,
Én benne bút örömet megszerettem.

De elpirulva is jöjön felém,
Képén, a' halványon, ha elpirul,
Viszfény leszen szerelme' lángirul.

Erdélyi János.

Két éj Rómában.

S. I. de Nogent*) után.

első éj.

Emlékeztek még, hogy néhány év előtt a' rue Neuve-des-Petits-Augustins' közepén egy keskeny házat láttatok, ritka és egyenetlen ablakokkal, kihajlott homlokzattal (façade), mellynek útkapuja fölött aranyozott betűkkel fölirat díszelge, min most háromszinű zászló leng; oldalánál egy más ház, más fölirat, más zászló. Az első fölirat: Szépmüvészetek' királyi iskolája; a' második: Mont-de-Piété.

Különös szomszédság, ez egymást érin-

---

*) A' mongol pusztítás' rettentő kárait már több iró méltatta figyelmére, érdekes volna azonban 's megérdemlené a' tudósok' vizsgálatát kinyomozni az europai életre gyakorlott hasznos befolyásait ezen népvésznek, melly a' nagy müveltségű Chína' széleit Magyarországig 's Siléziáig előre tolta, 's talán a' papiros', puskapor' és mágnestü' feltalálásával szorosabb viszonyban áll, mint első pillantatra gyaníttatik.

**) Jelen beszély, németesen eltördelve, a' Gedenke mein! czimü bécsi zsebkönyv' 1839-dik folyama' 269—289. lapjain mint Castelli' eredeti novellája áll. K.

tő két ház, mindkettő komor és szomorú; e' két felirat, melly ugyan azon vonalban látszik lenni; e' két zászló, melly, ha szél lengeti, egyesülni tetszik, — itt a' dics, ott a' nyomor.

Ma 1825-ben, szemlére rakák ki, ivei alatt, hová, mint roppant sírboltba, egy buzgó kéz összeszedé, a' senyvedt 's csonka maradványokat, a' mi ó Francziaországunk' müvészete' 's poesise töredékeit. A' szőnyegektől elborított roppant teremben, világokba*) kitett húsz kép előtt, müvészek, kiváncsik, műbarátok járkáltak, 's menés közben, magasztalásokat, reményöket mondák a' vászonról, mit szemeik kerestek. A' verseny' évkönyvei megőrzék azon benyomás' emlékét, mit e' képek' egyike tőn, 's még emlékszünk a' tömeg' néma csodálatára, 's a' tanítványok' naiv bámulatára; pedig a' föstész' müve csak félig volt bevégezve; az egy vázlat volt, nagyszerű vonatokkal a' vászonra vetve, de a' mester' kezétől; hatalmas eszme, erőteljesen visszaadva, 's mint egy próbatéte a' genienek, a' müvészet' és utánzás' mind ez ifju művei közt. A' müvészek és mesterek soká álltak előtte, 's szótlan' néztek egymásra,

Csak egy, ifju, csaknem gyermek még, álla oldalt, 's zavarban látszék az általános csodálat miatt.

— Ön az, ki ezt festé, barátom? mondá neki Gros, lágyan vállára ütve.

— Igen, válaszolá az ifju, de nem volt időm....

— Mit tesz az? jobb ez mindannyinál. Ön Rómába menend! Barátom, istenemre! ez igen jó. Igen elégült vagyok önnel! — 's kezét nyujtá neki.

— Hála, mester! hebegé a' gyermek, a' festész' kezét szivére csukva, a' hálaság' minden energiájával 's könyűtelt szemekkel; hála! ez több a' nagy dijnál!...

Nyolcz nappal később útban volt Róma felé.

Róma! a' költők' és föstészek' álma, e' fönséges könyve a' századoknak, hol minden kor, elmenőleg, nyomát a' kövön hagyá! e' roppant roma a' világnak, mellynek töredékeiben a' génie minden dicsek', minden hatalmak' kitörleszthetlen vonalait föllelheti; ez a' Róma, mit még gyermek, olly távolról tanúla, azt végre láthatandja, oda megy élni, lehelni, még festészszé is ott leendeni! És látá sötéten eltünelgni, mint az út' fáit, 's elszórt szemei előtt szétfejleni a' mi Francziaországunk' szép tájait, ez árnyas halmokat, dús müveltségű völgyeket, az ittott tévedező nagy folyamokat, hasonlókat e' lapályokra lökött ezüst szalagokhoz, a' mi, olly élénk, lármás városainkat, a' Provence' végetlen síkságait, Marseillet, a' görög és ásiai emlékekben nagy várost, napja' sugaraiban ragyogva, az ő élénk és szeszélyes népével, 's a' levantei kereskedés' ezer zsivajával, egész a' tengerig, 's reg- és estsugaraival a' látkörig vízen csillogókkal, egész Olaszország' illatos halmaiig! — De Róma volt a' mit kerese, Róma, miért lelke' minden fris csodálatát őrzé, Róma, mit az út' minden görbülésében vára, mit mindig láta a' látkörön, mit minden villa' campanillájában reményle, melly ligetek' öléből szemei' elébe mosolyga, mit minden olasz városban kérdeze, mellynek vén tornyai a' távolban, az ég' kékjében veszének el.

Egy estve megérkezék a' del popolo kapun. A' nyugat' gőzében némán vonult el hét halmain a' város, hasonlón egy lenyugvó nagy árnyékhoz.

Még ez estve akará neki tenni első látogatását, 's látni a' fáklyák' fényében ragyogót; kisérőt vőn, 's a' Colyseumhoz vezetteté magát. Sokáig álla ott, ő és vezetője kicsinyülve 's elveszve e' roppant rom' árnyában, mellynek körrajzai szeszélyesen metsződtek ki fölöttök, Olaszország' kék egén: visszatért kóborogni a' divatszerű paloták közt, a' város' hallgatag útczáinak közepén, Róma' minden élete egyetlen ponton látszék összesülni, az Argentinaszínházban. A' szomszéd útczák' palotáinak márványa a' fáklyák' viszfényében ragyogott 's reszkete a' római herczegek' 's idegenek' számos kocsia' zöreje miatt, kik nagy tömegben sereglének össze, megtapsolni a' divat' dalnőjét.

— Signore francese, ez az Argentina-színház, monda neki vezetője; signóra Coronari éneklend ma estve. Signora Coronari, a' szent szűzre! Róma', Milan', Nápoly' dicse! Olaszország' prima donnája! —

Belépett. Elrészegűle a' virágok', illatok', harmonia' özönében, 's ezer gyertyák'

*) Föstészeti műszó: dans leur jour.

ragyogásában; megtapsolá, mint egy római, a' szép prima donát, az ő lélek- és érzelemtele játékát, fönséges fioraturáit 's Rossini' énekeit. Egyszerre, egy cavatin' közepében, hol a' kecses dalnő egészen olasz kaczérsággal tünteté ki dús tulajdoni' minden segélyszerét, az ifju franczia' szemei, történetből tévedezők a' teremben, egy szép, komoly és halovány nőalakon akadának meg, ki a' szín felé fordúltan ült egy szemközti páholyban. A' müvészeknek kimagyarázhatlan szenvedélyeik vannak: hevesek, kizárók, rögtöniek, mint a' szerelem, hol a' szív hátra lép, hol szemmel szeretünk, a' lélek' e' részével, melly a' müvészeté. Mély és rögtöni volt a' fölindulás, mit a' festész érze, azon perczben, midőn tekintete e' nőre szegődék. Róma, a' színház, a' prima donna, e' lelkesülésben zajgó terem, minden összezavarodék szemei előtt, minden elfoszlék ez egyetlen arcz előtt, mit előtte nemes vonalai' különszerű 's ragadósebes kifejezése még szépíte! Egymás után nevetőnek, bohónak látá, boldognak, mint Rossini' accordjai; aztán, midőn egy mély és bús hang síklott ki a' dalkar' közepéből, midőn egy chromaticai modulatio simúla a' prima donna' ajkain: a' borzadás' egy neme, egy látható iszony tévedeze a' nő' szemeiben és homlokán, 's végre elvesze, mint az accord' utolsó rezgései ezer más rohanó érzelmek közt.

De midőn már nem halla egyéb harmoniát, mint a' terem' ezer zsivaját, 's midőn a' vászon lehúllt, mint hideg ébredés szép álomra, végetlen kín zokogott a' hölgy' sötét és kihamvadt szemeiben, 's perczenként halványúló alakán mély, sükertelen leküzdött iszony' ónsúlya fekvék: a' müvész' lelke kitalálta e' szenvedő kebelt, 's elérté, hogy őt közel, kikerűlhetetlen veszély várja. És midőn a' nő egy, páholya' mélyének árnyában rejtezett, férfi' karára támaszkodék, 's menni emelkedett, egy végső pillantatba összeszedve mind azt, a' mi hála van a' szerencsétlen' szivében az iránt, ki őt kesergi, 's azt búcsuként fordítá felé, 's aztán éghez emelte, mint reszkető kimondhatlan imát.

Midőn végre pihegve összenyomatva, borzadozva a' tömegen át, az előcsarnok' lépcsőihez verekedék, egy kocsi ragadtatott el mellette, hogy másnak helyt adjon, 's üvegei közt, a' fáklyák' fényében, azon halvány alakot

vélte megismerni, ki neki olly szépnek tetszék.

Felszökött; 's mikor a' kocsi egy utcza' szögében eltűnt, még sokáig követé, menete' zaja után, a' sötét és puszta útczákon; 's midőn végre megállapodék, bohóságát mosolygva, egyedűl volt, eltévedve egy ismeretlen nagy városban.

Egy órai hasztalan keresés 's vizsgálat után, elnyomatva fáradságtól, egy tér' közepén lelé magát, hol egy félrom emlék emelkedék, reménylve, itt menedéket lelni az éj' hátra levő részére. Elporlott omladékára ült, 's falhoz támaszkodva, érzé jőni a' lankadás' tompa álmát, midőn egy hang suttoga füleibe:

— Ön az?

— Igen, válaszola gépileg 's mielőtt ideje volt volna gondolkozásra, fél álomban megfogatott, kezei és szemei beköttettek, 's zárt kocsira viteték, melly odább iramlott. Kínos gondolat', bohó álmok' 's a' gyermek' rettegéseinek fél órája után a' kocsi megállapodék, a' két ember, ki a' leszállásban segélte, sokáig vivé hosszú csarnokokon át, hol a' márvány' jege elmerevíté; kerteken, miket szagérzékének a' virágok' fris illata, 's a' vivői' lábai alatt csikorgó homok árula el; néma termeken, hol a' szőnyegek elfulaszták lépteik' zaját; végre midőn kezei kifűzettek 's szemeiről a' fedő kötelék levétetek, egy roppant, minden küllármától biztosított terem' mélyén lelé magát, mit sötét szőnyegek borítának el, 's szigor stylü bútorzatok, 's csak egy lámpa világíta meg, egy márvány asztalon, a' kandalló mellett. Csak egy pillantás kellett a' festésznek, hogy mindent lásson, 's reszkete.

A' kandalló előtt egy magas termetű férfi állt, képét fekete selyem álarcz alá rejtő. Néhány lépésnyire, hosszú pamlagon egy nő dőlt el, hasonlókép fekete öltözetű, feje feketé fátyollal födött, 's egy alvó kis lányra hajolva, kinek álma zokogott föl perczenként. A' gyermek' szakadozott lélekzése 's az óramutató' kimért koppanásai volt az egyedüli zörej e' csend' közepén.

A' két ember, ki a' szegény festészt hozá, állva maradt mögötte, hasonlókép álarczban.

— Nagyságos úr, mondá egyikek, íme, itt van! — Semmi sem mozdúlt a' teremben,

mint a' férfi a' kandalló előtt, ki lassan jött a' franczia felé, kezét vette 's a' reszkető a' hosszú pamlaghoz vezette, a' lámpa' kétes sugáraiba; 's kiterjesztve karát:

— E' nőnek meg kell halni! monda, visszafordúlva felé 's álarczán át nézve őt.

És egy irtóztató átok szakadozott ki kebléből, 's vadan visszalökte az esengő hölgyet. Szeme égett az álarcz alatt.

— Mit csináltatok? ordítá embereinek; ez nem a' pap! — Ezek felszöktek, 's a' lesujtott szerencsétlen keblén két gyilok' hideg végét érzé, mik csak az úr' jeladását várák.

Az elfátyolozott nő egy mozdúlatot tőn, 's a' gyermeket keblére kúcsolá. Az a' csönd' és iszonyatos várakozás' percze volt, mialatt az álarczos férfiú egy mozdúlattal visszatartá a' szúrni kész gyilkokat, 's míg az ifju' erőszakosan emelkedő mellét a' tőrhegy minden szívdobbanással megérinté. Minden ellenszegülés, minden keserv hasztalan vala.

— Ki ön? felriada végre szapora 's durva hangon az álarczos férfi.

— Franczia, föstész.

— Miért itt?

— Eltévedve Róma' utczáiban, kérdeztetni hallám magam: ‚ön az?' remélve, ismét föllelhetni útamat, ‚igen'nel válaszolék.

— Ön nem ismeri Rómát?.... Mióta van Rómában?

— Tegnapi alkony óta.

— Jó! és erősen lélekzett. Franczia úr, folytatá, önnek meg kell halni!

— Legyen! Isten vigasztalja szegény anyámat.

— Hallgasson meg: ha esküszik becsületére, életére és anyjára, hogy Rómát és Olaszországot még ma, virradatkor elhagyja, soha többé vissza nem térendő; ha esküszik, hogy néma leend, mint a' sír, soha nem mondandja egy élő léleknek sem, a' mit ez éjjel láta, meghagyhatom ön' életét! Esküszik?

— A' föstész sohajta. Róma! Róma! suttogá.

— Sebesen!

— Esküszöm.

— Kössétek be szemeit! ... Ha valaha megtörendi esküjét, esküszöm, hogy föllelendem önt, 's én esküimnek mindig ura valék, folytatá, karát az ott haldokló nő felé nyujtva.

Három óra múlva, virradatkor, a' föstész útban volt Paris felé.

(Folytatása következik.)

Kazinczy Gábor.

Magyar játékszini krónika.

Nov. 20. Kean. A' jeles Lendvayné' betegsége miatt Barthánénak kelle adni Damby Anna' szerepét. Hogy ezen változás Lendvayné után nem lehetett nyereség, képzelhetik azok, kik Lendvaynét és a' magyar színésznőket úgy ismerik mint én. Lendvaynét Barthánné nem pótolhatta. Miss Anna Damby' szerepében kevés szóval sok érzést kell kifejezni 's az nehéz; annak t. i. ki nem tud. Barthánné több érzéseket tud gerjeszteni nézőiben, mint kifejezni szerepeiben, a' mi nem csekélység, 's én bizonyossá tehetnék sok színésznőt, ha szólni akarnék, hogy ez, ám próbálják meg, nem mindeniknek fog sikerülni. Egressy a' czímszerepet, egészben véve, jobban is adta már, de a' búcsú-scenát Helénával most is meghatólag; ama' jelenést pedig lord Melvillel a' kocsmában, az én itéletem szerint, soha még olly jól nem, mint ma, és azt nehezen is fogja már jobban adhatni 's kár is volna jobban adnia, mert minden jól és jobban is van, ha igen jól van, az én parányi, együgyű, vagy mint egyik pesti lapunk, melly „még nadragulyát nem evett" olly szív-elégedve mondaná „halálra elménczkedő" véleményem szerint. Kár volna, mondom, jobban adnia, mert aztán szerfelett jól volna és én a' túlzásnak nem vagyok barátja, sem égen, sem földön, sem a' Hirnökben. Annak becsét és méltánylását csak debreczenileg és nagyváradilag „zsúfolt" mübirákra bizom; mert én, ki csak gyenge legényke vagyok és olly vékony mint az árva lány' haja, nem birnék elég erővel azt felfogni, még akkor sem, ha valaki jó díjért nadragulyával zsúfolná (zsúfolni = tömni) ki fejemet. De megint eltántorodtam a' tárgytól, mint Munkácsy az igazságtól, csak az szerencsém még is, hogy nem 26-szor mint ő, ámbár én több joggal tehetném, mert közelebb vagyok a' 26-os számhoz mint ő. A' Melvill lord-dali jelenést szerettem volna márványból kifaragtatni, hogy a' komédiás Kean' lord-zúzó haragját és Mellvill' megsemmisíttetését örök időkre birjam 's minden embernek, ki a' színházban nem volt is, megmutatván, mondhassam: íme egyszer komédiás is diadalmaskodott lordon. Többi részein a' szerepnek nem annyira lankadtság, mint inkább erőhiány volt, mit talán Egressy' e' napokbani betegségének kell tulajdonítanunk; 's a' mi nála ritkaság, egypárszor nyelve nem találta meg azonnal a' következő szót. Oh a' müvészet, uraim, és igen szép asszonyaim, végtelen nehéz dolog! Egy kis egészségbeli változás, egy kis rosz kedv, egy kis nem jó hangulata a' léleknek különbséget tesz azonnal még egy Schröderné' játékán is. A' többi szerepvivők olly jól játszának, kisebb köreikben, a' mint csak kellett, Laborfalvit kivéve, kin ma hanyagság látszott. Pistol' szerepét Havitól láttuk jobban; Török is ügyekezett 's ha nem szeleskedik, jobban eltalálta volna a' mit akart.

Nov. 21. Pesti pajkos jurista.

Nov. 22. Ligeti kastély. Rég megúnt elkoptatott darab, mellyben Megyery sok ügyességével is alig tud egy párszor tapsot kivivni. Játék után az ismeretes Motty Sámuel mutatta kevés gyönyörüséget, de csodálatot méltán gerjesztő testgyakorlatait.

Nov. 23. Vazul. „Az égnek sarat okozó hosszas könnyüzése miatt" vagy a' debreczeni és nagy-

váradi egészséges szójárás szerint, eső és sár miatt, igen kevés néző volt jelen. **25.**

Nov. 24. Norma, mellyben Sátorfy igen magára vonta istmét, minden botlásai mellett, szép hangjával és érzésteli énekével a' közönség' figyelmét. Csak bátran előre, minden félelem nélkül! Hol szorgalom és tehetség fognak kezet, ott a' sikernek lehetetlen kimaradnia.

Nov. 25. Enzersdorfi postalegény másodszor.

Nov. 26. A' két özvegy és 777. Ezek után Motty' mutatványai kevés néző' jelenlétében.

Nov. 27. Korszellem. * * *

Hétfőn, dec. 10. Laborfalvi Róza' jutalmául először adatik: Caligula szomorúj. 5. felv. és egy előjátékkal. Irta Dumas Sándor; az eredetiből ford. Vajda Péter. Az előjátékban előforduló díszmenet' és kar' muzsikáját irta Szerdahelyi, a' tánczot szerkeszté 's betanitá Kolosánszky, a' színház' tánczmestere. — Ismét egy darab azon iskola' férfiától, melly minden eddigi iskolák közül legszerencsésb sikerrel tud színpadra dolgozni, és egyik érdemes szinésznőnk' jutalmára! Kettős ok a' tisztelt közönség' részvételére.

Egyveleg.

LEVELEZÉSEK. — Párisból egy társunktól a' következő levelet vettük: I. Paris, november' 3. 1838. — — Azok közé, kik, mint reméltem, — 's nem ok nélkül, — itt mulatozásom' idejét reám nézve tanuságossá fogják tenni, eleve számítottam Lerminiert, a' collége de Franceban az összehasonlító jogtudomány' tanítóját. Történt pedig, hogy épen ideérkezésem előtt néhány nappal a' professor és journalista széket fogott a' státustanács' teremében, 's a' professorok és journalisták ezt nem bocsáthatták meg neki, ámbár a' példa sem nem első, sem nem utolsó, mert hiszem még őket is fogja érni a' sor. A' hirlapoknak legalább is két harmada, 's legelől a' Charivari, ki Leminiert L' air-mi-niaisnek irja azóta, reá rohant a' magát a' júliusi napokban is megkülönböztetett ifjú férfira, 's minden harmadik sor elpártolásról szólott és árulásról. Részemről, ki Lerminier' munkáit kettős figyelemmel kisértem mindig, mert olly szempontból indúlt ki a' jogtan' mezején, mellyet helyesnek 's gyömölcsöző czélhoz vezetőnek tartok, 's ki viszonyait először is Guizotval, utóbb a' saintsimonistákkal és Fourierral, 's nem régiben Sanddal és Lamennaisval méltánylani tudtam, mint azt eddigelé tudta a' sajtó is, mert akarta, — elvhűséget látok legújabb czikkelyében is. Ő látta, vallotta, hogy mind ezen rendszerek a' „gondolat" elnöksége alatt alakultak, hogy nem istenlették a' fatalitást és esetet, 's így philosophiai alapelvénél fogva a' valónak befolyását is látta bennök: de azért ezen rendszerek' egyike sem számíthatta őt catachumenái közé, neki saját nézetei voltak, 's ezen nézetekhez hű maradt a' revue des deux-mondes' azon czikkelyében, mellyet Lamennais' souverainitas-eszméje ellen irt, 's mellyben árulást nem látott senki; 's azon másik czikkelyben, melly nem is elv vagy eszme, csak mód ellen szól, 's mellyben árulást látnának annyian. Molé megkülönböztette Lerminiert, tehát — Lerminier a' jelen cabinet' elveihez állott mindenben. Ők így okoskodnak. De vétünk-e a' logica ellen, ha a' tehát-ot ekkép alkalmazzuk: Molé megkülönböztette Lerminiert, tehát jelét adta, hogy az iró' elveit nem látja rendbontóknak. — Azonban elég erről, mert a' tárgy önt, tisztelt barátom, a' távolban nem érdekelheti annyira, mint érdekel engem itt helyben.

A' „théatre de la renaissance" (salle Ventadour) f. h. 7-én nyitja meg előadásait Hugónak legújabb művével: „Ruy-Blas, dráma 5 felvonásban". Az iró — mint velem együtt többen jósolták volt Pesten — visszatért az alexandrinusokhoz. Innen nagy öröm a' classicusok' táborában. Azok, kik a' romantismus' zászlója alatt küzdöttek, kik a' sarabandot járták Racine' márványszobra előtt, visszatérnek a' classicai traditióhoz elvégre. — Ezek az urak a' jelen századot úgy nem értik, mint XIV-dik Lajos' századát nem. 1831-ben, 32-ben mért irt prósában a' szín' számára Hugo, elmondotta Eötvös; azóta hat, hét év folyt le, 's mi 1838' végén állunk. —

II. ..... A' torontáli művészeti 's iparvilágból ennyit: A' tiszai szigetben a' régi becsei vár' omladékai fölött Fehér József, kikindai kerületi kasznár, hollandusok által egy három kövű igen jeles szerkezetű szélmalmot építtete, illy nemben a' honban talán elsőt. Mechanicai bővebb leirását máskor, most csak annyit, hogy e' malom napjában körül belől 250—300 köböl gabonát képes és pedig igen finomúl megőrleni. — Egyéb iránt Beodrai Karácsonyi Lukács urnak kisbikácsi égetbör készitő gyára az úgy nevezett pistorische Apparat-szellemben jeles eredményekkel nem csak elkészült, hanem magas fokú égettboraira nézve valóban díszlik is, 's a' mint hallik több illy szerkezetű égettbor-készitő házak is szándékban vannak itt feállittatni. —

Liszt Fridrik, a' híres zongora-játszó, időnkben egyike a' legnevezetesebb tüneményeknek, mind talentuma, mind személyessége által. Maga viseletében némi balság és lanyhaság van, 's majdnem ollyan tudósnak látszik, ki a' világ' idomaiban nem legjártasabb. Halvány arczán elmélkedő ábránd mutatkozik, de vidám jószivűség által szeliditve. Szemében emésztő lánglélek lakik, a' szőke hajak nagy bőségben lepik el fejét. A' zongoránál egész teste nyugtalanságban van. Némelly pillanatban gyönyörködni 's elragadtatni látszik, mintha édeni tájakat szemlélne lelke előtt; másikban komornak és haragosnak, mintha az egész emberi nyomorúságot maga előtt kiterjedve látná. Mint remeklő egyiránt csodálatos ő, mind a' legkülönfélébb érzetek' kinyomásának igazsága 's ereje által, mind játéka' biztos bátorsága miatt. Majd meggyőz és behizelgi magát, majd zajong és enyeleg; bámuljuk őt és megkedveljük. A' legvakmerőbb meneteken átnyargal, a' fogatokon átsiet, soha nem tántorodva. Azon idegen mű, mellyet játszik, tulajdonává lett, 's a' költő' gondolata a' remeklőnek kebléből látszik folyni; sőt azt lehet gondolni: azon pillantást akarja ő ábrázolni, mellyben a' melódiás szülemény teremtője' képzeletéből létre szállt, mint valami vulkán-sziget a' tenger' mélyéből.

IGAZÍTÁSOK. Az Ath. 20. számában megjelent „Eszmék"ben a' 475. sz. 32. sorában minthogy helyett olvasd *mint*, *hogy*; a' 479. sz. 7. sor. adományok adassanak hely. olv. *adományok ne adassanak*; ugyan itt 6. sorb. alólról: végre a' törvénykezési hely. olv. *végre több a' törvénykezési* stb.

Az Athenaeumból hetenként kétszer, ugymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy ív; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden egy ív. Ára a' kettőnek helyben kihordással, 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boritték alatt 5 ft. 48 kr. cp. Velinpéldányok félévenként két forinttal drágábbak. Évnegyedenként is válthatni példányt 2 f. 30 és postán 3 ftos. Kiadó hivatal Pesten, Zöldfa uteza, 267. szám.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betűivel.

Ferenczy István' szobrászmüvei, I sz.

Athenaeum, 1838. II félév, 48. sz.

Nyomt. Pesten Trentsensky és Társa.

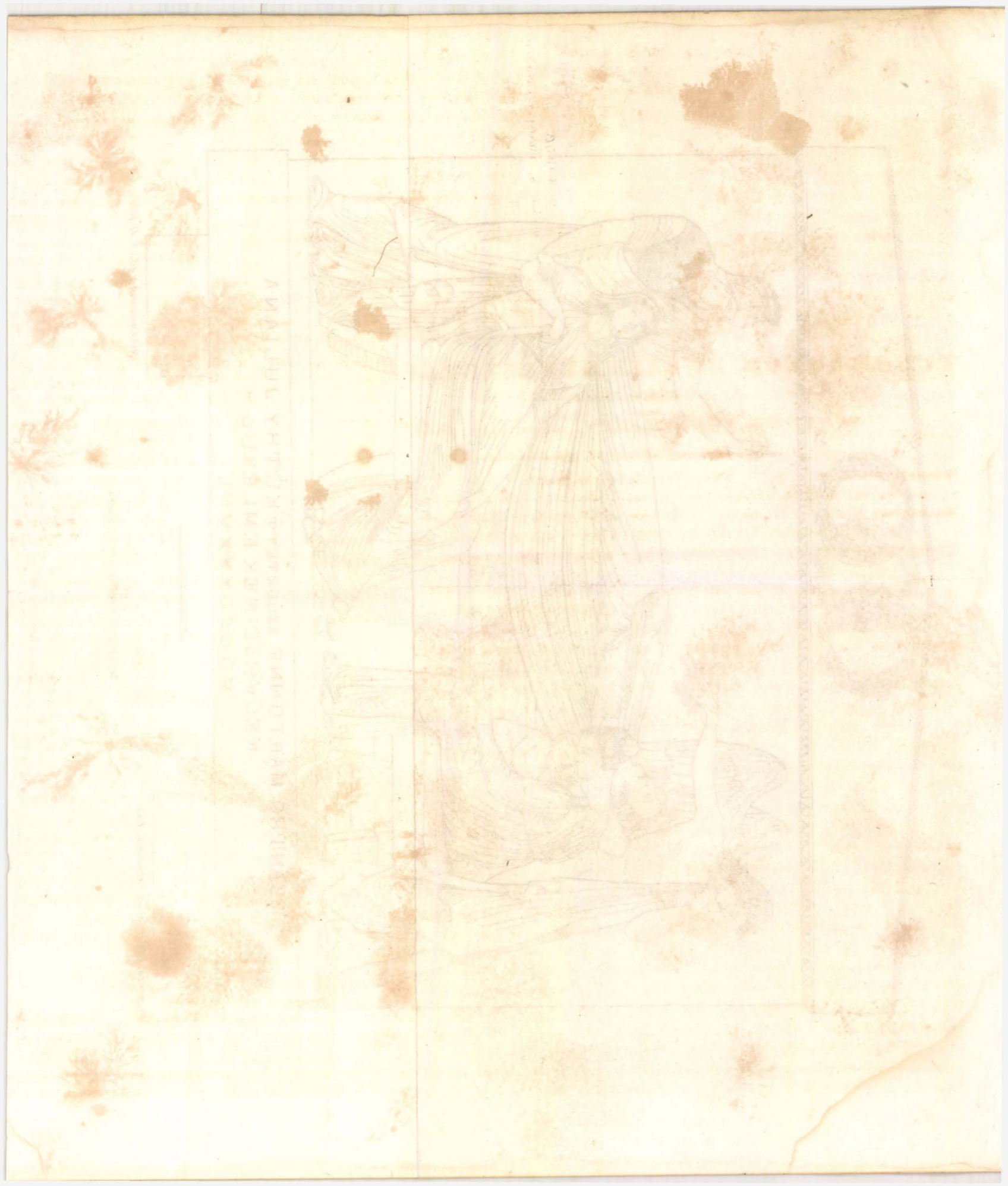

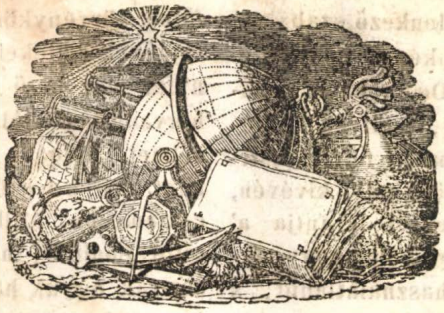

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMŰVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY. szerkesztő társ: **BAJZA.**

MÁSODIK ÉV.

Második félév. **Pest, december' 9. 1838.** **48. szám.**

Tartalom: Napoleon és Washington. — Ferenczy István' szobrászművei (29.). — Esküszegés (*S—y*). — Két éj Rómában. Folytatás (*Kazinczy Gábor*). — Magyar játékszíni krónika (***). —

Napoleon és Washington.

Lord Brougham' characterrajzai közül.

Vessük szemeinket azon geniusra, ki a' despotismus' egén központosított erejével vezérlé elleneink' hatalmát. A' legesemény-teljesebb időszakban, mellybe virágzása esik, Napoleon Bonaparte intézé Francziaország 's a' szárazföld' sorsát — kétségkivül az új idő' bámulásra legméltóbb embere, sőt némelly tekintetekben egyedül 's hasonlíthatlanúl álló minden idők' 's népek' történeteiben. Mert ha macedoniai Sándor' győzelmei terjedelmesbek, ha Caesar' charactere többnemű müveltség' diszével ékesítve valának is — ha Mexico és Peru' hóditói csekélyebb eszközökkel hajták is végre vállalatukat: e' nagy hadvezér' hadi szelleme mégis olly fénynyel sugárzik, melly neki egészen sajátja, vagy melylyet csak az egy Hanniballal oszt meg, ha meggondoljuk, hogy ő sohasem nálánál polgárosultságra 's hadi fenyítékre nézve alantabb álló ellenekkel harczolt, mint ama' hóditók, hanem minden diadalait olly seregek fölött nyerte, mellyek szintolly jól rendezettek, szabályosan vezéreltek 's teljesen felkészültek valának, mint az övéi. E' híres férfi, egy corsicai előkelő nemzetségből származván, már gyermekkorában lelánczolá rokonai' figyelmét, 's fölébreszté várakozásaikat. Kora ifjuságában ragyogva tört elő hadszelleme; nem sokára hivatása' legmagasb fokára lépett; huszonöt éves korában egy bonyolt és nehéz nemű katonai mozgást intézett Párisban; azonnal ezután eddig példátlan győzelmek' során át vezérlé gyorsan a' franczia hadsereget, mellyekhez, a' munkálatok' hirtelenségét, gyorsaságát 's tökélyét tekintve, most is csak saját későbbi tettei hasonlíthatók. Hogy a' siker' nagy része azon gépi ragaszkodásból származott, mellyel ellenei a' régi hadtudomány' formaságaihoz tapadtak, nem kételkedhetni, 's Wellington' táborozásai, hasonló körülmények közt 's ugyanazon ellenekkel szemközt, igen hihetőleg épen olly fényesek 's elhatározók lettek volna. De Wellingtonnak mindenkor Napoleon iskolájabeli katonákkal kelle küzdeni; míg Napoleon legtöbb esetben olly férfiakkal mérkőzött, kiknek megrögzött szeretetét az elkopott hadtudomány' szabályai iránt Fridrik' példája sem vala képes legyőzni, 's kik ezáltal szántszándékosan lettek most már másod ízben azon nyakas

vakság' áldozatjai, melly Fridrik' idejében a' lángésznek, az ép észszel ellenkező szabályokat áttörőnek, győzelmi repkényt nyujtott a' számszerinti többség felett. De, noha e' szemlélet Napoleon' hadi tetteit, mellyek különben lehetlenek valának, némileg felvilágosítja, dicsőségét azért nem csökkenti, kivévén, hogy az általa végbe vittekről lerántja a' csoda' leplét, mert dicsősége volt, hogy mások' hibáit sohasem hagyta használatlanúl, 's ellenének sohasem engedett nyereséget, mellyet attól ismét dús kamattal vissza nem vehetett, mielőtt az azzal neki kárt okozólag élhetett volna. Azt sem tagadhatni, hogy midőn a' hadi szerencse hűtelen lett Napoleonhoz, szelleme' segédforrásai annál dúsabb bőségben forrtak elő. Az asperni ütközet után több ügyességet, több állhatatosságot fejtett ki, mint minden előbbi hadaiban, 's ellenállása Franciaországban azon borzasztó küzdés alatt, melly buktát megelőzé, sokaktól hadvezéri élete' remekéül tekintetik. Ne felejtsük el továbbá, hogy pályájának nagy tévedése, a' moszkvai hatalmas hadszállítvány, csak politicai hiba volt. Az iszonyú készületek e' táborozáshoz; a' számolások, mellyekkel e' bámulatos és különszerű hadierőt összegyüjté, egyesíté 's mint egy testet, egy házi állatot, egy élettelen műszert kezeiben, mozgásba tevé, legfőbb mértékben kifejték azon rendezési és élénk cselekvési csodatehetséget, mellyel fel vala ruházva, 's óriási erőködései, hogy e' had' mostohaságai által tőle elragadott földet ismét visszanyerje, csak azért nem sikerültek, mert semmi emberi erő nem teremthetett egy hónap alatt lovas sereget, 's egy parancsnoki szó nem közölheté az újonczokkal a' veteránok' hadi fegyét. — A' had' történetében bizonyosan csak Hannibal az, ki Napoleonnal hasonlítható; 's valóban, ha meggondoljuk, mennyivel nehezebb volt még a' carthagói' helyzete, mennyivel tovább kiállá ez az egyenetlen küzdést — még inkább, ha fontolóra veszszük, hogy Hannibal' történetét csak ellenségei írták meg, míg Napoleon önmagának történetírója lön; azt látszik kivánni az igazság, hogy az uj idő' hőse hátrább álljon az óvilágénál. — De Napoleon' lángesze nemcsak a' háborura vala szorítva; a' polgári ügyekben is messze terjedő lelki erővel bírt. Ő tiszta, éles pillantat', gyors elhatározás' embere volt úgy a' cabinetben, mint a' harczmezőn. Nyilvános művei, politicai javításai, főleg törvénykönyve bölcseségének 's lelki erejének emlékei, mellyek — az idő behizonyítá már 's ő maga büszkén megjósolá — hervadatlanabból tartanak, mint minden győzelmei. Polgári bátorsága ragyogóbb volt, mint az ő 's legtöbb mások' hadi bátorsága a' csatamezőn. Milly köznapinak tetszik bátor tette Lodinál, hol ingadozó zászló aljait az osztrák ágyuk halálos villámai közt a' hidon átvezeté, hasonlítva azon rettenthetlen 's nagyszerű bátorsággal, melly őt egy marok katonasággal Lannesből Párisba vezeté 's keblét azon vágygyal tölté 's azon bízalommal aczélozá, hogy egy uralkodó házat felforgasson 's egy országot meggyőzzön neve' szörnyűségével. — 'S Napoleon' sajátságai nemcsak egy statusemberéi 's egy hadvezéréi voltak. Ha nem volt is tökéletes szónok, mint Caesar, mégis az embereket, főleg a' franczíákat, kiket leginkább tanulmánya' tárgyaiúl tűzött ki, olly mélyen ismeré, hogy azokra nézve egy neki egészen saját, igen mély hatású ékesszólással bírt. — Hogy ő legnagyobb katona, kit Franciaország valaha szült, semmivel sem bizonyosb, mint millyen bizonyos az, hogy ő, összeállításra és szavalásra nézve, magas helyet foglal Franciaország' legnagyobb irói közt. Néhány bulletínjei valódi remekpéldányok a' czélra, mellyet elérni akartak; beszéde öreg őrseregéhez Fontainebleauban a' méltóságos és szenvedélyes' kifejezésnek remeke; marsmezei beszéde a' száz nap' alatt, melly e' szavakkal kezdődik: „General, Consul, Empereur, je tiens tout de peuple“ az egyszerű és nagyságos ékesszólás' legtökélyesb példái közé számíttathatik. — E' dolgok azért nem kevésbbé igazak, minthogy még ritkán vagy sohasem jegyeztettek meg. De e' nagy tulajdonaival az akaratnak; a' legmagasb bátorsággal, határozatai' könnyűded alakulásával, ércz ragaszkodásával kitüzött czéljához, minden erejeinek teljes központosításával az egyszer czélba vett szándékra; — nem kevésbbé ragyogó tehetségeivel az észnek, mik által azon szilárd akarat' hatását gyakorlá: a' legtisztább 's élénkebb felfogó erővel, az alkalmazás' legintensivebb, minden közbejövő eszméktőli teljes önelvonás' képességével, minden akár oldalvást akár előre a' távolban 's jövendőben fekvő nehézségek átfogó 's hirte-

len keresztűlnézésével, az emberek' intuitiv ismeretével 's lelke' és nyelve' azon erejével, mi által az emberek' akaratát czéljaihoz képest intézni tudá — e' tulajdonokkal, mellyek együtt véve képezik azon charactert, melly a' sokaság' itéletében legnagyobbnak tartatik, vége legyen Napoleon' dicséretének. Ő hódító; — ő zsarnok volt! Hogy dicsvágyát kielégítse, hatalom utáni szomját eloltsa, búja uralkodás-éhét ellankaszsza, mellyet semmi hódoltatás ki nem elégíthetett; a' szabadságot, mellyet keze bíztos oltárra emelhetett volna, lábaival tiprá, 's a' világot lángokba borítá, mellyeket csak milliók' vére olthatott el. — E' szenvedélyek által egy eredetileg nem barátságtalan lelkűlet elfonákult 's eltorzúlt, míg az emberi nyomor megszűnt azt érdekleni, 's becsületesség és igazságszeretet 's jámbor rokonérzés, istennek 's embereknek tartozott kötelességek, elhagytak egy férfiút, kit egyedűl önző törekvése ragadott az örvénybe. „Tantas animi virtutes ingentia vitia aequabant: inhumana crudelitas, perfidia plus quam Punica; nihil veri, nihil sancti, nullus Deum metus, nullus jusjurandum, nulla religio" (Livius Hannibalról). Enghien' halála, Wright' kegyetlen szenvedési, Pichegru' titkos vége, Palm' büntetése, Toussaint' gyötrelmei: ezeket szokták gyakran, mint Napoleon' hirének foltjait, kiemelni, minthogy egyes személyek' sorsa' a' léleknek határozottabb tárgyat nyújt, képzőerőnket felgyújtja, 's érzésünket mélyebben meghatja, mint a' nagyobb tömegekben látott nyomornak inkább szétolvadó képe. — De nyugodt szemlélet' embere előtt egy nem igazolható hadüzenés, vagy a' háborúnak csak egy nappal való szükségtelen hosszabbítása szomorítóbb anyag a' vizsgálatra, a' világnak veszélyesb lelkűletre mutat és sokkal szigorúbb kárhoztatásra kiált fel, mint egyes tettek' gonoszsága.

Mi kellemes enyhülést érez az emberiség; az erény' barátja, ha elfordulván illy character' vizsgálásától, a' mi időnk' 's minden idő' legnagyobb emberén nyugosznak szemei — azon egyetlenegy emberen, ki a' nagy melléknevet, mellyet az emberek olly könnyelműleg pazérlanak, hogy legroszabb ellenségeik' bűneit táplálják, igazságosan és ártatlanul megérdemli! — Washingtonban csodálatos ellentételét találjuk majdnem mind azon tulajdonok- 's hibáknak, mellyeket Napoleonban találánk, 's mellyek egy csodálatból, fájdalomból 's iszonyból vegyűlt érzelem' ébresztésére olly alkalmasok. Egészen azon ragyogó lángész nélkűl, melly a' köznapi embert elvakítja, még kitünőleg élénk felfogó tehetség nélkűl is, e' mellett csekélyebb ismeretekkel ruházva fel, mint közönségesen a' társaság' középosztályaiban, sőt az alsóbb osztályok' jobb nevelésű embereinél találhatni — olly szerény, olly igénytelen tulajdonokkal mutatkozik vizsgálódásunknak e' híres férfi, olly egészen a' nélkűl, mi első pillanatra feltűnhetik és bámulásra birhat, mintha ismeretlenűl vándorlott volna a' magányos életnek valamelly félre eső' vidékén. De birt ő biztos ép itélettel, szilárdul magába zárkozott lelkűlettel, mellynek nyugodt tisztaságát semmi szenvedély, sőt semmi érzékenység nem háborítá; erőteljes értelemmel, melly az akadályokon inkább áthatolt, mint áttört, azokat inkább elhárítá 's elkerűlé, mint átugrá. Bátorsága, ütközetben úgy, mint tanácsban, olly' tökéletes volt, mint e' tiszta és erős lélektől várni lehete. Egy tökéletesen igazságszerető ember, azon szilárd elhatározással, hogy magát olly kevéssé hagyja másoktól elcsábíttatni, mint megijesztetni, olly kevéssé ön gyengeségei vagy öncsalásai, mint más emberek' cselszövései által megcsalatni, félre vezettetni vagy elragadtatni, olly kevéssé veszteni el bátorságát a' legbonyoltabb nehézségek közt, mint elkevélyedni a' szerencse' szédítő' fokán; — illyen volt e' nagy ember, tekintsük őt bár, midőn egyedűl maga tartá fenn a' csaknem elcsüggedt hadakozás' egész súlyát, vagy midőn az igazságos háborut ön lelke' segédforrásai 's bátorsága által dicsőűl bevégzé; midőn, mintegy süket a' tulzó vélemények' ostromai előtt, politicai tanácsa' egymás ellen küzdő elemei felett elnökösködék; vagy midőn az új kormányrendszer' alkotását vezérlé egy nagy nép' számára — (első eset, hogy egy ember illy tömérdek vállalatra merészkedett) — ; vagy végre, midőn a' legfőbb hatalom' polczáról, hová őt erénye emelte a' nemzet fölé, mellyet ő teremtett 's mellynek sorsát, míg szükséges volt, ő intézé, leszállott — leszállott minden pártok', minden nemzetek', egész emberiség' tiszteletével koronázva, hogy az emberi jogok épen tartassanak, 's hogy az ő példájára sohase hivatkoz-

hassék alacsony zsarnok. Ez a' nagy amerikainak teljes fénykoszorúja: diadalmas hadvezér, hol a' legvérmesebb remények is elcsüggedhetének; szerencsés uralkodó egy egészen kisértetlen pálya' ezernyi nehézségei közt; — de hadvezér, kinek kardja csak akkor hagyá el hüvelyét, ha azt természetünk' első törvénye kivánta; 's uralkodó, ki, miután a' legfőbb hatalmat megízlelé, szelíden és dicsekvés nélkül kivánta, hogy vétessék el tőle a' pohár, 's ki csak annyira nedvesíté ajkait az olly sokakat elkábító itallal, menynyire ezt isten 's hon iránti legszentebb, legünnepélyesb kötelesség parancsolá. Utólsó lehelletéig megtartá e' nagy hazafi egy olly hadvezér' characterét, ki a' béke' védangyala, 's egy olly statusférfiét, ki az igazság' barátja és menedéke volt. Haldokolva örököseinek hagyá a' kardot, mellyet a' szabadságháborúban visele, 's azt parancsolá nekik: „Sohase vonjátok azt ki hüvelyéből, kivévén tin védelmetekre, vagy hazátok' és annak szabadsága' ótalmára; de ha illy ügyben kivonátok azt, ne dugjátok be ismét 's ne adjátok ki kezeitekből, hanem inkább kezeitekben tartva, haljatok meg;" — szavak, mellyeknek egyszerűn felséges jelentését Róma 's Athen' szónokai sem múlták felül. Minden századok' történetiróinak 's bölcseinek kötelessége lesz, e' nagy férfiról minden alkalommal magasztalva emlékezni, 's minden idők' végeig a' Washington' halhatatlan nevének adózott tisztelettől kell mérni a' haladást, mellyet emberi fajunk bölcseségben 's erényben teend.

Ferenczy István' szobrászművei.

I.

A' kecskeméti emlék.

Egy kőmetszéssel.

Ferenczy István' lapjaink jelen félévi 34d. számában említett műve, miután october' végén a' két fővárosbeli műbarátok' kedveért néhány napig felállítva 's folytonosan számos nézőktől látogatva lett volna, nov. 1sőjén Kecskemétre érkezett 's ott a' ref. collegium' könyvtárának éjszaknyugoti oldalán a' falba állíttatott. A' két napig tartó munka' folytában a' város' minden rangú közönsége, a' művész és mű iránti részvétet bizonyítólag, szakadatlanúl számosan sereglett a' könyvtári terembe. Nov. 2dikán késő estve, midőn a' mű, állása' helyéig emeltetvén, a' deszkázatból kitáratnék, a' jelen voltak a' művészt hosszas öröm 's éljen-kiáltással üdvezlették. Az egészen bevégzett munka után nov. 4. részint azon örömet kijelentőleg, hogy Kecskemét' városa hazánk' első szobrászától egy nagyobb nemű műdarabot birhat, részint és főkép az azt megrendelő nemeslelkű asszonyság 's a' művészet iránti tiszteletből a' nevezett collegium' oratoriumában igen számos mind két nembeli közönség előtt, a' nevendék ifjuság' éneküdvözlete után, *Tatay András* ottani professor egy jó hatású beszédet mondott, mellynek, a' hely' szűke miatt, mi csak egypár helyeit emeljük ki:

„És valljon, kinek köszönjük — így szól a' beszéd — ez iskolánk' nem mondom ritka, de hazánkban hitsorsosink' minden iskolái között egyedüli *) szerencséjét? Ama' rövid és szerény aláirás mutatja: Szánthó Mártonné szül. Kúthy Julianna, kedveseinek emlékűl. Te vagy hát az, mélyen tisztelt asszony, ki a' midőn szeretett férjedre, kedves leányodra 's egyetlenegy unokádra a' halál irgalmat nem ismerő angyala, lefordított fáklyával jobbjában, baljával örök álomba szenderítő virágokat hintene 's földi örömidnek és boldogságodnak elpusztításával fenyegetné szívedet, keservid' özönében elalélva ülél nyugvó kedvesid' pormaradványinál. De ím a' tudomány 's szépmüvészet' szelíd istennője égi mosolylyal közelg feléd, balja' gyenge illetése tompuló érzéseidet varázshatással ébreszti fel 's a' dicsőség' fenn lebegő koszorúi felé mutató jobbjával ezt inti feléd: Föl leányom, e' mulandó földi tárgyakról emeld föl érzéseidet! 'S te megértéd, te követed az istennő' intését 's a' fájdalom 's égi vigasztalás' vegyületével arczodon áldozatot tevél, gazdag áldozatot 's elvesztett halandó kedveseid helyett, soha ki nem haló kedveseket nyerél tőle jutalmúl..... Kedvesebb jutalom neked nemes tetted' önérzete, mint bár milly külső üdvözlés! fogadd el egyszerű, de tiszta kebelből eredt hálánkat, fogadd el azon nyilatkozást, hogy a' te 's elhúnyt kedveseid'

*) A' debreczeni ref. főiskola' könyvtára Csokonai Vitéz Mihály' mellszobrát birja carrarai márványban, szinte Ferenczytől. *Szerk.*

tisztelt neveik a' mi 's a' maradék emlékezetében élni fog....."

„... Te pedig hazánk' és nemzetünk' dísze, a' magyar szobrászat' első bajnoka, magas lelkű Ferenczynk! kinek teremtő újai varázsolák a' durva kődarabból e' jeles művet, engedd egykét pillanatig emlegetnem tisztelőid' díszes körében nevedet..... Hegyeink' gyomrában a' parosi 's carrarai márvány vetélkedő társai hány évezredek óta eltemetve, senkitől nem ismerve, reánk nézve nem létezve vesztéglének. Te intél azoknak 's varázsvessző'illetése kicsalá veszteghelyökből a' haza' drága kincseit; hogy szeretett hazád ne legyen kénytelen sem kincset, sem dicsőséget kölcsönözni másoktól. Idvez légy hazánk' hű fia! ..... stb.

A' beszéd után *Tóth Lajos*, tanuló ifju, a' következő maga által írt versezetet szavalá el:

Aludni éjjelét
A' férj sírjába szállt,
Halmánál könnyezőn
Hű nője 's lyánya állt.

Sírdomb' borúinál
Haló remény virászt,
'S özvegy nő árva lyány
Virággal hintik azt

Örök bú' szárnyain
Évek röpülnek el,
'S a' lyányt szívvonzalom
'S hő érzet jegyzik el.

'S keblére zálogát
Vonván szerelminek,
Feledni láttatik
Árját keservinek.

De nyílik a' halom,
Jó atyja' nyughelye,
'S ölelve magzatát
Száll a' leány bele,

'S az özvegy néma gyász'
Honába sülyede,
Hármas reményinek
Hunyván szövétneke.

„Árván hagyatva, mond,
Könnyem' ki törli el?
Ki szól szívnyugtatón
Keblem' keservivel?

Sírhalmom éjinél
Ki fog virasztani?
Emlékem' zálogúl
Ki fogja tartani?

Nyom nélkül haljak el?
Nincs már a' hű leány,
'S új élet' bimbaja
Hervadt el oldalán;

De van fiam, kiben
Életre kel nevem,
Ki szép reményt derít
Borongó éjemen.

A' nemzet lesz fiam,
'S Pallas' leányai
Fognak majd anyjokért
Könnyet hullajtani."

Égig hatának e' remény'
'S bú' zengzeti,
'S Pallas' szelíd keze
A' nőt megilleti.

'S mint esti fúvalom
A' nyúgodó napot,
Köszönti 's ajkival
Ad illyen szózatot:

„Hölgy, oltárom' tüze,
Mellyen te áldozál,
Lobogva fényre gyúl
'S világ kél lánginál.

Az ész' sugárai
Honod' szép bérczeit
Érintve megszegik
A' vakság' fellegit.

Oltárom' szent ügyét
Te híven pártolád,
'S emléked' zálogúl
Keblembe bényomád;

Mit adjak én viszont
Tettedhez méltó bért,
Felém derült kebled'
Magas érzelmiért?

Ha kedves kincs neked
A' hármas sírhalom,
Engedd azt nékem is
Örökségül birnom,

És én megtartom azt
Késő kor' évinek,
Fiamnak átadvan
Művész Ferenczynek.

És Pallas fölvevé
A' holt reményeket,
És a' művész' keze
Varázsla életet.

'S a' hon' derék fia
Jeles munkáinál
Szelíd Pallas maga
Őrt álmélkodva áll,

És mig emlékinél
Feledség' éje vész
Örök délfényre kél
Az érdemes müvész.

Midőn olvasóinknak e' mű' vázolatával kedveskedünk, szándékunk egyedűl azoknak, kiknek nem lehete alkalmok magát a' művet szemügyre venni, felőle fogalmat adnunk, csak fogalmat, mivel e' vázolat a' görög szabású fejek' szépségét, azon beszélő helyzetet a' testekben, a' redőzet' könnyű szép folyamát nem adhatta vissza azon lágyság és tisztaságban, mellyek az eredeti' sajátai. Ott áll a' hideg márványban, de életmelegen, a' halál', nemtője églaki testtel arczán, bús fájdalommal és a' „meg kell lenni" eszmének megfelelő vonásokkal, jobbját lefordított szövétnekére támasztva, kinyujtott baljával mákfejeket 's más álomhozó növényeket hintve, a' gazdagon leplezett ágyon fekvő férjre, atyára, kinek fejénél ül, karatlan egyszerű széken, egyszülött leánya' csecsemőjét ölében tartva, mindkettő álomra hajtott fővel, lankadt tagokkal. Ezekkel szemközt a' bánat és fájdalomtól lankadt nő 's egyszersmind anya, szinte ülve, jobbját bágyadtan baltérdére eresztve, baljával széke' karjára támaszkodva, égbe tekintő arczczal, mellyről a' bút, fájdalmat a' vigasztalás' egy sugára mintha széleszteni kezdené. A' mögötte álló komoly Minerva égre emelt jobbjával 's a' nő' karjára eresztett baljával látszik e' vigasztalást nyujtani.

Az imént említett alakok félig emelten dolgozvák 's állanak majd négy lábnyi magas, 's majd nyolcz lábnyi hosszú, egy darab igen szép fehér márvány lapon, melly fölött fölűl gyöngyökkel sorzott, középett három koszorúval ékes' párkány, alatt pedig az emlékirást tartó talapzat vagyon. Az egész két négyszögű gyámon nyugszik.

Mellesleg említjük, hogy Ferenczy' műteremében elkészülve láthatók: gróf Brunszvik József', Kisfaludy Károly' emlékeik, több mellképek köztt a' Kazinczy Ferenczé, a' legtisztább antikk stílben, 's szerencsésen találva. Készülőben a' legtisztább honi márványból gróf Fáy' megrendelésére az ismeretes pásztorleány, mellyekről máskor többet. Most azon ohajtással zárjuk be e' jelentésünket, hogy e' béke' kora, legyen müvészetünk' kezdődő történetében olly korszak, mellyet a' maradék örömmel említsen, 's annyi művet mutathasson Ferenczytől, mennyit teremtenie lehet, hogy terjedvén hazánkban, vagyonosabb műbarátok' megrendelései által, Ferenczy' művei, ezek' látására ifjainkban ébredjen azon müvészi szellem, melly most bennök aléltan nyugszik, 's minél előbb megczáfoltassék azon vád, melly hazánkat a' müvészethez mostohának hirdeti. **29.**

Eskü szegés.

Az égre esküvém
Szemedbe néz szemem,
Mert a' szerelmi tüz
Ott lángol énnekem.

'S kivűle bájosabb
Kék égi csillagot,
A' tiszta csendes éj
Még látni nem hagyott.

De esküm' olly nehéz
Hűn teljesíteni,
Mint száz egyéb kecsed'
Tündér! felejteni.

A' rózsa arcz, szelíd
Ajkadnak bimbaja,
A' csintalanka fő'
Tekercsbe font haja.

Eskümnek elleni,
Elvonják szememet,
Mert ottan is kinál
Nem földi élvezet.

Egy angyalt képzelek
Előttem lengeni,
És angyal' kellemén
Nem bűn merengeni —

'S mert szívem esküjét
Felejtni nem tudá,
A' békülést szemem
Szemedben olvasá.

S—y.

Két éj Rómában.

(Folytatás.)

MÁSODIK ÉJ.

Utolsó szombatja volt az 1835diki kirakásnak. A' kocsik' hármas sorozata állt a' festészi museum' bé nem végzett terén. A' szabadalmazott tömeg, müvészek, nagy urak, dandyk, leginkább nők, szépek, mosolygók, 's a' saloni toilette' ékszereiben, jöttek, mentek, tolakodtak, nyomúltak a' csukott ajtó-

hoz, hová az összegyűrt kék lapka, a' királyi museumok' elnökének nagy becsű kegye, nyita utat. A' peristyl' lépcsőin két, még ifju, festész, beszélgete együtt, nézdelve, mint foly el a' tömeg, 's miként robognak el a' kocsik. Egyike ezeknek, kinek hosszú és halvány alaka, emelt homloka 's à la Louis XIII. bajusza, van Dyck' Buckinghamjára emlékeztete, arczán azon kimondhatlan busongás' kifejzésének bélyegét viselé, mit a' nagy gondolatok' génieje hagy, 's midőn ajkai mosolygtak, a' bú' ugyanazon kifejezése szemei' benső mélyébe nyomúlt vissza, mellyek' hatalom-'s édtele pillanata mindig csendes fájdalom' befolyása alatt látszék lenni.

— Mennyi szemrehányást tehetünk neked! mondá neki barátja, ifjú müvész, kinek gomblyukát ragyogó szalag ékíté.

— Nekem!

— Igen, neked, a' költőnek, a' nagy festésznek, neked, kinek gyermekkori első lapja nagy férfiút igére Francziaországunk' dicstele iskolájának, neked, kinek nehéz és szigor tanúlmányi elhalványitottak volna bennünket, vágytársidat, ha barátid nem lettünk volna! Műtermedben, szétszórt vásznaid' porában, én szép és nagy tervezett dolgokat, hatalmas vázlatokat, a' mester' szemét megcsalható másolatokat láttam, a' génie', igen, a' génie' gondolatait. 'S most, mit tevél ki?... Egyetlenegy arczképet, szépet, mint Lawrence, igaz, de arczképet, 's még azt is egy vidor nő' hiúságának köszönjük. Ah, Raymond, mit tevél? mindent magadért, értünk semmit! ellopád tőlünk részünket a' te dicsedben!

— Dics! válaszolá csendesen a' festész; nem a' dics, a' müvészet az, a' mit én akarok, a' mit keresek, a' mit szeretek: a' müvészet az, a' mi engem megöl! Istenem! ha én Olaszországot láttam volna! ha sorsom engedé vala, a' vatican' nagy frescói közt járhatnom! Oh Róma! oh festészet!

— Sajnálod Rómát, 's miért hagyád el?

— Éjszakföldi vagyok, felele keserűn mosolygva; Olaszország' égő levegője megölt volna....

Egy most érkezett, nyilt landau, épen előttök álla meg. Koros férfi fogá el a' hátsó ülések' egyikét. Mellette egy nő, kinek alakja kecstele mozdúlattal hajlék meg, az ellenoldal' pamlagára dőlve, néhány, mellette megállt személylyel beszéle.

— Jó napot, édeském, hallá a' két fösztész. Látta ön arczképemet?

— Igen; az elragadó, báj, frisség és igazsággal; nem jobb, mint nagysád; ön az.

— Ajánlom önnek a' festészt. Az kedves egy ifju ember, kissé vad....

— Neve? kérdé a' kocsi' ifju hölgye.

— Raymond.

— Raymond? ....

— Igen. Adieu ... Ön elégűlt lesz vele. .. Ah, lássa, az ott, ki bennünket néz, azon magas ifju ember, a' peristyl' lépcsőin.

Az ifju hölgy élénken fordult vissza, mialatt a' kocsi alább robogott, és Raymond egy perczig a' távolból, szög hajai' hullámzó fürtei alatt a' legragadóbb angyalalakot látá, mivel valaha müvészi álmadozásaiban, vagy raphaeli emlékezeteiben találkozék

— Camill, mondá, barátja' karját megszorítva, bizonyos vagyok, hogy ez ifju lányt először látom éltemben. 'S még is! pillantata, enyémmel találkozva, megfejthetlen fölindulást, hasonlót villanyos ütéshez, éreztete velem: borzadást; 's a' mi különös, úgy tetszik nekem, mintha már azt érzettem volna ... Ez ifju lány, e' megállapodott kocsi, magam itt, a' lépcsőkön, ez másodszor van! Még is vannak perczek, hol a' lélek, azon jelenetekben, mik legmélyebben érdeklik, egy múlt' emlékezetét ismeri ujra meg, mit kétség kivül álmodék, 's mi soha sem létezett. —

Következő nap, kilencz órakor reggel, czímerekkel elterhelt ajtaju kocsi állt meg a' Larochefoucauld-utczában, azon ház előtt, hol a' festész lakott. Raymond házi öltönyben, bársony sipkájával kezében, egészen reszketve 's megzavarodva, a' nélkül, hogy ez új benyomásról magának számot adni tudott volna, műterme' tisztelkedéseit tevé egy kitünő idegen iránt. Müvészet és festészetről beszélve azon férfival, ki azt tanúlni látszék, 's jó mesterek' néhány becses dolgozataira figyelmeztetve, mik ittott, műterme' falain, függének, néhány elfeledett lapot fordíta a' maga világába, letörlé a' ráma nélkül falhoz függesztett vásznak' porát, 's néha félénk engedékenységgel, hiú várakozással figyele a' benyomásra, mit műve az öregre tőn, ismeretlennel mindeddig lelke előtt.

— A' mennyiben itélnem lehet, monda neki a' műbarát, eléggé feltünő olasz szóejtéssel, én e' szép' lapokban több emlékét le-

lem föl az ó-spanyol iskolának, mint a' mi olaszországi nagy mestereinkét. Volt ön Rómában?

— Én sem Rómát, sem Olaszországot nem láttam soha, felele a' festész.

— Ah! ön sokkal ifjabb, hogysem egyszer meg nem látogathatna bennünket; önnek a' vatican és Florence és Velencze kell. Ezt reménylvén, egy mintát kinálok önnek, millyen magának a' nagy Raphaelnek sem ült. Kérem öntől lányom', az én Leontiám' arczképét. A' falun lakom, épen Páris' közelében; ön műtermet lelend nálam: legyen jó, jőjön el néha oda fösteni. Holnap, ha ön szabad, Párisba jövök, 's kiviszem önt.

A' festész, azon lapon, mit nála az öreg, elmenvén, hagya, ezt olvasá: Barberini herczeg.

A' római herczeg' franczia villája Issy-város fölött vala, 's mosolygva és kecsesen rejtőzék, lapos födeleivel 's fehér szobraival a' hársak' sötét lombjai 's magas jegenyék' ingó tetői közé, mint a' római campagna' emléke az erdőföldte kis halmokon, mik a' Seinenek, mintegy rámaúl szolgálnak.

A' l'epinei parkon túl, azon úton, melly Fleury' erdősége felé vonúl, egy tér nyilik meg, mellyen a' szem a' Seine' ez egész roppant öblét, a' grenellei siktól egész Saint-Cloudig belátja, az út mellett aranyzott tetejü vas rostélyzaton át, egy hosszú és keskeny terasset látunk, két oldalról csürökre nyírt hársaktól árnyazottat, az ellenoldalon mintegy föltartva a' bodza- 's más zöld fáktól, mik fölébe emelkednek. Itt volt, hová a' múlt év' tavaszán, az öreg herczeg, lánya Leontia, 's Raymond a' festész, minden szép estve eljövének, a' Seine' hullámterét csillogni látni a' nap' utósó sugaraiban, a' jegenyék' úszó szigetei közt, 's Meudon' és St. Cloud' erdőségeinek nagy vonalát lassanként veszni el az éjben, 's mögötte a' nyugvó napot hosszú sugárhabokat hagyni a' látkörön, egész a' Valerienhegy' csúcsaiig.

Az ifju lány' arczképe rég elkészűle; remekmű vala az. A' festész először csodálá, később szerette mintáját; egész művészlelkével festett genie' művé akarta csinálni, 's az sükerült.

— Eljőend, azt Rómában látni! a' Villa-Barberinim' csarnokában! mondá a' herczeg.

Akkor, 's azon pillantás' benyomása alatt, mellyel a' hölgy hálaját mondá, szép és kecses képét nézve, a' festész keserű meggyőzetést érze a' művészet' tehetlenségéről, azon égi sugár' kifejezésében, melly e' szemekből elövillana. Ugyanakkor lelke' mélyén érzé, hogy iránta más csodálattal, mint a' művészeté, 's szivében más szerelemmel viseltetik.

Raymond szerete, a' nélkül, hogy álmodná; 's a' herczeg előtt, kinek homloka, a' kor előtt megfehérült hajak alatt, 's kiégett szemei hő szenvedélyek' nyomait mutaták, szokássá lőn a' föstész' jelenléte. Néha, ha vihar fenyegetőzék, 's a' fellegek, halmokra sülyedvén le, a' légkört tompa és hő gőzzel tölték el, a' herczeg, idegbajtól megkapatva, 's benső szenvedéstől kinzottan, mit a' figyelés növeszte, eltávozék, 's a' festészt és mintaját egyedül hagyá. A' hosszú órák igy tünének el, csaknem szótlanúl, vagy közönyös szavakkal kitöltve; a' gyönyör' órái még is, midőn lelkök elszigetelten érzé magát, mind attól, a' mi nem ők vala, 's ha egyedül valának, szavak nélkül végtelen 's kimondhatlan bizalomra csattanának fel.

Leontia ollyan volt, mint az ifju lányok' legnagyobb része, kik jókor megfosztatva az anya' gyámolától az élet' után, 's nem lelve barátszivet, hová ifju 's félénk fölindúlásaikat lerakják, önmagokra támaszkodnak 's egyedül lelik magokat, gondolkozni 's elmélkedni: Leontia tudta, hogy őt Raymond szereti, 's hagyá magát szerettetni.

Egyszer, ebéd' végzetével, — a' kép azelőtti estve végeztetett el.

— Leontia, mondá a' herczeg, mi, kell, hogy tíz nap alatt Rómában legyünk. Én 25dikben vendégeket fogadok a' Barbarini-palotában; holnap reggel elindúlunk, hogy az út igen el ne fáraszszon.

— Raymond, folytatá, ön nem volt még soha Rómában; én elviszem, ön velünk jőend.

— Köszönöm, herczeg, mondá a' festész elhalványodva. Én nem mehetek Rómába most.

— Hogyhogy, 's a' művészet és Rafael! ifjukor kell, Raymond, érzeni és tanúlni a' géniet; idő van, lássuk, mi tarthatja önt vissza Párisban? semmi, úgy-e? — Tehát, mi együtt megyünk, abban megegyezénk.

— Fogadja el mentségeimet, herczeg; az lehetlen, monda a' festész szilárdan.

— Raymond, erőteté a' herczeg, ön' jelenléte nekünk most szükséges. Én szeretem a' festészetet, ön nagy festész, az egy művészi szövetség; lássuk, rendeljük el; igen kevés időig, csak egy pár napig maradunk Rómában; ön, futólag, remekműveket csodáland, 's visszatérünk párisi foglalkodásinkhoz.

Leontia elhalványodott, látván a' festész' megtagadó mozdúlatát, 's megelőzve válaszát:

— Raymond úr, mondá, atyám, barátsága' nevében kéri önt .... 's én is, tevé hozzá, pillantása' minden hatalmával.

— Megyek, mondá lassú hangon.

Estve, a' terrasseon, egy percz alatt, míg egyedül voltak, az ifju lány, hozzá közeledve:

— Olly soká kell gondolkozni, mondá, hogy igennel feleljen nekem?

— Talán, Leontia, ha az, kérdés élet és halál fölött!...

Következő nap a' villa' terrassea puszta volt...

Kazinczy Gábor.

(Vége következik.)

Magyar játékszini krónika.

Nov. 28. Fra Diavolo. A' különben kedvelt opera ma botránkoztatólag roszúl, a' nézők' pisszegései között adatott. Nem tudjuk, mi lelhette színészeinket, kik ezt már tetszéssel is adák? Konti, ha nem tuda is e' szerepből azt csinálni, mit Szerdahelyi, máskor legalább tűrhetőleg adá azt; most éneke alig volt hallható, beszéde pedig épen érthetetlen; szinte úgy Éder Luizáé. Az angolos, franczias, németes beszédeket vagy úgy kellene színészeinknek ejteni, hogy mi hallgatók is érthessünk belőlök valamit, vagy egészen elhagyni és tisztán magyarúl ejteni. A' mit nem értünk, azért a' színész egészen hiába fárad. Hogy Lendvaynak kár operákban föllépnie, azt a' mai tapasztalás tökéletesen igazlá. A' milly örömmel láttuk játékát olly szánakodva hallók énekét. Ének- és színművészetet egyszerre, csak amúgy improvisálni nem lehet. A' karéneki és néma személyzet egy idö óta, olly illedelem és rend nélkül viseli magát, mintha minden fenyítéken kivül állana. Egymásközti suttogásokat látni, hely és időn kivül, és nevetkezéseket a' legkomolyabb és szomorúbb jeleneteknél. Igy a' nézőknek elvész minden áltatások, minden művészi éleményök és puszta komédiát látnak magok előtt.

Nov. 29. Lear. ***

Az Athenaeumból hetenként kétszer, ugymint csütörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy ív; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden egy ív. Ara a' kettőnek helyben kihordással, 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boríték alatt 5 ft. 48 kr. cp. Velinpéldányok félévenként két forinttal drágábbak. Évnegyedenként is válthatni példányt 2 f. 30 és postán 3 ftos. Kiadó hivatal Pesten, Zöldfa utcza, 267. szám.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betüivel.

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

MÁSODIK ÉV.

Második félév. **Pest, december' 13. 1838.** **49. szám.**

Tartalom: Erdélyi szózat a' két magyar haza' egyesülése 's Magyarországnak a' Részekhez joga iránt *(K. Horvát István)*. — Hellen virágok *(Szabó István)*. — Két éj Rómában. Vége *(Kazinczy Gábor)*. — Magyar játékszini krónika *(Bajza, 25. és V.)*.

Erdélyi szózat

a' két magyar haza' egyesülése 's Magyarországnak a' Részekhez joga iránt.*)

—

Audiatur et altera pars.

I.

A' két testvér haza' állományi viszonyait, kölcsönös követeléseinek törvényességét, a' köz egyetértés' útján költ szerződések' világánál határozhatni meg. Minthogy pedig a' szerződések különböző időkben, körülmények között és kifejezésekkel költenek; sőt némellyek közre téve nem levén, azoknak tartalmát, több iróknál, csaknem egymással ellenkező kivonatokból olvashatni: a' vizsgálatnak illy szövevényes pályáján, a' legjobb akarattal is, különbféle magyarázatok, ellenkező vélemények könnyen származhatnak. Következőleg, hogy az 1613-diki szerződésre állapított és a' hegyeken belül tartott 183⅞-diki országgyülés' 16-dik ülésében kinyilatkoztatott véleményem a' hegyeken kivül ellenvéleményre talált, nem csodálkozom; sőt azon ellenvéleménynek e' folyó I. félévi Athenaeum' 34, 35, 36, 37 és 40. számjaiban, „Historiai vázolatok" czim alatti közretételét méltánylom; mert meg vagyok győződve: hogy az igazság, mellynek minden tekintetek alárendelendők, csupáncsak a' vélemények' szabados közlése által fejlődhetik ki.

II.

Úgy van, azt állítottam: hogy a' Részekkel különvált Erdélynek, mint megismért önállású országnak, volt joga I. Leopolddal azon kötésre lépni, melly „diploma" czim' alatt ismeretes, azt állítottam: hogy a' Részek Erdélytől ninesenek megkülönböztetve. A' Vázlatokban gyakran érintett 1613-diki szerződésből merítettem okaimat, a' szőnyegen nem forgó, hanem csak mellesleg és alkalom szerint megemlített tárgyban, nem tartván szükségesnek, sem az azt megelőző, sem az annál később költ szerződésekre kiterjedni; de miután a' külön váltnak függetlenségi jogot tulajdonító állításom, a' Vázl. érdemes szerzője Kölcsey Ferencz által a' IV. szakasz' rendeiben, egy kevéssé merésznek nyilváníttatott: felszólítva érzem ma-

*) Ez értekezés boldogult Kölcseynek még életében beküldetett hozzánk, de a' tárgyak' sokasága miatt csak most közöltethetik. *A' szerk.*

gamat, annak, a' mit mondottam, bővebb felfejtésére. Előre kinyilatkoztatván: hogy a' tárgy sokkal fontosabb, mintsem azt e' lapok' útján kimeríteni lehessen.

III.

Kölcsey, mind a' mellett is, hogy a' magyar koronának jogát Erdélyre szintúgy mint a' Részekre kiterjeszti, azokat természetökre nézve megkülönbözteti, állítván: miképen Erdély a' királyok alatt egy egészet tevő municipium, a' Részek pedig Magyarországnak territoriuma voltak; a' nemzeti fejedelmek alatt is a' Részek a' legelső alkalommal lehető visszakapcsolás' feltétele alatt Erdélyhez csak ideiglen adattak volna; úgy szinte a' leopoldi kötéslevélbe sem lennének befoglalva. 'S következteti: hogy Erdélylyel, bár a' magyar korona' legrégibb tagjának ismertessék, mint municipális jusokkal bíró tartománynyal, kölcsönös alkudozásképen egyesülhetni. Ellenben a' Részek, mellyeknek, mint Magyarország' territoriumának, még I. Leopold' időszakában, mindjárt Erdély' visszavételekor —?— az anyaországgal egyesíttetni kellett volna, minden további haladék nélkül visszakapcsolandók. Mindezekről, úgy az általam állítattakról is, helyesen csak azután ítélhetni, ha előbb a' diplomaticai bizonyítványok, az 1613diki szerződést sem mellőzve el, legalis szempontból fontolóra vétetnek.

IV.

Jóllehet Erdélyt, mint szély-tartományt, a' mohácsi nap előtt vajdák igazgatták; jóllehet a' három egyesült nemzetek mind külön, mind együtt, közgyüléseket ollykor ollykor tartottak (Verbőczi 3. r. 3. t. 10. §.): mindazáltal a' Részek, szintúgy mint Erdély, ugyanazon egy királytól, és ugyanazon egy törvényhozó hatalomtól függöttek, olly annyira: hogy az erdélyi részeknek (partes transylvanae) a' végzések' alkotásában, ítéletek' hozatalában, elvileg nem volt sem több sem kevesebb hatósságok, mint a' Dunán 's Tiszán innen és túli Részeknek (3. r. 2. t. 2. §). Az anyaországban biztosíttattak ősi szokásai' szabadságai (1464: 13. 1492: 1. t. cz.); ott olvastattak fel 's hagyattak helyben hadi constitutioi (1526: 12, t. cz.); ott intéztetett el a' hazának védrendszere (1498: 20, 21, 22. t. cz.); ott vétettek számba a' koronának jövedelmei (1514: 1, 2, 3. t. cz.); ott határoztatott meg az adó' és segedelem' mennyisége (1521: 1, 41. t. cz. Kovachich sylloge 1. k.); ott rendeltetett el a' perlekedés' módja (1500: 18. 1504: 30. 1507: 1. 1518: 6. 1519: 22. t. cz.); felebbvitel' utján a' királyi udvar által láttattak el perei (3. r. 3. t. 6 §.); a' székelyeknek 3 forintnyi örökség iránti pereiben a' végső itélet ott mondatott ki (3. r. 4. t. 6. §.). A' Vázl. IV. sz. is említett az erdélyieknek szóló 1463-diki királyi rendelés a' többek között így hangzott: „Intelligetis — earum rerum ordinem, quae modo in hac generali Praelatorum, Baronum et Nobilium nostrorum congregatione dispositae sunt — Quum membrum hujus regni sitis, et legibus ejus vivatis — conveniens est, ut quascunque capitis vestri (a' magyarországi gyülést értve) ordinationes obedienter acceptetis" (Ep. Corvini. P. 1; ep. 64.). Mindezekből kitetszik, hogy bár a' Vázl. V. sz. az állíttassék, mi szerint Erdély a' szorosb kapcsolat' korában is saját municipalis jogokkal bíró tartomány volt: mindazáltal a' koronaalatti helyzete nem vala kevesebbé független, mint az anyaországban létezett és létező több municipiumoknak; mellyeknek sorából nem hogy a' Részeknek egyes megyéi kirekesztve lennének, sőt a' hatósággal felruházott mezővárosok sem kizárhatók (prolog. 8. t. 3. §.). Ezek szerint a' hegyeken belüli részek, szintúgy mint a' hegyeken kivűliek, egyaránt alkotó részei levén az egésznek, vagyis a' koronának joga, a' hatóság' és függés' viszonyait tekintve, mindenikre nézve az egység' elvén alapulván, a' koronának, a' Részekhez sem több jogot, sem visszakapcsolások' módjára nézve kitünőbb hatóságot, nem tulajdoníthatni, mint Erdélyhez. Annyival is kevesebbé, hogy a' hatóság' és függés' viszonyai, a' nemzeti fejedelmek alatt, nemcsak Erdélyre, hanem a' Részekre nézve is megváltoztak; mert valamint Erdély, szintúgy a' Részek, a' kölcsönös szerződések által megismert és biztosított fejedelemségnek egyaránt alávettettek, még pedig olly szorosan: hogy már ma a' fejedelemségnek nem gyengébb a' joga a' Részekhez mint Erdélyhez. A' mint az alábbiakból ki fog tetszeni.

V.

Miután a' mohácsi szerencsétlenség, melly nem annyira volt oka a' kétfelé sza-

kadásnak, mint inkább okozottja az egy hazában lábra kapott egyenetlenségeknek, megtörtént volna; ha az akkori állását hazánknak fontolóra veszszük, meggyőződhetni: hogy Erdély nem vált el Magyarországtól, annyival kevesebbé ütött pártot a' korona ellen; hanem a' királyválasztásban meghasonlott nemzet szakadott kétfelé, az anyaországnak egyik része Horvát-, Tót- és Dalmátországokkal a' már cseh királynak megválasztott austriai fő herczeghez Ferdinandhoz, a' másik része Erdélylyel, vajda Zápolya Jánoshoz ragaszkodván. Melly két felekezet között, akár a' népességet, akár a' birodalom' kiterjedését, akár a' kül pártfogást, mérlegbe téve, mellyik volt legyen a' hatalmasabb? még a' fegyver sem határozhatta meg. Kétségen kivüli levén, hogy a' királyi vár, a' koronával 's az országnak nagy részével, Zápolyának birtokában valának halálaig. Csak ezen körülményből is kitetszik: miképen a' Részeknek Erdélyhezi járulások, a' két felé szakadással egykorú. 'S jóllehet az 1538-d. békekötés' 7-dik pontja szerint, azon esetben is, ha az akkor még nőtelen Zápolyának fiörököse maradna, birodalmának I. Ferdinándra kell vala szállani (Volf. Beth. 1. k. 242. l.); mindazáltal előre látható volt, hogy olly békekötés, melly nem hogy a' két rész által ünnepélyesen helyben hagyatott volna, sőt előttök titokban tartatott, nem fog teljesíttetni. Mi meg is történt, mert Zsigmond János, még bölcsőjében, ellent nem állván a' választás' szabadsága fölött rendelkező békekötésnek 7-dik és 40-dik pontjai: atyja' helyébe királynak megválasztatott azok által, a' kik a' választási jogokról le nem mondottak.

Kölcsey a' Vázl. IV. sz. az I. pont alatt ezen békekötést Erdélyre nézve a' szerződések' alapjául teszi, az V. sz. pedig a' részekre almalmaztathatónak nem tartja. Én részemről, a' kérdéses szerződést, mind a' mellett is, hogy azt, mint historiai adatot tisztelem, egyik részre is alapúl szolgálhatónak nem tartom; nemcsak azért: mivel azon békelevél az ünnepélyesség' tekintetéből mind alakjára, mind tartalmára nézve kifogást szenvedhet; hanem azért is, mert az, a' későbbi szerződések által, a' nélkül, hogy reá valamelly hivatkozás tétetett volna, elenyésztetett.

VI.

Izabella a' koronát keze alatt volt birodalmával I. Ferdinándnak, mint magyar királynak, miképen és kiknek közbejövetelökkel adta legyen által (1551.); miképen és kik által hivatott vissza (1556.); önkénytes volt-e a' lemondás, törvényes-e a' visszahivás? ezen kérdések' felfejtése nem ide tartozik. Legyen elég azt megemlíteni, hogy midőn kelet felől a' veszedelem nőttön nőtt, nyugot felől pedig a' segedelem csak biztató szavakból állott; miután Temesvár, Lippa 's több déli részek a' török kézbe estek volna, a' vég pusztulástóli menekvésnek egyetlen egy feltétele Izabellának 's fiának az uralkodásba visszahelyeztetésök levén; az 1542. dec. 12-kén, 1543. febr. 26-kán mind két versen Thordán hozott országos végzések' nyomán Zsigmond János 1556. jan.' 23-dikán Szászsebesben fejedelemnek, királynak, megválasztatott; 's ugyan azon évben a' novemberi gyülésben, mellyben a' Részek is jelen voltak, a' királynénak, míg fia az uralkodásra alkalmatos lenne, a' kormány átadatott. Egyszersmind udvara' tartása végett, a' papi jók szintúgy a' Részekben mint Erdélyben, világiakká tétettek. 1567. septemberben tartott országos gyülésben pedig, az egyenetlenségnek megelőzése végett, Erdélynek szintúgy mint a' Részeknek rendei, a' már kormányon ülő Zsigmond Jánosnak helybehagyásánál fogva megesküdtek arra: hogyha Zsigmond János magtalanúl kimulna, egymástól el ne szakadjanak, hanem egyenlő akaratból, nem pártból (a' végzés' szavai) fejedelmet válaszszanak; meghatároztatván az is: hogy, az országosan megállapított eskü forma szerint, az egész ország fejenként mondana hitet. Ekkor állapíttatott meg a' fejedelemségnek választási joga, mellyet szabadsága' palladiumának tekintvén, fejedelmei által különösen biztosíttatni kivánta (A.C. 2. r. 1. t. C.C. 2. r. 1. t.); melly a' magyar királyokkal és országgal kötött szövetségi szerződések szerint is megismertetvén, a' nemzeti fejedelmek alatt szabadosan gyakoroltatott, 's 1744-ben a' 2-dik t. cz. által töröltetett el végképen. Itt megemlítni való, miképen korunkban is, valahányszor a' fejedelem változik, a' hűségi esküvel egyszersmind az egyességi hit is országosan és fejenként letétetik.

VII.

Midőn a' rendek, a' fennebbiek szerint, belül az egyességet eszközölni kivánták, a' Delos szigetként ide 's tova hányatott országnak megállapítása végett I. Ferdinánddal négy rendbeli alkudozások nyittattak meg (1559, 1560, 1563, 1565.). Zsigmond János' részéről, a' két országot elválasztó határnak, előbb a' Duna, későbben a' Tisza jeleltetvén ki. Ferdinánd pedig, a' Zsigmond János által használt királyi czimről kellető lemondás' feltétele alatt, egyelőre csak Erdélyről mondott le; de az alkudozások' folyta alatt hajlott, a' csakugyan Zsigmond által Erdélyhez birt magyarországi több megyéknek is átengedésökre. Végre a' Ferdinánd után következett Maximiliánnal Spirában 1570-ben megforrott béke Zsigmond János által is 1571. elfogadtatott. Melly békekötés ez uttal annyival is érdekesebb: mivel Kölcsey az V. sz. állítja, hogy Zsigmond Jánosnak örökösen csak Erdély, a' Részek pedig csupán halálaig, 's e' szerint ideiglen engedtettek volna; és ezen különbségnek igazolása végett a' szerződésnek szavait is felhozván, azokra állapítja a' Részek iránt a' Vázlatokban kifejtett következtetéseit.

A' mi ezen szerződést illeti: tudva van, miképen a' két ország által az helyben nem hagyathatott, a' mint ennek valósága kitetszik Maximiliánnak 1572. január' 21-dikén vajda Báthori Istvánnal ellenkező Békesihez 's két társaihoz intézett levelének ezen szavaiból: „Et imprimis ubi a Nobis scire cupitis, utrum articulos illos transactionis cum Serenissimo quondam Transylvaniae Principe factae, ad proxime futura comitia hungarica ratificationis causa, uti conclusum fuit, mittere debeatis? scire vos clementer volumus, aliud magis idoneum hujus ratificationis tempus exspectandum esse, sicuti de hoc, in ipsa quoque transactione specificatum habetur. Nam cum pacta illa et conventa ob multas et arduas causas oporteat ad suum usque tempus haberi secreta, fieri hoc minime posse, si illa nunc publice regnicolis proponeretur, et alioquin etiam ratificatio a fidelibus nostris Hungaris juxta contenta transactionis ita fieri debebit, si fideles nostri Transylvani illam prius fecerint, sed cum ab ipsis nondum factam fulsse arbitremur, considerare ipsimet potestis, requiri eam non posse a fidelibus nostris Hungaris, nisi prius illa a Transylvanis fuerit facta. Utrum autem hujus ejusdem transactionis articulos ad manus Vajvodae illos petentis assignare debeatis? volumus ut sicuti hucusque in vestra custodia fuere, ita deinceps maneant“ (Volf. Beth. II. k. 252. l.). Tudva van, miképen azon egynéhány férfiak is, Istvánfi szerint 30, Forgács után 18 számból állók, a' kik az erdélyiek közül azon szerződésre Zsigmond János alatt hitet mondottak, az ország által e' végre nem hogy meghatalmaztattak volna, sőt véleményök felől meg sem kérdeztetvén, a' Zsigmond Jánosra nagy befolyásánál fogva elhatalmasodott Békesi Gáspár által meglepetve, az eskü' letételére csaknem kényszeríttettek (Istv. 24. k. 518. l. Forgács 20. k. 611. l.). Azonban mindezeket mellőzve, a' szerződésnek tartalmát tárgyazólag azt állítom: hogy a' Részek Zsigmond Jánosnak nem ideiglen, hanem szintúgy mint Erdély, örökösen adattak; mire nézve Forgács' szavait hozom fel, a' ki (20. k. 607. l.) előadván, miképen mondott le Zsigmond János a' királyi czimről, tovább így folytatja: „ut Joannes Transylvaniam in Hungaria vero comitatum Bihariensem una cum Varadino, Szolnokino, Krasznam, item provinciam Marmatiam cum Huszto arce, ac mineris salis perpetuo possideret, et intra hos fines, atque terminos utrique starent, quae extra hos utrique tuerentur, legitimis dominis remitterentur, atque in suis dominiis omnis auctoritas libera, absoluta et independens ac solo nomine regio excepto, et quovis alio arbitratu suo sibi delecto, auctoritas regia integra atque amplissima, nullis circumscripta conditionibus permaneret. Ut Joannes vicissim Maximilianum pro Rege Hungariae haberet“. Ezen előadással megegyezik Katona (Hist. crit. 25. köt. 178. l.), Fessler (7. k. 114. l.); Engel sem mondja, hogy a' Részek ideiglen adattak volna (Geschichte v. Ungarn. 4. k. 208. l.), 's ha szinte Bethlen Farkas (2. k. 198. l.) Istvánfira (24. k. 517. l.) hivatkozólag, a' Részeknek Zsigmond János' birtokába lett átengedésöket azon megkülönböztetéssel adja is elő, mint Kölcsey; de ugyanott nem mellőzi el Brutust is, a' kinek előadása a' Forgácséval megegyezik. 'S minthogy Pray sem az oklevélből láttatik meríteni a' kérdéses szerződésnek tartalmát (Hist.

Reg. Hung. 3. R. 180. l.), mind addig, míg az oklevelet látni szerencsém leend, kénytelen vagyok Forgácshoz hajolni; annyival is inkább, mivel Forgács egy volt azon 18 férfiak közül, a' kik, Zsigmond János alatt, Báthori Istvánnal együtt, azon szerződésre megesküdtek; különben is Zsigmond Jánosnak tanácsnoka, Báthori Istvánnak pedig, 1572-ben, cancellárja volt (Katona 25. k. 332, 629. l.). E' részben hitelesebb azért is, mivel Istvánfi jelen nem volt, a' ki a' váradi-békekötést sem úgy adja elő, mint a' Bethlen Farkas által közlött oklevél tartja, midőn írja, hogy Erdély, Zápolya Jánosnak örökösön adatott volna (22. k. 206. l.). Az én meggyőződésem szerint tehát nem áll azon elv, mi szerint a' Részek Erdélyhez csak ideiglen engedtettek volna; 's így az abból vett következtetések sem megállhatók. Maximilián 1571. martius' 10-én költ hitlevelében, Zsigmond Jánost Erdély és a' Részek' fejedelmének czimezvén (Volf. Beth. 2. k. 206. l.), miből merítette Engel, hogy a' Részekre nézve Zsigmond Jánosnak „partium regni Hungariae dominus" czim adatott legyen? nem tudom.

K. Horvát István.

(Folytatása következik.)

Hellen virágok.

Palamedes.

Csontidat óhajtnám, Palamedes, vágni apróra,
'S adni találmányod' bűn-közös eszköziül:
Hogy nem elégedvén meg a' tiz esztendei haddal,
Békességi csatát játszatol a' fa-mezőn.

Rhodope.

Annyira büszkítik Rhodopét kecses arczai, hogy ha
Idvezlem, csak alig szokta biczentni fejét.
Néha virág-koszorút fűzök és küszöbére akasztom;
Látja, letépi legott 's összetapodja vadúl.
O vénség, o redők; jertek Rhodopéra sietve:
Birjátok, ha ti is, jobbra irántam eszét.

Isten és bün.

Az isten én szerintem olly philosophus,
Ki ellenünk haragra nem gerjed hamar,
Hanem rovásra szedvén sok napok' bünét,
Egyszerre, 's akkor bosszusan tisztázza le.

A' gyilkos és Szeráp.

Rozzant kőfal alatt aluvó gyilkosnak egy éjjel
Megjelenék — így szól a' rege — 's monda Szeráp:
„Hej nyomorult ember, hallgass szavaimra; tanácslom,
El hamar e' helyről 's más nyugalomra siess:"
Felszökik a' megijedt; 's hogy elindula reccsen az omló
Fal, 's csak alig mulik egy percz, tövig összerogyott.
Gondolván, hogy az emberölőt pártolja ez' isten,
Reggel egy áldozatot nyujta be hála gyanánt.
Ám de Szeráp eljött a' második éjjel is és mond:
„Szemtelen, azt hiheted, pártolom én a' gonoszt?
Hogyha megótalak ott, tudd meg csak könnyü haláltól
Vagy szabaditva, 's azért, hogy ma bitóra feszülj".

Has.

Jéh, nyomorult potroh, hány nem játszotta miattad
Már egy kis levesért zsarnoki kézre honát!

Szabó István.

Két éj Rómában.

MÁSODIK ÉJ.

(Vége.)

— Ez a' del Popolo-kapu, isten kegyelmezzen nekem! kiálta fel a' festész, azon perczben, midőn Barberini herczeg' útkocsia Rómába ért.

— Hogyan, ön ismeri? kérdé a' csodálkozó herczeg.

— Igen, mondá Raymond, könnyed reszketéssel mosolyában, igen, hála Róma' és környe' mind azon rajzainak, miket a' metszés és lithographia hozzánk, szegény francziákhoz, időszakilag küld. —

A' herczeg délre váraték, 's épen jókor érkezék meg Párisból, hogy a' fáklyáktól tündöklő, 's illatok és virágokkal, 's nagybecsü márványain 's carrarai szobrai közt zenével eltöltött Barberini-villa' csarnokaiban és kerteiben, a' bibornokokat, az ország' nagyait, 's mind e' pápai családok' római herczegeit elfogadja, kiknek minden régi nevét, századok óta, fennsőségi tiara koronázá.

Ez egy egészen patriciusi lakoma volt, 's millyet Rómában e' magas és hatalmas, bíborban született családok' egyike' utolsó

képviselőjének kelle adni összegyült hasonlóinak.

Midőn a' sorok megritkúltak és sokkal szabadabban keringének a' márványcsarnokokban, 's az énekek és symphoniák lassanként megszünének, az ifju festész elmámorosítva mind e' zenétől, az illatok' e' légköre, e' vigalomtól Rómában, Carracio' frescóin, ezer viaszgyertya' reszkető fényében meglelkesűlteken, műve, Leontia' arczképe, előtt lelé magát, a' herczeg' oldalán, ki őt barátinak, mint e' remekmű' szerzőjét mutatá be.

Az ifjút okossága, hatalmas részegültséghez hasonló mámor' martaléka, elhagyá, 's vele lélekjelensége.

— Raymond, mondá neki a' herczeg, miként lehet az, hogy egy festész soha éltében Rómába ne jőjön?... 'S még is, ön megismeré a' del Popolo-kaput, mint egy transteverin. Ön már látta azt, Raymond?

— Igaz, herczeg, felele műszerileg az ifjú, csak másszor; az egész egy történet.

— Hogyan, franczia úr? mondja el nekünk e' történetet!

— Rég az ideje, felele Raymond, késedezve. 'S aztán, minden esetre, nagyságos uraim, önök' pártolása nem hiányzandik.... Én már voltam Rómában.

— Ah, én jól tudtam azt! mondá a' herczeg.

— Igen ifju valék, még gyermek, a' l' école de France' növendéke, 's nagydíj-nyertes. Azért jöttem, hogy festész legyek, mint Raphael ... Estve érkezém meg, 's bal sorsom az Argentina-színházba vitt. Coronari énekle....

E' perczben Leontia a' csarnok' ajtajában megállapodék, 's a' kín' egy iszonyú kifejezését látva a' kandalló' márványához dőlt atyja' homlokán, esdő pillanattal fordúlt a' festész felé, ki megszűnt. E' pillantás ama' szép és halvány alaké vala, kinek emlékét lelkében az Argentina név felkölté.

— Nos? ... kérdék körűle.

— Kijőve a' színházból, eltévedtem; egy puszta helyen szót hallék, melly a' sötétben ezt kérdezé: „Ön az?“ — „Igen“ felelém gondolatlanúl. Azon perczben megfogattam 's megkötöztetém, 's midőn magamhoz jövék, nagy néma és sötét teremben lelém magam, hol egy hölgy haldoklott, úgy hiszem .... egy elaludt gyermekkel karaiban. Egy álarczos férfi vezete elébe! A' papnak gondoltak, halálomat vártam, de csak alkony óta valék Rómában, 's ez megmenté éltemet....

— 'S ön nem ismere a' házra, környére ... semmire?

— Beköték szemeimet, 's más nap Franczia országba mentem.

— De megjelelte a' teremet, a' hol vala?..

— A' falakat alakokkal hímzett szőnyegek boríták el ...

Fölemelte fejét, 's szemei kitolúltak iszony miatt, maga fölött ugyan azon szőnyegekre ismervén. Elmélete ekkor megjöve, 's ezzel a' borzasztó gyanú, 's hogy ezt lerontsa, sietteté magát folytatni:

— A' kandalló fölött óra állt....

Ez ugyanaz vala, ráismert, mintha az előtti nap látta volna.

— A' férfi' álarcza alól tűzpillantások löveltek elő...

A' herczeg' szemei rá voltak szegezve; iszonyodott.

— Nos?... kiálta ez.

És e' csend' közepében, Leontia, halvány és reszkető, lágyan meglöké az arczkép' aranyzott rámáját, 's ez lesiklott, 's a' vászon egy márványszobor' szögletén szétrepedt.

Ez eset elfordítá a' figyelmet, 's véget vete mindnyájok' zavarának.

Raymond elveszettnek látta magát. —

Midőn a' sz. Péterben egy óra hangozék, szobája' egyik ablaka előtt állva, az ég' nézetében merengett, figyelt: egy elsikló szőnyeg' rezgése maga mellett, visszafordítá fejét; hirtelen iszony metszé át szivét, 's aztán lemonda.

— Raymond!... suttogá halkan egy hang.

— Leontia!.. Felszökkent, és, először, keblére csuká.

— Isten veled!.. mondá.

— Igen, futnia kell, Raymond, jőjön! 's magával vonà a' sötétbe, egy keskeny erkélyen át, a' kertek' egy kis ajtajáig. Ez oldalról a' terrasse' fala, a' csekély magasságú, lehetővé tette, az utczára ugrani. Leontia megmutatá azt neki 's készteté, megjelelve neki az utat, melly a' palotától eltávolítja.

— Egyedül?... mondá Raymond.

— Itt kell maradnomí Raymond, folytatá a' hölgy; most már mindent tudok, elbeszélésed mindent fölfede. O, emlékszem anyám' utósó könyeire!... de ő, atyám; itt maradok!

— Legyen! én is, monda Raymond. Vak sors van fölöttem Rómában, 's meghódolok neki. Csak azért jöttem volna ide, kétszer, néhány órára éltemben, hogy először dicsröli álmaimnak, és tíz évvel később üdvemnek mondjak bucsut! Nem, én nem megyek egyedül!...

— Istenem! halkabban! mondá kezét törve a' hölgy, esengek, siess, jőnek 's veszve vagy! Raymond, viszonlátásig! .... Ő még sem megy!... E' perczben egy gyertya meghosszítá halvány fényét a' csarnok' ablakaiban, és Leontia, Raymond' karába hullva.

— Én akarom!... Most hát, monda, menjen, Raymond ...

Az utczára szökkent, 's midőn eltűnt, a' hölgy néhány lépést tőn, nagyot kiálta 's élet nélkül hullt le. —

Három nappal később, Nápolyban, Raymond olvasá a' Diario di Rómában:

„Egy ünnepély után a' Barberini-villában a' palota' egy szárnya egészen lángok' martaléka lőn. A' palota' több embereinek vesztét kesergik, 's legfőkép ő excell. Barberini herczegét, ki ma reggel, sebei' súlyában kimúlt."

Két hét múlva Camill a' Champs-Élysées-ken, egy csínos cabrioletben, barátával, a' Rómából visszatért Raymonddal találkozék.

— Parisban!... kiálta neki távolról.

— Igen, nyolcz nap óta; felülsz?

— Igen, pardieu! Neked itt egy elég csínos állatod van, hogy megtiszteljem. Hol lakol?

— Hozzám megyünk ebédre.

— És a' müvészet? Raphael? Róma?..

A' cabriolet, szélsebesen viharzott el a' Mars-tér, Vaugirard, Issyn 's a' fleuryi út' terrasse-a 's aranyzott rostélyzata előtt állt meg.

— A' müvészet! monda Raymond barátának, nagy hűtlenséget tevék iránta Rómában! Igen, Camill, én nem vagyok festész többé. Raphael, Dominichino, hidegen hagyának; nem szeretem többé a' müvészetet! szeretem...

— Ez angyal? mondá Camill, egy kecstől ragyogó ifju hölgyet vevén észre, a' terrassera futót, mialatt a' jockey a' rostélyt fölnyitá.

— Igen, nőmet! monda Raymond.

Kazinczy Gábor.

Magyar játékszíni krónika.

Rococo. Orosz' Százada' 90. számában egy Rococo nevü — ki valami vízi állat lehet, mert igen keveset tud a' szárazföldi dolgokról — levéltöredékeket közöl a' pesti magyar színházról 's egyéb literaturai dolgokról, mellyekben azt állítja, hogy I. *Én szini criticákat irok.* Az hiszen meglehet, de ha Rococo úr' szavainak valaki nagyobb fontosságot akarna tulajdonítani, mint érdemlenek, 's állításának bebizonyítására kényszerítené, nem fogna-e ez neki olly kinjába kerülni, mint bizonyos más úrnak azon ficzkándozások, mellyekkel ön leveleivel szőtt hálójából szabadulni akar 's nem tud, 's magából az olvasó közönség előtt mulatságot csinál? — II. Rococo úr *szeretné a' drámákat a' színházból kiküszöbölni, és helyettök operákat adatni.* Ezt hihetőleg azért tenné Rococo úr — ő igen okos lény! — mivel nemzetiséget és nyelvet a' szindarabbal nem lehet előmozditani, erre egyedüli eszköz az opera, kivált olly opera, mellyben az ember alig veszi észre, magyar nyelven énekelnek-e vagy spanyolon, 's mellyben az énekesek' nagy része minden nyelvet jobban tud mint a' magyart. Nemde, hogy ezért szeretné Rococo úr, kiküszöbölni a' szindarabokat? Rococo úr azt feleli, hagy n e m, hanem azért, hogy megtudja, miről irnék én majd az athenaeumi játékszini krónikában, én, ki az operákhoz nem értek. Valóban jól eltalálta Rococo úr; ez igen fontos ok a' szindarabok' kiküszöbölésére, 's Rococo úr hazafiságának és eszének becsületére válik. Az mindig igen szép, igen nemes volt, midőn az ember a' köz ügyet saját szeszélyeinek, vagy gyermekes kiváncsiságainak áldozta fel! — III. Hogy *Saphir* — a' bécsi humorista — *az egyetlen helyes színmüi criticus, kit Rococo ur ismer.* Látszik, Rococo úr' ismeretei mi igen széles körben forognak! Ő olvassa a' Humoristet és Theater-Zeitungot is, a' mi nem csekélység vizlakótól — IV. Hogy ő *olly szini recensenst, ki a' jót rágalmazza és a' roszat dicséri, kivezettetné a' színházból.* Rococo úr' bölcsesége igen naiv; nem gondolta meg, hogy e' terv szerint a' kivezettetés' sora ő rá is fogna kerülni, 's mint e' levéltöredékek mutatják, igen hamar. Olly jó bohó recensenst, ki megvallaná, hogy a' jót rágalmazni és a' roszat dicsérni fogja, nem igen találand Rococo úr, ha pedig meg nem vallja, honnan fogja R. úr megtudni e' malitiáját? Saját rococói itéletéből nemde? Azaz, ha valaki ollyat gáncsol, mi Rococo úrnak tetszik, és ollyat dicsér, mi neki nem tetszik, az mindjárt kivezetni való recensens lesz, ugy-e? És végtére Rococo' fejére fog az bizatni, mi jó és mi rosz! Gyönyörü gazdaság! Higye el Rococo úr, az ő esze quintessentiája az észnek! E' találmány szerint az ellenkező véleményüek minden estve kihánynák egymást a' színházból, 's azt hiszi Rococo úr, hogy nem ő röpülne ki mindig először? — V. *Hogy a' Hirnöknek az Athenaeum' végnélküli felelgetései fognak előfizetőket szerzeni.* Igen új, igen eredeti gondolat! Rococo úr magyar humorista lehet, mert ezek birnak kizáró joggal az eredetiségre. Mindig a' kisebb publicumú lap szokott a' nagyobb publicumának előfizetőket szerzeni! Kérdezze meg csak Rococo úr, tudós collegáját, a' szemleirót, ha ő is, kinek legerősebb ar-

gumentuma a' Hírnök' 2000 előfizetőjében van, ha ő is hiszi-e ezt? Ő ezt nehezen fogja hinni, pedig a' ki még azt is hiszi a' Hírnök' javára, mit már ő sem hisz, annak olly hitének kell lenni, mint a' lőcsei kalendáriom, melly köz tudomás szerint hét országra szól. — VI. Azt mondja, *hogy én Furkács Tamás vagyok és csúfolom Munkácsyt, hogy az nem tudós társaság' tagja.* Minthogy Rococo úr' ezen hite nem okon alapodik, hanem csak indulatoskodásból ered, igen szépen kérem őt, ne higye azt felőlem, mert én meg egy kis visszatorlásból azt hiendem majd, hogy Rococo úr vagy Orosz vagy Csató, mi nem a' legdicséretesebb birálat lesz ezen két úr' eszére, keményebb minden esetre mint azon hit, hogy a' palócz Furkács én vagyok, mert ha a' kettő közül csakugyan választani kellene, azt hiszem: inkább akarna ezen két úr a' nem-urbanus Furkács lenni, mint egy ferde fejű Rococo. — VII. Azt mondja, *hogy színdarabokról criticát írni nem nagy mesterség, hanem operáról, az már valami, oda ismeret, gyakorlás szükséges.* Természetesen! a' színdarabok' birálatához semmi ész sem kell! azt lehet minden ismeret, gyakorlás, sőt fej nélkül is írni, mint a' rococói levél töredékeket. O pater urbis unde nefas tantum? Unde haec tetigit, Gradive, tuos urtica nepotes. —

Én semmit sem ohajtok Balásfalvi Orosz Józsefnek, mint illy jeles munkatársakat, minő Rococo úr. Ez képzelhetetlen sokat fog használni a' Hírnöknek. Fogadja őt meg Orosz úr másod szemleirónak, erre kitünő tehetségekkel bir. Rágalmazni jól tud, fillent is ha kell; elég bátorsággal bir, olly dolgokról értekezni, mellyekhez ő ért legkevesebbet, csak az kell, hogy még levelei is legyenek valamellyikünknél, akkor tökéletes hason mása lesz a' mostani szemleirónak. Isten tartsa meg Rococo urat a' Hírnök' számára! **Bajza.**

Nov. 30. Párisi naplopó. E' darabnak előttem a' harmadik felvonásért kivált nagy becse van. Az telidentele franczia practicus észszel, fürgeséggel, és a' helyett, hogy ellágyítana 's pityergésre indítana, vagy egész a' fájásig elzúzna, mint némelly tavaszi retek és irósvaj, rántott csirke és sörtől lelkesült külföldi drámairóknak művei, felemel, erőben tart és tettekre ébreszt. A' darab' első előadásai nálunk is részvéttel fogadtattak, de most már olly kevés nézője szokott lenni, melly alig birja Lendvayné és Szentpéteryt a' színfalak közül kilármázni. Fájdalom, mi is igen eltanúltuk az iros-vaj és retekevést, és ó somlai helyett inkább azt a' gyomorkeverő árpalevet iszszuk, mi annyira elrontja ízlésünket, hogy a' parisi gamin helyett inkább majmok' nézésében gyönyörködünk. Ha semmi más nem is, maga Lendvayné' játéka megérdemlené, hogy a' szinház nézőkkel „kizsúfoltassék". De, meddig Lendvayné Morin tábornoknak, ez pedig Morin özvegynek, olly lélekemelő leczkéket tart, addig magyarjaink csupa hazafiságból a' német színházba mennek more patrio.

Dec. 1. Beatrice di Tenda.

Dec. 2. Először. Majom és vőlegény. Motty úr mint majom. **25.**

Dec. 3. Lendvayné' jutalmául először: Királyleány, mint koldusnő, vagy Az élet' iskolája. Színjáték öt felv. Irta Raupach Erneszt. Donna Isaura királyleánynak gőge, makacssága, zabolátlan indulatai 's férfigyülölése, mesterségesen szött álnyomor által töretnek meg, 's midőn érzelmei a' balság' tűzpróbája által megtisztulnak, ismét az lesz, a' ki volt, királyi hölgy, egy szeretett férjnek, királynak neje. Annyiban hasonlit Griseldishez, hogy ott is mint itt, ál bajok miatt szenved a' darab' hősnéje, annyiban különböző 's jobb, hogy Griseldis méltatlanúl gyötörtetik, Isaura nem egészen. Nem egészen, mondjuk, mert hogy valaki férjhez nem akar menni, vagy csak ollyanhoz, kit szeret 's hogy egy kissé makranczos, még azért olly kemény próbát nem érdemel. Egyébiránt e' fogyatkozáson egy két vonással is lehet segíteni. Másik, miben Griseldistől különböznek, az, hogy ott tudói vagyunk a' cselnek, itt azt csak gyanítanunk kell. 'S ez, ha a' mű' oeconomiájára nézve tán javalatos is; de más felől megfosztja a' költőt az alkalomtól hősét, Sancho Perez-et, ez erőszakos házasságért valamennyire, szerelmének nagysága, bensősége által igazolni, mit most csak jó szerencse, ha elhiszünk; mert csaknem minden, Isaurán kivül, ál szerepet viszen 's kettős comoediát játszik. 'S ezt a' nézők előtt egész a' végpontig eltitkolni akarni, úgy véljuk, rosz fogás; mert ha valahol, itt is áll azon tan, hogy a' dráma' személyei között állhat fenn titok, a' kifejlés' idejéig; de ugyan azt nem mindig jó titokban tartani a' közönség előtt: ennek ismerni kell embereit 's részint viszonyaikat, hogy sorsok őt annál inkább érdekelje. — Mennyivel finomabb kézzel vannak Donna Diana' cselei szőve (a' két mű közt némi hasonlat van), mennyivel drámaibb 's valószinübb az egész szerzemény; ellenben az élet' iskolája vígnak Donna Isaura' mély szenvedései miatt igen komoly, komolynak a' cseljáték miatt igen mesterkélt: szelídebb árnyazattal jó vígjáték válhaték belőle, millyen a' folebbi 's a' „Mézes hetek". Ebben az álszerep igen jól áll 's annyival hatóbb, mert csak egy vagy két személyre van szorítva, 's nincs hihetőség ellen. Általában az illy cseljáték alig sikerülhet komoly darabban, legalább rendkivüli ész kivántatnék hozzá, hogy annak lehetőségét megmutassa. Egyébiránt ez egy körülményt elgondolva, a' darab' elrendelése 's kidolgozása mesterkézre mutat, 's helyes psychologiája által érdekes maradand. — Az előadásról több jót ohajtanánk mondhatni 's úgy hiszszük, fogunk. Mellesleg mondva, a' forditás igen gyenge mása a' szép, tiszta nyelvü eredetinek, ehhez járult a' játék' nagy részének érthetlensége. Színészeink még mindig szeretnek a' színfalakkal conversáini 's ekkor jó szerencse, ha a' közönséghez egy két tévedt hang eljut. 'S ha most azt mondjuk, hogy a' darabnak száz szépsége van, 's ebből nagy rész a' forditás' gyarlósága által elvész, nagy rész a' siket levegőben érthetetlenül oszlik el, legjobb előadás mellett is mennyi rovatik le az egész hatásból. 'S várhatjuk-e, hogy illy hiányok mellett csak távolról is mérközhetünk? De az előadásban is még sok javitni való maradt hátra. Isaura' szerepe (Lendvayné) nehéz, sok indulaton, szenvedélyen viszen át, 's csaknem az egyetlen az egész műben, melly való bajt ábrázol. 'S ezt soha sem szabad feledni. Isaurának első balesete után folyvást borongónak kell lennie 's minden fájdalomtalan felvidúlás, játszisság hozzá nem illenek. Meg kell rajta folyvást a' magas születésnek látszania, mert azt (bár akarja) titkolni nem lehet, 's gőgjének, királyiságának 's leverettségének csak fokonként menni át egy szerető hitves' alakjába. Lendvay jó Sancho volt 's deli király; de beszédeiben nem elég fennséggel; azokon sokkal jobban ki kell tünni a' leereszkedésnek. Ezeket véljuk a' legszükségesebb megjegyzéseknek; többnyire reméljük, hogy azon apró botránkoztatások, mellyek a' figyelmet annyira zavarták, meg fognak szünni a' későbbi előadásokban. **V.**

Dec. 4. Walburg' éjszakája.

Dec. 5. Büvös vadász.

Dec. 6. Fiatal férj 's Motty' erőmutatványai.

Dec. 7. Tündérvilági leány.

Az Athenaeumból hetenként kétszer, ugymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy ív; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden egy ív. Ara a' kettőnek helyben kihordással, 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boríték alatt 5 ft. 48 kr. cp. Évnegyedenként is válthatni példányt 2 f. 30 és postán 3 ftos. Kiadó hivatal Pesten, Zöldfa utcza, 267. szám.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betüivel.

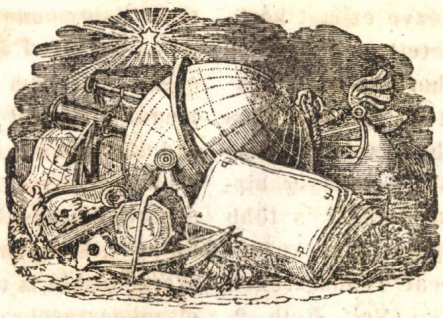

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

MÁSODIK ÉV.

Második félév. **Pest, december' 16. 1838.** **50. szám.**

Tartalom: Erdélyi szózat a' két magyar haza' egyesülése iránt. Folytatás (*K. Horvát István*). — A' londoni játékszínek. — Karpát körül (*Erdélyi*). — Egy kis szerencsétlenség. Franczia novella. — Magyar játékszíni krónika (*V.*). — Egyveleg.

Erdélyi szózat

a' két magyar haza' egyesülése 's Magyarországnak a' Részekhez joga iránt.

(Folytatás).

—

VIII.

Zsigmond Jánosnak magtalanúl történt elhalása után, a' Részeknek nevezett megyékből, szint ugy mint az erdélyi vármegyékből és székely székekből 10, 10, a' szász székekből 6, 6 személyek lévén országoson felszólítva, a' már meghatározott választásnak végbe vitelére; Báthori István Fejérvárott 1571ben majus' 24dikén megválasztatott illy kifejezéssel: „Egyenlő akaratból és végzésből választottuk a' tekintetes és nagyságos somlyói Báthori István urunkat erdélyi vajdaságra, és székelyek' ispányságára, és a' magyarországi megmaradott vármegyéknek birodalmára" a' megmaradottak pedig az akkori végzések szerint, voltak: Bihar, Kraszna, Középszolnok, Maramaros, Zaránd vármegyék, Karánsebes és Lugostartományok, mert Temesvár, Lippa 's több délirészek, a' Castald' ideje óta, török kézben valának (Volf. Beth. 2. k. 237. l.). Nem a' spirai szerződés' következésében választatott meg tehát Báthori István, mivel az a' mint felebb láttuk, nem hogy helybe hagyva lett volna, sőt köztudomásra sem jöhetett, Maximiliantól meg lévén tiltva, hogy Békesi azt még Báthorival se közölné; hanem az országoson megállapított választási jognál fogva. 'S következve Báthori' esküje is, mellyet mint vajda néhányad magával Maximilian' kivánsága szerint, az ő hivségére letett, nem az ország' hirével esett legyen; kétségkivűl valóvá teszik a' Báthori által Maximilianhoz tett előterjesztésének ezen szavai: Considerare etiam Sua Sacra Majestas dignetur, paucos este in Transylvania, qui fidelitatem Suae Majestatis sequantur, et qui sacramento etiam sunt obstricti, regnicolae ignorant illos esse obstrictos, major autem pars aliena est a Sua Majestate." (Volf. Beth. 2. k. 234. 241. ll.). Hogy pedig Báthori esküjében ollyanokra is kötelezte magát, mellyekkel még a' spirai szerződés szerint sem tartozott volna, mint például a' vajdaságból Maximilian' tetszésénél fogva akármikori kiléptethetése stb. okozhatta a' Maximilian' pártfogásában bizakodó, 's nagy igéretekre kész Békesi Gáspár miatt kezdetkori

ingatag állását. Valamint annak is, hogy Maximiliantól, a' Részekre nézve czímet kért, nem a' töröktőli félelem lehetett az oka, mert ugyanis a' Selim által Báthorinak adott athnameba mind azok, miket Zsigmond János birt, befoglalva valának; hanem birodalmát szintugy Maximilian ellen a' lehetőségig biztosítani kivánta; a' mint a' Békesi 's több társai ellen 1575ben költ sententiának kezdetén kinyilatkoztatott politicai rendszerének iránya is ezt igazolni láttatik. (Volf. Beth. 2. k. 333. l.). E' szerint idő előtti dolgot beszél Engel, a' kire Kölcsey az 1571beli szerződés' tárgyában, különösen pedig Báthorinak Maximilianhozi viszonyait magyarázólag hivatkozik, midőn az általa eléadott spirai szerződésnek 8dik pontjában azt írja: hogy már Spirában meg lett volna határozva, miképen a' Zsigmond János' helyébe választandó erdélyi vajda a' Részeket helytartói czimmel birja. Egyébiránt ezekből sem jön ki, hogy Báthori István által a' Részek, az Erdélytőli elszakasztás', és a' legelső alkalommal lehető visszakapcsolás' feltétele alatt birattak; szintugy az 1576ban jan.' 28dikán 1581ban majus' 1ső napján költ végzésekből sem tetszik ki, hogy Báthori Zsigmond, a' korona felsősége alatt engedettnek lenni követelt választás' útján lettek volna vajdákká; sőt észrevehetni, miképen a' Részek Erdélytől sem a' hatóság', sem a' vissza-kapcsolás' tekintetéből meg különböztetve nem voltak.

IX.

Az 1595beli prágai szerződés a' legelső, melly mindkét ország által kölcsönösen helyben hagyatott; mellynek tartalma szerint, Báthori Zsigmond szintugy a' Részekre mint Erdélyre nézve, örökös urnak, fejedelemnek megismértetett. Kifejeztetvén: hogy azokat szintolly hatósággal, mint elődei, János, Báthori István és Kristóf birták, igazgassa; t. i. a' Forgács által kifejezett értelemben együtt, örökösen és fölségi joggal. Csakugyan a' 2d. czikkely' feltétele szerint Rudolfnak és következőinek, mint magyar királyoknak hivségökre, mind ő, mind következői megeskünni tartozván. „Citra tamen jus feudi" a' szerződés' szavai. Egyébiránt a' 3dik czikkelyben szabad fejedelemnek nyilváníttatott, a' feudalis állapot a' 8dik czikkely által csupáncsak a' fegyverrel szerzendőkre határoztatván meg.

Ezeknél fogva, midőn Kölcsey az V. sz. Báthori Zsigmondot feudalis helyzetű fejedelemnek irta, ezen álláspontot Erdélyre és a' Részekre, ki nem terjeszthette volna. Továbbá megállapíttatott, hogyha Zsigmond vagy maradéki fiágon kihalnának, Erdély és a' Részek Magyarországhoz (tanquam verum et inseparabile membrum) visszakapcsoltassanak; de együtt, egyszersmind és nem külön. Ezen szerződésből is tehát a' Részeknek Erdélytőli elszakasztásokra, az egésznek visszakapcsolása előtt alapot nem vehetni. Miképen mondott le Zsigmond a' fejedelemségről; miképen vették által Rudolf' biztosai a' fejedelemséget; Maramaros, Bihar, Kraszna, Középszolnok miképen birattak 3. v. 4. év alatt Magyarországhoz, Erdély pedig Zaránd vármegyével, Karánsebes, és Lugos tartományokkal, minő viszontagságokon ment keresztül? a' két ország' végzéseiből, 's az akkori évkönyvekből kinyomozhatni. Azonban ezen veszélyes időszakban is a' fejedelemség' választási jogához, 's annál fogva függetlenségéhez mennyire ragaszkodott légyen, bizonyítja a' többek között az 1598ban aug.' 29dikén Thordán tartott gyüiésnek 12dik czikkelye, melly szerint a' fejedelemségbe vissza állított Zsigmondnak törvényül tétetett, hogy többé az országot senkinek el ne kötelezze, hanem a' szabad választás megmaradjon.

X.

A' Báthori Zsigmond által okozott zavaroknak Bocskai István vetett véget; a' ki 1605ben september' 17dikén Megyesen fejedelemnek megválasztatván, a' bécsi békét nem külön Erdélynek, hanem egyszersmind a' magyar rendeknek egyetértésével eszközölte. Közösön követeltetett: hogy Bocskainak nemcsak Erdély, nemcsak az Erdélyhez tartozó Részek, hanem több magyarországi megyék is a' Tiszáig adassanak: 's midőn elébb csak Erdély igértetett volna, az is csupáncsak Bocskainak halálaig; később pedig Erdély, azon kiterjedésben, mellyben Báthori Zsigmond birta; úgy mindazáltal, hogy Erdély a' magyar korona' birodalmában kebelesített légyen; Bocskai a' magyar királynak mint urának évenként ajándékokat küldjön, az erdélyi követek, a' magyarországi országos gyüléseken megjelenjenek; a' Bocskai' pénzeire, egyfelől a' magyar király' képe ve-

ressék, 's halála után Erdély minden hozzá adottakkal együtt Magyarországra visszaszáljon. Ezen feltételeket Kassán 1606ban majus' 12dikén jelen volt rendek nem hogy pártolták volna; sőt a' Bocskai' kivánatait magokévá tevén, azoknak elfogadtatását követelték. 'S miután mindazok, mellyek az 1606ban junius' 23dikán költ ugy nevezett bécsi békekötésben foglaltatnak, Rudolf által 1606ban augustus' 6dikán helybenhagyattak, Bocskai nehézséget találván abban: hogy a' fejedelemség, neki mint az ő magva' szakadtával a' koronára vissza szállandó örökség úgy adatott volna; holott, Erdélyt a' hozzá eleitől fogva tartozó birodalommal együtt választási jogától megfosztani nem lehetne; 's annál fogva, a' szerződés' 9dik §ban fenn hagyott jogához képest azt el nem fogadhatta, annyival is kevesebbé, mivel a' fejedelemség a' szabad választáshozi ragaszkodását, már előre t. i. 1606ban majus' 17dikén, Kassán tartott közgyülésben, kinyilatkoztatta vala; ezen nehézségnek is elenyésztetése, közösön követeltetett. Minek következésében Rudolf 1606ban september' 24dikén költ hitlevele szerint azt, hogy csak azon megyék, mellyek Bocskainak azon alkalommal adattak örökösen, szálljanak vissza a' koronára félre magyarázhatatlanúl kikötvén ezek szerint: „Atque haec quidem nunc de recenti jure perennali ipsi Stephano Bocskai habenda et possidenda a nobis conceduntur (Szathmár, Szabolcs, Beregh, Ugocsa) hac conditione, utsi in linea ejus masculina, ex propriis lumbis et thoro legitimo procreati, ac descedentes non essent, neque forent, ex tunc de facto omnia nunc ipsi concessa ad nos et successores nostros legitimos nempe Reges Hungariae et per consequens ad sacram regni coronam devolvantur. Excepta tamen Transylvania ejusque comitatibus, arcibus et praesidiis quae jam antea ad Transylvaniam spectarunt", a' magyar rendek 1606ban dec.' 13dikán Kassán tartott gyülésökön, azon hitlevelet nemcsak elfogadták, sőt törvényczikkelybe foglaltatni végezték, a' 15d. pontban igy rendelkezvén: „Illi 4 comitatus qui Serenissimo Principi conceduntur cum Transylvania possidendi, cum qua deinceps unam rempublicam constituent generali decreto regni Hungariae et tripartito utantur", megint alább: „Diploma quoque Suae Majestatis S. D. Bocskai datum simul et collatio 4 Comitatuum cum reliquis bonis ipsi a Sua Majestate ad Principatum Transylvaniae (tehát már akkor a' kérdéses Részek a' fejedelemség czim alá rekesztve valának) recenter una cum toto regio jure adjunctorum et addictorum in proxime futura diaeta publicis regni constitutionibus de verbo ad verbum sine diminutione inferatur. 22-a dec. 1606." Ezen emlékezetes gyülésben fejeztetett ki azon közkivánat is, mi szerint Magyarország és Erdély között örökös szövetség köttessék 's az arról készítendő oklevél a' törvényczikkelyek' sorába iktattassék (az elésorolt egyezkedéseknek kútfejei vannak érdekelve Engelnél Geschichte v. Ungarn, 4dik rész 306—330. ll. a' hitlevél kiadva Bethlen Farkasnál 6dik k. 441. l. Katonánál 28dik k. 570. l. a' kassai gyülés' végzései ugyanott 634. l.). Nem titkosan folytak ezek, mint a' Zsigmond Jánossal és Báthori Istvánnal folytatott alkudozások, erőhatalomról sem panaszolhatnak az egyező felek, mint Báthori Zsigmond alatt. Nyilván, a' két testvér haza' tudtával született önkénytes egyezkedéseknek valának következményei, a' felebb érdekelt hitlevél, és végzések. Mellyek szerint a' déli napfénynyel vetekedő világban áll: hogy a' Bocskainak örökösen engedett 4 megye a' visszaszállás' tartozására nézve Erdélytől és a' Részektől megkülönböztetve lévén; ellenben a' Részek, Erdélylyel azon egy lépcsőn állóknak tekintetvén; a' kérdéses Részek nem királyi adomány' színe alatt, mint a' nevezett négy megye, nem is a' visszaszállást kikötő óvás mellett csatoltattak Erdélyhez, hanem a' kétfelé szakadás' korától fogva Erdélyhez tartozó birodalomnak ismértettek, a' fejedelemségen pedig nemhogy valamelly felsőség követeltetett volna; sőt az egyenlők között örökös szövetségnek kötése intéztetett.

XI.

Bocskai csakhamar meghalván, a' felebb említett négy megye a' hitlevélértelemben visszaadatott (Katona 28. k. 733. l.). A' fejedelemség pedig, hogy a' választásnak szabadsága még csak árnyékilag se korlátoltassék; nem a' Bocskai' végrendelete szerint ajánlott jeles Homonnait, hanem az öreg Rákóczi Zsigmondot választotta Bocskai' helyébe, a' kit nem sokára Báthori Gábor váltott fel, vala-

mint szinte Rudolf' helyébe is Mátyás lépett; a' kinek megkoronáztatásakor a' bécsi békekötés az országosan tett módosításokkal az 1608beli törvényczikkelyek' rendébe foglaltatott; de a' Bocskainak adott hitlevél nem; mivel közbe jött halála miatt, annak tartalma a' négy megyékre nézve változást szenvedett.

Báthori Gábor és II. Mátyás között négy rendbeli szerződés költ (az 1608beli Bethlen Farkasnál 6. k. 527. l. az 1610beli az azon évben septemberʼ 29dikén tartott erdélyi országgyülés' végzései között az 1611beli Katonánál 29dik k. 344. l. az 1613beli ugyan Katonánál 29dik k. 492. l. és az azon évi majus' 1sö napján Szebenben volt erdélyi gyülés törvényczikkelyei' sorában terjedelmesen feltalálhatók). Melly négy rendbeli szerződésből kitünik, miképen azok ugyanazon egy nemzetből eredö két keresztény ország közötti szövetségek valának; melly viszony az 1608beliben világos szavakkal ki is fejeztetett. A' Báthori Zsigmonddal kikötött visszaszállás' feltételének helyét a' Bocskaival folyt egyezkedések' következésében a' választás' szabadságának ünnepélyes megismerése és biztosítása foglalván el; mindegyikben megismértetett, hogy a' Részek Erdélyhez vannak kapcsolva, ahhoz tartozók (1611. 3dik pont). 'S valamint a' hatóságra nézve Erdély és a' Részek között semmi különbség, szintugy a' fejedelemség és királyság között semmi nemü feudalis alattvalóság, sem pedig valamelly felsöség; csupáncsak kölcsönös védelem, és annak igérése, miszerint Erdély és a' Részek a' koronától el nem fognak idegeníttetni. Melly feltétel az 1613diki szerződésből sincs kifelejtve, mit Kölcseyvel kivánok tudatni, a' ki előtt, a' mint a' Váz. V.sz. kitetszik, ezen körülmény tudva nincs. Azon észrevételére pedig; miszerint az 1613diki szerződés a' magyarországi törvények közé iktatva nincsen, megjegyzem, hogy az 1608diki sincs; pedig az azon évi 19dik 1sö czikkely beiktattatni rendelte. Azonban egy olly szerződést, mellynek codificáltatása végett az 1613diki 5dik 1sö czikkely szerint az initiativa a' magyar rendek által tétetett; miután az erdélyi rendek annak eleget tettek, azért, mert Magyarország' részéről a' codificálás elmulasztatott, kifogás alá hozni nem lehet. Annyival is kevesebbé, minthogy az érdekelt szerződésnek lényeges feltétele, a' kölcsönös megegyezés a' felebbi 5dik czikkely szerint Magyarország' részéről is ki van fejezve.

K. Horvát István.

(Folytatása következik.)

A' londoni játékszinek.

A' „Blätter für literarische Unterhaltung“ egy levelezési czikkelyt foglalnak magokban a' londoni színházak' jelen állapotjáról, mellyből mi a' következő érdekes ismertetést közöljük.

Hány színház van ezen világvárosban, nem könnyü kifürkészni. Minden negyed, minden egyházad (Kirchspiel), sőt minden jelesebb utcza bir ollyan helylyel, hol színi előadások történnek a' nézni szerető londoniaknak, kik az efféle mulatságba rendkivül szerelmesek. Azonban huszat megnevezhetni, mellyek a' játékszín' többé kevesebbé tökéletes eszméjének megfelelnek; a' többiek, mellyek' száma százon nincs alúl, nem birnak egyénies névvel, hanem általában „batkaszínház“ czímet viselnek, mivel egy angol penny (batka, fillér) a' bemeneti ár. De mivel ezekben a' kárpit soha le nem gördül, vígés szomorújáték, opera 's bohózat, daljáték, ének és táncz nem szigoruan elválasztva jelennek meg, végre pedig a' közönség is a' legalsó néposztályból alakúl össze: jobb lesz itt rólok nem is szólani. Azon husz közül vagy felét kiemeljük, mellyek leginkább kitüntetik a' bennök uralkodó szellemet. Az idegen előtt bajos a' londoni chaosban azokra ráakadni; részint elszórva feküdvén a' különböző városnegyedekben, részint el lévén nagy házak közé dugva; — a' szárazföldi lakos pedig nem kevessé bámul, mikor kérdezősködésére egy középszerü ház mutattatik neki valamellyik tisztátalan útczában, a' többiektől semmiben nem különböző, mint fölirás által, mellyből a' Musák' e' templomának nevét megtudni. Egypár kivételt tesz: a' Conventgarden- és Drurylane-theatrum homlokzattal ékeskedik; de egy sem tartatik olly tiszteletben, hogy téren állana házaktól közbe nem szorítva, mellyek a' szép' és jó' minden eszméjet elrontják. De a' milly szomorú a' külrész, olly barátságos és csinos belsejök. Izléses épitésmód, jeles világítás, illő ékesgetés törekesznek azon rosz benyomást kitörölni, melylyet a' kül rész okoza. — Minden házban há-

rom fölosztás van, a' rendes játékszínhez elkerülhetlenül tartozó, u. m.: „the pit", „the boxes" és „the galleries." A' pit a' földszinti helyeket jelenti, a' boxes (páholyok), a' páholysorokat (emeletesen egymás fölött), mellyek nem az ár szerint határoztatnak meg, mert az ár mindnyájánál egy, hanem az öltözet szerint, melly megkivántatik, hogy beléjök lehessen menni. Ugyan is míg máshová akárminő ruhában mehetni, a' páholyokba díszöltözetben, gálában „dress"-ben kell megjelenni, innét az első páholy sor' neve „the dress-circle." Karzatnak neveztetik az, a' mi mínálunk, t. i. a' legfelső hely a' födezet' közelén. Karzat kettő van „the first-gallery" (első), az oldalakon, — és „the second-gallery" (a' második) középen, melly mélyen bemetszve a' födezetnél is magasbra nyúlik. Ámbár e' három osztály minden színházban meg van, a' páholysorok' száma mégis a' ház' nagyságától függ. Az Olympic- és New-Strandtheaterben csak egy sor van, a' Drurylane és Conventgarden színházban négy sor, 's azok fölött a' karzat. Egy hely a' pit-ben rendesen 3 shilling (ezüst tallér mintegy), — a' páholyokban 5 sh., — 2 és 1 shilling a' karzaton. E' csekély pénzért esti héttől éjfélig kapni mulatságot; ki az est' második felét akarja itt tölteni, csak fele árt fizeti.

Minden háznak tulajdon typusa, darabjai, színészei 's publicuma van. — Az első rangot Conventgarden foglalja el. Itten, kivált Macready színész' törekvései által, az előbbi korcs darabok' helyett ismét Shakespeare' drámai tünnek elő eredeti valóságokban, valamint több új jó dráma is. „Macbeth", „Romeo és Julia", „Coriolan", „Lear", és Byron' drámáiból: „Werner", „a' két Foscari", Bulwertől; „Lady of Lyons" és „Jon" Talfourdtól igen jelesen adatnak. — Drurylane, a' második nemzeti színház, igen hanyatlott; rosz operák és bohózatok szorítják ki a' drámát 's minden inkább pénzcsinálásra van számítva mint, hogy a' müvészet kielégíttessék. (Az ifju Kean' föllépése óta itt is szerencsés fordulás mutatkozik.) — Az Olympic színház egyre azon Madame Vestris' igazgatása alatt van, kiről Pückler herczeg olly nagy csodálkozással beszél angolországi leveleiben. Mad. Vestris' színháza méltánylást érdemel; a' legjobb comicusok vannak itt összegyüjtve 's humorok által mulattatnak, a' számokra dolgozó költők pedig igen törekesznek nyelv és irásidombeli csinra és szépségre; itt tehát az angol nyelv' legjobb példányát hallhatni. Braham' St. Jamestheater-e jó daljátékokat ad, de azon hibában sinlik, hogy szük személyzete van 's ez okból keskeny határok közé szorítkozik. — Victoria, New-Strand, Surrey olly színházak, mellyek az alsóbb osztályok' számára aljas comicumot adnak: bohózatokat és travestiákat, és aljasabb tragoediákat: gyilkos és haramiás darabokat. Bár minő rosz is az anyag, de azt meg kell vallani, hogy kivált a' színészek' részéről elég tehetség vesztegettetik el a' néptömeg' beédesgetésére. — Az angol operaház mindenre inkább használtatik mint angol opera' előadására; részint víg opera énekeltetik itt, részint franczia játékszinné lesz, de a' melly szinte nem kedveltetik. — A' Haymarket jeles ház, Conventgarden kicsinyben. Itt Sheridan Knowles darabjai adatnak sok más újsággal együtt jeles társaságtól, de csak nyáron. — Asthlay' theatrumában csak olly darabokat látni, hol lovak vitézkednek 's mind nézők', mind birálók' ítélete szerint meg kell vallani, hogy a' lovak jelesebbek a' velök együtt játszó embereknél. — Végre még egy színházat kell megemlítenünk, melly minden melodrámák' valódi képviselője, hol mind azon darabok adatnak, mellyek a' többi színmüvek' categoriájába nem sorozhatók. Neve „The Adelfi" 's már e' név maga képes a' londoni embert örömre gyújtani; olly különös mulatság adatik itt. A' mai franczia romantica, a' német fatalismus, a' spanyol bombast tulajdonszerű ragouttá kevertetnek angol gorombasággal; továbbá tulajdon czélokhoz gyártatnak itt a' darabok, hogy szemfényvesztők, athleták, tagfintorgatók, énekesek és valódi nyomorékok vezettessenek fel a' közönség elé. — Különben az angol publicum nem olly hallgató 's csendes mint p. o. a' német (és magyar!); tetszését vagy izetlenségét minden gondolható módon kimutatja; néha ugyanazon dolgot háromszor is ismételtetve, majd pedig pisszegve, fütyölve vagy ha épen rosz kedve van, hátat fordítva a' színpad fele, a' bámész színészeket igy kényszerítve az elnémulásra. Fölvonás közben a' pit és galleria játszik, beszélgetve, tréfázva, néha öklözve is. Röviden azt meg kell val-

lani, hogy e' házakban az idő teljesen használtatik és kitöltetik.

Mind ezen színházaktól különbözik az olasz operaház, mellyben Grisi, Albertazzi, Assandri, Persiani és az urak közül Lablache, Rubini és Tamburini olly társaságot képeznek, millyent csak Páris és London tud megfizetni. Itt egészen más tón uralkodik a' publicumban, melly a' galleriákon is mívelt emberekből áll, kik az olasz gégék' báj hangjait gyönyörködve szívják fel. — Az öt sort egymás fölött képző páholyok az egész évszakra vétetnek föl a' fő nemességtől, melly 40—50 előadásért iszonyú sokat, 2—5 száz font sterlinget (2—5000 pengő forint) fizetnek egyes családi ülésekért. — De ha a' nagy néptömeg kizárva marad is e' szentségből, még sem tagadható, hogy befolyása messze hat, és igen sokak' nagy kárára. Minden olaszul akar énekelni, minden Grisit és Rubinit akarja utánozni, 's az estórai társalkodások azáltal nem kissé zavartatnak, hogy az ember kényszerítve van az angol ifjuságot olaszul hallani énekelni.

Karpát körül.

—

Ösmertelen világon
Mindig tovább jutok;
Nem értem a' beszédet,
Csak magyarul tudok.

Fönséges ormu Karpát!
Látom borúidat,
Virasztod e' hazát, és
Sötétlő gyász alatt.

Midőn hideg tövedben
Elmélve ballagok,
Jelentik ősi árnyak:
Magyarföldön vagyok!

Erdélyi.

Egy kis szerencsétlenség.

Franczia novella.

Van Párisban egy puszta, melly szép térnek neveztetik; a' tuilleriák és elysiumi mezők, a' Seine és a' boulevardok között fekszik. XV. Lajos', az egyesség', a' forradalom' vagy az obelisk' piacza. Válaszszatok! Ha valamikor sokféle érdemeimért belügyek' ministerévé leszek, nevet örök időkre adok neki.

E' puszta, vagy e' szép tér sok kijárással bir; azon, mellyet a' híd képez, melly a' politicai bölcseség' fogalmához, azaz a' követek' kamarájába vezet, mult télen, — melly mint a' szegények jól emlékeznek rá, igen kemény volt, — egy keleti ember ült, pálmaszilvát árulva, és egy kis paraszt leányka, ibolyácskákkal kinálva a' jövő-menőket. Április' közepe volt azon különös hónap, melly ma a' tavaszi nappal gyönyörködtet, holnap a' telet hozza vissza-esőivel és havával. De honnan ez ibolya illyen hóban? Én nem tudom. Nézzetek ki a' mezőre 's látandjátok, hogy messze 's távol hószőnyeg terül el az egész láthatáron; ha ezen hó megfagy, iszonyú tükröt láttok, ha olvad, tág tenger, hajók nélkül. De mindegy, kérjetek rózsát, málnát, epret, zöld borsót, baraczkot, csak aranynyal zörgessetek, és mindent megkaptok. Honnan? ez kimeríthetlen titok. Gondoljátok csak azt meg, hogy Párisban több ananász van, mint Martinique' termékeny meleg szigetén.

A' keleti már öreg férfiu volt; Mascara' városából az algiri kormányban. Előbb timár vala, 's azon veres és bronzszínű bőröket cserzé, mellyből a' kardcsinálók csínos tőr- és kardhüvelyeket készítenek. Keleten igen becsültetik ezen szorgalom-ág, melly mívelt ízlést és ügyességet kiván, — 's üzői nem kis tekintetben állanak. A' mi kereskedőnk igen jól érté benne magát.

Híre meg volt alapítva 's ő derék vagyonkát szerze magának, mikor a' francziák Mascara' erősségét leronták 's a' várost fölgyújtották. A' mascarai timár tönkre jutott, műhelyei füstbe szállottak föl; legszebb bőreiből nyergeket csináltak lovasainknak, neje szuronysebben halt meg, egyetlen leányát égő házának egy gerendája ütè agyon. Nejének Hold vala a' neve, leányáé pedig Máln a, mellynél hizelkedőbb nevet az arab nem ismer.

A' szegény timárnak sok bút kelle kiállnia; vigasztalásul franczia polgárrá tették, némi nemzeti őrség közé iraték be 's lakása' romjaiból kávéházat építének, hol sör méreték 's egész nap billardjátékot játszának.

Algirba ment, hogy ott azon korlátlan urak' egyikénél panaszt tegyen, kik a' hadiministerium' bureauxiban teremtetnek. A' kormányzó ur két pillanatig gondolkozott, azután azt vélé, nincs hatalmában meggátolni, hogy

a' meggyőzettek éhhel haljanak. Mégis barbarokról csacsogunk! Teljes komolyan míveltek hiszszük magunkat. De mi volt Attila 's Dsingiszkhán egyéb? — Városokat és birodalmakat elpusztító, embereket öldöklő 's minden rend' alapjait eldöntő férfiak. És mik vagytok ti? kérdezem: Mit miveltek ti? Mivel ágyúkkal veszitek be a' városokat, jobbaknak hiszitek magatokat azoknál, kik nyilazva vették be. De az algiriak rablók voltak. Legyen; ti hát a' rablókat raboltátok meg. Szép morál! De a' hir, oh ez ismét egyike azon classicai eszméknek, melly a' vízből emelkedik fel. Mi a' hír? Valóban valami igen szép az ó világ' szemeiben; valami igen szép hogyha katonáink' bátorsága 's nagylelkű önfeláldozására gondolunk a' forradalom' 's a' császárság' ideje óta Constantine' elfoglalásaig. De mielőtt a' hirre gondolnánk, tegyétek, hogy a' kenyér' fontja csak egy sou legyen, hogy mértékfölötti boradót ne fizessünk és éldelhetlen cigarrót ne szíjunk!

Különös kegyből megengedteték utóljára a' mascarai timárnak, hogy Francziaországba mehet, azon nagylelkű Francziaországba, melly mindazoknak nyitva áll, kik ott kereskedés, müvészet vagy mesterség vagy literaturai foglalatoskodás által éhen halni hajlandók.

Ezen szép Francziaországban legelőször is jól megfázott a' könnyű ruháiba takart keleti fi. A' szerencsétlen ember Párist választá lakhelyül; itt szólt, de senki nem érté, majd sírt, de annál kevesebbé értették. Egész napokig tartózkodott a' börze előtti piacz' egyik szegletén, keresztény mecsetnek tartva a' szép épületet. Ebből továbbá azt következteté, hogy az oda járó emberek adakozók lehetnek, mert az adakozás, így mondja Mahomet, jótékony harmat, melly könnyen elterjeszthető 's mindent megtermékenyit. A' keleti nem kapott más harmatot, mint a' mellyet a' párisi téli ég igen is bőven ajándékozará, de egy pénzváltó, egy kalmár sem nyoma egy pár sout markába. A' tevék sokkal tovább tudnak éhezni, mint mi, szóla magában az afrikai, kissé jobban megszorítom övemet. Megszorítá övét, feleségére gondolt, a' Hold nevűre 's megemlékezék szép leányáról a' kis Málnáról. De eljő a' pillantat, mellyben enni, lopni vagy halni kell, ez a' mai miveltség' háromlevelű lóheréje. A' keleti nyugodtan mosolygott, lábait keresztbe vetve 's monda: tehát meghalok. Illy maga megadást isten el nem feledhet.

Meglátandjuk, meghalt-e?

Nanterre igen pompás fekvésű falu Páris és St. Germain en Laye között, ide jőnek a' boldog, gazdag és előkelő párisiak, hogy a' hosszú téliestek' fáradalmai 's éldeletei után fris levegőt szíjanak.

Nanterreben születék azon kis ibolya árus is, kiről e' sorokban minden mesterkedés nélkül akarok tovább szólani: atyja mások' szőleit mivelé és nem ivott belőle bort, olly szabadalom, millyennel még husz millió franczia él, anyja pedig süteményt árula a' st. cloudi park' bejárásánál, ha valaki venni akart. E' kétféle keresetmód nem volt elegendő az egész évi lakbért és mindennapra a' kenyeret megadni.

Mikor a' kis leány felnőt, azaz a' kenderszálnál valamivel nagyobb lett, sapkát tettek fejére, faczipőt a' lábára és hat ibolyabokrétát adtak kezébe; a' harisnya elfelejteték, talán a' nagy sietésben, és így szóltak hozzá: menj a' nagy Páris' városába és add el ez ibolyákat két soujával. És a' kis lány azóta szép ibolyáit sötét, komoly, unalmas embereknek árulgatá, kik ott jártak keltek. Mi szerencsés kereskedés ezen ibolyakereskedés Párisban!

És szülei öregek, gyöngék lettek, alig láttak és lábaikon alig tudtak állani. Most a' kis gyermek szemet és lábot kölcsönze nekik. És ezt ő olly szívesen tette. Azon fölül a' szép szőke leány — szép mint védszentének szobra a' nanterri templomban — hetenként Párisba volt menni kénytelen 's este alig hozott hat sout haza. Hat sout! hat órai járás után télen. Rothschild ur gyakran egy nap százezreket nyer, oh azon sok ibolyabokrétát lehetne venni! De Rothschild ur talán csak a' rózsák' és tulipánok' barátja.

Tehát a' mult évi aprilis' említett napján betegen feküdt a' kis paraszt leány' atyja az ágyban, anyja betegen ült az öreg karszéken. Kis leányuknak mégis Párisba kellett menni az iszonyú időben, víz- és sárban.

Itt vala tehát szokott helyén, azon hidnál, melly a' követek' kamarájához vezet, hol olly sok kevély czimerű kocsi robog el, hol négy lótól vontatva annyi sok millió megy át; hat ibolyabokréta volt kezében. Szegény,

szép gyermek! Minden elmenőt megknála velök, miután a' havat gondosan lerázta rólok, — de senkinek sem kellett aprilisi ibolya.

Reggeli hat óra óta árulá már, és nyomban dél lett. A' mascarai timár nem halt meg. Szerencsés, de nem igen gyakori eset által, melly Franciaországban a' királyi lotteria' helyét foglalá el, egy igen nagylelkű férfiura talált. Ezen nagylelkű ember egy kosarat, két kötelet és három font pálmaszilvát ajándékozott neki 's ő most ezen áruval járta be Párist, hangosan kiáltozva: „Pálmaszilvát! valódi keleti pálmaszilvát." Eleinte szerencsét is tön; első nap nyolcz szilvát ada el, másodikon hármat, harmadikon, mikor a' hidnál tele torokkal kiáltá: „Pálmaszilvát, pálmaszilvát!" egyet sem adott el, 's áruja a' hóvíztől piszkos és fonnyadt lön.

Délben tizenkét fokra esett a' hideg a' fagypontou alul.

A' kis ibolyaáruló nem szerencsésebb a' szilvás timárnál, a' fázás miatt kék és merev lön. A' mascarai férfiu lebontá turbánját, kiterieszté és monda — vagy inkább mit sem monda. A' kis ibolyás lány betakarta vállait a' meleg mousselin kendővel.

„Pálmaszilvát, keleti pálmaszilvát!"

„Ibolyát, uraim, asszonyaim, ibolyát!"

Egy vevő sem jött. Négyet üte, a' hideg tizennyolcz fokra hágott 's még mit sem ettek.

Néhány érzékeny ember, gyors menetében, jót nevete a' turbántalan keleti férfiun.

Ötödfélkor maid szive szakadt meg a' kis ibolyaárusnőnek; öntudás nélkül dölt a' híd' karzatára; a' mascarai timár kérdezé: „Hogy adod ibolyádat, gyermekem?"

„Tizenkét soun a' hat bokrétát."

„Vedd, egyél meg tiz szilvát, felét birtokomnak, és adj érte két bokrétát."

A' nanterrei gyermek mégis kapott tehát enni valót.

A' keleti ember nem evett; csak két nap óta nem evett még.

Virág és pálma, a' keleť és nyugot' nyomora így voltak együtt.

Napnyugatkor igen csipős lett a' hideg, a' hévmérő 21 fagyfokot mutata. A' timár mosolygott 's az égre pillanta, az ibolyaárus elaludt a' híd' kövezetén.

„Alszik", gondolá magában, „és szép mint az én gyermekem volt. Aludjék csendesen!"

„Pálmaszilvát, valódi pálmaszilvát!"

Páris világitva lön, mindenütt fény és vidámság, a' tömeg színházba, bálokba, ragyogó étteremek és hangversenyekbe özönlött. A' mascarai timár is igen fáradtnak érzé magát, tehát engede alvási vágyának, annál inkább, mivel nem reménylé, hogy valaki szilvát venni jöne; hisz, esti hét óra volt, és igen hideg. Még mielőtt elaludnék, egy jó gondolata jött 's a' mellette szunnyadó kis leányt betakará azon öltönyével, mellyet a' francziák' dicső elfoglalása nála meghagyott, magának csak egy kis részt tartva meg ezen meleg takaróból.

Még most is alusznak.

Magyar játékszini krónika.

Dec. 8. Király leány mint koldusnő.

Dec. 9. Majom és vőlegény.

Dec. 10. Először: Caligula. Szomorújáték 5 felv. előjátékkal egy felvonásban. Irta Dumas Sándor, fordította Vajda Péter. Kar és díszmenet' zenejét szerzette Szerdahelyi József. A' díszmenetet betanította Kolozsánszky, a' színház' tánczmestere. Caligula, Dumasnak ez új színműve, melly az akkori világ romlóttságát nagyszerüleg ábrázolja, Laborfalvi' jutalmául került színpadunkra. Sajnáloni lehet, hogy a' mü' jóságának az előadás távolról sem felelt meg. Nagyobb része ismét érthetetlen volt. Kivételt érdemel Lendvay Aquila' szerepében, ki azt mind jól fogta fel, mind hatással adta, és Fáncsy' Cherea' szerepében. Egressy Caligulában akadozott 's ez igen kár; mert Caligula nem hálátlan feladás 's egész figyelmet érdemel. Még egy botránkoztató dolgot kell említenünk. Komlosyné (Junia) folyvást nagy szerepekben játszik kín magának, kín a' nézőknek. Mi még ügyességét sem akarjuk kérdésbe hozni; de annyi bizonyos, hogy az a' kácsahang, mellyel szerepének indulatosabb helyeit elsápogja, nem illyen nagy színpadra való. Reméljük, hogy a' jövő előadásról jobbakat lehet mondanunk. — Minden táncz-nemü mutatványokat ajánlunk, mennyire lehet, kihagyni, míg legalább is türhetők nem lesznek.

Dec. 11. Kétalakú. Ismét hanyagság és készületlenség. Ezen darabot színészeink jelesen adák, mért kell most csökkenését látnunk? kedvnek vagy szorgalomnak hiánya, hogy avval nem lehet úgy megelégednünk, mint az előtt? Ha ez igy tart, a' rák' sorsára jutunk.

Dec. 12. Tékozló. *F.*

— Nógrád vármegye' rendei, Pest vármegyének azon levelére, mellyben a' Pesten felállított magyar színház' terhei közöltetnek, nov. 12. Keglevich Gábor ő excja' elnöksége alatt tartott gyülésokben azt határozák, hogy az említett színház' szükségei födözésére a' megyebeli nemesekre 5000 pengő ft. önkénytes és minden kötelezés nélküli adományképen vettessék ki.

Egyveleg.

— Az aegyptusi hadsereg' állása. — A' legújabb szerkezet szerint következő rendes állása van Mehemed Ali' hadseregének: — a' gyalogság 30 ezredből áll 4 zászlóaljal, mellyek közül 3 vonal gyalogság, egy pedig könnyű gyalogság. — A' lovasság 20 ezredet képez, hat hat századdal. E' húsz ezredből nyolcz a' nehéz lovagszolgálatra fordittatik, a' többi könnyű lovasság 's részint lándsát is hord. — A' pattantyusság 4 ezredet képez: két ezred lovas és két ezred gyalog pattantyusságot. — A' mérnöktestület (Geniecorps) négy zászlóaljat képez, mindeniket nyolcz csapattal: ezek nemcsak várok' és erősségek' építésével foglalatoskodnak, hanem az út-, híd- és csatorna építéssel is, egyszersmind ők kezelik a' syriai erdőket.

Ezek szerint, ha az ezredek teljesek, következő számu lesz (kereken) az aegyptusi hadsereg:

Gyalogság	—	—	105,000 ember
Lovasság	—	—	17,000 —
Pattantyusság	—	—	5,000 —
Mérnöktest	—	—	5,000 —
Három zászlóalj veteránok			2,000 —
Összesen			134,000 ember.

A' dolgok' állása azonban hihetővé teszi, hogy az alkirály' hadiseregeinek valóságos állása legfelebb 100,000 emberre rug föl.

Az europai módra rendezett hadseregen kivül még rendetlen seregeket is tart az alkirály, albaniaiakból és candiotákból állókat, gyalog- és lovasokat. Továbbá a' könnyü seregek' szolgálatára 10,000 beduin vagyon 8 ezredben, 8 századával.

Az Athenaeumból hetenként kétszer, ugymint csütörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy ív; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden egy ív. Ara a' kettőnek helyben kihordással. 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boriték alatt 5 ft. 48 kr. cp. Évnegyedenként is válthatni példányt 2 f. 30 és postán 3 ftou. Kiadó hivatal Pesten, Zöldfa utcza, 267. szám.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betüivel.

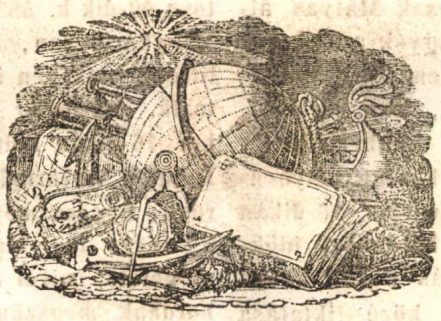

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

MÁSODIK ÉV.

Második félév. **Pest, december' 20. 1838.** **51. szám.**

Tartalom: Erdélyi szózat a' két magyar haza' egyesülése 's Magyarországnak a' Részekhez joga iránt. Folytatás *(K. Horváth István)*. — A' gályarab *(Sárosy)*. — Egy jelenet korunkból *(Nagy Elek)*. — Egyveleg. — Müvészet *(P. H. L.)*.

Erdélyi szózat

a' két magyar haza' egyesülése 's Magyarországnak a' Részekhez joga iránt.

—

(Folytatás.)

XII.

Ambár az 1613-diki 5-dik t. czikkely szerint, az 1611beli baleset okul szolgálván, meg volt állapítva: miképen Erdély ellen háború ne indíttassék; mindazáltal Mátyás hajlandó lett volna a' Báthori Gábor' helyébe megválasztott Bethlen Gábor ellen hadat kezdeni. Azonban Magyarországnak a' linczi gyülésbe küldött követei kivánták azt: mi szerint Erdély az annyiszor biztosított választási jogában sértetlenül hagyassék meg (Fessler 7. k. 711. l.). Így nyittaték meg 1615-ben azon alkudozás, melly mind a' két rész' biztosai által aláíratván nagyszombatinak neveztetett (Katona 29-dik k. 583. l.); de elvileg a' Báthori Gáborral tett szerződéseken változtatás nem esett; mert a' mit Kölcsey a' Vázl. V. sz. felhoz a' Részeket illetőleg, nem egyéb, mint az Edély' Részekhezi jogának megerősítése; midőn tudni illik a' 2-dik pontban kifejeztetett: hogy Bethlen Gábor a' Részeket szintúgy birja, mint elődei; a' kik mikép birták legyen, felebb felfejtetett. Ezen szerződésnek a' 17-dik pont szerint mind a' két ország által helyben kellett vala hagyatni; de nem hogy a' kikötött helybenhagyás megtörtént volna, sőt mind a' két rész a' bizodalmatlanságnak nyilvánosított jelei között vált meg egymástól (Fessler 7. k. 714.). Miként történhetett tehát, hogy a' két fél között ugyan azon évben és hónapban 10 nappal később Bécsben a' több mint kölcsönös bizodalmat tolmácsoló azon szerződés létesült volna, melly szerint Erdélynek és a' Részeknek visszakapcsoltatása Buda' vagy Eger' visszafoglaltatásától függesztetett fel? a' körülményekkel bajos egyeztetni. 1790-ben a' polgári dolgok' elintézése végett Magyarország' rendei által kinevezett biztosság' munkálatának Erdélyt tárgyazó czikkelyében a' Kölcsey által a' IV. sz. kivonatikép közlött szerződésről említés tétetvén; több évekkel ez előtt nem mulattam el a' kérdéses szerződésnek mind tartalma felől, mind pedig hitelességének körülményeiről tudakozódni; 's attól a' ki épen annak másolatját birja, azon értesítést vettem: mi szerint a'

kérdéses szerződés csupán csak Mátyás által lenne aláírva. Meg is vagyok győződve: hogy azon szerződés létre nem jött; annyival is inkább: minthogy az, sem az 1617. julius' 3-án Nagyszombatban költben, melly szerint az ugyanott 1615ben készült helyben hagyott, sem az 1620. januarius' 16-dikán költ bécsiben, melly által a' különböző időkben Bethlen Gábor és Mátyás között kötött szerződéseknek törvények közé iktatása meghatároztatott, megemlítve nincs. Sőt még Ferdinándnak 1620. dec. 10-dikén Bécsben kiadott ezen nyilatkozványában is, mellyben a' Bethlen Gáborral különböző időkben tett szerződések elősoroltattak, nem érdekeltetett. Holott, ha azon nevezetes egyezkedés létezett volna, azon nyilatkozványban, mellynek tartalma szerint Bethlen Gábornak a' kölcsönös kötések' ellenére elkövetteknek állított tételei közre tétettek, királylyá lett választása megsemmisíttetett, annak eltitkolásával Bethlent kímélni ok nem vala (az 1617. és 1620-diki szerződések az 1620-beli nyilatkozványnyal együtt olvashatók Pray. Principatus Gabr. Bethlen 1. k. 31. 115. 217. l.). Neveli a' kétséget azon körülmény is, mi szerint arra, azon alkalommal, midőn Erdély az I. Leopold' védelmét elfogadta, semminemű hivatkozás nem történt. Holott Buda már akkor a' Leopold' birtokában vala. Nem helytelen kivánat, hogy, midőn illy fontos szerződésre hivatkozás leend, hitelességének körülményei el ne mellőztessenek. Mert bár melly kivánatos legyen is valamelly szerződés tartalmára nézve, kétségen kivül van: hogy csak azon adatok soroltathatnak a' napfény világosságnak közé, mellyek a' kölcsönös megegyezésnek nyilvános jeleivel dicsekednek. Ha a' commentariusra nem szorultnak állított alap romlik, annak feltételei létezőknek nem tekinthetvén, az azokból merített következtetéseknek is omlani kell.

A' felebb említett 1617-beli szerződés által a' határok, úgy a' mint azok a' Báthori Zsigmond' békességes birtoka' korában valának, megismertetvén, ezen kifejezésből is észrevehetni, miképen Rudolf' idejében a' Részeknek Magyarországhozi birása békességesnek nem nézetett. Ezen szerződésnek alkalmával toldalékképen 10 pontban feljegyzett, és inkább egyeseket, mint pedig a' két országot általánosan tárgyazó panaszok (Katona 29-dik k. 583. l.) 1619. martius' 26-dikán Nagykárolyban, a' mint a' Vázl. V. sz. említtetik, miképen igazíttattak el? nem ide tartozik. Az pedig tudva van, hogy az 1620. jan. 16-dikán költ szerződés, mellynél fogva Bethlen Gábornak, Szathmár, Szabolcs, Beregh, Ugocsa megyék örökösen, ezek felett 9 megye ideiglen engedtettek, nem teljesülhetett, mivel a' feltételnek, melly a' háborunak megszüntetésében állott, Bethlen Gábor' részéről elég nem tétetett (Pray Princ. G. B. 1. k. 108. l. Katona 30. k. 549. l.). 'S ha szinte azon szerződés teljesedésbe mehetett volna is, reá nem építhetni; mert már láttuk, miképen Bocskainak is ugyan azon 4 megye örökösen adatván, akkor is Erdély és a' Részek megkülönböztetve valának. Hogy az 1020-beli szerződésnek következése nem lett, bizonyítja az 1622-diki nikolsburgi béke (Pray Princ. G. B. 1. k. 241. l.; Katona 30. k. 709. l.), mellynek 17-dik pontja szerint a' felebb örökösen engedett 4 megye más hárommal együtt csak ideiglen adattak. 37 pontokból áll ezen nevezetes békekötés, minden kölcsönös követelések abban elhatároztattak, de a' nagyszombati szerződésekről, mellyeknek pedig törvénykönyvbe kelletó iktatása egyik feltételök vala, még csak említés sem tétetett. 'S a' mi különösb, Magyarország nem arról kért biztosítást, mi szerint Erdély és a' Részek a' koronától el ne idegeníttessenek, hanem a' 25-dik pont' teljesítéséül a' fejedelemségnek arra kellett magát kötelezni, hogy az ideiglen engedett 7 megyéhez, Bethlen Gábor' halála után, semmi nemű jogot nem követelend. Ezen béke, ugyan 1622-ben a' 29-dik czikkely szerint országosan helyben hagyatván, a' fejedelemség által is, ugyan azon évnek majus' elsőjén tartott gyülés' alkalmával a' kivánt biztosítás megadatott. Az 1624. és 26-diki, valamint szinte I. Rákóczival 1631. és 1633-ban költ békekötések által sem változtattak meg az 1622-dikinek elvei (Katona 31. k. 49. 277. 486. ll. Pray Hist. Reg. Hung. 3. R. 330. l.); sőt ugyan I. Rákóczinak, az 1645ben kötött béke szerint, melly az 1647beli 32dik czikkely által több több pontjaira nézve megtörvényesíttetett (Katona 31. k. 331. l.) a' Bethlennek ideiglen engedett, de az ő halálával visszaszállott 7 megye a' másodszor is országosan kért és a' fejedelemség által

megadott biztosítás' következésében ideiglen általengedtettek.

Meg kell itt jegyezni: hogy Magyarország az ideiglen Erdélyhez engedett 7 megyét mind Bethlennek, mind pedig Rákóczinak halálokkal visszavevén, a' Részeket nem hogy visszakérte, avvagy azok iránti jogának fenntartása végett bár óvást tett volna (Pray Princ. G. B. 2. k. 220. l. Katona 31. k. 588. l.), sőt az 1638beli 41-dik t. czikkelynek ezen szavai szerint: „In vicinio Maramaros comitatu Transylvaniae" a' nevezett megyének Erdélyhez örökségképeni tartozását megismerte. A' rendszerinti vámok, harminczadok is az 1655beli 42. és 83-dik törvényczikkelyek szerint a' Részeknek Magyarország felől fekvő szélein vétetvén kölcsönösen.

XIII.

Mindenkinek kötése törvénye levén, azon feltételt: hogy Erdély és a' Részek a' koronától el ne idegeníttessenek, hanem állapotjokban megtartassanak, a' fejedelemséget kötelező törvénynek tartom; de egyszersmind olly határvonalnak, mellyen a' koronának átlépni joga nincs. Ugyanis a' koronának azon hatósága, melly volt a' mohácsi nap előtt, Erdélyre és a' Részekre nézve megszünt, még pedig tettlegesen megszünt elébb akkor, midőn a' választás felett meg nem egyezők kétfelé szakadtak, később, midőn az egyesülteket a' korona a' kül hatalom ellen védeni képes nem levén Erdélynek és a' Részeknek, önvédelmök' és megtartasok' tekintetéből, a' kétfelé szakadásnak a' török által biztosított állapotjára visszatérniök kellett. Kölcsönös egyesség' utján, 's következve törvényesen akkor, midőn a' külön vált fejedelemség által gyakorlatba vett autonomia 's jelesen annak legkitünőbb hatósága a' választási jog, kétség alá nem hozható szerződések szerint, nemcsak megismertetett, sőt biztosíttatott. Melly, hogy a' korona' felsősége alatt adatott 's ideiglen értetett volna, még a' spirai 1571. és bécsi 1615-diki szerződések után is csak azon esetben lehetne állítani, ha azok kérdés alatt nem lennének; de akkor is azt: hogy a' kérdéses szerződések azon értelemben el is fogadtattak volna, bebizonyítani nem lehet. Már pedig a' szerződéseknek alapja a' kölcsönös egyesség.

Nem alattvalója, hanem szövetséges társa volt a' fejedelemség a' királyságnak. A' többek között nyilvánvalóvá teszi ezt; a' magyar királyok' föltételeinek 12-dik pontja, mellynek tartalma szerint a' királyok az Erdélylyel kötött szövetségeket fenntartani köteleztettek. 'S mint szövetséges társak, hogy egymásnak föltételeket szabtak, az a' szövetségek' természetéből foly. Valljon Németországnak szövetséges fejedelmei azért, mert a' közérdeket felölelő szövetség' pontjait megtartani kötelesek, nem függetlenek-e egymásra nézve? Valljon a' fejedelemség mind a' mellett is, hogy magát a' koronától végképen elszakasztani nem kívánta, nem igyekezett-e autonomiáját fenntartani? Az igaz, hogy függetlenségi háborút nem folytatott, de folytatott ollyant, mire nézve Magyarországgal közös érdek kívánta azt, hogy független legyen; 's épen azon érdek vala az a' hatalmas rugó, minél fogva a' fejedelemség függetlensége' kivivásában Magyarország által nem hogy gátoltatott volna, sőt pártoltatott. A' mint felebb Bocskai' időszakában láttuk. 'S annál fogva a' Részek is a' nemzeti fejedelmek alatt, a' hatóság' és visszakapcsolás' szempontjából, Erdélytől nemhogy megkülönböztettek volna, sőt az 1613beli 5-dik t. czikkely szerint ők is, szintúgy mint Erdély, felszólíttattak azon szerződésnek megerősítésére, mellynek 4-dik pontja a' többek között ezeket mondja: „Prout e converso Sacratissima sua Reaque Majestas ejusque successores legitimi Reges Hungariae et regnum necessitate requirente, ipsi Principi Bathoreo, ejusque successoribus legitimis Principibus Transylvaniae, Partibusque Hungariae eidem subjectis, contra omnes eorum hostes similiter auxiliabuntur, atque Transylvaniam et Partes Hungariae eidem subjectas in suo Principatu, Dominio, juribus, privilegiis et aliis ad eum spectantibus conservabunt, nec palam v. occulte quidquam contrarium facient, aut per alios fieri patientur". A' felhozott czikkelyből világos, miképen Erdély és a' Részek, mint együttvéve fejedelemség, nemcsak jusaikra, kiváltságaikra, hanem birodalmokra nézve is biztosíttattak, Bátran lehetett tehát az 1613-diki szerződésből következtetnem azt: hogy a' Részek Erdélytől nincsenek megkülönböztetve. 'S miután a' tettlegesen különvált fejedelemségnek szabad

választási joga Magyarország által is ugyan ott biztosíttatott; bátran lehetett következtetnem azt is: hogy a' fejedelemség' függetlensége megismertetett. Az elősorolt adatok' egybevetése után meggyőződhetni tovább az iránt is: hogy midőn az 1613-diki szerződést, a' Vázl. III. sz. előadott véleményem' alapjául tettem, abból valami ollyat, mi nincs, nem bizonyítottam, ki sem kaptam azt a' történetek' rendéből, mivel az a' fejedelemség' függetlenségét illetőleg a' Bocskai' idejében tett egyezkedéseknek, valamint szinte az 1608. 1610. és 1611-beli szerződéseknek csak viszhangja volt, a' későbbiek pedig azon szerződést nem hogy megváltoztatták volna, sőt tettlegesen megerősítették: hanem olly adatot kivántam használni, melly nem titkosan költ, nem is folyt miatta vér, mint 1594-ben, hanem a' nagyobb testvér' megegyezésével iktattatott, a' kisebb testvér által, a' fejedelemséget kötelező törvények' sorába. Ezeknél fogva valamíg Erdély és a' Részek, mint fejedelemség együtt fennállanak, mindaddig a' koronára nézve, ezen szempontból sérelem nem követeltethetik; melly lenne akkor, midőn Erdély és a' Részek egymástól vagy elszakasztatnának, vagy együtt idegen országhoz kebelesíttetnének. Mint például: ha a' fejedelemség a' római birodalom' statusai közé felvétetése iránt I. Leopold' idejében tett ajánlatot elfogadta volna (Cserei Mihály kézirat. 246. l.).

Akármelly ország, czimeztessék az császárságnak, királyságnak, fejedelemségnek v. köztársaságnak, a' diplomatia' mezején független leszen, mihelyt azt a' több statusok ollyannak lenni elismerik. Már pedig a' fejedelemséget nem csak Magysrország, hanem több statusok is függetlennek lenni elismerték, midőn vele szövetkezni nem kételkedtek (Katona 32. k. 328. 337. ll.). Sőt Európának csaknem minden fejedelmei, a' hires vestfáliai béke' alkalmával (1648. oct. 24-dikén) Erdélynek fejedelmét a' szövetségesek' sorában úgy említették meg, mint egyezkedő felet. Nem is ok nélkül, mert a' fejedelemség, mind kül- mind bel ügyeire nézve, autonomiájának teljes gyakorlatában volt. Mind ezek után kérdeni bátor vagyok, hogy a' fejedelemségnek, mint előbb egyenetlenség miatt, később önfentartása' tekintetéből különvált a' szerződések által megismert önállású országnak, függetlenségi jogot tulajdonító állításom merész volt-e? A' fejedelemség a' töröknek évenként adót miképen fizetett, tudva van; de nem fizettek-e hatalmasabb országok is néha néha? az is tudva van, hogy a' fejedelmek nem ritkán a' sultánok' önkényétől függöttek; de kérdem, nem voltak-e a' német császárok sokáig is kül hatalom alá vetve? hivatkozom a' IV. Henrik' idejére. Egyébiránt, hogy egy statusnak függetlensége nem népének parányisága, sem birodalmának kiterjedése után méretik, azt a' földabroszok 's azokat magyarázó statiscai leirások igazolják.

XIV.

II. Rákóczinak nagyravágyása miatt, a' fejedelemség azon politicai fontosságát, melylyel az előtt birt, elvesztette ugyan; de a' bekövetkezett szerencsétlenségek' közepette is, függetlensége kérdésbe nem hozatott. Nem olly adatokból, mint a' P. Dunod által 1684-ben hozott, de el nem fogadott pontok valának, meritem következtetéseimet, hanem kölcsönös egyesség szerint költekből: melylyek között jeles az 1686. jun. 28-dikán költ és mind I. Leopold' mind pedig Apafi' biztosai által aláirt bécsi egyezés; mellyből világos, hogy nem egyéb, mint szövetség volt, mire a' fejedelemség hajlott. A' fejedelemségnek függetlenségére nézve a' 3-dik pontnak előszavai ezek levén: „Transylvania et partibus Hungariae Transylvaniae annexis, intra veros suos terminos, dominus Princeps et Status eo quo hactenus jure gaudeant et fruantur" a' 7-dik pont ezen szavakkal végződvén: „Post eorum (értve a' két Apafit) fata libera maneat penes Transylvaniae status juxta eorum jura electio (Szász sylloge 12. 13. ll.). A' lotharingiai herczeggel 1687. oct. 27-kén költ egyeződés is a' szövetség' következménye vala, a' Részekre nézve ezek köttetvén ki: „E contra exprimitur hisce claris terminis, quaecunque tam in pecuniaria quam in victualium naturali administrationis summa, prohoc hybernio praesenti tractatu conventa sunt, ad solam Transylvaniam non vero partes Hungariae eidem annexas extendantur, utpote: quae pro hoc hybernio Transylvaniae nihil contribuent in summam, nec vicissim Transylvania illis partibus, sed separatam habebunt dispositionem, hac tamen expressa conditione, ne haec quartiriorum se-

paratio ullam ditionis aut jurisdictionis cujuscunque separationem inducere aut juribus transylvanicis praejudicare possit" (Szasz syll. 28. l.). Ezen időtől fogva a' Részek az adórendelkezési tárgyban miként kerültek a' magyarországi hatóság alá, 's annálfogva követek az adó mennyisége' megállítása végett ollykor ollykor miképen jelentek meg a' magyarországi gyüléseken, tudva van: valamint az is: hogy 1732. dec. 31-dikén költ udvari határozatnál fogva azon törvényhatóságok, mellyek jelenleg Magyarország által követeltetnek az adókörülti hatóságra nézve is a' fejedelemséghez visszakebelesíttettek, a' többi pedig a' fejedelemségtől elszakasztatván, minden tekintetben Magyarországhoz kapcsoltattak.

Az 1688. maj. 9-kén költ nyilatkozvány, mellyet Kölcsey kivonatkép közöl, ha figyelemmel megolvastatik, észre vehetni: miképen annak tartalma szerint a' fejedelemség csupán csak protectort változtatott, ugyanis, a' török védelemről lemondván I. Leopoldnak és az 1687-diki pozsonyi diaeta' végzései szerint következőinek mint magyar királyoknak adta védelmök alá magát, melly fontos és az egészet vezérlő szó, védelem (protectio) a' Kölcsey által közlött kivonatból kimaradott, ugyan ott a' lotharingiai herczeggel tett egyezés, melly szerint a' fejedelemségnek függetlensége biztosítva vala, helyben hagyatván. Következőleg a' kormányozónak adott és kivonatilag a' Kölcsey által közlött utasítványból vett postliminionak több erőt nem tulajdoníthatni, mint a' mennyit az 1688-beli nyilatkozványból meríteni lehet; a' mellyre ugyan az alkalommal hivatkozás is tétetett.

Caraffának 1688. junius' 1-én átadott 13 pontoknak is másodikában a' szabad választási jog fenntartatván, a' 4-dikben világos szavakkal kiköttetett: „Neque termini regni minuantur". Illy feltételek' következésében vállalta fel I. Leopold az 1688. jun. 17-dikén költ k. leirása szerint a' fejedelemségnek védelmét (Szász syll. 25. 51. ll.). Illy tartalmú kölcsönös szerződésekre állapíttatott a' leopoldi kötéslevél. Nem lehet tehát itt visszavételről szó; melly kifejezést Kölcsey nem egyszer használt, hanem önkénytes egyességről, mellynek önkénytessége az 1792beli 2dik t. czikkely szerint is ünnepélyesen el van ismerve.

Ha Kölcsey megfontolja az előbb felhozott szerződéseket, mellyek szerint a' Részekre nézve a' fejedelemség által ismételve tett óvások mindannyiszor biztosíttattak; megint azon körülményt, hogy a' leopoldi kötés-levél szintúgy a' Részeknek mint Erdélynek befolyásával készült és fogadtatott el; a' mint az 1691-diki végzések, jelesen a' 21-dik t. czikkely, igazolják (Szász syll. 79. 81. ll.); ha megfontolja a' leopoldi kötéslevélnek a' Részeket semmi tekintetben ki nem záró 18 pontjait; 's kivált megolvasta a' 3dik pontban a' fejedelemségnek megerősített Approbata és compilata Constitutiók czim alatt költ 's azután hozott törvényeit, mellyek a' Részeket is szintúgy mint Erdélyt tárgyazzák, az A. c. 3. r. 4. t. 7. czikkelyében olvasható ezen kifejezés szerint: „a' partiumbeli megyék azon egy birodalom, törvény és szabadság alatt levén"; ha meggondolja a' kötéslevél' 4. és 5-dik pontjait, mellyek szerint a' köz igazgatás' tárgyaira nézve az ősi gyakorlat és rendszer hagyattak helyben; ha megfontolja végre azon százados gyakorlatot, melly szerint az austriai uralkodó házból következett fejedelmek a' leopoldi kötéslevélnek megtartása iránt nemcsak Erdélyt, hanem a' Részeket is ünnepélyesen biztosítani el nem mulatták; a' leopoldi kötés' 2-d. pontjára hivatkozást egy kevéssé feszített, de jól nem irányzott buzgóság' következményének nem fogja tulajdonítani; sőt ön következtetését t. i. hogy a' Részek csak az adományok' biztosítása' tekintetéből foglaltatván a' kötés levélbe, egyebekre nézve kirekesztve lennének, találandja egy kevéssé feszítettnek.

K. Horváth István.

(Vége következik.)

A' gályarab.

Magyar föld a' hazám
Oh égi gondolat!
Azon születtem én
Zsúpos födél alatt.

Érezni nem hideg,
Tökéletemre vas;
Fön úsztak képzetim,
Mint a' királyi sas.

Egy csillag tünt elő,
Velem bámulta sok:
Láttam szelid tüzét,
'S máskép' miként azok.

Vérrel sugározék;
Nyomában földi folt;
A' szűmimádta fény —
A' hit' világa volt.

A' vészthozott világ
Élénken ragyogott;
'S utána hány szemek
Könyben ragyogtak ott!

Rabúl kárhoztam én —
Örökre gályarab,
Hol zúgó tengeren
Halállal int a' hab.

Ah elmaradt a' nő —
Keblén függ magzatom;
Őket, a' fényt többé,
'S a' hont nem láthatom.

De látok szebb hazát,
Hol tartós a' tavasz;
Azon túl csillagot,
Az üdv' világa az!

Ott feltalál a' nő',
Meglátom gyermekem':
Ha nyílsz meg óh gyönyör'
Hazája énnekem.

Sárosy.

Egy jelenet korunkból.

Et ma naissance fut le premier de mes malheurs.

Rousseau.

Poncy grófné Nelli leányával az ablaknál ült; Blé ezredes a' grófnő' jegyese, előttök álla. — ‚Kérem Móricz — szóla Nelli, szemeivel szavait igazolva — tegyen már valaha eleget kiváncsiságunknak, 's olvassa fel regényét, mellyet az én életemből venni igére'.

„De én Nellim' olly igéretét bírom, mellynek az enyémet szükségkép meg kell előznie."

‚'S mi volna az?'

„A' kisasszony nekem szerelmét bizonyos és csalhatlan jelével akará tanusítni, — 's nekem okaim vannak azt bevárni."

‚Hallgasson ön, háladatlan ember....! nem vagyok-e jegyese? nem kap-e tőlem mindennap csókot, mellyet olly hévvel vesz, mint én szemérmem' daczára nyújtom?'

„Ha tudná Nelli, mi sok függ ennek valóságától! — de én szűnöm kétkedni, mert nagysád előttem van, 's mint mondá szeret, pedig mi egyéb kényszeríthetné Nellimet ezen vallomásra, mint szíve".

‚Most én is jó vagyok — szóla felugorva Nelli, borus arcza hirtelen örömre derülve — de most, úgy-e bár, elolvassa regényét?'

— Az ezredes még mindig határozatlan álla. Ő már túl élte azon kort, mellyben hasonló eszközökhez nyúlunk, hogy a' leányt erősben lánczoljuk le magunkhoz. Úgy látszék, mintha fontos ok tartóztatná, majd ismét ingerelné regénye' felolvasására. Végre zsebébe nyúlt 's egy iromány vont elő. — Nelli örömében felsikoltott; az ezredes széket vön 's olvasa.

‚Mielőtt elkezdené, mondja meg csak, az ujabb korból való-e?'

„Ez, kisasszony, egy férfi' szellemi élete!"

‚Férfi' szellemi élete? .... no, csak olvassa!'

„Gyermek valék — így íra egykori barátom — 's már akkor hév 's virgonczság által kitüntem többi társaim közűl; — ifju levék, 's még most is képzetemben van, menynyire megváltozott előttem e' szép világ. A' mint szeretheti ifjui kebel tárgyát szerelmének: úgy szeretém 's vonszódám a' világhoz, az emberiséghez. Nem volt senkim, a' ki agyamszülte eszméit kifejtette, nemesbítette volna; magány lön legkedvesebb társam, — 's én csakhamar a' legtúlzóbb ábrándozó levék. Ezentul mindent képzetemre bizék, ha kietlen jövendőm elkomorított, képzelődésem' szárnyain keresztül lebegtem minden akadályon 's én ott boldog valék. — Ifjuságom' delével azonban, habár tisztán nem gondolkodhatám, némi hiány érezteté velem mind inkább boldogságom' 's önelégedésem' nagy tökéletlenségét. Példa vezetett arra, mire zavart elmém képtelen vala tanítani. Igen! én kezdém érezni, hogy van 's áll viszony, melly a' legnemesb, legszentebb kötelék, melly valakit e' földhöz kapcsolhat, 's ez a' hazaszeretet. Képzelődésem itt már könnyíte rajtam, 's én felfogám, hogy egy társaság' boldogsága, fokonkénti haladása 's müvelődése feledteti aránylag ugyanazon társaságban lakozó egyesek' boldogtalanságát. Mert valljon én nem vagyok-e boldog, hogy egy örök egésznek boldogságában részt vehetek? — E' gondolat fölelevenített, de vizs-

gálódásom szinte kétségbeesésig vitt —: nekem nem vala hazám, mert én születésemmel kezdém meg balesetem' sorát...."

„Ez öntörténete?" kérdé Nelli.

„Érzi-e ezt valaki olly mélyen, mint én: nem vala hazám! A' nép' legaljasbika örülhet 's kevélykedik nemzete' haladásával 's előtte minden szikrája a' tehetőségnek láng, mi mellett melegedik; nekem hazátlannak nem vala szabad örülnöm. 'S ha gondolkodám és kérdém önmagamtól, mért van ez így, mért nincs nekem hazám; ha álmatlan éjjeleken át e' gondolat' furdalása nyugodni nem hagya, — 's én ráfelelni nem tudék: oh ekkor mondhatlan, ismeretlen érzet gyúladt fel keblemben, melly agyamat kiszárítá, 's tovább gondolkodni nem tudék. — — Majd keresém önfeleim' társaságát, — 's mit lelék? Csordát! melly elvakulva minden iránt, meghidegíteni akará bennem e' tűz-kebelt; melly káromlá a' teremtést, hogy őt tönkre juttatá, átkozá az emberiséget, melly büszke önérzetében, őket, embereket tapodja. Ha én ezen embereket máskép lelem, úgy a' mint azt képzetem sugalta, 's nem illy nyomorultan 's tehetetlen: akkor, jól érzem, én szinte olly nyomorulttá válok; de épen ezen nyomoruságban való letörpülés egyenesíte föl, 's adá öntudatom' vissza. — Én tanulni kezdék. Ujra felderült bennem a' remény, hizelgő álmaimmal, 's én izzadva fekvém le, hogy új erővel ébredjek. Egy év mult el, egyes esetekről, mint múló gyötrelmekről, említést sem akarok tenni — 's én próbatéteimet valék leteendő. Elfogódva léptem a' terembe ..... nem akarok egyebet mondani: én megbuktam. — — Még most is hallom azon kárörömet lehellő hahotát, melly kimentemet követé. Forró lázba esém, de ebből is kiépülék. Más uton keresém előmenetem', de visszautasíttatám, mert bélyeget ütött születésem arczomra..... Ekkor ütött ki a' franczia háború, 's hazámnak katonákat kelle előállítani. 'S én, ha érte élni nem tudék, halni felette buzgón eltökélém. Itt is társaim' gúnya valék, tiszteim ólálkodónak tekintének; én megvettetém....

A' grófné mind inkább halaványlön.

„Kínokról beszéljek? minek volna az. Embertársaim jól ismerik azokat, — sajnálnak, de röstek segíteni. — Egy csata' alkalmával elfogatám az ellenségtől, 's én e' balitélet nélküli nemzet közt olly boldognak érzém magam, millyennek az előtt soha sem; de ennek sem valék tagja; idegen, bujdosónak tekintém önmagam. Tehetlenségben nem akarván maradni, nálok állék szolgálatba, 's kettőztetett iparkodás és ügyekezet által 20 év után megtiszteltetésekben részesültem. Ekkor béke-idő levén, látogatni menék hazámat 's itt pillanték meg egy leányt, melly pillanattól fogva boldogtalanságom' feledém. Az ég jutalmazni kivána ennyi szenvedések után, 's leküldé angyalát. Egészen más emberré váltam. Lassanként hidegűlő keblem ismét lángola, 's én elszalasztott nem ismert ifjuságom' éldelém. Tudjátok-e, hogy szeret az ábrándozó? Minden mást feled; ő előtte nincs gát, esze mit sem javall, — lelke örvény 's ő maga testesült szerelem. Szerelme nem égető, mert ábrándjában azt hiszi, hogy szerettetik 's egyébre nem gondol, mást nem kiván; lelke nem féltékeny, mert mind ezen gyötrelmet képzelődése kizárja köréből. Igen! az ábrándozó végpontját akkor éri el', midőn valódilag szerettetik. Ezen egy valódiság előtte mindent valóvá varázsol. — 'S én szerettetém! — minek mondjuk, hogy a' természet szép, dicső, felséges: midőn a' legszebbet, legdicsőbbet, legfönségesbet nevezzük természetnek! — Összekelésünkben kedvesem' anyja is megegyezék. A' társaság együtt vala, tanuja leendő boldogságunknak. Csak egy hibázék, 's ez: anyám vala."

Az ezredes folytonos olvasásánál most felhagyott, 's kedvesére tekinte. Ez szótlan 's egykedvüleg hallgata. Most ujonnan olvasáshoz fogott.

„Most az ajtó nyílék — 's egy öregségtől meggörbedt nő vala a' küszöbön látható. A' társaság nevetni kezdé 's elménczsége' nyilat szórá a' zavarodott nőre, ki épen visszalépendő vala. Ekkor ugrám föl helyemből 's a' távozónak karjaiba omlám, 's őt anyának nevezém. A' társaság szem-meresztve néze rám, — mert a' nő, kit anyámnak nevezék, zsidónő vala....."

A' grófné, ki eddigelé nagy figyelemmel hallgata, az utósó szóknál összeborzadt, és sürgetőleg kéré az ezredest olvasása' felhagyására. — Az ezredes engedelmeskedék 's felálla.

„A' regénynek — úgymond rövid szünet után — még nincs vége, 's ha merem kérni, nagyságtok határozzák el kimenetét.“

‚Én is?‘ kérdé buszkén mosolygva Nelli.

„Nagysádat különösen érdekelheti. Képzelje magát a' leány' helyzetébe.“

‚Mi származásu vala a' nő?‘

„Származása nagysádéhoz hasonló!“

‚Tehát grófnő, 's ön engem kérdhet?‘

„Kegyed mást szeret 's azért nehéz az elhatározás; de képzeljen engem is hasonló helyzetben!“

‚Legyen a' mennyire lehetséges, — jóllehet nem tudom mire való faggatódzása!‘

„A' kisasszony engem forrón szeret, 's most megtudja, hogy én más anyától születtem, hogy engem őseim' vétkeiért, melly nem is vétek, az emberiség megtagadott —: szeretne-e azontúl is?“

‚Isten mentsen meg!‘

„De akkor előbb sem szeretett.“

‚De igen!‘

„'S most egyszerre ok nélkül szünik szeretni?“

‚Hogy szerethetnék zsidót, kitől iszonyodom.‘

„A' személytől nem iszonyodék, öt becsülé, mert arra érdemes vala, — 's most a' névtől retten viszsza?“

‚A' név utálatos személyt rejt.‘

„'S miért utálatos, midőn szerettetik, 's magát arra érdemesité. 'S a' természet vagy az emberiség tevé őket utálatossá? Bizonnyal ez utóbbi, kinek hozzá sem joga, sem felfogása nincs. Isten teremté őket úgy mint minket! úgy imádják öt mint mi.“

‚De azt csak megvallja, hogy romlott 's csalárd nép.‘

„Ez ellenvetés az egész ellen van 's nem az egy ellen, ki tiszta; de akarok erről is szólni. Tehát elfajult a' zsidó nemzet? Fájdalom igaz: ő hideg, érzéketlen minden iránt. De tudja-e nagysád, hogy e' népnek, melly mindenekből ki van zárva — nevelési elvében fekszik vadulni, hogy ön boldogtalanságát, semmiségét ne érezze. De én önnek szivéhez akarok szólni, 's nem akarok kérdéseket tenni, melyekre felelni nem tudna. Képzelje magát egy zsidó' helyzetébe, azéba, kinek történetét megkezdtem. Láttuk, hogy ő neki nem volt pillanatnyi boldogsága, nyugalma, mert e' nagy világban egy lelket nem ismert, mellyet magáénak mondhata; ki leginkább azért vala boldogtalan, mert érezni tanult 's szabad lelke nem hajolt meg a' vad szokásnak; — 's most ő egy lélekre talált, ki mindene, kinek részvevő keblébe először életében rakhatá le gondjait, hogy azokat örökre feledje: — e' pillanatot tőle elragadni, minden bizodalmat, emberszeretetet igy semmiért kitépni kebléből, nem volna-e az ég' haragját magára vonni?“

‚Lenne kereszténynyé!‘

„Kereszténynyé! Minek? Azon téj, melly táplált 's fölnevelt, sokkal édesebb nekem mint az idegen. 'S megátkozzam azt, hogy magamat boldogtalanitsam? — De feleljen Nellim! mit mondana, ha én is zsidó volnék?

‚Ön különös kezd lenni faggatódzásával, melly már untat; de hogy a' pörnek végét szakaszszuk, én őszintén megvallom, hogy én önre haragudnám, megvetném, 's boszum iszonyu nagy volna e' miatti szégyenemben, — de félre ez ijesztő képekkel!‘

„Tehát kegyed megtagadná szerelmét minden erőlködés nélkül?“

‚Minden esetre!‘

„Tudja meg tehát — végzé borzasztó hidegséggel az ezredes — hogy én ama zsidónő' gyermeke és zsidó vagyok!“

— Nelli ájultan rogya össze. — Az ezredes még egyszer ráveté szemeit — eltünt 's többé nem vala látható. —

Nagy Elek.

Egyveleg.

A' [német természetvizsgálók' gyülései évről évre népesebbekké lettek. Az egész intézet egyre látszó nevekedésben van. 1822ben az első gyülés Lipcsében volt. Csak 15 tagból álla; 1823-ban Halleban 34 tag volt jelen, 1824-ben Würzburgban 37, — 1825, Frankfurtban (a' moenus m.) 88, — 1826, Dresdában 115, — 1827, Münchenben 156, — 1828, Berlinben 458, köztök 195 berlini, — 1829, Heidelbergben 273, — 1830, Hamburgban 412, — (1831-ben a' cholera gátlá az összejövetelt.) 1832, Bécsben 462, köztök 226 bécsi, — 1833, Boroszlóban 273, — 1834, Stuttgartban 540, — 1835, Bonnban 484, — 1836, Jenában 370, — 1837, Prágában 373, és 1838ban Freiburgban 534, köztök 54 franczia és 72 schweizi. Azon kötelék, melly illyen módon a' legkülönbözőbb nemzetbeli férfiak által szövetik, csak a' legjobb hatásu lehet a' kölcsönös elismerés, szellemi buzditás és tudományos előmenetelre nézve.

Művészet.

Vasquez Károly gróf által készitett topographiai földabrosza Buda-Pest' városainak, mellynek három első metszetéről több bel- és külföldi lapok dicsérettel szólottak, végre teljesen elkészült. Az egész — mellyről szépnél 's dicséretesnél egyebet nem mondhatni — 6 nagy angol-regalra nyomott metszetből áll, mellyeknek kettejét igen választékos izlésü pompás czimlapok teszik, diszitvék Magyarország' minden megyéinek czimereikkel, valamint azon maecenásokéval is, kik a' művésznek ezen fáradhatlan buzgólkodással és a' legóhajtottabb sikerrel kivitt munkáját előfizetés által gyámolitották. Azon diszes nevek között, mellyeknek a' munka ajánltatott, csak kettőt látunk nem honit: a' luccai uralkodó herczegét t. i. 's Wurtenberg Sándor ő magasságáét; a' többi mind hazánk' nagyobb családainak ivadékai. A' más négy lap' közepét Pest' és Buda' városainak nagy pontossággal kivitt topographiai alaprajzai teszik, körözvék a' két város' regényesb vidékei, jelesb piaczai, utczái 's palotái' gyönyörü rajzaikkal. Érdekessé teszi e' körzetet még az is, hogy a' szép Pestnek, némelly még nem létező de már tervben levő jelesb épületei is már diszitik azt, u. m. a' nemzeti museum, a' javaslott harminczad, a' Józsefpiacz a' régi harminczad nélkül, az új Vodianer ház stb. Az egészről mondhatni, hogy fényes, és sok tekintetben érdekes munka, 's hogy a' müvészet-kedvellő honfiak, kik azt számukra megszerzendik, nemcsak egy igen honi érdekü munkát, hanem azon kivül még szobáiknak egy igen szép falét szerzendenek.

A' porosz, bajor és würtembergi királyok nagy kegyességgel fogadák e' kiadást, 's a' lelkes grófi fáradozásait fejedelmi ajándékokat kisérő kegyes kéziratikkal is jutalmazák. Most, mint halljuk, legfelsőbb intézkedés' következésében Pozsony és Linz' városait szándékozik hasonló végre felvenni, és közre bocsátani. Ohajtjuk, hogy ezen épen olly érdekes mint pompás kivitelü munka, melly itt Pesten, Kilián' könyvkereskedésében megrendelhető, teljes mértékben érdemlett méltányoltatásra találjon mind a' két magyar honban.

P. H. L.

Az Athenaeumból hetenként kétszer, ugymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy iv; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden egy iv. Ára a' kettőnek helyben kihordással, 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boritók alatt 5 ft. 48 kr. cp. Évnegyedenként is válthatni példányt 2 f. 30 és postán 3 ftot. Kiadó hivatal Pesten, Zöldfa utcza, 267. szám.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betüivel.

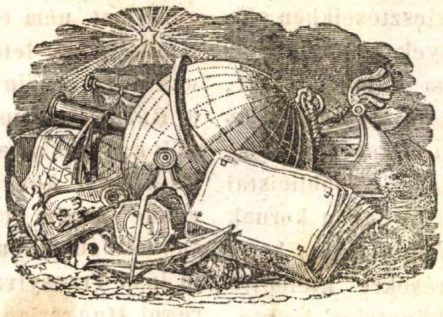

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

MÁSODIK ÉV.

Második félév. **Pest, december' 23. 1838.** **52. szám.**

Tartalom: Erdélyi szózat a' két magyar haza' egyesülése iránt. Vége (*K. Horváth István*). — Az aristocratiáról. Franciából (*Fábián Gábor*). — A' vén hegedüs (*Kazinczy Gábor*). — Egyveleg.

Erdélyi szózat

a' két magyar haza' egyesülése 's Magyarországnak a' Részekhez joga iránt.

(Vége.)

—

XV.

A' fennebbiekből észrevehetni, miképen a' leopoldi kötéslevél, melly a' mennyiben az ujabb törvények által meg nem változtatott, jelenleg a' fejedelemség' chartajának tekinthetik, kezdetben a' magyar király által, a' fejedelemség' függetlenségét biztosító védlevél gyanánt adatott, és a' rendek által is ugy fogadtatott el; ezt mutatják előszavai is, melylyekre rövidségnek okáért hivatkozott. (Szász syll. 67. l.) A' törvényeknek szentül fenntartása' tekintetéből nem adatott által a' kormány, a' még 1681ben megválasztott, de a' törvény által meghatározott 20. évi kort nem ért Apafinak, azalatt 18 pont állapíttatván meg. Arról, hogy Leopold a' kiskorú Apafi' fejedelemségének törvényességét tudta, 's őt jog szerint elmellőzni nem is akarta legyen. Kölcseyt meggyőzheti azon körülmény, miszerint Leopold Apafival később egyességre lépett. (Benkő Hist. Trans. 1. k. 314. l.) Valamint szintén következői is a' választási jogot mind addig elenyészettnek nem tekintették, míg az ünnepélyesen el nem töröltetett. (1744. 2. t. cz.) Nagyszombatban az angol és németalföldi hatalmasságok' közbenjáró biztosai előtt 1706ban felfedezett köz sérelmek' sorában sem az adatott fel sérelemül, miért nem csatoltatott a' fejedelemség Magyarországhoz? hanem a' 2dik pont szerinti közös követelésnek tárgya abban határozódott; hogy Erdély a' még akkor eltörölve nem volt választási jogával, ugy mint az előtt élhessen. (Pray Hist. Reg. Hung. 3. r. 435. l.) Itt legyen szabad azt kérdenem; valljon a' fejedelemség' egyes hatalmasainak tulajdonítható-e kirekesztőleg, hogy Erdély Magyarországgal nem egyesült, vagy pedig annak gyökerei mélyebben valának, hogy sem azokat ezuttal egy két szóval kiemelni lehessen? Igaz, hogy a' magas hivatal' férfiaitól sok függ, az is fájdalom igaz, hogy az önzés a' politicai életben nem ritkán főszerepet játszik; de mielőtt e' részben eldődeinket egy két adat után vádolnám vagy menteném, fontolóra kellene vennem azon korbelieknek viszonyait, küzdéseit. Megismérem azt is: miszerint az erdélyi rendek

által mind Erdélyt, mind pedig a' Részeket illetőleg I. Leopoldhozi felterjesztéseikben elősorolt okok között, némellyek a' publicistának szigorú birálatát ki nem állják; de azt, mikép a' fejedelemségnek az alkotmány és szerződések által biztosított állásáról lemondani nem kivántak, igazolják; a' publicistai pályán való járatlanság pedig azon kornak megengedhető. Valamint szintén az is, hogy I. Leopold azon felterjesztésekre kielégítő választ nem adott, nem a' követelés' helytelenségének, hanem a' török háború' kimenetelét váró politicának tulajdonítható; mit, ha e' lapok rövidséget nem parancsolnának, könnyű volna bebizonyítani. Különben is ugyan I. Leopold, a' ki 1693ban majus' 14dikén költ válaszának 12. és 19dik pontjai szerint a' Részeket Magyarország' tagjainak nyilvánította, Erdélyt a' Részek feletti hatóságból nemhogy kirekesztette volna, sőt ugyan 1693ban majus' 18dikán költ válaszában Maramarosra nézve azon utasítványok' követését rendelte, mellyek a' fejedelemség' főbb tisztjeinek adattak. (Szász syll. 159. 385. 387. 457. ll.) Következőleg a' Kölcsey által közlött azon kivonatból, miszerint I. Leopold az erdélyi rendek által kéretett, hogy a' maramarosi főispánságot másnak ne adná, hanem az ifju Apafinak, mint különben is Husztvár' birtokosának kezénél hagyná meg, erősséget nem vehetni annak megmutatására; miképen Erdély és a' Részek között a' kapcsolat', vagy is meghatározottabban szólva a' nemzeti fejedelmek' korában is különbség lett volna. Annyival is kevesebbé, mivel az A. C. 3. r. 43. t. és a' fejedelmi feltételek szerint a' főispánok a' Részekben szintugy mint Erdélyben minden megkülönböztetés nélkül és a' magyar királyok' befolyásán kivül tetettek az erdélyi fejedelmek által; 's miután a' felhozott törvények a' leopoldi kötéslevél' 3dik pontja szerint helyben hagyattak volna, I. Leopold a' példáúl felhozott esetben a' kötéslevél' 7dik pontja szerinti hatóságát tiszteletben tartólag kéretett. Valaminthogy későbben is, midőn t. i. a' magyarországi helytartótanács, az adó rendelkezési hatóságon túllépve, a' Részek felett tiszttételekbe 's egyebekbe is elegyedett volna, illy tételményei az 1725ben martius' 1ső napján költ királyi rendelés szerint nem helyeseltettek. I. Leopoldnak 1693ban majus' 14d. költ nyilatkozatára annyival is kevesebbé

lehet épiteni, mivel következőinek nyilatkozásai azt nem engedik. Ugyanis a' békének Karlovitzban lett megkötése után I. Leopoldnak következője I. József az erdélyi rendeknek a' Részekhezi jogát 1709ben october' 28dikán költ k. válaszában kérdésbe sem hozta, a' mint kitetszik a' következőkből: „Quod autem loca adhuc partim continuo partim vero saltem subinde rebellibus obnoxia spectat, sive illa in ipso Transylvaniae circulo, sive in partibus regni Hungariae alias ad transylvanicam jurisdictionem spectantia sint, utpote: etiam comitatus Szolnok mediocris, Zaránd, Kraszna et Maramaros, Districtusque Kővár, si armorum nostrorum vis eo pertingere poterit, in contributionis seriem in majus provinciae sublevamen pro nunc trahenda resolvimus.“ 1711b. apr.' 29dikén költ és 6dik Károly által megerősített szatmári egyezödésnek is 1-ső pontjában a' Részek Erdélyhez csatolva említettek. 'S ugyan VI-dik Károly által 1719ben apr.' 26dikán 259. sz. alatt a' Részeknek az ingyen só csupán csak Erdélyhez lett kebelesítésök' tekintetéből rendeltetett kiadatni.

Nem lehet tagadni, hogy a' leopoldi kötéslevélnek a' magyar király által a' magyar rendekkel közöltetni kellett volna; de nem a' fejedelemségen múlt el, miszerint az más több békekötésekkel együtt nem közöltetett. Hogy pedig Erdélynek arra joga volt lépni, annak Kölcsey által a' Váz. III. sz. megismerését magasztalom, 's reménylem, hogy azon elvet is, mellyből annak folyni kellett, t. i. a' függetlenség' elvét, bár nem az 1613diki szerződésnek hajolva, legalább ön megismerése alapjául elfogadandja; mivel a' municipalitási jog, akármint tiszteltessék is, kivált ha I. Mátyásnak felebb közlött 1463diki levelére gondolunk, abból alkudozási jog nem folyhat, az alkudozásokra béke' idejében kölcsönös, 's következve egyaránt független statusi viszony követeltetvén a' diplomaták által.

Erdély a' függetlenség' elvéről, mellyet nem szent István előtti időből, hanem a' kétfelé szakadás' kora utáni szerződésekből merít, annyival is kevesebbé mondhat le, mivel különben azon hajóból, mellyet a' Részekkel együtt ugyanazon egy időben ugyanazon egy áron bérlett ki, 's azóta nem ritkán szélvészes tengeren evezve közös erővel tartottak meg, elébb a' Részekre is kiterjesztett, most pedig csak Erdélyre meghagyott „auditis“, záradék-

nak némi változtatásával, feltétel és haladék nélkül elvileg szintugy mint a' Részek kirakható. Nem is lehet más vége olly alkudozásnak, mellyre nézve az alkudozó feleknek egyike a' másikának mindent megád, csak a' függetlenség' elvét nem. Már pedig bár menynyire meg legyen is az mutatva, hogy külhatalom volt legyen a' két testvért elválasztó közfal, csakugyan az: hogy a' közfal' leomlásával a' kisebb testvér a' keresve nem keresett osztály szerint nyiljába jutott, 's nemcsak 300 évi időmulásnál, hanem többszöri szerződéseknél fogva is biztosított jogairól, kiváltságairól, birodalmáról lemondott volna, megmutatva nincsen. Következve, hogyha a' törvényesen meghatározandó commassatio előtt azokhoz ragaszkodik, az emberi természettel nem ellenkezik, sőt a' renddel épen megegyezik. Az egyesülést sem hátráltatja, mert valamint csak durva hatalomnak lehetett a' két testvért egymástól elszakasztani, szintúgy csak erkölcsi erőtől, mellynek szabálya „suum cuique tribuere" várhatni a' viszonti egyesülést.

A' mi azon állítást illeti: hogy a' két testvérhaza a' leopoldi kötésnél fogva most is a' kölcsönös lakhatási szabadságon kivül egymástól szintolly távol lenne, mint az ozmánok' siralmas korában; fel sem teszem, miképen Kölcsey ne tudná a' két ország között törvény szerint létezett vámoknak, II-dik József általi eltörlését? Mi ha nem kielégítő is, a' gőz' korában nem megvetendő. Hajdan hegyek, folyók, tengerek voltak a' határok, 's fegyver a' törvény, korunkban nyelv, szokások, alkotmányok az elválasztó falak, 's törvény a' fegyver. Illy szempontokból a' két testvérhaza' hajdani és jelenkori viszonyai között parallelát vonva, észre fogjuk venni, miképen a' különérdekek' közfala lassanként enyészik, 's annál fogva a' multaknál szebb jövendőt reménylenünk lehet is kell is; a' nélkül hogy ábrándozóknak kiáltassunk. 'S hogyha a' közjóbani egyesülés olly hamar nem sikerül, mint azt egyesek ohajtják, épen azért, az egyesülés után annak birása biztosabb, mert a' lassankénti fejlődés által az egyesek' ohajtása az egésznek művévé válik. Egyébiránt, hogy a' leopoldi kötés által, az az előtti kölcsönös szerződések szerint kikötött azon elv, miszerint Erdély és a' Részek a' magyar koronától elidegeníthetlenek, meg-

nem sértetett; azon kötésnek Kölcsey által kivonatilag közlött szavait hivom bizonyságúl.

XVI.

A' magyar királyok mind esküjök, mind hitlevelök szerint az országot arról, hogy határait nemcsak megőrizni, hanem terjeszteni, a' visszafoglaltakat kebelesíteni fogják, biztosítani tartozván; tudva van, miképen a' visszafoglalt Részeknek kebelesítésök végett Magyarország több rendbeli t. czikkelyeket alkotott. Azonban, hogy Erdély és a' Részek a' visszafoglaltak' rendébe miért nem sorolhatók? a' szerződésekből kitetszik. Nem hódoltatás, hanem önkénytes szövetség' utján, nem is a' Részektől különválva, hanem azokkal együtt lépett a' fejedelemség a' közellenséget legyőző sergek' sorába; 's hogy a' szövetségnek eleget tett legyen, igazolják azon országos végzések, mellyek szerint a' csak pénzben és természtményekben a' karloviczi békéig adott segedelem több milliókra számítható. Következve, annak megmutatására, miképen a' magyarországi t. czikkelyek csak azután válhatnak a' fejedelemséget kötelező törvényekké, ha a' szerződések, hitlevelek által biztosított jogáról birodalmáról önkénytesen lemondva azokat elfogadja, mély okoskodás nem szükséges. Minthogy pedig több rendbeli jelesen az 1744beli 3dik az 1791beli 6dik t. czikkelyek nyilvanítják azt, hogy Magyarország' királyai egyszersmind Erdélynek fejedelmei, a' kiknek az 1791beli 3dik t. czikkely szerint nevökben letétetni szokott fejedelmi eskü ünnepélyesen biztosítja a' fejedelemséget igazainak fentartása felől; miután Erdélynek a' Részekkel együtt birása az örökösödési rendet meghatározó 1744beli 3dik, függetlensége az 1791beli 6dik t. czikkelyek által ünnepélyesen biztosítva vannak, nem szenved kétséget, miszerint az említett törvények által biztosított jogairól birodalmáról a' fejedelemség csak kölcsönös egyesség' utján mondhat le. Itélje meg már akárki, valljon a' fejedelemségtől a' Részek az egésznek $\frac{1}{10}$ része 101 □ mföldnyi birodalom, csaknem olly kiterjedésű mint a' luxemburgi herczegség, megegyezésén kivül elvétethetnek-e a' nélkül hogy az elésorolt törvények ne kiáltsanak?

Megengedem, hogy a' carolina resolutio Magyarországot nem elégítette ki; de meg-

jegyzem, miképen azt a' fejedelemségről még inkább lehetne állítani, midőn több törvényhatóságok a' felebb elésorolt szerződések' ellenére ugyan akkor tőle elszakasztattak. 1741b. majus' 16dikán kérte is legalább Zaránd' elvett részének, Arad, Zörény megyéknek, Karansebes, Lugos tartományoknak, mint a' töröktől közerővel visszafoglaltaknak a' fejedelemséghez leendő kapcsoltatásokat; de miután 1742ben julius' 20dikán költ k. válasz szerint az adatott volna értésére, hogy valamint Magyarországnak a' Részekhez követelt joga iránt az 1741beli 18dik t. czikkely szerint az erdélyiek' kihallgatása határoztatott, szintugy a' fejedelemségnek követelésére nézve is, a' magyarországiak kihallgatandók lennének, a' nélkül hogy jogáról lemondott volna, azóta lépést nem tett, annyival is kevesebbé, mivel az 1746ban december' 16dikán költ k. válasz szerint a' carolina resolutionak fentartása iránt a' felség változhatatlan akaratját kijelentette.

A' Részek 1790ben azon nyilatkozatokat, miszerint ők sem 1732ben, sem 1751ben ki hallgatva nem lettek volna, honnan meríttetek légyen, nem tudom: mert az azon korbeli adatok egyebet mondanak. Nem sorolom elé a' Részeknek Erdélyhezi visszakapcsoltatások végett 1690 után 1732ig költ és a' levéltárokban évenként 's számszerint feltalálható több rendbeli kéreményeit; legyen elég egyből, melly az 1732diki udvari biztosság irományai között olvasható, ezen kivonatot közölni: „Si ea quae puellae nubilae prose scilicet consortem eligendi libertas est. Supplicamus, ut in illo, quo comitatus hi a 180 annis continuis stamus, et in quo etiam tempore acquisitionis Transylvaniae a gloriosae memoriae Leopoldo Imperatore diplomatice confirmati sumus relinquamur." Megint az 1733beli februar' 26diki orszagos üles' jegyzőkönyvéből ezeket olvashatni: „Veniunt deputati comitatuum Szolnok mediocris, Kraszna et Kővár, aguntque humillimas gubernio grates pro nayata in puncto reapplicationis opera et gratia." 1751ben is a' felirásnak terve a' Részek' főtisztjeinek, birtokosainak és követeinek a' diaeta' ideje alatt tartott közgyülésökben készült meg, a' mikép ezt azon időbeli adat igazolja. Továbbá 1791ben a' Magyarországgal lehető egyesülés' tervét, melly a' jegyzőkönyv 235. l. olvasható és a' 438. l. szerint a'

felség által a' Magyarországgal tartandó közös tanácskozásra utasíttatott, együtt dolgozták ki. 1792ben pedig a' jegyzőkönyv 545. l. látható azon felirás' alkalmával, mellynek tartalma szerint a' fejedelemség a' Részekhez való jogáról le nem mondott, semminemű óvást nem tettek; jól tudván azt a' Részek, hogy a' közerővel állapított és megtartott fejedelemségnek igazait, együtt legelébb 1567ben letett 's azóta többszörösön megújított egyességi hit szerint, közösen fentartani kötelezetnek.

XVII.

1792. után a' Részek Erdélytől nemhogy elszakasztatni intéztettek volna; sőt az 18$^{1}/_{11}$ 1. t. javaslat szerint Krasznának Középszolnokkal, Kővárnak Belsőszolnokkal való egyesítésök határoztatván, azon javaslat 1818ban october' 30dikán költ k. válasz szerint helybenhagyatott. A' magyar rendeknek pedig 1802. 1827. 1830ban mind annyiszor válaszúl adatott, miképen a' Részek iránt Erdély' meghallgatásán kivül határozatot nem tehetni. Melly annyival is helyesebb vala: mivel ha szintén lehetne is azt állítani, hogy a' közuralkodó a' Részek feletti egyenetlenségnek, 's különösen az elegyes hatóságnak megszüntetése végett 1732. előtt meg lett volna kérve; de azon innen a' fejedelemség az 1732diki határozathoz 's kiváltképen a' szerződések által biztosított jogához állhatatosan ragaszkodott. E' szerint az 183%diki határozat nemcsak tartalmára, hanem módjára nézve is meglepő vala. Kivált, midőn a' Váz. I. szakaszában is megismertetett, hogy az 183%diki rendek a' Részek' ügyét tárgyazó felterjesztésökben némi változást tevőleg egy lépéssel tovább haladni kivántak. Ha egyesek között fenforgó tárgyakra nézve jog szerint követeltetik, miszerint senki meghallgattatlanúl meg ne ítéltessék; mennyivel inkább követelhetni ezen elvnek szoros követését két olly status között függő ügyben, mellyek bár az ugyanazon egy személyben; de különböző czimmel tisztelt uralkodó alatt egymással szoros kapcsolatban is állanak, azonban egymás alá rendelve nincsenek; a' mellyek épen azért mivel rendszerinti itélőszékek előtt az elégtételre egymást nem kényszeríthetik; kölcsönös követeléseiknek okait közölni kölcsönösen tartoznak; hogy azon láthatatlan hatalom, mellynek az erősek szintugy mint a' gyengék enge-

delmeskedni kénytelenek, az értelmet az igazságos követelésnek elismerésére, és az önkénytes engedményre birja.

Igenis, a' kölcsönös, egyszersmind törvényes igazság kivánja, hogy a' közegyetértés' útján költ szerződések kölcsönös egyességen kivül fel ne töressenek. Következve a' Részek, mellyek nem ideiglen, nem is a' legelső alkalommal lehető visszakapcsoltatások' feltétele alatt, hanem szintugy mint Erdély, örökösen vettettek a' fejedelemség alá, a' Leopoldi kötéslevélből pedig koránsem rekesztettek ki, a' fejedelemségtől, megegyezése' ellenére, el ne szakasztassanak. A' mellyeket a' kölcsönös alkudozás' utján eszközlendő egyesülés előtt annyival is kevesebbé lehet elszakasztani, mivel azok a' fejedelemségnek alkotásába, a' vallási és polgári viszonyok' elrendelésébe szintugy befolyván, mint Erdély, a' köz status' alapjának kiegészítői, mellynek akármelly részét helyéből nem lehet úgy mozdítani, hogy az egész meg ne rendüljön. Hogy pedig azt a' nagyobb testvér ne fájlalná, a' kisebb testvér fel nem teszi.

Berekesztőleg megemlítendő: hogy a' mult 183⅞diki országgyülés' alkalmával, a' fejedelemség az önkényhez szóló, 's akármelly igazságtalan hódoltatást megszentesíthető okokat mellőzve, a' Részekhez igazait a' felségnek, ugy is mint magyar királynak, ugy is mint nagy fejedelmének, felterjeszteni nem mulatta el; de azért, hogy függetlenségének elvét, a' Részek feletti jogát védi, koránsem kivánja magát a' koronától végképen elszakasztani, avvagy a' testvéri érzelmek' levetkezésével fiait épen idegen nemzetté alkotni, hanem, az egyenetlenség szülte viszontagságok által, több századok' lefolyása alatt elszigetelt külön statusi érdekeket, az egyesülés' aerájáig, azon elv szerint ohajtja vezéreltetni, melly az országoknak rendithetetlen alapja. **K. Horváth István.**

Az aristocratiáról.

Az aristocratia kétféle, u. m. születésbeli és észbeli aristocratia. A' pénz-aristocratiáról nem szólok; ennek nincs szerencséje magát megfészkelni, 's befolyással csak akkor bir, ha a' más kettővel el van elegyedve.

Minden nagy társaságok, mellyek e' mai napig létezték, kisebb nagyobb mértékben megalapitották magoknál egyik, vagy másik aristocratiát, sőt mondhatjuk, mind a' kettőt. Az észbeli osztályozat fenn volt már az aegyiptusiaknál 's indusoknál is a' kastok' függőleges körének belsejében. A' keresztény vallás állapitotta meg elsőben tisztán az észbeli osztályozást, nemcsak minden nemzetnek, hanem az egész catholicismusnak kebelében is; a' római egyház' clerusa ezen elv szerint szerkeztettetett. Ennek igy kelle lennie; e' társaság az istennek 's emberi nemnek egységét hitte; nála nem volt több isten egynél, ki az embereknek atyja, 's ki előtt a' születésbeli különbségek semmit nem nyomnak.

Az észbeli hierarchia mellett, minden nagy politicai rendeltetésü népeknek, mellyek tartós birodalmakat alkottak, volt születésbeli aristocratiájok; polgári és katonai patriciatusok.

Néhány régi népeknél a' patriciatus' állott minden szabad polgárokból, kik — egybehasonlítva — a' rabszolgáknál kisebb számmal birtak. Illyenek valának a' görögországi köztársaságok, mellyeknek politicai virágzása egyébiránt elég csekély volt. Illyenek valának az arábok, kiknél a' hivőkön alúl állottak a' rayák, keresztények és zsidók. Azon nemzetek, mellyek az európai polgárisodás' mérlegében legtöbbet nyomtak, különböző alkotással birtak; a' szabad polgárok felett volt még nálok egy örökös kiváltságu osztály. Illyen vala Róma; illyen Angolország; úgy szintén az islamismus' birodalma csak akkor lett állandóvá, midőn egy maroknyi török, mint egy kiváltságos kast az arábok' fölébe ült.

Megjegyzésre méltó, miképen a' földön feltűnt nagy társaságok közt az utolsó, vagy is ama' keresztény társaság, mellyben az észbeli aristocratia legelőször mutatta magát egész nagyságában, egyszersmind az első volt, hol a' születésbeli aristocratia legkitünőbb bélyeget öltött magára. A' Jáfettől származott sereg nép, melly ekkor jött vala, hogy a' polgárisodást tovább mozditsa, 's hogy annak saját inaiból inakat, saját lelkes akaratjából akaratot formáljon, éjszakról mély családi érzelmet hozott magával, mellyet átültetett a' politicába; igy teremtetett meg a' leg örökség szerintibb nemesség, melly csak va-

laha létezett. Eddig az örökség a' kastokban volt; a' németek a' megkülönböztetés-'s hivatalbeli örökséget a' család' keblében alapították meg, egyenes kikötésével az első szülöttségnek. A' mi, majd ugy szólván, csak kivétel volt a' királyi családok' kedvéért, azt ők minden családra rá alkalmaztatták. E' szerkezet ma is fenn áll még kisebb nagyobb változtatással, az európai statusok' nagyobb részénél. Még csak a' minap is olly elevenen mutatta az magát Angliában, mint valaha. Igaz, hogy itt az idők' szükségeihez képest átalakíttatott; rúgóssá 's hajlékonynyá vált; ölét az észbeli aristocratia' számára megnyitotta; 's gazdagságait és kiváltságait nem azért szentelte meg, hogy szeszélyeinek áldozzon, vagy szenvedélyeit hizlalja, hanem hogy maga körül egy roppant és jóltévő pártfogás' hálóját terjeszsze szét.

Márma erőszakos visszahatást tapasztalni az örökségbeli megkülönböztetések 's születési aristocratia ellen. A' nyugoti polgárisodás' birodalmának minden pontjain rések vannak lődözve a' feudalis eredetű aristocratián, itt a' democratia, amott a' polgárság, másutt ismét a' királyi hatalom által. Az ellene harczoló szövetségben a' moszka czárkezet fog az amerikai democratiával, 's franczia polgársággal, és a' brittaniai democratia O'Connel' személyében, szövetséges társa a' burkus királynak 's ausztriai császárnak.

A' keresztény vallás' teremtésről szóló tanja, melly istent úgy állítja előnkbe, mint ki a' lelkeket egy ládából szedi elő, a' nélkül, hogy az apa és anya, testökből gyermekeikébe egy porczikát is által szállítnának, magában foglalja a' születésbeli aristocratia' kárhoztatását; vagy is márma minden elmék, még azok is, mellyek a' keresztény hitnek legnagyobb ellenségei, a' nélkül, hogy tudnák, a' keresztény vallástól divatba hozott eszmékkel táplálják magokat. Midőn a' mai philosophia azt tanítja nekünk, hogy a' születés' vak története nem adhat jogot társasági megkülönböztetésekre: csak egy logicai következtetést húz a' Krisztustól előadott leczkékből; csak folytatja az egyházi atyák' tanításait, azon különbséggel, hogy ő vaktörténetnek nevezi azt, mit a' keresztény vallás gondviselésnek nevez.

Bármi legyen is a' vélemény a' születési aristocratiának mostani értéke felől: kénytelenek vagyunk elismerni, hogy az hajdan nagy szolgálatokat tett legyen az emberi nemnek. Hogy a' mai népek' historiájából ki ne menjünk, tagadhatatlan p. o. hogy a' feudalis alkotmány állította meg a' barbár csordákat. A' hűbéri rendszer nélkül örökké kavargottak volna azok Európa' földén, nemzetet nemzettel, családot családdal hozván összeütközésbe. E' rendszer által gyökeret vertek 's új társasági szerkezetet alapítottak. A' leglényegesb különbség, mellyet tehetni a' german, vagy normann népek, és Attila' bandái, vagy azok közt, mellyek később Dsingiskán' fiai alatt Európát elárasztották, abban áll, hogy amazok alapító ösztönnel birtak, mint azt feudalis találmányukkal megmutatták: emezek pedig abban szűkölködtek. Anglia roppant előmeneteleit főkép' aristocratiájának köszönheti.

Mind e' mellett is én a' régi időket vissza nem ohajtom; sőt ostobaságnak tartanám, ha valaki a' feudalitást újra alkotni, vagy az angol aristocratiát — még a' társaság' színéből rekrutázni szokott módjával is — nálunk másolni akarná; mert ezek olly hierarchiai formák, mellyek idejöket már lejárták.

(Franczióból.) **Fábián Gábor.**

A' vén hegedűs.

Bach Samuel könyváros után. *)

1.

Volt Párisban egy öreg férfiu, kit az egész világ láta. Haja nem vala ősz, de sárga, sárga és zöld, mint egy tengeristené. Átfutosa minden utczát egy kopott hegedűvel, min csak egy húr rezge már; 's e' húrt vakará mindig, hangvétel nélkül. Csak egy nóta hallatszék, de egy irtózatos nóta; 's ő, magas homlokkal 's kevély tekintettel, fönséggel lépdelé át a' tömeget. Néha ugrék, vagy futott, vagy valami idegenszerű elragadtatás

*) Illy egészen ismeretlen álnév alatt lépe föl egy pár év előtt Párisban egy új iró, kinek első munkáját (Il vivere) a' párisi közönség egy pár nap alatt elkapkodá. A' második kiadás, szerzőnek Théophile de Ferriéres nagyon ifju férfit neveze meg. Míg említett nagyobb munkájából néhány töredéket közlendenék: adom a' Gazette musicaleből egyik gyönyörű novelláját. K.

kapá meg, 's szavai' hangját hegedűje' rezgésébe elegyíté. Vén hegedűsnek hivták őt; szegény őrült vala. Egy nap gyermekek követék az utczán; ezen kor könyör nélküli; öltényét rángaták, szürke, eltépett, öltényét, haját kapkodák, hosszú sárga és zöld haját; az ősz folytatá útját és zenéjét ugrálva, tánczolva, dalolva, vakarta, a' nélkül, hogy rájok pillanta.

A' gyermekek mindig követék.

Meglökék; a' hegedű kihullt kezeiből, 's eltöredezett a' kövezeten. A' vén őrült megállt, egy perczig keresztbe veté karait, két köny szakadt le szemeiből, 's halva hullt össze.

Épen levegőt szíttam küszöbömön, midőn összerogyott. Hozzá futék, fölemeltem; szobámba vittem, levetköztetém; sót adék neki szagolni; orvost hivattam; ez megakará erét nyitni, de a' vér nem jött; nem vala többé reményünk. Bérkocsiba tétetém 's rongyaival a' Morguebe vittem.

Midőn épen vizsgálatimat tevém e' kis dráma fölött, lábaimnál egy selyem zacskót pillanték meg, fekete szalaggal. Fölemelni, nézni, 's megnyítni, első tettem vala. Hajat lelék ott, egy gyűrűt, 's összegyűrt papírt. Mind ennek rég ott kellett lenni. A' gyürűt rozsda lepé el, 's a' papírt néhány helyen egészen ismerhetlenné tevé az izzadság. A' betűk vöröseknek látszottak; az irás valódi macska- vagy patkány-karcz volt. Végre, hosszas fáradozás után, sükerült a' következőt fölfejteni.

2.

Jul. 1. 1803.

.... A' hegedűnek lelke van; kérdezzétek csak a' zeneszermüvészeket! Igen, a' hegedűnek lelke van. Ha dalol, hangja van, mint embernek, 's a' tónt meghosszíthatja, földagaszthatja, megkevesítheti, végetlen hatalommal, mert hangja szívből jő, mint az emberé. A' hegedűnek lelke van.

Alakja kecses, mint a' hattyúé. A' rezgő 's erőteljes lég megrengeti keblét, 's nyaka, olly vékony és hosszú, szerelemmel simúl a' müvész' ujai alatt: — imádlak hegedűm!

Mellyik föld az Európában, hol a' legszebb ég alatt legtöbbször hangoltatunk szerelemre? Az olasz föld az! Corelli, Tartini, Pugnani, Viotti, olasz nevek. A' hegedű biralmának a' szerelem' biralmával kell végződni.

3.

Jul. 5d.

.... November' 12dikén 1775. születtem. Huszonnyolcz évű vagyok: istenem, igen! — Atyám füszeráros volt, 's én öcsémmel a' rue-de-Bac' egykori szerzeteseihez jártam iskolába. Még emlékszem a' szentatyák' kis templomára, 's mint követé őket az orgona, ha fejér csuklyáikba énekeltek. E' dalok, ez orgona, magamon kivül ragadtak; gyakran olvadtam föl könyűimben, 's álmadozva tértem haza.

Öcsém semmit sem érte ezen exaltátiókból. Gyönyöre volt, ezüsttallérait pöngeni hallani szekrényében. Az iskolagyermekek' bizományosa lőn. Mandulát, fügét, czukorszereket lopdosa atyám' raktárából, 's mind ezt társainknak adogatta el, mintha maga vette volna. Így csakhamar egy kis pénzecskét gyüjte magának.

Egyszer szép napfényben ezred vonúla el útczánkon. A' dobverők peregtek; az őrnagy lépdelve ment nagy lován; puskák és szúronyok hullámzottak 's villogának, mint aczél gabnatár. A' hanga egyszerre Gluck' egy táborzenéjét harsogtatá. Főm felgyuladt. Követtem a' zenét; a' clarinette és hoboe hangos örömkaczajra zenditének; a' nagy dob' ütései után ugráltam; a' trombiták' harsogásánál magasban vivém fejemet, katonaarczot vevék föl, 's a' katonákra néztem. De a' kis fuvolák' suttogásánál összecsapkodám kezeimet.

Az ezredet egész a' laktanyáig kisértem. Az őrnagy észrevőn. Magához inte, fecsegni hagyott, 's természetességeim, mint gyermeki lelkesülésem tréfát csinálták neki.

Más nap' atyám' boltjába lépett.

— E' ficzkóból zenemüvésznek kell lenni — mondá —; én magamra vállalom. Gaviniés adjon neki órákat.

4.

Jul. 6d.

Két nappal később nem mentem többé a' rue-du-Bac' szerzeteseihez, 's nem hallám többé énekeiket az egyházban. Egy zenefüzet volt szemeim előtt, 's a' hangajeleket tanulám. Így készítteték belépésem a' muzsikai világba.

Bizony szép vala, ha újaimat a' hegedűn tartám bár martyrság volt rám nézve; minden idegen fölfeszűlve a' húrok a' húsba metsződtek; vonóm hangokat szűle, mik rán-

gások közt szöktettek föl. Genie kell, hogy jó hangászok lehessünk; de heroismus, ha jó hegedűjátszók akarunk lenni.

Napjaimat minden nemű studiumok fogák el: hangfokok, trillák, arpeggiak, vonások, staccatok stb.

Végre egy quartettet játszata velem Gaviniés. Soha sem feledem el, mit érzék akkor nap. Én játszám az első hegedűt, Gaviniés a' másodikat, Geminiani a' violát, 's Levasseur a' basst. Rousseau nem volt lelkesültebb Devin du Villageja' eléadásakor, midőn maga körül a' nőket, angyalhangokként, ezt hallá susogni: fölséges! bájoló! nincs benne hang nem a' szívhez szóló! Voltak perczek, hol meg akartam szűnni, hogy az accompagnement' mennyei harmoniáját halljam, melly alattam, melódiai tengerként hullámza, 's engem a' felszínen föltarta. A' quatuor irtóztató volt, de én el valék bódúlva. Csodadolgokat hallottam, mik után ma hasztalan vizsgálodnám.

A' jó őrnagy jelen vala e' hangversenyen. El volt ragadtatva talentumomtól, 's kis Gaviniésjának nevezé. Akará, hogy harmoniát tanúljak, 's Tartini' és Rameau' kezeibe adá.

5.

Jul. 8d.

1790ben hegedűs valék az Académie royale de Musiquenál, miről Jean Jacques Dictionnairejában kevés tisztelettel mondá: semmit sem akarok e' híres intézetről szólani, mint hogy az ország' és világ' minden academiái közt legtöbb lármát ez csinál.

Atyám meghalt. Öcsém vette át boltját. Az őrnagy védője lőn az egész családnak. Boltjegyünket a' királyczimer ékesíté. Öcsém Páris' legelső füszerárosai' egyike lőn. Néha meglátogattam, de ez rosz benyomást tőn rám. Mindig csak számműszert lelék benne. Egy sugárt, egy szikrát, semmit sem a' ballmellben. Szorosan tudá a' bors' és gyömbér' árát Bourbon' vagy Kalkuttában, de soha sem nézé a' napot, vagy a' csillagokat az égen. Ha lábamat ajtaja' küszöbére tevém, úgy tetszék nekem, mintha lágy légkörből jégfürdőbe lépnék. Szíves szavaim nem csalának ki belőle semmit, 's ha bűvös álmaimról beszéltem, azt kérdezé: mennyit szerzek naponként.

Azalatt Franczia országban nagy dolgok történtek; a' forradalom' piaczán nyaktiló alatt vérzett el a' vén aristocratia, de a' Pantheonban istenitették a' talentum és genie. Milliók zengék a' marseillei hymnust. Nem tudom, mi ember fölötti jelenet tűnt föl minden művészet' látkörén. A' zene ismét az ókor' egy istennője lőn, lábával a' földre lépe, 's ezredek hágtak fol belőle. A' hitet veté a' tömegek' keblébe; megindítá 's fólmagasztalá őket, 's a' kínok' és halál' megvetését tanítá.

Most értém meg Orpheus', Amphion' 's Tyrtaeus' nagy alakait. A' művészet megszűnt rám nézve a' henyék' mulatsága lenni; úgy tűnt föl nekem, mint az óidőben, mint a' középkorban, mint egy térítő, apostol.

6.

Jul. 9d.

A' zene a' varázsnok, ki a' lelket föl, magával ragadja, 's nagy vizsgálatok' egét föltárja előtte. Az ember, kit bű-pálczájával megillete, 's kinek könyűket ada, még befolyása' körét el nem hagyá, képtelen rosz vagy alacson tettre, 's képes minden arra, a' mi nagy és nemes.

Különben a' zene, miről szólok, nem az a' vásári mesterség, mi dalait az elegans és henye tömeg' elébe löki, hogy szép nőktől e' szavakat: gyönyörű! bájos! szívhez szól! kicsalja.

Ej, asszonyságaim, mi közöm nekem ahhoz, hogy az önöket mulattatja, hogy az önöknek örömet csinál! Muzsikám enyém; ő nem csaland szemeitekből könyűket, de homlokaitokat az egyház' kövére hajtandja, 's kényszerítend, hogy erszényeiteket a' nyomor' kezébe uritsétek, ki annak küszöbén térdel.

Isten az emberlelket a' teremtésbe központúl helyzé, mi felé a' világmindenség' minden élete hullámzik. Az ember a' kuldolgokra hat, de ezek is hatnak rá. Nyugodt, mezei természet, fris, zöld fű, átlátszó, a' naptól megvilágított víz, lovak és tehenek, gyepelők és ivók, a' duda' vagy az oboe' hangja, 's egy falusi egyház' messze harangozása: ez harmonia, melly a' lélek' háborgását lassanként megcsöndesítendi, míg egy vad, feldult természet, hegyes, eltépett szirtek, viharkorbácsolta erdők, sikoltó, duhödt tenger, eső, villám, fellegek, szél, a' léleknek erőt és röptet adandnak.

Igen! akarom, hogy a' zene egy világ legyen, 's harmoniái azokhoz hasonlítsanak, miket épen itt felhozék. Akarom, hogy neki a' maga dörgése, hullámtorlása, viharai, föltúrt hullámai, süvöltő erdői meglegyenek, 's hogy behasson az ember' szivébe, mint isten, teremtése' körének minden sugárain.

Kazinczy Gábor.

(Vége következik.)

Egyveleg.

— **Fulton' gőzhajói.** — Még harmincz év előtt chimaerának tartaték a' gőzhajó, melly most minden tengereket bekalandoz, 's Fulton, ki első törekvék e' szörnyet az emberi ész' igájába hajtani, jó ideig köz kinevetés' tárgya volt. Fulton, az ügyes és állhatatos férfiú Pennsylvania' tartományában született 's miután tervén hosszú ideig költött és dolgozott, diadalmasan látá csuloltatását tapsokra változni által. 1807ben több ezer néző előtt első próbáját tevé a' Hudson' vizen Ujyorknál. Egyik levelében, mellyet Willis e' munkájában közöl: „*American Scenery*", ezt irja: „Mivel alkalmam volt naponként ki- 's bejárni a' hajógyárhelybe, sokszor időztem ismeretlenül a' sokaság között, 's figyelék az észrevételekre, melylyek vállalatomat illeték, de egyetlen egy helybenhagyó vagy biztató szót sem hallottam, hanem mindenütt gúnyt és kinevettetést. A' nap elérkezék, mellyen a' próbát meg kelle tennem. Néhány barátomat hivtam meg a' hajóra; ezek nem tagadák meg kérésemet, de mind kedvetlenül tették mint jól láttam. Igen tudtam, hogy a' siker teljességgel nincs egészen biztosítva. A' gép új vala 's roszúl csinált; sok részt olly emberek készíték, kik illy munkához nem is értének. Azonfölül váratlan nehézségek is adhaták elő magokat. Mind csendesen és elcsüggedve voltak. Végre jel adaték 's a' hajó egy darabnyira tovább mozdult, de majd mozdulatlanúl állott. Mindenütt e' suttogást hallhatám: ‚Nem mondtam?' Fél órai türedelmet kértem, alá menék 's láttam, hogy a' hiba csak csekélység. Mindjárt kiigazittaték, 's a' hajó tovább ment; elhagyók Új-Yorkot 's elértünk Albanyba." A' nagy föladás meg lőn fejtve.

FIGYELMEZTETÉS! Kérjük tiszt. olvasóinkat rendeléseik' minél előbbi megujítására. Ezentúl az egész kiadás **szép fiumei velínen** készűl, mindazáltal ára, rajzokkal együtt, 5 ft. cp. marad, postán 5 ft. 48 kr. cp. (a' hét ftos előfizetés velín példányokra megszűnik.)

A' karácsoni ünnepek miatt kedden „FIGYELMEZŐ" nem jelenvén meg, az előre pótoltatott. Címe 's mutatója a' jövő héten adatik ki.

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betűivel.

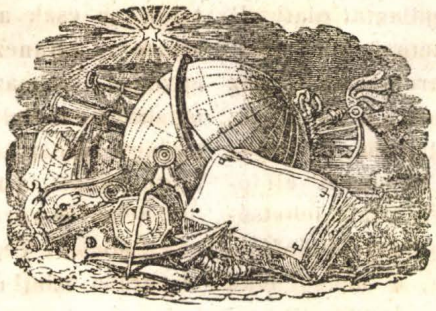

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

MÁSODIK ÉV.

Második félév. **Pest, december' 27. 1838.** **53. szám.**

Tartalom: Szükség és szabadság a' földi életben. Wachsmuth után *(Horváth Mihály)*.

Szükség és szabadság a' földi életben.

—

Természet- és történetirás olly viszonyban állanak egymással, mint a' szükség' és szabadság' országa; a' historiában tehát legvalódibb polgári joggal, legfőbb értékkel bir az, mi legtisztábban, legdúsabban leheli a' szabadság' szellemét; mindazáltal nincsenek e' két kör közti határok olly szigorúan kijelelve, hogy némi térek közösök ne maradnának, 's hogy egyik a' másiktól gyakran ne kölcsönözné és sajátítaná el azt, mi elevenítésül és termékenyítésül szolgálhat. Így a' szükség' bélyege a' historiában, mellyel ember és nép a' természet' műhelyéből kikerül, 's mit egészen soha sem tagadhatnak el, alapja 's folytonos társa a' szabadsag' cselekvéseinek, 's azon természeti föltételekre kell mindenek előtt is fordítani tekintetünket.

A' szükség' törvénye a' földi dolgok' országában régibb, mint a' szabadságnak az emberi észmunkálkodásban nyilatkozó uralkodása; mielőtt az ember volt, kelle lenni lakhelyének; 's midőn ebbe belép, függésbe esik az itt uralkodó törvényektől; úgy tekintendők ezek eredetiségök, állandóságok 's tartósságok miatt, mint egy fenék, mellyen alapszik, mintegy határ, mellyen belül forog csak a' szabadság. A' természet bizonyos mértékben ellenállhatatlan hatalmat gyakorol a' népek' teste és lelke fölött. Az ember, ezen kincse a' földi dolgoknak, származása-, növekedése- és enyészetében a' természet' törvényeinek van alá vetve, színére 's termetére annak rabja, minden leheletével 's érütésével neki hódol, és szíverének legbensőbb hullámzatiig függésben van annak befolyásától, cselekvényeinek minden irányaiban benn marad a' kültermészet' varázskörében. Nem képes annak átka alól kiszabadúlni, hanemha önválasztotta halál által; a' földi törvények alóli önkiszabadítás egygyé olvad a' földi lét' megsemmisítésével. Közvetítésére azon befolyásnak, mellyet a' természet az ember fölött gyakorol, fő műszerül szolgál az utólsónál az idegrendszer, amannál a' lég; azon érzékek által, mellyeknek közbejöttével az idegrendszer' működését nyilvánítja, a' külvilágra mintegy kiigazíttatik az emberi lélek 's fogékonnyá tétetik annak benyomásaira; a' lég, ezen e-

gyetlen elem által pedig, mellyben az ember élhet 's melly nélkül egy pillantat alatt elhal, gyakorolják a' természetnek többi állató részei is, mellyeknek kipárolgásaival amaz eltöltve van*), mindenek előtt pedig a' víz és tűz, az ember fölött hatalmokat; a' mozgás pedig, melly lelke a' természet' életének, kiváltképen a' légben és általa lehetséges. A' gőzkör' tulajdonságainak különféleségе, a' nedvesség' mértéke, a' meleg' foka stb., szóval az égalj benne foglaltatik, mi is azért a' régiektől és ujaktól a' népiség' (Volksthum) különféleségе' fő okának tartatik. A' hegyi lakosokat már Hippocrates, fürgéknek, munkásaknak, szemeseknek, tüzeseknek és szabad gondolkodásúaknak nevezi; Aristoteles a' mocsáros vidék' lakosait esetleneknek és butáknak találja; Montesquieu a' hideg égövi embereknek több erőt 's az iránt nagyobb bizodalmat tulajdonít, tehát nagyobb bátorságot is, továbbá az erőnek mélyebb öntudatát, tehát kevesebb boszúvágyat, magasabb vélekedést biztosságokról, tehát több nyiltságot, kevesebb gyanakodást, politicát és ravaszságot 's azon nyomos szót mondja ki, hogy az égövet az érzékenység' mértéke szerint lehetne meghatározni. Illy nemű tételeket Falconer egy áradozó, vizenyős tartalmú vastag könyvvé **) dolgozott ki. — Azonban a' három mozgékony elem' befolyásán kivül még a' földnek 's közvetve annak befolyása is tekintetbe veendő, mit eredetiképen sajátságos termékenysége által előhoz, vagy mi más anyaföldből átültettetvén, rajta tenyészik, nevezetesen tehát a' táplálék; az utóbbiaknál pedig ismét az égöv' befolyása az étel 's italbani hajlamra, például, az éjszak' lakosának szeszes italok iránti előszeretetére 's a' dél' tartományinak azok' éldeletébeni mértékletességére. Ez és hasonneműek is felhordattak a' régibb irományokban, legujabban pedig Bonstetten adott déli és éjszaki emberében egy rajzot, mellyben a' lett dologként jelenlevőkről helyes észrevételek találtatnak, de a' szabatosság' hiánya nyilvános azon tételekben, mellyek szinleg általánosaknak tartatnak, ámbár a' legtágabb értelemben csak az europaiakra, nevezetesen olaszokra, franciákra, németekre és scandinávokra alkalmazhatók. Miért is benne elég igazítandó foglaltatik. Bonstetten' könyvének gyönge oldala közös régibb irományokkal és állításokkal; 's nagy óvakodás szükséges az illy nemű észrevételeknek általános tételekké emelésében. Végül a' physicai elem is az emberben szint' úgy mint a' külső természetben nem a' magosabb teremtő erőnek szüleménye-e, 's nem kell-e a' természet' közvetett befolyása mellett annak közvetlen befolyását megismernünk? Tehát csak előre bocsátván, hogy a' következő tételek' mindegyike szenved némi kivételt, állíthatni azt, mikép azon emberek, kik sűrü, gőzterhelte mocsárléget szívnak be, közönségesen renyhék, hogy a' ködös idő komorságot szül, az ég' derült kéksége szivet emel 's a' végnélküli után sovárgást gerjeszt; mikép a' hideg a' testnek szilárdságot 's tömöttséget, a' léleknek pedig önbizodalmat 's meggondoltságot kölcsönöz; miként a' meleg az életszeszben gyors keringést, vidám életkedvet, heves föllázadást, buja buzgást szül; hogy éjszakon több ész és kedély találtatik, mint délen; amott mérsékelt és nyugott, itt pezsgő indulat 's emésztő szenvedély; ott nyilvános düh, hűség és kitartás, itt cseles boszúvágyó álnokság, ingatagság és hűtelenség; amott részegeskedés, itt ételben 's italbani mérséklet, uralkodó tünemények.

A' külső természetnek az ember fölött uralkodó törvénye mellett 's evvel részint ellentétben létezik egy másik, tudniillik a' szükségnek magában az ember' belső természetében gyökerező törvénye, melly a' nemzetségi bélyegnek bizonyos, belső csirából eredő állandóságában nyilatkozik. A' külső természet és emberi szabadság által okozott sokféle átváltozások közt még is ellentáll némelly néptörzseknél és nemzetiségeknél ezen gyökerő az égövi 's egyéb külső természeti befolyásoknak, 's a' nemzetségi tisztaság' gondos megőrzése mellett évezredeken át fenntartja magát. Például a' zsidóknak keleti arczalkata. Szinte kivíva van már, hogy az europaiak Afrikában, ha a' nemtenyésztés a' benszülöttekkeli összekeveredés nélkül történik, négerekké, kafferokká, hottentotákká soha sem

*) Kant phys. Geogr.: Valószínű, hogy minden, mi fejunk fölött megjelenik, egykor lábaink alatt létezett.

**) Remarks on the influence of climate, situation, nature, of country etc. 1781.

lesznek. Ellenben semmi által nem törlesztetik el könnyebben a' nemzetségi sajátiság, mint idegenekkeli házasság által. Ha tehát azon elv, mi szerint valamelly tartomány' külső természete határtalan 's ellenállhatatlan erővel hat a' honiakra 's idegenekre, és egy eredeti emberpárnak állítása, meg az emberi nem' különböző fajainak a' költözködések 's a' külső természet' különféle föltételeibe-jutás által okozott lassankénti származása egymást viszonylag fölteszik és támogatják, úgy azon észrevétel, mi szerint a' nemzetségi bélyeg némi mértékben nincs alá vetve a' külső természet' átváltoztatásainak, azon kérdésre vezet, ha nem bizonyos eredeti kölcsönös viszonyt, a' tartomány' természete 's a' benne született 's úgy szólván, vele összenőtt nemzetség — a' valóságos tartományfiak vagy autochton-ok — közt létezőt, kell-e állítanunk a' népek' alkata' 's gondolkodásmódja' alapföltételeül? Ez pedig aztán az emberi nemnek egynél több ősatyjára vezetne, 's talán egy kaukázi-, egy mongol-, egy aethiopira, talán még többre is. Azon tartományokban pedig, melyekbe többször telepedtek le idegenek, melyekben a' benszülöttekkeli nemzetségkeverés nem igen történt meg, a' természeti bélyegnek eredeti különbsége bizonyosan kitünendik a' honosak és bevándorlottak között. Hasonlóra mutat Kant' mondása, mi szerint az öröklött természeti népcharacter, úgy szólván, a' vérkeverésben alapszik, miért is ő az égöv' és föld' befolyásában nem nagy fontosságot helyez.

De meddig terjed a' természeti szükségnek ezen kettős határa; hol nyílik meg a' szabadság' országa? A' szükség' törvénye az ember- és népélet' minden jelenéseivel inkább vagy kevésbbé össze van kötve, 's ha bár annak kényszerítése csaknem minden irányban föltétetve 's közvetetté csinálva van is a' szabadság' hatása által, ez mindazáltal még is magán viseli a' természeti szükség' bélyegeit 's pedig még azon harczban is, mellyet ez ellen vív. Az emberi önkény' körétől legmesszebb esik a' test' alkata; a' haj, a' testi tulajdonságok' hasonneműsége a' növésben és tagzatban és bőrszinben, a' homlok', ajak' és orr' alkatában, például a' déleuropainak fekete, sűrü hajában, sötét szemében, szép fogaiban, a' spanyol czingárságában, az olasz orr' hajlottságában, a' dán szem' tenger-kékségében, az orosz száj' lapos környületében, stb. részint a' tartomány' természetének, részint azok' lakói nemzetségi származásának szüleménye. Azonban, miként a' chinaiaknál a' kis lábak emberi kényszerítés által okoztatnak, úgy a' nemesebb népeknél a' gymnasticának, mimicának, bőrápolásnak stb. nagy befolyása van a' test' alakulására. De a' természeti szükség a' szellemi tulajdonságokban is nyilatkozik, így a' spanyol' cholericus hevében, a' franczia' tüzes, pezsgő nemű felforrásában, mozgékonyságában, igényteli ösztönében társalkodás és külszin iránt, a' német' teli, mély kedélyében, a' britt' hideg komolyságában 's komor alaphajlamában, a' dán' élénk izgékonyságában búskomorság' keverékével, a' normann' egyszerűségében 's őszinteségében hajlammal 's merészséggel kalandokra a' tenger' hullámain, megfelelőleg tartománya' természetének, mellynek szivében szakadatlan eredeti hegyek gyökereznek, de a' partokba a' tenger messze benyúl, a' németalföldi' hidegvérű gondosságában fáradhatatlansággal az elemek elleni harczban 's kitartással a' műipar' űzésében, az olasz' buja, emésztő szenvedélyességében 's önzőleg kiszámító ravaszságában, a' török' komolyságában, hallgatagságában 's gyönyörre hajlamában. Így nyilvánítja magát a' természet-, nem pedig betanúlásnak kinyomása a' tagjártatásban, mi a' francziánál élénk, az olasznál fölösleges, a' németnél mérsékelt, a' brittnél még a' beszéd közti szájmozgásban is fukar, a' németalföldinél elnyomott. A' tulajdonképi szónyelv' körében pedig az öntudat' kifejlése előtt látjuk a' természet' hatalmát munkálkodni a' mechanicai hangadásban, 's akkor is, midőn a' beszélőben már szándék és önkény uralkodik, bizonyos természeti kényszerítést maradni fenn a' nyelvképzés' minden irányaiban. Önkény-e az, hogy az angol *th*-jét selypíti, hogy csak fél 's tompa hangzói vannak, hogy a' németben az éles *e*, az olaszban pedig az *a* és *o* emelkedik ki, hogy a' tót nyelv' szóejtései a' sziszegő hangokban gazdagok, a' spanyol nyelv 's a' németnek schweiz és tyrol' szóejtései torok-hangok által kijelelvék? Miként pedig a' nyelvek' támadási módjának eredeti kérdésében sem Süssmilch-hel nem tehetni föl egy köz-

vetlen isteni befolyást a' hang- és szóalakulásra, sem Bonboddoval általános öntudatot, szándéklatot és önkényt a' szavak' képzésében 's jelentésök' meghatározásában; szintúgy nem lehet meg nem ismerni a' nyelvképzés' haladásában a' szabadság' és kénytetés' keverékét. A' légnek befolyása a' tüdőre visszahat a' kiejtés' képzésére; hogy a' britt ajakit nem örömest nyitja föl, abból fejti ugyan meg 's csaknem igen is mesterkélten Falconer, hogy az angol a' hideg lég' befolyásától irtózik; de az is való, hogy az olasz csengő hang megfelel a' mell' kerekded alkotásának, mi által az épen annyira alkalmas az énekre, mint érzékeny az éjszaki zordon lég iránt, mint, például, Lablache bassistánál már a' bécsi légkörben is összeszoríttatva érzé magát. Nem kevésbbé figyelemre méltó a' víz' és táplálék' hatása a' nyelvképzésre. De ki tudná a' szóejtési kimondás' majdnem szeszélyes különbözéseit, például, a' németben a' *g*,' *st*, *sp*, *schm*, *schw*-et a' keménytől a' lágyig, a' vékonytól a' csemcsegőig természeti okaiknál fogva megfejteni? A' nyelvek' szellemi részében befolyása van a' természetnek az egyes szavak' jelképiségébe, a' közmondatok', szitkok', jeles mondások', kedvencz beszédmódok', képek' és hasonlatosságok' használatába, 's pedig épen ott, hol legtöbb önkény 's a' szabály és törvény iránt bizonyos gondatlanság látszik uralkodni, a' nyelvszokás' úgy nevezett szeszélyeiben (caprice), szegül az ész' törekvéseinek, törvényét hatóvá tenni, legelhatározóbban ellene a' természeti 's öntudat nélküli alakítás. Sőt még a' művészet' és tudomány' szüleményeiben is, hol az ember végtelenre és átalánosra törekszik, hol az eszmék' világában forog, fenntartandják fölötte jogukat a' külső természet és testi föltételek, 's olly módon hatandnak az erőre 's érettségre, a' rugalomra 's kitartásra, izlésre és kifejezésre, hogy annak a' személyes és népességi character' nyilvános jeleit adják. Midőn pedig az ember még is képes mintegy kilépni szellemi én-jéből, 's népiségi szokást és mesterkéltséget épen úgy ölteni magára, mintha azt öröklötte volna; igen, midőn még is képes a' szigorú kénytetésnek, mellyel őt éhség és szomjuság, fáradság, hőség és fagy szorongatja, bámulandó foganattal daczolni 's akaratjával az elemeket megfékezni: akkor nyilván kitünik, hogy a' földi dolgokban nem úgy vaktából tüződik le a' szükség és szabadság közti határ, hanem hogy azon isteni szellem, ki az embert képmásául teremté, 's kinek kinyomozhatatlan végzete szerint nyerte a' természetbeni élet és mozgás, harcz és egyesülés, haladás és hanyatlás saját utasítását, a' szükség' vak törvényének nem kevesebbé ellene állította, mint alá vetette az emberi ész' világát; hogy az ember, ki a' földitől van elfogúlva, épen a' földi ellen harczoljon; és hogy neki egy jeles diadal van föladva, a' tökélyesült emberiségben kivívandó. Az ember a' természet' urától nem csak képességet vőn a' szükség törvényeit kinyomozni, ő az akarat' szabadságával is ellátva van, melly nélkül a' földi világ' örök rendezőjének és szemlélőjének nem mondhatna méltó dicséretet; ezen nemes tulajdonság által képes ő magának czélt kitűzni 's az eszközöket annak megközelítésére kiválasztani 's a' természetnek, mellytől százfélekép átkerítve 's körülfonva van, törvényeket szabni, vagy változhatatlan parancsait hasznára fordítani, és, míg hatalma hiányzik, annak nyűgét szétszakasztani, a' vak engedelmesség' bilincseit még is képes föloldani 's a' kemény rabszíjból gyöngéd köteléket teremteni; ő a' természetteli harczban csodához hasonló erőket fejt ki, mellyeket magától a' természettől csikar ki; ő ezen nemes eszköz — a' szabad akarat — által magasra emelkedik ismeretben és hatalomban, alkotja a' szabadság' műveit a' természetben, kicsalja ennek gyümölcseit, fölékesíti 's kényszeríti őt magának nyájas készséggel szolgálni, 's azon zordon törvényt, mellyet az fölötte gyakorolni képes, a' művelés által termékenyített öléből származó adományok' bőséges nyujtása által megenyhíteni.

Azonban, ezen kettős törzs' sarjadékainak elágazása, a' föltételek' viszonyossága nem minden népnél és népfajnál vagyon kifejlődve. Közép-ásia és Közép-afrika népeinél annyira uralkodik a' természet' szüksége, hogy azok egy félöntudatú megszokott életben elfogúlva, majdnem egyedül az ethnographiának szolgálnak tárgyúl. Számos népeknek nincsen historiája, mert a' szabadság' uralkodása nálok még nem érett meg. A' nagy barbar országok tömegök által talán magokra vonhatják a' történet' tekintetét; de ha ez nálok honosúlni akar, akkor a' kényuraság tüstént zárait 's rekeszeit tolja elébe 's a' történetirást kiköltözködni kényszeríti. Mit pedig ez látni kiván, az nem egynémi népleirási körülmény, mellyet a' természet' szüksége lebilincselt, hanem élet és mozgás, akarat és cselekvés, alkotás és képzés, átváltozás és tökéletesbülés, ezt csak Europa 's némi részeiben Amerika nyujtja, mellyekek történeteiben az emberi szabadság' uralkodása leghatározottabban kinyomva vagyon. (Wachsmuth ut.)

Horváth Mihály.

Az Athenaeumból hetenként kétszer, ugymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy ív; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden egy ív. Ara a' kettőnek helyben kihordással, 5 ft. cp.; postán, nyomtatott borítók alatt 5 ft. 48 kr. cp. Évnegyedenként is válthatni példányt 2 f 30 és postán 3 ftos. Kiadó hivatal Pesten, Zöldfa utcza, 267. szám.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betüivel.

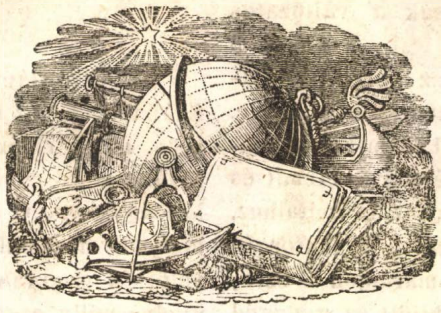

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

MÁSODIK ÉV.

Második félév. **Pest, december' 30. 1838.** **51. szám.**

Tartalom: Intés *(Zámory)*. — Új évkor *(Spetykó Gáspár)*. — A' vén hegedüs. Vége *(Kazinczy Gábor)*. — Magyar játékszíni krónika *(V.)*. — Mutató az Athenaeum' 2d. félévéhez.

Intés.

A' figyermek' lelkében szép ideálok nyugosznak, mellyek egykor vele lesznek felserdülendők. A' gyermek lássa mint sínlődnek az emberek gyengeségben, apróságokban, élhetetlenségben. Az ő philosophusai 's még inkább történetirói előadás és eredmények által mutassák meg neki, hogy a' világ' kezdetétől így volt. Utálja ő meg az alacsony napi munkát; csak egyet számítson, a' tehetséget a' jóra, melly rendszerint hiányozni szokott. Lássa miként forgatja az magát az emberiség' három gonoszai között. Ismerje meg a' gyengeséget a' maga szülötteivel: a' szenvedélylyel és következetlenséggel, önzéssel és roszasággal. Lássa és érezze mint ragadják ezek meg a' szívet és akaratot, mint férfiatlanítják, bénítják és mérgezik meg azokat. Erősen emelkedjék a' leendő ifjúban az eltökélés: a' Furiáknak nem engedelmeskedni, sőt inkább magán, és, erejénél fogva, a' segélyre szorult sokaságon, uralkodni. A' szegény gyengélkedőknek parancsoló kell, 's csak az érdemli ezen gazdag nemes szerepet, kinek aczélzott melléről a' hatalom' hizelgése ártalom nélkül lepattog.

Hogy a' jóért uralkodhassék, legyen előbb magának ura. Magának szilárd elveket szabván, ne fussa rettegve a' kisérteteket, sőt álljon nekik szemközt, mint egy nemes férfiú szokott valamelly csábító nőszemélynek, csendes, hideg megvetéssel. Ne hija fel őket soha, de tudjon velök, ha kell, harczolni. Minden szükségeit müvelődésére fordítsa, izleljen minden örömet, de gyakorolja is magát legkedvesebb élveinek magától megvonásában, megsemmitésében, épen azért, mert azok neki legkedvesbek. Így fegyverkezzék fel nemes daczczal az emberek' ármányai és a' sors' csínyai ellen, küzdjön ki magának egy önuralkodást, melly erőssé tegye, szükség' esetében mosolyogva ölelni meg azon vérpadot, mellyről csak fej nélkül fog ismét leszállhatni. Kinek bátorsága van a' sorssal küzdeni, az az embereknek született királya. Mit a' vad babonaság ördögnek tulajdonít, a' philosophus azt a' sors' nyakába hárítja, a' valódi bölcs pedig csak magát okozza érette.

Hasonló szilárdsággal gyakorolja fejét. Ne nyugodjék, meddig fenékig nem lát; uralkodjék saját eszméin a' legkisebb sejtésekig. Tegye alkalmassá fejét, mind azt teljesíteni,

mit tőle kiván. Legyen kérlelhetelen saját ereje iránt, és pihenést csak a' változatos munkásságban keressen.

Mint szigorú fenyítékhez korán szoktatott gyermek, engedelmeskedjék neki szíve. Az érzés' hatalma, ha fejtől nem korlátoltatik, a' legnagyobb gyengeségekre vetemít és romláshoz viszen, hasonlólag az erős italhoz, melly mértek felett használtatva a' tántorgót mélységbe ragadja. Tiszta maradjon a' szív, mint a' természet' kezéből kijött és gyengéd aggodalommal ügyeljen tisztaságára. Romlatlan érzés' derült örömei kisérjék életét. Érezze micsoda égi sugárt vet az, szellemre, létre és cselekvő erőre; és féltékeny semmire se legyen csupán szívére. Soha se legyen, mint az életben olly sokszor történik, szíve gyáva, melly nagy zajt üt, titkon pedig árnyékától is remeg. Ne legyen az egésznek romboló despotája, melly szép súlyegyenét elveszté. Szív, szellem és akarat közötti egyesség alkot egyedűl szilárd erkölcsiséget. Csak így nem fog a' szenvedély a' rény ellen lázadni, így nem a' vak érzés a' kötelesség és értelem' útjáról elcsábítani őt. Csak így marad meg az észnek azon nemes uradalma, melly őt illeti, így marad az ember a' maga legdrágább vagyonaira nézve változatlanúl megállapodva becsének öntudatában. Szív és lélek harczban hasonlók a' békétlen házasokhoz; ha mindkettő egyetértésben van, akkor éldeli a' férfiu (a' szellem) szemrehányás és függés nélkűl, azon édes örömeket, mellyeket neki a' gyönge (a' nő szív) készít.

Zámory.

Ujévkor.

Ujév! te nagy
Titokrejtő korány,
Melly születél
Mult évek' alkonyán,

Fedd fel nekem
Szivednek fátyolát,
Ha áldni jösz,
Vagy verni a' hazát?

Hogy háladalt
Rebegjek jöttödért,
Vagy kérjelek
Szelídülésedért.

Spetykó Gáspár.

A' vén hegedűs.

(Vége.)

7.

Jul. 10d.

Ezek valának álmaim, foglalkodásim. Szánakozám az opera buffa' nyomorú dalocskáin, mik körűlem csicsergének. Új fejtéseket kivántam a' contraponttól, 's új combinatiokat ügyekeztem lelni a' műszereknek. Érzém, hogy a' harmonia' Musája még bölcsejében volt, 's gyakran elszomorodám, ha láttam, nyelve milly szegény és kisszerű, azon ideal mellett, mellyről álmadoztam.

Öcsém épen úgy láta dolgokat a' forradalomban, csakhogy nem épen azokat, miket én.

Az őrnagy, ki mindkettőnket gazdaggá tőn, őt pénzzel, engem azon kevéssel, mit tudék, egyszer meglátogatta őt. Aranya volt, sok aranya. El akará Franciaországot hagyni. Kérte öcsémet, vegye ügyelete alá gazdagságát. Öcsém méregeté a' pénzt, megszámolta, gondosan elcsuká, 's bucsút monda a' jó őrnagynak. Aztán a' vérbirósághoz ment, 's föladá. Az őrnagy lefejeztetett. Végre rám szökelt, 's én átkot mondék bakóira. Nem tudtam, hogy testvérem köztök vala; csak később értesíttetém róla. Öcsém megtartá a' pénzt, mi rá bizatott. Az őrnagy' birtokai „nationalement" eladattak; ő megvevé egy vajaskenyérért. Az assignáták' kora volt az; a' készpénz nagy becsű vala; öcsém azt, mit lopott, használni tudá. Gabonára 's éhhalálra kereskedett. Táborszállító lőn. Kenyér és csizma nélkűl hagyta a' katonákat, 's a' köztársaság úgy fizette, mintha mindkettőt adott volna. Két dolog közűl egyet érdemlett: vérfát vagy milliókat. Milliókat nyert; úgy ment az akkor!

8.

Jul. 11d.

Én most a' legjobb hegedűjátszó valék Franciaországban. Ha egy hangversenyben megjelentem, mindenki reszkete csodálkozás miatt. Egy estve hangversenyt játszám Viottitól; átmentem a' teremen, magasztalás' szavaitól kisértetve, mikkel adózni mindenki kötelezettnek hitte magát. És egy ifju lányt vevék észre, engem hallgatva szemlélőt, mennyei ártatlanság' 's elragadtatás' megmagyarázhatlan kifejezésével. Halvány volt; hajfürtei alatt két nagy szempár éle; antikszerűleg redőzött öltönye Diana' társnéja, vagy Apollo-papnője' tekintetét adá neki.

Sokat beszéltek az első benyomás ellen. Gabriele tüstént csodálkozással tölte el, 's csakhamar érzém, hogy nem élhetek a' nélkül, hogy lássam.

Nevét tudakozám. Egy kereskedéstől visszavonúlt dús lókalmár' lánya volt ő. Sem szegény, sem gazdag; kecses, 's én őrűlten szerelmes belé.

Többször láttam társaságban. Beszéltem vele. Tudtam, hogy pianot játszik. Engedelmét kértem, kisérhessem; 's ő megadá. Gyakran meglátogatám; atyját az, úgy látszék, boldoggá tevé egyszerre 's kevélylyé; mert akkor azt hivék, hogy a' müvészet nemességi oklevél, nem pedig átka a' pariának.

Bizonyos, hogy a' müvészek minden időben kiválasztattak a' közönséges életből. Úgy látszik, hogy az alsóbb rendű osztály, mit bár befüstölnek és imádnak, mert mulattat, de kihez szerényérzelem nélkül sem házasság, sem rokonság által nem közelednének.

A' franczia forradalom, mi a' születés' minden elsőségeit kiegyenlíté, a' helyett a' talentum' aristocratiáját emelé a' társaság fölébe. Vestris, a' tánczos, Garat, az énekes, mint hatalom hatalommal, alkudozának a' kor' egyéb nagyságaival. Lé diou dé la dance kezét nyujtá a' had' isteneinek, kik Európát réműletbe tevék, 's a' köztársaság' e' gigasi aristocratái megérték egymást.

És így hát én nem hegedűjátszó, nem muzsikus voltam imádottamnak és atyjának; a' genie' férfia valék, a' gondolat' nemese, 's e' czím alatt büszkeséggel fogadának.

9.

Jul. 12d.

Ha egyedűl valék Gabrielelel, hallgata violín és piano; ajkainkkal isteni zenét beszélénk, mert azt mondánk egymásnak, mit akkor mondunk, ha szeretünk; ő kitalálta, hogy szeretem.

E' tájban esett a' versaillesi híres estély. Az első rendű párisi müvészek lakomát adának a' három consulnak 's a' köztársaság' ministereinek. Nem irandom le ez ünnepélyt, melly minden nagy polgárainkat egyesíté, 's miről minden hírlapok beszéltek. Bonaparte tábornagy udvarisan nyujtá kezét Contat kisasszonynak, Combacères úr Devienne kisasszonynak, 's Lebrun úr Mezeray kisasszonynak.

Én jókor haza mentem, 's az estet istennőm' atyjánál töltém. Ugy fogadtatám, mint Jupiter Philemonnál. Leírtam az ünnepélyt. A' lány' szemei tisztelettel telve függének rajtam; úgy tetszék, hogy a' consuli bibor megfesté ruháimat.

Udvarlék a' lánynak. Házasságról beszéltem. Az atya végetlen boldog vala. Gabriele kimondhatlan kecscsel szögzé le szemeit. Melle emelkedék tunicája alatt, 's szép nyaka, olly hosszu és olly fehér, szeliden hajlék le, mint hattyué. Egy gyűrűt, 's a' legszebb barna hajfürtök' egyikét vivém haza magammal.

10.

Jul. 13d.

Néhány nappal később a' külügyek' ministere, Talleyrand polgár, az első consulnak bált ada. Meghivatám; a' bál pompas volt. A' Hotel-Gallifet' mind azon teremei gyertyákban 's gyémántokban sugározának. Csodált szépségeink, Tallien polgárnő, Hamelin polgárnő, az elegans tánczos Trenis, az isteni tánczos Vestris, 's ezer mások, 's öcsém az ezerek közt, tündérek' és geniekként csillogának az Ezer-egy-éj' egy palotájában.

Midőn asztalhoz akaránk ülni, a' diou dé la dance, ki addig minden vendégtől királyúl nézeték, kezét Tallien polgárnőnek nyujtá, az evőterembe vezetendő. De akkor Talleyrand polgár közeledék, 's mondá, hogy a' müvészek' számára asztal egy más teremben készítteték. Vestris kövéválva maradt; öcsém kezét nyujtá a' polgárnőnek, 's én Vestrist a' pariak' asztalához követém.

A' lapok sokat beszéltek ez esetről. Nagyobb részök dicséré Talleyrand urat, hogy ügyekezék a' társaságot végre ismét visszavezetni az illendő' érzetéhez; mások élénken megtámadák; hasztalan vala tehát, mondák, hogy forradalmat csináltak egyenlőség 's rokonságért. Becsületessé engedjük lenni a' bakó' fiát, de anathemáját a' genie' férfiainak fejére viszszük át.

11.

Jul. 14d.

Más reggel meglátogatám imádottam' atyját; hidegen fogadott. Talleyrand' polgár' aristocratai visszahatása a' minister' udvaráből az egykori lókalmár' házaig hatott.

A' lány belépe, elpirúlt, leszögzé szemeit, zavartnak látszék, tetteté, mintha házasságunkrai czélzásimat nem értené, 's közönyös dolgokról hideg 's kénytetett udvariasággal beszélt. Mentem, a' halállal szívemben.

Őrült levelet irtam neki, mellyben emlékeztetém, a' mit nekem mondott, ajándékozott és esküvék, a' mi hosszu szerelmi fecsegéseinkre, gyűrűjére, hajára, házassági föltételeinkre, 's azon szíves fogadtatásra, mellyel atyja ajánlatimat vevé.

Nem kaptam választ.

Meg akarám látogatni; mondák: kiment;' kétszer, háromszor jöttem ismét; végre atyját lelém.

— Uram, mondá ő, ön izetlen agyrémekkel tölté el fejét. Ön szerelmet vélt ott látni, hol nem volt egyéb, gyermeki lelkesülésnél ön' talentuma iránt. Lányom nem lehet öné, uram; más czélaim vannak vele, 's ő maga....

Nem tartóztathatám magam' tovább. Mindent szemére lobbanték, mit nekem a' versaillesi lakoma' napján mondott. Dühös valék, sírtam; nem tudom, mit mindent beszéltem; csak arra emlékszem, hogy e' szavaknál: „Lányom nem arra való, hogy hegedűjátszó' neje legyen", az ajtót bezárta utánam.

Két hónap mulva e' lány egy harisnyakalmár' neje lőn.

És valóban, nem tudom, ha szegénységem miatt monda-e le rólam; mert hegedűm annyit hoza be, mint szerencsés vágytársam' kereskedése. De lókalmárom balházasságot (mesalliance) vélt volna kötni, ha lányát egy művésznek adta volna; így megtartá czímere' becsületét, kezét egy harisnya- 's hálósipka-kalmárnak adván.

Azon hónapban történt öcsém' házassága D. kisasszony', marquis de D. lánya', 's az örnagy' unokahugával.

12.

Jul. 15d.

Oh, kétségbeesés! Két testvérek' egyike meglopja atyját, társait, elgyilkolja jótevőjét, megrabolja a' köztársaságot, 's érdemesnek tartatik egy hajdani marquis' lányának kezére; a' másik éjt és napot szellemi erőködések közt tölt, lelkét nemes reményekkel 's magas gondolatokkal éleszti, kora' legnagyobb művészei' egyike lesz, 's még arra sem méltó, hogy egy kalmár' vágytársa legyen.

És még is azon egy vér foly ereikben, és még is épen most hullanak le az előjogok' verőczéi. Tehát nem a' születés teszi többé a' pariát, de az életmód. Vagy tán azzal vívják ki a' lovagsarkantyúkat, miért azelőtt akasztófára jutának, és genie 's művészet elaljasit? Szép volt és fényes, nemes családból eredni, de ti, kik istálóból jövétek, hogy palotában lakjatok, ti, kik mozsárütőkkel, 's vakaló-kanalakkal vitézkedtetek, mondjátok meg nekem, honnan ered gögötök?

Megszűnöm... Érzem, hogy fejem zajongni kezd. Szeretlek, Gabriele! ... De ah, én hegedűjátszó vagyok!....

13.

Ezek valának a' panaszok, miket szegény öregem' tárczácskájában lelék. Szemeid elébe teszem, barátságos olvasó, magyarázatok nélkül; te azokat olly jól megteheted, mint engedelmes szolgád.

Kazinczy Gábor.

Magyar játékszíni krónika.

Dec. 13. Fiatal házasok.

Dec. 14. Enzersdorfi postalegény.

Dec. 15. Pókaiak.

Dec. 16. Arany király.

Dec. 17. Caligula. Helyenként talán jobb volt az előadás, mint az először, de épen olly kevéssé pontos, összevágó, mint az; pedig az illy sokszerű, sok, de szorosan összetartozó részű münél az okvetetlen megkivántatik. Lepidus' szerepében László helyett most az ifjabb Egressy lépett fel; de ezt nem találjuk jó változtatásnak. László többnyire mindent modorral ád, 's szónyujtása, éneklése még gyakran visszatér; de egy megbecsülhetlen tulajdona van: rendkivüli szorgalom 's rendithetlen jó kedv és készség akármi szerephez 's az, hogy a' mit játszik, van ereje kiemelni 's ha nem mindig érdekessé, legalább némileg figyelem-gerjesztővé tenni. Ezekhez képest Lepidus Lászlótól legalább volt valami, ha nem egészen az is, a' minek lennie kelle, Egressy Benjamintól árnyék. Ez ifju színészünk mindig az édest, a' kellemest akarja játszani (maga helyén ez is jó) 's hangjának lelkiismeretesen őrzött lágydadsága daczolni látszik minden férfiasabb határozat' vagy épen harag' kifejezésével: ő akkor is szelid, mikor haragosnak kellene lennie. Ha, mint véljük, tán hangja' fiatalságát akarja sokáig megtartani, csak azt jegyezzük meg, hogy a' hangnak nemcsak magasságára, de mélységére is van szükség, akármi osztályban, 's ez mint az, gyakorlás által erősbödik. Már egyszer ideje volna gondoskodni a' további haladásról, levetkezni játéka' leányiságát; mert legjobb akaróinak is igen rosszúl esik őt tagadhatatlan tehetség' jeleivel még is folyvást egy helyben szemlélni.

Dec. 18. Szerelem és champagnei.

Dec. 19. Bájital.

Dec. 20. először: Aba. Eredeti szomorújáték 5 felv. Irta Szigligeti.

Dec. 21. Montecchi és Capuletti.

Dec. 22—26. a' színház zárva. *V.*

MUTATÓ
AZ ATHENAEUM' 1838. II. FÉLÉVÉHEZ.

TUDOMÁNYOS RÉSZ.

LITERATURA ÉS NYELV.

Szelet.

Irói hivatás és critica. *Ochtinay A.* 457
A' polemiáról általában, 's a' Hírnökéről különösen. *Ochtinay A.* 537
Racine' munkái. *Szopory Béla* 121
A' magyar nyelv' tájbeszéde' ügyében. *Mézfalvi* . 625
Német romantica 's angol izlés 553, 569
Chateaubriand' emlékiratai 24
Homer sanskrit nyelven 103
Franczia nyelv 720

AESTHETICA ÉS MÜVÉSZET.

Képző erő. *Guzmics* 201, 220, 253
A' színi hatás, mint drámai becsmérték. *Vachott S.* 89
A' műgyűjtemények' hasznairól. *Pulszky F.* . . . 185
Napoleon' itélete a' zenéről 104

PHILOSOPHIA, ÉLET- ÉS TÁRSI VISZONYOK.

Philosophiai nézetek az egyenlőségről. *Warga J.* 265
Hegel a' mint van. *Szeremlei Gábor* 409
További sürgetés a' Hegelismus' tárgyában . . 628, 641
Elvtévesztés a' „Sürgetés"ben. *Warga János* . . 709
Az emberiség' fejlődése egyenlőség' tekintetében . 105
Világpolgárság és honszeretet. *Tóth Lőrincz* . . 5, 46
Szükség és szabadság a' földi életben. Wachsmuth. *Horváth M.* 833
A' népek' kettős bélyegéről. Francz. *Fábián Gáb.* 425
Javítási nehézség régi statusokban. Fr. *Fábián G.* 557
Status' bel és kül élete. *Csorna János* 521
Az ember' eredeti törvényes munkássága. *Ochtinay A.* 657, 673
A' történetirási fatalismus, Lafayette ut. 515
Ész- és szívkalandok a' honban. *Fáy András.*
— I. Hír-név 489
— II. Salamon 528
— III. Felszólítás takarékbankok' ügyében . . 601
Az aristocratiáról. Fr. ut. *Fábián G.* 826
Elszórt gondolatok. *Kly Nelli* 350

Szelet.

Intés 841
Egyesület 360
Nép' értelmessége 360
Becsületesség legjobb politica 360
Erény és jog 440
Individualitas 472
Balságok 41

TÖRTÉNET, ÉLETIRÁS.

Eszmék Magyarország' történetei' philosophiájához. *Pulszky Ferencz* . 137, 281, 329, 393, 473, 737
Nádasdy Tamás, a' nádor. *Horváth Mihály* . . 689
Az egervölgyi francziákról. *Jerney János* . . 125, 664
Napoleon és Washington. L. Brougham után . . 753
Némelly spanyol carlista hadfő' arczképe. I. Don Sebastian, 57. II. Madeira gr. 59. III. Pincheiro, 189. IV. Merry, 190. V. Soroa, 190. VI. Heronart, 191. VII. Cabrera, 191. VIII. Merino, 192. IX. Pablo Sanz 194
A' két Foscari. Olaszb. *Lugossy József* 634
Canning' charactere Broughamtól 71
Schubart 103
Talleyrand' rendei 103
Olasz történetek' korszakai 103
Robespierre' udvarisága 376
Béranger és Böttiger' emlékpénzei 624, 672

RÉGISÉGEK.

Eugubi felirások 200
Régi színház és sír 200
Ásások Carthagóban 328
Római földalatti terem 656

FÖLD- ÉS HELYIRÁS, ORSZÁG- 'S NÉPISMERET, STATISTICA.

A' középkor, Chateaubriand ut. *Kazinczy G.* 249, 270
A' franczia nemesség 93
Orosz vázlatok 11
A' hatósági központosítás az Egyes. Stát. Tocqueville ut. *Fábián* 361, 377
Utazás gőzhajókon ugyan ott, u. attól 345
A' nőnem' physicai állapotja u. ott és attól . . . 194
Az éjszakamerikai és europai néptömeg hasonlítva. Fr. *Fábián* 705
Egy sabaudiai kaland. *Beöthy Zsigmond* 108
Falusi pap' órája 388
A' londoni játékszínek 792
A' heidelbergi hordó és londoni sörház 445
Az aegyptusi hadsereg' jelen állása 800
Belgium' népessége 24
Uj franczia expeditio 88
Angol vasutak 168
Török czímek 200
Görög nemzeti ünnep 288
Örök mozgás az éjszakamerikai statusokban . . . 326
Newyorki teleplők 344
Vas korona 375
Tanítás, elemi, Francziaországban 392
Német természetvizsgálók' gyűlései 816

JOG- ÉS TÖRVÉNYTUDOMÁNY, KÖZREND.

Erdélyi szózat a' két magyar haza' egyesülése 's Magyarországnak a' Részekhez joga iránt. *K. Horváth István* 769, 785, 801, 817
Az örökülési törvényekről. Tocqueville ut. *Fábián G.* 153
Törvényszéki esetek, végintézet, pof. . 280, 312, 328
Zsidóügy 168
Török igazságtétel 328

Szelet.

KÖZGAZDASÁG.

A' közlekedés' eszközeinek befolyása a' polgárisodásra és szabadságra. Chevalier ut. *Fábián G.* 240
A' mechanicai találmányok' következményei. Chevalier ut. *Fábián G.* 217
A' pénz Éjszakamerikában. Fr. ut. *Fábián G.* . . 384
Az általános elszegényedés, és a' párisi szegény- és beteg-intézetek. *Czilchert Róbert* . . 157, 169

ÉPÍTÉS.

Trajáu' művei az Al-Dunán. Képpel. *Vásárhelyi Pál* 441
A' budapesti állóhíd' tárgyában. fametsz. és 3 képpel. *Vásárhelyi Pál* 25, 233

TERMÉSZETTUDOMÁNYOK.

Ősvilág. Természettörténeti phantasia. *Vajda* . . 721
Lépcsőzet a' természet' országaiban, 's változat' bélyegei az emberben, egy fametszettel. *Katona Gyéza* 565
Serveto' nézetei a' lélek' valójáról, helyéről, 's az agy' egyes életművei' működéséről. *D. Soltész* 614
Napoleon' feje phrenologiai tekintetben, 's valami ezen tanról. *D. Czilchert Róbert* . . 297, 315
Józéfa, vagy: a' természetben nincs enyészet. *D. Szabó Dávid* 505
Pons' cometájának megjelenése 1838. *Nagy Károly* 313
Két fölmeneti próba a' Chimborazóra. Humboldt S. ut. 73
A' szalatnyai savanyuvíz. *D. Tognio Lajos* . . . 141
Juhhimlő, pótléka a' tehénhimlőnek. *D. Ivanovics A.* 14
Bujasenyv és rüh elleni törvények. *D. Ivanovics A.* 60
Advinent, a' vadak' ura 376
Özönvízelőtti állatok 600, 688
Hernyóirtás 24
Jegedés 24
Platanok' kártékonysága 71
Photometer 71
Föld alatti fagy' határai 72
Tengervíz külön mélységből 72
Vízvezető csövek' megóvása a' befagyástól . . . 88
Harcz egy vadász és sas között 104
Uj módja a' marhavágásnak 152
Feketehalál 216
Gesztenyecoltás 376
Uj sziami gyermekek 376
Encke' üstököse 392
Mennydörgés 392
Vezúv' újabb tűzhányása 392
Ebhűség 552
Green' léghajózása 568
A' struccz és tojásai 640
Opticai találmány 672

MŰTAN.

Kempelen' sakkjátszó gépének titka 726
Kátránykövezet Párisban 104
Fametszést pótló találmány 200
Színházi gépezete Stephensonnak 456
Haladás a' művészetben 600
Ujféle gázvilágítás Londonban 656
Fulton' gőzhajói 834

SZÉPMŰVÉSZETI RÉSZ.

SZEPLITERATURA.

Drámai.

Három feltétel, bűvös daljátékból jelenések. *Kovács Pál* 96

Eposi.

Klopstock' Messiásából töredékek. *Laszlavik Károly* 465

Novellák és rokon.

A' csehek Magyarországon, regényből mutatv. *Jósika Mikl.* I. A' csillagász és gyermeke . . 400
— II. Király és ács 416, 430
Hunyadi' védangyala. *Nagy Ignácz* 336, 354
A' regatta. *Nagy Ignácz* 653, 665
Az őrült. Angol 16

Szelet.

Jessy. Angol. *Nagy Ignácz* 81
Őszerűség, képmutatás. Angolból *Lugossy* . . . 447
Az elsőszülött. Angol. *Garády* . . 679, 699, 712, 730
A' nagyra menendő hős. Franczia 35
A' játékos. Franczia. *B. Barkóczy Ferencz* . . . 128
Spanyolnő. Franczia. *Beöthy Zs.* 177
Orvosi pálya. Franczia. *Nagy Ignácz* 259
Kék szemüveg. Franczia 275, 288, 303, 321
Selyem harisnya. Franczia. *Kazinczy G.* 370
Napoleon' menyasszonya. Fr. *Kazinczy G.* 467, 481
Ő. Duplessis Constance ut. *Kazinczy G.* 547
Blanca. Franczia 560, 578
A' polgárlyány. Franczia 594, 619
Két éj Romában. Nogent ut. *Kazinczy G.* 744, 764, 778
Egy kis szerencsétlenség. Franczia 795
A' vén hegedűs. Bach. Sám. *Kazinczy G.* 828, 837, 844
Szép matrózleány. Olasz. *Haraszty* 226, 243
Santa-Cruzi kórház. Portugal. 163
Hermina. Német 50, 63
Hangok' hatalma. Német. *Sződi Pál* 143
Test nélküli lélek. Orosz. *Kazinczy G.* 112
Falcon Matteo. Orosz. *Nagy Elek* 196, 208
Egy jelenet korunkból. *Nagy Elek* 811

Lyrai költés és rokon.

Alpár. Őszi dal 743. Éjdal 744.
Beöthy Zsigmond. A' könyörgő 62. Az apácza. Uhland 243. Sejtemény 243. Hajnalban 287. Az özvegy. Bechstein 516. Bucsu 634.
Borkúti. Magyarok' istene 430.
Csaba. Hat epigramm 62. Bucsu 594.
Egyed Antal. Ovid' pontusi leveleiből 386.
Erdélyi János. Hondal 287. Szőke leány 335. Bucsu Gömörtül 546. Végszó 679. A' jegyes 744. Karpát körül 795.
Gaal József. Elegiák 16.
Győri Dániel. Nyárdal 559.
K. A' három életkor, Nyilazó Amor 321.
Kriza János. Benkő' sirjánál 377.
Lugossy. A' szenvedő' hamva 387.
Matisz Pál. Anyakérelem 559.
Pap Endre. Köny. 576.
S—y. Esküszegés 764.
Sárosy Gyula. A' gályarab 810.
Spetykó Gáspár. Hajnalcsillag 481. Magyar hölgy 578. Új évkor 843.
Sujánszky Antal. A' hajós 162. Lengeség 320. A' féltékeny 577. Könyörgés 593. Eltűnt remény 618. Szivem 633.
Szabó István. Epigrammák a' görög anthologiából 617, 777.
Terray Károly. Kölcsey felett 546.
Vachott Sándor. Változás 208. A' bús fiú 577.
Vörösmarty. F. E. kisasszony' emlékkönyvébe 547.

SZINÉSZET.

Színi tudósítások.

Álom élet 470. Amerikai 71. Angelo 199, 783. Arany király 69. *Ariadne* 440. *Árpád' ébredése* 280. Atya és vőlegény 440. Bájital 655, 672, 704. Bájló férj és vak nő 22. Bartolommeo Caramanno 583, 655. Benyovszky 623. Bűvös vadász 168, 294. 687. Caligula 799, 848. *Csalódások* 103. Donna Diana 687. Elevenholt házaspár 152. Enzersdorfi postalegény 704. Fekete asszony 392. Fiatal keresztanya 359. Fiesco 311. Foster testvérek 70. *Fösvény* 22, 23. Fra Diavolo 391, 584, 768. *Garabonczás diák* 39. Garrick Bristolban 508, 584. Genfi árva 136. Griseldis 343. Gyámság 87. *Gyászvitézek* 20, 294. Haramiák 703. Harmincz év egy játékos' életéből 56. *Három egyszerre* 60. Hinkó 135, 248. Intermezzo 583. Ismeretlennő 455. Kastély az országúton 471. Kean 69, 71, 326, 750. Kecskeméti család Bécsben 247. *Kemény Simon* 280. Kétalakú 800. Két britt 68. Két czédula 70. Két gályarab 167. Két Klingsberg 199. Királyleány mint koldusnő 783. Korona és vérpad 54, 584. Korszellem, 326, 391. Kronsteini harczjáték 39, 455. Lantos és törvényszék 151. Lassu víz partot mos 135. *Leánykérző* 583. Lepecsételt polgármester 359. Ligeti kastély 750. Mari 455. *Marót bán* 391, 470. Mátkanézés 231, 359. Mátyás király Moldvában 22. Mézes hetek 87. Monaldeschi 216. Montecchi és Capuletti párt 135, 278, 326, 488, 623. Norma 22, 151, 391, 751. Nőragadás az álorczás bálból 151. Örökké 455. Örökségi egyezés 583. Őrültek' háza Dijonban 135. Ősanya 391. Párisi naplopó 199, 708. Parlagi Jancsi 71, 639. *Peleskei notárius* 551, 563, 623, 704. Raphaela 439. Richard király a' sz. földön 720. Saluzzoi Corona 440. Sevillai borbély 87, 326. Sokat tudó 136. Szapáry Péter 583. Szép és rút 232. *Szerelem és champagni* 102. Szerelem mindent tehet 584. Tékozló 279, 342, 375, 623. Testvérek' ellenkezése 167. *Tündér Ilona* 214, 248, 294. Tündér kastély 439. Tündérvilági leány 199. *Vazul* 750. Vesta' szűze 55, 69. Veszedelmes nagynéne 56, 391, 655. Világ' divatja 199. Walburg' éjszakája 551. Wibourgi hotel 71. Zampa 70, 103, 167. — Hangversenyek 232, 278, 359, 471.

Színháztárgyi viták.

Feleletül a' Természetnek. *Balla Endre* 58
Igazítás egy karénekestől 69
A' karénekes' dolgában. *Szentkirályi Móricz* . . 136
Jegyzések Kunoss' Termész. 26. és 30. számaira. *Bajza* 116
Köténypör. *Dériné es* 25. 183
Szentkirályi Móricz urhoz a' 19 színész' nyilatkozása' dolgában. *Bajza* 294
25nek visszatérte 309
Második felelet Szentkirályi Móricznak. *Bajza* . 405
A' zsoldos criticusról. *Szerkesztőség* 437
„Ariadne" ügyében. *Kúthy Lajos* 500
Munkácsy' huszonhat hazugsága. *Bajza* . . . 517, 533
Negyven színész' felszólítása Munkácsy J. urhoz . 551
Negyven színész' nyilatkozása Munkácsy' rágalmazásai ellen 670
Fordítási pör. *Szerdahelyi J. és* 25. 735
Rococo. *Bajza* 782

HANGÁSZAT.

Hangászati szemle Cs. I-től 232, 296, 567

SZOBRÁSZAT.

Ferenczy István' szobrászművei. I. A' kecskeméti emlék (képpel) 759
Erről előleges jelentés 552
Thorwaldsen' Vulcánja 704

FESTÉS.

Vasquez Károly' budapesti vázlatai 816

EGYVELEG.

Gondolatparányok. *Lépey és Zámory* . 599, 639, 736
Levelek. 1. Párisból, 751. 2. Torontalból . . . 752
Furkács Tamás' levelezése 421, 486
Párviadal 199. Színészek és igazgató 199. Kéziratok' árverése 200. Fulton' örökösei 216. Boszu 376. Angol speculatio 376. Molière emléke 376. Mendelssohn 392. Delavigne 392. Scribe 328. Antommarchi' kéziratai 472. Angol dráma 472. Német opera Londonban 504. Hugo' új darabja 552. Nagymogol' menye 568, Milanói kivilágosítás 568. Nagy sorszám 624. Jules Janin 624. Enfantin 624. Irók' megtiszteltetése 640. Mahmud zultán' ajándéka 656. Chamisso' végintézete 656. Shakespeare' drámái 656. Niccolini' új tragoediája 656. Victoria kir. kendője 704. Franczia új hist. Bignontól 720. Liszt Ferencz 752.

Vége a' második félévnek.

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betűivel.